BASARABIA

IN SECOLUL XIX

DE

ZAMFIR C. ARBURE

OPERĂ PREMIATĂ ŞI TIPĂRITĂ DE ACADEMIA ROMÂNĂ

---

* * *

BUCURESCI
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE **CAROL GÖBL**
Furnisor al Curţii Regale
16, STRADA DOAMNEI, 16
1898.

FRUNTAŞULUĬ BOERIMII PAMINTENE

MARELUĬ PATRIOT BASARABÉN

NEMURITORULUĬ

ALEXANDRU HASDEŬ

Închină acéstă lucrare

AUTORUL.

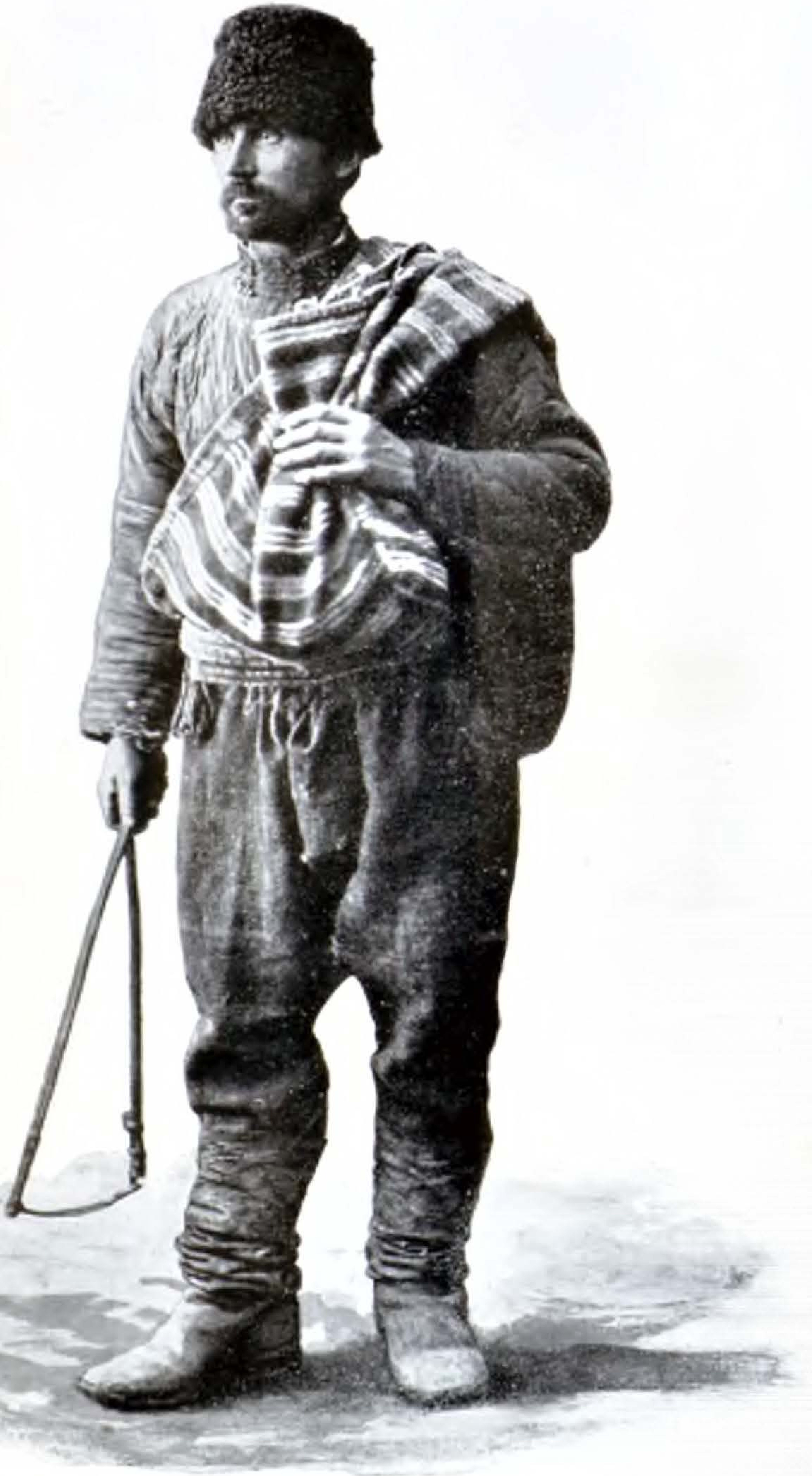

Mazil din codriĭ Bîculuĭ

INTRODUCERE.

Consideraţiunĭ istorice generale asupra Basarabieĭ dinainte de 1812.

I.

«Astădĭ, sub nume de *Basarabia* se înţelege tot teritorul românesc lungit între Prut şi Nistru, cu piciórele muiate în Marea Négră şi cu fruntea umbrită la pólele Carpaţilor.

«In vechime, numaĭ partea sudică a acesteĭ regiunĭ se numià Basarabia, nordul purtând un singur nume cu restul Moldoveĭ.

«Sub Petru-Rareş, Sultanul Suleiman, cucerind de la Moldovenĭ acest preţios petec de pămînt, stabilì acolo două sangiacurĭ otomane: unde fusese Cetatea-Albă a Românilor se audì numele turcesc de Ak-Kerman, iară Tighinea moldovenéscă devenì Bender.

«Un şanţ antic, cunoscut la popor sub numele de Troian-de-sus, începêndu-se de la Prut maĭ jos de Fălciŭ şi sfîrşindu-se la Nistru maĭ sus de Bender, despărţià Moldova proprie de acéstă nouă provincie musulmană.

«Natura Basarabieĭ diferesce şi diferià tot-deauna cu desăvîrşire de acea a celor-lalte ţĕrĭ române.

«In loc de maiestóse pădurĭ şi daurite holde, nu vedĭ acolo decât monotóne deşerturĭ, aşternute cu luciul năsipuluĭ saŭ presărate cu debilĭ arbustĭ, pĕduceĭ saŭ măceşĭ, şi cu sĕlbatice erburĭ şi buruene, iar între ele, cevà caracteristic, fantasticul scaiete, al căruĭ cap rotund ca o minge, spinos ca un ariciŭ şi uşure ca puful, se deslipesce tómna de putreḑitul sĕŭ trunchiŭ şi apoĭ, gonit de cea maĭ slabă suflare a vîntuluĭ, rotesce mereŭ de-alungul pustiuluĭ, pân'ce se innécă în Nistru saŭ în Dunăre.

«In loc de posomorîțiĭ Carpațĭ, uriaşele sentinele ale Moldoveĭ, nu veḑĭ acolo decât pitulate şi împrăştiate grămăḑióre de pămînt, carĭ se par a fi înălțate cu mâna omuluĭ, căcĭ producerile natureĭ nu pot fi atât de meschine.

«In loc de nenumĕrate 'ape şi rîulețe, veḑĭ câte o baltă «sărată, câte un pîrăŭ efemer ce nu-l veĭ maĭ găsì mâne, «sorbit de arşița sóreluĭ..... »

Ast-fel descrie Basarabia în trăsurĭ colorate, plastice, marele nostru istoric şi filolog Bogdan P. Hasdeŭ, fiul nemuritoruluĭ Basarabén Alexandru Hasdeŭ, în una din scrierile sale istorice. (1)

Cu aceste câte-va liniĭ, scrise de savantul nostru academician, ne place a împodobì întâia pagină a acestuĭ op, datorit uneĭ muncĭ de maĭ mulțĭ anĭ.

Istoria primordială a românesceĭ țĕrişóre care se numesce «Basarabia» este şi rĕmâne acoperită de întuneric; acel întuneric se sparge de-abià pe timpul luĭ Herodot. După ḑisele clasiculuĭ istoric, Schițiĭ (2), strîmtorațĭ de Masagețĭ, trec din Asia în Europa pe la 630 înainte de Christos şi năvălesc asupra Chimerienilor, carĭ eraŭ aşezațĭ de-alungul maluluĭ nordic al Măriĭ Negre. Regiĭ Chimerienilor se încércă să oprêscă puhoiul noilor venițĭ, dar sunt ucişĭ de supuşiĭ lor şi înmormîntațĭ aprópe de Nistru. Schițiĭ ocupă atuncĭ întregul teritoriŭ de la Don până la Dunăre, aşezându-se prin urmare şi în Basarabia de sud.

La rîndul lor, Schițiĭ, în noua lor patrie, aŭ fost mereŭ atacațĭ de alte némurĭ. Dintre vrăjmaşĭ, maĭ cu sémă dureros i-a isbit Dariu Histaspe, Regele persan, care a trecut Dunărea lângă actuala Isaccea. Armatele persane năvăliseră în

---

(1) *Ioan Vodă cel Cumplit*, 1894, p. 117—118

(2) Herodot, cartea IV, Melpomena.

Basarabia după uniĭ din scriitoriĭ clasicĭ pe la 508, după alţiĭ pe la 515 înainte de Christos. Impreună cu Persaniĭ ajung în Basarabia şi Eleniĭ, dintre carĭ un numĕr se înrolase în armata luĭ Dariu; aceştĭ Grecĭ recunoscură importanţa comercială a ţĕriĭ udate de Marea Négră. Curînd după acéstă expediţiune aŭ apărut în Schiţia coloniştĭ grecĭ, carĭ s'aŭ şi aşezat pe alocurea, încercând să intre în relaţiune de comerciŭ cu popórele barbare aşezate între Nistru şi Don. Herodot (1) a găsit pe aceştĭ Grecĭ locuind în Basarabia; el pomenesce pe Tiriţiĭ, de origine elenă, carĭ locuiaŭ lângă gura Tirasuluĭ şi carĭ aveaŭ pe acolo aşezăminte bine întocmite. Lângă gura Nistruluĭ el menţionéză oraşul Tiras saŭ Ofiuza, care erà construit pe locul actualuluĭ oraş Ak-Kerman. După arătările luĭ Amnian Marcellin însă, Ofiuza a fost întemeiată de Fenicienĭ, iar Niebuhr crede cum că coloniile grece s'aŭ întemeiat pe la 370 înainte de Christos.

Schiţiĭ, în luptele lor cu Sarmaţiĭ, aŭ fost nenorociţĭ; domnia lor s'a surpat prin aceste răsbóie crâncene, iar în locul lor în actuala Basarabia apar Geţiĭ şi Daciĭ, veniţĭ din Tracia şi Mesia.

După Strabon, Geţiĭ aŭ fost împinşĭ din Tracia de către Bastarnĭ, popor necunoscut de Herodot. Pe la Cahul, Geţiĭ s'aŭ întîlnit apoĭ cu armata luĭ Alexandru Macedon, care s'a încercat să învingă pe Tribaliĭ, pitulaţĭ prin mlaştinele de la Babadag. Alexandru-cel-Mare a trecut Dunărea şi a distrus oraşul Geţilor.

Sub Berebista, Geţiĭ înving pe Sarmaţĭ şi-şĭ lărgesc dominaţiunea până la Dnipru; eĭ aŭ distrus oraşul Olvia de pe Bug şi aŭ ocupat Ofiuza.

Domnia Geţilor, după mórtea luĭ Berebista, a fost nimicită atât din cause lăuntrice, cât şi din causa răsbóielor cu Romaniĭ.

Sub August, Basarabia a devenit o parte integrantă a Imperiuluĭ Roman şi a fost alipită la Mesia inferióră împreună cu Tiras, întemeiat, după Pliniu, acolo unde altă dată a fost Ofiuza. In museul Societăţiĭ de istorie şi archeologie din Odesa se află o pétră de marmoră înaltă de un cot şi jumătate şi lată de un cot și un sfert, găsită pe malul stâng al Nistruluĭ lângă Ak-Kerman. Pe acea pétră se póte cetì următorul fragment de inscripțiune fórte prețios:

---

(1) Herodot s'a născut în anul întâiŭ al Olimpiadeĭ LXXIV, adecă pe la 484 înainte de Christos.

1\. . . . . GIIAVCT . . .
NITATISINSPECTAQVODVO . . . .
QVARATIONEVIDEBATVRCVMIVSTA . . .
ONESERVAVIMVSVTNEQVEIPSIGONS . . . .
5\. NE DIVTVRNAPELLERENTVRETINPOTTER . . .
DECRETA CIVIVMADSVMNDORVMGONSIL
PRAESIDISPROVINCIAE C. V. PERPENDERENT . .
EXEMPLVM EPISTVLAE ADHERACLITVM
QVAMQVAM TYRANORVMCIVITAS ORIGINEM
10 DATI BENEFICII NONOSTENDAT NEG FACILEQVAE
PER ERROREMAVT LIGENTIAMVSVRPATA SVNT PRAE
SCRIPTIONE TEMPORIS CONFIRMENTVR TAMEN
QVONIAM DIVI AN TONINI PARENTIS NOSTRI LITTE
RASSEDET FRATRUM IMPERATORVM GOGOTAMVSITEM
15\. ANTONII HIBERI GRAVISSIMI PRAESIDIS QVOD ATTINET
AD IPSOS TYRA NOS QVIQVE ABIISSE CVNDVM LEGES
EORVM IN NVMERVM CIVIVM ADSVM PTISUNT EXPRI
STINO MORE NIHIL MVTARIVOLVMVS RETINE ANT
IGITVR QVAQVA RATIONE QVAE SITAMSIVE POSSESSAM
20 PRIVILEGII GAVSAMIN PROMERCALIBUS QVQVERE
BVS QVAS TAMEN PRISTINO MORE PROFESSIONIBVS
ADDISCERNENDAMVNIFICAMERCIMONIORVMEDEN
DAS ESSE MEMINERINT SED CVMILLYRICIFRVCTVM
PER AMBITIONEM DE MINVI NON OPORTEAT SCIANT
25\. EOS POSTHAC EVERINT ADSVMPTI FRVCTUM
IMMVNITATIS ITA DE MVM HABITVROS SI EOS LEGATVS
ET AMICUS NOSTER VCIVRE CIVITATIS DIG NOS ESSE DE
CRETO PRONVNTIAVE RIT QVOS CREDIMVS SATIS A
BVN DE QVAE SIBI CONSVLTUM SI GRATI FVERINT EXI
30\. STIMATVROS QVOD ORIGINE BENEFICII NON QVAESI-
TA DIGNOS HONORE CIVES FIERI PRAEGEPERIMUS.
ΟΟΥΙΜΟΣΤΕΡΤΥΛΛΟΣ ΑΡΧΟΥΣΙΒΟΥΛΗΔΗ
ΜΩΤΥΡΑΝΩΝ ΧΑΙΡΕΙΝ
ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝΓΡΑΜΜΑΤΩΝΠΕΜ
35\. ΦΘΕΝΩΝ ΜΟΙ ΥΠΟ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝΗ ΗΜΩΝ ΑΝΕΙ
ΚΗΤΩΝ ΚΑΙ ΕΥΤΥΧΕΣΤΑΤΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ
ΤΟΥΤΟΙΣ ΜΟΥΤΟΙΣ ΓΡΑΜΜΑΣΙΝ ΠΡΟΕΤΑΞΑΟ
ΠΩΣ ΤΝΟΝΤΕΣ ΤΗΝ ΘΕΙΑΝ ΕΙΣ ΥΜΑΣ ΜΕΓΑΛΟ
ΔΟΡΙΑΝ ΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΑΥΤΩΝ ΤΥΧΗ ΕΥΧΑΡΙΣΤΗ
40\. ΣΗΤΕ ΕΡΡΩΣΘΑΙ ΥΜΑΣ ΚΑΙ ΕΥΤΥΧΕΙΝ ΠΟΛ
ΛΟΙΣ ΕΤΣΙΝ ΕΥΧΟΜΑΙ ΑΠΕΔΟΘΗΠΡΟ
ΙΓ ΚΑΛΑΝΔΩΝ ΜΑΡΤΙΩΝ ΑΠΝΕΩΝΟΣ Η
ΑΝΕΣΤΑΘΗ ΕΠΙ ΜΟΥΚΙΑΝΟΥ ΚΑΙ ΦΑΒΙΑΝΟΥ

ΥΠΑΤΩΝ ΕΝ ΤΩ ΕΜΡ ΕΤΕΙ
45. ΑΡΧΗΣ Π ΑΙΛΙΟΥ ΚΑΛΠΟΥΡΝΙΟΥ.

Imperatoriam privilegii auctoritatem, epistola de jure immunitatis inspecta quod vobis datum ex aequa ratione videbatur, cum justa religione servevimus, ut neque ipoi constitutione dinturna pellerentur, et in posterum decreta civium assumendorum consilio Praesidis Provinciae v. c. perpenderentur.

Exemplum epistulae ad Heraclitum.

Quamquam Tipanorum civitas originem dati beneficii non ostendat, nec facile, quae per errorem aut licentiam usurpata sunt, praescriptione temporis confirmentur, tamen, quoniam Divi Antonini, parentis nostri, litteras, sed et fratrum imperatorum cogitamus, item Antonii Hiberi, gravissimi Praesidis, quod attinet ad ipsos Tyranos, queque ab sis secundum leges eorum in numerum civium adsumpti sunt, ex pristino moze nihil mutari volumes. Retinent igitur quaqua ratione quaesitam sive possessam privilegii causam in promencalibus quoque rebus, quas tamen pristino more professionibus ad discernando mugnifica, mercemoniarum edendosesse meminerint. Sed cum Illyricifructum per ambitionem domini nan oporteat, sciant eos, qui posthac fuerint adsumpti, fructum immunitatis ita demum habituros, si eoslegatus et amicus noster v. c. jure civitatis dignos esse decreto pronuntiaverit; quos credimus satis a bundequo sibi consultum, si grati fuerint existimaturos, quod, origine beneficii non quaesita, dignos honore cives fieri praeceperimus.

Οουίνιος Τέρτυλλος ἄρφουσι βουλῇ δή-
μῳ Τυράνων χαίρειν.

Ἀντίγραφον τῶν θείων γραμμάτων πεμφτέντων μοι ὑπο τῶν κυρίων ἡμῶν ἀνεικήτων καὶ εὐτυχεστάτων αὐτοκρατόρων τούτοις μου τοῖς γράμμασιν προέταξα, ὅπως γνόντες τὴν θείαν εἰς ὑμᾶς μεγαλοδωρίαν τῇ μεγάλῃ αὐτῶν τύχῃ εὐχαριστήσητε. ἐῤῥῶσθαι ὑμᾶς καὶ εὐτυχεῖν πολλοῖς ἔτεσιν εὔχομαι. απεδόθη προ ΙΓ καλανδῶν Μαρτιῶν Αγνεῶνος Η ἀνεστάθη ἐπὶ Μουκιάνου καὶ Φαβιάνου ὑπάτων ἐν τῷ ΕΜΡ ἔτει ἀρχῆς Η Αἰλίου Καλπουρνίου. (1)

---

(1) Iată traducerea *ad-litteram* a acestei inscripţiuni:

«După cercetarea edictului privitor la dreptul de privilegii comerciale, noi am păstrat, cu datorita sfinţenie, în tótă puterea, privilegiul împěrătesc dat vouě, precum s'a constatat în puterea legilor, acésta, atât pentru ca să nu lipséscă disposiţiunile de demult puse în acţiune, cât şi pentru ca şi în viitor să fie respectate patentele acelora carī, după bunăvoinţa preşedintelui nostru de provincie, se vor prenumĕră între cetăţeni.

«Copia rescriptuluĭ dată luĭ Heraclite.

«Neluând în consideraţiune că *cetăţeniĭ tiriteni* nu arată originea privilegiuluĭ dat lor şi că aceea ce este apropriat pe nedrept şi arbitrar nu se póte întărì pe consideraţiunea că e o stăpânire veche, totuşĭ, amintindu-ne de chrisóvele atât ale Divului Antonie, părintele nostru, cât şi ale fraţilor Impĕraţilor şi a luĭ Antonie Hiber, preşedintele nostru provincial, noĭ voim ca în obiceiurile antice atât ale *Tiritenilor* înşişi, cât şi ale acelora carĭ, după legile în fiinţă la eĭ, aŭ fost primiţĭ în numĕrul de cetăţeni—nimic să nu se clintéscă. De aceea, dreptul la privilegii, în ori-ce mod căpětat şi găsit, eĭ de o potrivă să-l menţie şi în ceea ce privesce obiectele de cumpĕrat; cu condiţiunea însă că, ca şi în trecut, nu vor încetà a arătà mărfurile lor, pentru ca să se deosibéscă de acele carı nu sunt scutite de vamă. Dar, de óre-ce veniturile *Illiricĭ* nu trebue să se micşoreze din causa toleranţeĭ, să le fie cunoscut că aceĭ carĭ apoĭ se vor primì în numĕrul cetăţenilor numaĭ în acel cas vor fi scutiţĭ de plata vămii, când legatarul şi amicul nostru o va întărì prin edictul sĕŭ, declarând că sunt demnĭ de a căpĕtà dreptul la cetăţenie. Aşà dar, admitem că, dacă eĭ vor fi recunoscĕtorĭ, apoĭ se vor convinge cum că fórte mult s'a făcut pentru dînşiĭ; de óre-ce noĭ, fără a maĭ cercetà sorgintea privilegiuluĭ lor, am ordonat să fie consideraţĭ drept cetăţeni privilegiaţĭ.

«Ovaniu Tertill salută pe archonţĭ, senat şi *poporul Tiritianilor*. Copia scrierilor păstrate cu evlavie şi trimisă mie, carĭ sunt de la aĭ noştri

O altă descoperire archeologică s'a făcut în judeţul Cahul. In luna Maiŭ 1843, lângă colonia Cartal, nisce ţĕranĭ coloniştĭ aŭ desgropat într'un câmp maĭ multe petre cu rĕmăşiţele pe ele ale unor inscripţiunĭ antice. După cercetarea făcută de către archeologul rus d-l Murzakewicĭ, aceste petre aparţineaŭ unor construcţiunĭ antice. Una din petre a conservat abiă câte-va litere latine:

J . . . . . . VAÆF
. . . .
P. . . . .

Alte cincĭ petre aŭ conservat următórele litere: (1)

N. 2 EV . . . . .
VS . . . . .
TO . . . . .
FIL. . . . .

N. 3 RES . . . .
RES . . . .
B . . . .

N. 4 . O
. . OSALY
TE. . . . .

N. 5 . . . . . RE
CVM. . . .
IBV . . . .

N. 6 SACR . M .

Afară de aceste bucăţĭ nedescifrabile, d-l Murzakewicĭ a maĭ găsit o pétră de 1 ½ cot lungime şi ¾ cot lăţime,

---

neclintiţĭ şi în linişte domnitorĭ a-tot-ţiitorĭ, am explicat înaintea lor cuvintele nóstre propriĭ, pentru ca voĭ singurĭ să vĕ convingeţĭ despre buna-voinţa nóstră fără exemplu şi să ridicaţĭ rugăciunĭ pentru a lor înaltă sórtă. Vĕ doresc belşug şi noroc la mulţĭ anĭ. Dat în ḑiua 13 înaintea calendelor luĭ Martie, în a 3-a Lineor; expus în timpul consulatuluĭ luĭ Mucian şi Fabian, în anul 145 de sub şefia luĭ P. Elia Calpurniu.»

(1) Запис Одесс., Об Ист., t. I, pag. 625.

care posedă un desemn bine conservat. Desemnul represintă pe Apollon şi Diana.

Rĕmăşiţe archeologice romane se găsesc mereŭ în Basarabia. Ele sunt mărturie că valea întrégă, începĕnd de la gurile Dunăriĭ şi până la Nistru, pe timpul domnieĭ romane, a fost ocupată de cetăţenĭ romanĭ.

O legendă istorică pretinde chiar că Traian ar fi despărţit Dacia de restul lumiĭ barbare printr'un val uriaş, ale căruĭ urme s'aŭ păstrat în ḑilele nóstre.

Sub Antonin Filosoful printre autochtonĭ s'aŭ aşezat 16 némurĭ barbare. (1) In secolul III după Christos, în Basarabia apar Goţiĭ, carĭ se amestecă cu Daciĭ. Apoĭ în secolul IV, sub Ermanaric, domnia Goţilor se întinde dejà de la Taurida şi Marea Négră până la Marea Baltică. Cantemir scrie că Goţiĭ aŭ avut în Basarabia maĭ multe oraşe, pe alocurea unde acum se află satul Lăpuşna, oraşul Orcheiŭ, tîrguşorul Telenescĭ etc.; iar Bekker în *Istoria Universală* (part. III, p. 326) pretinde că sub numele de Goţi s'ar înţelege un fel de unire a maĭ multor popóre sub egida Goţilor.

La anul 332 Impĕratul bizantin Constantin-cel-Mare, după ce Goţiĭ călcaseră hotarele imperiuluĭ sĕŭ, a trecut Dunărea şi, după Sozomen, ar fi biruit ţéra lor, creştinându-ĭ cu acest prilegiŭ.

Dintre cetăţile construite de Romanĭ, una din cele maĭ importante a fost cetatea Sf. Ciril, care se află lângă actualul Ak-Kerman, acolo unde altă dată erà *Ulmiton*. După Procop, acĭ a fost cuibul «tâlhăresc al Slavilor»; iar maĭ departe erà cetatea *Egista* şi pe hotarul Schiţieĭ cetatea *Almirina*.

De la Chilia în sus pe Dunăre, după uniĭ Traian, după alţiĭ Justinian, a construit cetăţile *Literata* şi *Cantalozatio*; iar maĭ departe *Smornes*, care póte să fi fost construit pe locul unde aḑĭ se află oraşul Ismail. Ţĕraniĭ românĭ până acum numesc Ismailul *Smil*, cuvînt ce póte derivà de la anticul *Smornes*.

De la Ismail, mergĕnd pe şoséua cea mare spre Bolgrad, la gura Ialpugului, care se revarsă în lacul cu acelaşĭ nume, existaŭ acum 30—40 anĭ urmele uneĭ cetăţĭ marĭ, pe care ţĕraniĭ românĭ o numesc *Tinta* şi care póte să fi fost vechea *Tanata*, zidită de Romanĭ şi reconstruită apoĭ de Stefancel-Mare, iar maĭ târḑiŭ dărîmată de Turcĭ, carĭ din materialul cetăţiĭ mareluĭ Domn român aŭ zidit cetatea *Tabac*, de lângă actualul Bolgrad. Cantemir însă scrie că cetatea *Tabac* a fost pe malul Dunăriĭ.

---

(1) Carta Peutengeriană aşéză aci pe Veneţĭ. *Kogălniceanu* crede că aceste némuri aŭ fost slave. *Schafarık* in Славянскія Древности, t. I, p. 223-224-225, idem.

Lângă satul istoric Cartal a existat de asemenea o mare cetate romană, póte *Epolium*, ale căreĭ temeliĭ solide s'aŭ păstrat până acum partea de méḑă-nópte a satuluĭ.

Maĭ jos, în dreptul Isacceĭ (vechea Obluciţa), există până acum un vad peste Dunăre, peste care a trecut armata luĭ Dariu Histaspe, iar pe la 1828 armata ruséscă, cu ajutorul Lipovenilor din Tulcea, sub domnia Impĕratuluĭ Nicolae I. Fi-va acest vad tocmaĭ locul unde Dariu construise podul de pe Dunăre?

Puţin maĭ la o parte de la Dunăre, pe şes, a fost cetatea *Campis*, iar pe malul Dunăriĭ chiar cetatea *Serni*, pe locul unde acum se află oraşul Reni. Maĭ sus, la gura Prutuluĭ, a fost cetatea *Daciporata*, iar şi maĭ sus, tot pe linia Prutuluĭ, existaŭ altă dată cetăţile dace *Piroboridava* şi *Zarigadava*.

Pe la 375 năvălesc în Basarabia Huniĭ, sfarmă resistenţa Goţilor şi-ĭ silesc să-şĭ caute scăpare pe teritorul Imperiuluĭ Roman. Basarabia devine decĭ patrimoniul uneĭ nouĕ monarchiĭ create de Atila.

Pe la 454 domnia Hunilor începŭ a slăbĭ; moştenitoriĭ «biciuluĭ luĭ Dumneḑeŭ» desfac statul în maĭ multe bucăţĭ; Innac, unul din fiiĭ luĭ Atila, capĕtă Basarabia, care devine cunoscută sub numele de Hunivara, adecă hotarul Hunilor.

După acésta, Basarabia devine din noŭ bulevardul prin care trec barbariĭ, în mişcarea lor din Asia. Pe timpul luĭ Justinian I, pe la 545, a devenit patrimoniul Anţilor, un popor de gintă slavă, care locuiă între Nistru şi Dnipru. Aşezându-se în Basarabia pentru un timp óre-care, Anţiĭ mereŭ sunt călcaţĭ de alte némurĭ barbare, carĭ năvălesc din Asia şi se înghesuesc spre stepele de la sudul Rusieĭ actuale. La acest timp se referă ḑisele luĭ Procopiu şi ale luĭ Jordanes privitóre la anticul Tiras, numit de Slavĭ *Belgorod*, cu care nume a fost cunoscut orașul și Impěratuluĭ Constantin Porfirogenetul.

Jordanes scrie: In părțile de la méḑă-nópte ale munților Carpatinĭ, unde isvorĕsce Vistula, pe un litoral nemărginit, locuesce un popor numeros, Veneḑiĭ, sub diferite numirĭ, dar maĭ cu sémă sub douĕ nume: Slavĭ și Anțĭ. Slaviĭ locuesc *a civitate nova, et slavino Romunense, et lacu qui appelatur Mussiarus, usque ad Danastrum et in Boream visla tenus* (1) (de la orașul noŭ al țěriĭ românescĭ și lacul Musian până la Nistru și la Nord până la Vistula mlaștinele); și pădurile le servesc drept cetățĭ. Anțiĭ sunt ceĭ maĭ puternicĭ dintre locuitoriĭ de pe malul Măriĭ Negre și ocupă tótă țéra de la Nistru până la Dunăre.»

Pe la anul 566, Anțiĭ aŭ fost călcațĭ de Longobarḑĭ, apoĭ de Avarĭ, Bulgarĭ și Maghiarĭ, până ce aceștia din urmă s'aŭ strămutat în Pannonia, în fine de Pecenegĭ și de Cumanĭ.

Slavii carĭ locuiaŭ în Basarabia eraŭ cunoscuțĭ letopisetuluĭ slav Nestor sub numele de Teverieni și Uglicĭ și plătiaŭ tribut luĭ Igor, după ce Sveneld a luat capitala lor *Peresecina*. (2)

---

(1) B. P. Hasdeŭ, *Strat și substrat*. O ingeniósă ipotesă istorică, care dărîmă modul de a ințelege acest pasagiŭ din Jordanes al altor istoricĭ.

(2) Satul Peresecina există în Basarabia și acum și se compune din 460 case, avênd o poporațiune de peste 2000 suflete, parte Românĭ, parte Ruteni și Evreĭ. Satul posedă o biserică cu hramul sf. Michail. Numele satuluĭ se pomenesce într'un chrisov al luĭ Ilie-Voevod, datat cu anul 6904 (1396). Iată textul chrisovuluĭ în cestiune după Записки Одес. Общ. Истор., v. V:

«Suret de la Ilie Voevod, leat ,ѕцд Mai д̃

Facem însciințare pentru adevĕrata sluga nóstră dumnéluĭ Dema Uzanie, că slujind maĭ înainte rĕposatuluĭ părinteluĭ nostru cu dreptate și credinciósă slujbă, iar astăḑĭ slujesce și nouĕ cu dreptate și cu credință, pentru care și noĭ, vĕḑênd a luĭ dréptă și credinciósă slujbă, l'am miluit pre dînsul, osebit de altele, i-am dat luĭ întru al nostru pămînt loc *din pustiŭ*, luĭ și frățini-seŭ Petrica, de pe aceea parte de Ikol anume Cobilca, din vîrf și până în gură *și Peresecina*, din vîrf până la gură, și câte sate vor puté să-șĭ facă, să facă, acele ca să le fie parte dréptă....»

Despre Peresecina letopisețul luĭ Nestor face următórea mențiune: «И бѣ у него (adecă la Igor) воевода, именемъ Светолдъ и орелучи Углицы, и «возложи на нихъ Игорь дань и вдасть Свентелду. И невдашется единъ град «именемъ *Пересѣчинъ* и сѣде около его три лѣта.»

Vorbind despre aceştĭ Slavĭ, letopiseţul luĭ Nestor spune: «Тиверцы приседяху ко Дунаеви и бѣ множество ихъ, сѣдяху по Бугу и по Днепру оли до моря и суть города ихъ и до сего дня, до то ся зовяху отъ грекъ великая Скуѳь.» Adecă: «Tiverieniĭ eraŭ aşezaţĭ *spre* Dunăre şi aŭ fost multĭ, şedeaŭ eĭ pe rîul Bug şi de-alungul Dnipruluĭ până la mare şi sunt oraşele lor p'acolo până acum, şi acestea de Grecĭ se numesce Schiţia-mare».

Este decĭ de observat că letopiseţul nu pomenesce de loc nicĭ despre Prut, nicĭ despre Nistru şi aşéză pe Slavĭ dincolo de Nistru, pe Bug şi Dnipru până la mare şi *spre* Dunăre, adecă probabil la gurile Dunăriĭ.

Pe la secolul XII Basarabia, după mórtea luĭ Iaroslav, a fost dejà călcată de avangarda migraţiuniĭ mongole, ce începù a curge spre Europa; acéstă avangardă erà formată din Polovţĭ saŭ Cumanĭ, carĭ s'aŭ aşezat în Basarabia, unde aŭ şi rĕmas până ce n'aŭ plecat în Ungaria.

In curînd întregul litoral de la Volga până la Don, de la Don până la Taurida, Ociacof, Bug şi Nistru, devenì o întinsă pustietate, acoperită de puhoiul popórelor mongole.

Mongoliĭ cuceriră pe toţĭ Slaviĭ de la Rĕsărit: Principiĭ Kievuluĭ şi aĭ Moscveĭ se supuseră lor şi Ţariĭ Moscveĭ deveniră curtenĭ plecaţĭ aĭ Hanilor.

Puţin înaintea acestor timpurĭ triste pentru Basarabia, pe malurile Pontuluĭ Euxin apărură coloniile genovese şi pisane. Aceştĭ pionerĭ latinĭ, în curgere de patru secole, aŭ domnit peste Marea Négră şi, pretutindenea unde împrejurările naturale permiteaŭ fundarea de factoriĭ de comerciŭ cu popórele barbare, eĭ aŭ întemeiat coloniĭ şi cetăţĭ întărite.

Pe malurile Dunăriĭ şi ale Nistruluĭ până aḑĭ există rĕmăşiţe mărețe de ale acelor cetăţĭ; pe-alocurea s'aŭ păstrat chiar şi turnurĭ şi bastióne. Despre aceste rĕmăşiţe vom vorbì pe larg maĭ la vale.

Cu puhoiul mongol s'a isprăvit grósnica migraţiune a popórelor din Asia şi, imediat ce valea Dunăriĭ s'a curăţit de nomaḑĭ, valorósa viţă a némuluĭ traco-roman descinse din plaiurile Carpaţilor şi ocupă pămîntul strămoşesc.

Intâiŭ s'a format Ţéra-Românéscă, apoĭ Moldova.

Din acest moment istoria Basarabieĭ e strîns legată de istoria Moldoveĭ şi a Valachieĭ.

Intr'o vreme, maĭ ales până la mórtea luĭ Mircea-cel-Mare, tot ţĕrmul Dunăriĭ, de la Severin până la Chilia, aparţineà Munteniei, a căreia ţéră, după porecla dinastiei princiare, se numià «Basarabia».

După ce însă Moldoveniĭ se lăţiră cu încetul, bucată cu bucată, şi în fine, sub Stefan-cel-Mare, tăiară tocmaĭ la Milcov hotarul Ţĕriĭ-Românescĭ, teritoriul **dintre gura Nistrului şi Dunăre** conservă el singur, ca amintire, numele de Basarabia.

Dimitrie Cantemir, în opera sa *Descriptio Moldaviae* (ed. 1872, p. 10) scrisă pe la 1716, descriind teritoriul Moldoveĭ, ḑice: «*Tribus* olim absolvebatur partibus *inferiore, superiore et Bassarabia* in quibus universim provinciae minores numerabantur viginti tres. Postea quam vero sequentibus temporibus Turcarum tyrannide oppressa esset, Bassarabia, Aroni principis perfidia, tradita Tigine cum duobus partibus, novemdecim tantum regiones, neque haec integrae hodiernis principibus remanserunt.»

Apoĭ Cantemir, când enumĕră judeţele Moldoveĭ, spune că Moldova-de-sus se compuneà din judeţele: *Hotin*, Dorohoiŭ, Hârlăŭ, Cernăuţĭ, Sucéva, Némţu şi Bacăŭ; iar Moldova-de-jos se compuneà din judeţele: Iaşĭ, Cârligătura, Roman, Vasluiŭ, Tutova, Tecuciŭ, Putna, Covurluiŭ, Fălciŭ, *Lopuşna, Orheiŭ* şi *Soroca*. In fine (p. 19): *Bugéc, Akkerman, Chilia* şi *Ismail*, adecă Basarabia propriŭ ḑisă.

Partea de la méḑă-nópte a actualeĭ Basarabia intră deci ca parte integrantă a Moldoveĭ, şi în acéstă parte a ţĕriĭ se aşeză temeinic némul nostru, care a şi rĕmas acolo până în ḑilele nóstre. (1)

---

(1) Poporaţiunea românéscă a acesteĭ părţĭ din Basarabia de la 1861 începù a emigrà, din causa strîmtorăriĭ, în Caucas, unde acum locuesc peste 7.000 de Românĭ orheienĭ şi hotinenĭ împrejurul Cutaisuluĭ şi al Taurisuluĭ. Dar aceştia sunt rĕmăşiţa altor miĭ şi miĭ de Moldovenĭ, carĭ aŭ perit în Caucas, din causa frigurilor şi miseriei. In revista d-luĭ Stasiulevicĭ, *Vestnik Europî*, 1896, luna Martie, găsim la pag. 208 următorul pasagiŭ privitor la nenorociţiĭ coloniştĭ românĭ din Basarabia: «Moldoveniĭ din Basarabia eraŭ ademeniţĭ de a se aşezà pe malul Măriĭ Negre la Caucas. Şi ce fel de privilegiĭ, ce fel de manopere (priémĭ) nu s'aŭ născocit pentru a uşurà problema! Dar pentru a luptà cu forţele grósnice ale natureĭ erà necesar ca omul să se formeze de secole, să fie

Partea de jos a actualeĭ Basarabiĭ, deşì poporată la rîndul eĭ de Românĭ, totuşĭ a rĕmas expusă în curgere de aprópe cincĭ secolĭ migraţiuniĭ popórelor tătare; apoĭ se aşezară acì coloniĭ bulgare, sêrbe şi muscălescĭ.

Incepênd cu domnia luĭ Stefan-cel-Mare, Basarabia, atât cea de sus, cât şi cea de jos, în tóte peripeţiile culminante ale vieţeĭ istorice a némuluĭ nostru, împărtăşesce sórta patrieĭ-mame. Situată la marginea lumiĭ civilisate, sórta Basarabieĭ a fost de a primì cea dintâiŭ tóte loviturile tempesteĭ, deslănţuite în contra lumiĭ civilisate de lumea barbară, care se aşezà încetul cu încetul în văile Rusieĭ, dincolo de Nistru.

«Potopul Asieĭ a vrut să înghiţă lumea», ḑice Bălcescu în sublima *Cântarea Românieĭ*, «şi Româniĭ i-aŭ pus stavilă». Avangarda acelor Românĭ, carĭ aŭ stăvilit în curgere de secolĭ puhoiul popórelor barbare, aŭ fost Româniĭ din Basarabia, sentinela neadormită a lumiĭ civilisate. Cu ochiĭ ţintiţĭ spre pustietăţile stepelor de dincolo de Nistru, unde se învîrteaŭ hordele Slavilor şi Mongolilor, Româniĭ din ţinuturile Hotinuluĭ, Soroceĭ şi Orheiuluĭ păziaŭ hotarul Moldoveĭ.

Acì, între Prut şi Nistru, între cetatea Hotin şi Cetatea-Albă. la Tighinea, la Lipinţĭ, Chilia, lângă Cahul, Lăpuşna, Soroca, Varniţa şi aşà maĭ departe, s'aŭ petrecut luptele cele maĭ crâncene între Moldovenĭ şi Turcĭ, Tătarĭ, Cazacĭ, Polonĭ.

Solul Basarabieĭ e îmbibat de sânge românesc.

Pe acest petec de pămînt românesc a fâlfăit în secolul XV stégul grósnic pentru Musulmanĭ al nebiruituluĭ Stefan-cel-Mare. Numele mareluĭ Domn al Moldoveĭ e scris cu litere de aur pe paginele istorieĭ Basarabieĭ, şi tóte încercările istoricilor ruşĭ, ca Batiuşcoff şi Nakko, de a şterge de pe

---

bine oţelit, pentru a îndurà acéstă climă şi acéstă natură. Pentru a-şĭ organisà traiul în aceste strîmtorĭ, pentru a nu se cutremurà faţă cu neajunsurile şi a nu fugì îndĕrĕt, erà trebuincios să fiĭ, ca Prometeŭ, încatenat pe o stâncă de către necesitatea istorică, de neputinţa de a eşì din aceste locurĭ sĕlbatice. Coloniştiĭ moldovenĭ, crescuţĭ în alte condiţiunĭ, veniţĭ acì pentru a-şĭ găsì o patrie maĭ bună, aŭ găsit, în loc de raiŭ, precum li s'a promis, miseria, bólele şi mórtea. *Şir lung de morminte de-alungul malurilor Caucasuluĭ, iată tot ce a rĕmas din acéstă nereuşită colonisare.*» (A. Starostavski.)

zidurile Hotinuluĭ, Soroceĭ, Tighineĭ, Cetăţiĭ-Albe şi ale Chilieĭ gloriosul nume al luĭ Stefan-cel-Mare, vor rĕmâné zadarnice.

Stefan-cel-Mare a domnit 47 anĭ, 2 lunĭ şi 3 sĕptĕmânĭ, şi s'a săvîrşit la 2 Iulie 1504. Inaintea săvîrşiriĭ sale, el chemă pe Vlădicĭ şi toţĭ sfetniciĭ sĕĭ, boerĭ marĭ şi alţiĭ toţĭ câţĭ s'aŭ prilejit, «arătându-le cum nu vor puté ţiné ţéra precum o aŭ ţinut el, ci socotind decât toţĭ maĭ puternic pre Turc şi maĭ înţelept, a dat învĕţătură să se închine Turculuĭ».(1) Dar pacea şi prieteşugul cu Turciĭ, ḑiceà marele Stefan, să se facă în aşà condiţiunĭ ca ţéra să-şĭ păstreze drepturile strămoşescĭ; iar neputĕndu-se învoì cu acéstă îndatorire, atuncĭ maĭ bine să móră cu toţiĭ, apĕrând patria.

Se ḑice că sufletul omuluĭ, înainte de a se destrupà, adeseorĭ cu ochiĭ spiritualĭ prevede şi pătrunde şirul evenimentelor, carĭ logic se înlănţuesc de secolĭ.

Stefan-cel-Mare de sigur că a prevĕḑut viitorul ţĕriĭ romănescĭ şi, prevĕḑĕndu-l, a dat urmaşilor sĕĭ acel sfat înţelept, care până în ḑilele nóstre a rĕmas şi rĕmâne punctul culminant al politiceĭ marĭ.

De la Stefan-cel-Mare şi până la Dimitrie Cantemir, Moldova, împreună cu partea sea integrantă *Basarabia*, prin şirul logic al evenimentelor istorice a fost osândită de a ocupà locul între ciocan şi nicovală.

In faţa puteriĭ grósnice a Imperiuluĭ Otoman, se închegà şi cresceà puterea şi maĭ redutabilă a Rusieĭ.

Când Turciĭ luară de la Stefan-cel-Mare Cetatea-Albă şi Chilia, atuncĭ Regele Polonieĭ Casimir IV scrià Mareluĭ Duce al Moscveĭ ca să se unéscă cu dînsul pentru a se opune victorielor Musulmanilor. Ioan III, Ducele Moscului, a rĕspuns la acéstă îndemnare «că-ĭ este prea departe pentru a ajutà pe Stefan Voevod, dar că ceĭ-lalţĭ Regĭ aĭ creştinătăţiĭ, carĭ sunt maĭ aprópe, să-l ajute».

Ioan III erà înrudit cu Stefan-cel-Mare, căcĭ fiul mareluĭ Kneaz al Moscveĭ ţineà în căsătorie pe Elena, fiica mareluĭ Domn al Moldoveĭ.

Intemeiătorul Moscveĭ (sobiratel zemli ruskoi), precum il numesc pe Ioan III istoricii ruşĭ, erà dejà şi intemeiătorul politiceĭ viclene a Rusieĭ faţă cu popórele creştine, carĭ ţineaŭ pept la hotarele Imperiuluĭ musulman.

---

(1) Letopiseţul Urechi.

Causa refusuluĭ luĭ Ioan III de a ajutà pe Stefan erà dorinţa de a certà pe Domnul Moldoveĭ cu Ducele Litvanieĭ Alexandru şi nicĭ decum de a mijlocì pentru împăcarea Principilor creştinĭ.

In anul 1513, Bogdan, fiul luĭ Stefan-cel-Mare, îşĭ aduse aminte de poveţele tatăluĭ sĕŭ şi trimise la Constantinopole pe Logofĕtul Teut spre a închinà Moldova. Sultanul Selim iscălì tratatul de pace, prin care Sublima Pórtă recunosceà Moldova de ţérà neatârnată, care are dreptul de a fi cârmuită după legile eĭ, de către Domniĭ aleşĭ de naţiune.

Sub Petru Rareş, fiul natural al luĭ Stefan-cel-Mare, Sultanul Suleiman, cucerind partea de sud a Basarabieĭ, stabilì acolo două sandjacurĭ otomane.

Acésta erà primul pas pe povîrnişul alunecos, ce-l făcù Turcia, călcând tractatul încheiat între Moldova şi dînsa.

Dejà Petru Rareş, pentru a împedicà pe Sublima Pórtă de a nimicì neatârnarea ţĕriĭ, s'a vĕḑut silit de a recurge la ajutorul Rusieĭ: în anul 1542 el trimite solĭ la Ţarul Ioan IV, sub pretext de a cumpĕrà samurĭ pentru sultan. Ţarul Moscoveĭ primì pe solĭ şi propuse luĭ Petru ajutor în contra Turcieĭ. Solia Ţaruluĭ n'a putut însă străbate prin Polonia, fiind împedicată de a trece în Moldova.

La 1574 Ioan-cel-Cumplit, pentru acelaşĭ scop, se adreséză la Cazacĭ şi Polonĭ. Ceĭ dintâĭ, strîmtoraţĭ de Tătarĭ, primesc propunerea vitézuluĭ Domn al Moldoveĭ şi-ĭ trimit pe Hatmanul Swirgovski cu câte-va sutimĭ de Cazacĭ; ceĭ din urmă refusă de a rupe pacea cu Sublima Pórtă. După maĭ multe victoriĭ strălucite, Ioan-cel-Cumplit cade ucis mişelesce de Turcĭ.

Lupta luĭ Ioan-Vodă cel Cumplit de lângă Cahul este şi va rĕmâné o pagină gloriósă din istoria némuluĭ nostru.

La 1594 şi 1595 Basarabia devine prada Cazacilor. In luna Iulie 1594 Hatmanul Nalivaico arde Tighinea şi Chilia şi jefuesce întrégă ţéra de jos; pe la Septembre acelaşĭ an Lobodă şi Nalivaico ajung la Iaşĭ şi bat lângă Sucéva pe Aron-Vodă.

La 1616 Polonii ocupă Hotinul, sprijinind pe fiiĭ luĭ Eremia Movilă în pretenţiunile lor la scaunul domnesc; la 1617

Moldovenii reocupă cetatea, dar Graţiani-Vodă o remite din noŭ Polonilor.

La 1620 Turciĭ sfărâmă resistenţa Hatmanuluĭ Zolkiewsky şi devin stăpânĭ peste Hotin. După învingerea Polonilor, Sultanul Osman trece Dunărea cu o armată de peste 300.000 şi se îndreptéză spre hotarele Podolieĭ. Sub zidurile Hotinuluĭ se încinge o luptă uriaşă.

La 1632 Cazaciĭ, în frunte cu Sulima, jefuesc Ak-Kermanul, Chilia, Ismailul, ard şi pradă sate de la sudul Basarabieĭ.

La 1652 Vasile Lupu căsătoresce pe fiica sa cu Timuş, avênd de scop ca ajutorul Cazacilor să-l mântuiască de jugul turcesc, care apasă din ce în ce maĭ mult Moldova. Pe la 1654 Bogdan Chmelnitski scrià către Ţarul Alexi Mihailovicĭ cum că Domniĭ Moldoveĭ şi Munteniei şi Regele Ungarieĭ consimt a se pune sub protecţiunea Moscveĭ. Drept rĕspuns la acéstă solicitudine gratuită, Ţarul însărcinéză pe Şeremeteĭ de a comunicà Domnitorilor Moldoveĭ şi a Munteniei că nu póte să ştirbéscă amicia ce légă Moscva cu Imperiul Otoman.

La 1696, pentru întâia dată, Rusia intră în fine în luptă directă cu Imperiul Otoman. Petru I ieà Azov, Kizi-Kermen şi Aslan-Kermen de pe Dnipru, asediază apoĭ Ociacof şi Tamanĭ; la 1698 Ruşiĭ ocupă Perecop. Impins în acea luptă cu Imperiul Otoman de Suedezĭ, Petru-cel-Mare se vede în curînd nevoit, după învingerea luĭ Carol XII la Pultava, de a strămutà teatrul răsboiuluĭ pe la Prut. Isbânḑile mareluĭ Ţar la începutul acestuĭ răsboiŭ se datoresc la doĭ vitejĭ Românĭ: Sava Dobrovenetic, care ocupă Mohilăul de pe Nistru, şi Ivanencu Ianoş, care luă Braţlavul. Cel dintâiŭ un Raguzean romanisat, cel din urmă un Rutean romanisat, din satul Peresecina.

Sosind armata ruséscă la Iaşĭ, Petru-cel-Mare dete o masă în onórea luĭ Dimitrie Cantemir, Domnul Moldoveĭ. Despre acea masă, memorabilă şi plină de povaţă pentru némul nostru, letopiseţul luĭ Nicolae Costin scrie următórele:

«Erà Iunie în 28 de ḑile, Mercurĭ, aŭ făcut masă mare şi Petru Impĕratul de aŭ cinstit pe Dumitraşco-Vodă şi pre toţĭ boeriĭ ţĕriĭ *şi acolo s'aŭ iscălit boeriĭ de aŭ primit Domn vecînic* pe Dumitraşcu-Vodă şi pe seminţia luĭ. Şi mare benchet aŭ făcut tótă ḑiua aceea, *şi acolo aŭ mas, iară peste nóptea aceea n'aŭ scăpat fără pagubă maĭ nicĭ un* *boer și neturat de Muscalĭ*: cuĭ pistóle, cuĭ rafturĭ, cuĭ epingele, nicĭ boer, nicĭ slugă.»

Tractatul de alianță semnat de Petru-cel-Mare și subscris apoĭ de boeriĭ Moldoveĭ, stipulă următórele clause:

«Téra Moldoveĭ cu Nistrul să-ĭ fie hotarul, și Bugécul și cu tóte cetățile tot a Moldoveĭ să fie, numaĭ de odată prin cetățĭ să așeze Muscaliĭ oștenĭ, până s'a întemeiă țéra; iară apoĭ să lipséscă óstea moschicéscă. Bir să nu dea țéra nicĭ un ban. Pre Domn să nu-l maziléscă Impĕratul până la mórte, și pre urmă din fiiĭ luĭ să fie, pre carele și-ar alege țéra. Némul luĭ să nu iasă din domnie. Domnul pre boerĭ să nu fie volnic a-ĭ perde. Titlă de domnie să se scrie maĭ de cinste și maĭ sus după cum se scriaŭ Domniĭ, adecă: Seninatul Domn al țĕriĭ Moldoviĭ, *Samodertetu* (adecă a-tot-stăpânitor) și Volegator (adecă prieten) țĕriĭ moschicescĭ, iară nu rob supus....»

Acest tractat de alianță, făcut între Dimitrie Cantemir și Rusia, este antitesa în politica Moldoveĭ față cu testamentul luĭ Stefan-cel-Mare.

Moldova a fost impinsă să-l facă din causa nelegiuirilor Imperiuluĭ Otoman, care a călcat și a nesocotit angagiamentele sale față cu Românĭ, și pentru acésta a trebuit să péră.

De atuncĭ încóce în politica Românieĭ aŭ rĕmas neclintite atât tesa cât și antitesa marilor Domnĭ pămîntenĭ. Ómeniĭ noștri de stat, sfetniciĭ țĕriĭ, se împart în douĕ partide. Uniĭ, întemeiațĭ pe povețele istorieĭ nóstre și evoluțiunile politiceĭ marĭ, împărtășesc idea luĭ Stefan-cel-Mare și caută binele țĕreĭ și al némuluĭ în relațiunĭ de prietenie cu Imperiul Otoman, a căruia peire și treptată desagregare voesc a o zădărnici, ajutându-l să se reformeze sub înrîurirea Europeĭ civilisate, convinșĭ fiind că Românieĭ i se cade a fi moștenitórea Imperiuluĭ care se descompune. Alțiĭ, nesocotind povețele istorieĭ nóstre, țin cu încăpățînare de idea politică a luĭ Dimitrie Cantemir, deși de la Dimitrie Cantemir încóce evenimentele istorice aŭ demonstrat cu prisosință care din ceĭ doĭ marĭ Domnĭ pămîntenĭ aĭ Moldoveĭ a pătruns cu cugetul senin dincolo de timpul sĕŭ sórta și viitorul Românieĭ.

Răsboiul luĭ Petru-cel-Mare cu Turcia s'a isprăvit prin învingerea Rusieĭ. Marele Impĕrat a fost silit să restitue Imperiuluĭ Otoman Azovul, să distrugă până la temelie orașele

Taganrog, Cameni-Zaton şi Novo-Bogoroditsk, retrăgêndu-şĭ hotarele până la Kiev şi împrejurimile sale.

Impreună cu armata ruséscă a părăsit Moldova şi Dimitrie Cantemir, care s'a strămutat în Rusia împreună cu maĭ mulţĭ boerĭ şi slugĭ. Aprópe tóte acele familiĭ boerescĭ parte s'aŭ stins, parte s'aŭ rusificat.

După Petru-cel-Mare atitudinea şi politica Rusieĭ faţă cu Imperiul Otoman s'a schimbat. Urmaşiĭ luĭ Petru-cel-Mare aŭ înţeles că cuceririle marĭ nu sunt după puterea Imperiuluĭ rus de abià înjghebat; că înainte de a da pept cu Imperiul Otoman în Peninsula Balcanică, e necesar de a cucerì stepele nemărginite de la Sud, ocupate de Tătarĭ şi apĕrate cu cetăţile turcescĭ.

Achisiţiunĭ teritoriale la Sud Rusia începù a face chiar sub Petru II, când într'un mod secret Cazaciĭ deveniră supuşĭ ruşĭ: la 1734 *Zaporojia* se alipì la Rusia.

La 1738 Minich luă Ociacof şi se apropie de Nistru; la 1739 Capnist cu Cazaciĭ a ars Soroca şi Minich a învins pe Turcĭ la Stavucenĭ, lângă Hotin. Resultatul acestuĭ răsboiŭ a fost ocuparea cetăţiĭ Hotin de către Ruşĭ şi intrarea armateĭ rusescĭ în Iaşĭ, unde Impĕrătésa Ana a fost proclamată de Impĕrătésa Moldoveĭ. Norocul Moldovenilor a fost că tocmai atuncĭ s'a încheiat pacea între Turcĭ şi Imperiul Austriac; Rusia a fost silită a face acelaşĭ lucru şi, după stipulaţiunile tractatuluĭ încheiat, a remite îndĕrĕt atât Ociacoful, cât şi Hotinul.

Cu tóte astea hotarele Rusieĭ s'aŭ apropiat de noĭ şi stepele dintre Bug şi Doneţu aŭ trecut de la Tătarĭ spre Rusia.

Sub Impĕrătésa Ecaterina II, Rusia mai făcù un pas mare spre hotarele Moldoveĭ.

Intâiul răsboiŭ s'a început la 1769, când Galiţin a trecut Nistrul şi a ocupat Hotinul şi Iaşiĭ; în curînd însă a fost silit să trécă Nistrul îndĕrĕt. Galiţin cedă comandamentul luĭ Rumentzef, care bătù pe Turcĭ lângă Cameneţ, iar generalul Cazarin, ajutat de volintirĭ muntenĭ, în frunte cu Spătarul Cantacuzino, a ocupat Bucurescĭĭ.

La 10 Iulie 1774 s'a încheiat pacea de la Cuciuc-Cainardji. Stipulaţiunile tractatuluĭ, contrariŭ pretenţiunilor Rusieĭ, care cereà Ociacof, întrégă Moldova şi Muntenia, s'aŭ mărginit în a cedà Rusieĭ Chercí şi Enicale, precum şi a proclamà pe Tătariĭ din Crimea independenţĭ de Turcia.

Cu tótă dorinţa Rusieĭ de a cucerì ambele Principate dunărene, scopul ţintit n'a putut să fie realisat, din causă că la 1772. în loc de aceste douĕ ţĕrĭ, dînsa căpĕtă o bucată din Polonia. Imperiul Austriac însă, folosindu-se de împrejurările favorabile pentru dînsul, a ocupat pe atuncĭ Bucovina, care la 1777 a şi fost recunoscută de Turcia ca provincie austriacă.

In aşà mod douĕ imperiĭ vecine micşorară o naţiune creştină, care în curgerea secolilor aprópe singură ţinuse pept lumiĭ musulmane în mersul eĭ crescĕnd spre inima Europeĭ.

La 1783 Crimea a fost alipită la Rusia, iar la 1787 s'a început al doilea răsboiŭ între Imperiul Rus şi Pórtă.

Impĕrătésa Ecaterina II dete comanda armateĭ favorituluĭ sĕŭ Potiomkin, care cu ajutorul Cazacilor Zaporojenĭ luă Ociacoful. După acéstă isbândă, Ruşiĭ ocupă Principatele dunărene. Suvarof luă Ismailul; de-Ribas Tulcea şi Isaccea.

Consecinţa acestuĭ răsboiŭ a fost întinderea Rusieĭ până la Nistru, adecă pĕnă la hotarele Moldoveĭ.

In anul 1806 un noŭ răsboiŭ s'a încins între Rusia şi Imperiul Otoman. Generalul Michelsohn ocupă Basarabia, prădând-o şi jefuind-o până la Iaşĭ; în acelaşĭ timp Generalul Essen ocupă Hotinul, Generalul Meyendorf luă Benderul, iar Principele Dolgorukiĭ trecù la Bârlad şi Galaţĭ.

Pórta, înspăimântată de succesele armatelor ruse, voià să încépă tractative de pace, dar Impĕratul Alexandru I cerù imperios cedarea intregeĭ Moldove şi a Munteniеĭ până la Dunăre.

In carînd armata rusă în adevĕr ocupase atât Basarabia cât şi ambele Principate; în mânile Turcilor n'aŭ maĭ rĕmas decât cetăţile Ismail, Brăila şi Giurgiu.

La 7 Iulie 1807 s'a încheiat pacea de la Tilsit şi armatele rusă şi otomană aŭ fost datóre să părăséscă atât Moldova cât şi Valachia. Dar în locul Sultanuluĭ Selim se urcă pe tron Mahmud II şi Pórta refusă de a acceptà condiţiunile de pace.

In anul 1809 un noŭ congres s'a deschis la Iaşĭ. Pentru astă dată Impĕratul Alexandru I a arătat dorinţa Rusieĭ de a cucerì întrégă Moldovă şi Muntenia.

Răsboiul a reînceput şi, la încheiarea păciĭ, la 1812, Turcia cedă Rusieĭ Basarabia.

De atuncĭ şi până pe la 1856 Prutul a devenit hotarul Moldoveĭ din spre Imperiul Rus.

După tractatul din Paris, Rusia, învinsă de coaliţiunea Puterilor marĭ europene la Sevastopole, a cedat Moldoveĭ îndĕrĕt partea de jos a Basarabieĭ, adecă un petec de pămînt ca de 10.288 km. pătr., cu o poporaţiune de peste 127.451 suflete.

La 1878, Rusia, călcând cuvîntul de onóre al Impĕratuluĭ Alexandru II, care s'a legat trecĕnd Prutul cu armatele sale de a garantà integritatea teritoruluĭ Românieĭ, a cerut de la Congresul din Berlin înapoiarea Basarabieĭ de la Sud. Areopagul european a cedat stăruinţelor Rusieĭ şi, în schimbul pămîntuluĭ luat, a alipit la România partea din teritoriul Ţĕriĭ-Românescĭ de sub Mircea-cel-Mare: Dobrogea.

Am povestit în trăsurĭ generale istoricul teritoriuluĭ român dintre Prut şi Nistru; am arătat ce sórtă crudă a fost de vécurĭ ursită pentru acéstă ţéră.

De la 1812, Româniĭ din Basarabia sunt sub stăpânire străină. Eĭ sunt opriţĭ a învĕţà limba lor maternă, opriţĭ a se rugà luĭ Dumneḑeŭ românesce: *şcóla* şi *biserica* în Basarabia aŭ devenit pârghia cu ajutorul căreia guvernul rus nădĕjduesce să rusifice poporaţiunea românéscă.

Nicĭ o carte, nicĭ un ḑiar românesc n'are voie să trécă Prutul, în nicĭ o şcólă nu este permis a se învĕţà românesce în nicĭ o bibliotecă nu se tolerézá de se a ţiné o carte românéscă; la sudul Basarabieĭ, chiar anul trecut, adecă la 1895, poliţia ruséscă a secfestrat de la mocaniĭ transilvănenĭ «Visul Maicăĭ Domnuluĭ», pe «Arghir» etc, oprindu-ĭ de a cetì chiar şi aceste cărticele.

Cu ajutorul şcóleĭ, Rusia a isbutit să rusifice aprópe desăvîrşit pătura cultă din Basarabia; *cu ajutorul bisericeĭ*, dînsa nădĕjduesce să rusifice şi poporaţiunea rurală.

Aŭ trecut 86 anĭ de când Româniĭ din Basarabia staŭ sub jugul Rusieĭ ortodoxe, şi până în ḑilele nóstre ţĕranul român de dincolo de Prut nu vorbesce altă limbă decât cea românéscă, nu se rógă luĭ Dumneḑeŭ decât în limba părinţilor sĕĭ........

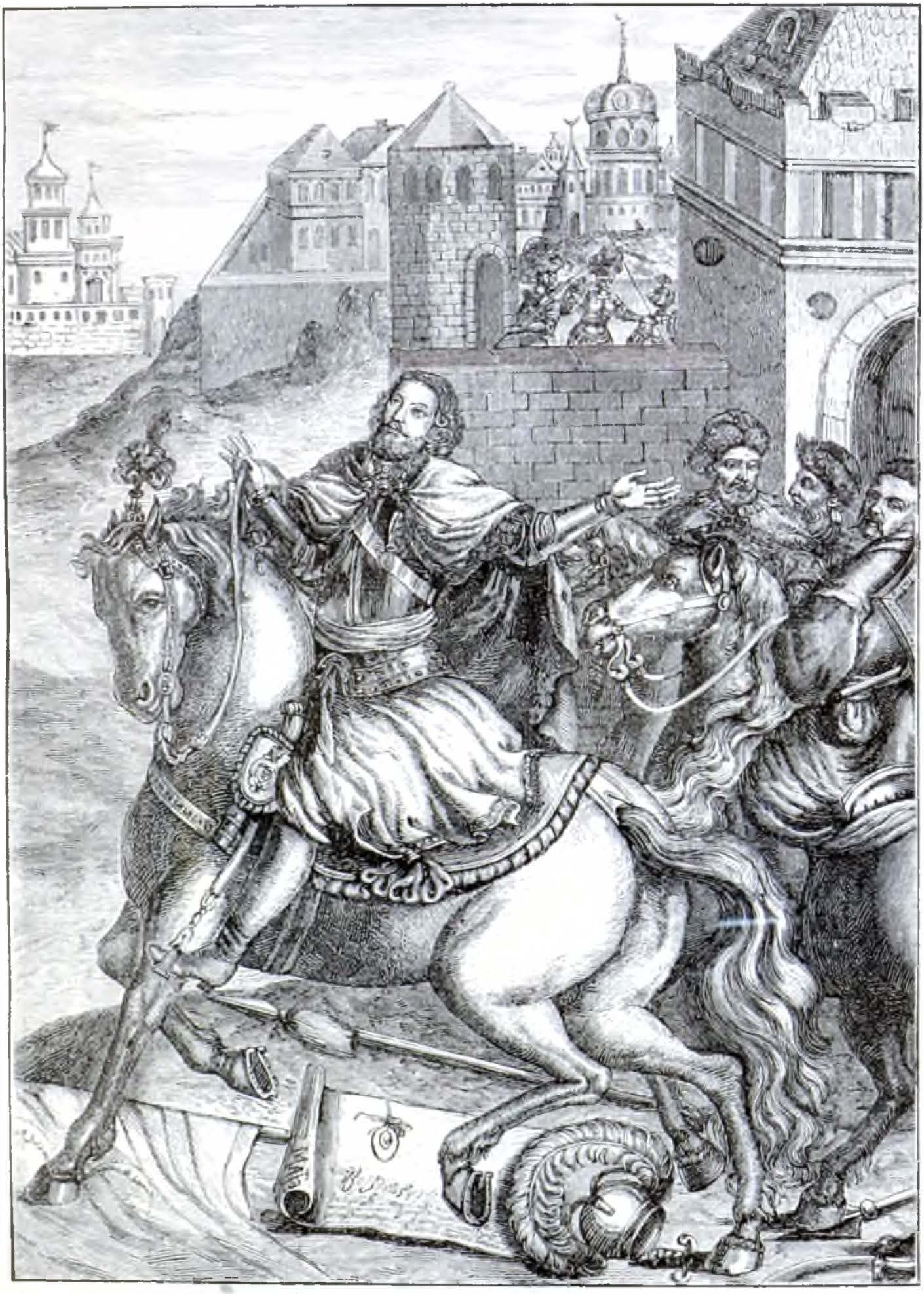

Dumitrașcu-Vodă Cantemir (Intrarea sa în Iași).
(După o gravură mare a Academiei din Petersburg.)

CARTEA I.

GEOGRAFIA FISICĂ ȘI POLITICĂ.—GEOLOGIA.—OROGRAFIA.—HIDROGRAFIA.—CLIMA.—FLORA, FAUNA.

I.

GEOGRAFIA FISICĂ.

Ţéra care este cunoscută sub numele de Basarabia se află aşezată între 45° 9′ şi 48° 38′ latitudine de Nord şi 23° 4′ — 28° 8′ longitudine de Rĕsărit, după meridianul din Paris. (1)

La începutul anuluĭ 1853 guvernul rusesc a trimis în Basarabia pe Colonelul Teodoroff împreună cu maĭ mulţĭ ofiţerĭ de Stat-major pentru fixarea posiţiuniĭ acesteĭ ţĕrĭ, precum şi a topografieĭ eĭ. Lucrarea acésta a durat maĭ mulţĭ anĭ şi s'a terminat abià pe la 1857, fiind condusă de Generalul Blaremberg.

Drept amintire a lucrărilor, carĭ aŭ durat propriŭ ḑis 40 anĭ, iar nu patru, de óre-ce aŭ fost începute nu la 1853, ci la 1816, guvernul rus a dispus să se ridice un monument lângă Ismail. Acest monument s'a aşezat la 1852 şi se compune dintr'o piramidă de tuciŭ în înălţime de patru metri, avênd patru păreţĭ. Pe păretele din spre méḑă-nópte următórea inscripţiune în limba rusă arată scopul monumentuluĭ:

---

(1) După lucrarea luĭ Struve, posiţiunea Basarabieĭ, calculată după meridianul Pulkow, este 4°19, lat. apus şi 0°8′ long. de Rĕsărit. Acelaşĭ plan trigonometric este adoptat de către Statul-major rusesc în lucrarea sa din anul 1891. După o altă lucrare ruséscă, Списки населенныхъ мѣстъ, t. III, Basarabia este arătată între 45° — 49° lat. de Nord şi 43° — 48°, long. de Rĕsărit de la Ferroe.

Hotarul de la Sud
al
meridianuluĭ 25° 20′
de la Dunăre
până la
Oceanul de
ghéță
prin
Suedia și Norvegia
Din ordinul
Augușților Monarchĭ
Impěraților
Alexandru I,
Nicolae I
și Regeluĭ Oscar I,
lucrănd neîntrerupt de la
1816 până 1852,
aŭ měsurat
geometriĭ
a treĭ popóre.
Latitudinea 45° 20′ 28″.

Apoĭ, pe la 1848, directorul Observatoriuluĭ din Pulkow, d-l Sabler, a calculat posițiunea a 74 locurĭ din Basarabia, luând ca punct central al triangulațiuniĭ satul Vadul, care se află așezat sub 26° 47′ 33″ 306 long. după meridianul Parisuluĭ.

Iacă posițiunile unora din aceste locurĭ, calculate de către Observatoriul din Pulkow:

		Meridianul din Paris.
Numele punctuluĭ.	Latitudine.	Longitudine
Akerman (oraș)	46°11′, 31,7″	28° 0′, 30,3″
Albinețu (sat)	47°32, 50,5″	25°17′. 46,3″
Atachi (tîrg)	48°26′, 40,8	25°27′, 13,1
Bender (oraș)	46°49′, 27,4″	27° 9′, 14″
Bălțĭ (oraș)	47°45′, 49,7″	25°36′, 1,1″
Vadul (sat)	47° 5′, 21,8″	26°47′, 33″
Lipcanĭ (sat)	48°16′, 4,3	24°28′, 21,8″
Noua-Suliță (tirg)	48°16′, 5,7″	23°56′, 29,1″
Orheiŭ (oraș)	47°22, 17,5″	26°29′, 25,7″
Putinescĭ (sat)	47°50′, 5,4″	25°48′, 15,1″
Romancauții (sat)	48°29′, 28″	24°52′, 28,2″
Rosoșenĭ (sat)	48°24′, 17,7″	24°40′, 15,1″
Recea (sat)	47°58′, 53,6″	26°20′, 51,3″

Basarabia modernă posedă ca hotare politice despre nord-rĕsărit Imperiul Austriac şi anume Galiţia şi vechiul pămînt românesc Bucovina, spre apus Regatul României, iar spre rĕsărit Rusia.

După conturul sĕŭ general, Basarabia ni se înfăţişéză ca un fel de corn de abundenţă, cercuit de malurile rîurilor Nistru şi Prut; iar gura cornuluĭ stă deschisă spre Marea Négră, ale căreia valurĭ se sbat de malul cornuluĭ în lungime ca de 20 kilometri.

Nistrul şi Prutul, hotarele naturale ale Basarabiei, isvorĕsc din munţiĭ carpatinĭ, ale căror ultime înălţimĭ, transformate într'un lanţ de délurĭ, se isprăvesc în apropiere de oraşul Bălţĭ şi satul Cornescĭ; acéstă verigă de înălţimĭ forméză linia de despărţire a apelor ce se scurg în Basarabia. De acì spre mare nivelul terenuluĭ scade mereŭ; iar la depărtare ca de vre-o douĕ poşte de Chişinĕŭ spre méḑă-ḑi începe întinsa vale a Bugéculuĭ.

Albiile rîurilor, ale pîraelor şi bălţile încep din înălţimea Bălţilor şi se îndréptă ba către Nistru, ba către Prut, după direcţiunea văilor împresurate de délurĭ. Văile mereŭ se lărgesc spre méḑă-ḑi, iar spre Bugéc valea devine fórte largă şi cu desăvîrşire deschisă spre sud-rĕsărit, din care causă acéstă parte a Basarabieĭ e bântuită de marĭ curente de aer şi vînturile ce suflà acì usucă şi slăbesc vegetaţiunea soluluĭ. Valea Bugéculuĭ, deschisă spre rĕsărit, e acoperită cu vegetaţiunea stepelor de dincolo de Nistru; *stipa capelata* şi *stipa plumosa* daŭ acesteĭ văĭ aspectul monoton şi trist al stepelor, unde abià pe ici pe colea se înalţă în slava ceruluĭ nisce movile, rĕmăşiţe unor timpurĭ antice. Maĭ la vale câmpia este tăiată de valul luĭ Traian.

Prin posiţiunea sa geografică, Basarabia beneficiază de sórele strălucitor şi binefăcĕtor al suduluĭ Europeĭ, ea posedă un pămînt roditor, plin de vlagă, délurile sale verḑĭ sunt acoperite cu pădurĭ, codri tăcuţĭ şi dumbrăvĭ, cóstele munţilor cu viĭ şi liveḑĭ, iar rîurile şi isvórele sale şerpuesc spre câmpiĭ, unde pasc cireḑĭ, herghelíĭ şi turme de vite, caĭ şi oĭ.

Prin aspectul priveliştilor sale, precum şi prin conformaţiunea soluluĭ sĕŭ, Basarabia se desparte radical în douĕ părţĭ; partea de sus, spre méḑă-nópte, e muntósă, abundentă în vlaga apelor, acoperită cu o vegetaţiune suculentă, plină de păduri şi codri; partea de jos, spre méḑă-ḑi, e din contră plană, lipsită alocurea cu desăvîrşire de apă potabilă, cu clima uscată, săracă în vegetaţiune decorativă.

La Nord, spre Orheiŭ, Hotin, Soroca, călĕtorul adese-orĭ rĕmâne fermecat de priveliştea peisagiuluĭ, şi împrejurimile Rinuluĭ nu sunt de loc maĭ pitoresci decât împrejurimile de la Soroca de pe Nistru.

Nisce malurĭ înalte şi abrupte sunt alocurea acoperite peste tot cu pădurĭ, alocurea góle şi stâncóse. Dincolo de mal spre nord se întind pădurĭ vaste şi tăcute în posomorîta lor maiestate; din aceste pădurĭ, prin văĭ înguste şi stâncóse şerpuesc isvóre şi rîuleţe, carĭ se revarsă în Nistru. In fine bĕtrânul Nistru cu apele sale curgĕtóre, sfredelindu-şĭ albia printre stâncĭ şi délurĭ, pentru a-şĭ revĕrsà apele în Marea Négră..... Iar peste tóte acestea un cer albastru, un aer imbibat de parfumul florilor şi al fîneţelor, şi colo sus — sus, în slava ceruluĭ, plutesc vulturiĭ Basarabieĭ.

La Sud, dincolo de Chişinĕŭ, aspectul se schimbà, călĕtorul ese din desişul dumbrăvilor, liveḑilor şi al viilor pentru a intrà în Bugéc.

In general e rĕspândită o părere greşită despre acéstă parte a Basarabieĭ, pe care uniĭ şi-o închipuesc drept un fel de Sahara. Imaginaţiunea deşteptată prin acéstă comparaţiune zugrăvesce dejà caravane de cămile, mişcându-se în cadenţă prin stepele nemărginite de nisip ridicat în troeni de un vînt ferbinte.

Nimic din tóte acestea. Bugécul este o vale largă şi intinsă, cu un pămînt fórte fertil, care, dacă a rĕmas necultivat in curgerea secolilor, apoĭ acésta se datoresce puhoiuluĭ popórelor sĕlbatice carĭ călcaŭ acest sol, devastând in drumul lor orĭ-ce le-a stat în cale. Nu pămîntul Bugéculuĭ propriŭ ḑis e causa că agricultura suferă une-orĭ pe acolo, ci clima uscată, care adese-orĭ distruge rodul abundent al munceĭ omuluĭ.

Călĕtorul venit din spre nordul Basarabieĭ şi care-şi ţine calea spre méḑă-ḑi, intrând in Bugéc nu vede decât o câmpie intinsă dinaintea ochilor sĕĭ. Nicĭ un deluşor, nicĭ un isvor saŭ rîuleţ, nicĭ o dumbravă, cât de mică. Pe icĭ pe colea, din când in când, câte un cătun, compus din cincĭ şese căsuţe saŭ bordeie. Aspectul acesta trist şi monoton se schimbă imediat ce călĕtorul o va luà spre rĕsărit saŭ apus. In curînd monotonia stepelor începe a dispăré şi, privind împrejurul sĕŭ, călĕtorul observă că nu se află dejà în fundul uneĭ văĭ, ci din contră pe vîrful unuĭ înalt platoŭ; stepele s'aŭ isprăvit printr'o rîpă colosală, iar în fundul acesteĭ rîpe curg rîurile Cogalnic saŭ Cogâlnic, Ialpuch, Şaga, Cunduc. Direcţiunea saŭ linia albieĭ rîuluĭ, orĭ-care ar fi el, se desemnéză nu prin suprafaţa lucie a apelor, ci printr'o panglică verde desemnată din trestie orĭ papură. Pe alocurea, aceste rîurĭ sunt stăvilite, formând iazurĭ şi chiar lacurĭ; iar împrejurul acestor lacurĭ sunt sate saŭ coloniĭ. Şi pe cât îmbrăţişéză ochiul călĕtoruluĭ orizontul întins al stepelor, el pretutindenea descopere vîrfurile ascuţite ale bisericilor protestante din coloniile germane saŭ cupolele argintiĭ ale bisericilor ortodoxe din satele bulgăresci.

Satele şi coloniile se ţin lanţ de-alungul malurilor rîurilor desemnate în depărtare prin linia verde a stufăriilor. La drépta şi la stânga drumuluĭ se întind nemărginite păşunĭ, pe carĭ pasc cireḑĭ de vite şi turme de oĭ. Iar acolo unde se isprăvesc păşunile se încep lanurĭ de bucate: grîul ca un zid se înalţă din ambele părţĭ ale drumuluĭ, spicul grîuluĭ e aplecat spre pămînt, de plin ce este; colo maĭ departe încep fîneţele. Pâlcurĭ de florĭ presară întréga câmpie, unele maĭ înalte, altele maĭ îndesate. Pare că fie-care flóre te privesce, mirată de a vedé pe un om în solitudinea câmpieĭ; pare că întréga câmpie ascultă şi şoptesce cu vîntuleţul, care adie printre miĭ şi miĭ de florĭ.

Aşà e Bugécul.

Dar a trecut luna Maiŭ, bucatele s'aŭ copt şi a sunat ora bine-cuvîntată a secerişuluĭ. Cu o sĕptĕmână înainte de seceriş, vîntul, care până atuncĭ adià prin câmpiĭ, de-odată a încetat de a suflà; nicĭ o urmă de nor pe cer, din a căruia înălţime nemărginită arde 'un sóre neîndurat. Termometrul arată 45°—46° la umbră... şi în douĕ treĭ ḑile bucatele suculente sunt ferte, grîul e perdut. Intréga muncă a omuluĭ a perit fără nicĭ un resultat; speranţele de primăvară s'aŭ risipit în câte-va ḑile, iar câmpiile cu florĭ s'aŭ prefăcut în praf şi cenuşă.

Aşà e Bugécul.

II.

GEOGRAFIA POLITICĂ.

Basarabia posedă în momentul de faţă următórele hotare politice:

La médă-nópte ea se învecinesce cu Galiţia austriacă, şi anume de la satul Onuta, unde rîul Nistru intră în ţinuturile Imperiuluĭ Rus, şi până la gura rîuluĭ Sbrucia, lângă satul Isacovĕţu, unde acest rîuleţ să revarsă în Nistru. Linia acésta de hotar are o întindere de 46 kilometri. Maĭ departe rîul Nistru desparte Basarabia de guvernămîntul Podolia, iar maĭ jos de guvernămîntul Herson.

La rĕsărit ea se învecinesce cu guvernămîntul Herson, avênd ca linie de demarcaţiune malul stâng al Nistruluĭ, care se revarsă în Marea Négră, formând limanul Cetăţiĭ-Albe.

La nord-apus Basarabia se învecinesce cu Bucovina, şi anume de la Onuta, aşezat pe malul Nistruluĭ, până la rîul Prut, de lângă orăşelul Noua-Suliţă. Lungimea acestuĭ hotar este de 55 kilometri.

De la satul Onuta graniţa merge în sus de-alungul maluluĭ rîuluĭ Onuta, care se varsă în Nistru, şi până la satul Balamut. Acest hotar este în lungime de 16 kilometri; de acì, pe distanţă de 15 kilometri şi cevă, graniţa este desemnată pe uscat şi trece prin desişul păduriĭ până la rîuleţul Aria, care se revarsă în rîuleţul Răchita, la gura satuluĭ Răchita; de acì graniţa şerpuesce de-alungul maluluĭ Răchiteĭ, trecênd satele Rĕvcauteniĭ şi Stroescĭ până la Prut, lângă Noua-Suliţă. Graniţa acésta are o lungime de peste 24 kilometrì. Drept vorbind, întrégă acéstă graniţă merge pe uscat, de óre-ce rîuleţele Grina, Răchita şi Onuta prin Iunie sécă şi se usucă.

La Apus Basarabia se învecinesce cu România, a căreia parte integrantă a fost în curgerea secolilor. Graniţa acésta, în lungime de peste 170 kilometri, merge aprópe în linie dréptă de la comuna urbană Noua-Suliţă până la satul Nemţeniĭ, tot pe malul rîuluĭ Prut. Acì rîul Prut curge într'o vale înfundată şi are pe alocurea o lărgime de 3—4 kilometri; apele sale şerpuesc ba la drépta, ba la stânga până la Sculenĭ. Când apele Prutuluĭ se revarsă, adese-orĭ se întîmplă că rîul îşĭ schimbă albia, şi atuncĭ şi granița între România şi Basarabia se schimbă; acéstă schimbare însă nu vatĕmă întru nimic drepturile reciproce ale proprietarilor riveranĭ, de óre-ce drepturile acestea sunt ocrotite printr'o stipulațiune specială, care privesce pe proprietariĭ megiaşĭ aĭ ambelor state. Maĭ spre Sud de satul Nemțenĭ, anume acolo unde din spre drépta se revarsă rîulețul Jijia în Prut, granița se depărtéză de la malul stâng al rîuluĭ şi merge pe uscat în lungime de aprópe 45 kilometri până la partea de sus a rîulețuluĭ Sărățica; iar maĭ departe merge pe malul Sărățicăĭ, până la revĕrsarea sa în Prut. Acì granița iarăşĭ e desemnată pe uscat de la satul Sărățica până la colonia Camrat şi de acì până la satul Bărăgan. Acéstă linie are o lungime ca de 26 kilometri.

Până la retrocedarea Basarabieĭ de la Sud, după tratatul din Berlin, granița între Basarabia şi România maĭ jos de satul Camrat mergea spre médă-ḑi pe linia bălțeĭ Chirsan până la satul Congazu, de unde se desemnà apoĭ prin chiar linia maluluĭ Ialpuguluĭ până la valul de jos al luĭ Traian, lângă satul bulgăresc Tabac. După răpirea de către Rusia a celor treĭ județe de dincolo de Prut, granița între ambele state a devenit rîul Prut.

La sud granița Basarabieĭ se desemnà până la 1879 printr'o linie pe uscat în lungime de peste 135 kilometri aproximativ; granița acésta mergeà de la satul Tabac prin comuna Tatar-Bunar până la satul Băzărénca-de-sus, trecénd de-a-curmezişul apelor carĭ se revarsă în Lacurile sărate. Maĭ spre rĕsărit de Băzărénca, granița mergeà drept la Apus, unde, trecĕnd pe lângă lacul sărat Burnas (Burnóie), se isprăvià la malul Măriĭ Negre.

Spațiul saŭ suprafața.

După lucrările comisiuniĭ topografice a Statuluĭ-major rusesc, Basarabia ocupă un spațiŭ saŭ suprafață de 31.360,60 verste pătrate. (1) Suprafaţa acésta este cercuită de maĭ sus arătatele hotare politice dinaintea anuluĭ 1879. Spaţiul saŭ suprafaţa celor treĭ judeţe răpite la 1879 este arătată maĭ departe.

Linia cea maĭ lungă de sus în jos, care ar trece de la un capĕt al Basarabieĭ (între Prut şi Nistru) până la capetul cel-ialt, are o întindere de peste 400 kilometri şi se începe la gura rîuleţuluĭ Siclava, care se varsă în Nistru, şi se isprăvesce la gura rîuleţuluĭ Balaban, ce se varsă în Marea Négră.

Linia cea maĭ mare în lărgime între Prut şi Nistru are o întindere de 140 kilometri, iar cea maĭ scurtă o întindere de 40 kilometri.

III.

ÎMPĂRŢIREA ADMINISTRATIVĂ.

Ocârmuirea ruséscă a despărţit Basarabia în opt judeţe saŭ «uezdi» şi un ţinut urban numit *gradonacialstvo;* acéstă împărţire pur administrativă a fost în vigóre până la 1856. Judeţele eraŭ următórele: *Hotin, Soroca, Iaşĭ, Orheiŭ, Chişineŭ, Bender, Akerman, Cahul* şi ţinutul urban *Ismail.*

După Tractatul din Paris de la 1856 s'a reîntors la patria-mamă parte din judeţele Chişineŭ şi Akerman şi Cahulul cu Ismailul. După depositul topografic militar a Statuluĭ-major rusesc, acea parte reîntórsă Moldoveĭ aveă întindere de o 7.817 verste pătrate. (2)

---

(1) Versta = 500 stînjenĭ. După darea de sémă a Generaluluĭ guvernator al Basarabieĭ din anul 1864, Basarabia posedă un spaţiŭ de 3.275.637 deseatine saŭ verste pătrate 32.567. Iar după datele comitetuluĭ statistic central de pe lângă Ministeriul de Interne din Petersburg, astronomul Schwetzer a stabilit că Basarabia posedă un teritoriŭ cu o suprafaţă de 30.670 verste pătrate saŭ 633,87 mile pătrate. *Idem Strelbitski.*

(2) După calcularea nouă din anul 1881, partea luată de Rusia după stipulaţiunea Congresuluĭ din Berlin este de 10.754 verste pătrate, adecă de 222,7 mile pătrate. Acest litoral alipit acum la Imperiul rus face parte din următórele judeţe:

Chişineŭ	140	v. p.	adecă	2,90	mile	pătr.
Akerman	4.662,6	v. p.	»	96,37	»	•
Ismail	5.951,5	v. p.	»	123	»	•

După alcătuirea noueĭ granițe în anul 1857, despărțirea administrativă a Basarabieĭ a fost prefăcută: din partea județuluĭ Cahul rĕmasă Rusieĭ s'a alcătuit un noŭ județ Camrat, care însă la 1858 a fost desființat și s'a alipit la județele Bender și Akerman. De atuncĭ și până la 1880 Basarabia aveà numaĭ șépte județe și anume:

La nord, între Nistru și Prut, județul Hotin; la Sud-Rĕsărit de la dînsul în jos pe Nistru județele *Soroca*, *Orheiŭ*, *Bender*, *Akerman* și *Ismail*.

La sud de la Hotin, în jos pe Prut, județele *Iașĭ* și *Chișineŭ*.

La 1879—80 o nouă împărțire administrativă a împărțit pentru ultima óră Basarabia, și în momentul de față Basarabia posedă opt județe și anume: *Hotin*, *Soroca*, *Orheiŭ*, *Bălțĭ* numit și județul *Iași*, *Bender*, *Akerman*, *Ismail*, iar la centru județul *Chișineŭ*.

Spațiul ce ocupă fie-care din aceste județe este următorul: (1)

Județe	Verste pătrate	Mile pătrate
Hotin	3.572_7	73_{15}
Soroca	4.023_4	83_{00}
Bălțĭ (Iașĭ) . .	4.722_2	97_{60}
Orheiŭ	3.549_9	73_{37}
Chișineŭ . . .	3.085_8	63_{77}
Bender	4.440_2	91_{70}
Akerman . . .	7.276	150_{38}
Ismail	?	?
Total	30.670_2	633_{87}

In acéstă tabelă nu intră suprafața celor treĭ județe alipite la Rusia după Tractatul din Paris, pe care suprafață am arătat-o dejà maĭ sus.

Fie-care județ la rîndul sĕŭ este împărțit, în privirea administrațiuniĭ polițienescĭ, în *stane* și *nacialstvo*, iar din punctul de vedere pur fiscal în *volosti*. Fie-care județ posedă câte patru *stane*, iar *volosti* se compun din maĭ multe comune, și anume:

---

(1) *Военно-Статистическій сборникъ*, С.-Петербургъ.

Volosti (plăşĭ) *din judeţul Hotin:*

Reşedinţa de volosti (plasă)	Numĕrul satelor
Noua-Suliţa	14
Grozina	14
Clişcova	15
Lipcanĭ	20
Stălinescĭ	22
Bricénĭ	18
Corjenţa	17
Securenĭ	17
Româncauţă	12
Chelmenĭ	16

Volosti (plăşĭ) *din judeţul Soroca:*

Atachi	12
Climauţenĭ	12
Arionescĭ	18
Cobolta	16
Badicenĭ	17
Tîrnova	13
Ocolina	19
Pepenĭ	12
Căinarĭ	22
Raşcova	14
Cotingenĭ	15
Văscauţenĭ	18

Volosti (plăşĭ) *din judeţul Bălţĭ:*

Hilicenĭ	19
Cornescĭ	22
Vulpescĭ	18
Sculenĭ	24
Fălescĭ	16
Bolotina (Bălţĭ)	22
Brânzenĭ	27

Reşeḑinţa de volosti (plasă).	Numĕrul satelor.
Copăcenĭ (Capocenĭ)	25
Bălţĭ-Slobodḑia	24

Volosti din judeţul Orheiŭ:

Telenescĭ	18
Căzănescĭ	11
Samăşcanĭ	14
Rezina	18
Cinişeuţă	16
Chipercenĭ	19
Işnovĕţu	17
Criulenĭ	13
Sărăţenĭ	18
Pogârnicenĭ	19
Daşcova	17
Martinescĭ	18
Tuzora	15

Volosti din judeţul Chişinĕŭ:

Volcineţa	12
Boldurescĭ	11
Zbiroĭ	13
Nisporenĭ	5
Vasienĭ	10
Lopuşna	6
Bujor	15
Hârlova	15
Găncescĭ	9
Ialovenĭ	14
Vornicenĭ	10
Sireţa	10
Mirenĭ	21

Volosti din judeţul Bender:

Tĕlita	14
Gura-Galbină	8

Reşedinţa de volosti (plasă)	Numĕrul satelor
Căinara	13
Cahul	7

Volosti din judeţul Akerman:

Purcarĭ	10

Cele treĭ judeţe de la mėḑă-ḑi, fiind alipite la Rusia după Tractatul din Berlin, aŭ rĕmas până acum împărţite administrativ în comune urbane şi comune rurale, precum aŭ fost sub ocârmuirea pămînténă. Aşà dar judeţul *Ismail* nu posedă *volosti*.

Există un proiect de lege, prin care actualul judeţ Ismail va fi despărţit în două judeţe şi anume: *Ismail* şi *Renĭ*. Abrogarea legilor comunale române se va face cu începerea anuluĭ 1899, când în acéstă parte a Basarabieĭ se vor introduce definitiv legile rusescĭ şi administraţiunea cu instituţiunea numită *Zemskie nacialniki*. (1)

In afară de acéstă despărţire administrativă a Basarabiel, domeniile Statuluĭ sunt administrate a parte şi anume:

In judeţul Hotin reşedinţa centrală a administraţiuniĭ domeniilor (circumscripţiunea) se află în satul Medvejenĭ şi administréză 11 sate.

In judeţul Bender circumscripţiunea se află in satele Căuşanĭ şi Cimişliu: cea dintâiŭ administréză 5 *volosti*, cea din urmă 4 *volosti*, şi anume:

Circumscripţiunea din Căuşanĭ:

Reşedinţa de volosti	Numĕrul satelor
Herbovĕţ	4
Căuzanĭ	3
Copana	3
Opancea	3
Hadjimus	4

Circumpscripţiunea din Cimişliu:

Obacladjaba	3
Taracliu	5

---

(1) A se vedė capitolul privitor la administraţiune.

Reşedinţa de volosti	Numĕrul satelor
Cimişliu	3
Cionaca	3

In judeţul Akerman administraţiunea domeniilor Statuluĭ se află în douĕ sate şi anume:

Circumscripţiunea Ivanovac:

Reşedinţa de volosti	Numĕrul satelor
Alexandrovca	6
Ivanovca	4
Olonescĭ	5
Talmazĭ	4
Ţaricienĭ	4

Circumscripţiunea Tatar-Bunar:

Divisia	3
Plachtieva	6
Tatar-Bunar	4

Coloniile. Administraţiunea coloniilor din sudul Basarabieĭ, fiind până la 1872 alcătuită într'un mod deosebit, ele s'aŭ administrat până la acest an de un comitet special pe temeiul unor decrete (ucasurĭ) ad-hoc. Din acéstă causă şi despărţirea coloniilor până la 1872 erà deosebită de restul ţĕrĭ.

Coloniile bulgare şi cele germane se află în judeţele Bender şi Akerman. Coloniştiĭ bulgarĭ locuesc în 43 sate din aceste judeţe. (1) Aceste coloniĭ sunt împărţite acum în treĭ volosti şi anume:

	Numĕrul satelor
Ocolul Bugéculuĭ-de-sus	19
Bugécul-de-jos	19
Ismail	5

Administraţiunea coloniilor se află altă dată la Camrat.

Coloniile germane compun în momentul de faţă 24 sate şi sunt împărţite în treĭ *volosti* saŭ ocolurĭ şi anume:

---

(1) In acest numĕr nu intră coloniile bulgare din cele treĭ judeţe luate de Rusia după Tractatul din Berlin, despre carĭ a se vedĕ maĭ jos.

	Numĕrul satelor
Cléstița	10
Malo-Iaroslovĕț	11
Sărata.	3

Administrațiunea coloniilor germane se află la Ancécrac, saŭ precum se numesce acest sat de către Rușĭ, *Tarutino* (din jud. Akerman).

Tot în acest județ sunt așezațĭ și Cazaciĭ din Noua-Rusie, a căror comenduire se află în satul (stanița) Nicolaewca-Novorosiiskaia (Bairamcea, precum îl numesce poporul). Cazaciĭ locuesc în patru stanițe (1) și cincĭ cătune.

IV.

GEOLOGIA.

Speciĭ neptunice. — Basarabia face parte din acea vale mare ce este împresurată de munțiĭ Carpațĭ, Balcanĭ, délurile Taurideĭ și platoul înalt al Altaiuluĭ. La méḑă-nópte și nord-rĕsărit, acéstă vale forméză un teren déluros, care este propriŭ ḑis scoborîșul munților carpatinĭ; de acĭ apoĭ valea se scobóră mereŭ spre méḑă-ḑi și sud-rĕsărit, isprăvindu-se cu nisce malurĭ nisipóse linse de valurile Mărĭĭ Negre.

După părerea luĭ Elisée Reclus, din punctul de vedere geologic Basarabia erà altă dată în întregimea sa acoperită cu apele măriĭ, făcĕnd parte din fundul acesteĭ mărĭ.

După Pallas și Tournefort, în timpurile preistorice Marea Négră aveà orizontul apelor sale așà de departe, în cât Marea Caspică și golfurile sale eraŭ unite cu Marea Négră printr'o strîmtóre așezată între rîurile Maniciu și Cuma, iar maĭ departe cu Caucasia. După părerea învĕțaților, munțiĭ Tracieĭ de lângă Bosfor pe acele timpurĭ despărțiaŭ Marea Mediteraneă de Marea Négră, în care Dunărea, Nistrul, Donul și Cubani îșĭ revĕrsaŭ apele; sub presiunea îndelungată a apelor acumulate, Marea Négră a rupt în fine stăvilarul natural și și-a revĕrsat prisosul în Mediteranea, inundând o parte din Grecia, insulele Archipelagului și producênd acele calamităţi despre carĭ ne povestesc legendele antice.

---

(1) Sate căzăcescĭ.

Apele Mării Negre și-aŭ sfredelit calea prin strîmtórea Bosforuluĭ, iar Marea Négră, Marea Caspică și Marea Aralului s'aŭ despărţit, formând între ele nisce continente nisipóse, pe alocurea presărate cu lacurĭ sărate și văĭ adîncĭ.

In aceste timpurĭ tocmaĭ aŭ apărut, de sigur de sub apele măriĭ, la început numaĭ partea muntósă a Basarabieĭ de la nord și nord-rĕsărit, iar în urmă valea Bugéculuĭ și valea imensă a Ukranieĭ și Rusieĭ de la méḑă-ḑi.

Partea de la nord-rĕsărit a Basarabieĭ, care e împresurată între rîurile Nistru și Prut, forméză o vale, al căreĭ sol a fost abundent hrănit prin aluviunĭ, aduse de curentul acestor rîurĭ cu multiplele lor braţe și isvóre de pe cóstele Carpaţilor. Acest sol e de o fertilitate uimitóre. Pólele munţilor din acéstă parte a Basarabieĭ sunt acoperite cu codri și livedĭ întinse, iar printre délurĭ șerpuesc isvóre ce ocolesc câmpiile, revĕrsându-șĭ apele în cele două artere principale: Prutul și Nistrul. Tot în acéstă parte a Basarabieĭ sunt și acele pădurĭ seculare, acum cam distruse, mulţumită uneĭ gospodăriĭ destrăbălate și industrieĭ rapace a ovreimiĭ.

Partea sud-rĕsăriténă a Basarabieĭ n'are acea incadrare admirabilă a délurilor, ce forméză pragul Carpaţilor, dar totușĭ presintă un farmec deosebit. Dînsa face dejà parte din regiunea vastă a platouluĭ, care începe dincolo de rîul Volga și, trecênd rîurile Don, Dnipru și Nistru, ocupă un spaţiŭ de peste 80 milióne de hectare, adecă e cât o Franţă și jumătate. Valea acésta colosală servià în vremurile antice de cale puhoiuluĭ popórelor asiatice, în grósnica lor mișcare spre Europa. Pe acéstă cale a străbătut Atila cu Huniĭ și Tătarul cu Cazaciĭ, carĭ apoĭ, respinșĭ de Românĭ, și-aŭ reluat, în trépĕtul cel mare a cailor, calea pustieĭ.... Acì, la malul Nistruluĭ, a stat și a veghiat neclintită sentinela română, apĕrând lumea civilisată de hordele sĕlbatice ale pustietăţilor Asieĭ.

Partea sudică a Basarabieĭ e partea cea maĭ sterilă; dînsa până acum pórtă încă pe suprafaţa sa urmele origineĭ sale: nisipurĭ întinse, lacurĭ sărate, lipsă de vegetaţiune plină de vlagă — sunt urmele carĭ arată că acì erà fundul măriĭ.

Formaţiunea dominantă a soluluĭ Basarabieĭ aparţine periodulul *diluvian*; posițiunea orizontală a straturilor arată că acéstă parte a globulul nostru n'a îndurat acele sbuciumărĭ și cataclisme plutonice, carĭ aŭ lăsat urme neșterse aiurea; de aceea geologia solulul Basarabiel e lipsită de varietatea metalurilor și mineralelor, carĭ fac parte integrantă din solol vulcanic.

Formațiunea principală, așezată sub stratul superior al pămînturilor diluviane, aparține formațiunil terțiare: lut colorat cu ocru feruginos, var compus de scoicile maritime *univalvae*, pétră de nisip *(silex)* și lut plitos.

In partea de Nord a Basarabieĭ varul zace în straturĭ marĭ la o adîncime fórte mică. La Orheiŭ dobândirea varuluĭ și cócerea sa e ocupațiunea locuitorilor. In restul Basarabieĭ asemenea stratul calcar se găsesce pretutindenea. Pe malurile rîulețelor, în rîpe și bălțĭ adese-orĭ apa descopere straturĭ marĭ de var petrificat.

Pe alocurea calciul se găsesce de o recentă formațiune; aceste straturĭ însă spre nord dispar, fiind înlocuite prin calciu de o formațiune veche. Pe malurile Nistruluĭ straturile soluluĭ staŭ pe alocurea desvělite, așà că acì studiul geologic al soluluĭ e fórte favorabil. După *humus* imediat se vede perfect un strat gras de pétră nisipósă-lutósă; apoĭ după el vine stratul terțiar de *oolit*, care nu conține decât scoicĭ cimentate cu var; maĭ departe vin straturile de calciu, carĭ sunt treptat amestecate cu *schistă lutósă*, care maĭ jos e cu desăvîrșire compactă. Sub schistă, pe alocurea staŭ desvělite nisce straturĭ conglomerate. In unele locurĭ din județul Hotin și Soroca malurile angulare ale Nistruluĭ descopěr pe ici pe colea stâncĭ de granit *(sienit)*, carĭ merg spre Podolia.

Malurile rîuluĭ Prut sunt aprópe pretutindenea lutóse. In general înălțimile carĭ împresóră albiile rîurilor aŭ desemnurĭ moĭ, datorate speciilor terțiare. Aspectul cu desăvîrșire orizontal al straturilor prin rîpe și bălțĭ, precum și existența unor straturĭ gróse de calciu, compus din scoicĭ maritime, lipsa desăvîrșită a urmelor vulcanice—demonstră originea sedimentară a acesteĭ părțĭ a continentuluĭ Europeĭ. Uscarea treptată acestuĭ litoral se demonstră din altă parte prin grosimea stratuluĭ fructifer saŭ *humus*, care în partea de la méḑă-nópte e fórte gros, iar spre méḑă-ḑi mereŭ se subţiază. Acest strat, firesce, s'a format înainte în pĕrţile dĕlurόse, unde grosimea sa se acumulà, pe când apele măriĭ treptat treptat se retrăgeaŭ, formând în urma lor bălţĭ şi ravine.

Litoralul de sud, de la linia imaginară desemnată de la stâncile carpatine drept spre malul Nistruluĭ de lângă Soroca, a eşit de sub apele măriĭ, în retragerea înaintea litoraluluĭ de la nord a acesteĭ liniĭ. Demonstraţiunea acestuĭ fapt, după geologul finlandes d-l Cutorga, reese din chiar formaţiunea dĕlurilor, carĭ acì sunt compuse numaĭ din *calciu oolit* şi conglomerate de *scoicĭ*, formate din scoicĭ de diferite mărimĭ împetrite în sedimentul calcar saŭ nisip-lutos petrificat. In lăuntrul acestor bolovanĭ adese-orĭ se găsesce *coraliĭ*. Pe alocurea însă *oolitul* nu e definitiv format, ceea ce arată recenta sa formaţiune.

Litoralul spre nord de linia imaginară trasă de noĭ, care cuprinde o parte din judeţul Soroca şi întregul judeţ Hotin, are un caracter deosebit. Acì găsim o formaţiune maĭ veche şi, afară de *calciu, fer* şi *gips*, munţiĭ posedă mare cantitate de *cremene* şi *cuarţ*.

Specii plutonice.—Stratul pe care sunt aşezate tόte straturile cele suprapuse ale soluluĭ Basarabieĭ, după d-l Bleda, învĕţatul inginer de mine din Rusia, este *granitul*. Granitul se găsesce în mare cantitate desvĕlit în albia Nistruluĭ, unde se presintă sub forma de stâncĭ rotunde acoperite cu schista pseudo-cornόsă. (1) Aceste stâncĭ de granit formézã în curmezişul râuluĭ Nistru cataracte, carĭ se află lângă satul Cosauţenĭ. Granitul acesta e feruginos şi de aceea are o colόre roşiatică saŭ întunecόsă.

Terenurile de transiţiune.—Terenurile acestea în Basarabia posedă *vaccea sură* şi formaţiunĭ calcare de transiţiune. Ele se vĕd fόrte bine pe malurile Nistruluĭ, maĭ jos de Soroca ; de acì apoĭ se întind, ascunse sub sedimente secundare şi terţiare spre nord-apus, trec graniţa austriacă şi formézã un şir neîntrerupt de dĕlurĭ stâncόse. *Vaccea sură* în Basarabia este formată din pétră nisipόsă amestecată cu *cuarţ*, *schistă nisipόsă* şi *schistă lutόsă*, acéstă din urmă cu *jeasma* lutόsă verḑie. Schista lutósă zace de obiceiŭ pe stratul de cuarţ nisipos şi pe alocurea e amestecată cu schistă nisipósă. In orĭ-ce cas însă cuarţul predomină în aceste straturĭ. Stratul de jasma zace lângă comuna urbană Atachi de pe Nistru, culcat peste cuarţul nisipos, acoperit de un strat de schistă lutósă.

---

(1) *Геологическія изслѣдованія Бессарабіи „Горный Журналъ“*, Raportul Maiorului Blede. Idem Strelbitsky.

Formaţiunea acésta începe a se desemnà pe malul Nistruluĭ, la depărtare de 20 km. de Hotin, fiind ascunsă acì sub formaţiunea calcară de transiţiune, şi forméză nisce délurĭ înalte şi stâncóse. Aceste délurĭ se compun din *cuarţ, silice, schistă ordósă, arillad, schista de talc* şi pétră calcară de talc.

Lângă satul Cosauţenĭ, ce se află în faţa oraşuluĭ Iampoli, se fabrică din cuarţul nisipos nisce table pentru podele şi pavagiŭ, carĭ se întrebuinţéză la Odesa ca pétră de export.

Formaţiunea petreĭ calcare zace în Basarabia de-adreptul pe *vaccea sură* şi se póte vedé pe lângă Hotin, unde e descoperită, iar maĭ departe se întinde sub formaţiunea de gips, spre nord-rĕsărit, unde din noŭ apare pe suprafaţa malurilor Nistruluĭ, apoĭ trece graniţa austriacă, înclinând tot spre méḑă-nópte, şi trece în guvernămêntul Podolia. In alte direcţiunĭ, în Basarabia, ea nu se maĭ vede descoperită, iar pe Prut e ascunsă sub straturile terţiare.

Specia principală în acéstă formaţiune este deci pentru Basarabia pétră calcară compactă, de colóre sură-închisă; la frecare şi pe timp de plóie ea exhală un miros neplăcut şi zace în straturĭ gróse.

Terenurĭ secundare.— Terenurile secundare ale Basarabieĭ se mărginesc cu *marga* (la marne) saŭ un fel de pămînt văros, amestecat cu humă, pe care în guvernămîntul Herson agricultoriĭ o întrebuinţéză pentru îngrăşarea pămîntuluĭ de arătură. Marga din Basarabia e în tot-deauna urmată de nisip verde şi pétră nisipósă lutósă. Aceste din urmă straturĭ sunt temelia pe care este aşezată marga; la rîndul lor ambele straturĭ de maĭ sus aŭ ca substrat vaccea sură. Marga e acoperită cu nisip galben saŭ alb.

Formaţiunea de *cretă* apare maĭ jos de Dubasari şi se întinde pe malurile Nistruluĭ imediat sub straturile terţiare. In malurile Prutuluĭ de la satul Pasarita până la Noua-Suliţa ea apare pe suprafaţă, aşà că cuarţul nisipos acì zace de-adreptul pe margă. Nisipul verde al acesteĭ formaţiunĭ e fórte mărunt, amestecat cu lut şi grăunţe verḑuĭ, carĭ par a fi *clorit*. Marga are multe straturĭ, cu cuibarĭ de cremene de felurite colorĭ, precum şi *pirite*.

Terenurĭ terţiare. — Formaţiunea terţiară din Basarabia se compune din patru sedimente şi anume: *a)* din lutul lipos şi lignit; *b)* din gips; *c)* din nisip de scoicĭ, pétră nisipósă, lutmerghel; şi în fine *d)* din pétră calcară oolită. Aceste din urmă două sedimente sunt pe alocurea cu desăvîrşire amestecate între ele. Terenurile terţiare se întind peste întrégа Basarabie, trecênd în direcţiuneea nord-apusénă hotarele Românieĭ, iar la rĕsărit peste Nistru, Bug, Ing şi Dnipru, paralel cu Marea Négră.

Formaţiunea acésta e aşezată de-adreptul pe margă şi pétră calcară. Posiţiunea straturilor, atât în râpe cât şi în délurĭ, e orizontală; de aceea şi forma acestor délurĭ în Basarabia e rotundă şi plată la vîrf. Albiile rîurilor în aceste terenurĭ sunt încadrate de malurĭ rotunḑĭ, cu peşterĭ, râpe şi lunecuşurĭ.

Lut lipos şi lignit. Acest strat terţiar e compus din straturĭ de lut lipos, amestecat în direcţiunea orizontală cu straturĭ de nisip cu lignit, gips şi pétră nisipósă-lutósă. Sedimentul acesta apare pe Nistru maĭ jos de Bender, asemenea şi de-alungul Prutuluĭ.

Lutul lipos are structura schistósă; în pămînt e compact şi tinos, iar la aer se întăresce, se despică în sloiurĭ şi crapă; are colórea albastră sură, dar când zace în apropiere de lignit devine negru. In acest strat de lut se găsesc adeseorĭ buturugĭ de lemn putreḑit şi carbonisat, iar stratul propriŭ ḑis posedă sloiurĭ de lignit compact, carĭ se asémănă adese-orĭ cu antracitul. In acest strat se maĭ găsesc şi cuiburĭ de cristalurĭ de *selenit* şi maĭ rar *pirit sulfuros.*

Lignitul are înfăţişarea uneĭ masse de o colóre sură închisă şi e îmbibat de sulfat de fer; pe alocurea acéstă massă posedă nisce vine subţirĭ de un mineral care se asémănă cu antracitul. In pămînt lignitul e umed, tinos, iar la aer se usucă, şi atuncĭ presintă o structură de sloiurĭ subţirĭ, carĭ se despică lesne. De obiceiŭ el se compune din două straturĭ despărţite unul de altul printr'un sloiŭ de lut lipos; stratul superior are o grosime de 20 cm., cel de jos de 13—15 m.

Vara, pe timpurile călduróse, lignitul exală la suprafaţă sulfat de fer, în formă de praf alburiŭ.

Gipsul zace la Nistru pe pétră calcară, iar la Prut pe margă de cretă (de pildă lângă satul Lipcanĭ). De acì el trece peste hotare în Austria şi România, precum şi peste Nistru în guvernămîntul Podolia. Dincolo de Hotin şi de satul Lipcanĭ el este înlocuit cu pétră calcară oolită. Sedimentul acesta este format de gips, pétră calcară, pétră nisipósă, conglomerat şi *brecia* (un fel de marmoră — *la brèche*). Straturile gróse de acéstă specie sunt aşezate orizontal; înainte se ivesce pétra calcară porósă, care conţine scoicĭ de apă dulce, apoĭ vine gipsul, acoperit cu un strat gros de pétră calcară, şi în fine apar pétra nisipósă, conglomeratele şi breccia calcară acoperită cu lut de diferite colorĭ, apoĭ nisip cu conglomerate. Pétra calcară care aparţine acestuĭ strat e fórte tare, conţine trunchiurĭ de arborĭ petrificaţĭ şi carbonisaţĭ, asemenea şi alte plante maĭ micĭ. Aceste corpurĭ organice sunt incrustate în pétră aşà de tare în cât este cu neputinţă a le extrage. Printre straturile calcare se găsesc asemenea într'un sloiŭ de nisip calcar oseminte de animale vertebrate. Puţin maĭ jos de Hotin, pe malul Nistruluĭ, tóte aceste straturĭ se pot vedé descoperite pe suprafaţa pămîntuluĭ. Gipsul din acest sediment e compact, mărunt şi are înfăţişare de marmoră. Sunt treĭ colorĭ de gips în Basarabia—unul alb ca zaharul, altul sur deschis şi al treilea ros.

In gips zac pe acì pe colea sloiurĭ de vine de *selenit*. Inginerul de mine maiorul Blede, în raportul sĕŭ (1) din anul 1839, arătase dejà că în maĭ multe locurĭ pe malurile Prutuluĭ se găsesc în lut buturugĭ şi copacĭ întregĭ, carĭ trebue să fie saŭ de origine recentă saŭ putreḑiţĭ şi carbonisaţĭ. Arboriĭ aceştia ard ca antracitul, deşì daŭ puţină căldură. Unele din aceste trunchiurĭ aŭ în diametru aprópe un stîngen. Locuitoriĭ moldovenĭ ḑic că se găsesc şi maĭ groşĭ. Este posibil ca aceştĭ arborĭ să nu fi fost aduşĭ acì de curentul apelor, ci să fie rămăşiţe ale pădurilor, carĭ aŭ perit în epoca diluviană. De aceea tocmaĭ arboriĭ carbonisaţĭ sunt în tot-deauna culcaţĭ de-acurmezişul văilor şi se póte ca sub stratul lutos să se găséscă lignit, iar de-asupra luĭ turbă. In aniĭ 1881—85 alțĭ inginerĭ de mine aŭ opinat în studiile lor geologice asupra Basarabieĭ pentru părerea de maĭ sus a luĭ Blede, arătând maĭ multe considerațiunĭ temeinice în sprijinul acesteĭ părerĭ.

---

(1) *Горный журналъ*, 1839, partea I, p. 6.

Pétra nisipósă, lut-merghel, zace pe vîrfurile délurilor în formă de merghel calcar, avênd pe alocurea o grosime de peste 4 stînjenĭ, iar aiurea umplând fundăturĭ marĭ, precum se póte observà lângă satul Senatovea, de unde acest strat merge prin comuna urbană Vadul-Rașcova și se isprăvesce lângă satul Rezina. Dincolo de Bender sedimentul acesta dispare în stratul lutos și lignit. In nisipul scoicos din acest sediment se găsesc specimene din următórele scoicĭ calcare: venuliti, cardita, surbinita, corbulita și nuculiti.

Pétra calcară oolită și cea *formată de scoicĭ.* In acest strat stăpânesce maĭ cu sémă pétra calcară oolită, iar pétra formată de scoicĭ ocupă locul secundar.

Sedimentul acesta forméză înălțimile délurilor Basarabieĭ și are straturile așezate orizontal. Spre sud-rĕsărit, dincolo de Bender, atât pe Nistru cât și pe Prut, el e înlocuit cu sedimentul nisipos scoicos amestecat cu pétră nisipósă și lut-merghel. Spre nord-apus, nu departe de Lipcanĭ de pe Prut, și până la Hotin pe Nistru, el este înlocuit cu gips, iar spre rĕsărit trece Nistrul și se întinde spre Dnipru.

Pétra calcară oolită din acest sediment se presintă sub diferite forme: une-orĭ e de merghel, amestecat cu cuarț, cu tendință de a trece în cuarț nisipos; alte-orĭ e compactă saŭ porósă. In forma sa curată, pétra calcară se găsesce pe rîul Reut și Bâcu lângă Chișineŭ, unde este întrebuințată pentru construcțiunea de case, monumente funerare și plăcĭ pentru podele. Pétra calcară din Basarabia, analisată de geologiĭ rușĭ, s'a constatat că este compusă de scoicĭ petrificate și anume de următórele speciĭ: cardita, valanita, mitalita și venulita, iar maĭ rar de specia carboliților, armuliților, vermiculiților și altor scoicĭ maritime. Pétra acésta calcară e compactă și granulósă, de colóre sură-galbenă; se află amestecată cu pétră calcară oolită.

Schista calcară din acest strat se presintă sub forma unor sloiurĭ subțirĭ și posedă asemenea mare cantitate de scoicĭ petrificate.

Terenul diluvian. — Pétra calcară scoicósă de mare, care se găsesce lângă Akerman, aparţine unei formaţiunî vechi. Ea formézá acolo un strat de-alungul malurilor mării. Intréga massă a acesteî petre este compusă din scoici sfărămate, printre carî se observă bine specia carliţilor, mitiliţilor, zoleniţilor etc. Scoicile sunt legate în pétră printr'un ciment calcar, în care pe icî pe colea se află cavităţî umplute cu cristale de *spath calcar*.

Terenul post-diluvian. — Lutul şi nisipul din Basarabia este de mai multe speciî: se găsesce lut roşu, galben-roşcat, galben-albuiŭ, alb şi calcar; nisipul e amestecat cu conglomerat, bolovanî şi pétră de munte. Tóte astea compun stratul superior, din carî es în văî şi câmpiî coline şi délurî. Lutul se menţine pe locurî înalte, iar nisipul pe acele mai de jos. Nisipul acopere suprafaţa soluluî stepelor de lângă Marea Négră, precum şi văile de-alungul Nistruluî şi Prutuluî.

V.

OROGRAFIA.

Fisionomia orografică a Basarabieî posedă două tipurî caracteristice: partea din spre médă-nópte e muntósă, partea din spre méḑă-ḑi e câmpósă.

Munţiî Basarabieî sunt ultimele verige ale mareluî lanţ carpatin. Carpaţiî, trecênd dincolo de Prut, şi anume în acel spaţiŭ îngust dintre Nistru şi Prut care formézá hotarul nord-apusén a Basarabieî, se transformă de acî înainte în délurî destul de înalte.

Munţiî Basarabieî ocupă întréga parte nord-apusénă a judeţuluî Hotin şi maî cu sémă spaţiul dintre oraşul Hotin satul Briceni şi Stănilescî. De acî délurile se despică în două verigî: una se îndréptă de la Stănilescî spre oraşul Bălţî, alta, cea maî importantă, apropiându-se mereŭ de Nistru, trece de-acurmezisul judeţelor Hotin şi Soroca. Acest lanţ de munţî are piscurî de peste 1000 picióre înălţime.

Din aceste înălţimî ale Hotinuluî îşî ieaŭ originea tóte rîurile maî principale a Basarabieî de sus, şi anum din partea de la méḑă-nópte, unde pólele munţilor aŭ partea abruptă, îşĭ ieaŭ inceput maĭ multe rîuleţe, carĭ curg în nisce albiĭ stâncóse şi adîncĭ, revĕrsându-se în Nistru; din partea de la méḑă-ḑi, unde panta munţilor nu este aşà pronunţată văile sunt maĭ largĭ, iar rîuleţele ce şĭ aŭ începutul lor pe acì curg lin, revĕrsându-se în Prut.

Lanţul munţilor, ce se îndréptă spre Rĕsărit, ajungênd la Soroca şi Iampoli, forméză acì aşà numite *cataracte iampolitane*. Pe lângă satul Securenĭ o altă verigă de délurĭ se desparte de veriga principală şi se îndreptă brusc spre méḑă-ḑi, formând malul drept al rîuluĭ Ciugura şi apoĭ malul stâncos al Prutuluĭ; tot de la Securenĭ se maĭ desparte şi o altă verigă de délurĭ, care trece între cele douĕ verigĭ de délurĭ (între rîurile Reut şi Cigura), îndreptându-se spre méḑă-ḑi, până unde se unesce cu munţiĭ ce acoper partea de jos a judeţelor Bălţĭ şi Orheiŭ.

Rîul Reut îşĭ are începutul lângă satul Redea-Mare, de unde se îndréptă spre méḑă-ḑi şi rĕsărit, vĕrsându-se în Nistru şi primind din partea stângă apele isvórelor carĭ se scobóră din munţiĭ maĭ sus descrişĭ. Albia acestuĭ rîŭ forméză un basen descoperit cu desăvîrşire; păduriscea, care acopere înălţimile de lângă Hotin, Bricenĭ, Ocniţa şi Soroca, de-a-lungul Nistruluĭ, pe acì nu există; văile sunt aşà de plane în cât apele forméză pe alocurea mlaştine întinse.

Dincolo de aceste înălţimĭ se întind dejà stepele judeţuluĭ Bălţĭ; aceste stepe nu sunt încă decât nisce şesurĭ.

Spaţiul spre sud de la basenul Rĕutuluĭ şi până la Valul luĭ Traian posedă un corp de munţĭ a parte, pe carĭ poporul îĭ numesce după codriĭ ce cresc acì *Codriĭ de Băcul* saŭ *rîul Băculuĭ*.

Piscul cel maĭ mare din aceste înălţimĭ e muntele *Măgura*, care se află în ţinutul Iaşuluĭ (Bălţĭ), la vre-o 30 km. spre méḑă-nópte de oraşul Bălţĭ; la piciórele Măgureĭ sunt satele Şaltoiu şi Bachmata, iar maĭ departe (vre-o 4 km.) satul Chetrósa. Satele, carĭ se află în valea Reutuluĭ, prin bălţile după acest munte, se numesc *Măgurĭ* şi *Măgurenĭ*.

De pe piscul stâncos al munteluĭ Măgura, când cerul e senin şi orizontul limpede, se vĕd Iaşiĭ.

De la Măgură spre sud-rĕsărit se îndréptă spre nord-apus, de-alungul maluluĭ Prutuluĭ, dând o altă mică verigă, care circumscrie valea Reutuluĭ

De la Măgura, o verigă de délurĭ, se îndréptă treĭ ramure de délurĭ, carĭ cuprind isvórele rîurilor *Ichel* şi *Bâcu*. Doue din aceste ramure, tăind Basarabia de-acurmezişul, se isprăvesc cu nisce pante acoperite cu pădurĭ tocmaĭ la Nistru; iar a treia ramură, ocolind Bâcul şi dând început tuturor rîuleţelor ce-şĭ revarsă apele în Prut şi Nistru, maĭ spre médă-dĭ se preface în nisce coline, carĭ se perd în Bugéc. *Aşà dar Basarabia formézä un platoŭ mare, înclinat de la nord-apus spre sud-résărit (1), care la médă-dĭ se isprăvesce tocmaĭ la Marea Négră.* Nivelul platouluĭ se ridică puţin de-asupra niveluluĭ măriĭ.

Délurile Basarabieĭ, ca şi Carpaţiĭ, aŭ pante abrupte, acoperite cu stâncĭ râpóse, cu peşterĭ şi strîmtorĭ. La piciórele acestor înălţimĭ se formézä isvóre, carĭ, acumulându-se, se prefac în pîraie şi rîurĭ ce se revarsă saŭ în Prut saŭ în Nistru.

In judeţul Hotin munţiĭ sunt acoperiţĭ cu pădurĭ carĭ acoper spaţiul întreg dintre graniţa Austrieĭ şi oraşul Hotin. Pădurile acestea sunt de ştejar, mestécăn, fag şi carpen. In judeţul Iaşĭ (Bălţĭ). délurile, deşì sunt maĭ góle, totuşĭ aŭ încă pe alocurea codrĭ.

In părţile de la médă-nópte a Orheiuluĭ şi de la médă-dĭ a judeţuluĭ Chişeneŭ, înălţimile sunt acoperite cu pădurĭ şi codri. Acéstă parte a Basarabieĭ e fórte pitorescă: délurile sunt verdĭ, pădurile şi dumbrăvile staŭ spânzurate pe cóste stâncóse, rîurile şi isvórele ocolesc câmpiile şi livedile întinse. In aceste anume locurĭ binecuvîntate de Dumnedeŭ (2), printre délurĭ, în desişul codrilor, staŭ ascunse mănăstirile şi schiturile Basarabieĭ.

Calculele trigonometrice făcute de ofiţeriĭ ruşĭ aŭ stabilit 63 puncte culminante în Basarabia, de la Nistru şi până la Dunăre (3) Aceste punte culminante, începênd de la médă-nópte spre médă-dĭ, sunt arătate în următorul tabloŭ:

---

(1) Charta Basarabieĭ din Statul-major rusesc din anul 1892, dăruită de autorul acesteĭ lucrărĭ Bibliotecei Române.

(2) Istoricul rus Nadejdin numesce acéstă parte a Basarabieĭ *Thebaida Moldoveĭ*.

(3) Lucrarea a fost începută la 1850 de Generalul Tucicoff şi urmată de Generalul Blaremberg la 1857, etc.

PUNCTUL GEOGRAFIC SATELE ŞI CĂTUNELE	Inălţimea de-asupra nivelului mării în picioare englese
În judeţul Hotin:	
s. Comarovo	983,15
» Şubutinţa	970,34
» Selişcea	941,79
» Volcinĕţu	991,13
» Romancauţĭ	959,40
» Grubni	956,41
» Grozdauţenĭ	995,33
In judeţul Soroca:	
» Paustova	933,59
» Lipcanĭ	743,74
» Briceanĭ	943,18
» Gromazenĭ	917,98
» Ruda	975,96
» Rotunda	921,20
» Tîrnova	878,57
» *Bocsana*	1,156,36
» Chetrosa	777,98
» *Vodenĭ*	1,159,90
» Unghilescĭ	1,092,63
În judeţul Orheiu:	
» Zagorenĭ	1,053,78
» Ciutulescĭ	1,081,64
» Respopenĭ	1,056,30
» Bologanĭ	930,09
» Ţigănescĭ	1,004,01
» Peresecina	916,86
» Zagaicanĭ	867,79
În judeţul Bâlţĭ:	
oraş. Bâlţĭ	798,35
În judeţul Chişinĕŭ:	
s. Badăluiŭ	696,99

PUNCTUL GEOGRAFIC SATELE ŞI CĂTUNELE	Înălţimea de-asupra niveluluĭ măriĭ în picióre englese
s. Surucenĭ	987,00
oraşul Chişenĕŭ	979,37
s. Rezenĭ	846,86
În judeţul Bender:	
» Djamana	691,88
» Cauşanĭ-noĭ	704,48
» Nesselrohde (cătun)	705,18
» Başcalia	715,33
» Ploşca	633,01
» Bourcea	602,35
În judeţul Akerman:	
» Nicolaevca	560,63
» Culm (colonie)	682,74
» Maloiaroslav (colonie)	593,25
» Taraclia	585,48
» Zadunaevca (colonie)	395,47
» Pandaclia	385,14
În cele treĭ judeţe anexate la 1879:	
» Comboli	648,62
oraşul Bolgrad	495,39
» Caracurt	362,46
» Taş-Bunar	240,94
» Catlabug	221,20
» Vaysal	216,51
» Burbujenĭ	206,99
» Troian	203,07
» Caraclia	200,41
» Catlabur uscat	186,34
» Borisarca	181,37
» Chitaĭ	145,25
» Taş-Bunar	126,45
» Safianorca	119,28
» Borska	116,20
» Staro-Nercasovca	83,44
» Nicolaevca la mare	69,09
» Zolocarĭ	57,05
» Noua-Necrasovca	51,54
oraşul Ismail	51,24
» Volcil (cordon)	10,29

Acéstă lucrare de triangulaţiune demonstră vĕdit înclinarea platouluĭ Basarabieĭ de la nord-apus spre sud-rĕsărit, precuma am descris-o maĭ sus.

Câmpiile şi şesurile.

Suprafaţa cea maĭ întinsă, pe care o ocupă câmpia, se află în partea de méḑă-ḑi a judeţelor Akerman şi Bender; acéstă câmpie imensă se numesce *Bugéc* (1) şi este formată dintr'un spaţiŭ circumscris la nord prin valul superior al luĭ Traian, la sud-rĕsărit prin Marea Négră, la rĕsărit prin linia Nistruluĭ şi la apus prin Prut.

Câmpia acésta are întindere de peste 60 kilometri în lăţime şi 180 kilometri în lungime, fiind tăiată de-alungul prin maĭ multe rîuleţe, carĭ se revarsă parte în Dunăre, parte în lacurĭ sărate.

O câmpie de o întindere maĭ mică se află în judeţul Soroca între rîurile Reut, Cobalta şi Cainarĭ; apoĭ în judeţul Bălţĭ, între oraşul Bălţĭ şi rîuleţele Ciugura, Reut şi Prut.

VI.

HIDROGRAFIA.

Precum am arătat maĭ sus, Basarabia se mărginesce la nord şi nord-rĕsărit cu Nistrul, la sud-rĕsărit şi sud cu Dunărea şi Marea Négră, la apus Prutul o desparte de patria-mamă. Dînsa forméză la mijloc un platoŭ, de pe înălţimile căruia se revarsă o mulţime de isvóre şi rîuleţe, carĭ adapă întregul litoral dintre Nistru şi Prut.

In judeţul Hotinuluĭ, unde Nistrul şi Prutul curg paralel unul cu altul pe o distanţă ca de vre-o 40 kilometri, o mulţime mare de isvóre se scurge de pe înălţimea platouluĭ, împresurat între cele douĕ artere principale de apă. Aprópe la fie-care treĭ kilometri călĕtorul se vede oprit în cale printr'o albie de rîuleţ, ce-ĭ stă în drum.

---

(1) Budgéc tătăreşçe semnifică *unghiŭ*. A se vedĕ *Dicţionarul limbeĭ istorice şi poporane* de B. Petriceicu-Hasdeŭ, t. III, fascicula 3, pag. 2804; idem Cantemir, *Descr. Mold.*, p. 19.

Acolo unde Prutul îşĭ schimbă direcţiunea spre méḑă-ḑi, se începe dejà basenul rîuluĭ *Reut*, cu multiplele sale braţe, ce umplu teritorul dintre Nistru şi Prut.

Délurile carĭ se află în judeţele Bălţĭ şi Orheiŭ sunt despărţite în două basenurĭ: basinul *Ichelului* şi basenul *Băcului*. De pe partea despre méḑă-ḑi a acestor înălţimĭ se scurg maĭ multe rîuleţe, ce curg aprópe paralel cu rîul Ialpuch, şi se varsă în Dunăre şi lacurile sărate, adăpând Basarabia de la sud.

Aşà dar, după cantitatea apelor curgĕtóre, partea de la méḑă-nópte şi cea de mijloc a Basarabieĭ sunt cele maĭ abundente. Nu trebue însă perdut din vedere că rîuleţele şi pîraiele din acéstă parte a ţĕriĭ, şi maĭ cu sémă acele de la sud, împreună cu rîul Reut, posedă volume de apă fórte micĭ şi, din pricina destrăbălateĭ distrugerĭ a pădurilor, în timpul vereĭ scad cu desăvrşire. Cu tóte acestea, până acum Basarabia, afară de Budgéc, nu simte lipsă de apă, mulţumită mareĭ cantităţĭ de puţurĭ de apă potabile, făcute după vechiul obiceiŭ religios al poporuluĭ român pentru pomenirea sufletelor celor rĕposaţĭ. Acest obiceiŭ se menţine şi până acum în straturile sănătóse ale ţĕrănimiĭ române din Basarabia. In afară de puţurĭ, în Basarabia aprópe pretutindenea există şi iazurĭ artificiale, făcute prin stăvilirea cu zăgazurĭ a păraielor.

Cu tótă abundenţa de apă însă, volumul lor e neîndestulător pentru a servì de forţă motrice pentru industrie; în partea de la sud şi în cea de la mijloc a ţĕriĭ nu există morĭ marĭ de apă, carĭ să pótă lucrà neîntrerupt. Din tóte rîurile Basarabieĭ numaĭ Nistrul şi Prutul sunt navigabile.

Pe Prut până acum nu plutesc decât luntri micĭ şi plute. In anul 1861 o companie română a pus în circulaţiune un vaporaş numit «Prinţul Vogoride», dar acest vaporaş a umblat numaĭ până la satul Ţiţora (lângă Iaşĭ). Acum iarăşĭ este vorba de a creà o navigaţiune pe Prut, dar lucrările în acéstă privinţă merg fórte încet.

Pe Nistru umblă galere marĭ, în lungime de 12 stînjenĭ şi în lărgime de 6 stînjenĭ, carĭ ridică greutăţĭ marĭ de peste

3—4.000 de pudurĭ (1); maĭ umblă pe Nistru şi vase cu pânză, iar în liman circulă între Akerman şi Olviopol nisce vaporaşe. Pe Nistru se transportă, ca şi pe Prut, din Bucovina şi Galiţia, marĭ cantitățĭ de cherestea, lemne de construcţiune şi lemne de foc.

Rîurile Basarabieĭ se pot clasificà în treĭ sisteme saŭ grupurĭ, şi anume:

1. Grupul rîurilor, carĭ se varsă în Nistru,
2. » » » » » Prut,
3. » » » » » Dunăre şi lacurile sărate.

Basenul Nistruluĭ.

Rîul Nistru, cunoscut popórelor antice sub nume de *Tiras*, îşĭ ieà începutul dintr'un lăcuşor, care se află la piciórele munteluĭ *Baschid*, din veriga munţilor carpatinĭ de lângă Lipsca. La început, pe o întindere de aprópe 180 kilometri, Nistrul curge în Austria şi la satul Onuta formézā linia de demarcaţiune între Imperiul Austriac şi Rusia. De acì rîul, pe o lungime de 40 km., curge tocmaĭ pe graniţa dintre ambele Imperiĭ; apoĭ, în punctul unde rîul Sbrucĭ se varsă în el, Nistrul intră cu ambele sale malurĭ pe teritorul Imperiuluĭ Rus, despărţind Basarabia de gubernia Podolia şi maĭ jos, acolo unde cade în el rîuleţul Iagorlic (lângă Dubassarĭ), de gubernia Herson. Inainte de a se vĕrsà în Marea Négră, Nistru formézā un liman larg, cunoscut sub nume de Limanul Nistruluĭ.

Rîul Nistru curge într'o vale adîncă, îngustă şi fórte încovoiată; lungimea sa de la Hotin şi până la liman, după uniĭ geografiĭ ruşĭ (2) se consideră de 869 verste (3), iar după alţiĭ de peste 900 verste. (4) Incovoierile Nistruluĭ sunt une-orĭ fórte marĭ, aşà că pe alocurea vasele, după navigaţiune de o ḑi, ajung aprópe la acelaşĭ punct de unde aŭ pornit. Cele maĭ marĭ încovoierĭ ale Nistruluĭ sunt:

1. Lângă satul Balamut, la graniţa Austrieĭ;

---

(1) Pudul=19 kilograme şi cevà.

(2) In *Allgemeine Erdkunde*, lungimea Nistruluĭ e de 90 mile.

(3) Zaşciuc, *Географія и статистика Россіи*, t. I, pag. 51.

(4) *Сборникъ Военно-Статистическій Россіи;* Elisée Reclus, *La Russie*, in *Géographie universelle.*

2. De la Hotin până la satul Gruşeva calea drépt, când Nistrul înghéţă, e de 25 verste, iar pe Nistru, în timpul navigaţiunii, prin cincī zigzagurī, peste 75 verste;

3. De la satul Casauţenī, care se află în faţa oraşuluī Iampoli de pe malul rusesc, via Soroca, până la satul Senatovca, calea dréptă e de 40 verste, iar pe Nistru 90 verste.

Pe acéstă linie sunt locurī, ca de pildă cel dintre Soroca şi satul Trefauţenī, care e în lungime de 5 verste, iar pe Nistru calea e de 15 verste.

4. Intre Bender şi Tiraspol calea dréptă e de 12 verste, iar pe Nistru maī bine de 20 verste.

5. Intre Slobozia până la Dolmaza prin Turunciac 7 verste, iar pe Nistru 20—25 verste.

Incepênd de la Tiraspol, rîul ese într'o vale largă; de acì până la Turunciac pe malul drept, iar de la Turunciac pe malul stâng, albia rîuluī este împresurată cu mlaştine şi spaţiurī întinse acoperite cu trestiī. Incovoierile rîuluī nu maī sunt aşà de marī, însă maī dese. De aceea tocmaī partea acésta a Nistruluī e fórte defectuósă pentru navigaţiune. De la Turunciac şi până la tîrguşorul Maiach, principala staţiune pentru vase, calea dréptă e de 50 verste, iar pe Nistru 200 verste. La o distanţă ca de vre-o 4 kilometri maī jos de Maiach, rîul îşī varsă apele, carī se despart în maī multe gurī şi cad în liman. Gura principală se numesce *Tusla* şi are adîncime de 2 $^1/_2$ picióre.

Aprópe paralel cu Tusla în liman se varsă şi două rîuleţe: *Tusla* şi *Turunciuc;* acesta din urmă are la gurile sale o adîncime de 7—8 picióre, iar în lărgime vre-o 4 stînjenī. Tusla se unesce cu Turunciuc printr'un canal, numit *canalul Surovţef*, pe care însă poporul îl numesce *canalul Popoff.* Prin acest canal vasele se scobor în liman. Lungimea canaluluī e de 160 stînjeni; lungimea la Nistru e de 10, la Turunciuc 7 stînjenī; adîncimea e de 5 $^1/_2$ — 6 picióre.

Limanul Nistruluī, împreună cu mlaştinele, are în lungime 40 verste, iar în lărgime 8—9 verste; adîncimea sa e de 5—7 picióre şi pe alocurea 12 picióre. Acolo unde limanul se unesce cu marea s'a format o insulă de nisip. Spre acéstă insulă se întind două limbī înguste de nisip, despărţind apele limanuluī în două curente, numite de locuitorī *bugasc*. Curentul drept, care pórtă numele de *gârla Ţarigraduluī*, în lărgime e de 150 stînjenĭ şi în adîncime de 17 picióre; curentul stâng, care se numesce *gârla Ociacoff*, are o lărgime de 70 stînjenĭ şi o adîncime de 3 picióre. De aceea tocmaĭ farvaterul pentru vase trece prin *gârla Țarigraduluĭ.*

In limanul propriŭ ḑis maĭ există încă şése limbĭ de nisip şi anume:

1. Una se începe la gura Turunciuculuĭ şi se întinde dealungul maluluĭ nord-apusén al limanuluĭ până la satul Marina; acéstă limbă are o lungime de 9 verste şi o lărgime de 1 ½ kilometru;

2. Alta se începe la gurile Nistruluĭ, cuprinde malul de la rĕsărit al limanuluĭ şi e în lungime de 7 verste, iar în lărgime de 2 ½ kilometri;

3. A treia limbă, numită Şaba, se începe lângă colonia germană Şaba, formând acì un unghiŭ, care intră în liman ca un petec de nisip în lungime de 4 verste;

4. A patra limbă se începe în gârla Ociacoffuluĭ şi se întinde până la Ohiopol pe o distanță de 10 kilometri;

5. A cincea limbă de nisip se află în partea despre méḑanópte a uneĭ insule, aşezate tocmaĭ acolo unde limanul se unesce cu marea; insula este formată de nisip adus de curentul apelor Nistruluĭ;

6. A şésea limbă e maĭ spre nord şi are o întindere de 1 ½ km. şi o lărgime de 200 stînjenĭ. Acéstă limbă e acoperită cu apele măriĭ.

Isprăvind cu descrierea Nistruluĭ în curgerea sa până la mare, să ne întórcem iarăşĭ în sus, pentru a descrie malurile sale.

Malurile rîuluĭ în Basarabia sunt înalte, stâncóse şi abrupte; înălțimea mijlocie a lor e de 50 stînjenĭ de-asupra niveluluĭ apelor. Până la Bender malurile aŭ stâncĭ calcare şi de gips, fiind acoperite cu codri şi pădurïscĭ. Pădurĭ maĭ întinse se află între satul Balamuta şi Hotin, apoĭ între satul Neporotovo şi satul Ojeva (jud. Hotin), în fine, lângă Atachi (jud. Soroca) şi lângă mănăstirile Calatura şi Gorodisce (Grădisce); apoĭ asemenea lângă Criulenĭ şi împrejurul Dubasarilor-vechĭ (jud. Orheiŭ).

O pădure mare se maĭ întinde de la comuna rurală Chițcanĭ până la satul Nuscarĭ (jud. Bender şi Akerman).

Afară de aceste malurĭ maĭ sus descrise, malurile Nistruluĭ sunt pretutindenea descoperite, avênd solul calcar şi petros până la Dubasarĭ, unde încep a fi lutóse şi maĭ jos de Bender nisipóse. Valea Nistruluĭ e strîmtă; pe alocurea albia rîuluĭ abià încape printre stâncile ambelor malurĭ, dar totuşĭ, în general vorbind, malul opus celuĭ stâncos e înclinat şi formézǎ şesurĭ acoperite cu fîneţe. Şesurĭ maĭ marĭ sunt lângă Hotin, lângă satul Voronoviţa, comuna urbană Trefauţenĭ, lângă satul Cerlina, satul Jora, Dubasariĭ-vechĭ, Puchocenĭ, Bender şi altele. Maĭ jos de Bender valea se lărgesce, malurile rîuluĭ devin maĭ înclinate şi maĭ jóse, până ce maĭ departe formézǎ în fine nisce mlaştine acoperite cu stufărie.

Albia Nistruluĭ în partea superiórǎ a rîuluĭ e petrósǎ şi până la Dubasarĭ fundul pare ca pavat cu table de pétrǎ. Nisce stâncĭ sub-acuatice, precum şi nisce bas-fonds, apar mereŭ. Din aceste stâncĭ vom înregistrà stânca de granit care ese din apă şi se ridică la înălţimea de 2 stînjenĭ, avênd în circumferinţă vre-o 10 stînjenĭ, pe lângă satul Comarovo, pe care poporul o numesce *Bacat*. Acéstǎ stâncă, bine cunoscută navigatorilor, se consideră fórte primejdiósǎ şi de aceea pe acì vasele recurg la ajutorul piloţilor iscusiţĭ.

Lângă oraşul Iampoli se află dejà cataracte, formate de un şir de stâncĭ sub-acuatice, ce lasă liberă numaĭ o singură trecĕtóre, în lărgime de 4 stînjenĭ, numită *Porţile*. Curentul apelor acì e fórte mare. Maĭ jos de cataracte se află iarăşĭ o verigă de petre, ce es din apă; acéstǎ verigă poporul o numesce *Cerédǎ*, iar Ruşiĭ pronunţă *Cereda*, derivând cuvîntul din rusescul *Cereda*=rîndul. Pentru a ocolì aceste petre, vasele se ţin de malul Podolieĭ, apoĭ trec pe lângă malul Basarabieĭ până trec dincolo de a doua *cerédǎ* de petre. Dar cu acéstǎ din urmă trecere nu se isprăvesc încă inconvenientele naturale pentru navigaţiune. La kilometrul al doilea de la a doua cerédǎ de petre, se trece rîul de-a-curmezişul, albia are la fund un *val de granit* care nu ese din apă şi tocmaĭ pentru acésta este şi maĭ primejdios pentru nave; valul de granit se trece într'un singur loc, numit *pórta*.

In afară de aceste petre şi stâncĭ sub-acuatice, Nistrul maĭ posedă numeróse vadurĭ, din carĭ cele maĭ cunoscute sunt:

Vadurile pe Nistru.

In judeţul Hotin:

1. Chîşla Nedjimov—vad în sus de sat,
2. Conovca—în jos de sat douĕ vadurĭ,
3. Voronoviţa » » » treĭ vadurĭ,
4. Gruşerţa » » » » »
5. Nagorenĭ » » » »
6. Atachi » » » Restevea un vad,
7. Comarovo—vad în faţa satuluĭ.

In judeţul Soroca:

8. Rudi-de-jos—1 vad în faţa satuluĭ,
9. Voloşiniţa—4 vadurĭ » » »
10. Casauţenĭ—vad » » » »
11. Vasilcaŭ » în jos de sat,
12. Rocavĕţ » » » » »
13. Vertinjenĭ » » »

In judeţul Orheiŭ:

14. Poenĭ
15. Rezenĭ } vadurĭ în faţa satuluĭ,
16. Zaharnî
17. Dubasarĭ—în jos de sat vadul *Ustia*.

Din locurile unde fundul albieĭ este vîrtos şi apele sunt micĭ merită a nu fi trecute cu vederea următórele: Cazaţca lângă Voronoviţa, Flămânda lângă Voloşniţa, Iacovlevca lângă Casauţenĭ, asemenea şi cele de lângă satele Vasilcaŭ, Vertinjenĭ, în faţa oraşuluĭ Cameneţĭ-Podolsk, Camenca, Poienĭ, Rezenĭ, Zaharnî. Tóte aceste locurĭ sunt esact desemnate pe charta Statuluĭ-major rusesc.

De la Criulenĭ albia Nistruluĭ nu maĭ are petre sub-acuatice, granitul dispare şi fundul rîuluĭ e nisipos, iar la Vadul-luĭ-Vodă se ivesc în albie trunchiurĭ cu rădăcinĭ de arborĭ, numite de locuitorĭ *cârcĭ*; dincolo de Bender acesta trunchiurĭ de copacĭ sunt fórte dese.

Albia Nistruluĭ de la originea sa şi până la gurĭ e fórte înclinată. După calculele făcute de către Generalul rus Tenner orizontul rîuluĭ. jos de satul Ruda, este de 196,53 picióre; lângă Soroca însă e de 148,61 picióre înălţime de-asupra nivelulul măriĭ, iar scoborîrea Nistrului e de un picior şi cevà pe kilometru. De aceea tocmaĭ curentul apelor sale e iute. Iuţéla medie e calculată la 1.234 stînjenĭ pe oră.

Lărgimea şi adîncimea Nistrului. Lărgimea medie se consideră de 80 stînjenĭ; aîdncimea variază după loc şi anotimp. La mijloc, când apele sunt normale, rîul are o adîncime medie de 9,12 picióre, spre Bender ajunge dejà la 17 picióre. Pe timpul vereĭ, când ploile cad rar, de la Onuta până la Soroca şi une-orĭ până la Criulenĭ pe Nistru se formézǎ o mulţime de vadurĭ.

După o lucrare scrisă de către Colonelul Daragan la 1848, există maĭ multe vadurĭ din spre graniţa austriacă; aşà de pildă lângă satul Orestovca, lângă satul Trubcina, lângă Raşcova şi altele. «Când apa e mică, scrie Colonelul Daragan, infanteria şi chiar artileria pot trece prin aceste vadurĭ, cu tóte că iuţéla curentuluĭ e puternică.»

Nistrul se revarsă de două orĭ pe an într'un mod periodic, odată primăvara, când pornesc sloiurile de ghéţă, altă dată la sfîrşitul luĭ Iunie, când se topesce zăpada în munţiĭ Carpaţĭ.

De pe malul Basarabieĭ, peste rîul Nistru, există 39 trecătorĭ, orînduite de Stat. Comunicaţiunea între Akerman şi Olviopol, precum am maĭ ḑis, se face cu vapórele. Desvareatol navigaţiuniĭ pe Nistru preocupă pe guvernul rusesc: în ultimiĭ anĭ s'aŭ alcătuit maĭ multe comisiunĭ, carĭ aŭ stabilit că înlăturarea pedicilor naturale pentru navigaţiunea sistematică a vapórelor va costà suma de 7.000.000 ruble.

Guvernul rusesc n'a emis în acéstă privinţă nicĭ o hotărîre până acum.

Rîurile ce se varsă în Nistru. De pe malul drept al Nistruluĭ, începênd de sus în jos, se varsă în acest rîŭ următórele rîurĭ, rîuleţe şi pîraie:

In județul Hotin:

1. *Pîrăul Negru*, pe care Ruşiĭ îl numesc *Ciorni Potoc*, iar Româniĭ îĭ ḑic *Româneţul*, şi careprimesce pîrăul *Onuta*;
2. Pîrăul *Resteu*;
3. Rîul *Lunga*, Ruşiĭ îl numesc *Dolgaia*;
4. Rîul *Petrósa*, Ruşiĭ îl numesc *Camenca*, de la cuvîntul *camenĭ*, pétră. Petrósa are braţul *Dolina*.

In județul Soroca:

5. Pîrăul *Chetrósa*.

In județul Bălţĭ:

6. Pîrăul *Cugurescĭ*.

In județul Orheiŭ:

7. Rîuleţul *Négra*, Ruşiĭ îĭ ḑic *Ciornaia*;
8. Rîuleţul *Rezina*;
9. Rîul *Reut*, care se formézǎ din împreunarea rîuleţelor *Valea Pogurluluĭ*, *Valea luĭ Macri şi Valea-Reutuluĭ*.

Rîul *Reut* are următórele braţe:

Din partea dréptă;

1. Rîuleţul *Copăcénca*,
2. » *Răuleţul*,
3. » *Soloneţul* cu braţul *Valea Ruduluĭ-Mare*,
4. » *Ilegacea*,
5. » *Ciuluc-Mare*,
6. » *Ciuluc-Mic*,
7. » *Cula*, cu pîrăul *Cumişóra*;

Din partea stângă:

1. Rîuleţul *Coballa*,
2. » *Cainera*, cu următórele braţe:
   1. *Carclari*,
   2. *Fete*,
   3. *Valea-Balata*.
3. » *Mărculescĭ*,
4. » *Racarĭ-Chetrósa*,
5. » *Camenca*,
6. » *Ciarîu*,
7. » *Valea-Dobrogeĭ*,

8. Rîuleţul *Sagăl*,
9. » *Cogâlnic-de-sus*,
10. » *Valea-Ivanos*.

După rîul *Reut* se revarsă în Nistru;

10. *Ichel* cu pîraiele sale;
1. *Telescu*,
2. *Hîrjeaca*.

Ichel primăvara şi tómna maĭ primesce apele maĭ multor alte părăie carĭ se formézā din ploĭ.

11. Rîul *Bâcu*, în care se varsă:

Din partea dréptă:

1. Pîrăul *Bâcovăţul*,
2. » *Işnovăţul*,
3. » *Valea-Calinderu*.

Din partea stângă:

Pîrăul *Pojarna*

12. Rîuleţul *Botna* cu pîrăul *Volcineţul*.
14. Pîrăul *Iuştubĕŭ* cu lăculeţul *Iuştubĕŭ*.

Reut. Din tóte rîuleţele şi rîurile menţionate maĭ sus, ce formézā basenul Nistruluĭ, singur Reut e cel maĭ mare, de óre-ce basenul acestuĭ rîŭ îmbrăţişézā întrégа parte de mijloc a Basarabieĭ de la nord. Reutul îşĭ ieà începutul în munţiĭ Hotinuluĭ, unde nu e decât un pîrăŭ neînsemnat; pe lângă satul Redea-Mare, Reutul formézā douĕ braţe; apoĭ, primind alte pîraie, curge pe o distanţă de 200 verste şi se varsă în Nistru, lângă satul Ustea, în faţa oraşuluĭ Dubasarĭ.

Braţele rîuluĭ din partea dréptă curg aprópe paralel cu dînsul, avĕnd albiile lor în nisce văĭ adîncĭ, despărţite prin înălţimĭ stâncóse; braţele din stânga întîlnesc Reutul aprópe perpendicular, văile lor sunt largĭ, avute în iazurĭ şi mlaştine. Acelaşĭ aspect îl are şi Valea Reutuluĭ.

Printre mlaştine, rovine şi bălţĭ vom menţionà următórele: pe rîul Cobalta, lângă Chetrósa, există o baltă mare; lângă Frumuşica pe rîuleţul Cainara, mlaştină; pe Reut, lângă Ţipleştĭ până la satul Lunca şi între gurile Cobalteĭ şi Cainarĭ, mlaştine întinse pe o suprafaţă de 7 kilometri; lângă Ţiţenĭ, unde se varsă rîuleţul Dobrodjea, bălţĭ întinse; lângă Sărăţenĭ, unde curge Ciuluc; lângă satul Ciocăltenĭ, între satul Bravicenĭ şi oraşul Orheiŭ, la gurile Malovăţuluĭ şi

Culeĭ. Acéstă din urmă mlaştină, în lărgime de doĭ kilometri, se întinde pe distanţă de o poştă.

Tóte aceste mlaştine şi rovine vara se usucă, în cât se trec cu căruţa, dar după ploile de tómnă devin nepracticabile.

Pe rîul Reut maĭ sunt multe iazurĭ, iar lângă satul Heceanoŭ iazul are treĭ verste de întindere.

Ichel îşĭ ieà începutul din înălţimile judeţuluĭ Bălţĭ şi curge într'o vale adîncă, formând graniţa naturală între judeţele Chişinĕŭ şi Bălţĭ. De la satul Loganescĭ până la Păşcanĭ rîul acesta se preface într'o mlaştină. El se varsă în Nistru lângă satul Coşerniţa.

Bâcul îşĭ iea începutul asemenea din înălţimile judeţuluĭ Bălţĭ, lângă satul Temeleuţa, şi curge într'o vale adîncă până la Chişineŭ, iar de acì în jos forméză pârlóge şi bălţĭ; ajungĕnd apoĭ la gura satuluĭ Bolboca, se preface într'un iaz, de unde ese şi curge maĭ departe, vĕrsându-se printr'o gură mlăştinósă în Nistru lângă satele Gura-Bâculuĭ şi Calfa.

Din tóte braţele Bâculuĭ, cel maĭ însemnat este Işnovăţul; dar atât el cât şi Bâcul vara în maĭ multe locurĭ se usucă cu desăvîrşire. Altă dată, povestesc bĕtrâniĭ, Bâcul nu se uscà, dar pe atuncĭ malurile sale eraŭ acoperite cu pădurĭ, iar acum aceste pădurĭ aŭ dispărut. Pe malurile Bâculuĭ, de-alungul sĕŭ, adecă trecĕnd cam pe linia ce s'ar întinde de la Unghenĭ prin *Codriĭ Bâculuĭ* (mănăstirea Chipriani) şi până la gurile Bâculuĭ, există până acum rĕmăşiţele unuĭ fel de zid uriaş, din care aŭ rĕmas petre şi bolovanĭ marĭ, pe carĭ poporul le numesce *Cheile Bâculuĭ*. (1)

Botna se începe în judeţul Chişineŭ, lângă comuna urbană Rezina; ea se forméză din maĭ multe isvóre, din carĭ cel maĭ însemnat este Volcineţul. De la Rezina rîul Botna şerpuesce într'o vale pologă, intră în judeţul Bender, unde maĭ jos de tîrguşorul Causaniĭ-Noĭ (ruşiĭ numesc *Novie-Causani*) forméză o mare baltă şi apoĭ se varsă printr'o gură mlăştinósă în Nistru lângă satul Chiţcanĭ.

Din spre guvernămîntul Herson, adecă de pe malul rĕsăritén, Nistrul primesce următórele rîurĭ:

---

(1) A se vedé scrierea eminentuluĭ nostru om de sciinţă B. P. Hasdeŭ despre *Cheile Bâculuĭ*, in *Magnum Etymologicum Romaniae*, t. III, fasc. 3-a.

1. Jagarlîc,
2. Şebca,
3. Comarova,
4. Turunciuc,
5. Micul Caragaciŭ,
6. Marele Caragaciŭ,
7. Tomaşlîc.

Tóte aceste rîuleţe curg fórte încet şi vara sécă aprópe cu desăvîrşire; panta albiilor e fórte puţin înclinată.

Prutul.

Basenul Prutuluĭ. Rîul Prut îşĭ ieà începutul în munţiĭ carpatinĭ din Bucovina şi de la comuna urbană Noua-Suliţă până la gurile sale desparte Basarabia de patria-mamă. Până la 1879, când Rusia a răpit de la aliata sa în răsboiul cu Turcia partea de sud a Basarabieĭ, Prutul erà linia de demarcaţiune între ambele state numaĭ până la satul Nemţenĭ iar de acì graniţa mergeà pe uscat.

Malul drept al rîuluĭ Prut predomină asupra maluluĭ stâng; el e maĭ ridicat, are panta maĭ abruptă şi maĭ apropiată de albia rîuluĭ; pe când malul stâng, din contra, e mult maı jos şi maĭ depărtat cu înălţimile sale stâncóse de albie.

Valea Prutuluĭ e largă, avênd o lărgime de 2 până la 6 kilometri.

De la Noua-Suliţă spre rĕsărit, pe întregul parcurs al rîuluĭ, malul basarabén al Prutuluĭ e jos, parte mlăştinos şi acoperit cu păşunĭ întinse şi mănóse. De la tîrguşorul Lipcanĭ, unde rîul se îndréptă spre médă-ḑi, câmpul dispare şi înălţimile maluluĭ se apropie de albie. Aşà sunt malurile până lângă satul Costescĭ, unde stâncile, din ambele părţĭ, compun strîmtórea, iar o parte din stâncĭ, trecênd de-acurmezişul rîuluĭ, produc nisce cataracte. Acì Prutul trece prin porţĭ fórte înguste. Pe malul basarabén în aceste locurĭ sunt nisce movile, pe carĭ poporul român le numesce *suta de morminte*, iar Ruşiĭ le ḑic *Sto-Mogil*. De acì malul înalt se depărtéză de albie şi, isprăvindu-se prin nisce stâncĭ abrupte, forméză un spaţiŭ larg între înălţimĭ şi albie; acest şeş e ca de vre-o 3—5 km. 'în lărgime, fiind acoperit cu fîneţe, lăculeţe, bălţĭ şi pădurisce.

Apele ce se acumulézā în acest loc sunt produse de rîulețele Țiganca și Camenca, carĭ curg acì aprópe paralel cu Prutul.

Lângă Valea-Rusuluĭ înălțimile se apropie de mal și, deșĭ devin din ce în maĭ puțin înalte, însă nu se maĭ depărtéză de mal până lângă satul Barboenĭ. Acest aspect al văieĭ se menține de acum în colo, afară de partea de lângă Tacsobenĭ și Sculenĭ, unde încovoierile Prutuluĭ iarășĭ forméză câmpiĭ spațióse. Valea Prutuluĭ de lângă Valea-Rusuluĭ nu devine îngustă, pentru că acì din partea dréptă se varsă în Prut rîul Jijia, care curge paralel cu Prutul și-șĭ are gurile în fața satuluĭ Nemțenĭ din Basarabia. Partea stângă a văieĭ are acì o lărgime ca de 4 km. Paralel cu vechia albie a Prutuluĭ și aprópe de-alungul acesteĭ vechĭ albiĭ se maĭ véd și acum urmele așà numituluĭ *Val al luĭ Troian.*

Fundul albieĭ Prutuluĭ în partea sa de sus e petros și spre gurĭ devine din ce în ce maĭ lutos și tinos. Precum e fundul, așà sunt și malurile. Fundul e fórte aplecat spre sud, și de aceea curentul apelor e mare și puternic.

Apele Prutuluĭ n'aŭ nivelul stabil; ele ba se ridică, ba scad, dar totușĭ media adincimiĭ se menține la 4—7 picióre. Când apa e mică, pe Prut se formézā maĭ multe vadurĭ; iar revĕrsările se produc de treĭ orĭ pe an: primăvara când vine desghețul, vara când se topesc zăpeḑile în Carpațĭ și tómna când rîul înghéță.

Prutul înghéță pe la Novembre saŭ Decembre, iar sloiurile pornesc pe la Februarie și Martie; de obiceiŭ însă rîul nu înghéță întreg și gheţóile se sfarămă alocurea din causa sinuosităților malurilor.

Trecĕtorĭ stabile peste Prut, din causa granițeĭ politice sunt numaĭ la Lipcanĭ, Sculenĭ, Unghenĭ, pe unde trece linia căieĭ ferate, și la Noua-Sulița; maĭ există și una la Galațĭ, pe calea ferată, care însă acum e închisă din causa releĭ stărĭ. Trecĕtórea de la Sculenĭ e făcută pe plute-luntre; iar unica bine întreținută, care există pe Prut, este podul mare suspendat din Bucovina de lângă Noua-Suliță, pe drumul spre Cernăuțĭ.

Pe partea stângă a Prutuluĭ se varsă apele maĭ multor rîulețe, ce-șĭ ieaŭ începutul din munțiĭ Hotinuluĭ, Orheiuluĭ şi Chişinĕuluĭ. Rîuleţele acestea, în ordinea lor de sus în jos, sunt următórele:

1. *Rachitna*, pe graniţa Basarabieĭ spre Bucovina,
2. *Rîngaciŭ*, partea de sus se numesce *Salcauţa*,
3. *Badjuluĭ*,
4. *Perliţa*,
5. *Başcauţa*,
6. *Ruda*,
7. *Larga* cu braţul *Largiţa*,
8. *Ialovĕţul*
9. *Lopatnic*,
10. *Racovĕţul* cu braţele
    1. *Racovĕţul sec*,
    2. *Drobiştea*,
11. *Ciugur* cu braţul *Orata*,
12. *Camenca*-de-sus,
13. *Camenca*-de-jos, se numesce şi *Gârla-Mare*,
14. *Şaltoiu*,
15. *Vladic*,
16. *Deli*, pe care Ruşiĭ o numesc *Beşenaia* (turbată),
17. *Bratulénca*,
18. *Balturescĭ*,
19. *Triestena*,
20. *Nirnova* cu braţul *Bujor*,
21. *Lopuşna* cu braţul *Mârza*,
22. *Sarata*.

Din tóte aceste rîuleţe, cele maĭ însemnate sunt: *Ciugur*, *Camenca* şi *Nirnova*, iar cele-lalte sunt nisce pîraie, ce se usucă vara cu desăvîrşire. Unele din aceste rîuleţe aŭ braţe, pe carĭ Româniĭ le numesc după numele văieĭ prin care curg. Aceste braţe aŭ apă numaĭ primăvară. Ele sunt următórele:

1. Valea-Neculaĭ
2. *Valea-Gârleĭ*

braţele Camenceĭ-de-jos,

3. Rîuleţul *Ustie*, compus din
    1. *Valea Obrejeĭ*,
    2. *Valea Pânzerenĭ*.

Acest rîuleţ se varsă direct în Prut. Asemenea se maĭ varsă în Prut *Valea Orlamina*, *Valea Camaţuiŭ*, *Valea Dan-Căldăruşa*, *Valea-Iaşuluĭ-Calmuchi*.

Tóte aceste pîraie sunt mlăştinóse, curg în văĭ fertile şi sunt pline de apă primăvara şi în tómnele ploióse.

Dunărea.

Malul Dunăriĭ spre Basarabia e fórte jos, pe alocurea acoperit cu pădurisce saŭ cu stufăriĭ, iar în alte părțĭ gol și lutos. Fluviul Dunărea, cu malul sĕŭ stâng, pe o întindere de aprópe 105 verste, formézā hotarul de la médă-ḑi al Basarabieĭ.

Dunărea îșĭ varsă apele în Marea Négră prin patru gurĭ principale: brațul *Chilieĭ*, al *Sulineĭ*, al *Sf.-Gheorghe* și brațul *Portița*. Cadrul lucrăriĭ ne obligă a descrie numaĭ unul pe din aceste brațe.

Gârlele Chilieĭ, acolo unde se aflā Chilia-veche, aŭ maĭ multe scurgĕtorĭ, carĭ se unesc întâiŭ pe lângă Chilia, apoĭ a doua órā lângā satul *Vîlcov*, de acì curg spre mare, unde se varsā prin maĭ multe gurĭ, din carĭ cele maĭ însemnate sunt: *gârla Bolgraduluĭ*, *gârla Ociacov* și *gârla Stambul* saŭ propriŭ ḑis *gârla Chilieĭ*. Tóte aceste brațe sunt mereŭ stăvilite cu valurĭ de nisip, carĭ împedică orĭ-ce navigațiune. La extremitatea din spre mare a brațuluĭ Chilia până la 1812 a existat un sat de pescarĭ numit Lipovenĭ. Satul a fost locuit de Cazacĭ *Nevrasovțĭ*, carĭ apoĭ aŭ fugit de acì în Turcia, când Rusia a pus mâna pe Basarabia. Satul acesta e arătat pe charta luĭ Bauer și Herbetz din aniĭ 1775 și 1811.

In general, gurile Dunăreĭ atrăgeaŭ mereŭ privirea Rusieĭ. Deja A. Scalcovsky, în lucrarea sa privitóre la Basarabia și Rusia de médă-ḑi (1), scrià următórele, pe timpul când o parte din gurile Dunăriĭ aparțineaŭ Rusieĭ (2):

«Fluviul Dunărea, așà de vestit în letopisețele nóstre militare, așà des amintit în cântecele și legendele poporuluĭ rus, abià de la 1812, și numaĭ cu unul din malurile sale, a intrat în posesiunea Rusieĭ. Deșì pe o întindere de 200 verste el face acum parte din Imperiul Rus, totușĭ faptul că dominăm peste gârlele sale ne recompenséză dejà întru cât-va. Importanța sa pentru navigațiune și comerciŭ este neînchipuit de mare. Și dacă nu s'ar fi restabilit existența Principatelor dunărene, dacă nu s'ar fi reîntemeiat acolo o agricultură și gospodărie națională și prin urmare nu s'ar fi reînființat de la 1830 importanța comercială a Galaților și Brăileĭ -- atuncĭ porturile nóstre dunărene Ismail și Renĭ ar fi devenit piețe marĭ de debușeŭ. Opera luĭ Kisselef n'are altă scusă decât aceea că, neputênd alipì Principatele dunărene la Rusia, el a lucrat în așà mod în cât a pus în imposibilitate pe Austria de a-șĭ însușì ceea ce Rusia n'a putut să-șĭ apropieze. Or cum însă, gârlele Dunăriĭ rémân de o mare importanță pentru Rusia, atât din punctul de vedere strategic cât și din punctul de vedere comercial.

---

(1) Опытъ статистическаго описанія Новоросійскаго края., Одесса 1850, pp. 75—77. Скальковскій.

(2) Gârlele dunăren cu insulele Ceatal, Letea, Sf. Gheorghe și 12 alte insule micĭ, aŭ fost cucerite, pe cale diplomatică, de Rusia la 1829 după pacea de la Adrianopole. La 1855 Rusia a perdut pe câmpul de răsboiŭ ceea ce câștigase pe câmpul de combinațiunĭ diplomatice.

«Din punctul de vedere militar, ele represintă un punct de hotare lesne de apĕrat și care servă în cas de trebuință pentru aprovisionarea armatelor precum și pentru direcțiunea principală a forțelor nóstre armate în mișcarea lor spre Balcanĭ; din punctul de vedere comercial, Dunărea e calea principală navală, care începe în inima Germanieĭ, curge prin provinciile cele maĭ mănóse ale Austrieĭ și se isprăvesce cu două gârle în Imperiul Rus. Maĭ cu sémă important pentru Rusia e brațul Sulineĭ.»

Un alt scriitor rus, d-l Batiușcoff, scriind despre gurile Dunăriĭ în scrierea sa publicată din ordinul rĕposatuluĭ Impĕrat Alexandru III, ḑice următórele: (1)

«Gurile Dunăriĭ, carĭ după pacea de la Adrianopole aŭ trecut la Rusia, la 1878 *nu ni s'aŭ întors* și aŭ rĕmas pe séma Românieĭ.

«Nu trebue să se uite însă că poporațiunea ruséscă ce locuesce la Sulina și în Dobrogea este acum supusă uneĭ românisărĭ sistematice, precum și uneĭ propagande catolice, care și-a făcut cuib la Sulina, unde s'a zidit și o biserică bogată catolică.»

Ingrijirea istoriculuĭ oficios rus pentru poporațiunea ruséscă de la gârlele Dunăreĭ e cu atât maĭ curiósă, cu cât se scie cum că acéstă poporaţiune se compune din fugariĭ din Rusia, din elementul eratic, care a părăsit pravoslavnica Rusia din causa persecuţiunilor religióse şi a găsit cea maĭ perfectă toleranţă religiósă în Turcia, iar acum se bucură de cea maĭ largă libertate de consciinţă sub sceptrul Regeluĭ Carol I.

---

(1) *Бессарабія*, историческое описаніе. съ высочайшаго соизволенія издано министерствомъ внутреннихъ дѣлъ, П. Батюшковъ, 1892, С.-Петербургъ, p. 170—171.

Braţul Chilieĭ nu e navigabil spre mare; curăţirea acestuĭ braţ preocupă din când în când guvernul rus, dar până acum tóte comisiunile alcătuite pentru acest scop s'aŭ pronunţat defavorabil pentru deschiderea braţuluĭ Chilia, opinênd că lucrarea va costà fórte scump şi nu va fi traĭnică. Şi în adevĕr, lucrările făcute la Sulina sprijinesc acéstă părere a comisiuniĭ rusescĭ, cu atât maĭ mult *că braţul Chilieĭ este într'o situaţiune naturală mult maĭ inferióră braţuluĭ Sulineĭ.* Reuşita lucrărilor făcute la Sulina e şi dînsa timporară. D-l Charles Hartley, abilul constructor al dambelor (jetée), a reuşit să le împingă la depărtare de 1000 metri în mare, tocmaĭ spre locurile unde de obiceiŭ trece un curent de apă litoral, care merge de la nord spre sud: acest curent apucă tóte aluviunile, ce alunecă pe fundul albieĭ rîuluĭ şi, prin acésta *întârḑie formaţiunea unuĭ noŭ stăvilar.* Dar cotropirea gradată a delteĭ întregĭ va avé de resultat neapĕrat împingerea curentuluĭ maĭ departe şi maĭ târḑiŭ saŭ maĭ de vreme se va formà un al doilea stăvilar de nisip, care va închide braţul Sulineĭ. După un calcul aproximativ acésta se va întîmplà spre anul 1916.

In afară de Prut, următórele rîurĭ maĭ fac parte din basenul Dunăriĭ, deşĭ nu se varsă în acest rîŭ:

1. *Ialpug* cu braţul *Chirsan* se varsă lângă comuna urbană Bolgrad, în *lacul Bolgrad.*

In acest rîŭ se maĭ varsă rîuleţul *Lunga,* cu braţul sĕŭ *Lunguţa* şi *Taraclia.*

2. *Marele Cotlabug.*

3. *Micul Cotlabug.*

Ambele se varsă în *lacul Cotlabug.*

4. *Chirhijea,* cu braţul *Chirjiz-Chitaĭ,* în care se varsă pîrăul *Perja.*

5. *Aliada,* cu braţul *Taşlîc.*

Atât Chirhijea cât şi Aliada se varsă în lacul sărat *Chitaĭ.*

6. *Cogâlnic*, cu brațele *Cascin*, *Schinósa*, *Ciaga*, *Celighider*.

7. *Sarata*, cu brațurile *Bebeĭ*, *Djalagar-cel-sec*, *Culuder*. (1) Cogâlnicul și Sarata se varsă în lacul sărat *Sasic* saŭ, cum îl numesc locuitoriĭ mărginașĭ, *Cunduc*.

8. *Hadjidere*, cu brațele *Caplanĭ* și *Balaceenĭ*, se varsă în lacul *Ali-Bey*.

Alcale-dere saŭ *Alcalia* se varsă în lacul *Burnoie*.

In Marea Négră din spre Basarabia nu se varsă decât rîulețul *Balabanca*.

Tóte aceste rîulețe, ce formézǎ basenul lacurilor de la sudul Basarabieĭ, cu tótă aparenta lor lungime, sunt fórte neînsemnate prin volumul apelor lor: ele curg în văĭ largĭ și puțin adîncĭ. Pretutindenea se pot trece prin vadurĭ, dar pe timpul apelor marĭ produc adese-orĭ inundațiunĭ.

Cel maĭ mare rîŭ din acest basen este *Cogâlnicul*, care-șĭ ieà începutul în înălțimile județuluĭ Chișinĕŭ, lângă satul *Hincul*. El curge pe o distanță de 180 km. și nu sécă pe timpul vereĭ. Pe malurile sale și ale brațuluĭ sĕŭ Ciaga, sunt așezate cele maĭ marĭ coloniĭ germane. Ialpugul-Mare asemenea se începe în înălțimile județuluĭ Chișinĕŭ și percurge o distanță de peste 94 kilometri.

Lacurile din sudul Basarabieĭ.

Lacurile de la médă-ḑi ale Basarabieĭ sunt fórte abundente în sare. Iată-le în ordinea lor de la nord la sud:

1. Lacul *Cahul*, la gura rîulețuluĭ Cahul; un capĕt e lângă colonia *Etiuli*, iar altul în județul Ismail lângă Dunăre.

2. *Lacul Ialpug*, la gura rîuluĭ Ialpug. Tocmaĭ la începutul sĕŭ se află orașul *Bolgrad*, pe locul unde altă dată se află satul *Tabac*. Acest lac, isprăvindu-se pe lângă satul *Barsca*, se preface într'o gârlă strîmtă, care apoĭ se bifurcă și se varsă în două direcțiunĭ; unul la rĕsărit, în apropiere de Ismail, numit lacul *Cugurluĭ*, altul la apus, în formă rotundă, unde se află colonia *Enichioi* și *Satul-noŭ* (pe acest din urmă sat Rușiĭ îl numesc acum *Satunof*, după obiceiul lor de a rusificà chiar și numele satelor). Acì, în

---

(1) *Culudere*.

aceste anume locurĭ, sub Impĕratul Nicolae I, armatele ruse aŭ trecut Dunărea la 1828.

3. *Lacul Saftiani* saŭ *Satian*, lângă cetatea Ismail, acolo unde se află acum un sat de Lipovenĭ şi pe unde a existat până la 1830 o mănăstire lipovenéscă, distrusă din ordinul Impĕratuluĭ Nicolae.

4. *Lacul Cotlabug* saŭ *Catalbug*, la gura rîuleţuluĭ Cotlabug, care curge până la satul Chisliţa, adecă până la braţul Chilieĭ prin urmare.

5. *Lacul Chitaĭ*, la gurile rîuleţelor Chirghiz şi Chirghiz-Chitaĭ.

6. *Lacul Sasîc* saŭ *Cunduc*, un mare reservoriŭ de apă saŭ un fel de liman la gurile rîuleţelor Cunduc şi Sarata, despărţit de Marea Négră numaĭ printr'un val de nisip. Acest lac se desparte în două părţĭ şi formézá lacul *Marele-Sasîc* şi lacul *Micul-Sasîc*.

Din acest lac se dobândesce sare şi de acì se începe *Valul luĭ Traian de jos*, care trece peste părţile de la nord ale lacurilor Chitaĭ, Catlabug, *Ialpug* şi se isprăvesce la Prut.

7. *Lacul Şahan* saŭ *Murtazi*, este cel maĭ important lac sărat. Acì sarea se dobândesce în mare cantitate.

8. *Lacul Alibey-ulu* asemenea e important pentru dobândirea săriĭ.

9. Lacurĭ micĭ : *Sariarca*, *Càraciaus*, *Allighiol*, la gura rîuleţuluĭ *Sariar*.

10. *Lacul Hadji-dere*, la gura rîuleţuluĭ cu acelaşĭ nume.

11. *Burnoie*: o parte din acest lac pórtă numele de *Hadji-Ibrahim*, iar partea superióră, unde se varsă rîuleţul *Alcaledere* saŭ *Alcalia*, e cunoscută sub numele de *Bazirênu*. Acì se află tîrguşorul *Tusla*.

12. *Lacul Ezeran*, la gura Botneĭ.

In afară de aceste lacurĭ, ce sunt tóte grămădite la sudul Basarabieĭ, maĭ există şi alte multe lacurĭ în Basarabia, carĭ însă vara se usucă aprópe cu desăvîrşire. Lacurile aceste din urmă sunt produsul revĕrsărilor rîurilor Nistru, Prut, Reut şi altele.

Aşà, pe linia Nistruluĭ, există lacurile :

1. *Calfa*, format din gurile Bâculuĭ;

2. *Zagornoe*, pe romănesce numit *Chifcanĭ*, care are o lungime peste 1½ kilometri;

3. *Strâmbu*, Ruşiĭ îĭ ḑic *Crivoie*, lângă satul Chiţcanĭ;
4. *Ezeran*, lângă satul Chircaescĭ, format din mlaştina rîuluĭ Boina;
5. *Larga*, lângă satul Tolmazĭ, lungime de 1 km.;
6. *Limanul Ciuburcea*, lângă satul Ciuburci;
7. *Cernite*, format din mlaştina de lângă satele Porcarĭ şi Chiliona;
8. *Albazia*, format din mlaştina de lângă satul Carcmazĭ.

In judeţul Akerman, lângă satul Şabalata, se află lăculeţul *Şabalata*, numit şi lacul *Bugéculuĭ* saŭ *Chimbet-liman*. Acest lăculeţ fórte puţin adînc are totuşĭ o suprafaţă de peste 10 kilometri şi se întinde de-alungul malurilor măriĭ, de care nu se desparte decât prin valurĭ de nisip. Apa sa e sărată.

Mlaştine.

Mlaştine şi bălţĭ în Basarabia sunt fórte numeróse pe alocurea.

In partea de jos a văieĭ Nistruluĭ, pe unde se varsă gurile Băculuĭ, sunt mlaştine întinse; apoĭ maĭ jos de oraşul Bender, lângă Chiţcanĭ, între satele Tolmasĭ şi Ciubucea, marĭ mlaştine acoperite cu stufărie; asemenea lângă satele Purcarĭ, Carmazĭ şi satul Palanca, mlaştine întinse.

In valea Prutuluĭ, mlaştine marĭ lângă Noua-Suliţa, Lipcanĭ, Sculenĭ şi Pererita.

In valea Reutuluĭ, lângă satul Ţîplescĭ şi Lunca; între gurile Cobolteĭ şi Cainarĭ, mlaştine întinse; lângă satul Sărăţenĭ, unde se varsă Ciuluc; lângă satul Ciocaltenĭ, mlaştine cu stufărie; lângă Orheiŭ şi satul Bravicenĭ, mlaştine întinse, formate din revĕrsarea rîurilor Malavatsa şi Cula: una din aceste mlaştinĭ are o întindere de peste 2 km. în lărgime şi 9 km. în lungime; lângă satul Chetrósa, pe rîul Cobalta, altă mlaştină acoperită cu stufărie; în fine lângă Frumuşica, pe rîul Cainara, marĭ mlaştine cu stufărie.

In valea Ichelului, mlaştine marĭ lângă mănăstirea Reciul, lângă satul Lăgănescĭ şi lângă satul Paşcanĭ; la gura Icheluluĭ, lângă Boşcanĭ şi Coşarniţa, asemenea.

In valea Băculuĭ, în valea Botneĭ, în valea Cogâlniculuĭ, mlaştine marĭ şi pârlóge, carĭ vara se usucă tóte, afară de marea mlaştină de lângă Căuşanĭ de pe Botna, care are o suprafaţă de 7 kilometri, şi cea de lângă Chişineŭ de pe rîul Bâcul.

Isvóre subterane.

Partea de sus a Basarabieĭ e fórte avută în isvóre de apă curată, uşóră şi rece. Puţurile în acéstă parte a ţěriĭ nu sunt adincĭ; iar cu cât vom înaintà spre méḑă-ḑi, cu atât vom observà că nivelul apelor în puţurĭ devine tot maĭ adînc şi maĭ adînc şi apa din ce în ce maĭ amară şi neplăcută la gust. Cu tóte acestea, nicĭ Bugécul nu e lipsit de isvóre abundente în apă potabilă, precum de pildă sunt isvórele de lângă coloniile bulgare Casurat, lângă Cubeŭ, şi Ciişa, lângă staniţa Cazacilor Acmanghît, şi maĭ cu sémă renumitele isvóre de apă cristalină de lângă Tatar-Bunar.

După o scriere privitóre la isvórele subterane din Basarabia a d-luĭ Strucoff (1), acéstă ţéră posedă două felurĭ deosebite de vîne de apă subterană: una temporară, adecă care există numaĭ în anotimpurile de plóie şi care se află la adîncime de 2—3 şi nu maĭ jos de 6 stînjenĭ sub pămînt. Aceste ape de sub-sol sunt tóte formate din plóie şi topirea zăpezilor, acumulate de-asupra stratuluĭ lutos al soluluĭ, care le conservă, oprindu-le de a se scoborî maĭ afund. Altă specie de vînă stabilă saŭ permanentă se află la adîncimea de 16—20 stînjenĭ şi nu sécă nicĭ odată. «Aceste vine (jilî)», scrie d-l Strucoff, «se găsesc sub stratul petros al silexuluĭ saŭ al petreĭ nisipóse *(le grès, la pierre de taille)*; fluxul neîncetat al apelor din aceste vine arată cum că alta e originea apeĭ din ele decât a vinelor superióre, căcĭ deşĭ apa din aceste vine adîncĭ umple iute puţurile, totuşĭ ea nu se ridică maĭ sus de doĭ stînjenĭ. Trebue să presupunem că basenurile sunt aprópe şi nu datoresc originea lor apelor de plóie, mlaştinelor saŭ pădurilor, căcĭ atuncĭ acestea s'ar fi aflat în apropiere.»

---

(1) Revista Ministeriuluĭ domeniilor statuluĭ, St.-Petersburg 1893, No. 8, p. 137, articolul d-luĭ Strucoff.

Apele minerale.

Lângă Chişineŭ, pe malul stâng al Bàculuĭ, pe proprietatea familieĭ Râşcan, se află o vînă de apă minerală care conţine acid hidrogeno-sulfuric. Acéstă apă poporul o numesce *Burcut*. Mediciĭ nu recomandă acéstă apă, însă poporul o întrebuinţéză cu óre-care succes în bólele scrofulóse. Lângă satul Oniţcanĭ, din judeţul Orheiŭ, se află alt isvor de apă minerală, care posedă sărurĭ fero-sulfuróse. Dar în general vorbind, în privinţa isvórelor minerale din Basarabia nu s'aŭ făcut cercetărĭ seriόse.

Marea Négră.

Marea Négră scaldă partea sud-rĕsăriteană a Basarabieĭ pe o distanţă de 20 verste, şi anume de la limanul Nistruluĭ până la gurile pîrăuluĭ Balaban. Malul acesta pe tótă lungimea sa e aplecat spre nivelul apelor şi se compune din valurĭ de nisip, carĭ nicĭ odată nu-şĭ schimbă conturrurile, din causă că Marea Négră nu posedă, precum se scie, flux şi reflux.

Pe întréga întindere a acestuĭ mal nu se află nicĭ un port abordabil pentru navigaţiune: acésta din causă că fundul nisipos e prea înalt. Pe chartele marinare partea acésta a Măriĭ Negre e desemnată ca neabordabilă.

VII.

CLIMA.

Basarabia ocupă maĭ mult decât 5° de longitudine de la nord spre sud; după acéstă întindere, trebue prin urmare să posede maĭ multe clime.

Dar dacă vom luà în vedere geografia sa fisică, descrisă în capitolele precedente, apoĭ vom vedé imediat că condiţiunile locale variând mereŭ de sus în jos, este firesc lucru ca şi clima, sub directa înrîurire a condiţiunilor naturale, să varieze.

La nordul Basarabieĭ se află ultima verigă a munţilor carpatinĭ; aceştĭ munţĭ sunt acoperiţĭ cu pădurĭ, iar la pólele înălţimilor se află nisce văĭ adâncĭ, carĭ, spre sud, încetul cu încetul, se prefac intr'un platoŭ lipsit de pădurĭ; iar încă maĭ jos, platoul, scoborîndu-se treptat, se schimbă într'un şir de câmpiĭ, pe alocurea intretăiate prin văĭ şi luncĭ.

Localităţile chiar de la mééă-nópte ale Basarabieĭ posedă dejà marĭ variaţiunĭ de climă. Aşà, de pildă, partea lipsită în ḑilele nóstre de pădurĭ din judeţele Soroca şi Bălţĭ, adecă spaţiul dintre oraşul Bălţĭ şi tîrguşorul Atachi de pe Nistru, sufere de secetă vara; pe când, dimpotrivă, în direcţiunea dintre Orheiŭ şi Soroca, ploile sunt abundente şi dese.

Lipsa desăvîrşită a unor lucrărĭ sistematice cu privire la meteorologia Basarabieĭ ne obligă a mărginì studiul nostru în acéstă privinţă la resumarea conclusiunilor culese de noĭ din operele luĭ Denging şi a luĭ Weselovsky (1), membru al Academieĭ de Sciinţe din Petersburg. Din altă parte însă, cercetările nóstre personale, întemeiate pe studiul tabelelor meteorologice publicate accidental şi într'un mod neregulat de ḑiarele din Chişineŭ în aniĭ 1891—94, ne-aŭ permis a ne convinge că faptele şi cifrele adunate de academicianul rus d-l Weselowsky rĕmân conforme cu adevĕrul, ceea ce dovedesce că clima Basarabieĭ în ultimele treĭ deceniĭ n'a suferit schimbărĭ marĭ.

In general vorbind, înălţimile din judeţul Orheiŭ taie Basarabia în douĕ zone distincte de climă.

La nord de la aceste înălţimĭ clima e umedă, mulţumită pădurilor şi mareĭ cantităţĭ de apă ce conservă aceste pădurĭ. De aceea tocmaĭ partea acésta a ţĕriĭ e bogată în plante şi posedă un sol fórte fertil.

La sud de la aceste înălţimĭ clima e alta; la Chişineŭ dejà vîntul de la nord-apus sufiă primăvara necontenit, iar puţin maĭ jos se încep câmpiile întinse, lipsite de pădurĭ şi din ce în ce maĭ expuse curentelor marĭ de aer de la rĕsărit.

In valea Bugéculuĭ suflă dejà un vînt uscat şi cald. Insuficienţa umidităţiĭ în aer face că semĕnăturile de tómnă acì nu promit în general recolte abundente, însă cele de primăvară sunt bune. Asemenea şi viile pe acì sunt fórte bune. Dar arborĭ în câmpiĭ cresc anevoe, din causa sub-soluluĭ lutos şi petros.

---

(1) In cartea luĭ *Zaşciuc* despre Basarabia nu se găsesce decât acelaşĭ material, pe care l'a spicuit în *Хозяйственные опыты и наблюденія* (1858) a luĭ *Dening* şi în *Климатъ Бессарабіи* de *Веселовскій* (1857), publicată în *Журналъ Министерства Государственныхъ Имуществъ*, 1857.

Clima Basarabieĭ de la médă-ḑi nu priesce sănătăţiĭ străinilor, carĭ sufĕr mult de frigurĭ până ce se aclimatiséză.

Munca câmpuluĭ în acéstă parte a ţĕriĭ se face în curgere de aprópe 9 lunĭ pe an, iar la nord ea nu ocupă de cât 7—8 lunĭ.

Clima de la nord e sănătósă, afară însă de unele locurĭ de pe malurile rîurilor Nistru, Prut, Reut, Ciugur şi Bâcu. Acì nu există schimbărĭ brusce de temperatură, seceta e fórte rară, vînturile uscate lipsesc. Cantitatea de plóie ce cade la nord este aprópe îndoită de cea care cade la sud: apoĭ şi umeḑéla pămîntuluĭ la nord e maĭ resistentă decât la sud, unde solul se usucă iute, umeḑéla evaporându-se din causa vînturilor.

In general clima Basarabieĭ de la nord, adecă din judeţele Hotin şi Soroca, precum şi a părţiĭ muntóse din judeţele Bălţĭ şi Orheiŭ, e fórte sănătósă.

Aerul şi *temperatura*. După experienţele adnotate de Weselovsky, media temperatureĭ anuale pentru întrégă Basarabie este de 7°,98 saŭ:

Primăvara	+ 7°,62
Vara	+17°,78
Tómna	+ 8°,12
Érna	— 1°,60

Media temperatureĭ lunare este:

Ianuarie	— 2°,93
Februarie	— 0°,99
Martie	+ 1°,75
Aprilie	+ 7°,77
Maiŭ	+13°,35
Iunie	+17°,00
Iulie	+18°,60
August	+17°,75
Septembre	+12°,36
Octobre	+ 9°,02
Novembre	+ 2°,99
Decembre	— 0°,87

Aceste medii sunt calculate pentru 13 anĭ (1844—1857) şi până acum se consideră ca arătând adevĕrata temperatură medie a Basarabieĭ, aşà că într'o lucrare de curînd tipărită ele sunt luate ca norme, asemenea şi în două lucrărĭ oficiale rusescĭ privitóre la clima Imperiuluĭ rusesc.

Ernele în Basarabia sunt fórte neconstante: ba frigurόse, şi în aceste casurĭ frigul şi gerul ajung adese-orĭ până la —22° R; ba calde, aşà că în luna Ianuarie orăşeniĭ nu întrebuinţéză haine îmblănite; ba cu multă zăpadă; ba din contra, uscate şi fără un fulg de zăpadă. Gerurile adese-orĭ în toiul erneĭ se schimbă în desgheţ, în moină; zăpada în lapoviţă, plóie şi poleiŭ. Schimbările brusce de temperatură une-orĭ variază în curgerea aceleiaşĭ ḑile cu diferenţă de câte-va grade. Pămîntul ba înghéţă, ba se desghéţă; gerurile şi bruma, primăvara, venind brusc după câte-va ḑile calde, nimicesc adese-orĭ mugurii şi aŭ o înrîurire vătĕmătóre atât asupra plantelor cât şi asupra sănătăţiĭ ómenilor. Poporaţiunea, şi maĭ cu sémă copiiĭ, zac de bóle inflamatóre ale căilor respiratóre, precum şi de bóle inflamatóre ale stomaculuĭ şi intestinelor (pneumonie, gastrite, enterită, etc.)

Primăvara e scurtă şi trecĕtóre, adesea bântuită de vînturĭ; vara din contră lungă, caldă şi uscată; temperatura vara adese-orĭ se urcă la + 30° — + 32° R. Tómna, dimpotrivă, e fórte frumósă şi cu o temperatură stabilă.

Temperatura soluluĭ (1) în Basarabia pe $^3/_4$ m. adîncime de la suprafaţă variază de la +1° până la 16° $^3/_4$. Temperatura maĭ mică cade în lunile Februarie şi Martie, iar cea maĭ mare în lunile Iulie şi August.

Se scie cum că temperatura soluluĭ nu e supusă schimbărilor brusce, precum acésta se observă cu atmosfera.

Temperatura soluluĭ Basarabieĭ se urcă treptat de la Februarie şi Martie, iar la Iulie şi August ajunge la punctul sĕŭ culminant de 16° $^3/_4$; apoĭ începe a scădé.

In primăvară, temperatura soluluĭ e maĭ jósă decât cea amotsferică, iar tómna maĭ înaltă. Diferenţa cea maĭ mare între media temperatureĭ soluluĭ şi a atmosfereĭ cade în Decembre.

După experienţele făcute pentru 9 anĭ de ḑile, media temperatureĭ soluluĭ este de +8°,55; iar media atmosferică în aceștĭ anĭ a fost de 8°,22 R. Érna, temperatura soluluĭ la adîncime de $^3/_4$ m. este maĭ urcată decât *minimum* temperatureĭ atmosferice cu 20°, ceea ce arată că pămîntul nu rĕcesce așă de tare ca aerul.

---

(1) *Опыты и наблюденія Денкинга.*

Tocmaĭ acéstă împrejurare firéscă împedică, precum se scie, desăvîrșita degerare a plantelor maĭ puțin aclimatisate.

Pe cât temperatura soluluĭ e maĭ ridicată primăvara, cu atât maĭ de vreme și maĭ repede se desvoltă vegetațiunea, fie chiar ca atmosfera să rĕmâe rĕcorósă; din contra, când temperatura soluluĭ este scădută, atuncĭ, chiar dacă temperatura atmosferică este ridicată, vegetațiunea se desvoltă fórte lent. Umedéla soluluĭ urcă vara temperatura sa, iar uscăciunea dimpotrivă împedică pămîntul de a înmagasinà căldura. In Basarabia, primăvara, când vegetațiunea e în toiul eĭ, temperatura soluluĭ cresce repede, iar vara, când crescerea vegetațiuniĭ se opresce, schimbările temperatureĭ soluluĭ sunt fórte lente. La adîncime de $^3/_4$ m. schimbările temperatureĭ atmosferice nu se transmit soluluĭ și temperatura sa cresce saŭ scade regulat în curgerea anuluĭ.

Mediile temperatureĭ atmosferice și ale temperatureĭ soluluĭ pe lunĭ, după Denking, sunt următórele pentru Basarabia:

LUNILE	Solul	Aerul	Diferența
Ianuarie	2,40°	– 3.31°	5,71°
Februarie	1,77°	—0,61°	2,38
Martie	2,17°	+1,65	0,52
Aprilie	4,51°	7,57	—3,06
Maiŭ	9,23°	13,54	—4,31
Iunie	13,60°	17,44	—3,84
Iulie	15,56°	18,35	—2,79
August	15,12°	17,90	—2,09
Septembre	14,12°	12,21	1,91
Octobre	11,33°	9,09	2,24
Novembre	7,76	3,14	4,62
Decembre	4,18	—0,93	5,11
Anul	*8,54*	*8,00*	*0,54*

Vinturĭ. In Basarabia sunt fórte puţine locurĭ adăpostite într'un aşà mod în cât să producă o stagnaţiune în curentele aeruluĭ. Din contra, aprópe fie-care localitate se bucură de anumite curente de aer. La nordul Basarabieĭ însă, nu există vînturĭ constante şi linia curentelor aeruluĭ merge pe direcţiunea pârlógelor, văilor şi ravinelor.

Din vînturile maĭ constante pentru Basarabia, în prima linie *vîntul de apus* suflă din spre munţiĭ Carpaţĭ; acest vînt adese-orĭ e fórte puternic şi se preface în furtunĭ carĭ aduc plóie; în a doua linie *vîntul de sud-rĕsărit*, care aduce cu sine norĭ de la mare şi ploĭ ce durézā ḑile întregĭ. Basarabia de méḑă-ḑi e deschisă vîntuluĭ de *sud-apus. Vîntul de rĕsărit* suflă rare-orĭ peste Basarabia, iar vîntul cel maĭ obicĭnuit ce trece peste întrégа ţéră este acela care suflă de la *nord-apus*; el e rece şi uscat.

După Denking, direcţiunea vînturilor în Basarabia, calculată pentru 12 anĭ şi pe lunĭ, a fost următórea:

LUNILE	N.	N.O.	O.	S. O.	S.	S. W.	W.	N.W
Ianuarie	265	84	29	111	104	120	53	350
Februarie	183	35	20	118	90	140	60	371
Martie	163	66	27	109	166	122	58	415
Maiŭ	134	70	16	126	189	174	43	364
Iunie	139	40	7	51	52	73	64	690
Iulie	130	65	18	72	89	141	66	499
August	182	81	22	64	80	110	60	517
Septembre	167	40	21	63	101	133	61	494
Octobre	133	73	37	98	139	194	78	364
Novembre	186	83	25	162	124	157	56	287
Decembre	233	74	22	89	112	141	99	346
p. 12 lunĭ	*2093*	*806*	*263*	*1164*	*1404*	*1629*	*749*	*5039*

După tabelele metereologice a luĭ Weselowsky (formula luĭ Lambert) direcţiunea medie a vînturilor din Basarabia este stabilită în următorul mod :

Media pe anotimpurĭ.

Anotimpurĭ	Pentru 100 observaţiunĭ								Direcţiunea medie	
	N.	NO.	O.	SO.	S.	SW.	W.	NW.	S.	R.
Érna. . . .	20,87	5,87	2,18	9,40	12,38	12,30	6,51	32,94	N 47 W	34,07
Primăvara.	14,42	6,99	1,88	15,48	12,67	15,48	4,59	33,82	N 64 W	25,97
Vara . . .	13,60	5,62	1,42	6,69	9,82	6,69	5,74	51,45	N 47 W	53,32
Tómna . .	14,87	5,97	2,52	11,09	14,74	11,09	5,95	34,97	N 61 W	31,10

Iată, tot după acelaşĭ meteorolog, media vînturilor în Basarabia pe fie-care lună. Tabela este făcută pentru 12 anĭ:

LUNA	Pentru 100 observaţiunĭ								Direcţiunea medie	
	N.	NO.	O.	SO.	S.	SW.	W.	NW.	S.	R.
Ianuarie. .	23,74	7,53	2,60	9,95	9,32	10,75	4,75	31,36	N. 36° W.	33,36
Februarie .	17,99	3,44	1,97	11,60	8,85	13,76	5,90	36.47	N. 56° W.	34,49
Martie . . .	14,60	5,91	1.52	9,77	14,87	10,93	5,20	37,18	N. 60° W.	30,55
Aprilie. . .	16,67	8,80	2,69	9,35	14,63	11,43	4,72	31,67	N. 51° W.	25,11
Maiŭ. . . .	12,00	6,27	1,43	11,29	16,93	15,59	3.85	32,61	N. 82° W.	24,12
Iunie. . . .	12,04	6,02	1,67	6,67	8.24	13,06	6,11	46,20	N. 54 W.	45.57
Iulie. . . .	12,45	3.58	0,63	4.57	4,66	6,54	5.73	61,82	N. 46 W.	65,74
August. . .	16,31	7,26	1.97	5,73	7,17	9,86	5,38	46,32	N. 43 W.	48.08
Septembre .	15,46	3,70	1.94	5,83	9,35	12,35	5,63	45,74	N. 53 W.	46.96
Octobre . .	11,92	6.68	3,32	8,78	12,45	17,38	6.99	32,61	N. 73 W.	29,22
Novembre .	17,22	7,68	2,31	15,00	11.48	14,54	5.19	26,67	N. 60 W.	18.19
Decembre.	20,88	6,63	1,97	7,97	10,04	12,63	8,87	31,00	N 50 W.	35.49
Anul . . .	15,94	6,11	2,00	8,88	10,67	12,40	5,70	38,30	N. 53 W.	35.84

Aceste din urmă două tabele ale academicianuluĭ rus arată că în tóte lunile anuluĭ vîntul predomnitor este acela de la *nord-apus*, care face $^1/_6$ — $^1/_2$ din totalul vînturilor. Covîrşirea acestuĭ vînt deosibesce curentele atmosferice ale Basarabieĭ de curentele atmosferice ale Rusieĭ de la méḑă-ḑi, unde, după acelaşĭ meteorolog, domnesce media vîntuluĭ *sud-resăritén*, adecă curentul tocmaĭ diametral opus.

Acest fapt, după părerea luĭ Elisée Reclus (1), depinde de lanţul munţilor carpatinĭ, aşezat la nord-apus, şi ale căruia scoborîşurĭ muntóse trec spre sudul guvernămintelor Volinia şi Podolia şi spre nordul Basarabieĭ. Aerul rece de de-asupra piscurilor curge mereŭ, scoborîndu-se pe pólele munţilor spre câmpiile deschise de la sud, unde aerul cald, ca cel maĭ uşor, se ridică în sus, formând curentul superior.

---

(1) Elisée Reclus, *La Terre*, v. II: L'atmosphère, Paris, Hachette, 1881.

Dominaţiunea vîntuluĭ de la nord-apus are o mare înrîurire asupra vegetaţiuniĭ din Basarabia: arboriĭ, ce cresc deosebit, fără a fi adăpostiţĭ din spre direcţiunea vîntuluĭ dominant, cresc întru cât-va aplecaţĭ în partea inversă, crengele din spre partea opusă aŭ direcţiunea orizontală.

Furtunĭ sunt dese în Basarabia, maĭ cu sémă vara; ele pricinuesc une-orĭ pagube marĭ agricultureĭ. In valea Bugéculuĭ furtuna de obiceiŭ vine imediat după ḑile lipsite de vînt.

Ploile, după observaţiunile luĭ Denking făcute în curgere de 12 anĭ, daŭ Basarabieĭ în termin mediŭ 74_5 ḑile de plóie saŭ zăpadă. Pe anotimpurĭ, aceste ḑile de plóie şi de zăpădă se împart în următorul mod:

Érna . . . . 19_5 ḑile de plóie saŭ zăpadă.
Primăvara . . . . 18_8 » »
Vara . . . . 21_4 » » »
Tómna . . . . . . 14_8 » » »

Numĕrul mijlociŭ de ḑile de plóie saŭ de zăpadă pentru fie-care lună, după observaţiunile făcute în timp de 12 anĭ, precum şi media apelor căḑute în curgere de 3 anĭ, sunt următórele după tabelele luĭ Weselovsky:

LUNILE	Numĕrul ḑilelor de plóie	Cantitatea apeĭ în pousses.
Ianuarie	7	0_{53}
Februarie	6_{5}	1_{04}
Martie	4_{5}	0_{67}
Aprilie	6_{2}	0_{92}
Maiŭ	8_{1}	2_{39}
Iunie	8_{3}	3_{18}
Iulie	7_{1}	2_{73}
August	5_{5}	1_{73}
Septembre	5_{1}	0_{99}
Octobre	4_{0}	0_{43}
Novembre	5_{1}	1_{22}
Decembre	6	1_{60}
Pe an	*74_{5}*	*17_{45}*

Iar media cantităţiĭ apelor de plóie, după anotimpurĭ, este:

Primăvara . . . . 3_{98} diumĭ (1)
Vara . . . . 7_{66} »
Tómna . . . . 2_{64} »
Érna . . . . 3_{17}

De obiceiŭ, ploile cad în Basarabia în Februarie şi Martie, când pămîntul s'a desvelit de linţoliul sĕŭ alb de zăpadă. Atuncĭ tóte rîurile, pîraiele şi isvórele se umplu cu apă, iar Prutul şi Nistru se revarsă. Apoĭ ploĭ marĭ cad în Maiŭ, Iunie şi Iulie; iar ploile de tómnă nu durézà mult, ele sunt înlocuite cu brumă şi cu céţă.

In general, cantitatea ploilor şi cantitatea apeĭ de plóie în Basarabia sunt aceleaşi carĭ se observă în zona climeĭ din sudul Europeĭ. (2) Comparativ cu Rusia de la nord şi centru, Basarabia, deşĭ are pe jumătate maĭ puţine ḑile de plóie, totuşĭ cantitatea apeĭ este aceeaşĭ; cu alte cuvinte, ploile din Basarabia, deşĭ sunt maĭ rarĭ, dar sunt maĭ abundente.

Orĭ-cum însă, cantitatea ploilor din Basarabia nu este

---

(1) Diumu = $2\,{}^{1}/_{2}$ centimetri.

(2) Elisée Reclus, *La Terre*, v. I.

.suficientă pentru împrejurările particulare ale acesteĭ ţerĭ. Faptul acesta se constată maĭ cu sémă de când s'aŭ distrus pădurile marĭ din centrul ţeriĭ. In ḑilele nóstre distribuirea ploilor împreună cu evaporaţiunea mare a soluluĭ din sudul Basarabieĭ pricinuesc adese-orĭ *secete*, ceea ce este un inconvenient mare pentru agricultura din Bugéc. Acéstă parte a ţeriĭ sufere maĭ cu sémă de *zapal* saŭ *fertură*, care constă în perirea bruscă a spiculuĭ grîuluĭ, *fert* de raḑele sóreluĭ, după evaporaţiunea umeḑeleĭ pămîntuluĭ.

Zăpada cade la nordul Basarabieĭ de obiceiŭ pe la finele luniĭ Novembre; la sud pe la finele luniĭ Decembre. In acéstă vreme încep a merge şi sloiurile de pe Nistru şi Prut. Rîurile se acopĕr cu sloiurĭ (crĕga) în curgere de treĭ sĕptĕmânĭ, iar Nistrul înghéţă pe la 12 Decembre. Prutul nu înghéţă în fie-ce an, asemenea nicĭ Reutul. La finele luĭ Februarie se începe desgheţul.

După observaţiunile bĕtrânilor, în curgerea ultimuluĭ pătrar de secol, în Basarabia ernele din cincĭ în cincĭ anĭ sunt fără zăpadă. Ernele acestea fără zăpadă sunt dăunătóre pentru semĕnăturile de tómnă. Stratul de zăpadă, în termin mediŭ, pentru Basarabia, a fost în aniĭ 1890—95 de 20 centimetri.

Desgheţul şi îngheţul Nistruluĭ aŭ fost observate într'un mod maĭ sistematic de către chiar ingineriĭ militarĭ ruşĭ. In acéstă privinţă există tabele numeróse de observaţiunile făcute în curgere de ḑecimĭ de anĭ. Din aceste tabele reese că Nistrul înghéţă pe la Decembre şi se curăţă de sloiurĭ pe la Martie. In sus, rîul rĕmâne îngheţat cu treĭ sĕptĕmânĭ maĭ mult decât în jos spre gurile sale.

Desgheţul şi îngheţul Prutuluĭ n'aŭ fost observate sistematic. Acest rîŭ fórte des nu înghéţă de loc érna, iar când înghéţă, apoĭ acésta se întîmplă pe la finitul luniĭ Decembre saŭ pe la Bobotéză; desgheţul începe pe la finele luĭ Februarie saŭ începutul luĭ Martie.

Ceţele sunt tómna, la finele lunilor Septembre şi Octobre. Adesea aceste ceţe ţin până la ameḑă.

Grindina cade rare-orĭ în Basarabia şi, dacă produce stricăciunĭ, apoĭ numaĭ pe lângă Prut, şi anume în valea Prutuluĭ, şi fórte rar în Bugéc şi în centrul Basarabieĭ.

Anotimpurile în Basarabia nu posedă un caracter bine stabilit.

Primăvara trece prin schimbărĭ brusce de la frig spre cald, fiind une-orĭ uscată, iar alte-orĭ ploiósă şi vinturósă. Adesea se intîmplă că, după ḑilele calde ale luniĭ Martie, vin ḑile friguróse cu lapoviţă, brumă şi chiar ger în luna Aprilie. In casul acesta vegetaţiunea, redeşteptată din amorţéla erneĭ, pere lovită de brumă.

Vara de obiceiŭ e lungă, uscată şi căldurósă; căldura se ridică la 30°—32° R. Verele şi primăverele, în Basarabia, sunt maĭ puţin ploióse, *după cantitatea apeĭ căḑute* (1), decât tómnele şi ernele. Adese-orĭ se întîmplă că vara întrégă trece fără un pic de plóie şi, în aceste casurĭ, dacă primăvara a fost ploiósă, vegetaţiunea nu sufere din pricina umeḑeleĭ înmagasinate a pămîntuluĭ. Fîneţele se strîng dejà în luna Iunie, altă dată pe timpul secerişuluĭ, ceea ce e fórte dăunător, din causa lipseĭ de braţe. Strîngerea bucatelor în aceste casurĭ urméză până la Septembre, când se face împreună cu dijmuirea, care după legile locale nu póte trece dincolo de Octobre.

Tómna e anotimpul cel maĭ frumos, cel maĭ statornic şi cel maĭ sănătos, aşà că în acest anotimp se face cea maĭ mare parte de arătură; semănăturile de tómnă se desvoltă de minune, iar căratul bucatelor şi transportul lor spre staţiunile căilor ferate nu întîmpină greutăţĭ din causa drumurilor rele.

Erna e saŭ frigurósă saŭ umedă şi noroiósă. Adese-orĭ zăpada cade abià pe la sfîrşitul luĭ Decembrie, iar rare-orĭ maĭ de vreme. Trecerĭ brusce de la un frig de — 15° şi — 20° R. spre o temperatură de + 6° R sunt lucrurĭ obicĭnuite în Basarabia.

Aşà dar, în tesă generală, clima Basarabieĭ este caldă şi schimbătóre. Temperatura constantă, precum şi ḑilele fără vînt, sunt rarĭ şi, dacă se brodesc de-a rîndul treĭ patru ḑile liniştite, apoĭ acésta prevestesce apropiate furtunĭ cu tunete şi fulgere.

Bĕtrâniĭ răzeşĭ şi mazilĭ din Basarabia de la méḑă-nópte, ómenĭ cu mintea ageră, bunĭ observatorĭ şi gospodarĭ, se plâng în ḑilele nóstre, ḑicênd că clima Basarabieĭ s'a schimbat de când cu «Muscaliĭ». Eĭ afirmă că pe la începutul secoluluĭ nostru ernele n'aŭ fost așà de grele și că «pe atuncĭ nu se îngropà vița; cu Muscaliĭ a venit la noĭ și érna grea», adaogă eĭ.

---

(1) După observaţiunile făcute numaĭ la Chişineŭ şi Orheiŭ. In Bugéc observaţiunile s'aŭ făcut numaĭ la Bolgrad şi aŭ dat pentru anii 1890—91 media de 14 centimetri la câmp.

·Causa schimbăriĭ climeĭ, precum am vĕḑut după observațiunile meteorologice, nu se póte considerà ca datorită scăderiĭ temperatureĭ soluluĭ, căcĭ nicĭ o observațiune nu sprijinesce acéstă presupunere. Maĭ curînd ar fi să căutăm pricina schimbăriĭ climeĭ în disparițiunea necumpĕtată a pădurilor, carĭ altă dată acoperiaŭ întinderĭ mult maĭ marĭ de pămînt. Chiar la mééḑă-ḑi a Basarabieĭ, în maĭ multe locurĭ unde acum e câmpie, se vĕd încă urmele unor păḑurĭ seculare, disparițiunea cărora de sigur a produs schimbărĭ în clima acesteĭ parțĭ a țĕriĭ.

VII.

FLORA.

Basarabia, după posițiunea sa geografică, după condițiunile sale topografice și hidrografice, este o țéră bogat înzestrată de natură. De aceea și flora și fauna sa sunt avute. La mééḑă-nópte Basarabia e abundentă în produsele climeĭ temperate; la mééḑă-ḑi e avută în produse inherente regiunilor calde a Europeĭ.

Din nenorocire însă, acéstă țéră n'a fost până acum obiectul unuĭ studiŭ serios și sistematic al vre-unuĭ om de sciință din Imperiul Rus. In presa sciințifică rusă abià se găsesc pe icĭ pe colea crâmpeie de lucrărĭ sistematice privitóre la produsele naturale ale Basarabieĭ și, în afară de lucrările seriose datorite membrilor erudițĭ aĭ actualeĭ Comisiunĭ filoxerice din Basarabia, nu există nicĭ o lucrare în acéstă privință. De aceea și noĭ, în privința floreĭ Basarabieĭ, vom fi silițĭ a ne mărginì cu un material neîndestulător, pentru a da, în descrierea nóstră, un tabloŭ maĭ mult saŭ maĭ puțin complet al bogateĭ flore din Basarabia.

Cereale.—La méḑă-nópte existența pădurilor și marea cantitate de apă mențin umeḑéla pămîntuluĭ, care produce în abundență *grîŭ*. Maĭ cu sémă semĕnăturile de tómnă în acéstă parte a Basarabieĭ sunt fórte reușite și de aceea tocmaĭ acest fel de semĕnăturĭ formézǎ acì basa agriculturеĭ; iar la sud, din contră, semĕnăturile de primăvară ocupă rîndul principal.

In Basarabia actuală se cultivă următórele bucate: *grîŭ*, *porumb*, apoĭ în rîndul al doilea *orz* și în fine *ovĕs*, *secară*, *hrișcă*, *meiŭ*, *in* și *plante leguminóse*.

Grîul de tómnă (triticum sativum, blé tendre) are grăuntele roșcat, pelița delicată, cu o bărbie albă la extremitate ascuțită. Acéstă specie e fórte prețiósă, dar cere ca pămîntul să fie bine arat; ea îndură bine frigul de érnă, dar se teme de înghețurĭ primăvara și sufere de vînturile uscate, de aceea tocmaĭ nu se cultivă în sudul Basarabieĭ, ci numaĭ în județele Hotin și Soroca. Semĕnatul se face la finele luĭ August, iar secerișul pe la mijlocul luniĭ Cuptor.

Arnăutul (triticum durum, blé noir) are grăuntele tare, compact, de o formă lungărétă, cu pelița subțire, de colóre galbenă ca céra. Specia acésta de grîŭ nu se teme de înghețul primăvereĭ și de aceea se sémĕnă pe la finele luĭ Februarie saŭ începutul luĭ Martie, iar peste 15—20 ḑile rĕsare și la 85 ḑile dă dejà spic. Secerișul se face pe la mijlocul luĭ August. Arnăutul e maĭ eftin la preț decât grîul de tómnă; dar, de óre-ce resistă maĭ mult, este preferat în sudul Basarabieĭ, unde de pildă coloniștiĭ bulgarĭ îl sémĕnă cu deosebire.

Ghirca saŭ hirca (triticum caucasianum, blé tendre du printemps), are grăuntele roșcat— și de aceea Rușiĭ îĭ ḑic *grîŭ roșu*—maĭ mic decât grăuntele grîuluĭ de tómnă. Specia acésta se cultivă la sud, de óre-ce nu cere pămînt de prima calitate: se sémĕnă în curgere de treĭ anĭ neîntrerupt

Porumbul (zea maïs L., *blé de Turquie)* saŭ cum îl numesc Românii *popușoiul*, formézǎ hrana principală a poporațiuniĭ rurale și e după grîŭ obiectul principal de export spre portul Odesa. Se sémĕnă pe țelină și pămînt bun în Aprilie și Maiŭ; țĕraniĭ, înainte de a-l semĕnà, îl udă în donițe. Culesul se face pe la Septembre.

Orzul se sémĕnă numaĭ pentru trebuințele propriĭ ale locuitorilor, fiind întrebuinţat în loc de ovĕs pentru caĭ şi la fabricele de spirt. Se sémĕnă pe la finele luĭ Martie, secerişul se face la Iunie saŭ la începutul luĭ Iulie.

Secara (secalum, seigle) se sémĕnă numaĭ de poporaţiunea rusă şi rutĕnă, prin urmare în cantităţĭ micĭ; la nordul Basarabieĭ se exportéză în Austria. Se sémĕnă pe la finele luĭ August şi se seceră pe la sfîrşitul luĭ Iunie.

Meiul se sémĕnă pe la Aprilie; în judeţul Bender se întrebuinţéză ca nutreţ pentru vite. Se cultivă maĭ cu sémă specia *solaria italica*.

Orĕzul şi *hrişca* se cultivă în cantităţĭ neînsemnate.

Inul se sémĕnă pe la finele luĭ Martie şi se culege pe la finitul luĭ Iunie.

Cânepa, macul, leguminósele se cultivă în cantităţĭ micĭ în judeţele de sus şi centru, iar în judeţele de jos pe icĭ pe colea cevà *mac, flórea sóreluĭ, cunjut*.

Cartofiĭ se cultivă maĭ cu sémă de către Germanĭ.

Pomĭ roditorĭ.—In Basarabia, în apropiere de oraşele Chişineŭ, Soroca, Bender etc. grădinariĭ ruşĭ, bulgarĭ şi sêrbĭ cultivă în cantităţĭ marĭ fel de fel de zarzavat, care se consumă de poporaţiunea orăşenéscă; asemenea şi proprietariĭ, arendaşiĭ şi industriaşiĭ cultivă zarzavat pentru argaţĭ şi lucrătorĭ. Se cultivă maĭ cu sémă *castraveţĭ* (pepenĭ), *pepenĭ verḑĭ* (harbujĭ), *pepenĭ galbenĭ* (zĕmoşĭ), *varză* (curechiŭ), *pătlăgele roşiĭ, ardeiŭ, cépă, usturoiŭ, praz* etc. Speciile cultivate sunt arătate în capitolele privitóre la agricultură. Poporaţiunea română de prin sate nu se ocupă cu grădinăria decât în proporţiunĭ fórte micĭ, pentru trebuinţele caseĭ, semĕnând maĭ cu sémă *dovlecĭ* pentru hrana porcilor şi a vitelor, cultivând *tutun* şi *pomĭ roditorĭ*. In liveḑĭ ţĕraniĭ românĭ cultivă *merĭ, perĭ, cireşĭ, vişinĭ, prunĭ* (perje), *nucĭ, alunĭ, gutuĭ, caişĭ, zarzărĭ, persicĭ*. In pădurĭ cresc în abundenţă *fragĭ*, iar pe lângă oraşe se cultivă *zmeura, agrişele*. Despre pomărit a se vedé capitolul special.

In Basarabia se cultivă 70 felurĭ de viţă, despre carĭ să se vadă capitolul vinăritul. Din aceste felurĭ, numaĭ 30 s'aŭ aclimatisat.

Pomiĭ în Basarabia sufer mult de următórele insecte: *Pontia crataegi, Cossus liquiperda*, pe care Româniĭ o numesc *sfredeluşul lemnuluĭ, Acidalia brumata, Gastropacha* *neustria, Liparis chrysorrhaea, Liparis dispar, Iponomenta variabilis, Rhynochites conicus, Cossus Aesculi, Carpocapsa* etc.

Pădurile.—Pădurile din Basarabia se compun maĭ cu sémă din următórele speciĭ de arborĭ: *stejar*, şi anume speciile *quercus robur* şi *quercus pedunculata, fag, mestécăn, carpen, ulm, teiŭ, arțar, arțar negru, frasin, anin;* pe alocurea în judeţul Hotin cresce *mestécănul* în mare cantitate, în Bugéc *salcămul*, prin bălţĭ *Cornus mascula, Rhus coriaria* şi *Rhus cotinus;* asemenea pe malurile rîurilor se ivesc des *Rhamnus catarthiasa, arbutus unedo, arbutus ursi, sambacus ebulus, sambacus racemosa, viburnum lantuna, salix triandra, s. aurita, s. caprea* şi cea *purpurea.* In Basarabia cresce asemenea bine *sumachul, carateus, savur, grapu, rădĕcina maramdjiŭ, garancea.*

Erburĭ şi buruenĭ.—Din erburĭ şi buruenĭ vom înregistra acì pe următórele maĭ respândite: *chermec, dancan, romarița, manta, seneccio vulgaris, Salsala cali, Verbascum, Fapsus, Convalvulus arvensis, Myosotis squarrossa, Amaranthus retroflexus, Echium vulgare* de tóte colorile, *Xeranthemum annuum, Coronilla varia, Lamium amplexicaule, Salvia pratensis, Cihorium intubus, Sonchus asper, Crepis foetida, Artemisia absinthium, Xanthium spinosum* şi altele. Aceste erburĭ şi buruenĭ adese-orĭ acoper câmpiĭ întregĭ, doborînd orĭ-ce altă vegetaţiune; stîrpirea lor cere une-orĭ multă muncă. (1)

Clima Basarabieĭ e fórte priinciósă pentru aclimatisarea maĭ multor plante, carĭ aparţin zoneĭ din spre médă-ḑi a Europeĭ. In cartea luĭ Denking (2), *Incercărĭ de gospodărie şi observaţiune*, sunt enumerate peste 105 plante aclimatisate de dînsul lângă Chişineŭ.

Inflorirea.—După observaţiunile făcute în curgere de 12 anĭ de către academicianul rus Weselowsky, înflorirea pentru următórele plante se face de obiceiŭ în lunile maĭ jos arătate:

---

(1) In scrierea luĭ Bugnion despre Basarabia, intitulată *La Basarabie ancienne et moderne*, autorul emite părerea eronată cum că in Basarabia tóte plantele cu flórea albă sunt *nefolositóre*, afară de doue, treĭ speciĭ din crucifere, cele cu florile roşiĭ posedă calităţĭ *tonice*, cele cu flórea galbenă sunt amare şi *otrăvitóre*.

(2) *Хозяйственные опыты и наблюденія. Денкинга.*

Aprilie: plop alb, micşunele, ghiocel, viorele, plop piramidal, păpădia, anhuza, agriş, cais, vişin, cireş, prun, pădureţe. *Maiŭ:* pădureţe, spirea, *ornitogalus*, *lilia*, *veronica*, *prunus mahalep*, nuc, mac, dud, reseda, *calina*, *iris*, *salvia*, mazĕre, *lin*, lucerna, salcâm, soc, măciş, trandafir. *Iunie:* trandafir, *legustrum*, *saxifragiĭ*, *salanum dulcamara*, viţa *sumac*, *lavendula*, tutun, cartofi, porumb, *primula* etc.

VIII.

FAUNA.

Animale sĕlbatice: padrupedele carĭ trăesc în Basarabia în stare sălbatică sunt: lupul (*canis lupus*), vulpea (*canis vulpes*), epurele (*lepus timidus*), mistreţul (*sus scropha*), care fórte rar se mai ivesce acum în stufăriile de pe Nistru, capra sĕlbatică, căpriόra (*cervus caprealus*) în pădurile Hotinuluĭ şi rar de tot în codriĭ judeţelor Chişineŭ şi Orheiŭ.

La sud, în câmpiĭ, trăesce dihorul (*mustella putarius*), viezurele, nevăstuica, veveriţa în codriĭ şi pădurile de la centru, şobolanul, şόrecele de câmp, ariciul, gusganul de câmp. (1)

In ceea ce privesce specia padrupedelor domestice, a se vedé capitolul despre crescerea vitelor.

Păsĕrile sĕlbatice din Basarabia se pot împărţì în douĕ categoriĭ, adecă cele carĭ nu părăsesc ţéra nicĭ odată şi cele carĭ trăesc acì din primăvară până în tόmnă. Categoria din urmă se maĭ pόte sub-împărţì în douĕ sub-categoriĭ: adecă păsĕrĭ carĭ trăesc în Basarabia vara, iar tόmna plécă dincolo de Mediteranea, şi păsĕrĭ carĭ trăesc acì numaĭ primăvara, după care îşĭ îndreptéză sborul lor spre méḑă-nόpte, apoĭ tόmna revin iarăşĭ de la nordul depărtat, pentru a plecà în ţĕrile calde. Din pasĕrile carĭ nu părăsesc Basarabia, locul principal îl ocupă vrabia, ciόra şi ciocârlia, pe care ţĕraniĭ din judeţele Orheiŭ şi Chişineŭ o numesc şi *jurjea*; apoĭ vin *tetras tetrax*, care locuesce în pădurĭ, şi *prepeliţa*

---

(1) Tardant, *Essai sur l'histoire naturelle de la Bessarabie.*

(perdix cinerea) din câmpiĭ; din pasĕrile trecĕtóre vom înregistrà următórele speciĭ maĭ rĕspândite: Din *ordinul răpitórelor: uliul, eretele* şi *şoimul de munte*, asemenea *aquila regală* a Carpaţilor, precum şi *vulturul pleşuv* din Bugéc; din *răpitórele nocturne: bufniţa* şi *cucuvaia;* din *acăţătóre: ciocănitórea, cucul;* din *ordinul porumbeilor: turturica, porumbelul sĕlbatic;* din ordinul *galinaceelor: pitpalacul, potârnichea, raţa sĕlbatică* şi rar de tot *fasanul;* din ordinul *alergătórelor: dropia (Otis tarda) strepetul (Otis tetrax* , pe care Românii îl numesc şi *stricotul* şi *spircotul, cocorul mic (grus cinerea* , iar cel mare numaĭ primăvara, trecĕn apoĭ spre nord, *barza, lopătarul, stârcul, flucrarul, becaţina, sitarul, ciovlica*; din stârcĭ sunt douĕ speciĭ: cel cenuşiŭ şi alb; din ordinul *palmipedelor* la sudul Basarabieĭ trăesc: *pescăruşul, pelicanul, gâsca sĕlbatică, cufundătorul, raţa* şi *lebeda*, precum şi o mulţime de speciĭ de *numenius phacapus;* în fine *cocostârcul (ciconia alba), scolapax galinago, scolapax riticula, vanclus cristatus, carbo, cormoranus* etc. Să maĭ adaogăm la aceste speciĭ şi următórele fórte rĕspândite la nord şi în centrul ţĕriĭ: *privighetórea, sturzul, cocoşarul, mierloiul, piţigoiul, sfranciogul, graurele*—Românii îĭ ḑic şi *coconaşul—gaiţa, coţofana, rîndunica, lipitórea, pupăza. Din pasĕrile domestice: găinĭ* de tóte speciile, cele maĭ rĕspândite: cea ordinară, de Cochinchina, spaniola, dorking, de ţară; bibilică, gâscă, curcan, raţă, păun, fasan, lebĕdă.

Din animale, din ordinul *cheladienilor* trăesce *brósca ţestósă*, fórte rĕspândită în judeţele Orheiŭ, Hotin şi Chişineŭ, precum în tóte pădurile erbóse; *brósca ţestósă de lac*, care trăesce în mlaştine. Din ordinul *saurienilor*, Basarabia posedă maĭ multe speciĭ de şopârle: specia verde e numită de popor *guşter*. Din *ofidienĭ* (1) se întîlnesce des *vipera*, muşcătura căreia produce frigurĭ, *şérpele de apă* numit de riveraniĭ de la Nistru *urechiatul*. Clasa *batracianilor* este în Basarabia representată prin *bróscă*, *brósca rîiósă* şi *salamandra*, care trăesce în pădurile umede de la nordul Basarabieĭ.

---

(1) Altă dată, precum scrie d-l B. P. Hasdeŭ in monumentala sa operă (*Etymologicum*, t. III, fasc. 3-a, p. 2.944): «Din timpiĭ ceĭ maĭ vechĭ, Basarabia a fost ţéra balaurilor, adecă a şerpilor marĭ şi primejdioşĭ. Prima urmă a acestuĭ interesant fapt din geografia zoologică noĭ am constatat-o de demult in *Istoria critică a Romànilor*, când am vorbit despre migraţiunea Neurilor după Erodot, cu şése secolĭ înainte de Christ, carĭ fuseseră siliţĭ a fugì din Basarabia sudică de mulţimea şerpilor: ὄφιας γάρ σφι πολλοὺς μὲν ἡ χώρα ἀνέφαινε. Colonelul rusesc Meyer, care fusese in. Basarabia pe la finea secoluluĭ trecut (Описание Очаковскія земли, Peters

Clasa *pescilor:* Cu trecerea gurilor Dunăriĭ la patria-mamă, Basarabia, despărţită de ţéra românéscă, a perdut mult în ramura acestuĭ avut natural. Pescele se maĭ prinde acum în Nistru, în limanul de lângă Akerman şi pe malul Măriĭ Negre. Partea de jos a limanuluĭ, precum şi malul măriĭ, fiind proprietatea statuluĭ, pescuitul aci se arendéză. Speciile de pesce carĭ trăesc în apele Basarabieĭ sunt următórele: *Acipenser suris*, *Acipenser ciclostamus*, *Ciprimus Carpio*, *Salca*, *Salmo Salar*, *Finca-chrisitis*, *Cabitis tocnia*, *Scomber*, *Cottus gabio*, *Perca fluviatilis*, *Esox licius* etc. Tóte aceste speciĭ de pescĭ aŭ numele lor propriŭ poporal, aşà de pildă *anguila* se numesce ţipar, apoĭ vin păstrăvul, ştiuca, crapul, mréna, linul, vârlanul, somnul, bibanul, şalăŭ, scumbria, lacherda, nisetrul, morunul, cega, etc. *Chefalul* se pescuesce în cantităţĭ marĭ în limanul Nistruluĭ precum şi în

---

1794, p. 19) crede că Ofiusa 'Οφιοῦσσα, adecă oraş de şerpĭ menţionat de Strabone (VII, 4, § 16), trebuià să fi fost cam pe locul Benderuluĭ actual, căci, ḑice el, între Bender şi satul Osmănesci, unde la 1790 a stat cu tabăra regimentul de infanterie Alexopolski, se află o mulţime nenumĕrată de şerpĭ».

Mai departe eruditul nostru academician scrie: «Balada *Gruc Grozovanul* se începe cu :

«Sus, pe câmpul Nistruluĭ,
«Sub pólele ceruluĭ,
«La códa Ialpăuluĭ,
«Unde fat zmeóicile.....

«Intr'o notiţă manuscript a tatăluĭ meŭ (Alexandru Hasdeŭ), pe care mi-o trimisese când scriam *Istoria critică*, eŭ găsesc următórele: «La noĭ în Basarabia tot-deauna s'a creḑut în popor că balauriĭ există în realitate în laturile cele păduróse ale Nistruluĭ şi că eĭ sunt nisce şerpĭ marĭ, cu cununĭ de foc pe cap şi cu limbĭ de văpae în gură, de a cărora atingere se aprinde şi arde érba. Naturalistul Eichwald (Жур. Мин. Народн. просв. t. XXI, secţ. VII, p. 31.599) descrie pelea de balaur, *găsită în codriĭ de lângă Bălţi* şi pe care o adusese la Petersburg Baronul de Mure. Lungimea aceluĭ balaur era de peste 8 picióre, iar grosimea ca la un mare boa. Cóstele şi pântecele de colórea galbenă-albuie.»

lacul Şaba. Pescuitul în Basarabia este regulamentat şi supraveghiat de stat. Despre acésta a se vedé în capitolul privitor la pescuit. *Racĭ* în Basarabia trăesc aprópe în tóte rîurile şi iazurile.

Insecte. Clasa insecteior în Basarabia posedă mare varietate de speciĭ. Un studiŭ sistematic însă asupra insectelor din Basarabia până acum nu s'a făcut, deşi d-l Recalo a dat dejà la lumină maĭ multe scrierĭ în acéstă privinţă. In ultimiĭ anĭ atât d-l Recalo cât şi alţiĭ din eruditiĭ membri aĭ comisiuneĭ filoxerice din Basarabia aŭ publicat lucrărĭ de mare valóre cu privire la insectele vătĕmătóre ale acesteĭ ţĕrĭ.

Vom enumĕrà acì numaĭ speciile principale ale insectelor din Basarabia. Ordinul *himenopterelor* are în Basarabia următórele speciĭ: *viespea stejaruluĭ*, *viespea ordinară*, *albina*, *gărgăunele*, *furnica*. Ordinul *coleopterelor* are *cărăbuşul*, *licuriciul*, *găinuşa*, *nascornul*, *ragacea*, *gândăcelul*, *boul luĭ Dumnedeŭ*. Ordinul *lepidopterelor* are pe următoriĭ fluturĭ: *macaonul*, *fluturele alb*, *fluturele de varză* şi *fluturele roşu*, *fluturele de mătase*, *păunul de nópte*, *molia*, *cap de mort*. Ordinul *dipterelor* are *ţânţarul*, *tăunul*, *musca domestică*, *musca de carne*, *puricele* şi *musca de cal*. Ordinul *hemipterelor* are *filoxera*, *cârmâzul*, *stelniţa*, *păduchele*. Ordinul *nevropterelor* are *calul draculuĭ*, *efemera*, *coropişniţa*, *labarca*, fórte rĕspândită în satele lipovenescĭ.

Din *insectele vătĕmătóre* ale Basarabieĭ trebue să maĭ pomenim pe *lethrus cephalotes*, care apare pe la Martie şi dispare în Iulie. El atacă pomiĭ, devastéză livedile şi vatĕmă viţa tînĕră. *Melolontha vulgaris* e fórte rĕspândită. *Cetania hirta* atacă flórea pomilor. *Cetania aurata* şi *Cetania viridis* vatĕmă trandafiriĭ. *Melolontha agricola* vatĕmă grîul. După omide, pomiĭ maĭ sufer de *papilio crataegi* şi *spontia crataegi*. In fine Basarabia sufere de lăcuste *(grillus migratorius)*, iar viile eĭ de filoxeră şi *mildew*.

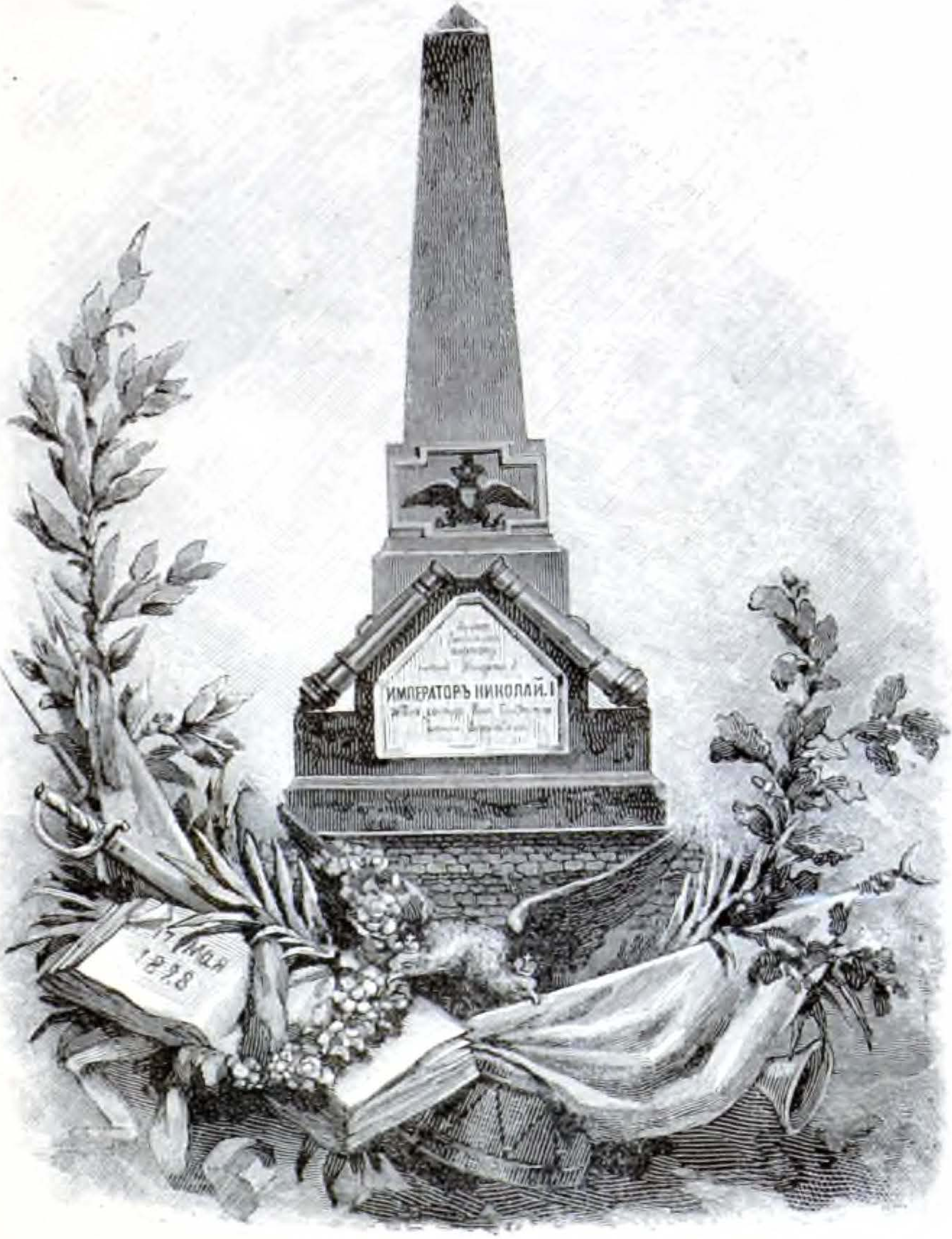
ИМПЕРАТОРЪ НИКОЛАЙ I
1828

Monumentul comemorativ al trecerii Dunării de către armata rusă la 1828, lângă Satul-Nou.

deplin îndreptăţiţĭ a ne îndoì de veracitatea arătărilor celor două isvóre oficiale rusescĭ. Este dovedit acum de către statisticianiĭ ruşĭ, că nicĭ în anul 1812, nicĭ în anul 1813, în Basarabia nu s'a făcut un recensămînt. Apoĭ, dacă vom maĭ luà în consideraţiune că în nefastul an 1812 în Besarabia a bântuit ciuma, adusă de regimentul rus Arhanghelogorodsky, venit din spre Odesa, şi că acéstă ciumă a durat până pe la 1813, atuncĭ şi maĭ mult ne vom convinge că cifrele de maĭ sus nu sunt decât nisce presupunerĭ oficiale.

In anul 1814 guvernul rus a adus în Basarabia din ducatul Varşovieĭ 1.443 familiĭ germane de colonĭ, carĭ s'aŭ aşeḑat în Bugéc, întemeiând şépte coloniĭ şi anume: satele *Borodino*, *Tarutino*, *Culm*, *Maloiaroslavéĭ*, *Crasnoie*, *Leipzig* şi *Cleazniţa*.

La 1815 guvernul rus a tipărit o dare de sémă privitóre la noua provincie anexată; în acest document, retipărit apoĭ pe la 1848 (1), poporaţiunea Basarabieĭ este arătată de 55.350 familiĭ. In anul 1816 un al doilea puhoiŭ de coloniştĭ germanĭ aduşĭ din Rusia s'a aşezat în Bugéc, formând patru sate noĭ: *Fère-Champenoise*, *Brienne*, *Paris* şi *Arcis*.

In fine, la 1816 s'a făcut de guvernul rusesc prima *revisiune* (recensămînt) a poporaţiuniĭ. Acest recensămînt a fost orînduit de către Generalul-guvernator al Basarabieĭ Bachmetieff. Recensămîntul a stabilit că în provincia anexată de la Moldova locuiaŭ 96.526 familiĭ saŭ 491.679. (2)

Acéstă din urmă cifră a poporaţiuniĭ Basarabieĭ în aniĭ când dînsa a fost deslipită de la Moldova este cea maĭ verosimilă, ceea ce şi se demonstréză prin analisarea lucrărilor demografice şi etnografice făcute de atuncĭ încóce.

Vom resumà aceste lucrărĭ într'un mod sistematic, cu scop de a umplé lacunele făcute cu ideĭ preconcepute de către biuroul statistic al Basarabieĭ începênd de la 1872 încóce.

Să urmărim dar şirul cronologic al lucrărilor oficiale în ceea ce privesce mişcarea poporaţiuniĭ din Basarabia.

La 1817 a fost întemeiată colonia *Tepliţa*, unde s'aŭ aşezat 96 familiĭ germane. In acest an tocmaĭ s'a făcut şi întâia chartă a Bugéculuĭ de către Colonelul rus Cornilovicĭ. Din textul alăturat la acea chartă reese că poporaţiunea Basarabieĭ în anul 1818 erà de 389.000 suflete. (1)

---

(1) *Жур. Минист. Внут. Дѣл.* 1848, No. 13, p. 412, raportul Generaluluĭ Harting.

(2) *Хрон. Описаніе исторіи Имперіи.* 1818. p. 287.

Comparând acéstă din urmă cifră cu cifra recensămîntuluĭ oficial făcut de Generalul Bachmetieff la 1816 găsim că la 1818 Basarabia a perdut 51.000 de locuitorĭ. A presupune cum că Colonelul Cornilovicĭ n'a sciut nimic despre recensămîntul din anul 1816 este imposibil; aşà dar micşorarea aceşteĭ cifre, notată de dînsul, trebue să fie căutată aiurea.

Statisticianiĭ ruşĭ precum d-niĭ Skalkovsky şi Zasciuc explică micşorarea bruscă a poporaţiuniĭ în următorul mod: «Causa, după tóte probabilităţile, a fost destrăbălarea şi lipsa de cinste (sovesti) a administraţiuniĭ ispravnicilor, carĭ siliră pe ţĕranĭ de a fugì în Turcia.» (2)

Din manuscriptul luĭ Swinin reese în adevĕr cum că în aniĭ 1817-1818 numaĭ din ţinuturile Basarabieĭ de sus aŭ fugit peste 3.000 de familiĭ ţĕrănescĭ. Din ţinutul Greceniĭ aŭ fugit peste una mie de familiĭ, «aşà că satele boeruluĭ Balş s'aŭ pustiit şi în întregul ţinut n'aŭ rĕmas decât vre-o 2.226 bărbaţĭ». (3)

Causele despoporăriĭ nu sunt numaĭ acele arătate de d-niĭ Zasciuc şi Skalkovsky, ci şi terórea ce a cuprins ţĕrănimea română din Basarabia, care se temeà că Rusia o va face *róbă* la boeriĭ ruşĭ, precum robĭ eraŭ pe atuncĭ ţĕraniĭ ruşĭ. Dovadă cum că spaima de a devenĭ robĭ a fost una din causele emigraţiuniĭ se găsesce în dosarele rusescĭ, carĭ se păstréză în archiva Iaşuluĭ; (4) cea maĭ mare parte din aceste dosare privesce tocmaĭ pe fugariĭ ţĕranĭ din Basarabia, a căror extrădare o cereà Rusia mereŭ. Şi apoĭ nu numaĭ ţĕraniĭ românĭ fugiaŭ pe acele timpurĭ nefaste din Basarabia, dar și țăranii rușĭ de dincolo de Nistru treceaŭ Prutul, pentru a scăpà de jugul robieĭ.

---

(1) Manuscriptul şi charta Col. Cornilovicĭ este proprietatea Societ. archeologice din Odesa.

(2) *Матеріалы для Стат. и Ист. Бессарабіи* de Căpit. Zasciuc, v. I, p. 148.

(3) *Manuscriptul Swinin* (Societ. de istorie şi ach. din Odesa) se află resumat de noi în Anexe. A se vedé la finitul volumuluĭ.

(4) Aceste dosare sunt clasate de autorul scrieriĭ de faţă. Ele sunt în numĕr de peste 4.000 şi compun un material preţios pentru monografia istorică a Basarabieĭ de la 1812—1853.

Unul din scriitorii rușĭ, vorbind despre emigrațiunea de pe acele timpurĭ, scrie următórele: «De la 1812 s'aŭ respândit prin Basarabia o mulțime de trădătorĭ (!?) moldovlachĭ, carĭ rĕspândiră vorbă cum că întregul norod din țéră, care plătesce dărĭ pe cap către stat, va fi dat în robie proprietarilor, precum sunt țĕranii din Rusia.» Acelașĭ lucru scrie și un alt scriitor rus în articolele privitóre la Basarabia de pe atuncĭ. (1)

Așà dar una din causele emigrațiunii erà gróza robieĭ. De alt-fel, acéstă gróză legitimă aveà de temeiŭ nu atât cele ḑise de «Moldo-Vlachĭ», precum pretinde scriitorul oficios rus, cât contactul poporului de jos, al țĕrănimiĭ, cu fugarii din Rusia, carĭ povestiaŭ despre viéța gróznică a robilor din imperiul Rusiel. Acum când în Rusia s'aŭ dat la lumină, tóte grozăveniile aceluĭ trecut de robie, nu încape nicĭ o îndoială că povestirea robilor despre traiul lor trebuià să producă gróză și terórc!

Precum am vĕḑut, după arătările statisticeĭ oficiale ruse, poporațiunea Basarabieĭ la 1816 erà de 491.679 suflete, iar după ḑisele Colonelului Cornilovicĭ de 389.000.

De ce neam erà acéstă poporațiune?

Pentru a rĕspunde la acéstă cestiune, pe care statisticianiĭ rușĭ se încércă a exploatà în favórea unor ideĭ preconcepute, este necesar a aruncà o privire retrospectivă asupra poporațiuniĭ Basarabieĭ.

Până la anexarea acesteĭ țĕrĭ de către Rusia, Basarabia actuală formà parte integrantă a Moldoveĭ: județul Hotin sub nume de *raia* plătià dare pentru întreținerea garnisóneĭ turcescĭ din cetatea Hotinuluĭ; iar raiaua acésta se compuneà numaĭ și numaĭ din locuitorĭ moldovenĭ; județele Iașĭ, Soroca și Orheiŭ și cea maĭ mare parte a județuluĭ Chișineŭ până la Valul-luĭ-Traian asemenea eraŭ locuite numaĭ de Moldovenĭ; în fine Bugécul, adecă județele Akerman, Bender și partea din spre méḑă-ḑi a județuluĭ Chișineŭ, aveà poporațiune așezată, stabilă, compusă exclusiv din Moldovenĭ, și poporațiune nomadă, compusă din Tătarĭ.

---

(1) Batiușcoff, *Basarabia*, 1892, v. I, p. 148 și *Каменецкія Епархіальныя Вѣдомости*, No. 3, 1867.

Poporațiunea tătăréscă se despărțià în patru tabere marĭ: tabăra *Edissan*, care locuià în județul Akerman, pe malurile rîulețelor *Alcale-dere*, *Adji-dere*, *Sarata-Celebi*, *Baiu*, *Ciaga;* tabăra *Oran-Oglu* locuià pe malurile rîuluĭ Cogâlnic, Ciaga și *Esky-onus*; tabăra *Orumbeec-Oglu* pe rîurile Salcea, Ialpug, Buic-Ialpu saŭ Buiuc-Ialpu și Ulipa, în fine, tabăra *Ismail-Canessi* pe Câtlabug.

Aceste patru tabere de Tătarĭ nomadĭ, învîrtindu-se mereŭ, ba în stepele de dincolo de Nistru, până la Ociacof, ba revenind dincóce de Nistru saŭ năvălind în Bugéc, pe la întâia jumătate a seculuī trecut aŭ început a se așezà în stepele Rusieĭ de la sud, concentrându-se tot maĭ mult și maĭ mult în Crimea. Causa acesteĭ retragerĭ a hordelor tătărescĭ spre Crimea a fost Rusia, care înaintà mereŭ spre Dunăre. Dejà la 1759 Crim-Ghireĭ a scos din Bugéc ordaua Edissan și a dus-o în Crimea; la 1770 Comitele Pahlen, comandantul armateĭ ruse, pe timpul când asediase cetatea Benderuluĭ, a intrat în tractative cu murzalele Tătarilor și a reușit, după luarea cetățiĭ, să siléscă pe Tătarĭ a se retrage spre Crimea. Peste 12.000 de Tătarĭ s'aŭ și ridicat și aŭ pornit spre malurile Măriĭ de Azov. (1)

După tóte documentele privitóre la Tătariĭ din Bugéc, este cert că, dejà pe la 1806, adecă tocmaĭ la începutul răsboiuluĭ Rusieĭ cu Turcia, *în Bugéc nu se maĭ aflaŭ decât vre-o 5.000 de Tătarĭ.* După stăruințele Duceluĭ de Richelieu, guvernatorul general al Rusieĭ de Sud, și aceștĭ Tătarĭ aŭ fost transportațĭ în Crimea.

Așà dar, pe la 1812, în Basarabia n'aŭ maĭ fost Tătarĭ.

Din altă parte însă, pe la 1769 și chiar pe la 1789—1791, aŭ trecut Dunărea maĭ multe sutimĭ de familiĭ bulgare, carĭ, fugind de urgia Turcilor, s'aŭ adăpostit pe pămîntul blagoslovit al Moldoveĭ, adecă atât în Țéra-de-sus, cât și maĭ cu sémă pe la Ismail, Chilia, Renĭ, Akerman. Asemenea și pe la 1807 aŭ trecut Dunărea *Cazaciĭ-Zaporoginenĭ*, carĭ, sub denumirea de Cazaciĭ de la Dunăre *(Ustĭ-dunaiskie Cazaki)*, aŭ fost stabilițĭ de Rusia la gura Prutuluĭ.

---

(1) *Журналъ Мин. Внутр. Дѣлъ*, 1846, t. XIII, p. 437.

In fine, pe la 1809 un noŭ cârd de raiale bulgarĭ, scăpaţĭ de sub iataganul turcesc, trecù Dunărea şi se adăpostì în Moldova, pe la Ismail şi Akerman. In acest timp tot pe pămîntul ospitalier al Moldoveĭ îşĭ găsiaŭ refugiŭ eraticiĭ Sêrbi-rascolniciĭ Ruşĭ, fugiţĭ de urgia persecuţiunilor religióse din Rusia, şi nenorociţiĭ robĭ din Ukraina.

La ce anume cifră se urcase acéstă poporaţiune flotantă de elemente străine, carĭ s'aŭ adăpostit în Basarabia până la anul 1812, când acéstă parte integrantă a Moldoveĭ a fost anexată de Rusia? După cercetările cele maĭ consciinţióse ale documentelor istorice (1) studiate de noĭ, cifra totală a elementuluĭ străin pe la 1812 nu covîrşià în Basarabia 20 —25.000 suflete, din carĭ în partea de sus, adecă în judeţele Hotin, Soroca, Bălţĭ, Orheiŭ şi Chişineŭ, locuiaŭ abià 7.000 suflete.

Aşà dar la 1812, când Basarabia s'a alipit la Rusia, acéstă parte a ţeriĭ românescĭ erà locuită de peste 320—350.000 de Românĭ de ambe sexe.

Cifra acésta e cu atât maĭ aprópe de adevĕr, cu cât în anul 1823, pe timpul ocârmuiriĭ Basarabieĭ de Comitele Voronzoff, documentele oficiale arată poporaţiunea provincieĭ de 550.000 locuitorĭ de ambe sexe, adecă cu un spor de 161.000 comparativ cu arătările, tot oficiale, din anul 1818. Iar la 1828 poporaţiunea Basarabieĭ este dejà arătată la 409.110 suflete. Acéstă scădere bruscă nu se explică alt-fel decât prin greşala recensămîntuluĭ făcut de administraţiune sub ocârmuirea luĭ Voronzoff. Greşala e cu atât maĭ vĕdită, cu cât la 1828 s'a numĕrat şi poporaţiunea din Bugéc adecă locuitoriĭ aşezaţĭ la médă-ḑi de Valul-luĭ-Troian cel de jos, pe un teritoriŭ rĕmas pustiŭ după plecarea Tătarilor, în întindere de 1.700.000 deseatine, din carĭ 800 deseatine aŭ fost date de guvernul rus coloniştilor bulgarĭ şi germanĭ. (2)

Din anul 1828 mişcarea poporaţiuniĭ Basarabieĭ este arătată în următorul mod de către biuroul oficial de statistică:

1828	409.110
1829	412.429
1830	469.783

---

(1) A se vedé *Bibliografia Basarabieĭ.*

(2) Pămîntul Tătarilor, guvernul rus l'a declarat proprietate a statuluĭ.

In anĭ 1828—29 a fost răsboiŭ. Acest răsboiŭ a avut, firesce, o înrîurire defavorabilă asupra cresceriĭ poporaţiuniĭ, maĭ cu sémă că, de obiceiŭ, armatele ruse aduceaŭ cu dînsele şi *ciuma*. După răsbóie şi epidemiĭ poporaţiunea cresce. Acelaşĭ lucru s'a observat şi în Basarabia. Sporul crescerii pentru anul 1830 a fost de 57.354. Firesce cum că acest spor nu s'a datorit propriŭ ḍis nascerilor, ci parte din el, precum arată actele, cade asupra immigraţiuniĭ Românilor din Moldova. Noiĭ veniţĭ eraŭ Basarabenĭ ce se întorceaŭ din Moldova la vetrele lor, părăsite de gróza Muscaluluĭ pe la 1812—1817. Incredinţaţĭ de agenţiĭ ruşĭ că guvernul rus n'are de gând să robéscă pe ţĕraniĭ românĭ din Basarabia, aceştĭ Românĭ se hotărîră a reveni pe la căminele lor, pe acolo unde lăsaseră osemintele părinţilor lor. Asemenea, după încheiarea păciĭ cu Imperiul Otoman, aŭ maĭ trecut Dunărea 1.042 suflete de Ruşĭ, numiţĭ *Necrasovţĭ*, pe carĭ guvernul rus îĭ aŭ aşezat în judeţul Ismail (1), şi după Ruşĭ aŭ maĭ trecut în Basarabia peste 3.000 de familiĭ de Bulgarĭ. (2)

După 14 anĭ de la acéstă dată, găsim că, mulţumită neorînduelilor interne şi rapacităţiĭ unor funcţionarĭ, crescerea poporaţiuniĭ se opresce şi mişcarea sa devine cât se póte de lentă. Aşà că la 1837 dînsa, cu tótă emigraţiunea poporaţiuniĭ, care a venit de s'a aşezat pe locurile góle, abià a ajuns la cifra de 553.460 suflete, ceea ce arată că de la 1830 şi până la 1837 poporaţiunea s'a mărit cu 83.677 suflete. Acest spor nu se datoresce numaĭ nascerilor, ci şi immigraţiuniĭ Bulgarilor.

De la 1837 şi până la 1843 lipsesce orĭ-ce material statistic privitor la mişcarea poporaţiuniĭ din Basarabia. Cu tóte aceste, nu trebue să perdem din vedere că tocmaĭ în acest interval de timp guvernul rus a decretat un şir întreg de «ukazurĭ imperiale», prin carĭ se dăruiaŭ multe avantagiĭ atât poporaţiuniĭ indigene, cât şi în deosebĭ străinilor doritorĭ de a se aşezà în Basarabia.

Unul din aceste «ukazurĭ», adresat către poporaţiunea română a ţĕriĭ, asigură pe ţĕranĭ că «robia» nu va fi introdusă în Basarabia. In anul 1843, făcêndu-se recensămînt, s'a constatat că poporaţiunea Basarabieĭ se compuneà din 719.120 locuitorĭ de ambe sexe. (1)

---

(1) M. Fonton-de-Werrayone, *Lexiconul enciclopedic: Basarabia.*

(2) *Жур. Минис. Внут. Дѣлъ*, 1844, No. 10, p. 77. — *Болгарскія колоніи. Скальковскій.* p. 38. — *Военно-Стат. Обозрѣніе Бессарабіи. Дараганъ*, 1835, când s'a făcut a opta revisuire a poporaţiuniĭ.

Acéstă crescere se datoresce atât sporuluĭ natural prin nascerĭ, cât şi întórceriĭ din Moldova a Românilor carĭ părăsiseră Basarabia la 1812 — 1817. Dovadă că sporul acesta nu privesce de loc emigraţiunea Ruşilor saŭ Rutenilor din Rusia, este faptul că tocmaĭ în aniĭ 1837 — 1843 administraţiunea ruséscă a expediat îndĕrĕt în Rusia peste 35.000 de robĭ şi eraticĭ găsiţĭ în Basarabia. Acest puhoiŭ de Slavĭ scăpaţĭ din robie se aşezase prin satele din sudul ţĕriĭ, de unde a şi fost ridicat. (2)

Despre mişcarea poporaţiuniĭ din anul 1844 există două documente oficiale în archiva din Chişineŭ. Unul privesce anul 1844 şi arată poporaţiunea la 793.103 locuitorĭ de ambe sexe (3); altul, tot pentru acest an, o arată ca fiind de 774.492 suflete (4); deosebirea prin urmare e de 18.611.

Iată acum mişcarea poporaţiuniĭ de la 1845 până la 1856 după arătările statisticeĭ oficiale (5):

1845	785.175	(6)	locuitorĭ
1846	811.734		»
1847	831.173	(7)	»
1848	853.484		»
1849	860.299		»
1850	872.868	(8)	
1851	902.534		»
1852	935.809		»
1854	966.954		»
1855	993.045		»
1856	990.274	(9)	»

---

(1) A se vedé charta dresată de inginerul Eitner.

(2) Ordin-circular al Guvernatoruluĭ Fedoroff din anul 1852, luna Martie.

(3) *Опытъ Статист, описанія Нов. края. Скальковскій.* t. I.

(4) *Военно. Ст. Об. Бессарабіи, Дараганъ.*

(5) *Матеріалъ для Статис. Защукъ,* 1862.

(6) După Hibsch-von-Grosthal, Colonel de stat-major.

(7) După recensămîntul al un-spre-ḑecelea cifra este de 901.586 locuitorĭ.

(8) Statistica Ministeriuluĭ de Interne al Rusieĭ.

(9) *Матеріалъ для Ст. и. Географія Россіи. Защукъ,* 1862, p. 151.

Din acéstă tabelă a deceniuluĭ întâiŭ, când noua stare de lucrarĭ se stabilise dejà temeinic, se póte trage o conclusiune despre mişcarea poporaţiuniĭ.

Intâiŭ de tóte, din analisa tabeleĭ de maĭ sus vedem că poporaţiunea Basarabieĭ în curgerea acestuĭ deceniŭ a crescut pe fie-care an cu cifra medie de 10.787 suflete, adecă cu 70 la mia de locuitorĭ. Asemenea vedem că de la 1812 şi până la 1857 inclusiv, adecă în termin de 44 anĭ, poporaţiunea a crescut de 3½ orĭ saŭ a sporit anual cu 16.279 suflete.

II.

ETNOGRAFIA.

Am vĕdut că la 1812 Basarabia a fost locuită de o poporaţiune de 350.000 Românĭ şi de vre-o 25—30.000 străinĭ, veniţĭ ca colonişti. Să vedem acum care erà fisionomia etnografică a Basarabieĭ în aniĭ 1856—57, adecă după o dominaţiune ruséscă de 44 anĭ?

Pentru a rĕspunde la acéstă cestiune, înainte de tóte ne vom adresà la isvórele oficiale ale guvernuluĭ rusesc.

Românĭ. «Basarabia e locuită de Moldovenĭ, carĭ compun ³/₄ din totalul poporaţiuniĭ sale», scrie I. Zasciuc (1), ofiţer de stat-major, însărcinat de Ministeriul de Răsboiŭ al Rusieĭ de a redactà materialele statistice ale Basarabieĭ. Maĭ departe autorul oficial adauge: «Judeţele Chişineŭ, Bălţĭ, Soroca sunt exclusiv poporate de Moldovenĭ; în judeţul Hotin eĭ sunt amestecaţĭ cu *Rusinĭ* saŭ *Rutenĭ*, carĭ par a fi autochtonĭ acì (?); în judeţele Bender şi Chişineŭ, eĭ sunt amestecaţĭ puţin cu elemente venite de pretutindenea şi carĭ s'aŭ aşezat prin oraşe cu permisiunea guvernuluĭ. Moldoveniĭ compun un ném de ómenĭ, carĭ locuesc de secolĭ în părţile de nord şi din centrul Basarabieĭ; eĭ prin urmare pot să fie consideraţĭ (sic!) pe acì ca adevĕraţiĭ autochtonĭ; în judeţele de la sud, din contra, eĭ s'aŭ aşezat nu de mult şi maĭ cu sémă aŭ ocupat locurile părăsite de Tătarĭ. Aprópe toţĭ răzeşiĭ şi cea maĭ mare parte din ţĕranĭ, precum şi majoritatea mahalagiilor de prin oraşe aparţin asemenea acestuĭ ném.»

---

(1) *Матеріалъ для Ст. и. Географія Россіи. Защукъ*, 1862, p. 151.

Aşà dar, după părerea ofiţerilor de stat-major rus, în frunte cu d-l Zasciuc, carĭ, sub direcţiunea Generaluluĭ Obruceff, aŭ redactat voluminósa lucrare privitóre la «*Statistica Rusieĭ*», Basarabia erà locuită la 1871 în $^3/_4$ din totalul poporaţiuniĭ sale de Românĭ.

Rusinĭ. Al doilea ném, după Românĭ, care locuesce Basarabia, sunt *Rusiniĭ* saŭ *Rusnaciĭ*, adecă un popor slav care vorbesce limba *ucrainiană*. Rutenil saŭ Rusiniĭ aparţin aceluĭ ném slav, care locuesce adĭ în Rusia de la médă-dĭ şi în Galiţia. După Dragomanow (1), poporaţiunea ruténă este compusă din 14.000.000 suflete, posedă limba sa proprie şi se deosibesce mult prin caracter, obiceiurĭ şi moravurĭ de Muscalĭ.

Basarabia de sus, adecă acea parte care-şĭ are hotarele spre guvernămîntul Podolia şi parte spre Galiţia, posedă *o părticică* de poporaţiune ruténă.

Acéstă poporaţiune slavă a trecut din Ukraina şi Volhinia pe la finitul secoluluĭ XVI şi începutul secoluluĭ XVIII, fugind din Polonia pentru a nu fi silită a îmbrăţişà «*unia*», adecă o religiune întocmită anume de preoţiĭ catolicĭ pentru a se apropià de ortodoxia de la Rĕsărit. Ruteniĭ se aşezară în Moldova de médă-dĭ. Aceştĭ Rutenĭ s'aŭ românisat de mult, portul lor e acela al Românilor: plete lungĭ, cămaşa albă lungă, încinsă cu un brîŭ multicolor, şi căciulă pe cap.

Poporaţiunea rusină, după *ultimul recensămînt pe némurĭ* făcut în Basarabia la 1861 (2), se urcă la 120.000 locuitorĭ de ambe sexe, adecă dînsa formézǎ $^1/_{12}$ parte din totalul poporaţiuniĭ.

Muscaliĭ saŭ Ruşiĭ, carĭ locuesc în Basarabia, aŭ venit acĭ fugind de persecuţiunile religióse ale guvernuluĭ rusesc. Parte din eĭ sunt copiiĭ vestiţilor *Streţĭ* (3), parte sunt schismaticĭ *(rascolnicĭ)*, carĭ aŭ părăsit Rusia pe timpul când acolo s'aŭ rectificat cărțile bisericescĭ sub Patriarchul Nicon. Româniĭ numesc pe aceștĭ schismaticĭ *Lipovenĭ*, cuvînt derivat de la *polipon* saŭ *poliponĭ*; în fine alțiĭ sunt Cazacĭ de Don, carĭ împreună cu Polcovnicul lor Ignat Necrasoff, aŭ părăsit patria lor și aŭ venit de s'aŭ așezat maĭ întâiŭ pe malul Dunăreĭ. Afară de aceștĭ Rușĭ (*Velicorosĭ*), în Basarabia s'aŭ maĭ așezat în diferite timpurĭ o dróie de *brodnicĭ*, adecă vagabonḑĭ rușĭ, carĭ fugiaŭ din Rusia pentru a scăpà de robie și de armată. (1) Din dările de sémă ale autorităților civile din Basarabia (*mestnoe grajdanskoe Wedowstvo*), reese că la 1861 locuiaŭ prin sate 6.359 Rușĭ, adecă 3.253 bărbațĭ și 3.106 femeĭ, iar în total prin sate și orașe peste 20.000 de Muscalĭ, ceea ce dă $^{1}/_{55}$ parte din totalul poporațiuniĭ Basarabieĭ.

---

(1) Dragomonow, Grămada vol. II, III, 1876.

(2) Pentru aniĭ încóce de 1861 a se vedé maĭ departe.

(3) Vînătorĭ, ţintaşĭ — un fel de armată ce a existat în Rusia înaintea luĭ Petru-cel-Mare, care a desfiinţat-o din causa unor conspiraţiunĭ făcute în acéstă sînul eĭ indemnul surorel sale Sofia.

In orașele Akerman, Bender, Chișineŭ numĕrul Muscalilor erà de 7.000 locuitorĭ; în satele Grubnea și Helișovca din județul Hotin, în satele Novopocrovca și Cuniciĭ din județul Soroca, în satele Sircova, Cuizovca și Sloboda-Staroobreadcesca din județul Orheiŭ, precum și în satul Spascoie și cătunul Petrovca din județul Akerman, eraŭ peste 12.000 locuitorĭ Rușĭ.

La 1872, după un manifest al Impĕratuluĭ Alexandru I, aŭ trecut din Moldova de jos și s'aŭ așezat în Basarabia prin orașe și tîrgurĭ peste 2000 de vagabonḑĭ Muscalĭ. După anume notițe scrise de Generalul Fedoroff, fost guvernator al Basarabieĭ, se vede că pe timpul administrațiuniĭ sale, care a durat 20 anĭ (2), a fost ridicațĭ de poliție și expediațĭ din Basarabia îndĕrĕt în Rusia peste 48.000 vagabonḑĭ Rușĭ Aceste miĭ de Muscalĭ eraŭ parte robĭ fugițĭ de la stăpânĭ, parte schismaticĭ.

Asemenea, după știrile culese din registrele tribunalelor de către ofițeriĭ de stat-major rus, între aniĭ 1851—1861 s'aŭ ridicat din Basarabia 1.074 desertorĭ rușĭ. (3)

Rutenĭ. Statisticianiĭ rușĭ oficioșĭ, tăgăduind că Ruteniĭ din Rusia meridională sunt de acelașĭ ném cu Ruteniĭ din

---

(1) In total, la 1861, după arătările oficiale, eraŭ în Basarabia 17.500 locuitorĭ Rușĭ.

(2) Guvernatorul Fedoroff a administrat Basarabia de la 28 August 1834 până la 1853. (*Manuscriptul d-luĭ Alexandru Hasdeŭ.*)

(3) Batinșcoff, *Basarabia*, 1892.

Galiţia, în statistica pe némurĭ din Basarabia deosibesc pe Rusinĭ de Rutenĭ (1); de aceea în tabelele statisticeĭ oficiale Ruteniĭ sunt numĕraţĭ aparte. Ruteniĭ locuesc în Basarabia de méḑă-ḑi, prin satele judeţuluĭ Akerman şi în Bugéc. După recensămîntul de la 1856, acéstă poporaţiune numĕră peste 6.000 locuitorĭ, carĭ toţĭ aŭ venit de dincolo de Nistru, fugind de robie.

Parte din acéstă poporaţiune locuesce lângă Akerman, ocupându-se cu pescuitul; altă parte locuesce în comuna Lipcanĭ, precum şi prin maĭ multe sate de-alungul Prutuluĭ, în judeţele Bălţĭ şi Chişineŭ. Ruteniĭ aceştia s'aŭ românisat de mult, vorbesc moldovenesce şi se ḑic aşezaţĭ pe acolo încă de pe timpul Cazacilor luĭ Bogdan Chmelnitski.

Poloniĭ aŭ început a emigrà din Podolia pe la 1855—1857; emigranţiĭ aceştia aparţin maĭ cu sémă clasei *şleahticeĭ* sărace. In Basarabia eĭ îmbrăţişară profesiunea mănósă de arendaşĭ. Eĭ locuesc maĭ cu sémă judeţele Hotin, Soroca şi Chişineŭ. Poloniĭ agricultorĭ şi meseriaşĭ la 1861 compuneaŭ o poporaţiune de 800 locuitorĭ de ambe sexe, stabiliţĭ în judeţul Hotin, prin satele Nelipouţĭ, Marcăuţenĭ, Bălcăuţĭ, Tîrnova, Bulbócă, Volcineţ, Romancauţenĭ etc.

Grecĭ. Deşi în anticitate în Basarabia eraŭ maĭ multe coloniĭ grecĭ, cu tóte aceste din acéstă poporaţiune nicĭ urmă n'a rĕmas. Pe la jumătatea secoluluĭ XV aŭ venit în Basarabia alţĭ Grecĭ, apoĭ maĭ târiḑŭ, împreună cu Fanarioţiĭ, o droie de Grecĭ năvăliră în acéstă parte a Moldoveĭ, unde, protegiaţĭ de ceĭ din Fanar, s'aŭ aşezat, cumpĕrând moşiĭ şi înrudindu-se cu familiile boerilor pămîntenĭ; prin căsătoriĭ, eĭ se boeriră. In fine, pe la 1821 aŭ apărut în Basarabia emigranţiĭ Grecĭ din Archipelag, fugind de urgia otomană.

In anul 1861 în Basarabia s'aŭ numĕrat peste 2.000 de locuitorĭ grecĭ: uniĭ din eĭ boerĭ, alţiĭ comercianţĭ şi proprietarĭ funciarĭ. Comercianţĭ grecĭ sunt maĭ cu sémă la Renĭ, Ismail, Akerman şi Chişineŭ. Mare parte din eĭ sunt arendaşĭ de moşiĭ.

Coloniştiĭ Germanĭ aŭ venit în Bugéc parte din Regatul Würtemberg, partea cea maĭ mare din Ducatul Varsovieĭ. Apariţiunea acestor colonĭ în Basarabia datéză de la 1814, când aŭ venit și s'aŭ așezat acì peste 1.174 familiĭ germane de religiune luterană și 121 familii de religiune catolică.

---

(1) *Военно-Статистич. Сборникъ*, 1871.

Coloniștiĭ Germanĭ sunt muncitorĭ harnicĭ, ómenĭ oneștĭ și corecțĭ în relațiunile lor cu alte némurĭ; de un caracter sfios, neîncredĕtorĭ, eĭ se țin la o parte de poporațiunea indigenă și nu iubesc maĭ cu sémă pe Rușĭ, din causa bețieĭ acestora. Fațĭ cu autoritatea, Germaniĭ sunt supușĭ și lingușitorĭ, de aceea guvernul rus, și maĭ cu sémă guvernatoriĭ rușĭ de origine germană, aŭ protegiat tot-deauna acéstă poporațiune, care se bucură de marĭ privilegiĭ.

Coloniile germane sunt avute în vite și pămînt, satele lor sunt construite sistematic, eĭ posedă școle bune și bisericĭ de pétră. In școlele germane se învață limba rusă, dar tóte obiectele de studiŭ se predaŭ în limba germană.

Poporațiunea germană din Basarabia pe la 1861 se compuneà din 24.159 locuitorĭ de ambe sexe, și anume 12.294 bărbațĭ și 11.865 femeĭ, carĭ locuesc în 24 sate saŭ coloniĭ, despărțite administrativ în treĭ ocolurĭ:

I ocol (ocrug) . . . . . cu 10 sate
II . . . . . . 11 »
III 3

Administrațiunea centrală a coloniilor germane se află în satul Tarutino. (1)

Iată chronologia colonisăriĭ acestor sate: în anul 1814, precum am ḑis dejà, în Basarabia s'aŭ așezat 1.143 familiĭ germane. carĭ aŭ creat următórele șépte coloniĭ: *Borodino, Tarutino, Culm, Maloiaroslaveț, Crasnoie, Leipzig* și *Cleastița*. La 1816 s'aŭ înființat următórele coloniĭ: *Fère-Champenoïse, Brienne, Paris* și *Arcis*. La 1817 colonia *Teplitz*, unde s'aŭ așezat 96 familiĭ venite din Germania. Apoĭ, sub domnia luĭ Nicolae I, în anul 1833, aŭ sosit din Würtemberg coloniștĭ noĭ, carĭ aŭ creat colonia *Gradenthal*, iar la 1834 colonia *Lichtenthal*. Tot la 1834 aŭ venit coloniștiĭ Germanĭ din Ducatul Varsovieĭ și aŭ înființat colonia *Friedenthal*. Apoĭ treptat, la 1836 — colonia *Dennevitz*, la 1839 — colonia *Platz* și la 1842 — colonia *Hofnungsthal*.

Coloniile germane din Basarabia aŭ primit următórele privilegiĭ: scutirea de a plătì imposite și bir în curgere de 50 anĭ din anul aşezăriĭ, scutire de recrutare, pentru menoniţiĭ, şi afară de pămînt, pentru care statul nu a cerut nicĭ un ban, aŭ maĭ primit de la stat banĭ pentru întocmirea gospodărieĭ. Germaniĭ din Würtemberg n'aŭ primit ajutor bănesc de la guvernul rus, pentru că comisiunea alcătuită *ad-hoc* pentru organisarea acestor coloniştĭ a constatat că eĭ aveaŭ în termin mediŭ câte 2.800 francĭ pe cap de familie. Germaniĭ din Lichthenberg asemenea aveaŭ câte 60 ruble pe cap de familie.

---

(1) *Skalkowski, Опытъ стат. опис.*, t. I, p. 268.

Elveţieniĭ s'aŭ aşezat în Basarabia într'un număr mic. Aceştĭ emigranţĭ sunt de origine francesă şi aŭ venit pe la 1824 -1828, pe când Basarabia erà administrată de către Comitele Woronzoff. Iniţiatorul acesteĭ emigraţiunĭ fu Comitele Palavicini, iar organisatorul eĭ Carol Tardant, Frances din cantonul Lausana. La 1824 aŭ emigrat 5 familiĭ, apoĭ la 1830 aŭ maĭ venit 17 suflete, din carĭ însă aŭ murit 10 în carantină.

Coloniştilor elveţienĭ li s'aŭ dat cele maĭ mănóse pămînturĭ, alese chiar de delegaţiĭ lor. Eĭ s'aŭ aşezat în Bugéc, pe malul limanuluĭ Nistru, la distanţă de vre-o 4 km. de oraşul Akerman, în localitatea numită *Şaba*, unde aŭ şi înfiinţat colonia cu acest nume. Colonia e acum fórte avută şi renumită prin viile sale, atinse însă rĕŭ de filoxeră la 1889. Colonia Şaba şi Şabalata, un cătun apropiat, posedă o poporaţiune de 538 inşĭ, din carĭ 288 bărbaţĭ şi 250 femeĭ.

Bulgariĭ aŭ apărut în cete micĭ în Basarabia după răsbóiele Rusieĭ cu Imperiul Otoman, adecă pe la 1769—1774, 1787, 1791, 1806 —1812, 1828—1829, 1853 şi în fine la 1877—78. Cete marĭ din aceştĭ emigranţĭ aŭ venit in Moldova pe la 1789—91 şi cu voia Domnitorilor s'aŭ aşezat în Basarabia. După acésta, cete noue aŭ venit iarăşĭ pe la 1806 de s'aŭ aşezat în Bugéc prin satele părăsite de Tătarĭ.

Până la Tractatul de pace din Bucurescĭ aceştĭ eraticĭ din Basarabia se consideraŭ drept *băjenarĭ*, adecă nisce elemente sociale nestabile, carĭ se bucuraŭ de dreptul dat lor de Domnitorĭ de a se folosì de ospitalitatea românéscă, de a ocupà locurile părăsite de Tătarĭ şi a se hrănì in pace, neturburaţĭ de nimenĭ, cu ajutorul munciĭ agricole. Bulgariĭ se aşezară prin căşlele de lângă oraşele Ismail, Chilia, Reni, Akerman şi chiar Chişineŭ.

In aniĭ 1806—1812, pe timpul răsboiuluĭ Rusieĭ cu Turcia, alte cete de Bulgarĭ trecură Dunărea și veniră în Basarabia. Eĭ s'aŭ așezat pe pămîntul boerilor moldovenĭ și maĭ în urmă aŭ fost ridicațĭ de pe aceste pămînturĭ și stabilițĭ pe pămîntul statuluĭ. Acéstă immigrațiune a Bulgarilor a fost cea maĭ numerósă, formată din milițienĭ-haiducĭ, condușĭ de un căpitan, anume Vatichioti. Acest căpitan erà recunoscut de guvernul rus, căcĭ dînsul servià Rușilor drept agent al lor pe timpul răsboiuluĭ și, ca résplată pentru serviciile sale, a fost numit *nacialnic* asupra tuturor coloniilor bulgare.

Locuitoriĭ Basarabieĭ, acum 50 de anĭ, deosibiaŭ pe aceștĭ Bulgarĭ de Bulgariĭ vechĭ, numindu-ĭ *Bulgarĭ noĭ*, iar pe ceĭ dejà așezațĭ *Bulgarĭ vechĭ*. Acéstă deosibire a dispărut acum, dar se află menționată în tóte documentele de acum jumătate secol. Când, pe temeiul § 4 din Tractatul de pace de la Bucurescĭ, supușiĭ otomanĭ aŭ căpĕtat amnistia și dreptul de a se întórce pe la căminele lor, peste 3.000 de familiĭ venite din Bulgaria n'aŭ voit să beneficieze de amnistie și aŭ rĕmas in Basarabia. Uniĭ din eĭ s'aŭ stabilit ca orășenĭ prin fortărețele aprópe distruse de Rușĭ, adecă la Ismail, Chilia, Akerman și Bender; alțiĭ s'aŭ așezat ca tîrgovețĭ la Chișineŭ și Reni (comuna Tamarova). Prin aceste orașe s'aŭ stabilit peste 1.200 de familiĭ, iar cea maĭ mare parte din immigranțĭ se așezară în Bugéc, prin satele părăsite de Tătarĭ, ocupând un spațiŭ ca de 900 verste pătrate din județele Akerman, Bender și Cahul. Aceste pămînturĭ, împreună cu lacurile sărate, aŭ fost declarate domeniŭ al statuluĭ, deșĭ mulțĭ din boeriĭ moldovenĭ revendicaŭ drepturĭ de proprietate asupra lor. (1)

In Bugéc, pe la 1812, se numĕraŭ dejà peste 2.800 familiĭ bulgare.

Afară de aceștĭ immigranțĭ Bulgarĭ, pe timpul chiar cât durà răsboiul între Rusia și Turcia, adecă între 1806—1812, peste 400—500 familiĭ bulgare, unele venite din Bulgaria prin Brăila, altele din chiar *raiaua* brăilénă, aŭ venit de s'aŭ așezat și ele în Basarabia, împrăștiându-se prin 32 sate dimprejurul Leoveĭ și ocupând nisce pămînturĭ particulare. Acéstă immigraţiune din Moldova de jos a Bulgarilor a dat nascere multor procese de revendicare a proprietăţilor călcate de emigranţĭ. In fine, trebue să maĭ menţionăm acì şi 32 familiĭ de raia bulgare, numite «*musait*», carĭ eraŭ proprietatea uneĭ gémiĭ din Constantinopole. Aceste raiale a fost aşezate în următórele sate din Basarabia: Chadjichioi, Cazi-Iaslî, Bai-Maclî, Tomaĭ, Coşdamgalî, Malo-Carbaul, Tartaul-Otlarî, Ciobolaccî, Otlarî şi Şamallî. Aceştĭ Bulgarĭ trăiaŭ nesupĕraţĭ printre ordaua Tătarilor.

---

(1) A se vedé în archiva de la Iașĭ dosarele rusescĭ privitóre la procese pentru 11 sate tătărescĭ ale boerilor Balș și Patarachi.

Alte 12 familiĭ de Bulgarĭ locuiaŭ pe pămîntul numit de Turcĭ «*ichsait*», unde se aflaŭ următórele sate tătăresci: Chisat, Chise i-mare şi mic, Ciubalaccî-Tatar, Baĭ-Maclî, Cichermezî, Caşdamgalî-mare, Barciac, Simdâc, Aluat etc. Pămîntul *ichsait* aparţineà Tătarilor prin dreptul că ordaua lor îl ocupà, dar de fapt acest pămînt erà proprietatea boerilor românĭ carĭ îl revendicaŭ mereŭ. Procesele proprietarilor sub administraţiunea ruséscă parte s'aŭ isprăvit pe la 1820, parte s'aŭ stins din pricina încetăriĭ din viéţă a revendicatorilor. Aşà de pildă pe la 1819 peste 200 de familiĭ de Bulgarĭ, carĭ se aşezaseră pe pămîntul particular dimprejurul comuneĭ urbane Leova, în 11 sate, aŭ fost declaraţĭ de vecinĭ aĭ proprietarilor pămîntuluĭ, interḑicêndu-li-se de a-şi maĭ schimbà locuinţa. Firesce că acéstă hotărîre judecătoréscă a stîrnit marĭ nemulţumirĭ printre coloniştĭ, carĭ sciaŭ dejà despre sórta mult maĭ fericită a conaţionalilor lor emigraţĭ în sudul Rusieĭ. In curînd, aflând eĭ că Bulgariĭ din guvernămîntul Herson, precum şi ceĭ din Crimea, se află sub administraţiunea unuĭ General I. N. Inzoff, Bulgar de origine, aŭ petiţionat către Impĕratul Rusieĭ, cerênd să fie puşĭ sub aceeaşĭ administraţiune. (1) Generalul Inzoff, folosindu-se de trecerea Impĕratuluĭ Alexandru I din Varsovia spre Taganrog, în anul 1818, a intervenit în persónă pe lângă Autocrat şi, sprijinit de Comitele Capodistria, a isbutit în misiunea sa. Impĕratul cerù un raport detaliat asupra emigranţilor bulgarĭ şi acest raport i-a fost înmânat în ḑiua de 19 Martie 1819. Raportul în cestiune conţine enumerarea causelor, carĭ aŭ silit pe Bulgariĭ din Basarabia de a emigrà, apoĭ povestesce starea lor economică, precum şi speranţele ce aveaŭ de a găsì în Rusia tóte bunurile lumescĭ; partea a doua a raportuluĭ privesce pe boeriĭ moldovenĭ din Basarabia, carĭ sunt zugrăviţĭ de autorul raportuluĭ în colorĭ fórte negre. Acest raport stabilesce următorul numĕr al coloniştilor Bulgarĭ aflătorĭ în Basarabia pe la 1819:

---

(1) Mincoff, *Bulgarii în Basarabia*, 1861, în biblioteca din Chişineŭ.

	Familiĭ vechĭ	nouĕ	Total
1. Pe domeniul statuluĭ (în Bugéc) . .	1.196	3.316	4.512
2 In urbea Ismail	143	261	404
» Chilia	14	4	18
» Renĭ	5	189	194
Akerman.	2	68	70
» Bender.	16	7	23
Chişineŭ	507	14	521
3. Pe locurile ichisait şi musait (din judeţul *Cahul).*	205	305	510
4. Pe moşiile boerilor.	206	74	280
Totalul familiilor:	2.294	4.238	6.532

In termin mediŭ, aceste familiĭ de coloniştĭ compuneaŭ o poporaţiune de peste 24.000 locuitorĭ Bulgarĭ de ambe sexe. După un manifest al Impĕratuluĭ Alexandru I, dat pe numele Generaluluĭ Inzof, acéstă poporaţiune bulgară a primit o organisaţiune administrativă specială; iar după un alt *ukaz* imperial Bulgariĭ aŭ căpĕtat o chartă, în care se specifică tóte drepturile şi privilegiile ce li se daŭ lor şi descendenţilor lor.

Pe temeiul manifestuluĭ imperial coloniştiĭ Bulgarĭ din Basarabia aŭ fost împărţiţĭ, din punctul de vedere administrativ, în patru ocóle, şi anume:

I	ocol	al	Prutuluĭ	cu	14	sate	avênd	1.108	familiĭ,
II			Cahululuĭ	»	10	»	»	947	
III		»	Ismailuluĭ	»	14	»	»	1.556	»
IV	»	»	Bugéculuĭ	»	19	»	»	1.506	
			Total . . .		57	sate	avênd	5.117	familiĭ.

Aceste sate bulgărescĭ se află în judeţele Akerman şi Cahul. In ḑilele nóstre însă prin aceste sate maĭ locuesc şi peste 100 de familiĭ de mocanĭ, carĭ se ocupă acì cu crescerea vitelor.

In anul 1821 coloniile bulgare aveaŭ dejà o poporaţiune de 8.891 familiĭ, adecă 46.598 locuitorĭ, din carĭ Bulgarĭ 32.000, iar restul (2.500 familiĭ) Românĭ, Grecĭ şi Arnăuţĭ.

Pentru a popora cât maĭ mult Basarabia cu Slavĭ, guvernul rus a maĭ creat un domeniŭ pentru colonisare, compus din 57.000 deseatine pămînt în judeţul Cahul şi 454.000 deseatine pămînt în judeţul Akerman. Coloniştiĭ veniaŭ cârdurĭ-cârdurĭ. In anul 1822 s'aŭ ridicat din judeţul Chişineŭ şi s'aŭ aşezat pe pămîntul de colonisare peste 244 familiĭ de Bulgarĭ. Acéstă mişcare în lăuntrul ţĕriĭ a elementuluĭ străin a durat necontenit până la 1830, când a fost zădărnicită prin năvala noilor emigranţĭ de peste Dunăre.

Răsboiul Rusieĭ cu Imperiul Otoman din aniĭ 1828—29 a fost causa uneĭ marĭ emigraţiunĭ a Bulgarilor; nenorocita *raia* fugeà de sub iataganul ienicerilor. Guvernul rus îndreptà pe emigranţĭ spre Bugéc. Bulgariĭ veniaŭ în Basarabia saŭ prin Odesa, debarcând acolo din porturile Turcieĭ, saŭ de-adreptul de peste Dunăre. In curînd baracele pentru carantină din portul Odesa s'aŭ umplut cu immigranţĭ; guvernatorul oraşuluĭ, Principele Voronzoff, îngrijit de marele numĕr al Bulgarilor sosiţĭ, raportă faptul Impĕratuluĭ Nicolae I, care dete imediat un *ukaz*, prin care ordonă ca immigranţiĭ industriaşĭ, adecă vierĭ, pescarĭ şi marinarĭ, să fie stabiliţĭ prin oraşe ca tîrgoveţĭ, ceĭ-lalţĭ prin satele din Bugéc. Ukazul imperial maĭ adauge: «Marinariĭ, carĭ se vor înscrie în acéstă bréslă, să fie scutiţĭ de orĭ-ce bir către stat pe termin de 25 anĭ, iar tîrgoveţiĭ (mescianĭ) pe termin de 10 anĭ.

Ocrotirea şi privilegiile ce găsiră emigranţiĭ Bulgarĭ în Rusia fură causa că immigraţiunea lor sporì fórte mult.

Dar acéstă sporire în curînd covîrşì mijlócele de ajutor, ce guvernul rus erà hotărît să dea immigranţilor. De altă parte, şi fómetea cu ciuma, carĭ începură a bântuì în Basarabia, puseră capĕt năvăliriĭ necumpĕtate a Bulgarilor. Loviţĭ crud de grósnica bólă, emigranţiĭ Bulgarĭ se ridicară cu miile din Bugéc şi peste 3.000 de familiĭ trecură Dunărea şi se reîntórseră în patria lor.

Documentele oficiale din anul 1835, înmânate guvernuluĭ rusesc de către *nacialnicul* coloniilor bulgare, d-l Budkoff, arată că în cele 5 ocolurĭ administrative existaŭ pe atuncĭ 35 coloniĭ, locuite de:

Coloniĭ vechĭ	5.837	familiĭ bulgare
nouĕ	3.804	»
Total . . .	9.641	»

Cu alte cuvinte, o poporaţiune de peste 56.630 locuitorĭ de ambe sexe.

De la 1835 încóce poporaţiunea bulgăréscă a maĭ crescut, dar la 1856, după Tractatul de Paris, o parte din teritoriul Basarabieĭ locuit de coloniştiĭ Bulgarĭ s'a reîntors către patria-mumă.

Coloniştiĭ Bulgarĭ carĭ locuesc în Basarabia aparţin atât némuluĭ pur bulgar, cât şi celuĭ rumeliot; asemenea printre aceştĭ colonĭ se află şi mulţĭ Românĭ din Macedonia, carĭ s'aŭ bulgărit.

La 1861, după statistica oficială ruséscă, în Basarabia de la médă-ḑi se aflaŭ 43 sate saŭ coloniĭ bulgare. Aceste coloniĭ se despărţiaŭ în treĭ ocolurĭ administrative: ocolul *Bugéculuĭ-de-sus* cu 16 sate, ocolul *Bugéculuĭ-de-jos* cu 19 sate şi ocolul *Ismailuluĭ* cu 5 sate. Tóte aceste sate aveaŭ o poporaţiune de 48.216 locuitorĭ, din carĭ 24.883 bărbaţĭ şi 23.333 femeĭ.

Armeniĭ. In secolul XI poporul persan, năvălind în Armenia, a devastat acéstă ţéră, silind miĭ de familiĭ armene de a-şĭ părăsì patria, pentru a scăpà de robie. Mulţĭ din aceştĭ fugarĭ aŭ venit în Moldova şi Polonia. După aceştĭ emigranţĭ. pe calea bătută de eĭ, aŭ venit alţiĭ pe la 1342, 1418 şi în fine pe la 1616.

In Basarabia, la 1858, după datele statisticeĭ oficiale rusescĭ, locuiaŭ 2.725 Armenĭ de ambe sexe, şi anume 1.348 bărbaţĭ şi 4.327 femeĭ. Armeniĭ din Basarabia se împart în *catolicĭ* şi în *gregorianĭ*.

Poporaţiunea acésta locuesce în următórele judeţe:

Judeţe.	Bărbaţĭ.	Femeĭ.	Total.
Chişineŭ . . .	559	523	1.082
Akerman	459	456	915
Bender	9	12	21
Hotin	130	122	255
Iaşĭ	118	91	209
Orheiŭ	123	123	246.

Armeniĭ gregorianĭ aŭ venit în Basarabia emigrând din Moldova, unde aŭ apărut şi s'aŭ aşezat sub domnia luĭ Alexandru-Vodă cel Bun, care a dat acestor immigranţĭ permisiunea de a se aşezà în ţinuturile Hotinuluĭ şi Orheiuluĭ. Când Basarabia a trecut spre Rusia, se aflaŭ stabilite acì peste 400 de familiĭ armene.

Guvernul rusesc, pentru a câştigà simpatia acestor ómenĭ, le-a dat maĭ multe privilegiĭ, între carĭ şi acela de a intrà în serviciul statuluĭ şi a dobândì gradul de nobilime individuală (licĭnoe dvoreanstvo). In curînd, mulţumită hărnicieĭ lor naturale şi capacităţiĭ pentru comerciŭ, Armeniĭ aŭ devenit proprietarĭ de moşiĭ, industriaşĭ şi comercianţĭ. Armeniĭ aŭ acum în Basarabia bisericile lor la Chişinĕŭ, Orheiŭ şi Hotin, carĭ sunt pendente de ierarchia Patriarchatuluĭ din Armenia.

Armeniĭ catolicĭ locuesc în Hotin, atât în oraş, cât şi prin sate; asemenea şi în oraşul Bălţĭ există o comunitate de Armenĭ catolicĭ. Armeniĭ catolicĭ aŭ venit în Basarabia din spre Polonia pe la începutul acestuĭ secol. Despre aceştĭ Armenĭ, un scriitor polon (1) ḑice, cum că eĭ aŭ venit în Polonia pe la inceputul secoluluĭ XIII şi s'aŭ aşezat în Galiţia, «arătându-se fórte harnicĭ pentru agricultură, precum şi bunĭ comercianţĭ, pe când Ruteniĭ nu sunt decât bunĭ ostaşĭ».

Lew Daniil, când, pe la 1270, a reconstruit oraşul Lemberg din Galiţia, a transportat acolo şi pe Armenĭ carĭ, până atuncĭ duceaŭ în Galiţia viéţă de eraticĭ. Cazimir-cel-Mare, organisatorul statuluĭ polon, a protegiat mult pe aceştĭ Armenĭ, ca comercianţĭ cinstiţĭ şi cetăţenĭ de ordine. La 1365 Armeniĭ din Polonia aŭ fost înzestraţĭ cu drepturile magdeburghese, adecă aŭ căpĕtat privilegiile cetăţenilor germanĭ. Se crede cum că tocmaĭ pe acéstă vreme eĭ aŭ îmbrăţişat şi catolicismul, căcĭ pe la 1367 fură gratificaţĭ cu o chartă, care le dedeà dreptul de a oficià serviciul divin în limba arménă. Acéstă chartă a desemnat şi locul de scaun al episcopuluĭ lor Grigorie la Lemberg. Armeniĭ însă s'aŭ declarat nemulţumiţĭ cu legile teutonice şi pe la 1379 aŭ petiţionat către Regina Edviga (soţia celuĭ dintâiŭ Jagelon), rugând ca să fie «liberaţĭ de Magdeburgĭ, rĕmâind sub scutul vechilor legĭ». Acéstă cerere a Armenilor a fost încuviințată. Folosindu-se de mare avuție, Armeniĭ din Polonia se înmulțiră; în curînd eĭ aveaŭ dejà 11 bisericĭ în Podolia, apoĭ trecură în Basarabia, zidind o biserică la Hotin. In anul 1535 Patriarchul armén Stefan, trecênd la catolicism, a părăsit scaunul patriarchal și s'a făcut episcop al Armenilor catolicĭ din Lemberg.

---

(1) *Sestrentzevitz* — «Boguş».

Evreiĭ sunt împrăștiațĭ prin tótă Basarabia și forméză un element important în viéța economică a acesteĭ țĕrĭ. Eĭ dețin în mânile lor aprópe întregul comerciŭ, parte însemnată de industrie și posedă marĭ capitalurĭ. Printre aceștĭ Evreĭ orientalĭ, există câte-va familiĭ de Evreĭ spaniolĭ, carĭ aŭ emigrat din Moldova, unde aŭ venit încă sub domnia luĭ Ferdinand și Isabela a Spanieĭ. Evreiĭ din Basarabia sunt emigrațĭ din Germania și Polonia, unde s'aŭ așezat în evulmediŭ. Guvernul rusesc, anexând Basarabia, a găsit în acéstă țéră peste 5.000 de familiĭ evreescĭ. (1)

Evreiĭ din Basarabia sunt lipsițĭ de orĭ-ce cultură, fórte bigoțĭ, rapacĭ și vrăjmașĭ aĭ celor-lalte némurĭ în mijlocul cărora trăesc. Trăind deosebit de alte némurĭ, pe carĭ le consideră de impure, eĭ nu se asimiléză și-șĭ păstréză limba lor particulară, un fel de dialect german.

Eĭ locuesc în mulțimĭ compacte prin orașele Basarabieĭ, la Chișineŭ, Hotin, Bălțĭ, Orheiŭ, Bender, Noua-Sulița, Lipcanĭ, Sculenĭ, Fălescĭ și altele, unde se ocupă cu comerciul mic și cu camăta, iar pe la graniță cu contrabanda. Prin satele Basarabieĭ eĭ sunt cârciumarĭ, speculatorĭ aĭ țĕrănimiĭ, precupețĭ și micĭ meseriașĭ fórte neîndemânaticĭ. Un numĕr fórte restrîns de Evreĭ din Basarabia se ocupă cu agricultura; aceștĭ din urmă compuneaŭ altă dată 16 sate de Evreĭ agricultorĭ, cu o poporațiune de 10.589 suflete carĭ formaŭ în total 1.082 gospodăriĭ agricole. Puține însă din aceste gospodăriĭ trăiaŭ numaĭ și numaĭ din produsul munciĭ lor agricole, ci alăturea cu munca agricolă, care în mare parte se făceà cu ajutorul lucrătorilor creștinĭ, fie-care Evreŭ agricultor maĭ făceà și un mic comerciŭ cu vite, lână, peĭ saŭ tutun.

Sate evreescĭ în Basarabia (2) se aflaŭ în:

---

(1) Manuscript Swinin.

(2) *Zasciuc*, Матеріалы, p. 172—173; *Skalkowski*, *Опыты* p. 308.

Județul.	Numele satului.
Hotin	Lomacința
Soroca	Meremovca
	Liublin
	Vertiujenĭ
	Căprescĭ
	Zgurița
	Brîciovo
	Dumbrovenĭ
	Starovca
	Nouă-Telenescĭ
Iașĭ	Alexandrenĭ
	Valea luĭ Vlad
Orheiŭ	Şibca
	Nicolaevca-Blagodațĭ
Chișineŭ	Gratescĭ saŭ Galboca
	Constantinovca
Bender	Romanovca.

Aceste sate saŭ coloniĭ pentru Evreĭ-agricultorĭ aŭ fost create de guvernul rus, parte pe locurile pustiite şi părăsite de locuitorĭ, parte din noŭ, pentru a curățì orașele de prisosul elementuluĭ evreŭ sĕrac. Incercarea de a face din Evreĭ agricultorĭ n'a reuşit de loc, deşì pentru întemeiarea coloniilor evreescĭ s'aŭ ales pămînturile cele maĭ mănóse. Munca agricolă s'a dovedit ca prea grea pentru natura nervósă a Evreiuluĭ. Gospodăria agricolă în satele evreescĭ e fórte miserabilă, ogórele staŭ necultivate, vitele aŭ degenerat, iar stăpâniĭ caselor în dărîmătură cutreeră Basarabia ca nisce vagabonḑĭ. La începutul acesteĭ încercărĭ nechibzuite, poliția arestă şi aşeză cu silă pe fugarĭ prin satele lor respective, apoĭ încetul cu încetul, mulțumită miteĭ, li s'a îngăduit Evreilor agricultorĭ de a se stabilì pe la bâlciurĭ şi la tîrguşóre. Dejà pe 1871 cea mare parte din satele evreescĭ aŭ fost pustiite, iar de atuncĭ încóce s'aŭ poporat cu Românĭ şi Rutenĭ, carĭ aŭ cumpĕrat saŭ arendéză pămînturile evreescĭ.

Influența Evreilor asupra vieţeĭ economice a Basarabieĭ e fórte însemnată; maĭ cu sémă acéstă înrîurire e mare la nordul şi centrul Basarabieĭ. Acì Evreiĭ dețin tóte capitalurile şi sunt stăpânĭ asupra agricultureĭ, industrieĭ şi comerciuluĭ;

speculanţĭ îndrăsneţĭ, eĭ aŭ de rivalĭ pe Grecĭ şi Bulgarĭ, cu carĭ împart ceea ce câştigă de pe munca poporaţiuniĭ agricole.

La 1858 totalul poporaţiuniĭ evreescĭ din Basarabia a fost de 78.751 suflete, şi anume 41.525 bărbaţĭ şi 37.226 femeĭ. Aşà dar la 100 locuitorĭ de alte némurĭ veniaŭ 11_3 Evreĭ. Din acest numĕr, comercianţĭ cu patentă se numĕraŭ 6.581 inşĭ. Poporaţiunea acésta se despărţià după locul selişteĭ în următorul mod:

Judeţ	Bărbaţĭ	Femeĭ	Total
Chişineŭ	11.272	8.087	19.329
Bender	2.896	2.244	5.140
Akerman	1.339	897	2.236
Hotin	10.005	10.302	20.307
Bălţĭ	4.988	4.828	9.816
Soroca	7.238	6.586	13.824
Orheiŭ	3.772	4.316	8.088
Coloniile bulgare	15	14	29

In ceea ce privesce poporaţiunea evreéscă a Basarabieĭ în momentul de faţă vom vorbì maĭ departe.

Ţiganiĭ. Apariţiunea Ţiganilor în Moldova se menţionéză de cĕrturariĭ noştri cam pe la finitul secoluluĭ XIV şi începutul secoluluĭ XV. In privinţa acésta opiniunea istoricilor noştri concordă cu desăvîrşire cu părerea cărturarilor străinĭ. După istoriciĭ germanĭ, Ţiganiĭ aŭ apărut în Germania pe la 1417, când pentru întâia óră aŭ fost observaţĭ pe malurile Elbeĭ. In acelaşĭ timp eĭ aŭ visitat împrejurimile oraşelor Lüneburg, Hamburg şi Lübek; apoĭ peste puţin Ţiganiĭ aŭ apărut în Elveţia, Italia, Bavaria şi împrejurul Parisuluĭ. Pe la 1438 cârdurĭ de şătrarĭ năvăliră în Germania, Italia, Franţa şi Spania, iar la începutul secoluluĭ XVI apar în Anglia şi Suedia. (1)

Aspectul miserabil a acestor vagabonḑĭ, sdrenţele cu carĭ îşĭ acoperiaŭ corpul, sărăcia în care trăiaŭ, la început deşteptară în consciinţa popórelor europene milă şi compătimire pentru aceştĭ nenorociţĭ. După un chrisov al luĭ Alexandru-cel-Bun, Domnitorul Moldoveĭ dăruì Ţiganilor «dreptul de a se folosì slobod de aer şi apă, precum şi de a face foc pentru ferărie». Dar în curînd purtarea popórelor civilisate faţă cu Ţiganiĭ s'a schimbat; causa schimbăriĭ fură Ţiganiĭ, carĭ prin furtişagurile, hoţiile şi înşelăciunile lor desperară poporaţiunĭ întregĭ. In Germania, pe la 1497, apoĭ în Spania, Franţa, Polonia şi Ungaria, guvernele începură a luà mĕsurĭ severe în contra Ţiganilor. In Germania eĭ fură arşĭ de viĭ pe rugurĭ; în Spania, acusaţĭ de a fi în relaţiunĭ cu «necuratul», Inchisiţiunea îĭ supuneà la tortură şi-ĭ ardeà *ad majorem Dei gloriam*; în Moldova, pe la începutul secolului XVI, Ţiganiĭ aŭ fost robiţĭ. Când şi cum aŭ devenit eĭ robĭ, istoria ţĕrilor românescĭ n'a păstrat amintirĭ sigure, ca de un lucru nedrept şi ruşinos. După letopiseţul Ureche se vede că, pe timpul glorios al luĭ Stefan-cel-Mare, Ţiganiĭ în Moldova n'aŭ fost robĭ şi în aniĭ 1458—1504 formaŭ chiar garnisóne prin cetăţile ţĕriĭ. Dar de la Pĕtru Rareş, pe la 1529, se pomenesce dejà despre Ţiganĭ robĭ. De atuncĭ încóce în maĭ multe chrisóve domnescĭ se găsesc Ţiganĭ dăruiţĭ ca robĭ împreună cu moşiĭ pe la boerĭ. Aceste chrisóve par a dovedì faptul că înainte de tóte statul, în persóna Domnitorilor, s'a făcut stăpân asupra Ţiganilor, apoĭ Domnitoriĭ aŭ început a-ĭ vinde saŭ dăruì boerilor.

---

(1) N. Stiber, *Die-Zigeuner*;—Alcriny, *Gitanos*, Lisabona 1823;—Covatciuk, *Tatare*, Stockholm 1859.

In legislaţiunea Moldoveĭ Ţiganiĭ aŭ fost despărţiţĭ în treĭ categoriĭ: în Ţiganĭ *domnescĭ*, Ţiganĭ *mănăstirescĭ* şi Ţiganĭ *boerescĭ*. Acéstă deosebire se menţionéză în legile luĭ Vasilie Arvanitu. Ţiganiĭ domnescĭ aŭ petiţionat în maĭ multe rîndurĭ către Divanurĭ în contra robieĭ şi despre aceste «lacrimaţiĭ» există maĭ multe acte. (1)

Cea dintâiŭ încercare de a codificà legile privitóre la Ţiganĭ s'a făcut pe la 1785. Aceste legĭ aŭ apărut însă mult maĭ târḑiŭ, adecă pe la 1833, sub Kiseleff, ca Preşedinte a Divanurilor Moldoveĭ şi Valachieĭ. Uniĭ din istoriciĭ noştri aŭ emis părerea că Ţiganiĭ s'aŭ făcut robĭ în Moldova pe temeiul vechiuluĭ obiceiŭ al pămîntuluĭ, că un vagabond şătrar, care s'a oprit pe pămînt particular pentru un rĕstimp maĭ îndelungat decât treĭ ḑile, *ipso facto* devenià rob al proprietaruluĭ. Părerea acésta, nefiind sprijinită pe nicĭ un document autentic, n'are prin urmare nicĭ un temeiŭ solid. Alţiĭ emit părerea că Ţiganiĭ în Moldova aŭ fost făcuţĭ robĭ pe temeiul unor firmane otomane, dar nicĭ asemenea firmane nu s'aŭ descoperit până acum şi nu ne sunt cunoscute. Din contra, după Cantemir şi Suleiman, legiuitorul n'a prevĕḑut asupra Ţiganilor decât o dare către stat.

---

(1) Aşà de pildă sunt chrisóve de la 1775 Novembre, 1781 Ianuarie 2, 1782 Decembre, 1892 Octobre 8, 1793 Martie 25, 1802 Iunie 20, 1804 Febr. 20, în carĭ se ḑice că: «după vechiul privilegiŭ, dat Ţiganilor de Domnĭ, Ţiganiĭ domnescĭ nu pot fi vînduţĭ şi nu se vor dăruì boerilor saŭ mănăstirilor». (*B. P. Hasdeŭ.*)

In Basarabia, guvernul rusesc, partisan al robieĭ, pe la 1812—1855, ferindu-se de a robì pe ţĕraniĭ românĭ pentru a egalisà sórta nouluĭ popor cucerit cu popórele din Imperiul Rus, s'a mărginit a întărì robia Ţiganilor printr'un «ukaz» special dat la 1818. In acest ukaz erà scris că dreptul de proprietate asupra Ţiganilor trebuesce dovedit prin chiar chrisóvele domnescĭ. Dar de óre-ce în aceste chrisóve eraŭ pomeniţĭ anume fie-care Ţigan în parte, de aceea se maĭ cereà de la boerĭ şi alte documente, prin carĭ să se constate cum că robiĭ lor în adevĕr sunt descendenţĭ aĭ Ţiganilor pomeniţĭ în chrisóvele domnescĭ.

Acéstă din urmă cerere neputêndu-se satisface, maĭ multe familiĭ de Ţiganĭ s'aŭ vĕḑut liberate din robie pentru un timp óre-care. Maĭ târḑiŭ aceştĭ Ţiganĭ, alungaţĭ de pe proprietăţile particularilor, aŭ fost declaraţĭ de Ţiganĭ aĭ statuluĭ. După anexarea Basarabieĭ la Rusia, în anul 1812, următórele familiĭ boerescĭ aveaŭ robĭ Ţiganĭ: Cantacuzinesciĭ, Ralli Ioan şi Constantin, Balş, Cazimiresciĭ, Patarachi, Catargi, Cristi, Pruncu, Bontoşesciĭ, Arăpesciĭ, Bohuşesciĭ, Gănesciĭ, Dariesciĭ, Donicĭ, Dragoşesciĭ, Joresciĭ, Carpesciĭ, Movilesciĭ, Naculesciĭ, Raziĭ, Racoviţesciĭ, Rosetesciĭ, Moruzesciĭ, Cerchezesciĭ, Şeptilicesciĭ şi câte-va din familiile de arendaşĭ carĭ s'aŭ boerit mulţumită neorînduelilor timpuluĭ, precum sunt Lascari, Semigradov, Purcel, Botezat, Tomuleţ, etc.

Ţiganiĭ din Basarabia se despart până acum în treĭ categoriĭ, după modul lor de veţuire: *vătraşiĭ* trăesc în oraşe ca slugĭ, lăutarĭ şi argaţĭ de curte; *lingurariĭ* trăesc vara în pădurĭ şi se ocupă cu confecţionarea lingurilor, albiilor şi a altor lucrurĭ din lemn; érna eĭ se retrag în sate, unde locuesc în nisce bordeie; *ursariĭ* trăesc sub corturĭ şi de aceea li se ḑice şi *şătrarĭ*. Aceştia din urmă sunt ceĭ maĭ sĕlbaticĭ; Românii din judeţele Orheiŭ şi Soroca îĭ numesc «*lăieşĭ*». Toţĭ aceştĭ Ţiganĭ aŭ fost emancipaţĭ din robie la 1861, împreună cu robiĭ din Imperiul Rus; parte din eĭ aŭ căpĕtat pămînt, iar cea maĭ mare parte s'a emancipat fără a fi împroprietăriţĭ.

După recensămîntul cel dintâiŭ făcut de Ruşĭ sub guvernorul Basarabieĭ Sturdza, s'a constatat că în acéstă ţéră locuesc 340 familiĭ de Ţiganĭ aĭ statuluĭ. Aceşti Ţiganĭ aŭ fost împărţiţĭ apoĭ în treĭ categoriĭ: categoria întâia trebuia să plătéscă fisculuĭ 40 leĭ vechĭ bir pe cap de familie; categoria a doua 20 leĭ vechĭ; iar categoria a treia, formată din bĕtrânĭ, vĕduve şi orfanĭ, a fost scutită de orĭ-ce bir, fiind incapabilă a plătì cevà. Birul ridicat de la Ţiganĭ se numià *dajdie*. Cele treĭ categoriĭ de Ţiganĭ aĭ statuluĭ se compuneaŭ:

I categorie din 4 familiĭ
II » » 269
III » » 66 persóne.

La 1858, când s'a făcut un noŭ recensămînt de Ţiganĭ, s'a constatat că în Basarabia locuesc 5.615 Ţiganĭ nenomaḑĭ şi 5.878 Ţiganĭ de curte (1), iar Ţiganĭ aĭ statuluĭ nu s'aŭ aflat decât 96 suflete

Din contra, la méḑă-ḑi, pe pămîntul Cazacilor, s'aŭ găsit o mulţime de Ţiganĭ stabilĭ, carĭ aŭ fost aşezaţĭ în următórele coloniĭ: Cair, 506 bărbaţĭ şi 488 femeĭ; Faraonovca, 729 bărbaţĭ şi 593 femeĭ. Aceştĭ Ţiganĭ aŭ fost înscrişĭ ca Cazacĭ şi aŭ arătat multă aptitudine pentru acest fel de serviciŭ militar.

Nu trebue însă să se pérdă din vedere că majoritatea Ţiganilor, arătată în statistica oficială ruséscă ca locuitorĭ stabilĭ, în realitate duc o viéţă semi-nomadă: parte se ocupă cu ferăria şi lăcătuşeria, parte lucréză la obiecte de lemnărie, iar grosul acesteĭ poporaţiunĭ vara lucréză la munca câmpuluĭ ca lucrătorĭ şi érna se retrage în sate, unde are bordeiele sale. In judeţele Chişineŭ, Bălţĭ şi Orheiŭ, există sate întregĭ de Ţiganĭ, şi satul cel maĭ mare ţigănesc este *Micleuşanĭ* de lângă Chişineŭ. Satul acesta se compune din 83 familiĭ, fiind aşezat pe un drum mare, la pólele unuĭ dél acóperit cu pădure. Din depărtare, când călĕtorul se apropie de Micleuşanĭ, satul apare ca un morman mare de gunoiŭ şi noroiŭ; împrejurul satuluĭ umblă potaie de cânĭ flămânḑĭ, iar la gura satuluĭ pe călĕtor îl întîmpină o dróie de copiĭ goĭ. Casele satuluĭ sunt nisce bordeie miserabile, fără coşare saŭ alte acareturĭ; vite nu se vĕd de loc şi puţinul porumb semĕnat împrejurul satuluĭ e neprăşit şi rĕŭ cultivat.

---

(1) Peste doi anĭ după acest recensămînt s'a constatat dejà că Ţiganii boerescĭ nu sunt decât în numĕr de 1.989. Causa micşorării brusce a numĕruluì lor a fost că proprietariĭ lor aŭ aflat despre proiectul de desrobire al guvernuluĭ şi, pentru a scăpà de datoria de a da pămînt acestor robĭ, i-aŭ liberat de bună voe, gonindu-ĭ de pe moşiile lor.

Cu acest ném miserabil şi nenorocit isprăvim descrierea fisionomieĭ etnografice a Basarabieĭ pe aniĭ 1858—71. (1) De la acest an încóce materialul statistic a Basarabieĭ e lipsit cu desăvîrşire de date certe privitóre la demografia fie-căruĭ ném care locuesce Basarabia în parte şi prin urmare voiŭ fi nevoit a recurge la metóde admise în statistică pentru a umplé golul, care intenţionat este făcut în lucrările de statistică ale Imperiuluĭ Rus de la 1871 încóce.

III.

FISIONOMIA ETNICĂ.

După datele statistice oficiale rusescĭ Basarabia în aniĭ 1858-71 a fost locuită de următórele némurĭ:

Românĭ	692.000	locuitorĭ
Rusnacĭ	120.000	»
Evreĭ	78.750	»
Bulgarĭ	48.750	»
Germanĭ	24.160	»
Ruşĭ	20.000	»
Ţiganĭ	11.490	»
Rutenĭ	6.000	»
Armenĭ	2.725	»

---

(1) Дѣло областнаго правленія, 1813—1819: Пункты особенно для Раіи Хотинской, *Al. Hasdeu* manuscript; Опытны статистическаго описанія, Скальковскій, 1852; Матеріалы для статистики, Защукъ, 62 etc.

Grecĭ	2.000	locuitorĭ
Polonĭ	800	»
Elveţienĭ	538	»

Adecă, cu alte cuvinte, Basarabia de acum treĭ-ḑecĭ de anĭ din totalul poporaţiuniĭ sale aveà:

Românĭ	0.664
Rutenĭ (Rusnacĭ)	0.131
Evreĭ	0.086
Bulgarĭ	0.052
Germanĭ	0.026
Ruşĭ	0.021
Ţiganĭ	0.010
Rutenĭ	0.005
Armenĭ	0.002
Grecĭ	0.002
Polonĭ şi Elveţienĭ	0.001

Prin urmare poporaţiunea românéscă, care la 1812 numĕrà în Basarabia 350.000 locuitorĭ de acest ném, după 41 anĭ s'a mărit, urcându-se la cifra de 692.000 suflete.

In monumentala lucrare de statistică a Rusieĭ (1) dresată de către ofiţeriĭ Statuluĭ-major rus şi publicată la 1871, găsim următórea tabelă privitóre la poporaţiunea Basarabieĭ pentru aniĭ 1861—1871:

Poporaţiunea Basarabieĭ după némurĭ:

Ruşĭ (Slavĭ)	162.252
Bulgarĭ	25.684
Germanĭ	33.501
Moldovenĭ	692.000
Evreĭ	93.590
Ţiganĭ	18.983
Diverşĭ	336

Din acéstă tabelă a lucrăriĭ făcute de ofiţeriĭ Statuluĭ-major rus reese că Basarabia la 1861 erà locuită de:

---

(1) Военно-Статистическій Сборникъ, составленный офицерами генеральнаго штаба подъ редакціей генералъ-маіора Н. Н. Обручева, 1871, pp. 93—95.

Ruşĭ . . . . . 15,8 la 100 din totalul poporaţiuniĭ sale
Bulgarĭ . . . 2,5 » »
Germanĭ. . . 3,5 » »
Românĭ . . . 67,4 » »
Evreĭ . . . . 9,1 » » »
Ţiganĭ. . . . 1,5 » » » »

Ceea ce confirmă aprópe întocmaĭ şi calculele nóstre în fracţiunĭ decimale, făcute după un studiŭ comparativ al tuturor isvórelor de statistică etnică tipărite în Rusia şi privitóre la Basarabia.

După ce am stabilit fisionomia etnică a Basarabieĭ pentru anil 1858—1861, să trecem paralel la mişcarea poporaţiuniĭ din acéstă ţéră pentru aniĭ 1858—1861, pentru a puté să ne dăm séma despre crescerea sa normală până în dilele nóstre (crescerea vegetativă).

Datele statistice oficiale ale Imperiuluĭ Rus arată mişcarea poporaţiuniĭ Basarabieĭ pentru aniĭ 1843—1857, adecă până la anul când o parte din Basarabia de la sud a trecut înderét către patria-mamă, în următorul mod : (1)

ANII	Totalul poporaţiuniĭ	DIN TOTAL		Nascerile		Mortalitatea		Numĕrul căsătoriilor
		BĂRBAŢĬ	FEMEĬ	BĂRB.	FEMEĬ	BĂRB.	FEMEĬ	
1843	715.120	381.533	337.587	17.630	16.820	11.224	10.858	7 782
1844	775.472	409.739	364 733	21.237	20.005	10.376	9.181	8.868
1845	785 175	411.775	374.400	20.494	21.492	13.075	11.950	9.047
1846	832.184	426.819	405.365	19.894	19.148	14.383	13.302	9.268
1847	831.174	438.509	393.665	19.537	18.785	13.308	12.477	7.814
1848	853.484	448.119	405.365	19.677	17.407	21.679	19.086	8.378
1849	860.299	461.718	398 581	17.673	16.428	16.161	15.239	8.363
1850	872.868	458.053	414.815	17.354	16.050	17.893	15.266	8.143
1851	902.354	473 682	428.672	18.675	17.036	16.005	13.876	10.873
1852	935.809	486.255	449.554	20.468	19.352	12.461	12.153	11.212
1854	966.954	503.530	463.424	20.209	20.534	16.877	14.614	8.861
1855	993.045	505 981	487.064	23.699	21.269	15.357	13.439	11.462
1856	990.274	504.489	485.785	23.323	21.961	15.425	13.519	11.169

Acéstă tabelă, studiată maĭ cu de-amănuntul, ne arată că statistica oficială ruséscă întocmită de ofiţeriĭ Statuluĭ major posedă multe greşelĭ, carĭ singure ne pot explicà fluctuaţiunile prea brusce ale cifrelor de la un an la altul.

---

(1) Военно-Статис, Сборникъ. 1871, p. 95.

Luând de basă însă aceste cifre, ca date oficiale, vom avé că până la 1849 densitatea poporaţiuniĭ din Basarabia erà de 20 locuitorĭ pentru o verstă pătrată; iar dacă vom luà numaĭ poporaţiunea bărbătéscă, vom avé câte un locuitor pentru 10 deseatine de pămînt.

La 1851 densitatea erà dejà de 21,05 locuitorĭ (1) pe o verstă pătrată; şi la 1856, adecă în anul încheieriĭ Tractatuluĭ din Paris, de 29,23 locuitorĭ pe o verstă pătrată. (2)

Analisând maĭ departe tabelele statisticeĭ oficiale, vom descoperì că poporaţiunea bărbătéscă în Basarabia covîrşesce tot-deauna numĕrul poporaţiuniĭ femeescĭ; diferenţa medie este de 100: 91,29. Asemenea, tot pe temeiul acestor tabele studiate paralel cu mişcarea *emigraţiuniĭ* şi *immigraţiunii*, precum şi a altor cause carĭ aŭ avut înrîurire asupra cresceriĭ poporaţiuniĭ de la 1812 până la 1856, vom constatà că crescerea normală a poporaţiuniĭ Basarabieĭ, adecă acea datorită numaĭ covîrşiriĭ numĕruluĭ nascerilor asupra numĕruluĭ morţilor, a fost în termin mediŭ de 10.450 pe an.

Din statistica oficială ruséscă privitóre la nascerile după sex, resultă că în Basarabia se nasce câte un băiat pentru 22,23 de locuitorĭ bărbaţĭ şi câte o fată pentru 21,95 de femeĭ. Raportul băcţilor născuţĭ către fete este de 100: 94,14. (3)

Aşà dar, dacă vom considerà că poporaţiunea Basarabieĭ în anul nefast pentru acest pămînt românesc (1812) a fost de 350.000 saŭ, precum consideră statisticianul rus d-l Zasciuk (4), de 354.460 locuitorĭ şi vom adaoge la acéstă cifră suma cresceriĭ normale anuale de 10.450, vom descoperì că poporaţiunea totală a Basarabieĭ trebuià să se îndoiască în termin de 34 de anĭ. Acésta, firesce, fără a luà în consideraţiune emigrarea saŭ immigrarea, adecă emigrarea Românilor din Basarabia dincolo de Nistru, saŭ immigrarea Bulgarilor şi altor némurĭ străine în Basarabia.

Pentru a stabilì intr'un mod cert aceştĭ din urmă doĭ factorĭ privitorĭ la crescerea poporaţiunii Basarabieĭ, vom înregistrà acì următórele date:

---

(1) Recensămîntul IX al luĭ *Keppen.*

(2) Военно-Статист, Сборникъ.

(3) In statistica luĭ Bulgarin din anul 1834.

(4) Матер. для Ст. Бессарабіи, Защука, p. 184.

Statistica oficială a Basarabieĭ, dintre aniĭ 1837—1857, ne arată că în curgerea acestor 20 de anĭ, iar nu în termin de 34 anĭ, precum am stabilit maĭ sus, poporaţiunea ţĕriĭ s'a îndoit.

Faptul acesta ne dovedesce că, în afară de crescerea normală, care a fost basa calculelor nóstre, poporaţiunea a maĭ crescut şi din alte cause, şi anume din causa immigraţiuniĭ în ţéră a elementuluĭ străin. Şi în adevĕr, studiând tabelele statisticeĭ oficiale privitóre la mişcarea immigraţiuniĭ în Basarabia, găsim că, în termin mediŭ, în curgerea anilor 1837—1857, s'aŭ aşezat în Basarabia anual peste 21.000 colonĭ străinĭ.

Din altă parte, pe când puhoiul străin se aşezà pe acest pămînt udat de atâta sânge român, un numĕr mare de Românĭ din spre méḑă-nóptea Basarabieĭ, parte emigrà spre Bugéc, unde se aşezà pe pămînturile golite de Tătarĭ, parte treceà Nistrul şi se aşezà în stepele guvernămîntuluĭ Herson.

Acéstă emigrare a elementuluĭ român din Basarabia a început dejà în secolul XVIII, când mulţĭ Românĭ din tóte straturile societăţiĭ mergeaŭ din ţéră de se înscriaŭ în regimentele de Cazacĭ din sudul Rusieĭ. Aşà de pildă la 1753 vedem formându-se pe malurile rîuluĭ Bug un soiŭ de Cazacĭ, numiţĭ *Bugskie Cazaki*, carĭ aŭ întemeiat pe acolo nisce sate ce se află aşezate pe rîuleţele Iagul, Taşlîc, Verbliuşca, Komisarovca şi chiar Domotcanĭ şi Samotcanĭ, ce se revarsă în Dnipru, la hotarele guvernămîntuluĭ Ecaterinoslav. Aceştĭ Cazacĭ în majoritatea lor s'aŭ recrutat printre Româniĭ din Basarabia de către un Vasile Lupu numit şi Zveroff. (1)

---

(1) In satul Cantacuzovca de pe Bug autorul a auḑit un cântec vechiŭ rutén, cântat de Rutenĭ şi în care se pomenesce despre înscrierea acestor Românĭ printre Cazaci; iată o strofă din acest cântec istoric:

Іак пришли до нас все волошина
Все волошины, та всі хороши.
В Казакі воні записалыся
З нами побраталыся.»

Adecă pe românesce:

Aŭ venit la noĭ Valachĭ

«Acest polcovnic Lupu a adus de dincolo de Nistru şi a stabilit pe Bug în aniĭ 1753 — 1765 peste 1.800 de ómenĭ, puindu-ĭ sub comanda luĭ Adabaş, scrie marele monografist-istoric Costomaroff în istoria sa despre Cazacĭ. Româniĭ aceştia aŭ format apoĭ 23 *rote* (companiĭ) de Cazacı, trăind în nisce sate-cetăţĭ, carĭ la 1783 numĕraŭ 1.500 curţĭ, 15 bisericĭ, cu o poporaţiune de 2.000 familiĭ, din carĭ 500 capĭ de familie serviaŭ ca Cazacĭ.

Pe la 1791 şi la 1803 alţĭ Românĭ trecură Nistrul şi se aşezară în stepele de la Ociacof. Din aceştĭ Românĭ s'aŭ format dincolo de Nistru următórele sate, situate de-alungul Nistrului: *Ovidiopol*, *Maiaki*, *Dubasariĭ-noĭ*, *Tiraspol*, *Slobozia-Hanuluĭ*, *Ananiev*, *Bobrineţu*, *Balta;* în tóte aceste sate şi tîrguşóre, Româniĭ s'aŭ amestecat cu Ruteniĭ.

La 1792, după încheiarea Tractatuluĭ de pace de la Iaşĭ, Impĕrătésa Ecaterina a dat un ukaz (2) cu data de 27 Ianuarie, în care stă scris (capit. 5): «Boeriĭ moldovenĭ, carĭ de bună voe şi cu mare osîrdie s'aŭ făcut supuşĭ ruşĭ, merită a primì ca dar pămînt şi moşie.» După acest ukaz imperial 26 boerĭ moldovenĭ aŭ căpĕtat moşiĭ în judeţele Tiraspol şi Ananiev din guvernămîntul Herson, dincolo de Nistru; întinderea acestor moşiĭ a fost de 260.000 deseatine şi, în curgere de 9 anĭ de ḑile, boeriĭ aceştia aŭ adus de aŭ aşezat pe pămîntul dăruit miĭ de Românĭ din Basarabia, formând din aceştĭ emigranţĭ 20 de sate.

Tot pe acéstă vreme alţĭ Românĭ de la nordul Basarabieĭ s'aŭ ridicat de aŭ trecut Nistrul şi s'aŭ aşezat prin stepele Ociacovuluĭ, golite de Tătarĭ; eĭ aŭ ales locurĭ de selişte între limanul Telegul şi rîul Bug (2), unde trăesc şi acum descendenţiĭ acestor emigranţĭ, formând satele românescĭ *Taşina*, *Berezina*, *Boldana*, *Cantacuzovca*, etc. Acest sat din urmă a fost înfiinţat de către boeriĭ Ioan şi Nicolae Cantacuzino, veniţĭ acolo pe la 1790. (3)

Toţĭ frumoşĭ,
S'aŭ inscris în Cazaci,
S'aŭ înfrăţit cu noĭ

---

(1) Veḑĭ Ukazĭ Impĕrătesei Ecaterina. (*Biblioteca Academiei.*)

(2) Aceste sate aŭ fost visitate d-l d-l T. T. Burada, care le-a descris într'un articol publicat în *Convorbirile Literare*.

(3) Maĭ multe documente privitóre la aceştĭ boerĭ se află acum în

Poporațiunea română de dincolo de Nistru și-a păstrat până acum limba sa maternă, portul și obiceiurile părintescĭ; căsătoriĭ mixte între Românĭ și veciniĭ lor Rutenĭ se fac fórte rar. In momentul de față, după ultimele date statistice oficiale rusescĭ, în guvernămîntul Ecaterinoslav locuesce o poporațiune română de 26.574 locuitorĭ, iar în guvernămîntul vecin cu Basarabia, Podolia, locuesce o poporațiune română de 42.481 suflete și în fine în guvernămîntul limitrof Herson locuesc peste 210.146 Românĭ. Aceștĭ din urmă nu numaĭ că nu s'aŭ rusificat, dar din contră aŭ românisat pe Rutenii carĭ s'aŭ amestecat printre eĭ.

Așà dar emigrațiunea elementuluĭ român din Basarabia s'a făcut înainte de 1812, iar de la acest an a încetat, transformându-se într'o mișcare lăuntrică a poporațiuniĭ; dejà pe la 1820 vedem peste 9.000 de familiĭ române, ridicându-se din partea de sus a Basarabieĭ și, în loc de-a apucà calea obicĭnuită dincolo de Nistru, scoborându-se în Bugéc și așezându-se pe la Bolgrad, Doluchioi, Erdec-Burnu, Babel, Hadji-Abdula, unde crează satele *Barta*, *Satul-noŭ*, *Impuțita*, *Văruita*, *Fricățeĭ* și altele.

Pe temeiul acestor fapte putem dar conchide cum că emigrațiunea elementuluĭ român din Basarabia n'a putut avé de la 1812 încóce o înrîurire vătĕmătóre asupra trăsurilĭ dominante a fisionomieĭ etnice a Basarabieĭ. Din contră, elementul acesta român așezat dincolo de Nistru înaintea anuluĭ nefast pentru Basarabia formézăă astăḑĭ un zid de santinelă etnică, care apĕră Basarabia de năvala puhoiuluĭ străin.

Acestea stabilite, să reluăm firul întrerupt al studiuluĭ tabelelor statisticeĭ oficiale a Basarabieĭ.

Din tabela oficială pentru aniĭ 1817—1858 reese că mortalitatea în Basarabia, în termin mediŭ, ni se înfățișézăă prin raportul 1: 30,53, adecă un deces pentru 30 locuitorĭ. Mortalitatea după sex este: la bărbațĭ 1 : 30,42 locuitorĭ, iar la femeĭ 1 : 30,90 locuitóre, ceea ce ne dă ca raport între mortalitatea ambelor sexe 100 de bărbațĭ la 90,03 de femeĭ.

In general, mortalitatea prin orașe e maĭ mare decât prin sate; în Basarabia acéstă regulă generală nu se manifestă,

mânile proprietarilor satuluĭ Iastrebinovca a d-lor Martinovschi. Satul Iastrebinovca e aprópe de Cantacuzovca.

şi mortalitatea prin sate este egală cu mortalitatea prin oraşe. Aşà cel puţin a fost pentru aniĭ 1816—1858. De la acest din urmă an lucrurile s'aŭ schimbat şi regula generală se póte aplicà şi Basarabieĭ. Părerea nóstră este, că causa nepotrivirii reguleĭ generale pentru aniĭ 1816—1858 reşéde în greşala statisticeĭ oficiale şi acéstă părere se sprijinesce chiar pe datele publicate de către Societatea Geografică Rusă pentru anul 1851, la care găsim următórea tabelă privitóre la mortalitatea în Basarabia:

Morţi la 1851.

Bĕtrânĭ	de	la	50	până	la	60	anĭ:	2.043
»	»	»	60	»		70	»	1.664
»		»	70	»		80		1.028
		»	80	»		90	»	420
		»	90		»	100	»	148
»		»	100	»	»	110		7
		»	101		»	120	»	3

In anul 1849 aŭ murit bĕtrânĭ de 110—120 anĭ: 14 locuitorĭ, în anul 1850 aŭ murit ómenĭ de 100 anĭ 7, iar de 110 aŭ murit 4. Aceste cifre ne arată orĭ-cum, că împrejurările naturale, în carĭ trăesce omul în Basarabia, sunt în genere favorabile uneĭ vieţĭ lungĭ.

Invederat că Basarabia posedă localităţĭ nesănătóse, precum sunt de pildă unele din localităţile din fostul judeţ Cahul de lângă Dunăre, de pe malurile mlăştinóse ale Reutuluĭ, unde bântue frigurile palustre; dar, afară de aceste localităţĭ lesne de însănătoşit, restul ţĕriĭ se bucură de o climă sĕnătósă.

Altă dată Basarabia erà adese-orĭ bântuită de epidemiĭ ca cholera, ciuma; acéstă din urmă a fost adusă în ţéră de armata ruséscă la 1812, 1819, 1825 şi 1828; cholera a bântuit în Basarabia la 1832, 1848 şi 1855 şi ultima dată la 1893-94. Şi acéstă bólă gróznică a intrat în ţéră tot din Rusia. Asemenea şi *tifosul*, *scarlatina*, *variola* şi *pustula maligna*, când nu sunt sporadice, sunt aduse din Rusia; singură *disenteria*, dintre bólele infecţióse, este o bólă ce s'a încuibat în Basarabia şi nu este de provenienţă ruséscă.

Poporaţiunea Basarabieĭ până la 1858 erà aşezată în şépte oraşe, capitale de uiezzdi (judeţe), treĭ porturĭ, 4 posadi (sate marĭ), 24 tîrguşóre, 28 slobozii, 769 comune rurale, 254 cătune, 10 staniţe saŭ sate căzăcescĭ, 124 coloniĭ şi 88 falvarcurĭ, adecă în total 1.273 localităţĭ. (1)

La 100 de locuitorĭ vine:

Pentru oraşe	17,82
judeţe	82,18

La 100 de bărbaţĭ vin femeĭ:

Pentru oraşe	92,1
sate	97,24

După datele Comitetuluĭ central de statistică de pe lângă Ministeriul de Interne din Petersburg, în Basarabia densitatea poporaţiuniĭ pe judeţe a fost următórea la 1856:

JUDEŢE	PE VERSTĂ PĂTRATĂ		PE MILĂ PĂTRATĂ	
	fără oraşe	cu oraşe	fără oraşe	cu oraşe
Hotin	41,07	44,41	1.969,51	2.149,01
Chişineŭ . . .	30.73	58,14	1.467,60	2.815,02
Orheiŭ	30,32	31,58	1.474,63	1.593,02
Soroca	27,42	28,84	1.329,24	1.395,80
Iaşĭ	19,85	21,55	256,77	1.042,97
Bender	18,60	22,67	897,68	1.097,24
Akerman . . .	16,21	19,38	786,67	938,03
Total . .	24,55	29,66	1.187,70	1.435,50

Tabela acésta ne arată că, la 1856, judeţele Hotin, Chişineŭ, Orheiŭ şi Soroca aŭ fost poporate aprópe îndoit comparativ cu judeţele Iaşĭ, Bender şi Akerman, iar în ceea ce privesce judeţul Ismail, densitatea poporaţiuniĭ sale va fi arătată maĭ departe, de óre-ce la 1856—57 acest judeţ n'a aparţinut Rusieĭ.

---

(1) După retrocedarea celor treĭ judeţe din sud, Basarabia posedă 1.400 localităţĭ ca oraşe, sate şi cătune (statistica pentru anul 1893).

IV.

LOCUITORIĬ DUPĂ CLASELE SOCIALE.

Din totalul poporaţiunii Basarabieĭ până la 1861, peste 800.000 locuitorĭ de ambe sexe, adecă 4/5, eraŭ locuitorí rurali şi numaĭ 183.790 locuiaŭ în oraşe. Aşà că la 1858, în Basarabia, la 100 de locuitorĭ, în termin mediŭ, veniaŭ 15 orăşenĭ şi 85 locuitorĭ sătenĭ. Iată tabela oficială în acéstă privinţă, pe judeţe: (1)

JUDEŢE	ORĂŞENĬ	SĂTENĬ
Chişineŭ	46%	54%
Orheiŭ	4%	96%
Iaşĭ	5%	95%
Soroca	5%	95%
Hotin	10%	90%
Bender.	10%	90%
Akerman	27%	73%

Acéstă poporaţiune împărţită în locuitorĭ de sate saŭ poporaţiune rurală şi locuitorĭ de oraşe se desparte, după legile Imperiuluĭ Rus, în maĭ multe clase sociale saŭ *soslovia*. Fie-care din aceste clase are drepturĭ şi datoriĭ speciale către stat, fie-care se bucură saŭ nu de anumite privilegiĭ şi prerogative. Despărţirea numerică a poporaţiuniĭ Basarabieĭ în clase pentru aniĭ 1861—1871 erà următórea:

Nobilimea din Basarabia.

	Bărbaţĭ	Femeĭ	Total
Nobilĭ ereditarĭ	1.996	1.799	3.735
» individualí	2.453	2.411	4.864

Clasa duhovnicéscă.

Clerul mirén ortodox	7.230	6.558	13.788
Călugăriĭ »	2.453	2.411	4.864

---

(1) Матеріалы для Стат., Выпускъ, 1871.

	Bărbaţĭ	Femeĭ	Total
Clerul armén-gregorian	38	32	70
armén-catolic	8	»	8
luteran	16	12	28
israelit	70	56	126

Clasa industriaşilor, comercianţilor şi meseriaşilor.

Cetăţenĭ onorificĭ (1) ereditarĭ	57	52	109
individualĭ	20	22	42
Comercianţĭ	7.230	6.558	13.788
Tîrgoveţĭ (mescianĭ)	112.890	113.760	226.650
Meseriaşĭ (breslaşĭ)	3.444	3.145	6.589

Poporaţiunea rurală.

Ţĕranĭ împroprietăriţĭ pe domeniul statuluĭ	34.929	32.555	67.484
Coloniştĭ	45.047	42.782	87.829
Foştĭ robĭ (2) agricultorĭ	2.666	2.424	5.090
argaţĭ	2.494	2.432	4.926
Ţĕranĭ (foştĭ clăcaşĭ)	248.957	246.819	495.776
Răzeşĭ	11.216	9.724	20.940
Armată la 1861	21.369	1.171	22.540

Militarĭ.

Reserviştĭ bĕtrânĭ	443	173	616
Soldaţĭ infirmĭ cu familie	882	146	1 026
Copiĭ de soldaţĭ orfanĭ	348	23	371
Cazacĭ	6.804	5.548	12.352

Totalul poporaţiuniĭ după acéstă tabelă oficială este de 512.311 bărbaţĭ şi 476.20 femeĭ saŭ 988.431 locuitorĭ de ambe sexe.

In procente, acéstă poporaţiune ni se va înfăţişă prin urmare în următorul mod:

---

(1) *Cetăţén onorific* în Rusia este un rang, care se dă comercianţilor şi industriaşilor pentru anumite serviciĭ aduse.

(2) Majoritatea Ţiganĭ, minoritatea Ruşĭ şi Rutenĭ.

Poporaţiunea agricolă	68%
din care robĭ	0,5%
Poporaţiunea orăşenéscă	24%
Armata	2%
Clerul	1,5%
Străiniĭ	0,5%

Pentru a face să se pricépă maĭ temeinic despărţirea poporaţiuniĭ pe clase (soslovia), credem necesar a deschide acì o parentesă şi a da câte-va explicaţiunĭ privitóre la istoricul claselor din Basarabia.

După anexarea Basarabieĭ de către Rusia, în acéstă ţéră încetul cu încetul s'aŭ perdut multe din deosebirile de clase carĭ aŭ existat acolo în curgerea istorieĭ Moldoveĭ. Cu tótă transformarea socială care s'a făcut de la 1812 încóce, unele din vechile ranguri şi deosibirĭ de clasă s'aŭ păstrat, contopindu-se cu rangurile rusescĭ saŭ prefăcêndu-se în anumite ranguri analóge din Imperiul Rus. Aşà s'a întîmplat cu deosebirile cu clase vechĭ, precum sunt: *boerĭ, boernaşĭ, mazilĭ, răzeşĭ, ruptaşĭ-de-cămară, ruptaşĭ-de-visterie, breslaşĭ.*

Boeriĭ moldovenĭ din Basarabia aŭ fost recunoscuţi de Rusia ca clasă de privilegiaţĭ prin nascere şi familiile acestor boerĭ aŭ fost înscrise în cartea eraldică a Imperiuluĭ Rus. Despre clasa boerilor a se vedé la anexe. După boerĭ, pe scara claselor sociale, vin *boernaşiĭ.* Precum se scie, clasa acésta s'a format din amploiaţiĭ inferiorĭ aĭ Moldoveĭ şi într'însa se înscriaŭ de obiceiŭ foştiĭ (biv) polcovnicĭ, postelnicĭ, vel căpitanĭ, vel şătrarĭ etc. Guvernul rus, pe aceĭ din boernaşiĭ moldovenĭ pe carĭ i-a găsit în serviciul statuluĭ, precum şi pe copiiĭ lor, i-a recunoscut de *nobilĭ individualĭ* (licinoe dvoreanstvo), dându-le următórele privilegiĭ: scutire de knut saŭ altă pedépsă corporală, scutire de impositul pe cap, precum şi de orĭ-ce bir personal către stat, înscriindu-ĭ printre «sufletele nebirnice» (nepodatnaia duşa). Boernaşiĭ maĭ aveaŭ apoĭ drept de a intrà în serviciul statuluĭ, fie ca civilĭ, fie ca militarĭ, folosindu-se de tóte privilegiile nobilimiĭ individuale din Rusia. După recensămîntul din anul 1850, în Basarabia s'aŭ aflat 22 familiĭ de boernaşĭ moldovenĭ, compuse din 116 individĭ de ambe sexe. In anul 1856 despre boernaşiĭ moldovenĭ nu se maĭ pomenesce nimic în recensămîntul făcut, de óre-ce toţĭ aceştĭ boernaşĭ s'aŭ con-

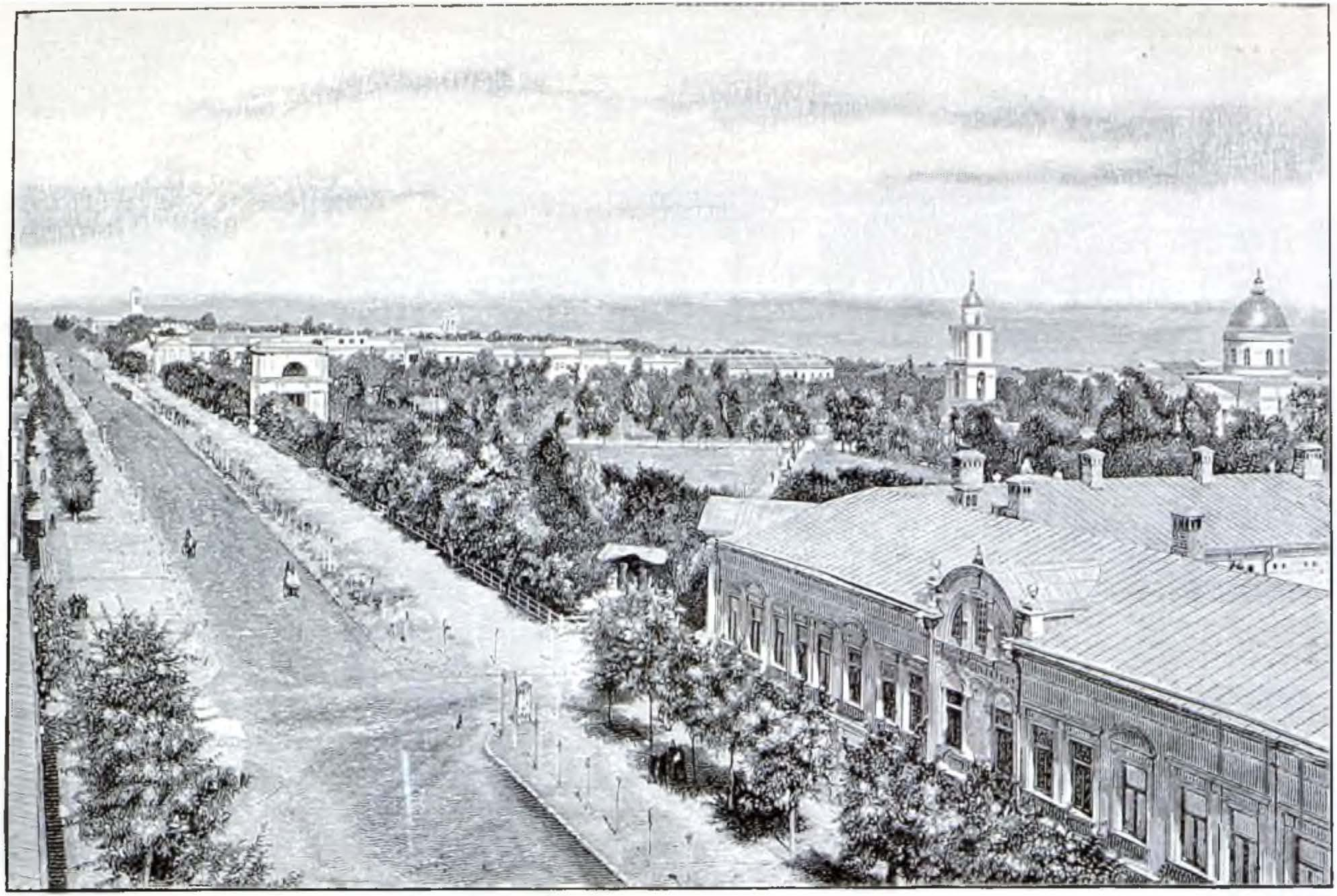

Strada Alexandrovskaia din Chişineŭ.

topit în elementul rus de funcţionarĭ de stat; dispărênd însă boernaşiĭ, Basarabia de astăḑĭ este hărăzită cu o clasă numerósă de cinovnicĭ ruşí, carĭ sunt în mare parte *nobilĭ-individualĭ*, dacă nu prin drept de nascere, apoĭ cel puţin prin rangul funcţiuniĭ ce ocupă.

După boernaşĭ veniaŭ *mazîliĭ*. Guvernul rus a recunoscut prerogativele acestĕĭ clase vechĭ şi le-a îngăduit de a nu plătì bir pe cap de familie, de a fi scutiţĭ de knut şi alte pedepse corporale din ordinul administraţiuniĭ, ci numaĭ prin hotărîrea instanţelor judecătorescĭ, de a avé drept să alégă din sînul lor pe căpitaniĭ de mazîlĭ, însărcinaţĭ cu afacerile obşteĭ. Dar, recunoscênd aceste drepturĭ, guvernul rus a impus mazîlilor următórele sarcine: de a se presentà la chemarea ocârmuiriĭ pentru transporturĭ de óste, pentru călăuze, poştă etc. In Basarabia modernă, deşì există încă până acum mazîlĭ, guvernul rus i-a egalisat însă cu aşà numiţiĭ *odnodvorti*, adecă nobilĭ săracĭ nebirnicĭ.

Alăturea cu mazîliĭ, pe aceeaşĭ scară socială, aŭ fost *ruptaşiĭ*, adecă descendenţiĭ clericilor carĭ n'aŭ îmbrăţişat cariera duhovnicéscă. Guvernul rusesc, pe temeiul faptuluĭ că în Moldova nicĭ odată n'a existat o clasă duhovnicéscă a parte şi că clerul moldovén se compuneà numaĭ din preoţĭ, iar nu şi din gradele inferióre de diacon etc., a contopit pe ruptaşĭ cu mazîliĭ.

Acum vre-o 20—25 anĭ maĭ eraŭ în Basarabia ómenĭ carĭ se ḑiceaŭ *ruptaşĭ-de-visterie* şi *ruptaşĭ-de-cămară*. Ómeniĭ aceştia eraŭ descendenţiĭ colonilor străinĭ şi anume Bulgarĭ şi Sêrbĭ, carĭ s'aŭ aşezat în Basarabia încă de pe vremea Domnitorilor Moldoveĭ; printre aceştĭ ruptaşĭ eraŭ şi Moldovenĭ, carĭ aŭ venit în Basarabia din Moldova. Numirea acestor ómenĭ *ruptaşĭ-de-visterie* indicà că eĭ datoraŭ bir către visterie, iar *ruptaşĭ-de-cămară* că eĭ plătiaŭ bir către cămara domnéscă. Atât ceĭ dintâĭ, cât şi ceĭ din urmă, n'aŭ fost luaţĭ în consideraţiune de ocârmuirea rusécă.

Restul poporaţiuniĭ din Basarabia se compune din ţĕrănime, care până la 1861 locuià saŭ pe pămîntul sĕŭ propriŭ, saŭ pe pămîntul statuluĭ, orĭ în fine pe pămîntul proprietarilor moşierĭ, adecă al boerilor, mănăstirilor şi particularilor cu avere.

Ţĕraniĭ de pe moşiile particularilor eraŭ obligaţĭ faţă cu proprietarul moşieĭ: *a*) de a muncì 12 ḑile pe an în folosul proprietaruluĭ; *b)* de a-ĭ da dijmă asupra tuturor productelor cultivate de eĭ; *c*) de a păzì pădurea proprietarului, avênd pentru acéstă drept la uscăturĭ; *e*) de a lucrà pentru întreţinerea drumurilor, pădurilor şi stăvilarelor (zăgazurĭ) etc. Ţĕraniĭ aceştia eraŭ sloboḑĭ de a părăsì satul şi a se ridicà de pe moşia proprietaruluĭ şi a se mutà aiurea, fie pe un pămînt cumpĕrat, fie arendat. Acest drept de a se mutà, precum şi dreptul de a posedà averea lor proprie, deosebià pe ţĕraniĭ românĭ de ţĕraniĭ ruşĭ, carĭ, fiind robĭ, n'aveaŭ aceste drepturĭ şi, ca robĭ, puteaŭ să fie vînduţĭ ca nisce vite de proprietarul lor.

După ce Rusia a luat Basarabia, dînsa n'a cutezat de a se atinge de starea socială a ţĕranilor românĭ; despotă înlăuntru Imperiuluĭ sĕŭ faţă cu poporul rus, ocârmuirea imperială credeà pururea necesar de a-şĭ atrage iubire şi simpatie printre popórele din Orientul Europeĭ. Şi pe când în Rusia domnià cea maĭ mare asprime în relaţiunile reciproce ale proprietarilor cu robiĭ lor ţĕranĭ, în Basarabia, la 1834, printr'un «ukaz» imperial cu data de 24 Ianuarie, toţĭ proprietariĭ de moşiĭ eraŭ obligaţĭ ca, cu începere de la 1836 Aprilie 23, să închee cu ţĕraniĭ lor contracte reciproce, scrise şi încheiate de bună voe şi fără nicĭ o siluire, prin carĭ să se stipuleze într'un mod detaliat datoriile şi drepturile ambelor părţĭ contractante. Firesce că aceste contracte saŭ tocmelĭ agricole n'aveaŭ de loc ca scop uşurarea stăriĭ ţĕranilor, ci numaĭ şi numaĭ reglementarea unor relaţiunĭ de clase. In loc de a fi óre-cum în favórea ţĕrănimiĭ, contractele în cestiune s'aŭ încheiat prin ajutorul cinovnicilor ruşĭ în aşà mod draconic, în cât ţĕraniĭ în curînd începură a se înscrie cu miile printre locuitoriĭ tîrgoveţĭ, bănuind cu drept cuvînt că «ukazul» imperial erà primul pas spre robirea lor definitivă. Fərberea prin sate erà mare şi guvernul rus, temĕndu-se ca nu cum-va întrégă acéstă poporaţiune muncitóre să încépă a emigrà, a luat disposiţiunĭ, dintr'o parte ca între orăşenĭ să nu se înscrie decât breslaşĭ, iar din alta să se întocméscă un *contract normal* între proprietarĭ şi sătenĭ. Acest contract normal (1) s'a tipărit la 1846 şi s'a împărţit prin comunele rurale.

---

(1) Контрактъ нормальный, 1846, изданіа Леониде Лету.

In Basarabia de méḑă-nópte există, atât ca sate compacte, cât şi prin sate ţĕrănescĭ, într'un mod individual, o clasă de răzeşĭ. Răzeşiĭ aceştia, la 1861, s'aŭ contopit cu desăvîrşire cu restul ţĕrănimiĭ împroprietărite. Acéstă poporaţiune vigurósă a sciut să ţie pept în curgere de jumătate secol inichităţilor stăriĭ economice create de Rusia, dar în definitiv s'a vĕḑut biruită şi a fost silită a-şĭ apĕrà răzeşia prin crearea dreptuluĭ de *minorat*, lăsând pe copiiĭ sĕĭ majorĭ să emigreze. Emigranţiĭ românĭ carĭ aŭ părăsit Basarabia şi s'aŭ aşezat dincolo de Nistru şi chiar prin Caucas sunt în majoritatea lor fiĭ de răzeşĭ.

In fine, maĭ eraŭ ţĕraniĭ argaţĭ pe la curţile boerescĭ, ciobaniĭ, pădurariĭ, prisăcariĭ etc., carĭ compuneaŭ clasa *breslaşilor*. Pe la 1816, guvernul rusesc aveà de gând a-ĭ egalà pe aceştia cu robiĭ din Rusia, dar constatând cum că breslaşiĭ se făceaŭ argaţĭ de bună voe după un fel de tocmélă cu proprietariĭ, s'a lepădat de odiosul sĕŭ proiect, deşi uniĭ din proprietarĭ înmânară petiţiunĭ în sensul dorinţeĭ ocârmuiriĭ.

Orĭ-cum, rĕmâne netăgăduit acum, după tóte actele ce se păstréză de pe aceste timpurĭ în archiva de la Chişineŭ, că guvernul rusesc, contrariŭ obiceiuluĭ sĕŭ de a robì pe ţĕranĭ, dăruind sate întregĭ cu pămînt şi locuitorĭ cinovnicilor şi generalilor sĕĭ, n'a voit a face acelaşĭ lucru tocmaĭ la hotarele Imperiuluĭ şi a lăsat slobodă ţĕrănimea română din Basarabia. Causa acesteĭ disposiţiunĭ a fost îngrijirea de a nu perde acéstă poporaţiune muncitóre, care ar fi fugit cu mic şi mare dacă în Basarabia s'ar fi introdus robia muscăléscă. Ţĕrănimea română din Basarabia erà indispusă în contra Ruşilor, erà fórte bănuitóre şi trebuì mare vigilenţă din partea administraţiuniĭ rusescĭ, pentru a o înduioşà să nu-şĭ părăséscă căminele şi să nu trécă în Moldova cu miile.

Improprietărirea ţĕranilor. Improprietărirea ţĕranilor din Basarabia s'a făcut *de jure* la 1861 în 8 Februarie, iar *de facto* pe la 1869. Intârḑiarea se datorì încăpăţînăriĭ proprietarilor moşierĭ şi maĭ cu sémă a proprietarilor nobilĭ (dvoreanstvo) din Basarabia, carĭ stăruiaŭ pe lângă puterniciĭ favoriţĭ aĭ timpuluĭ ca emanciparea sclavilor din Imperiul

Rus să n'aibă absolut nicĭ o înrîurire asupra sórteĭ ţĕranilor clăcaşĭ din Basarabia. Solicitarea nobilimiĭ basarabene se întemeià pe consideraţiunea că clăcaşiĭ din Basarabia n'aŭ fost nicĭ odată sclavĭ propriŭ ḑis şi că împroprietărirea lor va ruinà nobilimea. Pentru a sprijinì pretenţiunile sale, nobilimea a delegat din partea sa pe Principele Constantin Muruzi împreună cu Principele N. Cantacuzino, carĭ la 1869 aŭ solicitat audienţă la Impĕratul Alexandru II. Acéstă audienţă, din causa scopuluĭ sĕŭ, cu mare greutate a fost obţinută de către delegaţiĭ nobilimiĭ basarabene. Tóte stăruinţele nobilimiĭ aŭ fost respinse de Impĕrat, care în cestiunea emancipăriĭ ţăranilor s'a arătat mumă faţă cu nobili, mea rusă şi ciumă faţă de cea română (precum şi cea polonă). Impămîntenirea ţĕranilor din Basarabia şi Polonia s'a făcut pe o basă incomparabil maĭ echitabilă pentru sătenĭ, decât a fost făcută pentru restul Imperiuluĭ Rusesc. Aşà, de pildă, pe când ţĕraniĭ din centrul Rusieĭ liberaţĭ din robie aŭ căpĕtat de cap de familie câte o deseatină şi jumătate, ţĕraniĭ din Polonia ruséscă şi ceĭ din Basarabia aŭ primit câte *8—13—16 deseatine* pe fie-ce cap de familie.

Consideraţiunea de căpetenie, care a călăuzit pe guvernul rusesc în acéstă privinţă, a fost crearea simpatiilor în mijlocul poporaţiuniĭ rurale de pe marginele Imperiuluĭ şi anume pe acolo pe unde hotarele politice despărţesc în douĕ una şi aceeaşĭ unitate etnică. Cu acest mijloc, *legenda despre Impĕratul rusesc*, propagată de către agenţiĭ ruşĭ în Galiţia austriacă şi în Bucovina printre Rutenĭ şi în România de dincóce de Prut, ajunse să rĕsune până chiar dincolo de Balcanĭ.

Impămîntenirea ţĕranilor din Basarabia, după legea din anul 1869, s'a făcut în următorul mod: (1)

Toţĭ ţĕraniĭ din Basarabia, carĭ locuiaŭ pe pămîntul proprietarilor particularĭ, precum şi pe al mănăstirilor, aŭ fost împroprietăriţĭ acolo unde s'aŭ găsit stabiliţĭ. Acest pămînt ţĕraniĭ l'aŭ rescumpĕrat în condiţiunĭ anume stabilite de lege. Ţĕraniĭ aşezaţĭ pe pămîntul rzăeşesc n'aŭ fost împroprietăriţĭ.

Pentru pămîntul de arătură, precum şi pentru imaşurĭ, ţĕraniĭ aveaŭ tótă latitudinea din parte legiĭ de a se învoì de bună voe cu proprietariĭ. Pentru aceste învoelĭ nesilite, legea stabilì un fel de *cinovnicĭ* specialĭ, numiţĭ *intermediarĭ de pace* (mirovie posredniki). In cas când înţelegerea de bună voe între proprietarĭ şi ţĕranĭ nu se puteà obţiné, atuncĭ ţĕraniĭ, pe temeiul legiĭ, căpĕtaŭ: pămîntul din siliştea satuluĭ întreg, apele: ca isvóre, iazurĭ, fântânĭ şi altele pentru adăpat vitele, pămînturile acoperite cu viĭ, livedĭ, imaş, fîneţe şi pămîntul de arătură, pe care-l posedaŭ ţĕranii de la proprietarĭ pe vremea clăceĭ şi a boerescului saŭ după alte obiceiurĭ vechĭ; legea prevedeà asemenea dreptul pentru ţĕranĭ la uscăturĭ şi lemne de construcţiune pentru case din pădurea proprietaruluĭ de moşie.

---

(1) Объ устройствю сельскаго населенія, p. 8.

După legea de împroprietărire, toţĭ ţĕraniĭ de pe moşiile particularilor trebuiaŭ să fie împroprietăriţĭ, adecă atât ceĭ căsătoriţĭ, cât şi ceĭ necăsătoriţĭ, vĕduviĭ şi vĕdanele cu copii precum şi aceĭ ţĕranĭ carĭ s'aŭ găsit inscrişĭ ca orăşenĭ, însă rĕmăseseră stabiliţĭ pe la vetrele lor.

Pămîntul, sună legea de împroprietărire, fie de arătură, fie păşune, islaz, etc., pe care ţĕraniĭ îl arendaŭ de la proprietarĭ şi a căruia întindere nu covîrşesce 13 descatine (1) şi 1768 stînjenĭ pătraţĭ pe cap de familie, devine de drept partea de împroprietărire a ţĕranilor.» De altă parte, ţĕraniĭ carĭ arendaŭ maĭ puţin pămînt decât acéstă normă arătată în lege aveaŭ drept să céră ocompensaţiune până la limita prevĕdută.

După legea de împroprietărire, fie-care ţĕran cap de familie a primit următorul lot de pămînt:

In judeţul Hotin, unde calitatea pămîntuluĭ s'a clasat în două categoriĭ, ţĕraniĭ aŭ primit din calitatea întâia câte 8 *descatine* pe unitatea de împroprietărire, iar din calitatea a doua a câte $8^{1}/_{2}$ *descatine ; în judeţul Iaşi* (Bălţĭ), ţĕranii aŭ căpĕtat câte $9^{1}/_{2}$ descatine pămînt; *în judeţul Soroca*, unde pămîntul a fost clasat în două categoriĭ, după calitatea sa, eĭ aŭ primit câte 8 deseatine din categoria întâia şi $9^{1}/_{2}$ din categoria a doua; *în judeţul Orheiŭ*, câte 8 deseatine; *în judeţul Chişineŭ*, din categoria întâia 8 deseatine şi din categoria a doua câte $9^{1}/_{2}$ deseatine; *în judeţul Bender*, din categoria întâia câte 10½ deseatine, iar din categoria a doua câte 11½ deseatine; în fine *în judeţul Akerman*, câte 13½ deseatine. Aşà dar, cantitatea pămîntuluĭ pentru împroprietărire a variat între 8—13½ deseatine şi deosebirea se întemeià pe calitatea pămîntuluĭ, iar nu pe forţa economică a ţĕranuluĭ. In judeţele de la méḑă-nópte, unde pămîntul este fórte bun, ţĕraniĭ aŭ căpĕtat de la 8 până la 9½ deseatine; iar în judeţele de la méḑă-ḑi, unde pămîntul e cam nisipos, eĭ aŭ primit de la 10 până la 13½ deseatine.

---

(1) *Descatina* după legea de împroprietărire a fost stabilită ca egală *cu o falce minus 725 stînjenĭ pătraţĭ*, saŭ falcea = o descatină plus 725 stînjeni pătraţĭ. După textul legii, *descatina* a fost considerată oficial ca egală cu 2.400 stinjeni pătraţĭ, iar falcea egală cu 3.125 stînjenĭ pătraţĭ.

Afară de pămînt, legea de la 1861—1869 maĭ prevĕḑuse că pădurea nu intrà în categoria pămînturilor pentru împroprietărire, dar pămînturile acoperite cu tufiş, acele de sub imaşurĭ şi islaz, de carĭ ţĕraniĭ se folosiaŭ după vechiul obiceiŭ, rĕmâneaŭ proprietatea ţĕranilor. Asemenea, în judeţele de câmp, locurile acoperite cu stufărie, unde ţĕraniĭ se aprovisionaŭ cu combustibil, rĕmâneaŭ proprietatea comunelor rurale. Pămîntul sterp, nisipos şi petros, precum şi spaţiul ocupat de căile de comunicaţiune, carĭ treceaŭ drept pămînt de împroprietărire, după legea de la 1869 nu se prenumĕraŭ drept pămînt cultivabil pentru împroprietărire.

Asemenea legea de împroprietărire stabilì că apele pentru adăpatul vitelor, precum sunt iazurile, pîraiele, pârlógele, fântânele de isvóre, vor rĕmâné proprietatea comună a proprietaruluĭ cu obştea ţĕrănéscă a satuluĭ. In cas însă când proprietarul va voì să reţie aceste ape pe séma sa, atuncĭ va trebuĭ să creeze pe socotéla sa alte locurĭ cu apă potabilă pentru vitele ţĕranilor, «şi aceste locurĭ vor fi tot aşà de apropiate de sat, precum aŭ fost cele reţinute pe séma sa. Dacă însă aceste locurĭ pentru adăpat vor fi maĭ departe, atuncĭ se vor despărţì şi îngrădì de păşune şi câmpul de bucate, lăsându-se drumurĭ bune peste proprietatea particulară, pentru vitele sătenilor», sună legea de împroprietărire.

Ca pămînt de siliştea satuluĭ, după legea de la 1869, se consideră pămîntul întreg ce se află sub casele şi acaretele ţĕranilor, împreună cu cel ocupat de viĭ, grădinĭ cu pomĭ, cânepă, bostănăriĭ, arie, prisăcĭ şi stradele cu pieţele satuluĭ, afară de piaţa unde se fac tîrgurĭ, care rĕmâneà proprietate particulară.

Inalienabilitatea pămîntuluĭ de împroprietărire este stabilită în următorul mod de legea din anul 1869: (1)

«Pămîntul de împroprietărirea țăranilor rĕmâne sub denumirea de pămînt obștesc (mirscaia zemlea), pentru care țĕranii vor plătì despăgubire după disposițiunile legiĭ de față. Acest pămînt va rĕmânè al obșteĭ (selskoe obșestvo). El nu va putè devenì în nicĭ un cas proprietate particulară, nicĭ în total, nicĭ în parte, formând un pămînt inalienabil al țĕranilor, menit a servì pentru hrana claseĭ rurale.»(2) In acest mod guvernul rusesc părea că voesce să introducă în Basarabia tipul proprietățiĭ agrare existente în Rusia. Părerea acésta, împărtășită și de opiniunea publică pe timpul emancipăriĭ, s'a dovedit de atuncĭ încóce că erà cu totul greșită. Guvernul rusesc a introdus în legea de împroprietărire articolul de maĭ sus numaĭ și numaĭ pentru înlesnirea fisculuĭ, care în Rusia este întemeiat pe unitatea contribuabilă a comuneĭ rurale, fiscul percepênd dările nu direct, ci prin intermediul comuneĭ, care ridică la rîndul sĕŭ darea individuală asupra locuitorilor sĕĭ.

Loturile din pămîntul obștesc, explică apoĭ legea de la 1869 fie din siliștea satuluĭ, fie la câmp, saŭ altul al capilor de familie, rĕmâne moștenirea inalienabilă a membrilor familieĭ. Când lotul trece în proprietatea descendenților, el póte fi parcelat, însă cu condițiunea *a nu fi maĭ mic* de $^{1}/_{4}$ din întregul lot primit la împroprietărire.

Acéstă disposițiune a legiĭ a dat următorul resultat, al căruĭ efect se manifestă abià acum în Basarabia. De la 1869 s'a făcut dejà o rotațiune deplină în moștenirea pămîntuluĭ de împroprietărire; în județul Hotin, de pildă, copiiĭ țĕranilor, carĭ aŭ primit la împroprietărire lotul de opt deseatine, l'aŭ îmbucătățit până la limita legală, așà că astădĭ sunt dejà pe acolo sate, unde țĕraniĭ nu posedă decât câte două deseatine pe cap de familie.

Răzeșiĭ de la Nordul Basarabieĭ, pentru a-șĭ scăpà răzeșia de îmbucătățire aŭ introdus pe calea *obiceiurilor pămîntene minoratul*, de aceea din satele răzeșescĭ ese mereŭ un element óre-care de emigranțĭ, carĭ părăsesc satul și emigréză, așezându-se saŭ în lăuntrul Basarabieĭ, saŭ trec Nistrul în

---

(1) *Объ устройствѣ сельскаго сословія*, cap. I, art. 35— 42, p. 12, edițiune oficială.

(2) Idem, cap. I, art. 35, p 12.

guvernămintele limitrofe a Rusieĭ. Aceştĭ emigranţĭ în ḑilele nóstre aŭ ajuns a se aşezà chiar dincolo de rîul Volga, în guvernămîntul Ecaterinodar şi la Caucas.

In judeţul Iaşĭ (Bălţĭ) asemenea lotul îmbucătăţit a ajuns de 2 ¹⁄₄ deseatine; în judeţele Soroca, Orheiŭ, Chişineŭ la aceeaşĭ cifră.

Loturile, aĭ căror proprietarĭ n'aŭ lăsat copiĭ, după lege trec direct la comuna rurală. Legea de la 1869 dă drept ţĕranuluĭ a cedà lotul sĕŭ de pămînt unuĭ alt ţĕran, însă acesta din urmă trebue neapĕrat să fie locuitor al aceleiaşĭ comune. Dreptul acest de a revinde lotul sĕŭ unuĭ consătén a avut de efect crearea prin sate a unor săteni fruntaşĭ, precum şi a unuĭ element desproprietărit de săteni argaţĭ. Numĕrul acestora din urmă cresce mereŭ.

In casul când un ţĕran ar trece din clasa agricolă într'o clasă orăşenéscă, legea de la 1869 prevĕḑuse că dînsul perdeà dreptul sĕŭ la pămîntul de împroprietărire, care treceà la comună.

In afară de locurile pentru adăpatul vitelor, legea de împroprietărire maĭ prevede că ţĕraniĭ aŭ drept de a se folosì asemenea şi de cele-lalte ape, ce se vor aflà pe pămîntul lor de împroprietărire, şi anume pentru construirea canalelor de irigaţiune, pentru morĭ de apă (afară de apele navigabile etc.).

In ceea ce privesce dreptul la vînat, legea de la 1869 prevede că acest drept este reservat exclusiv proprietaruluĭ, iar ţĕraniĭ aŭ drept numaĭ la distrugerea animalelor sĕlbatice, vătĕmătóre pentru agricultură şi gospodăria casnică. In cas însă când, vînând, proprietarul ar ocasionà daune ţĕranuluĭ, el va despăgubì pe păgubaş, sună legea.

Cap. II din legea de la 1869 (polojenie), tractând despre datoriile ţĕranilor faţă de proprietarĭ, stabilise că: «Pentru pămîntul de împroprietărire, ţĕraniĭ vor avé a da proprietarilor preţul pămîntuluĭ fie în muncă, fie în banĭ.»

Pentru *preţul în muncă*, art. 80—86 din lege ḑic următórele: «Ţĕraniĭ, carĭ, în anul proclamăriĭ manifestuluĭ imperial de împroprietărire, aŭ plătit proprietarilor, pentru pămînturile de carĭ se folosiaŭ, *cu munca*, după stipulaţiunile anteriόre ale contractuluĭ normal din legea de la 27 Martie 1846, vor urmà a plătì cu aceeaşĭ muncă, până la rĕscumpĕrarea pămîntuluĭ *cu banĭ*, cu condiţiune însă că dijma rĕmâne desființată cu desăvîrșire în ceea ce privesce produsele agricole de pe pămîntul de împroprietărire, afară de dijma pomilor și a viilor, dacă viile și grădinile n'aŭ intrat în pămîntul împroprietăririĭ. Asemenea, dreptul privitor la căratul lemnelor, după un an de ḑile de la proclamarea manifestuluĭ, se desființéză.»

Pentru *prețul în banĭ*, legea stabilià în prima linie înțelegerea reciprocă între țĕranĭ și proprietar, iar în a doua linie, în cas când asemenea înțelegere nu s'a putut stabilì, atuncĭ darea se fixà în următorul mod:

Județul	Lotul de împroprietărire	Plata de rĕscumpĕrare
Hotin	8 deseatine	2 ruble 50 k. deseat. pe an.
»	8 1/2 »	2 » 10 » » »
Bălțĭ	8 1/2 »	1 » 80 » » »
Soroca.	8 1/3 »	2 » 10 » » »
»	9 1/2 »	1 » 80 » » »
Orheiŭ.	9 1/2 »	2 » » »
Chișineŭ . . .	8 »	2 » 80 » » »
» . . .	9 1/2 »	2 » » »
Bender.	10 1/3 »	1 » 60 » » »
Akerman . . .	11 1/2 »	1 » 20 » » »

Terminul de rescumpĕrare s'a fixat la 20 anĭ, iar terminul dăriĭ la 1 Aprilie și 1 Octobre, dându-se proprietaruluĭ drept de a percepe acéstă dare în banĭ cu jumătate an înainte. In loc de banĭ, legea admiteà că plata se puteà face și în producte agricole, cu condițiune însă că învoiala între proprietarĭ și țĕranĭ trebuià făcută în acest cas din treĭ în treĭ anĭ.

In cas când țĕraniĭ călcaŭ angagiamentele și nu plătiaŭ, proprietarul aveà drept să recurgă la autoritățile administrative, carĭ, pe basa art. 93—94 din legea de împroprietărire, angagiaŭ munca țĕranilor, sechestrându-le simbria pentru plata proprietarilor. In aniĭ întâĭ după împroprietărire, aceste angagiărĭ silite ale țĕranilor aŭ dat nascere la multe neorînduelĭ.

In general în aniĭ 1861—1869 satele din Basarabia gemeaŭ de lume țĕrănéscă schingiuită în bătăĭ. Bieţiĭ țĕranĭ, lipsițĭ de banĭ, nu puteaŭ face față nouĕlor angagiamente, iar pentru a le stórce saŭ banĭ saŭ consimțĕmîntul de rĕscumpĕrare de bună voe, oneros țĕranilor, se întrebuințaŭ care cu vergĭ.

Rĕscumpĕrarea pămînturilor de împroprietărire putêndu-se face saŭ de *bună voe*, însă cu ajutorul vergilor, saŭ cu ajutorul guvernuluĭ, firesce că proprietariĭ alegeaŭ maĭ cu sémă modul dintâiŭ, ca maĭ avantagios. Cu bună voe proprietariĭ ajungeaŭ să stórcă de la ţĕranĭ preţurĭ de 60 — 80 ruble deseatina, pe când preţul uneĭ deseatine de pămînt erà de 20 – 24 ruble.

După ce am stabilit acum în ce anume mod sunt împărţite clasele sociale în Basarabia, să închidem parantesa şi să reluăm firul studiuluĭ nostru privitor la densitatea poporaţiuniĭ Basarabieĭ în crescerea sa treptată până în ḑilele nóstre.

Şi înainte de tóte dăm maĭ jos următórele două tabele interesante, extrase dintr'o lucrare oficială ruséscă (1) şi carĭ aŭ servit de basă la împroprietărirea poporaţiuniĭ rurale din Basarabia:

Pentru anul 1858.

ORAŞE ŞI JUDEŢE	Totalul locuitorilor		Numĕrul nascerilor		Numĕrul morţilor		Diferenţa între		Numĕrul căsătoriilor
	Bărbaţĭ	Femeĭ	Băeţi	Fete	Baeţi	Fete	Nascerĭ	Morţĭ	
Oraş Chişineu	44.920	37.763	961	754	839	682	122	72	631
Judeţ » .	42.406	45.831	2.477	2.344	1.266	1.143	1.211	1.201	1.110
Oraş Bender .	9.039	6.149	306	286	146	132	160	154	91
Judeţ .	11.340	10.597	1.129	1.127	526	486	604	641	664
Oraş Akerman	10.773	9.161	244	236	128	117	116	119	131
Judeţ » .	10.996	9.990	430	499	207	221	223	273	193
Oraş Hotin .	6.272	6 849	214	142	108	97	106	45	120
Judeţ » .	68.688	68.919	3.417	3.168	1.606	1.632	1.811	1.536	1.781
Oraş Bălţi . .	3.986	4.091	163	159	112	108	51	51	111
Judeţ .	48.563	47.367	2.115	2.033	933	869	1.182	1.164	1.055
Oraş Soroca.	2.529	2.601	122	104	58	79	64	25	55
Judeţ » .	59.170	55.392	2.332	2.296	1.261	1.205	1.074	1.151	1.167
Oraş Orbeiŭ .	2.084	2.221	119	102	46	38	73	64	74
Judeţ . .	55.890	52.987	2.435	2.420	1.361	1.263	1.074	1.151	1.167
Cahul judeţ .	3.075	2.730	194	185	98	76	96	109	67
Sate domeniĭ .	33.339	30.325	1 517	1.440	738	738	779	702	824
Coloniĭ . . .	36.930	35 031	1.546	1 492	565	575	981	917	667
Cazacĭ . . .	6 392	5.433	374	441	103	128	271	313	105
TOTAL .	456.392	433.437	20.095	19.228	10.100	9.595	9.995	9.633	10.004

---

(1) *Военно-Стат. Сборникъ.*

Adecă, cu alte cuvinte, 889.829 locuitorĭ de ambe sexe; numĕrul total al nascerilor fiind de 39.323, iar al morţilor de 19.695, ceea ce dă o diferenţă între nascerĭ şi morţĭ de 19.628.

In anul 1861, adecă după treĭ anĭ de ḑile, comitetul central statistic din Basarabia ne dă o altă tabelă, alcătuită tocmaĭ în ajunul emancipăriĭ ţĕranilor din Imperiul Rus. Iată şi acéstă tabelă:

Anul 1861.

JUDEŢE	In oraşe			In judeţe fără oraşe			In judeţe cu oraşe		
	Bărbaţi	Femeĭ	TOTAL	Barbaţi	Femei	TOTAL	Bărbaţĭ	Femeĭ	TOTAL
Chişineŭ	45.642	41.249	86 861	52 941	48.695	101.636	98.533	89.944	183.497
Orheiu .	2.349	2.309	4 658	61.177	57.003	118.180	63.526	59.312	122.838
Balţi .	2.955	2.915	5.900	56.260	51.573	107.833	59.215	54.518	113.733
Soroca .	2.620	2.631	5.301	53.789	52.030	105.819	56.409	54.711	111,120
Hotin .	8.496	9.200	17.696	74.683	78.200	152.883	83.179	87.400	170.579
Bender .	13.894	7.866	11.760	55.622	48 620	104.352	69.956	56.556	116.112
Akerman	21.683	19.833	41.516	59.790	53.936	113.726	81.473	73.769	155.242
TOTAL:	97.609	86 088	183.797	414.702	390.032	804.764	512.319	476.120	988.431

Am arătat deja maĭ sus în ce anume mod se desparte pe némurĭ acéstă poporaţiune a Basarabieĭ. Cifrele privitóre la fisionomia etnică a Basarabieĭ sunt culese de noĭ, precum am şi arătat-o, din chiar sorgintea oficială. Dar în afară de aceste cifre, culese din tóte tabelele statisticeĭ oficiale, în lucrările maĭ încóce de anul 1862 biurourile de statistică ale Imperiuluĭ Rus nu maĭ arată absolut nimic în ceea ce privesce fisionomia etnică fie a Basarabieĭ, fie a Polonieĭ saŭ a alteĭ părţĭ din vastul Imperiŭ Rusesc, mărginindu-se a despărţĭ poporaţiunea Imperiuluĭ în două marĭ clase, cea pravoslavnică şi cea de altă religiune. Cu acest mijloc statisticianiĭ ruşĭ aŭ isbutit a ascunde adevĕrul etnic al Imperiuluĭ Rusesc, calculând preponderenţa etnică a elementuluĭ pravoslavnic, presupus bine înţeles că este rusesc, nu numaĭ în Basarabia, dar chiar în Polonia şi Caucas, unde uniaţiĭ şi poporul georgian, Lizginiĭ, Cabardiniĭ etc. sunt trecuţĭ drept poporaţiune pur ruséscă.

Cu tótă acéstă metodă de a face statistica, statisticianiĭ ruşĭ, în alcătuirea tabelelor lor, n'aŭ ascuns adevĕrul în aşà mod în cât să nu se pótă descoperì acest adevĕr prin aplicarea legilor generale de statistică. Şi tocmaĭ acésta suntem siliţĭ de a face, pentru a restabili adevĕrul adevĕrat.

Vom urmà dar treptat studiul tabelelor statisticeĭ oficiale pentru treĭ deceniĭ din urmă, adecă de la 1862 până la 1892, în ceea ce privesce mişcarea poporaţiuniĭ din Basarabia.

Vom resumà întocmaĭ conclusiunile firescĭ ale statisticianilor ruşĭ în tot ce privesce acéstă mişcare, arătând mediile calculate de eĭ, procentele privitóre la crescerea naturală şi cea datorată altor împrejurărĭ, şi vom arătà că eĭ n'aŭ sciut să ascundă ceea ce aŭ voit să ascundă cu atâta încăpăţînare.

V.

CONCLUSIUNE.

Imperiul Rus, înaintând mereŭ spre teritoriul locuit de némul românesc, a lărgit treptat hotarele sale, a prefăcut o parte însemnată din clasa boerimiĭ nóstre pămîntene, precum şi o parte din clasa de mijloc, în Ruşĭ, dar până acum n'a isbutit *să rusifice* poporul de jos, ţĕrănimea română din Basarabia, precum n'a rusificat nicĭ ţĕrănimea ukrainénă, nicĭ pe cea polonă saŭ caucasiană. Din contră, scriitoriĭ sĕĭ oficioşĭ nu încetéză nicĭ până acum de a se plânge că coloniĭ ruşĭ, aşezaţĭ în mijlocul poporaţiuniĭ străine cucerite, într'un timp fórte scurt perd fisionomia lor naţională şi în Polonia se poloniséză, în Finlanda se germaniséză, iar în Basarabia se româniséză (omoldovanivaiutsa) (1)

Inaintarea Rusieĭ spre teritoriul locuit de némul nostru s'a început sub domnia luĭ Petru-cel-Mare, care, la 1712, după Tractatul de pace de la Constantinopole, a cucerit o fâşie de pămînt de pe malul drept al Niprului. De atuncĭ şi până în ḑilele nóstre înaintarea Rusieĭ spre hotarele ţĕrilor românescĭ, precum şi trecerea acestor hotare—adecă cucerirea pămîntuluĭ românesc—s'a făcut în următorul mod cronologic:

---

(1) Бессарабія, Батюшкова, 1892, p 97.

DOMNIILE		Intinderea cucerilor în verste pătrate
Petru-cel-Mare	1712, după Tractatul de pace din Constantinopole a cucerit o parte din malul drept al Dniprului	8.174
Ecaterina II .	1774, după Tractatul de la Kuciuc-Kainardji a cucerit teritoriul dintre Dnipru şi rîurile Bug, Ingul până la Azov .	27.254
	1783, a cucerit Crimea şi Cubanĭ . .	81.302
	1791, după Tractatul de la Iaşi a cucerit teritoriul întreg dintre rîul Bug şi Nistru	22.507
Ecaterina II.	1793, guvernămintele Volhinia şi Podolia.	205.588
Alexandru I.	1812, după Tractatul de la Bucurescĭ a anexat întrégă Basarabia cu o parte din Moldova.	40.729
Nicolae I . .	1829, a cucerit gurile Dunăriĭ	695
Alexandru II.	1856, a înapoiat Românieĭ îndérĕt gurile Dunăriĭ cu o parte din Basarabia anexată	10.754
	1879, după Tractatul din Berlin a luat de la aliata sa România	10.059

Acéstă treptată, dar neîncetată înaintare a Rusieĭ spre pămîntul Românieĭ este arătată în tabela nóstră în *verste pătrate;* să transformăm dar tabela de maĭ sus într'o alta, calculată pe *mile pătrate,* arătând în acelaşĭ timp şi densitatea poporaţiuniĭ aşezate pe teritorul românesc cotropit:

JUDEȚE	TERITORIUL		POPORAȚIUNEA			Pe 1 milă pătrată locuitorĭ
	Mile pătrate fără ape	Cu apele	BĂRDAȚI	FEMEI	TOTAL	
Chişineŭ . .	63,28	?	110.733	93.828	204.561	3.232
Akerman. .	149,04	?	87.918	78.350	166.268	1.115
Bender . .	112,78	?	64 934	50.363	115.297	1.022
Orheiŭ . .	63,70	?	62.320	58 975	121.296	1.904
Soroca . .	68,90	?	64.608	59.304	123.912	1.798
Hotin. . .	101,02	?	91.845	83.095	174.940	1.731
Bălţĭ . . .	89,43	?	62.290	57.782	120.072	1.343

Ceea ce ne dă că, la 1862, Rusia erà stăpână peste un teritoriŭ român de 648,95 mile pătrate, locuite de o poporaţiune de 1.026.346 locuitorĭ de ambe sexe, adecă cu o poporaţiune medie de 1.583 locuitorĭ pe milă pătrată. Adăogênd la aceste cifre şi partea luată de Rusia la 1879, adecă teritoriul celor treĭ judeţe, de 172 mile pătrate, cu o poporaţiune de 127.451 locuitorĭ, vom avé totalul teritoriuluĭ român anexat de Rusia.

Tabela nóstră din urmă este alcătuită după datele statisticeĭ oficiale rusescĭ pentru anul 1862. Din acéstă tabelă reese cum că, în anul 1862, Basarabia erà locuită dejà de 1.026.346 locuitorĭ, din carĭ bărbaţĭ 544.648 şi femeĭ 481.698.

Poporaţiunea bărbătéscă în raport cu cea femeiască, după tabela de maĭ sus, ne arată proporţiunea între aceste două grupurĭ pentru Basarabia, pentru 100 de bărbaţĭ în oraşe: 77,1 femeĭ, în judeţe: 91,1, iar în ţéră: 88,4; ceea ce ne dă un *plus* fórte mare în favórea bărbaţilor.

Causa aceste deosebirĭ atât de simţitóre între numĕrul indivizilor de ambe sexe, după părerea nóstră, trebue căutată în două evenimente, a căror înrîurire asupra mişcăriĭ poporaţiuniĭ în Basarabia este semnificativă. Aceste evenimente, semnalate dejà de noĭ în maĭ multe rîndurĭ, sunt: *emigraţiunea* şi *immigraţiunea*.

Emigraţiunea prin căsătoriĭ se face în Basarabia maĭ cu sémă pe comptul femeilor, pe când immigraţiunea din contră privesce elementul bărbătesc.

Raportul între numĕrul nascerilor şi numĕrul morţilor după datele statisticeĭ oficiale este următorul:

ANII	NĂSCUŢĬ		TOTAL	In oraşe	MORŢĬ		TOTAL	In oraşe
	BĂEŢĬ	FETE			BĂRB.	FEMEĬ		
1869	22.668	26.624	49 292	4.285	11.623	11.415	23.038	2.841
1870	20.070	18.882	38.952	3.799	13.735	13.406	27.141	3.737
1871	20 469	19.480	39.950	3.924	13.563	12.668	26.225	3.502
1872	20.869	20 079	40 948	4.050	13.392	11 930	25.316	3.268
1873	21.465	20.42.	41.880	4.367	14.482	13.719	28.201	4.208
Media . .	21.106	21.098	42.204	4.085	13.359	12.628	25.985	3 511

O altă tabelă, pe care o extragem din lucrările statisticeĭ oficiale a Basarabieĭ, ne dă următórele date privitóre la crescerea vegetală a poporaţiuniĭ din acéstă ţéră:

ANUL	Crescerea gen. a poporaţiuniĭ	Căsătoriţĭ	LA 100 LOCUITORĬ Născuţĭ Oraşe	Judeţe	Téră	Morţĭ Oraşe	Judeţe	Téră	La 100 locuitorĭ căsătoriţĭ	La 100 băeţĭ născ. fete născ	La 100 bărb. aŭ murit femeĭ	La 100 locuitorĭ In oraşe	In judeţe	TOTAL
1869	26.254	10.206	2,33	6,79	5,14	1,67	2,59	2,40	1,06	117,45	98,21	0,79	3,19	2,74
1870	11.811	7.434	2,34	4,29	3,94	2,20	2,85	2,74	0,75	94,08	97,60	0,04	1,43	1,19
1871	13.721	8.650	2,10	4,55	4,08	1,69	2,72	2,52	0,98	96,21	89,12	0,41	1,83	1,50
1872	16.632	9.867	2,06	4,56	4,03	1,60	2,79	2,49	0,97	96,21	89,09	0,39	1,81	1,54
1873	13.670	9.397	2,96	4,46	4,08	2,26	2,85	2,94	0,91	95,19	94,73	0,08	1,60	1,33
Media	16.2 9	9 110	2,17	4,70	4,22	1,87	2,77	2,60	0,91	95,22	94,52	0,30	1,93	1,62

Aşà dar, media nascerilor în Basarabia, după acéstă tabelă, se urcă la cifra de 16.219, ceea ce dă 1,62 pentru 100 locuitorĭ.

Comparând nascerile în oraşe cu cele din sate, observăm că în cele din urmă ele sunt aprópe de 6 orĭ maĭ numerose decât în cele dintâĭ. Causa aceste mare diferenţe póte să fie aglomeraţiunea elementuluĭ bărbătesc şi a armateĭ prin oraşe, pe când familiile lor locuesc în sate.

Tabela de maĭ sus ne maĭ arată că numĕrul băeţilor născuţĭ covîrşesce aprópe tot-deauna numĕrul fetelor; deosebirea acésta e maĭ cu sémă manifestă în sate.

In ceea ce privesce nascerile *ilegitime*, apoĭ, după statistica oficială (1), Basarabia, în acéstă privinţă ni se înfăţişéză în următorul mod:

Din 100 de nascerĭ:

Neligitimĭ	în oraşe	4,84
»	în sate	1,25
»	în ţéră	1,60.

---

(1) Отчеты Стат. Земскаго комитета, 1873.

Ceea ce face că din totalul nascerilor 1,6% sunt copiĭ nelegitimĭ. Pravoslavnica Moscva (guvernămîntul) în tabelele statisticeĭ oficiale rusescĭ este în acéstă privință cu mult maĭ superióră Basarabieĭ, avênd 11% copiĭ nelegitimĭ. Mortalitatea, după tabelele statistice oficiale ale Imperiuluĭ Rusesc pentru Basarabia, este arătată cu media de 2.66 pe an la suta de locuitorĭ. Acest procent al mortalitățiĭ oscilézā între *maximum* de 2,74% și *minimum* de 2,40%. (1) Făcênd acum comparațiunea între mortalitatea din orașe și cea din sate, vom observà că în sate mortalitatea e cu mult maĭ mare decât prin orașe. In acéstă privință, sub ocârmuirea ruséscă, Basarabia se deosibesce de restul Imperiuluĭ Rusesc, unde se observă fenomenul contrariŭ. Causa deosibiriĭ se datoresce lipseĭ desăvîrșite a serviciuluĭ medical prin satele Basarabieĭ.

In ceea ce privesce mortalitatea comparativă dintre bărbațĭ și femeĭ, apoĭ din tabelele date de noĭ se vede lămurit că mortalitatea la bărbațĭ e maĭ mare decât la femeĭ.

Trecênd acum la căsătoriĭ, vedem din chiar cele arătate dejà de noĭ că Basarabia are pentru orașe căsătoriĭ 0,55. iar pentru sate 0,99.

In privința fructificăriĭ căsătoriilor din Basarabia, statistica oficială rusécă (2) pentru Basarabia stabilesce următórele cifre:

In orașe . . . . . 3_7
In sate. . . . . . 4_6
In țéră. . . . . . 4_5

Comparativ cu alte țĕrĭ (1) și cu Imperiul Rus, în acéstă privință Basarabia ocupă următorul loc:

Rusia	pe o căsătorie	4_{61}	născuțĭ
Germania		4_{60}	
Austria	»	4_{59}	»
Suedia	»	4_{52}	

---

(1) Военно-Стат. Сборникъ, v. IV, p. 68—69.

(2) Военно-Статистическій Сборникъ, p. 70.

Belgia	pe o căsătorie	4_{23}	născuţĭ
Anglia		4_{18}	»
Basarabia	»	4_{5}	»

Trecênd acum la penultima decenie, găsim, după lucrările statisticeĭ oficiale, că la 1881 Basarabia a fost locuită de 1.466.497 locuitorĭ, din carĭ 1.100.409 de religia creştină de Rĕsărit (pravoslavnoe veroispovedanie) şi 366.042 de alte religiĭ. Acéstă poporaţiune se repartisă în următorul mod pe judeţe:

Anul 1881.

Judeţul Chişineŭ	239.400	locuitorĭ
Orheiŭ	172.830	»
Bălţi	163.783	»
Soroca	161.120	»
Hotin	220.573	»
Bender	166.100	»
Akerman	215.240	»
Ismail	127.451	

Iar pentru anul 1890—1891, statistica oficială a Basarabieĭ ne arată dejà poporaţiunea după judeţe în următorul mod:

Aniĭ 1890—1891.

JUDEŢE	Locuitorĭ
Chişineŭ	261.462
Orheiŭ	193.731
Bălţĭ	184.782
Soroca	182.220
Hotin	242.573
Bender	187.200
Akermann	236.140
Ismail	153.451

---

(1) *Allg. Bĕvŏlkerungs Statistik von Wapphaus*, II Theil. p. 315.

Totalul poporațiuniĭ pentru aceștĭ anĭ pentru Basarabia întrégă este decĭ, după datele statistice oficiale, de 1.641.559 locuitorĭ de ambe sexe, din carĭ 1.220.439 de religia creștină de Rĕsărit și 421.120 de alte religiĭ.

Având acum înaintea nóstră resumatul complect al mișcăriĭ poporațiuniĭ Basarabieĭ de la 1812 până la 1891, adecă până în ḑilele nóstre, să ne încercăm, pe temeiul datelor statisticeĭ oficiale rusescĭ, să restabilim fisionomia sa etnică în momentul de față.

Am vĕḑut dejà că, până la 1861, statistica oficială ne arătà într'un mod oficial, prin chiar lucrările ofițerilor de Statmajor rusesc, numĕrul locuitorilor Basarabieĭ pe némurĭ, și numaĭ de la 1861 s'a inaugurat în lucrările de statistică metoda nouă de a împărțì pe locuitoriĭ Basarabieĭ în două grupurĭ, cea *pravoslavnică* și cea *nepravoslavnică*.

Pentru a împărțì aceste două marĭ grupurĭ în grupurile pe némurĭ, ne-ar fi aprópe cu neputință, dacă înșișĭ statisticianiĭ rușĭ nu ne-ar fi dat cheia pentru deslegarea problemeĭ. In adevĕr, în lucrările statisticeĭ rusescĭ (1) găsim următórea tabelă privitóre la compunerea etnică a poporațiuniĭ din Basarabia:

Din totalul poporațiuniĭ Basarabieĭ.
1890—91:

Moldovenĭ	0,664
Rusinĭ	0,131
Evreĭ	0,086
Bulgarĭ	0,052
Germanĭ	0,026
Rușĭ	0,021
Țiganĭ	0,010
Rutenĭ	0,005
Armenĭ	0,002
Grecĭ	0,002
Polonĭ Elvețienĭ	0,001

---

(1) Бессарабскій справочный календарь на 1890 г, p. 33.

Tabela acésta fiind calculată pentru recensămîntul din aniĭ 1890—91, să o aplicăm dar la cifra totală de 1.641.559 locuitorĭ, arătațĭ ca poporațiune totală a Basarabieĭ pentru acelașĭ timp. Vom avé dar:

Aniĭ 1890—1891.

NĔMURI	‰ din totalul poporațiuniĭ	Numĕrul locuitorilor de fie-care ném
Românĭ . . .	664	1.089.995
Rusinĭ . . .	131	215.044
Evreĭ (1) . .	86	141.175
Bulgarĭ . . .	52	85.361
Germanĭ . .	26	42.681
Rușĭ	21	34.473
Țiganĭ . . .	10	16.415
Rutenĭ . . .	5	8.207
Armenĭ . . .	2	3 283
Grecĭ	2	3.283
Polonĭ . . *Elvețienĭ* .	1	1.642
Total	1000	1.641.559

Așà dar, după chiar arătările statisticeĭ oficiale rusescĭ, Basarabia în ḑilele nóstre a rĕmas, precum a fost acum aprópe un secol, locuită de nĕmul românesc; cele-l-alte némurĭ, carĭ compun abià $^1/_4$ parte, nu sunt Slavĭ, ci un amalgam de naționalitățĭ, atrase în acéstă țéră parte din causa unor împrejurărĭ economice defavorabile în carĭ trăiaŭ în țéra lor, parte din causa persecuțiunilor politice saŭ religióse din Turcia și Rusia, de unde aŭ fugit.

Orĭ-cum, rĕmâne cert că Basarabia, nu numaĭ a fost, din punctul de vedere istoric, parte integrantă a țĕriĭ românescĭ, dar că până în ḑilele nóstre a rĕmas și rĕmâne, din punctul de vedere etnic, un pămînt blagoslovit locuit de némul românesc.

---

(1) Numĕrul Evreilor e mult maĭ mare, de óre-ce Evreiĭ fug de orĭ-ce recensămînt.

CARTEA III.

MORAVURILE ŞI OBICEIURILE POPÓRELOR DIN BASARABIA. — CÂNTECE POPORALE DE ALE ROMÂNILOR, BULGARILOR, RUTENILOR, COLONIŞTILOR GERMANI, ŢIGANILOR ŞI ALTOR NĔMURI.

I.

ROMÂNIĬ.

Precum am vĕḑut, în Basarabia locuesce o poporaţiune varie şi fórte amestecată din punctul de vedere etnic. Afară de Românĭ, carĭ formézā imensa majoritate şi sunt adevĕraţiĭ autochtonĭ aĭ ţĕriĭ, locuesc acolo Rutenĭ, Ruşĭ, Polonĭ, Bulgarĭ, Sêrbĭ, Grecĭ, Armenĭ, Germanĭ şi Elveţienĭ. Fiecare din aceste unităţĭ etnice, vorbesce limba sa proprie, posedă moravurile sale, obiceiurile şi modul sĕŭ de a trăì — tóte acestea, împreună luate, în complexul lor, compun trăsura caracteristică a némuluĭ.

Trăind încunjuraţĭ şi în parte amestecaţĭ cu aceste popóre, Românii din Basarabia, carĭ până în ḑilele nóstre formézā $^3/_4$ din totalul poporaţiuniĭ întregĭ, aŭ sciut a impune străinilor, carĭ s'aŭ aşezat în mijlocul lor, multe trăsurĭ din moravurile şi modul lor de a trăì.

Sórta Românuluĭ din Basarabia, în trăsurile sale cele marĭ, a rĕmas de secolĭ aceeaşĭ. Pe când fraţiĭ sĕĭ de sânge de peste Prut, în România neatârnată, adăpostiţĭ sub scutul pepturilor, oţelite în lupta crâncenă cu puhoiul barbarilor, ale Orheienilor, Codrenilor şi mazîlilor, şi-aŭ croit o sórtă maĭ bună, el, Românul din Basarabia, a rĕmas sentinela latinităţiĭ printre alte némurĭ.

In curgerea secolilor, barbariĭ, carĭ năvăliaŭ în Basarabia, aveaŭ obiceiŭ de a ocrotì pe autochtoniĭ-agricultorĭ aĭ ţĕriĭ invadate (1) şi, mulţumită acestei ocrotiri, precum şi mai cu sémă mulţumită virtuţii sale naţionale, Românul de dincolo de Prut a sciut se rĕmâe pururea credincios némuluĭ sĕŭ. Deosebindu-se prin firea sa, fiind incomparabil mai bogat înzestrat de natură decât puhoiul némurilor străine, Românul pururea a avut şi are o înrîurire îmblânḑitóre asupra barbarilor. In contactul sĕŭ cu Rusul, Bulgarul, Sêrbul şi Rutènul, dînsul puţin a imprumutat de la eĭ, dar în schimb mult le-a dat din obiceiurile şi moravurile sale.

Ţĕranul român din Basarabia posedă caracterul Românuluĭ din valea Dunăriĭ, adecă e lipsit de avîntul neîmblânḑit al străbunilor sĕĭ Romanĭ, devenind din cuceritorul lumiĭ un liniştit pionier al vieţeĭ pacînice de agricultor. Tăcut din fire, puţin comunicativ, el se dedă munceĭ câmpuluĭ, legând sórta sa de solul patrieĭ, pentru apĕrarea căreia atâta sânge aŭ vĕrsat strămoşiĭ sĕĭ. Dar din când în când, în mijlocul ocupaţiunilor sale pacînice, temperamentul latin se ridică din fundul sufletuluĭ saŭ, şi atuncĭ, dacă cine-va a atins mîndria sa, pasiunea de rĕsbunare, ura în contra străinuluĭ crud şi fără de milă, sbuciumă consciinţa sa, şi ţĕranul din Basarabia îşĭ aduce aminte, inconscient póte, de adagiul strămoşilor sĕĭ: *adversus hostem aeterna auctoritas esto;* de alt-fel, după părerea chiar a scriitorilor ruşĭ (2), ţĕranul român e din fire compătimitor, ospitalier, blând şi prea supus.

Natura blagoslovită a ţĕriĭ sale, pămîntul fertil, climatul cald şi sănătos recompensézá cu belşug munca grea a Românuluĭ agricultor, şi de aceea dînsul, ca orĭ-ce popor meridional, e nepĕsător şi puţin econom. Causa acesteĭ nepĕsărĭ şi a lipseĭ de grijă pentru viitor reşéde întru cât-va şi în împrejurările istorice ale vieţeĭ sale. In sbuciumul continuŭ al lupteĭ cu hordele străine ce năvăliaŭ mereŭ în ţéra sa, în nesiguranţa seculară a bunurilor vieţeĭ, în avutul sĕŭ supus jafuluĭ şi prădăciuniĭ némurilor barbare, apoĭ în secolul XVIII, al Fanarioţilor, şi în secolul nostru, al cinovnicilor ruşĭ — ţĕranul român din Basarabia s'a deprins de a trăì de aḑĭ până mâne, fără a agonisì cevà pentru ḑile negre.

---

(1) Kogalniceano, *Hist. de la Valachie*, p. II: Les Valaques sont environnés de barbares, sans être mêlés avec eux»; B. P. Hasdeŭ, *Strat şi Substrat;* Gr. G. Tocilescu, *Archiv. p. Archeologia* etc.

(2) Zasciuk, *op. cit.*, p. 193; Dedloff, *Novaia Excursia;* Costamaroff, *Zaporajie;* Maximoff, *Za Dunaem;* Corolenco, în ultima sa scriere despre *Dobrogea*.

La 1869 ţĕranul român a scăpat din starea de clăcaş şi a fost recunoscut proprietar peste ogorul sĕŭ. Bucata de pămînt, ce a primit dînsul la împroprietărire, a fost suficientă pentru întocmirea uneĭ gospodăriĭ bune; dar lipsa de orĭ-ce capital l'a găsit nepregătit pentru întemeiarea uneĭ stărĭ economice solide. Liberat de jure, clăcaşul, din causa mizerieĭ, s'a vĕḑut nevoit a se angagià la munca câmpuluĭ boerilor şi arendaşilor, lăsând ogorul sĕŭ în voia întîmplărilor, cultivându-l rĕŭ şi chiar părăsindu-l cu desăvîrşire. Indatorat pururea, ţĕranul n'a fost nicĭ măcar liber de a-şĭ preţuì munca, iar miseria l'a menţinut în aceste condiţiunĭ până în ḑilele nóstre, aşà că *de facto* el totuşĭ a rĕmas aservit către proprietarul mare.

Ţĕraniĭ din Basarabia sunt cufundaţĭ în datoriĭ la arendaşĭ şi proprietarĭ. Incompatibilitatea stăriĭ economice actuale a ţĕranuluĭ faţă cu drepturile ce i-a dat actul de emancipare de la 1861 se reflectă perfect în nepŏsarea şi indiferentismul sĕŭ în ceea ce privesce resultatul munciĭ sale. Pentru ce să adune? Bucăţica de pămînt ce-ĭ aparţine stă părăsită saŭ cultivată rĕŭ, din causa lipseĭ de braţe, angagiate aiurea; vitele sale şi cel-lalt avut nu fac la olaltă nicì a o suta parte din ce datoresce el arendaşuluĭ şi Evreilor.

Ţĕranul român din Basarabia iubesce munca câmpuluĭ, între dînsul şi ogorul sĕŭ există o legătură puternică, care se reflectă asupra moraleĭ sale, a inteligenţeĭ sale, a moduluĭ sĕŭ de a-şĭ înfăţişà lumea ce-l încunjură, de a-şĭ explicà misiunea omuluĭ pe pămînt, de a-şĭ croì idealul sĕŭ. Acéstă iubire a pămîntuluĭ este o mare pârghie, care-l va scăpà de sigur din starea sa de miserie, dându-ĭ destulă tărie morală pentru a biruì împrejurările nefaste, carĭ astăḑĭ îl copleşesc din tóte părţile.

De alt-fel, acolo unde lipsesce garanţia legală pentru salvgardarea fructuluĭ munciĭ, omul cel maĭ harnic devine leneş, apatic, neprevĕḑĕtor şi nepĕsător. Lipsa de garanţiĭ sociale pentru resultatul munciĭ omuluĭ a avut pretutindenea acelaşĭ efect; şi maĭ cu sémă într'o ţéră ca Basarabia, cu clima eĭ caldă, e necesar un stimulent puternic, pentru ca omul să nu adórmă sub raḑele ferbinţĭ ale sóreluĭ.

Cu ţĕraniĭ din Basarabia, împroprietăriţĭ la 1869, s'a întîmplat acelaşĭ lucru, care a distrus altă dată aprópe întrégă clasa aşà de puternică a răzeşilor de la nordul Basarabieĭ. Răzeşiĭ de dincolo de Prut, din judeţele Chişineŭ, Orheiŭ şi Hotin, aŭ sărăcit şi încetul cu încetul s'aŭ transformat, pe alocurea, într'o clasă miserabilă de argaţĭ. Acésta s'a întîmplat tot din causa datoriilor contractate faţă cu arendaşiĭ şi Evreiĭ. Sunt sate răzeşescĭ acum, la partea de spre méḑănópte a Basarabieĭ, carĭ, pentru a plătì numaĭ dobânḑile capitaluluĭ împrumutat de pe la arendaşĭ şi Evreĭ, daŭ, în afară de jumătate din rodul câmpuluĭ, un tribut anual în limbĭ de porc, costiţe, ouĕ, găinĭ, lână, brânză, miere şi altele. Suntem dar acì în mijlocul evuluĭ mediŭ, cu tóte relaţiunile sale sociale.

Lipsesce ce e drept castelul medieval, dar în locul sĕŭ există curtea arendaşuluĭ şi hanul cârciumaruluĭ. Intre arendaş şi cârciumar există o solidaritate de interese, care-ĭ face pe amîndoĭ să încheie un contract reciproc; arendaşul n'are absolut nicĭ un interes de a păstrà proprietăţiĭ arendate fertilitatea soluluĭ, vigórea poporaţiuniĭ muncitóre aşezate şi bunele relaţiunĭ dintre proprietarul mare şi proprietariĭ micĭ vecinĭ; întreg interesul arendaşuluĭ e cuprins în a sleì tóte forţele, în a luà întréga vlagă de pe moşia arendată. Acelaşĭ interes îl are şi cârciumarul, ale căruia daraverĭ merg perfect de bine în mijlocul uneĭ poporaţiunĭ sărace, căcĭ poporaţiunea economă, avută şi harnică nu dă clienţĭ obicĭnuiţĭ la cârciumă.

Cârciumariĭ evreĭ din Basarabia aŭ obiceiŭ de a contractà cu arendaşiĭ un fel de înţelegere amicală, pe temeiul căreia pentru fie-care muncitor de câmp îndatorat la cârciumă garantéză proprietarul saŭ arendaşul cu simbria «argatuluĭ».

Cu ajutorul *rachiuluĭ*, cârciumarul evreŭ distruge şi cea de pe urmă scânteie de consciinţă ce maĭ sclipesce în sufletul ţĕranuluĭ, strîns ca în cleşte de miserie.

Marea şi gróznica plagă, care a sărăcit ţĕrănimea română din Basarabia, nu sunt numaĭ Evreiĭ şi arendaşiĭ; maĭ există afară de aceştĭ parasiţĭ socialĭ şi alte elemente, carĭ distrug avutul claseĭ rurale. Aşà de pildă sunt Ruşiĭ, Greciĭ, Sêrbiĭ şi Bulgariĭ, carĭ cumpĕră în Basarabia de la proprietariĭ pămînteni făşiĭ de pămînt încleştate între ogórele ţĕrănescĭ. Aceste făşiĭ de pămînt devin un fel de capcană pentru vitele satuluĭ; noiĭ proprietarĭ aŭ obiceiul de a cultivà câte o plantă suculentă, verzue, pentru ca de departe să pótă atrage privirea lacomă a viteĭ ţĕrănescĭ. Odată vita atrasă, pentru stricăciunile ocasionate trebue ca ţĕranul să plătéscă. Sunt multe, fórte multe manopere de acest fel, cu ajutorul cărora în jurul săténuluĭ din Basarabia trăesce o dróie de parasiţĭ, adunaţĭ din tóte părţile în voia întîmplărilor istorice prin carĭ a trecut Basarabia.

Nelegiuirile de tot felul aŭ învrăjbit poporaţiunea rurală din Basarabia şi aŭ sădit în inima blândă din fire a ţĕranuluĭ ura în contra albăstrimiĭ, făcĕndu-l să pérḑă orĭ-ce încredere în dreptate şi în legĭ.

Românul din Basarabia e totuşĭ blajin, bun din fire, o repetăm încă odată, şi cu frica luĭ Dumneḑeŭ; statistica criminală din Rusia demonstră cât se póte de bine acest adevĕr. Iată în ce mod ne înfăţişéză ea criminalitatea din Basarabia după némurĭ:

	Crime in contra proprietăţiĭ.		Contra persóneĭ.
Românĭ	0,05	la 100 de locuitorĭ	0,18
Rusinĭ	0,05	»	0.07
Evreĭ	0,15	»	0,03
Bulgarĭ	0,12		0,28
Germanĭ	0,01		0,10
Ruşĭ	0,45		1,24
Ţiganĭ	0,62		1,12
Rutenĭ	0,15	»	1,23

Românul din Basarabia e de statura mijlocie; numaĭ Orheieniĭ şi Codreniĭ din judeţul Chişineuluĭ sunt inalţĭ. Musculatura Românuluĭ e bine desvoltată, vînjósă. Pĕrul e negru; ochiĭ căpriĭ, marĭ, cu gene lungĭ; faţa deschisă, profilul bine desemnat, barba o rade şi pórtă plete lungĭ.

Cu peptul deschis în toiul erneĭ, ţĕranul român din Basarabia se bucură de o sănătate fórte resistentă. In Basarabia nu există *pelagra*, din causă că dijmuirea porumbuluĭ după lege *nu póte* întârḑià maĭ mult de Sf. Dimitrie.

Ţĕranca română din Basarabia e de statură mijlocie, sveltă cu umerii aplecațĭ în jos, cu peptul bine desvoltat, deșĭ fără ca bustul să pară desvoltat proporțional cu cușca peptuluĭ; pĕrul eĭ e negru, stufos, împletit în cosițe. Fisionomia nervósă a Românceĭ, cu ochiĭ negri și marĭ, e de o frumusețe netăgăduită și recunoscută de tóte némurile carĭ locuesc Basarabia. Celebrul etnograf rus d-l Zasciuc, în scrierea sa asupra Basarabieĭ, vorbind despre țĕranca română, scrie următórele: «Ochiĭ negri, strălucitorĭ și plinĭ de foc aĭ Moldovenceĭ, mișcările sale grațiósc, ba galeșe, ba leneșe, ba pasionate, fac din acéstă femee o ființă fórte plăcută.» Iar în alt loc, același autor adaoge: «Moldovénca, îngrijită de nepĕsarea bărbatuluĭ sĕŭ, e fórte economă și cumpĕtată. Modestă, ea e puțin sociabilă și nu iubesce pe un străin.» (2)

Locuința țĕranuluĭ român din Basarabia constă dintr'o căsuță construită din cărămidă și lemnărie de construcțiune. Cărămida de pămînt, materialul principal din care se construesce acéstă locuință, se confecționéză din pămînt lutos amestecat cu paie tăiate și băligar. Acest material, din causa fermentațiuniĭ băligaruluĭ, póte fi considerat ca fórte nesănătos.

Când locul pentru casă este ales, țĕranul începe construcțiunea locuințeĭ sale batĕnd în pămînt nisce parĭ, numițĭ *cuie;* apoĭ aceste cuie, a căror înălțime este aceea a viitorilor pĕrețĭ, se împletesc cu nuiele, trestie, stufărie, iar după ce împletitura s'a isprăvit, peste ambele părțĭ ale împletitureĭ se lipesce *ciamur*. După ce pĕrețiĭ sunt gata, se face tavanul și in fine acoperișul.

Construirea uneĭ locuințe noue se face cu óre-care solemnitate. Țĕranul invită pe consătenil sĕĭ; invitațiĭ se împart în două grupurĭ; pe când uniĭ benchetuesc, bĕnd și mâncând cele pregătite de stăpânul caseĭ în construcțiune, alțiĭ lucréză la zidirea caseĭ; apoĭ ceĭ dintâĭ se pun la lucru, iar ce din urmă la chef.

Casele cu ciamur se construesc în partea Basarabieĭ care posedă pădurĭ, iar prin județele lipsite de pădurĭ împletiturĭ nu se fac și zidăria întrégă se face din cărămidă de

---

(1) Военно.-Стат.-Сборникъ, *Россія.*

(2) *Защукъ. Внутренній и внѣшній Бытъ жителей Бессарабіи*, v. II, pp. 456—457.

pămînt. In Bugéc ţĕraniĭ construesc case din *oolit*, care e fórte resistent la umeḑélă.

Imprejurul caseĭ, din afară, se face de obiceiŭ tradiţionala prispă. Casa apoĭ se spoesce şi se văruesce pe din afară şi pe dinăuntru, zugrăvindu-se împrejurul ferestrelor floricele. Acoperişul se face saŭ de trestie, saŭ de paie. Hornurĭ alocurea se fac, iar alocurea nu, şi în acest din urmă cas fumul trece de-adreptul, printr'o gaură, în pod, unde rĕspândindu-se, afumă acoperişul, făcĕndu-l negru ca fundul céonuluĭ. Casa ţĕranuluĭ din Basarabia are o tindă, care desparte douĕ odăĭ saŭ o odae şi o cămăruţă. Păreţiĭ din lăuntru sunt próspeţĭ văruiţĭ, iar podelele spoite cu lut.

Locuinţa ţĕranuluĭ român e fórte curată şi acéstă curăţenie, uimind pe Ruşĭ, obicĭnuiţĭ cu necurăţenia ţĕranuluĭ rus, face pe etnograful rus d-l Zasciuc să exclame: «Este imposibil a găsì la un popor de jos o curăţenie aşà de perfectă, ca aceea care se observă în locuinţa Moldovénuluĭ din Basarabia». (1)

Intr'un colţ al odăeĭ, spre rĕsărit, sunt atârnate sf. icóne, împodobite cu florĭ artificiale saŭ adevĕrate, incadrate într'o draperie, făcută dintr'un cearceaf cusut saŭ dintr'o bucată de borangic; în josul icónelor, pe o poliţă, sunt lumînărĭ carĭ aŭ ars la biserică în ḑiua Sf. Vinerĭ, prosfiră, snopĭ micĭ de griŭ legaţĭ în cruce. Maĭ departe, pe păreţĭ, câte o litografie ruséscă, imaginea unuĭ general saŭ a vre-unuĭ episod de răsboiŭ.

De-alungul tavanuluĭ, pe o poliţă, sunt înşirate mere domnescĭ, iar pe la colţurĭ câte o legătură de busuioc uscat, ce exhală o aromă care îmbibă aerul din odae. Sub icóne, drept mobilă, e o laviţă lungă de lemn, la ţĕraniĭ fruntaşĭ câte un pat-divan, acoperit cu o saltea de paie, peste care e aruncat un leişĕr saŭ nisce *«scórţe ţesute de mânĭ frumóse»*, precum ḑice ţĕranul. Lângă pat e o masă acoperită cu o bucată de pânză curată.

Intr'unul din colţurile caseĭ stă un scrin colorat, de-asupra căruia sunt puse cu orînduială perine, scórţe şi altele. Acésta e zestrea feteĭ.

Casa ţĕrănéscă are de obiceiŭ treĭ ferestre şi o mică ferestruică în dosul sobeĭ. Asemenea şi în cămăruţa despre curte maĭ e o mică ferestruică, numită *ochiŭ*. Ferestrele aŭ geamurĭ; rare-orĭ în loc de geam se vĕd bucăţĭ de burduf, bine întins.

---

(1) Внут. и Внѣш., Бытъ жителей Бессарабіи, Защукъ, v. II. p. 458.

Acum doue-ḑecĭ de anĭ ţĕranul român, pentru a-şĭ lumină locuinţa séra, întrebuinţà o ploscă umplută cu seŭ, avênd la mijloc un fitil; acum însă s'aŭ întrodus şi pe la sate lămpĭ de tinichea pentru petroleŭ.

Lângă casă, în judeţele păduróse, se află construită o mică căsuţă de lemn, fără ferestre, unde se păstréză unelte de gospodărie; alăturea e pivniţă, apoĭ un coşar pentru porumb, iar maĭ departe grajdul şi poiata, construite din nuiele împletite şi acoperite cu ciamur. Tóte aceste acarete sunt încunjurate cu gard.

In judeţele lipsite de pădurĭ, acaretele lipsesc şi vitele vara sunt la păşune, iar érna saŭ în curte saŭ într'o îngrăditură obştéscă a satuluĭ.

Imbrăcămintea ţĕranuluĭ român din Basarabia e aprópe aceeaşĭ ca a ţĕranuluĭ român de dincolo de Milcov. Imbrăcămintea se compune dintr'o pălărie de paie vara saŭ căciulă, din cămaşă şi ismene, făcute de pânză de casă, altă dată ţesută pe d'intregul de in, iar acum făcută pe jumătate cu bumbac; piciórele sunt încălţate cu opincĭ. De-asupra cămăşiĭ ţĕranul aruncă pe umerĭ o *manta*. Femeile vara pórtă o cămaşă lungă, pe de-asupra căreia se îmbracă saŭ fustă saŭ şorţ, şi o caţaveică; piciórele sunt desculţe saŭ în opincĭ. Imbrăcămintea de sĕrbătóre şi ḑile marĭ constă obicĭnuit dintr'un *antereŭ* de demicaton, iar la ceĭ cu dare de mână de mătase; antereul se încinge cu brîŭ. Érna, pe de-asupra acestor haine se maĭ îmbracă *cojocul*. De-asupra brîuluĭ ţĕraniĭ se maĭ încing şi cu o încingĕtóre largă de pele, împobită cu nasturĭ (bunghĭ) şi cruciuliţe de aramă. Duminica se pórtă nisce şalvarĭ largĭ creţĭ în dos, de demicaton albastru saŭ din postav de casă (bernevişĭ), iar pe de-asupra antereuluĭ o scurteică; în loc de opincĭ, nisce *ciobote* potcovite cu potcóve de aramă. In judeţele Chişineŭ, Soroca, precum şi în judeţele din sudul Basarabieĭ, pe la Bender, Akerman, Ismail, ţĕraniĭ românĭ aŭ părăsit aprópe cu totul portul naţional şi se îmbracă în «haine nemţescĭ», iar femeile se îmbracă ca la oraşe. In judeţul Soroca ţĕraniĭ carĭ aŭ îmbrățișat schisma protestantă a Stundiștilor se îmbracă în haine la fel cu coloniștiĭ germanĭ.

La flăcăiĭ din sat e acum mare modă pentru jiletce și veste. Și ciobótele cu brîul sunt două obiecte de mare cochetărie.

Imbrăcămintea țĕrancelor de ḑile marĭ și de sĕrbătorĭ se compune dintr'o rochie de bumbac saŭ de mătase; peste rochie se îmbracă o cațaveică îmblănită cu blană de vulpe, iar pe cap se pórtă o brobódă saŭ tulpan. Femeile bĕtrâne îșĭ acopĕr capul cu prosop alb de pânză, femeile tinere cu o bucată de borangic saŭ un testemel. Fetele nu-șĭ acoper capul și pórtă pĕrul împletit în cosițe, carĭ cad pe spate, saŭ sunt reținute de un pieptene, ornat cu o garofiță saŭ altă flóre. Țĕranca română din Basarabia iubesce a se găti, e chiar cochetă, pórtă inele, gâtul eĭ e plin de mărgele saŭ *harmaz*, precum pórtă și cerceĭ. Firesce că tóte aceste giuvaerurĭ nu se pórtă decât în ḑile de sĕrbătóre, iar în ḑilele de muncă portul femeilor e simplu, dar tot-deauna curat. Statisticianul-etnograf rus d-l Zasciuc, vorbind despre acéstă calitate a femeeĭ românce din Basarabia, se exprimă în următorul mod: «Trebue să dăm dreptate țĕrancelor moldovence din Basarabia— ele se îmbracă simplu, dar cu mult gust și fórte curat, deșĭ sunt cam cochete.» (1)

Hrana țĕranuluĭ român se compune din mămăligă cu brânză, pesce sărat și slănină. Din bucatele de frupt țĕranul mănâncă borș cu carne, unghia cu cépă, borș cu tocmagĭ, ciorbă de puiŭ, curechiŭ cu slănină, plachie din orez saŭ porumb, rĕciturĭ, zamă, frocățeĭ, sarmale, iar ca desert plăcintă, învîrtitură, călțunașĭ și prăjiturĭ. Firesce că, înșirând aci arta culinară a țĕranuluĭ din Basarabia, n'avem de gând a face pe cine-va să crédă că aceste bucate formézä obicĭnuitul *menu* al luĭ; de obiceiŭ țĕranul român se mulțumesce cu mămăliga sa și cu ceva varză acră saŭ alte legume. Duminica flăcăiĭ și fetele, cu buzunarele pline cu cucoșeĭ (floricele), încing o horă (joc); pe alocurea Rușiĭ aŭ introdus ca desert sémința de flórea sóreluĭ. Mâncările de post ale țĕranuluĭ se compun din borș cu fasole, curechĭ, mazĕre, tocmagĭ, cartofĭ, pesce sărat, curechĭ cu móre şi pepenĭ murațĭ (castraveţĭ), turtă de post, chiseliță de mere, pere, etc. Repetăm însă că tóte aceste bucate nu sunt la îndemâna ţĕranuluĭ în fie-care ḑi; bucate de acestea românescĭ, carĭ altă dată eraŭ obicĭnuite la masa țĕranuluĭ, acum apar numaĭ la ḑile marĭ, iar de obiceiŭ ţĕranul se hrănesce rĕŭ şi neîndestulător pentru munca câmpuluĭ şi viéța în aer.

---

(1) Zasciuc, p. 641.

Contactul țĕranuluĭ român cu poporaţiunea ruséscă a produs asupra luĭ o înrîurire vătĕmătóre: unde e Rus, e şi rachiŭ. Acum patru-ḑecĭ de anĭ ţĕraniĭ românĭ din Basarabia nu întrebuințaŭ absolut de loc bĕuturile spirtóse, mulțumindu-se cu vinul din crama părintéscă, iar acum accisele, după datele statistice, înregistréză peste 570.000 vedre de rachiŭ, ce se consumă în Basarabia împreună cu cele 2.500.000 vedre de vin pe an.

Alcoolismul cu cortegiul sĕŭ de bóle bântue prin sate şi, cu tóte că țĕranul român nicĭ odată prin firea sa nu póte deveni bețiv ca alte popóre, totuşĭ dînsul nu maĭ posedă acea cumpătare străbună pentru bĕutură.

Obiceiurile țĕrănescĭ. Familia ţĕranuluĭ român de dincolo de Prut şi-a păstrat până acum tipul curat al uneĭ familiĭ patriarchale. Capul familieĭ e adevĕratul patriarch şi pe la răzeşiĭ din ţinutul Orheiuluĭ până acum s'a păstrat vechiul obiceiŭ ca copiiĭ să sărute după masă mâna părinteluĭ. Cuvîntul *tu* la țĕranĭ se întrebuințéză numaĭ faţă cu nevîrstniciĭ, iar celor maĭ marĭ să ḑice: *mată* (dumnéta), *matale* (domnieĭ-tale).

Gospodăria casnică e pe mâna soţieĭ; țĕranca română din Basarabia e harnică, muncitóre şi economică, şi pe temeiul acestor calităţĭ ale femeieĭ-gospodine se rézimă avutul ţĕrănesc.

In judeţele de méză-nópte ale Basarabieĭ, mulțămită faptuluĭ că păşunea şi fînețele sunt stăpânite de-avalma de sătenĭ, țĕranul român posedă şi acum câte o vacă, 20—30 oĭ, o pereche de caĭ şi boĭ. Acest avut, firesce, aduce mare spor în economia sa casnică.

Ţĕranul nu se amestecă în de-ale caseĭ; el vara muncesce afară la câmp, iar érna se îndeletnicesce cu cărăuşia, saŭ, dacă n'are de muncă, şéde la cârciumă, unde face politică, adecă vorbesce despre primărie, saŭ cel mult despre stanovoi (sub-prefect).

In adunările ţărănescĭ femeia nu ieà pàrte, chiar la biserică ţărancile staŭ în dosul bărbaţilor, şi numaĭ elita satuluĭ, preotésa şi fetele primaruluĭ, îşĭ permit une-orĭ de a stà lângă amvon. Când mireniĭ se apropie de sf. cruce saŭ se împărtăşesc cu sf. darurĭ, ţăraniĭ tot-deauna sunt ceĭ dintâĭ, iar după eĭ vin ţărancele. Acum 40 de anĭ ţăraniĭ aveaŭ obiceiul de a săruta mâna boeruluĭ saŭ a verĭ-ce funcţionar; acum acest obiceiŭ a dispărut, cu tóte că umilinţa şi linguşirea faţă cu ceĭ puternicĭ se manifestă şi acum.

Ţĕranul român din Basarabia e religios însă nu bigot; el se conformézǎ tuturor prescripţiunilor bisericescĭ, postesce şi respectă pe preotul satuluĭ, dacă acesta este adevĕrat sacerdot. Altă dată clerul rural erà strîns legat cu enoriaşiĭ, atât prin comunitatea credinţeĭ, cât şi prin interesele economice de fie-care ḑi. Preotul satuluĭ, afară din biserică, erà şi el un simplu plugar, care-şĭ muncià ogorul precum îĭ muncesce ţĕranul. Atât el, preotul de mir, cat şi ţĕranul aşezat pe pămîntul mănăstiriĭ, aveaŭ acelaş duşman comun — pe călugăr. De acì, dintr'o parte, erà lucru firesc ca să se nască o intimitate şi solidaritate de interese între ambele părţĭ, de altă parte, misiunea înaltă şi cunoscinţa Sf. Scripturĭ garantaŭ preotuluĭ stima enoriaşilor. De aceea preotul satuluĭ ocupà pretutindenea, în manifestările vieţeĭ de fie-care ḑi a satuluĭ, locul dintâiŭ. Un preot iubit de sat erà povăţuitorul ascultat de sătenĭ, autoritatea sa erà mare. Din nenorocire însă rusificarea cleruluĭ a rupt legătura ce existà până acum între prot şi sătenĭ; preotul rusificat şi-a croit o viéţă separată, cu totul alta de cât e viaţa de muncă a ţĕranuluĭ; din preotul-plugar s'a format preotul-amploiat al statuluĭ, preotésa din gospodină şi mamă s'a transformat şi ea în cocóna-preotésa, fetele popiĭ s'aŭ făcut *duduce*. Şi în loc de iubire, ţĕraniĭ n'aŭ astă-ḑĭ pentru acest tip noŭ de preot decât frică şi ură, carĭ se manifestă în miĭ şi miĭ de anecdote poporale despre popă, preotésă şi fetele popiĭ.

Obiceiurile şi moravurile ţĕranuluĭ român din Basarabia arată cât se póte de bine caracterul blajin, ospitalier şi umanitar al némuluĭ din care el se trage. Nascerea, botezul, căsătoria, şeḑătórea, înmormîntarea etc. sunt atâtea prilejurĭ pentru a da pe faţă aceste însuşirĭ sufletescĭ, în cât în ele, ca într'o oglindă, se reflectă caracterul sĕŭ naţional.

Iată unele din obiceiurile maĭ caracteristice ale ţĕranuluĭ român din Basarabia.

Nascerea. A treia ḑi după nascerea copiluluĭ, ţĕranul prăznuesce *rodişul*. (1) In acéstă ḑi móşa umblă pe la vecinĭ şi prietenĭ, invitând lumea la masă. Óspeţiĭ vin cu darurĭ; femeile aduc o batistă cu mazĕre, fasole, castraveţĭ, perje (prune), mere, pómă (strugurĭ) şi altele, bărbaţiĭ daŭ banĭ.

Intrând în casă, óspeţiĭ ḑic:

— Să trăiască pruncul, să calce pe urmele părinţilor, să-l norocéscă Dumneḑeŭ!

Părinţiĭ rĕspund:

— Mulţumim dumné-vóstre!

Apoĭ, după primirea cadourilor, se pregătesce masa, care se compune din următórele bucate: sarmale, plăcinte, ferturĭ, învîrtiturĭ, prăjiturĭ, vin şi rachiŭ. Óspeţiĭ se aşéză — beaŭ şi mănâncă.

Peste o sĕptămână după *rodiş*, se face de obiceiŭ botezul. Cumetriĭ se aleg dintre ómeniĭ de frunte. Altă dată cumetriĭ eraŭ numaĭ bărbaţĭ, acum sunt şi femeĭ. Botezul se face la biserică, unde pruncul este adus de móşă, urmată de cumetri. După botez, părinţiĭ invită pe preot la masă şi plécă cu toţiĭ în casa părinţilor.

Séra naşul e dator a da un prânḑ la dînsul acasă. La acest prânḑ, pe masă se pun douĕ sticle de vin: dintr'una beaŭ óspeţiĭ, iar din alta naşul. După prânḑ unul din cumetri ieà în mână un colac pregătit dinainte şi acoperit cu un prosop şi se apropie de naş:

— Poftim, primesce colacul!

Iar naşul rĕspunde:

— Poftim aur şi argint... Să dea Dumneḑeŭ noroc!

Apoĭ naşul închină, ḑicĕnd:

— Pruncul s'a creştinit, să-ĭ fie în cés bun, să trăiască părinţiĭ şi nănaşiĭ!

A doua ḑi după botez copilul este scăldat, şi cu acéstă ocasiune iarăşĭ se face masă.

---

(1) Pe alocurea lehuza în ḑiua nasceriĭ devine stăpână deplină peste voinţa bărbatuluĭ. Totul se face precum poruncesce ea.

Căsătoria. In Basarabia printre ţěranĭ existá obiceiul ca tînĕrul singur să-şĭ caute ursita; părinţiĭ nu se amestecă de cât apoĭ, când este vorba de a consimţi la cásătoria proiectată.

Rar se întîmplă însă ca părinţiĭ să se împotrivéscă, saŭ şi maĭ rar ca să silésca pe tînĕr saŭ pe fată să ieà în căsătorie pe care nu-ĭ place. In cas când flăcăul nu-şĭ găsesce fată în sat, plécă într'un alt sat străin, împreună cu vre-un om aşezat şi căsătorit, şi, cu ajutorul acestuĭ om cunoscut în acel sat, face cunoscinţă cu fata care i-a plăcut. Tineriĭ se îndrăgostesc, dar dragostea se ţine în mare taină şi e tot-deauna platonică.

Dacă părinţiĭ feteĭ primesc pe tînĕr în casă, acésta dovedesce că eĭ sunt gata a-ĭ da fata, şi atuncĭ tînĕrul urméză cu curtenirea, care duréză une-orĭ maĭ multe lunĭ de ḑile. Când în fine părinţiĭ ambelor părţĭ s'aŭ înţeles, tînĕrul devine logodnic.

In unele judeţe, şi anume în ţinutul Soroca, s'a maĭ păstrat un simulacru de obiceiŭ vechiŭ de a răpì pe mirésă. In acest cas, lucrurile se petrec în următorul mod: flăcăul, făcênd cunoscinţă cu fata, se înţelege cu dînsa, iar prin dînsa cu părinţiĭ eĭ, şi o fură din casele părintescĭ, ajutat fiind de alţĭ flăcăĭ prietenĭ. In momentul când mirésa furată a trecut pragul caseĭ mireluĭ, unul din flăcăĭ slobóde douĕ, treĭ focurĭ de pistol, dând scire satuluĭ despre faptul îndeplinit. Mirele e dator însă a păzì bine lucrul furat, căcĭ i se póte întîmplà ca fata, fiind o cochetă, să se fi lăsat a fi răpită numaĭ de ochiĭ lumiĭ, pentru ca, răpită de unul după care părinţiĭ sunt dispuşĭ a o da, să fugă apoĭ cu un altul care n'a plăcut părinţilor seĭ. In acest cas, cel dintâiŭ devine de rîsul satuluĭ.

Când căsătoria se face într'un mod obicĭnuit şi părinţiĭ aŭ aprobat alegerea făcută, mirele se adreséză la vre-o rudă, şi maĭ cu sémă la naşul sĕŭ, rugându-l de a fi *staroste*. Primind a fi staroste, naşul îşĭ alege un tovarăş, tot dintre ómeniĭ aşezaţĭ din sat, şi merge în casele părinţilor feteĭ. După obicĭnuitele urărĭ, starostele ḑice:

— Cumetre, eŭ am venit iacă pentru ce; ne-a călcat un flăcăŭ din cutare sat al cutăruĭ om şi am socotit că are să fie potrivit cu copila d-tale, şi venim ca să vorbim?

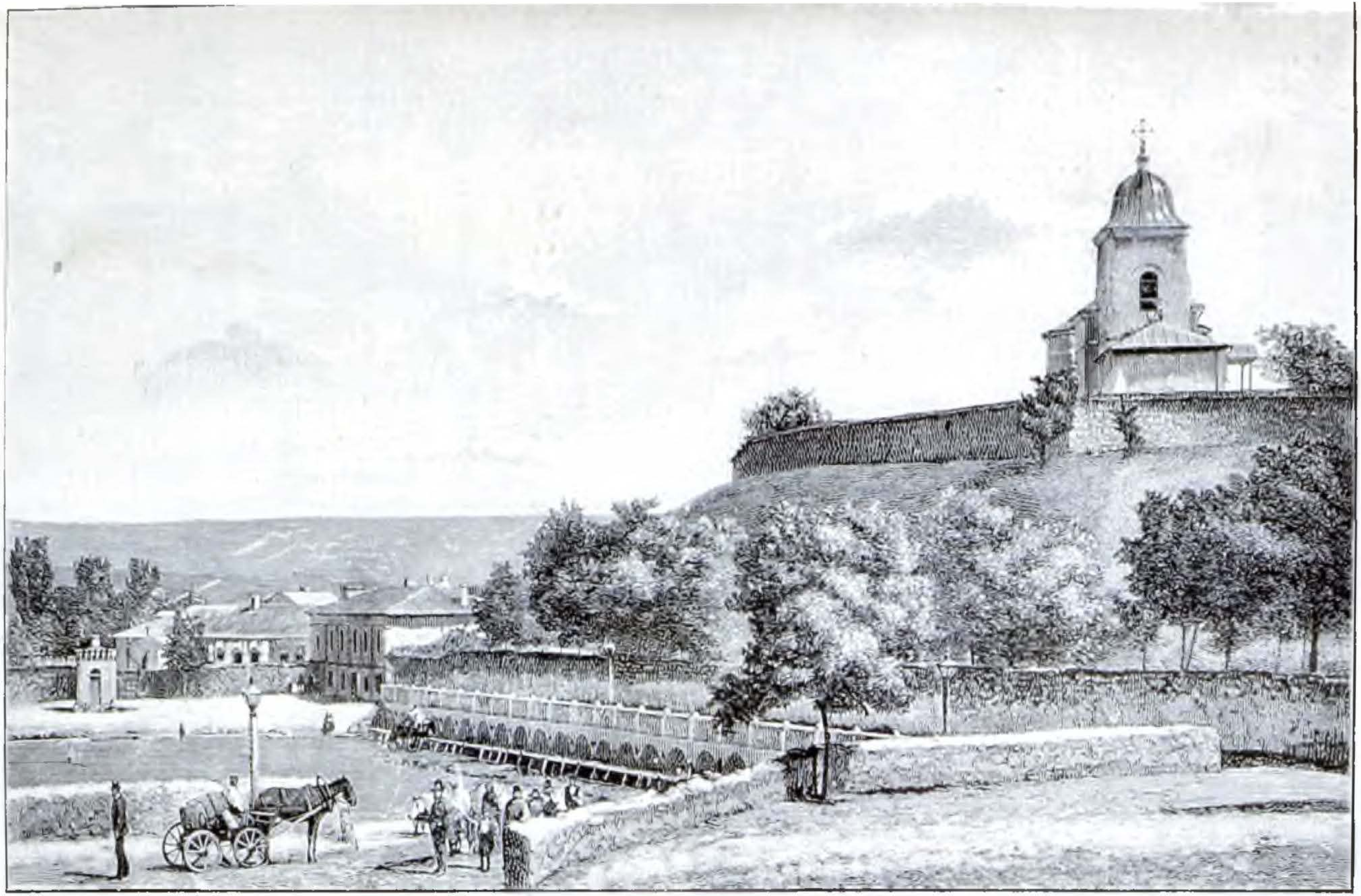

Biserica Mazarachi cu isvórele (Fantal) din Chișineŭ.

— Poftim cumetre, şi vino! rĕspunde tatăl copileĭ, dacă flăcăul iĭ place.

Voind a mărità fata, părinţiĭ aleg şi eĭ din partea lor un staroste, însărcinându-l să afle starea flăcăuluĭ, purtarea şi rudenia luĭ. Primind apoĭ sciri satisfăcĕtóre, părinţiĭ feteĭ daŭ mireluĭ făgăduiala şi-ĭ permit să visiteze casa lor, şi mirele vine, urmat de staroste. Tineriĭ fac atuncĭ cunoscinţă într'un mod solemn în faţa tuturor, deşì se cunosc de mult, şi sunt blagosloviţi la icóne. După binecuvîntare, mirésa sărută mâna celor presenţĭ. Apoĭ ambele părţĭ pun la cale cestiunea privitóre la zestre. Stăpâna caseĭ în acest interval pregătesce cina, iar stăpânul cinstesce pe óspeţĭ cu vin; în curte se trag focurĭ de puşcă şi de pistóle.

Petrecerea durézǎ până târḑiŭ nóptea. După cină se pun pe masă două talere: într'unul părinţiĭ feteĭ pun o năframă şi un inel, pe altul mirele pune banĭ. După acésta tatăl feteĭ ḑice, adresându-se către acésta:

— Du-te şi ieà-ţĭ ce-ţi trebue!

Fata, dacă flăcăul îĭ place, ieà baniĭ, iar în cas contrariŭ năframa. Dacă fata a luat baniĭ, flăcăul ieà năframa şi inelul. Acesta este ritualul obicĭnuit al logodneĭ.

La plecare, ambele părţĭ hotărĕsc ḑiua în care vor fixà căsătoria.

Acéstă ḑi solemnă se numesce *ḑiua rĕspunsuluĭ*. După ce a trecut terminul până la acea ḑi, căsătoria nu se maĭ póte stricà.

In intervalul aceluĭ timp, ambele părţĭ se pregătesc pentru nuntă.

In ajunul ḑileĭ de cununie, mirele petrece cu flăcăiĭ satului. După ce petrecerea s'a isprăvit, părinţiĭ daŭ binecuvîntarea fiuluĭ lor şi acesta încalecă pe cal şi, încunjurat de tovarăşĭ, plécă la mirésă; în urma escorteĭ mireluĭ merg carele cu rubedeniile. Intr'unul din care sunt lăutarĭ, carĭ cântă din viorĭ şi cobză tot cântece de-ale nóstre românescĭ; pe drum flăcăiĭ chiuesc şi se întrec. La popasurĭ se încinge câte un joc (hora) şi se bea vin din ploscă. Apropiându-se de satul mireseĭ, mirele trimite înainte pe *conacarĭ* saŭ *vorniceĭ*, pentru ca eĭ să vestéscă apropierea cortegiuluĭ. Şi atunḑĭ părinţiĭ feteĭ se pregătesc de primire.

Mirésa ese spre întîmpinare în pragul uşeĭ. Vorniceiĭ se apropie şi, după urările de ocasiune, se unesc cu vorniceiĭ mireseĭ şi merg spre întîmpinarea cortegiuluĭ. Apropiându-se de ceĭ sosiţĭ, vorniceiĭ mireseĭ pun în capul mireluĭ un colac, pe care imediat vorniceiĭ mireluĭ îl sfărâmă în bucăţĭ. Mergênd apoĭ toţĭ împreună spre casele mireseĭ, cortegiul se dă la o parte şi mirele înaintéză singur către mirésă, încunjurată de rudele eĭ. In acest moment cómele cailor se împodobesc cu prosópe cusute cu fir «de mână măiastră». Când mirele stă alăturea de mirésă, unul din vorniceĭ declamă sus şi tare următórele strofe: (1)

Bună ḑiua, bună ḑiua, soră frumósă,
Bună ḑiua, boerĭ dumné-vóstră!
Am venit să vĕ întrebăm de viéţă:
Bună vi-ĭ viéţa?
— Hie mila Domnuluĭ
Şi a Impĕratuluĭ!
— Mulţumim luĭ Dumnedzĕŭ
Că nicĭ nouĕ nu ni-ĭ rĕŭ.
Dar al nostru Impĕrat,
De când s'aŭ ridicat,
Multă óste aŭ adunat.
Şĭ-aŭ purces cu óste la vînat,
Să vineze câmpiĭ cu florile,
Codriĭ cu isvórele,
In carĭ locuesc tóte hiarele.
Dar sfetniciĭ Măriĭ Sale
La un mijloc de cale
Aŭ găsit urme de hiare,
Şi aŭ dzis că nu-s urme de hiare,
Şi-s urme de zînă
Ce-a vinit la fântână,
Cu a nostru Impĕrat de bună
Ca să-l hie preună.
Iar al nostru Impĕrat
Fórte mult s'aŭ bucurat,
In scărĭ de aur s'aŭ ridicat (s'aŭ înălţat)
Preste oştire aŭ căutat,
Şi ne-aŭ ales pre noĭ,
Pre aceştĭ voinicĭ doĭ,
Pe caĭ bărbaţĭ

---

(1) Auḑit în satul Petricanĭ, jud. Chişineŭ, 1889.

Și din gură învĕțațĭ,
Şi ne-aŭ trimis prin crângu şeruluĭ,
Pre lumina stelelor.
Vĕḑênd óste că nu se lasă,
Ne-am abătut noĭ la acéstă casă,
Sóră frumósă,
Boeriĭ dumné-vóstră.
Dar stolnicul de casă
Cu bun rĕspuns să ne iasă.
Șe umblăm? Șe căutăm?
Noĭ séma bine să vĕ dăm.
Noĭ nu suntem ciocoĭ
Saŭ negustorĭ de boĭ,
Noĭ suntem solĭ de la solie
De la pre şinstita împĕrăție,
Din pofta domnéscă
Din străşnicia împĕrătéscă,
Ca niminĭ cuvîntul să nu ne clintéscă.
Iar al nostru Impĕrat
Pe aicĭ că aŭ maĭ umblat
De astă flóre aŭ dat,
S'aŭ sfătuit cu sfetniciĭ bĕtrânĭ
Şi cu hiciorĭ de óminĭ bunĭ
S'o ieà din grădina domnéscă,
S'o ducă în grădina împĕrătéscă,
Acolo s'o rĕsădéscă,
Maĭ frumos să înfloréscă,
Ca să hie şinste părinților,
Şi laude nanaşilor
Şi noue tutulor fraților.
Avem a vĕ dà colac zaharnit,
Cu miere îndulșit;
Nu ni-ĭ de dat,
Şi ni-ĭ de schimbat,
Cu o mână să dăm,
Cu o mână să luăm,
Unul pre altul să nu înşelăm.
Avețĭ a ne da naframițe de in,
Să ne ştergem gurița de ghin;
Naframița înhierată
De frîile cailor legată.
Noĭ înapoĭ când ne-om înturnà,
Caiĭ din cap vor da,

Naframiţele vor săltà;
Iar al nostru Impĕrat,
Când ne-a vidè, s'o ţinè bun încredinţat
Că i-am făcut slujba cu adevĕrat.
Şi bine v'am găsit sănătoşi!
Iar al nostru Impĕrat când va vînà,
Pămîntul va huì;
Când va descălecà,
Pămîntul se va cutremurà.
El nu vine saŭ cu v'o tărie,
Saŭ cu v'o mărie,
Saŭ cu sabia franţuzéscă,
El vine cu închinăciune
Şi cu plecăşiune
Şi aţi jurat ca să-ĭ daţĭ,
Şi cu ochĭ bunĭ să-ĭ cataţĭ.
Vĕ gătiţĭ cu care de fîn,
Cu buţĭ de ghin,
Cu ialoveţĭ graşĭ,
Cu pâne frumósă,
Să ne pohtiţĭ la masă,
Şi pe noĭ fruntaşĭ,
Că v'am găsit sănătoşĭ
In casa dumnélor-vóstră
Amin.

După ce vornicelul a isprăvit de declamat, mirésa stropesce pe mire cu apă de busuioc, iar vorniceilor le dă câte o basma. Mirele drept rĕsplată îĭ dăruesce un galben. Apoĭ óspeţiĭ merg de se culcă, pentru a se maĭ odihnì de drum, iar tineriĭ încing o horă (joc).

După o oră saŭ două, se presintă la mire doĭ vorniceĭ, avĕnd fie-care câte o prăjină lungă în mână; la vîrful prăjinilor sunt legate batiste. Eĭ ţin în mânĭ şi câte o ploscă cu rachiŭ şi nisce prăjiturĭ, cu carĭ cinstesc pe mire şi pe óspeţĭ; apoĭ îĭ invită pe toţĭ la masă.

Când óspeţiĭ staŭ la masă, mirésa rĕmâne în curte, unde petrece în mijlocul fetelor şi flăcăilor. In timpul mesei, vorniceiĭ călărĭ pe caĭ se apropie de ferestre şi îndémnă pe mire să mérgă la întrecere ca să-şĭ arate voinicia. Mirele refusă şi însărcinéză pe alţĭ doĭ vorniceĭ ca să-l înlocuiască. Apoĭ se face o alergare de caĭ, la care ieaŭ parte toţĭ vorniceiĭ; cel ce a întrecut pe toţĭ este aclamat şi mirésa îl cinstesce cu un pahar de vin,

După masă, mirele cu aĭ sĕĭ merg de se culcă puţin; apoĭ, după ce s'aŭ odihnit cu toţiĭ, mirele trimete prin conăcarĭ darurile de nuntă mireseĭ. Aceste darurĭ, de obiceiŭ, se compun din ghete cu tocurĭ, ciorapĭ şi alte lucrurĭ; răzeşiĭ dăruesc cămăşĭ de borangic, testemele de mătase, cerceĭ de argint şi chiar de aur, după starea fie-căruia; tatăl mireseĭ primesce şi el câte o bucată de postav saŭ o păreche de ghete (ciobote), mama o bucată de pânză saŭ de borangic. Conăcariĭ, remiţĕnd darurile, ḑic *poclóncle*:

La gazdă, boeriĭ, la gazdă! (1)
De ne sunteţi fraţĭ iubiţĭ,
Intr'a dumné-vóstră curte să ne poftiţĭ;
Iar de nu vĕ e voie de noĭ,
Spuneţĭ, ca să ne 'nturnăm înapoi.
Vĕ rugăm să ne faceţĭ cale şi cărare
Până la dumné-eĭ şinstită flóre.
Bucură-te, bucură-te, coconiţă mirésă,
Şi te veselesce,
Corabia că de la coconu mire-ţĭ sosesce.
Iar coconu mire din ném mare şi bogat
Pre bun cal aŭ încălecat,
Când în tîrg ca în Ţarigrad aŭ alergat,
Când în tîrg ca în Ţarigrad intrând,
Sórele rĕsărind, dughenele deschiḑĕnd,
Iar coconu mire cu ochĭ negrele privind
Şi cu galbení tot cumpĕrând,
Fetişóreĭ dumi-tale le potrivind,
Şi în hârtie le învĕlind,
Şi în corabie le puneà,
Iar corabia pre mare porniă.
Şi aŭ dat Dumneḑeŭ
Şi aŭ bătut un vînt
Din jos de la apus
Despre marea din sus,
Şi aŭ cârligat corabia în bot
Şi s'aŭ sfărâmat de tot...

---

(1) Culésă de către un licean, care a scris-o nu după graiul din Basarabia.

Numaĭ un corăbier maĭ bĕtrân aŭ scăpat
Pe o scândură de brag,
Şi aŭ mers, din val în val,
Pân' el aŭ ajuns la mal.
Şi aŭ strigat:
— Fă Impèrate ce veĭ puté,
Că de iştea nime o samă nu veĭ vedé.
Iar coconu mirele maĭ de nẻm mare şi bogat
Maĭ pre bun cal aŭ încălicat
Şi în tîrg ca în Chişineŭ intrând,
Sórele rĕsărind, dughenele deschiḑênd,
Negoţile întinḑênd,
Iar coconu mirele cu ochĭ negrele privind,
Feţişóreĭ matale, cuconiţă mirésă, le potrivind,
Şi în hârtie le învĕlind,
Şi în corabie le puneà,
Şi corabia pre mare o porniià,
Şi corabia la dumné-ta
Cuconiţă mirésă sosì.
Poftim, cuconiţă mirésă,
De le primesce.
Amin.

Mirésa, primind darurile de nuntă, cinstesce pe conăcarĭ şi le transmite darurile sale mireluĭ. Aceste darurĭ se compun din lucrurĭ bărbătescĭ: cămaşă cusută cu fir şi altele. Când mirésa remite cadourile, conăcariĭ ḑic:

La gazdă, boeriĭ, la gazdă!
Iar de ne sunteţĭ fraţĭ şinstiţĭ
Intr'a dumné-vóstră curti să ne poftiţi;
Iar de nu vii voie de noĭ,
Spuneţi, să ne 'ntornăm înapoĭ.
Vè rugăm să ne faşeţĭ cale şi cărare
Până la dumné-luĭ Craiul-şel mare.
Bucură-te, bucură-te, cuconu mire,
Şi te înveselesce,
Că corabia de la mirésă sosesce.
Iar cuconiţa mirésă,
Auḑind de venirea dumi-tale,
Fórte bine s'a bucurat
Şi s'aŭ gătit cu făcliĭ aprinse,
Cu pahare drese,

Câte sunt întrebuinţate la mese;
Şi încă s'aŭ maĭ gătit
Şi s'aŭ maĭ silit,
Ţi-aŭ gătit dumi-tale
Cucóne mire o cămaşă de matasă,
Cu marginele alésă,
Şi un bîrneţ de in
Cu floricele de hir,
Şi aşà se rógă dumné-eĭ cuconiţa mirésă
De micĭ de marĭ să le primescĭ.
Pohtim mire, de vĕ cereţi preţ,
Din tot năsturaşul gălbenaşul,
Din tóte boghiţe leiţe.
Amin.

Mirele ieà după acésta darurile şi dă vorniceilor banĭ, după stare.

După acésta către mire vine alt rînd de solĭ — sunt femeile satuluĭ, carĭ se apropie cântând şi dănţuind.

Femeile aduc perne, plapomă (odéĭ, albiturĭ, strachine şi altele. Apoĭ, încunjurat de lume, mirele cinstesce pe femeĭ, iar vorniceiĭ slobod focurĭ de pistóle. După acésta mirele plécă spre casele mireseĭ. In curte se încinge horă mare, la care se prinde şi mirésa.

Când masa s'a gătit, naşa ieà pe mirésă de mânĭ şi o desprinde din horă, ducêndu-o în casă. Acésta e semn de plecare pentru óspeţĭ; plecarea se face cu óre-care solemnitate: în mijlocul odăieĭ sunt douĕ scăunele, pe carĭ se aşéză părinţiĭ feteĭ, tineriĭ îngenuchiază înaintea părinţilor pe un covoraş aşternut jos; toţĭ în acest moment se ridică în picióre, iar unul din vorniceĭ ḑice *ertăciunea*. Iată o versiune ce am auḑit noĭ la o nuntă din satul Nisporenĭ, judeţul Chişineuluĭ:

Ascultaţĭ, ascultaţĭ, şinstiţĭ nuntaşĭ
Şi dumné-vóstră împrejuraşĭ,
Cum noĭ aşestor părinţĭ ne vom rugà
Şi dumné-lor hiiĭ le vor ĭertà.
Şi noĭ ne vom smirì,
Şi ḑe rost vom grăì:
Şi dumné-vóstră şinstiţi părinţĭ,
Carĭ de la milostivu Dumnedzĕŭ sûnteţĭ rînduiţĭ

Ca şi pomiĭ şeĭ rodiţĭ,
Şe fac ródă rodilor
Din rĕcórea rĕdăşinelor,
Aşà şi pre dumnè-vóstră Dumnedzĕŭ să vĕ învrednişéscă;
Căutaţĭ pre aşeĭ doĭ hiĭ aĭ domniĭ-vóstre,
Şe îngenuchiază, şi de la inimă vĕ umiliţĭ
Şi cu duh de la inimă să-ĭ iertaţĭ, să-ĭ blagosloviţĭ,
Că nu sunt hiĭ în lume să trăiască
Şi părinţilor să nu greşască,
Că părinţiĭ mult se osîndesc
Până pe hiiĭ sĕĭ îĭ cresc
Şi de tóte relele-ĭ feresc,
Că aşà şi Dumnedzĕŭ
Aŭ făcut şerul şi pămîntul
Numaĭ cu cuvîntul,
Şi mare şi şele şe sûnt într'însa
Numaĭ cu dzîsa,
Iară şerul şi pămîntul
Le-aŭ împodobit Dumnedzĕŭ
Cu sórele, cu stele, cu luna,
Carĭ le privim tot-deauna,
Şi pămîntuluĭ aŭ porunşit Dumnedzĕŭ
Şi îndată s'a înverḑit
Şi încă l'aŭ împodobit:
Munţiĭ cu măgurele, codriĭ cu isvórele
In carĭ locuesc tóte hĭarele,
Şi tot felul de póme roditóre
Care după sĕmînţa sa,
Că aşà aŭ vrut Sfinţia Sa;
După aşésta, după tóte,
Ca un Dumnedzĕŭ şel şe póte,
Aŭ făcut raiul la rĕsărit,
Deosebit de pămînt,
Şi într'însul aŭ zidit
Pre strămoşul nostru, pre Adam,
Cu trupul din pămînt,
Cu osul din pétră,
Cu sângele din rouă, cu ochiĭ din mare
Şi cu duhul sfînt
Din duhul Sfinţieĭ Sale;
Şi aŭ vĕḑut Dumnedzĕŭ că nu este bine
Să trăiască omul singur pe pămînt,
Şi aŭ adormit Dumnedzĕŭ

Pre strămoşul nostru Adam,
Şi aŭ luat o cóstă din mâna stângă
Şi aŭ zidit pe strămóşa nóstră Eva,
Şi aŭ deşteptat Dumnedzĕŭ ca dintr'un somn,
Iar Adam sculându-se
Dzise: Mulţumesc ţie Dómne,
Că vĕḑuiŭ os din osul meŭ
Şi trup din trupul meŭ!
Iar Dumnedzĕŭ aŭ blagoslovit şi aŭ dzis:
Cresceţĭ şi vĕ înmulţiţi, ca năsipul mării,
Ca stelele ceruluĭ, ca chedrii Livanuluĭ,
Iar din atunghea trăgĕnd, ce viţe şi seminţe
Până la aceştĭ doĭ hiĭ a dumné-vóstră
Din frumósă ţara nóstră,
De Dumnedzĕŭ blagoslovită
Şi de veşĭ nepărăsită,
Şi se rógă hiiĭ la dumné-vóstră şinstiţĭ părinţĭ,
De vĕ înduraţĭ şi iertaţĭ şi blagosloviţĭ,
Precum aŭ blagoslovit Dumnedzĕŭ pre Avram,
Şi Avram pre Isac, şi Isac pre Iacov,
Şi Iacov pre aceĭ 12 patriarchĭ
Carĭ din nunta Canagalilor eraŭ aleşĭ,
Că blagoslovenia părinţilor
Intăresce casa hiilor,
Iar blestemul părinţilor
Risipesce casele hiilor;
Şi la al treilea rînd
Tot acest cuvînt,
Că Dumnedzĕŭ lor viéţă le-aŭ dăruit
Şi dzîua de căsătorit,
Ca unul pom ce-a înflorit,
Ce vine vremea să înflorescă,
Aşâ a vinit vreme şi la aceştĭ
Doĭ hiĭ aĭ dumné-vóstră să se căsătorescă.
Fiind la dumné-vóstră crescuţĭ, născuţĭ,
Vor fi luat multe greşeli
Cât sunt a câmpuluĭ burienele,
Când porunşesce Dumnedzĕŭ câmpuluĭ
De se usucă verdéţa ierbeĭ,
Aşâ şi dumné-vóstră şinstiţĭ părinţĭ,
Tóte să le priĭmiţĭ,
Şi tótĕ în pămînt să le lăsaţĭ,
Şi pre hiiĭ să le ĭertaţĭ.

Ca să hie de părinţi întăriţi
Şi de Dumnedzěŭ blagosloviţi
In veşi şi amin;
Iar mie un pahar de ghin.

Pe tot timpul cât se ḑic *ertăciunile*, părinţiĭ şi mirésa aŭ lacrimĭ în ochĭ, iar după ertăciune părinţiĭ blagoslovesc tînĕra păreche. După acésta nanaşa ieă pe mirésă din casele părintescĭ şi o duce în casa mireluĭ. Óspeţiĭ se împrăştie cu chiote şi mare veselie.

Părinţiĭ feteĭ nu merg la biserică şi nu asistă la cununie; eĭ nicĭ nu petrec pe fată.

Când mirésa se apropie de casa mireluĭ, îĭ ese spre a o întîmpină mama mireluĭ saŭ cine-va din rudele sale, avĕnd în mânĭ un taler cu douĕ pahare cu vin; mirésa sórbe din amîndouĕ paharele, apoĭ sărută mâna mameĭ şi intră în casă după mire, unde se aşéză la masă.

Inaintea mireluĭ se pune atuncĭ o pâne neîncepută, solniţă şi pahare. Apoĭ intră vecinii şi se încep urările de bine. Fie-care din óspeţĭ capĕtă câte un pahar cu vin, ce-l tórnă vorniceiĭ, şi închină în sănătatea tinerilor. La urărĭ, mirésa sărută mânile celor bĕtrânĭ. Óspeţiĭ fruntaşĭ aduc darurĭ, banĭ saŭ lucrurĭ, găinĭ, raţe şi altele. In curte cântă lăutariĭ şi se încinge o horă. Când s'aŭ isprăvit cu urările, lăutariĭ păşesc spre casă şi es de acolo cu mirésa, care se prinde în horă.

A doua ḑi, de obiceiŭ Duminecă, se face cununia de diminéţă, vorniceiĭ cutreeră satul cu plosca plină şi, cinstind lumea, invită pe óspeţĭ la nuntă.

Când cortegiul pornesce la biserică, în fruntea tuturora merge naşul (nanaşul) cu mirele încunjurat de flăcăiĭ satuluĭ, apoĭ vine naşa (nanaşa) cu mirésa şi fetele satuluĭ, iar în urmă lăutariĭ, carĭ cântă, iar flăcăiĭ chiuesc.

La biserică un covoraş se întinde sub piciórele tinerilor nuntaşĭ; acest covor devine apoĭ proprietatea preotuluĭ. După săvîrşirea serviciuluĭ divin, rudele şi ceĭ de faţă presară tînĕra păreche cu grîŭ şi nucĭ, urând belşug şi fericire. La întórcerea de la biserică părechea căsătorită este iarăşĭ obiectul urărilor etc. In acest timp vorniceiĭ umblă prin sat, poftind la *masa cea mare*. La acéstă masă, rolul de frunte îl are acum naşa, pe care flăcăiĭ o duc cu mare alaiŭ în casa noueĭ părechĭ.

In frunte merg lăutariĭ, după lăutarĭ naşa, încunjurată de femeĭ, apoĭ bărbaţiĭ. Cortegiul chiuesce, dănţuesce şi se trag focurĭ de puşcă. La masa mare nu se aşéză decât ceĭ căsătoriţĭ, afară de proprietarul moşieĭ, arendaşul şi alţĭ óspeţĭ simandicoşĭ, carĭ, chiar dacă nu sunt ómenĭ căsătoriţĭ, totuşĭ sunt poftiţĭ; pe timpul meseĭ flăcăiĭ şi fetele petrec în curte, dănţuind. Nuntaşiĭ cinstesc pe tinerĭ cu rachiŭ şi colacĭ; óspeţiĭ, bĕnd câte un rachiŭ, pun banĭ pe taler. Aceştĭ banĭ, legaţĭ apoĭ într'o batistă, se remit mireseĭ.

După ce se isprăvesce în fine masa, naşa conduce pe mirésă şi pe mire în odaia de culcare, iar óspeţiĭ plécă unul câte unul pe la casele lor. A doua ḑi în casele nuntaşilor se adună femeĭ, pentru a sĕrbătorì un fel de serbare mueréscă numită serbarea *vinuluĭ la ucrop.* Dacă mirésa a fost fată mare, femeile beaŭ vin roşu, iar conăcariĭ, încinşĭ cu brîŭ roşu, umblă călărĭ prin sat, şi-şĭ manifestă bucuria; în cas contrariŭ, femeile beaŭ vin alb şi nu se face nicĭ o manifestaţiune.

Acest obiceiŭ din urmă nu s'a păstrat decât pe alocurea; în judeţul Chişineŭ, la nunţile ţĕrănescĭ, nu se maĭ obicĭnuesce a se da pe faţă prin vre-o manifestaţiune nevinovăţia feteĭ.

In judeţul Orheiŭ şi Soroca, ţĕraniĭ românĭ adese-orĭ nu se cunună în biserică, ci s'a introdus în moravurĭ aşà numita căsătorie fără cununie. O casă bună însă, răzeşiĭ şi mazîliĭ, nu admit acest fel de cununie, şi maĭ de vreme saŭ maĭ târḑiŭ totuşĭ se cunună la biserică.

Inmormîntarea. Ţĕranul român din Basarabia, precum şi ţĕranca română, consideră inelul de logodnă ca un obiect fórte scump şi sacru, de care omul nu trebue să se despartă nicĭ mort.

De aceea unuĭ rĕposat, dacă dînsul a murit fără a avé în deget inelul sĕŭ de logodnă, imediat ce mórtea i-a închis ochiĭ, rudele îĭ pun acest inel. Numaĭ după acésta trupul rĕposatuluĭ se spală şi se îmbracă în haine curate. Intins pe o masă, corpul se acopere cu o bucată de pânză. Acum vre-o 30—40 anĭ se puneà în capul rĕposatuluĭ căciula sa; iar acum căciula se pune alăturea saŭ sub cap. La ridicarea sicriuluĭ şi scóterea corpuluĭ din casa mortuară, se întinde lângă uşă o bucată de pânză ca de treĭ coţĭ, peste care păşesc ceĭ ce duc sicriul; pânza aşternută jos represintă imaginea punţiĭ netede şi albe, ce trece din acéstă viéţă pămîntéscă spre viéţa vecînică. La cimitir, după ce cosciugul s'a scoborît în grópă, unul din amiciĭ rĕposatuluĭ aruncă peste mormîntul încă deschis un cocoşel, pe care îl prinde din altă parte a grópeĭ vre-un copil orfan. Acest obiceiŭ, se ḑice, că este un fel de alusiune la sufletul destrupat, care acum îşĭ înalţă sborul la cer.

După înmormîntare se face masă, şi fie-care din ceĭ presenţĭ capĕtă câte un colac, o lumînare cu două, treĭ crenguleţe împodobite cu nucĭ, smochine, stafide şi altele. Aceste crenguleţe represintă dulcéţa grădinilor din raiŭ. Preotul primesce un ulcior de vin, colacĭ, covrigĭ şi prosop.

In ḑiua a patru-ḑecea după mórte se face o nouă pomenire a rĕposatuluĭ; ḑiua acésta se numesce *moşiĭ*. Se invită amiciĭ şi rudele rĕposatuluĭ, se cumpĕră o masă nouă, cofe, pahare, talere, ulcioraşe etc.; altă dată se maĭ pregătià şi un rînd de haine femeescĭ saŭ bărbătescĭ, după cum erà rĕposatul saŭ rĕposata. Când se gătesce masa pentru ceĭ poftiţĭ, la o parte se maĭ aşterne şi o masă nouă, cu bucate alese. Odată ce óspeţiĭ s'aŭ aşezat, stăpânul caseĭ aşéză la *masa neîncepută* pe vre-un om sărac, care, în reamintirea rĕposatuluĭ saŭ rĕposateĭ, se îmbracă în haine nouĕ.

După panahidă, pe mormîntul stropit cu aiazmă se distribue coliva, iar apoĭ se pune o ulcică cu cărbunĭ, peste carĭ se aprinde tămâie.

Acum ḑece, cincĭ-spre-ḑece anĭ, există în Basarabia obiceiul bun de a face podurĭ şi puţurĭ în amintirea şi pomenirea celor rĕposaţĭ; acest obiceiŭ acum aprópe a dispărut, dar totuşĭ şi până acum ţĕraniĭ, când se opresc la vre-un puţ, după ce-şĭ adapă vitele, îngână şi un *bogdaprosti*, făcĕnd cruce.

Credinţe şi semne. Ţĕranul român din Basarabia a păstrat multe din credinţele şi semnele carĭ îl deosebesc de veciniĭ sĕĭ Rutenĭ, Polonĭ, Ruşĭ şi alte némurĭ; multe însă din credinţele sale sunt împrumutate de dînsul şi, firesce, adaptate după modul sĕŭ de a privì lucrurile.

Aşà de pildă din credinţele superstiţióse, prin carĭ dînsul se deosibesce de cele-lalte némurĭ, carĭ s'aŭ strecurat şi s'aŭ aşezat în mijlocul sĕŭ, vom semnalà pe următórele maĭ rĕspândite :

In judeţul Chişineŭ, ţĕranca română refusă de a da Lunea foc (jăratic) din vatră, nu împrumută vecineĭ nimic din ale gospodărieĭ, — pentru ca să nu sărăcéscă casa şi să nu rĕmâe pustiită. Lunea nu se pot numĕrà banĭ, vite, găinĭ şi altele, şi dacă vre-un străin, necunoscĕtor al acestuĭ obiceiŭ, va cutezà să numere cevà în acea ḑi, apoĭ i se ḑice: «numĕră-ţi dinţiĭ în gură». Marţea nu se începe zidirea uneĭ case, căcĭ, ḑice ţĕranul, în acea ḑi «Dumneḑeŭ singur a urzit cerul şi pămîntul». Sâmbăta nu se croesce o haină nouă saŭ cevà din albiturĭ, căcĭ o asemenea haină va servì omuluĭ pentru înmormîntare. Séra stăpâna caseĭ nu adună aţă, de frică ca mórtea să nu-ĭ taie pe întuneric aţa vieţeĭ; séra nu se mătură odaia, iar dacă se mătură, gunoiul nu se scóte până diminéţa afară. Apa adusă nóptea nu se póte bé înainte de a se aruncà în ea doĭ, treĭ cărbunĭ, căcĭ nóptea de apă se prinde necuratul, care fuge de cărbunĭ. E rĕŭ dacă o femeie a fost scuipată Lunea, căcĭ va lepădà.

In ḑiua de Anul noŭ ţĕranul se pune de diminéţă la lucru: taie lemne saŭ face cevà prin curte, acésta pentru ca să-ĭ sporéscă anul întreg. In ajunul Crăciunuluĭ nu se cade ca cine-va să dórmă pe fîn saŭ paie în grajdul vitelor, căcĭ în acea nópte boiĭ vorbesc între eĭ despre acela care s'a născut în iesle şi pe care l'aŭ încălḑit boiĭ cu suflarea lor.

Mercurea, în postul cel mare, ţĕraniĭ numĕră ouĕle şi pe unul îl aruncă peste streşina caselor, pentru ca să se clocéscă bine.

In nóptea de Sf. Gheorghe flăcăiĭ satuluĭ păzesc ciréda, pentru ca nu cum-va vrăjitórea să se apropie şi să mulgă vacile, căcĭ în acest cas vacile perd laptele. La Sânta Măria cea mare trebuesc bine păzite vacile şi caprele, ca să nu le sugă şerpiĭ, carĭ în acea ḑi aŭ voe de a umblà pe pămînt.

De la 30 Noembre până la Crăciun nu se lucréză pânză, nicĭ nu se tórce lână, de frică să nu se supere Maica Domnuluĭ. Ḑiua Sfîntuluĭ Foca trebue cinstită, de frica foculuĭ.

E rĕŭ de a se culcà lângă o mlaştină, căcĭ în somn sufletul omuluĭ e chinuit de necuratul, care trăesce prin băltóce şi mlaştine.

Ţĕranul e doritor de a cunósce viitorul, acest dor mare de a ridicà pologul misterios, care ascunde viitorul îl frămîntă mereŭ. Ca fatalist, el crede că sórta fie-căruĭ om stă dinainte dejà scrisă în cartea destinuluĭ; dacă i se întîmplă cevà, el ḑice: «așà mi-a fost scris», «așà mi-erà sórta». Dorul de a-șĭ cunósce viitorul a creat prin satele românescĭ din Basarabia o specie de ómenĭ, femeĭ și bărbațĭ, carĭ se ocupă cu vrăjitoria. Vràjitoriĭ sunt în general ómenĭ bĕtrânĭ, foștĭ ciobanĭ, herghelegiĭ; vrăjitórele sunt femeĭ bĕtrâne, vĕduvele, și țigăncile. Țĕrăncele maĭ cu sémă recurg la ajutorul vrăjitóreĭ în casurĭ de bólă; fetele, pentru a-șĭ cunósce pe ursitul lor, pentru a fărmecà pe un flăcăŭ iubit. Pentru a rĕspunde la întrebările clienților, vrăjitórea recurge la fel de fel de manopere mistice: topesce céră de pe lumînarea care a ars la căpĕtâiul mortuluĭ, cositor saŭ plumb și, după figura materialuluĭ topit, proorocesce. Dacă o fată vrea să-șĭ cunóscă ursitul, vrăjitórea o sfătuesce să mérgă în nóptea de Sf. Vasile la rĕspântie de drumurĭ și să asculte: dacă va auḑì șoptindu-se cuvîntul «mergĭ», atuncĭ se va mărità cu flăcăŭ iubit, iar dacă va auḑì cuvîntul «șeḑĭ», atuncĭ vrea să ḑică că nu se va mărità după cel pe care-l iubesce. Pentru a aflà dacă veĭ avé noroc, să eșĭ în nóptea de Crăciun afară în curte și să ascultĭ: dacă va țipà porcul, e rĕŭ; dacă va muge vita, e bine.

Pentru a-șĭ aflà sorta, fetele din sat es nóptea în curte, avĕnd în mână un buchețel cu busuioc și o ață roșie; cu ochiĭ închișĭ, ele se plécă spre pămînt și pe pipăite caută un bețișor, pe care îl înfig în pămînt, legându-ĭ la vîrf ața cu buchețelul. Dacă diminéța pe busuioc s'a așezat roua, e semn că fata în curgerea anuluĭ se va mărità; iar dacă va rĕmâné uscat, e semn că va rĕmâné fată. In nóptea de Sf. Andreiŭ fetele, pentru a-șĭ aflà sórta, umblă cu piciórele góle: aceea care se va împunge se va mărità în curînd, iar ceea care va călcà peste o surcea uscată va avé un bărbat bĕtrân. Modul cel maĭ eficace pentru a-șĭ cunósce ursitul este, ḑic fetele satuluĭ, următorul: nóptea spre Sf. Ilie trebue să mergĭ spre locul unde e cânepă, să scoțĭ cămașa, s'o tăvălescĭ peste cânepă, și apoĭ s'o îmbracĭ iute. Culcându-te, dacă după acésta veĭ visà în somn cânepă verde, e semn că bărbatul va fi un flăcăŭ; iar dacă veĭ visà cânepă uscată, este că bărbatul va fi un om bĕtrân.

Intre legendele audite de la ţĕranil românl din Basarabia, credem interesant a înregistrà acì pe următórele, în carl se oglindesce părerea poporuluĭ despre lumea ce-l încunjură şi relaţiunile ce există între lucrurĭ.

Iată de pildă legenda despre zidirea lumiĭ: (1)

Când s'a gândit Dumnedeŭ de a zidì lumea, a dis către îngerul cel maĭ mare peste toţĭ îngeriĭ: «Haide, Satanaile, «să zidim lumea!» «Să mergem, Prea Sfinte», rĕspunse îngerul. Şi aŭ mers eĭ cât aŭ mers, până aŭ dat de malul măriĭ. S'a oprit Dumnedeŭ la mal şi dice luĭ Satanail: «Vedĭ tu «marea asta, scobóră-te la fund şi adă-mĭ o mână de năsip. «Dar bagă de sémă, când veĭ luà năsipul, să dicĭ: Ieaŭ pentru Dumnedeŭ!»

«Şi s'a scoborît de pe malul ceruluĭ Satanail şi s'a cufundat în mare; iar când să ieà un pumn de năsip, a dis: Ieaŭ pentru mine şi pentru Dumnedeŭ.» Când să iasă din apă, deschide mâna îngerul şi vede că apa i-a smuls năsipul din mână. Vede Dumnedeŭ ce a făcut îngerul şi îĭ dice: «De ce eştĭ viclén! Du-te iarăşĭ şi adă năsip.» S'a scoborît Satanail pentru a doua óră şi iarăşĭ a păţit-o ca cea dintâia óră. Vede Satanail că nu-ĭ chip să înşele pe Dumnedeŭ; s'a gândit cum să facă şi, când s'a cufundat pentru a treia óră, a luat puţin năsip şi l'a pus în gură. Iată ese el din fundul măriĭ şi aduce luĭ Dumnedeŭ năsip în mână. A luat Dumnedeŭ năsip şi l'a împrăştiat în tóte părţile. Vede Satanail ce a făcut Dumnedeŭ şi rîde, cu gândul că a împrăştiat Dumnedeŭ de géba năsipul, iar el şi-a păstrat pe a luĭ în gură. Iată că dice Dumnedeŭ: «Acum să blagoslo«vesc pămîntul, ca să crésca» şi l'a blagoslovit cu mâna sa sfîntă. Şi a început năsipul să crésca, să tot crésca, şi năsipul din gura luĭ Satanail aşijderea. Vede Satanail că i se umple gura cu pămînt şi a început să scuipe, ca să rĕsufle, şi unde a scuipat Satanail s'a făcut munte, unde a scuipat s'a făcut munte. «Vedĭ tu ce-aĭ făcut», dice Dumnedeŭ? Şi s'a dus Dumnedeŭ de s'a culcat, ca să se odihnéscă o lécă. Iată c'a adormit Dumnedeŭ, iar Satanail îşĭ dice în gândul sĕŭ: «Să-l rădic aşà cum dórme acum şi să-l înnec în mare.» Şi a ridicat Satanail pe Dumneḑeŭ în braţe şi îl duse spre mare, iar când ajunse, vede că a crescut pămîntul aşà de mult, în cât s'a poprit tocmaĭ în cer; vede Satanail că nu e mare şi a apucat spre rĕsărit; când colo, acelaşi lucru; a mers el spre apus, iarăşĭ nu e mare.

---

(1) Audită în satul Dolna, judeţul Chişineŭ, de la ţĕranul Nichifor Uleiu.

«Ce se facă? S'a speriat Satanail şi l'a pus pe Dumneḑeŭ pe locul unde s'a culcat ca să se odihnéscă. Când s'a trezit Dumneḑeŭ, Satanail îĭ ḑice: «Haide, Dómne, ca să sfinţescĭ «pămîntul.» «Lasă că nu trebue», i-a rĕspuns Dumneḑeŭ, «că «l'am sfinţit aḑi-nópte, când m'aĭ purtat de la rĕsărit la apus.» «Aşà s'a zidit lumea şi a păţit ruşine Necuratul.

Iată legenda despre cocostîrc: (1)

«A adunat Dumneḑeŭ într'o ḑi şerpĭ, brósce, şopîrle şi alte vieţuitóre de acest fel şi le-a băgat într'un sac, că prea mult s'aŭ pripăşit. A chemat pe un om şi i-a dat sacul, ca să-l ducă şi să-l arunce în mare. «Când veĭ merge «la mare, a ḑis Dumneḑeŭ, «să nu deschiḑĭ cum-va sacul. A mers omul cu sacul cât a mers şi a vrut să vadă ce e în sac. A deschis sacul; când colea, şerpiĭ şi bróscele ţop şi aŭ eşit din sac şi s'aŭ împrăştiat peste tot pămîntul. Vede Dumneḑeŭ ce a făcut acel om şi ḑice: «Acum du-te şi culege-le de pe unde le veĭ găsì. Şi l'a prefăcut în cocostîrc. De atuncĭ cocostîrcul tot culege şerpiĭ, dar unde să-ĭ culégă toţĭ!...

Despre vrabie şi porumbel (2) se povestesce următórea legendă:

«Când s'a răstignit Dumneḑeŭ de Jidovĭ, aŭ venit eĭ lângă cruce şi vĕḑură că Christos nu maĭ vorbesce şi c'a închis ochiĭ. «A murit, ḑiceaŭ Jidoviĭ, iar vrabia care erà în apropiere ciripì: «Viŭ, viŭ! Iar porumbelul, care şi el erà p'acolo ḑise din contră: «A murit, a murit. De atuncĭ Ovreiĭ aŭ ciudă pe vrabie şi iubesc porumbeiĭ.

Din cântecele poporale române din Basarabia, afară de colecţiunea Madan, înregistrăm pe următórele, unele culese de noĭ, iar altele luate din colecţiunea luĭ Gheorghe Madan:

---

(1) Auḑită la Dolna de la acelaşi.

(2) Idem.

Cazac şi Muscal.

Murgule, murguţu meŭ,
Şi nechezĭ tu aşà greŭ,
Şi, ţi-ĭ fóme orĭ ţi-ĭ rĕŭ,
Di baţĭ din chicior mereŭ?
Olio-lio stăpânu meŭ,
Nişĭ mi-ĭ fómi, nişĭ mi-i rĕŭ,
Dar pi culme şeluĭ dél
Vĕd un Cazac şi-un Muscal;
Ii la tine or vinì,
Di părinţĭ tĭ-or dispărţì
Şi tĭ-or legà cu cureli,
Di tĭ-or curmà păn la cheli,
Cu cureli di matasi,
Di ti-a curmà păn la ósi,
Cu mânili dinapoĭ,
Să nu maĭ viĭ înapoĭ.
Oĭ-oĭ sarmaniĭ di noĭ,
Cum ne svîntă în bătăi,
Cum ne mână cu convoĭ,
Şi ne mână ca pe boĭ,
Şi ne tunde ca pe oĭ.

Pânea străină.

Frunză verdi di doĭ schinĭ,
Am auḑit din bĕtrânĭ
Că-ĭ rĕ pânea pin străinĭ,
Am auḑit şi n'am creḑut,
M'am dus singur di-am vĕḑut.
Frunzulénă triĭ grânati,
Trecuiŭ Nistru 'n şeia parti,
In négra străinatati.
N'am şi ḑîşi, pâne-ĭ bună,
Dar îĭ în ţéră străină,
Bună-ĭ pânea şi miezósă,
Dar la mijloc veninósă;
Mănânc pâne şi beŭ gin,
La inimă puiŭ venin.
Maĭ ghini pâsat di meĭ,
Dar să şiŭ întri aĭ meĭ.

Străinul.

Frunză verdi lemn uscat,
Dĭ părinţĭ sûnt dipartat
Şi di némul lipadat,
Di străinĭ tari-s mâncat
Şi di dînşiĭ îs pradat.
Mĕ silesc din ḑi, din nópte,
Ca să-mĭ fac străinu frate
Şi străina sorióră,
Ca s'o strîng la inimióră;
Dar străina-ĭ ca alghina,
Când îĭ dragoste maĭ dulce,
Pune ghimpiĭ şĭ sĕ duce.

Cântecul recrutului.

Frunză verdi báţ di corn,
Dragu maicăĭ Sîmion,
Şi rîs aĭ nópte prin somn?
— Mĕ gisĕz maică-n *priiom*. (1)
In priiom împĕrătesc
Mulţĭ voinicĭ se prăpădesc
Şî ca céra se topesc!
Haideţĭ fraţĭ să trăim ghine
Cât sûntem nedispărţiţĭ;
Să bem şi să veselim
Cât sûntem pi la părinţĭ;
Că dacă ni-om dipartă,
Mulţĭ în cale ni-or cată
Şi de toţĭ ni-or întrebà
Şi di urmă nu ni-or da.
Frunzióră di aclaz,
Lungu-ĭ drumu la Capcaz!
Lungu-ĭ, lungu-ĭ şi bătut;
Nu-ĭ bătut di car cu boĭ,
Ci-ĭ bătut di recruţĭ noĭ,
Moldovenĭ di pi la noĭ.
Sarmană frunză dĭ-aclaz
Mult mi-o spus e di Capcaz,

---

(1) Priiom=приемъ, cuvînt rusesc care semnifică *primirea*, adecă primirea în serviciul militar, apt pentru armată.

Di munţĭ nanţĭ,
Di délurĭ nanţĭ,
Di popóre minunati,
Di négra străinatati,
Di cari am avut parte.
Sarmană frunză di fag,
Cum mi-o spus e şi-am să trag;
Sarmană frunză di teiŭ,
Cum mi-o spus e şi-am să cheiŭ;
Frunzuliţa vişineli
Suĭ măicuţă'n dél la şcheli
Şi-ĭ prigì ósili meli,
Cum li 'nşirâ pi *năsăli* (1),
Fiul bietuluĭ mâzăl.

Cântecul recrutuluĭ.

Frunzióră pelinită,
Und' ti duşĭ tu, măĭ Ghiorghiţă?
— La *priiom*, fă Anicuţă
— Şi să facĭ tu, măĭ bădiţă?
-- Să eu *jérba* (2), Anicuţă.
Di-oiŭ luă jérba maĭ mari,
Mĕ suiŭ pi murgu calari,
Sbor la tine 'n fuga mari;
Di-oiŭ luà jérba maĭ mică,
La gre slujbă mĕ rădică.

Muscalul.

Frunză verde ninifar,
Rĕŭ di hire e Muscal,
El te 'ndémnă la frăţie,
Frate dzice ca să hie;
Să nu-l credĭ nişĭ când îţĭ giură,
Că el crucea ţi-o fură.
Decât Muscalu creştin
Mult maĭ ghine Turc păgân.
Frunză verde ninifar,
Blăstemat a fost Tartar,
Dar Tartaru o cherit
Ţéra nu ne-o pustiit,
Iar acum e vaĭ de noĭ
Când Muscal e în pastoi. (3)

Bargan. (4)

Sub răchita şe plecată
Preste apă atârnată,
Pi marginea Prutuluĭ
In drépta bechetuluĭ (5),
Şede Bargan adormit,
Peste téncurĭ lungit,
Unul de altul legate,
Să le trécă apa 'n spate.
Prutu-ĭ mare, vîntu-ĭ lin,
Dar Cazacu e hain;
Prutu-ĭ mare şi e lat,
Şi Cazacu-i deşteptat.
Bargan icĭ, Bargan colè.
Bargan drept în faţa me,
Bargan Prutu l'o trecut
In drépta bechetuluĭ,
In ciuda Cazaculuĭ.

Codrénu.

Mult e mîndru sprintenel
Şel voinic, şel voinişel.
Şi tot caţĭ un roibuleţ
De-a luĭ Codrén drăguleţ!
Codrén be şi chiuè
De potiră nişĭ gândè,
Iar potira 'ncungĭură

---

(1) Năsăli=носилки, pat portativ pe care se transportă răniţiĭ de pe càmpul de răsboiŭ.

(2) *Jérba*=sorţ.

(3) *Pastoi*=постой, cuvînt rusesc, semnifică încuartirarea militară.

(4) Bargan, un tâlhar contrabandist, care a terorisat la 1863 judeţele de jos ale Basarabieĭ.

(5) Bechet=pichet.

Şi di Codrén s'apropià ;
Iară el cum o vidè,
Ploşca la gură punè
Şi maĭ tare chiuè.
Arnăutul îĭ dzîşè :
Dă-te Codrene legat
Să nu ti ducem stricat».
Iar Codrénu rĕspundè :
«Mielul gras, ploşcuţa grĕ.
De sûnteţĭ niscai-va fraţĭ,
Iacă masa şi mâncaţĭ !»
Eĭ pistólele-şĭ scotè
Şi'n Codrén le slobodè.
Pieptul luĭ Codrean svicnè,
Iar el vinile-şĭ strîngè,
Plumbiĭ din carne scotè,
Cu eĭ durda-şĭ încărcà
Şi din gură aşà strigà :
Alele, talharĭ păgânĭ,
Cum să vĕ daŭ eŭ la cânĭ,
Că de-atâta sûnteţĭ bunĭ!
Codrén durda-şi întindè
Şi'n plin durda luĭ pocnè,
Potiraşiĭ jos cădè,
In sânge se svîrcolè.
Iar Leonti Arnăutul,
Inghiţi-l'ar pămîntul,
Nasturĭ d'argint că scotè,
In puşcă iĭ ascundè,
Ş'în Codrén iĭ slobodè,
Pe Codrénu mi-l rănè,
Cu curele mi-l legà
Şi la curte mi-l pornià.
Iar când Domnul îl vidè
El aşà îl întrebà :
Măĭ Codrene voinişele,
Spune tu Domnieĭ Mele,
Mulţi creştinĭ aĭ omorit
Cât în ţér'aĭ haiduşit?»
«Domnule, Măria Ta,
Jur pe Maica Preşista,
Eŭ creştinĭ n'am omorît
Cât în ţéră-am haiduşit;
Om bogat de întîlnem,
Averea-ĭ împărţem ;
Iar di întîlnem saracul,
Imĭ ascundem bâltagul,
Şi 'n chimir mâna'mĭ băgam
Şi de cheltuială-ĭ dam.»

Cântecul luĭ Ghelea.

Şine-mĭ stă şi tăbăresce,
Şine-mĭ stă şi poposesce
La movila aşea mare,
Şi se nalţa la hotare?
Orĭ urgia tataréscă,
Orĭ e óstea căzăşéscă,
Orĭ Lechi viclenĭ.
Ori-s Moldovenĭ?
Ba-ĭ chiar Ghelea şe-a 'ngrozit
Crîmul şi ţéra turcéscă.
«Ghelea, dragul fetelor,
Ibovnic nevestelor,
Spune-mĭ unde aĭ umblat,
Orĭ hotare aĭ calcat,
Şi de *plean* (1) şe-aĭ adunat?
«Multe hotare-am calcat,
Multe ţĕrĭ am trierat
De la Nistru pănă'n Crîm,
Din Bugéc şi pănă 'n mare,
Şi-s tocmaĭ patru hotare,
Peste eĭ în larg şi'n lat
Tot Tatarul şi Cozac.
Mulţĭ Tatarĭ am omorît,
Mulţĭ creştinĭ am slobodit
De-amară străinatati,
Din *pleanu* şi de mórti,
Iar pe fiica Pléşuluĭ,
Pléşuluĭ pârgaruluĭ,
Păuniţa satuluĭ,

---

(1) Plean=плѣнъ, semnifică în limba slavă pradă de răsboiŭ, prisonierii de răsboiŭ. Cuvînt întrebuinţat şi de cronicarii noştri.

Drăguliţa badĭuluĭ,
Am catat-o, tot catat,
Peste dînsa n'am maĭ dat.
Luaiŭ ţéra în lungiş,
In lungiş şi'n curmeziş,
Şi de-alungul şi de-alatu
In sec îmĭ fuse umblatu.
Oliolio! cânĭ de Tatarĭ,
Ném păgân şi de talharĭ,
Fac eŭ *sprafca* (1) pi la voĭ
Cu Cazacĭ din *Zaporoĭ.*» (2)

Cântărĭ de dragoste.

I.

Frunză verde şi-o brânduşă,
  Bădiţă Ghiorghiţă,
Cresce érba pân' la uşă,
  Bădiţă Ghiorghiţă.
Orĭ va cresce, or' nu cresce,
Eŭ n'am fraţiĭ s'o coséscă,
N'am surorĭ de adunat,
N'am veşinĭ de sărutat.

II.

Frunză verde de orez,
Catincuţa de la Bâlţĭ
Şe maĭ facĭ? cum maĭ trăescĭ?
Eŭ trăesc bădiţă ghine,
Tot cu gândul la tine.
(G. Madan.)

III.

Frunză verde stînjeneĭ (3),
Mĕ trimite la jiţeĭ
Ba-eŭ, ba-eŭ, mamagăĭ!
Că jiţeiĭ pîn pirlóge
Şi flăcăiĭ nu-mĭ daŭ paşe,
M'amăjesc cu un zămos
Pân' mĕ pune jos.
(Din Petricanĭ, jud. Chişineŭ.)

IV.

Frunzulénă di matasă,
Inima mea sĕ. jurase
Di iubit ca să sĕ lasĕ,
Că iubirea are un dor,
Dintâiŭ dulce, apoĭ morĭ.
(Auḑit în Varzaresci de d-l Madan.)

V.

Frunzióră pelinţă,
M'o lasat badea Ghiorghiţă
Şi-am ramas eŭ printre fete
Cu obrajiĭ ca părete,
Cu ochĭ negri înfundaţĭ
Şi de lacrime scaldaţĭ.
Nóptea 'ntrégă eŭ tot plâng,
Nişĭ nu beŭ, nişĭ nu mănânc.
(Idem.)

VI.

Frunză verde liliac,
Vini anu di când zac,
Mi-o crescut érba la cap
Şi mohoru la chişóre,
Şi n'am fraţĭ să mi-l cosască,
Nişĭ surori să mi-l plivască,
Nişĭ părinţĭ să mĕ jeléscă.
Jălui-m'aş şi n'am cuĭ,
Jălui-m'aş codruluĭ.
Codru are frunză verde,
El pi mini nu mĕ crede.
(Idem.)

VII.

Florişică lăzióră,
Mariucă Marióră,

---

(1) *Sprafca*, cuvînt slav, semnifică cercetare, căutare.
(2) *Zaporoĭ*, trebue să fie vorba de *Zaporojie*.
(3) Plopĭ.

Ochiĭ tĕĭ mĕ bagă'n boali,
Sprinșenile mĕ omóră,
Când li suĭ și li cuborĭ,
Tu mĕ 'nviĭ șî mĕ omorĭ.
Ai doi ochișorĭ frumoșĭ,
Ca steluțe luminoșĭ.
Vaĭ, cât eștı tu di frumósă,
Când aĭ și șî credinșiósă!
Cum pi șerul este luna
Pi pămint aĭ hi tu una,
Că eștĭ una la părințĭ,
Ca hișióra între sfințĭ.
Tu eraĭ cari giuraĭ
Că pi altu nu maĭ aĭ,
Dar asară te-am prins față
Cum te ține altu 'n brațĕ
Și-ĭ vorghiaĭ luĭ cu dulșéță:
Să viĭ puișor șî mâni,
Că sûnt gata pentru tini!

VIII.

Frunză verde triĭ aluni,
Șini n'ari dor pi lumi
Imprumute di la mini,
Că eŭ am șî-mĭ maĭ rĕmâni.
Frunzuléná di alior,
Șini zișĭ că nu-ĭ dor
Să mĕ vadă cum eŭ mor.
(Din Todirescĭ, ținutul Bălților.)

IX.

Frunză verde rug di lemn,
Să 'ngenunchĭ să ti blăstem,
Să n'aı parte di-altă fată
Pân' nu mi-ĭ vidĕ 'ngropată
Să viĭ șî tu'n mănăstiri,
Să puĭ pămînt pisti mini
Și aminti să-țĭ adușĭ
Di-ali meli vorbi dulșĭ,
Când șidem pi pajiște
Și-țĭ vorghem di dragoste.

X.

Frunză verdi di doi fagĭ,
  Măĭ puiule măĭ!
Und' ti dușĭ șî cuĭ mĕ lașĭ
Cu cofili pi zaplajĭ,
Cu lacrimĭ șerbințĭ pi față,
Cu doĭ copilașĭ pi brațĕ?
Unu strîgă tată-tată,
Altu îngână mamă-mamă.
— Tat-to-í dus în bătălie
Și mi-o trimĕs o hârtie
Să-ĭ trimĕt di tatușîi
Și șĭară pintru faclie.
Eŭ luĭ pânza i-am trimĕs,
El mii mi-o dat rĕspuns
Că vini pi văĭ din sus
Sănătos precum s'o dus.

XI.

Fă-mĕ Dómni și mi-ĭ fași,
Fă-mĕ un *hulub* (1) popesc,
Să sbor pi zidiu domnesc,
Să-mĭ eŭ zidiu di alungu,
Să-mĭ privesc iubovnicu
Cum să pórtă sarmanu,
Cu chica nirĕtizată,
Cu camașa nispalată,
Cu *manișca* (2) nicalcată,
Cu gura nisărutată,
Vaĭ, și sórtă blăstĕmată!

XII.

Eŭ mĕ duc, codru rĕmâni,
Plângi frunza după mini,
Altu nu maĭ plângi nimi,
Că n'am făcut nișĭ-un ghini

---

(1) Hulub=голу́бь, porumbel.
(2) Manișca=peptul de la cămașă, манишка.

Şî dac'am făcut un rĕŭ,
Sîngur mi l'oiŭ tragi eŭ.

XIII.

Mi-a trimĕs badiţa dor
Pi frunză di viţa lor,
I-am trimès doru acasă
Pi frunză di via nóstră.
Tu maĭ lin, dorule lin,
Că sûnt în pămînt străin;
Când oiŭ şi la locu meŭ,
Să ghiĭ dorule mereŭ.
Vaĭ de omul şel străin,
El be apă 'n loc de ghin
Şi trăeşti cu suschin!

XIV.

Frunză verde di pelin,
Valeŭ de copil străin
Când ajunge la stăpăn
Şi ia hacu 'n jumatate
Şi ocară-a treia parte!
Jălui-m'aş şi n'am cuĭ,
Jălui-m'aş Prutuluĭ.
Prutul tace suparat,
Multă óste l'a calcat.
Jălui-m'aş şi n'am cui,
Jălui-m'aş codruluĭ.
Codru are frunză verdi
Şi pi mine nu mĕ credi.
Jălui-m'aş şi n'am cuì
Jălui-m'aş câmpuluì.
Câmpu are pelinıţă,
Nişı la dînsul n'am credinţă.
(Din Iurceni, jud. Chişineŭ.)

XV.

Frunză verdi di negară,
Nouri negrì sê vĕd în zorĭ,
Fulgeru ceru mĭ-el tai,
Vini ploai, vini mari,
Huiesci pădure 'n vali
Di tunet, di trăsnet mari.
Plou chétră, viia-mĭ strîcâ
Vin Moscali, flăcăi rîdicâ,
Şi mi-ĭ duşi pîn străinĭ,
Pîn străini, pîntri păgânĭ.
Dicât la Moscalĭ chicam,
Maĭ ghini mè spînzuram,
Câ ti bati, ti stâlşesci,
Di-ĭ grăescĭ moldovinesci.
Vai di nému şel străin,
Ii ca pomu lângă drum,
Şini treşi'l zburâtuesci
Şî di crengì-èl sărăşesci.
Vin doĭ nouraşĭ din sus,
Astă vesti mi-aŭ adus,
Câ Costica-ĭ în Tiflis
Şi şĭ-o duşe într'un plâns,
Di duşmani tari uşis.
— Numaĭ plângĭ Costico hăĭ,
Câ distul cât plângem noí,
Plângi tat-to, plâng şi eŭ,
Plâng copchiiì după noi...
Dare-ar bunu Dumnedzĕŭ
Sâ-ţĭ maĭ videm chipu teŭ,
Câ cherim di doru tĕŭ.

XVI.

Florĭ şi frunzi la un loc,
Numai poşĭ di dor şî foc.
Frunzâ verdi nu ştiu şi,
Tot aş plângi şi-aş boşi;
Frunză verdi săminoc,
Am sâ trec Prutu în not,
Ş'am sâ-l trec în şela mal,
Sâ mê rĕcoresc di-amar.
(Auḑit de d-l G. Madan.)

XVII.

Florişică alb'albastră,
S'o stricat dragoste nóstră.
Florişicà gălghióră,
Dì-am agiungi 'n primavară,
Să tocmim dragoste iară!
Florişică naranjii,

Cum o fost n'o să mai hii.
Florişică şir di linti,
Nu-ţi aduşi pulcuţă-aminti
Di-ali nostri trii cuvinti,
C'aŭ rĕmas niisprăviti ?
— Di-om trăi, li-om isprăvì.
— Di-om muri, li-om zugrăvì
Şi li-om punì în stâlp de pétră,
Să le vadă lumi tótă
Că am fost flăcăŭ şi fată.

(Idem.)

XVIII.

Florişică lozióră,
Mariucă Marióră,
Ochii téĭ mĕ bagă'n bóli,
Sprînşenili mĕ omóră!
Când li suĭ, şî me omorì.
Aĭ doĭ ochişorĭ frumoşĭ,
Dulşĭ, cu totu mângâioşĭ;
Rănescĭ cu privirea lor
Inimili tuturor.
Oh, cât eştĭ tu di frumósă,
Oh, cât eştĭ di drăgăstósă,
Când aĭ hi şî credinciósă!
Cum pi şerurĭ esti luna,
Aşà eştĭ pi pămînt una,
Oĭ fost una la părinţĭ
Ca şi luna întri sfinţĭ.
Tu eraĭ cari giuraĭ
Că pi altu nu mai aĭ;
Dar asară ti-am prins faţă
Că ti ţinè altu 'n braţĕ
Şi-ĭ vorghiaĭ luĭ cu dulşéţă:
Să viĭ puişor şî mâni,
Că sùnt gata pentru tini
Amuraş din Dereněŭ (1),
Drag mí-o fost sufletu tĕŭ,
Deşì n'o lasat Dumnedzĕŭ
Şi-oiŭ iubì să şie-a meŭ!

(Din Varzarescĭ, audit de G. Madan.)

XIX.

Frunzuliţă lozióră,
La Nistru la margióră,
Unde-ĭ apa limpigióră,
S'o strîns fraţii gramagióră,
Şî'ntri iĭ o sorióră,
Şî plâng di să omóră.
La mijlocul apilor
Plângi maica fraţilor,
Că-avut ea triĭ ficiorĭ,
Trii ficiorĭ ca triĭ bujorĭ,
Şi-aŭ trecut eĭ Nistru mare
Şi de dînşiĭ parte n'are.
Frunză verdi triĭ aluni,
Şini n'are dor pi lumi
Imprumuti di la mini,
Că eu am şi-mĭ maĭ rĕmâni.
Frunzuléna di-alior,
Şini dzîşi că nu-ĭ dor
Nu-ĭ vrednic di chip di om.

(Audit de G. Madan)

XX.

Frunză verdi mâşîeş,
Dragu maĭşii Ghiorghieş,
Mîndru numi ţi-aĭ ales
Şi în chirii aĭ purşes:
Pi valea Bugéculuĭ,
Pi valea Şiocraculuĭ (2),
Pi şliahu Adesuluĭ (3),
Pi cararea Nistruluĭ.
La Nistru aŭ poposit
Pi-un şĕs mîndru înverdit;

---

(1) Dereneŭ, un sat răzeşesc pe rîul Cula, judeţul Orheiŭ.
(2) Satul bulgăresc *Ancecrac* saŭ *Tarutino*.
(3) Odesa.

Boiĭ că i-aŭ desgĭugat
Şi'n apă s'o aruncat.
Toţĭ flăcăiĭ s'o scaldat
Numaĭ Ghiorghi s'o 'necat.
(Audit de G. Madan.)

Frunză verdi di-alămii,
Eŭ îl aştept ca să vii,
El îmĭ trimiti hârtii
Sâ-ĭ gâtesc di tâtuşiĭ (1)
Şĭ di céră şî tămâi,
Şî o bâsmă di-un şitfertac (2),
Să-ĭ hii di pus la stég. (3)
Şi ţi-ĭ bun că-ĭ casă mari,
Dacă Gheorghi-ĭ mort pi cali,
Şi chiria boiréscă,
Arde-on foc s'o prâpâdéscă,
Că di-acea cărăuşie
Imĭ vini şi vĕduvie.
(Idem.)

XXI.

Pisti Prut la lunca mari
S'o făcut o adunari
Di boeri şî di cucóni.
Cucónili şeli mari
Sâ primblă cu ghinărari,
Cucónili şeli mişĭ
Sâ primblă cu uşinişĭ,
Iar acilea pân deşiş
Staŭ cu durda pîn furiş.
(Idem.)

XXII.

Frunză verdi triĭ câstani,
Ardâ-l focu boieriŭ mari,
Frumósă cucónă ari,
Ş'o scóti'n tîrg di vînzari.
Şeri preţu şel maĭ mari,
Preţu mari triĭ parali,

XXIII.

Frunză verdi di matasă,
Mĕ porniam sara di-acasă
Şi sosiam a triĭa casă,
Undi-ĭ copchila frumósă
Şi părinţiĭ nu-s acasă.
Când părinţiĭ aŭ vinit
Cu fata că m'aŭ găsit.
Di frică şi di ruşini
M'am făcut a şeri pâni,
După pâni apă reşi,
Vezĭ minşiuna cum să treşi!...
Mulţumesc lu Dumnedzĕŭ
C'am trecut pisti pîrâŭ,
Şi-am scăpat cu-obraz curat
Şi cu pĕru niscarmanat.
(G. Madan.)

XXIV.

Frunză verdi pelinıţă,
Am gisat o copchiliţă
Cu pĕru lasat pi ţîţă,
Da maĭ mult lasat pi spati,
Di m'o scos din sânătati.
Oh, copchiliţă şi puicuţă,
Când ar şi cu putinţă
Să eşi disară la portiţă
Şi sâ-mĭ daĭ miĭ guriţă!
— Eŭ guriţă îţi voiŭ da,
Da, dacă mi-ĭ aşteptă
Până mă-ta s'o culcă.
— Ti-aş aşteptă puică, da,
Dar dacă nu poşĭ rabdă!
Când gândesc puică la tini,
Oh, amar şi vaĭ de mini,
Că nişĭ nu-mĭ dă mâna
Să vin la voi tot-dauna,
C'am vinit numa odată

---

(1) Bucată de pânză ce se dă preotuluĭ pentru mort.
(2) Monetă ruséscă.
(3) Stég la înmormîntare.

Şi m'o ştiut lume tótă.
— Ba vino, bădiţo, vin
Prin ogoru şel cu şépă,
Ca nimi să nu prişépă,
Şi pin ogoru cŭ-usturoĭ,
Să ştim numa amindoï.
(G. Nadan.)

XXV.

Frunză verdi mărgărint,
Câti flori sunt pi pămînt
Tóti merg la gĭurămînt.
Numa jiţa jinuluĭ
Şi cu schicu griuluĭ
Staŭ in pórta raiuluĭ,
Sus pe virful plaiuluĭ,
Şi gĭudeca florili
Undi li-s miroasili:
Lĭ-aŭ luat mâdamili,
Să propască apili,
Să strochĭasca straili,
Să-şĭ îmbraşi fetili.

XXVI.

Frunzâ verdi di orez,
Aĭdeţĭ, aĭdeţĭ măĭ băeţĭ
Işĭ în vali la Sîreţĭ (1),
Să durăm on tîrguleţ
Di straşidi di orez.
(Din Truşenĭ, ţinutul Chişineu.)

Frunzâ verdi şî-o sulşină,
Douĕ flori într'o grădină
Ca douĕ surorĭ di mână:
Eŭ mĕ plec să li-amiros,
Eli sĕ plécă până gĭos;
Eŭ mĕ plec să li apuc,
Eli sĕ plécâ la pămînt.
(Idem.)

BALADE.

(Audjite de la Dumitrache Chitorag Grozav din Truşenĭ.)

Cosma şi cu Dafta.

Pi supt dĭalurĭ, pi supt munţĭ,
Şĕdi Cosmuluşĭ ascuns,
Cosma şi cu Dafta
Carĭ-aŭ prâdat haznaŭa. (2)
Domnu că i-o prins
Şi'n temniţă i-o 'nchis
— Dragu maĭşiĭ Cozmulişĭ,
Şi maĭ beĭ şi maĭ mănânşĭ?
— Mănânc putregaiŭ di fag
Şi beŭ apâ din bîlhac (3)
Şi cànt temniţiĭ cu drag!
Maĭca mea, mâĭcuţa mea,
Mĕ rog du-ti la domnii
Şî ti-ĭ rugă pintru mini.
Eŭ mâcar c'am fost om rĕŭ,
Da sùnt tot din trupu tĕŭ.
Du-ti maĭcă la domnii,
Bati'n pórtâ sâ-ţĭ discui,
Şî ti rógă pintru mini.
Maĭcâ-sa câ sĕ duşĕ,
Bâtĕ'n pórtâ, discuĕ,
Ingenuchĕ şi-mĭ plângĕ
Şî din gurâ aşà dzişĕ:
— Of, Dómni, Mâriĭa Ta,
Mari esti mila ta,
Mĕ rog értâ-l pi Cosma,

---

(1) Sireţĭ este o comună pe riul Bicu (ţinutul Chişineuluĭ).
(2) Hazna=casa satuluĭ, de acì cuvìtul *cazon* .
(3) Lac mic făcut de plóie.

Câ nu maĭ póti răbdà
Di şueru şĕrchilor,
Di râclâtu bróscilor,
Câ-ĭ brósca ca scafa,
Puĭ di şĕrpi ca puha,
Şî şĕrpóica cât grinda,
Şî fatâ'n tótâ luna
Şî jimesci temniţa
Şî pătimesci Cosma.
—Ba, ba, ba nu l'oiŭ ertà,
Câ mĭ-o prâdat haznaua,
Şi haznaua 'mpĕrătéscâ
Erà gatà s'o porniascâ;
Las' în temniţă sâ putrizascâ.
— Da dacă nu l'iĭ ertà,
Cu amar tĭ-oiŭ blâstĕmà,
Şî sâ-ţĭ mórâ Domniţa,
Şî sâ-ti însorĭ di triĭ orĭ,
Şî sâ faşĭ nou fişiorĭ
Şî la urmâ o domniţâ
Cu péru lasat pi ţîţâ,
Sâ cari apâ la temniţâ
Nou anĭ şî nou dzîli,
S'ajungâ şî e ca mini,
Sâ vadâ jăle pi lumi.
Domnu milâ îşi fâşè
Şî bâlauru tâè,
La Domnu în curti cà ardè.
Şî ardi şî lumineazâ,
Când şĕd boerii la masâ.
Bâlauru mari 'n cap,
L'ar înghiţî nerugumat;
Bâlauru mari 'n gurâ,
L'ar înghiţî ca pi-o alunâ.

Toma Lumoş.

Hanea-Manea cânchilor,
Stâpânu moşiilor,
El pe cal încâlicà,
Moşîili 'ncungîurà,
Gâsâ erbili pâscuti,
Gâsă apili bĕuti.
Nişĭ nu prindi, nişĭ audi,
Dar şini-ĭ be apili?....
— Mâĭ Toma cu turmili,
Tu apili mi-aĭ bĕut
Şî erbili mi-aĭ pâscut,
Nişĭ on ban nu mi-aĭ plâtit!
Toma din gurâ dzîşea:
— Tu şiĭ şeri eŭ ţ'oiu da,
Di aişea nu m'alungă,
Câ mi-o fost érna mari
Şî n'am banĭ de cheltuială;
Dar tu străin şî eŭ străin,
Aidi ghini sâ trăim.
Tu-ĭ cosî erbili,
Eŭ oiŭ tundi oili
Şî ni-om înple pungili.
Fraţi di cruşi—Doamni-agiută!
Dar pi Manea sâ-l asculti;
Sâ-I dea Maniĭ ascultari,
Câ el îĭ frati maĭ mari.
Şî covorumi-aşternè,
Şî lumea sĕ grâmădè,
Mari şinsti îmĭ fâşè.
Pi Manea mi-el tot chitià
Di disuptu brîului,
La mijlocu trupuluĭ;
Şî odatâ mi-el şinstè,
Cuţîtu'n chept câ-ĭ punè,
Incălică şi-mĭ fugè.
Manea singur rĕmânè
Şî gîos câ sĕ plecà,
Maţîli câ imà luà
Şî în coş li aşâzà,
Cu chinga sĕ înşingè,
Dupâ Toma sĕ luà,
Di diparte-l ajungè,
Prin negurâ mi-el zârè
Şî din gurâ îĭ dzîşè:
— Alelei Toma Lumoş,
Di şi aĭ fost minşinos,
Di mi-eĭ dat maţîli gîos!
Ci ean nu fugi curvesci,
Stâĭ la luptâ voinişesci!
Şî la luptâ sĕ luà

Intr'o gioĭ diminéţâ,
Intr'o ḑî mari di varâ
Di diminéţâ până 'n sarâ;
Când sórili îndisară,
Pi Toma câ mi-el obóra.
Toma îĭ câni spurcat,
Manea-ĭ creştin botizat,
Di dînsu că s'o 'ndurat
Şi o grópă i-o sapat
Ş'acolo l'o astupat.
Toma avè fluieraş,
Fluieraşu luĭ di soc,
Iar cu glas di foc
Şi pi mormînt că i-el punè
Şi vîntu ghini câ trăgè,
Singur flueru dzîşè:
- Scólă Tomâ din mormînt,
Ca oili ţi-aŭ vinit
Şi patru-dzĕşĭ di meóri,
Tóti la lână gâlghióri.
Şi cum plângi o meórâ,
Par'câ-ĭ sorióră.
Scólâ Tomâ din mormînt,
Că oili ţi-aŭ vinit.
Şi patrudzĕşĭ di şiobanĭ,
Toţı îţĭ eraŭ verĭ primarĭ,
Verĭ primarĭ şı verişorĭ,
Fâcuţĭ din patru surorı.
Şi patru-dzĕşi di berbeşi
Cu coadili pi teleti;
Şi berbeşĭ ca a luí
Nu sè află-a nimĕruĭ,
Cu córnili belşiugati (1),
Cu aur, cu-argint suflati.
Scólâ Tomâ din mormînt
Şi porneşti oili
Sâ tîrascâ (2) erbili,
Sâ móră şĕrpóişili,
Sâ rĕsai şiupersili,
Sâ culégă fetili.

Vidra.

Vidruşcă din Ţarigrad,
Fată di Viziriŭ bogat,
Ci eŭ di când ti-am luat
Tu on cântic nu m'eĭ cântat,
Ean cântă-mĭ un cântişel
Cu cuvinti bârbâtescĭ
Şi cu glasurĭ muerescı,
E sama de-l potrijescĭ.
— Ba Stoeni n'oiŭ maĭ vra,
Eŭ ţii când ţ'oiŭ cântà,
Vâili s'or rĕsunà,
Hoţiĭ câ s'or diştepta,
După noĭ că s'or luà.
Stoian câ sè mâniè,
Vidriĭ o palmă-ĭ ştergè,
Şi Vidra sĕ mâniè
Ş'a cântà câ înşepè.
Când e prindè a cântà,
Văili sĕ rèsunà,
Hoţiĭ câ sè diştepta;
Pâunaşu-mi auḑè
Şi din gur'aşà dzîşè:
– Ean auḑ'o Vidra me,
Carĭ-am logodit cu e,
A agĭuns-o jăle me.
Şi-armili îşĭ înşingè,
La şleah mari câ eşè
Cu dînşii sĕ întilnè
Şi din gur'aşà dzîşè:
– Oh, Stoeni Procovişĭ,
Câchitanu pi voinişĭ,
Şi ti prinbli tu pi-aişĭ?....
Pi-aişĭ-îs locurĭ cu vamâ,
Şi maı rarı voınişĭ sè aflà.
Dâ pi Vidra din cuşîni (3),
Câşĭ dorescĭ sâ-ţĭ şi zîli;
Orĭ haĭdem şi ni-om luptà,
Şi cari a dovidì

---

(1) Belşiugate = întórse, ondulate.
(2) Să tîrascâ ≐ sâ bată şi să netezéscă.
(3) Cuşini = fundul căruţeĭ.

Aşelà bârbat i-a şi.
— Eŭ pi Vidrà nu ţ'oiŭ da,
C'am luat-o cu luna
Şî sà i-o duc maicâ-sa.
Şî la luptâ sè luà
Intr'o gîoi diminéţâ,
Intr'o dî mari di varâ,
Di diminéţâ pân'în sarâ.
Când sórili îndisarǎ,
Pi Stoian câ mi-el obórǎ. (1)
Stoian din gurâ dzîşè:
-- Vidruşcǎ soţîe me,
Puni mâna'n şel poclit (2),
Estĭ-on cuţît mistuit (3),
Di la mâ-ta gîuruit. (4)
Câ mè vedĭ la şi hal sûnt.
Vidra din gurâ dzîşea:
-- Ba, Stoeni, n'oĭ maĭ vra,
Câ şini a dovidì
Aşela bărbat mi-a şi.
Stoian când audè
Luĭ lacrâmili iĭ curgè
Şi la Dumnedzêŭ gândè,
Cu inima la nâsîp,
Cu gàndu la Domnu sfînt.
Dumnedzêŭ îı agîutà
Şi în unghiĭ mi-ĭ luà,
In pâmînt mi-ĭ turnà.
Cu colb mi-ĭ acopirè
Sîngili mi-ĭ povedè (5),
Şi pi toţı mi-Ĭ uşidè,
Şi în brişĭcâ (6) sè suè,
La càsâchii (7) mergè
Şi din gurâ aşà dzîşè:
— Vidruşcà, soţîe me,
La pristol (8) tu ti-aĭ gĭurat,
Cu mini ti-aĭ cununat;
Ţ'a trebuit alt bârbat!

Ci ean scoborĭ din cuşini
Şî poftim la câsâchii.
Şi ţîţîli îĭ tăè
Pi tâblà (9) mi li punè,
La maicà-sa sè duşè
Şî din gurâ îĭ dzîşè :
-Sócrâ, sócrâ, pómâ acrâ,
M'eĭ dat şiica sâ ţîn casâ.
E o fost curvǎ alésǎ!
O, Stoeni Procovicı,
Cachitani pi voïnişi,
Haĭ sâ bem şî sâ màncâm
Nişĭ di pomanâ sà nu-ĭ dâm.

Bratu.

Supt póli di codru verdi
O zari di foc sè vedi.
Şèd voinişiĭ codruluĭ.
Nu ştiu-s nóuê, or'îs dzêşi,
Orí şî pisti sutǎ treşi.
La mijlocu codruluĭ
Beŭ feşiorii Bratuluĭ
Cu Dobrea Ploscarĭuluĭ,
Şi-mĭ închinǎ din ploscuţǎ,
Şî ploscuţa-ĭ di-o vedriţǎ,
Dĭ-o vedriţǎ şî-o ocà,
Cum îĭ ghini di a 'nchinà.
Iarǎ sorâ-sa Soşiţa :
-- Stanşiule, Stanşiule hăĭ,
Ean închinǎ şi nu prea,
Câ nu sciŭ vîntu di huesci,
Orĭ potira tropâesci.
-Sorǎ, sorǎ, sorióră,
Nişĭ în samǎ nu bagà,
Cǎ flinta d'oiŭ slobodzi,
Patru-dzêşĭ c'oiŭ obori. (10)
Nişĭ cuvîntu n'o sfîrşit

---

(1) Obórǎ = dobóra.
(2) Técǎ.
(3) Mistuit = ascuţit.
(4) Gĭuruit = vrăjit.
(5) Povedeà=îĭ umpleà.
(6) Brişcǎ=trăsurǎ bocréscǎ.
(7) Câsâchii=macelărie, zahanà.
(8) Pristol=altar.
(9) Tablà=tavǎ.
(10) Oborî=dobori, a culcǎ la pămînt.

Și potira c'o sosît.
Câ flintâ o slobodzît,
Patru-dzeşi c'o oborît.
— Stanşiule, Stanşiule haï,
Ean dâ-ti tu dzĕŭ legat,
Să nu mergï la Eşi strîcat.
Châchitani Calaóri,
Eŭ ti las di mârturii,
Ca sâ spuï tu la domnii,
Că mi-şï ari Bratu-mï ari,
Şï mi-şï ari doį fișiorï,
Şi-amîndoï îs negustorï,
Di-aţîn calea la strîmtori;
Şî mi-şï ari Bratu-mï ari,
Şî mi-şï ari-o fatâ mari,
Di înblă pi hâl (cal) calari
Cu şinşï tocurï di chistóli,
Di potirâ habar n'ari,
Câ'a ne-vóstră poronbreli (1)
Nu pre staŭ la noï în cheli,
Numaï plumbuşor dï-argint
Strică rĕŭ că la voinic.

(Din Nisporenï, ținutul Chișineŭ.)

Boghean și cu Bârgan.

Frunză verdi lehuştean,
Pisti Prut în şela mal
La crîşmuţa lu Căsîean,
Be Boghean şî cu Bârgan
Şî cu fata luï Stoian.
— Be Bogheni, nu pre be,
Câ potira-ĭ pi-acolè.
— Las sâ şii, câ nu-mi pasâ,
Câ mi-ĭ puşculiţa drésâ (2)
Şî şed cu Bârgan la masâ.

(Din Truşenï, ținutul Chişineŭ.)

Stanşiu.

Florișică mătrăgună,
Dragu mi-ĭ la bĕutură
Cu voïnişï dï-adunatură,
Undi fulgeră şi tună.
Fóăi verdi mâtostat,
Şĕd în durdă râzĕmat
Şi gândesc la Calupat,
C'aşela bun îï di prâdat.
La şel sîorpac dărâmat
Şî di armi încărcat,
Tot di puşti ghintuiti,
Di paloşi ascuţiti,
Di bâltagi ferecati,
Mîndre-s, mîndre-s şî alâmiti,
Nóptea li vedĭ, ţi-ĭ frică.
La umbra şiorpaculuï
Şĕd stăpânii armilor,
Da anumi cum îï chémă?
Unu-l chémă Neculai,
Harabagiu bun di caï,
Di dzîşi Craïova vaï.
Altu-l chémă Gheorghieşi,
Pradă nóptea în tîrg la Eşi
Şî dïua în Bucureşti.
Pi părău faguluï,
La crâşma bogatuluï,
Beŭ voïnişï de-a Stanşiuluï.
Stanşiu şĕdi în cap di masă
Cu vedriţa plină rasă.
El din gură aşă li dzîşi:
- Beţï băeţï şi vĕ gândiţï,
La jin nu vĕ lăcomiţï,
Că voï nu sciţï că jinu-ĭ mari
[şălvariŭ. (3)
Voï îţï be, vi-ţï îmbĕtă,
Şî potira v'a încungiură.

---

(1) Porombrele, adecă alice.
(2) Drésă = curăţită şi încărcată.
(3) Şălvariŭ = şiret.

Stanşiu nişĭ n'o sfirşit,
Şépti potirĭ i-aŭ pâlmit,
Şi strigă din ghinărarĭ:
Daţĭ în Stanşiu că-ĭ tâlhariŭ;
Ear strigă din oşiţerĭ:
Dă-ti Stanşiule legat,
Să nu mori tu împuşcat.
Ear Stanşiu din gură aşă aŭ dzîs:
Nu-s mueri cu cârpă 'n cap,
Să me daŭ la voĭ legat,
Şi-s jian cu comănac,
Verdi ca frunza di fag,
Di ştiŭ potiri şi sâ-i fac.
Puneţĭ-vĕ băeţĭ toţĭ spati la spati
Cu puştili trasĭ tóti.
El luă durda în mână,
Când o ridicat-o 'n sus,
Potiraşiĭ toţĭ s'aŭ dus.
Fói verdi toporaş,
Di la tîrg păn' la oraş
N'aŭ ramas nişi-on potiraş.
Şi eară staŭ şi mĕ gândesc
La nópti un' sâ pâlesc,
Să pâlesc la Câmpulung,
La grajdiu luĭ Osman-turc,
Sa-mĭ aleg-on cal porumb,
Scurt în trup şi lung în gât,
Cum îĭ bun di zurbalîc (2);
Când oĭ treşi Craiova,
Să nu să udi scara
Nişi colţu la ibagi,
Şi cari cum ma vidè
Să-mĭ zîcă căchitane,
Căchitanu codrilor,
Voĭnicu voĭnicilor;
Şi iară staŭ şi mĕ gândesc
La nopti un' să pâlesc,
Să pâlesc la Craiova,
Să rujim herghelia,
Să treşim în Moldova,
Mult puţin şi-om câştigă,
Om câştigă on leŭ şi doĭ,
Sâ-l beŭ cŭ-on frati de-al meŭ,
Sâ m'arât că nu-s om rĕŭ.
Fói verdi albăstrică,
Haideţĭ băeţĭ la potică,
La potică 'n drumu mari,
Pi-acolo trec mocani cu sari
Şi aŭ pârali gâlbĕnaşĭ,
Să-ĭ punim la desĕgaşĭ.

(Din Nisporenĭ, ţinutul Chişineŭ, colecţiunea G. Madan.)

Incestul.

Inghéţă apa Nistrului
In fundul pămintului;
Da nu înghéţă de ger mare,
Şi de mare supĕrare.
Că în lume nu sĕ póte
Ca pi-o soră al eĭ frate
Să o ieie di nevastă.
— Oleŭ! frate de craiŭ mare,
Tari mi-i durerea mare !
Du-te tu din ţéră 'n ţéră,
Ie-ţĭ muere şi ti'nsóră.
— Of, tu soră 'n ţèri am fost
Şi sciŭ fetele de-a rost;
Fă-ţí colac din nouĕ grîe,
Şi haidem la cununie.
— Oleŭ! frate de craiŭ mare,
Tari mi-ĭ durerea mare!
Ian să mergĭ în casă
Şi să cauţĭ şe-ĭ pe masă;
Cată cartea gĭumatate,
Să te lepeḑĭ di pacate,
Că din némul creştinesc,
Nu din némul tatarĕsc.
Dar şel frate de craiŭ mare
Nişĭ că milă nu o are:
El la nuntă a plecat.
Vreme gre s'o ridicat,

---

(2) Di zurbalîc = de voinicit, de haiducit.

Sĕ 'noră şi fulgeră,
Beznă mare sĕ făceă.
Sórele s'o 'ntunecat,
Luna 'n sânge s'o 'necat.
In biserică-aŭ intrat,
Sfinţiĭ 'n genunchĭ aŭ chicat,
Icónele-aŭ lăcrimat;
Dar icóna Preşisteĭ
Din fundul bisericeĭ
Cu glas mare-a cuvîntat:
— Popă, popă, blăstemat,
Nu cunună, faşĭ pacat!
Unde 'n lume sĕ maĭ póte
Ca pe-o soră să ie frate?
Popa tare s'o speriat
Şi din gură-o cuvîntat:
— Multĭ craĭ eŭ am cununat,
Dar icónă n'aŭ lăcrimat.
Haĭ! plecaţĭ d'aşĭ afară,
Că pacat cu voĭ e mare,
Dar şel frate de craiŭ mare!
S'a uitat la sfintu sóre,
Că lumină nu maĭ are;
Sórele s'o 'ntunecat,
Luna 'n sânge s'o 'necat.

Bugean.

Frunză verde odolean,
La crişmuţa de sub deal,
Bea Bugean şi cu Bargan
Şi Costică Roşcovan,
Şi cu dînşiĭ ca boboc
Bea bădiţa Tobultoc.
— Bea Bugean şi nu prea bea,
Că potira-ĭ işĭ coleă!
— Las' sâ hie, nişĭ că-mĭ pasă,
Că maĭ am voĭnicĭ p'acasă,
Staŭ cu cótele pe masă
Şi cu săbiile scóse.
Beţĭ copiĭ şi veseliţĭ
Pe la nópte vĕ găsiţi
La rĕspântea de triĭ nuşĭ,
La movila cu triĭ cruşi,
Iar eŭ merg la curte mare
Să aleg un cal maĭ tare,
Scurt în gât şi lung în trup,
Cum ĭe bun pentru voĭnic,
Să pun şaua căzăşesce
Să 'ncalec moldovenesce.

(Din Vărzăresci).

Frunză verde de cicóră,
Colo jos întri hotarĕ
Este-un nuc cu frunza désă,
Mărunţică şi alésă.
In vîrvuţul nuculuĭ,
Cântă puiul cuculuĭ;
Maĭ în jos la rădĕşină,
Cântă-o pasere străină,
Ş'aşă cântă de duios
Tóte frunzele cad jos;
Ş'aşă cântă de cu jele,
Tótă frunza pe loc chiere;
Ş'aşă cântă de cu dor,
Tóte paserile mor.

(Din Vărzăresci).

PROVERBE.

1. Leneşu mult alérgă şi sgârcitu mult păgubesce.
2. Nu te face mort în popuşoiŭ cu sacu legat la gură.
3. Silinţa mântue pânza.
4. Cine se silesce are.
5. Nu te face popă în biserică străină.
6. Dacă se mânecă, omu ajunge maĭ departe.
7. Până îĭ vine chefu bogatuluĭ, ese sufletu săraculuĭ.

8. Cel bogat mănâncă când vreà, dar cel sărac când are.
9. Paza bună trece primejdia rea.
10. Nu pune mâna unde nu-ţĭ ferbe óla.
11. Darea umple marea.
12. Mulţămita sécă nimĕnuĭ nu-ĭ e dragă.
13. Pe lup piciórele îl hrănesc.
14. Azima maĭ cóptă, maĭ bună, óspeţĭ aştéptă.
15. Lăcomia strică omenia.
16. Cumintele juruesce, dar cel nebun trage nădejde.
17. Dacă nu-ĭ cap, nicĭ noroc.
18. Surcica de la trunchiŭ nu sare departe.
19. Vrabia îĭ tot puiŭ, dar dracu ştie de cându-ĭ.
20. Mărunţel ca macu, dar iute ca dracu.
21. Osu gol nicĭ câniĭ nu-l rod.
22. Unde-ĭ frică, şi ruşine.
23. Cel ce muerii se potrivesce tot cu rĕŭ o sfîrşesce.
24. La cel fără de lege cel fără de suflet îĭ vine de hac.
25. Jupóie teiu când se ieà!
26. De departe trandafir, dar de-aprópe borş cu ştir.
27. Cât îĭ capra de rîiósă tot códa bârligă.
28. Inchină-te draculuĭ până ce-ĭ trece podu.
29. Omuluĭ cu sila poţĭ să-ĭ ieĭ, da a da nu.
30. Fă şaga cu cel nebun, că el sare cu toporu.
31. Intîmplarea vină n'are.
32. Fricosuluĭ urma, dar vitézuluĭ capu.
33. Este pofta, şi răbdare.
34. Capu tăiat se prăvale.
35. Dacă este, este! Nu maĭ da la toţĭ de veste.
36. Unde-ĭ rĕŭ acolo-s şi eŭ, unde-ĭ bine nu-ĭ de mine.
37. Mila de bărbat ca frunza de pĕr uscat, când daĭ să te umbrescĭ, maĭ tare te dogorescĭ.
38. Cine o învîrtit frigarea, şi cine mănâncă friptura!
39. Par'că frumuseţea s'ar mâncà pe farfurie!
40. Ţi-oiŭ ertà, dar nu ţi-oiŭ uità.
41. Săraculuĭ răbdarea îĭ lécu.
42. Cuiŭ cu cuiŭ se scóte.
43. Cum îĭ dracu aşà-ĭ şi tată-sĕŭ.
44. Popa botéză, dar ḑile nu dă.
45. De nevoe mănâncĭ şi plăcinte.

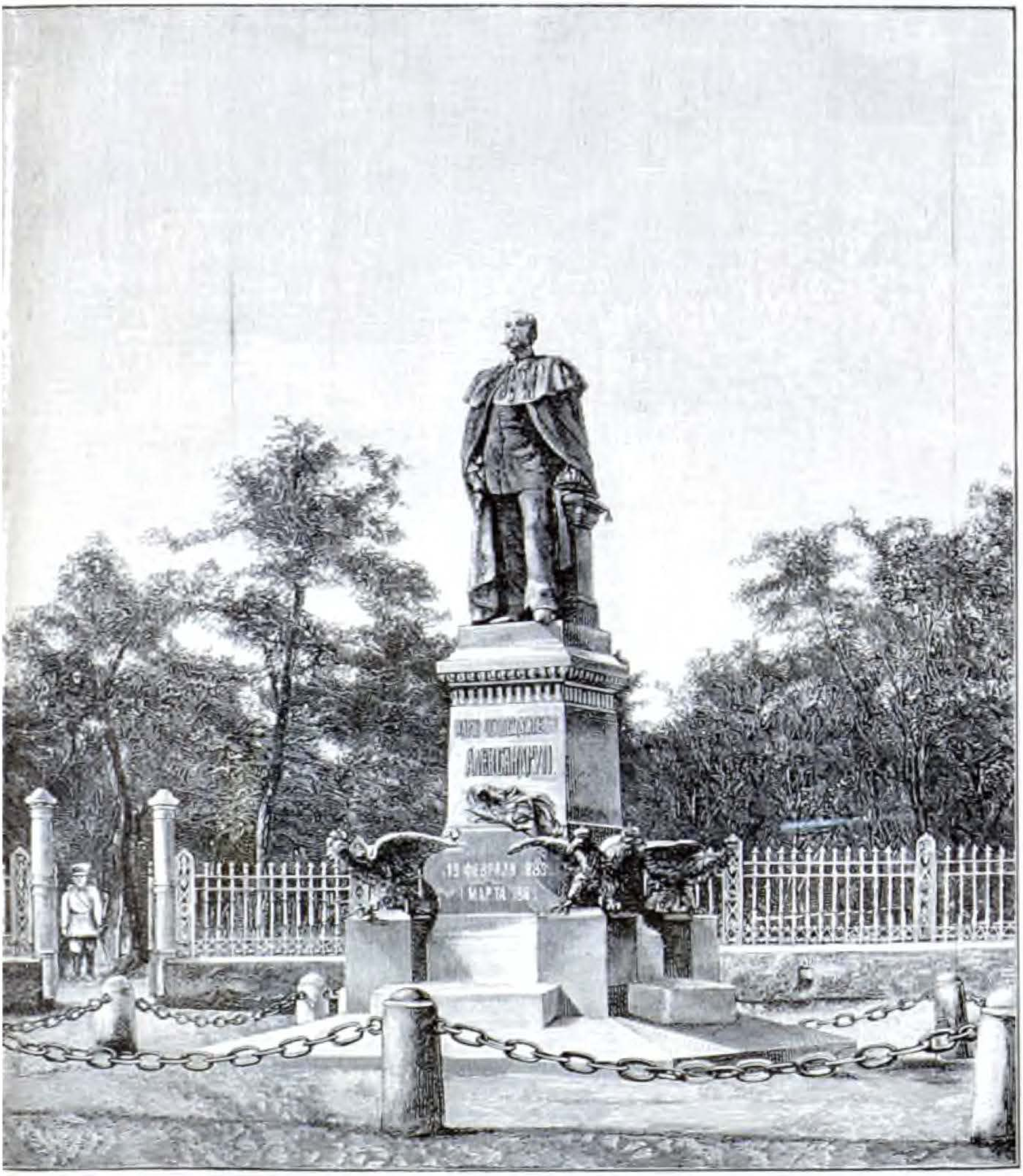

Monumentul comemorativ al Imperatului Alexandru II, la Chișineŭ.

DESPRE ANIMALE.

In judeţul Hotin ţĕraniĭ românĭ aŭ multe poveştĭ despre animale; unele din aceste poveştĭ aŭ fost strînse de Filatoff şi tipărite în limba rusă. Dăm acì maĭ jos câte-va inedite, culese de un elev al liceuluĭ din Chişineŭ, d-l C. Scurea, fiul unuĭ popă de sat:

Porcul: Când Dumneḑeŭ a creat vieţuitórele, iată că a făcut şi pe porc. Dar porcul nu erà mulţumit de cum l'a făcut Domnul şi tot oftà: Of! şi of! A auḑit Domnul că oftéză porcul şi a trimis pe îngerul sĕŭ, ca să-l întrebe de ce tot oftéză. Porcul, pentru a înşelà pe Dumneḑeŭ, s'a ḑis bolnav, iar Domnul scià că minte şi atuncĭ l'a blăstemat, ḑicĕnd: Să nu maĭ ridicĭ ochiĭ către cer, şi să te tot uiţĭ la pămînt, şi să tot oftezĭ mereŭ. De atuncĭ porcul nu maĭ ḑice decât of şi of! şi nu se uită la cer.

Cocostîrcul: Cocostîrcul a fost om altă dată ca toţĭ ómeniĭ. Iată într'o ḑi l'a chemat Dumneḑeŭ şi i-a dat un sac plin cu brósce şi şerpĭ şi i-a poruncit să ducă sacul şi să-l deşerte într'o mare. A mers omul cu sacul în spinare spre mare şi simţià că se tot mişcă cevà în sac. A deslegat sacul, ca să vaḑă că ce se tot mişcă; când colo, bróscele şi şerpiĭ aŭ eşit din sac şi s'aŭ împrăştiat pe pămînt. A vĕḑut Domnul ce pozná i-a făcut omul neascultător şi l'a prefăcut în cocostîrc, ḑicĕnd: Să mi le adunĭ acum! De atuncĭ cocostîrcul tot umblă prin mlaştine şi tot adună-adună, brósce şi şerpĭ. Dar unde să le adune, că se prăsesc a naibeĭ!

Liliacul a fost altă dată şórece, dar s'a strecurat în biserică şi a ros la prescurĭ şi de atuncĭ i-aŭ crescut aripĭ şi a început a sburà.

Pupăza erà fată şi a mers odată cu alte fete la scăldat. S'aŭ desbrăcat fetele, şi s'a desbrăcat şi ea, şi s'aŭ dus să se scalde, iar un şérpe, tîrîndu-se pe mal, s'a ascuns în hainele feteĭ şi, încălḑindu-se, a adormit. Când a venit fata ca să-şĭ ieà hainele s'a speriat, iar şérpele iĭ ḑise:

— Te ieaŭ de nevastă; dacă primescĭ, îţĭ daŭ hainele; iar de nu, veĭ plecà gólă.

Ce să facă? A merge gólă în sat îĭ erà ruşine de ómenĭ, a luà pe şérpe de bărbat iarăşĭ nu-ĭ venià la socotélă. S'a gândit fata cât s'a gândit, dar la urmă s'a hotărit, numaĭ hainele să capete.

— Bine, ḑise ea şérpeluĭ, trimite conaciĭ.

Peste câte-va ḑile iată că sosesc conacii, se face nunta şi mirele a rĕmas în sat la părinţiĭ feteĭ. Peste un an de ḑile, iată că ḑice acel om muerii că merge să-şĭ vaḑă némul, că i s'a urît fără ném, ci că să vie dînsa peste o lună la mal unde l'a găsit întâia óră şi să arunce o pétră în apă ḑicênd: «Cucu, unde te-aĭ ascuns?» Atuncĭ el va eşì şi vor merge acasă. Şi după ce a ḑis acest om, a şi plecat. A trecut luna, i s'a urît mueriĭ făr' de bărbat şi a mers ea la mal şi, aruncând pétra în apă, a strigat precum o învĕţase bărbatul: «Cucu, unde te-aĭ ascuns?» Şi cum a strigat, iată că a eşit din baltă bărbatul eĭ şi aŭ plecat eĭ acasă. A trecut iarăşĭ un an şi iarăşĭ a plecat omul la némul sĕŭ, iar apoĭ când s'aŭ împlinit treĭ anĭ ḑice el femeieĭ sale: Ómeniĭ îşĭ ieaŭ nevastă pentru viéţa întrégă, şi noĭ şerpiĭ tot aşà facem, numaĭ la noĭ şerpóicele îşĭ schimbă pelea, iar voĭ muerile tot cu aceeaşĭ pele rĕmâneţĭ. Haĭ cu mine la némul meŭ să trăim, îţĭ veĭ schimbà pelea, că a ta s'a cam sbîrcit. S'a împotrivit muerea, i-a fost frică să plece cu bărbatul eĭ, l'a lăsat să se ducă singur. Şi a plecat şi n'a maĭ venit, iar muerea de jale s'a prefăcut în pupăză şi de atuncĭ tot strigă: Cu-cu, cu-cu! dóră se va întórce bărbatul eĭ la dînsa. Dar unde?... că a îmbĕtrânit muerea şi s'a făcut urîtă foc!

Rîndunica. Rîndunicile sunt copiĭ înjunghiaţĭ de tâlharĭ, de-aia aŭ roşu sub grumaz.

Tutunul e buruiana draculuĭ. Când a murit mama draculuĭ, draciĭ aŭ îngropat-o şi i-aŭ pus la cap o cruce, iar crucea aceea a putreḑit şi în locul eĭ a crescut tutun.

Martie, Aprilie şi Maiŭ. Odată Martie poftì pe Aprilie la sindrofie. Aprilie puse boĭ la jug şi gătì carul de drum, iar Martie dete cu omĕt şi acoperì câmpiĭ peste tot. S'a întors Aprilie acasă, că greŭ erà să mérgă cu carul. «Lasă, ḑise, că merg cu sania.» Desjugă boiĭ şi-ĭ puse la sanie, iar Martie făcu să fie cald şi topì omĕtul, aşà că curseră pîraiele şi se revărsară rîurile. S'a întors Aprilie acasă, că nicĭ chip să trécă. S'a gândit cât s'a gândit, a înhămat boiĭ la car, a pus în car sania şi a maĭ luat şi o luntre. «Acum, ḑise, ajung la Martie.» S'a făcut viscol mare, a desjugat Aprilie boiĭ şi i-a pus la sanie; a început să plouă, s'aŭ făcut apele marĭ, a pus Aprilie sania cu boiĭ în luntre şi a început a văslì. Aşà a ajuns în fine la Martie.

II.

BULGARIĬ.

Coloniile bulgare din Basarabia sunt aşezate tocmaĭ în partea din spre méḑă-ḑi şi formézá aḑí 43 comune, carĭ posedă proprietăţĭ funciare de peste 283.386 deseatine.

Aşà dar fie-care colonie este o comună, tóte aceste comune posedă drepturĭ speciale dăruite printr'un anume *ukaz* imperial; administraţiunea acestor comune a fost alcătuită într'un mod autonom faţă de restul administraţiuniĭ guvernămîntuluĭ şi coloniile se bucură de anume instituţiunĭ. In capul administraţiuniĭ se aflà până la 1872 un comitet de tutelă (popecitelstvo), compus dintr'un *popecitel*, ajutorul sĕŭ, un secretar şi doĭ copiştĭ; toţĭ aceştĭ funcţionarĭ depindeaŭ de Ministeriul domeniilor (gosudarstvenich imuscestv) statuluĭ. Pentru întreţinerea comitetuluĭ se percepeaŭ anual câte 24 kopeicĭ de contribuabil.

Tóte comunele, din punctul de vedere administrativ, aŭ fost împărţite în treĭ ocóle, şi anume: ocolul *Bugéculuĭ-de-sus*, compus din 19 comune; ocolul *Bugéculuĭ-de-jos*, cu 19 comune, şi ocolul *Ismailuluĭ*, cu 5 comune rurale.

Iată nomenclatura acestor comune (coloniĭ), după o tabelă a statisticeĭ oficiale din anul 1882 :

NUMELE COLONIEĬ	NUMÊRUL CURŢILOR	NUMÊRUL POPORAŢIUNIĬ	
		BĂRBAŢĬ	FEMEĬ
Ocolul Buyéculuĭ-de-sus:			
Colonia Camrat	523	3.064	3.192
» Chîrsova	347	1.007	1 002
» Beşalma	219	700	653
» Baurcea	232	741	744
» Caziaclia	234	884	716
» Chiriutnea	107	690	578
Valea-Perjiĭ	201	792	693
» Tvîrdiţa	272	500	470
» Bejghioză	120	403	383
» Biadîr-Lunga	178	812	743
» Haidar	124	420	402
» Tomaĭ	180	723	647
» Djaltoĭ	89	324	307
» Feropontievca	81	403	370
» Avdarma	88	440	360
Başcalia	88	440	360
Chirieta-Lungă	60	262	228
Ciac-Maidan	103	442	380
» Desghingeà	107	802	720
Ocolul Buyéculuĭ-de-jos:			
Colonia Ivanovca	80	422	380
» Dmitrievca	160	697	513
Diilmen	90	551	420
» Devlet-Agaci	120	629	593
» Pandaclia	151	?	?
» Hasan-Batîr	102	?	?
» Zadunaevo	84	?	?
» Satalic-Hadji	106	?	?
» Glavan	170	?	?
» Cod-Chitai	92	?	?
Goliţa	90	?	?
» Ciumlikioi	100	678	492
» Cuparan	92	?	?
Deljeder	127	?	?
» Burghudji	?	?	?
» Camcik	134	?	?
» Ciliogla	133	600	592
» Inzerlia	404	948	848
» Culevci	123	527	503
Ocolul Ismailuluĭ.			
Colonia Taraclia	502	1.294	1.155
» Tatar-Copciac	297	928	734
» Noul-Traian	172	769	623
» Grădina Ciişa	170	922	744
» Cubeŭ	302	1.203	1.102

Fie-care ocol colonial aveà altă dată un comitet de ocol (pricaz), compus dintr'un staroste, ajutorul sĕŭ şi doĭ deysiţerĭ. Fie-care comună aveà un fel de consiliŭ comunal numit *pricazul* satuluĭ, compus din doĭ delegaţĭ aleşĭ de obşte şi doĭ delegaţĭ (dobrosovestni) aleşĭ de sub-prefect (stanovoĭ).

In coloniile bulgare fie-care cap de familie posedă câte 11 deseatine şi 906 $^1/_2$ stînjenĭ de pămînt. Totalul pămîntuluĭ ce se aflà la 1882 în proprietatea coloniilor erà împărţit în următorul mod:

FELUL PĂMÎNTULUĬ	DESEATINE	STÎNJENĬ
Sub selişte . .	4.770	2 034
Islaz.	107.493	2.249
Fîneţe.	106.340	1.200
Arătură	64.050	--
Pădure	2.731	--

Pe ocolurĭ pămîntul colonial se împarte în următorul mod:

OCOLUL	Sub selişte		Arătură		Islaz		Fîneţe		Pădure	
	Deseat.	Stînj.	Deseat.	Stînj.	Deseat.	Stînj.	Deseat.	Stînj.	Deseat.	Stînj.
Bugécul-de-sus . . .	2.829	—	23.876	—	48 612	755	54.443	1 200	1 549	1.200
Bugécul-de-jos . . .	1.438	324	30.739	--	43.025	1.494	37.997	—	813	1.200
Ismail. . .	503	1.710	9.435	·	15.856	--	13.430	—	368	--

După datele recensămîntuluĭ anterior celuĭ făcut la 1882, poporaţiunea coloniilor bulgare la 1852 erà de 48.720 locuitorĭ de ambe sexe. Dar acéstă poporaţiune arătată în lucrările oficiale de statistică nu este clasată ca pur bulgară, ci amestecată parte cu o minoritate de Moldovenĭ, parte cu Rutenĭ şi Arnăuţĭ, parte cu Românĭ din Macedonia, numiţĭ de etnografiĭ ruşĭ *Găgăuţĭ*.

Pe timpul răsboiuluĭ Rusieĭ cu Turcia la 1854, s'aŭ aşezat în Basarabia peste 900 familiĭ de Bulgarĭ; parte din eĭ, şi anume 30 de familiĭ, aŭ rĕmas pe locurile de selişte alese de eĭ, iar restul, după ce a gustat cât de dulce e viéţa noroduluĭ sub oblăduirea muscăléscă, s'a întors pe la 1860 îndĕrĕt în Turcia: la 1857 peste 2.000 de Bulgarĭ aŭ trecut de asemenea din Bugéc spre partea Basarabieĭ retrocedată către Moldova.

Pe temeiul Tractatuluĭ din Paris, 40 de colonii bulgare aŭ trecut la Moldova. Partea Basarabieĭ care a format cele treĭ judeţe de dincolo de Prut, în anul retrocedăriĭ sale către patrie aveà o suprafaţă de 287.207 deseatine şi 1.778 stînjenĭ pătraţĭ, cu o poporaţiune de 47.120 locuitorĭ de ambe sexe. Guvernul Moldoveĭ, primind îndĕrĕt acéstă parte, comparativ neînsemnată faţă cu totalul pămîntuluĭ românesc anexat de către Rusia la 1812, a confirmat tóte privilegiile dăruite de Ţarĭ coloniştilor bulgarĭ. (1)

După retrocedarea Basarabieĭ de médă-ḑi, pe când guvernul din Moldova organisà administraţiunea în cele treĭ judeţe, agenţĭ ruşĭ aŭ şi pus imediat la cale un şir întreg de uneltirĭ criminale, pentru a turburà spiritele. La 1860, visitând Bolgradul Ministrul Moldoveĭ ilustrul Michail Kogâlnicénu a declarat coloniştilor bulgarĭ că vor avé a da recruţĭ armateĭ, precum daseră recruţĭ Imperiuluĭ Rus. Declaraţiunea acésta servì de pretext agenţilor ruşĭ, pentru a ridicà o manifestaţiune în contra ocârmuiriĭ pămîntene.

Colonia bulgară din Bolgrad trimise o delegaţiune la Iaşĭ, iar în acest timp agenţiĭ ruşĭ aŭ şi isbutit a produce o rĕscólă. D-l Tanco, Bulgar de origine, fiind pe atuncĭ inspector peste coloniĭ şi puindu-se în fruntea uneĭ companiĭ de miliţienĭ, împresură pe rĕsculaţiĭ adunaţĭ în edificiul şcóleĭ din Bolgrad; ciocnirea miliţienilor cu rĕsculaţiĭ a avut de efect maĭ multe capete sparte, câţĭ-va răniţĭ, însă nicĭ un mort.

După acéstă desordine, sub îndemnul agenţilor ruşĭ, peste 21.500 locuitorĭ bulgarĭ (4.300 familiĭ) aŭ emigrat din Basarabia în Rusia. Acesta şi erà scopul Rusieĭ: dintr'o parte prin acéstă emigrare ea voià să arate Europeĭ că poporațiunea din Basarabia ține mult la Imperiul Rus, iar de altă parte dînsa căpĕtă un contingent de immigranțĭ, cu care populă stepele deșerte din Crimea.

---

(1) A se vede la anexe *Coloniile şi Domeniile Statului* la finitul volumuluĭ; asemenea *Către locuitorii părţiĭ din Basarabia ce trece spre Moldova* şi *Chrisovul Căimăcămieĭ pentru şcólele din Bolgrad* etc.

Starea destrăbălată în care guvernul Moldoveĭ a găsit coloniile bulgare în ceea ce privesce proprietatea funciară a colonilor a fost apoĭ moștenită și de cârmuirea Principatelor-Unite. A lăsà acéstă stare așà precum ea fusese creată de Rusia erà absolut imposibil și guvernul național s'a gândit a pune capĕt destrăbălăriĭ. Fără de a anulà valórea unor *ukaze imperiale rusescĭ*, a căror legitimitate nu puteà să fie admisă și niciĭ c'a fost admisă de către Tractatul de la Paris, guvernul român a consimțit să alcătuiască, pe temeiul acestor *ukaze*, admise dejà de guvernul Moldoveĭ înaintea unirii Principatelor, o lege de împroprietărire a colonilor bulgarĭ.

Proiectul de lege alcătuit de guvernul român și votat în ḑiua de 23 Iunie 1874 a fost în partea sa esențială opera onor. academician d-l Ioan Kalinderu, care în calitatea sa de membru al administrațiuniĭ Domeniilor statuluĭ, *a cercetat la fața loculuĭ, comună cu comună, colonie cu colonie*, studiând nevoile coloniștilor, defectele și calitățile aceste poporațiunĭ pribege.

In sînul Parlamentuluĭ s'aŭ ridicat totușĭ două vocĭ ilustre în contra consfințiriĭ privilegiilor date coloniștilor bulgari de către Impĕrațiĭ rușĭ. Aceste vocĭ aŭ fost acea a luĭ I. C. Brătianu și a luĭ Michail Kogălnicénu.

Ilustrul Kogălnicénu, rostindu-se în contra legiĭ în ceea ce privesce pe Bulgarĭ, a ḑis între altele următórele cuvinte (1) pline de adevĕr:

«Să-mĭ permitețĭ a vĕ spune că coloniștiĭ sunt de deosebite naționalitățĭ, *iară nu numaĭ Bulgarĭ*: sunt și Românĭ, și când *se va calculă după numĕrul poporațiuniĭ* se va găsì *că Româniĭ covîrșesc tóte cele-alte națiunĭ*; sunt și Rușĭ, sunt și Găgăuțĭ, aceia carĭ nu vorbesc nicĭ un cuvînt românesc, *sunt Românĭ carì nu vorbesc românesce, căcĭ acolo se face un travaliŭ de desnaționalisare*, contra căruia tot-deauna am protestat orĭ de câte-orĭ am fost la guvern.»

Ioan Brătianu, luând asemenea cuvîntul, a arătat că Tractatul de la Paris nu impune României datoria de a consfinţi nisce privilegiĭ excepţionale, hărăzite de Impĕraţiĭ ruşĭ coloniştilor bulgarĭ.

---

(1) Desbaterile parlamentare, ședința Adunăriĭ Deputaților de la 26 Iunie 1874.

Orĭ-cum, în şedinţele de la 26 Maiŭ şi 30 Maiŭ 1874 Corpurile Legiuitóre române aŭ votat o lege, prin care s'aŭ regulat în fine *definitiv* proprietăţile statuluĭ din Basarabia de la sud ocupate de coloniştĭ.

Iată acea lege în părţile sale esenţiale:

«*Art. 1.* Coloniştiĭ şi ceĭ-lalţĭ locuitorĭ ḑişĭ domenienĭ din Basarabia devin şi rĕmân deplinĭ proprietarĭ pe pămîntul supus posesiuniĭ lor, în întindere mărginită, *ceĭ dintâĭ până la 50 deseatine,* iar ceĭ de al doilea până la 30 deseatine pentru fie-care cap de familie în fiinţă în ḑiua promulgăriĭ presenteĭ legĭ şi în limitele terenuluĭ ocupat de dînşiĭ astăḑĭ în fie-care comună.

«Când întinderea terenuluĭ specificat maĭ sus nu va fi de ajuns pentru a se da la fie-care cap de familie câte 50 saŭ 30 deseatine, atuncĭ se va împărţi pămîntul în părţĭ egale între dînşiĭ.

«In cas când pămîntul ocupat de aceştĭ locuitorĭ în fie-care comună va fi de o întindere maĭ mare peste numĕrul de 50 saŭ 30 deseatine destinate fie-căruĭ cap de familie, atuncĭ prisosul terenuluĭ rĕmâne proprietate liberă a Statuluĭ.

«Art. 2. In întinderea terenuluĭ dat locuitorilor ḑişĭ coloniştĭ saŭ domenienĭ intră şi vatra satuluĭ, precum şi grădinile, viile, liveḑile, pădurile şi plantaţiunile de orĭ-ce natură.

«*Art. 3.* Vĕduvele cu copiĭ necăsătoriţĭ se prenumeră între capiĭ de familie.

«*Art. 4.* Preoţiĭ bisericilor aŭ facultatea a cere să fie prenumĕraţĭ între capiĭ de familie în comunele unde se află aşezaţĭ.

«*Art. 5.* In fie-care comună se reservă, fără nicĭ o despăgubire, odată pentru tot-deauna, câte 60 deseatine teren pe séma bisericeĭ, ca dota eĭ, pentru întreţinerea cleruluĭ şi a celor-lalţĭ slujbaşĭ bisericescĭ în activitate.

«*Art. 6.* Nu se vor prenumĕră între capiĭ de familie locuitoriĭ ḑişĭ contribuabilĭ carĭ se găsesc aşezaţĭ în comune, afară numaĭ dacă nu vor fi căsătoriţĭ cu coloniste.

«Locuitoriĭ din acéstă categorie, *Românĭ* saŭ împroprietăriţĭ, aŭ facultatea de *a primì câte 10 descatine* de fie-care cap de familie din pămîntul de prisos aflat în diferite comune saŭ din terenele libere ale Statuluĭ.

«*Art. 7.* Locuitoriĭ contribuabilĭ arătaţĭ în precedentul articol, carĭ vor voì a usà de acéstă facultate, sunt ţinuţĭ de a face declaraţiune, sub pedépsă de a nu li se maĭ ţiné în sémă cererile ce vor face în urma încheiereĭ lucrăriĭ comisiuniĭ.

«Despăgubirile ce se cuvin de la aceştĭ locuitorĭ pentru fie care deseatină de pămînt vor fi tot acele determinate prin art. 13 pentru locuitoriĭ coloniştĭ saŭ domenienĭ. Aceştĭ contribuabilĭ, strămutându-se de pe pămîntul ce se cuvine numaĭ foştilor locuitorĭ coloniştĭ saŭ domenienĭ, aŭ drept de a se desface de casele pe carĭ le părăsesc, avênd comuna dreptul de rĕscumpĕrare.

«*Art. 8.* In termin de 15 anĭ de la promulgarea presenteĭ legĭ, nicĭ foştiĭ coloniştĭ saŭ domenienĭ, nicĭ ceĭ-lalţĭ locuitorĭ simpli contribuabilĭ saŭ moştenitoriĭ lor, nu vor puté înstrăinà nicĭ hipotecà proprietatea lor, nicĭ prin testament, nicĭ prin acte între viĭ, decât către comună saŭ către verĭ-un alt locuitor din acea comună.

«*Art. 9.* Când un locuitor colonist saŭ domenian va murì fără testament saŭ fără a avé moştenitorĭ, partea luĭ de pămînt o va luà comuna, cu îndatorire de a plătì datoria luĭ pentru pămînt.

«*Art. 10.* Se desfiinţéză odată pentru tot-deauna şi în tótă întinderea coloniilor şi a domeniilor drepturile, privilegiile monopolurilor de cârciumĭ etc.

«Pentru înlesnirea locuitorilor foştĭ coloniştĭ şi domenienĭ la plata despăgubiriĭ către Stat, eĭ vor fi *scutiţĭ de recrutaţiunea pentru armată* permanentă în timp de 10 anĭ de la aplicarea acesteĭ legĭ.

«*Art. 11.* Nu intră în numĕrul deseatinelor acordate prin art. 1 drumurile naţionale, judeţene şi comunale etc.

«*Art. 12.* Liberĭ sunt locuitoriĭ a-şĭ adăpà vitele în tóte apele, a prinde racĭ în lacurĭ şi în gârle şi a pescuì cu undiţa orĭ-unde vor voi, fără a băgà năvod saŭ plasă.

«*Art. 13.* Preţul pămîntuluĭ, pe care locuitoriĭ devin deplin proprietarĭ după art. 1 al presenteĭ legĭ, va fi de câte 80 leĭ de fie-care deseatină.

«Ast-fel capul de familie colonist va plătì fie-care, după numĕrul deseatinelor ce i se cuvine în comuna unde se află pentru preţul pămîntuluĭ, în termin de 15 anĭ, câte leĭ 6 banĭ 70 de fie-care deseatină pe an, adecă procente $2\ {}^{40}/_{100}$ şi amortisment leĭ $4\ {}^{30}/_{100}$.

«Acéstă plată se va rĕspunde odată şi în acelaşĭ termin cu dările fiscale.

«*Art. 14.* Fe-care comună rĕmâne rĕspundĕtóre către stat pe tot intervalul de 15 anĭ pentru sumele cuvenite fisculuĭ în virtutea acesteĭ legĭ.»

Acéstă lege s'a pus în aplicare de la 1 Ianuarie 1875.

Imediat după ce legea a fost votată de Corpurile Legiuitóre, d-niĭ administratorĭ aĭ Domeniilor şi pădurilor statuluĭ aŭ expediat următórele ordine, privitóre la punerea în aplicare a legiĭ:

Adresa Domnilor administratorĭ aĭ Domeniilor şi pădurilor statuluĭ sub No. 13.831 din 2 Iulie 1874 către prefectul judeţuluĭ Bolgrad.

(Monitorul Oficial, 6 Iulie 1874.)

«Legea pentru regularea proprietăţiĭ Statuluĭ din Basarabia s'a votat de Corpurile Legiuitóre şi s'a promulgat prin decretul No. 1.247.

«Primul şi cel maĭ important pas pentru aplicarea acesteĭ legĭ este, domnule prefect, constatările ce urméză a fi făcute de comisiunile prevĕdute şi instituite de lege.

Pentru întocmirea lor şi începerea lucrărilor *cât de curînd*, am delegat din partea nóstră pentru comunele domeniene pe d-l inspector financiar N. Petrescu şi pentru comunele coloniene pe d-l inspector financiar A. Duca, pe carĭ anunţându-ĭ d-vóstre, vĕ rugăm a luà şi din parte-vĕ dispoziţiunile necesare, ca şi consiliile comunale să-şĭ alégă delegaţiĭ lor cel mult până la 10 Iulie curent.

Veţi bine-voì, domnule prefect, a da delegaţilor noştri, când se vor presintà la d-vóstre, tablourĭ de numĕrul locuitorilor şi al deseatinelor după rolurĭ, liste de numirea terenelor libere şi orĭ-ce alte informaţiunĭ.

«Administratorĭ: *I. Kalinderu, I. Văcărescu.*»

Ordinul administraţiuniĭ Domeniilor şi pădurilor statuluĭ către inspectorul financiar A. Duca:

«.... Administraţiunea făcĕnd alegere în persóna d-vóstre pentru a o represintà în comisiunea pentru comunele coloniene, vĕ invită să începeţi operaţiunile d-vóstre, avĕnd a face constatările următóre:

«I. Numĕrul capilor de familie în ființă în ḑiua de 18 Iunie, data promulgării legiĭ, al deseatinelor ocupate de dînșiĭ la acea epocă în fie-care comună, care nu va trece peste acela de 50 deseatine pentru fie-care cap de familie, etc....

«Vĕ invităm dar a plecà îndată și a vĕ duce la reședința județuluĭ, unde, luând sciință de la d-l prefect despre numirea delegaților, să începețĭ lucrările.

«Administratorĭ: *I. Kalinderu, I. Văcărescu.*»

Același ordin a primit și d-l N. Petrescu.

Monitorul Oficial din 1874 Iulie 6 publică, alăturea de aceste adrese, și modele de *procesle-verbale*, pe carĭ eraŭ datorĭ a le dresà delegațiĭ administrațiuniĭ domeniene la fie-care comună separat și în carĭ se înscriaŭ cele constatate la fața loculuĭ. Aceste procese-verbale eraŭ iscălite atât de către delegatul administrațiuniĭ, cât și de delegatul comuneĭ.

In *Monitorul Oficial* No. 151, cu data de 12 Iulie 1874, cetim apoĭ următorul document fórte semnificativ:

Adresa administrațiuniĭ Domeniilor și pădurilor statuluĭ cu No. 14.423, din 9 Iulie 1874, către prefectul din Bolgrad:

Ḑiarul intitulat «Ecoul Basarabieĭ, în numĕrul sĕŭ de la 23 Iunie anul corent, se încércă a denaturà cu totul textul precis al legiĭ pentru regularea proprietățiĭ statuluĭ din Basarabia, facĕnd, între alte multe neadevĕrurĭ ce avansézã, a se rĕspândì sgomotul: 1. că după acéstă lege singură comuna devine proprietară pămîntuluĭ, iar nu individul; 2. că contribuabiliĭ stabilițĭ prin diferite comune nu aŭ dreptul de a cere să fie împroprietărițĭ cu câte ḑece deseatine decât în casul când aceștĭ contribuabilĭ vor fi căsătorițĭ cu coloniste, și 3. că locuitoriĭ din comunele Noul-Caragaciu și Tropoclu, aŭ rĕmas ca nisce proletarĭ, cu tóte promisiunile ce li s'aŭ dat de guvern.

«Administrațiunea Domeniilor și pădurilor Statuluĭ se crede datóre, atât în interesul adevĕruluĭ, cât și pentru a nu lăsà să fie indușĭ în eróre și *exploatațĭ după cum aŭ fost în trecut de către uniĭ rĕĭ voitorĭ* aceștĭ pacinicĭ și laborioșĭ locuitorĭ, a da următórele lămurirĭ:

«1. Că în ce privesce punctul întâiŭ, legea și instrucțiunile date pentru executarea eĭ ordonă împroprietărirea individuală pentru fie-care cap de familie, colonist, domenian și contribuabil, pe o întindere de pămînt determinată.

Dacă comuna este responsabilă după lege de plata despăgubiriĭ pămîntuluĭ, acésta nu póte face ca fie-care cap de familie saŭ contribuabil să nu fie singur proprietar pe pămîntul ce i se cuvine după lege; ceea ce dovedesce și maĭ mult că legea ordonă împroprietărirea individuală este că însășĭ ea, prin art 8, arată modul cum póte fie-care cap de familie a dispune de proprietatea sa.

2. Că al 2-lea și al 3-lea puncĭ sunt iarășĭ nisce pure și malițióse invențiunĭ etc.»

«Administratorĭ: *I. Kalinderu, I. Văcărescu.*»

Desmințirea s'a publicat în *Monitorul Oficial.*

Acéstă din urmă adresă a d-luĭ I. Kalinderu dovedesce că uneltirile nicĭ după regularea cestiuniĭ privitóre la proprietățile coloniștilor Bulgarĭ nu s'aŭ astâmpĕrat și-șĭ urmaŭ machinațiunile lor culpabile.

La 1875, guvernul, în raportul sĕŭ privitor la expunerea budgetuluĭ din acel an, vorbind despre coloniile bulgare, ḑiceà:

«Pentru ceea ce privesce Basarabia, guvernul a urmărit aplicarea legiĭ cu cea maĭ vie solicitudine. Modificările introduse în legea primitivă de la 13 Iunie 1871 prin aceea de la Februarie anul curent aŭ dat satisfacere unor juste reclamațiunĭ ale coloniștilor, le-aŭ asigurat noué avantagiĭ și aŭ regulat într'un mod definitiv unele cestiunĭ de detaliŭ, carĭ puteaŭ da loc la interpretărĭ.

«Rolurile, corectate și îndreptate în conformitate cu disposițiunile noueĭ legĭ, s'aŭ încheiat definitiv, percéperea prețuluĭ rĕscumpĕrăriĭ s'a așezat; iar pe de altă parte tóte mĕsurile sunt luate ca de-odată cu primăvara se încépă mesurătórea definitivă a pămînturilor.

«Spre acésta, administrațiunea a pregătit regulamentul prevĕḑut de lege, fixând tóte amănuntele operațiunilor, așà în cât fie-care locuitor să-șĭ aibă porțiunea sa bine constatată și despărțită.»

In așà mod dar a fost în fine regulată definitiv cestiunea coloniilor.

La 1878, pe temeiul Tractatuluĭ din Berlin, cele treĭ județe de dincolo de Prut aŭ fost pentru a doua óră luate de Rusia, și acésta în contra cuvîntuluĭ dat de Impĕratul Rușilor Alexandru II, care, ca aliat al Românieĭ în rĕsboiul cu Turcia, se angagiase a apĕrà integritatea teritoriuluĭ Românieĭ. La 1878 a trecut spre Rusia o suprafață de pămînt românesc de peste 10.288 verste pătrate, cu o poporațiune de 127.451 locuitorĭ, din carĭ Bulgariĭ coloniștĭ eraŭ peste 20.000 de suflete.

De atuncĭ încóce acéstă parte a Basarabieĭ s'a colonisat din noŭ. Poporațiunea română, precum și parte din poporațiunea rutenă, aŭ părăsit cele treĭ județe și s'aŭ strămutat în România (1), iar în locul acestor *emigranțĭ* aŭ năvălit Rușiĭ în calitate de arendaşĭ, cârciumarĭ şi speculanţĭ de tot felul. De altă parte dejà pe la 1879 aŭ început a se aşezà pe aicĭ immigranţĭ Cehĭ (Boemĭ) veniţĭ din Crimea şi guvernămîntul Kiev. Boemiĭ maĭ cu sĕmă s'aŭ aşezat pe la Bender, satul Novo-Grad, din judeţul Ismailuluĭ, satul Noul-Caragaciŭ din judeţul Akerman etc.

---

(1) Малороссы въ Добруджѣ, *Русская Старина*, *Candratowici*, 1880 Kiev.

Coloniştiĭ bulgarĭ din Basarabia sunt agricultorĭ şi crescĕtorĭ de vite. Coloniile posedă multe vite, al căror numĕr se urcă, după datele statisticeĭ oficiale pentru anul 1882, la 416.668 capete, din carĭ:

Caĭ	18.255
Boĭ	27.395
Vacĭ.	18.836
Vite mărunte . .	13.672
Oĭ.	338.510

Ceea ce face pe fie-care locuitor, în termin mediŭ, câte 8,5 capete de vite.

Grădinăria şi pomicultura la coloniştĭ e într'o stare înfloritóre. Coloniile posedă în total peste 4.300 livedĭ cu pomĭ. Afară de acésta, plantaţiunile publice, precum sunt grădinile şcólelor, cele din oraşe, parcurile etc., posedă peste 855.536 copacĭ, din carĭ 625.356 arborĭ de pădure, 141.080 dudĭ şi 89.000 pomĭ roditorĭ. (1)

Coloniştiĭ cultivă via; númĕrul viilor e de 2.895, fiind compuse din 2.150.562 butucĭ. (2) Viile aceste se află:

In ocolul Bugéculuĭ-de-sus	1.237
» » » de-jos	1.137
» » Ismailuluĭ	521

Obiceiurile coloniştilor Bulgarĭ. Caracterul Bulgaruluĭ, deşi născut şi crescut dejà în Basarabia, totuşĭ, mulţumită tradiţiunilor familiare, pórtă până acum încă stigmatul robieĭ seculare, sub care acest viguros popor a trăit în curgerea maĭ multor secole. Maĭ blajin, maĭ puţin egoist decât consângénul sĕŭ de dincolo de Dunăre, mulţumită contactuluĭ îndelungat cu poporul român, colonul bulgar din Basarabia şi-a păstrat totuşĭ trăsurile caracteristice ale némuluĭ: vicleşugul, ipocrisia, crudimea, tenacitatea în a exploatà, mîndria faţă cu cel maĭ slab şi umilinţa, linguşirea faţă cu cel maĭ tare.

---

(1) Записки Бессарабскаго Областнаго Комитета, t. I, p. 40—42.

(2) Darea de sémă a comisiunii filoxerice, 1883.

Starea economică a coloniştilor e fórte prosperă, mulţumită de o parte munceĭ şi spirituluĭ de economie al Bulgaruluĭ, iar de alta privilegiilor carĭ apĕră coloniile de rapacitatea amploiaţilor ruşĭ. Aspectul satelor, portul locuitorilor, starea sanitară a poporaţiuniĭ în general, totul pórtă sigiliul îndestulăriĭ şi chiar al belşuguluĭ. Casele coloniştilor bulgarĭ, după exteriorul lor, sémănă a case de chiaburĭ de prin satele nóstre; în coloniile maĭ marĭ, ca Taraclia saŭ Cubeŭ, există chiar case spaţióse ca la oraş.

Femeile colonilor trăesc separat, într'o parte anumită a locuinţeĭ, în care străinuluĭ îĭ este oprit de a intrà. Odaia de primire, după obiceiul oriental, are la ceĭ avuţĭ un divan de-alungul păreţilor; divanul e acoperit cu rogojinĭ şi velinţe; la săracĭ divanul se construesce dintr'un fel de prispă şi este acoperit numaĭ cu rogojină. Intr'unul din colţurile odăieĭ se află chivotul cu icónele, înaintea cărora se atârnă o candelă.

Familia bulgară e tipul curat al familieĭ patriarchale. Şeful familieĭ e tatăl; femeia-mamă n'are alte datoriĭ decât aceea de a îndeplinì voinţa şefuluĭ şi de a rĕmâné róbă, iar nu tovaraşa cea supusă. Femeia bulgară e credinciósă şi castă.

Portul colonuluĭ bulgar se compune dintr'o căciulă, o scurteică de postav albastru închis, cu mânicile rĕsfirate, o păreche de pantalonĭ de aceeaşĭ colóre, largĭ sus şi creţĭ în dos, iar jos fórte strîmţĭ şi lipiţĭ pe picior. Talia se încinge cu un brîŭ de colóre roşie saŭ verde, sub încingĕtóre se pórtă cuţitul şi luléua. De-asupra acestor haine se aruncă pe umerĭ o *giubeà* saŭ o *şamolaşcà*.

Femeia bulgară e înaltă, osósă, cu umeriĭ largĭ, lipsită de graţie, cu ochiĭ micĭ şi trăsurile feţeĭ aspre. Portul eĭ se compune dintr'o fustă saŭ douĕ şorţurĭ şi o scurteică cusută cu firurĭ de multe colorĭ. Sub scurteică, o cămaşă de pânză sură, cusută pe umerĭ şi pe la mânecĭ, asemenea şi pe póle. Desemnul broderieĭ e făcut une-orĭ cu mult gust, iar când e copiat de la Rusóice, bizar şi ridicol. Fetele îşĭ împletesc pĕrul în numeróse cosiţe micĭ şi subţirele, atârnând la vîrful lor câte o monetă de argint. Coafura e grotescă şi lipsită de gust. La gât se pórtă mărgele şi panglicuţe.

In mâncare colonistul bulgar e fórte sobru; arta culinară constă în două felurĭ de mâncare: *zelena*, carne cu legume, şi *fripura*. Ambele felurĭ se fac cu mult ardeiŭ; din legume se preferă prazul şi cépa.

Colonul bulgar e **religios** şi formalist mare faţă cu ritualul bisericesc. Bĕtrâniĭ aŭ, ca şi Mahometaniĭ, obiceiul ca cel puţin odată în viéţă să visiteze Ierusalimul şi muntele Athos. Acela care a făcut dejà acest pelerinagiŭ pios aduce neapĕrat acasă un certificat iscălit de către Patriarchul Ierusalimuluĭ, care-ĭ dă dreptul de a purtà de atuncĭ înainte titlul de *Hagiŭ*. Titlul acesta apoĭ servă drept nume de familie: Hagi Petcu, Hagi Tóder, etc.

Din sĕrbătorĭ coloniştiĭ bulgarĭ sĕrbătoresc maĭ cu deosibire: Inălţarea Domnuluĭ, Adormirea, ḑiua Sf. Michail, ḑiua Sf. Ciril şi Metodie, Sf. Gheorghe şi Sf. Dimitrie. In aceste din urmă două ḑile se face pomană. După isprăvirea muncel agricole, când bucatele s'aŭ ridicat şi viile s'aŭ cules, Bulgariĭ prăznuesc sĕrbătórea numită: «*Za Boje ime*». In acéstă ḑi fie-care gospodină face colivă, taie puĭ, purcel, mel, şi tóte bucatele se aduc la biserică pentru a fi binecuvîntate de preot; după leturghie, parte din bucate se împarte pe la sĕracĭ, parte se dă cleruluĭ şi restul se aduce acasă, unde se consumă de familie.

Nascerea. Când se nasce un prunc, móşa îl duce la preot, avĕnd într'o mână un pahar gol şi un mănunchiŭ de florĭ uscate. Preotul cetesce molitva şi umple paharul cu aiazmă; apoĭ móşa se întórce acasă şi stropesce pe noul născut şi pe lehuză cu aiazma adusă. Maĭ pe urmă vin veciniĭ şi felicită pe mamă, aducĕnd darurĭ: ulcioraş de vin, nucĭ, fructe, mere. Móşa cóce apoĭ un fel de lipie (pită), pe care o pune frumos pe masă.

Când se strîng vecinele, se arde în odaie tămâie, tămâindu-se sf. icóne, lehuza şi óspeţiĭ. După acésta, fie-care femeie îşĭ spală mânile şi rupe câte o bucată din pită.

Căsătoria la Bulgarĭ. Flăcăul îşĭ alege de obiceiŭ mirésa după consimţemîntul părinţilor. La oraşe peţitoria se face direct, la sate prin intermediul unor persóne particulare. Odată consimţemîntul căpĕtat, mirele saŭ părinţiĭ sĕĭ trimit peţitorĭ la părinţiĭ feteĭ. Aceştĭ peţitorĭ se înţeleg despre zestre şi cele-lalte privitóre la căsătorie. Din ḑiua când înţelegerea s'a făcut, obiceiul cere ca tineriĭ să nu se vadă până în ḑiua nunţeĭ. In curgerea acestuĭ timp mirele face darurĭ rudeniilor mireseĭ şi se ocupă de tóte cele necesare mireseĭ pentru nuntă. Joĭ, dacă cununia s'a fixat pentru Duminecă, atât în casele feteĭ, cât şi în casele flăcăuluĭ, se adună fetele satuluĭ şi trec făina prin sită. Făina de nuntă se trece prin treĭ site puse una peste alta. La mire, în sita de sus se pune inelul sĕŭ, la mirésă al eĭ; pentru acéstă operaţiune mistică mirele face darurĭ fetelor. Vinerea, fetele se adună din noŭ şi coc câte o pâne. Pe timpul cât durézǎ operaţiunea cântă lăutariĭ, iar după ce pânea s'a scos din cuptor, ea se unge cu miere şi de aceea se numesce *medeniţa*. Pânea de nuntă se pune pe o tavă, iar peste dînsa inelul şi un pahar cu vin. Apoĭ fetele încunjură masa, cântă şi petrec. In fine una din fete remite inelul mireseĭ mireluĭ şi vice-versa, vinul din pahar se varsă jos, iar medeniţa se împarte între ceĭ presenţĭ. După acéstă petrecere mirele urmat de lăutarĭ face visită mireseĭ.

In ajunul cununieĭ, se face în casele mireluĭ ceremonia rasuluĭ. Se rad mirele, naşul, vorniceiĭ şi ceĭ-lalţĭ óspeţĭ de frunte.

Când bărbaţiĭ şi aŭ isprăvit toaleta, apare naşa, urmată de prietinele mireseĭ, pentru a transportà de la mire la mirésă darurile de nuntă şi rochia mireseĭ, făcută pe socotéla mireluĭ. Darurile se aşézǎ pe tave şi scândurĭ şi procesiunea se rînduesce în următorul mod: înainte merg lăutariĭ saŭ cimpoierul (haida), după eĭ vorniceiĭ carĭ duc îmbrăcămintea mireseĭ, apoĭ óspeţiĭ şi alţiĭ cu darurile pentru rudeniĭ. Când procesiunea se apropie de casele mireseĭ, spre întîmpinarea eĭ ese naşa, ţinênd de mână pe mirésă; în curte pe nisce laviţe sunt expuse lucrurile de mână ale feteĭ, precum şi darurile de nuntă destinate mireluĭ.

Voiniceiĭ transmit darurile; drept resplată primesc câte un pahar de vin, apoĭ în schimb ieaŭ în primire darurile mireseĭ pentru mire.

Diminéţa, în ḑiua când se face nunta, flăcăiĭ cu *haida* în frunte merg după naş şi naşă, pe carĭ iĭ aduc cu mare alaiŭ în curtea mireseĭ; tot acolo vine şi mirele. Datoria naşilor este de acum înainte de a așterne tulpane sub picióréle tinerei părechĭ, de a culege darurile de la óspețĭ și de a legà mânile noilor căsătorițĭ la biserică. Când procesiunea se îndréptă la biserică, mirésa merge cu capul acoperit cu betélă. La biserică, pe când se cântă «Isaia dănțuesce», enoriașiĭ presențĭ la cununie presară tînĕra părecho cu florĭ, bonbóne, nucĭ, etc. Se face învălmășélă mare, din causa copiilor, carĭ se aruncă peste zaharicale.

Din biserică toțĭ se întorc acum în casele mireluĭ; *haida* cântă în fruntea procesiunii, iar flăcăiĭ slobod focurĭ de pistóle. Dacă mirele nu e din acelașĭ sat, flăcăiĭ satuluĭ din care e mirésa opresc procesiunea și cer de la mire să rĕscumpere fata. Rĕscumpĕrarea se face cu cevà mărunțiș.

In casele mireluĭ se primesc felicitările și óspețiĭ se cinstesc cu vin. In unele coloniĭ din județul Akerman e obiceiul ca mirele și mirésa, pentru a primì felicitările, să se așeze la o masă, mirele ținĕnd pe genuchĭ un băețel, iar mirésa o fetiță.

După felicitărĭ se servesce masa, la care însă nu ieaŭ parte rudele mireseĭ.

După masă se fac alergărĭ de caĭ și tineretul dănțuesce la sunetele asurḑitóre ale *haideĭ*.

De la mire invitațiĭ merg la părințiĭ mireseĭ, de unde apoĭ transportă zestrea feteĭ în casele noilor căsătorițĭ. La mutarea lucrurilor, de obiceiŭ, se opune sora mireseĭ, cu care vorniceiĭ se certă, propun banĭ în schimb, iar la urma urmelor făgăduesc feteĭ că s'o ieà și pe dînsa.

Séra se dă prânḑul în casele mireluĭ; la acest prânḑ sunt invitate acum și rudele mireseĭ, afară însă de părințĭ; în timpul prânḑuluĭ rudele feteĭ fac cadourĭ nașuluĭ și nașeĭ, apoĭ óspeților. Cadourile se compun din prosópe cusute, tulpan, cămășĭ, etc.

Fie-care din óspețĭ, după ce a căpĕtat darul, pune pe o tavă pregătită dinainte cevà parale. Suma depusă în numerariŭ trebue să fie echivalentă cu darul primit saŭ maĭ mare decât darul, iar nicĭ decum maĭ mică. Mirele și mirésa nu asistă la acéstă operațiune financiară.

După ce prânḑul s'a isprăvit, rudeniile mireseĭ plécă, iar nașul și nașa duc pe tinerĭ în odaia nupțială. Acì mirele dă apă nașuluĭ, pentru ca să-șĭ spele mânile, iar nașul vîră în sînul mirelui busuioc şi... batista cu baniĭ, adunaţĭ de la óspeţĭ.

A doua ḑi după cununie, tînĕrul trimite socrulul cadoŭ un ţap saŭ un berbec, córnele căruia sunt împodobite cu panglicĭ, clopoţeĭ şi altele. (1) Animalul e condus de către

---

(1) Autorul a asistat la o nuntă din satul Izerlia, din judeţul Akerman, unde a fost martor unor obiceiurĭ, carĭ intru cât-va se deosibesc de cele descrise maĭ sus. Causa, de sigur, este faptul că Bulgariĭ din Izerlia sunt Rumelioţĭ.

Satul Izerlia este aşezat pe malul drept al rîuluĭ Chirghiz-Chitaĭ, ce se revarsă în limanul Chitaĭ. Posiţiunea sa geografică este sub 46° de latitudine şi 29° de longitudine de la Greenwich, posiţiunea topografică la o înălţime de 170 metri de-asupra nivelului măriĭ.

Izerlia, precum am spus, este locuită de Bulgari rumelioţi, carĭ au emigrat în Basarabia pe la 1828—29, fugind de iataganul Turcilor.

Numele satuluĭ s'a dat de emigranţĭ şi derivă de la cuvîntul turcesc izerlia=robia. Betrâniĭ satuluĭ povestesc în acéstă privinţă următórele: In apropiere de satul natal al Bulgarilor rumelioţĭ eră un sat turcesc. Intr'o nópte nisce Turcĭ din acest sat aŭ năvălit asupra Bulgarilor şi le-aŭ răpit vre-o 10 fete, pe carĭ apoĭ le-aŭ vîndut în robie la Stambul. Acéstă tristă întîmplare a fost causa că alţĭ Bulgarĭ poreclíră pe locuitoriĭ satuluĭ călcat de Turcĭ de *izerliĭ*, adecă robĭ. Locul unde s'aŭ aşezat emigranţiĭ venind în Basarabia a fost pustiit. Altă dată însă, după ḑisele bĕtrânilor, acĭ a fost un sat tătăresc. In apropierea satuluĭ se află o movilă, care, se ḑice, că ar fi un mormînt a vre-unuĭ Han tătar; puţin maĭ departe trece valea *Marin*, apoĭ valea *Roman* şi in fine valea *Cernevo-Dere*.

De óre-ce Izerlia este construită pe un loc înalt, iar împrejur nu există de loc mlaştine şi locurĭ băltóse, de aceea clima e fórte sănătósă: aerul curat, lipsit de orĭ-ce exhalaţiunĭ miasmatice, circulă liber; bóle epidemice nu există şi chiar la 1848—56, precum şi la 1866, când în Basarabia întrégă bântuiă cholera, la Izerlia n'a fost nicĭ un cas de acéstă bólă.

Cu tóte acestea satul Izerlia simte mare lipsă de apă; apa din puţurĭ e sărata, neplăcută la gust, şi locuitoriĭ, pentru a avé apă pentru adăpatul vitelor, sunt nevoiţĭ să facă stăvilare în vale, pentru înmagasinarea apeĭ de plóie. Firesce că acéstă apă stagnantă vara se descompune iute sub arşiţa sóreluĭ şi devine vătĕmătóre pentru vite.

De alt-fel satul e avut, posedă o biserică frumósă zidită de pĕtră *oolit*, patru strade perfect aliniate şi o piaţă spaţiósă în mijlocul satuluĭ. După registrele bisericeĭ se constată, că la întemeiarea satuluĭ poporaţiunea eră de 380 bărbaţĭ şi 320 femeĭ, iar în anul 1891 acéstă poporaţiune eră dejă de 948 bărbaţĭ şi 848 femeĭ.

Căsătoria la locuitoriĭ din satul Izerlia se face de obiceiŭ după înţelegerea reciprocă a părinţilor din ambele părţĭ. Acum vre-o 20 anĭ există obiceiul de a simulă răpirea feteĭ; acest obiceiŭ a dispărut acum. Timpul pentru căsătoriĭ este tómna, pe la 26 Octobre, şi érna, când adecă cioban, care se îmbracă cu cojoc întors cu blana afară şi încins cu *ceresu* (încingĕtóre, brîŭ), de care se atârnă *torba* (desag) cu mălaiŭ, un cazan mic, cevà paie pentru animal şi luléua, iar în mânĭ ciobanul ţine un cârlig. Pe drum, ciobanul se preface în mascariciŭ, face tot felul de glume, ca să rîdă mulţimea ce-l urméză. Berbecul adus cu aşà alaiŭ se taie imediat şi apoĭ se mănâncă la masa gătită în onórea tinerel părechĭ.

Inmormîntarea la Bulgarĭ. După ridicarea cosciugului din casa mortuară, uşa de intrare se închide imediat, pentru ca mórtea, explică bĕtrâniĭ, să nu intre îndĕrĕt, ci să păşéscă după cosciug până la cimitir.

In cosciug, pe peptul rĕposatuluĭ, se pune neapĕrat certificatul Patriarchuluĭ din Ierusalim, dacă defunctul a fost *hagi*, iar capul i se acopere cu o căciuliţă de catifea adusă din Kiev de la Sf. Lavră. Inainte de a se închide cosciugul, preotul stropesce rĕmăşiţele pămîntescĭ cu aiazmă, vin şi unt-de-lemn.

La înmormîntarea celuĭ dintâiŭ născut, mama nu asistă şi părinţiĭ în ḑiua înmormîntăriĭ nu dorm acasă, de frică ca şi ceĭ-lalţĭ copiĭ să nu móră.

Coloniştiĭ bulgarĭ cred că în fie-care Sâmbătă, de la Dumineca din urmă până la Inălţarea Domnuluĭ, sufletul rĕposatuluĭ revine pe pămînt: ceĭ păcătoşĭ pentru a se pocăì, ceĭ dreptĭ pentru a călăuzì pe calea dreptăţiĭ pe semeniĭ lor. De aceea Sâmbătă ţĕranca aprinde candela pe mormîntul rĕposatuluĭ, iar pe cărbunĭ aprinşĭ se arde tămâie.

Cele-lalte obiceiurĭ ale coloniştilor bulgarĭ sunt aprópe

---

poporaţiunea rurală a isprăvit cu munca câmpuluí. Căsătoria se compune din peţitorie, care se numesce *hudeju*, şeḑĕtórea fetelor: *medenic*, cununia, prânḑul nupţial şi remiterea darurilor mireseĭ, numită *otcrîv bula*. Ceremonialul din urmă constă în urmátórele: de la cununie şi până Mercurĭ, dacá cununia s'a făcut Duminecă, mirésa pórtă pe cap un tulpan roşu, care se numesce *bula*.

Mercurĭ casa tinerilor este visitată de naşă şi vorniceĭ; naşa se apropie de stăpâna caseĭ şi-ĭ scóte de pe cap tulpanul roşu. Din acest moment, se consideră că noua căsătorită a devenit femeie. Dînsa e încunjurată de vecine, carĭ o felicită şi-ĭ fac cadourĭ. La solemnitatea scótereĭ *buleĭ* bărbaţiĭ nu se admit, iar femeile cântă cântece erotice.

analóge cu obiceiurile Românilor şi Slavilor de la médă-ḑi. Aşà de pildă, în ḑiua de 24 Iunie, fetele bulgare se adună la un loc şi, îmbrăcate peste haine cu rogojină şi papură, iar pe cap purtând plante acuatice, îşĭ aleg dintre ele o regină (1) şi es la câmp, unde prind fluturĭ. Observând un fluture sburând, fetele cântă în cor:

Paparuda zlata
Pred Peruna leta,
Leta şi proleta,
Po polea sea meta
I Bogu sea moli:
- Daĭ, Boje dijdeţ!
Da israstit niva,
Nivî, şi nivadî
Barî, barî vodî:
Blata, blata vina!
Vseac slac i tîgar...

Paparuda de aur
Dinaintea luĭ Perun sbóră,
Sbóră şi trece,
Pe câmp se svîrcolesce
Şi la Dumneḑeŭ se rógă:
— Dă, Dómne, plóie!
Pentru ca sa crescă ogorul,
Ogórele şi câmpiile,
Multă, multă apă!
etc.

Motivul cânteculuĭ e fórte melancolic. După ce fetele intră în sat, acelaşĭ cântec se cântă la uşile caselor şi fie-care stăpână, saŭ stăpânul ese repede şi stropesce fetele cu apă; iar ele se scutură. După acésta ele capĕtă darurĭ.

Coloniştiĭ bulgarĭ în ajunul Crăciunuluĭ şi al Anuluĭ noŭ umblă prin sat şi colindă. Umblă cu colinda atât flăcăiĭ cât şi copiiĭ. Iată una din colinde, culésă în satul Izerlia din judeţul Akerman:

Подкаралъ ми е—коледо, коледо ле!
Светъ Димитъръ
Три шмийки
Съ желто жито
Та чи спусна
Низъ былъ Дунавъ коледо, коледо-ле!
Даде Господь
Южень вѣтеръ
Ште потопи
Три шмийки (bis)

Съ желто жито
Светъ Димитъръ
По край холи (bis)
Бога моли
Курбанъ коли
Выспри Боже
Южень вѣтеръ
Ште изграда
Новъ мынастиръ
Ште исписа

---

(1) La Izerlia de obiceiŭ se alege o fetiţă, pe care fetele o desbracă şi-ĭ confecţionéză nisce îmbrăcăminte din papură, trestie şi alte plante acuatice. Fetiţa acésta represintă pe *paparuda*.

На врата-та
Нена слынца
На пенджерп

На кубе-то
Древне звѣзди, коледо, коледо-ле!
На здравіе-ти!

Iată și altă colindă, auḑită tot în satul Izerlia:

Замычася Боже Майка — коледо-ле!
Отъ Игнажденъ до коледо
Да си даби Млада Бога
Млада Бога не крыстина и не увѣрена
Че сы трыгна Боже Майка
И утиди въ Iорданъ вода
Да сй крысти и увѣри
Че сы срещна Божа Майка
Съ светъ Димитыръ.
Отговоря Божа Майка
Добри срещна светъ Димитыръ
Да ми крыстиш и да увѣрпшь млада Бога
Отговоря светъ Димитыръ
Азъ не можа да го крыстя и увѣря млада Бога
Той е тяжекъ, като мраморъ
Опите пари кате огынь
Пакъ си носи въ рыцѣ Божа Майка
Млада Бога не увѣрена и не крыстена
Че сы срещна Божа Майка
Съ светъ Георги
Отговоря Божа Майка
Добра срющна звет Георги
Да ми крыстиш и да увѣриш Млада Бога.
Отговаря светъ Георги
Азъ не можа да го крыстя и да увѣря Млада Бога
Той е тяжакъ, като мраморъ
Опите пери, като огынь
Пакъ трыгно Божа Майка
Пакъ си носи въ рыцѣ Божа Майка
Млада Бога не крыстена и не увѣрена
Срещномъ срещна съ светъ Иванъ
Отговоря Боже Майка
Можешь-ли ми крысти и увѣри млада Бога
Чи гу ютзе светъ Иванъ

Чи гу морна въ Іорданъ вода
И гу крысти и увѣри млада Бога, коледо!

Colindarea, prin satele bulgare, precum şi prin satele române, dispare încet cu încetul, din causa unor disposiţiunĭ luate de consistoriul din Chişineŭ, care opresce acest obiceiŭ de a se practicà, considerându-l contrariŭ spirituluĭ religiuniĭ ortodoxe. Din acéstă causă poliţia rurală, ajutată de preot, amendézā şi incarcerézā pe colindătorĭ.

La Anul noŭ, atât în coloniile bulgare, cât şi prin satele române, băeţiĭ umblă prin case cu sorcova, făcută de obiceiŭ dintr'o crenguliţă de salcie. Copiiĭ bulgarĭ ating cu crenguliţa pe stăpâniĭ caseĭ şi recitézā: «Surova surova, godina zelen cuass na niva, po jivu, po zdravu nap do godina.»

Coloniştiĭ bulgarĭ cred în necuratul, care se amestecă în daraverile ómenilor. Ca creştinĭ, eĭ cred că fie-care om are pe îngerul sĕŭ păzitor, dar afară de înger maĭ are şi câte un drac. Uniĭ din aceştĭ dracĭ se prefac în cânĭ, lupĭ, pisicĭ şi chiar în femeĭ, pentru a se apropià de om. Cholera, ciuma şi epidemiile sunt uneltirile necuratuluĭ. Cholera este o femeie îmbrăcată în linţoliŭ alb, care ţine cósa în mână şi pórtă pĕrul despletit, câniĭ satuluĭ o vĕd şi de aceea urlă, iar omul nu o póte vedé.

Coloniştiĭ bulgarĭ posedă multe legende despre *vampirĭ.* Vampiriĭ aceştia sunt nisce monstri, carĭ sunt sufletele celor sinucişĭ: vampiriĭ sug sânge de om adormit şi, pentru a scăpà de acest gróznic inimic, este necesară intervenţiunea descânteculuĭ vrăjitóreĭ. Vrăjitórea saŭ vrăjitorul, pentru a isgonì pe vampir, întrebuinţézā o icónă veche ca talisman. Cu ajutorul icóneĭ vampirul se póte prinde într'o butelie, care apoi se astupă şi se atârnă de un copac.

Prin satele bulgăresci există babe bĕtrâne, carĭ se ocupă cu meşteşugul doctoricesc; ele vindecă bólele cu ajutorul unor erburĭ şi unsorĭ, combinate cu anume formule cabalistice, numite *baianie.*

Iată o baianie audită de noĭ: «Dacă-ĭ de la mama, să dispară ca pĕrul roşu; dacă-ĭ de la o femeie, să cadă sub gard, să se risipéscă ca spuma măriĭ, ca plóia pe câmp, ca vîntul în munţĭ, să péră în pustietatea de la Tilileĭ!»

In qiua de 8 Ianuarie femeile bulgare de obiceiŭ sĕrbătoresc serbarea babelor (babin den). In acéstă ḑi, femeile carĭ aŭ născut dejà copiĭ se adună în casele móşeĭ şi aduc cu ele cadourĭ şi cevà merinde. Apoĭ se pun la sindrofie, la care bărbaţiĭ nu ieaŭ parte.

III.

COLONIŞTIĬ GERMANĬ.

Tocmaĭ în centrul judeţuluĭ Akerman, pe o întindere de 130.612 deseatine şi 1.988 stînjenĭ de pămînt, sunt aşezate 24 sate saŭ coloniĭ germane. Aceştĭ immigranţĭ germanĭ aŭ venit în Basarabia din Prusia, Würtemberg şi Polonia ruséscă.

Iată istoria acestor coloniştĭ, aşà precum am putut-o stabilì noĭ pe temeiul unor documente atât tipărite dejà în Rusia, cât şi după memoriul inedit al presbiteruluĭ Wolfgang, din satul Fère-Champenoise.

In secolul XVI o parte din Germania s'a liberat de sub tutela bisericeĭ romane; acéstă eliberare însă n'a putut satisface mulţimea ţĕrănéscă, frământată de un ideal religios-economic maĭ larg decât a fost acela a luĭ Luther, şi nemulţumirile, întemeiate pe o stare economică rea, aŭ dat nascere prooročiilor luĭ Zwikau, în fruntea cărora aŭ apărut Toma Müntzer, Storch, Martin Zellarius, etc.

Aceştĭ visionarĭ propagară întemeiarea «*Nouluĭ Ierusalim*». Marele Luther se ridică atuncĭ în contra lor şi Müntzer acusă pe inţeleptul reformator cum că el a uitat pe popor şi «se resfaţă, dormind pe puf». Müntzer s'a adresat către poporul de jos, condemnând pe ceĭ avuţĭ şi declarându-ĭ de «inimiciĭ ordiniĭ divine de pe pămînt». In cler, Müntzer nu vedeà decât «o progenitură a tiranieĭ antice, care torturéză consciinţa , în aristocraţie pe «duşmaniĭ împĕrăţieĭ luĭ Christ pe pămînt, nisce egoiştĭ carĭ jertvesc omenirea pentru

---

(1) Memoriul d-luĭ Wolfgang a servit şi d-luĭ Klauss în scrierea sa: Наши Колонии.

resfățările lor trupescĭ». O atare propagandă adresată către un popor sărac și incult firesce că trebuià să producă o mare mișcare, pentru care terenul fusese dejà pregătit. Țĕraniĭ s'aŭ rĕsculat, și rĕscólele acestea aŭ fost înăbușite cu marĭ și sângerόse represaliĭ. Pentru a scăpà de persecuțiunĭ, sutimĭ de țĕranĭ germanĭ părăsiră căminele lor și și-aŭ luat lumea în cap. Proseliții luĭ Iacob Hutter aŭ fugit în Moravia, la Austerlitz, dar acolo aŭ cădut în mânile Habsburgilor catolicĭ. Pentru a scăpà de acest jug și maĭ grόznic, sectanții se mutară în Ungaria, de unde însă Maria Teresia i-a alungat în Transilvania. Puțin după acéstă, tot Maria Teresia i-a silit să părăséscă Transilvania și să fugă în Valachia. Acì nenorociții emigranți găsiră o primire și maĭ rea: împresurați din tόte părțile, jefuițĭ, omorîțĭ, Hutterianiĭ se hotărîră a fugì în Rusia. Cea dintâiŭ colonie creată de aceștĭ eraticĭ a fost satul Radicev din guvernămîntul Ciernigov.

Aceeașĭ sόrtă, pe care aŭ avut-o Hutterianiĭ, aŭ moștenit-o și cele-lalte secte. Taboriții aŭ emigrat cu miile în Polonia ruséscă, ceĭ din sudul Germanieĭ în Prusia de la rĕsărit.

In întâiul pătrar al seculuĭ trecut s'a rĕspândit în fine printre țĕraniĭ germanĭ scirea îmbucurătόre cum că în Luzatia din Saxonia trăià un Comite N. Zinzendorf, care se făcuse proselit înfocat al noueĭ religiunĭ. Comitele Zinzendorf erà un visător religios, care dăruì moșia sa sectanților și la 1772 întemeià acolo o comunitate religiόsă numită *Hernhut*.

Sectanțiĭ din Hernhut eraŭ Taborițĭ. Eĭ s'aŭ adunat acolo nu ca comuniștĭ, ci ca simpli și modeștĭ agricultorĭ, setoșĭ de liniște și pace. Impregiurul acestor emigranțĭ s'aŭ adunat încetul cu încetul alțĭ sectanțĭ și în curînd Comitele de Zinzendorf a întemeiat «societatea evangelică a fraților din aceste elemente ostenite de luptele religiόse. Scopul societățiĭ a fost realisarea pe pămînt a uneĭ viețĭ sociale conforme cu litera Sf. Scripturĭ. Sub direcțiunea unuĭ *directorium* și a uneĭ adunărĭ sinodale, sectanțiĭ s'aŭ organisat și aŭ creat maĭ multe comune rurale întemeiate pe muncă și ordine. Prigonițĭ pentru ideĭ religiόse adînc sădite în sufletul omuluĭ, emigranțiĭ aceștia se rugaŭ ferbinte către Cel de sus, ca să le dea pentru suferințele lor, pentru pătimirile celor căḑuţĭ în luptă, pânea ḑilnică: *unser tägliches Brot gieb uns heute*». Şi ruga lor ferbinte a fost auḑită.

Scirea despre acésta s'a rĕspândit din Hernhut cu iuţéla fulgeruluĭ. Ţĕranii de prin satele şi cătunele Germanieĭ, de pe malurile Măriĭ Baltice, din Würtemberg, din Moravia, se ridicară în glóte, la auḑul sciriĭ că Dumneḑeŭ s'a îndurat de fraţiĭ lor adunaţĭ la Hernhut, şi cârdurĭ, cârdurĭ de nenorociţĭ s'aŭ îndreptat spre pămîntul făgăduinţeĭ.

Firesce că la Hernhut în curînd «*unser Brot*» a devenit neîndestulător pentru toţĭ flămânḑiĭ şi că emigranţiĭ s'aŭ vĕḑut siliţĭ în curînd a căutà aiurea ceea ce le lipsià pentru traiŭ.

Tot către Comitele Zinzendorf, scrie prebisterul din colonia germană Fère-Champenoise, aŭ venit şi străbuniĭ coloniştilor germanĭ din Basarabia. La ce anume sectă aŭ aparţinut eĭ? Acésta este cu neputinţă de stabilit acum într'un mod cert, de óre-ce descendenţiĭ lor profesară dejà diferite religiunĭ protestante. Un lucru însă rĕmâne cert, şi anume că toţĭ aceştĭ ţĕranĭ germanĭ şi-aŭ părăsit patria din causă că unser Brot» devenise neîndestulător pentru toţĭ, şi toţĭ ceĭ carĭ aŭ luat toiagul călĕtoruluĭ pribég, părăsind scumpa lor patrie, se rugaŭ ferbinte luĭ Dumneḑeŭ: «unser tägliches Brot gieb uns heute».

Cu aceste cuvinte de rugăciune emigranţiĭ germanĭ aŭ străbătut ţĕrĭ întregĭ, până ce aŭ dat în fine de pămîntul făgăduit, trecĕnd hotarul de la rĕsărit al Ţĕriĭ-Româneşcĭ.

Firesce că acéstă emigraţiune a flămânḑilor eraticĭ s'ar fi isprăvit printr'un desastru mare, dacă aceştĭ eraticĭ n'ar fi fost ţĕranĭ germanĭ. Ţĕranul german e înzestrat de Dumneḑeŭ cu minte sănătósă, care nu-l părăsesce nicĭ atuncĭ când dînsul se cufundă în cercetărĭ metafisice. Sectant fervent, înainte de a plecà în lume, ţĕranul german a procedat cu mare băgare de sémă, a cercetat, a trimis emisarĭ prin ţĕrĭ depărtate, ca să studieze aceste ţĕrĭ, şi numaĭ după ce s'aŭ întors emisariĭ luĭ, numaĭ atuncĭ s'a ridicat el şi a plecat spre pămîntul făgăduinţeĭ. Aşà dar el n'a avut trebuinţă de un Moise care să-l conducă prin pustietaţĭ, căcĭ scià înainte dejà că n'are să rătăcéscă ḑecimĭ de anĭ până va intrà în pămîntul făgăduit.

Emisariĭ coloniştilor germanĭ aŭ visitat Moldova, Dobrogea şi Rusia de méḑă-ḑi; apoĭ, prin intermediul unor agenţĭ specialĭ, aŭ intrat în tractative cu guvernele acestor ţĕrĭ, aŭ cerut şi aŭ dobândit privilegiĭ şi drepturĭ excepţionale. Aceste tractative aŭ fost lungĭ, bine chibzuite, perfect cumpĕnite şi s'aŭ isprăvit, pentru Rusia de Sud şi Dobrogea, numaĭ pe la 1767.

Representanţiĭ emigranţilor germanĭ din Basarabia, precum şi aĭ acelor dimprejurul Odeseĭ şi de dincolo de Nistru în general, aŭ garantat noilor veniţĭ următorul *tägliches Brot* :

Fie-care colonist a primit de la stat câte 60 deseatine pămînt bun de cultură, ales de emigranţĭ înşişĭ, un mic capital în banĭ pentru întemeiarea gospodărieĭ, restituibil fără procente în termin de 10 anĭ. Coloniştiĭ rĕmâneaŭ liberĭ de orĭ-ce bir în curgere de 30 anĭ şi pentru tot-deauna sloboḑĭ de recrutaţiune, rechisiţiunĭ şi prestaţiunĭ, dacă aparţineaŭ secteĭ menoniţilor. Coloniştilor li se garantà deplină libertate religiósă, libertatea comerciuluĭ şi a industrieĭ. In fine coloniştiĭ aveaŭ la Petersburg pe lângă guvernul central un representant al lor, care erà să fie membru al comitetuluĭ colonial, întocmit *ad-hoc* de guvernul imperial pentru administraţiunea coloniilor.

Numaĭ după ce acest temeinic unser Brot a fost confirmat în ḑiua de 27 Martie 1767 de către guvernul imperial rus printr'un anumit «ukaz» iscălit de Impĕrat, emigranţiĭ germanĭ şi-aŭ îndreptat paşiĭ lor spre hotarele Rusieĭ. In mare parte emigranţiĭ eraŭ ómenĭ fórte săracĭ, uniĭ din eĭ n'aveaŭ căruţe cu caĭ, şi-şĭ duceaŭ calabalîcul în cărucióre micĭ la carĭ se înhămaŭ singurĭ, femeile cu copilaşiĭ în braţe urmaŭ pe jos pe aceştĭ pionierĭ aĭ munceĭ agricole. In aşà hal treceaŭ cârdurĭ, cârdurĭ de emigranţĭ graniţa Imperiuluĭ Rus. (1) Călĕtoria durà lunĭ întregĭ. Érna nenorociţiĭ se adăpostiaŭ prin satele ruseştĭ, unde suferiaŭ de frig şi fum. In colonia Fère-Champenoise II, din judeţul Akerman, până acum cântă femeile germane următorul cântec, privitor la acéstă tristă călĕtorie spre Basarabia:

Was ist das für ein Schmerz,
Dass ich muss Deutschland meiden

---

(1) Klauss, Наши Колоніи.

Und nun, als Kolonist
Viel Plag'und Kummer leiden.
Des Morgens' kann'vorerst
Ich nicht in Zimmer bleiben
Vor Rauch und dicken Dampf,
Weil hier kein Schornstein war
Die Fenster sind von glas,
Doch nur zwel Scheibelein
Dass kaum die liebe Sonn!
Kann geben ihren schein.

In acest cântec melancolic şi trist, bietul emigrant descrie orórea ce l'a coprins când a vĕḑut dînsul în ce miserie trăesce ţĕranul rus:

Was soll denn das bedeuten
Die geh'n ja bloss im Hemd
Und das vor alben Leuten....

Apoi se povestesce cum acest Hans Russmann mănâncă Kapusta und Quast, cum e leneş:

Vor Faulheit stinckt der Russ
Das ist ja hell und klar. (1)

Infăţişarea ţeranuluí rus e sĕlbatică:

Sein Gestalt war böse auzuschauen
Sein haariges Gesicht, dem That ich gar nicht trauen

Bietul ţĕran rus e incult şi.... prost:

Hier ist dem Verstand de Bauer sehr verlegen

Dar ce e de făcut? Sórta crudă a silit să te cufunḑí în négra sălbătecie:

Mag Kosten Haut und Haar, herein ins wilde Leben

---

(1) Cântec cules în satul Fère-Champenoise, ocolul Maloiaroslavĕţ, judeţul Akerman.

Așă cântă emigrantul german din Basarabia călětoria sa spre pămîntul făgăduit.

Cu chiŭ și vaĭ aŭ trecut emigranțiĭ în Imperiul Rus și aŭ ajuns la locul de destinațiune. Uniĭ s'aŭ așezat în stepele de la Ociacov, alțiĭ lângă Odesa, iar alțiĭ în Crimea și Basarabia

Satele colonilor germanĭ se asémănă ca douĕ picăturĭ de apă; de aceea, dând descrierea unuĭ singur sat, facem prin acésta și descrierea generală a tuturor coloniilor germane din sudul Basarabieĭ.

Satul *Deutschenthal* este așezat pe malul înalt al rîulețuluĭ Dumba. Rîulețul, de mic ce este, nu se află desemnat pe nicĭ o chartă geografică a județuluĭ Akerman. Satul se compune din douĕ strade paralele, bine aliniate, casele distanțate prin plantațiunĭ de salcâmĭ. In fața caselor, de-alungul strădeĭ, e bulevard; fie-care casă e de un cat, cu douĕ, treĭ ferestre în spre stradă. Tóte casele sunt de pétră saŭ cărămidă, tencuite și spoite cu o colóre cleiósă gălbuie, albastră saŭ roșcată. Stréșina caselor e înaltă, podul spațios. In fie-care curte este puț bine întreținut. Puțurĭ comunale nu există de loc, ceea ce este o trăsură caracteristică a coloniilor germane. Pe acoperișurile caselor se vĕd de obiceiŭ cuiburĭ voluminóse de cocostîrcĭ.

In mijlocul satuluĭ, în piață, se află biserica, de o architectură gotică, dar fórte simplă, cu ferestrele marĭ, luminóse. Alăturĭ cu biserica presbiteriul saŭ casa preotuluĭ, un edificiŭ frumos încunjurat cu grădină de pomĭ. Maĭ departe tot pe piață, douĕ edificiĭ solide— primăria și șcóla. Satul Deutschenthal posedă móră cu aburĭ și atelier pentru reparare de instrumente agricole.

Imprejurul satuluĭ sunt fînețe. Coloniștiĭ n'aŭ obiceiŭ de a ține oĭ saŭ porcĭ și de aceea apropierea fînețeler de sat nu e de loc incomodă. Eĭ țin vite puține și în general nu se ocupă cu crescerea vitelor; țin însă vacĭ pentru lapte. Rasa vacilor e cea numită *circasiană*. Coloniștiĭ aŭ încercat maĭ multe rase de vite, dar resultatul dobândit i-a convins că numaĭ acestă rasă se aclimatiséză bine în Basarabia. Gospodarĭ bunĭ, eĭ ḑic în acéstă privință: că rasa bună trebue să fie potrivită și cu piețele de debușeŭ, iar în Bugéc acum nu fac parale. Coloniștiĭ țin caĭ de rasă bună. Aprópe fie-care sat posedă o herghelie. Sultanul acestor herghelii e în tot-deauna un armăsar superb, pe care coloniştiĭ îl numesc: *Deutschenthaler* (saŭ alt-fel, după numele comuneĭ) *Ivan*. In timpul din urmă rasa cailor coloniştilor germanĭ s'a îmbunătăţit aşà, în cât eĭ furniséză caĭ chiar pentru cavaleria rusă. Caiĭ din Ancecrac sunt vestiţĭ acum.

Coloniştiĭ germanĭ nu îngraşă pămîntul; pe alocurea numaĭ se întrebuinţéză *fosfaturĭ*, dar ca simplă încercare. «Când pămîntul se va sleì, vom începe îngrăşarea cu băligar», ḑic eĭ.

In general vorbind, coloniştiĭ aplică la agricultură numaĭ ceea ce, ḑic eĭ, se potrivesce cu clima şi natura ţěriĭ, şi resultatul e minunat. Când preţurile pentru grâne aŭ fost bune, eĭ cultivaŭ grîŭ; când lâna se plătià bine, ţineaŭ oĭ; acum aŭ început a sădì viĭ, de óre-ce exportul vinuluĭ din Basarabia în Rusia s'a mărit. Viile acestea per însă de filoxeră.

In viéţa satelor germane impresionéză maĭ cu sémă marea disciplină ce domnesce în afacerile obştescĭ; colonistul german e fórte atent la interesele comunale, el e convins de neapěrata necesitate de a subordonà interesul privat intereselor obşteĭ. In cas când interesele private se ciocnesc cu interesul comuneĭ, cumpěna se plécă spre acesta din urmă, fie chiar că fruntaşiĭ coloniei protestéză. In colonia germană starostea (primarul) este o persónă mare, faţă cu care ceĭ-lalţĭ staŭ cu capul descoperit. A nu acceptà vre-o însărcinare din partea comuneĭ, a nu venì la adunarea obştéscă, a nu se presintà la vre-un incendiŭ saŭ inundaţiune pentru a da ajutor, nicĭ nu trece prin mintea unuĭ colonist. De aceea coloniile germane în Basarabia sunt într'o stare înfloritóre; ordinea şi abundenţa sunt trăsurile caracteristice ale acestor sate.

Administraţiunea coloniilor posedă o autonomie destul de largă; istoricul acesteĭ administraţiunĭ merită a fi menţionat acì:

La 1814–1816, printr'un *ukaz* imperial s'a alcătuit în fie-care colonie câte o primărie rurală (selski pricaz), iar tóte coloniile s'aŭ împărţit în două ocóle: ocolul *Maloiaroslavěţ* cu 11 sate şi ocolul *Cleastiţa* cu 10 sate. Fie-care ocol aveà câte un consiliŭ de ocol, iar ambele ocolurĭ se administraŭ de către *biuroul emigranţilor*, avênd sediul la Căuşanĭ.

La 1834 biuroul din Căuşanĭ s'a desfiinţat, iar în locul seŭ s'a creat *inspectoratul* (smotritelstvo) coloniilor germane.

La 1836 s'a format al treilea ocol, *Sarata*.

Acum coloniile se administréză de către un inspector, treĭ consilierĭ și primariĭ ruralĭ. Administrațiunea este pendinte de *Comitetul coloniștilor din sudul Rusieĭ*, avênd sediul la Odesa.

Coloniile germane posedă 130.612 deseatine, 1.982 stînjenĭ pămînt, din carĭ:

Sub seliște	3.041 deseatine	1.600 stînjenĭ.
Izlaz	48.147	1.200
Fînețe	34.349	133
Plantațiunĭ	2.402	367
Mlaștine	3.051	
Arătură	30.621	938

Așă că pe fie-care locuitor vin în momentul de față în termin mediŭ câte 8 deseatine de pămînt. După datele statistice pentru anul 1892, poporațiunea coloniilor germane se urcă la 42.600 locuitorĭ de ambe sexe. După confesiunĭ ea se împarte în 94 % protestanțĭ și 6 % catolicĭ. Avutul coloniilor ni se presintă în următorul mod: coloniștiĭ posedă 24.000 caĭ, 40.000 vite cornute și 21.000 oĭ.

Iată acum și denumirea satelor germane, afară de cătune:

Ocolul Cleastița.

Colonia Cleastița
Hofnungsthal
Borodino
Leipzig
Berezino

Colonia Paris
Arcis vechiŭ
Arcis noŭ
Brienne
Friedenthal

Ocolul Maloiaroslavĕț.

Colonia Maloiaroslavĕț I
Maloiaroslavĕț II
Culm
Tarutino (Ancecrac)
Crasna
Katzbach

Colonia Fère-Champenoise I
Fère-Champenoise II
Deutschenthal
Teplitz
Denevitz
Plotsk

Ocolul Sarata.

Colonia Sarata
Gnadenthal
Colonia Lichtenthal.

IV.

ŢIGANIĬ.

Acest ném de ómenĭ îşĭ are representanţiĭ sěĭ în Basarabia, carĭ locuesc atât la médă-ḑi, cât şi la nord. Mulţumită faptuluĭ că Nistrul nu maĭ e o graniţă politică, Ţiganiĭ din Basarabia cutreeră întregul Imperiŭ Rus, unde se ḑic a fi *Românĭ, romale, ciave*, aşà că în guvernămintele de dincolo de Volga poporaţiunea ruséscă îĭ consideră de Românĭ. Ţiganiĭ din Basarabia sunt spătoşĭ, svelţĭ, de o statură mijlocie, Ţigancele frumóse şi active. Frumuseţea lor a impresionat aşà de mult pe poetul rus Puşkin, în cât dînsul le-a dedicat o poemă întrégă. Ţiganiĭ nu posedă o musculatură puternică bine desvoltată, media vieţeĭ lor e de 40 anĭ; eĭ sunt deşteptĭ, inteligenţĭ, posedă bună memorie şi cu mare înlesnire învaţă limbĭ străine; printre Ţiganiĭ din sudul Basarabieĭ sunt mulţĭ poliglotĭ. Ca fire, Ţiganul e blajin, naiv şi în general bun; faţă cu ómeniĭ carĭ nu-l persecută şi nu-şĭ bat joc de el, dînsul e tot-deauna afabil şi recunoscětor; faţă cu ómenĭ necunoscuţĭ, viclén şi neîncreḑětor; iar faţă cu cel puternic, linguşitor şi umil. Ţiganul prin fire e sfios şi chiar fricos, se supune lesne şi e ascultător; în viéţa sa privată e fórte sobru, se mulţumesce cu puţin, dar sobrietatea sa nu-l împinge de loc la economie; din contra, el este capabil a risipì într'o singură ḑi tot ce a câştigat în cursul uneĭ lunĭ. In general este rěspândită părerea cum că Ţiganiĭ sunt tâlharĭ şi hoţĭ; în Basarabia acéstă părere se constată prin chiar statistica criminală. Cu tóte aceste eĭ nu fură şi nu pradă nicĭ odată pe consângeniĭ lor. Vagabonḑĭ incorigibilĭ, Ţiganiĭ par a avé douě morale: una pentru némul lor şi alta pentru străin; a înşelà pe al sěŭ e crimă, dar a înşelà pe un străin e lucru laudabil. Acéstă morală duplă nu este însă particularitatea némuluĭ ţigănesc şi o observăm aidoma la

Evreiĭ noştri, carĭ de asemenea nu consideră de imoral a înşelà pe un creştin (a goi), pe când a înşelà pe un Evreŭ se consideră de păcat. Ţiganiĭ, dispreţuiţĭ de alte némurĭ, sunt cu tóte aceste fórte mîndri de originea lor. Părerea lor despre acéstă origine e diversă. Iată cum povestesce un Ţigan bĕtrân originea némuluĭ sĕŭ: «In ţéra de unde rĕsare sórele se află un mare şi minunat oraş, fórte avut în caĭ bunĭ. In acea ţéră aŭ locuit altă dată Ţiganiĭ. Impĕratul acestuĭ mare oraş ne iubià mult şi ne ocrotià. Lung şi bine aŭ trăit Ţiganiĭ în acea ţéră, aŭ făcut copiĭ mulţĭ, copiiĭ aŭ crescut şi la rîndul lor aŭ făcut copiĭ. Dar s'a amestecat între eĭ necuratul şi, de scârbă de a vedé pe Ţiganĭ fericiţĭ, a adus în acea ţéră o sumedenie de dracĭ, carĭ, prefăcêndu-se în *huţiĭ* (?), aŭ inceput a măcelărì pe bărbaţĭ şi a furà pe femeĭ. Atuncĭ Ţiganiĭ, carĭ aŭ scăpat cu viéţă, s'aŭ împrăştiat pe faţa pămîntuluĭ.»

Pasiunea Ţiganilor pentru viéţa nomadă uniĭ o explică prin iubirea lor pentru libertate nemărginită. In adevĕr, Ţiganul, ca orĭ-ce om, preţuesce libertatea şi nu-ĭ place a fi sluga' altuia; dar acest dor de libertate n'are de a face cu viéţa nomadă. Părerea nóstră este că impulsul pentru viéţa nomadă a Ţiganilor trebue căutat în istoria vieţeĭ acestuĭ ném. Persecutaţĭ, dispreţuiţĭ, robiţĭ, Ţiganiĭ abià e o jumătate de secol de când aŭ eşit din starea de cea maĭ grózniсă sclavie; într'un timp aşà de scurt nu se schimbă şi nu se pot schimbà însuşirile naţionale ale unuĭ ném.

Guvernul rus în maĭ multe rîndurĭ a luat mĕsurĭ aspre pentru a face pe Ţiganĭ să se aşeze şi prin urmare să părăséscă viéţa nomadă. In judeţul Akerman li s'aŭ dat 12.000 deseatine pămînt, instrumente de agricultură, sĕmînţă pentru semĕnătură şi banĭ pentru cumpĕrare de vite. (1) Poliţia, din altă parte, aşeză cu sila câte o familie douĕ din aceştĭ nomadĭ printre săteniĭ Românĭ. Dar tóte aceste aŭ fost în zadar. Speranţa de a face din Ţiganĭ locuitorĭ stabilĭ nu s'a realisat; mĕsurile coercitive n'aŭ ajuns la nicĭ un scop şi baniĭ cheltuiţĭ s'aŭ risipit fără nicĭ un folos. Ţiganiĭ nu s'aŭ făcut agricultorĭ bunĭ şi ultimul recensămînt orînduit

---

(1) *А. Егуновъ, О цыганахъ въ Бессарабіи. Записки Бессараб. Област. Комитета*, 1864. t. I.

Monumentul luĭ Pușkin în grădina publică de la Chișineŭ.

de guvern a dovedit că jumătate din familiĭ aŭ dispărut, iar ceĭ rĕmașĭ nu maĭ posedă nicĭ vite, nicĭ unelte de agricultură. Cu tóte aceste un lucru merită atențiunea ómenilor de stat. amatorĭ de a reformà moravurile și obiceiurile popórelor în douĕḑecĭ și patru de césurĭ: în Basarabia există dejà numeróse familiĭ de Țiganĭ carĭ aŭ părăsit viéța nomadă de bună voe și fără nicĭ o siluire. Aceștĭ Țiganĭ nenomaḑĭ sunt meseriașĭ prin orașe, lăutarĭ, servitorĭ etc. Imprejurările viețeĭ i-aŭ făcut pe aceștia de a se desbărà de trăsura caracteristică a némuluĭ lor și de a se conformà cu cerințele uneĭ vieți sociale noue. Acelașĭ lucru se observă și cu Țiganiĭ de la méḑă-nóptea Basarabieĭ, unde există acum câte-va sate de Țiganĭ carĭ nu maĭ vagabondéză, ocupându-se cu industria lemnărieĭ (confecționarea lingurilor, albiilor etc.).

Viéța socială a Țiganilor din Basarabia acum douĕ deceniĭ aveà propria sa organisațiune, care acum încet cu încetul s'a descompus, mulțumită schimbăriĭ împrejurărilor în mijlocul cărora eĭ trăesc. Altă dată Țiganiĭ se despărțiaŭ în *tabere*; fie-care taberă se compuneà din ḑecimĭ de familiĭ și aveà în capul sĕŭ un bulibașă, ales de capiĭ de familie. Ca semn al autorităţiĭ, alesul purtà tot-deauna un biciŭ în mână, cu care manevrà pe spinarea supușilor sĕĭ. Acum, precum am ḑis, acéstă organisațiune a dispărut.

Viéța de familie e adînc sădită în sufletul Țiganuluĭ, care e bun părinte și-șĭ iubesce copiiĭ. Țiganul din Basarabia se căsătoresce de cu vreme: la 13 anĭ fata și la 15—16 anĭ băiatul forméză dejà o păreche de tinerĭ soțĭ. Părințiĭ feteĭ se îngrijesc tot-deauna de zestre, care, firesce, nu constă în lucru mare. Căsătoria la Țiganĭ se mărginesce la douĕ, treĭ obiceiurĭ împrumutate de la alte némurĭ și se isprăvesce prin mese și danțurĭ, carĭ duréză maĭ multe ḑile. In județul Chișineŭ, după cununie, se obicĭnuesce ca înaintea tinerilor să se spargă un ulcior, peste fărămăturile căruia trebue să calce mirésa. Acest obiceiŭ există însă și la Rutenĭ.

Datoriile de familie pentru Țigan sunt lucrurĭ sfinte. Femeia căsătorită în genere e credincĭósă bărbatuluĭ sĕŭ, deși ca fată se bucură de cea maĭ mare libertate sexuală. In acéstă privință merită a se notà că moralitatea fetelor de pe timpul cât Țiganiĭ eraŭ nomaḑĭ a decăḑut mult acum când Țiganiĭ aŭ început a se așezà și a trăĭ prin orașe.

Portul Ţiganilor din Basarabia e acelaşi ca al Ţiganilor, noştri. In privinţa îmbrăcămintei, Ţiganul e în general mai curat decât Ţiganca, fetele sunt mai curăţele decât femeile. Cu tótă necurăţenia hainelor însă, Ţigancele sunt cochete, îşi încreţesc pĕrul pe frunte, pórtă cercei, inele şi mărgele la gât. De obiceiŭ Ţigancele din Basarabia nu pórtă fuste, ci catrinţe, încinse la brîŭ cu o încingĕtóre lungă roşie.

Ţiganii din Basarabia sunt ortodoxi, îşi botéză copiii şi se căsătoresc la biserică, la înmormîntare invită pe preot, dar cu tóte aceste n'aŭ de loc idei precise despre religiunea creştină. Ţiganii nomadi nu recurg la biserică aprópe de loc. Iată de pildă ce scrie despre îndatoririle religióse ale Ţiganilor protopopul judeţului Akerman: «Starea moralei religióse din satele ţigănesci Cair şi Faraonovca este fórte decăḑută. Obicinuiţi în viéţa nomadă de altă dată de a nu merge la biserică, Ţiganii nici acum nu vin la biserică, iar pe copiii lor nu-i trimit a se griji şi a se spovedui. In bordeiele lor însă aŭ icóne, lângă cari obicinuesc a aprinde candele la sĕrbători mari. Preoţii adeso-ori cu sila şi fără a fi plătiţi le botéză copiii şi fac sfeştaniile obicinuite.» (1)

Printre îndeletnicirile cu cari se ocupă Ţiganii din Basarabia, rolul mare îl jócă până acum vîndarea cailor. In privinţa acésta ei sunt fórte îndemănatici. Ţiganul învaţă acéstă meserie lucrativă din copilărie. Băiat de 10—15 ani, dînsul dejà merge împreună cu tatăl sĕŭ la iarmaroc, unde învaţă tóte chiţibuşurile cu cari să înşale pe cumpĕrătorul nepriceput. In acéstă privinţă Ţiganul din Basarabia a creat o adevĕrată şcólă: un cal leneş, apatic, slăbănog se preface în mânile sale ca prin minune într'un cal neastâmpĕrat, vioiŭ, care mănâncă pămîntul; un cal bĕtrân pare tînĕr şi plin de vlaga vieţei. Firesce că tóte acestea dispar imediat ce calul a fost vîndut şi dus acasă. Alături de comerciul de cai, Ţiganii se ocupă cu furatul cailor, şi în acéstă privinţă ei sunt o adevĕrată plagă a Basarabiei.

Ţiganii se ocupă de asemenea cu meşteşugul veterinar şi, după spusele unor ómeni competenţi, posedă lécuri destul de eficace pentru unele bóle. Aşà de pildă unul din vete-

---

(1) *Замѣтка о пастырской дѣятельности*, киш. епарх. вѣдомости, 1872, No. 4.

ıariĭ militarĭ ruşĭ scrie despre aceştĭ Ţiganĭ următó-
e: In Basarabia am vědut un Ţigan care vindecă astma
lor cu ajutorul paielor tăiate mărunt şi presărate cu pu-
ă făină. In tot timpul (şése, şépte dile) caiĭ se adapă fórte
şi câte puţin. Firesce că astma nu dispare cu desăvîr-
ɔ, dar se uşuréză, precum am putut observà.» (1)

Capacităţile musicale ale Ţiganilor sunt bine cunoscute
noĭ. Celebrul Liszt a dis despre musica ţigănéscă urmă-
ele: «Ţiganiĭ nu recunosc dogme, legĭ, regule şi disci-
nă în musică, precum nu recunosc aceste lucrurĭ în viéţă.
pă părerea lor, tot e frumos ce le place. Eĭ nu se daŭ
lérèt înaintea cutezanţeĭ celeĭ maĭ marĭ în musică, dacă
ısa se conforméză cu instinctul lor... Eĭ aŭ creat musica
proprie, şi acéstă musică bizară farmecă audul omu-
cult prin bogăţia ritmuluĭ, libertatea avîntuluĭ, modu-
ıunea varie şi tristeţa saŭ veselia sa nebună.»

Limba ţigănéscă, după părerea unor linguiştĭ, nu forméză
ɔpriŭ dis o limbă separată, prin sine stătătóre; rădecina
ısteĭ limbĭ e limba sanscrită. Ţiganiĭ din Basarabia po-
lă o limbă amestecată din cea română şi cea sanscrită,
carĭ aŭ emigrat din Basarabia dincolo de Nistru aŭ
optat multe cuvinte rutenescĭ, ceĭ carĭ aŭ ajuns a se sta-
ì în Rusia cuvinte rusescĭ, ceĭ din Polonia polonescĭ (2).
à de pildă:

Ţigănesce:	*Românesce:*
Rot	Róată
	Polonesce:
Dembîţo	Dab
Laznea	Lasnia
Schempo	Skampy
	Rusesce:
Zelano	Зеленый
Gorestîr	съ горя
	Rutenesce:
Dumiskirava	Duma

---

1) *Архивъ ветеринарныхъ наукъ*, 1880, No. 3, p. 76.

2) О матеріалахъ для изученія цыганъ, *М. Кунавинъ. Извѣстія Импер. Рус.* *р. Общ.* 1881, XVII, выпускъ V.

Țigănescĭ (In Cair din Basarabia):	*German* :
Bravino	Brantwein
Ștunda	Stunde
Fenștîr	Fenster

Iată acum câte-va cuvinte din limba țigănéscă a Țiganilor din Basarabia culese de noĭ:

Noroc	Bacht
Pétră	Bar
Băiat	Savo, săvoro
Fetiță	Sej
Frate	Pral
Dumneḑeŭ	Devel
Apă	Paj
Ḑiuă	Des
Cal	Grast, grasno
Căruță	Vordon, urdon
Avut	Barvalo
Bun	Lašo
Vĕd	Dikay
Trăesc	Žuvan
Sciŭ	Žanau
Merg	Žau
Țigan	Romni, Rom.

Precum am maĭ ḑis noĭ deja maĭ sus, Țiganiĭ din Basarabia aŭ fost emancipațĭ la 1861. Dar înainte, încă pe la 1836, printr'un *ukaz* imperial, sutimĭ de familiĭ de Țiganĭ aŭ fost împroprietărite în județul Akerman. In satul Cair s'aŭ stabilit 150 familiĭ, iar în satul Faraonovca 165 familiĭ. Apoĭ, printr'un alt ukaz imperial datat din ḑiua de 29 Maiŭ 1839, aceștĭ Țiganĭ aŭ fost înscrișĭ printre Cazacĭ.

Țiganiĭ din Basarabia posedă cântecele și poveștile lor propriĭ, carĭ aŭ fost culese de către d-l Cunavin (1) și alțiĭ.

---

(1) A se vedé: О матеріалахъ для изученія цыганъ; — М. *Кунавинъ*, Цыганская старина; — *Новое Время*, 1886, No. 3844; — К. П. Паткановъ, Цыгане Спб. 1887; — К. *Голодниковъ*, Проклятое племя, Тобольскія Вѣдомости за 1879 г.

V.

RUTENII.

Obiceiurile Rutenilor din Basarabia se asémănă mult cu obiceiurile românescĭ şi, în general vorbind, din tóte popórele de ginte slavă, singurĭ Ruteniĭ se asimiléză maĭ lesne cu Româniĭ. Causa acestuĭ fapt caracteristic trebue căutată, după părerea nóstră, în caracterul acestuĭ popor slav, format sub împrejurărĭ istorice analóge cu cele în carĭ a trăit şi némul nostru.

Nascerea. După ce pruncul s'a născut şi totul s'a rînduit în casă, tatăl previne pe preotul satuluĭ, care vine şi cetesce rugăciunea cuvenită, apoĭ dă nume nouluĭ născut. Cu acéstă ocasiune preotul primesce în dar colacĭ şi cevà parale. După plecarea preotuluĭ, vin vecinele, carĭ felicită pe lehuză şi-ĭ aduc în dar cevà merinde.

A patra ḑi după nascere, femeia se scólă din pat, iar în locul eĭ se culcă bărbatul, care se preface bolnav; în acea ḑi femeia devine stăpâna caseĭ. Obiceiul acesta din urmă, menţinut până acum prin satele rutenescĭ din judeţul Hotin, se consideră de ţĕranĭ ca un fel de caraghioslîc, despre care se vorbesce glumind şi rîḑĕnd.

Botezul copiluluĭ se face érna în casele preotuluĭ, iar vara la biserică. După botez, naşul şi naşa sunt invitaţĭ la prânḑ. In ḑiua a patru-ḑecea după nascere, lehuza merge la biserică, ducênd pruncul în braţe. Acì copilul, după ce s'a împărtăşit cu sf. taine, se consideră că a devenit enoriaş al bisericeĭ, pentru care preotul este felicitat de mirenĭ.

Căsătoria. Obiceiurile Rutenilor la nuntă se asémĕnă mult cu ale Românilor. Iată modul cum se petrec lucrurile prin satele rutenescĭ din judeţul Hotin. (1) Avênd de gând a se căsătorì, tînĕrul trimite peţitorĭ. Peţitoria se face de obiceiŭ séra. Peţitoriĭ, visitând casele feteĭ, încep tot-deauna de departe. Mirele nicĭ odată nu e de faţă, ci saŭ aşteptă resultatul acasă, saŭ chiar în curtea caselor feteĭ. In acest moment când se face peţitoria, amiciĭ mireluĭ umblă pe stradă şi fac glume cu trecĕtoriĭ.

---

(1) Autorul a fost martor la o căsătorie ţĕrănéscă la Ruteniĭ din satul *Lescovĭ* (din judeţul Hotin).

De obiceiŭ peţitoriĭ aduc cu eĭ rachiŭ şi pâne — carĭ se pun pe masă; când convorbirile aŭ ajuns la scop, cine-va din rudele feteĭ propune ca să cheme în casă şi mirele. Inainte însă ca mirele să intre, ceĭ din casă béŭ în sănătatea reciprocă. După acésta, fiind faţă şi mirele, părinţiĭ feteĭ fixéză ḑiua pentru *a bé aldămaşul* (zapitĭ maharicea). In ḑiua fixată se adună rudele din ambele părţĭ, vine neapĕrat şi preotul satuluĭ; mirele aduce cele de bĕut, părinţiĭ feteĭ daŭ cele de gustat. Când óspeţiĭ s'aŭ adunat, înainte de a se pune la benchetuit, se procede la logodnă (zaricina). Se întrébă atât flăcăul, cât şi fata, dacă de bună voe şi nesiliţĭ de nimenĭ consimt a se luà; după rĕspunsul dat din ambele părţĭ, se aduce o strachină plină de grîŭ saŭ de secară. Mirele şi mirésa pun fie-care în acea strachină inelul sĕŭ, vîrîndu-l fie-care în grîŭ, apoĭ mirele ieà pe al mireseĭ şi mirésa pe al mireluĭ. După ce inelele s'aŭ schimbat, se începe petrecerea, care duréză până târḑiŭ nóptea.

Cununia se face treĭ, patru sĕptĕmânĭ după logodnă. In acest interval de timp se fac obicĭnuitele pregătirĭ din ambele părţĭ, şi maĭ cu sémă se fixéză alegerea naşuluĭ (batĭco) şi a naşeĭ (matka), se aleg vornicein (drujca) şi se tocmesc lăutarĭ (scripnichi).

După acésta ambele părţĭ se pregătesc, fie-care din partea sa, şi fie-care din părţĭ îşĭ alege vorniceĭ şi câte un *panstarostea*.

De obiceiŭ nunta se începe de cu Vinerea séra. In acea ḑi se confecţionéză câte o cunună pentru mire şi mirésă; cununele se împletesc din frunză de iederă cu busuioc, avĕnd la mijloc câte o pană de păun. Acéstă cunună apoĭ se cóse la căciula flăcăuluĭ. Odată căciula împodobită în aşà mod, mirele nu o maĭ scóte din cap singur, ci unul din vorniceĭ este însărcinat să i-o scótă de pe cap. Cununa mireseĭ se maĭ împodobesce cu fire de betélă împletite.

Sâmbătă, atât la mire cât şi la mirésă, se strîng prietenĭ şi prietene. Ḑiua întrégă se petrece în cântărĭ de ocasiune. Duminecа se face cununia, după care direct din biserică mirésa trece în casele soţuluĭ sĕŭ. A doua ḑi naşa şi naşul, dacă mirésa a fost fată mare, cinstesc pe părinţiĭ feteĭ; iar dacă nu, pe mama feteĭ se aruncă hamurĭ şi i se reproşéză necinstea copileĭ. Acest obiceiŭ din urmă produce tot-deauna o impresiune fórte penibilă.

Inmormîntarea la Ruteniĭ din judeţul Hotin are acea particularitate, că şi până acum, după cosciug merg de obiceiŭ femeĭ sărace tocmite pentru a plânge. Bocetul acestor femeĭ constă în recitarea unor stihurĭ, al căror text s'a tipărit de către folkloriştiĭ rutenĭ.

Din alte obiceiurĭ de ale poporuluĭ rutén din Basarabia vom menţionà înainte de tóte obiceiul de a colindà în ḑiua întâia şi a doua de Crăciun. Umblă cu colinda prin sate numaĭ băeţiĭ şi flăcăiĭ. Baniĭ strînşĭ colindătoriĭ îĭ dăruesc bisericeĭ pentru luminărĭ. Iată textul unei colinde auḑite de noĭ în satul Lescovţî din judeţul Hotin:

Честный величный
Пане господаре
  ой дай Боже!
Пане господаре.
А вставай не спи
  ой дай Боже!
Замитай дворы
  ой дай Боже!
Замитай дворы
Застилай столы
Застилай столы
Клады колачи.
  ой дай Боже!
Клады колачи
Зъ ярой пшеницы,
Бо прійдуть тоби
Три части зъ року
Три таварищи
  ой дай Боже!
Перший таварищь
Чимь ся похвалишь?
А сонце каже,
Якь я тай взійду,
Якь я тай взійду,
Вь недилю рано.
  ой дай Боже!
Тай взрадуются
Церкви-костіолы
Цикви-кастіолы;
Вь церквахъ престолы
Другій товарищя
Чимъ ся похвалышь?
А мисяцъ каже,
Якь я тай взійду
Зь вечера пизно,
Тай взрадуется
Гость въ дорози
  ой дай Боже!
Гость у дорози
Волыки въ вози.
  Ой дай Боже!
А третій товарищь
Чимь ся похвалышь?
А дощикъ каже;
Якь я тай спаду
Три раза вь Маю,
Тай родится
Жито-жито
Жито-пшеница,
Всяка пашница;
А за симъ словомъ
Та бувай же здоровъ.

Pentru colindă se daŭ colacĭ şi banĭ; dacă în casă e o fată mare, atuncĭ colindătoriĭ se invită în casă şi unul din flăcăĭ trebue să dănţuiască înaintea feteĭ, care din când în când îĭ aruncă în *cucĭma* (căciulă) cevà parale. Pe când unul din flăcăĭ dănţuesce, ceĭ-lalţĭ cântă:

Ой тира, тира
Тутъ грошей купа
А грошей нема
Лишь дивка сама.

In ajunul Anuluĭ noŭ colindă băeţiĭ micĭ, carĭ de obiceiŭ cântă stihurĭ umoristice. Flăcăiĭ satuluĭ umblă în acea nópte prin sat cu *malanca*. Acéstă malancă constă într'o mascaradă; flăcăiĭ se îmbracă în tot felul de costume bizare, avĕnd pe obraz fie-care câte o mască. Unul din flăcăĭ, îmbracat în haine femeescĭ, represintă pe *malanca*, despre care corul cântă următórele:

Наша маланка гасподиня
Пидъ припечкомъ мыски мила
Вставай Маланко
Таланко вмыйся
На килку рушныкъ
Маланко втрыся
Наша Маланко ноги мыла
Тонкій фартукъ замочила
Новій витеръ буйнесенькій
Высуши фартукъ тонесенькій.

Printre Ruteniĭ din Basarabia există încă şi până acum bĕtrânĭ cobzarĭ, carĭ cântă multe cântece istorice-căzăcescĭ în carĭ se pomenesce despre Hatmanul Chmelnitsky şi luptele sale cu Moldoveniĭ.

Cazaciĭ. In partea de la sud-rĕsărit a Basarabieĭ, tocmaĭ în spre centrul judeţuluĭ Akerman, adecă în partea cea maĭ lipsită de apă şi vegetaţiune, se află aşezate coloniile Cazacilor numiţĭ *Novorosiĭskie Kazaki.*

Pămîntul acestor Cazacĭ este împărţit în şépte făşiĭ, despărţite una de alta prin moşiile particularilor.

Călĕtorind prin aceste locurĭ, călĕtorul în zadar va căutà împrejurul sĕŭ un obiect asupra căruia privirea sa s'ar fi putut oprì pentru o clipă — nicăierĭ absolut nicĭ un arbore, nicĭ o moviliţă şi, până la orizontul depărtat, stepe şi stepe, arse de raḑele unuĭ sóre neîndurător. De-alungul acestor pustietăţĭ întinse şerpuesce şoséua judeţénă, rĕŭ întreţinută; din ambele părţĭ ale şoseleĭ, pe icĭ, pe colea, este câte un petec de pămînt cultivat; pe drumul cel mare, în norĭ de praf, se întîlnesc care cu boĭ, carĭ transportă bucate spre staţiunea căieĭ ferate.

Monotonia privileşteĭ triste variază une-orĭ prin apariţiunea uneĭ herghelii de caĭ, a vre-uneĭ turme de oĭ, păzite de o potaie de cânĭ semi-sĕlbaticĭ. Câniĭ se reped la caĭ şi căruţa trece ca vîntul înainte... şi iarăşĭ pustietate, iarăşĭ orizontul larg, nemărginit.

Din distanţă în distanţă, cam la câte două poşte, apar in fine nisce sate, aşezate pe malul rîuleţelor, ale căror albiĭ sunt cu desăvîrşire uscate vara. Satele acestea aŭ case construite după stilul rusesc; sunt bine aliniate şi fără vre-o vegetaţiune împrejurul lor: nicĭ un salcâm măcar nu cresce acì, pentru a da un pic de umbră.

In aceste sate locuesc Cazaciĭ.

Originea acestor coloniĭ e următórea:

In anul 1775, când Impĕrătésa Ecaterina II, călcând pactul încheiat de Rusia cu Hatmanul Cazacilor de la Dnipru, Bogdan Chmelnitsky, a desfiinţat *Secĭ*, peste 10.000 de Cazacĭ aŭ părăsit Ukraina şi s'aŭ retras în Turcia.

Guvernul otoman a primit bine pe emigranţiĭ rutenĭ şi le-a permis a se aşezà pe malul Dunăriĭ, lângă Hedrille-Bogoza, unde Cazaciĭ aŭ fundat o nouă *Secĭ* (1), dedându-se pescuituluĭ.

Rusia, deşì în aparenţă persecutà pe fugarĭ, însă de fapt iĭ protegià, privind pe aceştĭ emigranţĭ drept pioneriĭ sĕĭ în spre Peninsula Balcanică.

In curînd spre seliştea Cazacilor de pe Dunăre aŭ început a se adunà vagabonḑiĭ din Rusia, Polonia şi parte din Crimea. Din Rusia fugeaŭ robiĭ, din Turcia raialele, căcĭ în ambele Imperiĭ poporul trăià greŭ.

La 1807, când Rusia începù răsboiul cu Turcia, Generalul rus Michelsohn înduplecă pe o parte din Cazaciĭ fugarĭ de a trece în partea pravoslavniceĭ Rusiĭ. Cazaciĭ alcătuiră imediat două polcurĭ, sub denumire de *polcul Bugéculuĭ* şi *polcul Ustĭ-Dunărén* (al gurilor Dunăriĭ). Un ukaz imperial, datat din 20 Februarie 1807 de Impĕratul Alexandru I, dăruì acestor regimente stégurĭ şi «pecete», numind pe noiĭ

---

(1) Acéstă Secĭ se compuneà de nisce bordee (cureni), unde locuiaŭ Cazaciĭ cu familiile lor.

Cazacĭ *Usti-Dunaiskie*. In acest ukaz se exprimă speranța că cucerirea Rusieĭ va ajunge până la malurile Dunăriĭ și de aceea, într'un mod anticipat, pe pecetea Cazacilor s'a gravat linia Dunăriĭ, avênd de-asupra sa o cruce, o semi-lună și un sóre, iar sub linia Dunăriĭ sta scris: *Armia Cazacilor din Bugéc și de la gurile Dunăriĭ 1807.* (1) Acéstă pecete se consideră până acum de stema Cazacilor din sudul Basarabieĭ, deșì împrejurările istorice n'aŭ realisat, din fericire pentru némul nostru, speranțele cotropitóre ale Rusieĭ.

După răsboiŭ, guvernul rus, pentru a-șĭ asigurà simpatiile Cazacilor, carĭ arătaŭ veleităţĭ de a fugì iarășĭ în Turcia pentru a scăpà de pravoslavnica Rusie, i-a transportat dincolo de Marea de Azov, așezându-ĭ de-alungul malului nord-răsăritén al Măriĭ Negre și formând din eĭ armata neregulată a Cazacilor numițĭ *Cernomorsky*. Cu acéstă transmutare Rusia îșĭ pregătià acum un contingent de poporațiune răsboinică pentru a cucerì Caucasul. Parte din Cazaciĭ dunărenĭ însă aŭ fost lăsațĭ în Bugéc; aceștia însă nu se compuneaŭ din Rușĭ, ci din nisce voluntarĭ adunațĭ înaintea răsboiuluĭ de către Principele Nicolae Cantacuzino, boer moldovén din Basarabia, precum și de către Corbea, tot boer moldovén. Voluntariĭ aceștia eraŭ tot Moldovenĭ și Sîrbĭ. Un numĕr de 330 din aceștĭ *Cazacĭ s'aŭ așezat* în județul Akkerman pe nisce pămînturĭ ale statuluĭ. Guvernul rus apoĭ, maĭ târḑiŭ, a întărit acel pămînt acestor Cazacĭ printr'un ukaz special.

In așà mod s'aŭ format *stanițele* (coloniĭ militare) *Acmangit* și *Staro-Cazacie*, precum și stanița *Volontirovca*, locuită de voluntariĭ moldovenĭ aĭ luĭ Cantacuzino.

Supĕrat că aceștĭ Cazacĭ lăsațĭ în Basarabia s'aŭ împotrivit de a fi și eĭ transmutațĭ în spre Caucaz, guvernul rus în curînd apoĭ i-a înscris în clasa țĕrănéscă, abrogând tóte drepturile date altă dată și considerându-ĭ pe viitor drept țĕranĭ carĭ locuesc pe domeniul statuluĭ (gosudarstveni crestiani). Noua stare de lucrurĭ displăcù Cazacilor; parte din eĭ părăsiră satele lor și s'aŭ risipit atât prin orașele din Basarabia, precum și dincolo de Nistru. Ofițeriĭ și ureadniciĭ

---

(1) Cronologia istoriei Rusieĭ Noue, *Хрон. Обозрѣнія Исторій Нов. Края*, II, p. 116.

(sergenţiĭ) refusară însă de a lepădà uniforma căzăcéscă şi tindeaŭ a fi plătiţĭ de stat. Acéstă stare de lucrurĭ a durat până la 1828, când guvernul rus, fiind iarăşĭ în faţa unuĭ răsboiŭ cu Turcia, a credut nemerit să se împace cu acest element militar nedreptăţit. Generalul Tucicoff adună pe fruntaşiĭ satelor pustiite şi le dete sfatul să céră ertare de la Impĕratul Nicolae I, rugându-l ca să fie înrolaţĭ în armia căzăcéscă. Aleşiĭ Generaluluĭ Tucicoff aŭ şi fost apoi presintaţĭ la Satu-Noŭ (Ruşiĭ dic, după obiceiul lor de a rusificà, Satunof) Impĕratuluĭ, care a primit pe delegaţĭ cu braţele deschise, ordonând guvernatoruluĭ Basarabieĭ, Principelui Voronzoff, să formeze din aceştĭ Cazacĭ noul regiment *de Cazacĭ dunăreni* (Dunaiskie Kazaki). Pe temeiul acestuĭ ordin împĕrătesc s'aŭ format două regimente, şi anume unul de cavalerie şi altul de infanterie, din care apoĭ s'a alcătuit şi *marina dunăréna* (grebnaia flotilia dunaiscaia). Regimentul de cavalerie a fost pus sub comanda Generaluluĭ Celobiticoff, care prin acéstă numire a devenit administratorul satelor militare *Acmangil, Staro-Kazacie* şi *Volontirovca*. Statul-major al Cazacilor s'a stabilit în satul *Olonescĭ*.

In diua de 16 Octobre 1828, scrie cronicarul Cazacilor, dejà peste 300 de Cazacĭ aŭ prestat jurămînt de supunere şi aŭ întocmit cadrul armateĭ căzăcescĭ. *Uniĭ din aceştĭ Cazacĭ nu sciaŭ rusesce nicĭ un cuvînt.* (1)

După încheiarea păciĭ cu Turcia, coloniile Cazacilor aŭ fost lăsate în starea lor de coloniĭ militare. In anul 1832, guvernul rus, colonisând cu militarĭ congediaţĭ satele *Mihailovca, Niculaevca, Norotroiţcoie* şi *Constantinovca* din sudul Basarabieĭ, a alipit aceste sate noue la administraţiunea Cazacilor, supuind acéstă poporaţiune oblăduiriĭ Ministeriuluĭ de Răsboiŭ. In anul 1836 s'a maĭ alipit la aceste coloniĭ şi satul *Petrovca*, locuit de Ţiganĭ aduşĭ acì din guvernămîntul Cursc, unde s'aŭ găsit vagabondând; iar în anul 1839 satele ţigănescĭ *Faraonovca* şi *Cair* aŭ avut aceeaşĭ sórtă. Tot în anul 1839 s'aŭ maĭ alipit către Cazacĭ şépte făşiĭ de pămînt domenial, pe care locuiaŭ nisce Ţiganĭ şătrarĭ în numĕr de 814 familiĭ, compuse din 1.882 bărbaţĭ şi 2.654 femeĭ. In anul 1854 satul *Paraparĭ* a fost declarat de staniță căzăcéscă; iar în anul 1856, după Tractatul din Paris, o parte din pămîntul căzăcesc trecĕnd spre Moldova (1) îndĕrĕt, Cazaciĭ de prin satele Nicolaevca, Novotroițcoie și Paraparĭ aŭ fost transferațĭ în satul *Bairamcea*, numit *Nicolaevca-Novorosiiskaia*.

---

(1) Хрон. Обозрѣніе Новор. Края.

Așà dar posesiunea Cazacilor din Basarabia, treptat după întemeiarea lor, s'a mărit în următorul mod:

La	1828	Cazacii eraŭ proprietarĭ peste	19.362 deseatine.
»	1836	»	36.540
»	1839		44.121
»	1854	» »	56 263

Iar la 1856, când posesiunea coloniilor militare căzăcescĭ s'a micșorat din causa retrocedăriĭ către Moldova a uneĭ părțĭ din drépta sa posesiune istorică și etnică, guvernul rus a dăruit Cazacilor, drept compensare, 6.000 deseatine din pămîntul domenial — așà că în momentul de față Cazaciĭ posedă 41.000 deseatine, din carĭ 2.080 sunt pășune, 3.637 izlaz și arătură și 891 mlaștine. Pe acest pămînt locuesc în ḑilele nóstre (recensămîntul anuluĭ 1892) 16.085 bărbațĭ și 15.980 femeĭ.

Casta (soslovie) căzăcéscă, față cu totalul poporațiuniĭ Basarabieĭ, compune prin urmare $^1/_{76}$ parte.

După datele statisticeĭ oficiale rusescĭ, crescerea normală a poporațiuniĭ căzăcescĭ este de 1: 29,78, adecă câte o nascere pe 30 locuitorĭ. Numĕrul băeților față cu numĕrul bărbaților este de 1 : 31,32, iar al fetelor față cu numĕrul femeilor de 1 : 28,69. Așà că pentru una sută băețĭ născuțĭ vin 94 fete născute.

Mortalitatea în satele căzăcescĭ este de 1 : 41,22 locuitorĭ pe an. Mortalitatea bărbaților față cu acea a femeilor este de 100: 97. Iar nascerile față cu mortalitatea de 100: 72.

Din totalul poporațiuniĭ căzăcescĭ din Basarabia peste 0,23 nu sunt *apțĭ pentru serviciul militar*.

Pentru a încheià definitiv capitolul acesta privitor la instituțiunea Cazacilor din Basarabia, dăm maĭ la vale istoricul administrațiuniĭ coloniilor căzăcescĭ, deși despre administrațiunea generală a Basarabiel de la 1812 încóce vom vorbì într'un capitol special.

---

(1) Totalul pamîntuluĭ căzăcesc restituit Moldoveĭ a fost de 15.406 deseatine, 1.570 stinjenĭ.

De la întâia formare a acestor coloniĭ militare și până la 1844, când Cazacilor din Basarabia li s'aŭ dat regulamente de administrațiune, coloniile aŭ fost pendinte de Guvernatorul militar general al Rusieĭ de mééă-ḑi. Sediul acestuĭ guvernator erà și este Odesa. La 1829, în capul administrațiunii Cazacilor a fost Maiorul Gurco, care aveà reședința la Akkerman. La 1833 Cazaciĭ din Basarabia aŭ fost trimișĭ într'ajutor Sultanuluĭ, pentru a fi întrebuințațĭ de Padișach în contra luĭ Ali-Pașa, Kedivul Egiptuluĭ. Cu acéstă ocasiune Cazaciĭ căpĕtară un polcovnic în persóna Coloneluluĭ Zveroff.

La 13 Decembre 1844 Cazaciĭ căpĕtară un regulament. Pe temeiul acestuĭ regulament, administrațiunea coloniilor a fost concentrată în mâna unuĭ Ataman numit de Impĕrat. Atamanul administréză comunele cu ajutorul ofițerilor saŭ ureadnicilor (sub-ofițerĭ). Ureadniciĭ și judecătoriĭ de pace sunt eligibilĭ.

Am maĭ menționat dejà maĭ sus, că la 1828 peste 300 de ómenĭ abià aŭ prestat jurămîntul și s'aŭ înscris în rîndul Cazacilor. Peste puțin după acésta s'aŭ și format douĕ regimente de Cazacĭ, unul de 300 de călărețĭ și altul de 500 pedeștri. Ambele aceste regimente (polcurĭ), imediat după formarea lor, aŭ și fost întrebuințate pentru menținerea cordónelor împrejurul localităților infectate de ciumă. La 1829 Cazaciĭ aŭ fost întrebuințațĭ pentru păzirea graniței spre Marea Négră și ca eclerorĭ în Dobrogea, unde aveaŭ relațiunĭ de rudenie cu poporațiunea slavă din acéstă provincie pe atuncĭ turcéscă.

De la 1830 și pînă la 1835 Cazaciĭ din Basarabia, în numĕr dejà de 2.000 ómenĭ, aŭ fost întrebuințațĭ pentru serviciul polițienesc, atât în lăuntrul țĕriĭ, cât și în guvernămîntul Herson. La 1847, pe temeiul unuĭ ukazĭ mpĕrătesc, douĕ companiĭ din Cazaciĭ basarabenĭ aŭ fost detașate pentru completarea cadrelor Cazacilor din Caucas.

La 1851 Cazaciĭ din Basarabia aŭ servit pentru paza hotarelor din spre Moldova, începĕnd de la Leova și până la Sculenĭ.

La 1853, când s'a început răsboiul Rusieĭ cu Turcia, Cazaciĭ din Basarabia aŭ ocupat insulele Letea și Cetatea, păzind în acelaşi timp şi linia malurilor de la gârlele Ociacov şi până la limanul Nistrului. La începutul anului 1854 unul din regimentele Cazacilor din Basarabia a fost cel dintâiŭ care a trecut Dunărea la Satu-Noŭ spre Tulcea; cel-lalt regiment a ocupat în acelaşi timp Isaccea, unde a şi rĕmas până la isprăvitul răsboiuluĭ. In aniĭ 1855—56, din toţi aceştĭ Cazacĭ s'aŭ aflat sub arme 1.000 de ómenĭ în Basarabia şi peste 1.900 la Caucas.

La anul 1877 Cazaciĭ din Basarabia, sub comanda Atamanuluĭ Cazacilor de Don (Donskie Kazaki), aŭ luat parte la răsboiŭ. Aceştĭ Cazacĭ aŭ fost întrebuinţaţĭ ca eclerorĭ, dar după raporturile comandanţilor de corpurĭ s'aŭ constatat ca neapţĭ pentru acest serviciŭ, de óre-ce aduc în tot-deauna scirĭ exagerate. (1)

Cazaciĭ din Basarabia, deşi actualmente forméză o poporaţiune pur muscăléscă, însă nu se compun din elemente curat slave, de óre-ce în alcătuirea acesteĭ clase (soslovie) aŭ intrat Grecĭ, Bulgarĭ, Sîrbĭ, Românĭ şi chiar Ţiganĭ. Aceştĭ din urmă se bucură în cercurile militare rusescĭ de o reputaţiune bună. «Cazaciĭ din Ţiganĭ», scrie Căpitanul de Statmajor d-l Zasciuc (2), «fiind în serviciŭ, devin bunĭ şi fórte disciplinaţĭ cavalerĭ, dar imediat ce es din rîndurĭ şi se întorc acasă, devin iarăşĭ Ţiganĭ leneşĭ şi fără de grijă.»

In anul 1892 poporaţiunea Cazacilor din Basarabia numéră următorul contigent de Cazacĭ;

		Ofiţerĭ	Cazacĭ
In satul	*Volontirovca*	6	890
»	*Faraonovca*	3	429
»	Acmangit	7	848
	Staro-Cazacie	—	669
	Petrovca	—	102
	Mihailovca	7	476
	Nicolaevca Noul-Traian	17	313
	Cair	4	391
	Constantinovca	7	73
In ocolul No. 66		—	2.650

---

(1) *Изъ-за „Дуная“*, Максимова.

(2) *Новороссійское казачье войско*, А. Защукъ.

Așà că totalul Cazacilor este prin urmare de 4.194 după spusele rapórtelor oficiale, din carĭ însă *apțĭ* pentru a face serviciul militar și echipațĭ numaĭ 3.212 Cazacĭ.

VI.

RUȘIĬ.

In ingeniósa scriere a eruditulul nostru istoric și filolog B. P. Hasdeŭ privitóre la genealogia popórelor balcanice (1), găsim următórele ḑise despre apariţiunea Slavilor la gurile Dunăriĭ:

In secoliĭ VI și VII se arată un noŭ strat: stratul slavic. *Intr'un mod sporadic și fără a rĕmâné pe loc, ci numaĭ năvălind, prădând, învîrtindu-se și apoĭ întorcêndu-se, Slaviĭ făcuseră cunoscinţă cu Peninsula Balcanică.*

Acesta a fost rolul Slavilor în viéţa popórelor carĭ locuiaŭ acum douĕ-spre-ḑece secole Basarabia. Credinciósă destinuluĭ, gintea slavă par'că a rĕmas aceeașĭ și nu s'a depărtat nicĭ decum de rolul providenţial ce i s'a dat, de a fi pentru Basarabia un element de năvălire, prădăciune și nestatornicie.

Oficiosul istoriograf rus al Basarabieĭ d-l Batiușcoff, vorbind în noua sa scriere (2) oficiósă despre Rùșiĭ din Basarabia modernă, caracteriséză în următorul mod poporaţiunea slavă din Basarabia, urmașa credinciósă a «*brodnicilor*» (vagabonḑĭ) din anticitate:

«Poporaţiunea rusă din Basarabia s'a format din Rușĭ fugăriţĭ, carĭ aŭ fugit din robie, saŭ din armată, saŭ din cause religióse, saŭ de frica pedepselor legiĭ pentru crime făptuite. Năvala lor în Basarabia s'a început încă de pe la începutul secoluluĭ nostru, înaintea alipiriĭ Basarabieĭ la Rusia. Fugariĭ se așezaŭ atât în Basarabia, cât și în Moldova și Turcia. După alipirea Basarabieĭ la Rusia, năvala vagabonḑilor (*brodiaghi*) și robilor-fugarĭ, nu numaĭ n'a încetat, ci din contra s'a mărit. Afluenţa acésta a fugarilor

---

(1) ***Etymologicum Magnum Romaniae***, III, pp. V—XXXVII

(2) *Бессарабія историческое обозрѣнія, съ Высочайшаго* соизволенія издано минис. внут. дѣлъ., 1892, p. 146.

Ruşi s'a mărit şi din causa permisiunii ce li s'aŭ dat de a rémâné acì în timpul până la încheiarea păcii de la 1812. De acéstă permisiune înainte de tóte s'aŭ folosit acei fugari ruşi din Moldova, cărora li s'a permis apoi a se aşezà prin oraşele Basarabiei. Peste 2.000 de vagabonḑi s'aŭ înscris atunci printre tîrgoveţi. In acelaşi timp însă şi din Rusia începură fugarii a se grămădì în Basarabia. Instrucţiunea imperială cu data de 21 Maiŭ 1816 şi decretul imperial cu data de 11 Octobre 1817 aveaŭ de scop a stăvilì acéstă năvală a robilor fugari din Rusia, permiţênd a rémâné în Basarabia numai şi numai acelora cari s'aŭ aşezat acì până la 1812 şi s'aŭ căsătorit cu o indigenă, avênd copii. Restul de fugari, sună decretul, trebue să fie întors îndérét, ne mai permiţêndu-se a se aşezà în Basarabia şi alţi fugari. Dar tóte ordinele aŭ fost zadarnice.... Acésta se dovedesce prin faptul că la 1834, când s'a numit ca Guvernator al Basarabiei Generalul Teodoroff, care a luat mĕsuri aspre în contra vagobonḑilor din Basarabia, s'aŭ expediat îndĕrĕt în Rusia de la 35.000 până la 48.000 vagabonḑi *(brodiaghi)*.

Iată dar din ce fel de element social s'a format poporaţiunea pur muscăléscă a Basarabiei.

Pentru a caracterisà firea, modul de traiŭ, moravurile şi obiceiurile acestei poporaţiuni ruse, credem nimerit, spre a nu fi bănuiţi de părtinire, să urmăm a da cuvînt unui alt scriitor rus, (1) care a studiat şi a scris despre Ruşii din Basarabia:

«Poporaţiunea ruséscă (velicorusi) din Basarabia n'a perdut nici una din trăsurile sale naţionale şi, împreună cu acéstă tenacitate de a-şi păstrà caracterul sĕŭ poporal, a păstrat şi viţiile sale. Poporaţiunea satului Ivanovca din judeţul Akkerman se compune din Ruşi colonişti din guvernămîntul Curse, cari aŭ venit acì pe la 1820—27. Satul Ivanovca este aşezat pe ambele maluri ale rîuleţului Gura-Cilihider şi este construit după tipul coloniilor germane, cu strade drepte, largi, cu curţi spaţióse, cu grădini spre rîuleţ. Coloniştii aŭ destul pămînt pentru arătură şi păşune. In apropiere de sat există nisce cariere avute, aşà că de acì şi alte sate ieaŭ pétră de construcţiune. Cu tóte aceste bogăţiĭ, poporaţiunea e fórte săracă şi nu numaĭ belşugul câştigat cu munca, dar chiar necesarul pentru viéţă îl duce la cârciumă. In satul Ivanovca sunt şépte cârciume; poporaţiunea întrégă se dedă beţieĭ. In contra acestuĭ viţiŭ a început să lupte preotul satuluĭ, Bartolomeiŭ Platoff, care predică în tóte Duminecele în contra beţieĭ. De mare folos este şi idea ingeniósă pusă în practică de acest preot sătesc. Dînsul a comandat maĭ multe sute de icóne micĭ de lemn cu Schimbarea la faţă a Domnuluĭ, apoĭ a înfiinţat la biserica satuluĭ o carte mare. Acéstă carte e frumos legată în scórţe cu piele, pe carĭ stă tipărită cu aur crucea, împrejurul căreia în slove de aur e următórea inscripţiune: «Cartea celor «treji . Pe pagina întâia a cărţiĭ e altă cruce de aur şi împrejurul cruciĭ inscripţiunea: «*Nu te îmbĕtă, în rachiŭ e corupţiune!*» (не упивайси виномъ, убо въ немъ есть блудъ), iar sub cruce stă tipărit: «Noĭ subsemnaţiĭ enoriaşĭ aĭ bisericiĭ Pocrov din satul Ivanovca, chemând în ajutorul neputinţeĭ «nóstre pe Dumneḑeŭ şi pe toţĭ sfinţiĭ, făgăduim de a nu bé «vin în curgerea unuĭ an de ḑile şi întărim făgăduiala nóstră prin sărutarea Sf. Crucĭ şi a Evangheliei.»

---

(1) *Епархіал. Вѣдом.*, 1891, p. 115.

«Cartea acésta a fost inaugurată în ḑiua de 30 Decembre 1890, când s'aŭ înscris în «Cartea celor trejĭ» peste o sută de ţĕranĭ. Inscrierea se face cu mare solemnitate după sfînta leturghie.

Afară de viţiul beţieĭ, poporaţiunea rusă din Basarabia maĭ are şi un alt viţiŭ mare, care róde temelia familieĭ şi e neîncetat causa unor drame sângerióse. Viţiul acesta este *incestul*. Ţĕraniĭ ruşĭ aŭ obiceiul străvechiŭ de a căsătorì pe fiiĭ lor de timpuriŭ; băeţiĭ de 18—20 anĭ sunt căsătoriţĭ de părinţĭ, cu scop de a aduce în casă o gospodină maĭ mult. Părintele familieĭ, adevĕrat patriarch, e stăpân absolut asupra copiilor sĕĭ şi, de obiceiŭ, din nurorile sale îşĭ creéză un harem. Poporul rus poreclesce acest fel de traiŭ *Snahacestvo*, iar bĕtrânilor carĭ trăesc cu nurorile lor le ḑice *Snohacĭ*. Firesce că acest gróznic viţiŭ adese-orĭ se isprăvesce prin crima de paricid.

Poporaţiunea rusă sectantă, pentru a combate aceste viţiurĭ naţionale, are chiar în dogmele credinţeĭ sale o mulţime de argumente scóse din cărţile bisericescĭ, cu ajutorul cărora interḑice neofiţilor întrebuinţarea vinuluĭ, tutunuluĭ, etc., iar secta scopiţilor a pus capĕt într'un mod radical desfrîuluĭ sexual.

CARTEA IV.

ORAŞELE ŞI SATELE DIN BASARABIA. — ISTORIA LOR. — MĂNĂSTIRILE. — ISTORIA MĂNĂSTIRILOR. — AVEREA MĂNĂSTIRILOR. — RĔMĂŞIŢE ARCHEOLOGICE.

I.

ORAŞELE ŞI SATELE DIN BASARABIA.

In Basarabia în momentul de faţă există 1.429 oraşe şi sate (1), carĭ sunt clasificate în următorul mod de către ocârmuirea ruséscă:

Oraşe, capitale de judeţ	8
Posadî (un fel de sloboḑiĭ)	20
Tîrgurĭ	21
Sate	759
Sătuleţe	1
Sloboḑiĭ	62
Cătune	326
Mănăstirĭ şi metóce	19
Falvarcurĭ (seliştĭ micĭ)	123
Fortăreţe (cetăţĭ)	2
Coloniĭ	84
Staniţe (coloniĭ militare)	4

Aşà că, în ceea ce privesce densitatea locurilor locuite (seliştĭ), în Basarabia vom avé câte:

Un oraş pentru o suprafaţă de 4.286 verste pătrate.
» posad » » » » 734 » »
» sat » » » » 46 » »
şi câte un cătun » » » » 46 »

---

(1) A se vedé în finele scrieriĭ *Dicţionarul geografic al Basarabieĭ*.

Din aceste seliştĭ, aparţin proprietarilor particularĭ 2 oraşe şi 993 sate şi cătune; mănăstirile străine posedă 142 sate şi cătune, iar mănăstirile neînchinate 22 sate, şi în fine statul are pe domeniile sale 78 sate.

După judeţe, oraşele şi satele se împart în următorul mod:

Judeţul	Hotin	197	oraşe şi sate
»	Chişineŭ	179	» » »
»	Orheiŭ	221	» » »
	Soroca.	214	» » »
»	Iaşĭ	212	» » »
»	Akkerman	172	» » »
»	Bender	124	» » »
»	Ismail.	110	» » »

Aceste seliştĭ se împart pe judeţe în următorul mod:

TIPUL SELIŞTIĬ	JUDEŢE							
	Ismail	Chişineŭ	Orheiŭ	Iaşĭ	Soroca	Hotin	Bender	Akkerman
Oraşe	4	1	1	1	1	1	1	1
Posadĭ	—	8	—	—	1	3	4	4
Tîrgurĭ	6	1	4	2	3	4	5	2
Sate	101	106	171	30	108	136	64	35
Cătune	—	33	29	157	61	30	—	16
Slobodii . . .	—	14	6	8	—	16	4	15
Sătuleţe	—	1	—	—	—	—	—	—
Falvacuri, vile etc	—	14	8	12	31	6	25	46
Cetăţi	—	—	—	—	—	—	1	1
Staniţe	—	—	—	—	—	—	—	4
Coloniĭ	—	1	2	2	9	1	20	49

După statistica oficială rusă pentru anul 1860, în oraşele şi satele din Basarabia eraŭ 143.000 curţĭ (dvorĭ), din carĭ în oraşe 14.865.

Aceste curţĭ (dvorĭ) se repartisaŭ în anul arătat maĭ sus în următorul mod:

La	Chişineŭ	5.798
»	Akkerman	2.973
»	Hotin	1.633
»	Bender	1.388
»	Bălţĭ	1.944

La Soroca 570
» Orheiŭ 563

De atuncĭ recensămîntul curților nu s'a maĭ făcut în Basarabia decât la orașe. Resultatul acestuĭ recensămînt se va arătà maĭ la vale.

După recensămîntul din anul 1860, în județe numĕrul curților erà de 139.000. Impărțind acest numĕr pe numĕrul locuitorilor din același an vom avé:

In județul	Chișineŭ	1	curte la	5	locuitorĭ
	Orheiŭ	1	»	$5^1/_2$	
	Bender	1		$5^1/_9$	
»	Soroca	1		$5^1/_7$	
	Bălțĭ	1	»	$5^1/_9$	»
»	Hotin	1		$5^1/_9$	»
	Akkerman	1	» »	6,7	»

Suprafața pămîntuluĭ care aparține orașelor, după arătările statisticeĭ rusescĭ din anul 1890, este de 24.389 deseatine, ceea ce face $^1/_{168}$ parte din suprafața întrégă a Basarabiei. Acéstă suprafață se repartiséză între orașe în urmatorul mod:

	Deseatine	Stinjeni
Chișineŭ.	4.322	1.180
Bender	5.870	571
Akkerman	4.289	1.098
Bălțĭ	1.355	1.098
Hotin	2.224	880
Soroca	2.036	1.169
Orheiŭ	1.282	650
Ismail	1.003	12
Bolgrad	1.202	1.200
Renĭ.	803	1.202

Orașele din Basarabia, deșĭ sunt așezate bine din punctul de vedere economic, adecă se află acolo tocmaĭ pe unde trec căile naturale de comunicațiune, sufĕr totușĭ mult de inconveniente marĭ pentru propășirea lor și zac în amorțélă în ceea ce privesce activitatea comercială și industrială, acaparate de alte orașe rusescĭ maĭ ocrotite de ocârmuire.

Orașele din Basarabia sunt locuite de Evreĭ, carĭ aŭ concentrat în mânile lor întréga industrie și comerciul local. Rutinarĭ, lipsițĭ de orĭ-ce avînt către progres, Evreiĭ mențin comerciul și industria în stare înapoiată și, pe câtă vreme la Odesa comerciul și-a însușit dejà modul occidental de a lucrà, Evreiĭ din Basarabia urméză a practicà modul oriental de a conduce afacerile. Afară de Chișineŭ, în Basarabia nu există un centru propriŭ ḑis de activitate provincială; singur Chișineul cresce și se înavuțesce, deșì iĭ lipsesce apa potabilă. După acest oraș principal vine Akkermanul, care produce vinurĭ renumite în Rusia;—celelalte orașe zac într'o stare cât se póte de miserabilă. Tóte aceste orașe din urmă se compun din strade înguste, nepavate, fără trotuare, cu case micĭ, de o architectură veche. Casele sunt în mare parte construite saŭ de pétră (oolit) saŭ de cărămidă.

Cel maĭ important oraș, precum am ḑis, și care are aspectul unuĭ oraș modern, este *Chișineŭ*. El e așezat pe malul drept al rîuluĭ Bîcu. Partea orașuluĭ din spre rîŭ se compune din strade înguste, murdare, locuite de poporațiunea evreéscă. Acéstă parte a orașuluĭ e insalubră și locuitoriĭ sufer mult de paludism; partea de sus a orașuluĭ, din contră, se compune din strade largĭ, în parte pavate, piețe și grădinĭ publice spațióse. Acì sunt grămădite construcțiunile moderne și edificiile publice.

In general, Chișineul este adevĕratul centru al Basarabieĭ, atât din puntul de vedere administrativ, cât și din cel economic. Așezat în centrul provincieĭ, spre acest oraș duc căile principale de comunicațiune din Mohileŭ, Noua-Suliță, Unghenĭ, Renĭ, Ismail și Odesa.

Al doilea oraș după importanță este, precum am ḑis, *Akkermanul*. Orașul e așezat pe malul nisipos al limanuluĭ Nistru, de unde navele trec în mare; posițiunea sa favorabilă, datorită căieĭ navale, pescuitul, viile numeróse ce-l încunjură, viéța rodnică a coloniilor germane ce-l impresóră și în fine apropierea sa de Odesa — tóte aceste fac din Akkerman un oraș cu viitor.

După aceste douĕ orașe vine *Benderul*, care e așezat între Chișineŭ și Odesa, servindde port pentru vasele ce transportă bucate și lemne de la nord spre mare. Acì vasele se descarcă şi se încarcă în vagónele căieĭ ferate. Cu tótă posiţiunea sa favorabilă, Benderul nu progreséză şi rĕmâne un orăşel murdar, lipsit de orĭ-ce mijloc cultural. Majoritatea locuitorilor sunt Evreĭ.

Oraşul *Hotin* e aşezat pe malul drept, înalt şi stâncos, al Nistruluĭ. Spre rîŭ acest mal e fórte abrupt, aşà că pentru scoborîş nu există decât două locurĭ : unul din spre mégă-gi a oraşuluĭ, altul din spre cetate. Aşezat pe malul unuĭ rîŭ navigabil, în apropiere de graniţele din spre Bucovina şi România dintr'o parte, iar din alta de hotarele guvernămîntuluĭ Podolia, Hotinul ar fi putut devenĭ un oraş important comercial, dacă n'ar fi făcut parte din Imperiul Rus, care distruge orĭ-ce activitate provincială în profitul centrelor marĭ rusescĭ ca Kiev, Moscva, Charcof etc. Hotinul e locuit de Evreĭ, carĭ se ocupă maĭ mult cu contrabanda decât cu comerciul. Oraşul e murdar, stradele sunt înguste, locuitoriĭ inculţĭ şi săracĭ. In partea din spre apus a oraşuluĭ se află mahalaua *Rumlea*, unde locuesc funcţionariĭ ruşĭ retraşĭ; acéstă mahala are aspectul unuĭ mic tîrguşor fórte curăţel şi pitoresc.

Soroca e aşezată într'o vale adîncă de lângă Nistru. A se scoborî în acéstă vale, venind din spre malul înalt şi stâncos al rîuluĭ, e lucru anevoe. Oraşul este locuit tot de Israeliţĭ, carĭ în genere se ocupă acì cu fabricarea şi comerciul tutunuluĭ, cumpĕrându-l prin sate de la ţĕraniĭ cultivatorĭ. Rapacitatea Evreilor a nimicit pe acì încet cu încetul mica cultură a tutunuluĭ. Ţĕranul exploatat de Evreĭ, demoralisat de miserie, a ajuns acum la sapă de lemn. Soroca nu posedă port spre rîŭ, oraşuluĭ îĭ lipsesce o cale bună de comunicaţiune, el a rĕmas acum la o parte de orĭ-ce activitate socială şi numaĭ dărâmăturile unuĭ castel genoves maĭ amintesc încă, că a o fost vreme când Soroca jucà un rol în comerciul Basarabieĭ. De atuncĭ însă multă apă a curs pe albia bĕtrânuluĭ Nistru şi valurile sale aŭ grămădit de-a curmezişul albieĭ stâncĭ de granit, formând nisce cataracte, carĭ astăgĭ împedică navigaţiunea puţin maĭ sus de Soroca.

Oraşul *Bălţi* este aşezat tocmaĭ la rĕspântia căilor de comunicaţiune de la nordul Basarabieĭ; el e construit în valea rîuluĭ Reut, acolo unde pîrăul numit *Rîulef* îşĭ revarsă apele sale în Reut. Terenul pe care se află aşezat oraşul e mlăştinos, aerul e nesănătos, cęea ce a făcut ca oraşul Bălţĭ să câştige renumele urît de «cuibul frigurilor». Bălţĭ e punctul comerciuluĭ cu vite şi caĭ, carĭ de acì se exportă în Austria. Locuitoriĭ sunt Evreĭ, stradele sunt murdare, înguste, noroióse. A locuì Bălţiĭ e o adevĕrată nenorocire pentru un om cult.

Orheiul este aşezat pe malul înalt al rîuluĭ Reut, care în apropierea oraşuluĭ formĕză o întinsă mlaştină. Altă dată Orheiul erà reşedinţa Serdaruluĭ Basarab. In anul 1835 Orheiuĭ a fost declarat de capitală a judeţuluĭ. Locuitoriĭ sĕĭ se îndeletnicesc cu comerciul lemnelor şi al varuluĭ, a căruia calitate e renumită în Basarabia; acest var se dobândesce din muntele *Ivanos*, care se află în apropierea oraşuluĭ.

Despre cele-lalte treĭ oraşe din Basarabia, *Renĭ*, *Ismail* şi *Bolgrad*, credem de prisos a vorbì acì în general, descrierea lor fiind făcută de noĭ maĭ la vale.

In ceea ce privesce topografia satelor din Basarabia, apoĭ acestea sunt dincolo de Prut de două tipurĭ distincte: la mĕḑă-nópte, unde poporaţiunea rurală e compact românéscă, satele se compun din adunătura unor locuinţe rustice risipite, carĭ locuinţe saŭ case nu formĕză propriŭ ḑis strade şi aŭ aspectul unor cătune adunate la un loc; la mĕḑăḑi, din contra, casele sunt construite una lângă alta, formând un şir de strade maĭ mult saŭ maĭ puţin drepte.

Satele din Basarabia sunt aşezate pe malurile rîurilor, lângă podurĭ, saŭ în fundul văilor, la marginea lacurilor saŭ iazurilor, pe pólele délurilor, saŭ la rĕspântia căilor nouĕ de comunicaţiune.

In locurile păduróse ale judeţelor Hotin, Soroca, Orheiŭ şi Chişineŭ curţile sunt îngrădite cu zaplazurĭ de nuiele împletite. Fie-care căsuţă ţĕrănéscă e umbrită de o grădiniţă cu pomĭ, iar pe cóstele şi délurile ce încunjură satul se resfaţă la arşiţa sórelui viile sătenilor; în judeţele de la sud, unde lipsesc pădurile şi lemnul e scump, casele n'aŭ zaplazurĭ şi nu posedă alte acarete decât coşare pentru porumb, pe lângă carĭ se înalţă schirde cu fîn şi paie, iar pe icĭ şi colea câte un puţ cu cumpĕnă, numit *cocostîrc*.

In judeţul Bălţĭ (Iaşĭ) satele sunt aşezate în fundul bălţilor, ale căror ape formate din plóie se stăvilesc cu zăgazurĭ. In satele boerescĭ, curţile proprietarilor sunt bine întreţinute şi aprópe tóte aŭ grădinĭ marĭ cu pomĭ. La nord, în judeţele Orheiŭ, Hotin şi Chişineŭ, casele boerescĭ sunt zidite din pétră şi unele aŭ câte două caturĭ; la sud din contra, afară de puţine excepţiunĭ, precum de pildă palatul d-luĭ Rodocanachi de lângă Gura-Galbină, vila familieĭ Ziloti din satul Sahaidac etc., curţile boerescĭ aŭ rĕmas în stilul vechiŭ, sunt rĕŭ întreţinute şi părăsite.

Sate din judeţele de la médă-ḑi aŭ cu totul altă înfăţişare. In judeţele Bender şi Akkerman, de-alungul Nistruluĭ, malurile căruia pe acì nu sunt înalte, din care causă apele râuluĭ revĕrsându-se formézǎ mlaştine, satele sunt marĭ şi încunjurate cu viĭ. Nistrul curge acì fórte lin, deşì pe alocurea sunt multe bolbóce, multe locurĭ fără fund şi loziĭ dese cresc pe malurĭ. Oglinda râuluĭ e lucitóre; el rĕsună de strigătul lebedeĭ şi superbul gogol se lasă dus de valurile luĭ repeḑĭ, stolurĭ de becaţe cu penele roşietece şi de alte pĕsĕrĭ de tóte soiurile se mişcă prin stufişurile de pe malurile luĭ. Locuitoriĭ acesteĭ părţĭ a Basarabieĭ sunt Românĭ şi Rutenĭ. Infăţişarea acestor sate nu se depărtézǎ mult de tipul satelor de la nord; dar puţin maĭ jos, unde 'se începe dejà valea Bugéculuĭ, totul se schimbă: variaţiunea peisagiuluĭ dispare, în locul acesteĭ variaţiunĭ ochiul nu vede înaintea sa decât câmpia nemărginită care dispare la orizont; pe icĭ, pe colea, se înalţă câte o movilă, iar în slava ceruluĭ albastru plutesce lin marele vultur al Bugéculuĭ. Din distanţă în distanţă apare câte un sat locuit de *băjenarĭ*. (1) Casele sunt bine aliniate, stradele sunt drepte. Lângă fie-care casă, câte un coteţ, două pentru porcĭ, maĭ departe alte acareturĭ şi, dacă satul e rusesc, câte *o banea* (baie cu abur). Maĭ departe încă spre sud, în judeţul Akkerman, se încep coloniile germane. Acì domnesce peste tot locul ordinea şi resultatul strălucit al uneĭ muncĭ înţelepte şi tenace. Lângă fie-care sat plantaţiune de pădure, câte un iaz bine întreţinut şi maĭ multe puţurĭ. Casele coloniştilor sunt perfect aliniate, fie-care casă are acarete de pétră, curţile sunt bine îngrădite, iar împrejurul satelor sunt liveḑĭ întinse şi viĭ.

---

(1) **Aşà numesc Româniĭ pe coloniĭ Bulgarĭ saŭ Ruşĭ.**

Chişineŭ.

Chişineŭ, capitala Basarabieĭ, este aşezat între 47° 2′ latitudine nordică şi 46° 30′ longitudine de Rĕsărit după meridianul din Paris. (1)

Chişineul se află aşezat pe malul drept al rîuluĭ Bîcu. Acest mal lângă oraşul propriŭ ḑis e mlăştinos, iar maĭ departe se înalţă, devine nisipos şi este acoperit cu liveḑĭ şi viĭ, carĭ împresóră oraşul din tóte părţile.

Oraşul Chişineŭ este clasat, după geografiĭ ruşĭ, în categoria a doua a oraşelor din Imperiul Rus. (2) Imprejurimile sale sunt pitorescĭ, deşì clima nu este tocmaĭ salubră.

Chişineul e un oraş noŭ, întemeiat abià la începutul secoluluĭ nostru, şi anume imediat după ce Basarabia dintre Prut şi Nistru a fost luată de la Moldova. Locul pe care-l ocupă acum oraşul a fost altă dată ocupat de un mic şi cu totul neînsemnat sat. Cercetând letopisiţele Moldoveĭ, găsim un nume de localitate, care întru cât-va se asémĕnă cu numele actual al oraşuluĭ. Acest nume se pomenesce în chrisovul luĭ Alexandru-cel-Bun dat boeruluĭ Vena în anul 1420 (3), «ca să-ĭ fie de moşie în ohab o sfóră de pĕmînt», ce aparţineà înainte mănăstiriĭ *Câşla*-Vărzărescĭ. (4) Mănăstirea despre care e vorba în acest document istoric nu maĭ există; ea erà zidită altă dată pe locul ruinelor *unuĭ templu* antic, distrus de Tătarĭ. (5)

Pe acest loc, pe care-l ocupă acum Chişineul, la începutul secoluluĭ nostru cresceà dejà o pădure seculară, care aparţineà mănăstiriĭ. Spre malul drept al Bîculuĭ, pădurea, rărindu-se, formà o poiană şi maĭ multe luncĭ, carĭ serviaŭ drept păşune pentru vitele mănăstiriĭ. Acì, pe una din luncĭ, se ḑice de bĕtrânĭ că existà o câşlă, ce se numià *Câşla-nouă*, în deosebire de o altă câşlă, *Câşla-veche*, care erà maĭ departe. Se crede că tocmaĭ pe locul celeĭ dintâiŭ câşle s'a format maĭ târḑiŭ un sat, numit *Câşlanou*. (1)

---

(1) De la Chişineŭ până la Petersburg sunt 1.662 $^3/_4$ verste, până la Moscva 1.370 verste, până la Odesa 165 verste.

(2) Impositul funciar urban in Rusia se percepe după o anumită clasificaţiune a oraşelor. Tóte oraşele Imperiuluĭ sunt clasate de fisc în 5 clase: în intâia clasă sunt numaĭ doue oraşe, Petersburg şi Moscva; în a doua clasă sunt 13 oraşe, printre carĭ şi Chişineŭ.

(3) *Венелинъ* Собр. Дако-Словянскихъ грамотъ, p. 60. No. 10.

(4) Кишиновързарева, chrisovul luĭ Alexandru-cel-Bun din 1420.

(5) Idem, *Венелинъ*.

In secolul VII, după Cantemir, a existat dejà acì satul numit *Chişnĕŭ*, care aveà o biserică construită de către boerul Mazarachi; biserica se zidise pe locul unde a fost altă dată mănăstirea Câşla-Vărzărescĭ. Biserica luĭ Mazarachi (2) există şi acum, fiind zidită pe un dél de pe malul Bîcluluĭ. (Fig. 1.)

Pe la finitul secoluluĭ trecut, satul Chişineŭ se prefăcù dejà într'un tîrguşor, format din maĭ multe sute de case ţĕrănescĭ, câte-va hanurĭ şi dugheni evreescĭ.

La 1812, când s'a luat Basarabia, Exarchul şi Mitropolit Gavril a ales anume acest tîrguşor pentru reşedinţa sa, iar după acésta şi administraţiunea ruséscă şi-a strămutat centrul din Bender la Chişineŭ. Ruşiĭ, după obiceiul lor, imediat aŭ şi adaos la numele românesc al tîrguşoruluĭ rusescul lor «*off*», prefăcĕnd *Chişineŭ* în *Chişinioff*.

La 1828, printr'un *ukaz* imperial, orăşelul a fost ridicat la rangul de capitală a noueĭ provinciĭ.

Instalarea administraţiuniĭ centrale a silit, firesce, pe funcţionariĭ ruşĭ să-şĭ stabilécă reşedinţa la Chişineŭ. Asemenea tot la Chişineŭ aŭ început a trage de prin alte locurĭ şi boeriĭ moldovenĭ, carĭ trebuiaŭ să ieà parte la administrarea provinciei, formând *Consiliul superior al Basarabieĭ* (Верховный совѣтъ Бессарабіи). Alăturea cu curţile boerescĭ, mult timp încă aŭ rĕmas şi căsuţele ţĕrănescĭ, carĭ însă încet cu încetul aŭ dispărut, pentru a face loc uneĭ poporaţiunĭ evreescĭ, care a năvălit din Rusia de sud şi maĭ cu sémă din Podolia în Basarabia. După Evreĭ, cârdurĭ-cârdurĭ de eraticĭ Ruşĭ, Rutenĭ şi alte némurĭ s'aŭ aşezat de asemenea prin tîrguşórele şi oraşele din Basarabia.

---

(1) Numele Chişineuluĭ este scris în chrisovul luĭ Iliaş-Vodă Кешинек. ceea ce dovedesce că erà o localitate curat tătăréscă, unde se aflà o capelă pe pămîntul vre-unuĭ mare Tătar, căci tătăresce *Keşenè* însemnéză «capelă pe mormînt». *Etymologicum Magnum Romaniae*, B. P. Hasdeŭ, III, fasc. III, p. 2.800, col. 2.

(2) Documente de orĭ-ce natură privitóre la acéstă veche biserica nu există nicĭ într'o archivă din Chişineŭ. Iată însă ce am putut găsì noĭ într'un articol publicat în ziarul «Besarabskiĭ Westnik» din anul 1880: «Părintele Michail Ciacâr din Chişineŭ povestesce cum că biserica Mazarachi a fost zidită pe la 1752—1772 de către Serdarul Mazarachi în următórele împrejurărĭ. Sĕrdarul aveà duşmanĭ, carĭ l'aŭ pîrit Sultanuluĭ; din acéstă causă el a fost dat în judecată şi trebuià să fie judecat la Bender de către Paşa turc. Cunoscĕnd judecata turcéscă, Sĕrdarul n'aveà nădejde de scăpare decât în Dumneḑeŭ. Inainte de a plecà la Bender, el s'a jurat pe sf. cruce că, dacă va scăpà cu viéţă, va zidì o biserică cu hramul Maicăĭ Preacurate. La Bender, Sĕrdarul a fost achitat şi, întorcĕndu-se acasă, s'a ţinut de cuvînt şi a zidit biserica.

Se dice, cum că altă dată a existat o inscripţiune săpată în pétră, care ar fi fost zidită la drépta uşiĭ bisericiĭ, dar acéstă pétră nu maĭ există.

Biserica Mazarachĭ a fost restaurată la 1818.

Atât acéstă immigraţiune de eraticĭ, cât şi clima, lipsa de apă bună, precum şi alte împrejurări, despre carĭ se va vorbì maĭ la vale, aŭ fost de un augur rĕŭ pentru viitorul capitaleĭ Basarabieĭ şi, dacă în loc de Chişineŭ s'ar fi ales alt oraş ca reşedinţă a administraţiuniĭ centrale, de pildă Bender saŭ Akkerman, de sigur că s'ar fi înlăturat cel puţin unele din desavantagiile existente.

Malurile mlăştinóse ale rîuluĭ Bîcu făcură la început oraşul Chişineŭ fórte insalubru; pădurile carĭ împresuraŭ oraşul din tóte părţile, revĕrsările rîuluĭ carĭ inundaŭ stradele nealiniate din fundul văieĭ — tóte aceste aŭ silit în curînd pe locuitorĭ a eşì din vale şi a construì locuinţe noue pe locurile maĭ înalte; partea înaltă a oraşuluĭ, aliniată şi planificată, dete nascere unuĭ oraş modern.

Lipsa însă de apă potabilă abundentă se simte până acum Chişineul modern nu posedă decât un singur isvor de apă, care curge de sub délul stâncos pe care se află zidită vechia biserică a luĭ Mazarachi.

Acésta erà starea oraşuluĭ Chişineŭ până la 1834. In ḑiua de 2 August 1834 s'a alcătuit *noul plan* al oraşuluĭ. Punerea în practică a acestuĭ plan bine chibzuit se datoresce Generaluluĭ rus Fedoroff. (1)

---

(1) Inaintea acestuĭ General rus aŭ fost ca guvernatorĭ aĭ Basarabieĭ următórele persóne din inalta biurocraţie ruséscă: *A. de Sturdza*, Harting, Catacazi, Timcovski (1825—1828), Turgheneff (1828—1828 Februarie), Prajevski (1829—1838), Sorocunski (1829 -1833), Averin (1833—1834), Fedoroff (1834—1853). După Fedoroff aŭ maĭ fost guvernatorĭ aĭ Basarabieĭ Generaliĭ Harting, Fonton-de-Veraion şi Constantinovicĭ, care administréză şi aḑi Basarabia.

In acest timp nobilimea Basarabieĭ aveà în fruntea sa următoriĭ mareşalĭ aĭ nobilimiĭ: D Başot (1825—1830), Leonard (1830—1831), Dumitriu (1832—1841), Sturdza (1841—1850), Balş (1850—1853), Const. Moruzi, P. Cantacuzino, Iv^{n} Catargi, iar după mórtea acestuia s'a ales d-l Krupenski, care e şi acum mareşal.

Din anul când s'a pus în practică noul plan al oraşuluĭ, înălţimile nisipóse ale Bîculuĭ începură a fi nivelate şi, în curgere de câţĭ-va anĭ, aceste înălţimĭ se acoperiră cu un şir de strade drepte, carĭ formézā astăḑĭ oraşul propriŭ ḑis. Acéstă parte centrală acum a oraşuluĭ se numià pe acele vremurĭ mahalà, iar acum din contra vechiul oraş pórtă nume de mahalà.

Suprafaţa Chişineuluĭ, după arătările biurouluĭ technic, este de 4.322 deseatine, 1.170 stînjenĭ, carĭ se împart în următorul mod:

Grădinĭ şi parcurĭ	3.430	deseatine (1)	
Cimitire	29	»	
Maidanurĭ	32	»	
Mahalale	48	»	
Albia Bîculuĭ	122	»	1.170 stînjenĭ
Construcţiunĭ	660	»	

Configuraţiunea oraşuluĭ are o formă neregulată, în lungime de $5^1/_2$ verste, iar în lărgime de 4 verste. Circumferaţiunea zoneĭ oraşuluĭ, cu mahalale împreună, e de 32 verste împrejur.

Oraşul Chişineŭ se împarte în douĕ părţĭ: oraşul de sus saŭ centrul şi oraşul de jos saŭ cel vechiŭ. Ambele părţĭ sunt împărţite în suburbiĭ şi anume: Baiucanĭ, Schinósa, Malaia (mică) Malina, Balşaia (mare) Malina, Valea Curva, Grădina franţuséscă şi Tăbăcăria.

Afară de aceste suburbiĭ, pe malul stâng al Bîculuĭ maĭ sunt douĕ sloboḑiĭ, anume *Vesternicenĭ* şi *Rişcanovca*. Sloboḑiile acestea s'aŭ format în secolul XVIII, când Tătariĭ aŭ silit pe locuitoriĭ Chişineuluĭ să se adăpostéscă pe malul stâng al Bîculuĭ, unde se află pe aceste vremurĭ moşia boeruluĭ moldovén Râşcan. Dimitrie Cantemir, în cronica Moldoveĭ, amintesce cum că în ḑilele Mărieĭ Sale *Râşca* erà dejà un tîrguşor însemnat. Maĭ târḑiŭ însă, adaoge cronicarul, nisce negustorĭ armenĭ, carĭ făceaŭ comerciŭ cu Turciĭ şi Tătariĭ din Cauşanĭ, s'aŭ stabilit din noŭ în pustiitul

---

(1) După arătările biurouluĭ technic din Chişineŭ, grădinile ocupă 4.315 deseatine, pe carĭ sunt 1.034 grădinĭ cu pomĭ şi viĭ şi 31 grădinĭ cu zarzavaturĭ. *(отч. бес. Земства.)*

Chişineŭ şi Râşca s'a transformat într'o slobodie a nouluĭ oraş.

La 1860, după recensămîntul făcut în luna Ianuarie, poporaţiunea Chişineuluĭ numĕrà dejà 87.477 locuitorĭ, din carĭ bărbaţĭ 48.149 şi femeĭ 39.298.

După confesiunĭ, acéstă poporaţiune se împărţià în următorul mod: (1).

Anul 1860.

CONFESIUNĬ	BĂRBAŢĬ	FEMEĬ	TOTAL
Ortodoxĭ	38.292	27.843	66.135
Ruşĭ schismaticĭ	1.507	1.426	2 933
Armenĭ	511	538	1.049
Catolicĭ	376	356	732
Protestanţĭ	141	109	250
Evreĭ	7.303	9.021	16.324

Aşà dar, acum treĭ-decĭ şi şése de anĭ, Chişineul erà locuit de o poporaţiune formată în $^3/_4$ de ortodoxĭ şi $^1/_4$ alte confesiunĭ, carĭ se repartisaŭ în următorul mod:

Evreĭ	$^1/_6$
Ruşĭ schismaticĭ	$^1/_{30}$
Armenĭ	$^1/_{83}$
Catolicĭ	$^1/_{120}$
Protestanţĭ	$^1/_{350}$

După némurĭ, poporaţiunea Chişineuluĭ se împărţià în sus arătatul an în următorul mod:

Românĭ	50%
Evreĭ	20%
Ruşĭ	10%
Grecĭ	6%

---

(1) Защукъ, Мат. для Статист., 1862, p. 100.

Bulgarĭ	5%
Ţiganĭ	5%
Armenĭ	2%
Polonĭ	1%
Germanĭ etc.	1%

Elementul rus, afară de sectanţĭ (rascolnicĭ), formézǎ stratul cinovnicilor, Greciĭ se ocupă cu comerciul, Armeniĭ sunt bărbierĭ, comercianţĭ şi industriaşĭ, Bulgariĭ zarzavagiĭ, Ţiganiĭ salahorĭ, Evreiĭ cârciumarĭ, zarafĭ, samsarĭ, cămătarĭ, meseriaşĭ, bancherĭ.

După arătările statisticeĭ oficiale, Chişineul modern posedă o poporaţiune de 122.917 locuitorĭ, din carĭ:

Anul 1892.

CONFESIUNĬ	LOCUITORĬ
Ortodoxĭ	78.751
Sectanţĭ ruşĭ şi alţiĭ	3.001
Catolicĭ	612
Protestanţĭ	282
Evreĭ	39.270

Impărţirea acesteĭ poporaţiunĭ după starea civilă, caste şi profesiunĭ, este următórea:

		Total	Bărbaţi	Femei
Nobiliĭ:				
ereditarĭ (potomstvenie dvoreane)		722	381	341
personalĭ (licĭnie dvoreane)		1.239	611	628
Clerul:				
Ortodox	clerul mirén	1.039	626	413(1)
	monachĭ	18	13	5
Armén		5	5	–
Catolic		3	3	–
Protestant		5	3	2
Evreĭ		204	84	35
Cetăţeniĭ onorificĭ (2)		62	28	35
Comercianţiĭ		1.904	1.202	702

---

(1) In Rusia familiile duhovnicescĭ compun un fel de tagmă (soslovie) a parte; membriĭ de orĭ-ce sex aĭ acesteĭ caste posedă deosebite drepturĭ.

(2) «Cetăţeni onorifici», un fel de grad.

Restul poporaţiunii sunt meseriaşĭ, agricultorĭ, ómenĭ de muncă şi «raznocinţĭ», adecă ómenĭ carĭ nu aparţin nicĭ uneia din categoriile stabilite de stat.

Studiănd tabelele statistice ale mişcăriĭ poporaţiuniĭ oraşuluĭ Chişineŭ începênd din anul 1834 şi până la anul 1892, constatăm că media cresceriĭ prin nasceri este de 1.370 pe an, iar perderile prin mortalitate de 1.273, ceea ce ne dă o proporţiune de 100 : 90, adecă un spor de 335 născuţĭ.

Cifra medie de căsătoriĭ, carĭ se contractéză pe an, este de 577.

Clima Chişineuluĭ, precum am maĭ spus dejà maĭ sus, nu este conformă cu cerinţele igieneĭ moderne. După situaţiunea sa geografică (47°2′ lat., 46°30′ long. de la 1-iul meridian), clima localităţiĭ este cevà maĭ jos de zona temperată, dar în realitate acéstă climă e nestabilă şi variată.

In genere Basarabia sufere mult în spre centru de arşiţa sóreluĭ, radele căruia, încăldind tare atmosfera, o rarifică iar aerul rece al atmosfereĭ munţilor carpatinĭ, în circulaţiunea sa, precipitându-se spre a ocupà loculĭ deşertat de aerul cald, produce mereŭ perturbaţiunĭ, dând nascere unor vînturĭ continue.

Acésta trebue să fie causa vînturilor dese ce bântuesc la Chişineŭ. Firesce că aceste vînturĭ sunt causate şi de alte împrejurărĭ, precum sunt: inclinaţiunea platouluĭ dintre Prut şi Nistru spre mare, apropierea Măriĭ Negre, stepele Bugéculuĭ deschise spre Rĕsărit, pădurile de la médă-nópte etc.

Anotimpurile la Chişineŭ nu sunt constante, ci fórte variabile. Primăvara e maĭ des uscată decât ploiósă; vara sunt dile când temperatura se urcă la +3° până la +40° R, iar nóptea scade la +12° până la +15° R; tómna e în general abundentă în ploĭ, iar une-orĭ uscată, une-orĭ caldă cu dile pline de sóre, alte-orĭ rece şi cerul acoperit; érna e anotimpul cel maĭ variabil: sunt anĭ când frigul ajunge până la —20° R, iar altă dată érna întrégă osciléză între 0° şi —3° R.; adese-orĭ zăpedile sunt abundente, iar une-orĭ zăpada lipsesce saŭ se topesce iute.

Aceste variaţiunĭ se datoresc schimbărilor dese ale curentelor de aer: vînturile de la médă-di şi sud-rĕsărit aduc plóie, crivĕţul şi vîntul direct de la nord-rĕsărit aduc seceta.

In ceea ce privesce solul pe care e construit oraşul, apoĭ el se deosebesce după diferitele părţĭ ale oraşuluĭ; spre sud, unde se află partea centrală a oraşuluĭ, solul e nisipos; spre nord petros, iar în fundul văieĭ, unde e vechiul oraş, lutos.

Starea igienică a Chişineuluĭ e fórte negligiată. Lipsa de canalisare, depositele de gunoiŭ etc. sunt causele principale ale bólelor ca gastro-enterita, inflamaţiunile căilor respiratoriĭ, ftisia, pneumonia etc. Maĭ cu sémă poporaţiunea tînĕră sufere de tuberculosă.

Cu tóte acestea Chişineul, în comparaţiune cu cele-lalte oraşe ale Rusieĭ, se bucură de o crescere a poporaţiunii destul de însemnată.

Despre însemnătatea acesteĭ crescerĭ ne pot da sémă următórele cifre:

La 1812 Chişineul erà locuit de o poporaţiune de 7.000 locuitorĭ. La 1828 el numĕrà dejà 18.594 locuitorĭ, din carĭ 3.603 familiĭ creştine (6.825 bărbaţĭ şi 4.532 femeĭ) şi 1.763 familiĭ evreescĭ (3.989 bărbaţĭ şi 3.243 femeĭ), acestea din urmă venite din Podolia. După recensămîntul din anul 1835, Chişineul aveà o poporaţiune de peste 34.989 locuitorĭ de ambe sexe. La 1851. după recensămîntul al nouĕlea, poporaţiunea s'a stabilit la cifra de 58.849 suflete. La 1860 poporaţiunea erà de 87.447 locuitorĭ şi în fine la 1892 s'a ridicat până la 122.917 suflete.

Aşà că în curgere de 25 anĭ (de la 1812 — 1838) oraşul şi-a întreit poporaţiunea, ceea ce probéză cum că crescerea anuală în curgerea acestor anĭ a fost de 2.135 suflete, din carĭ, dacă vom deduce crescerea normală datorată nascerilor vom avé totuşĭ peste 1.800 suflete, a căror adăogire anuală trebue pusă pe séma *immigraţiunĭ*.

Causele, carĭ aŭ atras spre Chişineŭ pe locuitorii din alte provinciĭ vecine ale Imperiuluĭ Rus, aŭ fost privilegiile şi drepturile, pe carĭ guvernul rus le dăruì emigranţilor ce se aşezaŭ în noua provincie cucerită.

Dejà la 1830, sub domnia Impĕratuluĭ Nicolae I, Evreiĭ, persecutaţĭ aspru în interiorul Imperiuluĭ, isgoniţĭ de prin oraşele rusescĭ, căpĕtară printr'un *ukaz* imperial, datat din ḑiua de 26 Septembre 1830, privilegiul de a se aşezà în Basarabia, fiind scutiţĭ de birurĭ şi imposite în curgere de doĭ anĭ. Eveiĭ din Polonia ruséscă şi din guvernămîntul Herson căpĕtară alte prerogative şi anume de a fi scutiţĭ

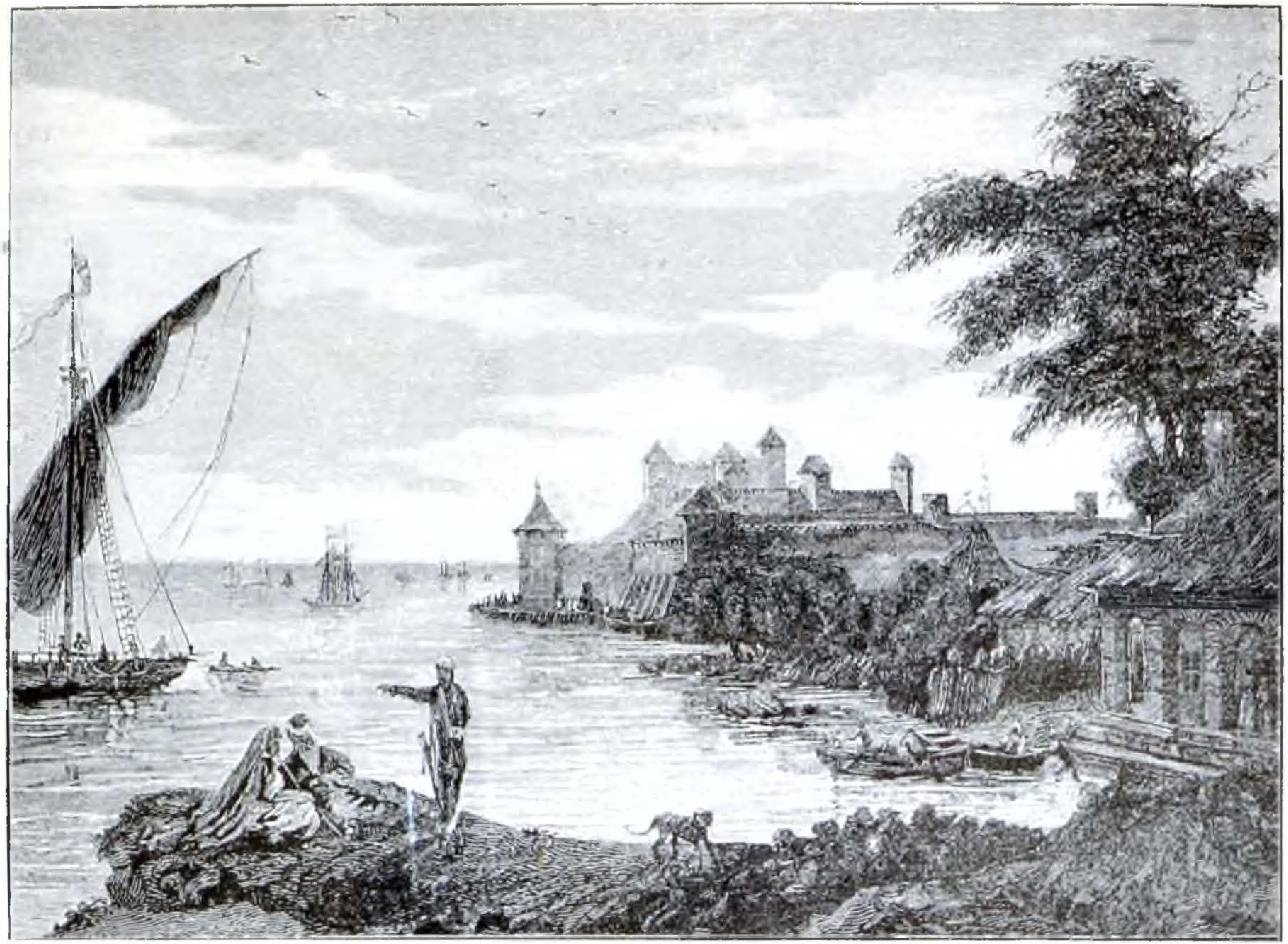

Aspectul fortăreţeĭ din Akerman.

(După o acuarelă din anul 1790, păstrată la Museul din Odesa.)

de plata patentelor în curgere de cincĭ anĭ, îndată ce vor trece Nistrul şi se vor aşezà în Basarabia. După expirarea celor cincĭ anĭ, pentru a curăţì oraşele din sudul Rusieĭ de puhoiul evreesc, Impĕratul Nicolae I dete al doilea ukaz, prin care emigranţiĭ evreĭ aşezaţĭ în Basarabia s'aŭ scutit de orĭ-ce dare către stat pe termin de treĭ anĭ. Protegiarea Evreilor emigranţĭ a urmat apoĭ să fie întărită prin multe alte disposiţiunĭ, atât sub domnia Impĕratuluĭ Nicolae I, cât şi sub acea a Impĕratuluĭ Alexandru II. Sub acest din urmă Ţar, comercianţiĭ evreĭ din Basarabia se bucuraŭ de previlegiul de a plătì pentru dreptul de patentă mult maĭ puţin decât chiar comercianţiĭ ruşĭ.

Acéstă protecţiune a Evreilor din partea Ţarilor a avut de scop pe de o parte curăţirea provinciilor rusescĭ de elementul evreesc, iar de altă parte desnaţionalisarea Basarabieĭ. Scopul ţintit firesce c'a fost atins şi tîrguşórele şi oraşele din Basarabia s'aŭ umplut curînd cu Evreĭ.

Pândind desnaţionalisarea pămîntuluĭ românesc dintre Prut şi Nistru, guvernul rus nu s'a oprit la organisarea immigraţiuniĭ evreescĭ, ci a întins protecţiunea sa şi asupra tutulor eraticilor străinĭ, deschiḑênd pentru eĭ hotarele noueĭ provinciĭ. De aceea privilegiile dăruite Evreilor aŭ fost în curînd întinse şi asupra comercianţilor străinĭ, carĭ primiaŭ cetăţenia ruséscă şi se aşezaŭ în Basarabia.

La 1832, printr'un noŭ *ukaz* imperial, s'a dat permisiune ţĕranilor din Rusia liberaţĭ de stăpâniĭ lor, precum şi ţĕranilor robĭ carĭ sunt pe *obroc* (1), de a se aşezà şi a trăì prin oraşele din Basarabia

La 1839 oraşul Chişineŭ a maĭ fost gratificat cu următórele privilegiĭ excepţionale: «Comercianţiĭ străinĭ, carĭ se stabilesc în Basarabia», sună *ukazul* imperial, «şi în special la Chişineŭ, şi în termin de doĭ anĭ de la aşezarea lor vor construì acolo fabricĭ, dughenĭ saŭ alte edificiĭ de comerciŭ, vor beneficià de privilegiul de a fi scutiţĭ de plata dreptuluĭ de patentă în curgere de ḑece anĭ; asemenea toţĭ ceĭ din străinĭ, carĭ se vor aşezà în Basarabia, se vor scutì de orĭ-ce contribuţiunĭ, găsduire, dare de cal, căruţe saŭ alte rechisiţiunĭ pentru armată.»

---

(1) Ţĕranii ruşĭ robĭ căpĕtaŭ de la stăpâniĭ lor dreptul de a părăsì satele lor şi a se angagià la muncă aiurea. Pentru acest drept eĭ plătiaŭ stăpânuluĭ o sumă de banĭ anual, care se numià *obroc*.

Aceste privilegiĭ dăruite străinilor şi numaĭ străinilor, firesce, aŭ trebuit să producă şi aŭ şi produs marĭ turburărĭ în viéţa economică a poporaţiuniĭ autochtone române. Comercianţiĭ românĭ, neputĕnd ţiné pept puhoiuluĭ străin, protegiat şi ocrotit de către cuceritor, aŭ fost siliţĭ a desface daraverile lor comerciale şi a părăsì ţéra, saŭ a se ocupà cu altă îndeletnicire.

Protegiând invasiunea străină în Basarabia, guvernul rus a oprit până acum treĭ-decĭ de anĭ printr'un şir de mĕsurĭ aşezarea coloniştilor ruşĭ.

Causa acesteĭ oprirĭ faţă cu elementul pur rus trebue căutată de o parte în dorinţa de a nu vedé provinciile rusescĭ despoporându-se, iar de altă parte în convingerea guvernuluĭ central că ţĕraniĭ ruşĭ sunt absolut incapabilĭ de a rusificà un alt ném, ci din contră, venind în contact cu o altă naţiune, eĭ singurĭ perd trăsurile lor naţionale şi se desnaţionalisĕză. Părerea acésta, de alt-fel, în ceea ce privesce pe coloniştiĭ ruşĭ din Basarabia, a fost oficios emisă de d-l Batiuşcoff în scrierea sa despre Basarabia. (1) Poporul chiar în lăuntrul imperiuluĭ n'a sciut să rusifice aprópe nicĭ una din naţiunile micĭ (2) pe carĭ le-a cucerit, şi rusificarea în Imperiul Rusesc până acum s'a mărginit în cercul îngust al eliteĭ societățiĭ, adecă al pătureĭ culte, care este produsul firesc al școlelor publice, și ca atare a învĕțat să cugete, să simță, să scrie și să vorbéscă rusesce; în afară de acest cerc destul de restrîns, în păturile de jos ale popórelor ce compun vastul Imperiŭ rusesc, fie-care ném și-a păstrat fisionomia sa națională, fără a avé cea maĭ rudimentară simpatie pentru unitatea etnică dominantă. Nu vom exagerà nicĭ de cum, când vom afirmà că popórele carĭ locuesc în Rusia, inclusiv și poporul rus, cunosc tot așà de puțin existența celebrilor scriitorĭ rușĭ ca Tolstoi, Dostoiewski, Pușkin etc. cât de puțin îĭ cunósce și țĕranul nostru român din județul Dolj saŭ de aiurea. Acéstă afirmațiune o înregistrăm acì numaĭ și numaĭ pentru a dovedì cât de slabă este legătura între pătura cultă rusificată din Rusia și popórele din sinul cărora acéstă pătură s'a format.

---

(1) Бессарабія, историческое Описаніе. Батюшкова, 1892, p. 172.

(2) Rusia modernă este compusă din următórele némurĭ, pe carĭ le dăm maĭ jos împreună cu arătarea numerică a fie-căruĭ ném, însemnând şi anul recensămîntuluĭ din care este luată cifra de faţă: *Abugacĭ* 100 (1859), mahometanĭ; *Abhasi* 60.000 (1886); *Avarĭ* 96.000 (1885), mahometanĭ; *Adjarĭ* 59.516 (1886), mahometanĭ; *Agrjanĭ* 107 (1857), mahometanĭ; *Ayzori* 2.272 (1891), creştinĭ; *Aleuţi*, păgânĭ, 1.913 (1871); *Arabĭ*, în provincia Samarcand; *Armenĭ* 954.642 (1891); *Arnăuţi* 1000 (1861), creştinĭ; *Baicaţĭ* 200 (1859); *Balcarĭ* 3000 (1875), mahometanĭ; *Başchirĭ* 600.000 (1887); *Beltirĭ* 3.100 (1887); *Bessermani* 10 820 (1891), creştinĭ; *Bizarĭ* (1883) 2.000 păgânĭ, *Bobili* în guvern. Perm. sunt păgânĭ; *Bolgarĭ* 80.000 (1870), creştinĭ; *Buriaţĭ* 270.000 (1891), lamaiştĭ; *Buharĭ* 9.000 (1880); *Belo-Ruşĭ* (1886) 5 000.000, catolicĭ; *Ruşi* purĭ (1886), 57.000.000, creştinĭ; *Vogulĭ* 8 000 (1880); *Vodĭ* 4.500 (1862); *Voteaci* 380.009 (1888), păgânĭ şi parte creştinĭ; *Hileaci* 7.000 (1890), păgânĭ; *Olandezĭ* 2.000 (1850), catolicĭ; *Holizĭ* 5 000 (1885), pe rîul Amur; *Grecĭ*, 60.000 (1889); *Georgienĭ*, 408.000 (1885), la Caucas; *Hurienĭ* 76 000 (1886), în guvern. Cutais; *Darginĭ* 54.300 (1891), mahometanĭ; *Daurĭ* 14.000 (1892), la Amur, sunt Buddiştĭ; *Dunganĭ* 11.582 (1892); *Evreĭ* 5.007.000 (1884); *Zirenĭ* 120.000 (1865); *Ijorĭ*

(1850), guvernămintul Petersburguluĭ, creștini; *Imeritinĭ* 428.000 (1886), la Caucas, creștinĭ; *Inghiloinĭ* 9.000 (1886), dincolo de Caucas, mahometanĭ; *Ingușĭ* 28.000 (1891), mahometanĭ; *Indușĭ* 860 (1876), la Turkestan; *Iezidĭ* 15.500 (1891), păgânĭ; *Cadjarĭ* 5.000 (1873), mahometanĭ; *Cazachĭ* 1.100 (1893), mahometanĭ; *Cazi-Cumachĭ* 24.000 (1891) la Dagestan; *Caybalĭ* 8.500, (1892); *Calmucĭ* 2.200.000 (1891), buddiștĭ; *Camasinĭ* 400 (1893), creștinĭ; *Camciadalĭ* 3.849 (1892), creștinĭ; *Caragașĭ* 400 (1893); *Caraimĭ* 10.000 (1893), mosaicĭ; *Caracalpachĭ* 250 (1851), la Astrakan; *Carapapachĭ* 24.000 (1892), la Cars; *Caraciaenĭ* 25.000 (1891), mahometanĭ; *Corelĭ* 300.000 (1875), protestanțĭ și ortodoxĭ; *Cacienĭ* 12.000 (1890), creștinĭ; *Chizilĭ* 6.000 (1889), creștinĭ; *Chilĭ* 1.000 (1883), păgânĭ; *Chirhișĭ* 3.000.000 (1890); *Chirhizĭ-Cayzacĭ* 3.290.000 (1890), mahometanĭ; *Chinezĭ* 12.000 (1894), Buddiștĭ; *Coreĭ* 16.200 (1893); *Corechĭ* 3.811 (1892), păgânĭ; *Crevinghĭ* 300 (1851), *Cumichĭ* 108.800 (1891), în Dagestan; *Curḑĭ* 84.000 (1891), mahometanĭ; *Curilĭ* 2.000 (1860), păgânĭ; *Ciurițĭ* 55.000 (1891), Dagestan; *Lamuțĭ* 2.502 (1892), guvern. Iacut; *Latișĭ* 1.050.000 (1878), guvern. Curlanda, Lituania și guvern. Covna; *Lezghinĭ* 597 005 (1886) Dagestan; *Lituanĭ* 2.500.000 (1873), catolicĭ; *Loparĭ* 3.380 (1859); *Rutenĭ* 17.110.000 (1886) în guvernămintele Kiev, Poltava, Ciernigov, Charcov, Podolia, Volhinia, Cursc, Voronej și sudul Rusieĭ până la rîul Volga și Cubani; *Mangiurĭ* 14.000 (1891), Buddiștĭ; *Mescerenĭ* 160.000 (1886), păgânĭ și mahometanĭ; *Mingrelĭ* 214.000 (1891), Cutais; *Moldovenĭ* (Românĭ) 1.492 000 (1892) în Basarabia și guvernămintele Podolia, Herson și Ecaterinoslav; *Mordvaĭ* 775 000 (1866), creștinĭ; *Nohaĭ-Tătarĭ* 61.560 (1891), mahometanĭ; *Germanĭ* 1.760.000 (1885), luteranĭ, catolicĭ, sectanțĭ; *Osetinĭ* 164.000 (1886); *Osteachĭ* 26.000 (1880), păgânĭ; *Permeachĭ* 90 000 (1886), creștinĭ; *Persienĭ* 32 300 (1889), mahometanĭ; *Polonĭ* 7.000.000 (1886), catolicĭ; *Sagaenĭ* 11.720

La médă-nóptea Basarabiei s'a demonstrat într'un mod patent cum că ţěranii Ruteni şi Ruşi, cari s'aŭ aşezat pe acolo, s'aŭ romanisat într'un timp scurt; iar în general vorbind, în Basarabia întrégă, proverbul moldovenesc: «Tata Rus, mama Rusă, iar Ivan Moldovan» a devenit de mult dejà un adevĕr etnic. Rusia n'a rusificat până în ḑilele nóstre în Basarabia decât acea pătură semi-cultă, care forméză stratul suprapus peste adevĕratul popor.

Immigraţiunea Cazacilor, precum şi colonisarea oraşelor cu elementul muscălesc, s'aŭ făcut, precum am arătat maĭ sus, în contra voinţeĭ ocârmuiriĭ. Acéstă immigraţiune s'a format parte din robĭ fugăriţĭ din Rusia, parte din *rascolnicĭ*, carĭ, fugind de persecuţiunile religióse de sub domnia Impĕratuluĭ Nicolae I, s'aŭ aşezat la gurile Dunăriĭ.

Oraşul Chişineŭ s'a folosit de aceste elemente vagabonde, formându-şĭ din eĭ o nouă poporaţiune. (1) La 1827 oraşul

---

(1864), păgânĭ; *Samoeḑĭ* 22.000 (1859), păgânĭ; *Sarḑĭ* 690.300 (1876); *Svaneţi* 14.035 (1891), creştini; *Sîrbĭ* 200 (1879); *Tabasoranţĭ* 14.460 (1891), în Dagestan; *Tadjiki* 137.280 (1879), mahometanĭ; *Talişinĭ* 50.510 (1886), mahometanĭ; *Taranĭ* 51.097 (1892), mahometanĭ; *Tătari* 2.500.000 (1866), mahometani; *Talî* 124.683 (1886); *Telenguţĭ* 18.000 (1859), Buddiştĭ; *Teptcarĭ* 130.000 (1866), mahometani; *Thunguḑĭ* 43.000 (1892), păgânĭ; *Turci* 70.216 mahometanĭ; (1892) la Cars; *Turcomanĭ* 262.700 (1897), la Cars; *Ubachi* 25.000, (1876), *Uzbecĭ* 182.020 (1876), mahometanĭ; *Uranchaenĭ* 18.000 (1865), păgânĭ; *Finĭ* 2.000.000 (1890), Finlanda, guver. Petersburg, Archanghel şi Oloneţ, protestanţĭ; *Ţiganĭ* 18.970 (1875); *Ceremişĭ* 283.000 (1892); *Cerkezĭ* 161.960 (1891), mahometanĭ; *Cehĭ* 24.000 (1890), protestanţĭ husiţĭ; *Cecenĭ* 195.900 (1891) mahometanĭ; *Ciuvaşĭ* 540.000 (1866), creştinĭ: *Ciudĭ* 13.250 (1865), creştini; *Ciuccĭ* 13.000 (1892), creştinĭ; *Suedezĭ* 260.000 (1866), luteranĭ; *Scoţienĭ* 250.000 (1871), în Caucas-Platigosc; *Esti* 656.000 (1880); *Iacuţĭ* 330.000 (1893), păgânĭ.

Dând acest cam lung registru al némurilor, din carĭ se compune vastul Imperiŭ Rus, am avut în vedere acì să arătăm într'un mod *cert* că istoricii oficioşĭ ruşĭ, precum sunt Batiuşcoff, Nakko *et tutti quanti* fac mare greşală, când declară în scrierile lor cum că Imperiul Rus *etniceşte* forméză un ce omogen şi compact rusesc. Rusia modernă nu posedă astăḑĭ decât 56 % din poporaţiunea sa totală *pur ruséscă*, iar restul de aprópe jumătate se compune din alte némurĭ, pe când Basarabia, din contra, din totalul poporaţiuniĭ sale de 1.655.000 locuitorĭ, numĕră 1.009.000 de Românĭ. *(Statesman's Handbook for Russia*, 1896.)

(1) In archiva sucursală din Iaşi există peste 1.200 dosare rusescĭ privitóre la emigraţiunea robilor Ruşĭ în Basarabia. Unele din aceste dosare sunt adevĕrate monografiĭ.

Chişineŭ numĕrà dejà peste 3.031 case, iar la 1833 numĕrul caselor crescuse până la 3.264 de paiantă şi 495 de zid. La 1834 s'a început zidirea părţiĭ moderne a oraşuluĭ, stradele s'aŭ nivelat de către inginerul Eytner, s'a organisat primul serviciŭ de pompierĭ şi s'aŭ aşezat pe stradele principale întâiele felinare.

In anul 1862 Chişineul numĕrà dejà 5.794 case, iar în anul 1892 numĕrul caselor erà de 7.823. In acest numĕr al edificielor intră şi:

Bisericĭ ortodoxe de zid	13
» catolice	1
Biserica armenéscă	1
» luterană	1
» rascolnică	1
Templul israelit	1
Case evreescĭ de rugăciune	30
Usine	14
Şcóle publice	10
Spitalul: militar	1
» civil	1
Temniţa	1
Farmaciĭ	5

Imprejurul oraşuluĭ sunt grădinĭ şi viĭ; în sloboḑiile de lângă oraş se află:

La *Baiucanĭ* o biserică de zid	1
Usine şi fabricĭ	33
La *Schinóşica* morĭ de vînt	15
» *Mica Malina* o biserică	1
Ateliere	34
Morĭ de vînt	1

Chişineul modern posedă peste o sută de strade, două grădinĭ publice, din carĭ una pórtă nume de Bulevard şi încunjură catedrala, spre care duce o frumósă alee de plopĭ, ce trece printr'o monumentală pórtă triumfală în stilul roman. (Fig. 3.)

In faţa porţiĭ triumfale, din partea stângă a stradeĭ Alexandrovskaia, se înalţă palatul Mitropolieĭ, reşedinţa Archiepiscopuluĭ Basarabieĭ.

Afară de piaţa Soborna (a catedraleĭ), oraşul maĭ posedă şi alte pieţe spaţióse, precum acea a Poliţieĭ, a Chiristegiilor

(Lesnaia), a Oboruluĭ de fîn şi de vite (senaia); dar cele maĭ caracteristice sunt piaţa numită «*Starî Bazar*» (o adunătură de dughenĭ evreescĭ) şi piaţa *Luminaria*, unde se vînd zarzavaturĭ. Tóte aceste pieţe sunt rĕŭ pavate, murdare şi noroióse.

Ca edificiĭ publice Chişineul se mîndresce cu catedrala sa cu hramul Nasceriĭ Domnuluĭ, construită la 1836 în stil italian. Acéstă biserică spaţiósă are treĭ mese sfinte, maĭ multe icóne scumpe şi este înzestrată cu vestminte sacerdotale bogate. I. P. S. Archiepiscopul Dimitrie Sulima îşĭ are sarcofagiul sĕŭ în interiorul aceseĭ biserice; asemenea tot în lăuntrul bisericeĭ se află şi mormintele Archiepiscopuluĭ Mitrofan din Ierinopolis şi Episcopuluĭ Antonie.

A doua biserică ce posedă oraşul, după catedrală, este acea a Inălţăriĭ Domnuluĭ, zidită la 1830. Cele-lalte bisericĭ din Chişineŭ sunt:

BISERICILE DIN CHIŞINEŬ	ANUL ZIDIRIĬ
Sf. Archanghel Michail	1803
Sf. Ilie	1806
Buna-Vestire	1810
Sf. Gheorghe	1819
Archanghelul Michail din Baiucăĭ	1825
Sf. Haralambie	1836
Cimitiruluĭ ortodox	1830
Sf. Tóder	1858

Aşà dar cele maĭ vechĭ bisericĭ din Chişineŭ datéză de la 1803—1806; unele din aceste sfinte lăcaşurĭ posedă cevà avere în imobile, viĭ, grădini, darurĭ de la enoriaşiĭ Românĭ.

Ca edificiĭ de stat Chişineul posedă un frumos liceŭ (întâiul liceŭ), palatul guvernatoruluĭ, tribunalul şi o temniţă monumentală. Din casele particulare merită a fi menţionat frumosul, deşi vechiŭ, palat al familieĭ Catargi.

Oraşul maĭ posedă şi două monumente publice. Unul, în memoria mareluĭ poet rus Alex. Puşkin (Fig. 4), se află aşezat într'o alee de teĭ din grădina franţuséscă (cazionii sad). Alt monument, construit în memoria rĕposatuluĭ Impërat Alexandru II (Fig. 5), se află aşezat la intrarea aceleiaşi grădinĭ. Monumentul acesta din urmă represintă pe Autocratul Rusieĭ îmbrăcat în porfira Impěraţilor bizantinĭ; pe soclul de marmoră sunt gravate următórele cuvinte: «Ţaruluĭ-liberator, Alexandru II, 17 Februarie 1855—1 Martie 1881.»

Aceste ambe monumente firesce că sunt cu desăvîrşire străine Basarabieĭ: poetul rus Puşkin a scris frumósele sale poesiĭ în limba rusă, necunoscută poporuluĭ român din Basarabia, şi bustul poetuluĭ rus nu amintesce locuitorilor Chişineuluĭ decât tristul fapt că în zidurile acestuĭ oraş a fost exilat Puşkin de către Impěratul Nicolae şi că acì a scris dînsul maĭ multe din operele sale.

De la 1886 oraşul Chişineŭ începŭ a se transformà; de atuncĭ încóce s'aŭ pavat cu pétră peste 60.000 stînjenĭ pătraţĭ de strade şi pieţe, s'a construit o linie de tramway, care percurge câte-va strade, şi, în fine, actualul primar, d-l Smidt, a elaborat un proiect de alimentare a oraşuluĭ cu apă.

Până ce însă locuitoriĭ Chişineuluĭ vor puté să-şĭ potoléscă setea cu apă potabilă, eĭ aŭ acum la îndemână un isvor bogat pentru a-şĭ potolì setea sufletéscă: acest isvor este frumósa şi avută biblioteca publică a oraşuluĭ.

Sunt puţine oraşe în Rusia care posedă o analogă bibliotecă publică. Acéstă bibliotecă a fost inaugurată la 22 Octobre 1832 de către guvernatorul civil al Basarabieĭ d-l Sorokunsky. Pétra de temelie pentru înfiinţarea bibliotecеĭ s'a pus de către Liprandi, Kelcher, Balen-de-Ballu şi Comitele Voronzoff, carĭ aŭ dăruit într'acest scop o mulţime de cărţĭ bune. La 1835, mulţumită donaţiunilor, biblioteca aveà deja peste 329 volume, din carĭ 50 cărţĭ rusescĭ, 19 francese, 20 germane, 131 englese, 7 italiane, 42 danese, 13 latine, 2 grecescĭ, 3 evreescĭ, 4 arăbescĭ şi *o singură carte românéscă*—Psaltirea. La 1880, după o dare de sémă tipărită, biblioteca Chişineuluĭ posedà 14.396 volume şi 92 colecţiunĭ de ḑiare, din carĭ 1.047 francese, 764 englese, spaniole, grece, latine, arăbescĭ şi chiar sanscrite... şi nicĭ o carte în limba română, dispărênd chiar şi Psaltirea românéscă.

Acéstă absenţă a vre-uneĭ cărţĭ românescĭ, precum şi formala interḑicere de a avé în biblioteca publică vre-o carte saŭ vre-un ḑiar în limba românéscă, este trăsura caracteristică şi manifestéză tendința care a călăuzit pe guvernul rusesc în hotărîrea sa de a înzestrà orașul Chișineŭ cu o bibliotecă excepțional de avută.

Biblioteca din Chișineŭ are de scop a rĕspândì în pătura cultă orășenéscă cultura, limba și literatura muscăléscă.

Odată cu acest isvor de cultură ruséscă, guvernul rus s'a îngrijit de a creà și o presă rusésca locală. Cel dintâiŭ ḑiar creat pentru acest scop a fost *Oblasnie Wiedomosti*, care a apărut pe la 1854; apoi a apărut *Eparhialnie Wiedomosti* și în fine *Besarabski Wiestnik* și *Besarabeț*. Tóte aceste ḑiare. afară de partea oficiósă, se ocupă puțin și de interesele locale ale Basarabieĭ. Din când în când în colónele acestor ḑiare se strecóră și câte un articol prețios privitor la etnografie, starea economică și socială a locuitorilor; însă atitudinea acesteĭ prese oficióse rusescĭ a fost și este pururea disprețuitóre și dușmană némuluĭ nostru. In deosebĭ organul eparchial, care se tipăresce la Chișineŭ, se întrece în limbagiul violent față cu România, cu biserica română de la Cuza încóce și cu Regele Carol. (1)

Orașul Chișineŭ are ca marcă stema Basarabieĭ; acest semn eraldic i-a fost dat la 1826. Desemnul mărceĭ este următorul: un scut divisat în două: în partea de sus, pe câmp roșu, este desemnată acvila cu douĕ capete a Rusieĭ; pe peptul acvileĭ, Sf. Gheorghe; în ghiarele acvileĭ, făclia și cununa de laurĭ; în partea de jos, pe câmp aurit, e desemnat Capul de boŭ al Moldoveĭ. Marca orașuluĭ Chișineŭ nu e și a județuluĭ cu acest nume; pe marca județuluĭ este desemnat un arbore pe câmp albastru.

Akkerman.

Orașul Akkerman, saŭ maĭ bine ḑis *Ak-Kerman*, care semnifică în limba turcéscă «pétră albă», este așezat pe malul drept al limanuluĭ Nistru; malul acesta e petros, înalt, și posițiunea sa geografică e sub 46° 11′,31″ latit. nordică și 48° 30′ $^1/_3$ long. de la Rĕsărit după meridianul Parisuluĭ.

Akkermanul se află la 40 kilometri departe de Odesa și

---

(1) A se vedé articole d-luĭ Studnitski cu privire la P. S. S. Melchisedec, la Academia Română, la d-l D. Sturdza și la propaganda catolică in România. *Епархіальныя Вѣдомости*, anul 1892

561½ kilometri de Chişineŭ. Şoséua care-l légă cu portul Odesa trece prin Olviopol, orăşel aşezat pe malul stâng al limanuluĭ, tocmaĭ în faţă de Akkerman; comunicaţiunea între ambele oraşe se face cu vaporaşe speciale; aceste vaporaşe sunt însă de construcţiune fórte veche şi incomodă.

Akkermanul propriŭ ḑis este construit de-alungul maluluĭ; tot pe mal se află vechia şi renumita cetate cu castelul seŭ. Maĭ departe spre apus se încep suburbile: ca o singură stradă lungă, nepavată se întinde suburbia *Papuşoĭ;* apoĭ, dincolo de délurile acoperite cu viĭ, ce încunjură oraşul, se află coloniile *Şaba*, *Chimbet*, *Mica Catarjea*, iar din partea opusă *Turla* (Turciĭ numiaŭ Nistrul: Turla, Turlachi), *Ciaiza* şi colonia *Bâcozî.*

Tóte aceste suburbiĭ şi mahalale comunică cu oraşul propriŭ ḑis printr'un singur pod de pétră, numit *Crivda.*

Istoricul acestuĭ oraş fórte vechiŭ merită deosebită atenţiune; de trecutul sĕŭ sunt legate paginele de aur ale istorieĭ némuluĭ nostru.

Cu patru, cincĭ secolĭ înaintea luĭ Christos (1) emigranţiĭ Grecĭ din Mileta, aceĭ carĭ aŭ fundat Olvia, aŭ fost ceĭ dintâĭ carĭ întemeiară pe malul limanuluĭ Nistru o colonie, numită *Niconia.* (2) De altă parte, după Ammian Marcellin, dejà cu şése secolĭ înaintea luĭ Christos a existat acolo colonia feniciană numită *Ofiuza.* Acéstă colonie, scrie Herodot, a fost locuită de *Nevriĭ*, poporul care înaintea campanie luĭ Dariu în ţéra Schiţilor a părăsit seliştea din causa mareĭ înmulţirĭ a şerpilor. (3) Pe timpul luĭ Herodot (4), în locul Ofiuzeĭ există dejà oraşul *Tiras* (5), locuit de Tiritanĭ, supuşĭ de Dariu la a. 300 înainte de Christos.

După mórtea luĭ Alexandru Macedon, Basarabia a făcut parte din Thracia, apoĭ Regele Lisimach a fost biruit de către Decebal (6) şi Basarabia a devenit partea integrantă a Dacieĭ.

---

(1) A se vedé *Schiţia* luĭ *Herodot.*

(2) Bugnion, p. 172.

(3) Ofiuza, oraşul şerpilor.—Bugnion, p. 87—90.

(4) *Herodot* s'a născut la a. 484 înainte de Christos.

(5) Bugnion, p. 57.

(6) Lângă Akkerman s'a găsit o monetă de aur cu inscripţiunea: «Basilios Lizimachi». A se vedé *Archiva de istorie a Societăţiĭ imperiale din Odesa.*

Cam pe la a. 200 înaintea luĭ Christos, în locul anticuluĭ *Tiras* erà o colonie grécă, aĭ căreia locuitorĭ făceaŭ negoţ cu locuitoriĭ Basarabieĭ; apoĭ, când Romaniĭ aŭ ocupat Dacia şi legiunile lor aŭ trecut dincolo de Prut, vechiul Tiras a fost numit de dominatoriĭ lumeĭ antice *Alba-Julia*. (1) Alba-Julia devenì în curînd un oraş important, unde a fost stabilită o garnisónă romană şi unde Romaniĭ aveaŭ factoriĭ şi deposite de mărfurĭ, pentru a face negoţ de schimb cu popórele sĕlbatice. Despre acéstă dominaţiune romană există maĭ multe medaliĭ şi alte monumente, ale cărora rĕmăşiţe se găsesc mereŭ împrejurul moderuluĭ Akkerman. Domnia romană a fost spulberată de puhoiul Hunilor, carĭ pe la a. 376 după Christ aŭ năvălit în Basarabia. Attila cu Huniĭ a pustiit Basarabia-de-jos. După Hunĭ veniră rînd pe rînd alte popóre barbare şi actualul Akkerman, sub numele de *Thiras* şi *Turis*, pe la a. 545 după Christos, se aflà în mânile Anḑilor, apoĭ ale Cumanilor, carĭ îl numiaŭ *Acliba*, apoĭ ale Tiberilor şi în fine ale Slavilor, carĭ îl numiră *Beli-Gorod*. (2) Pe timpul Cruciaţilor, şi anume pe la 1099 când Cruciaţiĭ aŭ luat Ierusalimul şi apoĭ maĭ târḑiŭ, pe la 1204, când Constantinopolea a căḑut sub domnia romană şi a Veneţianilor, comerciul de pe Marea Négră a fost ocupat de Romanĭ, carĭ s'aŭ stabilit şi la Akkerman, pe care-l numiră *Mon-Castro* şi *Mavro-Castron*.

Imprejurul gurilor Nistruluĭ se aflaŭ dejà pe atuncĭ maĭ multe lacurĭ fórte avute în sare, malurile rîuluĭ eraŭ acoperite cu viĭ, iar apele mişuiaŭ de pescĭ. Aceste avuţiĭ naturale ispitiră pe Genovesĭ de a se stabilì pe ruinele anticuluĭ Tiras. O colonie a fost fundată sub nume de Mon-Castro, care se numià, precum se pare, şi *Aspro-Castron*.

Veneţianul Iosif Barbaro, scriind despre Mon-Castro, ḑice că «Genovesiĭ, la 1436, pentru a apĕrà oraşul de revĕrsările Nistruluĭ, precum şi pentru apĕrarea lor de eventualitatea uneĭ năvălirĭ barbare, aŭ ridicat un val de pămînt împrejurul castelului.» In aceste timpurĭ Genovesiĭ făceaŭ din factoria lor un întins negoţ de grâne cu Polonia. Bucatele se aduceaŭ pe Nistru, care erà pe atuncĭ navigabil, şi la gura limanuluĭ deschis spre mare. In acest liman se revĕrsaŭ rîurile Asiac, Ofiuza şi altele, carĭ de atuncĭ încóce aŭ secat şi aŭ dispărut. Maĭ târḑiŭ, apele înpuţinându-se, s'a format acea limbă de nisip, care astăḑĭ desparte limanul de Marea Négră, formând un lac cu apă dulce.

---

(1) D-l Kraschensky, *Wspomnienie Odessy*, *Iedynan u Budzacu*; — *Gr. G. Tocilescu*, *Al. Xenopol*, *M. Kogălnicénu*.

(2) Letopiseţul luĭ *Nistor*, ed. 1846, I, p. 3; — *Исторія Государства Россійскаго Карамзинъ*, I, pp. 24 — 40; — Записки Об. Ист. и Древ. статьи г. *Черткова*, — *Бѣляева*, пр. *Моск.* унив. *Надеждина*. Критич. Изслѣд. *Венелинъ*, pp. 133—220; *B. P. Hasdeu*, Князь Берладскій.

După disparițiunea coloniilor genovese din Crimea, Mon-Castro a maĭ păstrat preponderenţa sa pe Marea Négră. Bugnion, în cartea sa *La Bessarabie ancienne*, scrie ca Tătariĭ priviaŭ rĕŭ pe Genovesĭ şi se tot încercaŭ cu ajutorul Slavilor să-ĭ isgonéscă de pe malurile Măriĭ Negre. Hanul Hadji, simţindu-se destul de puternic pentru a cucerì ţéra întrégă, începù ostilităţile cu Genovesiĭ.

După mórtea luĭ Hadji, fiiĭ sĕĭ, certându-se pentru domnie, unul din eĭ, anume Mengli-han, a fost sprijinit de Genovesĭ, dar în curînd a fost alungat de Tătarĭ de pe scaunul de domnie şi în locul sĕŭ s'a urcat pe tron Haider-Ghireĭ. Acest din urmă Han a închinat Crimea tătăréscă luĭ Mahomet II, iar acest Sultan, după ce a desarmat pe locuitoriĭ Crimeeĭ, a transportat peste 40.000 de Genovesĭ la Constantinopole. Unul din aceste transpórte, expediat spre Cafa, sub îndemnul curagiosuluĭ Genoves Simon Fornario a desarmat pe Turcĭ şi, devenind stăpânĭ peste corăbiĭ, Genovesiĭ s'aŭ refugiat la *Mon-Castro*.

Stefan-cel-Mare, gloriosul Domn al Moldoveĭ, a întimpinat pe refugiaţiĭ Genovesĭ cu bunăvoinţă şi i-a adăpostit. Turciĭ, carĭ se puseră a urmărì pe fugarĭ, năvăliră în Moldova, asediând Mon-Castro. (1) După plecarea armateĭ turce, Stefan-cel-Mare a măcelărit garnisóna şi a reocupat vechia sa cetate (1475), în care Genovesiĭ aŭ trăit până pe la sus arătatul an·

---

(1) *Лызловъ:* Итако Магометъ, обладая Тавридою, пойде съ воинствомъ по морю, въ галерахъ подъ *Бѣлградъ Волосскій иже и Монкаструмъ* называется, состоящій на устіяхъ Днестровскихъ, гдѣ той въ Черное море впадаетъ, и, обступивши жестоко приступили къ нему; его же Стефанъ, воевода Волосскій, охраняше отъ тѣхъ тѣсныхъ, турковъ губящій. Обаче взявши турки градъ той, такожде чрезъ подданіе, но вскорѣ по отшествіи турковъ, Стефанъ воевода восприялъ его, оставленныхъ въ немъ турковъ избивши». *Blisa*, p. 858;—*Cremer*, Libr. XVIII, 412;—*Naruszewicz Taur*, 106.

In fine, *Brun* ḑice că Maghiariĭ numiaŭ actualul Akkerman *Ferievar* şi apoĭ adaoge: «Bizantiniĭ ĭĭ ḑiceaŭ *Aspro-Castron* şi *Levcopolichnion*, iar Impĕratul Constantin Porfirogenitul îl numesce *Aspron*.»

Inaintea năvăliriĭ Turcilor, pe la 1450, Alexandru-Vodă, fiul luĭ Iliaş-Vodă (1), a fost ajutat de Regele Cazimir al Polonieĭ şi a învins pe Bogdan, iar apoĭ a fost silit să fugă împreună cu mama în Polonia, pentru că Bogdan l'a scos din domnie. Domnul biruit a trimis atuncĭ solie către Cazimir, închinându-ĭ ţéra. Despre acésta găsim următórele în cartea luĭ Albertrandi: «Moldoveniĭ cereaŭ să fie alipiţĭ la Polonia, şi ţéra lor e bogată şi importantă *pentru portul Bielgorod.*» La 1451, după mórtea năprasnică a luĭ Bogdan-Vodă, Poloniĭ aŭ ajutat pe Alexandru-Vodă să-şĭ recapete scaunul perdut şi Burgolab a ocupat Bielgorod.

Genovesiĭ, fugind din Mon-Castro, s'aŭ adăpostit în castelul din Soroca, unde existaŭ altă dată maĭ multe inscripţiunĭ latine pe zidurile turnuluĭ.

La 1484, teribilul Baiazet, fiul luĭ Mahomet, a cucerit Chilia şi Akkerman, silind pe Stefan-cel-Mare să se retragă dinaintea hordelor tătare, carĭ năvăliră în Basarabia, pustiând ţéra întrégă. Cu tóte aceste, Turciĭ n'aŭ distrus cetatea luĭ Stefan şi zidurile cetăţiĭ, cu inscripţiunile măreţe ale mareluĭ Domnitor al Moldoveĭ, aŭ păstrat amintirea gloriósei domniĭ pămîntene. Acum opt anĭ, pe la 1890, s'a găsit lângă Akerman un monument istoric de pe aceste vremurĭ glorióse.

Rĕmăşiţa archeologică găsită se compune dintr'un soclu făcut dintr'un monolit calcar în lungime de 24 centimetri şi înalt de un metru, cântărind 20 pudurĭ. Pe acéstă pétră se află săpată următórea inscripţiune:

TEMPORI BON
OP (RO) SALYTE
DOMINORYM
NNL SEPTIMI
SEVERI PERTE
NACIS ETM
AYREL ANTON
INI AYQQ ET
L SEPTIME (GE
TAE CÆSARIS.

Fig. 5 represintă fotografia petreĭ cu inscripţiunea latină.

---

(2) *Albertrandi*, I, p. 71; asemenea şi în *Wspomnienie* a luĭ Kraskewsky, 3 v.

Archeologiĭ ruşĭ consideră acéstă pétră ca fărâmătura uneĭ colóne romane de pe anul 201 şi restabilesc inscripţiunea în următorul mod: (1)

«*Tempori bono, pro salute dominorum nostrorum Lucii Septimii Severi Pertinacis et Marci Aureliu Antonini Augustorum et Lucii Septimii (Getae Caesaris).*»

Cu patru anĭ înaintea acesteĭ preţióse descoperirĭ archeologice, adecă pe la 1886, s'a găsit tot la Akkerman un alt monument istoric fórte scump nouĕ Românilor. Săpându-se temelia caselor Evreuluĭ Trachtmann, care casă se află tocmaĭ în apropierea cetăţiĭ, la adîncime ca de un stînjen s'aŭ găsit maĭ multe petre cioplite, iar sub aceste petre o tablă de marmoră în lungime de 45 centimetri şi înaltă ca de $1/_2$ metru. Pe tabla de marmoră este gravată o inscripţiune slavă fórte lisibilă. Acéstă tablă se află acum în păstrarea Museuluĭ de archeologie din Odesa al Societăţiĭ de istorie. Fig. 6 represintă fotografia tableĭ.

Intréga tablă de marmoră, cu ornamentaţiunea şi inscripţiunea sa, e frumos lucrată. Ornamentaţiunea ocupă partea superiósă a tableĭ şi represintă, în mijlocul frunzişuluĭ, Capul de boŭ cu stéua de-asupra frunţeĭ, adecă stema Moldoveĭ. Urechile drepte ale animaluluĭ sunt săpate orizontal, maĭ sus de ele sunt córnele, în mijlocul cărora e stéua cu şése raḑe. Lângă cornul drept, sus, altă stea; lângă cornul stâng, sus, luna, saŭ maĭ bine ḑis semi-luna; iar de-asupra córnelor o corónă. Corpul animaluluĭ se rézimă pe un scut aplecat, despărţit în două: într'una din despărţiturĭ sunt patru liniĭ adînc săpate, în despărţitura cea-laltă florĭ. Iată acum şi textul inscripţiuniĭ.

† под лєти бъ плъıщєннї
агнѫ ҂аѵ҃ли съвєршасѫ вєлика
крáта въдньи благочєстивѫгонс
тєфана вωєвωдѣ и бъ днє
паноѹ лоѹцианωѵ Хєрманоѹ.

Adecă: «In anul de la nascerea Domnuluĭ 1438 aŭ fost zidite marele porţĭ; în ḑilele cuviosuluĭ Stefan Voevod şi în ḑilele boeruluĭ Luţian Herman.»

Archeologul rus, care a cercetat şi a studiat rĕmăşiţele aceste archeologice chiar pe locul unde s'aŭ găsit ele, scrie următórele:

---

(1) Латышевъ, *Insc. ant. Ponti Eux.*, No. 3, p. 9, No. 2.

«Acum vr'o 25 anĭ maiestósa pórtă a cetăţiĭ, turnul cel mare patrunghiular, cu ambrasurile şi gurile sale de foc, aŭ fost unite cu malul printr'un pod de lemn, care treceà peste rîpa cetăţiĭ ce încunjură întréga ruină. Nimic din tóte acestea n'a rĕmas acum; în locul poduluĭ e un strat mare de băligar — gospodărie căzăcéscă! Nisce colóne (?) săpate adînc în pétra de la intrarea în turn, atât dintr'o parte, cât şi din alta, arată cum că porţile se scoboraŭ din sus în jos, alunecând pe nisce burlane. La depărtare de câţĭ-va stînjenĭ înlăuntrul turnuluĭ erà a doua pórtă, care duceà în curtea cetăţiĭ. Apropiându-mĕ de turn, am observat, imediat la drépta de la intrare, sus, o gaură pătrată în zid; acéstă gaură are întocmaĭ forma tableĭ găsite.» (1)

La 1497 cetatea Akkerman a cădut în mâna Turcilor. Iar la 1503, sub domnia luĭ Bogdan Voevod, Turciĭ aŭ arborat semi-luna pe vechia cetate a luĭ Stefan-cel-Mare.

In anul 1516 Hetmanul Zaporogilor Eustatie Daşcovicĭ (2), împreună cu Poloniĭ, aŭ asediat cetatea. Cu tóte aceste Akkermanul, deşi aveà în cetate garnisónă turcéscă, se consideră chiar de Turcĭ ca făcênd parte din Moldova. (3) Dovadă este şi actul de pace de la 1510 încheiat între Sigismund I şi Bogdan-Vodă la Cameniţa în ḑiua de 22 Ianuarie, prin care Domnul ţĕriĭ dă drept Polonilor de a face negoţ în Basarabia şi a-şĭ trece grânele spre Cetatea Albă. (4) Aşà dar istoricul rus d-l Batiuşcoff greşesce, când, în cartea sa despre *Basarabia*, pretinde cum că dejà în secolul XIV Basarabia formà parte integrantă a Imperiuluĭ Otoman.

La 1569 Sultanul Soliman a permis Tătarilor Noghai de a se strămutà în Bugéc.

Pe la finele secoluluĭ XVI, Bogdan-Vodă a asediat cetatea Bender, dar a fost respins de către beiul Mir-Ahmet; iar plecând de sub cetatea Bender, Vodă a isbit Cetatea-Albă.

---

(1) *Записки Импер. Одес. Общ. ист. и древностей*, XV, pp. 512—527.

(2) *Bantisch Kamensky*, I, p. 3.

(3) A se vedé documentele polone culese de către d-l Gr. G. Tocilescu la Moscva şi Petersburg privitóre la Basarabia.

(4) *Colect. Senkowsky*, pp. 1—92; — *Archiva Archeol.* a d-luĭ Gr. G. Tocilescu.

Turciĭ chemând atuncĭ pe Adil-Ghireĭ, Hanul Tătarilor, aŭ zădărnicit vitejia Moldovenilor de a pune mâna pe vechia lor cetate. (1)

La 1626 Polonia a încheiat un tractat cu Turciĭ, prin care Pórta se obligà de a scóte pe Tătarĭ din Bugéc şi de a da poruncă aspră beilor din Silistria, Bender, Nicopole şi Akkerman de a nu călcà hotarele Polonieĭ. (2) Aceste poruncĭ straşnice s'aŭ dat apoĭ şi de alţĭ Sultanĭ în aniĭ 1630—1631 beilor Cantemir, Teymir şi Urak, precum şi Turcilor din Cetatea-Albă.

Plângerea Regeluĭ Vladislav în aniĭ 1643—1644 în contra Tătarilor, carĭ aŭ apărut iarăşĭ în Bugéc, arată că Polonia se simţià strîmtorată din causă că Tătariĭ împedicaŭ negoţul eĭ cu Cetatea-Albă. La 1700 Turciĭ, după ce aŭ bătut cetatea Cameniţa, aŭ adus la Cetatea-Albă 142 tunurĭ uşóre, 122 de tuciŭ şi 23 mortiere. (3)

In aceste timpurĭ dejà negoţul de pe Nistru se micşorase mult, din causa scăderiĭ apelor, precum şi din pricina nesiguranţeĭ drumurilor, păzite de hordele Tărtarilor; cu tóte aceste, Akkermanul făceà încă şi în secolul XVIII óre-care negoţ cu fructe uscate, lână, miere, pieĭ şi vin unguresc şi moldovenesc. (4)

Pe timpul celor dintâĭ răsbóie ale Rusieĭ cu Imperiul Otoman, cetatea Akkerman a fost de treĭ orĭ bătută de Ruşĭ. Intâia dată la 1770 în ḑiua de 17 Septembre, Mareşalul Comite Rumeanţeff a asediat-o şi, după un asediŭ de 10 ḑile, a şi luat-o de la Turcĭ. După tractatul de pace de la Kuciuk-Kainargi, Ruşiĭ părăsiră cetatea, întorcĕnd-o Turcilor. A doua óră, la 1787, în ḑiua de 28 Septembre, Principele Poteomkin, curtisanul Impĕrăteseĭ Ecaterina, a bătut cetatea şi a luat-o după mare vĕrsare de sânge.

Fig. 7 arată aspectul cetăţiĭ Akkerman de pe acele timpurĭ, după o gravură ruséscă din anul 1790.

Turciĭ aŭ părăsit cetatea, eşind cu arme şi muniţiunĭ, şi avĕnd în fruntea lor pe Paşa de la Salonic.

---

(1) *Senkowsky*, p. 123.
(2) *Ibidem*, I, p. 182.
(3) *Ibidem*, IV, p. 208.
(4) *Coxe*, 1786, trad. par *Mellect.*, III, p. 100.

A treia óră Rușiĭ aŭ bătut cetatea la 1806 și, fără nicĭ o vĕrsare de sânge, Turciĭ aŭ capitulat, remițĕnd cheile cetățiĭ comandantuluĭ armateĭ ruse, Generaluluĭ Loveico.

De atuncĭ și până în ḑilele nóstre vechea cetate a luĭ Stefan-cel-Mare se află în mânile Rușilor. Cetatea propriŭ ḑisă a fost desființată dejà pe la 1832 și de atuncĭ numaĭ zidurile negre cu turnurile sale și valul ce încunjură dărămăturile amintesc încă timpurile gloriόse ale acestuĭ vechiŭ port.

Visitând în persónă orașul Akkerman în anul 1864, am găsit cetatea luĭ Stefan-Vodă în următórea stare, studiată de noĭ cu deosebită venerațiune : partea principală a ruinelor erà încunjurată cu un zid de pétră, solid construit; circumferința acestuĭ zid, mĕsurată cu pasul, erà ca de 1000 de stînjenĭ. De-alungul ziduluĭ existaŭ 26 turnurĭ.

Zidul cetățiĭ a trebuit să aibă treĭ porțĭ, din carĭ una spre câmp, unde altă dată erà podul de lemn, și alte douĕ porțĭ spre liman.

In lăuntrul cetățiĭ se maĭ află ruina uneĭ construcțiunĭ genovese cu patru turnurĭ. Acolo însă intrarea visitatorilor erà oprită de santinelă, care păzià pe la 1864 douĕ pivnițe pline cu praf de pușcă. Printre ruinele din lăuntru există asemenea și rĕmășița uneĭ gémiĭ; apoĭ maĭ sunt douĕ corpurĭ solide, carĭ servesc de casarmă garnisóneĭ.

Cetatea propriŭ ḑisă se află încunjurată din douĕ părțĭ cu apele limanuluĭ. Aspectul eĭ e posomorît, tăcut și impunĕtor. (Fig. 8.)

Pe frontispiciul porțiĭ principale s'a conservat până la 1864, alăturea cu locul rĕmas gol și unde altă dată erà placa gasită maĭ târḑiŭ și pe care am descris-o dejà maĭ sus, cifra încurcată a Sultanilor; aceeașĭ cifră există și pe douĕ edificiĭ din lăuntrul cetățiĭ; valul și rîpa, carĭ încunjură zidul cetățiĭ, aveaŭ șépte stînjenĭ în lărgime și pe alocurea rîpa erà săpată în stâncă. Valul posedă în vîrful sĕŭ un platoŭ, acoperit acum peste tot cu buruenĭ și érbă. Nisce ciceronĭ locali, ómenĭ bĕtrânĭ, aŭ obiceiŭ de a arătà visitatorilor unul din turnurĭ, în care, povestesc eĭ, celebrul Conețpolsky a fost întemnițat, fiind legat de Turcĭ cu un lanț de zid.

Am visitat și acest turn și, scoborîndu-ne într'o subterană, care se află în turn, am inspectat pivnița întrégă, care nu represintă astăḑî absolut nimic din gróznicul eĭ trecut. Iată însă ce scrie despre acéstă subterană autorul *Rodowodu*: «Temniţa de sub turn n'a fost nicĭ odată curăţită, la curmezişul subteranelor stă până acum atârnat un lanţ lung, de care sunt legate alte lanţurĭ cu catene.» (1)

Intrând în întâia curte a cetăţiĭ, tocmaĭ la mijloc, precum am ḑis, s'a maĭ conservat ruina uneĭ gémiĭ; pe vîrful svelt al minaretuluĭ s'a conservat bine cerdacul, de pe care muezinul saŭ hogea, sub sgomotul valurilor ce se sbat de zidurile cetăţiĭ, chemà la rugăciune pe credincioşiĭ luĭ Mahomet. In aceeaşĭ curte am maĭ vĕḑut o mulţime de petre cu inscripţiunĭ în limbele grécă şi arménă. Tóte aceste petre sunt aruncate, fără ca cine-va să fi descifrat inscripţiunile.

Unele din turnurĭ posedă nisce scărĭ de pétră bine conservate; aceste scărĭ duc sus spre ambrasurile unde altădată veghià sentinela cetăţiĭ.

In curtea a doua se află un zid cu douĕ turnurĭ; acest zid desparte cetatea de restul ruinelor.

Curtea a treia e fórte îngustă; pe unul din ziduri s'a păstrat încă o parte din stema Moldoveĭ: se vede bine semiluna, stéua, o bucată din ornamente şi dungile scutuluĭ. In acea curte se află şi o pivniţă pentru praf de puşcă; pe frontispiciul eĭ e cifra Sultanuluĭ cu o inscripţiune turcéscă. (2)

De pe platoul cetăţiĭ se desfăşură o privelişte pitorescă. Jos la piciórele platouluĭ valurile albastre ale Nistruluĭ, pe suprafaţa cărora înótă vesel pasĕrĭ sĕlbatice; spre méḑănópte şi spre nord-rĕsărit malul limanuluĭ e acoperit cu stufărie, care servă pe acì atât ca material de construcţiune (învelitorĭ, zăplazurĭ, haracĭ, etc.), cât şi ca combustibil. Cantitatea enormă a stufuluĭ nu se consumă nicĭ odată întrégă şi partea rĕmasă netăiată tómna se arde. Atuncĭ împrejurul oraşuluĭ nopţĭ întregĭ cerul reflectéză gróznicul incendiŭ aprins de locuitorĭ, şi vechia cetate, în mijlocul flacărilor, par'că se deştéptă din somn, aducĕndu-şĭ aminte despre gloriosul eĭ trecut, când de pe zidurile sale bubuiaŭ tunurile, iar pe vîrfurile turnurilor fâlfâià stégul luĭ Stefan-cel-Mare.

---

(1) *Pamiatniki o Koniecpolskich wyd. Przytenckiego*, Lwow 1842, p. 171.

(2) Inscripţiunea acésta sună cum că pivniţa a fost reparată la 1171 (chidjri), 1756.

Malul opus al limanuluĭ, care lângă cetate e în lărgime de aprópe 8 kilometri, e posomorît şi pustiŭ—acolo se încep dejà stepele Ociacovuluĭ; într'un singur loc, puţin cam spre rĕsărit, se vede orăşelul Olviopol, care face parte de guvernămîntul Herson.

Pe apele limanuluĭ plutesc mereŭ vase şi un vaporaş, două. Navigaţiunea însă e slabă, activitatea comerciuluĭ aprópe nulă.

Spre méḑă-ḑi, la piciórele cetăţiĭ, se află oraşul Akkerman, iar dincolo de oraş se întind viĭ şi grădinĭ cu pomĭ. Maĭ departe, dincolo de viĭ, tot pe linia maluluĭ, se vede frumósa şi avuta colonie elveţiană *Şaba*.

Spre apus, din altă parte a cetăţiĭ, sunt mahalalele oraşuluĭ; căsuţele locuitorilor sunt îmbrobodite cu verdéţa grădinilor, iar dincolo de grădinĭ se întinde dejà, perḑêndu-se la orizont, nemărginita câmpie a Bugéculuĭ.

Suprafaţa pămîntuluĭ ce aparţine acum oraşuluĭ Akkerman este de 4.289 deseatine, 258 stînjenĭ. Cea maĭ mare parte din acéstă suprafaţă este ocupată de viĭ.

Poporaţiunea oraşuluĭ, după datele oficiale pentru ultimiĭ anĭ, erà următórea:

ANIĬ	Bărbaţĭ	Femeĭ	Băeţĭ născuţĭ	Fete născute
1889	21.150	20.014	279	321
1890	22 300	21 040	319	350
1891	25 823	24.520	527	589
1892	28.619	27.002	612	538
1893	28 703	27.510	679	549

Aşà dar poporaţiunea oraşuluĭ este de peste 55.671 locuitorĭ de ambe sexe.

La Akkerman se nasce în termin mediŭ pe an câte un prunc pentru 40 locuitorĭ.

Mortalitatea este represintată cu proporţiunea de 1: 44,3 din totalul poporaţiuniĭ. Aşà că nascerile covîrşesc morţile abià cu 10 prunciĭ pe an, o crescere cât se póte de slabă.

Oraşul posedă 2.048 case, din carĭ peste 900 de zid, iar restul de paiantă. Printre edificiile de frunte a oraşuluĭ sunt treĭ bisericĭ ortodoxe, una armenéscă, sinagoga şi douĕ *bezmedraş* (case de rugăciune evreescĭ).

Biserica armenéscă e un templu vechiŭ şi merită o mică descriere. Ea se află zidită într'o stradă îngustă, în mijlocul unuĭ cimitir încunjurat cu un zid solid de pétră. Printr'o portiţă făcută întrégă din petre de pe morminte, acoperite încă cu inscripţiunĭ în limba armenéscă, se intră în curtea bisericeĭ. Biserica e mică, înfundată în pămînt. Uşa bisericeĭ, podelele şi strana sunt făcute din petre supulcrale, tóte purtând inscripţiunile lor. Biserica posedă o antică cădelniţă de argint săpat, cu inscripţiune ebraică. Icónele sunt zugrăvite în vechiul stil bizantin. (Fig. 9.)

Maĭ departe, tocmaĭ pe unul din malurile stâncóse ale limanuluĭ, se află o altă biserică fórte veche, numită biserica grécă. Se dice că acéstă biserică a fost zidită în secolul XIV. Lângă dînsa e acum o capelă, construită pe locul unde Sf. Ioan din Sucéva a fost martirisat de Turcĭ. In capelă ard mereŭ maĭ multe candele, prinos al credincioşilor enoriaşĭ. In lăuntrul capeleĭ, în podele, e zidită o pétră mare funerară, care se dice c'a fost ridicată de pe mormîntul sfîntuluĭ martir; pe pétră sunt săpate douĕ ramure de palmierĭ cu următórea inscripţiune în limba slavă bisericéscă: «Sfîntul martir Ioan cel noŭ din Trapezunt; martirisat la Akkerman la 1492, în diua de 2 Iunie. Sfintele sale móşte se află acum la Sucéva.» (1) (Fig. 10.)

---

(1) Viéţa Sfîntuluĭ Ioan cel noŭ e descrisă în mineul bisericesc, iar diua onomastică a Sfîntuluĭ se serbéză la 2 Iunie.

După *Житие* scrisă de Mitropolitul Voliniei *Grigorie Ţamblac* (1415 - 1419) martirul Ioan erà de origine din Trapezunt şi de profesiune negustor. El a venit din ţéra sa pentru daraverĭ de comerciŭ, îmbarcându-se pe o corabie care aparţineà unuĭ catolic. Pe drum proprietarul corăbieĭ s'a încercat a-l induplecà să trécă la catolicism, dar Ioan combăteà cu multă convingere superioritatea pretinsă a catolicismuluĭ faţă cu ortodoxia. Aceste discuţiunĭ teologice deşteptară ură în inima proprietaruluĭ corăbiei şi, când corabia a sosit la Akkerman, proprietarul eĭ a mers la comandantul cetăţiĭ, care erà un Persan fetişist, şi i-a spus că pe corabia sa a venit un om avut, care doresce să îmbrăţişeze religia persană. Comandantul a chemat imediat la el pe Ioan şi, comunicându-ĭ cele audite, i-a propus să renegĕ credinţa creştină şi, în faţa mulţimiĭ, să proslăvéscă sórele, luna şi stelele. Ioan a refusat să devie renegat; a fost bă-

Iată legenda despre martirul Sfîntuluĭ, aşà precum ea se povestesce aḑĭ de către locuitorĭ:

«Pe timpul Turcilor a venit odată o corabie din Trapezunt. Corabia acésta aparţineà unuĭ negustor avut, anume Ioan; el adusese multă marfă scumpă şi voià s'o desfacă acì. Neguţătorul acesta erà bun creştin. Paşa din Akkerman, lacom, precum sunt Turciĭ, şi-a pus în gând să pună mâna pe averea negustoruluĭ şi a dat poruncă ca să-l aresteze. Negustorul a şi fost arestat şi aruncat într'o închisóre întunecósă de sub cetate. Turcul, după ce a pus mâna pe bietul creştin, nu s'a mulţumit acum cu averea, ci a vroit să-ĭ ieà şi sufletul, ḑicêndu-ĭ că, de voià să scape cu viéţă, să se turcéscă. Sf. Ioan a refusat să-şĭ mântue viéţa lepădându-se de credinţa nóstră. Atuncĭ Paşa a poruncit ca martirul să fie legat de códa unuĭ cal sĕlbatic. Aşà s'a şi făcut. Calul, după ce a alergat cât a alergat, tîrînd prin câmpiĭ trupul sfîntuluĭ, a venit îndĕrĕt şi s'a oprit pe acest loc, şi unde s'a oprit calul, a ţîşnit din pămînt isvor şi a spălat faţa sfîntuluĭ. Turciĭ aŭ lăsat trupul acolo şi numaĭ a doua ḑi l'aŭ îngropat. Móştele sfîntuluĭ aŭ rĕmas acì ca vre-o sută de anĭ, şi multă lume pe atuncĭ s'a vindecat de bóle, cerênd ajutorul sfîntuluĭ; dar apoĭ, când aŭ venit Muscaliĭ, Moldoveniĭ aŭ ridicat sf. móşte şi le-aŭ dus peste Prut, de frică ca nu cum-va Ruşiĭ să le ieà, ca să le ducă la Moscva.»

---

tut cu vergi de spini; a doua ḑi martirul a fost chinuit şi maĭ gróznic, iar a treia ḑi trupul sĕŭ acoperit cu rănĭ a fost legat de códa unuĭ cal şi tîrît prin oraş. Nisce Evreĭ, alergând după cal, aruncaŭ cu petre în martir. iar unul ĭ-a retezat capul Cadavrul a fost aruncat apoĭ, dar nóptea locuitoriĭ aŭ vĕḑut lângă cadavru o mulţime de candele aprinse în aer şi treĭ bĕtrânĭ în haine albe cântând leturghia. Unul din Evrei, vĕḑênd acésta, a apucat o săgétă şi a vrut s'o slobódă în bĕtrâni, dar mâna sa a încremenit în aer şi aşà a rĕmas până diminéţa.

Aflând despre cele întîmplate nóptea, comandantul cetăţii, speriat, a permis creştinilor să înmormînteze rĕmăşiţele pămîntescĭ ale martiruluĭ. ceea ce s'a şi făcut.

In acest timp, veneticul trădător, muncit de remuşcările consciinţeĭ, a conceput planul de a furà sfintele móşte şi a fugi. Dar când móştele aŭ fost desgropate, Sf. Ioan a apărut în somn preotuluĭ şi l'a îndemnat să se scóle şi să alunge pe prădătorĭ, ceea ce s'a şi făcut.

Martiriul Sfîntuluĭ Ioan, după Ţamblac, s'a întîmplat pe la 1330 saŭ pe la începutul secolului XIV. In 1402 Domnitorul Moldo-Vlachieĭ Alexandru-cel-Bun a transportat móştele sfîntuluĭ la Sucéva.

Așà povestesc locuitoriĭ despre martiriul sfîntuluĭ.

La 1402 Domnul Moldoveĭ Alexandru-cel-Bun (1), aflând despre móște, a propus Turcilor să le rĕscumpere și Turciĭ aŭ consimțit, însă aŭ cerut atâta aur cât vor cântări móștele. Legenda spune cum că, punĕndu-se pe o cumpĕnă sf. móște, iar pe alta o liră, cântarul a stat drept. Turciĭ, mirațĭ, aŭ remis móștele, refusând orĭ-ce plată, și sf. móște aŭ fost transportate la Sucéva. (2)

Biserica bulgăréscă, care se află în strada Bulgărescă, e de o frumósă construcțiune și se află încunjurată de arborĭ. Dar principala bisericà a orașuluĭ este catedrala, de o construcțiune modernă, cu o mare cupolă aurită. Biserica acésta e zidită pe un teren năsipos, afară din oraș, ceea ce e fórte incomod. Catedrala s'a clădit la 1832.

In partea centrală a orașuluĭ se află o grădină publică, însă fórte rĕŭ întreținută. Imprejurul aceste grădinĭ sunt cele maĭ frumóse case ale orașuluĭ. Intre case e și acea în care s'a subscris la 1826 Tractatul de pace între Rusia și Imperiul Otoman. Intrunirea diplomaților s'a făcut în ḑiua de 25 Septembre, când s'aŭ ratificat unele capitole din Tractatul de pace din Bucurescĭ, prin carĭ capitole s'aŭ și stabilit nouele hotare dintre ambele Imperiĭ. Convențiunea de la Akkerman a dat apoĭ prilegiŭ unuĭ noŭ răsboiŭ, care s'a sfîrșit la 1829 prin Tractatul de pace subscris la Adrianopole.

Dincolo de grădina publică, pe malul limanuluĭ, Rușiĭ aŭ construit la 1838 nisce vaste cazarme, carĭ însă acum represintă adevĕrate ruine. In apropiere de aceste ruine, chiar pe malul limanuluĭ, curge de sub stâncă, un alt renumit isvor de apă cristalină, numit *isvorul Sfinteĭ Paraschiva.* Locuitoriĭ sunt convinșĭ despre marile calități terapeutice ale acestuĭ isvor. Despre el ni s'a povestit următórea legendă:

«De mult, de fórte mult, pe când pe acì mișuiaŭ hordele tătărescĭ, o bandă de Tătarĭ a pus mâna pe o fată de o frumusețe mare, care se numià Paraschiva. Prisoniera a fost vîndută în haremul unuĭ Pașă din Akkerman. Pașa, cum a vĕḑut acea fată, a căḑut fărmecat de atâta frumuseţe şi a voit s'o înduplece cu fel de fel de darurĭ scumpe ca să-ĭ fie de nevastă. Dar totul a fost în zadar, fata n'a voit să se facă cadână. Atuncĭ Paşa a turbat de mânie şi într'o nópte a voit s'o ieà cu sila, însă fata a isbutit să fugă din harem. Soldaţiĭ trimişĭ ca s'o prindă aŭ găsit-o pe malul limanuluĭ şi, când eraŭ să pue mâna pe dînsa, ea s'a prefăcut într'un isvor.»

---

(1) La 1562—1564, după Kogălniceanu, a domnit Ioan Vodă.

(2) Colonelul Corullovicĭ, în manuscriptul sĕŭ, scrie cà móștele Sfîntuluĭ Ioan cel noŭ aŭ fost transportate în secolul XVIII, după porunca luĭ Iosif II.

Oraşul Akkerman progresézā din an în an; causa principală a propăşiriĭ sale sunt renumitele vinurĭ din podgoriile ce-l încunjură. Aceste viĭ sunt astăḑĭ atacate de filoxeră. De altă parte, coloniile germane, cu gospodăria lor model, daŭ un fórte bun exemplu, iar pescuitul în apele limanuluĭ este o bogată ramură de activitate pentru poporaţiune.

Comerciul de export al oraşuluĭ a perdut de mult dejà vechia sa importanţă; ca port, el a fost invins de Odesa, din causa împuţinăriĭ apelor Nistruluĭ, iar guvernul rus nu face absolut nimic pentru a redà acestuĭ vechiŭ oraş valórea sa naturală.

Comerciul din lăuntru al oraşuluĭ se mărginesce la ḑilele de tîrg, care se ţine de două orĭ pe sĕptĕmână, Lunea şi Vinerea. Iarmarocul cel mare se face odată pe an, pe la 6—22 Decembre.

Activitatea manufacturală a oraşuluĭ e circumscrisă în treĭ usine pentru topirea seuluĭ. Sunt în oraş şi două fabricĭ de tutun, o fabrică de cărămidă şi maĭ multe ateliere de olărie ordinară. Ramura principală a activităţiĭ economice este *viticultura*.

Viile de acì aŭ fost renumite, precum am maĭ ḑis, chiar în antichitate. Aceste viĭ sunt sădite pe un pămînt năsipos, despărţite prin aiee de duḑĭ, nucĭ, caişĭ, vişinĭ şi încunjurate cu gardurĭ viĭ făcute din planta *arenaria*. Duḑiĭ se cultivaŭ acì altă dată pentru *borangic*, dar acum acéstă cultură casnică a decăḑut din causa rapacităţiĭ Evreilor.

Cele dintâiĭ viĭ ce s'aŭ sădit lângă Akkerman aŭ fost cultivate încă de Genovesĭ, carĭ, precum se scie, aŭ fost buni viticultorĭ. (1)

Apoĭ Turcii şi Tătariĭ aveaŭ mare veneraţiune pentru tóte plantele cultivate de om, ceea ce dovedesc *tapiĭ*, cu carĭ Hanil protegiaŭ pe viticultoriĭ creştinĭ. In secolul XVIII Clemans, călĕtorind prin Bugéc, amintesce în descrierea călĕtorieĭ sale despre frumósele şi întinsele viĭ ce cultivaŭ Tătariĭ la Akkerman. (1)

---

(1) *Keppen, Strucoff* şi *Kraschewsky.*

După luarea Basarabieĭ la 1812, Ruşiĭ aŭ constatat existenţa împrejurul Akermanuluĭ a 1.994 viĭ părăsite de Turcĭ. Pentru o parte din aceste viĭ s'aŭ presintat apoĭ *tapiĭ* de către particularĭ şi guvernul rus a cedat proprietatea lor acestor particularĭ, iar peste 540 de viĭ s'a declarat proprietar statul. Aceste din urmă viĭ aŭ fost încet cu încetul distruse. Pe la 1825 guvernul rus a atras în fine atenţiunea *oberforschtmeistruluĭ* Basarabieĭ, Comiteluĭ Paravicini, asupra viilor din Akkerman, şi de atuncĭ administraţiunea locală a făcut câte cevà pentru viile statuluĭ rĕmase nedistruse.

In ḑilele nóstre, judeţul Akkerman produce anual peste 220—300.000 vedre vin negru şi alb. Vinurile negre se vînd la Odesa, Pultava, Charcoff sub denumirea de Bordeaux; de la 1889, aceste vinurĭ şi-aŭ găsit debuşeŭ şi în Europa. Preţul mediŭ pe loc şi fără vas variază de la 1½—2½ ruble vadra.

Marca oraşuluĭ Akerman, întărită prin *ukazul* imperial cu data de 2 Aprilie 1826, este: *pe câmp roşu o ramură de viţă.*

Bender.

Oraşul Bender, capitala judeţuluĭ cu acelaşĭ nume, este aşezat pe malul rîuluĭ Nistru, la depărtare de 80 kilometri în sus de gurile şi limanul rîuluĭ. Posiţiunea sa geografică se află sub 46° 51′ latitud. nordică şi 47° 16′ longit. de la Rĕsărit.

Oraşul modern se compune din şése cartiere şi anume: cartierul propriŭ ḑis al oraşuluĭ, care este construit pe un platoŭ în apropiere de Nistru,— pe acest loc altă dată exista *caravan-saraĭ*, —cartierele *Priteagailovca*, *Lipcanĭ*, *Borisovca*, *Hîsca* şi *Cetatea*.

Printre cetăţile întemeiate în Basarabia de către Genovesĭ, a existat altă dată şi renumita cetate *Tihin* saŭ *Tiglina*, numită de Slavĭ şi *Tihinia*.

---

(1) *Călĕtoria prin Bugéc la 1768*, traduc. în limba rusă, Клемансъ, St. Petersburg 1788, p. 142.

Istoriciĭ ruşĭ ca Batiuşcoff, Nakko şi alţiĭ, pentru a evità cestiunea privitóre la dreptul istoric al némuluĭ nostru asupra Basarabieĭ, tăgăduiesc faptul că, după desfiinţarea domnieĭ genovese, Tiglin a fost ocupat de Moldovenĭ şi numaĭ în secolul XVI, după mórtea luĭ Stefan-cel-Mare, a căḑut în mânile Turcilor. Istoriciĭ oficioşĭ aĭ Rusieĭ trec cu tăcerea peste luptele crâncene al mareluĭ Domn al Moldoveĭ cu Baiazet, peste lupta de la Valea-Albă şi Vasluiŭ, şi se mărginesc a declarà cum că după ce Mahomet II a luat Cafa, Turciĭ aŭ ocupat şi Cetatea-Albă şi Tiglina.

Cetatea Tiglina ocupată de Turcĭ a fost numită de eĭ *Bender*, ceea ce semnifică în limba turcă «aşà voesc». (1) Turciĭ dejà pe la 1708 aŭ întărit vechia cetate genovesă, făcênd din ea, împreună cu Cetatea-Albă şi cetatea de la Hotin, o linie de apĕrare în contra Rusieĭ, a Cazacilor şi a Polonieĭ.

Pentru întreţinerea cetăţiĭ Bender, Turciĭ, după obiceiul lor, aŭ întemeiat acì o raḑă saŭ zonă, care cuprindeà maĭ multe sate menite a servì la întreţinerea garnisóneĭ; aceste sate fură numite *raiaua Benderuluĭ*. Zona întrégă a fost pusă sub administraţiunea unuĭ Paşă, care în acelaşĭ timp erà şi comandantul cetăţiĭ.

Pe timpul răsboiuluĭ Rusieĭ cu Imperiul Otoman, cetatea Bender a fost bătută de treĭ orĭ de Ruşĭ: Intâia dată la 1770 în ḑiua de 17 Septembre. După diferite isvóre militare rusescĭ, cetatea aveà pe atuncĭ ḑece bastióne, din carĭ două spre Nistru, iar opt încunjurate cu o rîpă adîncă, avênd păreţiĭ ziduţĭ cu pétră (escarp şi contra-escarp). Intréga linie de apĕrare aveà lungime de 1.600 stînjenĭ. Cetatea aveà şése porţĭ de pétră şi patru podurĭ, carĭ se ridicaŭ. In lăuntrul fortăreţeĭ se aflà o altă cetate, zidită de pétră şi construită încă de Genovesĭ. Acéstă din urmă cetate aveà opt turnurĭ şi erà încunjurată de un val. Afară de acésta, în curtea cetăţiĭ maĭ eraŭ palatul comandantuluĭ, cazarmele şi alte edificiĭ. (2) După Tractatul de pace de la Kuciuk-Kainargi, Turciĭ aŭ reocupat din noŭ Benderul. Pentru a doua óră cetatea a fost bătută de Ruşĭ la 1789, iar după Tractatul de pace de la Iaşĭ la 1791 a fost din noŭ ocupată de Turcĭ. In fine pentru a treia óră cetatea Bender, împreună cu partea Moldoveĭ dintre Prut şi Nistru, a căḑut în puterea Ruşilor după răsboiul de la 1812. (Fig. 11.)(1)

---

(1) *Записки Общ. Ист. и древн.*, II, p 806.

(2) Manuscriptul Cornilovicĭ şi formularul cetăţiĭ Bender.

Trecutul istoric al Benderuluĭ are maĭ multe pagine de un interes excepţional pentru istoria némuluĭ nostru. Legenda poporuluĭ pretinde chiar că tocmaĭ pe acolo Impĕratul Traian a construit un pod peste Nistru.

După ce Turciĭ aŭ ocupat vechia cetate a Moldoveĭ, adecă pe la 1595, Domnul Moldoveĭ Bogdan s'a încercat a gonĭ pe păgânĭ, dar a fost respins de hordele numeróse ale luĭ Mir-Ahmet. Apoĭ pe la 1684 Hatmanul Cazacilor Cunitski saŭ Conaşca, cum îl numià poporul, a trecut Nistrul şi, unindu-se cu Moldoveniĭ în contra Turcilor, a isbutit să pue mâna pe o parte din întăririle cetăţiĭ.

Pe la 1770 Hanul Tătarilor Crîm-Ghireĭ a visitat cetatea Bender.

Primirea solemnă ce s'a făcut acestuĭ Han este descrisă de către Baronul Todt. (2)

---

(1) *Formularul* cetăţiĭ Bender şi *memoriile Generaluluĭ Bogdanovicĭ* despre campania luĭ Rumeanţeff şi Suvaroff. Gravura nóstră represintă o parte din cetatea Bender în planul al doilea, iar în planul întâiŭ este desemnat episodul ḑileĭ de 4 Novembre 1789, când demnitariĭ turcĭ aŭ inchinat cetatea comandantuluĭ suprem al armateĭ ruse.

In fruntea acestora, şéde pe un scaun favoritul Impĕrătesei Ecaterina, Principele Poteomkin.

Gravura nóstră în miniatură este scósă după un desemn săpat pe o scândură de aramă de către gravorul Schütz în anul 1790 şi care aparţine acum d-luĭ P. Daşcoff.

(2) «La o depărtare óre-care de oraş Hanul tătăresc din Crimea a fost întîmpinat de către Vizir, care, apropiându-se de Han, s'a scoborit de pe cal şi a voit să-l introducă în cetate, mergĕnd pe jos şi ţiind de căpĕstru calul, pe care erà călare Hanul. Crîm-Ghireĭ a refusat acéstă onóre şi a silit, după multă ceremonie, pe Vizirul să încalice.

«Plecând apoĭ maĭ departe şi ajungĕnd la malul Nistruluĭ, Hanul a observat cum că pentru trecerea sa s'a făcut peste ghéţă un fel de pod. Invitat să trécă podul, Crîm-Ghireĭ, dând din cap, a ḑis: «Am un obiceiŭ mult maĭ bun de a trece rîurĭ!» şi ḑicênd aceste cuvinte a şi dat drum caluluĭ peste ghéţă în fuga mare, invitând pe Vizir să-l urmeze.

«Calul se scoborî pe ghéţă, care, fiind subţire, crăpă sub copitele sale, dar Hanul cu şuita a isbutit totuşĭ să trécă rîul fără vre-un accident. Vizirul, neavĕnd acum ce face, l'a urmat cu frică mare, mirându-se că nu s'aŭ înnecat cu toţiĭ în Nistru.» (*Craschewski*, VIII, p. 235.)

Din tóte amintirile istorice privitóre la orașul Bender, cea maĭ dramatică este incontestabil episodul privitor la Carol XII, care a locuit maĭ multe lunĭ vestita cetate. Până acum încă se póte vedé lângă Varnița, sătuleț ce se află la depărtare ca de vre-o treĭ kilometri de cetate, locul unde a fost lagărul Regeluĭ Suedieĭ. Carol XII, în retragerea sa din anul 1709, după învingerea ce a suferit sub Pultava, a mers spre Ociacoff și de acolo la Bender. Locul de lagăr ce și-aŭ ales Suedeziĭ se află într'o vale și legenda rutênă ḑice cum că acì tocmaĭ a murit valorosul Hatman al Cazacilor Mazepa; asemenea tot acì s'a întîlnit cu Carol XII și detronatul Rege al Polonieĭ Stanislas Lescinski.

Locuitoriĭ cred cum că în acea vale sunt ascunse comorĭ nestimate.

Primit de Turcĭ ca un aliat, Carol XII a petrecut la Bender maĭ multe lunĭ, voind a reîncepe răsboiŭ cu Rusia. La 1712 Sultanul Achmed III a propus Regeluĭ Suedieĭ să plece neturburat în țéra sa, dar propunerea Padișahuluĭ n'a fost primită, și atuncĭ Sultanul a dat un firman prin care învità pe Carol XII să iasă din cetatea Bender. Aflând că Turciĭ aŭ de gând să-l scótă din cetate cu sila, vitézul Rege, cu treĭ sute de ostașĭ ce maĭ aveà, a ținut pept la 20.000 Tătarĭ, carĭ asediară cetatea. Firesce ca la urma urmelor Suedeziĭ aŭ fost învinșĭ și Regele lor a fost luat în plean.

Turciĭ aŭ expediat pe prisonierul lor la cetatea Demirton: de acì Regele Carol XII a plecat în fine la Stralsund în Pomerania.

La 1801, în luna Martie, cetatea Bender a suferit mult din causa uneĭ grozave explosiunĭ a treĭ-ḑecĭ de care cu praf de pușcă, carĭ se transportaŭ din Ismail. O parte din cetate a căḑut în ruïne, omorînd multă lume.

Orașul Bender este așezat tocmaĭ jos pe malul Nistruluĭ, într'o vale descoperită și plană. Imprejurimile orașuluĭ sunt acoperite cu viĭ și liveḑĭ.

Suprafața orașuluĭ este de 5.870 deseatine, 571 stînjenĭ, din carĭ peste 3.000 deseatine sunt sub esplanada cetățiĭ și peste 1000 deseatine sub viĭ.

La 1860 orașul Bender aveà o poporațiune de 21.538 locuitorĭ de ambe sexe, din carĭ bărbațĭ 13.865 și femeĭ 7.673.

După religiune, acéstă poporațiune se împărțià:

CONFESIUNI	BĂRBAȚI	FEMEI
Ortodoxi. . . .	10.811	4 998
Schismatici ruși	565	491
Catolici.	299	41
Protestanți. . .	20	3
Evrei	2.170	2.140

După recensămîntul făcut la 1892, poporațiunea orașului Bender s'a constatat a fi de 45.908. Din acest total Evreii sunt acum în numĕr de 22.000 suflete de ambe sexe.

După *clase* (soslovie), poporațiunea se împarte în următorul mod:

CLASE	BĂRDAȚI	FEMEI
Nobili ereditari . . .	25	20
» individuali. .	74	61
Clerul ortodox . . .	122	120
» evreŭ	8	8
Comercianți. . .	444	418
Meseriași	185	65
Militari	4.011	—

Restul poporațiunii e înscris în rubrica tîrgoveți, agricultori și diverse (raznocinți).

Crescerea naturală a poporațiunii orașului în termin mediŭ pe an este următórea: Se nasce pe an 1 prunc la 31,4 locuitori; móre pe an 1 om din 35 locuitori; la o sută băeți se nasc 87,4 fete.

Orașul Bender se compune din 2.388 case, din cari 122 sunt în incinta cetății.

Din edificiile publice ce posedă orașul, mai întâiŭ următórele biserici atrag privirea visitatorului: biserica ortodoxă a Sf. Alexandru Newski, construită pe la 1833 în incinta cetăţii; catedrala cu hramul Schimbarea Domnuluĭ la faţă. Biserica acésta are treĭ mese sfinte şi anume una cu hramul Schimbăriĭ la faţă, alta cu hramul Adormiriĭ şi a treia cu hramul Sf. Nicolae. Catedrala a fost zidită la 1825.

Edificiile statuluĭ sunt numaĭ două, un foişor de foc şi nisce cazarme cu temniţă.

Activitatea industrială şi comercială a oraşuluĭ în ḑilele nóstre e aprópe nulă, deşi posiţiunea Benderuluĭ e cât se póte de avantagiósă, oraşul fiind aşezat pe malul unuĭ rîŭ navigabil şi avênd două artere de cale ferată, din carĭ una îl légă cu Chişineul spre apus şi cu Odesa spre resărit, iar alta merge la Renĭ de pe Dunăre.

Stagnaţiunea şi amorţéla în care zace Benderul aŭ de causă pe Evreĭ, carĭ aŭ monopolisat totul în mânile lor. Rutinarĭ din fire, incultĭ şi habotnicĭ, eĭ se mărginesc în specularea poporaţiuniĭ prin camătă, cârciumărit şi micul negoţ de bâlciurĭ.

Oraşul Bender n'are absolut nicĭ un debarcader pe Nistru. In ḑilele de tîrg comercianţiĭ străinĭ nu vin din causa *cahaluluĭ* evreesc, care deţine în mânile sale atât administraţiunea, cât şi primăria (duma).

Ca fabricĭ există la Bender o fabrică de lumînărĭ de seŭ, treĭ tăbăcăriĭ, o fabrică de cărămidă şi câte-va manufacturĭ de tutun.

Marca oraşuluĭ Bender, precum şi a judeţuluĭ, este: un scut despărţit în două; pe câmpul superior e desemnat cu aur un vultur cu două capete, ţinênd în ghiare fulgerul, ale căruĭ săgeţĭ sunt îndreptate în jos; pe peptul paserei e zugrăvit Sf. Gheorghe; în câmpul inferior, de colóre négră, stă culcat un leŭ. Acest leŭ, explică heraldiştiĭ ruşĭ, amintesce pe Carol XII, biruit de Ruşĭ la Pultava. Scutul oraşuluĭ Bender, după afirmaţiunea unora, este opera personală a Impĕratuluĭ Nicolae I.

Bălţĭ.

Bălţĭ sunt capitala judeţuluĭ cu acelaşĭ nume, care însă se maĭ numesce şi judeţul Iaşĭ. Oraşul e situat sub 47°45′49″,7 latitudine nordică şi 47°55′ long. de la Rĕsărit. Construit tocmaĭ în fundul văieĭ Reutuluĭ, şi anume la gura Rîuleţuluĭ seliştea oraşuluĭ este proprietatea familieĭ Catargi şi Calmuţchi.

Ruşiĭ în scrierile lor despre Basarabia scriŭ cuvîntul Bălţĭ cu ѣ, credêndcum că acest cuvînt se derivă din cuvîntul slav *бѣлый*, alb.

Invederat că acéstă părere a Ruşilor e cu totul greşită; cuvîntul Bălţĭ provine direct de la *baltă*, ceea ce se explică prin faptul că valea Reutuluĭ e fórte băltósă.

Pe timpul domnieĭ pămîntene, Bălţĭ nu erà comună urbană, nicĭ măcar tîrguşor, şi în locul actualuluĭ oraş erà, un mic sătuleţ înămolit în nisce bălţĭ. O simplă împrejurare a făcut ca acest sat fórte rĕŭ aşezat să fie transformat în oraş capitală de judeţ.

La 1818, în ḑiua de 19 Aprilie, Impĕratul Alexandru I, venind din spre Hotin şi mergênd la Chişineŭ, a fost nevoit să înopteze la Bălţĭ, unde s'a înămolit gréua trăsură imperială. Acì i-a sosit scire despre nascerea nepotuluĭ seŭ Alexandru II şi, în amintirea acestuĭ eveniment de familie, dînsul a dat satuluĭ Bălţĭ prerogativele uneĭ comune urbane.

Noul oraş, aşezat tocmaĭ la mijlocul platouluĭ dintre Nistru şi Prut, a devenit în curînd un centru de comerciŭ pentru nordul Basarabieĭ.

Imprejurimile oraşuluĭ Bălţĭ sunt puţin pitorescĭ şi fórte triste. Nicĭ un arbore, nicĭ o livede, afară de parcul familieĭ Catargi, nu înveselesce priveliştea. Oraşul are strade strîmte nepavate, noroiόse tómna, băltóse érna şi pline de praf vara; o jumătate din oraş, anume cea centrală, se compune din dughenĭ evreescĭ, cârciume, hanurĭ—tóte construite aprópe sub acelaşĭ acoperiş colosal. Tómna, pe la Novembre, şi apoi în primăvară, întregul oraş se cufundă, cu strade cu tot, într'o mlaştină pestilentă, care exală frigurĭ palustre din cele maĭ resistente. Aceste frigurĭ decimă poporaţiunea şi renumele trist de *cuibul frigurilor* se potrivesce minunat oraşuluĭ Bălţĭ.

Suprafaţa oraşuluĭ e de 1.355 deseatine şi 1.098 stînjenĭ, din carĭ 300 deseatine sunt păşune.

Poporaţiunea Bălţilor, după recensămîntul din anul 1892, s'a constatat a fi de 11.118 locuitorĭ, din carĭ 5.968 bărbaţĭ şi 5.130 femeĭ.

După confesiunĭ, acéstă poporaţiune se împarte în următorul mod:

	Bărbaţĭ	Femeĭ
Ortodoxĭ	1.641	1.089
Catolicĭ	74	55
Armenĭ	125	100
Ruşĭ (sectanţĭ)	111	100
Evreĭ	3.600	3.543

După clase (*soslovie*), poporaţiunea se compune din:

Nobilĭ de nascere	116	126
» individualĭ	204	248
Clerul ortodox	12	11
» catolic	1	—
armén	2	—
» evreŭ	3	2
Comercianţĭ	745	620

Restul poporaţiuniĭ sunt tîrgoveţĭ (mesciane).

După datele statisticeĭ oficiale, poporaţiunea oraşuluĭ nu cresce de loc pe cale naturală, de óre-ce mortalitatea e în termin mediŭ de 1: 29 de locuitorĭ şi nascerile asemenea de 1: 29 de locuitorĭ.

Oraşul Bălţĭ numĕră peste 2.016 case, din carĭ abià 80 sunt de zid, iar restul de paiantă şi lemn. Edificiĭ publice sunt treĭ: un spital militar pentru 160 paturĭ, temniţa şi casarma cu magasiile intendenţeĭ. Tóte aceste edificiĭ sunt într'o stare miserabilă.

Oraşul posedă o singură biserică ortodoxă, una catolică, una sectantă ruséscă, o sinagogă şi 7 case de rugăciune evreescĭ, 25 dughenĭ de pétră şi 265 prăvăliĭ de scândurĭ.

Construcţiunĭ solide şi moderne oraşul n'are decât casele familieĭ Catargi şi un mare pod de pétră peste rîul Reut.

Biserica ortodoxă din Bălţĭ a fost construită de către Gheorghe Panaioti pe la 1795. Planul bisericeĭ l'a făcut talentatul architect Weisman, după modelul bisericilor catolice din Galiţia. Iconostasul, compus din fórte frumóse icóne, este opera măiastră a pictoruluĭ nostru Eustafie, care a fost adus de la Iaşĭ la Bălţĭ încă de către Principele Potiomkin.

Cu tóte bălţile ce încunjură oraşul, cu tótă defectuositatea drumurilor de comunicațiune, cu grósnica șosea pururea înomolită în stratul lutos al soluluĭ, Bălțĭ până acum încă aŭ un rol în comerciul cu vite. Sunt nu maĭ puțin de 11 iarmaróce pe an, când se adună la Bălțĭ mare număr de negustorĭ de vite. Iată datele acestor iarmaroce: 2 Februarie, 3 Martie, în septămâna întâia a Postuluĭ mare, 28 Maiŭ, 24 Iunie, 20 Iulie, 6 August, 8 Septembre, 15 Octobre, 26 Novembrie și 20 Decembre. Daraverĭ destul de marĭ se fac cu caĭ și cu vitele marĭ, carĭ se exportéză în Austria.

In ultimiĭ anĭ însă comerciul a început să scadă, atât din causa lipseĭ de export, cât și din causă că crescerea vitelor în Basarabia a degenerat mult.

Marca orașuluĭ Bălțĭ, precum și a întreguluĭ județ Iașĭ, a fost întemeiată printr'un ukaz imperial la 1826. Ea represintă: pe câmp roșu un cap de cal. Despre stabilirea desemnuluĭ, jurnalul ministerial se explică în următorul mod: «*Marca veche a ținutuluĭ Iașĭ represintă pe un cal întreg, dar de óre-ce* **până acum** *numaĭ o parte din acest județ s'a alipit la Imperiŭ, apoĭ, în amintirea acesteĭ* **despărțirĭ** *în două, s'a fixat noul desemn, care represintă numaĭ capul animaluluĭ trunchiat.*» (1)

Explicarea heraldică nu cere alte comentariĭ! Limpede și lămurit.

Orheiŭ.

Capitala județuluĭ Orheiŭ este așezată pe malul stâng al râuluĭ Reut; posițiunea sa geografică cade sub 47°22′ latitudine nordică și 46°29′ longitudine de la Răsărit.

Actualul Orheiŭ e un orășel trist, posomorît, murdar și plin de Evreĭ saracĭ; seliștea orașuluĭ aparține acum doĭ, treĭ anĭ d-neĭ Aristița Pangelos, care a murit nebună la Chișineŭ.

Orașul este zidit în apropriere de antica cetate dacă *Petrovada*, ale căreia ruine Orheniĭ le numesc până acum «vechiul Orheiŭ». Rămășițele antice ale cetățiĭ aŭ fost explorate de archeologiĭ Rușĭ și se compun din nisce ruine ce se află printre stâncĭ, precum și din subterane, în carĭ s'aŭ găsit monete antice. (2)

---

(1) *Полное собраніе Законовъ*, I, No. 232.

(2) *Записки общества. Ист. и древн.*, II, p. 806, articole de d-l Stamati.

Pe la finele secoluluĭ XIII şi la începutul secoluluĭ XIV, Orheiul a fost reşedinţa serdarilor Basarabĭ. Pe atuncĭ Orheiul erà bine cunoscut Cazacilor Zaporogĭ sub nume de *Irgheef* (1), iar Ruşiĭ îl cunosceaŭ sub numele de *Orîga*. Istoria oraşuluĭ e de alt-fel bine cunoscută, după cronicariĭ noştri, carĭ mereŭ pomenesc în cronicele lor despre Orheiŭ şi Orheienĭ.

La începutul secoluluĭ nostru Orheiul erà un orăşel neînsemnat, încunjurat de pădurĭ seculare, viĭ şi liveḑĭ. La 1836 guvernul rus l'a înălţat la rangul de capitală a judeţuluĭ şi, imediat după acéstă favóre, orăşelul a fost inundat de puhoiul Evreilor, ce a curs spre el din Podolia. Evreiĭ aŭ transformat frumosul oraş român într'un tîrguşor murdar şi insalubru.

Un şir lung de incendiĭ, de carĭ a suferit apoĭ oraşul, nu i-aŭ folosit întru nimic; din mormanele de cenuşă el pururea se ridică maĭ sărac şi maĭ murdar. Stradele sale sunt înguste, nepavate, noroióse.

Orheiul posedă de alt-fel tot ce trebue pentru a devenì în viitor un oraş avut şi plin de activitate. Capitală a unuĭ judeţ, el se află în fruntea celuĭ maĭ avut şi bine înzestrat judeţ din Basarabia; pămînt fertil, pădurĭ întinse, deşì neîngrijite şi rĕŭ gospodărite, apă abundentă, o arteră mare de comunicaţiune între Chişineŭ şi Noua-Suliţă. Dar cu tóte acestea, mulţumită uneĭ administraţiunĭ străine şi unuĭ regim politic care ucide iniţiativa privată, Orheiul depere, părăsit.

Suprafaţa oraşuluĭ Orheiŭ e de 1.282 deseatine, 650 stînjenĭ, din carĭ sub selişte sunt abià 400 deseatine, iar restul sub islaz şi maidane.

Pe domeniul oraşuluĭ se află şi délul *Ivanos*, din care se extrage var minunat. Peste o mie de stînjenĭ cubicĭ de acest var se exportéză din Orheiŭ, fiind întrebuinţat pentru construcţiunĭ în Basarabia. Délul Ivanos se dă de primărie în arendă unor Evreĭ, carĭ plătesc comuneĭ 15.000 ruble anual.

Poporaţiunea oraşuluĭ, după recensămîntul din anul 1892, este de 7.340 locuitorĭ de ambe sexe, din carĭ 3.500 bărbaţĭ şi 3.840 femeĭ.

---

(1) Costamaroff, *Запорожская Сѣчь*.

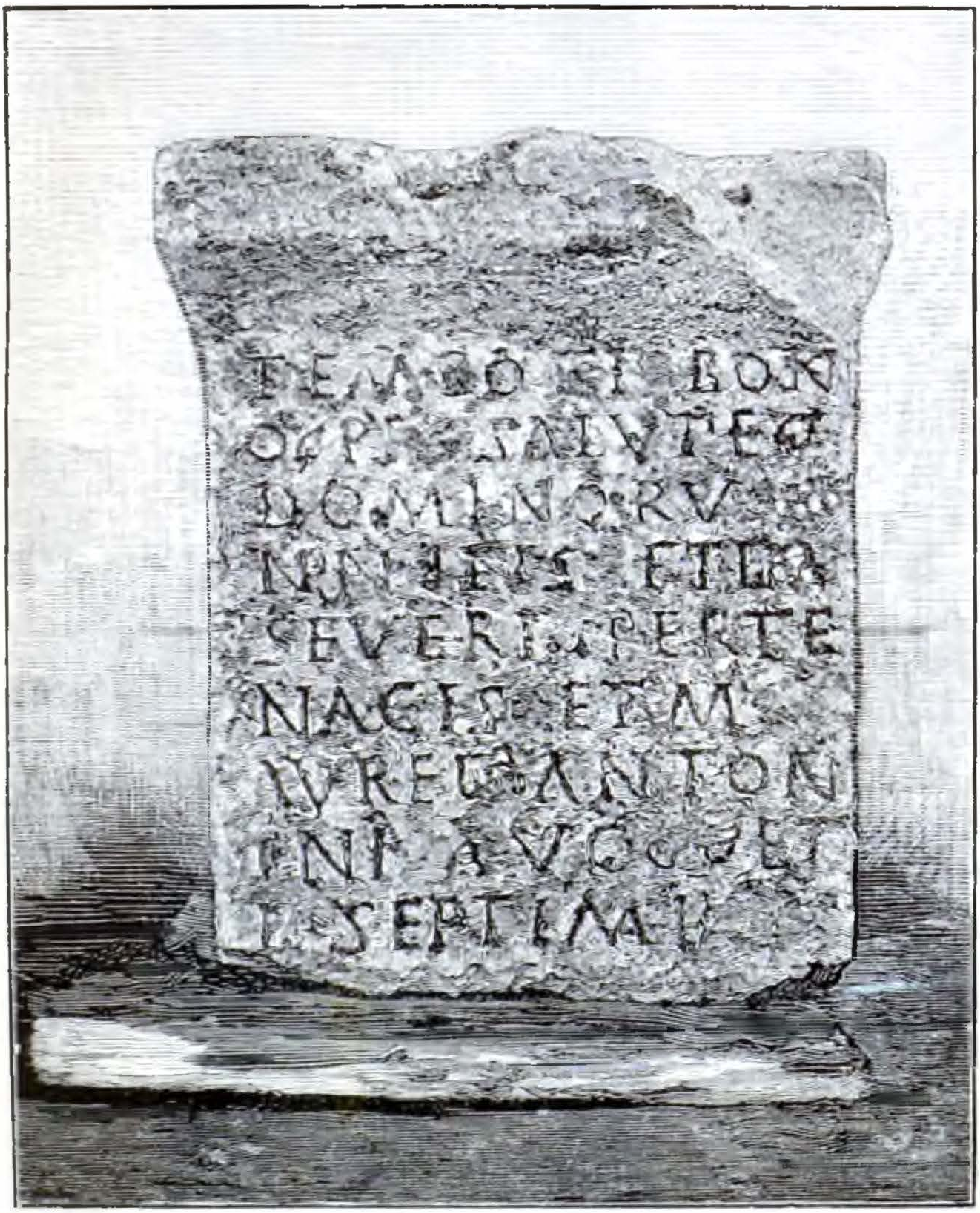
DOMINORV
SEVERI PERTE
AVREL ANTON
SEPTIMI

Piciorul uneĭ colóne cu inscripţiune latinéscă din anul 201, găsită lângă Akkerman în anul 1890. Se află acum la Museul din Odesa.

După confesiunĭ, acéstă poporațiune se împarte în:

CONFESIUNĬ	BĂRBAȚĬ	FEMEĬ
Ortodoxĭ	960	667
Rușĭ sectanțĭ (1) .	71	75
Catolicĭ	19	11
Armenĭ	51	71
Evreĭ	3.208	2.997

După clase (sosloviĭ), poporațiunea se compune din:

CLASE	BĂRBAȚĬ	FEMEĬ
Nobilĭ ereditarĭ . .	19	11
individualĭ .	17	5
Clerul ortodox . .	14	14
armén . . .	1	2
evreŭ . . .	16	9
Comercianțĭ . . .	450	286

Restul poporațiuniĭ sunt *mesciane* (tîrgovețĭ).

După datele statisticeĭ oficiale, reese că în Orheiŭ se nasc pe an în termin mediŭ 209 copiĭ, adecă vine câte un născut pentru 20 locuitorĭ pe an.

De altă parte mortalitatea anuală fiind în termin mediŭ de 136 ĭnșĭ, ceea ce dă câte 1 mort pentru 32 locuitorĭ, prin urmare sporul în crescerea normală este de 76 pentru totalul poporațiuniĭ orașuluĭ pe an.

Numĕrul caselor este de 762. Tóte casele sunt construite de pétră calcară, care se extrage din nisce cariere din apropierea orașuluĭ.

---

(1) In general vorbind, Rușĭ sectanțĭ locuesc în Basarabia prin orașe și lângă orașe și tirgușóre. Numĕrul lor se urcă aproximativ până la 20.000 suflete. In numĕr maĭ mare eĭ locuesc în județele: Ismail, 9.000 ómenĭ; Hotin, 3.000; Bendor, 2.000; Soroca, 1.500; Orheiŭ, 500; Akkerman, 300; Bălțĭ (jud.), 200; lângă Chișineŭ și în Chișineŭ 1.200. Кишинев. Еп. Вѣд. 1890, No. 14—15, p. 628.

Orașul posedă două biserici ortodoxe, o biserică armenéscă, o sinagogă și mai multe case de rugăciune evreesci.

Biserica catedrală a orașului cu hramul Sf. Dimitrie a fost zidită de către Vasile Lupu, Domnul Moldovei (1), pe la 1636—52. De-asupra ușei de intrare s'a păstrat până acum următórea inscripțiune în limba slavă:

«Изволеннем Отца и съ поспешеніем Сына и свръшеніем Свя-
«таго Духа нача и създа съ храм въ имѣ святаго славнаго вели-
«каго мученика мироточиваг Димитрие чудотворс Іо Басіліе воевод
«Божьѣ милостію господар земле Молдавскои и госпож ег Тодосіа и
«чад ихъ Іоан воевода».

Adecă: «*Cu voia Tatălui, ajutorul Fiului și săvîrșirea Sf. Duh, a început și a zidit acéstă biserică în numele sfîntului slăvit și mare martir Dimitrie făcĕtor de minuni, Io Vasile Voevod, cu mila lui Dumnedeŭ Domn al Moldovei, și Domnița Sa Tedosia și fiul lor Ioan Voevod.*» (Fig. 12.)

Anul de pe inscripțiune e șters cu desăvîrșire și ilisibil.

Biserica acésta nu posedă cevà deosebit în architectura sa, iar în lăuntru are multe icóne frumóse și, între cele sfinte, o cruce de lemn fórte veche. Acéstă cruce e obiectul unei mari venerațiuni a enoriașilor. Se dice de către bĕtrâni, cari ar fi audit la rîndul lor de la părinți, cum că pe timpul Tătarilor, când locuitorii s'aŭ închis în biserică, sf. cruce a fost străpunsă de mai multe sulițe tătaresci și a cădut jos; ridicată, ea a fost ascunsă în podul bisericei până pe la 1848, când în fine a fost din noŭ scósă din pulbere și pusă într'un scrin cu gémuri.

Orașul Orheiŭ numĕră peste 149 prăvălii. Activitatea sa comercială e neînsemnată. Afară de var, nu există altă producțiune locală; tăbăcăria, confecțiunea luminărilor de seŭ, cu cari altă dată se îndeletniciaŭ locuitorii, astădi aŭ dispărut.

Orheiul are o singură șcólă publică primară.

Marca orașului, precum și a județului, întărită la 1826, este următórea: pe câmp albastru un arbore. (2)

---

(1) D-l Nakko, istoricul muscălesc al Basarabiei, scrie în cartea sa că biserica acésta a fost zidită de Stefan-cel-Mare; aceeași greșéla o face și d-l Zasciuc. Ambii de sigur că n'aŭ sciut despre existența inscripțiunii.

(2) *Полное Собр. Законовъ*, I, No. 232.

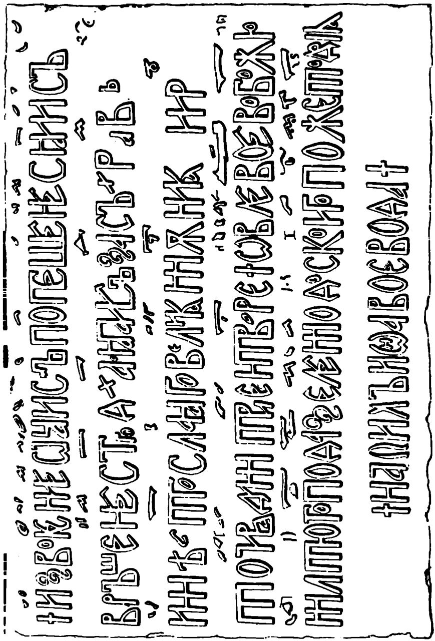

Fig. 12. — Inscripţiunea de la biserica Sf. Dimitrie din Orheiu

Soroca.

Oraşul Soroca este aşezat lângă Nistru, într'o vale adîncă, care face parte propriŭ ḑis din malul drept al rîuluĭ. Posiţiunea geografică a oraşuluĭ cade sub 48°36′ latitud. nordică şi 46° longit. de la Rĕsărit.

O călĕtorie maĭ pitorescă prin Basarabia niciĭ că se póte face, decât alegênd şoséua cea mare dintre Bălţĭ şi Soroca. Drumul merge mereŭ de-alungul văieĭ Reutuluĭ. Intrégă acéstă vale e de o fertilitate uimitóre: la drépta şi la stânga şoseleĭ, cât póte cuprinde ochiul, se întind lanurĭ cu bucate suculente; în apropiere de Soroca privelıştea se schimbă, peisagele ce se desfăşură amintesc aidoma locurile cele maĭ pitorescĭ de pe Rin saŭ Elba. Malurile Nistruluĭ se ridică trufaşe, acoperite acì cu pădurĭ, colo cu stâncĭ uriaşe de granit; maĭ departe, spre vale, şoséua şerpuesce sub umbra pădurilor seculare, a căror maiestósă tăcere e întreruptă de sgomotul isvórelor ce curg spre Nistru. Urcând în fine cel de pe urmă dél, şoséua se îndréptă de-alungul Nistruluĭ, care în zigzagurĭ îşĭ sfredelesce printre stâncĭ albia sa maiestósă.

Oraşul Soroca posedă o climă superbă; apele Nistruluĭ îĭ daŭ pescele cel maĭ delicat, ca cega şi nisetrul, icre próspete etc., grădinile şi viile sale sunt vestite, câmpiile ce-l încungióră sunt din cele maĭ blagoslovite din Basarabia

Partea veche a oraşuluĭ este locuită numaĭ de Evreĭ. Acéstă parte îşĭ păstréză înfăţişarea orientală. Din oraşul vechiŭ, pentru a intrà în oraşul noŭ, e necesar a urcà o stradă cu pantă mare. Tot din oraşul vechiŭ, urcând o cărare, călĕtorul ajunge printre stâncĭ uriaşe la nisce peşterĭ săpate în pétra calcară a munteluĭ. Aceste peşterĭ aŭ păstrat până acum înfăţişarea mistică a unor temple antice. Se crede cum că în adevĕr suntem acì în faţa unor rĕmăşite preţióse ale vecheĭ domniĭ dace. In aceste locurĭ se adăpostiaŭ creştiniĭ Dacĭ, fugind de urgia persecuţiunilor lumiĭ păgâne. Bisericele din stâncile de lângă Soroca aŭ conservat până acum nisce subterane cu coridóre, în carĭ, ca şi în catacombele Romeĭ, se ascundeaŭ creştiniĭ în ḑile de urgie. Lângă satul *Grădişte*, s'aŭ păstrat chiar şi rĕmăşiţele uneĭ bisericĭ antice.

Sub domnia Genovesilor pe Marea Négră, oraşul Soroca a fost o *emporie*, cunoscută sub numele de *Olchionia*. (1) Acì Genovesiĭ aveaŭ întrepositele lor de marfă, acì de asemenea se adunaŭ bucatele, lâna, etc., ce eĭ aduceaŭ din Podolia. Olchionia pe aceste vremurĭ erà decĭ o staţiune întărită pe drumul dintre Moncastro şi Sucéva.

După cucerirea Constantinopoleĭ de către Mohamet II, când, sub invasiunea Musulmanilor, s'aŭ nimicit coloniile italiene de pe Marea Négră, a sunat ultima oră şi pentru Olchionia.

In secolul XV Stefan-cel-Mare a reconstruit vechile întărirĭ genovese de la Soroca şi póte din aceste timpurĭ tocmaĭ oraşul îşĭ căpĕtă şi numele de Soroca (2), de óre-ce Domnul Moldoveĭ a sorocit un termin pentru ridicarea nouĕlor întărirĭ. Oraşul Soroca, ca punctul cel maĭ expus din spre rĕsărit, în trecutul sĕŭ istoric a fost pururea arena celor maĭ gróznice invasiunĭ. Acì, la picióрele zidurilor sale, se desfăşuraŭ răsbóiele cele crude şi sângeróse dintre Polonia şi Turcia, dintre Tătarĭ, Moldovenĭ şi Cazacĭ.

In aniĭ 1634—54 Hatmanul Zaporogilor Bogdan Chmelnitski, pentru că Lupu-Vodă i-a refusat mâna fiiceĭ sale Ruxandra, cerută de soţie pentru Timuş, fiul Hatmanuluĭ, a prădat şi devastat Soroca.

Maĭ târḑiŭ Soroca a fost pentru a doua óră prădată de Valachĭ, carĭ goniră pe Lupu-Vodă şi-l siliră a fugì la Cihirin. La 1654 Timuş Chmelnitski, în fruntea a 8.000 Cazacĭ, a ocupat Soroca, a risipit pe inimicĭ şi a redat luĭ Lupu socrul sĕŭ, tronul Moldoveĭ.

La 1692 Soroca a fost ocupată de Polonĭ, carĭ s'aŭ apĕrat acì în contra luĭ Mustafa-Paşa.

La 1711 Petru-cel-Mare, trecĕnd cu armata spre Prut, a ocupat Soroca, măcelărind pe locuitoriĭ sĕĭ. La Prut Ţarul a fost bătut de Turcĭ şi a fost silit să accepte cele maĭ ruşinóse condiţiunĭ de pace pentru a nu fi luat în plean.

---

(1) ***Weltman***, p. 88; —***Stamatti***, *Записки Общ. истор. и древн.*, II;—Cantemir, *Cron. Mold.*

(2) C. Chanatski, *Одесскій Вѣстникъ* din 1859, No. 61, scrie următórele: In alte timpurĭ locuitorĭĭ săracĭ prigoniţĭ de Tătarĭ se ascundeaŭ prin codriĭ şi stâncile de pe malul Nistruluĭ. Acì s'aŭ format apoĭ nisce schiturĭ, şi vechile ruine genovese serviaŭ de adăpost. Locuitoriĭ invecinaţĭ ḑiceaŭ acestor fugarĭ *saracĭ*, de acì şi seliştea lor a fost numită *Saraca*.

La 1738 Soroca a cădut prada luĭ Cannist din Mirgorod, care a ars o.

Actualul oraş Soroca se află aşezat în mijlocul unuĭ judeţ poporat şi industrial.

Suprafaţa oraşuluĭ este de 2.036 deseatine, 1.168 stînjenĭ, din carĭ $^{3}/_{4}$ sunt sub păşune, stâncĭ şi maidanurĭ; poporaţiunea oraşuluĭ, după recensămintul din anul 1892, erà de 12.118 locuitorĭ, din carĭ bărbaţĭ 6.095 şi femeĭ 6.023.

După confesiunĭ, poporaţiunea se împarte în:

CONFESIUNĬ	BĂRBAŢĬ	FEMEĬ
Ortodoxĭ	3.500	3.076
Catolicĭ	15	21
Armenĭ	43	?
Evreĭ	2.700	2.763

După clase (soslovie), poporaţiunea acésta se compune din:

Nobilĭ ereditarĭ	36
» individualĭ	10
Clerul ortodox	19
» evreŭ	7
Comercianţĭ	913

Restul poporaţiuniĭ sunt tîrgoveţĭ (mesciane).

Din studiul tabelelor statisticeĭ oficiale, atât ale Statuluĭ, cât şi ale *Zemstvourilor* pentru mişcarea poporaţiuniĭ oraşuluĭ Soroca pe aniĭ 1889—1892, reese că în termin mediŭ se nasc pe an 215 copiĭ, ceea ce face un prunc pentru 23,4 locuitorĭ; mor pe an în termin mediŭ 160 inşĭ, adecă 1 pentru 313 locuitorĭ.

Aceste două mediĭ demonstră că Soroca se bucură de o climă sănătósă şi că sănătatea publică este păzită acolo de împrejurărĭ naturale fericite.

Soroca posedă 1.780 case, o biserică ortodoxă, o sinagogă şi 16 case de rugăciune evreescĭ. Fiind aşezat pe malul Nistruluĭ, oraşul, cu tóte neajunsurile de carĭ sufere, cu tótă administraţiunea rea, totuşĭ încarcă până acum peste *100 de* *galere* cu bucate, carĭ se transportă de acì în jos spre Maiaki. Grîul este de obiceiŭ obiectul principal al negoţuluĭ; cantitatea de grîŭ transportat anual din Soroca se urcă la respectabila cifră de 50.000 cetverti. (1)

In timpiĭ din urmă s'a concentrat în Soroca mare parte din industria tutunuluĭ din Basarabia. Acéstă industrie, care acum ḑece anĭ luase un mare avînt, tutunurile din Basarabia începênd a concurà pe pieţele Rusieĭ cu tutunurile din Caucas şi Crimea, astăḑĭ a decăḑut, din causa rapacităţiĭ nechibzuite a Evreilor, carĭ, printr'o exploatare necumpĕnită a cultivatoruluĭ ţĕran, l'aŭ silit să părăséscă cultura acesteĭ plante.

Locuitoriĭ mărginaşĭ din Soroca se maĭ ocupă totuşĭ încă cu cultura tutunuluĭ, dar numaĭ pentru consumaţiunea locală. De la satul *Ţipila* întregul judeţ altă dată se ocupà cu acéstă îndeletnicire, vînḑênd tutun Evreilor din Soroca, carĭ îl asortaŭ, apoĭ asortat în păpuşĭ îl vindeaŭ fabricanţilor din Odesa, Jitomir, Berdicef, Balta şi parte pentru export în Galiţia. Din fabricele rusescĭ, tutunul de calitate superióră treceà dejà în consumaţiune sub nume de tutun turcesc; calitatea inferióră se strecurà prin Bălţĭ, ca tutun de contrabandă, în România. Acum acest comerciŭ a decăḑut cu totul. Un pud (2) de tutun din Ţipila se vinde la Odesa cu preţ de 15—20 ruble în foĭ, iar pe loc ţĕranul nu capĕtă de la Evreĭ decât mult 2 $^1/_2$—3 ruble.

Afară de tutun locuitoriĭ din Soroca se ocupă şi cu viile, iar oraşul Soroca posedă împrejurul sĕŭ peste o sută de viĭ, carĭ produc anual vre-o 10.000 vedre vin. Maĭ cu sémă acum câţĭ-va anĭ a fost renumită via luĭ d-l Gafencu, cu viţa sa de Bordeaux.

In oraşul Soroca se maĭ fac pe o scară mică *cojóce*, renumite altă dată.

Hotin.

Oraşul Hotin, capitala judeţuluĭ cu acelaşĭ nume, se află la marginea extremă a Basarabieĭ de la méḑă-nópte. Posiţiunea sa geografică cade sub 48°23′ lat. de la Nord şi 44°10′

---

(1) Cetveric=57.747.668 galloni=2.683.771.935 litri.

(2) Pud=0,32702 centner.

long. de la Rĕsărit. Orașul este așezat la distanță de 5 verste (1) de la granița austriacă și la 22 verste de orașul Podolieĭ Camenița.

Hotinul e construit pe malul drept al Nistruluĭ; acest mal e abrupt, înalt și se află format din pólele a douĕ délurĭ, carĭ se unesc. Din causa configurațiuniĭ soluluĭ, orașul se desparte în patru și anume: în orașul central, mahalalele *cațapéscă* și *ruséscă*, unde e cetatea, și mahalaua *Rumna*: a patra parte o formézǎ cătunul *Cameni-Iar*.

Hotinul e vestit în analele țĕrilor românescĭ și letopisețele nóstre pomenesc mereŭ falnicul sĕŭ nume.

Intemeiătorul Hotinuluĭ, după legenda istorică, fost Cotizon, care a domnit în secolul III după Christos și a fost ucis de Romanĭ sub conducerea luĭ Lentul. Orașul dac se numià pe atuncĭ *Choțim*, de unde se trage și actualul sĕŭ nume.

In ceea ce privesce cetatea, apoĭ ea e pur genovesă, ceea ce se dovedesce perfect prin architectura antică a turnuluĭ construit pe înălțimea de pe malul Nistruluĭ. Este însă probabil că acest turn făceà altă dată parte din întăririle carĭ încunjuraŭ stațiunea comercială, precum acésta se observà pretutindenea unde Genovesiĭ își aveaŭ factoriile lor pe Marea Négră.

După domnia genovesă, Hotinul a devenit un oraș însemnat al Moldoveĭ, ceea ce se dovedesce și prin faptul că dejà la 1459 Stefan IV, Domnul țĕriĭ, încheiase o convențiune cu Regele Casimir al Poloniel, prin care acesta din urmă se legà de a nu neliniștì pe locuitoriĭ Hotinuluĭ, de a nu poprì pescuitul și de a nu împedicà circulațiunea vaselor în jos pe Nistru. (2)

Stefan-cel-Mare a restaurat vechile întărirĭ a cetățiĭ și a ridicat importanța orașuluĭ. La 1476, după răsboiul cu Mahomet II, vitézul Domn s'a retras sub zidurile Hotinuluĭ, de unde apoĭ, după opt anĭ, iarășĭ Orheieniĭ, Codreniĭ și cu alțĭ Moldovenĭ aŭ dat pept cu gróznicul dușman. După mórtea luĭ Stefan Turciĭ aŭ năvălit asupra Moldoveĭ și aŭ ocupat şi cetatea Hotinuluĭ. (1) In curînd însă aŭ fost siliţĭ a redà Moldoveĭ vechia sa cetate.

---

(1) Versta=700 stînjenĭ, stînjenul=7 picióre. O verstă=0,937398 kilometri.

(2) *Запис. общ. истор. и древн*, II, p. 805.

La 1563 Despot-Vodă se pregătià la Hotin pentru răsboiŭ cu Wischnevetski, Hatmanul Cazacilor.

La 1600 Michaiŭ-Vitézul, învingênd sub Hotin pe Moldovenĭ, în fruntea cărora erà Stefan Movilă, a ocupat cetatea, silind pe Ieremia Movilă să fugă în Polonia. Peste un an după acésta Moldoveniĭ aŭ reocupat cetatea.

In secolul XVII, peripeţiile luptelor s'aŭ desfăşurat mereŭ sub zidurile Hotinuluĭ, unde aŭ curs şiróie de sânge românesc, ce a stropit acest pămînt român. Cetatea Hotin ba. treceà în mânile Polonilor, Cazacilor, Turcilor, ba erà reocupată de stăpâniĭ seĭ. Aşà de pildă la 1617 Hotinul a fost ocupat de Hatmanul Cazacilor Jolchewski, iar la 1621 Poloniĭ aŭ luat cetatea, unde s'aŭ apěrat în contra luĭ Osman, dar la 1650 Hotinul iarăşĭ a fost al Moldoveĭ şi în zidurile sale s'a închis Lupu-Vodă, împresurat de Cazaciĭ luĭ Chmelnitski

La 1653, după mórtea luĭ Timuş, ucis sub zidurile Suceveĭ, Bogdan Chmelnitski a distrus armata luĭ Cazimir, împresurând-o lângă Ivanţa (sat de lângă Hotin).

La 1673 Hotinul a cădut pradă Turcilor, iar Ioan Sobieski în fruntea a 50.000 de ómenĭ cât pe acì erà să smulgă cetatea din mânile Turcilor; chemat grabnic la Varsovia pentru a se urcà pe tron, el a părăsit câmpul de bătaie şi s'a retras.

La 1674 Turciĭ, sub comanda Sultanuluĭ Mahomet IV, aŭ asediat Cameniţa, iar cetatea Hotin a fost întórsă Moldoveĭ; armata turcéscă, părăsind-o, a trecut în Ukraina şi în unire cu Hatmanul Cazacilor Doroşenco a făcut rasboiŭ Rusieĭ.

La 1689 Ioan Sobeski, Regele Polonieĭ, voind să silécsă pe

---

(1) Există o legendă poporală, cunoscută şi aḍi Hotinenilor, după care cetatea Hotin a fost apěrată de Domniţa Maria, soţia luĭ Stefan-Vodă şi fiica luĭ Radu-Vodă. Paşa, care comandà armata turcă, s'a îndrăgostit de Domniţă şi i-a propus a devenì soţia sa, iar Domniţa, prefăcêndu-se că primesce, a pus condiţiunea ca Turciĭ să înceteze de a bate cetatea, să ajute la repararea cetăţiĭ şi s'o înarmeze cu gurĭ de foc. Turciĭ aŭ îndeplinit tóte, şi atuncĭ Moldoveniĭ, puind mâna pe cetatea reparată, aŭ început o nouă luptă. Orĭ-cum însă, vitejiĭ aŭ fost învinşĭ şi, înainte de a se retrage armata română, Domniţa Maria s'a aruncat de pe feréstra turnuluĭ în valurile Nistruluĭ.

Constantin Cantemir a declarà răsboiŭ Turcilor, a asediat Hotinul.

La 1711, după fuga luĭ Dimitrie Cantemir în Rusia, Turcii aŭ ocupat Hotinul, unde aŭ şi lăsat o garnisónă. Pentru întreţinerea acesteĭ garnisóne Pórta a dăruit aprópe întregul judeţ cetăţiĭ oraşuluĭ. Domeniul dăruit a fost numit *raiaua Hotinuluĭ*. Ocupând cetatea, Turciĭ aŭ reconstruit cu ajutorul inginerilor francesĭ întăririle sale.

Fig. 13 arată înfăţişarea acesteĭ veche cetăţı românescĭ în ḑilele nóstre.

Pe timpul răsbóielor Rusieĭ cu Turcia, cetatea Hotin a fost de maĭ multe orĭ bătută de Muscalĭ. Intâia óră Feldmareşalul rus Minich, asediând cetatea şi negăsind în ea decât 765 Turcĭ comandaţĭ de Colciac-Paşa, a luat-o fără mare vĕrsare de sânge. După tractatul de pace încheiat la Belgrad în anul 1739, Ruşiĭ aŭ părăsit cetatea.

La 1768 Sultanul Mustafa III, declarând răsboiŭ Rusieĭ, a concentrat armata turcă lângă Hotin. După un asediŭ lung, Turciĭ aŭ remis cetatea Ruşilor. Iar după încheiarea Tractatuluĭ de pace de la Kuciuk-Kainargi din anul 1774, Hotinul a fost din noŭ ocupat de Turcĭ.

In anul 1787 cetatea a fost iarăşĭ asediată de Ruşi, aliaţĭ astă dată cu Austriaciĭ, sub comanda Principeluĭ de Coburg. In ḑiua de 18 Septembre 1787 armata austriacă a silit în fine pe Turcĭ a capitulà şi cetatea Hotin cu 167 tunurĭ şi mare cantitate de muniţiunĭ de răsboiŭ a căḑut în mânile Austriacilor.

La 1788 garnisóna austriacă a remis cetatea garnisóneĭ rusescĭ, iar la 1791, după pacea de la Iaşĭ, Turcia a reocupat vechia cetate a Moldoveĭ.

La 1806 Ruşiĭ sub comanda luĭ Michelson aŭ asediat Hotinul, Turciĭ aŭ capitulat, puind ca condiţiune liberarea garnisóneĭ cu arme şi bagagiĭ. Condiţiunea a fost acceptată şi armata rusă, fără a fi făcut un singur act vitejesc, a ocupat cetatea. La 1812, după Tractatul din Bucurescĭ, Turciĭ aŭ cedat Rusieĭ întrégа parte a Moldoveĭ dintre Prut şi Nistru şi guvernul rus a cucerit acest pămînt românesc fără vĕrsare de sânge, fără jertfe vitejescĭ. Cetatea Hotin a fost imediat decretată fortărétă de gradul al doilea.

De atuncĭ şi până pe la 1850 Ruşiĭ restaurară mereŭ vechile întărirĭ ale cetăţiĭ, iar la 1856, după ce o comisiune de inginerĭ militarĭ a emis părerea că cetatea Hotin, construită într'o înfundătură dominată de maĭ multe înălţimĭ ce o încunjură, nu corespunde meniriĭ sale, guvernul rus a desfiinţat cetatea.

In trecutul sĕŭ sbuciumat, Hotinul a fost un oraş frumos şi avut; încunjurat cu grădinĭ, el aveà şi maĭ multe edificiĭ marĭ. Acum, firesce, din tótă acea splendóre de altă dată nimic n'a maĭ rĕmas. Edificiile marĭ de altă dată aŭ căḑut în ruină, grădinile cu pomĭ şi fântânele aŭ dispărut, şi în locul unde poporaţiunea plină de vlagă ţineà pept atâtor duşmanĭ, astăḑĭ locuesc nisce Evreĭ săracĭ, carĭ, după obiceiul lor, aŭ pângărit Hotinul de altă dată, prefăcêndu-l într'un murdar tîrguşor. Şi dacă s'ar sculà acum din mormîntul sĕŭ vre-unul din Paşiĭ, carĭ se resfăţaŭ în zidurile vecheĭ cetăţĭ românescĭ şi ar vedé Hotinul modern, de sigur că ar plânge pe ruinele sale, precum ar plânge un Maur pe dărămăturile Alhambreĭ.

Actualul Hotin posedă o suprafaţă de 2.224 deseatine, 880 stînjenĭ, din carĭ $^1/_4$ pămînt se află sub liveḑĭ.

Poporaţiunea Hotinuluĭ după recensămîntul din anul 1892, s'a constatat a fi de 20.283 locuitorĭ, din carĭ peste 14.000 sunt Evreĭ.

După clase (soslovie), poporaţiunea se împarte în:

Nobilĭ ereditarĭ	81
» individualĭ	410
Clerul ortodox	127
» armén	2
evreŭ	33
Comercianţĭ	1795

Restul poporaţiuniĭ sunt mesciane (tîrgoveţĭ).

Din tabelele statisticeĭ rusescĭ privitóre la mişcarea poporaţiuniĭ oraşuluĭ reese că în termin mediŭ se nasc pe an peste 416 prunciĭ, ceea ce dă câte un născut pentru 33 locuitorĭ; mor pe an în termin mediŭ 329 inşĭ, adecă unul la 42 locuitorĭ. Diferenţa decĭ în plus între nascerĭ şi mortalitate este de 87 pe an.

Oraşul Hotin posedă 1.982 case, din carĭ 49 edificiĭ de stat, 3 biserici ortodoxe, una armenéscă, una catolică şi 12 case evreescĭ de rugăciunĭ.

Posiţiunea oraşuluĭ în apropiere de graniţa austriacă şi de orașul Camenița face ca viéța să fie acolo eftină și comodă; de aceea tocmaĭ funcționariĭ rușĭ din Basarabia și Podolia, după ce se retrag la pensiune, se stabilesc cu locuința la Hotin. Mahalaua *Rumle* e plină de aceștĭ funcționarĭ.

Comerciul și industria Hotinuluĭ sunt nule. Evreiĭ se ocupă mult cu contrabanda.

Marca Hotinuluĭ e: pe câmp de aur treĭ turnurĭ, din carĭ, cel din mijloc are la vîrf semi-luna, de-asupra căreia sunt atârnate două săbiĭ încrucișate, iar de-asupra săbiilor o cruce de argint.

Ismail.

De la punctul extrem al Basarabieĭ de la méḑă-nópte să trecem acum la punctul tocmaĭ opus al Basarabieĭ de la méḑă-ḑi.

In descrierea orașelor din acéstă parte a Basarabieĭ vom fi maĭ scurțĭ, pentru că orașele Bolgrad, Ismail, Renĭ, Chilia aŭ fost nu de mult încă obiectul unor numeróse scrierĭ publicate, atât în mod oficial, cât și particular, de publiciștiĭ și istoriciĭ noștri pămîntenĭ.

Pe malul brațuluĭ Chilia, la depărtare ca de 72 kilometri de gurile Dunăriĭ se află așezat orașul Ismail.

Altă dată o cetate formidabilă, Ismailul, prin întăririle sale, póte fi considerat de o cetate fórte veche; în ceea ce privesce însă orașul propriŭ ḑis, el a fost întemeiat abiă pe la 1811 de către Generaluĭ Tucĭcoff, care-l creă dintr'un singur tîrgușor (posad) neînsemnat.

Cetatea Ismail a fost altă dată una din întăririle turcescĭ de primul rang. Sub zidurile acesteĭ cetățĭ s'aŭ desfășurat peripețiile unor răsbóie crâncene dintre Rusia și Imperiul Otoman.

La 1790 în ḑiua de 11 Decembre cetatea Ismail a fost luată de către vestitul Suvaroff. Turciĭ aŭ perdut în acea ḑi peste 23.000 de ostașĭ, iar Rușiĭ aprópe tot atât. După tractatul de pace, cetatea Ismail a trecut din noŭ la 1791 în mâna Turcilor, iar la 1809 Rușiĭ a reocupat-o din noŭ.

In anul 1830 Impĕratul Nicolae I a dăruit orașuluĭ Ismail un fel de autonomie administrativă în înțelesul rusesc, adecă o autonomie militară, şi Ismailul formă un *gradonacialstvo*, administrat de un General.

După Tractatul din Paris din anul 1856, Ismailul a trecut la România; Moldova îşĭ recăpĕtă vechiul sĕŭ pămînt. Dar în ḑiua de 14 Aprilie anul 1877 armata rusă îl ocupă din noŭ şi Tractatul din Berlin alipì din noŭ Ismailul la Imperiul Rus. (Fig. 14).

Oraşul Ismail este în ḑilele nóstre centrul judeţuluĭ cu acelaşĭ nume. Poporaţiunea sa, după recensămîntul din anul 1892, s'a urcat la cifra respectabilă de 32.534 locuitorĭ, din carĭ 15.634 bărbaţĭ şi 17.892 femeĭ.

Chilia.

Chilia de astăḑĭ este un neînsemnat tîrguşor (zaştatni) din judeţul Ismail.

Poporaţiunea sa, după recensămîntul din anul 1892, este de 8.014 suflete, din carĭ 8.086 bărbaţĭ şi 3.928 femeĭ.

Posiţiunea geografică a Chilieĭ cade sub 45°26′ longit. Nord şi 40°56′ latid. de la Rĕsărit după 1-ul meridian. De la Chişineŭ până la Chilia pe şoséua cea mare sunt 365 verste.

După uniĭ din istoriografĭ, Chilia actuală se află aşezată tocmaĭ acolo unde în antichitate a fost *Achilea*; de acì, ḑic uniĭ, din cuvîntul grecesc Αχήλλεα, derivă cuvîntul *Chilia*. Aşà dar, în afară de anticul sĕŭ nume de *Licostoma*, cum numiaŭ acest oraş Veneţieniĭ şi Genovesiĭ în secolul XIV, după spusele luĭ Cantemir, oraşul maĭ aveà şi un alt nume maĭ clasic, în onórea ḑeuluĭ Achileos, a căruia insula se află la gura braţuluĭ Chilia.

Pentru noĭ Româniĭ, Chilia ne-a conservat până acum unul din vechile monumente istorice fórte însemnate. Acest monument românesc este biserica Sf. Nicolae făcĕtorul de minunĭ. Biserica acésta a fost zidită la 1648 de către Vasile Lupu, Domnul Moldoveĭ.

Zidurile bisericiĭ sunt construite din pétră şi cărămidă şi forméză un pătrat prelung, care spre rĕsărit se isprăvesce printr'un semi-cerc. In acest semi-cerc se află sf. masă. Lungimea bisericiĭ e de 8 stînjenĭ, iar lărgimea de 3 stînjenĭ. Biserica e afundată în pămînt, avĕnd şépte trepte pentru scoborîş. Sus la uşa de intrare este o placă de pétră, acoperită cu o inscripţiune slavă, frumos săpată. Iată textul inscripţiunii:

«Изволеніем Отца и поспѣшеніем Сына и съвръшеніемъ Святаго «Духа Изволи благочестивія и христолюбивіи Іо Василіе Воевода, «Божіею милостію господарь земли Молдавское Създа церковь по «срѣдь градъ килійскій. И се храмъ святого іерарха и чюдотварца «Николае. И нача здати въ лѣто ЗРНЗ мѣсяца маіа А и свърши «въ лѣто ЗРНЗ мѣсяца Маіа А.»

Adică: «Cu voinţa Tatăluĭ, ajutorul Fiuluĭ şi săvîrşirea Sf. Duh. Cu voia prea cuviosuluĭ şi de Christos iubitoruluĭ Io Vasile Voevod, cu mila Luĭ Dumneḑeŭ Domnul ţĕriĭ Moldoveĭ, a făcut biserică în mijlocul oraşuluĭ Chilia. Şi acesta este hramul Sf. Ierarch şi făcĕtor de minunĭ Nicolae. Şi a început a zidì în anul 1648 Maiŭ 1 şi a isprăvit în anul 1658 Maiŭ 1.

Aşà dar inscripţiunea lămuresce pe deplin când şi către cine a fost zidită acéstă biserică.

Uşa de intrare în biserică e una singură şi aceea mică, şi, din spre drépta, ea duce în *pridvor*, din care apoĭ bărbaţiĭ se îndréptă spre drépta, iar femeile la stânga, unde pentru acestea din urmă este construit un fel de promontoriŭ, care în tóte bisericile vechĭ din Orient se numià «cămară». Biserica capĕtă lumină din afară prin ḑece ferestre micĭ. Există o intrare specială pentru preot, dar intrarea de aḑĭ cu galeria sa sunt de o construcţiune nouă.

Iconostasul bisericeĭ e de lemn sculptat şi datéză de la 1809, când a fost făcut pentru a înlocuì cel vechiŭ; sub iconostasul actual se găsesce însă o scândurică din cel vechiŭ şi pe dînsa stă scris: «Darul robuluĭ luĭ Dumneḑeŭ Dumitru, fiul Io Privan.» Podelele bisericeĭ sunt făcute din petre funerare cu inscripţiunĭ grecescĭ, turcescĭ, armenescĭ; tóte aceste inscripţiunĭ datéză din secolul trecut.

Biserica din Chilia a fost altă dată a mănăstiriĭ şi în anul 1791 a primit ca dar 206 deseatine şi 60 stînjenĭ pămînt în judeţul Akkerman, lângă satul Gălilescĭ, locul numit *Mecet*, asemenea şi dreptul de a pescuì în rîuleţul Catlabug, parte din spre satul Chisliţa. Darul acest i-a fost făcut de către Generalul rus Golenisceff-Cutuzoff, care nicĭ odată n'a fost proprietar asupra pămîntuluĭ dăruit. Cu tóte acestea Ţarul a întărit darul printr'un ukaz imperial cu data de 26 Novembre 1826.

Biserica posedà altă dată o evanghelie fórte rară din secolul XVII, care acum se păstréză în Museul nostru din

Bucurescĭ. Evanghelia acésta are portretul luĭ Mateiŭ Basarab şi al soţieĭ sale Elena, îmbrăcaţĭ în costumele Domnilor din acea epocă. (1)

Bolgrad.

Acest oraş póte fi considerat drept capitala coloniilor bulgare din Basarabia. In ḑilele nóstre oraşul este lipsit de orĭ-ce importanţă administrativă, saŭ cum ḑic Ruşiĭ *«za-ştatom»*. După recensămîntul din anul 1892 oraşul numĕră o poporaţiune de 10.179 locuitorĭ de ambe sexe şi face parte din judeţul Ismail.

Oraşul are un gimnasiŭ şi un liceŭ numit «Liceul Impĕratuluĭ Alexandru II». După trecerea celor treĭ judeţe din Basarabia spre Rusia, guvernul rus a interḑis imediat predarea obiectelor în limba bulgăréscă, atât în gimnasiŭ, cât şi în liceŭ, şi acum fostul liceŭ bulgar s'a prefăcut în şcólă ruséscă. Firesce că nicĭ prin gând n'a trecut patrioţilor bulgarĭ de a protestà, căcĭ în Rusia orĭ-ce protest de acest fel se isprăvesce în Siberia. Bulgariĭ aŭ înghiţit hapul, cum înghit mereŭ porecla *dispreţuitóre* cu care Ruşiĭ aŭ obiceiŭ să-ĭ gratifice, numindu-ĭ *«bratuşcă»*.

Edificiul cel maĭ însemnat cu care are drept să se mîndréscă oraşul Bolgrad este frumósa sa catedrală. Istoria construiriĭ acesteĭ bisericĭ, cu hramul Schimbăriĭ la faţă, merită a fi povestită cel puţin pe scurt. In primăvara anuluĭ 1820 a visitat oraşul Bolgrad cel dîntâiŭ tutor (popecitel) al coloniilor bulgare Maleavinski. Adunând pe fruntaşiĭ colonieĭ Bolgrad, Maleavinski a cetit în biserică cu mare ceremonie şi pompă manifestul împĕrătesc către coloniştiĭ bulgarĭ, prin care li se dăruià pămînt (60 deseatine pe cap de familie) şi alte privilegiĭ. După ce manifestul, scris pe pergament, a fost cetit, el s'a depus spre păstrare în biserică. Bulgariĭ presenţĭ în biserică, sub îndemnul luĭ Maleavinski, aŭ hotărît de a zidì, pentru păstrarea documentuluĭ, o altă biserică de zid. Făgăduiala dată a rĕmas însă nerealisată până pe la 1833, când şi-a adus aminte despre ea *nadvorni sovetnic* (Consilierul de curte) Butcoff. Acest *popecitel* (îngrijitor) al coloniilor bulgare, setos de a fi decorat, a silit pe Bulgarĭ să se ţină de cuvîntul dat.

---

(1) La 1879 Archiepiscopul Chişineuluĭ Pavel s'a adresat către Ministeriul nostru de Externe, cerĕnd restituirea acesteĭ evangheliĭ, pe temeiŭ cum că îmbrăcămintea Domnilor Ungro-Vlachieĭ desemnaţĭ în carte este aidoma acea a Ţarilor ruşĭ până la Petru-cel-Mare.

Sub îndemnul biciurilor căzăcescĭ, aŭ fost adunaţĭ peste 10.000 de coloniştĭ la Bolgrad şi, în curgere de 12 ḑile, câte 500 de ómenĭ săpară fundamentul noueĭ biserică. Cazaciĭ îndemnaŭ pe lucrătorĭ la muncă aşà de energic, în cât peste 1000 de stînjenĭ cubicĭ de pétră aŭ fost puşĭ la temelie. Biserica devenì în modul acesta cevà grandios şi în ḑilele nóstre catedrala din Bolgrad póte trece drept cea maĭ vastă biserică din Basarabia. După ce biserica a fost gătită, ea s'a sfinţit la 1838 în presenţa Generaluluĭ Inzoff. Bulgariĭ presenţĭ la sfinţire se miraŭ c'aŭ putut construì cu propria lor cheltuială o biserică aşà de mărétă, secretul însă îl cunosceà bine Butcoff, care l'a şi păstrat pentru posteritate, povestindu-l în memoriile sale. (1)

In acelaşĭ mod a fost sădit şi splendidul parc, cu care se mîndresce aḑĭ oraşul Bolgrad. Parcul acesta grandios se află pe malul laculuĭ Ialpug; în interiorul grădineĭ sunt numeróse fântânĭ, grote, basenurĭ şi cascade, chioscurĭ etc. Maĭ cu sémă sunt superbe aleele de plopĭ şi priveliştea nemărginită spre lacul Jalpug şi stepe.

Posiţiunea geografică a Bolgraduluĭ se află între 45°46′ latit. de la Nord şi 46°29′ long. de la Rĕsărit după 1-ul meridian.

Renĭ.

Despre Renĭ, orăşel aşezat pe malul Dunăriĭ în judeţul Ismail, cel maĭ pasionat admirator al acestuĭ orăşel n'ar avé să ḑică multe lucrurĭ. Posiţiunea geografică a oraşuluĭ se află sub 45°27′ latit. de la Nord şi 45°55′ long. de la Rĕsărit după 1-ul meridian.

După recensămîntul din anul 1892, Reniĭ are o poporaţiune de 6.079 locuitorĭ de ambe sexe. El posedă douĕ bisericĭ ortodoxe şi o temniţă. Avĕnd un mic debarcader pe Dunăre, locuitorii sĕĭ altă dată petreceaŭ privind mişcarea pasagerilor din port; acéstă plăcere este însă oprită acum de poliţie, care nu permite locuitorilor să se apropie de linia malului Dunării.

---

(1) *V. Dedloff. В. Дедловъ,* Въ странѣ коммунъ, p. 97.

Renĭ e legat cu o linie de cale ferată cu Benderul; linia acésta, construită fórte rĕŭ, e o adevĕrată suferinţă pentru călĕtorĭ.

Cahul.

Cahul nu maĭ e astădĭ centrul unuĭ judeţ, ci o simplă comună urbană, în care se află o autoritate administrativă de a treia mână. După recensămîntul din anul 1892, oraşul numĕră o poporaţiune de 5.980 locuitorĭ de ambe sexe.

Posiţiunea geografică a oraşuluĭ se află sub 45°50′ latit. nordică şi 45°56′ long. de la Rĕsărit după 1-ul meridian.

Legat cu capitala provincieĭ printr'o şosea, fórte rĕŭ întreţinută, în lungime de 207 verste, Cahulul pare astădĭ un oraş cu desăvîrşire părăsit, uitat. Câte-va familiĭ de Grecĭ, câţĭ-va Armenĭ şi Bulgarĭ maĭ fac cevà negoţ, iar Evreiĭ se ocupă maĭ mult cu contrabanda şi cârciumăritul.

Tîrguşórele din Basarabia.

Dintre tîrguşórele Basarabieĭ, cele maĭ de frunte, carĭ jócă după oraşe un rol óre-care în viéţa provincieĭ, sunt următórele:

Atachi, tirguşor aşezat în judeţul Soroca, pe malul drept al Nistruluĭ, tocmaĭ în faţa oraşuluĭ Mohilĕŭ din Podolia. Tîrguşorul e construit într'o vale la pólele maluluĭ déluros a rîuluĭ şi seliştea sa este proprietatea familieĭ Cantacuzino.

Posiţiunea geografică a orăşeluluĭ e sub 48°27′ lat. nord şi 45°27′ long. de la Rĕsărit. Poporaţiunea sa numĕră, după recensămîntul din anul 1892, peste 5.930 locuitorĭ de ambe sexe, din carĭ jumătate Evreĭ.

Tirguşorul are o biserică ortodoxă, o sinagogă şi maĭ multe case de rugăciune evreescĭ. Numĕrul curţilor e de 785. Există şi o şcólă primară.

Ocupaţiunea principală a locuitorilor e agricultura, pentru care eĭ arendéză pămînt de la proprietar. Afară de agricultură locuitoriĭ se maĭ ocupă cu tăbăcăria. Există peste 50 de tăbăcăriĭ în orăşel.

Briceni, saŭ cum pronunţă Ruşiĭ *Briceanĭ*, tîrguşor din judeţul Hotin. Tîrguşorul e aşezat într'o vale, în fundul căreia curge rîuleţul mlăştinos *Lopata* saŭ *Lapotnic*. Orăşelul suferă mult de lipsă de apă bună; apa din puţurĭ are gust amar-sărat.

Posiţiunea geografică a tîrguşoruluĭ e sub 48°14′ lat. nordică şi 44°41′ long. de la Rĕsărit după 1-ul meridian. De la Chişineŭ până la Briceni e cale de 219 verste.

Tîrguşorul Briceni, fiind la rĕspântia căilor de comunicaţiune spre Hotin, Mohilĕŭ, Noua-Suliţă şi Lipcanĭ, este centru pentru cômerciul de transit de la nordul Basarabieĭ. Acum 10 anĭ, el erà renumit prin oborul sĕŭ de vite, unde se stabiliaŭ preţurile de tîrg. Acum, de când s'aŭ făcut căĭ ferate, carĭ légă Mohilĕul dintr'o parte cu linia mare a căilor ferate rusescĭ, iar din altă parte cu calea ferată din spre Ungheni-Chişineŭ, Briceni a perdut mult din importanţa sa.

Poporaţiunea tîrguşoruluĭ, după recensămîntul din anul 1892, este de 4.254 suflete. Numĕrul curţilor e de 1004; tîrguşorul are o biserică frumósă şi o sinagogă. Orăşelul posedă treĭ fabricĭ de săpun.

Vadu-Râşcovuluĭ se află în judeţul Soroca, aşezat pe malul drept al Nistruluĭ, şi posedă *o trecĕtóre comodă* peste rîŭ, care se face cu ajutorul unuĭ pod plutitor funicular.

Tîrguşorul acesta, prin situaţiunea sa între Bălţĭ şi Balta, orăşel din guvernămîntul Herson, ar fi putut să devie la rîndul sĕŭ un punct important de activitate, dacă n'ar fi fost supus administraţiuniĭ desastróse a departamentuluĭ Domeniilor. Tîrguşorul Vadu-Râşcovuluĭ aparţineà mănăstiriĭ Golia de la Iaşĭ.

Poporaţiunea tîrguşoruluĭ, după recensămîntul din anul 1892, este de 2.917 suflete; locuitoriĭ se ocupă cu agricultura şi cărăuşia, iar Evreiĭ cu negoţul de grâne şi cherestegia. Numĕrul curţilor e de 312; tîrguşorul are o biserică şi o sinagogă.

Găncescĭ se află în judeţul Chişineŭ, la depărtare ca de două poşte de capitala Basarabieĭ. Tîrguşorul e aşezat în valea rîuluĭ Cohalnic şi s'a întemeiat pe la 1816 pe proprietatea Principeluĭ Manuk-Beĭ. Tîrguşorul e locuit de Românĭ şi Evreĭ în număr de 3.570 suflete. In tîrguşor există şi o fabrică de spirt. Imprejurimile sunt păduróse şi muntóse.

Camrat, colonie bulgară, se află aşezat pe malul rîuluĭ Ialpug, la depărtare de 80 km. de Chişineŭ. Poporaţiunea tîrguşoruluĭ e de 6.070 locuitorĭ. Casele sunt încunjurate cu viĭ şi grădine. Tîrguşorul posedă o frumósă biserică, peste 40 prăvăliĭ şi nouĕ usine de boiangerie, cărămidărie, olărie, fabricaţiune de săpun şi lumînărĭ, o móră de apă. La Camrat se fac bâlciurĭ marĭ.

Cubeŭ se află aprópe de graniţa Prutuluĭ, în judeţul Akkerman. Poporaţiunea sa, după recensĕmîntul din anul 1892, se urcă la 2.400 suflete. Depărtarea sa de capitala Basarabieĭ e de 259 verste pe şoséua cea mare.

Crîuleniĭ se află in judeţul Orheiŭ. O parte din tîrguşor aparţine unor proprietarĭ marĭ, parte unor răzeşĭ. Tîrguşorul se află aşezat pe malul drept al Nistrului, şi anume pe şoséua cea mare dintre Chişineŭ şi Dubăsarĭ din guvernămîntul Herson. Poporaţiunea e de 1.927 locuitorĭ, în cea maĭ mare parte Evreĭ. Numĕrul curţilor e de 473; tirguşorul are şi o biserică ortodoxă. Locuitoriĭ se ocupă cu transportul şi comerciul de lemne şi alabastru; în tîrguşor există o fabrică de spirt şi pe Nistru o móră plutitóre, asemenea şi o plută mare pentru trecerea Nistruluĭ.

Lipcaniĭ este un tîrguşor limitrof cu România. Posiţiunea sa geografică cade sub 48°6′ latit. nordică şi 44°13′ long de la Rĕsărit; depărtarea de la Chişineŭ e de 299 verste. Tîrguşorul se află aşezat pe malul înalt al Prutuluĭ şi face parte din judeţul Hotin, avĕnd o şosea bună spre Botoşanĭ şi Iaşĭ. Tîrguşorul Lipcanĭ e fórte vechiŭ, erà locuit altă dată de către immigranţi din Lituania, cunoscuţĭ sub nume de «Lipca» saŭ curierĭ. Acum tîrguşorul aparţine Principeseĭ Ghica şi este locuit de o poporaţiune de 3.118 suflete, din carĭ $^3/_4$ sunt Evreĭ, vre-o 60 familiĭ de Ţiganĭ şi restul Românĭ. Evreiĭ sunt vestiţĭ contrabandiştĭ, Româniĭ agricultorĭ şi comercianţĭ de vite. Altă dată prin Lipcanĭ treceà sarea din Moldova; acum se face cevà comerciŭ cu vite pentru Austria.

Măzir se află în judeţul Bender şi aparţine Principeseĭ

Gagarin, care s'a încercat a sădì acì pădure. Aceste încercărĭ sunt acum părăsite. Tîrgul posedă spital. Poporațiunea sa e de 780 suflete.

Bairamcea e o stanițâ a Cazacilor din Noua-Rusia, care până pe la 1856 se numěrà printre tîrguşórele județuluĭ Akkerman, iar la 1856 a fost rěscumpěrată de la proprietariĭ sěĭ şi dăruită de Țar Cazacilor drept rěsplată pentru alte pămînturĭ ce aŭ trecut spre Moldova.

Bairamcea e aşezată în mijlocul stepelor Bugéculuĭ şi anume în valea rîulețuluĭ Chadji-Dere. El posedă o poporațiune de 1.830 suflete.

Noua-Suliță se află în județul Hotin, pe malul Prutuluĭ şi al rîulețuluĭ *Rachitna*, tocmaĭ pe granița Bucovineĭ şi a Romănieĭ, la depărtare de 20 km. de Cernăuțĭ. Tîrguşorul aparțineà nu de mult familieĭ Sturdza. El posedă, după recensămîntul din anul 1892, o poporațiune de 3.000 locuitori, din carĭ $^1/_3$ sunt Evreĭ. Printre edificiĭ palatul familieĭ Sturdza e cel maĭ însemnat, fiind încunjurat de o frumósă grădină şi parc. Sunt şi alte case frumóse, unele avênd câte două caturĭ. Tîrguşorul posedă două bisericĭ ortodoxe, o piață de cherestegie şi un debarcader pe Prut. Noua-Suliță e un punct însemnat pentru comerciul Basarabieĭ de mědădi; acì se face negoț cu lemnărie, care se transportă pe uscat până la Nistru.

Căuşaniĭ-noĭ se află în județul Bender şi aparține domeniilor statuluĭ. El se află alăturĭ de **Căuşaniĭ-vechĭ**, un sat neînsemnat astădĭ.

Distanța de la Căuşanĭ-tîrguşor până la Bender e de 20 km.; distanța până la Chişineŭ, 76 km. Posițiunea geografică e sub 46°38′ latit. nordică şi 47°9′ long. Rěsărit. Poporațiunea, după recensămîntul din anul 1892, e de 2.249 locuitorĭ de ambe sexe.

Tîrguşorul e construit într'o vale mlăştinósă a rîuluĭ Botna: locul unde e actuala selişte a tîrguşoruluĭ, altă dată a fost seliştea unuĭ sat care se numià Chişneŭ. Se crede cum că acì a fost şi vechia cetate *Huşa* saŭ *Hussein*, întemeiată de Tătarĭ şi apoĭ distrusă de Cazacĭ în secolul XVI. Hanul Tătarilor din Bugéc ceruse ca Domniĭ Moldoveĭ să reconstruiască cetatea Huşa, promițênd drept rěsplată pentru acésta de a nu maĭ călcà satele românescĭ, dar Domniĭ Moldoveĭ aŭ refusat cererea Hanuluĭ, care apoĭ, în locul seliștiĭ vechĭ, a întemeiat o altă seliște nouă, numind-o Căușanĭ. Aceștĭ Căușanĭ aŭ și fost, până la plecarea Tătarilor din Bugéc, reședința de vară a Hanilor. (1)

Căușaniĭ-noĭ aŭ o frumósă biserică și peste 398 curțĭ. Ca industrie locală sunt vestite vasele de lemn, carĭ se fabrică acolo.

Perescina se află în județul Orheiŭ, fiind așezată în valea rîulețuluĭ Ișnovĕțul. Imprejurimile tîrgușoruluĭ sunt acoperite de pădurĭ. Numĕrul locuitorilor e de 2.783, numĕrul caselor 417. Poporațiunea se ocupă în special cu viile și prunăria. Săteniĭ posedă viĭ întinse și livedĭ marĭ; e o poporațiune de răzeșĭ plină de vigóre. Parte din aceștĭ răzeșĭ aŭ emigrat la 1873 în Caucas.

Sculeni se află în județul Iașĭ (Bălțĭ), fiind așezat în valea Prutuluĭ, pe malul stâng al rîuluĭ, la depărtare de o poștă de Iașĭ.

Posițiunea sa geografică cade sub 47°20′ lat. nordică și 45°17′ long. de la Rĕsărit după 1-ul meridian; depărtarea de la Chișineŭ pe șoséua cea mare este de 175 verste. Tîrgușorul, situat tocmaĭ la graniță, făceà comerciŭ de transit; acest comerciŭ însă e greŭ lovit acum prin traficul linieĭ căieĭ ferate de la Ungheni. Poporațiunea tîrgușoruluĭ e de 3.038 locuitorĭ după recensămîntul din anul 1892, $^1/_3$ din poporațiune sunt Evreĭ.

Poporațiunea română se ocupă cu agricultura, Evreiĭ cu negoțul și maĭ cu sémă cu contrabanda. Sculeniĭ aparțin familieĭ Rosnovanu, care se bucură de o protecțiune deosebită din partea guvernuluĭ rus, pentru simțemintele sale rusofile.

Tarutino saŭ **Ancecrac** e o colonie germană; până dĕunădĭ a fost reședința administrațiuniĭ coloniilor. *Ancecrac*, precum îl numesce poporul, saŭ *Tarutino*, precum îl numesce administrațiunea, este așezat în valea brațuluĭ rîuluĭ Cunduc. Posițiunea sa geografică e sub 46°15′ lat. nordică și 47°43′ longit. de la Rĕsărit. Depărtarea de la Chișineŭ, 104 verste. Poporațiunea, după recensămîntul din anul 1892, este stabilită la 3.642 locuitorĭ.

---

(1) *Зап. Общ. ист*, II, p. 108 — 814; — *Новороссійскій Календарь*, 1858, p. 122; — *Ист. Сѣчи Скальковскій*, II, p. 57.

Colonia forméză o singură stradă bine aliniată, casele sunt de zid, avênd fie-care acarete solide. Numĕrul curţilor e de 312; colonia are o biserică luterană şi o bună şcólă germană. Lângă şcólă e o grădină spaţiósă şi o pepinieră renumită. La Ancecrac se fac acum marĭ bâlciurĭ de caĭ.

Tatar-Bunar se află în judeţul Akkerman; până la 1879 a fost tocmaĭ la hotarele nóstre. Acest tîrguşor e fórte vechiŭ. Cantemir şi Thunmann emit părerea că acì tocmaĭ a fost reşedinţa Hanilor tătăreştĭ, care erà cunoscută sub numele de *Carabuna* (1), iar apoĭ s'a numit *Tatar-Bunar*, adecă «Isvorul tătăresc», din pricina unor puţurĭ cu apă abundentă.

Pe timpul când Bugécul erà bulevardul hordelor turceştĭ, acest popor sĕlbatec făcuse din Tatar-Bunar un fel de întreposit pentru tot ce se adunà prin jaf şi prădăciune. In secolul XVIII, pe timpul răsbóielor Rusieĭ cu Turcia, satul acesta a fost mereŭ teatrul unor lupte sângeróse. La 1806—1811 Tătariĭ l'aŭ părăsit în fine, iar după încheiarea păciĭ de la Bucurescĭ, satul pustiit s'a poporat cu Românĭ, apoĭ maĭ târḑiŭ s'aŭ aşezat pe acolo şi vagabonḑĭ ruşĭ. (2)

Poporaţiunea satuluĭ, după recensămîntul din anul 1892, este de 3.395 locuitorĭ. Posiţiunea sa geografică cade sub 45°50′ lat. nordică şi 47°17′ long. R. Depărtarea de Chişineŭ e de 186 verste. Satul aparţine acum domeniilor statuluĭ, iar până la 1879 a fost acolo un punct de vamă, care acum s'a desfiinţat. Numĕrul caselor e de 402; există o fabrică de postav, ale căreĭ afacerĭ însă merg rĕŭ.

Telenescĭ se află în judeţul Orheiŭ, pe şoséua mare dintre Bălţĭ şi Orheiŭ. Tîrguşorul e aşezat la pólele déluluĭ, tocmaĭ în fundul văieĭ rîuleţuluĭ Ciulac, care vara se usucă cu desăvîrşire. Tîrguşorul aparţine familieĭ Teodosiu şi este locuit de Evreĭ, Românĭ şi Ruşĭ din secta lipovenéscă. Poporaţiunea e de 3.093 locuitorĭ, carĭ se ocupă în genere cu agricultura. Numĕrul caselor e de 563; există o biserică ortodoxă, 50 de dughenĭ şi o curte frumósă boeréscă a proprietaruluĭ, d-l Teodosiu.

Lângă sat se maĭ pot vedé ruinele unuĭ edificiŭ turcesc. Telenescii aŭ fost locuiţĭ pe timpul Dacilor. Cantemir scrie în

---

(1) *Topografia Basarabieĭ antice* de Brun; *Календарь Новор.*, 1858, p. 139.

(2) *Журналъ Минис. Внут. Дѣлъ.* 1854, Aprilie 17 şi 18.

Cronica Moldoveĭ, că pe aceste locurĭ a existat un oraş gotic; la 1796 tîrguşorul a căpĕtat de la Alexandru Calimach un chrisov, prin care i se dăruiaŭ prerogative spe-

Fălesci se află în judeţul Iaşĭ şi s'a întemeiat pe la 1792. Târguşorul aparţineà altă dată familieĭ Balş, care s'a ruinat însă pe timpul când maĭ trăià încă mareşalul nobilimiĭ din Basarabia d-l Balş (1855). Tîrguşorul este aşezat la pólele unuĭ dél, pe marginea unuĭ iaz. Poporaţiunea sa, după recensămîntul din anul 1892, este de peste 5.317 locuitorĭ, din carĭ $^2/_3$ sunt Evreĭ. Fălesciĭ aŭ fost altă dată un punct însemnat de negoţ cu slănină, sĕurĭ şi lumînărĭ.

Şaba, colonie elveţiană, lângă Akkerman. Poporaţiunea colonieĭ, după recensămîntul din anul 1892, este de 2.381 locuitorĭ. Posiţiunea geografică sub 46°14′ lat. nordică şi 48°22′ long. R. Sunt renumite vinurile din viile acesteĭ coloniĭ.

Tuzlì, tîrguşor acum neînsemnat; poporaţiunea e de 1.834 locuitorĭ. Despre acest tîrguşor s'a vorbit dejà maĭ sus.

Turlacki, tîrguşor cu o poporaţiune de peste 5.202 locuitorĭ, după recensămîntul din anul 1892. Posiţiunea geografică cade sub 46°12′ lat. nordică şi 48°28′ long. Rĕsărit. Depărtarea de la Chişineŭ, 186 verste. Poporaţiunea pe jumătate evreiască. Locuitoriĭ se ocupă cu agricultura. Se fac bâlciurĭ marĭ.

Ungheni, tîrguşor din judeţul Bălţĭ. Locuitorĭ 2.017, după recensămîntul din anul 1892. Altă dată acest tîrguşor aparţineà Principeluĭ C. Moruzi, fost mareşal al nobilimiĭ din Basarabia; după mórtea Principeluĭ, tîrguşorul s'a vîndut. Ungheniĭ acum jócă mare rol, ca punct de trecere în Rusia pe linia căieĭ ferate spre Odesa.

Stavuceni, tîrguşor cu o poporaţiune de 1.206 locuitorĭ. Posiţiunea geografică cade sub 48°28′ lat. nordică şi 44°10′ long. Rĕsărit. Distanţa de la Chişineŭ e de 283 verste. Locuitoriĭ sunt agricultorĭ şi cărăuşĭ.

Păpuşoĭ, colonie saŭ maĭ bine ḑis slobodie lângă Akkerman. Poporaţiunea, după recensămîntul din anul 1892, e de 1.916 locuitorĭ, carĭ se ocupă în genere cu viile şi agricultura.

Leova, acum în judeţul Ismail, iar până la 1879 în judeţul Akkerman. Poporaţiunea este de 2.422 locuitorĭ. Tîrguşorul face puţin negoţ cu grâne.

Vîlcov, tîrguşor din judeţul Ismail, cu o poporaţiune de 2.784 de locuitorĭ. Posiţiunea geografică sub 45°24′ lat. nordică şi 47°17′ long. de la Rĕsărit. Locuitorĭ sunt Rusnacĭ pescarĭ.

Volcănescĭ, colonie din judeţul Akkerman, cu o poporaţiune de 3.763 locuitorĭ. Posiţiunea geografică sub 45°47′ lat. nordică şi 46°15′ long. Rĕsărit.

Despre cele-lalte oraşele saŭ tîrguşóre din Basarabia a se vedé la finitul volumuluĭ.

Oraşele şi tîrguşórele Basarabieĭ, din punctul de vedere fiscal, sunt divisate în categoriĭ, precum tóte orăşelele şi tîrguşórele Imperiuluĭ Rus sunt de asemenea divisate în cincĭ categoriĭ. Categoriile acestea aŭ de temeiŭ legea *impositului pe locuinţe.*

In categoria I-a sunt clasate numaĭ douĕ oraşe din Imperiul Rus, adecă ambele capitale Petersburg şi Moscva. In acéstă categorie legea impositului pe locuinţe prevede următórea dare:

Casele cu venit de 300 ruble 5 ruble pe an.
» » » 480 » 7
» 1.000 33
» 2.000 » 83
» 3.000 173
» 4.000 263

In categoria II a sunt clasate 13 oraşe, între carĭ figuréză şi oraşul *Chişineŭ*. Impositul pe locuinţe în aceste oraşe este următorul:

Categoria II de imposit pe locuinţă.

	VENIT SAŬ CHIRIE	IMPOSIT PE LOCUINŢĂ
1 de la	225 până 280 ruble	3 ruble
2 » »	270 » 380 »	6 »
3 » »	360 » 450 »	8 »
4 » »	450 » 540 »	11 »
5 » »	540 » 630 »	14
10 » »	1.000 » 1.100 »	33 »
11 » »	1.100 » 1.200 »	37 »
20 » »	2.000 » 2.100 »	95 »
25 » »	2.500 » 2.600 »	143 »
29 » »	3.100 » 3.300 »	201 »
34 » » . .	4.100 » 4.300 »	390 »
36 » »	4.500 » 4.600	10 % din venit

In categoria III sunt clasate în Rusia 68 oraşe, între carĭ figuréză şi oraşul *Ismail.* Impositul pe locuințe în aceste oraşe este următorul:

Categoria III de imposit pe locuință.

	VENIT SAÙ CHIRIE	IMPOSIT PE LOCUINȚĂ
1 de la	150 până 280 ruble	2,50 ruble
2 » »	180 » 240 »	4 »
4 » »	370 » 390 »	7 »
8 » »	420 » 480 »	11,50 »
13 » » . . .	1.000 » 1.000 »	33 »
27 » »	3.000 in sus	10 % din venit

In categoria IV sunt clasate 158 oraşe şi tîrgurĭ, între carĭ figuréză şi următórele oraşe din Basarabia: *Akkerman, Bender, Soroca* şi *Hotin.* Impositul pe locuințe în aceste oraşe este următorul:

Categoria IV de imposit pe locuință.

	VENIT SAŬ CHIRIE	IMPOSIT PE LOCUINȚĂ
1 de la	120 până la 144 ruble	2 ruble
2 »	144 » » 192 »	3 »
3	192 » » 240 »	5,50 »
4 » »	240 » » 288 »	6 »
5 »	288 » » 335 »	8,50 »
6 » »	335 » » 384 »	9 »
7	384 » » 432 »	11
8 »	432 » » 480 »	13 »
9 » »	480 » » 500 »	15,50
10	500 » » 600 »	16,50 »
15 » »	1.000 » » 1.100 »	46,50 »
17 » »	1.200 » » 1.300 »	63,50 »
18 » »	1.300 » » 1.400 »	73,50 »
20 »	1.500 » » 1.600 »	96,50
23 » »	1.800 » » 1.900 »	136,50 »
24 » »	1.900 » » 2.000 »	152,50 »
25 » »	2.000 » » 2.100 »	168.50 »
27 » »	2.200 » » 2.300 »	202,50
28 »	2.300 » » 2.400 »	221,50 »
29	2.500 în sus	10% din chirie

In ultima categorie a V-a, sunt clasate în Imperiul Rus 453 orașe, între carĭ figuréză și următórele orașe din Basarabia: *Bălțĭ, Fălescĭ, Sculenĭ, Rîșcanovca, Atachi, Râșcova, Bolgrad, Chilia, Cahul, Renĭ, Bricenĭ, Noua-Suliță, Lipcanĭ, Păpușoĭ, Turlachi, Șaba, Tatar-Bunar, Orheiŭ, Telenescĭ, Țuzora, Rezina, Găncescĭ.* Impositul pe locuință în aceste orașe este următorul:

Categoria V de imposit de locuință.

	VENIT SAŬ CHIRIE	IMPOSIT PE LOCUINȚĂ
1 de la	60 până la 72 ruble	1 rublă
2 » »	72 » » 96 »	1,50 »
3 » »	96 » » 120 »	2
4	120 » » 144 »	3 »
5 »	144 » 168	3,50 »
6 »	167 » 192 »	4.50 »
7	192 » » 217	5,50
8 »	217 » » 240	6,50
9	240 » » 300 »	8
12 »	500 » » 600 »	23
13 »	600 » 700 »	32
14 » »	700 » » 800 »	42
17	1 000 1.100 »	101
19 »	1.200 în sus	10% din chirie

Acest imposit pe locuințe nu dă statuluĭ rus sume marĭ, ceea ce se póte vedé după tabela următóre, în care se cuprinde suma totală percepută în Imperiul întreg:

Anul	Ruble
1888	227.338
1889	230.985
1890	226.496
1891	244 252
1892	258.222

II.

MĂNĂSTIRILE DIN BASARABIA.

Până la anul 1812 aŭ existat dincolo de Prut peste 40 de mănăstirĭ românescĭ. După ce însă acéstă parte a Moldoveĭ a trecut către Rusia, cea maĭ mare parte din mănăstirĭ aŭ dispărut, fiind prigonite economicesce; s'aŭ desființat însă maĭ cu sémă mănăstirile românescĭ așezate pe pămîntul statuluĭ saŭ al particularilor.

Guvernul rusesc, care a combătut cu înverșunare marea operă de secularisare a averilor mănăstirescĭ din Țéra-Românéscă sub domnia luĭ Cuza-Vodă și care a declarat-o de faptă anti-religiósă, în Basarabia din contră, printr'un șir de «ukaze», a lichidat în folosul statuluĭ averea celor maĭ multe din mănăstirĭ, așà că în momentul de față nu maĭ există în tótă Basarabia decât *18 mănăstirĭ* saŭ *schiturĭ* din carĭ 13 de călugărĭ și 5 de călugărițe.

Iată nomenclatura acesteĭ mănăstirĭ:

Mănăstirea *Hârjauca*
Frumușica
Călărașĭ
Jaba
Hîncul
Herbovĕț
Dobrușa
Curcova
Saharnenĭ

Mănăstirea *Chiprianĭ*
Schitul *Țigănescĭ*
» *Sorucenĭ*
Mănăstirea *Condrița*
Coșeleva
Chirova
Tabora
Reciul
Vărzărescĭ

Din aceste mănăstirĭ, mănăstirea *Chiprianĭ* împreună cu shitul *Condrița* sunt închinate mănăstiriĭ Zogravul din muntele Athos; dintre cele-lalte *Jaba, Herbovéțul* și *Călărașĭ*, precum și mănăstirile de călugărițe *Reciul* și *Vărzărescĭ*, din românescĭ ce aŭ fost, astăḑi aŭ devenit rusescĭ. Acéstă schimbare s'a făcut încet cu încetul, călugăriĭ și călugărițele rușĭ s'aŭ strecurat treptat treptat, pe furiș și pe pitiș, până ce aŭ gonit cu totul elementul român. Astăḑĭ în aceste mănăstirĭ serviciul-divin se oficiază dejà în limba rusă și numaĭ panahidele, pentru carĭ plătesc deosebit megiaşiĭ ţĕranĭ, se oficiază une-orĭ în limba ţĕriĭ.

Mănăstirile din Basarabia sunt aşezate în grupurĭ: unul din aceste grupurĭ se află în judeţul Chişineŭ şi este compus din mănăstirile *Chiprianĭ* saŭ Căprianĭ, *Condriţa, Hîncul, Sorucenĭ* şi *Vărzărescĭ*.

Grupul al doilea este aşezat în judeţul Orheiŭ şi se compune din mănăstirile *Chirova, Curcova, Tabora, Ţigănescĭ, Frumuşıca, Reciul, Herbovĕţul şi Hârjauca.*

Grupul al treilea e aşezat de alungul Nistruluĭ, la depărtare mare unul de altul (în judeţele Chişineŭ şi Orheiŭ) şi se compune din mănăstirile *Saharnenĭ, Călăraşĭ* şi *Jaba.*

Tóte aceste mănăstirĭ sunt aşezate în locurĭ retrase, acoperite de pădurĭ, în fundul văilor adîncĭ, printre munţı şi codri. Causa că anume asemenea locurĭ se alegeaŭ pentru întemeiarea mănăstirilor, bine înţeles că, în afară de dorinţa celor carĭ se retrăgiaŭ din lume de a-şĭ petrece viéţa în singurătate, maĭ erà şi viéţa sbuciumată, plină de pericole, în care se aflà acéstă parte a Moldoveĭ, mereŭ călcată de puhoiul invasiunilor, mereŭ ameninţată de barbarĭ. Aceste mănăstirĭ eraŭ nu numaĭ locaşurĭ sfinte de rugăciunĭ şi de reculegere sufletéscă pentru creştinĭ, ci şi adăpost pentru locuitoriĭ megiaşĭ în timpurĭ de urgie, când Cazacul şi Tătarul năvăliaŭ prin sate şi cătune, prădând ţéra întrégă de la Nistru până la Prut.

Firesce că de atuncĭ s'aŭ schimbat lucrurile, pădurile seculare s'aŭ rărit, ba pe alocurea aŭ dispărut, distruse fără pricepere de industriaşiĭ lemnarĭ; împrejurul mănăstirilor s'aŭ întemeiat sate nouĕ, iar mănăstirile, rusificându-se, aŭ rupt orĭ-ce legătură între ele şi poporul indigen.

Din punctul de vedere istoric, mănăstirile din Basarabia aŭ puţină valóre; ele nu posedă móşte saŭ icóne rarĭ, afară de mănăstirea Herbovĕţ, unde se află icóna Maicăĭ Preacurateĭ făcĕtóre de minunĭ

Cele maĭ vechĭ mănăstirĭ din Basarabia, după acte autentice, sunt schitul *Vărzărescĭ*, întemeiat pe la 1420, mănăstirea *Chiprianĭ* din secolul XVI şi *Hîncul* din secolul XVII. Mănăstirile *Jaba* şi *Saharnenĭ*, carĭ la întemeiarea lor aŭ fost aşezate în peşterĭ de stâncĭ, de sigur că sunt fórte vechĭ, dar, din nenorocire, despre aceste mănăstirĭ nu există absolut nicĭ un act vechiŭ cunoscut.

Cele-lalte mănăstirĭ din Basarabia aŭ fost zidite în secolul trecut, iar unele în secolul nostru.

In general tóte mănăstirile din Basarabia şi-aŭ înstrăinat dejà actele şi archivele, aşà că, pentru a studià originea lor, aiurea trebue căutat, iar nu în aceste locaşurĭ. Mănăstirea Chiprianĭ posedă însă până acum unele chrisóve domnescĭ referitóre la mănăstire, dar şi acestea sunt acum în archiva mănăstiriĭ Zogravul din muntele Athos; asemenea şi mănăstirea Hîncul are treĭ chrisóve vechĭ.

In ceea ce privesce averea mănăstirilor, apoĭ cele maĭ avute sunt *Hârjauca*, *Curcova* şi *Dobruşa*, carĭ aŭ acarete bune şi edificiĭ solide şi spaţióse. Mănăstirea *Chiprianĭ* totuşĭ e cea maĭ bogată: dînsa posedă 15 sate cu pămînt de arătură în întindere de 12.850 deseatine şi 27.100 deseatine de pădure.

Aceste mănăstirĭ, carĭ se ocupaŭ cu agricultura pe o scară întinsă, maĭ cu sémă cu grădinăria, pomicultura, albinăritul, crescerea vitelor etc. aŭ înflorit altă dată, dar de când guvernul rus a întemeiat o administraţiune specială pentru gerarea avereĭ mănăstirescĭ, rapacitatea funcţionarilor ruşĭ a nimicit gospodăria mănăstiréscă. Altă dată mănăstirile Dobruşa, Curcova şi Herbovĕţ aveaŭ herghelіĭ de caĭ, turme de oĭ, făceaŭ negoţ cu lână şi brânză, iar în mănăstirile de călugăriţe se fabrică *muchaira* (un fel de postav). Tóte acestea sunt acum în deplină decadenţă.

Mănăstirea Chiprianĭ (1)

Se află în judeţul Chişinĕŭ, la depărtare de 35 km. de oraşul Chişineŭ. Ruşiĭ o numesc *Uspensky*, pentru că biserica mănăstiriĭ e închinată hramuluĭ Adormiriĭ Maicăĭ Domnuluĭ; dar poporul propriŭ ḑis nu cunósce alt nume de cât acela vechĭ de *Chipriani* saŭ *Căprianĭ*. Cel dintâiŭ nume se trage de la întemeiătorul mănăstiriĭ, ḑic uniĭ, deşĭ despre acest întemeiător nu există absolut nicĭ un document istoric; cel din urmă se pretinde cum că se datoresce faptuluĭ că altă dată în pădurile ce încunjură sfînta mănăstire eraŭ multe căprióre sălbatice.

---

(1) *Мурзакевичъ, Описаніе бесс. монастырей.*

Mănăstirea Chipriani e aşezată în mijlocul unor codri, carĭ acopĕr un grup pitoresc de înălţimĭ. Intre délurĭ şerpuesce isvorul Işnovĕţul, care, find stăvilit printr'un zăgaz solid, forméză tocmaĭ la intrarea mănăstiriĭ un mare şi frumos lac.

Când s'a zidit acéstă mănăstire, nu se cunósce; dar tradiţiunea poporală sună, cum că Petru-Vodă ar fi fost ziditorul mănăstiriĭ, care s'a întemeiat pe la 1545. «Mănăstirea», scrie din altă parte Venelin, «s'a zidit lângă satul Chiprienĭ, care se numià şi *Lemnul luĭ Chiprienĭ.*

«Se crede că biserica cu hramul Adormiriĭ a fost zidită de către Stefan-cel Mare şi isprăvită de Alexandru-Vodă.» (1)

Pe temeiul unuĭ act istoric se stabilesce într'un mod cert că la 1559 în ḑiua de 11 Aprilie Alexandru Lăpuşnénu, a dăruit mănăstiriĭ Chiprienĭ 12 sate pentru pomenirea sufletuluĭ rĕposatuluĭ sĕŭ părinte. (2)

In anul 1698 Antioch Constantin-Vodă, printr'un alt chrisov, a închinat mănăstirea Munteluĭ Athos.

«De óre-ce mănăstirea Chipriani», sună chrisovul Domnitoruluĭ fanariot, «mult a slăbit şi a devenit orfană de orĭ-ce acarete şi de tóte cele necesare pentru hrana monachilor, şi acésta din trândăvia şi neîngrijirea acelor carĭ locuesc în sf. mănăstire, fiind leneşĭ şi netrebnicĭ înaintea luĭ Dumneḑeŭ şi rĕĭ călugărĭ, închinăm pentru vecĭnicie în ohab mănăstiriĭ Zograv acea mănăstire Chiprianĭ, de óre-ce locuitoriĭ sfîntuluĭ locaş Zograv din muntele Athos sunt părinţĭ sfinţĭ şi cinstiţĭ, Sêrbĭ şi Bulgarĭ, virtuoşĭ şi bunĭ monachi.»

Chrisovul în cestiune se isprăvesce cu tradiţionala formulă: «Iar cine din urmaşiĭ noştri, fie din trupul nostru, saŭ de alt ném străin, va îndrăsnì să distrugă saŭ să desfacă darul nostru şi întocmirea nóstră, acela să nu fie ertat de Dumneḑeŭ, care a făcut cerul şi pămîntul, şi de Maica Preacurată şi de ceĭ 318 Sfinţĭ Părinţĭ din Nichea. Anatema să fie şi maranafa şi să aibă partea luĭ Iuda şi a luĭ Arie în veciĭ vecilor etc.»

---

(1) *I. Венелинъ*, p. 326.

(2) *Ibidem.* pp. 171 şi 326, ed. 1848.

In anul 1813 mănăstirea Chiprianĭ, împreună cu averea sa întrégă, a devenit, cu tot blestemul luĭ Antioch-Vodă, după un ukaz imperial iscălit de rěposatul Impěrat Alexandru I, proprietatea caseĭ episcopale din Chişineŭ. Acest act s'a făcut sub îndemnul Exarchuluĭ Gavril. Episcopia din Chişineŭ se obligă însă a plăti munteluĭ Athos o dare anuală de 1.500 leĭ vechĭ.

In anul 1857, după un alt *ukaz* al Impěratuluĭ Alexandru II, averea mănăstiriĭ Chiprianĭ a trecut iarăşĭ la mănăstirea Zograv. Despre administrarea actuală a acesteĭ averĭ după nouěle disposiţiunĭ ale guvernuluĭ rusesc, se va vedé în capitolul privitor la «Biserica în Basarabia».

Mănăstirea Chiprianĭ are douě bisericĭ: una de vară cu hramul Adormiriĭ, restaurată din temelie în 1820; alta de érnă, cu hramul Sf. Gheorghe, zidită la 1840 de către egumenul Ilarion.

Biserica cea veche a mănăstiriĭ, zidită de Domnul Moldoveĭ, a fost distrusă de un cutremur. Biserica construită în locul eĭ are o clopotniţă zidită de Mitropolitul Gavril; în dosul sf. mese din biserica de vară e mormîntul acestuĭ Mitropolit.

Mănăstirea are o casă cu douě caturĭ, construită la 1826, şi alte douě edificiĭ spaţióse; în tóte aceste case sunt chiliile monachilor.

Mănăstirea posedă o bibliotecă compusă din cărţĭ bisericescĭ, din carĭ multe sunt rarităţĭ marĭ bibliografice. Intre aceste din urmă merită maĭ cu sémă a fi notată *Evanghelia slavonă* dăruită mănăstiriĭ de Petru-Vodă în ḑiua de 11 Octobre 1545; evanghelia e scrisă pe pergament fórte frumos şi lisibil.

La început stă scris: «Сказаніе прѣемляще всего лѣта и чесло евангельское.» Apoĭ se ḑice ce trebue cetit la biserică după ḑile, începênd de la Sf. Pascĭ. Scórţa evangelieĭ e întocmită din douě scândurĭ legate cu argint săpat şi aurit şi peste tot împodobite cu petre scumpe. Scândura superióră, adecă cea de la faţă, are desemnul Invieriĭ Domnuluĭ şi represintă pe Christos liberând din iad pe ceĭ dreptĭ, după vechiul testament. Pe scórţa din dos este desemnată Adormirea Maicăĭ Domnuluĭ. Imprejurul acestuĭ din urmă desemn, fórte frumos lucrat, stă scris cu litere săpate: «Благочестивіи и христолобивіи Іо Петръ воевода Божією милостію Господинъ всиеой Молдовлахійскои земли и господина его Елена и сынове господства ми Иліаша воевода и Стефана и Константина и сотворих и оукрасих съи тетроевглъ и дадох его въ молья господства ми въ *новосъзданиное* (1) нашеи монастыри оуспиіе пречистій Богородици *глаголеміи* къприяна въ лѣто ЗНГ мѣсяцъ Октомбріи 11 д. Adecă pe românesce: «Drept credinciosul şi de Christos iubitorul Io Petru Voevod, cu mila luĭ Dumneḑeŭ Domn a întregeĭ Ţĕrĭ-Românescĭ şi a Moldoveĭ, şi Domniţa Sa Elena şi fiiĭ Domnieĭ Sale Iliaş Voevod şi Stefan şi Constantin aŭ făcut şi aŭ împodobit acesta Tetravangheliŭ şi l'aŭ dat pentru rugăciunĭ despre Domnia Lor la mănăstirea nóstră *din noŭ creată* a Adormiriĭ Maicăĭ Domnuluĭ, *numită* Chiprianĭ, în anul 7053 (2) luna Octomvrie.»

Mănăstirea Chiprianĭ a fost în deosebĭ obiectul îngrijiriĭ Mitropolituluĭ Gavril Bănulescu şi a Archiepiscopuluĭ Dimitrie Sulima. Despre ctitoriĭ şi egumeniĭ de altă dată nu există în mănăstire nicĭ registru, nicĭ alte acte. De la 1813 şi până pe la 1837 mănăstirea a fost oblăduită de maĭ sus pomeniţiĭ ierarchĭ, iar la 1837 şi până pe la 1859 mănăstirea a fost ocârmuită de egumenĭ grecĭ şi anume de către stariţul Ilarian, archimandritul Metodie şi ieromonachul Teoctist.

Mănăstirea posedă în ḑilele nóstre următórea avere nemişcătóre: satele *Chiprianĭ*, *Lozova* (dăruit de boerul Zamfirachi Ralli) *Vornicenĭ*, *Scorcenĭ*, *Malcociŭ*, *Condriţa*, parte din satul *Şendrenĭ*, *Todorescĭ*, *Popauţă*, *Parchina*. Tóte aceste moşiĭ aŭ peste 12.850 deseatine pămînt de arătură şi peste 27.100 deseatine pădure. După datele consistoriuluĭ din Chişineŭ, suprafaţa totală a proprietăţilor mănăstiriĭ e de 21.754 deseatine, iar după datele Ministeriuluĭ Domeniilor Statuluĭ (Departament), suprafaţa întrégă a proprietăţiĭ e de peste 39.950 deseatine.

---

(1) *Новосъзданиное* pare a arătà că mănăstirea a fost din noŭ creată, dar cuvîntul *глаголеміи* face de altă parte a se presupune că mănăstirea erà dejà zidită dinainte şi se numià Chiprianĭ.

(2) 7053 saŭ 1545 după Christos.

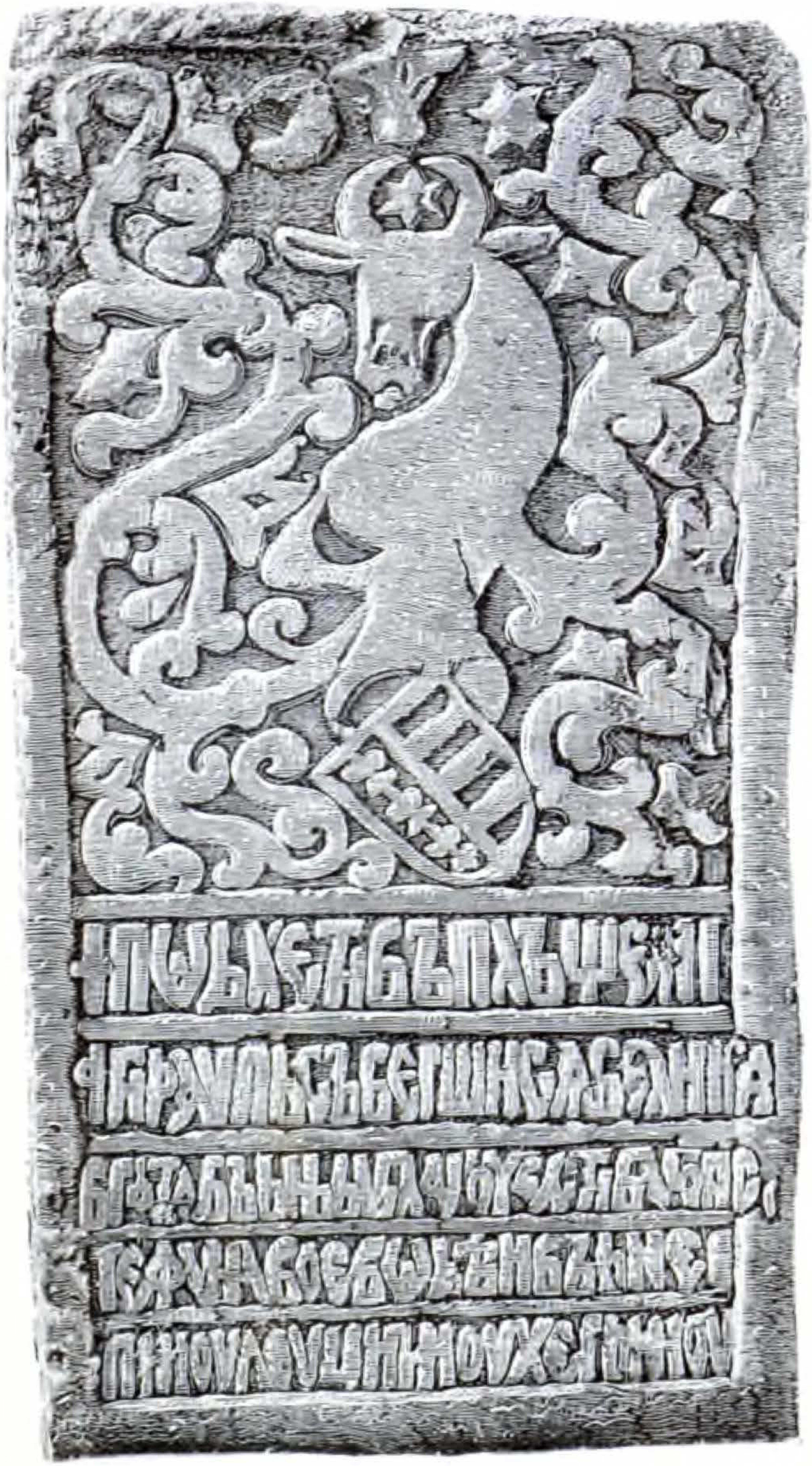

Pétra de pe frontispiciul porţiĭ de la fortăréţa Cetăţiĭ-Albe (din anul 1438).

Schitul Condrița

este așezat pe proprietatea închinată mănăstiriĭ Zograv din muntele Athos, la depărtare de 25 kilometri de Chișineŭ, pe malul isvoruluĭ Catarga, și e încunjurat din tóte părțile de munțĭ și codri.

Când și de către cine s'a întemeiat acest schit, nu se cunósce. Schitul are o biserică de zid cu hramul Sf. Nicolae, restaurată pe la 1820 de către starițul ieromonachul Rafail. Chiliile sunt în numĕr de ḑece.

De la 1813 s'aŭ succedat următoriĭ egumenĭ: ieromonachiĭ Rafail, Iacob, Teoctist, Vitali, Teodosie, Silvestru și Varsonofie.

Călugăriĭ, carĭ locuesc acum în schit, nu primesc nicĭ un ajutor de la stat și-șĭ agonisesc viéța prin agricultură și cu industria călugăréscă.

Mănăstirea Hîncul

se află în județul Chișineŭ, la depărtare ca de două poște de capitala Basarabieĭ. Mănăstirea este așezată la pólele déluluĭ, fiind adăpostită din spre méḑă-nópte de o verigă de munțĭ; spre apus și rĕsărit se înalță alțĭ munți. Tóte aceste înălțimĭ sunt acoperite cu pădurĭ, iar spre méḑă-ḑi, în fundul văieĭ, curge Cogălnicul.

Altă dată Hîncul erà mănăstire de călugărițe. Intemeiarea mănăstiriĭ datéză de pe la 1678, când a fost zidită de către Stolnicul Michalache Hîncul, mare proprietar al otcineĭ Scarenĭ. Stolnicul Michalache a zidit sf. mănăstire după voința fiiceĭ sale, în călugărie Paraschiva. Pentru întreținerea sf. locaș și hrana călugărițelor, Stolnicul Hîncul a dăruit mănăstiriĭ 797 fălcĭ (1.040 deseatine) de pămînt, acoperit cu pădure. In amintirea întemeiătoruluĭ sĕŭ, mănăstirea s'a numit cu numele sĕŭ, deșĭ întemeiătorul i-a dat un alt nume anume, *Vlădica*, după numele loculuĭ. Astăḑĭ mănăstirea e cunoscută sub numele duplu de *Hîncul-Paraschiva*.

Călugărițele, carĭ s'aŭ stabilit în mănăstire, aŭ părăsit în curînd lăcașul sfînt, de frica Tătarilor din Bugéc, și s'aŭ risipit. Mănăstirea părăsită s'a pustiit și ruinat. Peste cățĭ-va anĭ după acésta venì ieromonachul Varlaam din mănăstirea Vărzăresci, chemat de către familia Hîncul, și-șĭ luă grija de a reînfiinţă mănăstirea, căḑută în dărâmăturĭ. Ieromonachul Varlaam a reparat bisericuţa, făcută din nuiele împletite şi lipite cu ciamur, a reparat chiliile şi apoĭ a poporat mănăstirea cu călugărĭ. Pe temeiul unuĭ zapis făcut de membriĭ familieĭ Hîncul, monachul Varlaam, împreună cu urmaşiĭ sĕĭ, a ocârmuit acea mănăstire până pe la 1808, când s'a ridicat Spătarul Panait Catargi, proprietarul satuluĭ Cristescĭ, şi a început să revendice pămînturile mănăstirescĭ. Călugăriĭ pîrîţĭ s'aŭ înfăţişat înaintea Divanuluĭ Moldoveĭ şi aŭ susţinut pîra. Resultatul procesuluĭ nu este cunoscut. Totuşĭ, se vede că el a fost favorabil mănăstiriĭ, de óre-ce mănăstirea a progresat, neturburată de Tătarĭ, în locul cărora se aşezaseră dejà emigranţĭ bulgarĭ. Aceştĭ Bulgarĭ, avĕnd mare şi deosebită evlavie pentru Sf. Paraschiva, aŭ depus multă sîrguinţă pentru mănăstire şi în curînd aŭ reuşit ca să se alégă de egumen un Bulgar din Tîrnova, părintele Teodosie.

Mănăstirea Hîncul are acum două biserici: una de zid cu clopotniţă, construită pe locul celeĭ vechĭ, la 1835, de către egumenul Dosofteiŭ, cu hramul Sf. Paraschiva; alta, tot de zid, a fost construită pe la 1841, cu hramul Adormiriĭ. Edificiul în care locuesc călugăriĭ e fórte solid şi are nouĕ chiliĭ. Lângă acest edificiŭ se află şi o fântână. Afară de acest edificiŭ, maĭ e şi altul cu douĕ-spre-ḑece chiliĭ, şi maĭ multe căsuţe, unde locuesc pustniciĭ.

Biblioteca mănăstiriĭ posedă următórele rarităţĭ bibliografice:

Omilia saŭ cuvîntările duhovnicescĭ ale Sf. Macarie, traduse din limba grécă în limba română şi tipărite în ḑilele luĭ Alexandru Ipsilante la Bucurescĭ, în anul 1675.

Amfiloghion în limba slavonă, tipărit în ḑilele luĭ Io Racoviţă la Iaşĭ, în anul 1726.

Osmoglavnic, tipărit *pentru întâia óră în limba slavă* din porunca luĭ Io Constantin Basarab la Buzĕŭ, în anul 1742.

Slovo saŭ precuvîntare a sfîntuluĭ părintele nostru Teodor Studit, retălmăcit din limba eleno-grécă de către Episcopul Rîmniculuĭ Kir Filaret, în ḑilele luĭ Mich. Suţu, la 1784.

Archiva mănăstiriĭ posedă următórele acte şi documente vechĭ:

1. Chrisovul luĭ Iliaş-Vodă, fiul luĭ Alexandru-Voevod, din anul (1667) 7175 Novembre 8.
2. Zapisul Stolniculuĭ Michaiŭ Hîncul din anul 7186 (1678) Decembre în 9.
3. Chrisovul luĭ Grigorie Ghica din anul 1766.
4. *Pavelenia* (porunca) Divanuluĭ Moldoveĭ din anul 1772.
5. Zapisul familieĭ Hîncul din anul 1781.

Numĕrul călugărilor din mănăstirea Hîncul erà la 1890 de 40, din carĭ 24 Românĭ, iar restul Bulgarĭ. Sf. leturghie se cântă *în limba rusă.*

După zapisul întemeiătoruluĭ, mănăstirea posedă 797 fălcĭ pămînt, dar acest pămînt, afară de 24 deseatine, astăḑĭ e stăpânit de familia Mincu, care a dovedit că e rudă cu familia Hîncu şi care a şi câştigat procesul cu călugăriĭ la Senatul rusesc încă de pe la 1858.

Mănăstirea are acum numaĭ o frumósă grădină cu pomĭ, douĕ viĭ, ce produc anual peste 2.000 vedre vin, şi nisce bostănării. La Chişineŭ mănăstirea are nisce case.

Mănăstirea Sorucean

se află în judeţul Chişineŭ, la depărtare de o poştă de capitala Basarabieĭ, fiind aşezată lângă satul Soruceni. Mănăstirea se află între munţĭ acoperiţĭ cu pădurĭ, fiind construită pe un picior de plaiŭ.

Mănăstirea s'a întemeiat pe la 1785 de către Pitarul Sorucean, sub îndemnul, ḑic călugăriĭ, ieromonachuluĭ Iosif. Până la 1828 n'a posedat altă avere decât vre-o 12 fălcĭ pămînt, iar în anul arătat maĭ sus boerul Casian Sorucean a dăruit mănăstiriĭ 40 deseatine pămînt, iar Ioan Sorucean fiul i-a făcut apoĭ un dar de 200 deseatine.

Mănăstirea are douĕ bisericĭ: una cu hramul Sf. Gheorghe, zidită la 1828 de către Casian Sorucean; alta cu hramul Sf. Nicolae.

Biblioteca mănăstiriĭ nu posedă rarităţĭ bibliografice. Sunt însă maĭ multe cărţĭ bisericescĭ românescĭ tipărite în secolul nostru.

Numĕrul călugărilor e de un-spre-ḑece şi sunt toţĭ Românĭ. Serviciul divin acum se oficiază în limba română, din ordinul Archiepiscopuluĭ din Chişineŭ, care e de părere că enoriașiĭ «nu cunosc limba ruséscă, iar în județul Chișineuluĭ se lățesce secta ștundistă .

Averea mănăstiréscă se compune din 616 deseatine pămînt. Călugăriĭ se ocupă cu agricultura, aŭ 3 viĭ de 4 pogóne, carĭ produc 300 vedre vin. Arăturile se fac prin clacă. Venitul mănăstiriĭ e de 6.000 ruble pe an.

Mănăstirea Vărzărescĭ

se află în județul Chișineŭ, la depărtare de 60 km. de capitala Basarabieĭ. Rușiĭ numesc acéstă mănăstire *Dmitrevski*. Mănăstirea este așezată lângă satul Vărzărescĭ, în apropiere de satele Iurcenĭ, Dolna și Grădiștea. Din spre nord și răsărit mănăstirea e apĕrată de munțĭ.

Mănăstirea acésta e cea maĭ veche din tóte mănăstirile din Basarabia. Dejà pe la 1420 se pomenesce despre mănăstirea Vărzărescĭ într'un chrisov al luĭ Alexandru-Vodă (1), care o numesce schitul *Chîșno-Vărzărescĭ*. Restaurată apoĭ la 1770 de către protopopul Constantin Măcărescu, împreună cu preotul Vlas, tatăl protopopuluĭ, care apoĭ, în viéța monachală, s'a numit Varlam, mănăstirea și-a păstrat aspectul sĕŭ cel vechiŭ.

Pe la 1796 însă mănăstirea a devenit iarășĭ prada Tătarilor, carĭ aŭ jefuit-o.

Mănăstirea Vărzărescĭ a fost în curgere de patru secolĭ schit de călugărĭ; de la 1815, când în mănăstire nu maĭ eraŭ decât patru călugărĭ, schitul s'a prefăcut în mănăstire de călugărițe, permutându-se ceĭ patru călugărĭ aiurea, iar călugărițele din mănăstirea *Căsauțenĭ* desființată aŭ ocupat locul lor.

Mănăstirea n'are nicĭ bibliotecă, nicĭ archivă. Posedă o singură biserică cu hramul Sf. Dimitrie, zidită pe la 1796 de către protopopul Măcărescu, pe carĭ Rușiĭ îl prefac ba în Macaroff, ba în Macarovicĭ. Mănăstirea e locuită (1890) de 25 călugărițe, carĭ sunt tóte Rusóice; serviciul divin se oficiéză *numaĭ în limba rusă*. Schitul posedă 190 deseatine pămînt și o vie în satul Iurcenĭ.

---

(1) Волахо-Болгарскія грамоты, Ю. *Венелинъ*, 1840. p. 61.

Mănăstirea Chirova

se află în judeţul Orheiŭ, la depărtare de o poştă de oraşul Orheiŭ. Este aşezată în desişul uneĭ pădurĭ marĭ, în valea rîuleţuluĭ Chirova. Ruşiĭ numesc acéstă mănăstire *Nicolaevski* saŭ *Chirovski*. Imprejurimile mănăstiriĭ sunt muntóse şi sĕlbatice.

Când şi cine a întemeiat acéstă mănăstire nu se scie. După spusele poporuluĭ, mănăstirea a fost la început de călugărĭ, apoĭ pe la 1803 ar fi ars.

Archiva mănăstiriĭ posedă un act de danie făcut de către răzeşiĭ satuluĭ Isăcescĭ şi datat din 1 Maiŭ 1805, prin care se dovedesce că răzeşiĭ maĭ sus pomenituluĭ sat dăruesc mănăstiriĭ 149½ fălcĭ de pămînt şi că tot eĭ aŭ zidit cu cheltuiala lor o biserică de lemn cu hramul Sf. Nicolae. După un alt act al mitropolieĭ Moldoveĭ, mănăstirea a fost locuită de călugăriţe fără adăpost.

Acum, în ḑilele nóstre, mănăstirea are şi o altă biserică, cu hramul Sf. Nicolae, zidită de schimonacha Lisaveta în anul 1836.

Biblioteca mănăstiriĭ se compune din cărţĭ bisericescĭ române din secolele XVII şi XVIII.

Numĕrul călugăriţelor este (1890) de 48.

In biserică, la stânga de la intrare, se află mormîntul călugăriţeĭ Pelagia, sora Mitropolituluĭ Gavril Calimach.

Mănăstirea Curcova

se află în judeţul Orheiŭ, cale de 10 kilometri de oraşul Orheiŭ. Mănăstirea e aşezată pe malul rîuleţuluĭ Vatic şi este încunjurată de munţĭ, acoperiţĭ pe dintregul cu viĭ şi liveḑĭ, carĭ tóte aparţin mănăstiriĭ.

Mănăstirea s'a zidit pe la 1773 de către mazilul Iordachi Curca. Iată legenda privitóre la întemeiarea mănăstiriĭ:

In satul Buzescĭ, din judeţul Orheiŭ, locuiaŭ altă dată doĭ fraţĭ, anume Iordachi şi Michaiŭ Curca, carĭ, împreună cu preotul satuluĭ Teofan, cu preotésa şi cu doĭ copilaşĭ, aŭ fugit peste Prut de frica Tătarilor. Curînd după acésta preotul a murit în Moldova, iar peste un an de ḑile Iordachi Curca hotărî să se întórne acasă la Buzescĭ, pentru a da drumul unor albine de-ale luĭ şi ale preotuluĭ, pe carĭ eĭ le închisese într'un beciŭ, lăsându-le pentru hrană multă miere. După rugăciunea preoteseĭ, Iordachi luă cu el şi pe copiiĭ preoteseĭ. Inaintea plecăriĭ sale, preotésa îĭ destăinuì în ce loc anume preotul îngropase nisce banĭ, însărcinându-l să ieà aceĭ banĭ pentru copiiĭ eĭ. Iordachi a primit însărcinarea şi a plecat cu copiiĭ. Când însă a sosit acasă, dete peste nisce Tătarĭ, carĭ cât pe acì eraŭ să-l omóre, dar omul a scăpat, lăsând însă în plean la Tătarĭ pe copiiĭ preoteseĭ. Curînd după acésta a murit şi preotésa, iar peste puţin ambiĭ fraţĭ Curca s'aŭ întors în Basarabia. La vederea satuluĭ de baştină jefuit de Tătarĭ, Iordachi simţì remuşcărĭ de consciinţă, pentru că a lăsat copilaşiĭ în mânile Tătarilor şi că acum devenià el stăpân asupra comoriĭ preotuluĭ. Pentru a-şĭ ispăşì păcatul, Iordachi a plecat la Iaşĭ şi s'a spoveduit Mitropolituluĭ Iacob; după binecuvîntarea ierarchuluĭ, ambiĭ fraţĭ Curca s'aŭ călugărit şi aŭ zidit mănăstirea Curcova, tocmaĭ pe locul unde erà comóra preotuluĭ.

Incet cu încetul mănăstirea s'a poporat. La 1810 un Român din Ardél, anume Tóder Soba (Ruşiĭ l'aŭ prefăcut în Soboff), fiind parucic în armata rusă, a cumpĕrat satul *Pripiceni* şi, cu binecuvîntarea Mitropolituluĭ Gavril, a zidit în curtea mănăstiriĭ o biserică de zid. Acum mănăstirea are două bisericĭ, una cu hramul Maicăĭ Domnuluĭ, alta cu hramul Sf. Dimitrie. Locuinţele călugărilor se aflà în două edificiĭ.

Biblioteca mănăstiriĭ e săracă. Numĕrul călugărilor e de 44.

Averea mănăstiriĭ se compune din 3.900 deseatine pămînt, afară de 200 deseatine pădure. Mănăstirea maĭ posedă şi o casă la Chişineŭ, dăruită de Soba, care s'a prestavit la 1817.

Mănăstirea Tabora

se aflà în judeţul Orheiŭ, cale de 20 kilometri de Orheiŭ şi 70 kilometri de Chişineŭ. Ea este aşezată între déluri, pe un plaiŭ de lângă rîuleţul Vatic. Imprejurul mănăstiriĭ sunt pădurĭ.

Istoria mănăstiriĭ e puţin cunoscută. Se ḑice cum că biserica cea veche a mănăstiriĭ a fost zidită de către boerul

Gheorghe Rusu la 1784; după alţiĭ iarăşĭ, mănăstirea s'ar fi zidit pe la 1775 de Vătavul Dariu Carp. Numele de *Taboră* s'a dat mănăstiriĭ, pretind uniĭ, pentru că acì altă dată aŭ tăbărît nisce creştinĭ prigoniţĭ de Tătarĭ.

In vechime mănăstirea a fost de călugărĭ, iar apoĭ pe la 1815 aŭ fost mutate acì călugăriţele din mănăstirea *Fântâna Dómneĭ*, desfiinţată de guvernul rus pe la 1814.

Mănăstirea are două bisericĭ: una cu hramul Adormiriĭ, zidită la 1828; alta, maĭ veche, cu hramul Sf. Treime, zidită pe la 1810.

Mănăstirea n'are nicĭ bibliotecă, nicĭ archivă. Numĕrul călugăriţelor e de 57. Leturghia până pe la 1863 se oficià în limba românéscă, iar acum se oficiază *rusesce*.

Averea mănăstiriĭ se compune din 142 fălcĭ pămînt, pentru carĭ mănăstirea a avut un lung proces cu răzeşiĭ satelor Puţunteĭ, Gulboca şi Gâtila.

Mănăstirea Ţigănescĭ

se află în judeţul Orheiŭ, cale de 30 kilometri de oraşul Orheiŭ. Este aşezată într'o poiană pitorescă şi încunjurată din treĭ părţĭ cu munţĭ, de la rĕsărit, apus şi nord, iar spre méḑă-ḑi se află valea Icheluluĭ. Din spre rĕsărit curg două isvóre de apă limpede, care formézĕ lângă mănăstire un lac.

Numele mănăstiriĭ se trage de la satul Ţigănescĭ, care se află în apropiere.

Când şi de cine a fost zidită mănăstirea nu se scie nimic cert.

Se ḑice cum că mănăstirea acésta există deja pe la 1741. După spusele unuĭ preot bătrân, ar fi existat nisce chrisóve privitóre la mănăstire în mânile unuĭ proprietar din Dubăsarĭ, anume Macri. Cercetând însă faptul, s'a dovedit că din familia Macri, despre care vorbià preotul, n'a rĕmas nimenĭ în viéţă. Altă tradiţiune poporală sună că în aceste locurĭ aŭ fost altă dată pădurĭ întinse, in carĭ se ascundeaŭ creştiniĭ de urgia Tătarilor. Aceştĭ creştinĭ aŭ construit o bisericuţă de lemn în mijlocul poeneĭ, iar peste puţin Sĕrdarul Lupu Deicu a întemeiat acì o mănăstire. Din pricina Tătarilor însă, călugăriĭ aŭ fugit, apoĭ peste maĭ mulţĭ anĭ iarăşĭ s'aŭ întors şi aŭ ocupat astă dată pămînturile Medelnicerului Ruset, proprietarul otcineĭ Olonescĭ. La 1803 s'a iscat pîră între Ruset şi călugărĭ, carĭ aŭ câştigat pricina pe la 1833. In ḑilele nóstre mănăstirea are o biserică de pétră, cu hramul Adormiriĭ, zidită pe la 1846.

Mănăstirea are şi o bibliotecă de cărţĭ românescĭ.

Averea mănăstiriĭ se compune din 38 fălcĭ (50 deseatine) de pămînt, treĭ morĭ de apă şi liveḑĭ cu viĭ.

Mănăstirea Frumuşica

se află în judeţul Orheiŭ, cale de 28 kilometri de Orheiŭ, şi este aşezată pe o înălţime de lângă vaiea Ichelului. Spre méḑă-nópte, rĕsărit şi méḑă-ḑi sunt munţĭ, acoperiţĭ cu pădurĭ. Spre apus sunt viile mănăstirescĭ şi liveḑĭ cu pomĭ. Imprejurimile sunt fórte pitorescĭ şi acésta a fost causa că Mitropolitul Gavril a dat mănăstiriĭ numele de Frumuşica.

Mănăstirea a fost întemeiată la 1807 de către nisce ţĕranĭ românĭ din satul *Bravicenĭ*, şi anume de răzeşiĭ Efraim şi Iordachi Jurcu şi Grigorie şi Antioch Sapoténu.

Mănăstirea are astăḑĭ o biserică de zid cu hramul Adormiriĭ, zidită la 1851, în locul vecheĭ bisericĭ de lemn construite pe la 1807.

Biserica posedă cărţĭ bisericescĭ românescĭ, dar carĭ sunt închise în pod şi nu se arată visitatorilor. Leturghia se oficiază în limba românéscă, de óre-ce călăgăriĭ nu sciŭ rusesce.

Archiva mănăstiréscă posedă următórele acte vechĭ:

1. Un zapis de danie pentru 211 deseatine pămînt, dăruite de răzeşiĭ satuluĭ Bravicenĭ la 1807; acest act e întărit de Divanul Moldoveĭ;
2. Un alt act dat tot de răzeşĭ în anul 1819;
3. Al treilea act cu data de 1847 se referă la Constantin Pasat, răzeş din satul Bravicenĭ, prin care dînsul afirmă că a vîndut mănăstiriĭ 24½ fălcĭ pămînt, pe un galben falcea.

Afară de aceste treĭ documente, mănăstirea maĭ posedă şi alte documente de la 1810, pe temeiul cărora revendică drepturĭ asupra a 800 deseatine pămînt, stăpânite acum de nisce răzeşĭ megiaşĭ.

Din causa acestuĭ proces, există între călugărĭ şi ţĕranĭ o mare vrajbă, care nu se potolesce.

Mănăstirea Reciul

se află în judeţul Orheiŭ, la depărtare ca de 36 kilometri de Orheiŭ, şi este aşezată într'o vale a rîuluĭ Ichel. In apropiere de mănăstire se află satul Reciul.

Mănăstirea s'a întemeiat la 1797 de către preoţiĭ satuluĭ Paşcanĭ din Basarabia, anume părinţiĭ Andreiŭ şi Ioan Roşca, cu ajutorul enoriaşilor lor răzeşĭ din acelaşĭ sat Simion şi Constantin Stratilat. (1)

Până pe la 1811 mănăstirea a fost de călugărĭ, iar apoĭ s'aŭ strămutat acolo călugăriţele din mănăstirea *Mana*, desfiinţată de guvernul rus şi care a existat ca schit pendinte de mănăstirea Curcova.

Mănăstirea are două bisericĭ: cea principală, cu hramul Nasceriĭ Maicăĭ Domnuluĭ, e zidită la 1845 şi a doua, cu hramul Sf. Nicolae, e zidită la 1722.

Numěrul călugăriţelor este de 65, iar averea mănăstiriĭ se compune dintr'o sfóră de moşie de peste 495 deseatine pămînt.

Mănăstirea Gârbověţul

se află în judeţul Orheiŭ, la depărtare de 40 kilometri de Orheiŭ, şi este aşezată pe malul chiar al Icheluluĭ. De la apus e încinsă cu viĭ şi liveḑĭ, spre méḑă-nópte se află satul Gârbověţul, construit pe un picior de plaiŭ, iar spre méḑăḑi şi rěsărit curge Ichelul în valea sa adîncă.

Intemeiătorul mănăstiriĭ a fost boerul Armaş Constantin Carpuz, care a zidit-o pe la 1730.

Până la 1812 mănăstirea acésta a fost de treĭ orĭ arsă şi prădată de Turcĭ şi Tătarĭ, din care causă în mijlocul flăcărilor a perit şi întréga archivă a sf. lăcaş. Aŭ rěmas însă scăpate de distrugere şépte chrisóve de ale Domnitorilor Moldoveĭ, din carĭ cel maĭ vechiŭ este al luĭ Duca-Vodă de la 1671.

---

(1) D-l Murzakevicĭ în vol. II din *Записки Общ. Истор. и древ.*, 1848, p. 324, scrie că mănăstirea s'a zidit la 1798 de către preoţiĭ satuluĭ Paşcanĭ Ioan Charea şi Leónte Baralæ. Documentele mănăstiriĭ, din contră, confirmă cele arătate de noĭ.

Mănăstirea are şi o bibliotecă compusă din cărţĭ românescĭ bisericescĭ, din carĭ unele sunt adevĕrate rarităţĭ bibliografice.

Biserica mănăstiriĭ, cu hramul Adormiriĭ Maicăĭ Preacurate, a fost zidită la 1816, cu cheltuiala poliţmaistruluĭ (poliţaiŭ) din Chişineŭ Stefan Lupu, care apoĭ s'a călugărit sub numele de schimonach, Serapion, schimbând uniforma de poliţaiŭ rusesc pe sutană şi potcapiŭ. Soţia sa, născută Elena Brăescu, de asemenea s'a călugărit, luând nume de Elpidia, şi s'a aşezat în mănăstirea Tabora.

Biserica mănăstiriĭ posedă o icónă făcĕtóre de minunĭ a Maicăĭ Domnuluĭ. Acéstă sf. icónă a fost dăruită de mama unuĭ Colonel rus, anume Aladuieff, ucis de cal în curtea mănăstiriĭ. Stefan Lupu a îmbrăcat-o în argint, ferecat şi aurit, iar enoriaşiĭ aŭ împodobit-o cu petre scumpe. In dosul icóneĭ stă scris: «1816 Martie 31». De la 1859 icóna se transportă în fie-care an cu mare ceremonie religiósă din Gârbovĕţ la Chişineŭ, unde rĕmâne în biserica mitropolieĭ şése sĕptĕmânĭ de ḑile, până pe la 17 Aprilie.

Numĕrul călugărilor este de 40, carĭ sunt parte Românĭ şi în majoritate Rutenĭ. Leturghia se oficiază în limba ruséscă.

Averea mănăstiriĭ se compune din 2.414 deseatine de pămînt, din carĭ o parte e a răzeşilor din satul Chirişenĭ, carĭ aŭ proces mare cu călugăriĭ.

Pe proprietatea mănăstiriĭ se află satele Gârbovĕtul şi Hoginescĭ. Locuitoriĭ acestor sate sunt fórte săracĭ şi se ocupă cu olăria.

In anul 1802 Novembre 14, un mare cutremur de pămînt a schimbat mult suprafaţa locurilor unde se află mănăstirea. Satul Gârbovĕţ, care altă dată erà aşezat tocmaĭ la pólele munteluĭ, acum e în vale; vechiul sat a fost distrus de cutremur şi a dispărut împreună cu un lac, ale căruĭ urme nicĭ nu se maĭ pot constatà.

Mănăstirea Hârjauca

se află în judeţul Orheiŭ, la depărtare de 50 kilometri de oraşul Orheiŭ, şi este aşezată la pólele unuĭ munte, într'un loc fórte pitoresc, încunjurat de délurĭ acoperite de codri. Muntele principal este cultivat până la vîrful sĕŭ şi acoperit peste tot cu viĭ şi liveḑĭ. Mănăstirea posedă şi o grădină mare cu pomĭ de tótă frumusețea, cu băncĭ pentru public. numeróse fântânĭ şi chioşcurĭ.

Mănăstirea pórtă numele isvoruluĭ *Hârjauca*, care curge tocmaĭ pe lângă zidurile sale. Ea a fost zidită pe la 1740: valea în care e aşezată servià altă dată de bun adăpost pentru creştiniĭ fugițĭ de urgia Tătarilor. In secolul XVIII aceştĭ fugarĭ aŭ zidit acì o mică biserică; apoĭ, când puhoiul Tătarilor s'a retras, Româniĭ s'aŭ întors fie-care pe la căminul sĕŭ, lăsând biserica părăsită. Pentru a îngrijì sf. lăcaş a rĕmas numaĭ un bĕtrân pustnic, anume Teodosie, avênd de gând a întemeià pe lângă biserică o mănăstire.

La întemeiarea schituluĭ s'aŭ asociat doĭ călugărĭ din mănăstirea Némțuluĭ, anume ieromonachul Varsonofie şi monachul Efraim. Aceştĭ treĭ călugărĭ, ajutațĭ de boerul Niculiță, aŭ şi zidit maĭ multe chiliĭ şi aŭ reparat biserica. In curînd vestea despre noua mănăstire s'a rĕspândit prin Moldova şi maĭ mulțĭ călugărĭ aŭ venit din tóte unghiurile țeriĭ. Monachul Tedosie (în călugărie Teoctist) a fost ales de stariț, iar după prestăvirea sa mănăstirea a moştenit moşia rĕposatuluĭ din satul Călăraşĭ şi Şipotenĭ din Basarabia.

Maĭ există însă şi altă versiune privitóre la întemeiarea aceteĭ mănăstirĭ. După acéstă versiune, mănăstirea a fost întemeiată pe la 1750 de către monachul Inocentiŭ Sava, călugărit la Iaşĭ, dar care de origine erà din satul Călăraşĭ, limitrof cu Hârjauca.

Acest călugăr ar fi dăruit mănăstiriĭ otcina sa Şipotenĭ; în curînd după acésta un unchiŭ al luĭ Sava, anume Marin Badiuc, a dăruit mănăstiriĭ o altă moşie. Maĭ târḑiŭ, pe la 1811, nepoțiĭ luĭ Marin, Vasile şi Ursu Badiuc, aŭ confirmat acest dar.

Incet cu încetul mănăstirea a prosperat, egumenul eĭ Taras a căpĕtat de la Divanul Moldoveĭ un chrisov noŭ, prin care s'aŭ întărit mănăstiriĭ drepturile sale asupra moşiilor dăruite; de asemenea tot acelaşĭ egumen Taras a zidit şi o nouă biserică. In locul aceteĭ bisericĭ, maĭ târḑiŭ, s'a zidit alta de cărămidă, cu hramul Inălțăriĭ Domnuluĭ.

Pe la 1818 mănăstirea se ocârmuià de către egumenul Spiridon Filipovicí, despre care d-l Nadejdin scrie următórele: (1)

---

(1) *Прогулка по Бессарабіи, Надеждинъ.* 1839 v.

«Filipovicĭ a fost Muntenegrén de ném. Incă de tîner el s'a călugărit, dar apoĭ a părăsit mănăstirea și s'a intors în lume. In Europa domnià pe atuncĭ Napoleon I. Preotul muntenegrén erà admirator al Rusiei și, împreună cu alțĭ Muntenegrenĭ, s'a angajat ca marinar în marina ruséscă. In acéstă calitate dînsul a cutreerat porturile europene, fiind martor la nisce marĭ evenimente, când Rusia mână în mână cu Germania a rĕpus pe Francesĭ. După tractatul de pace din Viena, părintele Spiridon, primind darurĭ de la Țarul rusesc, s'a retras din marină și s'a stabilit la Hârjauca. Curînd după acésta dînsul a ademenit pe câțĭ-va Moldovenĭ să se așeze pe pămîntul mănăstiriĭ, devenind clăcașiĭ călugărilor.»

La 1845 mănăstirea Hârjauca a devenit proprietatea episcopieĭ din Chișineŭ. Unul din episcopiĭ rușĭ din Basarabia a construit la Hârjauca o biserică de érnă cu hramul Sf. Spiridon.

Mănăstirea are acum șépte corpurĭ de clădire pentru locuința călugărilor, douĕ bisericĭ și numeróse acareturĭ.

Mănăstirea nu posedă acte vechĭ; biblioteca se compune de 400 volume, cărțĭ bisericescĭ românescĭ și slavonescĭ. Călugăriĭ sunt parte Românĭ, parte Rutenĭ. Leturghia se oficiază în douĕ limbĭ: cea românéscă și cea ruséscă, adecă în timpul serviciuluĭ pe unul din clirose se cântă rusesce, iar pe altul românesce.

Mănăstirea posedă 1.775 deseatine pămînt și este fórte visitată de enoriașĭ.

Mănăstirea Dobrușa

se află în județul Orheiŭ, la depărtare de 50 kilometri de orașul Orheiŭ și de 90 kilometri de Chișineŭ. Așezată lângă satul Dobrușa, ea pórtă numele acestuĭ sat. Mănăstirea se află construită pe pólele unuĭ dél, fiind umbrită din spre sud-apus de munțĭ acoperițĭ cu codri. De sub délul pe care se află mănăstirea curg douĕ isvóre, carĭ adapă grădinile mănăstiriĭ și apoĭ, unindu-se, formézā treĭ lacurĭ cevà maĭ jos de mănăstire. Din aceste lacurĭ ese rîulețul Dobrudșa saŭ cum il numesc locuitoriĭ *Dobrușa.*

Intemeiătoriĭ mănăstiriĭ aŭ fost monachul Ioasaf din mănăstirea Probota şi ieromonachul Efraim, călugăr al mănăstirii Curcova.

După spusele călugărilor mănăstiriĭ, pe la 1772 mănăstirea Probota a trimis pe monachul Ioasaf în Basarabia ca să facă inspecţiune pe la moşiile ce aparţineaŭ mănăstiriĭ. Inspectând otcina Dobruşa, călugărul a fost fermecat de locul unde acum se află mănăstirea. Cu binecuvîntarea archimandrituluĭ mănăstiriĭ Probota, monachul Ioasaf, împreună cu monachul Efraim, aŭ construit în curînd o bisericuţă de lemn. Apoĭ Iosaf s'a întors la Probota, iar Efraim a rĕmas. La 1785, când biserica a fost sfinţită, în mănăstire s'aŭ aşezat cincĭ călugărĭ din mănăstirea Curcova, anume Teofan, Pamva, Ezechiil, Arsenie şi Macarie, toţĭ Românĭ. După dispoziţiunea mănăstiriĭ Probota, monachiĭ noueĭ mănăstirĭ aŭ luat în arendă moşia Dobruşa, plătind anual renta de 40 leĭ vechĭ. Maĭ târḑiŭ, când mănăstirea din Moldova Probota a fost închinată Sf. Mormînt, mănăstirea Dobruşa s'a obligat a plătì Patriarchieĭ din Ierusalim câte 80 leĭ vechĭ pe an, iar de la 1807 câte 25 galbenĭ olandezĭ.

Incet cu încetul mănăstirea Dobruşa a prosperat; numĕrul călugărilor s'a înmulţit, aşà că în curînd s'a simţit lipsă de apă pentru locuitoriĭ mănăstiriĭ. Acésta tocmaĭ a şi fost causa, pentru care călugăriĭ aŭ hotărît a părăsì chiliile zidite pe vîrful délului şi a construì o nouă mănăstire la pólele înălţimiĭ. Construirea noueĭ mănăstirĭ a durat până pe la 1822, când s'a sfinţit şi noua biserică zidită cu ajutorul boeruluĭ Toma Cosma. Biserica acésta are hramul Sf. Nicolae.

La 1839 s'a zidit şi altă biserică, pe vîrful înălţimii, în locul celeĭ vechĭ; împrejurul eĭ aḑĭ e cimitirul mănăstirii.

La 1847 s'aŭ zidit alte construcţiunĭ pentru locuinţa călugărilor şi pentru pelerinĭ.

Archiva mănăstiriĭ nu posedă acte vechĭ, biblioteca este compusă din cărţĭ românescĭ tipărite în secolele XVII şi XVIII.

Numĕrul călugărilor (1890) este de 89. Actualul egumen e un călugăr rus, iar toţĭ ceĭ-lalţĭ sunt Românĭ. Leturghia se oficiază, *cu tóte aceste, în limba rusă*, deşi încă pe la 1863 se oficià în limba română.

Mănăstirea posedă 1872 deseatine pămînt în diferite locurĭ, afară de moşia Dobruşa, în întindere de 1.690 deseatine, din al căror venit o a 5-a parte se trimite Patriarchiei din Ierusalim. Mănăstirea maĭ are şi 5 liveḑĭ, carĭ ocupă 97 deseatine, treĭ viĭ lângă mănăstire şi o vie lângă Chişineŭ în întindere de $15^1/_2$ pogóne; are peste 420 capete de vite, 100 caĭ şi peste 2.000 oĭ.

Mănăstirea Coşeleva

se află în judeţul Soroca, la depărtare de 35 kilometri de oraşul Soroca şi de 7 kilometri de mănăstirea Dobruşa. Este aşezată pe malul rîuleţuluĭ Cerna; din spre rĕsărit are o câmpie, din cele-lalte părţĭ pădurĭ. Mănăstirea s'a zidit pe la 1790 de către vĕduva răzeşă Maria Tocanaş, din satul Cotiugenĭ.

Schitul are o biserică de zid cu clopotniţă, construită pe la 1841 în locul celeĭ vechĭ. Numĕrul călugăriţelor e de 46; sunt tóte Rusóice. Schitul Coşeleva posedă 60 deseatine pămînt, dăruit mănăstiriĭ de către răzeşiĭ satuluĭ Cotiugenĭ, şi 4 liveḑĭ cu pomĭ. De unde îĭ vine mănăstiriĭ actualul eĭ nume de Coşeleva, nu se scie.

Mănăstirea Saharnenĭ

se află în judeţul Orheiŭ, la depărtare de 40 kilometri de Orheiŭ şi 82 kilometri de Chişineŭ. Mănăstirea e aşezată pe treĭ proeminenţe, grămădite una peste alta; scoborîşurile de o înălţime la alta sunt pavate cu pétră. Maĭ jos curge Nistrul, pe malul căruia e aşezat satul Saharnenĭ. Imprejurul mănăstiriĭ sunt délurĭ, parte acoperite cu pădurĭ, parte stâncóse; către mănăstire nu există decât un singur drum din spre rîŭ.

Mănăstirea a fost fundată de către monachul Bartolomeiŭ Ciungul, pe care Ruşiĭ l'aŭ poreclit *Crivorucĭca*, din causă că aveà o mână străpunsă de un glonţ. Data fundăriĭ se rapórtă pe la 1776. Monachul Ciungul, împreună cu maĭ mulţĭ călugărĭ, s'aŭ aşezat în aceste locurĭ retrase cu permisiunea proprietaruluĭ satuluĭ Saharnenĭ, Ioan Christoverga, care a dăruit călugărilor 120 deseatine pămînt.

Mănăstirea Grădiştea saŭ Peştera.

Intre munţĭ, spre apus de la mănăstirea Saharnenĭ, înaintea veniriĭ în aceste locurĭ a luĭ Ciungul, a existat un alt schit fórte vechiŭ, numit *Grădişte*, în care a fost o biserică cu hramul Buna-Vestire şi cu maĭ multe chiliĭ, tóte săpate chiar în stâncile munteluĭ. Cine a fundat acéstă mănăstire nu se scie, dar Ciungul a reparat vechia biserică şi, împreună cu alţĭ călugărĭ, s'aŭ stabilit în chiliile din stâncĭ.

Mănăstirea *Grădişte* se crede că a existat dejà în secolul XII, fiind întemeiată de creştinĭ fugarĭ, carĭ acì s'aŭ adăpostit de urgia Tătarilor. Modul de construcţiune a acestor chiliĭ, săpate în stâncĭ arată că creştiniĭ carĭ le-aŭ făcut n'aŭ fost Slavĭ, căcĭ altele sunt înfăţişarea şi modul de lucrare a chiliilor de pe malul Nistruluĭ şi altele ale vechilor chiliĭ din Kiev.

Tot ce se scie într'un mod cert despre actualul schit Grădişte constă în faptul că el a fost reînfiinţat pe la 1756 când muntele în care sunt săpate chiliile făceà parte din otcina Logofĕtuluĭ Radu Racoviţă, care a dăruit acest pămînt mănăstiriĭ Dobrovĕţ din Moldova. Numele de Grădişte i s'a dat schituluĭ pentru că în apropierea existat acolo altă dată *cetatea Grădişte*.

La început schitul a fost zidit la marginea abruptă a maluluĭ, cu chiliile săpate în stâncă, spre carĭ merge o singură potecă fórte îngustă. Maĭ târḑiŭ călugăriĭ s'aŭ mutat din aceste chiliĭ incomode, alegênd loc de locuit maĭ spre vîrful munteluĭ, unde aŭ construit altă biserică şi alte chiliĭ. Biserica din stâncă erà fórte mică şi neîncăpĕtóre, dar la 1765 monachiĭ aŭ mărit-o.

La 1842 pămîntul întreg al mănăstiriĭ Grădişte, care se prenumĕrà printre proprietăţile *mănăstiriĭ Chiprianĭ*, a devenit de fapt proprietatea acesteĭ din urmă mănăstirĭ. Mănăstirea Grădişte a rĕmas fără mijlóce de traiŭ şi *a fost desfiinţată*, alipindu-se definitiv la mănăstirea *Saharnenĭ*.

Imprejurimile fosteĭ mănăstirĭ Grădişte sunt fórte originale şi pitorescĭ. Stânca petrósă din spre mal formézǎ păreţiĭ de faţă, adecă faţada vechiuluĭ locaş sfînt, iar mănăstirea cu biserica, cincĭ-spre-ḑece chiliĭ şi *trapeza* sunt în lăuntrul stânciĭ.

Tot acolo e săpată şi clopotniţa mănăstiriĭ. Muntele din partea de la apus e acoperit peste tot cu codru de stejarĭ, din partea de la rĕsărit şi méḑă-nópte e Nistrul, iar din spre méḑă-ḑi sunt câmpiile mănăstiriĭ, viĭ şi livede.

După întemeiarea mănăstiriĭ Saharnenĭ, schitul Grădişte a rĕmas locuit de câţĭ-va călugărĭ, iar călugăriĭ carĭ s'aŭ mutat în noua mănăstire şi-aŭ ales de stariţ pe monachul Bartolomeŭ Ciungul saŭ Crivorucîca.

Mănăstirea are astăḑĭ două bisericĭ: cea veche, săpată în stâncă, cu hramul Buneĭ-Vestirĭ: cea nouă, zidită împreună cu clopotniţa pe la 1821 de către Taras, egumenul mănăstiriĭ. De o architectură simplă, cu iconostasul modest, biserica acésta posedă totuşĭ unele obiecte fórte scumpe: o cruce mare de chiparos incrustată în aur şi argint şi o frumósă evanghelie îmbrăcată în aur şi petre scumpe. Aceste obiecte sunt dăruite bisericeĭ de către Cazaciĭ de la Don, cu ocasiunea răsboiuluĭ cu Napoleon I.

Biblioteca mănăstiriĭ se compune din cărţĭ românescĭ şi slavone tipărite în secolele XVII şi XVIII.

Numĕrul călugărilor (1890) este de 16, toţĭ Moldovenĭ.

Mănăstirea posedă o proprietate de 420 deseatine pămînt, care încunjură mănăstirea; parte însemnată din acéstă suprafaţă se află sub pădure, altă parte, fiind petrósă, nu e bună pentru agricultură, aşà că mănăstirea abià cultivă 20 deseatine. Mănăstirea posedă încă în diferite locurĭ grădinĭ cu pomĭ şi două viĭ. In apropiere de mănăstire se maĭ află şi o prisacă, care-ĭ aparţine.

Mănăstirea Călăraşĭ

se află în judeţul Soroca, la depărtare de 60 verste de oraşul Soroca şi de 160 de la Chişineŭ. Este aşezată lângă malul Nistruluĭ, pe scoborîşul unuĭ dél. Din treĭ părţĭ mănăstirea e încunjurată cu munţĭ acoperiţĭ cu pădurĭ, iar din spre méḑă-nópte curge Nistrul. Numele mănăstiriĭ se trage de la satul *Călăraşĭ*, care se află în apropiere.

Din actele aflate în archiva mănăstiriĭ, reese că acéstă mănăstire erà metoc al mănăstiriĭ Sf. Sava din Moldova. In acest metoc locuiaŭ altă dată călugăriĭ mănăstiriĭ Sf. Sava, ocupându-se cu administrarea moşieĭ Călăraşĭ, care aparţineà aceleĭ mănăstirĭ din Moldova. Pe la 1780, când biserica de lemn a metoculuĭ s'a ruinat, unul din locuitoriĭ oraşuluĭ Mohilĕŭ, anume Hadji-Marco-Donicĭ, a zidit o altă biserică împreună cu clopotniţa.

Biserica nouă a fost sfinţită pe la 1782. Patriarchul Ierusalimuluĭ Avram, drept rĕsplată pentru acésta, a numit pe Hadji-Donicĭ epitrop al mănăstiriĭ. După mórtea epitropuluĭ, pe la 1809, a fost epitrop ieromonachul Lazăr, care a administrat averea mănăstiriĭ până pe la 1813. Până la 1813 însă mănăstirea Călăraşĭ plătià mănăstiriĭ Sf. Sava o rentă anuală de 100 Leĭ vechĭ pe an. De la acéstă dată mănăstirea n'a maĭ plătit nimic mănăstiriĭ din Moldova, iar astăḑĭ nu maĭ depinde decât de eparchia din Chişineŭ.

Mănăstirea are acum douĕ bisericĭ: una cu hramul Adormiriĭ, construită de Donicĭ şi fórte avută în icóne vechĭ, carĭ aŭ fost transportate acì dintr'o mănăstire ruséscă rascolnică (Sircovski staroobreadceski); altă biserică de érnă, cu hramul Sf. Mitrofanie, a fost zidită la 1853. In acéstă biserică se află o părticică din móştele Sfîntuluĭ Mitrofan, păstrată într'o raclă bogată de argint săpat.

Mănăstirea are multe edificiĭ bune şi numeróse acarete.

Numĕrul călugărilor (1890) este de 11, carĭ sunt parte Românĭ, parte Ruşĭ. Leturghia se oficiază *în limba rusă*.

In curtea mănăstiriĭ se află mormîntul unuĭ General Izbaş, dar când s'a înmormîntat acest general nu stă scris.

Mănăstirea posedă peste 300 deseatine pămînt, din carĭ o sută sunt sub pădure. Via mănăstiriĭ e de 5 pogóne, prisaca dă pe an peste 30 pudurĭ de miere.

Mănăstirea Şaba.

Se află în judeţul Soroca, la depărtare de 40 kilometri de oraşul Soroca, lângă satul *Şaba* (Ruşiĭ pronunţă *Jéba* şi *Jaba*) şi tîrguşorul *Camenca*.

Mănăstirea e aşezată pe un platoŭ stâncos, în formă de semicerc, format de munţĭ înalţĭ. Imprejurul mănăstiriĭ sunt liveḑĭ şi viĭ, jos la pólele munţilor câmpia se scobóră spre Nistru, care curge la depărtare de jumătate kilometru.

Dincolo de Nistru e tîrguşorul Camenca cu parcul şi palatul Mareşalului von Witgenstein. Spre nord-apus de la mănăstire sunt două lacurĭ formate de două isvóre.

Mănăstirea Şaba s'a întemeiat în secolul XVII. Există următórea legendă cu privire la întemeiarea mănăstiriĭ: In secolul XVII a venit acì un ieromonach anume Ezechiil din mănăstirea Delenĭ şi, împreună cu dînsul, alţĭ călugărĭ, carĭ aŭ săpat în stâncĭ câte-va chiliĭ şi aŭ construit o biserică. Până pe la 1770 însă nimic nu se scie despre acéstă mănăstire, dar în anul maĭ sus arătat a venit din Delenĭ alt ieromonach Teodosie şi a găsit schitul pustiit de Tătarĭ. Peste puţin împrejurul luĭ Teodosie s'a adunat iarăşĭ un grup de călugărĭ, carĭ aŭ poporat schitul. Teodosie a primit apoĭ în dar pentru mănăstire o bucată de pămînt de la proprietarul satuluĭ Şaba şi a construit pe acest petec de pămînt biserica cu hramul Inălţăriĭ Cruciĭ şi câte-va chiliĭ de nuiele. Curînd după întemeiarea nouelor locuinţe, Teodosie a cumpĕrat de la răzeşiĭ satuluĭ Şaba peste 500 fălcĭ pămînt, a construit móra şi a plantat o grădină cu pomĭ. La 1818 Mitropolitul Gavril l'a făcut egumen al mănăstiriĭ.

Mănăstirea are acum treĭ bisericĭ: cea principală, cu hramul Inălţăriĭ Domnuluĭ, e construită la 1825 de către boerul din Moldova Costachi Andron. In biserică se păstréză o părticică de Sf. Cruce şi o pétră de la Sf. Mormînt. Racla în care sunt păstrate aceste sf. odóre e de aur şi argint, bogat împodobiţĭ cu petre scumpe. A doua biserică, cu hramul Sf. Archistrateg Michail, a fost zidită la 1849 de către un cinovnic rus din Chişineŭ, anume Loboff. A treia biserică, care se află în afară de curtea mănăstiriĭ, este cea veche, care a fost reparată pe la 1852.

Mănăstirea are o bibliotecă de cărţĭ vechi românescĭ tipărite în secolul XVII.

Numĕrul călugărilor la 1890 erà de 34, din carĭ jumătate sunt Românĭ. Sfînta leturghie se oficiază *în două limbĭ*: cea română şi rusă.

Mănăstirea posedă 910 deseatine pămînt. Pădure are fórte puţină. Din treĭ părţĭ mănăstirea e încunjurată cu grădinĭ cu pomĭ şi o vie cu 3.200 butucĭ, care dă anual peste 700 vedre de vin bun. Mănăstirea are şi o prisacă, fórte bine întreținută. In genere vorbind, acéstă mănăstire e cea maĭ avută din Basarabia, pelerinii se adună acolo cu miĭ la sĕrbătórea hramuluĭ biserici̇̆ principale.

Mănăstirea Noul-Némț. (1)

Mănăstirea Noul-Némțul se află în județul Bender, este situată într'o vale fórte pitorescă dintre douĕ orașe capitale de județe: Bender și Tiraspol; din treĭ părțĭ mănăstirea este încinsă de Nistru, care, curgĕnd aci în zig-zag, formézǎ o peninsulă. Tocmaĭ pe acéstă peninsulă, în direcțiunea din spre Bender către mănăstire se întinde o vale acoperită cu pășunĭ verḑĭ suculente, grădinĭ, pădure. Primăvara întrégă acea vale este acoperită cu apă. Mănăstirea este construită pe crésta munteluĭ și de aceea biserica sf. locaș se vede dejà de departe atât din stepele guvernămîntuluĭ Herson, cât și din spre valea Bugéculuĭ.

---

(1) Mănăstirea acésta posedă o bibliotecă prețiósă de cărți și manuscripte în *limba română*. Iată o parte din aceste cărțĭ și manuscripte, al căror catalog îl găsim în scrierea actualuluĭ Procuror superior al Sinoduluĭ rusesc d-l *C. P. Pobedonosteff*, *Русскій Вѣстникъ*, 1842, *Іюлій*, p. 32:

1. *Istoria creștinismuluĭ și a ierarchieĭ în Moldova*, 1867, manuscript de 369 cóle.
2. *Istoria creștinismuluĭ și a ierarchieĭ în Valachia*, 1860, mss. de 67 cóle.
3. *Istoria despre începutul cinuluĭ monachal*, 1864, mss. de 109 cóle.
4. *Istoria lavreĭ Némțuluĭ* până la 1779—1855, mss. de 238 cóle, 1864.
5. *Idem a mănăstirii Seculuĭ* de la 1855, mss. de 308 cóle, 1876.
6. *Despre averea mănăstirilor Némțul și Secul*, cu registrul tuturor călugărilor până la 1859, mss. de 298 cóle, 1860.
7. *Istoria prescurtată a mănăstirilor Némțul și Secul*, tipărită în tipografia Némțul, 1857.
8. *Istoria despre zidirea mănăstiriĭ Némțul*, mss. de 193 cóle, 1873.
9. *Cartea minunilor săvîrșite de icóna Maicăĭ Domnuluĭ din mănăstirea Némțuluĭ*, mss. de 42 cóle, 1855.
10. *Istoria mănăstiriĭ Seculuĭ* până la 1775, mss.
11. *Vieța starițuluĭ Paisie Velicicovsky*, 1859, mss
12. *Vieța comună a monachilor, orînduită de starițul Paisie*, 1794, mss. de 241 cóle, scris la 1874.
13. *Despre schismaticiĭ Moldoveni*, mss. de 108 cóle, scris la 1859.

Numele mănăstirii se trage de la mănăstirea Némţului din judeţul Némţ. Noul-Némţ este un fel de metoc saŭ maĭ bine ḑis o colonie, a căreĭ metropolă este frumósa nóstră mănăstire, şi ca atare se află legat de drept şi de fapt de dînsa. Poporul însă din Basarabia nu numesce acea mănăstire Noul-Némţ, ci îĭ ḑice mănăstirea *Chiţcanĭ*, după numele unuĭ sat, care există în apropiere şi care acum a dispărut. Satul Chiţcanĭ erà aşezat pe pămîntul mănăstiresc şi după hotărîrea instanţelor judecătorescĭ, fu silit să restitue pămîntul, fiind transportat de guvernul rus pe pămînturile statuluĭ,

---

14. *Călĕtorie la Ierusalim*, mss. fără an. de 118 cóle.
15. *Călĕtorie la Kiev*, idem.

Autorul acestor manuscripte se ḑice că este schimonachul *Andronic*.

16. *Amintirĭ din viéţa preoţéscă*, 1856, mss. de 85 cóle.
17. *Acatist* şi *canóne*, 1851, mss. de 454 cóle.
18. *Sinacsar* pentru întregul an, 1860, mss.
19. *Despre iubirea creştinéscă a luĭ Maxim Ispovednicul*, mss. din sec. XVIII.
20. *Leţopiseţele Zemli Vlachiscoe*, 6798 — 7197, mss.

Cărţi in *limba slavă*:

1. *Трéбникъ* sec. XVII, tipărit în Moldova. fără prima pagină.
2. *Служéбникъ*, tipărit la Buzeŭ, 1702.
3. *Евангеліонъ сирѣчь Благовѣстіе*, tipărit în 1665, la Lipsca.
4. *Книга сладкоглаголиваго блаженнаго Аввы*, 1653, unde s'a tipărit nu se scie.
5. *Похвала Пресвятой Богородици*, 1706, tip. la Cernigof.

Manuscripte în *limba slavă:*

1. *Пророчество Іереміи*. Pe pagina din urmă stă scris: «In anul 1475 (?) Гервасie ieromonahul a scris acea carte».
2. *Psaltire* scrisă de monachul mănăstiriĭ Bisericanĭ, 1618.
3. *Psaltire* scrisă de monachul mănăstiriĭ Saul, 1730.
4. *Давида пророка и царя пѣснь*. Psaltirea, mss. de către ieromonachul mănăstiriĭ Némţu la 7037 (1529).
5. *Evanghelia slavă* fórte veche. fără an, mss.
6. *Apostol*, 1542, mss., frumos scris.
7. *Требникъ архіерейскій*, sec. XVII, scris de către Grigorie Ţamblac, după cum stă scris pe ultima filă: «Сіе освященіе церкви писахъ азъ рукою моею «смиренный Григорій Цамблакъ митрополитъ Кіевскій, галицкій и всеароссіи, «учитель земли молдовлахійская и игуменъ святый великій монастырь Пантократоровь еже именуется Нямецъ и бывшаго на осмомъ соборѣ на флоренцыи».
8. *Минеи*. Pe ultima pagină stă scris: «Gavril a scris aceste lunĭ în anul 6957» (1449).
9. *Иже во святыхъ отца нашего Григорія Богослова*, mss. la finele căruia stă scris: «In anul 6932 (1424) Gavril monachul mănăstiriĭ Némţu a scris acéstă carte.»
10. *Повѣсть отъ Авенирѣ царя индійскомъ*, mss fără an.

la o distanţă ca de vre-o 8 kilometri departe de vechia selişte a satuluĭ. Din acéstă causă parte din săteniĭ Moldovenĭ aŭ plecat dincolo de Nistru şi s'aŭ aşezat pe malul drept al rîuluĭ Bug, parte refusă şi până acum a părăsì osemintele părinţilor şi trăesce pe pămîntul mănăstiriĭ.

Mănăstirea are două bisericĭ: una veche, alta începută la 1867 sub oblăduirea bisericéscă a cruduluĭ rusofil Archiepiscopul Pavel şi isprăvită în luna Novembre 1878. Călugărimea mănăstiriĭ locuesce într'un frumos edificiŭ de pétră cioplită, iar stariţul are un compartiment spaţios a parte. Pentru mirenĭ, din carĭ un numĕr mare de pelerinĭ bate mereŭ la uşa mănăstiriĭ, există un alt edificiŭ, pe care Ruşiĭ îl numesc han, «*Gostiniţa*» saŭ ospĕtărie. Acest han, ce e drept, este întreţinut fórte curat şi dă adăpost ospitalier orĭ-căruia din enoriaşiĭ cu dare de mână. Mănăstirea are două grădinĭ, una mică nouă, alta veche mare, care se află dincolo de ograda mănăstiréscă; pe câmpiile întinse aie mănăstiriĭ cresc lanurĭ marĭ de bucate, pasc cireḑĭ de vite, oĭ, iar pe cóstele délurilor se întind viile cu prisace, etc.

Viéţa duhovnicéscă a călugărilor este regulată după tipicul mănăstirilor din muntele Athos, întocmit acì de mănăstirea Némţuluĭ, considerată, precum am maĭ spus, de metropola mănăstiriĭ Noul-Némţ. Trăsura caracteristică a acestuĭ tipic constă în serviciile divine fórte lungĭ, carĭ se oficiază acì ḑilnic, fie în ḑi de lucru, fie în ḑi de sĕrbătóre. In ḑilele de lucru, leturghia (utrenia şi mieḑul-nopţiĭ) se începe tocmaĭ la mieḑul-nopţiĭ, precum cere *ustavul bisericesc*: La mieḑul-nopţiĭ sculatu-m'am, pentru a mĕ împărtăşì cu numele tĕŭ.» După «polunoşniţa», precum ḑic călugăriĭ de acì, urméză *utrine* (pe la orele 4 a. m.), apoĭ cetirea acatistuluĭ dinaintea icóneĭ Maicăĭ Preacurate, care cetire duréză cel puţin un ceas şi jumătate, şi în fine vine leturghia. La orele 5 d. a. *vecernia*. Acestea sunt serviciile divine ḑilnice. In ḑilele de sĕrbătóre ele sunt şi maĭ lungĭ. *Bdenie* de nópte se începe la 8 séra şi se isprăvesce la 3 nóptea; apoĭ, după un repaus de un ceas, începe leturghia de diminéţă, apoĭ cetirea acatistuluĭ şi leturghia a doua.

Pentru un mirean este prea obositóre acéstă muncă de veghere şi, tocmaĭ din acéstă causă, orĭ-cine din ortodoxiĭ evlavioşĭ visitéză acéstă mănăstire rĕmâne surprins de puterea nervósă a călugărilor acesteĭ mănăstire, carĭ după atâta închinăciune şi rugăciunĭ maĭ pot muncì şi pe la chiliile lor.

Imĭ permit să pomenesc acì pe doĭ din călugăriĭ maĭ cu sémă: pe părintele Teofan Cristi, fostul starit al mănăstiriĭ, şi pe ieromonachul Adronic, care, la 1881, când am visitat mănăstirea, ţineà locul de starit, până la numirea unuĭ candidat la acest post. (1)

Teofan Cristi e Român din Bucovina, care se făcuse posluşnic la mănăstirea Némţuluĭ din Moldova pe la 1828; vorbesce perfect vechea limbă moldovenéscă, pe care n'a stâlcit-o de loc cu cuvinte rusescĭ, asemenea scie limba noua grécă, germană şi *puţin* rusesce. Părintele Cristi a muncit mult pentru întocmirea mănăstiriĭ, al căruĭ starit a fost. Pe la 1858 dînsul erà împuternicitul metropoleĭ, apoĭ la 1864 s'a făcut staritul mănăstiriĭ, iar acum e depărtat, din causa tendinţelor rusofile ale Archiepiscopuluĭ Pavel, care nu putù să erte septuagenaruluĭ călugăr că nu s'a rusificat şi că ţine a fi în fruntea clirosuluĭ român la oficiile divine din mănăstirea Noul-Némţu. Pe părintele Teofan l'am găsit în chelia sa cetind o carte bisericéscă veche. (2)

— Sfinţia Sa mereŭ cetesce saŭ scrie! mi-a explicat posluşnicul.

Convorbind cu Sfinţia Sa despre trecutul mănăstiriĭ, am constatat că bĕtrânul călugăr erà fórte desilusionat, că fusese altă dată partisan înfocat al protectoratuluĭ rusesc, ba chiar dorise ca Moldova să fie alipită de Rusia, dar apoĭ.... s'a convins că a greşit şi că dorise lucrurĭ, pe carĭ «Dumneḑeŭ nu le-a voit». Rusofilismul părinteluĭ Teofan s'a risipit îndată ce el a cunoscut Rusia.

Alt călugăr ilustru al acesteĭ mănăstirĭ a fost ieromonachul Andronic, elevul mănăstiriĭ Némţuluĭ, unde a trăit de la 1831 până la 1861. Urcând treptat tóte treptele ierarchieĭ duchovnicescĭ de la posluşnic până la mare schimnic, părintele Andronic în césurile sale de odihnă s'a ocupat mult cu cetirea şi scrierea unor opurĭ de teologie. Pe când erà încă la mănăstirea Némţuluĭ, dînsul a început a scrie istoria acesteĭ mănăstirĭ. O parte din acea lucrare a intrat în scrierea sa *Istoria prescurtată a mănăstiriĭ Némţ*, tipărită la tipografia Némţuluĭ la 1857. La 1881 părintele Andronic se ocupă în chilia sa din mănăstirea Noul-Némţ cu adunarea şi sistematisarea documentelor privitóre la mănăstirea Némţuluĭ din Basarabia. Acéstă operă e scrisă de asemenea în limba românéscă, cu chirilice; o mare parte din lucrare privesce viéţa politică şi socială a Românieĭ de sub Cuza-Vodă. Ca călugăr rusofil, părintele Andronic firesce că este un critic pasionat al domnieĭ luĭ Alexandru-Vodă.

---

(1) Numirea se face de către Mitropolitul Moldoveĭ şi se întăresce de Sf. Sinod rusesc, după lege, dar de fapt se face tocmaĭ vice-versa.

(2) Părintele Teofan Cristi a murit la 21 Octobre 1883.

Alţĭ călugărĭ din comunitatea mănăstiriĭ se ocupă în chiliile lor cu fel de fel de meseriĭ: uniĭ sunt tâmplarĭ, alţiĭ strungarĭ, alţĭ cismarĭ, alţiĭ fac potcapiurĭ, cos haine etc. Majoritatea sciŭ carte, dar fórte puţinĭ cetesc rusesce; chiar uniĭ din ieromonachĭ nu vorbesce rusesce. Toţĭ aŭ fost supuşĭ românĭ şi aŭ emigrat sub Cuza în Basarabia.

Pentru ca legăturile strînse ce existaŭ în trecut între metropolă, adecă mănăstirea Némţuluĭ din Moldova, şi colonia sa mănăstirea Chiţcanĭ saŭ Noul-Némţu, să fie bine înţelese, credem nemerit a împrospătă următórele fapte istorice privitóre la aceste aşezăminte de pietate. Mănăstirea Némţuluĭ din Moldova este zidită la 1367. Treĭ călugărĭ, anume Sofronie, Pimen şi Siluan, împreună cu câţĭ-va discipolĭ, aŭ trecut Dunărea, venind din spre Tîrnova, s'aŭ aşezat în munţiĭ Carpaţĭ, acolo unde s'a zidit apoĭ mănăstirea Némţuluĭ. Cuviosul Stefan-Vodă cu propria sa cheltuială a dăruit acelor călugărĭ treĭ moşiĭ şi a zidit o biserică de pétră. De la acea dată începură a curge la mănăstire darurile bine-credincioşilor. In diferite timpurĭ Domniĭ Moldoveĭ dăruiră mănăstirea cu sate, pădurĭ, Ţiganĭ şi altele.— Asemenea şi Ţariĭ Rusieĭ trimiteaŭ din când în când acesteĭ mănăstirĭ câte un dar óre-care. Darurile ce făceaŭ Domniĭ ţĕriĭ eraŭ tot-deauna confirmate prin anumite chrisóve domnescĭ. Aşà, de pildă, la 1626, Miron Movilă Vodă printr'un chrisov întăresce mănăstiriĭ proprietatea unor munţĭ; la 1722, Michail Racoviţă face din noŭ aceeaşĭ întărire; la 1487, Stefan-cel-Mare, dăruind mănăstiriĭ nisce Ţiganĭ, scrie următórele în chrisovul sĕŭ: «Şi, după mórtea nóstră, cine va fi Domn în ţéra nóstră, fie din fiiĭ trupuluĭ nostru, saŭ în de obşte pe cine Dumnedeŭ va alege să fie Domn al Ţĕriĭ Moldovenescĭ, acela să nu se incerce a strica porunca nóstră, ci dimpotrivă s'o întăréscă. Iar cine va cuteză să strice cele orînduite de noĭ blestemat să fie de către Dumnedeŭ şi Mântuitorul nostru Isus Christos şi de Prea Sfînta Maĭca Domnuluĭ şi de ceĭ patru Evanghelişti şi ceĭ 12 Apostolĭ şi ceĭ 318 Părinţĭ din Nichea şi de toţĭ sfinţiĭ, şi să aibă partea luĭ Iuda şi Arie şi să se prenumere printre ceĭ Jidovĭ, carĭ aŭ strigat către Dumnedeŭ: sângele seŭ pe noĭ şi copiiĭ noştriĭ să cadă.» *La 1527 Petru-Vodă a dăruit mănăstiriĭ Némţuluĭ tótă otcina Copanca, cu Chiţcanĭ, cu câmp, pădure şi peste apa Nistruluĭ.*

Aşă dar de la acest Domnitor a primit mănăstirea Némţuluĭ în dar moşiile sale de dincolo de Prut. Darul luĭ Petru-Vodă a fost apoĭ întărit de succesoriĭ seĭ.

Din mănăstirea Némţuluĭ a eşit în curgerea acestuĭ timp o pleiadă de ierarchĭ, carĭ aŭ luptat cu bărbăţie pentru respândirea creştinităţiĭ.

Maĭ cu sémă Rusia datoresce în acéstă privinţă mult acestuĭ locaş sfînt, adăpostit în munţiĭ Carpaţĭ. Fără un Petru Movilă din Sucéva, fără un Ţamblac, Rusia de astădĭ ar fi fost şi maĭ puţin pravoslavnică decât este; şi dicênd aşă înţelegem prin acésta că nicĭ o ginte de religiunea creştină rĕsăriténă n'a dat şi nu dă pe faţă maĭ multe eresiĭ şi secte ca gintea rusă.

Aşă dar dejà la 1439 egumenul mănăstiriĭ Némţuluĭ a fost ilustrul Grigorie Ţamblac, care a devenit Mitropolitul Kievuluĭ şi în acéstă calitate a luat parte la soborul din Constanţa.

Acestea amintite despre trecutul Mitropolieĭ, să trecem acum la timpurile maĭ apropiate de noĭ, când faţă de Moldova, care a dat Rusieĭ pe un Petru Movilă, pe un Ţamblac şi alţĭ bărbaţĭ iluştriĭ, acésta a căutat să zădărnicéscă marea operă a luĭ Cuza-Vodă privitóre la secularisarea averilor mănăstireştĭ şi la naţionalisarea bisericeĭ nóstre grecisate şi slavonisate.

Părerea guvernuluĭ rusesc, oficial exprimată în scrierea sinodală intitulată «Nova-Neameţchiĭ moanstirĭ» (1), în ceea ce privesce marea reformă a luĭ Alexandru Ioan I, este următórea:

---

(1) *Ново-Нямецкій Монастырь*, Chişineŭ, tipografia caseĭ arhiepiscopale, 1881.

Guvernul luĭ Alexandru Cuza (ministerul Kogălnicénu) a fost din cele maĭ liberale. (1) Membriĭ acestuĭ guvern considerađ biserica pravoslavnică drept o instituțiune mórtă și, pentru învierea spirituluĭ religios în popor, voiađ a introduce în România unirea catolică. Biserica aveà o avere mare — atât mișcătóre cât și nemișcătóre; puterea princiară a pus mâna pe acéstă avere, hotărînd a ocârmuì singură acea avere. Acéstă nelegiuire nu datéză însă de la Cuza-Vodă, ci-șĭ are inceputul séđ mult maĭ înainte. Dejà Mitropolitul Veniamin la 1835, în contra canónelor Apostolilor, a întocmit un comitet mitropolitan pentru a administrà averea bisericéscă.

Apoĭ în ḑiua de 1 Iunie 1859 Al. Sa Principele Principatelor-Unite a dispus să se pună averile mănăstirescĭ sub ocârmuirea Ministeriuluĭ de Culte, fără a pomenì măcar despre drepturile mănăstiriĭ Némțuluĭ. Pe temeiul disposițiuniĭ princiare, averea întrégă a mănăstiriĭ, precum și tóte acaretele, s'ađ dat în arendă prin licitațiune și administrațiunea arendașilor s'a întins până la pórta mănăstiriĭ. Pentru hrana călugărilor și întreținerea mănăstirilor Némț, Secul, Văratic, Agapia, Varona și Adam s'ađ făcut mezaturĭ, așà că cele sfinte ađ devenit lucru de speculă în mânile speculanților Evreĭ și alțiĭ.»

Așà descriđ prelațiĭ rușĭ marea operă de secularisare a averilor mănăstirescĭ în România, tăcénd mâlc despre disposițiunile analóge luate maĭ pe urmă puțin de guvernul imperial rusesc cu privire la averile mănăstirescĭ din Imperiul Rus.

«Regula serviciuluĭ divin», stă maĭ departe tipărit în scrierea oficială, «în bisericile române a fost schimbată. *Leturghia în limba ruséscă* a fost oprită la mănăstirea Némțuluĭ; s'ađ scos chiar din biserică cărțile bisericescĭ rusescĭ.»

Acésta tocmaĭ a durut tare pe Rușĭ, carĭ în disposițiunea guvernuluĭ român privitóre la naționalisarea bisericeĭ, ađ véḑut distrusă cea maĭ puternică armă de rusificare a Principatelor-Unite.

---

(1) *Ibidem*, p. 12. Cuvîntul «liberal» Rusul il întrebuințéză ca insultă.

«Tipografia, proprietatea mănăstirilor Némţuluĭ şi Seculuĭ a fost înstrăinată pentru tipărirea cărţilor româneścĭ de istorie. Aşà că bisericile şi mănăstirile aŭ rĕmas fără tipografia necesară pentru tipărirea cărţilor în limba bisericéscă (adecă slavă bine înţeles). In acelaşĭ timp guvernul a scos seminariul Socola de sub directa oblăduire a Mitropolieĭ.»

După acéstă descriere a mareĭ reforme de naţionalisare, documentul oficial încheie în următorul mod:

«Pentru maĭ grabnica şi eficacea catolicire a bisericeĭ pravoslavnice din România, în curînd după acésta s'a înlocuit şi *pravoslavnica chirilĭţă* cu literele latine în tipărirea cărţilor bisericescĭ. Lucru firesc că asemenea mĕsurĭ trebuiaŭ să ridice nemulţumirĭ marĭ în clasa duhovnicéscă. Uniĭ din călugărĭ aŭ părăsit mănăstirile şi aŭ pribegit în lume, alţiĭ fură persecutaţĭ. Cutezătorul apĕrător al religiuniĭ luĭ Christos Mitropolitul Moldoveĭ Sofronie s'a pus în fruntea celor nemulţumiţi, el a protestat in contra ordinelor guvernuluĭ şi pentru acésta a fost arestat şi exilat. Intr'o scrisóre a sa, acest martir scrie în privinţa exiluluĭ sĕŭ: «Providenţa a «scăpat ţéra de tirănia Ministeriuluĭ Kogălniceanu, care a fost «înlocuit cu Panu şi alţĭ Ministri cu mintea sănătósă. Şi eŭ «am fost liberat, permiţĕndu-mi-se a trăĭ la Iaşĭ, unde şi «locuesc acum. *Dorinţa mea cea maĭ înfocată este de a «trece în blagoslovita Rusia.*»

Sórta însă n'a voit ca acéstă dorinţă să i se îndeplinéscă, dar de altă parte mulţĭ alţĭ călugări aŭ trecut graniţa şi s'aŭ aşezat în Basarabia. Imprejurarea care făceà pe aceştĭ călugărĭ să trécă graniţa erà că mănăstirea Némţuluĭ *posedà* şi *posedă acum în Basarabia maĭ multe moşiĭ*, pe carĭ pe atuncĭ le administrà împuternicitul mănăstiriĭ egumenul Teofan Cristi.

Despre aceste moşiĭ documentul oficial rus face următorul istoric: (1)

«La 1593 Turciĭ aŭ rupt de la Moldova o parte din ţéră, şi anume judeţele Bender, Akkerman, Ismail şi altele. Cu acéstă ocasiune, Turciĭ aŭ pus mâna şi pe moşiile mănăstiriĭ Némţ, pe carĭ le-aŭ stăpânit până la 1806. In acest an

---

(1) *Ibidem*, pp. 20—26.

Rusia ocupă acéstă parte a Moldoveĭ și atuncĭ (1) mănăstirea Némțuluĭ a cerut de la guvernul rus restituirea averiĭ sale. Guvernul nu se grăbì însă a face dreptate și numaĭ pe la 1845 a apărut ukazul imperial datat din ḑiua de 26 Octobre și iscălit de Impĕratul Nicolae I, prin care se poruncià ca moșiile acelea să fie luate pe séma statuluĭ, iar costul lor, adecă suma de 224.183 ruble și 62 copeicĭ, să fie remisă mănăstiriĭ Nĕmțuluĭ, care cu aceștĭ banĭ să-șĭ cumpere alte moșiĭ în Moldova.

Iată acum cum se exprimă documentul oficios despre acest *ukaz* împĕrătesc:

«Dumneḑeŭ așà a orînduit ca acea hotărîre să nu fie realisată. In ḑiua de 10 Ianuarie 1858, ieromonachul Teofan Cristi a fost numit împuternicit al mănăstiriĭ Némțuluĭ asupra averiĭ mănăstirescĭ din Basarabia. Și afacerea privitóre la acéstă avere iarăși s'a început.

«Remițĕnd visterieĭ statuluĭ rusesc venitul moșiilor, în sumă de 112.224 ruble 24$^{2}/_{4}$ capeicĭ (de la 1821—59 venit totalisat), ieromonachul Teofan Cristi cerù de la guvernul rus restituirea moșiilor mănăstirescĭ. Afacerea erà pendinte la Consiliul de stat din Petersburg, dar tocmaĭ în acest timp Cuza-Vodă hotărîse dejà secularisarea averilor mănăstirescĭ.»

Acì documentul oficios rusesc intercaléză următórea întîmplare, pe care o explică drept o intervenire directă a Providențeĭ în favórea cleruluĭ rusofil, nemulțumit cu ocârmuirea luĭ Alexandru Ioan-Vodă:

«La 1858, Mercurĭ spre Joĭ, în întâia sĕptĕmână a postuluĭ celuĭ mare, în ḑiua de 8 Februarie, unul din părințiĭ sf. mănăstirĭ a Némțuluĭ, s'a culcat în chilia sa pentru a se odihnì puțin și a căḑut la gândurĭ triste cu privire la nisce neregulĭ mănăstirescĭ. El se temeà că aceste neorînduelĭ vor atrage asupra mănăstiriĭ urgia dumneḑeéscă. Cu aceste gândurĭ el a adormit și în somn a vĕḑut următórele: Intr'un loc al mănăstiriĭ s'a adunat întregul sobor al lavreĭ; eclesiarchul superior și ieromonachul Teodosie începură a distribuì odăjdiĭ și făcliĭ poporuluĭ și cleruluĭ. Toțĭ eraŭ veselĭ. In fine eclesiarchul s'a apropiat de cel care visà și-l rugă a se înveșmîntà cu odăjdiile sacerdotale, ḑicĕndu-ĭ:

---

(1) Greșit; intervenirea s'a făcut mult maĭ târḑiŭ, și anume la 1818.

— Imbracă-te, vom oficià leturghia *și vom da afară pe Ruşi* din cliros! Auḑind acésta, călugărul s'a speriat şi a rĕspuns eclesiarchuluĭ: — Acesta este un obiceiŭ lăsat de Prea Sfintul stariţ Paisie Weliciconsky, care încă la Athos a orînduit ca serviciul divin să fie oficiat în douĕ limbĭ, *rusă* şi *română*; e păcat chiar de a ne gândì la alt cevà! Neluând însă în sémă cele ḑise, eclesiarchul insistà, ca călugărul să îmbrace odăjdiile, dar călugărul se opuneà. De odată întregul sobor s'a transportat ca prin minune în biserica Inălţăriĭ Domnuluĭ şi acolo s'a despărţit în treĭ părţĭ: o parte, nu tocmaĭ numerósă, s'a aşezat înaintea icóneĭ Maicăĭ Domnuluĭ, în partea de *méḑănópte a hramuluĭ*, adecă acolo unde se ḑice a fi partea ruséscă a bisericiĭ. Acì s'a aşezat în picióre şi călugărul adormit. A doua parte, şi maĭ mică, s'a stabilit *la sud*, drept în faţa mormîntuluĭ Episcopuluĭ Pavel, şi în fruntea acestuĭ grupuşor stăteà stariţul mănăstiriĭ, archimandritul Gherasim, avĕnd lacrimile în ochĭ; a treia parte, fórte numerósă, s'a aşezat la mijloc, ocupând întréga biserică, curtea şi tot locul împrejur. Şi iată, în mijlocul tăceriĭ, apărù de odată într'o lumină mare un stariţ cu potcapiŭ pe cap; în mânile sale el ţineà sf. cruce. Ridicând crucea sus de treĭ orĭ, el a ḑis tânguindu-se:—Eŭ unul pentru sf. cruce am părăsit lumea, împrejurul cruciĭ adunat-am uceniciĭ; dar pe voĭ nu vĕ maĭ pot îndurà! După acésta stariţul începù a lovì cu sf. cruce peste capetele mulţimiĭ din mijloc. (1) S'a făcut mare sgomot, se auḑiaŭ ţipete: oĭ, oĭ! Uniĭ fugiaŭ afară şi călcaŭ peste ómenĭ, alţiĭ aveaŭ spume la gură. După acésta stariţul *s'a adresat către partea clirosuluĭ rusesc* şi a ḑis:—Bine i-am învĕţat! ? Nu-ĭ maĭ pot suferì. Iar voĭ să n'aveţĭ frică! După acestea, stariţul s'a scoborît în mormîntul prea fericituluĭ părinte archimandrit Paisie Weliciconsky.

«Acest vis arată», ḑice apoĭ povestitorul, «că numaĭ ceĭ aleşĭ în pace pot căutà asil în Rusia. Şi iată că la 1859, când Principele Alexandru Cuza, ca un Iulian Renegatul, ca un Leon Isaurianul şi un Constantin Copronim, a început prigonirea în contra claseĭ monachale din România, mulţĭ din călugărĭ părăsiră mănăstirea Némţuluĭ şi fugiră în Rusia.»

---

(1) Un vis al ieromonachuluĭ din mănăstirea Némţuluĭ, *Mănăstirea Nouĭ-Némţ*, p. 23.

Acestea ḑise, să ne întórcem iarăşĭ la şirul intrerupt al faptelor istorice povestite de cronicarul rus în oficiósa sa sa dare de sémă maĭ sus menţionată.

Ieromonachul Teofan Cristi, fiind în Basarabia şi aflând acolo despre disposiţiunile de naţionalisare ale luĭ Cuza-Vodă, a dat în ḑiua de 29 Iunie 1859 o petiţiune Archiepiscopuluĭ Antonie din Chişineŭ, rugându-l să intervie pe lângă Impĕratul Rusieĭ în favórea mănăstiriĭ Némţuluĭ din Moldova, «persecutată» de guvernul românesc. In acéstă petiţiune (1), între altele, cetim şi următorul pasagiŭ fórte semnificativ prin tendinţa sa rusofilă: «Dacă guvernul va îndeplinì rugăciunea mea privitóre la remiterea moşiilor din Basarabia noueĭ mănăstirĭ Noul-Némţ, atuncĭ mănăstirea Némţul din Moldova, care întreţine pe socotéla sa un seminariŭ, *se va obligà prin mine împuternicitul eĭ a întreţinĕ pe lângă mănăstire încă o şcólă cu scopul special, ca eleviĭ acesteĭ şcóle, isprăvind studiile lor, sub înalta ocrotire a guvernuluĭ rusesc în spiritul adevĕrateĭ pravoslavniciеĭ, să devie folositorĭ în Moldova faţă cu actuala stare politică de lucrurĭ, precum şi faţă cu propaganda Curieĭ Romane.»*

Că acest nepatriotic demers al părinteluĭ Teofan Cristi n'a fost făptuit de dînsul din propria sa iniţiativă, se dovedesce prin faptul că tot în archiva consistoriuluĭ din Chişineŭ maĭ găsim douĕ scrisorĭ ale I. P. S. Sofronie, *Mitropolitul Moldoveĭ*, în care Inalt Prea Sfinţia Sa, dând de scire luĭ Teofan Cristi despre tóte cele privitóre la naţionalisarea bisericeĭ române şi secularisarea averilor mănăstirescĭ (cu data de 30 Decembre 1859), scrie despre acelaşĭ lucru şi Archiepiscopuluĭ Antonie din Chişineŭ o scrisóre, în care îl rógă a intervenì pe lângă Impĕratul Rusieĭ în favórea bisericeĭ şi mănăstirilor din România.

Aceste solicitarĭ ale prelaţilor din România, precum se scie, n'aŭ isbutit; secularisarea s'a făcut, cu tótă protestarea Rusieĭ; dar mănăstirea Némţuluĭ din judeţul Némţ totuşĭ a beneficiat. In ḑiua de 8 Decembre 1860, a apărut ukazul împĕrătesc, prin care se dedeà porunca *de a se remite mănăstiriĭ Némţuluĭ moşiile sale Copanca şi Chiţcanĭ din Basarabia.* Imediat ce a eşit acest ukaz, s'a întîmplat o încurcătură fórte nostimă. Guvernul rusesc voi să facă o favóre în folosul călugărilor din mănăstirea Nĕmţuluĭ, al căreĭ împuternicit erà ieromonachul Teofan Cristi, iar guvernul român, vĕḑênd cu drept cuvînt purtarea nepatriotică a călugăruluĭ Cristi, l'a descărcat de orĭ-ce împuternicire, numind în locul sĕŭ pe d-l Aronénu.

---

(1) Archiva consistorială din Chişineŭ.

După o tărăgănire de doĭ anĭ, guvernul rusesc s'a vĕḑut nevoit a remite în fine moşiile Copanca şi Chiţcanĭ mănăstiriĭ Némţuluĭ, care a şi intrat în stăpânirea averiĭ sale.

In anul 1861, în ḑiua de 22 Octobre, s'aŭ adunat în satul Nemţenĭ din Basarabia peste 24 călugărĭ fugarĭ din mănăstirea Némţuluĭ, carĭ aŭ adresat guvernuluĭ rusesc următórea petiţiune: (1)

Asuprirea legiĭ creştinescĭ, precum şi a cleruluĭ ortodox, făptuită de guvernul Moldoveĭ ne-a silit să părăsim zidurile pacĭnice până acum ale lavreĭ Némţuluĭ şi să căutăm refugiŭ în Imperiul Rusesc, unde mănăstirea Némţuluí posedă maĭ multe moşiĭ, ce se află în Basarabia. După prigonirea şi miseria, pe carĭ le-am suferit în patrie, causa principală a emigrăriĭ nóstre în Basarabia a fost speranţa în reuşita rugăciuniĭ nóstre înmânate guvernuluĭ imperial prin representantul lavreĭ părintele Teofan....

Acéstă petiţiune se isprăvià cu cererea călugărilor fugarĭ de a li se permite să încépă cât maĭ iute zidirea uneĭ mănăstirĭ în satul Copanca. Ca rĕspuns însă la acéstă petiţiune guvernul rusesc, după doĭ anĭ de ḑile, a decis în fine că representantul mănăstiriĭ Némţuluĭ nu póte fi părintele Teofan, care nu este recunoscut ca atare de către guvernul Moldoveĭ, ci ieromonachul Andronic, trimisul guvernuluĭ şi al Mitropolituluĭ Moldoveĭ.

In fine, în ḑiua de 13 Ianuarie 1864, Impĕratul Alexandru II, după avisul sinoduluĭ, a subscris un noŭ ukaz, pe temeiul căruia se permiteà călugărilor mănăstiriĭ Némţuluĭ de a construì pe moşiile Copanca şi Chiţcanĭ o nouă mănăstire Noul-Némţ, cu hramul Inălţăriĭ Domnului, şi de a adăpostì în acea mănăstire peste 50 de călugărĭ, cu condiţiune însă ca soborul călugărilor să alégă din sînul sĕŭ pe un egumen, care va fi întărit de către Mitropolitul Moldoveĭ, iar în cas când scaunul acesta va fi vacant, de către Sf. Sinod rusesc; ca acea mănăstire Noul-Némţ să fie considerată ca copila (tşeri) lavreĭ Némţuluĭ şi ca atare să fie pendinte de lavra (vzavisimosti ot Lawrî) şi prin urmare ierarchicesce de mitropolia Moldoveĭ, fără prejudiţiŭ însă pentru autoritatea eparchieĭ din Chişineŭ. De aceea, ḑiceà decisiunea Sinoduluĭ rusesc maĭ departe, stariţul mănăstiriĭ, precum şi ceĭ-lalţĭ, pentru a fi chirotonisiţĭ, se vor trimite, *spre încercare*, la episcopia din Chişineŭ; asemenea tot către episcopia din Chişineŭ mănăstirea are să se adreseze pentru sfinţirea bisericilor, pentru antimis şi altele.

---

(1) Archiva cons. din Chişineŭ. copie de pe petiţiunea ieromonachuluĭ Sevastian şi a monachilor David, Anfilochie etc. către Ministeriul Afacerilor străine din Rusia.

In acelaşi timp Sinodul rusesc a dispus ca anual lavra Némţuluĭ să capitaliseze câte 5.000 ruble până la formarea unuĭ capital de 50.000. Acest capital va servì pentru darea de burse elevilor din seminariul din Chişineŭ. Aceştĭ elevì, învĕţând rusesce, eraŭ meniţĭ a compune falanga unuĭ cler rusificat şi a devenì propagatoriĭ rusificăriĭ biserice̍ĭ.

Acesta este istoricul *mănăstiriĭ Chiţcanĭ* saŭ Noul-Némţ din Basarabia. (1)

---

(1) Afară de aceste mănăstiri, carĭ există până acum în Basarabia, după *programul* întocmit de către Archiepiscopul Dimitrie Sulima (1821), aŭ existat în Basarabia următórele mănăstirĭ, a cărora descriere ne o dă P. S. Dimitrie Sulima în scrierea sa:

Mănăstirea Caratura, aşezată în judeţul Orheiŭ, le depărtare de 90 verste de Orheiŭ, pe unul din malurile stâncóse ale Nistrului. A fost înteme̍iată pe la 1771 de monachiĭ *Gudilion* şi *Rafail.*

Biserica a fost cu hramul Bunei-Vestirĭ. Mănăstirea a fost de călugăriţe. Schitul erà aşezat pe pămîntul boeruluĭ Petrache Catargi.

Mănăstirea e acum desfiinţată.

Mănăstirea Cosovĕţu, aşezată în judeţul Iaşĭ, la depărtare de 55 verste de la Bălţĭ. A fost zidită pe la 1729 de către schimniciĭ *Pavel* şi *Gavril*. Numele mănăstiriĭ se trage de la satul Cosovéţ, proprietatea boeruluĭ Iordache Vartolomeiŭ. La 1812 schitul a fost clasificat de către Mitropolitul Gavril printre mănăstirĭ.

Acum e desfiinţată.

Mănăstirea Lomata se află în judeţul Bălţĭ, depărtare de 55 verste de oraşul capitală a judeţuluĭ. Erà aşezată sub munte, lângă Nistru. Schitul s'a întemeiat la 1728 de către călugăriţa Elisaveta, iar la 1802 s'a reconstruit de către stariţul Teodosie, care-l administrà pe când

Despre averea mănăstirilor.

Inainte de a încheià capitolul privitor la mănăstirile din Basarabia, este necesar să dăm sémă, cel puţin în resumat, despre actuala organisare economică a acestor mănăstirĭ.

Mănăstirile nóstre aŭ jucat un rol important în cursul istorieĭ némuluĭ nostru. Aruncând o privire retrospectivă asupra trecutuluĭ atât al nostru, cât şi al întregeĭ Europe, cu destinele căreia pururea a fost strîns legat şi destinul naţiuniĭ române, observăm că vécul de mijloc în genere a lăsat o amintire tristă în istoria cultureĭ europene.

Acéstă epocă este considerată ca o vreme de întuneric şi de ignoranţă. Nu numaĭ la Orientul Europeĭ, unde propăşirea culturală a fost zădărnicită de împrejurărĭ nefaste, precum aŭ fost invasiunea Hunilor, aceştĭ strămoşĭ aĭ Maghiarilor, a Tătarilor etc., dar şi la Occidentul Europeĭ cultura în evul mediŭ a fost înăbuşită.

In acele timpurĭ negre sciinţa îşĭ găsise adăpost în zi-

---

trăià Archiepiscopul Dimitrie Sulima. Numele mănăstiriĭ se trage de la satul *Lomota* saŭ *Lomona*. Schitul a fost construit pe moşla mănăstiriĭ *Răchitósa* din Moldova.

Acum mănăstirea Lomata e desfiinţată.

Mănăstirea Rezina se află în judeţul Orheiŭ, la depărtare de 95 verste de Chişineŭ. Erà aşezată lângă Nistru. S'a zidit la 1770 de către preotul *Roman Pereteatcu*. Numele mănăstiriĭ se trage de la satul Rezina.

Mănăstirea acum e desfiinţată.

Mănăstirea Ruda se află în judeţul Hotin, la depărtare de 105 verste de Hotin; erà aşezată lângă Nistru, în apropiere de satul *Ruda*, de la care i se trage şi numele. S'a întemeiat pe la 1772 de către Simion Dociul, precupeţ din Mohileŭ.

Mănăstirea e desfiinţată.

Mănăstirea Soroca saŭ mănăstirea *Sf. Nicolae* se află în judeţul Bălţi, la depărtare de 50 verste de Bălţi. Erà aşezată pe malul Nistruluĭ şi s'a întemeiat de către boerul *Emandache Ruset* pe la 1752.

Mănăstirea e desfiinţată.

Mănăstirea Ciura, se află în judeţul Orheiŭ, lângă pîrăul *Ciura*, de la care i se trage şi numele. Mănăstirea acésta de călugăriţe a fost întemeiată de către protoiereul *Coretski*, în ce an anume nu se scie. Schitul avea o făşie de moşie lângă satul ***Neacvoea***, **dăruit mănăstiriĭ de** răzeşĭ. (*Murzachevicĭ Запис. Общ. Ист. и древн.* 1850; ***Eparh. Vedom.*** 1883, No. 16, preotul *M. Ganitsky*.)

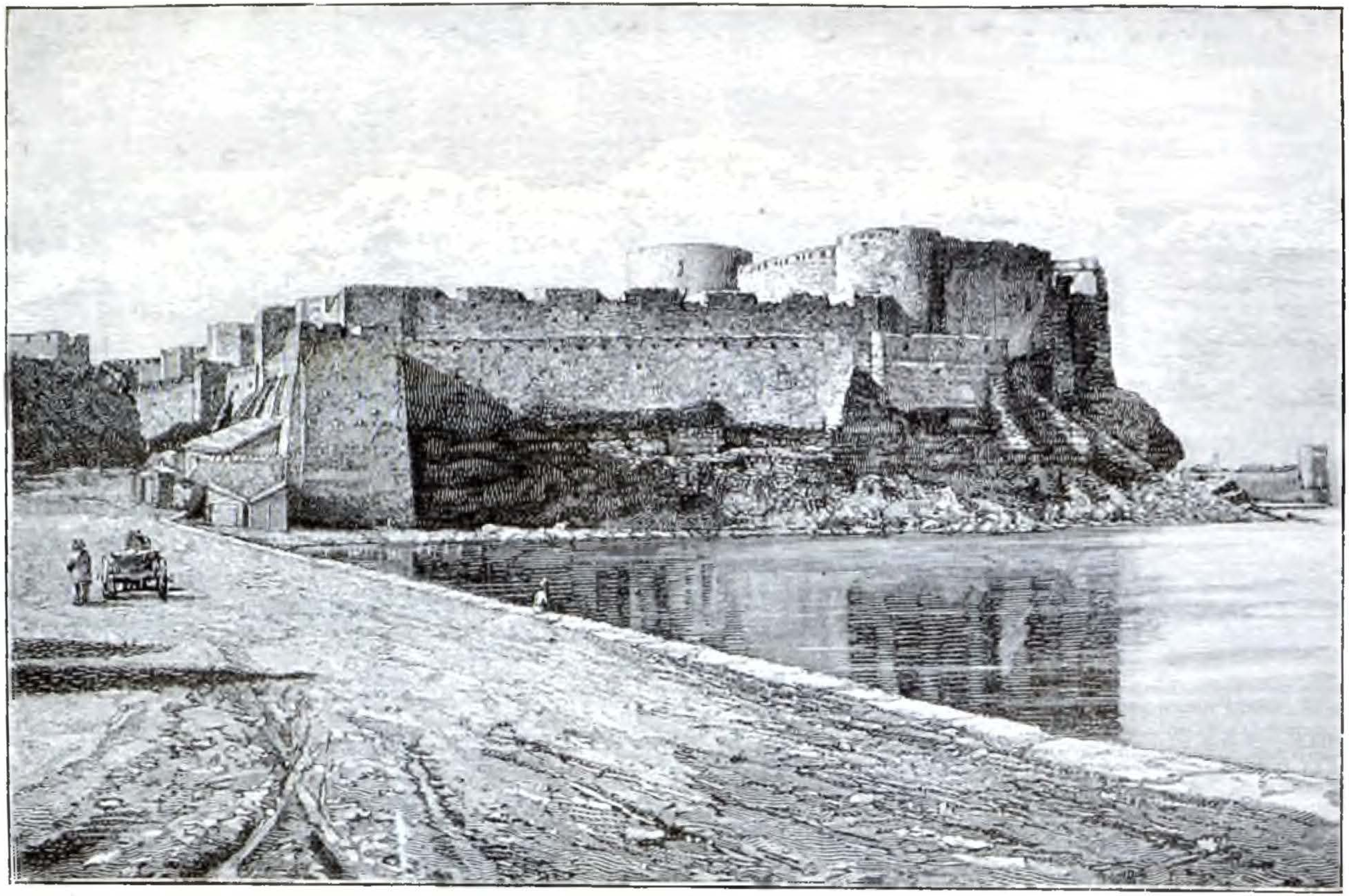

Fortăréța din Akkerman
(După o fotografie făcută la 1898.)

durile mănăstirilor, carĭ singure rĕmăsese întru cât-va la adăpost de orĭ-ce nestatornicie. Este incontestabil că, în afară de importanţa lor religiósă, mănăstirile în evul mediŭ aŭ maĭ avut şi o mare importanţă pur culturală; ele eraŭ adevĕrate centre de lumină şi de studiŭ, avĕnd bibliotecĭ, ateliere de copiarea manuscriptelor, archive.

In fine, mănăstirile pe atuncĭ dedeaŭ între zidurile lor adăpost tuturor prigoniţilor şi obijduiţilor. Zidite pe locurĭ înalte, une-orĭ întărite ca nişte adevĕrate cetăţĭ, mănăstirile în momente de grea cumpĕnă deschideaŭ porţile lor femeilor şi copiilor, bĕtrânilor şi bolnavilor, pe când bărbaţiĭ apĕraŭ ţéra.

Tóte aceste împrejurărĭ firesce că dăduse mănăstirilor o mare importanţă socială şi de aceea tocmaĭ mănăstirile aveaŭ un rol însemnat şi se bucuraŭ de o înrîurire meritată. Mănăstirile de pe acele timpurĭ nu eraŭ încă locaş de trândăvie, de corupţiune, de intrigĭ şi alte viciurĭ lumescĭ, căcĭ corespundeaŭ uneĭ menirĭ altruiste, aveaŭ un ideal măreţ de abnegaţiune şi suferinţă. Pentru a-şĭ puté îndeplinì sarcinele, atât din punctul de vedere religios, cât şi din punctul de vedere filantropic, căcĭ credinţa fără fapte e mórtă, mănăstirile aveaŭ nevoe de mijlóce materiale, şi mijlócele aceste ele le căpĕtaŭ ca dar din partea credincioşilor. Toţĭ ómeniĭ de bine, precum şi ceĭ carĭ credeaŭ necesar a-şĭ ispăşì păcatele, dăruiaŭ printr'un act juridic mănăstirilor o parte din averea lor mişcătóre şi nemişcătóre. Şi nu numaĭ ómeniĭ de rînd, dar maĭ cu sémă Impĕraţiĭ, Regiĭ şi boeriĭ înzestraŭ mănăstirile cu averĭ, atât pentru pomenirea sufletelor lor, cât şi pentru zidire de ospiciĭ, şcóle şi spitale.

Ceea ce se făceà în evul mediŭ în Europa apusénă se făceà asemenea şi în Ţéra Românéscă, acest hotar de la rĕsărit al lumiĭ civilisate de pe atuncĭ.

Cronicariĭ noştri vorbesc mereŭ despre obiceiul Domnitorilor şi boerilor pămîntenĭ de a zidì mănăstirĭ, înzestrându-le cu averĭ însemnate. In chrisóvele Domnilor, precum şi în testamentele olografe ale boerilor, donatoriĭ pioşĭ impun mănăstirilor obligaţiunea de a întrebuinţà venitul moşiilor dăruite, atât pentru hrana călugărilor, cât şi pentru acte de binefacere anume arătate. Unele din aceste chrisóve, privitóre la mănăstirile din Basarabia, precum am vĕḑut, s'aŭ păstrat încă prin archivele acestor mănăstirĭ, altele sunt secfestrate de călugăriĭ greci. In tóte aceste documente de mare interes istoric, este scris că averea mănăstirilor li se dă cu obligaţiunea neînlăturabilă ca din venitul darurilor nu numaĭ să se satisfacă cele trebuincióse mănăstirilor, dar şi să se zidéscă şcóle, spitale, asile, să se ajute săracií, să se rĕscumpere ceĭ căḑuţĭ în plean saŭ robie, să se ospĕteze călĕtoriĭ, etc.

Şi mulţumită dărniciel Domnitorilor şi a boerilor, încet cu încetul peste $^1/_3$ parte din pamîntul românesc a devenit proprietatea mănăstirilor. Dăruind însă aceste averĭ, donatoriĭ s'aŭ îngrijit maĭ pre sus de tóte de a îngrădì darul făcut de orĭ-ce eventualitate, de orĭ-ce schimbare a scopuluĭ pentru care făcuse darul, maĭ cu sémă că şi starea lucrurilor de pe atuncĭ erà cât se póte de nestatornică. De aceea în chrisóvele lor dăruitoriĭ stabilesc cu amănuntul modul de a administrà darul; controlul cheltuelilor şi cele-lalte (1) sunt lăsate în sarcina unuĭ consiliŭ, compus din membriĭ familieĭ dăruitoruluĭ, din fruntaşiĭ ţĕriĭ saŭ chiar Domnul. Acesta din urmă adese-orĭ se bucură de dreptul larg de a veghià asupra administraţiuniĭ moşiilor dăruite.

Din tóte acestea reese vĕdit cum că înzestrarea mănăstirilor cu averĭ în Valachia şi Moldova n'aveà de scop numaĭ pietatea, ci şi o menire socialo-politică, ce se manifestă prin expresa dorinţă a donatorilor de a creà şi susţiné instituţiunĭ de cultură naţională şi de cele pur filantropice.

Pe la finitul secoluluĭ XV donatoriĭ, în chrisóvele lor, afară de condiţiunile maĭ sus pomenite, aŭ început să adaogă o nouă clausă, anume aceea ca unele din mănăstirile românescĭ să fie inchinate Locurilor Sfinte Inchinarea mănăstirilor nóstre, precum se scie, constă în faptul că, din averea lor, după satisfacerea trebuinţelor locale, prisosul ce va rămâné să se dea ca dar anual Locurilor Sfinte.

Care să fi fost causa *închinăriĭ?* Din tóte explicările date, cea maĭ verosimilă este aceea pe care ne-o dă Dimitrie Cantemir în Cronica sa. «Orĭ-ce Domn saŭ boer, scrie Cantemir, înzestrà mănăstirea zidită de dînsul saŭ de un altul cu o parte din averea sa egală cu partea fie-căruia din copiii sĕĭ. Dar, avênd témă ca nu cum-va ḑisa sa să fie apoĭ stricată, mănăstirea o închinaŭ vre-uneĭ mănăstirĭ din Orient şi apoĭ dejà acest eĭ din urmă iĭ puneaŭ obligaţiune să menţină tóte în bună rînduială, pentru care sîrguinţă iĭ dedeaŭ şi eĭ o parte din veniturĭ, şi anume ce va prisosì din venit.»

---

(1) *Sbornic Besarabskago Zemstva*, 1875. No. 2 — 3, p. 447—449. Chrisóvele mănăstirilor Cotrocenĭ, Văcărescĭ, Verbiţa, etc.

Acéstă părere a luĭ Cantemir-Vodă este temeinic basată pe un şir de documente istorice privitóre la mănăstirile închinate. Chrisóvele şi testamentele, pe temeiul cărora mănăstirile nóstre fură închinate mănăstirilor grecescĭ, conţin expresa voinţă a dăruitorilor, ca mănăstirile închinate să fie ocârmuite de egumenĭ localĭ pe temeiul legilor ţĕriĭ, ca veniturile moşiilor să se întrebuinţeze pentru hrana călugărilor, întreţinerea şcólelor şi locaşurilor de binefacere, iar restul din veniturĭ să se trămită mănăstiriĭ la care mănăstirea din ţéră se aflà închinată. Firesce că Domnitoriĭ fanarioţĭ, închinând mănăstirile, aŭ stricat acéstă rînduială; dar stricarea rînduelìĭ făcută de aceştĭ Domnĭ se explică prea bine prin chiar scopul nelegiuit ce pândiaŭ eĭ în acest cas.

Aşà dar, documentele istorice privitóre la mănăstirile închinate demonstră neîndoelnic că dreptul de proprietate asupra averilor mănăstirescĭ aparţineà exclusiv mănăstirilor nóstre şi că mănăstirile grecescĭ nu aveaŭ alt drept decât acela de a se folosì de un ajutor óre-care, ce mănăstirile vor bine-voì a le da din prisosul veniturilor lor. Nu există un singur cas când vre-o vie, casă saŭ moşie să fi fost lăsată ca dar direct vre-uneĭ mănăstirĭ străine, ci din contră toţĭ dăruitoriĭ lăsaŭ darul lor mănăstiriĭ locale închinate uneĭ mănăstirĭ străine. Alt-fel nicĭ că puteà să fie, de óre-ce în Moldova şi Valachia din vechime *există legea fundamentală*, pe temeiul căreia străiniĭ, şi maĭ cu sémă supuşiĭ otomanĭ, n'aveaŭ voe de a devenì proprietarĭ funciarĭ; acéstă lege îmbrăţişà chiar averea funciară, lăsată drept zestre. Prin urmare, pentru a devenì proprietar funciar, trebuià neapĕrat ca cine-va să devie pămîntén. In Moldova şi Valachia mănăstirile nu se închinaŭ numaĭ mănăstirilor străine, dar şi unora din mănăstirile locale maĭ renumite; faţă cu aceste mănăstirĭ însă, mănăstirea închinată se consideră de *metoc*. (1) Aceste metocurĭ eraŭ un fel de coloniĭ ale mănăstiriĭ principale şi averea metoculuĭ se administră de către delegatul mănăstiriĭ-metropolă. *Tocmaĭ în acest cas din urmă eraŭ maĭ multe mănăstirĭ din Basarabia, închinate saŭ mănăstiriĭ Némțuluĭ saŭ Sfîntuluĭ Spiridon.*

Acestea stabilite, să trecem la cercetarea cestiuniĭ întru cât mănăstirile grecescĭ s'aŭ conformat cu voința testatorilor şi dacă aceste mănăstirĭ străine şi-aŭ îndeplinit datoriile lor față cu națiunea română, care printr'un şir de evenimente grele pe la finitul secolelor XV—XVI a căḑut sub duhovnicésca ocrotire a cleruluĭ grecesc. Documentele secoluluĭ XVII ne arată, în mod cert, că averile mănăstirilor nóstre închinate aŭ devenit prada uneĭ exploatărĭ rapace a călugărimiĭ grece. Mănăstirile grecescĭ, folosindu-se de neorînduelile lăuntrice ale Principatelor, înainte de tóte şi-aŭ însuşit dreptul de a trimite în țéră representanțĭ aĭ lor, investindu-ĭ cu prerogative marĭ; aceştĭ egumenĭ grecĭ, prin intrigĭ, isbutiră încet cu încetul de a înlătură de la administrațiunea averilor mănăstirescĭ atât pe egumeniĭ românĭ, cât şi orĭ-ce control al puteriĭ civile, devenind stăpânĭ asupra avutuluĭ mănăstirilor închinate. Pentru a legitimă nelegiuirea lor, egumeniĭ grecĭ puseră mâna pe mare parte din documentele istorice privitóre la mănăstirĭ, parte distrugêndu-le, parte transportându-le afară din țéră. Pentru a sprijinì pe cevà legal aceste usurpațiunĭ, egumeniĭ grecĭ se înfățişară în curgerea anilor înaintea Divanurilor țĕriĭ ca adevĕrațiĭ proprietarĭ aĭ averilor mănăstirescĭ, încheiănd tóte contractele de arendare, vînḑărĭ de pădurĭ, etc. în numele lor propriŭ. Mulțumită stăriĭ anarchice de lucrurĭ, veniturile averilor mănăstirescĭ deveniră isvorul de înavuțire a uneĭ dróie de călugărĭ grecĭ şi a rubedeniilor lor, venite din tóte unghiurile Grecieĭ. Imbogățindu-se cu ajutorul banilor țĕriĭ, Greciĭ deveniră apoĭ stăpânĭ peste țéră, stăpânĭ peste cultura şi biserica română. Firesce că, într'o asemenea stare de lucrurĭ, nu se maĭ pomenià măcar despre voința testatorilor. Mănăstirile nóstre căḑură în ruină, se pustiiră, bisericile se dărâmară, şcólele se închiseră şi instituţiunile de binefacere periră. Nemulţumindu-se cu atât, călugăriĭ grecĭ, ajutaţĭ de Domniĭ fanarioţĭ, în curînd căpĕtară alte moşiĭ, acaparând şi averile mănăstirilor neînchinate. Cinismul călugărilor grecĭ în acéstă privinţă a ajuns până acolo, în cât la 1710 Domnitorul Nicolae Mavrocordat, printr'un chrisov, a închinat mănăstirea Hîncu Patriarchieĭ din Alexandria, sub cuvînt că acéstă patriarchie grécă n'a primit încă nicĭ odată ajutor din Moldova.

---

(1) Wenelin în cartea sa *Vlaho-Bolgare* şi *Daco-Slave hrisove* derivă cuvintul metoch din gréca: *μετοχὴ*, participare; *μέτοχος*, participator. Pag. 144.

Firesce că acéstă stare de lucrurĭ n'a putut durà decât atât cât pot durà inichitatea şi nedreptatea; fruntaşiĭ naţiuniĭ române eraŭ siliţĭ a căutà mijlóce de a pune capĕt despoieriĭ ţĕriĭ de către nisce străinĭ rapacĭ. Dejà în secolul XVII Domnitoriĭ Moldoveĭ şi aĭ Valachieĭ ceĭ maĭ energicĭ dedeaŭ numeróse poruncĭ cu privire la averile mănăstirescĭ, călăuzindu-se în aceste poruncĭ de sfatul boerilor pămîntenĭ. Prin aceste poruncĭ domnescĭ ţéra recăpĕtà averea sa jefuită, călugăriĭ grecĭ se depărtaŭ de la administraţiunea moşiilor mănăstirescĭ şi se interḑiceà pe viitor orĭ-ce închinare a mănăstirilor nouĕ unor mănăstirĭ străine; unele din aceste poruncĭ domnescĭ fixaŭ anume partea ce mănăstirile închinate trebuiaŭ să plătéscă mănăstirilor la carĭ aŭ fost închinate. (1)

Pentru a ilustrà activitatea patriotică a acestor Domnĭ pămîntenĭ, extragem acì următórea citaţiune din chrisovul luĭ Mateiŭ Basarab: (2)

·De atuncĭ de când, de la un timp încóce, s'aŭ ivit pe scaunul domnieĭ şi din Mitropoliţĭ ómenĭ străinĭ nouĕ, nu prin sfînta credinţă, ci de ném, de limbă şi alte obiceiurĭ, adecă Grecĭ, carĭ, călcând şi nesocotind vechile nóstre obiceiurĭ şi datine, aŭ adus ţéra la mare jale şi cumplită pustiire, iar după acésta nu s'aŭ sfiit de a atinge şi sfintele mănăstirĭ şi aŭ îndrăsnit a clătinà pravila monachală şi poruncile vechilor Domnĭ testatorĭ, nimicindu-le şi spurcându-se cu mită, aŭ început a tîrguì cu sfintele locaşurĭ, închinându-le drept dijmaşiĭ a altor mănăstirĭ din ţéra grecéscă şi din Sf. Munte, făcĕnd cărţĭ fără scirea Divanuluĭ şi contra voinţeĭ Soboruluĭ duhovnicesc.

---

(1) Chrisovul luĭ Leon Voevod (1631), Mateiŭ Basarab (1640—1641), Radu şi Leon (1667), Constantin Basarab (1657), etc.

(2) Sbornik, Bassarab, Zemstva, p. 456—457.

«Şi de aceea, noĭ, Mateiŭ Basarab, cu scirea Divanuluĭ şi consimţemîntul Soboruluĭ duhovnicesc, am orînduit: de óre-ce acele sf. mănăstirĭ domnescĭ aŭ fost închinate cu mituire de către Domniĭ străinĭ şi vlădiciĭ altor mănăstirĭ din Grecia şi de la muntele Athos, şi anume: Tismana, Arnota, Argeş, Gura-Murşuluĭ şi altele, apoĭ să nu fie aceste locaşuri sfinte turburate de către mănăstirile străine, către carĭ aŭ fost închinate cu mituire, şi să rĕmâe acele mănăstirĭ neatârnate, după pravila făcută de ziditoriĭ lor şi ctitoriĭ, sub paza ocârmuiriĭ, precum aŭ fost înainte, iar mănăstirile carĭ aŭ fost zidite de Domnĭ saŭ boerĭ şi carĭ aŭ fost închinate de ziditoriĭ lor altor mănăstirĭ pot să rĕmâe sub ocrotirea călugărilor străinĭ, însă cu condiţiune ca să se facă tóte precum aŭ stabilit testatoriĭ în cărţile lor. Iar care din Domnĭ chemaţĭ de Dumneḑeŭ pentru stăpânire după mórtea nóstră, saŭ din vlădicĭ, saŭ din Episcopĭ, saŭ din boeri, saŭ din cei puternicĭ vre-odată, va îndrăsnì, pentru mită, solicitaţĭ şi rugaţĭ de călugărĭ străinĭ, saŭ după sfatul altor ómenĭ, fie pămînteni, fie străinĭ, să dea ascultare unor cărţĭ false privitor la închinare şi acéstă a nóstră poruncă o va ascunde şi o va strică, să fie proclet de către Soborul duhovnicesc, adunat înaintea nóstră şi a tuturor dregĕtorilor ţĕriĭ.» (1)

La 1706 Domnitorul Moldoveĭ Antioch Cantemir a stabilit în fine şi partea de ajutor, pe care anual mănăstirile închinate eraŭ să o dea mănăstirilor străine. Apoĭ Michail Racoviţă, Domnul Moldoveĭ, printr'un chrisov datat în 1716, a recunoscut porunca luĭ Nicolae Mavrocordat, prin care la 1710 mănăstirea Hîncul s'a închinat Patriarchieĭ din Alexandria, ca nedréptă şi prin urmare nulă. (2)

Unii din prelaţiĭ grecĭ, cu consciinţa maĭ curată, aŭ opinat pentru aceste drepte disposiţiunĭ ale Domnitorilor pămînteni. Aşà de pildă a făcut Patriarchul din Constantinopole Partenie, Patriarchul din Ierusalim Teofil, carĭ, printr'un chrisov de la 1641, aŭ recunoscut de dréptă şi bună porunca luĭ Mateiŭ Basarab. In acel chrisov, Patriarchul Partenie ḑice: «Nicĭ Domnitoriĭ ceĭ-lalţĭ, nicĭ Mitropolitul, nicĭ Episcopul, nicĭ boeriĭ, nicĭ Divanul, de acum înainte să n'aibă voe de a închină acele mănăstirĭ, carĭ să se ocârmuiască după pravila ziditorilor lor.»

---

(1) Сборникъ Бессараб. Земства, р. 456—457.

(2) *Ibidem*, p. 500.

După acésta iarășĭ, mulțumită unor timpurĭ de restriște, situațiunea mănăstirilor închinate s'a schimbat în spre maĭ mare rĕŭ. La începutul secoluluĭ XVIII, imediat după răsboiul din 1711, Turcia, revoltată din causa simpatiilor firescĭ ale Moldoveĭ pentru Impĕratul Petru-cel-Mare, voind a se rĕsbunà în contra luĭ Dimitrie Cantemir, silì pe acest Domnitor să fugă în Rusia, iar pe Constantin Brâncovênu cu doĭ nepoțĭ aĭ sĕĭ îĭ decapită la Constantinopole. Folosindu-se de aceste evenimente, Grecii din Fanar isbutiră a devenì stăpânĭ asupra destinelor țĕrilor. Domnitoriĭ fanarioțĭ considerаŭ postul lor ca o moșie arendată și o exploataŭ în consciință, fiind absolut indiferențĭ dacă după dînșiĭ va venì potopul saŭ nu. Firesce că aceștĭ Domnitorĭ fanarioțĭ eraŭ cât se póte de favorabilĭ mănăstirilor grecescĭ și, mulțumită sprijinuluĭ lor, mănăstirile închinate din noŭ căḑură pe mânile egumenilor grecĭ. Aceștĭ noĭ venițĭ din Grecia aŭ inaugurat un jaf și maĭ colosal în administrațiunea averilor mănăstirescĭ; pădurile seculare ale mănăstirilor începură a se topì ca céra sub securea arendașilor, acaretele de pe moșiĭ se ruinară, iar școlele și instituțiunile de binefacere periră. Jaful și nelegiuirea devenиră așà de colosale, în cât siliră chiar pe uniĭ din Domnitoriĭ fanarioțĭ să maĭ astâmpere poftele rapace ale consângenilor lor. Așà de pildă Alexandru Ipsilanti, la 1775, a ordonat ca mănăstirile grecescĭ să nu ieà de la mănăstirile închinate maĭ mult decât este stabilit prin actul testatorilor; Constantin Mavrocordat, la 1761, a stabilit ca normă 5% din veniturĭ, pe carĭ trebuià să-ĭ preleveze mănăstirile grecescĭ din averea mănăstirilor închinate. Poruncile Domnitorilor Constantin Hangerli (1798), Constantin Moruzi (1799), Ghica (1748), Caragea (1817) aŭ întărit acéstă disposițiune.

La 1821, după Eterie, Pórta a dat firmanul prin care călugăriĭ grecĭ se isgoniaŭ din Moldova și Valachia. Acest firman desființà prerogativa nelegiuită a mănăstirilor grecescĭ privitóre la averea mănăstirilor închinate. Pe basa acestuĭ firman, călugăriĭ grecĭ se expulsară din mănăstirĭ, iar moșiile mănăstirescĭ trecură sub administrațiunea unor comisiunĭ, compuse din boeriĭ pămînteni, avênd de președinte pe Mitropolit. Firmanul în cestiune s'a aplicat până pe la 1828, când, după încheiarea păciĭ, representanțiĭ mănăstirilor grecescĭ, cu încuviințarea Porțiĭ, sub protecțiunea Rusieĭ, aŭ pus mâna iarășĭ pe averile mănăstirescĭ din ambele Principate. De la acest an cestiunea averiĭ mănăstirilor închinate pasionă mult stratul înalt al societățiĭ ruse din Petersburg; călugăriĭ grecĭ mituiră pe uniĭ din demnitariĭ rușĭ și cu acest mijloc îșĭ asigurară deplină libertate în Moldova și Valachia.

Iată ce scriŭ în acéstă privință chiar Rușiĭ: (1)

«Guvernul rus la început a luat sub a sa ocrotire interesele obștiilor duhvonicescĭ din Orient, *firesce pentru că n'a fost în cunoscință de causă* și nu cunosceà caracterul activitățiĭ ómenilor de încredere aĭ acestor comunitățĭ duhovnicescĭ. Dar apoĭ, ocârmuind în aniĭ 1830 afacerile Principatelor, guvernul rusesc a făcut de aprópe cunoscință cu modul cum se administraŭ averile mănăstirescĭ de către calugăriĭ grecĭ. Atuncĭ, dînsul a insistat într'un mod tenace ca călugăriĭ Grecĭ să împartă de bună voe, fie cu o parte măcar, cu instituțiunile de cultură din Principate, venitul anual al averilor mănăstirescĭ. Dar tocmaĭ pe când cestiunea acésta preocupà diplomația, ómeniĭ de încredere aĭ mănăstirilor grecescĭ se puseră pe un jaf cumplit și, presimțînd că în curînd vor fi alungațĭ, dedeaŭ în arendă moșiile mănăstirescĭ pe un preț de nimic și pentru un timp fórte lung. Aceste nelegiurĭ atraseră asupra lor atențiunea Comiteluĭ Kiseleff, care, printr'o circulară cu data de 11 Novembre 1833, a anulat tóte contractele de arendare și a destituit pe ceĭ culpabilĭ. După acésta, convingêndu-se că este imposibil a terminà în mod pacînic acéstă cestiune, guvernul rus, luând în vedere opiniunea Divanurilor, a introdus în *Regulamentul Organic* (1832) disposițiunĭ speciale privitóre la averile mănăstirescĭ. In aceste paragrafe s'a emis părerea legiuitoruluĭ că revisuirea și studiarea aprofundată a actelor mănăstirescĭ se impune, pentru a se puté fixà partea anume din veniturile averilor necesară şi de drept pentru întreţinerea instituţiunilor de binefacere, precum şi a şcólelor pendinte de aceste mănăstirĭ; asemenea se prevedeà cercetarea amănunţită a administraţiuniĭ culpabile de până atuncĭ a acestor averĭ, precum şi alcătuirea unuĭ regulament de administrarea averilor în cestiune analog cu acela pe temeiul căruia se ocârmuesc averile mănăstirilor neînchinate.»

---

(1) *Сборникъ Бессар. Земства.* p. 502; — *Журналъ Минист. Народ. Просвѣщ. г.* XXXI, VI, p. 223; — *Очеркъ исторіи прав. церквей Голубинскій* 336—338 p.; — *Венелинъ* «Издан.»

In adevĕr, iată cum sunà art. 363 din *Regulamentul Organic:*

«Pentru înlăturarea risipeĭ şi fără-de-legilor făptuite de egumeniĭ grecĭ aĭ mănăstirilor închinate, este necesar să se alcătuiască o comisiune specială, menită a fixà partea din veniturĭ necesară pentru întreţinerea instituţiunilor de binefacere şi a şcólelor din Principate.»

La 1833 Martie 15, după propunerea făcută de către Comitele Kiseleff, s'aŭ fixat următórele condiţiunĭ, carĭ aŭ fost înmânate celor patru representanţĭ aĭ mănăstirilor grecescĭ, aflaţĭ la Bucurescĭ: repararea radicală a edificiilor mănăstirescĭ, deschiderea instituţiunilor de binefacere pe lângă mănăstirĭ, fixarea părţiĭ de ajutor care anual trebue să se trimită Sf. Locurĭ, arendarea moşiilor mănăstirescĭ prin licitaţiune.

Acest lucru s'a întărit apoĭ prin «*memorandum*» din Buiuk-Dere, publicat de guvernul rusesc cu data 1 August 1843.

Tóte aceste bune intenţiunĭ ale guvernuluĭ rusesc aŭ rĕmas însă literă mórtă şi în curînd clerul grec, cu cadourĭ pe la puterniciĭ din Petersburg, a reuşit să zădărnicéscă pornirile bune şi morale ale Comiteluĭ Kiseleff. De altă parte şi guvernul rusesc, condus de o politică de interes şi temĕndu-se de a găsì în clerul grec un element ostil tendinţelor sale în Peninsula Balcanică, n'a admis vederile împuternicituluĭ sĕŭ, Comitele Kiseleff. Aceste tóte făcură că aplicarea paragrafelor din *Regulamentul Organic* privitóre la averea mănăstirilor închinate s'a stabilit a se face numaĭ după expirarea unuĭ termin de 10 anĭ, apoĭ după alt termin de 9 anĭ. Şi acéstă intârḑiare s'a admis, contrariŭ protestaţiunilor Divanurilor şi ale Domnitorilor, carĭ mereŭ solicitaŭ de la Rusia şi Turcia aplicarea *Regulamentuluĭ.*

Intr'o altă scriere ruséscă (1) privitóre la acéstă cestiune, d-l Şcegloff, scrie următórele:

«La începutul decenieĭ a 50-a, guvernul nostru (rusesc) a aprofundat în fine cestiunea mănăstirilor închinate şi, după studiarea acesteĭ cestiunĭ, şi-a schimbat părerea. Guvernul devenì neîncrеḑĕtor la cele ḑise de călugăriĭ grecĭ şi începù a respinge solicitările lor nedrepte, de óre-ce eĭ pretindeaŭ că averile mănăstirilor închinate din Moldova şi Valachia sunt proprietate absolută a Sfintelor Locurĭ. Neîncrederea guvernuluĭ rusesc se oglindesce perfect în următórea instrucţiune dată ambasadoruluĭ rusesc la Constantinopole cu data din 1852. In acéstă instrucţiune se notifică d-luĭ Buteneff motivele amesteculuĭ Rusieĭ în afacerea mănăstirilor închinate:

«Veţĭ da a înţelege comunităţilor duhovnicescĭ grece tótă «importanţa pentru ele de a se supune în interesele lor ma«teriale legilor şi disposiţiunilor Domnitorilor. Datoriile ce in«cumbă comunităţilor duhovnicescĭ decurg din chiar actele şi «documentele pe temeiul cărora averile aŭ fost testate, precum «şi din condiţiunile înscrise în aceste acte, carĭ tóte aŭ fost ne«socotite de către călugăriĭ grecĭ. Veţĭ arătà în fine Patriar«chilor că datoriile lor directe sunt de a pune capĕt fără-de«legilor egumenilor grecĭ, de óre-ce aceste fără-de-legĭ nu «fără temeiŭ apasă întrégа ocârmuire duhovnicéscă grécă.»

Şi apoĭ maĭ departe: «Guvernul nostru (rusesc), recunoscênd dreptul legal al Principatelor asupra averilor mănăstirescĭ, a propus comunităţilor orientale să împartă de bună voe din veniturile averilor închinate o parte óre-care pentru întreţinerea mănăstirilor locale, pentru şcóle şi instituţiunĭ de binefacere, iar restul de veniturĭ să-l păstreze în folosul sf. locaşurĭ. Dar tótă solicitudinea şi sforţările guvernuluĭ rusesc de a aplanà lucrurile pe cale pacînică fură zadarnice. Imputerniciţiĭ mănăstirilor grecescĭ aŭ rĕspuns mereŭ la tóte propunerile guvernuluĭ că mănăstirile grecescĭ posedă drepturĭ de proprietate asupra tuturor moşiilor mănăstirescĭ din Moldova şi Valachia şi, ca proprietarĭ, nu se consideră datóre a da cevà din veniturĭ pentru întreţinerea mănăstirilor locale, a şcólelor şi a instituţiunilor din Principate. Pentru a sprijinì acéstă pretenţiune, împuterniciţiĭ mănastirilor grecescĭ n'aŭ adus nicĭ odată vre-un act saŭ document, şi acésta din pricină că arătarea acestor documente şi acte le-ar fi dăunătóre lor. De altă parte printre documentele publicate privitóre la averile mănăstirilor închinate până acum nu se găsesce nicĭ unul, din care ar resultà că mănăstirile grecescĭ sunt în drept de a ridicà veniturile întregĭ ale acestor moşiĭ. In aceste documente este ḑis, saŭ că Sfintele Locurĭ pot să beneficieze de restul din veniturĭ întrebuinţate pentru trebuinţele mănăstirescĭ conform cu voinţa testatorilor, saŭ că mănăstirile locale se declaraŭ de metocurí ale sf. mănăstirĭ, adecă se faceaŭ părtaşele lor în administraţiunea averilor dăruite. Timpul şi practica aŭ demonstrat că în contra intrigilor împuternicitilor mănăstirilor grecescĭ sunt necesare mĕsurile cele maĭ hotărîte şi energice. Asemenea mĕsurĭ aŭ şi fost luate în Principatele Dunărene la 1863 de către puterea legiuitóre, care a secularisat averile nemişcătóre ale mănăstirilor, remiţĕndu-le Ministeriuluĭ de Domeniĭ (1) şi lăsând întreţinerea mănăstirilor pe séma statuluĭ; secularisarea a îmbrăţişat nu numaĭ averea mănăstirilor închinate, ci şi pe aceea a mănăstirilor neînchinate.»

---

(1) Сборникъ Бессараб. Земства., p. 463.

Acestea rememorate, să trecem acum la mănăstirile din Basarabia. In Basarabia activitatea egumenilor grecescĭ erà, firesce, aceeaşĭ ca şi în întréga Moldova.

In Basarabia există următórele categoriĭ de averĭ mănăstirescĭ:

1. *Averile mănăstirilor şi schiturilor neînchinate.*
2. *Averile mănăstirilor din Moldova neînchinate.*
3. *Averile mănăstirilor închinate Sfintelor Locurĭ.*

In categoria celor douĕ din urmă averĭ sunt următórele mănăstirĭ în Basarabia:

Mănăstirea Vatopedon posedă 45 moşiĭ; *Sinai*, 13; *şcóla elino-scampela din Epir*, 3; *şcóla naţională din Constantinopole*, 2; *Episcopia de Huşĭ*, 10; *Mitropolia din Iaşĭ*, 1; *Sf. Mormint*, 35; *Lavra Nĕmţuluĭ*, 14; *muntele Athos*, 2; *biserica Sf. Gheorghe din Iaşĭ*, 1; *comunitatea mănăstiréscă din Athos*, 3; *scaunul Patriarchieĭ din Antio-*

---

(1) Autorul rus greşesce acĭ, căcĭ Ministeriul de Domeniĭ nu există pe atuncĭ.

chia, 1; *Sf. Pavel din Teodorenĭ*, 7; *Pangarița*, 1; *Ivirul*, 1; *Slatina*, 3; *Chiprianĭ*, 24.

Din tóte aceste mănăstirĭ închinate din Basarabia, o posițiune excepțională are mănăstirea Chiprianĭ cu schitul Condrița, care a fost închinată mănăstiriĭ Zograv din Athos la 1698 de Antioch Cantemir.

Considerantele pe temeiul cărora este așezată excepțiunea privitóre la acéstă mănăstire le găsim într'un document al luĭ An. Cantemir, care ḑice că: «Stefan-Vodă a fost ctitor mănăstiriĭ Zograv, pentru darurile numeróse ce a dat direct acestuĭ sf. locaș din Athos.» Și de aceea, stă scris în chrisov, «cu bună chibzuială să fie metoc vecĭnic sf. mănăstire Chiprianĭ a sf. mănăstirĭ Zogravu.» De atuncĭ și până la 1813 averea mănăstiriĭ Chiprianĭ a fost administrată de împuterniciţiĭ mănăstiriĭ din Athos, carĭ ridicaŭ întreg venitul, fără a se îngrijì măcar de trebuințele metoculuĭ. După luarea Basarabieĭ de către Rusia, printr'un ukaz imperial de la 21 August 1813, mănăstirea Chiprianĭ cu averea sa *a trecut drept proprietate a caseĭ episcopale din Chișineŭ*, cu condițiune ca mănăstirea Zogravu să priméscă anual 1.500 leĭ v. ajutor. (1) Cele-lalte mănăstirĭ din Basarabia, ca și acele din Principatele Dunărene, aŭ fost supuse aceluiașĭ regim; și acĭ, ca și dincolo de Prut, «dreptul de proprietate asupra moșiilor manăstirescĭ aparținea mănăstirilor locale și nu celor străine, carĭ, după voia testatorilor, în schimb pentru solicitudinea morală, n'aveaŭ alt drept decât pe acela de a se folosì de restul din veniturĭ, care se numià ajutorul Sf. Locurĭ».

Averile mănăstirilor închinate din Basarabia fură până dĕunăḑĭ administrate de către representanțĭ trămișĭ de mănăstirile grecescĭ.

Cum aŭ administrat călugăriĭ grecĭ aceste averĭ colosale, a căror întindere în Basarabia ocupă un spațiŭ de *peste 209.563 deseatine*, se póte vedé din dările de sémă tipărite în *Monitorul Oficial Rusesc*. (2)

Aceste dărĭ de sémă desvĕluiră tóte jafurile și tâlhăriile comise de către călugării greci, cu singurul scop de înavuţire personală. Pentru a caracterisà starea lucrurilor de pe acel timp vom menţionà aci în mod sumar următórele fapte, înregistrate de către comisiunea oficială ruséscă în raportul séŭ dresat la trecerea moşiilor mănăstiresci sub administraţiunea statuluĭ:

---

(1) *Монастыри въ Бессарабіи*. Киш. Епар. Вѣд., 1883, No. 163, p. 39.

(2) *Правительственный Вѣстникъ*, No. 235 din anul 1873.

«Pe moşiile mănăstiresci, stă scris în acest raport, pădurile mănăstiresci s'aŭ găsit aprópe tóte tăiate. Imputerniciţii greci, în contractele lor încheiate cu exploatatorii pădurilor, n'aŭ fixat spaţiul dat pentru tăiere, cu singurul scop de a nu se descoperì preţurile derisorii de 14 ruble pentru deseatină, cu carĭ s'aŭ vîndut aceste pădurĭ. Moşiile arendate dedeaŭ arenḑĭ micĭ şi maĭ multe din aceste moşiĭ eraŭ date în arendă advocaţilor, împuterniciţilor mănăstiresci, precum şi la persóne fictive. Când aceste moşiĭ s'aŭ dat apoĭ în arendă prin licitaţiunĭ, s'a dovedit că arenḑile sunt îndoit şi întreit de marĭ decât aŭ fost acele dinainte.»

Şi de aceea tocmaĭ *Monitorul Oficial Rusesc* conchide în următorul mod părerea anchetei: «Cunoscinţa maĭ de aprópe a stăriĭ lucrurilor a convins guvernul imperial că vechia stare de ocârmuire a acestor averĭ este periculósă pentru ţéră, a căreĭ $^1/_6$ parte din teritoriŭ se află în mânile unor împuterniciţĭ a mănăstirilor străine. Lucru firesc că acéstă stare chaotică nu se maĭ puteà tolerà şi că trebuià neapěrat să se ieà měsurĭ energice pentru curmarea rěuluĭ şi salvgardarea veniturilor acestor moşiĭ, conform cu destinaţiunea lor. *In ceea ce privesce moşiile mănăstiresci aparţinětóre mănăstirilor din Moldova, měsurĭ speciale s'aŭ luat dejà pe la 1864. Când cu alipirea (prisoedinenie) Basarabieĭ la 1812 aŭ trecut spre Rusia şi averile nemişcătóre carĭ aparţin mănăstirilor din Moldova; guvernul rus, luând în consideraţiune voinţa testatorilor şi scopul pentru care eĭ aŭ făcut darurĭ, pentru un timp óre-care* (na pervîch porach) *a recunoscut dreptul de proprietate a acestor mănăstirĭ.* Aceste mănăstirĭ administraŭ deci direct moşiile lor din Basarabia până la anul 1844. Dar în acest an în Moldova s'a înfiinţat o instituţiune laică, sub denumire de Departamentul trebilor bisericescĭ, care a fost însărcinată cu administraţiunea tuturor moşiilor din Moldova şi Basarabia aparţinětóre mănăstirilor. (1) Pe atuncĭ guvernul nostru nu puneà în discuţiune schimbarea făcută în Moldova cu privire la averile mănăstirescĭ; dar, maĭ pe urmă, când în Moldova s'aŭ secularisat aceste averĭ, a credut de cuviinţă să-şĭ schimbe atitudinea. Prin ukazul imperial de la 15 Maiŭ 1864 s'a ordonat ca averile mănăstirescĭ din Basarabia să fie date în arendă în presenţa împuterniciţilor mănăstirilor din Moldova prin licitaţiune. Iar în diua de 9 Martie 1873, după un alt ukaz imperial, s'a dispus ca averea nemişcătóre a mănăstirilor din Moldova, precum şi acea a mănăstirilor grecescĭ, să trécă sub administraţiunea Ministeriuluĭ de Externe. (2) Punctul al patrulea din sus-menţionatul ukaz ordonà aducerea la cunoscinţă a chrisóvelor şi altor acte de donaţiune privitóre la moşiile mănăstirescĭ, precum şi a stabilì într'un mod cert ca condiţiunile înscrise în aceste acte de către testatorĭ să fie puse în practică.

«Acéstă disposiţiune aveà în vedere a da la lumină partea anume din veniturĭ care trebuià să trécă în folosul mănăstirilor grecescĭ. Din tóte aceste ukazurĭ reese că guvernul rusesc în cestiunea averilor mănăstirescĭ se călăuzià de singura dorinţă de a face ca veniturile averilor mănăstirilor să fie întrebuinţate anume pentru scopurile pentru carĭ fusese lăsate de testatorĭ.»

Resultatul acestor disposiţiunĭ a fost următorul: venitul întreg al moşiilor mănăstirescĭ a fost împărţit în cincĭ părţĭ, din carĭ $^1/_5$ parte se destinà pentru întreţinerea administraţiuniĭ averilor mănăstirescĭ, precum şi pentru formarea unuĭ capital de reservă necesar pentru acoperirea cheltuelilor extraordinare referitóre la aceste moşiĭ; $^2/_5$ părţĭ se distribuiaŭ mănăstirilor grecescĭ, cărora averile acestea fusese închinate; restul de $^2/_5$ se destinà *Zemstvo*-uluĭ din Basarabia, pentru întreţinerea şcólelor şi bisericilor. Acéstă din urmă disposiţiune a fost însă întru cât-va zădărnicită, mulţumită intervenţiunii Archiepiscopului din Chişineŭ Pavel (1), cu sprijinul rĕposatuluĭ Procuror superior al Sinoduluĭ rusesc, Comitele Dimitrie Tolstoi. Pe temeiul intervenţiuniĭ acestor doĭ rusificatorĭ fără scrupul, Impĕratul Alexandru II a dispus, printr'un noŭ ukaz de la 21 Maiŭ 1876, ca din cele $^2/_5$ din veniturile averilor mănăstirescĭ să se dea o parte eparchieĭ Chişineuluĭ, alta Ministeriuluĭ de Culte şi numaĭ o parte la Zemstvo. Archiepiscopul Pavel, cu acéstă ocasiune, a căpĕtat privilegiul de a cheltuì o parte bunicică din banĭ pentru rusificarea cleruluĭ din Basarabia.

---

(1) Afară de următórele şése mănăstirĭ: Iaşĭ, Huşĭ, Slatina, Pangaraţi, Bogdan, Némţu, carĭ, pe temeiul chrisóvelor de la Domnitoriĭ Sturdza şi Ghica, aŭ fost lăsate să-şĭ administreze singure averile lor din Basarabia (vedĭ *Sbornik*, Zemstvo, p. 474).

(2) In diua de 8 Septembre 1873, un alt ukaz imperial ordonà că numaĭ Ministeriul Domeniilor Statuluĭ să aibă drept de a da permisiunĭ pentru exploatarea pădurilor mănăstirescĭ.

Călugărul Pavel imediat ce a căpĕtat acéstă prerogativă, s'a pus pe lucru. Din suma de 50.000 ruble, partea care i se cuveniă luĭ pe an, Archiepiscopul Pavel a înscris în budget 30.390 ruble pentru şcólele duhovnicescĭ din Basarabia, interḑicĕnd în aceste şcóle cu desăvîrşire limba română. Afară de acésta, dînsul a maĭ cerut suma de 89.307 ruble pentru următorul scop: 27.000 pe an pentru şcóla duhovnicéscă din Edineţ, 45.889 ruble pentru şcóla duhovnicéscă din Chişineŭ, 16.418 ruble pentru şcóla eparchială de fete. Tóte aceste şcóle funcţionéză astăḑĭ în Basarabia, avĕnd de scop a rusĭficà clerul local în dauna poporaţiuniĭ române, care până la venirea Archiepiscopuluĭ Pavel aveà cel puţin suprema mângâiere de a se închinà luĭ Dumneḑeŭ în limba părinţilor sĕĭ. Archiepiscopul Pavel, în ardórea sa de a rusificà clerul din Basarabia, a mers până, acolo în cât a produs în unele sate de pe Nistru, un curent până acum ne maĭ pomenit în istoria némuluĭ nostru, anume acela de a împinge poporaţiunea română pe povârnişul alunecos al schismeĭ; în maĭ multe sate românescĭ din judeţul Soroca, ţĕraniĭ românĭ aŭ îmbrăţişat «*Ştunda*», adecă un fel de protestantism *sui generis*.

Din veniturile moşiilor mănăstirescĭ pe 1885, Zemstvo din Basarabia a primit suma de 136.000 ruble, carĭ aŭ servit pentru zidirea unuĭ spital de alienaţĭ; acest spital percepe acum anual suma de 12.000 ruble pentru întreţinerea sa. Acésta şi alte sume percepute de Zemstvo din Basarabia sunt singurele cheltuelĭ folositóre poporaţiuniĭ, carĭ se maĭ fac în.

---

(1) Archiepiscopul Pavel a inchis în Basarabia 336 bisericĭ sătescĭ, pentru rusificarea poporaţiuniĭ.

momentul de față din colosala avere a mănăstirilor din Basarabia.

In anul 1898 cestiunea privitóre la definitivă lichidare a averilor mănăstiresci din Basarabia s'a ridicat din noŭ. In cercurile înalte din Petersburg acéstă cestiune a fost ridicată mulțumită intervenirii M. S. Reginei Greciei, care a emis părerea că ar fi tocmai acum necesar pentru Grecia, îndatorată din causa răsboiului cu Turcia, să se resolve acéstă cestiune în favórea mănăstirilor grecesci. Firesce că înalta intervențiune a deșteptat imediat atențiunea *Zemstvo*-ului din Basarabia, care din partea sa a intervenit, cerênd ca lichidarea averii mănăstirilor închinate să se facă în folosul școlelor și bisericilor din Basarabia.

III.

ANTICITĂȚILE DIN BASARABIA.

Afară de anticitățile Moldovei, despre cari am vorbit mai sus, dincolo de Prut mai există multe alte rĕmășițe antice, din cari unele aŭ fost întru cât-va obiectul cercetărilor archeologice, iar altele aŭ rĕmas nestudiate de către ómeni competenți.

Cel mai vechiŭ monument istoric, cea mai antică rĕmășiță istorică, ale cărei nume s'a mai păstrat pe ici pe colea până în ḑilele nóstre dincolo de Prut, sunt incontestabil *Cheile Bîcului.*

Despre aceste Chei ale Bîcului, numele pur poporan, o singură cercetare profundă și magistrală cunóscem până acum, și anume aceea care se datoresce eruditului nostru om de sciință în înțelesul europén al cuvîntului, d-lui B. P. Hasdeŭ.

Iată ce scrie d-sa despre *Cheile Bîcului:* «Nu prin nume *Bîcul* are o importanță istorică, ci printr'un monument dintr'o epocă imemorabilă, cu mulți secoli mai veche decât prima aparițiune a Slavilor pe țĕrmurile Dunării.

«Acel monument se chémă în popor *Cheile Bîcului.*

«Iată ce scrie Cantemir:

«Chișinĕul, lângă rîul Bîcu, este un tîrgușor fără însemnătate. Nu departe de el se găsesce un șir de petróie fórte «marĭ, aşezate în linie dréptă, ca şi când le-ar fi pus acolo «meşteşugul omenesc, deşĭ acésta nu se póte crede, atât din «causa mărimiĭ lor, precum şi din acea a mărimiĭ spaţiuluĭ «pe care ele se întind. In adevĕr, unele din acele petróie «sunt nisce pătrate de treĭ saŭ patru coţĭ şi şirul lor, trecĕnd «peste Nistru, merge până la Crîm. Locuitoriĭ le numesc «Cheile Bîculuĭ şi naivitatea ţĕrănéscă crede că ele sunt «opera dracilor, carĭ aŭ voit printr'însele să astupe rîul Bîcu.»

«In urma luĭ Cantemir, cestiunea Cheilor Bîculuĭ a fost atinsă nu odată.

«La 1781 Sulzer (Gesch. d. transalp. Daciens, 1.405), după ce reproduce cele din Cantemir, ḑice că acel mur a putut să fi fost construit saŭ de Avarĭ saŭ de Romanĭ saŭ de Goţĭ, adecă nu se rostesce de loc.

«Puţin după aceea, Colonelul rusesc Meier din timpul Impĕrăteseĭ Ecaterina vorbesce despre Cheile Bîculuĭ. El le numesce «cărare de pétră, care dintr'o parte atinge Bîcul, «iar din cea-laltă merge pe o întindere destul de mare şi se «perde lângă Orheiŭ». Meier crede că acéstă construcţiune a fost făcută de Ioan Huniade, spre a trage hotar între Moldova şi Basarabia, — o ipotesă cu totul absurdă. Meier vorbesce despre Cheile Bîculuĭ numaĭ de pe auḑite şi fără a se fi uitat măcar pe o chartă geografică, unde ar fi vĕḑut că Orheiul este despărţit de Bîcu prin alte două rîurĭ, Ichel şi Reut.

«Poetul Constantin Stamati, care locuià chiar în Chişineŭ, într'o notiţă scrisă rusesce despre anticităţile Basarabieĭ ḑice: că la treĭ verste maĭ jos de Chişineŭ se vede un şir în linie dréptă de lespeḑĭ fórte marĭ, îngropate până la jumătate în pămînt, pe carĭ locuitoriĭ le numesc *Cheile rîuluĭ Bicu*. Acest şir de petre se începe de la Prut, construit în chip de părete, trece prin codriĭ Căprianĭ şi taie în lat întréga Basarabie.

«Apoĭ Căpitanul Zăšciuk, în cea maĭ bună descriere statistico-geografică a Basarabieĭ, ḑice: «De la actualul Chişineŭ, «în direcţiunea către Prut, prin codriĭ Căprianeĭ, se întindeà «odată un şir de lespeḑĭ pe jumătate îngropate în pămînt. «Acele lespeḑĭ s'aŭ maĭ conservat încă în unele locurĭ, iar «despre altele maĭ povestesc ţĕraniĭ, carĭ le-aŭ luat rîndurĭ «rîndurĭ pentru trebuinţele lor.»

«In fine, după o notiţă manuscriptă rĕmasă de la tatăl meŭ, se constată că el însuşĭ a vĕḑut acele blocurĭ de pétră înfipte în pămînt, aprópe de Chişineŭ, pe moşiele Petricanĭ şi Ghidighiş, — singura indicaţiune topografică precisă pe care o avem până astăḑĭ.

«Din cele de maĭ sus rĕmân următórele date:

«*a)* Acest zid se începeà la Prut, înaintà de acolo spre rĕsărit prin vestiţiĭ până astăḑĭ codri aĭ Căprianeĭ, treceà la nord de Chişineŭ prin satele Ghidighiş şi Petricanĭ, carĭ se află lângă Bîc (1), şi, mergĕnd înainte, se isbià de malul Nistruluĭ;

«*b)* Din zidul cel primitiv locuitoriĭ de primprejur răpiaŭ treptat petróiele ce le eraŭ de trebuinţă, aşà că construcţiunea se desfiinţà mereŭ pe nesimţite şi, dacă n'a ajuns încĕ, dar este de sigur ameninţată de a ajunge peste puţin la o nimicire totală;

«*c)* Expresiunea luĭ Cantemir «în linie dréptă» nu trebue să fie înţelésă literal, de óre-ce de la Prut până la Nistru, adecă de la apus spre rĕsărit saŭ vice-versa o linie dréptă nu póte să trécă prin satele Ghidighiş şi Petricanĭ tot odată, căcĭ aceste douĕ sate sunt aşezate unul în privinţa celuĭ-lalt într'o direcţiune aprópe de la nord spre sud.

«Prin linie dréptă, «recta linea», Cantemir înţelege că petróiele nu sunt aruncate într'un mod neregulat, ci că înfăşéză cevà avĕnd un rost, o direcţiune. Dar ce fel de direcţiune?

«Cheile Bîculuĭ taie în douĕ părţĭ Basarabia, nu printr'o linie de la vest spre est, nicĭ printr'o linie de la sud-est spre nord-est, ci printr'o linie de la nord-vest, plecându-se spre sud-est, ceea ce se póte represintà *grosso modo* prin următórea figură, în care săgéta indică aproximativ punctul unde zidul treceà de pe un mal al Bâculuĭ pe malul cel-lalt.»

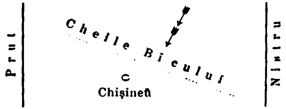

După ce d-l Hasdeŭ limpeḑesce în acest mod tóte preliminariile privitóre la cestiune, d-sa cată a cercetà cine a zidit acéstă zidărie originală și mărétă:

In chrisovul de la Alexandru-cel-Bun din 1420, despre care dejà am vorbit maĭ sus în capitolul privitor la orașul Chișineŭ, cetim următórele:

«Iar hotarele acelor sate carĭ sunt pe Bîcovĕț: de la Chișineul mănăstiriĭ Vărzar în sus la priséca luĭ Acibec, pe vîrful grădișteĭ în sus la Lozova, la podul luĭ Grălan, de la fântâna mică până la cea mare, iar de la fântâna mare în sus la poiana de la Târnova, de la poiana Căpriană mergênd pe malul luĭ Bîcovĕț....»

Din acéstă parte a chrisovuluĭ, d-l Hasdeŭ deduce următórele patru puncte:

«*a)* Intre aniĭ 1420—1435, intervalul între chrisovul luĭ Alexandru-cel-Bun și între acela al fiuluĭ sĕŭ Iliaș-Vodă, Chișineul erà împărțit între doĭ stăpânĭ: pe de o parte o colonie tătăréscă, din care erà prisecarul Aci-bek, tătăresce «Domn «sărac», și în fruntea căreia se află Ak-baș, tătăresce «Cap «alb», pe de altă parte o mănăstire numită Vărzar saŭ a luĭ Vărzar;

«*b)* Posesiunea luĭ Ak-baș privià spre Nistru, de vreme ce moșiile enumĕrate în chrisovul luĭ Iliaș-Vodă ating nu numaĭ rîul Bîc, dar și rîurile Ichel și Reut, iar posesiunea cea mănăstiréscă privià spre Prut, de vreme ce, vorbindu-se despre ea, se pomenesce Căpriană, care se află între Prut și între Chișinĕŭ;

«*c)* Numele Chișinĕuluĭ este scris în chrisovul luĭ Iliaș-Vodă: *Кешинев*, ceea ce dovedesce că erà o localitate curat tătăréscă, unde se află o capelă pe mormîntul vre-unuĭ mare Tătar, căcĭ tătăresce *Keșenĕ* însemnéză «capelă pe mormînt»;

«*d)* Spre apus de Chișinĕul (1) cel mănăstiresc, adecă în direcțiunea Căprianeĭ, hotarul mergeà «pe vîrfuĭ grădișteĭ, *по Верхъ городища*».

«Ce însemnéză óre *городищє*, forma ruténă din paleo-slavicul *градищє*, de unde al nostru *grădiște?*

«In România sunt o mulțime de localitățĭ numite Grădiștea (Frundescu, Dic. top., 222). Româniĭ din Ardél numesc aşà în ţéra Haţegului locul unde fusese Sarmisegethusa,—nume pe care Ungurii îl traduc prin «Varhely» de la «vár=cetate», iar Nemţiĭ prin «Lagerdorf» de la «lager=«tabără». Chiar în Basarabia sunt vre-o două treĭ localităţĭ (1) numite până astăḑĭ Grădişte, maĭ ales frumosul schit aşezat în districtul Orheiŭ pe vîrful unuĭ munte în faţa Nistruluĭ.

---

(1) Spre apus de Chișinĕŭ, cale de 40 verste, într'o vale se află și acum satul Vărzărescĭ, moșia moștenitorilor luĭ Alexandru Ralli.

«La Miklosich *градище* se explică prin *φρούριον*, castrum, iar sensul cel fundamental al primitivuluĭ *градъ* se dă la dînsul *τοῖχος*, murus. De la acel *градъ* limba românéscă are familia de vorbe: «gard», «îngrădesc», «sgardă», «ogradă» etc. Astfel grădişte vrea să ḑică: locul unde a fost saŭ este o zidărie veche, o ruină, neapĕrat de o întindere însemnată, cel puţin cât o cetăţue. Polonul Broniovius, scriind la 1579, explică fórte bine «Horodisce» prin «territorium ruinosum la«pideum». Eĭ bine, în apropierea Chişinĕuluĭ neexistând nicĭ o zidărie de felul acesta afară şi numaĭ de *Cheile Bîculuĭ* este evident că tocmaĭ despre o parte din ele se vorbesce la 1420 în chrisovul luĭ Alexandru cel Bun: «hotarul merge «pe vîrful *grădiştei* de la priséca luĭ Acibec în sus până la «Lozova.» Să se observe că în acest pasagiŭ, dacă ar fi vorba numaĭ de vre-un castru aşezat pe o înălţime, textul ar fi ḑis: *«на верхъ городища»* cu prepositiunea *на*, ca în restul chrisovuluĭ: *на верхъ пасикѣ, на верхъ Лозово* штъ великои кръницы верхомъ на, pe când prepositiunea *по* întrebuinţată numaĭ despre городище, arată că acì grădiştea nu erà un punct, ci o linie, un mur, un lung zid, de-asupra căruia înaintà hotarul întro două puncte.

Orĭ-ce grădişte presupune o existenţă cel puţin de un secol a împrejurărilor care dete nascere acestuĭ nume. Prin urmare, menţionate ca «grădişte» dejà pe la 1420, *Cheile Bîculuĭ* cată să-şĭ urce originea maĭ sus de anul 1300, ba şi de 1200. Să cercetăm dar, ca ce fel de popor înainte de 1200—1300 ar fi putut să cládéscă uriaşul mur, care, de la Prut până la Nistru, tăià óre-când în lat Basarabia actuală aprópe în două jumătăţĭ.

«Ar fi ridicol de a atribuì executarea uneĭ asemenea construcţiunĭ unuĭ popor care n'a locuit mult timp în porţiunea sudică a Basarabieĭ, ci numaĭ dóră a pustiit-o în trécăt, saŭ unuĭ popor care ocupase nu numaĭ acéstă regiune, dar îşĭ întindeà stăpânirea şi maĭ sus la nord, ast-fel că ar fi fost din parte-ĭ a înstrăinà el însuşĭ tot pămîntul dincolo de zid. De aci resultă ca cevà de bun simţ, chiar fără probe istorice, că constructoriĭ *Cheilor Bîculuĭ* aŭ fost :

---

(1) A se vedé la finele volumuluĭ repertoriul de toponimie al Basarabieĭ.

«*a)* Un ném aşezat statornic, în curs de mulţĭ anĭ, în Basarabia de jos de Bîc până la gurile Dunăriĭ;

«*b*) Un ném pe care nu-l interesà Basarabia de sus decât numaĭ întru cât el trebuià să se apere de năvălitoriĭ străinĭ din acea parte.

«Prin aceste două criteriĭ eliminative, cercetarea se uşuréză fórte mult, de óre-ce se exclud din ea Cumaniĭ, Pecenegiĭ, Unguriĭ etc., carĭ nu întrunesc condiţiunile de admisibilitate. Dar maĭ este un al treilea criteriŭ, nu maĭ puţin important.

«Tătariĭ, când cuprinseseră partea de jos a Basarabieĭ, aŭ numit-o *Bugĭac*, ceea ce în tóte dialectele turcescĭ însemnéză «unghiŭ». Dar de ce «unghiŭ»? Dacă e vorba de Basarabia actuală întrégă, nicĭ o asemĕnare cu un «unghiŭ». Dacă e vorba numaĭ de Basarabia de jos, apoĭ unde óre anume trebue să te puĭ pentru ca să poţĭ închipuì forma de «unghiŭ» ?...

«Pentru ca Tătariĭ să fi dat Basarabieĭ sudice numele de unghiŭ, trebuià să fi fost vre-o împrejurare teritorială susceptibilă de a fi lesne observată de către orĭ-cine, fără charte şi fără balóne. Trecênd Nistrul, la intrarea lor în Basarabia, ce fel de împrejurare teritorială anume întîmpină óre pe Tătarĭ? Şi noĭ vorbim acĭ nu de Tătariĭ ceĭ propriŭ-ḑişĭ «Bugecenĭ» de prin seculiĭ XVI şi XVII, ci avem în vedere pe Tătariĭ ceĭ aşezaţĭ pe acolo cu mult maĭ de înainte, pe aceĭ Ak-başĭ şi Aci-bekĭ cu «sĕliştile tătărescĭ» de lângă Keşenĕ, pe carĭ iĭ găsise dejà la Bîc Alexandru-cel-Bun pe la 1420. Aceştia, nu alt cine-va, fuseseră în partea loculuĭ primiĭ fabricanţĭ aĭ nomenclatureĭ tătărescĭ topice, pe care Tătariĭ ceĭ posteriorĭ aŭ găsit-o gata şi n'aŭ avut decât să şi-o apropieze.

«*Cheile Bîculuĭ* se începeaŭ la Nistru lângă gura Bîculuĭ, pe malul ceĭ nordic al acestuĭ rîŭ, şi mergeaŭ de acolo pe lângă Bîcu până la Chişinĕŭ, în apropierea căruia unde-va, nu departe de satul Ghidinescĭ, petróiele treceaŭ Bîcul, ca şi când ar fi vrut să-ĭ astupe cursul, şi apoĭ depărtându-se întru cât-va de malul sudic al Bîculuĭ, înaintaŭ prin codriĭ Căprianeĭ până la Prut, oprindu-se.... unde?... Privițĭ pe o chartă în acéstă direcțiune, şi nu va fi greŭ să dațĭ îndată peste satul *Unghenĭĭ*. «Unghenĭ» însemnéză locuitoriĭ de la *unghiŭ*, întocmaĭ după cum «Muntenii» se chémă locuitoriĭ de la munte, «Câmpenĭ locuitoriĭ de la câmp, «Vălenĭ» locuitoriĭ din vale etc. Prutul, cotind pe lângă Unghenĭ ca şi pe aiurea, nu formézĭ acolo nicĭ o figură de unghiŭ: din dată însă ce vom restituì zidul cel numit *Cheile Bîculuĭ*, pămîntul închis între Prut şi între acel zid va luà aspectul:

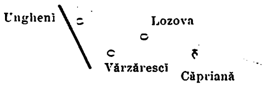

adecă devine un unghiŭ în tótă puterea cuvîntuluĭ, un unghiŭ fórte ascuțit, pe care nu puteà să nu-l observe din capul loculuĭ orĭ-cine se apropià de el şi pentru care «Ak-«başiĭ» şi «Aci-bekiĭ» nu aveaŭ nevoe de charte saŭ de balóne. Iată de unde vine numele *Bugĭac*.

«In acest mod noĭ căpĕtăm un al treilea criteriŭ, şi anume:

«c) *Cheile Bîculuĭ* sunt anterióre epoceĭ când s'a dat numele de *unghiŭ* porțiuniĭ meridionale a Basarabieĭ.

«De acì putem să ne urcăm de-adreptul la năvălirea Bulgarilor către gurile Dunăriĭ în secolul VII. Despre ea în secolul VIII vorbesc Bizantiniĭ Nicefor şi Teofan, ambiĭ după fântâne contemporane evenimentuluĭ, pe carĭ însă Nicefor le-a utilisat în acéstă privință cu maĭ multă esactitate, după cum se unesc a recunósce toțĭ. Óre ce ne spun Nicefor şi Teofan? Cam pe la anul 650 Principele bulgar Asparuch, despărțindu-se de ceĭ-lalțĭ frațĭ aĭ sĕĭ din regiunea Volgeĭ şi a Donuluĭ, a venit să se aşeze la Dunăre între Nistru şi între Prut, în țéra numită de locuitorĭ *Onglu*, «Ογκλος» saŭ «Ογγλος», adecă din punct în punct cuvîntul paleo-slavic жгаъ, care însemnéză «unghiŭ», întocmaĭ ca şi numele posterior tătăresc «Bugĭac»

Nici în privinţa posiţiunii geografice a acesteĭ ţěrĭ, nicĭ sub raportul numeluĭ «Ὄγγλος» nu există controversă. Se scie însă că Bulgariĭ luĭ Asparuch nu eraŭ Slavĭ, ci Turanĭ din ramura finesă, şi prin urmare nu dînşiĭ aŭ numit *onglu* Basarabia de jos, ci găsiră acest nume dat de maĭ înainte de către Slavĭ. Maĭ adaogem că şederea Bulgarilor între Prut şi între Nistru a fost de fórte scurtă durată, urmând fără zăbavă trecerea lor peste Dunăre.

«Aşà dar înainte de anul 650, pe când Basarabia meridională erà ocupată de Slavĭ, existaŭ dejà Cheile Bîculuĭ; ş'apoĭ pe atuncĭ, firesce, ele existaŭ nu prin *acele slabe rĕmăşiţe* despre carĭ vorbesce Stamati şi Zasciuk, ba nicĭ chiar aşà cum le vĕḑuse Cantemir, ci existaŭ în deplinătate, *ca un adevĕrat zid ciclopic* de blocurĭ de pétră pătrată, înalt de treĭ saŭ patru coţĭ, întins de la Prut până la Nistru şi tăind latul Basarabieĭ actuale în două jumătăţĭ. Orĭ-ce popor treceà Nistrul în intervalul dintre Dubasarĭ şi Bender, trebuià să dea peste acest zid, care-l duceà drept la unghiŭ saŭ drept în unghiŭ.

La Ammian Marcellin se află un preţios pasagiŭ despre pregătirile Regeluĭ Athanaric contra Hunilor, carĭ îl bătuseră dejà odată în Galiţia actuală, pe malul Nistruluĭ, nu departe de Carpaţĭ, trecuţĭ pe neaşteptate printr'un vad al acestuĭ fluviŭ, destul de mic pe acolo. Scăpat în munţĭ şi apoĭ pogorîndu-se spre Dunăre, Athanaric concepuse atuncĭ un plan măreţ: a ridicà un zid înalt, ca să unéscă Prutul (Gerasus= la Ptolomeŭ Hierasus) cu Dunărea şi din dosul căruia dînsul să se pótă apĕrà contra năvălirii de la nord a Hunilor. In adevĕr Huniĭ, fiind grósnicĭ numaĭ călărĭ, se zăpăciaŭ dinaintea unuĭ zid; dar zidul luĭ Athanaric, chiar să fi fost destul timp pentru a-l realisà, totuşĭ rĕmâneà nefolositor, pe cât timp Huniĭ din Galiţia puteaŭ să străbată la Dunăre prin Basarabia şi să trécă de acolo în refugiul luĭ Athanaric prin vre-unul din vadurile Prutuluĭ. Resultă dar că din partea Basarabieĭ Athanaric se credeà asigurat şi nu puteà să fie asigurat dacă n'ar fi existat dejà de pe atuncĭ *Cheile Bîculuĭ,* cele de la Nistru până la Prut, ast-fel că el nu întreprinsese alt cevà decât anume a prelungì linia aceleĭ fortificaţiunĭ de la Prut până la Dunăre. Se póte chiar ḑice că opera luĭ Athanaric erà să fie o simplă imitaţiune a zidăriei din Basarabia, căcĭ asemenea construcţiunĭ eraŭ cu totul străine Germanilor, ca şi Slavilor.

«Ast-fel dar pe la anul 370 aceste *Cheĭ* eraŭ dejà în fiinţă şi ne vine rîndul de a ne întrebà: înainte de acea dată atât de depărtată, cine óre aŭ putut să fie constructoriĭ lor?

«Dintre popórele, carĭ în anticitate aŭ ocupat maĭ mult saŭ maĭ puţin Basarabia sudică, cel maĭ remarcabil şi cel maĭ caracteristic aŭ fost *Bastarniĭ*. Cu doĭ seculĭ înainte de Christ eĭ apar în istorie ca aliaţĭ aĭ Regeluĭ macedonén Perseŭ contra Romanilor, pe când despre Germanĭ nu se scià încă nimic. Polybiŭ, Plutarc, Appian şi alţiĭ îĭ descriŭ ca teribilĭ prin mulţime, prin staturĭ uriaşe şi prin vitejie. Cuibul lor, din care eĭ se revĕrsaŭ din când în când şi unde se întorceaŭ iarăşĭ, erà la gurile Dunăreĭ, în ţéra dintre Prut şi Nistru. Strabone ḑice lămurit că eĭ se învecinaŭ cu Tyrigeţiĭ, carĭ ocupaŭ regiunea la rĕsărit de Nistru, şi că o parte dintr'înşiĭ stăpâniaŭ gurile Dunăriĭ cu insula Peuce, din causa căruia o ramură de Bastarnĭ purtà numele de Peucenĭ. Istoriciĭ germanĭ, cu Grimm în frunte, sunt plecaţĭ a crede că Bastarniĭ eraŭ Germanĭ. Niebuhr însă admite posibilitatea că eĭ să fi fost Celţĭ germanisaţĭ, şi acésta ni se pare a fi părerea cea maĭ apropiată de realitate. In adevĕr, scriitoriĭ maĭ vechĭ, Polybiŭ, Plutarc, Tit-Liviŭ şi alţiĭ ni-ĭ arată ca Celţĭ, ba Tit-Liviŭ ḑice anume că eĭ aveaŭ «aceeaşĭ limbă şi aceleaşĭ moravurĭ cu Scordisciĭ», al cărora celtism este recunoscut de către toţĭ. Numaĭ scriitoriĭ posteriorĭ ni-ĭ presintă ca Germanĭ, căcĭ în epoca gotică, fără îndoială, eĭ s'aŭ şi fusionat pe deplin cu Germanii, părăsind tot odată gurile Dunăriĭ. Pe noĭ însă ne preocupă acĭ într'un mod exclusiv primiĭ doĭ seculĭ înainte de Christ, atuncĭ când Bastarniĭ locuiaŭ în Basarabia de jos şi când o importantisimă inscripţiune pandică de la Olbia în apropiere de Crîm, o inscripţiune tocmaĭ de pe la anul 218 înainte de Christ, îĭ numesce fórte limpede Celţi: Γαλάται, după cum e silit a mărturisì însuşĭ Zeuss. Pe atuncĭ, repet încă odată, Bastarniĭ locuiaŭ dejà la gurile Dunăriĭ, de unde făceaŭ invasiunĭ spre rĕsărit până la Crîm. Inscripţiunea de maĭ sus ne spune că Sciţiĭ şi toţĭ locuitoriĭ de pe împrejur nu se temeaŭ de nimenĭ ca de aceştĭ Celţĭ. Intăriţĭ la sud prin stăpânirea insuleĭ Peuce, nu cum-va Bastarniĭ vor fi fost aceia carĭ aŭ căutat a se întărì la nord prin *Cheile Bîculuĭ ?*

«Din partea lor ar fi avut un sens chiar acea prelungire a Cheilor Bâculuĭ până la Crîm, despre care vorbesce Cantemir şi pe care noĭ am lăsat-o afară din desbatere în studiul de faţă. Să nu uităm apoĭ că tocmaĭ Celţiĭ, nu Slaviĭ, nicĭ Germaniĭ, aŭ fost în vechime clăditorĭ specialĭ aĭ monumentelor de pétră brută: «cormlechĭ», «peuvanĭ», «menhirĭ», barowĭ», «galgalĭ», etc.

«Decĭ singura conclusiune la care ne este permis până acum a ajunge printr'o cercetare sciinţifică metodică este că originea *Cheilor Bîculuĭ*, anterióră ereĭ creştine, se datoréză naţionalităţiĭ celeĭ celtice a Bastarnilor: dînşiĭ şi-aŭ fost format din Basarabia sudică o formidabilă cetate, încunjurată din treĭ părţĭ de Prut, Nistru, gurile Dunăriĭ şi Marea Négră, iar din partea a patra apĕrată de o zidărie gigantică, din care, după o durată de doue miĭ de anĭ, secolul viitor nu va maĭ găsì nicĭ o urmă.»

Acésta scrie d-l B. P. Hasdeŭ despre *Cheile Bîculuĭ*. De la apariţiunea acesteĭ importante scrierĭ, suntem veselĭ a puté şi noĭ adaoge cevà la cele arătate de eruditul nostru istoric şi filolog. Unul din profesoriĭ ruşĭ de la liceul din Chişinĕŭ, d-l Cerneawsky, ocupându-se de geografia Basarabieĭ şi călĕtorind singur prin unele locurì, în descrierea văiĭ rîuluĭ Bîcul, scrie următórele în manuscriptul sĕŭ: (1)

«Pentru a străbate din valea Bugéculuĭ spre înfundătura (cotlovina) din Bălţĭ, dincolo de Orheiŭ, singura cale este aceea care duce spre Orheiŭ din Chişinĕŭ prin Paşcanĭ; dar şi acì călĕtorul e oprit prin veriga munţilor, carĭ la nord se încep cu înălţimea munteluĭ Măgura. Acéstă configuraţiune a soluluĭ Basarabieĭ centrale firesce c'a fost şi causa pentru care în anticitate popórele slave, carĭ locuiaŭ la sudul Basarabieĭ şi dincolo de Nistru, precum şi la gurile sale, aŭ numit acéstă parte a ţĕriĭ «*ugol*». Linia Bîculuĭ, care se isprăvesce spre nord-vest tocmaĭ prin linia verigeĭ munteluĭ Măgura, iar de la sud-vest prin satul *Unghenĭ*, nume ce derivă din cuvîntul moldovenesc *unghiŭ*, formézā un unghiŭ ascuţit perfect, care desparte Basarabia de la nord de Basarabia de la sud. Configuraţiunea acestuī unghiŭ neapērat cā a fost observatā de tóte popórele slave imediat ce treceaŭ Nistrul şi se aşezaŭ în Bugéc. Ca popóre de câmpiī nemārginite, Slaviī în mersul treptat spre apus întîlniaŭ pentru întâia datā în calea lor înālţimī aşà de uriaşe ca Māgura, şi acéstā verigā trebuià sā-ī impresioneze.»

---

(1) Manuscriptul acesta se află acum în mânile nepotuluĭ autoruluĭ, d-l M. Condratsky.

Din altā parte, unul din amiciī noştri, Român din Basarabia, d-l Alex. Petica, dupā ce a cetit magistrala cercetare despre *Cheile Bîcului* a d-luī B. Hasdeŭ, scrie în acéstā privinţā urmātórele din Chişineŭ: «*Cheile Bîcului* nu s'aŭ distrus pînā acum şi chiar secolul viitor totuşī va maī moşteni cevà din rēmāşiţele uriaşuluī zid, care altā datā a despārţit Basarabia în douē jumātāţī. In codriī mānāstiriī Cāprieni, prin desişul pādurilor, pe drumul spre Lozova, cale de vre-o opt verste, se aflā şi acum 23 petróie marī, aşezate în pāmînt, carī formézā un adevērat zid, aşà cā drumul le încunjurā; aceste 23 petróie ocupā în lungime o distanţā de peste 9 stînjeni, fie-care pétrā e de doī coţī cel puţin de-asupra pāmîntuluī. Poporul d'acolo povestesce despre aceste petre urmātórea legendā: pe timpul Tātarilor, un cālugār din mānāstirea Hincul sēŭ Vārzārescī, mergênd prin pādure a fost întîmpinat pe acest loc de Tātarī, carī mergeaŭ pe o cārare unul dupā altul; cālugārul, speriat, s'a întors cātre pāgânī şi i-a afurisit cu o cruce ce aveà pe pept, şi într'o clipā toţī Tātariī s'aŭ prefācut în lespeḑī, carī aŭ şi rēmas loculuī.»

Valul luī Traian. Valurile, carī trec Basarabia meridionalā de-a curmezişul de la Prut spre Nistru, sunt în genere cunoscute sub denumirea de *valurile luī Traian.*

Despre direcţiunea principalā a acest valurī vorbesce Cantemir în Cronica Moldoveī, arātând direcţiunea lor de la Dunāre şi Prut spre rēsārit.

In partea Basarabieī, pe care am perdut-o dupā Tractatul de la Berlin, mergênd de la Prut spre rēsārit, trece aşà numitul *valul luī Traian de jos.* Acest val se începe lângā satul Vadul-Isachi şi, încovoiându-se, trece pânā la punctul de la méḑā-nópte al laculuī Ialpug; acì, trecênd pe lângā colonia bulgarā Tabac, se îndréptā spre méḑā-ḑi şi se isprăvesce lângă lacul Catlabug. Acĭ, în apropiere de vechia şosea dintre Akkerman şi Ismail, se desparte, aprópe sub un unghiŭ drept, de *valul de jos al luĭ Traian*, o altă ramură de val, care ieà direcţiunea spre nord-rĕsărit şi printr'o linie sfărâmată merge de-asupra laculuĭ Catlabug şi laculuĭ Chitaĭ, ajungênd în apropiere de satul rusesc Spascoe, de unde apoĭ se îndréptă direct spre rĕsărit până la lacul Cunduc.

Spre nord-apus de Akkerman, pe scoborîşul maluluĭ înalt al Nistruluĭ, lângă satele Hanchişla, Tudorova şi Carcmasî, se vĕd pe alocurea rĕmăşiţele unuĭ val, pe care poporul îl numesce *valul zmeilor*, iar Ruşiĭ, confundând cuvîntul zmeŭ cu cuvîntul rusesc «şérpe», îl numesc *valul şerpilor*. Maĭ departe spre nord, acolo unde rîul Botna îşĭ revarsă apele în Nistru şi se formézĕ mlaştine marĭ, în apropiere de satul Chircaescĭ, se începe iarăşĭ un val, cunoscut sub nume de *valul de sus a luĭ Traian*, care merge la început pe malul înalt (cel stâng) al rîuluĭ Botna, de unde apoĭ fără a se întrerupe trece spre apus întrégа Basarabie în curmeziş şi se isprăvesce lângă Leova de pe Prut.

De la tîrguşorul Leova până la Vadul-Isachi, în fostul judeţ Cahul, de-alungul maluluĭ Prutuluĭ, se vĕd asemenea rĕmăşiţe de urme ale unuĭ val.

Maĭ există în Basarabia şi prin alte locurĭ rĕmăşiţe vĕdite încă de aceste valurĭ, făcute de mâna omuluĭ. Aşà în judeţul Soroca există un val între satul Solonţa şi satul Senatovca; în judeţul Orheiŭ un val între satul Malovata şi satul Jose; de acĭ acest val trece în Podolia.

Afară de legenda istorică, care pretinde că aceste valurĭ aŭ fost făcute de Impĕratul Traian pentru a apĕrà ţéra de nĕvala barbarilor, sunt alţiĭ, ca Weltmann, carĭ emit părerea că aceste valurĭ aŭ fost ridicate de înşişĭ barbariĭ. Malte-Brun, vorbind de Bastarnĭ, ca şi d-l B. P. Hasdeŭ în privinţa Cheilor Bâculuĭ, emite părerea că aceste valurĭ aŭ fost ridicate de eĭ pentru a se apĕrà de Romanĭ; alţiĭ încă sunt de părere că valurile saŭ cel puţin *valul de jos al luĭ Traian* a fost făcut de Geţĭ, pentru a se apĕrà de nĕvala Hunilor. (1) Orĭ-cum, până acum nu ne este cunoscută absolut nicĭ o lucrare metodică privitóre la aceste rĕmăşiţe antice, analogă cu cea datorată maestrulul descriitor al *Cheilor Bîculuĭ*.

---

(1) Записки Одесск. общ. истор. и древн, II, p. 805.

Cetăţile întărite, opera Genovesilor, se află pe linia Nistruluĭ. Pe alocurea aŭ rĕmas din aceste antice cetăţĭ nisce turnurĭ dărîmate, aşà există ruine de cetăţĭ genovese pe la Hotin, Bender şi Akkerman. La Soroca există ruinele uneĭ cetăţĭ genovese; lângă satul Palanca, pe malul Nistruluĭ, în judeţul Akkerman, asemenea aŭ existat dărâmăturile unuĭ turn antic, care însă a dispărut pe la 1858, fiind distrus până în temelie de către locuitorĭ.

Lângă oraşul Orheiŭ, în pădure, acum două-ḑecĭ de anĭ, existaŭ ruinele cetăţiĭ dacice *Petrovada*. Acum, din aceste ruine n'a maĭ rĕmas absolut nimic. Lângă satul Brănescĭ de lângă Orheiŭ, există în pămînt maĭ multe subterane cu pivniţe spaţióse pardosite cu pétră cioplită, iar de-asupra acestor subterane sunt rĕmăşiţele unor zidurĭ şi împrejurul zidărieĭ rîpĭ. Acì anticariĭ ruşĭ aŭ găsit maĭ multe lucrurĭ antice şi monete.

Maĭ sus de Soroca, în stâncile maluluĭ Nistruluĭ, există urmele unor întărirĭ uriaşe, precum şi ruinele uneĭ bisericĭ creştine construite în pămînt.

Din timpurile domnieĭ gloriόse a luĭ Stefan-cel-Mare aŭ maĭ rĕmas urmele unor întărirĭ ale cetăţiĭ Hotinuluĭ şi ale cetăţiĭ Akkermanuluĭ, asemenea şi întăririle cetăţiĭ Soroca şi dărâmăturile cetăţiĭ Huşa de pe Nistru; maĭ jos de tîrguşorul Căuşanĭ, în apropiere de satul Cioburcea, unde altă dată a existat o părcălabie, sunt ruinele unor întărirĭ.

In Bugéc, lângă Tatar-Bunar, există o mare întărire făcută de pămînt; asemenea întărirĭ de pămînt se vĕd şi lângă satul Căuşaniĭ-vechĭ.

Lângă Soroca, am omis a maĭ notà existenţa rĕmăşiţelor unor redute construite de Petru-cel-Mare pe la 1711.

Movile. In Basarabia meridională, există în maĭ multe locurĭ nisce movile, unele ridicându-se solitar în mijlocul câmpiilor, altele în grupurĭ de cincĭ, şése, ḑece. Aceste movile sunt făcute in timpurĭ fórte vechĭ de către popórele carĭ aŭ locuit Basarabia în anticitate. Unele din aceste movile sunt mormintele şefilor schiţĭ. Schiţiĭ aveaŭ obiceiul de a ridicà pe mormîntul Regilor lor mormane marĭ de pămînt. De asupra acestor morminte, pe vîrful movilelor, eĭ puneaŭ căpĕţine de caĭ, înfipte în prăjinĭ. (1) Dar afară de Schiţĭ, şi Daciĭ aveaŭ asemenea obiceiul, după ce ardeaŭ rĕmăşiţele pămîntescĭ ale şefilor lor, să ridice de-asupra urnelor cu cenuşe mormane de pămînt. Bugnion, în scrierea sa despre Basarabia (2), vorbind de aceste movile, ḑice că «într'una din aceste movile desgropate s'aŭ găsit osemintele unuĭ om de o statură înaltă, spătos, cu căpĕţina mare; lângă mâna drépţă a scheletuluĭ erà un paloş, lângă mâna stângă desemnul uneĭ pasĕrĭ şi nisce nasturĭ de os». «Intr'o altă movilă destupată s'aŭ găsit mormane de oseminte omenescĭ, iar într'o altă movilă o cuirasă şi o scară de aur de la şea.»

D-l Manstein a făcut în anul 1730 maĭ multe săpăturĭ în Bugécşi, desvelind unele din aceste movile, n'a găsit în ele decât urne cu cenuşă şi monete antice. (3)

Există însă movile a căror anticitate nu este tocmaĭ mare; despre asemenea movile locuitoriĭ posedă încă legende. Aşà de pildă lângă Bălţĭ, pe malul rîuluĭ Reut, există o movilă pe care poporul o numesce «Movila tătăréscă», povestind cum că acolo s'a îngropat fiul unuĭ Han Tătar, care s'a înecat în rîul Reut. Lângă satul Varniţa, din judeţul Bender, există douĕ movile una lângă alta. Poporul numesce pe una din aceste movile *Movila Sveḑilor*, iar pe alta *Movila Turcilor*, povestind că în cea dintâiŭ s'aŭ înmormîntat Sveḑiĭ luĭ Carol XII, iar în cea a-doua Turciĭ căḑuţĭ în lupta de sub Bender.

Un tip deosebit de movile se ivesce anume pe locurile cu orizont deschis, atât lângă Prut cât şi lângă Nistru, asemenea chiar şi în câmpiile Bugéculuĭ. Aceste movile aŭ un *ensemble*, fiind distanţate una de alta în mod întru câtva sistematic. Se crede cum că aceste din urmă movile serviaŭ de avant-posturĭ pentru sentinelele carĭ veghiaŭ pentru ca locuitoriĭ loculuĭ să nu fie surprinşĭ de năvala némurilor sĕlbatice. Aceste movile se asémĕnă mult în formă cu movilele din Podolia, Herson şi stepele Ociacov.

Movilele de acest tip, carĭ există în Basarabia, forméză maĭ cu sémă douĕ liniĭ deosebite. Una din aceste liniĭ începe cam la patru kilometri în jos de Bender și merge în semi-cerc pe drumul spre Căușanĭ, iar de acì se îndréptă brusc spre Nistru ; ultima. movilă din acéstă linie se află lângă satul Copanca. Aceste movile în popor aŭ numele lor respectiv: movila de lângă Bender se numesce «Movila Potiomkin», altă movilă lungăréță spre sud se numesce «Movila Sveḑilor», maĭ jos o altă movilă se numesce «Suvarov». Movila de lângă satul Chircaescĭ se numesce «Movila Îndragostiților saŭ Drăguților»; movila de lângă satul Copanca se numesce «Movila Hanuluĭ»; douĕ movile de lângă satul Șorba se numesce «Movilele Gemenilor».

---

(1) Bugnion. *La Bessarabie ancienne et moderne*. p. 19—20.

(2) *Ibidem*.

(3) *Зап. Одесс. Общ. исторiи и древн*, III, p. 351, art. d-luĭ Spasky. Asemenea *Voyages du professeur Pallas dans plusieurs provinces de l'Empire de Russie*, IV, p. 242—246. Paris 1793.

O altă linie de movile de acelașĭ tip există în județul Iașĭ (Bălțĭ) și se începe lângă Prut, acolo unde sunt gurile rîulețuluĭ Ciugur, anume între satele Costescĭ și Brănescĭ. Pe aceste movile poporul le numesce *Suta de movile.*

---

(1) Kraschewsky, *Wspomnienie Odessy, Iedyssanu, Budzaku,* III, p. 116.

CARTEA V.

AGRICULTURA. — PROPRIETATEA FUNCIARĂ ŞI DISTRIBUIREA SA. — POMICULTURA.— GRĂDINĂRITUL.— VITICULTURA.— ALBINĂRITUL. — SERICICULTURA.— TUTUNUL. — CRESCEREA VITELOR. — SILVICULTURA. —PESCUITUL.

I.

AGRICULTURA.

Gospodăria agricolă depinde direct de calitatea soluluĭ, climatul şi caracterul poporuluĭ ţĕriĭ; dependinţa acésta însă, fiind studiată maĭ profund, ne arată că, pe cât caracterul poporuluĭ uneĭ ţĕrĭ pune sigiliul sĕŭ special asupra gospodărieĭ agricole, tot aşà şi cultura unor anumite plante la urma urmelor întipăresce propriul sĕŭ caracter asupra moravurilor şi caracteruluĭ poporuluĭ, care cultivă şi se hrănesce cu acele plante cultivate.

In al doilea rînd, asupra gospodărieĭ agricole are înrîurire mare debuşeul producţiuniĭ agricole, precum şi capacitatea industrială a locuitorilor.

Basarabia, mărginită de albiile Nistruluĭ şi Prutuluĭ, precum am vĕḍut, se întinde de la méḑă-nópte spre méḑă-ḑi peste 5°; de aceea, firesce, climatul eĭ, precum şi solul, variază şi se deosibesce.

Platoul fertil al Hotinuluĭ, cu malurile sale pitorescĭ de-a-lungul Prutuluĭ, şi Nistruluĭ, cu pădurile de la Orheiŭ, se deosibesce mult de stepele Bugĕculuĭ.

Intr'o ţéră aşà de variată prin bogăţiile sale naturale, firesce că şi agricultura se deosibesce mult.

Cu tóte aceste însă, agricultura şi crescerea vitelor sunt şi rĕmân ocupaţiunea de căpetenie a omuluĭ în acéstă parte a vechiuluĭ pămînt românesc. Uşurinţa de a transportà produsele agricole, cererea mare a acestor produse în Galiţia, Rusia şi la Odesa, portul de export de pe mare, fac din Basarabia un adevĕrat grânar.

Pentru a da o apreciare dréptă a importanţeĭ acestuĭ grânar, cred bine a amintì acì în trăsurĭ marĭ topografia Basarabieĭ, despre care am vorbit dejà pe larg la începutul volumuluĭ nostru.

Prutul şi Nistrul, eşind din munţiĭ Carpaţĭ, compun cadrul natural al Basarabieĭ ; veriga de la sud a înălţimilor, care intră în acest cadru, se isprăvesce printr'un platoŭ între Bălţĭ şi satul Cornescĭ. Acéstă verigă forméză linia de despărţire a ambelor basenurĭ de apă, carĭ adapă acéstă ţéră. De acì spre mare solul se înclină treptat şi la vre-o treĭ-ḑecĭ kilometri de la Chişinĕŭ în jos se încep dejà câmpiile Bugéculuĭ.

Albiile rîurilor, bălţile, pârlógele, ravinele formate de pîrae şi isvóre incadréză acì tóte văile (numite de geografi *vallées d'érosion*) carĭ, începênd de la platoul Bălţilor, cu cât rîurile se apropie de revĕrsarea lor în Nistru, Prut şi Dunăre, se tot lărgesc maĭ mult şi maĭ mult, malurile devin tot maĭ jóse, iar câmpiile între rîurĭ maĭ largĭ—şi fauna, supusă influenţeĭ vînturilor de la sud, slăbesce şi se micşoréză.

Climatul de la méḑă-nópte e continental, cel de la sud are tóte calităţile şi defectele unuĭ climat de mare, adecă e variabil, cu ernele schimbătóre şi puţin constante, cu vînturĭ carĭ usucă, cu lipsă de plóie în partea câmpósă, din causa absenţeĭ pădurilor.

Aşà dar împrejurările naturale climatice sunt propice în Basarabia -la nord pentru agricultură, la sud pentru crescerea vitelor.

Stratul superior al soluluĭ sĕŭ, *huma*, e în Basarabia de o calitate superióră, aşà în cât dînsul anume e temelia întregeĭ avuţiĭ naturale. Dar, precum se scie, *huma* (terre végétale) nu este singurul strat al soluluĭ care influenţéză direct asupra fertilităţiĭ şi bogăţieĭ uneĭ faune; huma com-

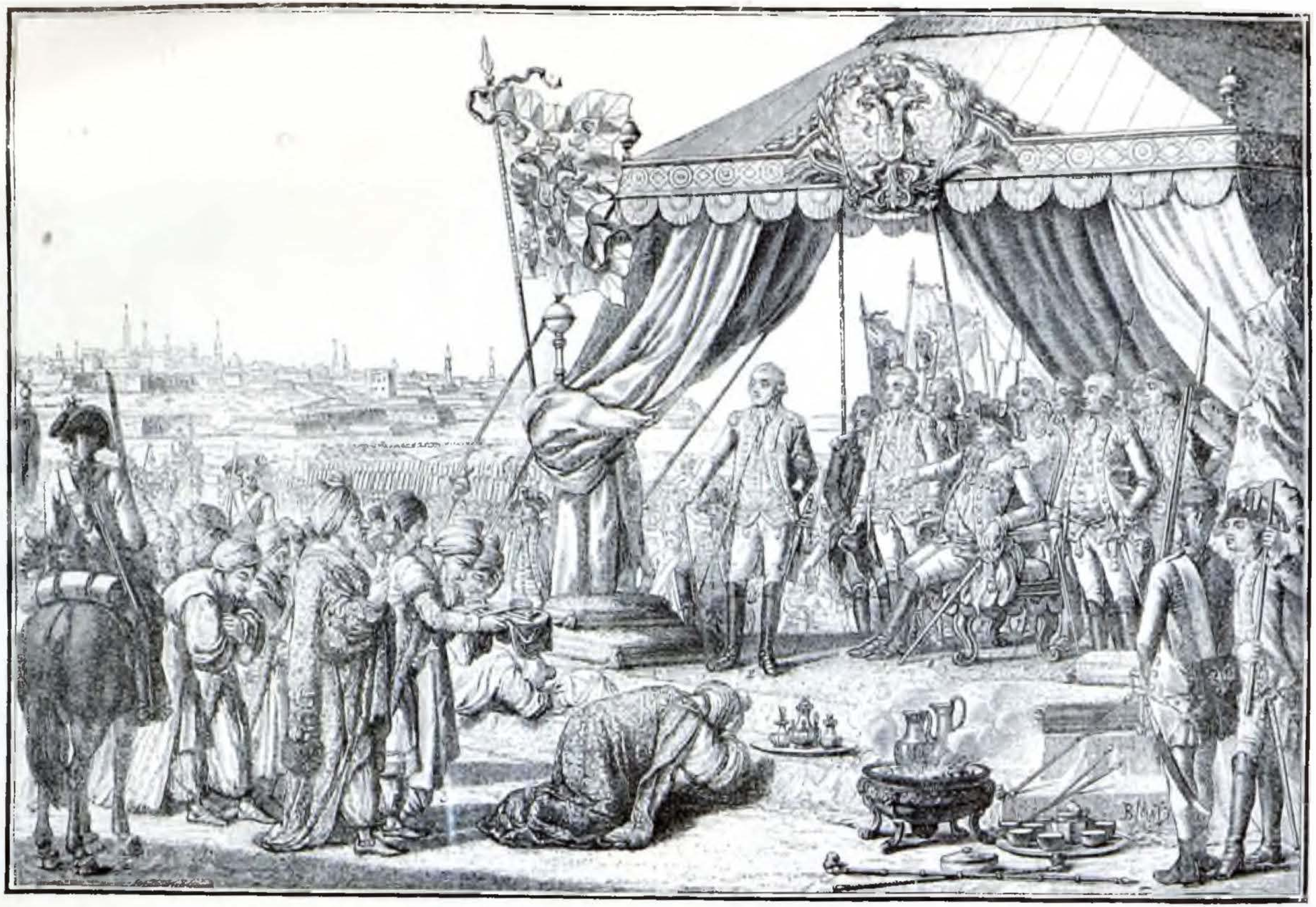

Gravura acésta este făcută după o gravură săpată pe o fóie de aramă, executată de gravorul Schutz la 1790. Originalul este acum proprietatea d-luĭ Daşkoff; pe gravură jos se află următórea inscripţiune în limba rusă:

Remiterea fortăreţeĭ Bender Luminăţieĭ Sale d-luĭ Feldmareşal Principele Potemkin, 4 (16) Novembre 1789.

pune în general stratul care zace de-asupra unuĭ alt strat de sub sol. Acest din urmă strat constitue un fel de intermediar între stratul stâncos și huma. Sub-solul de-asupra căruia zace huma jócă și el un mare rol în viéța vegetalelor, și anume în ceea ce privesce pătrunderea și conservarea umidităţiĭ și căldureĭ înmagasinate.

Huma în Basarabia posedă un mic adaos de nisip și lut. Malurile rîurilor, în genere, pe înălţimĭ, aŭ humă argilósă amestecată cu petriș (gravier), iar în văĭ lutósă și nisipósă. In general geologiĭ clasifică huma din Basarabia printre așà numită *terre à fromont*. Pămînturile nisipóse de lângă rîurĭ sunt excelente pentru cultura grîuluĭ, porumbuluĭ, secareĭ și inuluĭ, iar cóstele délurilor pentru viĭ. Locuitoriĭ tocmaĭ de aceste calităţĭ inherente pămîntuluĭ se și călăuzesc în gospodăria lor agricolă.

Huma Basarabieĭ până acum n'are nevoe de îngrășare; singurul mijloc care se practică pentru a redà pămîntuluĭ fertilitatea sleită de cultură constă în a-l lăsà pentru un timp óre-care să se odihnéscă. Pămîntul lăsat ast-fel în voia natureĭ, se acopere cu buruienĭ tufóse și înalte; apoĭ, recăpĕtând putere se transformă treptat în câmpiĭ acoperite cu măzĕrică, pireŭ și alte erburĭ; în fine, pe icĭ și pe colea începe a apăré *scipa pennata*, și apariţiunea acesteĭ plante o consideră agricultoriĭ ca semn că pămîntul s'a odihnit și a recăpĕtat putere. Procesul de refacerea pămîntuluĭ se produce decĭ cu ajutorul propriilor forţe ale natureĭ, pe calea descompuneriĭ plantelor și a reformăriĭ prin fermentaţiune a sărurilor și alcaloiḑilor. Este saŭ nu raţională acéstă metodă de a lăsà pe séma natureĭ repararea forţelor pămîntuluĭ, lăsăm pe ómeniĭ competenţĭ a se pronunţà.

Sistema de irigaţiune în Basarabia în întinderĭ marĭ până acum nu se póte aplicà, din causă că rîurile și tóte apele se află în ravine adâncĭ, pe când pămîntul de arătură și câmpiile sunt pe locurile înalte, unde e anevoe de a urcà apa. In Basarabia irigaţiunea se practică numaĭ pe locurile jóse, unde sunt bostănariĭ și grădinăriĭ.

Deosebirea dintre pămîntul Basarabieĭ de sus și cel al ţĕriĭ de jos constă în *treptata micșorare* a grosimiĭ stratuluĭ de humă, care în părţile păduróse de la méḑă-nópte ajunge la grosimea de un cot și maĭ mult, precum de pildă în valea

Biculuĭ, a Ciugureĭ, de-alungul Reutuluĭ şi a Racovĕţuluĭ; iar în Bugéc abià posedă o grosime de 20—25 centimetri, aşà în cât plugul, rostogolind-o, descopere dejà stratul nisipos saŭ argilos al sub-soluluĭ.

Precum am ḑis maĭ sus, sub-solul acesta se compune din argil, mergel, nisip şi petriş (gravier); însă aceste ingrediente rare-orĭ se găsesc curate de orĭ-ce amestecătură, ba din contra sunt între ele amestecate. La nord şi în centrul Basarabieĭ sub-solul se compune maĭ cu sémă din argil compact şi lipos, amestecat cu mergel; la sud sub-solul e nisipos şi amestecat cu petriş, din care causă nu reţine umeḑéla, înmagasinată pentru huma suprapusă

De la calitatea pămîntuluĭ depinde bogăţia vegetaţiuniĭ şi varietatea pădurilor Basarabieĭ de sus, unde planta îşĭ are rădĕcinile înfipte într'un pămînt fertil, aşezat pe un strat lutos, reservoriŭ natural al umidităţiĭ înmagasinate, care este datorită straturilor superióre ale soluluĭ. Din contră, sub-solul nisipos al Basarabieĭ din sud face ca apele să se scurgă prin el maĭ jos, aşà că rădĕcina plantelor, neavĕnd umiditate îndestulătóre, sufere de secetă. De aceea în sudul Basarabieĭ e mare nevoe de pădurĭ, plantaţiunea pe acolo îşĭ capĕtă vlaga numaĭ din *humă*, care vara în câte-va ḑile se usucă. Atuncĭ câmpiile din Bugéc se prefac în stepe arse de sóre. Numaĭ pe alocurea, unde cresce trestia, adecă prin locurile mlăştinóse şi de-alungul apelor curgĕtóre, se maĭ păstréză cevà verdéţă, încunjurată de pretutindenea de câmpiĭ îngălbenite, triste, monotone.

Agricultura şi crescerea vitelor sunt totuşĭ ocupaţiunea principală a locuitorilor Basarabieĭ. Mulţumită influenţeĭ omuluĭ asupra natureĭ, împrejurările defavorabile pentru aceste două ocupaţiunĭ principale ale sale încet cu încetul dispar şi, treptat cu ameliorările făcute, agricultura îşĭ lărgesce cercul sĕŭ de domnie, transformând păşunele şi fîneţele de altă dată in ogóre.

In judeţele de sus: la Hotin, parte din judeţul Bălţi, Soroca, Orheiŭ, agricultura e dejà întru cât-va raţională şi modernisată. Acésta sé datoresce de o parte faptuluĭ că pămîntul acì e scump, iar de alta că poporaţiunea e destul de désă. Agricultoriĭ din acéstă parte a Basarabieĭ sunt descendenții unor generațiunĭ întregĭ de agricultorĭ, iar moșiile sunt gospodărite de înșișĭ moșieriĭ.

La sud, în județele de jos, în mijlocul câmpiilor întinse, pasc milióne de animale domestice, iar pe alocurea, cu ajutorul mașinelor agricole, lanurĭ de bucate încep a ocupà locurile vestite altă dată ca pășune.

Dar în genere în Bugéc până acum modul de a gospodărì e cu desăvîrșire primitiv. Fără nicĭ o cumpĕnire, proprietarul pămîntuluĭ ridică țelina sub in saŭ grîŭ și, după ce a sleit pămîntul cu desăvîrșire, culegĕnd același product 5 -- 7 anĭ de-a rîndul, îl lasă să se odihnéscă termin de 4—5 anĭ. In acéstă privință maĭ cu sémă sunt vestițĭ arendașiĭ Evreĭ și Rușĭ.

Din causa abundențeĭ pămîntuluĭ, precum și a depărtăriilor marĭ între sate și câmp, din causa drumurilor rele de comunicațiune și maĭ presus de tóte din causa lipseĭ de brațe, ar fi de sigur avantagios pentru Basarabia sistemul schimbăriĭ semănăturilor. Acest sistem însă până acum nu se practică decât de agricultoriĭ fruntașĭ. Mulțimea face gospodărie primitivă, sémĕnă aceeașĭ plantă până la sleirea pămîntuluĭ și apoĭ, fără a da țarineĭ timpul necesar pentru a-șĭ reparà puterea, din noŭ începe a cultivà aceeașĭ plantă.

Pămîntul Basarabieĭ, după datele statisticeĭ oficiale ruse, este despărțit, după calitatea sa și modul de gospodărie agricolă, în următorul mod:

JUDEȚE	Sub acarete grădinĭ, liveḑĭ, viĭ.		De arătură, pășune, fînețe.		Lemne de construcți-unĭ și de foc.		Pămînt sterp.	
	Deseat.	Stinj.	Desetine	Stinj.	Desent.	Stinj.	Desent.	Stinj.
Hotin . . .	34.825	175	256.392	110	46.340	472	7.514	267
Soroca. . .	95 791	1.472	293.638	1.200	25.402	2.155	6.921	1.866
Bălțĭ. . . .	142.609	635	349 021	1.216	22.600	223	10.723	522
Chișineŭ. .	57.149	266	208.556	1.293	77.923	1.741	3.209	232
Bender . .	54.496	383	492.620	1.702	27.704	110	14.855	1.856
Akkerman .	190.304	1.370	502.811	1.789	2.100	2.070	32.083	512
Orheiŭ. . .	76.470	869	251.107	1.251	51.662	1.942	5.065	1.049
Ismail. . .	48 320	213	572.000	1.200	43	127	16.232	1.250
Total . .	699.965	570	2.880.868	2.570	253.827	1.647	96.804	3.354

Din acéstă tabelă reese că Basarabia posedĕ 70°/o din totalul pămîntuluĭ bun pentru arătură şi fîneţe, sub acarete, grădinĭ şi seliştĭ de tot felul sunt 20°/o, pădurile ocupă numaĭ 8°/o şi pămîntul sterp 2°/o.

Din cele 2.880.000 deseatine pămînt, după arătările statisticeĭ *Zemstvo*-uluĭ, peste 1.600.000 deseatine, adecă 50°/o, sunt ocupate propriŭ ḑis cu bucate, iar numaĭ restul e sub fîneţe şi păşune.

In anul 1895 recolta întrégă a Basarabieĭ, adunată de pe acest spaţiŭ cultivat, a dat: bucate de tómnă: *secară* 7.478,5 miĭ de pud (1), *grîŭ* 14.125,7 miĭ de pud; bucate de primăvară: *grîŭ* 95.389.000 pud, *secară* 3.863.000 pud, *orz* 162.312 pud, *griş* 955.000 şi *rîn* 75.139.000 pud. In ceea ce privesce *porumbul* datele lipsesc.

Tot după statistica Zemstvo-uluĭ, pe fie-care cap de locuitor din Basarabia venià în acest an câte 1 deseatină fără cevà de arătură şi câte $1^{3}/_{4}$ deseatine de fie-care cap de locuitor rural.

Din punctul de vedere al proprietăţiĭ, pămînturile Basarabieĭ se împart în următorul mod:

Pămîntul oraşelor:

Hotin	2.224	deseatine
Bălţĭ	1.355	»
Soroca	2.036	
Orheiŭ	1.286	
Chişineŭ	4.322	
Bender	5.870	
Akkerman . . .	4.289	»
Cahul	1.003	
Ismail	3.270	»
Bolgrad	2.127	»
Renĭ	1.201	

Acéstă suprafaţă nu este, firesce, ocupată propriŭ ḑis de seliştea oraşelor, ci figurézǎ numaĭ ca pămînt al oraşelor, fără chiar să fie cuprins în zona lor. Parte din el se află sub pășune și viĭ. Coloniile stabilite pe pămîntul domeniilor statuluĭ ocupă un spațiŭ de 284.126 $^3/_4$ deseatine; în cifra acéstă însă nu intră de ioc pămîntul domenial ce se află în cele treĭ județe de la sud a Basarabieĭ alipite la Rusia după Tractatul din Berlin. Din acéstă suprafață sunt:

---

(1) Pud=40 funturĭ rusescĭ. Funtul rusesc=0,40949 kilogram saŭ un kilogram este egal cu 1,22095 funt. Aşà că un pud=0.16381 chintal noŭ (100 kilogr.) saŭ un centner=3.05237 pud.

Sub seliștea coloniilor . . .	3.419	deseatine
Arăturĭ și fînețe	262.280	»
Pămînt sterp	18.427 $^3/_4$	»

Administrațiunea domeniilor statuluĭ posedă în Basarabia:

JUDEȚE	Sub seliște	Sub arătură	Pămînt sterp
Hotin . . .	462	8.377	4.31 $^3/_4$
Bender . .	1.233 $^3/_4$	117.234 $^1/_2$	7.553
Akkerman .	1.723 $^1/_4$	136.669	10.443

Totalul pămîntuluĭ domenial este deci în județul Hotin 9.270 $^3/_4$ deseatine, în județul Bender 126.021 $^1/_4$ deseatine și în județul Akkerman 148.835 $^1/_4$. Afară de acésta, *pădurile statuluĭ* în Basarabia ocupă un spațiŭ de 13.352 $^1/_2$ deseatine.

Totalul pămîntuluĭ, care aparține în Basarabia coloniilor germane, este de 130.612 deseatine, 1.968 stînjenĭ (1) și se împarte în următorul mod:

PĂMÎNTUL SUB:	DESEATINE	STÎNJENĬ
Seliștea coloniilor	3.040	1.600
Pășunĭ	48.147	150
Fînețe	34.349	1.200
Plantațiunĭ	2.402	133
Drumurĭ, mlaștine	3.051	367
Arătură	39.621	936

---

(1) Cifra acésta e arătată în darea de semă a Zemstvo-uluĭ din anul 1882.

Pămîntul coloniştilor Bulgarĭ. Coloniştiĭ Bulgarĭ posedă în Basarabia peste 285.386 deseatine pămînt şi anume:

OCOLURĬ	Sub selişte	Sub arătură	Păşune	Fîneţe	Pădure
Bugécul-de-jos.	2.829 d	23.876 d.	48.612 d. 755 st.	54.413 d 1.200 st.	1.549 d. 1.200 st.
Bugécul-de-sus	1.438 d. 324 s.	30.739 d.	43.025 d. 1.494 st.	37.997 d.	813 d. 1.300 st.
Judeţul Ismail.	503 d. 1.700 s	9.435 d.	15.836 d.	13.930 d.	368 d
Total . .	4.771 d.	64.050 d.	107 492 d.	106.340½ d.	2.731 d

Iar pămîntul Cazacilor din Noua-Rusie (Novorosiiski), care se află în judeţul Akkerman, se împarte în:

Pămînt sub selişte	4.524 deseatine,	1.901 stînjenĭ	
de arătură	51.557 »	»	»
Total . . .	56.081 deseatine,	1.901 stînjenĭ	

Pămîntul mănăstirilor. Pămînturile mănăstirilor din Basarabia sunt saŭ proprietatea închinată mănăstirilor de la Athos, Sinai şi Ierusalim, saŭ proprietatea statuluĭ român, precum am arătat dejà în capitolul privitor la averea mănăstirilor. Deşĭ în scrierile rusescĭ privitóre la acéstă cestiune nu există până acum nicĭ o lucrare completă, totuşĭ, din datele culese din dările de sémă eparchiale (1), reese că cantitatea pămîntuluĭ care aparţine mănăstirilor este următórea:

JUDEŢE	DESEATINE	JUDEŢE	DESEATINE
Hotin	15.385	*Bălţĭ*	58.954
Soroca	70.318	*Bender*	5.600
Orheiŭ	35.970	*Akkerman* . . .	10.450
Chişineŭ	45.293	Total . . .	242.000

Aşà dar, totalul pămîntuluĭ care aparţine mănăstirilor formézā în Basarabia un domeniŭ de peste 242.000 deseatine, adecă ocupă un spaţiŭ care face o şeptime din spaţiul întreg al Basarabieĭ. Din acéstă cantitate de pămînt însă, mănăstirilor propriŭ ḑis le aparţin numaĭ 26.636 deseatine; restul este proprietatea mănăstirilor grecescĭ. Pămîntul direct pendinte de mănăstirile din Basarabia se împarte după mănăstirĭ în următorul mod:

---

(1) *Епархіальныя Вѣдомости*. 1892.

Mănăstirile de călugărĭ.

MĂNĂSTIRĬ	DESEATINE
Herbovĕţul	2 414
Hârjauca	1.755
Saharnenĭ	420
Ţigănescĭ	50
Curcova	3.900
Dobruşa	3.652(1)
Frumuşica	1.720
Şaba	910
Hîncul	1.050
Vărzărescĭ	190
Călăraşĭ	300
Surucenĭ	616
Episcopia din Chişineŭ	3.440(2)

Mănăstirile de călugăriţe.

MĂNĂSTIRĬ	DESEATINE
Tabora	285
Chirova	149
Coşeleva	60
Reciul	445
Grădiştea	?

După un dosar care se află în archiva consistoruluĭ din Chişineŭ, cu titlul: *Despre numĕrul mănăstirilor de peste graniţă* (za-granicĭnich) *şi cantitatea pămîntuluĭ ce posedă aceste mănăstirĭ în Basarabia»* reese că mănăstirile următóre posedă moşiĭ în Basarabia:

Mănăstirea	*Golia*	41.805	deseatine
	Văratic	2.000	»
	Némţ	12.050	»
	Dancu	1.800	»
	Todorenĭ	5.200	
	Slatina	3.254	»

---

(1) Din acest pămînt numaĭ 1.872 deseatine aparţin mănăstirii, iar restul de 1.790 sunt închinate Sfîntuluĭ Mormînt.

(2) Tot Episcopia din Chişineŭ maĭ posedă lângă Akkerman 10.450 deseatine pămînt.

Mănăstirea *Frumósa*	10.875	deseatine
» *Dobrovĕț*	400	
» *Cetățuia*	1.200	»
Mitropolia *Moldoveĭ*	3.350	
Epitropia *Gusti*	8.879	
Mănăstirea *Căprienĭ*	26.164	
Sf. Mormînt	51.800	
Popăuțenĭ	1.440	
Sf. Spiridon din Iașĭ	23.970	
Erinopol	800	
» *Aron-Vodă*	885	
» *Sf. Bogdan*	2.400	»
Pângărațĭ	800	
Athos	903	
Treĭ Ierarchĭ	4.150	
» *Bordușĭ*	3.000	
Șcóla din *Scalpenĭ*	300	
» *Barabin*	2.981	

Despre modul cum se administrézǎ aceste moșiĭ și în ce anume chip se repartisézǎ venitul, am vorbit dejà în capitolul privitor la averea mǎnǎstirilor.

Proprietatea funciarǎ ruralǎ în Basarabia. Proprietariĭ particularĭ posedǎ în Basarabia peste 2.270.000 deseatine pǎmînt, adecǎ peste $^3/_4$ din totalul pǎmîntuluĭ provincieĭ. Dupǎ județe, acéstǎ proprietate se repartisézǎ în urmǎtorul mod:

JUDEȚE	DESEATINE
Hotin	318.242
Soroca	349.420
Orheiŭ	337.850
Iașĭ	424.600
Chișinĕŭ	307.000
Bender	202.000
Akkerman	340.000

Cele treĭ județe din sudul Basarabieĭ n'aŭ intrat în acéstǎ tabelǎ, de óre-ce douĕ din ele, Cahul și Bolgrad, astăḑĭ sunt contopite într'un singur județ, Ismail, ale căruĭ date statistice în acéstă privință lipsesc.

Din acéstă suprafață, care forméză proprietatea particulară în Basarabia, țĕraniĭ stăpânesc 61.528,5 deseatine pămînt (1) și arendéză 887.419 deseatine (2); acésta în afară de țĕraniĭ domenialĭ.

Recapitulând cele ḑise maĭ sus despre proprietatea funciară în Basarabia, putem dresà următorul tabloŭ privitor la

Distribuirea proprietățiĭ funciare :

JUDEȚE	No. deseatinelor sub județe și orașe	ȘI ANUME DESEATINE						
		sub orașe	Pamînt țĕrănesc domenial	Coloniĭ germane	Coloniĭ bulgare	Cazaciĭ.	Mănăstirile	Proprietatea particulară
Hotin . .	345.122	2,240	9.271	—	—	—	15.385	318.242
Soroca . .	421.775	2,037	—	—	—	—	70.318	349.420
Orheiŭ . .	375.100	1,280	—	—	—	—	35 970	337.850
Bălțĭ (3) .	484.954	1,400	—	—	—	—	58.954	424.600
Chișinĕŭ .	346 838	4,332	—	—	—	—	45.293	307.000
Bender . .	586.776	5,780	126.021	—	125.000	—	5.600	202.000
Akkerman	727.300	4,289	148 836	130.612	160.386	56.085	10 450	340.000
Total .	3.290.870	21.300	284.126	130.612	285.386	56 085	241.970	2.271.360

Aceeașĭ împărțire a proprietățiĭ în procente ni se înfățișéză în următorul mod:

Mănăstirile	posedă	7%	din	totalul	proprietățiĭ
Coloniile germane	»	4%	»	»	
Coloniile bulgare		8%	»		
Țĕraniĭ domenialĭ		8%	»		
Cazaciĭ	»	2%	»		
Orașele	»	6%		»	
Proprietatea mică și cea mare	»	71%	»	»	»

După un vechiŭ *registru amănunțit al pămîntuluĭ din Basarabia, registru ce se află în archiva guvernamentală* din

---

(1) Сб. Бес, Ст. Ком.

(2) Опыты Стат. Изслѣдов. Ю Янжола. стр. 9. Приложеніе.

(3) Cadastrul deplin al moșiilor din acest județ pentru întâia oră se tipăresce maĭ jos, fiind alcătuit de autorul scrieriĭ de față.

Chişinĕŭ, reese că pe la 1857 eraŭ în Basarabia întrégă 900 de proprietarĭ marĭ funciarĭ, şi anume:

Nobili ereditarĭ (nemeşĭ)	500	moşiĭ
Nobilĭ individualĭ	100	
Comercianţĭ	130	
Mănăstirĭ	156	»

Numĕrul moşiilor răzescĭ nu este arătat în acest *registru*. De atuncĭ încóce firesce că lucrurile s'aŭ schimbat, maĭ cu sémă în ceea ce privesce numĕrul moşiilor nobilimiĭ ereditare, care a vîndut multe din moşiile sale de baştină.

Singur Rodocanachi din Odesa a cumpĕrat în Basarabia peste 40.000 deseatine.

Onor. d-l I. Kalinderu, în şedinţa Academieĭ de la 29 Martie 1898, făcĕnd maĭ multe observaţiunĭ şi constatând defectele şi lacunele carĭ există în serierea de faţă privitóre la Basarabia, între altele cu drept cuvînt a obiectat că în acest capitol privitor la împărţirea proprietăţiĭ nu se arată şi *proporţiunea de Românĭ printre proprietarĭ*. (1)

Mulţumind onor. d-n academician pentru sîrguinţa cu care mi-a atras atenţiunea asupre defectelor lucrăriĭ mele, am căutat să îndrept aceste defecte şi să umplu lacunele pe cât mi-a fost cu putinţă; n'am putut însă dresă întreg şi deplin cadastrul proprietăţilor rurale din Basarabia, care până acum nu există încă dresat şi tipărit oficial. Cu tóte acestea am isbutit a-mĭ alcătuĭ tabelele *depline* ale proprietăţilor rurale dintr'un singur judeţ, anume ale *judeţuluĭ Bălţĭ*, pe care le aştern acĭ maĭ la vale. Deosebire între judeţele *Hotin*, *Soroca*, *Chişineŭ* şi *Bender* neexistând de loc în acéstă privinţă, tabelele judeţuluĭ Bălţi ne daŭ o idee generală precisă în ceea ce privesce *proporţiunea proprietăţilor rurale ale Românilor* în Basarabia.

Aşà dar, putem ḑice cu siguranţă că proprietatea rurală în Basarabia nu s'a desnaţionalisat, ci până acum a rĕmas a Românilor.

---

(1) *Analele Academieĭ Române*, seria II, t. XX, p. 122.

Proprietăţile rurale din judeţul Bălţĭ.

NUMELE MOŞIEĬ ŞI AL PROPRIETARULUĬ	Deseatine pămînt
Alexandrenĭ (Zabricenĭ) a d-neĭ Marcobrun	280
» » a ţĕranilor	520
Alunişu » a ţĕranilor	1.074
Asnaşenĭ (Micĭ) a familieĭ Catargi	1.083
» » a ţĕranilor	742
Alexandrenĭ (Zavedenĭ) a d-luĭ Pavel Leonard	1.945
» » coloniştilor Evreĭ	1.100
Alexandrenĭ (Catranîc) » familieĭ Ciuflea	3.662
» » » ţĕranilor	1.004
Avramenĭ a mănăstiriĭ Treĭ-Ierarchĭ	495
» ţĕranilor	479
Alexandrenĭ (Iuganĭ) a familieĭ Bonaru	503
» » ţĕranilor	181
Albinesci a d-luĭ Bucharin	3.634
» ţĕranilor	1.283
Bratuşanĭ » d-neĭ Aleinicoff	597
» d-luĭ Petru Cuzminsky	1.072
d-neĭ Dobrograeva	704
» d-luĭ Niculae Gafencu	243
d-neĭ Ana Kuzminska	243
» Ecaterina Gafencu	243
» Elena Gafencu	243
» » ţĕranilor	1.268
Bleşcenouţĭ a d-luĭ Solomon	466
» » ţĕranilor	523
Brânzenĭ (şi partea din jumătăţĭ) a d-lor Ogonovicĭ şi Leondari	2.261
(şi partea din jumătăţĭ) a ţĕranilor	1.112
Baraboĭ a ţĕranilor	2.740
Boroseni-Noĭ a d-luĭ Râşcan	724
» » Ciolac	2.088
» » I. Vasilewsky	650
» » ţĕranilor	1.017

NUMELE MOŞIEĬ ŞI AL PROPRIETARULUĬ	Deseatine pămînt
Boroseni-Vechĭ a d-neĭ Ecaterina Iamandi	700
» » » d-luĭ Vasile Iamandi	700
Balan a mănăstiriĭ Sf. Mormînt	475
» » ţĕranilor	1.349
Bilicenĭ » d-luĭ N. Osmalovsky	1.662
» » Catargi.	1.662
» ţĕranilor.	1.777
Beşcenĭ familieĭ Stircea.	1.086
» ţĕranilor.	114
Brejenĭ » d-luĭ Andronovicĭ	590
Bălţĭ » copiilor luĭ Nicolae Catargi	3.348
» » » » Ioan Catargi	3.348
Slobozia-Bălţĭ a Sf. Spiridon din Iaşĭ	2.666
» » » ţĕranilor.	1.041
Buciumenĭ » d-neĭ Vartic	1.072
» ţĕranilor.	466
Berescĭ a copilor d-neĭ Smaranda Bantîş . .	467
ţĕranilor	380
Blindescĭ » d-neĭ Adela Borisoff	599
ţĕranilor	428
Borsucenĭ a luĭ Roşca	957
Bachmut familieĭ Cioluc	1.712
» » ţĕranilor.	484
Borsucenĭ »	456
Burghelĭ (Socĭ) a familieĭ Ianuşevicĭ	1.921
» a ţĕranilor.	380
Bumbota » luĭ Carabet Anuş	2.796
» » ţĕranilor.	2.205
Bogdănescĭ a d-luĭ Tufescu	510
» » ţĕranilor	48
Bublelicin » şcóleĭ grece din Scamensca	394
» » ţĕranilor.	634
Buzduganĭ » munteluĭ Athos	1.420
Borşa » răzeşilor.	574

NUMELE MOŞIEĬ ŞI AL PROPRIETARULUĬ	Desetine pămînt
Bocanĭ a ţĕranilor.	1.355
Boghenĭ » propr. Cvietcovsky	572
răzeşilor	680
» luĭ Dimitrie Cuţilu.	176
Bisericanĭ » răzeşilor	331
Butescĭ (Velicĭco) a răzeşilor	866
» (Stavro) » »	664
Bocşa, Miluşa şi *Cozacenĭ* a propr. D. Bantîş .	400
Bolotino şi *Tomescĭ* a propr. A. Bodescu . . .	4.255
» » » ţĕranilor	1.615
Volodenĭ a propr. Solomon Michaiŭ	794
Risman şi Bronstein	200
ţĕranilor	699
Varatic » propr. Dioghenidi	520
» generaluluĭ Pisargevsky	383
» » ţĕranilor	765
Valea-luĭ-Vlad a Evreilor coloniştĭ	384
» propr. Maria Dunina	23
Vulpescĭ a propr. Tufescu	?
» ţĕranilor	446
Valea-Mare a propr. Panait Gusti	1.919
» ţĕranilor.	156
Vranescĭ a propr. Frangopulo	730
» răzeşilor	135
ţĕranilor	152
Valea-Rusuluĭ a *mănăstiriĭ Nĕmţ* din Moldova .	332
pădurea mănăstireĭ	99
» a ţĕranilor	574
Vasiliuţĭ a propr. E. Bantîş	892
» ţĕranilor	152
» *Mitropolieĭ din Moldova*	1.050
Viişóra » ţĕranilor.	418
Gancescĭ »	1.007
Grădişte » propr. Râşcan	2.500

NUMELE MOŞIEĬ ŞI AL PROPRIETARULUĬ	Desetine pămînt
Grădişte a ţěranilor	200
Glodenĭ » propr. Chiriac şi Nicolae Leonard	3.026
» » prop. Stîrcea	1.217
» » ţěranilor	626
Hecea-Nouă a prop. Catargi	1.036
» ţěranilor	1.118
Hecea-Veche » prop. Catargi	911
» ţěranilor	665
Glingenĭ a ţěranilor	2.985
Hilicenĭ » prop. Iaşcinsky	2.267
ţěranilor	1.207
Grinoiţĭ ţěranilor.	322
» » coloniştilor Germanĭ	356
Grosenĭ » prop. N. Bucharin	453
ţěranilor	466
Herma » prop. Grig. Soroceanu	77
» » » Herman Grig. Olşevsky	100
Emma Cacerovsky.	150
» *mănăstirii Golia*	407
răzeşilor.	84
» ţěranilor	572
Hălăescĭ a prop. Ana Mayer	667
Hîrcescĭ » Cupci	360
Maria Lazo.	52
» răzeşilor	1.150
Horescĭ	503
Golata (Coligarii) a mănăstirii Sf. Mormînt	2.398
» a ţěranilor	253
Hijdienĭ a mănăstiriĭ Sf. Mormînt	1.448
» ţěranilor	2.128
Holăşanĭ a prop. Marasli	1.896
» » Dabija	198
» » ţěranilor	580
Druţa » prop. V. Vârnav	1.449

NUMELE MOŞIEĬ ŞI AL PROPRIETARULUĬ	Desеatine pămînt
Druţa a ţĕranilor	390
Druitorĭ » mănăstiriĭ Păscăuţĭ (desfiinţată)	1.038
» » ţĕranilor	675
Danul » mănăstiriĭ Sf. Mormînt	2.554
» » ţĕranilor	1.321
Dumenĭ » răzeşilor	264
Dumbravenĭ a propr. Epimach Cuţicu	225
» » » Deleanu	200
» şcóleĭ grece din Scamelsca	534
Dumbraviţa » răzeşilor	1.700
Drujinenĭ » propr. Matfeieff	619
» » ţĕranilor	403
Duşmanĭ » mănăstiriĭ Sf. Mormînt	1.134
» » ţĕranilor	1.292
Domaşcanĭ » răzeşilor	317
» propr. V. Preco	225
» » » I. Preco	112
Dănuţenĭ » Principeluĭ A. Moruzi	3.381
» » ţĕranilor	915
Dumenĭ » propr. V. Heţiŭ	500
Elisavetovca » » Catargi	789
» » ţĕranilor	1.120
Elenovca » prop. Elena Gafencu	1.416
» » ţĕranilor	729
Ezerenĭ » propr. Concioti	1.395
» » familieĭ Leonard	1.174
» » d-neĭ Filatoff	221
» » ţĕranilor	648
Julescĭ » răzeşilor	120
Zăbricenĭ, *Porculenĭ* şi *Onescĭ* a propr. Michail Ciugureanu	968
Zăbricenĭ, *Porculenĭ* a ţĕranilor	1.077
Zahaicanĭ a ţĕranilor	2.109

NUMELE MOŞIEĬ ŞI AL PROPRIETARULUĬ	Desetine pămînt
Zăbricenĭ, Porculenĭ şi jumătate din *Tiurga* a d-neĭ Safonoff	1.808
Zahaicanĭ, Stolnicenĭ, Pociumbăuţĭ şi jumătate din *Tiurga* a familieĭ Stroescu (mort)	2.504
Zgordescĭ a răzeşilor	2.248
Zazulenĭ » propr. Carachet Anuşa	2.293
» ţĕranilor	437
Zagarancea a mănăstiriĭ Sinaia	375
» ţĕranilor	467
Işcălăŭ moştenitorilor Leondari	1.030
» d-luĭ Ciolac	800
Isvórele şi *Rosîpenĭ* a propr. D. Bantişu	1.465
» » ţĕranilor	879
Cupcino a d-luĭ C. Buznea	765
» » P. Gusti	428
» » d-neĭ Ana Tudorovicĭ	966
» ţĕranilor	665
Carpaciŭ a d-luĭ Raisa	835
» » ţĕranilor	1 549
Costescĭ » d-luĭ Scordeli	350
» » Strâmbeanu	657
» » ţĕranilor	750
Coconescĭ » d-luĭ general Grabe (Krabbe)	792
» ţĕranilor	884
Copăcénĭ (Copăcénca) *Racaria* şi *Nagorenĭ*	6.860
» a ţĕranilor	770
Cucucţĭ » propr. Drăgan	300
» » Ciugurean	300
Ciolac	300
Sajin	30
mănăstiriĭ Sf. Mormînt	1.171
» răzeşilor	330
» » ţĕranilor	228
Chetroşica-Nouă şi *Veche* a mănăstiriĭ Sf. Mormînt	554

NUMELE MOŞIEĬ ŞI AL PROPRIETARULUĬ	Deseatine pămînt
Chetroşica-Nouă a ţĕranilor	900
» *Veche*	210
Chişcărenĭ »	2.175
Chişcărenĭ, Gliujenĭ, Terebna şi *Pravila-de-jos* a propr. N. Casso	10.608
Cuchnescĭ a propr. A. Bodescu	1.297
» ţĕranilor	1.607
Calinescĭ şi *Goncescĭ* a propr. Cheşco (vînd. la 1898)	4.845
» a ţĕranilor	2.128
Camènca »	898
Cozescĭ » propr. Andronovicĭ	348
» Straton	334
moştenitorilor Timofeeff	400
propr. Bocianciŭ	400
» ţĕranilor	256
Hârjauca » propr. Chanan Halperin	502
Cucióia » răzeşilor	919
» propr. Deleavski şi Ipirot	149
» Petru şi Andreiŭ Cristi	56
Caramascu	134
Marieĭ Banacoff	30
Marieĭ Dunin	158
» » ţĕranilor	10
Chîşla, Delniţa şi *Măcărésca* a răzeşilor	651
Coşcodenĭ-Delniţa a răzeşilor.	1.135
Cornescĭ a propr. Mihailoff	354
» Albut	540
» » luĭ Gr. Buznea	540
» răzeşilor	1.833
Coiucenĭ » mănăstiriĭ Frumuşica	581
Pădure mănăstiréscă.	200
a ţĕranilor	539
Chirilenĭ » răzeşilor	1.406
Condrătescĭ » »	2.502

NUMELE MOŞIEĬ ŞI AL PROPRIETARULUĬ	Desetine pămînt
Cubanĭ a propr. Vĕntura	1.247
» » ţĕranilor	1.833
Chetrişĭ » mănăstiriĭ Sf. Mormînt	388
» » ţĕranilor	722
Cujba » mănăstiriĭ Muntele Athos	1.047
» » ţĕranilor	1.149
Cuzmeniĭ-Noĭ a răzeşilor	475
Cuzmeniĭ-Vechĭ »	320
Chetrósa şi *Bocanĭ* a moştenitorilor Leondari	308
» a ţĕranilor	876
Lucacenĭ » propr. D. Bantiş	800
Limbeniĭ-Vechĭ a propr. Filipescu	698
» » ţĕranilor	1.307
Limbeniĭ-Noĭ » propr. C. şi N. Leonard	3.505
» » » ţĕranilor	778
Logofetenĭ » mănăstiriĭ Sf. Mormînt	1.480
Mihăilenĭ » ţĕranilor	3.457
Mălăescĭ » răzeşilor	650
Mărăndenĭ » propr. Agop şi Sergiŭ Popovici	2.172
» » ţĕranilor	1.231
Mîndrescĭ » răzeşilor	1.862
Mănuilescĭ » prop. Tufescu	355
» ţĕranilor	314
Mînzătesciĭ-Vechĭ a propr. Olga Naccu (vîndută 1895 luĭ Adrianopulo	218
» » » ţĕranilor	432
Micleuşanĭ » propr. Grig. Olşevski	419
» » ţĕranilor	171
Medelenĭ » propr. Grig. Adrianopulo	253
» ţĕranilor	361
Mircescĭ » propr. Frunzeti	1 758
» » ţĕranilor	219
Măgura (Slobozia) a moştenitorilor Şafiroff	1.192
» a ţĕranilor	684

NUMELE MOŞIEĬ ŞI AL PROPRIETARULUĬ	Desetine pămînt
Morenĭ a mănăstiriĭ Muntelui Athos	1.093
pădurea mănăstiriĭ	260
» » ţĕranilor	171
Măgura » mitropolieĭ din Iaşĭ	200
» » răzeşilor cătun cu acelaşĭ nume	220
Măgurele » »	1.200
Mânzătescĭ » »	1.222
Mustéţa » ţĕranilor	913
Nicorenĭ şi *Poporniţa* a ţĕranilor	2.411
Nacorenĭ a colonilor Rutenĭ	621
» ţĕranilor	960
Napadenĭ	2.739
Nigurenĭ prop. fam. Ianuşevicĭ	1.000
» a ţĕranilor	460
Navîrnéţu » d-neĭ Ana Donicĭ	1.789
» » ţĕranilor	1.311
Ochiŭ-Alb » »	1870
Obreja » propr. C. Buznea	4.194
» » ţĕranilor	1.407
Pociumbenĭ a propr. Vârnav	997
» » ţĕranilor	703
Pociumbauţĭ » »	531
Proscurénĭ » propr. Ciugurénu	648
» » ţĕranilor	741
Porciuléncа » »	1.112
Pârjota » moştenitorilor d-luĭ Ciolac	2.247
» ţĕranilor	618
Jumĕtate-Brînzenĭ a propr. Vîrgolicĭ	325
Parcova a mănăstiriĭ Sf. Mormînt	1.079
» » ţĕranilor	1.710
Pelinea propr. Hinshurg	4.039
» ţĕranilor	3.900
Perliţa » propr. Leontieff	2.783
» » ţĕranilor	1.549

NUMELE MOŞIEĬ ŞI AL PROPRIETARULUĬ	Desetine pămînt
Prarila-de-Sus a propr. Iléna Casso	2.300
· Grinberg (Evreŭ)	1.470
» Pitchis (Evreŭ)	2.200
» · Siţinsky	700
Perliţa a propr. d-neĭ Bucharin	977
ţéranilor	1.587
Petrescĭ » propr. d-luĭ Uscatu	1.292
» d-neĭ Iurkoff	367
» ţĕranilor	1.281
Petruşanĭ şi *Camenca* a mănăstiriĭ Sf. Bogdan	1.036
» » ţĕranilor	876
Pânzărenĭ a d-luĭ Aristid Sinescu	1.185
» · ţĕranilor	960
Pascauţi propr. d-luĭ Aga Stîrcea	195
» d-luĭ Ciugurénu	35
ţĕranilor	390
Racaria ţĕranilor	836
Recea · »	1.308
Radoia » moştenitorilor d-neĭ Staroff	599
ţĕranilor	1.197
Rĕuţelĭ » d-luĭ Christofor Focşănénu	1.287
d lor Agop şi Sergiu Popovicĭ	2.030
Rezoia » propr. d-luĭ Uscatu	262
» ţĕranilor	98
Redenĭ » mănăstiriĭ Sf. Mormînt.	1.912
pădurea mănăstiriĭ.	1.705
» » ţĕranilor	2.005
Rosîpenĭ » »	695
Proprietăţile familieĭ boerescĭ *Sturdza*	18.650
Stolnicenĭ, Copăcenĭ **a ţĕranilor.**	967
Stâncauţenĭ a propr. Elionovsky	400
L. Feon (vîndută la 1895 luĭ Adrionopol).	400
» » d-luĭ Nedelcovicĭ	1.020

NUMELE MOŞIEĬ ŞI AL PROPRIETARULUĬ	Deseatine pămînt
Stăncauţenĭ a ţĕranilor	1.035
Sturzovca (Sturzeanĭ) a ţĕranilor	2.795
Strâmba a ţĕranilor	2.297
Sturzenĭ » mănăstiriĭ Sf. Mormînt	1.775
» » ţĕranilor	1.131
Singurenĭ » aşezămîntuluĭ Sf. Spiridon din Iaşĭ	1759(1)
» ţĕranilor	788
Singirea » propr. V. Calmutsky	7.655
» ţĕranilor	2.309
Sculenĭ » propr. Ilie Mafo	117
Staţiunea Sculenĭ idem	2.050
» a ţĕranilor	547
Sinescĭ » propr. N. Coşciug	120
» » M. Roşca	120
răzeşilor	1.782
propr. Târşki	256
» D. Cutilă	815
Scumpia mănăstiriĭ Sf. Mormînt	1.963
» ţĕranilor	1.422
Stolnicenĭ	359
» ţĕranilor	560
Semenĭ » mănăstiriĭ Sinaia	226
» » ţĕranilor	352
Sarata-Veche a propr. Goilow	624
» » » ţĕranilor	1.015
Sarata-de-Mijloc a d-luĭ V. Goilow	1.579
Sarata-Nouă a d-luĭ F. Goilow	999
» » » ţĕranilor	580
Slobozia-Butescĭ a propr. Ciugurénu	1.004
Spanciocanĭ a răzeşilor	1.016
» propr. Ion Popa	112

---

(1) Autorul posedă un act oficial rusesc privitor la acéstă proprietate a aşezămîntuluĭ Sf. Spiridon. In acest act se confirmă dreptul de proprietate al aşezămîntuluĭ de către Impĕratul Alexandru II.

NUMELE MOŞIEĬ ŞI AL PROPRIETARULUĬ	Deseatine pămînt
Slobozia Chişcarenĭ a ţĕranilor	750
Slobozia Bisericanĭ a răzeşilor.	331
Stînjinenĭ şi *Şoltoia* a propr. d-neĭ Ermolinska .	3.837
» » » ţĕranilor	1.226
Turta a ţĕranilor	485
Terebna a d-luĭ Aristid Casso	1.817
» » ţĕranilor	1.180
Teura a ţĕranilor	200
Sacşobenĭ a d-neĭ Culicoff	172
» » Ema Corerovska	181
Tacşobenĭ a răzeşilor	334
» ţĕranilor.	240
Teşcurenĭ » propr. Muratoff	1 2
» » ţĕranilor.	1.045
Tomescĭ » răzeşilor	210
Tomesci-Vechĭ a ţĕranilor	542
Toderescĭ a propr. d-neĭ Bucharin.	1.691
» » ţĕranilor.	1.625
Ustia propr. C. Filipescu	3.627
» ţĕranilor.	1.359
Untenĭ » d-luĭ Ion Cujba	483
» » ţĕranilor	201
» răzeşilor	37
Unţescĭ a d-neĭ Nadeja Bucharin	1.908
ţĕranilor	1.098
» răzeşilor	?
Unghenĭ » luĭ C. Buznea	912
» ţĕranilor	409
Fântâna-Albă a mănăstiriĭ Sf. Mormînt	758
» » ţĕranilor	722
Fântâna-Nouă » mănăstiriĭ Sf. Mormînt . . .	496
» ţĕranilor	941
Fundurile a fost a d-luĭ C. Leonard, acum e a d-luĭ Mavrocordat	2.514

NUMELE MOŞIEĬ ŞI AL PROPRIETARULUĬ	Deseatine pămînt
Fundurile a țĕranilor	1.587
Flămânḑenĭ a răzeşilor	1.213
Florițóia » d-luĭ D. Cuțilu	1.698
» » Bodescu	206
» » țĕranilor.	376
Florescĭ şi *Cioporcanĭ* a d-luĭ N. Baznea	1.620
» » țĕranilor	295
Flocenĭ a răzeşilor	974
Fălescĭ » propr. Nicopulo	3.284
» » țĕranilor	580
Chancăuțĭ a d-luĭ Tuşiuski	687
» » țĕranilor	447
Chilințĭ d-luĭ Ciolac	1.350
» » țĕranilor	1.273
Țiplițescĭ moştenitorilor Crĭjanovski	513
» țĕranilor	456
Țiplescĭ luĭ Pitchis (Evreŭ)	2.168
» » țĕranilor	817
Țighira moştenitorilor luĭ D. Ciolac	767
» d-neĭ Ecaterina Ciolac	600
» țĕranilor	710
Ciuciusna » d-neĭ Maria Dunin	1.532
» mănăstiriĭ Hârjauca	1.032
» » răzeşilor din Dumbrovița	70
» » țĕranilor	712
Ciulucanĭ » răzeşilor	1.095
» » luĭ Ioan Pop.	112
» » » Costachi Macariu	134
Cioporcanĭ » moştenitorilor luĭ D. Ciolac	291
Ciolacovca » »	1.207
» » țĕranilor	1.083
Cetirenĭ » răzeşilor	1.740
Ciuciulea şi *Viişóra* (cătun) a familieĭ Buznea	3.890
» a țĕranilor	2.576

NUMELE MOŞIEĬ ŞI AL PROPRIETARULUĬ	Deseatine pămînt
Şafrancanĭ a luĭ Lambo. Stel. Stremiadi	633
» Spiridon Stremiadi	1.302
» ţĕranilor	903
» luĭ Bejanuţa	949
» ţĕranilor	216
» moşnenilor răzeşĭ	435
» luĭ P. Calistro	285
» » » V. Heţiu	484
Ştubienĭ mănăstiriĭ Curti	1.539
Serbachì » d-neĭ Topolska	842
» ţĕranilor	219
Iablona-Noua a moştenitorilor Bantîşu	3.052
» » ţĕranilor	1.501
Ioblona-Veche » d-luĭ Camboli	426
» ţĕranilor	851
Iugani-Mircenĭ a luĭ Varzar	451
» ţĕranilor	266

Intinderea pămîntuluĭ este arătată de noĭ în deseatine, precum se obicĭnuesce în Basarabia.

Analisând tabelele de maĭ sus, vedem că judeţul Bălţĭ aparţine în întregimea sa poporaţiuniĭ române; pe icĭ, pe colea sunt moşiĭ carĭ aŭ rĕmas moştenire unor vĕduve de amploiaţĭ Ruşĭ, unor Grecĭ veniţĭ din Odesa şi la doĭ Evreĭ, Grimberg şi Pitchis, carĭ şi-aŭ dobândit proprietăţĭ, cumpĕrându-le pe numele luĭ Teodor Semigradoff saŭ alt Rus, de óre-ce Evreilor le este interḑis prin legĭ de a dobândì proprietăţĭ rurale în Basarabia.

In general vorbind, aceste tabele privitóre la judeţul Bălţĭ sunt oglinda în care se reflectéză starea generală a lucrurilor pentru Basarabia de sus.

In Basarabia de jos lucrurile sunt alt-fel. Acolo împroprietărirea coloniştilor a schimbat situaţiunea într'un mod radical.

Proprietatea funciară la răzeşĭ. Răzeşiĭ din Basarabia până la 10 Martie 1847 s'aŭ prenumĕrat între mazilĭ şi ruptaşĭ, iar de la 1847 s'aŭ egalisat cu «odnodvoşti», formând o clasă deosebită de micĭ proprietarĭ.

Proprietatea răzeşéscă în Basarabia se află aşezată în judeţele Chişineŭ, Orheiŭ, Bălţĭ şi Soroca. Răzeşiĭ posedă pămînt în devălmăşélă. Acéstă proprietate în devălmăşélă nu are de origine cumpĕrarea pămintuluĭ de-avalma de către obştea ţĕrănéscă, ci s'a format din proprietatea individuală pe calea *obiceiuluĭ pămîntuluĭ*, admis şi recunoscut de către stat. La început răzeşiĭ posedaŭ moşiĭ întinse, saŭ cumpărate de eĭ, saŭ dăruite lor prin anumite chrisóve domnescĭ drept rĕsplată pentru serviciŭ în oştire. (1) Cu înmulţirea moştenitorilor, moşiile acestea s'aŭ micşorat. s'aŭ înbucăţit, maĭ cu sémă că dreptul de moştenire erà egal pentru toţĭ copiiĭ de ambele sexe. Incet cu încetul răzeşia s'a fracţionat în aşà mod, în cât răzeşimea din Basarabia, pentru a scăpà pămîntul părintesc de peire, a alergat la *minorat*, introducênd dreptul de moştenire al celuĭ maĭ mic din moştenitorĭ. Acest drept există şi până acum.

Astădĭ în general răzeşiĭ din Basarabia sunt *parmacĭ* (2) şi starea lor economică e fórte miserabilă.

Firesce că, devenind *parmacĭ*, răzeşiĭ nu maĭ puteaŭ rĕmâné agricultorĭ, dacă n'ar fi introdus din propria lor bună voe posesiunea în devălmăşélă a pămîntuluĭ de către obşte. Sate întregĭ, încet cu încetul, aŭ introdus din a lor proprie iniţiativă acéstă reformă, iar guvernul rusesc nu s'a opus şi a şi adoptat-o pentru unitatea fiscală. Dar deşì principiul proprietăţiĭ în devălmăşélă s'a stabilit în practică, totuşĭ fie-care familie răzeşéscă cunósce perfect limitele răzeşieĭ sale propriĭ, deosebind-o de restul proprietăţiĭ obştescĭ şi numind-o *otcina*, *bĕtrâna*. Asupra bĕtrâneĭ, fie-care răzeş păstréză chrisovul familieĭ şi cele-lalte documente.

Răzeşiile, firesce, nu sunt de o egală întindere, ci din contra, după cum s'a divisat pămîntul şi s'a îmbucăţit din generaţiune în generaţiune, unele din aceste răzeşiĭ sunt maĭ marî, altele maî micî. Acéstă deosebire în posesiune s'a reflectat, bine înţeles, şi asupra dreptuluĭ răzeşilor la lotul fie-căruia de pămînt, declarat proprietatea obşteî. Aşă că *parmacii*, adecă aceî din răzeşî carî posedă ca proprietate individuală unul saŭ doî *parmacî*, după dreptul cutumier pot să-şî zidéscă casele pe pămîntul obşteî, adecă aŭ drept la selişte, asemenea la păşune pentru două vite marî, la $^1/_2$ de pogon vie, şi pentru acest pămînt nu plătesc obşteî nimic. Aceştî parmacî primesc partea lor din venitul obşteî, din cârciuma, morile şi chiria pămîntuluî răzeşesc, ocupat de străiniî obşteî. Cu acésta însă se mărginesce dreptul parmacilor; la împărţirea pămîntuluî de arătură, la fîneţe, parmacii nu ieaŭ parte, şi aceste pămînturî se împart obştesce numaî şi numaî între membriî obşteî ale căror *bĕtrâne* sunt destul de întinse, şi fie-care din aceştî membri din urmă capĕtă la împărţélă atât pămînt cât de mare i-a fost *ofcina*, mărimea lotuluî cumpĕnindu-se într'un mod cât se póte de echitabil.

---

(1) Aşà de pildă satul răzeşesc Iurcenĭ, jud. Chişineŭ, posedă chrisovul luĭ Petru-Vodă din anul 7033 (1525).

(2) *Parmac*—un fel de mĕsură. Opt *parmacĭ*=o palmă; opt palme=o palmă domnéscă saŭ un stînjen. Cu parmaciĭ se mĕsóră numaĭ lăţimea moşieĭ, iar lungimea nu.

Clasa răzeşéscă a suferit mult sub domnia străină; guvernul rus, ocrotind clasa boeréscă, s'a arătat de la 1818 fórte rĕŭ dispus pentru răzeşî.

Trecerea pămîntuluî de la un răzeş la altul în vremea veche se făceà printr'o simplă adeverinţă saŭ *sinet* scris cu scirea megiaşilor de primprejurul răzeşieî. Acest mod de trecere a proprietăţiî dintr'o mână în alta a dat nascere unor procese numeróse; o dróie de vagabonḑî ruşî—cinovnicî şi tîrgoveţî (mesciane)—s'aŭ vîrît pe furiş printre răzeşî şi aŭ răpit răzeşiile de la adevĕraţiî lor proprietarî. Lipsa de cunoscinţa legilor rusescî, nesciinţa de carte şi de limba rusă, textul vag al chrisóvelor în ceea ce privesce hotarele răzeşiilor —tóte acestea aŭ servit de minune pentru a despoià pe răzeşî de avutul lor.

Proprietatea funciară la ţĕranî. Emanciparea clăcaşilor în Basarabia s'a făcut pe temeiul împroprietăririî, deşì în contra acestuî principiŭ s'a ridicat întréga nobilime a ţĕriî, cerĕnd ca guvernul rus să nu resolve cestiunea liberăriî ţĕranuluî pe acelaşî temeiŭ pe care s'a aşezat emanciparea robilor din Imperiul Rus.

Am arătat dejă maî sus atât modul cum s'a făcut împroprietărirea ţĕranilor din Basarabia, cât şi cantitatea pămîntulul, adecă mărimea lotulul de pămînt care a trecut în proprietatea ţeranilor. Acum nu vom vorbì decî decât de starea ţĕranilor dinaintea emancipăriî în Basarabia, precum şi de starea gospodărieĭ ţĕrănescĭ actuale.

Ţĕranul român din Basarabia, de la 1812 şi până la 1869, a trăit, parte pe pămîntul sĕŭ propriŭ, parte pe pămîntul proprietarilor marĭ şi al mănăstirilor. Cea mai mare parte însă din ţĕranĭ aŭ fost aşezaţĭ pe moşiile particulare ale boerilor moldovenĭ. (1) Regulamentul privitor la *Raiaua Hotinuluĭ* ne póte servì drept model de drepturile şi datoriile ce aveaŭ aceştĭ ţĕranĭ faţă cu proprietariĭ pămîntuluĭ, de aceea tocmaĭ acest regulament a şi fost adoptat de guvernul rus drept tipic pentru alcătuirea *contractuluĭ normal*.

După vechiul obiceiŭ şi vechile regulamente, ţĕraniĭ aveaŭ de la proprietar de la 3—6 fălcĭ pămînt de fie-care cap de familie; acésta în judeţele de sus a Basarabieĭ, unde poporaţiunea a fost temeinic aşezată; în judeţele de jos ţĕraniĭ aveaŭ de la 3 — 10 fălcĭ şi maĭ mult de fie-care cap de familie. Deosebirea în «de la... până la» se întemeià pe puterea ţĕranuluĭ de a cultivà partea sa de pămînt, adecă după avuţia sa în boĭ, plugurĭ şi braţe de muncă. Pentru acest pămînt, ţĕranul plătià moşieruluĭ în banĭ de la *o rublă* hârtie până la 3 ruble pentru falce şi-ĭ maĭ dedeà şi dijmă $^1/_{10}$—$^4/_{10}$. Afară de acésta maĭ erà dator a lucrà pentru proprietar de la 8—20 ḑile pe an. Se maĭ adăogeaŭ la tóte acestea drepturile de *acareturĭ* şi *meremeturĭ*, precum şi darea de *rîndaşĭ* la curte.

Condiţiunile aceste, deşì fórte grele, n'aŭ causat însă turburărĭ în relaţiunile reciproce dintre boerĭ şi ţĕranĭ, până ce boeriĭ trăiaŭ prin satele lor şi se ocupaŭ de agricultură. Viéţa patriarchală legase strîns interesele ambelor părţĭ într'atât în cât proprietarul moşieĭ veghià în interesul sĕŭ propriŭ la propăşirea gospodărieĭ ţĕranilor sĕĭ. Evenimentele politice şi trecerea Basarabieĭ sub domnia Rusieĭ periclitară acéstă ordine de lucrurĭ. Boeriĭ pămîntenĭ părăsiră satele lor, strămutându-se în oraşe şi tîrguşóre, uniĭ arendând moşiile, alţiĭ înstrăinându-le pe la Grecĭ, Armenĭ şi

---

(1) A se vedé *Regulament întocmit de Divanul Moldoveĭ pentru Raiaua Hotinuluĭ*, 23 Ianuarie 1810.

Rușĭ. Atitudinea noilor stăpânĭ față cu țĕraniĭ nu maĭ aveà absolut nicĭ o asemĕnare cu aceea din trecut; între curtea boerĕscă și sat se deschisese un abis fără fund. Țĕranul, lipsit de orĭ-ce sprijin, neavênd drept nicĭ măcar pe seliștea sa, neavênd drept de *embatic* asupra viilor și liveḑilor sale, căcĭ acest drept n'a fost recunoscut de guvernul rus, încet cu încetul îșĭ luă lumea în cap și începù a emigrà dincóce de Prut saŭ dincolo de Nistru. Emigrarea acésta a țĕranilor ar fi luat proporțiunĭ marĭ, dacă fantoma robieĭ în Rusia n'ar fi oprit pe țĕranul român. Acéstă grósnică perspectivă îl oprià de a trece Nistrul și de a se așezà în stepele Rusieĭ meridionale, căcĭ acolo, spre rĕsărit, domnià robia cea maĭ cumplită cu tóte ororile sale.

Iată acum, după recensămîntul din anul 1859, numĕrul poporațiuniĭ *rurale înainte de împroprietărirea țĕranilor.* Totalul poporațiuniĭ pentru acest an, precum am vĕḑut, este arătat de 902.944 suflete. Din acest total aprópe 90% aparțineaŭ poporațiuniĭ rurale, și anume:

Agricultorĭ cu locuința pe pămîntul orașelor:

	CELIBATARĬ	CU FAMILIE	BĂRBAȚĬ	FEMEĬ	TOTALUL POPORAȚIUNIĬ
Odnodvorti (1)	24	265	611	617	1.228
Țĕranĭ	2.952	25.854	61.233	52.282	119.515
Total . .	2.976	26 099	61.844	52.899	120.743

Agricultorĭ de pe pămîntul statuluĭ:

	CELIBATARĬ	CU FAMILIE	BĂRBAȚĬ	FEMEĬ	TOTAL
Odnodvorti . . .	1	18	48	33	81
Țĕranĭ	210	13.313	32.331	29.954	62.285
Colonĭ Bulgarĭ .	694	10.359	25.125	23.576	48.701
Colonĭ Germanĭ.	105	4.781	12.517	12 052	24.569
Total. . . .	1.010	28.471	70.021	65.615	135.636

---

(1) Odnovorti = răzeșĭ, mazilĭ.

Agricultorĭ de pe pămîntul particularilor:

	CELIBATARĬ	CU FAMILIE	BĂRBAȚĬ	FEMEĬ	TOTAL
Odnodvorti . . .	312	5.851	13.817	13.818	26.935
Țĕranĭ Românĭ .	8.430	105.285	255.782	238.450	494.232
Evreĭ-colonĭ . .	.	989	6.060	5.633	11.693
Evreĭ-creștinĭ . .	»	1	1	1	2
Țĕranĭ domenialĭ.	5	26	127	111	289
Țiganĭ agricultori	»	»	2.978	2.888	4.866
Țiganĭ de curte .	»	»	2.481	2.441	4.922
Argațĭ		26	22	23	89
Total. . . .					543.939 (1)

Agricultorii, atât aceĭ de pe pămîntul statuluĭ, cât și aceĭ de pe pămîntul particular, aŭ fost improprietărițĭ la 1869, după cum s'a arătat maĭ sus într'un capitol special.

Vite de muncă. In Basarabia, precum și în România, țĕranul îșĭ cultivă ogorul, cară bucate, transportă greutățĭ, etc. cu ajutorul boilor; numaĭ coloniștiĭ Germanĭ și Muscalĭ așezațĭ în Basarabia cultivă pămîntul cu ajutorul cailor.

Statistica vitelor de muncă în Basarabia pentru anul 1862 constată următórea împărțire a acestor animale după județe:

Județul *Holin*	24.300	părechĭ de boĭ
Soroca	19.400	
Iașĭ	16.000	»
Orheiŭ	20.400	
Chișineŭ	18.700	
Bender	8.000	» »
Colonĭ Bulgarĭ	5.781	»
Județul *Akkerman*	12.500	
Colonĭ Germanĭ	563	» »
	125.644	părechĭ de boĭ.

Adecă 251.288 de capete vite de muncă, ceea ce făceà aprópe câte o păreche de boĭ de jug pe cap de familie agricolă.

---

(1) Дело *Отчетъ Казенной палаты*, 1859.

Afară de boĭ de jug, în judeţele de sus ale Basarabieĭ, ţĕraniĭ Românĭ, răzeşĭ şi mazilĭ aŭ avut pe la 1859—62 aprópe în fie-care curte câte un cal, doĭ. In ceea ce privesce caiĭ, apoĭ numĕrul lor la 1862 erà în Basarabia:

In judeţul	*Hotin*	12.135	caĭ
» »	*Soroca*	9.682	»
» »	*Bălţĭ*	7.988	»
»	*Orheiŭ*	10.182	
»	*Chişineŭ*	9.324	
	Bender	10.000	
»	*Akkerman*	13.500	
Colonii		4.000	»
Coloniĭ Germanĭ		12.787	
	Total	89.798	caĭ

Adecă în total în anul 1862 Basarabia aveà 125.000 plugurĭ saŭ care cu o păreche de boĭ şi 50.000 de căruţe cu doĭ caĭ.

Aceste date statistice le dăm acì în capitolul privitor la agricultura cu singurul scop de a arătà puterea de muncă musculară, pe care a posedat o poporul agricol din Basarabia în ajunul emancipăriĭ ţĕranilor.

In ceea ce privesce propriŭ ḑis *crescerea vitelor*, apoĭ despre acéstă ramură a economieĭ publice se va vorbì într'un capitol special maĭ la vale.

Cultura bucatelor. Din plantele graminee se cultivă în Basarabia maĭ cu sémă patru speciĭ de *grîŭ* şi *porumb* (păpuşoiŭ): grîul ca product de export, iar porumbul ca aliment principal de hrană a poporaţiuniĭ:

Grîul (triticum), precum am ḑis, e de patru speciĭ, şi anume: *grîul de tómnă* (blé tendre), *arnăut* (blĕ dur), *grîul de primăvară*, *iarcă* şi în fine *ghirca* (Wechselwaizen), numit şi *îmblător* (apiacene).

Grîul de tómnă cere o érnă stabilă, cu solul acoperit de zapadă, sufere de secetă şi maĭ cu sémă de îngheţurile şi poleiurile luniĭ Martie, când pămîntul nu e acoperit cu zăpadă. Acéstă specie de grîŭ se cultivă cu belşug bun în părţile de la méḑă-nópte ale Basarabieĭ.

Arnăutul (blé dur) se sémĕnă pe ţelină saŭ cel puţin pe pămînt odihnit, plin de vlagă. Acéstă specie nu se teme de secetă şi de aceea se cultivă maĭ cu sémă în judeţele de la médă-dĭ ale Basarabieĭ, precum şi în văile judeţuluĭ Bălţĭ. Coloniştiĭ veniţĭ de dincolo de Dunăre cultivă *arnăutul*, iar *ghirca* şi *iarca* sunt cultivate de coloniştiĭ Germanĭ.

Porumbul (maïs, blé de Turquie) se cultivă de ţĕraniĭ Românĭ şi Bulgarĭ, iar Ruteniĭ şi Ruşiĭ cultivă porumbul pentru export.

Secara se cultivă în special de Ruşĭ, carĭ se hrănesc cu pâne de secară; în judeţele unde există fabricĭ de spirt, secara se cultivă pentru aceste fabricĭ.

Din plantele oleióse se cultivă *cânepa* şi *inul*: cea dintâiŭ pentru industria ţĕrănéscă casnică, cea din urmă pentru export. La sudul Basarabieĭ cultura necumpĕnită a inuluĭ a sleit rĕŭ pămînturile marilor proprietăţĭ.

Totalul bucatelor ce produce Basarabia anual, după statistica ruséscă, este arătat într'un mod deosebit după sorgintea datelor, aşà că a se orientà în acéstă privinţă este fórte anevoios. De aceea tocmaĭ vom înregistrà acì tóte isvórele din carĭ am cules datele privitóre la acéstă importantă cestiune. După Zasciuc (1), totalul bucatelor culese anual în Basarabia se urcă la 2.800.848 cetverti (2), ceea ce făceà pentru aniĭ 1859—62 câte 2,6 cetverti pe cap de locuitor. (3) Academicianul Keppen (4) emite părerea că, pentru hrana unuĭ om care muncesce, este necesar cel puţin 3 cetverti bucate pe an. Luând acéstă cantitate în consideraţiune şi aducĕndu-ne aminte că, pe timpul vereĭ, în Basarabia, afară de poporaţiunea stabilă, maĭ vine şi o poporaţiune emigratóre de lucrătorĭ din alte părţĭ, vom ajunge la conclusiunea logică cum că cifra totală de 2.800.774 cetverti arătată în dările de sémă oficiale e fórte departe de adevĕr.

---

(1) *Zasciuc*, p. 232

(2) *Cetverti*=2,099076 hectolitri; o baniţă=0,4057 cetverti. *Cetvertĭ*=8 *cetvericĭ*, iar un cetveric=0.26238 hectolitre, saŭ un *hectolitru*=3,81131 *cetvericĭ*.

(3) *Otceti Zemstwa* din anul 1890 arată totalul bucatelor culese în Basarabia de 8.800.205 cetverti, iar dările de sémă pentru anul 1895 arată totalul bucatelor în mii de pudurĭ.

(4) *Ueber den Kopfbedarf Russlands Keppen*.

Dările de sémă oficiale ne arată că cifra totală a suprafeţeĭ aflate sub bucate în anul 1860 a fost de 236.904$^1/_2$ deseatine sub grîŭ de tómnă şi 453.445 deseatine sub grîŭ de primăvară, în fine 22.781 deseatine sub cartofĭ.

Tot pentru acest an găsim în dările de sémă oficiale: cum că fabricele de spirt aŭ consumat în curgerea anuluĭ peste 200.000 cetverti secară, că hrana oştiriĭ conservate în Basarabia a consumat 80.000 cetverti şi că în fine s'aŭ înmagasinat în magasiile obştescĭ, ca reservă pentru timpul de fómete saŭ lipsă de recoltă în viitor, 76.162 cetverti. De altă parte, în rubrica privitóre la export, găsim că în anul 1860 s'aŭ exportat 600.000 cetverti (1) prin Moldova via Turcia, la Odesa şi Austria. Adunând la olaltă tóte aceste cifre arătate maĭ sus, găsim că producţiunea totală pentru anul 1860 n'a putut să fie maĭ mică de 4$^1/_2$ milióne cetverti, adecă aprópe duplu de cum ne arată statistica oficială rusă.

Greşéla dărilor de sémă ale statisticeĭ rusescĭ în ceea ce privesce cătimea producţiuniĭ agricultureĭ din Basarabia provine şi din causă că proprietariĭ şi ţĕraniĭ arată cantităţile bucatelor culese în *chile* (2), iar agenţiĭ ocârmuiriĭ dreséză tabelele lor în cetverti, numĕrând chila drept cetverti.

Preţul pămîntuluĭ. Valórea pămîntuluĭ în Basarabia a crescut şi cresce mereŭ într'un mod atât de brusc, în cât pentru a-şĭ explicà causa uneĭ asemenea cresцerĭ este neapĕrat necesar de a studià într'un mod aprofundat mişcarea immigraţiuniĭ şi emigraţiuniĭ, carĭ s'aŭ făcut în curgerea secoluluĭ nostru între Prut şi Nistru.

Acum treĭ ḑecimĭ de anĭ, după Volsky(3), preţul mediŭ al uneĭ fălcĭ de pămînt, în curgere de ḑece anĭ (1848—1858), a fost în Basarabia următorul:

---

(1) *Comerciul portuluĭ Odesa*, 1887. *Очеркъ Ист. хлѣб. тор., Вольскій.*

(2) Chila=2$^1/_2$ cetverti.

(3) Очеркъ исторіи Хлѣбной торговли Хавар. *Вольскій.*

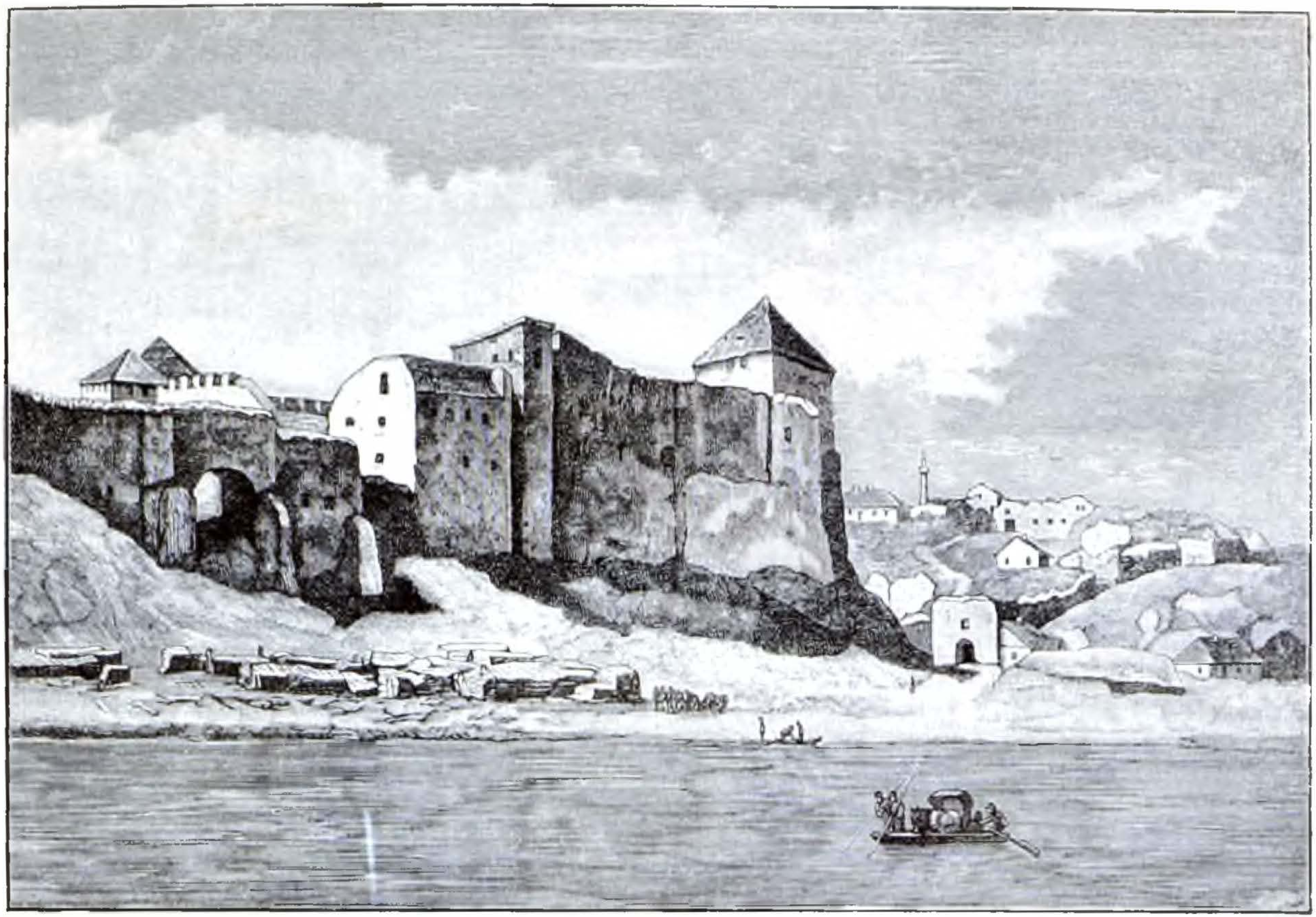

Ruinele fortăreței din Hotin.

Prețul uneĭ fălcĭ (1) *de pămînt de la 1848—1858.*

JUDEȚE	1848	1849	1850	1851	1852	1853	1854	1855	1856	1857	media pe 10 anĭ
	PREȚUL ÎN RUBLE ȘI KOPEICĬ										
Hotin .	8.—	9,15	19.—	17,50	13,30	14.—	13,35	—	16,50	19,50	14,60
Soroca .	17.—	—	—	13.—	6.--	15.—	12,60	14,50	19.—	19,50	14,50
Iașĭ. . .	8,90	—	8.—	—	14,60	—	7,50	18.—	17.—	13.—	12,40
Orheiŭ .	8,50	13.—	12,50	18.—	-	18 —	14 —	22.—	14.—	—	14,75
Chișineŭ	12.—	8.—	13.—	11.—	12,50	10.—	11,75	18,30	28.—	--	14,85
Akkerman	5,60	—	—	7.—	6,20	7.—	8,50	8,50	19.—	12,20	10,50
Ismail . (Cahul).	6,75	—	—	7.—	6,20	7.—	8,50	8,50	8.—	10,20	7,76
Bender.	—	—	8.—	—	—	9.—	--	—	17.—	14,50	12,40

Din acest tabloŭ se observă că prețul pămîntuluĭ în Basarabia variază după zone și póte să fie împărțit în treĭ categoriĭ și anume:

Categoria I îmbrățișéză județele *Hotin*, *Soroca*, *Chișineŭ* și *Orheiŭ*, unde pămîntul e scump;

Categoria II îmbrățișéză județele *Bălțĭ* și *Bender*, unde falcea se vindeȧ acum 30 anĭ pe preț de 12 ruble 50 kop.;

Categoria III îmbrățișéză județele *Akkerman* și *Ismail*, unde pămîntul e comparativ eftin.

După răsboiul din 1853 — 54 speculanțiĭ de grâne din Odesa, Grecĭ de origine, în frunte cu Rodocanachi, Papadopulo și alțiĭ, aŭ cumpĕrat moșiĭ întinse în Basarabia; așȧ de pildă Rodocanachi singur a cumpĕrat peste 40.000 deseatine pămînt în județul Bender, cu satele Gura-Galbină, Grădiște, Ivanovca etc. Acéstă aparițiune a milionarilor Grecĭ din Odesa a ridicat valórea pămîntuluĭ, ast-fel că dejȧ pe la 1865 — 75 prețul pămîntuluĭ în Basarabia erȧ următorul:

---

(1) Falcea=2.880 stînjenĭ pătrațĭ; 10 fălcĭ=13 deseatine.

Preţul uneĭ fălcĭ de pămînt de la 1865—75.

JUDEŢE	1865	1866	1867	1868	1869	1870	1871	1872	1873	1874	1875
	PREŢUL ÎN RUBLE ŞI KOPEICĬ										
Hotin . .	25.—	25.—	28.—	28,50	26,50	27.—	28,50	30.—	30.—	31.—	34.—
Soroca .	26,50	—	—	—	26,50	25.—	25.—	26.—	27.—	27,50	27.—
Iaşi. . .	20.—	—	—	—	20.—	20.—	22.—	22.—	22,50	23.—	22,50
Orheiŭ .	19.—	—	—	—	25.—	25. -	22.—	22,50	24.—	24.—	25.—
Chişineŭ	20,50	—	—	—	25.—	25 —	30.—	30.—	31,50	35,50	30,50
Akkermam.	10.—	—	—	—	13,50	14.—	14 —	14.—	17.—	18.—	19,50
Bender .	12.—	—	—	—	12,50	12.—	13,50	16 —	16.—	15,50	17,50

Ridicarea preţuluĭ firesce că nu s'a oprit. Dovadă următórea tabelă dresată pentru aniĭ 1890—95:

Preţul uneĭ fălcĭ de pămînt de la 1880—94.

JUDEŢE	1890	1891	1892	1893	1894
	RUBLE ŞI KOPEICĬ				
Hotin.	35.—	40.—	50.—	56.—	60—70 r.
Soroca	40.—	42.—	50.—	52.—	70—75 »
Chişineŭ . . .	50.—	56.—	60.—	65.—	75—80 »
Iaşĭ.	35.—	38.—	40.—	39.—	48—50 »
Bender	25.—	28.—	30.—	40.—	35—40 »
Akkerman. . .	26.—	22.—	16,50	28.—	30—40 »
Ismail.	28.—	26,50	28.—	39.—	30—35 »

O falce de pădure se vinde cu 200—300 ruble, iar pămîntul de lângă Nistru, din judeţul Hotin şi cel de lângă Chişineŭ, Akkerman şi Orheiŭ sunt fórte scumpe.

Munca agricolă şi preţul muncei. In Basarabia se cultivă spaţiurĭ întinse de pămînt: pentru a culege însă bucatele de pe câmp se simte mare nevoe de braţe. Orĭ-ce proprietar de moşie, pentru seceriş şi cosit, are mare nevoe de muncitorĭ şi nicĭ odată nu póte să se mulţuméscă cu angagiarea numaĭ a ţĕranilor locuitorĭ.

Ţĕranul român din Basarabia anevoe merge la arendaş saŭ la proprietar pentru a se angagià la munca câmpuluĭ, de óre-ce în multe judeţe posedă încă chiar până acum destul pămînt propriŭ pentru a-şĭ puté agonisì hrana. Din acéstă causă, firesce, *munca de vară* se plătesce în Basarabia o rublă şi 1 rublă şi 25 kopeicĭ (1) fără tain. Angagiamentul, de obiceiŭ, se face nu pe ḑile de muncă, ci pe bucată, adecă pe falcea de seceriş. In acest cas tocméla e calculată după prăjină (2), şi anume o falce trece drept 80 de prăjinĭ (2.880 stînjenĭ pătraţĭ moldovenescĭ).

Pentru arătura uneĭ fălcĭ se plătesc 3—5 ruble; pentru seceriş, 6—12 ruble.

Pentru a-şĭ angagià de timpuriŭ muncitorĭ, arendaşiĭ Evreĭ şi Grecĭ aŭ obiceiŭ de a recurge la următórele mijlóce, carĭ scobóră preţul munciĭ: eĭ împrumută ţĕranilor érna cevà parale saŭ bucate, în cas de lipsă saŭ în momentul ridicăriĭ biruluĭ. Imprumutul se face cu obligaţiunea de a înapoià baniĭ împrumutaţĭ în muncă. In acest mod arendaşul saŭ proprietarul moşieĭ ajunge a obligà pe ţĕranĭ să se angageze a cultivà o falce de pămînt (arătură, semĕnătură şi seceriş) pentru $1^1/_2$ rublă, mult 2 ruble, ceea ce face că împrumutătorul de obiceiŭ capĕtă îndĕrĕt 100 la 100, ba chiar une-orĭ 200 la 100 pentru timp de treĭ lunĭ cel mult.

Aceste angagiamente oneróse pentru poporaţiunea rurală sunt causa multor perturbaţiunĭ în relaţiunile dintre proprietarĭ şi ţĕranĭ.

Incheiând un angagiament oneros, ţĕraniĭ refusă vara să iasă la muncă şi, în acest cas, arendaşiĭ recurg la ajutorul autorităţilor, carĭ silesc pe ţĕranĭ a se conformà cu stipulaţiunile contractuluĭ încheiat.

Orĭ-cum, acéstă stare de lucrurĭ e cât se póte de dăunătóre pentru ambele părţĭ. Ţĕraniĭ, vara, fiind siliţĭ a muncì ogórele proprietaruluĭ, muncesc prost, perḑênd timpul cel maĭ scump, când ar fi putut să producă mult şi bine. Proprietarul, mulţumită uneĭ muncĭ rele, adese-orĭ îşĭ vede ogórele rĕŭ arate, iar bucatele ridicate târḑiŭ şi deteriorate.

---

(1) Prăjina e o mĕsură liniară, are 24 palme şi e egală cu 3 stînjenĭ de Moldova

(2) Rubla=2 leĭ 50 banĭ saŭ 2 leĭ 70 banĭ. Rubla=100 kopeicĭ.

Afară de aceste pagube al ambelor părţĭ, maĭ perde şi statul, care la urma urmelor se alege cu *rĕmăşiţe mereŭ crescênde* şi cu *forţa contribuabilă* a ţĕranuluĭ din ce în ce maĭ *sleită.*

In chaosul acestor relaţiunĭ orientale dintre ţĕranĭ şi proprietarĭ, intervine elementul *muncitor străin.* Cârdurĭ de lucrătorĭ de dincolo de Nistru, din Bucovina şi Galiţia, năvălesc vara în Basarabia. Folosindu-se de lipsa de braţe, lucrătoriĭ străinĭ se angagiază pe un preţ destul de mic, dar şi acest preţ cât de mic trebue neapĕrat plătit cu banĭ gata. Proprietariĭ strîmtoraţĭ se împrumută în aceste casurĭ pe la Evreĭ, plătind procente marĭ.

In aniĭ din urmă presa rusă, precum şi *Zemstvo,* s'aŭ ocupat fórte mult cu cestiunea arḑĕtóre privitóre la mişcarea muncitorilor agricolĭ pe timp de vară. Mişcarea acésta se face de la nord spre sudul Rusieĭ. Ca resultat al preocupărilor adunărilor de Zemstvo, sunt maĭ multe proiecte de legĭ menite a regulà cestiunea lucrătorilor imigranţĭ pe timpul muncilor agricole.

Tóte aceste proiecte de legĭ, firesce, nu se preocupă decât de interesul mareĭ proprietăţĭ, în ajutorul căreia cer intervenţiunea directă a statuluĭ.

Pe temeiul datelor culese din dările de sémă ale Zemstvoluluĭ din Basarabia se constată că, vara, în Basarabia, se adună peste 130.000 de muncitorĭ emigranţĭ. Toţĭ aceştĭ muncitorĭ se împart după clase (soslovie) în 47% ţĕranĭ foştĭ clăcaşĭ din guvernămintele Rusieĭ de mijloc, 28% ţĕranĭ domenialĭ din Rusia, 14% Cazacĭ, 5,4% tîrgoveţĭ. Restul de 1,8% sunt muncitorĭ din Austria.

Datele privitóre la vîrsta şi sexul muncitorilor emigranţĭ sunt următórele:

In vîrstă până la	15 anĭ . . .	11,8%	bărbaţĭ .	8,7%	femeĭ
»	20 . . .	35,6%	» . .	68,8%	»
» »	60 . . .	51,4%	. .	21,5%	

Aşà dar majoritatea muncitorilor străinĭ sunt în vîrsta cea maĭ aptă pentru munca fisică.

Simbria medie lunară a acestor muncitorĭ oscilézá *primăvara* (Martie, Aprilie, Maiŭ) între 4 ruble şi 8 ruble pentru bărbaţĭ, 3--3 $^1/_2$ ruble pentru femeĭ şi 3--5 ruble pentru adolescenţĭ până la 18 anĭ; *vara*, pe la Iunie, preţul dejà se urcă la 11 — 15 ruble şi 25 ruble pe la August, când se începe treerişul.

Oscilaţiunile cele maĭ brusce se observă în preţul ḑileĭ de muncă. Plata cea maĭ mică a unuĭ plugar pe ḑi, atât primăvara, cât şi tómna, este de 15 kopeicĭ, iar pe timpul cosituluĭ plata ḑilnică se urcă până la 3 ruble. In termin mediŭ însă preţul munceĭ în Basarabia este următorul:

Arătura şi semĕnătura . .	30 — 45 kop.	pe ḑi de muncitor
Secerişul.	40 - 75 »	» »
Cositul.	70 kop. – 1 rub. 50 kop.	»

Uniĭ din proprietariĭ din sudul Basarabieĭ, şi maĭ cu sémă aceia carĭ aŭ servit în armata ruséscă, angagiază adese-orí vara pe soldaţĭ. Aceste angagiamente se fac, firesce, numaĭ acolo unde sunt casarmărĭ de soldaţĭ. Dar soldaţiĭ ruşĭ sunt muncitorĭ rĕĭ, din causă că angagiarea lor se face prin intermediul superiorilor, carĭ din preţul munceĭ stipulat opresc de obiceiŭ sieşĭ partea leuluĭ, iar jumătate din salariŭ, după lege, trece în cassa de economie a regimentuluĭ, aşà că soldatul muncitor nu se alege aprópe cu nimic.

Acum doĭ anĭ, uniĭ din proprietariĭ din sudul Basarabieĭ aŭ inventat un mijloc noŭ de a-şĭ face arăturile de tómnă şi primăvara. Eĭ isbutesc ca poliţia (zemskaia poliţia) să ridice cu sila două treĭ sate de ţĕranĭ pentru stîrpirea lăcustelor, desemnate de proprietarĭ ca îngropate pe anumite locurĭ de arătură. Aceste locurĭ se ară tómna, în scop de a rostogolì ţĕrîna, supuind îngheţuluĭ ouĕle insecteĭ. Odată arătura isprăvită, se dresézá raport cum că arătările aŭ fost false, şi proprietarul se folosesce de munca făcută, pentru care n'a plătit scump.

Modul de cultură şi *uneltele de agricultură în Basarabia.* In partea de la nord a Basarabieĭ, unde pămîntul e roditor, se cultivă tot felul de bucate, între carĭ *grîul* face $^2/_5$ părţĭ, porumbul $^1/_3$—$^2/_5$ şi $^1/_5$ ovĕsul, secara, orzul, fasolea, bobul, cartofiĭ. Din tóte aceste plante din urmă, maĭ puţin se cultivă ovĕsul, care acì în economia casnică este înlocuit cu ulcior.

Secara se cultivă în genere pentru depositul obligatoriŭ în magasiile obştescĭ.

Bucate de negoţ sunt *grîul* şi *porumbul*, carĭ se exportă la Odesa. La nordul Basarabieĭ, din causa densităţiĭ poporaţiuniĭ, se simte lipsă de pămînt, ceea ce, firesce, are înrîurire asupra moduluĭ de a cultivà bucatele, precum şi asupra întinderiĭ treptate a arăturilor în detrimentul pădurilor. Acì, adese-orĭ, *grîul* se sémĕnă pe acelaşĭ loc 2—3 anĭ neîntrerupt, iar *porumbul* în curgere de 15 — 29 anĭ. Pe moşiile unde gospodăria agricolă e sistematisată şi cevà maĭ raţională, după ce pămîntul s'a odihnit, se cultivă pămîntul în curgere de doĭ anĭ, şi anume pentru a curăţì ogorul de buruienĭ, precum şi pentru a «topì ţĕrîna»; după acésta se cultivă dejà grîŭ odată saŭ mult doĭ anĭ de-arîndul, apoĭ vine rîndul altor bucate şi în fine pămîntul iarăşĭ se lasă sub păşune. Alţĭ proprietarĭ aŭ obiceiŭ de a cultivà odată porumb, de două orĭ grîŭ, în intervalul cărora pămîntul se lasă a se odihnì.

Pentru arătură, ţĕraniĭ întrebuinţéză vechiul plug greoiŭ tîrît de două părechì de boĭ. De vre-o opt anĭ de-abià a început a se rĕspândì *plugul de fer;* dar proprietariĭ marĭ îl întrebuinţéză dejà aprópe de 30 anĭ. Maşinele agricole sunt destul de rĕspândite pe la ţéră. La început introducerea acestor maşine a ruinat pe mulţĭ, din maĭ multe cause; acum însă, causele acestea dispărênd, maşinele de treerat, de vînturat, semĕnătórele, locomobilele etc. s'aŭ introdus în Basarabia pe o scară întinsă. Maĭ cu sémă în Bugéc uneltele de agricultură moderne sunt rĕspândite.

— Arată-mĭ plugul tĕŭ şi-ţĭ voiŭ spune cum staĭ cu gospodăria! zice colonistul german, conscient de legătura strînsă ce există între uneltele de agricultură şi gospodăria agricolă.

Acest mod de a-şĭ înfăţişà lucrurile al colonistuluĭ german din sudul Basarabieĭ este cât se póte de drept, de óre-ce progresul agriculturei moderne e în adevĕr în legătură strînsă cu uneltele moderne de muncă şi cu maşinele.

In Basarabia dejà pe la 1872—1875 Zemstvo (consiliile judeţene) a început să rĕspândéscă unelte perfecţionate de agricultură, dar activitatea rodnică în acéstă privinţă nu datéză decât de pe la 1889. Iniţiativa în acest sens a fost dată de către Zemstvo judeţuluĭ Orheiŭ, al căruĭ preşedinte propagă maĭ cu sémă printre ţĕranĭ introducerea uneltelor perfecţionate de agricultură.

La 1890 Zemstvo din Orheiŭ a deschis chiar la Orheiŭ un deposit de unelte şi maşine agricole, aducĕnd din Berlin (usina Ekkert) 333 plugurĭ de fer. Tóte aceste plugurĭ aŭ fost vîndute la ţĕranĭ, parte cu banĭ gata, parte pe credit; la 1890 acelaşĭ deposit din Orheiŭ a maĭ vîndut 500 cóse şi 240 secere. Calitatea acestor unelte, fabricate bine în Germania, câştigă deplina încredere a poporaţiuniĭ agricole din judeţ.

După impulsiunea Zemstvo-uluĭ din Orheiŭ, iniţiativa de a rĕspândì unelte perfecţionate de agricultură şi-a însuşit-o şi Zemstvo din Chişineŭ. Maĭ puţin activ, maĭ leneş, Zemstvo din acest judeţ recomandă plugurile fabriceĭ Hehn, carĭ însă s'aŭ dovedit a fi prea scumpe pentru poporaţiunea agricolă, pe când din contra cósele germane din usina Wileik aŭ fost bine primite de ţĕranĭ. In ceea ce privesce semĕnătórea americană de mână a luĭ Husier, precum şi celelalte maşine de acest fel, ele aŭ fost rĕŭ criticate de ţĕranĭ, carĭ aŭ dovedit cu mintea lor sănătósă neîndemânarea lor. Spaţiul nu ne permite a resumà acì dările de sémă, de altfel fórte instructive, privitóre la ancheta făcută în acéstă privinţă printre ţĕrănimea din Basarabia.

Basarabia de la sud nu posedă, precum am maĭ arătat dejà, solul fertil şi plin de vlagă al pămîntuluĭ de la médă-nópte a acesteĭ ţĕrĭ.

La sud se încep câmpiile întinse şi, potrivit cu aceste câmpiĭ, se schimbă şi modul de gospodărie agricolă. La sud *grîul de tómnă*, din causa schimbărilor atmosferice brusce, precum şi din causa seceteĭ de vară, nu cresce bine şi e înlocuit la rĕsărit cu *grîul de primăvară* saŭ cu *ghirca*, iar la sud-apus cu *arnăutul* saŭ *caluz*, un fel de variaţiune a arnăutuluĭ, dar cu bobul maĭ tare şi maĭ voluminos. Se sémĕnă asemenea *secară*, *in*, *orz*, *meiŭ*, maĭ mult decât *ovĕs* şi *porumb*.

In acéstă parte a Basarabieĭ poporaţiunea pur agricolă se compune din Românĭ, Bulgarĭ, Rutenĭ şi Germanĭ, iar Ruşiĭ se mărginesc la boştănărie şi meşteşugurĭ prin oraşe. Bulgariĭ sémănă pentru nutrețul vitelor meiŭ păsăresc, iar Germaniĭ cultivă cartofĭ.

In Bugéc adese-orĭ bucatele se cosesc, iar nu se seceră, din causa vînturilor, carĭ culcă lanurĭ întregĭ de grîŭ și secară. Grîul se treeră cu caĭ saŭ se îmblătesce. In general se treeră tómna, dar adese-orĭ parte din bucate rĕmâne în stogurĭ érna din causa lipseĭ de brațe; asemenea și porumbul se păstréză în sîsiécĭ, conservat în cocenĭ.

Magasiile obștescĭ. Pentru a subvenì la nevoe, în cas de recoltă rea, guvernul rus, prin ukazul imperial de la 1822, a înființat în 41 guvernăminte din Rusia nisce magasiĭ obștescĭ. In anul 1834 acéstă disposițiune s'a întins și asupra Basarabieĭ. După acéstă disposițiune, s'a orînduit ca magasia obștéscă din fie-care comună rurală să conție $1\frac{1}{2}$ cetverti bucate pe cap de contribuabil, iar casa obșteĭ să incasseze câte 1 rublă 60 kopeicĭ de fie-care cap de familie. Adunarea bucatelor și a banilor trebuià să se isprăvéscă în termin de 16 anĭ. Recolta insuficientă din aniĭ 1839—40 a demonstrat însă că magasiile obștescĭ nu sunt îndestulătóre în cas de fómete. Din acéstă causă s'aŭ luat mĕsurĭ aspre, pentru ca magasiile obștescĭ să fie umplute cât maĭ curînd.

De atuncĭ, după dările de sémă ale Comitetuluĭ statistic, sunt în Basarabia peste 159 magasiĭ obștescĭ. Aceste magasiĭ există:

In	județul	Hotin	18
	»	Soroca	15
»	»	Iașĭ	15
»	»	Orheiŭ	13
»	»	Chișineŭ	13
»	»	Bender	4
»	»	Akkerman	1

In fine:

Prin satele de pe domeniul statuluĭ	7 magasiĭ
» » coloniilor bulgare	43
» » » germane	21
» » Cazacilor	9

Bucatele înmagasinate în aceste magasiĭ obștescĭ după fiecare recoltă nouă se înapoiază locuitorilor, carĭ în locul lor aduc bucate din recolta nouă. Scopul magasiilor n'a fost atins; în aniĭ de recoltă rea s'a constatat tot-deauna că magasiile sunt pline cu bucate deteriorate, iar une-orĭ mâncate de şórecĭ saŭ vîndute de primarĭ şi alţĭ amploiaţĭ ruşĭ.

Iată satele anume, în carĭ sunt acum magasiile obştescĭ:

In județul *Hotin*: la Clişcovĕţ, Lipcanĭ (tîrg), Drebcauţa, Vascauţa, Larga, Corjeuţa, Gorjinescĭ, Lomasautenĭ, Ocniţa, Securenĭ, Noua-Suliţa (tîrg), Cerleno-Mare, Bărcăuţa, Percovţa, Gruşova, Bricenĭ, Raşcova, Grozînţa.

» *Soroca*: la Cobalta, Ciutulescĭ, Pepenĭ, Climauţenĭ, Atachi (tîrg), Arionescĭ, Cainarĭ, Cotiugenĭ, Cobilca, Badicenĭ, Vascauţa, Ocolina, Voroncova, Tîrnova, Raşcova (tîrg).

» *Bălţĭ*: la Brîncenĭ, Brătăşanĭ, Copăcenĭ, Glodenĭ, Hilea, Sîngereĭ, Cornescĭ, Vulpescĭ, Şoltóia, Strâmba, Heci-Noĭ, Sculenĭ (tîrg), Călinescĭ, Bolotino, Fălescĭ (tîrg).

» *Orheiŭ*: la Chipercenĭ, Somaşcanĭ, Greblescĭ, Tuzora, Cinaşĕuţĭ, Ciorna, Dişcova, Telenescĭ, Paharnicenĭ, Işnovĕţ, Maşcauţenĭ, Cecolţenĭ, Căzănescĭ.

» *Chişinĕŭ*: la Găncescĭ (tîrguşor), Vasienĭ, Sireţiĭ, Vornicenĭ, Mirenĭ, Ialovenĭ, Hirlă, Volcineţĭ, Nisporenĭ, Boldurescĭ, Zbiroia, Bujora, Lopuşna.

» *Bender*: la Gura-Galbină, Teliţa, Djamana şi Cainarĭ.

» » *Akkerman*: la Parcariĭ.

Incheiăm capitolul privitor la cultura propriŭ ḑis a bucatelor în Basarabia prin următórea dare de sémă privitóre la recolta anuluĭ 1895, tipărită de către *Comitetul central statistic* din Petersburg: (1)

---

(1) *Сельское и лѣсное хозяйство Россіи* Спб 1895. I. Департамента Земледѣлія «Урожай 1895» Спб. изд. *Вѣстникъ финансовъ* 1895—1896.

Recolta bucatelor din anul 1895 în Rusia meridională.

Basarabia: bucate de tómnă: *secară* 7.478.500 pud, *grîŭ* 14.125.100 pud; bucate de primăvară: *grîŭ* 9.538.900 pud, *secară* 386.300 pud, *orz* 16.231.200, *hrişcă* 95.500 pud, *meiŭ* 169.800 pud, *mazĕre* 59.500 pud.

Totalul bucatelor culese în acest an în Imperiul Rus este arătat în acéstă dare de sémă de:

Secară de tómnă	1.213.493.000	pud.
Grîŭ »	213.327.800	
Secară de primăvară	21.008.900	
Grîŭ » »	385.914.100	»
Ovĕs	682.725.700	
Orz	333.532.200	
Hrişcă	52.985.600	
Meiŭ	85.115.300	
Porumb	49.146.600	
Mazĕre	44.737.400	»
Cartofĭ	1.320.225.700	

Am extras aceste cifre din urmă, pentru a arătă locul ce ocupă Basarabia în producţiunea grânelor faţă cu restul Imperiuluĭ Rusesc.

Fîneţe. Sub fîneţe Basarabia posedă un spaţiŭ de peste 700.000 deseatine, adecă aproximativ 21°/₀ din suprafaţa sa. Fîneţele aceste sunt în cea maĭ mare parte compuse din câmpiĭ vaste, şi numaĭ fîneţele carĭ se află pe malurile rîurilor Prut, Reut şi partea de jos a Nistruluĭ sunt în primăvară acoperite cu apele eşite din albiile rîurilor.

Judeţele Bender şi Akkerman sunt cele maĭ avute în fîneţe. In Basarabia în genere fîneţele nu sunt cultivate şi puţinĭ din proprietariĭ marĭ sémĕnă trifoiŭ, lucernă; iar Bulgariĭ obicĭnuesc a-şĭ pregătì nutreţul pentru vite cultivând *setaria italica*, care în Bugéc cresce fórte bine.

De obiceiŭ fînul se strînge la sudul Basarabieĭ pe la Maiŭ, iar la nord pe la începutul luĭ Iunie. Dintr'o falce, când fîneţele sunt bune, se strîng peste 400 pudurĭ fîn, ceea ce în termin mediŭ ne va da 240.000.000 pudurĭ fîn strîns în Basarabia întrégă. Acéstă cantitate de nutreţ e suficientă pentru hrana a 100 miĭ caĭ, 600 miĭ vite şi 1½ milion de oĭ, avênd, firesce, în vedere că érna la nordul Basarabieĭ e numaĭ de 4 lunĭ, iar la sud de 3 lunĭ. Afară de fîneţe, Basarabia posedă întinse păşune, şi numaĭ în judeţele Hotin şi Orheiŭ se simte dejà lipsă de islaz.

Fînul în Basarabia e eftin. În aniĭ 1890—91 la Orheiŭ preţul unuĭ stog de 250 pudurĭ erà de 12 ruble, la Chişineŭ însă erà de 40 ruble şi chiar de 20 kopeicĭ pudul. In aniĭ de secete se întîmplă că pudul de fîn să se urce la preţul de 25—30 kopeicĭ.

In judeţele de la nord în aniĭ 1890—91, o falce de imaş se plătià proprietaruluĭ de la 2—4,50 ruble, iar la sud de la 1—2½ ruble.

Grădinărie. Clima Basarabieĭ e favorabilă pentru grădinărit; cu puţină îngrijire, cu puţină muncă, dincolo de Prut cresc şi se desvoltă minunat tot felul de zarzavaturĭ. După Scalcowsky (1), dejà pe la 1861 existatŭ în Basarabia peste 60.000 de bostănăriĭ, carĭ produceaŭ 55 felurĭ de legume, între carĭ maĭ cu sémă: ridichea négră şi albă de érnă, ridichea de primăvară, sfecla roşie şi albă, morcovul, pătrunjelul, păstărnacul, napul, hrénul, cépa (*allium cepa*, *fistolosum*), usturoiul (*allium sativum)*, prazul, pireul (*allium porum*), şarlota (*allium ascalonicum*), varza, gulia, anghenarea (*cinara scolymus)*, salate etc., mazĕre, bob, fasole, linte, cartofĭ, topinamburĭ, pătlăgele roşiĭ (*solanum esculentum*), baclagénĭ, (*solanum melongena*), sparanghel (*asp. officinalis*), verop, *cardes*, cicóre, mantă, măcriş; din *cucumera*— pepenĭ verḑĭ şi galbenĭ (*cucurbita citrullas, cucumes melo)*, cantalup (*melon maraîcher)*, dovléc (*cucurbita pepo*).

Cultura cartofilor în Basarabia e fórte recentă, ea datéză de la apariţiunea coloniilor germane, carĭ aŭ adus şi prăsit acéstă folositóre plantă.

In ḑilele nóstre recolta cartofuluĭ în Basarabia se urcă la respectabila cifră de 2.200.000 pudurĭ pe an.

In partea nordică din Basarabia, în judeţele Hotin, Chişineŭ, Orheiŭ şi Soroca, există sate întregĭ carĭ fac anume cultura unei anumite plante leguminóse; uniĭ cultivă exclusiv cépă, alţiĭ usturoiŭ, anis, varză saŭ tutun.

---

(1) Скальковскій Оп. стат., v. II, p. 308.

La sudul Basarabieĭ, grădinăritul nu este aşà de rĕspândit, din causa climeĭ defavorabile pentru acéstă îndeletnicire; numaĭ Bulgariĭ şi Ruşiĭ se maĭ ocupă pe acolo cu ast-fel de cultură, şi cu ajutorul irigaţiuniĭ totuşĭ ajunge grădinăritul la resultate destul de satisfăcĕtóre. Preţul pentru productele de grădinărie variază în Basarabia după cum e recolta. In termin mediŭ aceste preţurı sunt următórele:

Un cetverti (baniţa mare) de morcovĭ. .	15—20 kopeicĭ
» de ridichĭ	15—20
100 castraveţĭ.	5—10 »
» verze	1 rubl.—1,50 kop.
Ocaua de cépă	3 — 4 kop.
100 harbujĭ (pepenĭ verḑĭ)	1 rubl. 50 kop.
Pudul de cartofĭ	40—20 kop.

Sfecla se cultivă fórte bine la nordul Basarabieĭ, producênd un fruct suculent compact; la sud, din contra, solul nu e priincios planteĭ, care cresce rĕŭ şi dă un product mediocru. *Tutunul* se cultivă mult în Basarabia; Acum douĕ-ḑecĭ anĭ acéstă cultură luase un avînt fórte mare, promiţĕnd ţĕriĭ într'un viitor apropiat belşug şi avuţie. Tutunurile din Basarabia câştigase renume în Rusia şi începură a concură cu tutunurile din Crimea şi Caucas. In aniĭ din urmă însă, comerciul tutunuluĭ căḑênd în mâna Evreilor, aceştia aŭ sleit forţele cultivatorilor şi cultura tutunuluĭ a decăḑut, ne maĭ putênd aduce ţĕranilor decât miseria.

Zasciuk, în cartea sa despre Basarabia (1), pretinde cum că tutunul a fost necunoscut locuitorilor acesteĭ ţĕrĭ până pe la 1612, când Hatmanul Cazacilor Petru Conaşevicĭ Sagaidacinĭ l'a adus din Constantinopole. Părerea luĭ Zasciuk e greşită; după dînsul ar eşì că Cazaciĭ, vecinĭ cu Moldoveniĭ, aŭ cunoscut întrebuinţarea tutunuluĭ înaintea Germanilor, pe când se scie că tutunul erà dejà introdus în Europa pe la 1570, când cultura acesteĭ plante în Anglia erà destul de rĕspândită. In Anglia tutunul a fost introdus din Virginia. Turciĭ n'aŭ început a cultivà tutunul decât pe la 1610, iar Germaniĭ pe la 1697. (2)

---

(1) Бессарабская Обл., *Zasciuk*, v. I, p. 257.

(2) *Raphling*.

Obiceiul de a fumà s'a rĕspândit în Europa, pretind unii, de către marinarĭ; apoĭ de la acéstă clasă de ómenĭ s'a introdus şi în alte clase. Firesce că acéstă părere e prea puţin întemeiată; obiceiul fumatuluĭ în Europa trebue să fie tot aşà de vechiŭ precum acest obiceiŭ e vechiŭ la popórele sĕlbatice şi semi-sĕlbatice din Asia şi Africa.

Cultura tutunuluĭ în Basarabia a progresat mult între aniĭ 1851—1856. Iată datele statistice privitóre la acéstă periódă în ceea ce privesce recolta anuală a tutunuluĭ basarabén:

In anul	1851	s'aŭ cules în Basarabia	25.000	pud. tutun.
» »	1852	» » » »	30.000	»
	1854	» » »	24.000	»
	1855	»	16 000	»
»	1856	» » »	56.000	»

In aniĭ 1882—1892, după dările de sémă publicate de către Comitetul central de statistică din Chişineŭ, cultura tutunuluĭ din Basarabia a decăḑut treptat. Din an în an se observă că suprafaţa cultivată cu tutun mereŭ se micşoréză şi, pe când altă dată suprafaţa pămîntuluĭ sub cultura tutunuluĭ nu erà decât de 543 deseatine (1), iar pe la 1856 ocupà un spaţiŭ de miĭ de deseatine, la 1882 acéstă suprafaţă ajunsese să îmbrăţişeze 13.000 deseatine, şi în anul 1890 s'a micşorat pànă la 2.000 deseatine, iar în anul 1892 erà dejà de 1.875. (2)

Causele carĭ aŭ făcut ca cultura tutunuluĭ să decaḑă în Basarabia, după părerea plantatorilor, sunt următórele: Proprietariĭ plantaţiunilor nicĭ odată nu s'aŭ hotărît a se dedà acesteĭ culturĭ într'un mod raţional, n'aŭ consimţit a întrebuinţà un óre-care capital, construind acaretele necesare, edificiĭ speciale pentru uscarea tutunuluĭ etc. Fără asemenea construcţiunĭ, este absolut cu neputinţă a se produce un tutun bun. Uscarea tutunuluĭ se face de obiceiŭ în clădirĭ destinate pentru alt cevà, precum de pildă în coşare, magasiĭ etc. A doua causă a decăderiĭ cultureĭ este că cu acéstă îndeletnicire maĭ cu sémă s'aŭ ocupat ţĕraniĭ, a căror stare economică miserabilă nu le permite a produce decât lucru prost. Cultura tutunuluĭ cere multă îngrijire şi muncă continuă; ţĕraniĭ nu pot să dea însă plantaţiunilor lor decât un timp mărginit, fiind siliţĭ a lăsà apoĭ tutunul semĕnat la voia întîmplărilor. Avĕnd mereŭ nevoe de parale, eĭ sunt siliţĭ a vinde produsul Evreilor, carĭ, folosindu-se de împrejurărĭ, cumpĕră pudul de tutun cu preţ de 2—2 ruble 50 kop. Firesce că în acest cas nu se maĭ caută calitatea, ci cantitatea.

---

(1) *Защукъ*, v. III, p. 258

(2) Ultima dare de sémă pentru anul 1894 arată dejà suprafaţa cultivată de 1.778 deseatine.

Ţĕranul din Basarabia, după ce culege tutunul, îl lasă puţin ca să fermenteze, iar apoĭ îl adună în *păpuşĭ*, înşirând frunza pe sfóră. Păpuşile se pun la umbră, ca să se usuce.

Iată şi întréga manipulaţiune ce se face cu acest produs fórte delicat.

Evreiĭ, primind tutunul în păpuşĭ, îl revînd în aceeaşĭ stare. Cumpĕrătoriĭ angrosiştĭ, adecă aceĭ carĭ cumpĕră tutun din a doua mână, îl asortéză dejà, lăsându-l să fermenteze puţin, apoĭ îl împachetéză şi îl pun sub presă. In pachete, presat, tutunul din Basarabia se exportéză la Cameniţa, Jitomir, Berdicev, Kiev şi Odesa, iar altă dată şi la Tulcea, Brăila şi Galaţĭ. In oraşele Rusieĭ meridionale tutunul intrà în fabricĭ, de unde eşià asortat, tăiat saŭ nu, în consumaţiune. Unele calităţĭ superióre se vindeaŭ în Rusia drept tutun turcesc.

Inaintea înfiinţăriĭ monopoluluĭ tutunurilor în România, tutunul din Basarabia, fabricat la Odesa, intrà la noĭ sub eticheta adevĕratuluĭ tutun turcesc.

Pe aceste vremurĭ fericite plantatoriĭ de tutun din Basarabia câştigaŭ multe parale şi se dedaŭ cu bucurie cultureĭ tutunuluĭ. Pe la 1861—67 Principele C. Cantacuzino, d-niĭ Inglezi, Pavel Leonard, Dicescu şi alţĭ proprietarĭ marĭ, semĕnaŭ tutun turcesc şi-l vindeaŭ cu preţ de 10—18 ruble pudul; tutunurile luĭ Inglezi se plătiaŭ şi cu 35 ruble pudul. (1)

Cultura intensivă a tutunuluĭ în Basarabia s'a făcut pe la 1856—57 şi a durat până pe la 1870—76, iar de atuncĭ a început să decadă.

Maĭ cu sémă se ocupă cu cultura tutunuluĭ poporaţiunea agricolă din judeţele Orheiŭ, Chişineŭ şi Hotin, precum şi din unele părţĭ ale judeţuluĭ Soroca.

---

(1) Журналъ Минист. Государ, Имущ. 1859—1860.

In acest din urmă judeţ, tutunul din ocolul Ţipilă şi-a câştigat un renume deosebit. Ocolul acesta pe la 1860—67 produceà peste 100 miĭ de pudurĭ tutun pe an, ocupând braţele a 5.728 lucrătorĭ, şi anume câte opt cultivatorĭ pe deseatina de plantaţiune.

In judeţul Soroca, unde şi până acum e centrul principal al daraverilor de tutun, oraşul Soroca se ocupă mult cu asortarea şi a doua împachetare a tutunuluĭ: acì se desface *păpuşa* confecţionată de cultivator şi se reface păpuşa nouă. La Soroca aprópe întrégă poporaţiune evreéscă, cu mic şi mare, lucréză ḑiua şi nóptea la asortarea tutunuluĭ; cerdacurile şi hambarele sunt pline de tutun, cumpĕrat pe preţ de nimic de pe la ţĕraniĭ megiaşĭ. Iată ce scrie despre acésta un martor ocular: (1)

«Tóte daraverile privitóre la comerciul cu tutun s'aŭ transformat în Basarabia într'un gróznic flagel pentru ţĕranĭ. Ţĕranul moldovén, avĕnd nevoe de parale, se împrumută pe la Evreiĭ din oraş, sperând a achità datoria cu ajutorul recolteĭ tutunuluĭ. Imprumutul se contractéză la oraş în vizunia unuĭ avocat. Terminul achităriĭ poliţeĭ Evreul îl fixéză neapĕrat pe la August, când se face recolta tutunuluĭ. Odată terminul sosit, Evreul apare în sat cu titlurĭ executoriĭ şi ridică tutunul pe un preţ de nimic. Cu acest sistem Evreiĭ aŭ isbutit să-şĭ aproprieze munca ţĕranilor pe timp de 5—8 anĭ de ḑile.»

Un alt scriitor rus, vorbind despre decăderea cultureĭ tutunuluĭ în Basarabia, scrie în acéstă privinţă următórele: (2)

«Industria tutunuluĭ, după ce nu maĭ folosesce întru nimic ţĕranuluĭ, de óre-ce l'a robit la Evreĭ, maĭ are şi o înrîurire fórte vătĕmătóre asupra agricultureĭ în genere. Intinderea treptată a cultureĭ tutunuluĭ a răpit altă dată multe braţe de la munca câmpuluĭ; unele sate aŭ părăsit cu desăvîrşire agricultura, aşà că nu maĭ semĕnaŭ nicĭ chiar porumb pentru hrană, nădăjduind ca să cumpere cele necesare pentru existenţă cu paralele de pe tutun.

---

(1) Одесскій Вѣстникъ, No. 140—141.

(2) Бессараб. Вѣдомости, 1889, No. 28

«Proprietariĭ şi arendaşiĭ, lipsiţĭ de braţe, fură nevoiţĭ a micşorà întinderea semĕnăturilor; prin oraşe chiar, amploiaţiĭ şi locuitoriĭ în genere cu greŭ îşĭ găsiaŭ slugĭ, şi chiar breslele indispensabile îşĭ vĕḑură atelierele golite de calfe şi ucenicĭ. Acéstă perturbaţiune în relaţiunile economice n'a putut durà mult, cu atât maĭ mult că din exploataţiunea tutunuluĭ nu se folosiră decât Evreiĭ. După un timp óre-care, ţĕrănimea, sleită şi sărăcită, încet cu încetul s'a lăsat de cultura tutunuluĭ şi în ḑilele nóstre cultura acesteĭ plante a decăḑut cu desăvîrşire.»

Faţă cu acéstă stare de lucrurĭ, guvernul rusesc a creḑut de cuviinţă să vie în ajutor cultureĭ tutunuluĭ, cu atât maĭ mult că tutunurile din Basarabia câştigaseră un renume în Rusia. Pentru acest scop şcóla de agricultură din Chişineŭ creă o pepinieră pentru aclimatisarea maĭ multor specii de tutun. De altă parte Departamentul de Agricultură din Petersburg a înfiinţat importaţiunea permanentă a seminţelor de tutun din Havana, Virginia, Mariland, Turcia şi Persia; acest departament, printr'o circulară datată încă de la 1860, a anunţat pe cultivatorĭ că distribuesce gratuit sĕmînţă de tutun. In Basarabia, în curgere de 5 anĭ, s'a distribuit sĕmînţă pentru semĕnarea a 11.520 deseatine şi, împreună cu seminţa, Departamentul de Agricultură, cu ajutorul poliţieĭ, a rĕspândit şi o broşură ruséscă privitóre la cultura tutunuluĭ. S'aŭ maĭ luat apoĭ disposiţiunĭ privitóre la Evreiĭ carĭ cumpĕră tutun de la ţĕranĭ, interḑicêndu-le visitarea satelor fără un răvaş de drum liberat într'adins. S'a trimis la Cuba un agronom specialist pentru a studià cultura tutunuluĭ.

Tóte aceste disposiţiunĭ bune n'aŭ adus nicĭ un resultat folositor; ţĕraniĭ din Basarabia, necunoscênd bóbă rusesce, n'aŭ cetit broşura privitóre la tutun; iar Evreiĭ, cu ajutorul miteĭ, aŭ isbutit a face ca tóte disposiţiunile privitóre la camătă să zacă în cartónele cancelariilor.

După darea de sémă a Departamentuluĭ de Agricultură, recolta tutunuluĭ în Basarabia pentru ceĭ treĭ anĭ din urmă a fost următórea:

	1893	Specii	1894	Specii	1895	Specii
Basarabia.	120.000 pud.	18	104.000 pud.	23	83.000 pud.	18
Rusia . .	4.957.707 pud.	48	4.130.246 pud.	—	3.918.349 pud.	—

Tabela acésta arată perfect ce rol puţin însemnat jócă acum Basarabia în producţiunea generală a tutunurilor carĭ se consumă în Rusia.

Pomicultura e o îndeletnicire fórte veche a locuitorilor din Basarabia. La nord până la Chişineŭ se cultivă mult prunele (perje), din carĭ însă nu se fabrică ţuică, ci prunele, uscându-se, intră în comerţ sub forma de aliment sănătos; se maĭ cultivă apoĭ *mere domnescĭ* şi un alt soiŭ numit *ţigancă*.

In judeţul Hotin grădinile cu pomĭ încunjură nu numaĭ curţile boerilor, ci fie-care căsuţă saŭ colibă ţărănéscă.

La sud, coloniştiĭ Bulgarĭ aŭ imitat pe Românĭ în acéstă privinţă şi cultivă asemenea câte-va speciĭ de pomĭ. Dar în acéstă parte a Basarabieĭ, clima şi solul nu sunt tocmaĭ propice pentru pomicultură.

La nord grădinile cu pomĭ sunt bine întreţinute şi aduc un óre-care venit; aceste grădinĭ în general aŭ fost instalate pe pămîntul proprietarilor de moşiĭ, dar după o lege analogă cu legea nóstră privitóre la rĕscumpĕrarea embaticuluĭ, s'aŭ rĕscumpĕrat acum şi sunt proprietate ţĕrănéscă. Dispoziţiunea privitóre la rĕscumpĕrarea embaticuluĭ datéză în Basarabia de la 24 Novembre 1834, şi legea în acéstă privinţă a fost redactată în următorul mod laconic: «Grădinile cu pomĭ şi viile ţĕranilor stabilite pe pămîntul proprietarilor de moşiĭ sunt şi rĕmân proprietatea ţĕranilor, carĭ pot să le vînḑă, avĕnd în casul acesta dreptul de rĕscumpĕrare în prima linie proprietarul moşieĭ. Preţul rĕscumpĕrăriĭ se stabilesce de comisiune.»

Grădinile cele maĭ bune şi vaste sunt aşezate pe malurile rîurilor **Prut,** Reut, Nistru şi Bîcu. Cele maĭ renumite altă **dată** aŭ fost ale luĭ Rosetti (cumpĕrate apoĭ de Inglezi), Dim. Balş (acum distruse), Galli, Ghenu, ale Principeseĭ Sturdza, a bĕtrânuluĭ C. Casimir, a luĭ Românencu etc.

In tótă Basarabia se numĕră peste 27.000 grădinĭ cu pomĭ, ceea ce dă în termin mediŭ câte 12 grădinĭ pe sat. Bulgariĭ şi coloniştiĭ Germanĭ posedă peste 1.500 grădinĭ.

Din tóte aceste grădinĭ, fórte puţine sunt întreţinute bine, şi aceste din urmă se află în judeţele Hotin, Soroca şi lângă Akkerman, Chişineŭ şi Bender; restul sunt propriŭ ḑis nisce liveḑĭ de prunĭ, cireşĭ, vişinĭ şi merĭ.

Adese-orĭ viile aŭ în mijlocul lor nucĭ marĭ şi alţĭ arborĭ, a căror umbră vatĕmă viţa.

Orĭ-cât de rĕŭ întreţinute sunt aceste grădinĭ, totuşĭ rodul lor dă óre-care venit; merele şi prunele din Basarabia se exportéză în cantităţĭ marĭ în guvernămîntul Herson, unde prunele se usucă şi în acéstă stare intră în consumaţiune. In guvernămîntul Herson, dincolo de Nistru, se află satul rutenesc Maiachi, unde se concentréză exportul merelor şi al prunelor din Basarabia. La sud, anume în Bugéc, mână în mână cu pomicultura merge silvicultura. Acolo, aprópe în fiecare grădină cu pomĭ roditorĭ se cultivă şi diferite speciĭ de arborĭ. In acéstă privinţă merită a fi menţionată superba altă dată pepinieră din satul Manzăr, a Principeseĭ Gagarin, fosta Comitesă Edling, născută Sturdza. Există acum pepiniere maĭ mult saŭ maĭ puţin bine întreţinute şi la alţĭ marĭ proprietarĭ, iar coloniştiĭ Bulgarĭ şi Germanĭ îngrijesc mult în grădinile lor fel de fel de arborĭ, fără însă a isbutĭ să cultive într'un mod serios pepinierele lor.

După dările de sémă oficiale, proprietariĭ marĭ şi ţĕraniĭ din Basarabia posedă în ḑilele nóstre în Basarabia peste 25.000 grădinĭ cu pomĭ. Aceste grădinĭ sunt împărţite prin judeţe în următorul mod:

In judeţul	*Chişineŭ*	159	grădinĭ la proprietarĭ	şi	4.290	la ţĕranĭ
»	*Bender*	110	» »	»	1.173	» »
»	*Bălţĭ*	180	» »	»	600	» »
»	*Orheiŭ*	324	» »	»	4.901	» »
»	*Hotin*	228	» »	»	4.881	» »
»	*Soroca*	232	» »	»	1.161	» »
»	*Akkerman*	17	» »	»	700	» »
»	*Ismail*	23	» »	»	495	» »

In acest numĕr nu intră grădinile publice şi cele de pe domeniile statuluĭ, precum şi cele mănăstirescĭ.

In tóte aceste grădinĭ se află, după arătările statisticeĭ oficiale rusescĭ, 2.391.843 pomĭ roditorĭ, 4.144 duḑĭ şi peste 3.000.000 arborĭ de alte specĭĭ. (1)

Iată acum şi preţul fructelor pe pieţele Basarabieĭ pentru speciile cele maĭ rĕspândite :

FELUL FRUCTELOR	1892	1893	1894	1895
Preţul pe pud în ruble şi kopeicĭ.				
Cireşe	—.60	1.—	1.—	1,75
Vişine	—.50	1,25	2.—	1,75
Zarzăre	—.40	—	—	—
Caise	2.—	2.—	1.—	1.—
Persicĭ	2,50	4.—	3.—	3.—
Prune negre. . .	—.30	—.75	—.75	—
Pere.	—.80	1.—	—.75	—.80
Mere.	—.60	1,40	1.—	1,20
Chizil	—.30—40	—.30—40	—	—
Gutuĭ	—	5.—	4.—	5,50
Nucĭ (câte 1.000)	—	2.—	1,50	1,50
Strugurĭ	—.80	—.75	—.80	1.—
Fragĭ	2,75	3,40	4,75	5,20

Dintre grădinile publice din Basarabia, cele maĭ spaţióse şi bine întreţinute sunt : grădina publică din Chişineŭ (Cazeni sad.), grădina publică din Akkerman şi frumósa grădină din Bolgrad, precum şi grădina Calmutsky din Bălţĭ.

Viticultura. Românĭĭ de dincolo de Prut fórte de mult se ocupă cu cultura viţeĭ. Dintr'o scriere privitóre la viticultura în Basarabia, a d-luĭ Keppen, membru al Academieĭ din St.-Petersburg, precum şi din alte scrierĭ (1), resultă că viţa a fost adusă în Basarabia de Genovesĭ, carĭ aŭ sădit viţa acì în acelaşĭ timp când aŭ sădit-o şi în Crimea.

---

(1) Опытъ стат. опис. Нов. Края t., II. p. 223.

(1) Записки Им. Общ. сельскаго Хозяйства *Кепенъ.*, 1843. N. I. *Памятная Книжка Бессараб. Денккингъ.* 1862., *Kraschewsky* in *Wspómnenie Budjaku.*

(2) *Путешествіе въ землю Буджакскихъ татаръ*, 1768, p. 195, de *Клементъ* (traducţiune tipărită la 1783, St.-Petersburg)

Se constată asemenea din nisce chrisóve ale Hanilor tătărescĭ din secolul XIV, că dejà în acest secol ţĕranii aşezaţi pe malurile Nistruluĭ aveaŭ *tapiĭ* asupra viilor lor; în secolul XVIII viile din Bugéc aparţineaŭ Tătarilor şi Clemant, în descrierea călĕtorieĭ sale prin aceste locurĭ, ḑice în acéstă privinţă, că «strugurii sunt fórte dulcĭ şi sunt mulţi, dar nu sunt lăsaţĭ ca să se cócă bine, şi de aceea tocmaĭ vinul e acru».

Intr'un memoriŭ al ColoneluluĬ Cornilovicĭ se scrie că, pe la 1808—1810, la sudul ţĕriĭ, pe lângă Akkerman, de-alungul Nistruluĭ şi Prutuluĭ, existaŭ peste 1.994 de viĭ, carĭ tóte aparţineaŭ Românilor, după *tapiile* făcute pe numele unor Turcĭ. Guvernul rus a resolvat cestiunea privitóre la aceste proprietăţĭ parte în folosul poporaţiuniĭ indigene, parte în folosul statuluĭ, declarând tóte viile asupra cărora nu existaŭ *tapiĭ* proprietatea statuluĭ. (1) Firesce că într'un timp fórte scurt tóte aceste viĭ, declarate de proprietatea statuluĭ, s'aŭ pustiit şi aŭ perit.

După datele statisticeĭ oficiale, la 1819 maĭ existaŭ în Basarabia peste 665 viĭ de ale statuluĭ şi 1.332 viĭ particulare, în carĭ se făceà vin alb şi negru:

In viile statuluĭ . . . . . . 6.588 vedre
» » particulare 40.606

Acéstă cantitate de vin, arătată de Colonelul Cornilovicĭ în memoriul sĕŭ, de sigur că este greşită. Dînsul scrie în acéstă privinţă următórele:

«Afară de vinul care se exportă în oraşele Ovidiopol, Tiraspol, Odesa, media vinuluĭ cules anual trebue să fie ca de 60.000 vedre. Parte din acest vin se consumă pe loc, parte trece numaĭ în Rusia. Vinul cel maĭ bun se face lângă Akkerman şi, dacă ar fi îngrijit maĭ bine, ar fi şi maĭ bun. Vadra de vin din Akkerman se vinde cu 3—6 ruble hârtie (acésta la 1820), iar preţul vinuluĭ din alte locurĭ este de 2—6 leĭ vadra.» (2)

---

(1) In archiva din Iaşĭ există un numĕr mare de dosare rusescĭ privitóre la viile dimprejurul Ismailuluĭ (Tucĭcov), pentru carĭ locuitorii se judecaŭ cu statul. Dosarele acestea datează de la 1816 -22.

(2) Памят. книж. пол. *Корниловича.*

La 1829, după propunerea *Ober-forschtmeister*-uluĭ Comitele Paravicini, viile statuluĭ aŭ fost vîndute pentru suma de 120.000 ruble (asignațĭ) şi aŭ trecut în mânile particularilor. Cea maĭ mare parte aŭ fost cumpĕrate de cinovniciĭ ruşĭ pe un preț de nimic.

Viile particulare pe aceste timpurĭ eraŭ într'o stare înflorităre, ceea ce arată că starea economică a Basarabieĭ în momentul anexăriĭ sale de către Rusia a fost fórte bună, decĭ în zadar istoriciĭ oficioşĭ ruşĭ se căznesc a dovedì contrariul. Memoriile şefilor armateĭ rusescĭ constată în unanimitate că armatele ruse, trecênd Nistrul, aŭ găsit pretutindenea belşug şi abundență în bucate şi furagiŭ, pe carĭ le aŭ rechisiționat. Afară de numerósele viĭ de lângă Bender, de-alungul Nistruluĭ şi Prutuluĭ, coloniştiĭ Bulgarĭ, Armenĭ, Tătarĭ şi moşieriĭ, precum şi mănăstirile, posedaŭ numeróse viĭ. In apropiere de Chişineŭ, precum şi în părțile Basarabieĭ de mijloc, viile produceaŭ în genere vin bun, din care maĭ cu sémă erà vestit vinul din viile de-alungul Icheluluĭ, precum şi vinurile mănăstirescĭ. (1)

Starea actuală a viticultureĭ. După un calcul aproximativ există acum în Basarabia cel puțin peste 25.000 de viĭ, carĭ produc anual în termin mediŭ de la 2.500.000 până la 3.000.000 vedre de vin. (2)

De-alungul rîuluĭ Prut, pe lângă Sculenĭ, de-alungul Nistruluĭ până la Akkerman, aprópe nu există sat fără viĭ, iar unele sate se bucură de un produs anual de peste 50.000 vedre; aşà de pildă la Fălescĭ, tîrguşor care a aparținut familieĭ Balş, proprietarul ridicà altă dată ca dijmă peste 5.000 vedre.

Din datele statisticeĭ oficiale, acum treĭ-ḑecĭ de anĭ produsul vinuluĭ din Basarabia erà următorul:

	Vedre
1851	3.000 000
1852	2.700.000
1853	2.650.000

---

(1) Articolul *Viticultura în Basarabia*, Calendar din anul 1837. Se menționéză că în acest an existaŭ in jud. Bender şi Akkerman 50 viĭ de ale statuluĭ, 462 viĭ mănăstirescĭ şi 12.500 viĭ particulare, carĭ produceaŭ anual peste 700—800.000 vedre vin.

(2) Журналъ. Минист. Государ. Имущ. 1861—1871. Бессар. Календарь 1891.

	Vedre
1855	1.960.000
1856	1.030.000
1857	1.700.000

După acéstă treptată decădere a producţiuniĭ, viticultura începù iarăşĭ să progreseze, precum ne arată următórea tabelă:

	Vedre
1875	5.800.000
1876	5.100.000
1877	6.300.000
1878	6.700.000
1879	5.800.000

De acì înainte începe iarăşĭ regresul, datorat de o parte şi filoxereĭ, care începù a bântuì în Basarabia. Iată produsul total al anilor din ultima decenie:

	Vedre
1890	2.700.000
1891	3.800.000
1892	3.700.000
1893	4.000.000

La sudul Basarabieĭ, în cele treĭ judeţe anexate de Rusia pe temeiul Tractatuluĭ din Berlin, viile se cultivă pe lângă Chilia şi Ismail, iar produsul total a acestor viĭ se urcă la 300.000 vedre. La Ismail acum e sediul Comitetuluĭ filoxeric din Basarabia. (1)

Producţiunea vinuluĭ în Basarabia se împarte după localităţĭ în următorul mod:

	Vedre	
	de la	până la
Pe Prut	450 000	600.000
Pe Nistru	300.000	400.000
Jud. Chişineŭ	4.350.000	4.400.000
Nordul Basarabieĭ	2.400.000	2.450.000

---

(1) Comitetul acesta are în fruntea sa oamenĭ erudiţĭ în acéstă ramură, ca d-niĭ Recalo, Crasilnicoff şi alţiĭ.

	Vedre de la	până la
Basarabia de mijloc . . .	2.70.000—	2.80.000
Coloniile germane	300.000—	500 000
. bulgare	200.000—	300.000
Jud. Akkerman	270.000—	450.000

Modul de a cultivà vița desparte Basarabia în două regiuni (2): Unele din viĭ, cu tăietura scurtă, precum se taie şi la noĭ, posedă peste 5—7.500 buturugĭ pe deseatină de suprafață (aprópe 4 pogóne). Acest fel de cultură se practică pe lângă Akkerman şi Bender; asemenea şi în sudul Basarabieĭ, din causa lipseĭ de haracĭ, fie-care buturugă, pentru a fi menținută vertical, se légă cu o viță maĭ lungăréță şi apoĭ trece la altă buturugă vecină, cu care se légă a doua óră. Viile ast-fel cultivate nu produc pe deseatină maĭ mult de 400 vedre vin şi prețul vinuluĭ nu se urcă peste 75 kop. orĭ 1 rublă vadra. Alt mod de a cultivà, numit modul moldovenesc, constă în a nu lăsà pe fie-care buturugă maĭ mult de 10—15 vițe lungărețe, carĭ se légă pe maĭ mulțĭ haracĭ, înfipțĭ circular împrejurul centruluĭ planteĭ. Viile cultivate în acest mod aŭ câte 1.200 rădăcinĭ pe deseatină şi produc anual 500—700 vedre vin cam mediocru, acru şi al căruĭ preț nu se urcă maĭ sus de 25—75 kopeicĭ vadra pe loc. In viile cultivate moldovenesce adese-orĭ se pot vedé butucĭ vechĭ, carĭ daŭ câte 5—6 vedre vin fie-care. Posițiunea vieĭ, cósta de dél saŭ vale, direcțiunea spre rĕsărit saŭ apus, méḑăḑi saŭ méḑă-nópte, calitatea soluluĭ, firesce că ridică saŭ scad valórea vieĭ. Cele maĭ bune vinurĭ din Basarabia se fac lângă Akkerman, şi anume în următórele locurĭ: lângă satele *Şaba*, *Carmaz*, *Purcara*, *Ciuburcea*; lângă Chişineŭ, pe lângă *Malina*, *Varzaresci*, mănăstirea Hârjauca, Herbovĕț, *Lăpuşna*, *Hidighiş*, *Truşanĭ* etc. Asemenea sunt multe viĭ bine situate de-alungul Prutuluĭ.

Dar orĭ-cum, județul Akkerman produce cele maĭ bune vinurĭ din Basarabia.

Lipsa uneĭ zone vinicole în Rusia — care nu posedă localitățĭ vinicole decât în țĕrile cucerite pe câmpul maĭ mult diplomatic decât de răsboiŭ, precum sunt Caucasul, Crimea și Basarabia,— face ca vinurile din Basarabia să aibă un debușeŭ mare pe piețele Imperiuluĭ Rus. Rusia bea vinurĭ falsificate; dar și pentru aceste vinurĭ, în afară de esențe, trebue totușĭ o picătură măcar de vin natural. Vinul negru din județul Akkerman se vinde la Odesa drept adevĕrat *Bordeaux* și se plătesce cu 4—8 ruble vadra. La Moscva, din aceste vinurĭ se fabrică Sauterne, șampanie și vinurĭ de Rhin. După analisa vinurilor ce se culeg în Imperiul Rus, vinurile din Basarabia (după tărie) sunt clasate în următorul mod:

---

(2) *Viticultura în Novo-Rusia* de C. Tardan.

Vinurile din Crimea	
Negre . . .	$10_7\%$—$14_8\%$
Albe	$11_9\%$ $16_9\%$
Dulcĭ	$10_5\%$—$15_5\%$

Vinurĭ din Basarabia	
Negre	$10_6\%$—$11_5\%$
Albe	$11_9\%$ $12_4\%$

Vinurĭ de Don	
Negre (Țimleansc) . .	$8_0\%$
Alb de (Don)	$9_8\%$

Vinurĭ de Caucas	
Negru(Cachetin)	$9_3\%$—$14_9\%$
Alb	$11_6\%$—$14_5\%$
Negru(Chizlear)	$10_1\%$—$14_6\%$

In Basarabia se cultivă următórele specii de viță: *mușcat negru* și alb; *Isabelle*, cu gust de zmeură, de colóre négră; *Tocai* cu bob mare; *la bonne rousette*, dă vin de o colóre rosă; *negru afundat*, cu bob mărunt, cója grósă; *les doigts des dames*, cu bob lungăreț diafan; *pómă-córnă*, cu bob mare; *pómă-tivda* saŭ *póma feteĭ*, cu bob mărunt, alb, fórte dulce; *mușcat de Crimea; póma epureluĭ*, mărunt negru; *pómă păsăréscă*, mărunt alb; *pómă de Țarigrad*, verde bob, cójă grósă; *țița-capreĭ*, verde deschis, lungăreț; *Risling; Alvarnĭ* (le traminer); *Screcsia* (malvoisie); *Bordeaux; Ochiul-Bouluĭ, Madjorcă, Tămâiósă, Flega, Ciauș, Parmac-Usum, Pómă-de-Akkerman.*

Așà dar viticultura în Basarabia este, incontestabil, una din ramurele de căpetenie ale agriculturei. Comerciul vinuluĭ, precum vom vedé în capitolul privitor la acéstă producțiune, aduce folóse însemnate locuitorilor și vinurile din Basarabia, carĭ până dĕunădĭ nu se vindeaŭ decât pe piețele Rusieĭ, acum încep a se exportà și în Europa. Așà de pildă în aniĭ 1891—93 vinurile din Basarabia aŭ ajuns să se vîndă în

Francia, şi la ultima exposiţiune naţională din Bucurescĭ, organisată de societăţile nóstre cooperative, unele vinurĭ din Basarabia aŭ fost bine apreciate.

Acest isvor de avuţie se află însă acum ameninţat de filoxeră. Grózniсul parasit a apărut pentru întâia dată în judeţul Orheiŭ în viile din satul Teleşeva ale d-luĭ I. V. Cristi. Descoperirea lugubră a fost făcută de către entomologul A. Poghibcu, care a dovedit cum că filoxera a fost adusă acĭ din Erfurt, de unde proprietarul şi-a importat pe la 1886 nisce viţe decorative. Curiósă coincidenţă! Familia Cristi este una din acele familiĭ vechĭ boerescĭ, carĭ, rusificându-se, aŭ devenit în Basarabia maĭ ruse decât Muscaliĭ, ura lor în contra elementuluĭ indigen al ţěriĭ este cunoscută în Basarabia; a trebuit deci ca tocmaĭ pe moşia uneĭ atare familiĭ boerescĭ să-şĭ facă cuibul un parasit grózniс, menit a aduce nenorocirea ţěriĭ întregĭ!

Din Teleşeva filoxera în curînd s'a întins peste întrégă Basarabia, pentru că din via luĭ Cristi se cumpěraŭ mereŭ vlăstare tinere de rěsad. In curînd după acésta existenţa filoxereĭ s'a constatat într'un mod oficial.

Societatea basarabénă a agricultorilor (бессарабское общ. сельскихъ хозяевъ), vestită de apariţiunea grózniculuĭ parasit, a fost imediat convocată de preşedintele sěŭ, d-l C. V. Leonard, care a recomandat societăţiĭ patru persóne pentru a formà o comisiune filoxerică. Aceştĭ patru aŭ fost d-niĭ C. D. Kiriac, I. V. Cristi, P. E. Leonard şi Neruceff. Comisiunea, alcătuindu-se, a ales de experţĭ pe A. Covalevsky, profesor de Universitate, şi pe Generalul Raewsky, preşedintele comisiuniĭ filoxerice din Caucas. Aceştĭ domnĭ aŭ elaborat un regulament privitor la combaterea flageluluĭ. Ca metodă pentru a vindecà rěul s'a admis mijlocul drastic: distrugerea viilor atacate de filoxeră, iar pentru despăgubirea proprietarilor s'a admis asigurarea mutuală a viilor. Pentru acest din urmă scop, societatea agricolă a votat un imposit de 20—40 kopeicĭ pe deseatina de vie, admiţěnd preţul de asigurare pentru deseatina de vie distrusă de la 200 până la 400 ruble hârtie.

Mulţumită měsurilor energice de o parte, iar de altă parte mulţumită activĭtăţiĭ competente a ómenilor chemaţĭ de a se luptà cu filoxera, precum aŭ fost d-niĭ Recalo, Braga

Crasilnicoff, etc. cercul atins de parasit s'a putut circumscrie, așă că răspândirea grózniculuĭ flagel este orĭ-cum zădărnicită.

Afară însă de filoxeră maĭ există în Basarabia și o altă bólă a vieĭ, anume *mildew*. Se scie că acéstă bólă a vițeĭ s'a adus pe la 1878 din America, iar pe la 1881 mildewul a fost dejà descoperit prin viile Peninsuleĭ Balcanice. In anul 1885 entomologul Crasilnicoff a constatat pentru întâia dată existența mildewuluĭ în viile de lângă Leova în Basarabia. In curînd după acéstă descoperire, existența mildewuluĭ s'a constatat aprópe în tóte viile Basarabieĭ. Mildewul, vătămând vița, paraliséză planta într'atât în cât nu numaĭ că micșoréză cantitatea vinuluĭ cules, dar și influențéză asupra calitățiĭ sale; când bóla acésta atacă numaĭ frunzișul vițeĭ, și atuncĭ dejà se simte înrîurirea sa vătămătóre asupra organismuluĭ întregeĭ plante; iar când mildewul a atacat vița în timpul cóceriĭ strugurilor, atuncĭ bóbele strugurilor nu se desvoltă și sucul lor lipsesce de zahăr. Acésta din causă că parasitul vegetal, atacând frunzele planteĭ, îngreuiază respirațiunea sa și prin urmare opresce înmagasinarea carbonatuluĭ. Sucul strugurilor e lipsit prin urmare de ingredientul care e basa zahăruluĭ. De aceea tocmaĭ viile atacate de mildew daŭ un vin acru și de o calitate inferióră. Chiar vinurile superióre provenite din viile bolnave de mildew perd buchetul și în general valórea lor.

Orĭ-cum însă, mildewul nu e așà de periculos pentru viță ca filoxera. In Basarabia combaterea mildewuluĭ se face în următorul mod: se întrebuințéză un anume medicament, datorat d-luĭ E. D. Recalo și care constă într'un lichid compus din 2½ livre de *cuprum sulfuricum* disolvate în 4 livre de apă caldă. Acéstă *porțiune* se amestecă apoĭ cu 17 vedre de apă și servesce pentru vindecarea a patru pogóne de vie. Cantitatea de 17 vedre costă 1 rublă 55 kopeicĭ, iar pentru aplicarea medicamentuluĭ se întrebuințéză munca unuĭ singur om.

Vindecarea vițeĭ se face de patru orĭ pe an, începênd cu luna Maiŭ, și aplicarea medicamentuluĭ prin stropitóre se practică pe timp uscat și lin.

Stîrpirea mildewuluĭ se practică în Basarabia numaĭ de către proprietariĭ marĭ, țĕraniĭ încă nu s'aŭ convins că bóla acésta se datoresce uneĭ ciupercĭ parasite, ci cred că viile lor sufĕr de un fel de «cĕţă négră». Acéstă părere greşită nu s'a putut combate, din causă că cuvîntul tipărit nu rĕsbesce în Basarabia printre ţĕranĭ şi, chiar dacă ar fi rĕsbit, eĭ necunoscĕnd limba ruséscă, orĭ-ce broşură saŭ carte în acéstă limbă e pentru dînşiĭ ca şi limba păsăréscă. Comisiunea filoxerică s'a încercat a rĕspândì printre ţĕranĭ nisce broşurĭ privitóre la mildew, dar tóte aceste broşurĭ rusescĭ aŭ fost întrebuinţate pentru ţigărĭ, drept foiţă.

Sericicultura. Cultura vermilor de mătase este puţin rĕspândită printre ţĕraniĭ Românĭ, Rutenĭ şi Bulgarĭ din Basarabia. Cu acéstă îndeletnicire se ocupă în special poporaţiunea femeiască din judeţele Bălţĭ, Soroca, Orheiŭ, precum şi alocurea prin coloniile din sudul ţĕriĭ.

Sericicultura este o ocupaţiune destul de veche a ţĕrănimiĭ basarabene, şi borangicul intrà altă dată ca o stofă indispensabilă pentru îmbrăcămintea femeiască. De la Românĭ borangicul s'a rĕspândit şi printre Rutenĭ. Turciĭ de lângă Akkerman de mult dejà se îndeletniciaŭ cu crescerea duḑilor, carĭ s'aŭ conservat şi până acum in sudul Basarabieĭ. Fructul negru al duḑilor viticultoriĭ de pe acolo aŭ obiceiŭ de a-l culege şi de a-l presà apoĭ împreună cu struguriĭ negriĭ, pentru a da vinuluĭ o colóre maĭ închisă.

Sericicultura în Basarabia în ḑilele nóstre e în deplină decadenţă; asemenea şi plantaţiunile duḑilor, lăsate în voia întîmplărilor, deper şi dispar. Confecţionarea borangiculuĭ acum patru-ḑecĭ de anĭ, după statistica oficială, erà următórea: (1)

La 1850	s'a cules borangic	1.400	livre
1851	»	1.121	»
1852		500	»
1853	»	300	»
1855		250	»

In anul 1877 s'aŭ cules abia 10½ pudurĭ de mătase, şi anume lângă Chişineŭ şi Akkerman, precum şi în coloniile bulgare. (2)

In ḑilele nóstre maĭ există lângă Ismail şi Chilia grădinĭ frumóse cu duḑĭ şi, după spusele unora, în sudul Basarabieĭ sunt cel puţin 50.000 de copacĭ de acéstă specie. Cu tóte acestea fabricarea borangiculuĭ este părăsită atât de coloniştĭ, cât şi de Românĭ. O baniţă de gogoşĭ de mătase se vinde în Basarabia cu 3—4,50 ruble, iar dintr'o baniţă se torc 70—90 *solotnicĭ*, adecă 280—360 grame mătăse. (1) Pentru un kilogram de aţă de mătase se plătesc 20 ruble. Ţĕrancele însă nu fac comerciŭ cu borangic, ci îl confecţionéză pentru trebuinţele caseĭ.

---

(1) Articolul d-luĭ *Denging*, *Журн. Минист. Государ. Имущ.*, No. 7, 1855.
(2) *Новоросiйскiй Календарь*, 1897.

Cultura plantelor manufacturale şi medicamentóse. Clima Basarabieĭ e favorabilă pentru cultura maĭ multor plante fofositóre manufactureĭ şi drogherieĭ, dar poporaţiunea agricolă, sărăcită de starea actuală a lucrurilor, nu se ocupă decât cu munca agricolă circumscrisă în cercul îngust al exploataţiuniĭ unuĭ numĕr fórte restrîns de plante.

Din plantele *uleióse*, la nordul Basarabieĭ se cultivă *inul*, maĭ cu sémă pentru aţa de pânză. In Bugéc *inul* se sémĕnă la câmp, dar adese-orĭ se înăbuşe cu buruienĭ şi, din causa lipseĭ de braţe, se cosesce, ceea ce dă un produs fórte mediocru. Cu tóte acestea recolta dă adese-orĭ 16 : 1 şi acum câţĭ-va anĭ proprietariĭ maĭ semĕnaŭ lanurĭ întinse de in pentru sĕmînţă, care se exportă prin Odesa.

Cànepa se cultivă asemenea în proporţiunĭ fórte micĭ.

Macul se sémĕnă în grădinĭ, pe lângă prisăcĭ, maĭ cu sémă de Rutenĭ. Recolta maculuĭ e fórte bună tot-deauna.

In general, atât *inul*, cât şi *cânepa*, în Basarabia, se cultivă acum numaĭ pentru trebuinţele casnice. După dările de sémă pentru aniĭ 1890—93, din Basarabia s'a exportat la Odesa următórea cantitate de sĕmînţă de *in*:

1890	15.000 pud.
1891	17.000
1892	23.000
1893	17.500

Iar firele de in şi cànepă nu se exportă de loc, fiind întrebuinţate pe loc pentru trebuinţele interne. In economia generală a Imperiuluĭ Rus, în acéstă privinţă Basarabia nu jócă absolut nicĭ un rol, căcĭ Rusia în anii arătaţĭ maĭ sus a produs:

---

(1) Zolotnic = 4,26552 grame.

			sĕminţă
In anul 1892 . . .	14.530.000	pud.	in
	9.064.247	»	cânepă
» 1893	22.619.000	»	in
	15.864.000	›	cânepă
» 1894	25.111.000	›	in
	15.602 200	»	cânepă

Flora Basarabieĭ e avută în plante manufacturale, dar din causa lipseĭ de braţe şi de industrie locală, aceste plante cresc în stare sĕlbatecă. Vom înregistrà acì unele din aceste plante folositóre. Aşà de pildă e fórte rĕspândită *póma-cânelui* (carateus), care cresce în judeţul Bender, pe malurile Nistruluĭ, pe lângă Chiţcanĭ, Todora, etc., sĕmînţa acesteĭ plante dă colorile négră şi verde superbe; *sumach* (rus, cotinus), căruia i se ḑice de popor *scumpie* şi cu care se dă peleĭ colóre galbenă şi verde fórte frumósă. Din plantele colorante locuitoriĭ nu se folosesc decât de: *droghiţa*, din care se fabrică colorea galbenă; de *savur* (origani vulgaris) pentru fabricarea colorilor roşie şi négră; de rădecina planteĭ *naramdji*, care dă colórea carmen, etc. Din ***plantele medicamentóse*** se cultivă manta, reţinul, érba Sf. Ion saŭ precum îĭ ḑice Românul din Basarabia *jaleşul de câmp* (salvia), *cicórea*, *româniţa* etc. Culegerea buruienilor se face de către babe, carĭ se şi ocupă prin sate cu meşteşugul doctoricesc, vînḑĕnd şi la drogheriĭ *rădĕcina dulce* (radix Liquiritis) şi altele.

Albinăritul a fost o îndeletnicire fórte veche în Basarabia. «Cu mult înainte de colonisarea romană, ḑice ilustrul nostru istoric şi filolog d-l B. P. Hasdeŭ (1), Dacia erà dejà vestită prin albinetul sĕŭ, căcĭ pe timpul luĭ Erodot Traciĭ spuneaŭ cu emfasă Grecilor că pe aicĭ nu pot străbate de mulţimea albinelor.»

In ḑilele nóstre albinăritul nu maĭ este o îndeletnicire rĕspândită şi nicĭ că constitue o ramură seriósă de industrie. Cu albinăritul se ocupă ţĕraniĭ de prin judeţele pădurióse de la nord, pe unde împrejurările vieţiĭ rurale maĭ permit agricultoruluĭ îmbĕtrânit să se dedeà acesteĭ ocupaţiunĭ pacînice. Cu albinăritul se ocupaŭ prin sate bĕtrâniĭ retraşĭ din viéţă ca veteranĭ aĭ munceĭ, călugăriĭ, popiĭ.

---

(1) *Etymologicum Magnum*, t. I, p. 741—752.

La sud, în partea câmpósă, albinetul aprópe a dispărut. Cu tóte astea bĕtrâniĭ răzeşĭ de prin judeţul Orheiuluĭ povestesc că eĭ aŭ apucat încă pe când albinăritul erà fórte rĕspândit pe la sate. Din scrierea Colonelului Cornilovicĭ reese, că în adevĕr pe la 1818 în sudul Basarabieĭ, adecă tocmaĭ pe acolo unde în ḑilele nóstre aprópe de loc nu maĭ existà albinăritul, şi anume prin judeţul Bender şi Akkerman, eraŭ peste 153 prisăcĭ carĭ posedaŭ 19.409 stupĭ şi produceaŭ pe an 6.273 pudurĭ de miere şi 1.275 pudurĭ de céră. In acelaşi memoriŭ al luĭ Cornilovicĭ găsim arătarea că produsul albinetuluĭ din Basarabia pe aceste vremurĭ se exportà din ţéră. Nimicirea pădurilor, seceta din acéstă causă, precum şi sbuciumările politice aŭ făcut încet cu încetul ca acéstă pacînică îndeletnicire să decaḑă; iar apoĭ, când s'aŭ inventat stearina, parafina şi cele-lalte, deşi preţul pe céră n'a căḑut, dar cererea eĭ s'a micşorat mult. După arătările statisticeĭ industriale a Rusieĭ, vedem că Basarabia exportà altă dată în Austria:

Miere la 1845 . . . . . . 1.770 pud.
» 1852 . . . . . . 1.740 »
» 1853 . . . . 765 »

Şi anume în curgere de ḑece anĭ s'aŭ exportat 4.275 pudurĭ de miere. Preţul miereĭ pe atuncĭ erà de 3-6 ruble pudul.

In ceea ce privesce céra, apoĭ o parte însemnată se întrebuinţă de ţĕranĭ pentru fabricarea lumînărilor ordinare de céră, iar o parte se vindeà pentru fabricarea lumînărilor bisericescĭ. Aceste lumînărĭ se fac şi acum de către o fabrică din Chişineŭ, care produce anual peste 1.400 pudurĭ de lumînărĭ de céră, al căror preţ se urcă la 20.000 ruble. Fabrica de lumînărĭ din Chişineŭ este supusă supravegheriĭ directe eclesiastice.

Altă dată, adecă pe la 1860, lumînările de céră fabricate la Chişineŭ se exportaŭ şi în Moldova şi, din vechile dărĭ de sémă privitóre la export, se vede că Moldova importà din Basarabia anual peste 1.000 pudurĭ de lumînărĭ de céră. Preţul cereĭ la Chişineŭ pe la 1860 erà de 16—30 ruble pudul.

În ḑilele nóstre albinetul în Basarabia produce anual miere pentru suma de 4.000 ruble şi céră pentru modica sumă de 3.000 ruble.

II.

SILVICULTURA.

După o lucrare specială (1), pădurile Basarabieĭ ocupă o suprafaţă de 252.000 deseatine; o altă lucrare ruséscă arată acest spaţiŭ de 288.091$\frac{1}{4}$ deseatine. Acéstă cantitate de pădure se împărţià acum două deceniĭ în următorul mod după judeţe:

Judeţul	Hotin	47.481$\frac{1}{2}$
	Soroca	25.403—
	Bălţĭ	22.600—
	Orheiŭ	78.394—
	Chişineŭ	78.123$\frac{3}{4}$
	Bender	31.945$\frac{1}{4}$
	Akkerman	4.144—

Acum, după două-ḑecĭ de anĭ, din aceste pădurĭ n'aŭ rĕmas în picióre decât cel mult jumătate, şi încă din cele rămase cea maĭ mare parte nu sunt decât pădurĭ tinere, neîngrijite şi compuse în genere de lemn de foc, iar nu de construcţiune.

Stîrpirea acestor pădurĭ seculare a adus mare nenorocire asupra Basarabieĭ; de atuncĭ de când s'aŭ nimicit aceste pădurĭ clima ţĕriĭ s'a schimbat spre defavórea omuluĭ şi natura se rĕsbună în contra risipeĭ necumpĕnite ce s'a făcut cu tesaurul îngrijit şi crescut de ea cu atâta cumpĕtare.

Pădurea, codrul verde şi des a fost tot-deauna «frate cu Românul» şi Românul iubià şi iubesce pădurea, care merită de a fi iubită şi îngrijită. căcĭ e plăcut şi sănătos de a trăi lângă pădure. Cele-lalte două mari spaţiurĭ, pe carĭ le posedă natura, deşi sunt maĭ bătătóre la ochĭ—marea şi munţiĭ, — totuşĭ nu se pot compară cu pădurea, cu codrul. Marea ne domină, ne uimesce, ne absórbe prin mărimea sa; sgomotul valurilor sale ne asurḑesce, ne face să simţim micimea nóstră; marea pare că se unesce la orizont cu cerul; acelaşĭ aspect îl are şi şesul. Munţiĭ ne uimesc asemenea ne lasă în extas la prima vedere, dar apoĭ ne subjugă, ne opresc a privì cerul la orizont, ne împresóră, ne mărginesc spaţiul. Singură pădurea pare proporţionată cu firea mărginită a omuluĭ pe pămînt. Pădurea posedă tóte farmecele, pentru a corespunde dorinţelor nóstre. Copaciĭ seĭ sunt destul de înalţĭ pentru a ne fărmecà prin maiestósa lor mărime. Pătrunḑĕnd cu privirea nóstră în desişul codrilor, ochiul descopere colonadele nemărginite ale trunchiurilor, carĭ se perd în perspectivă.

---

(1) D-l Tengoborsky în *Etudes sur les forces productives de la Russie*, p. 75, arată în Basarabia 255.000 deseatine pădure; d-l Strucoff în *Darea de sémă a inspecţiunii agricole din sudul Rusieĭ* arată aceste pădurĭ de 270.000 deseatine. Orĭ-cum, părerea nóstră este că ambele cifre sunt exagerate; aḑĭ Basarabia nu posedă decât 13.602 deseatine pădurĭ carĭ aparţin statuluĭ şi mult 120000 deseatine pădurĭ aparţinĕnd particularilor Iată dar în ce gróznic mod s'aŭ stîrpit pădurile în Basarabia în curgerea ultimuluĭ pătrar de secol.

Frumuseţea ţeriĭ românescĭ de la Nistru şi până la Severin aŭ fost tot-deauna pădurile sale măreţe, codriĭ seĭ verḑĭ; şi frumuseţea uneĭ ţerĭ nu este lucru mic, cacĭ şi acéstă frumuseţe cumpĕnesce cevà în mîndria locuitorilor Ea este o verigă maĭ mult, care ne légă pe toţi de patria nóstră comună. Despre ce óre fie-care din noĭ îşĭ aduce aminte în exil? Despre acele locurĭ unde a copilărit, unde a fost casa părintéscă, de pe feréstra căreia se vedeà grădina cu pomĭ, iar dincolo de grădină pădurea, codrul verde!

Se ḑice, cu drept cuvînt, că locuitoriĭ muntenĭ şi codrenĭ sunt maĭ nebiruiţĭ, maĭ resistenţĭ în faţa uneĭ invasiunĭ străine, că eĭ cu greŭ îşĭ plécă grumazul sub jugul uneĭ tiraniĭ, eĭ rĕmân tot-deauna maĭ neatârnaţĭ, maĭ caracteristicĭ decât locuitoriĭ din văĭ. Şi acésta e şi firesc lucru: viéţa pentru muntenĭ şi codrenĭ e maĭ plăcută, are maĭ mult farmec, şi apoĭ în vinele lor curge o vlagă maĭ caldă, maĭ oxigenată.

Istoria némurilor ne arată pe globul nostru o mulţime de regiunĭ, altă dată înfloritóre, vestite prin civilisaţiunea lor şi carĭ apoĭ s'aŭ prefăcut în nisce pustietăţĭ sterpe, acoperite cu ruine. Popórele carĭ aŭ locuit aceste regiunĭ le-aŭ pustiit, le-aŭ prefăcut în câmpiĭ aride, unde ochiul omuluĭ n'are asupra ce să se oprescă, unde imaginaţiunea locuitorilor nu maĭ póte găsì nimic pentru a se desvoltà. De

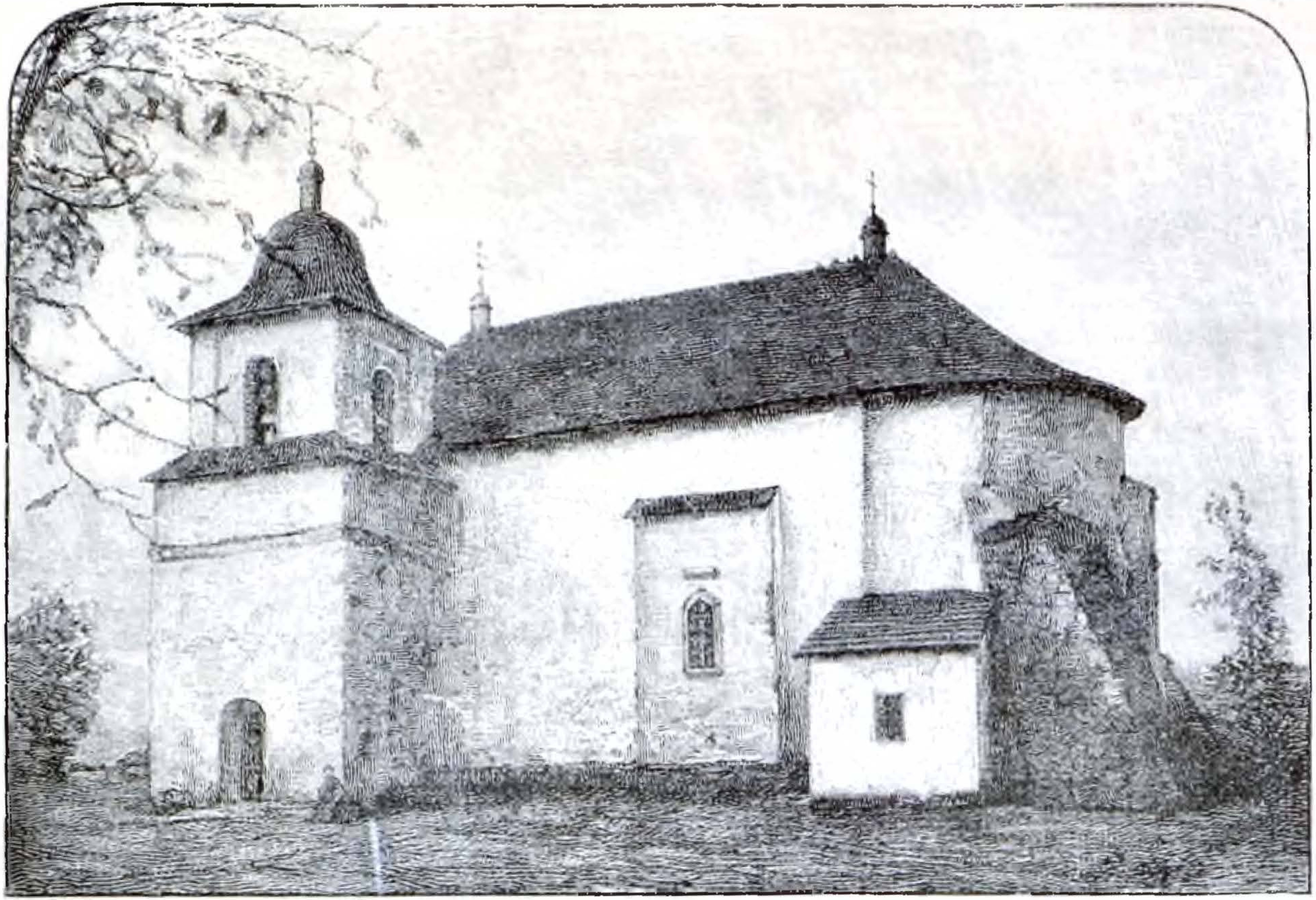

Biserica Sf. Dumitru din Orheiŭ, zidită de Vasile Lupu, Domnul Moldoveĭ (1634—1654).

aceea tocmaĭ mare crimă comit aceia, carĭ, fără cumpĕtare, cu singurul scop de a se înavuţì, devastéză ţéra lor, despuiând-o de pădurĭ, prefăcênd tesaurele sale naturale în banĭ, fără a se gândĭ măcar că generaţiunile viitóre îĭ vor blăstemà, pentru că nu vor moştenì decât pustietăţĭ sterpe, câmpiĭ aride, climă uscată şi, prin urmare, miseria şi desolaţiunea.

Spaţiul cel maĭ avut în pădurĭ şi codri, care a maĭ rĕmas în Basarabia, se află aḑĭ spre mijlocul acesteĭ părţĭ din vechia Moldovă, şi anume în judeţele Iaşĭ, Orheiŭ şi Chişineŭ. Acì pădurile încep de pe platoul din înălţimea Măgureĭ, de lângă Tescurenĭ şi Bachmul, şi din acest punct se despart în douĕ părţĭ, scoborînd înălţimile. Una din aceste părţĭ are o lărgime ca de 10 kilometri şi se întinde spre rĕsărit până pe la Orheiŭ şi Criulenĭ, unde se împreună cu pădurea ce cresce pe malurile Nistruluĭ, iar din altă parte până pe la Chişineŭ. Acéstă întindere de pădurĭ, altă dată seculare, are cel puţin 80 kilometri în lungime. Altă parte, care se îndréptă spre méḑă-ḑi, are o lungime de vre-o 20 kilometri şi este întretăiată cu văile şi rovinele maĭ multor rîurĭ, precum Cogâlnic, Botna, etc.

Afară de aceste douĕ ramure principale de pădurĭ, în judeţul Hotin, tocmaĭ la graniţa austriacă, maĭ există o întindere de pădurĭ ca de vre-o 40 kilometri în lungime şi 10 kilometri în lărgime; dar aceste păduri, altă dată seculare, astăḑĭ sunt devastate şi într'o stare cât să póte de miserabilă. In judeţul Soroca asemenea maĭ există o pădure mare între satele Soloneţu, Unchitescĭ, Dobruşa şi Cugurescĭ. Asemenea întregul spaţiŭ dintre Prut şi Nistru în direcţiunea tîrguşoruluĭ Lipcanĭ şi până la satul Babina de pe Nistru, precum şi de la tîrgul Fălescĭ până la Atachi, şi chiar până aprópe de satul Badiceniĭ, este acoperit cu nisce pădurişti, despărţite unele de altele prin viĭ şi luncĭ. De-acì înainte până la Orheiŭ, unde altă dată cresceaŭ nisce codri vestiţĭ, aḑĭ orizontul e deschis larg şi descoperit. Pe Nistru păduriştea apare din noŭ la Rezenĭ şi acopere câmpiile până pe la Criulenĭ, apoĭ se întinde până la vechiĭ Dubasarĭ, trecênd prin urmare în judeţele Soroca şi Orheiŭ, iar de acì în judeţele Benḑer şi Akkerman.

Partea câmpósă de la méḑă-ḑi (Bugécul) are abià pe alocurea rĕmăşiţe din vechile pădurĭ. Aşà de pildă maĭ există nisce parchete pe lângă colonia germană Crasna (40 deseatine), păzite bine de ţĕranul german cumpĕtat şi cu minte, altele pe lângă satul german Kulm şi pe lângă colonia Leipzig, o mică pădure de stejarĭ lângă satul Bolbóca, pe şosóua cea mare dintre Chişineŭ şi Bender, apoĭ grupurĭ de arborĭ între Bender şi satele Cauşanĭ, Caşcalia, şi nisce codri lângă satele Ciuburcea şi Purcarĭ.

Pe malurile Nistruluĭ de lângă Bender până la Carmaza, maĭ există nisce pădurĭ ale statuluĭ, precum e pădurea numită Valea-Turculuĭ, în întindere de peste 470 deseatine, alta numită *Stenchi* saŭ Zidul-Verde, în întindere de peste 70 deseatine, pădurea Ciuburcea şi treĭ parchete lângă satul Talmazîc, un parchet de vre-o 30 deseatine şi altul de vre-o 44 deseatine, şi în fine codriĭ Tusculî-murta, de vre-o 36 deseatine, lângă Ermoclia.

In Bugéc, atât coloniştiĭ Germanĭ, cât şi guvernul pun marĭ silinţe pentru a redà localităţiĭ o parte din vechile sale pădurĭ. In aceste câmpiĭ arse de sóre, omul, speriat de opera sa şi simţind remuşcarea consciinţeĭ, se sforţéză prin urmare de a reparà greşala generaţiuniĭ trecute. Dar câte sacrificiĭ, câtă muncă şi cât timp vor trebuì, pentru a obţiné într'un mod imperfect ceea ce Dumnedeŭ dăduse acesteĭ ţĕrĭ într'un mod gratuit prin legile imuabile ale natureĭ!

Se obiectéză de către uniĭ că solul Bugéculuĭ ar fi neapt pentru crescerea pădurilor; dar acéstă obiecţiune nu se póte considerà de seriósă, căcĭ se scie că solul n'are decât o influenţă secundară asupra existenţeĭ pădurilor, pentru că nu există propriŭ dis pămînt, fie cât de sărac, care să nu convie uneĭ speciĭ óre-care de arborĭ.

Pădurile de la nordul Basarabieĭ se compun în general de stejar (Quercus robur şi Q. pedunculata), pe alocurea amestecat cu fag, ulm, carpen, ulm (*pendulus)*, frasin, anin; în pădurile judeţuluĭ Hotin cresc mestécănul, pĕrul sĕlbatic; iar prin bălţĭ şi pe malurile rîurilor chizilul (cornus mascula), *rhus coriaris, rhus cotinus, rhamnus catarthicus, arbutus unedo, arbutis uva ursi* saŭ *Autostophilos* (raisin d'ours), căruia Româniĭ îĭ zic póma ursuluĭ, *sambucus ebulus, sam. acemosa, vi-*

burnum lantana, salcea, salix triundra, s. aurita, s. caprea, s. purpurea.

In județul Iașĭ, pe drumul de la tîrgul Fălescilor spre Prut, câmpiile, cât póte cuprinde ochiul, sunt acoperite cu *prunus spinosa*, pe care țěraniĭ se încércă a-l nimicì cu ajutorul foculuĭ.

După o scriere oficială ruséscă, cantitatea pădurilor existente în Basarabia este arătată în următorul mod:

		Deseatine	
Pădurile	proprietarilor și răzeșilor . .	221.696	3/4
»	mănăstirilor străine	40.933	1/2
»	mănăstirilor neînchinate . .	5.322	3/4
»	statuluĭ	13.602	—
	orașelor (1)	450	1/4
	coloniilor	166	1/4

Aceste pădurĭ se împart după județe în următorul mod (după cadastrul oficial):

Județul Hotin.

Pădurile	proprietarilor și ale răzeșilor .	40.444		deseatine
»	mănăstirilor închinate	3.105	1/4	»
»	statuluĭ (acum particulare). . .	1.929	1/2	»

Județul Soroca.

Pădurile	proprietarilor și ale răzeșilor .	20.038	1/4	»
»	mănăstirilor închinate	4.863	1/4	»
»	neînchinate	269	1/4	»
	orașuluĭ	237	1/8	«

Județul Iașĭ.

Pădurile	proprietarilor și ale răzeșilor .	19.740	1/2	»
»	mănăstirilor Moldoveĭ.	2.859	1/2	»

Județul Orheiŭ.

Pădurile	proprietarilor și ale răzeșilor .	67.643	»
»	mănăstirilor închinate	6.098	»
»	» neînchinate	3.653	»

---

(1) Aceste pădurĭ aparțin orașelor Soroca și Bender.

Judeţul Chişineŭ.

Pădurile proprietarilor şi răzeşilor . .	55.609 ¼ deseatine
» mănăstirilor închinate	22.514 ½

Judeţul Bender.

Pădurile proprietarilor.	17.225
· statuluĭ	13.241 ¼
mănăstirilor închinate	1.265
» oraşuluĭ	213

Judeţul Akkerman.

Pădurile mănăstirilor închinate	228 ¼
» neînchinate . . .	400
» coloniilor	166 ½

Din acéstă tabelă oficială reese că Basarabia posedă încă o suprafaţă de peste 288.091 deseatine acoperită de pădurĭ.

Cele maĭ bine conservate pădurĭ din Basarabia sunt ale statuluĭ, iar în al doilea rînd vin pădurile mănăstirilor.

Din pădurile statuluĭ, cea maĭ frumósă este pădurea de lângă satele Copanca şi Chiţcanĭ.

Restul pădurilor din Basarabia se află într'o stare deplorabilă, şi cele maĭ rĕŭ îngrijite sunt pădurile răzeşilor. Fie-care din aceştĭ micĭ proprietarĭ taie pădurea sa fără nicĭ o pricepere, fără a se gândì la viitor, şi nicĭ o disposiţiune legală nu există propriŭ ḑis pentru a pune capĕt acestor devastaţiunĭ. (1) Din lipsă de pămînt pentru arătură răzeşiĭ stîrpesc pădurea, iar în pădurişte lasă ciréda satuluĭ să pască; mulţumită vitelor, păduriştea se transformă în curînd într'un câmp sterp, acoperit cu buturugĭ şi buruienĭ.

In genere vorbind, pădurĭ seculare nu maĭ există de loc în Basarabia, şi cele maĭ bine îngrijite din judeţele Hotin, Orheiŭ, Chişineŭ, abià posedă *grupurĭ* de arborĭ de 100—150 anĭ. Proprietariĭ pădurilor împart pădurea în parcurĭ, carĭ se taie apoĭ din 25 în 25 anĭ, terminul cel maĭ lung. Firesce cum că acest termin nu este îndestulător pentru deplina desvoltare a unor lemne de construcţiune; dar nicĭ acest termin, abiă suficient pentru crescerea unor arborĭ bunĭ pentru lemn de foc, nu se prea observă.

---

(1) Şi când îţĭ aducĭ aminte că vechia lege romană, legea salică, pedepsià cu aceeaşĭ amendă atentatul în contra unuĭ arbore ca şi în contra unuĭ om. Legea *ripuara* erà şi maĭ riguróså. La Lombarḑĭ ea prevedeà tăierea pumnuluĭ aceluia care a tăiat un arbore.

In genere, lucrurile în Basarabia se petrec ast-fel: de obiceiŭ ţĕranul, constrîns de nevoe, se presintă la proprietarul păduriĭ şi-ĭ plătesce 2—3 ruble pentru dreptul de a tăiă şi a încărcă un car de lemne. Ţĕranul încarcă carul bine, apoĭ pe drum spre tîrg împarte lemnele tăiate în două care. Ajungĕnd la tîrg, el se opresce la vre-un han, unde pentru adăpost şi un pahar de rachiŭ, plătesce cu lemne din car, iar restul îl încarcă coţcăresce şi după acésta se opresce dejà în mijlocul pieţeĭ, expunênd marfa la vîndare. La tîrg fie-care car se vinde cu 3—4,50 ruble. Firesce că câştigul ţĕranuluĭ nu e mare: munca sa în pădure, drumul greŭ spre tîrg, cheltuelile la han—tóte, luate la olaltă şi socotite cinstit, dovedesc că numaĭ şi numaĭ cu «coţcăria» a maĭ ajuns dînsul să nu fie în pagubă. Dar dacă câştigul sĕŭ nu e mare, pagubele în economia ţĕriĭ sunt imense: din causa gospodărieĭ destrăbălate a omuluĭ, în ḑilele nóstre tóte pădurile particulare din Basarabia sunt rĕŭ vătĕmate şi dejà acum se simte lipsa de lemne pentru construcţiune, carĭ nu se maĭ află decât în pădurile statuluĭ.

Tristă şi desolătóre e priveliştea unuĭ spaţiŭ, altă dată ocupat de o pădure seculară şi care astăḑĭ ni se presintă pe icĭ pe colea acoperit cu buturugĭ găunóse, abiă îmbrăcat cu o vegetaţiune miserabilă. Firesce că odată cu dispariţiunea pădurilor s'a schimbat şi clima, aerul perḑênd umiditatea, iar isvórele secând şi nivelul rîurilor scăḑênd.

Maĭ cu sémă aŭ perit aprópe cu desăvîrşire codriĭ frumoşĭ de pe malurile Bîculuĭ, de lângă Chişineŭ şi în judeţul Soroca, pe lângă satele Văscauţenĭ, Temeleuţĭ, în judeţul Orheiŭ, pe lângă oraşul Orheiŭ. Lângă acest oraş s'a creat industria varuluĭ, care a şi fost causa distrugeriĭ vestiţilor codri de la Orheiŭ.

Buturugile colosale şi lemnul împetrit, ce se găsesc în părţile de la sud a Basarabieĭ şi despre carĭ scriŭ d-l Strucoff și inginerii Culzin și Bleda în cartea *Pădurile Basarabieĭ*, dovedesc că și în acéstă parte a Basarabieĭ existaŭ altă dată pădurĭ întinse.

Bĕtrâniĭ din județul Akkerman povestesc asemenea că părințiĭ lor îșĭ aduceaŭ aminte despre existența unor codri pe acolo pe unde astădĭ nu există decât câmpiĭ arse de sóre. In archiva familieĭ Balș din Chișineŭ există un dosar, din care reese că unul din Haniĭ tătărescĭ s'ar fi adresat către Sultan, cerĕndu-ĭ voe de a se folosì de pădurile de pe moșiile Bălșescilor, de óre-ce, se plângeà Hanul, *pădurile din Bugéc tóte s'aŭ tăiat.*

Aceste pădurĭ din Bugéc n'aŭ perit tocmaĭ din causă că aŭ fost tăiate, ci din obiceiul popórelor nomade de a da foc câmpuluĭ. Turciĭ nu sunt devastatorĭ aĭ pădurilor, ci din contra acest popor se îngrijià de codri și grădinĭ, dovadă că Rușiĭ, când aŭ luat Akkermanul, aŭ găsit acolo numeróse grădinĭ cu pomĭ, carĭ tóte aŭ fost apoĭ distruse de eĭ. Până acum ca prin minune a maĭ rĕmas pe lângă satul Șabalata o grădină turcéscă, care a scăpat de stricăciunea Muscalilor. In acéstă grădină s'aŭ conservat nisce ulmĭ maiestoșĭ (ulmus tuberosa), atât de rarĭ acum.

Industria lemnuluĭ. In locurile păduróse ale județelor Chișineŭ și Orheiŭ locuitoriĭ se îndeletnicesc cu fel de fel de meșteșugurĭ legate de pădure: se fac róte pentru care și căruțe, se fac care și căruțe pe dintregul lor, plugurĭ, grape, butóie (polobóce), vase, albiĭ, talere, lingurĭ, cofe și cofițe, strachine și cele-lalte obiecte de gospodărie. Tóte aceste produse industriale se vînd maĭ cu sémă la Chișineŭ, Orheiŭ și Bălțĭ, în dilele de bâlciŭ; de acolo se împortă apoĭ pe la tîrgurĭ și se exportéză chiar dincolo de Nistru; marfa pentru export se zugrăvesce și se acopere cu cevà lac. O căruță de lemn neferecată saŭ un car se vînd la Bender pe preț de 15—25 ruble; o rótă, cu 3 ruble; ferecată, cu 5 ruble; butoiul, după mărime, de la 5—20 ruble.

O altă îndeletnicire rĕspândită în aceste locurĭ păduróse este facerea cărbuneluĭ saŭ *mangaluluĭ*, care se exportă la Odesa în marĭ cantitățĭ.

Pe loc, în pădure, stînjenul de lemn de stejar se vinde cu 4,50—6 ruble, iar dintr'un stînjen se obțin până la cinci cetverti (1) de cărbunĭ. Lucrătorul pentru munca sa primesce drept simbrie o rublă pentru stînjenul de lemne prefăcut în cărbunĭ, iar un car de mangal se vinde la Odesa cu 15--20 ruble. In car nu intră maĭ mult de $^3/_4$ din stînjen bine ars. In judeţul Hotin locuitoriĭ nu se maĭ ocupă cu mangal şi lemnul tăiat se vinde ca lemn de foc şi ca material de cherestegie.

Cu exploatarea pădurilor se ocupă în Basarabia Evreiĭ, carĭ cumpĕră de la proprietarĭ pădurea pentru tăiat, pe care apoĭ o revînd speculatorilor de a doua mână; aceştia din urmă sunt Grecĭ, Armenĭ, Bulgarĭ; Ruşiĭ nu se ocupă decât cu cherestegia prin oraşe, cumpĕrând lemnul dejà confecţionat pentru comerciŭ.

Pădurea pentru tăiere se vinde cu falcea, care se plătesce 50—100 ruble pentru o pădure de 15—25 de anĭ; iar pădurea maĭ veche se vinde cu falcea pe câte 200—250 ruble pe vecĭ. Evreul, după ce a cumpĕrat pădurea pentru tăiat, se desface de ea în următorul mod: dacă pădurea cumpĕrată e tînĕră şi arborii nu sunt bunĭ nicĭ pentru foc, atuncĭ dintr'însa se confecţionéză haracĭ, dóge, prăjinĭ, etc. Tóte acestea se vînd cu suta şi cu mia de bucăţĭ şi se întrebuinţéză pentru împletirea coşarelor, proptirea viţeĭ şi altele. Dógele se confecţionéză de dogarĭ, carĭ se stabilesc în pădure, unde aleg lemnul, pe care-l despică şi din care fac dógele, plătind proprietarului pădurii pe 1.000 de dóge confecţionate. Dogariĭ, în genere, strică mult pădurea. Dacă pădurea e bună pentru lemne de foc, atuncĭ Evreul o vinde cu carul la ţĕraniĭ de prin sate vecine, saŭ face stînjenĭ şi-ĭ vinde *en gros* coreligionarilor sĕĭ engrosiştĭ de prin oraşe. Preţul unuĭ stînjen de lemne de foc, după cum e calitatea şi lemnul, este în Basarabia de la 12 până la 14 ruble pe loc. La Chişineŭ stînjenul se vinde dejà cu preţul de 20—25 ruble cerul, la Bălţĭ 20—22 ruble, la Akkerman 22—30 ruble.

De-alungul Nistruluĭ Evreiĭ se ocupă nu numaĭ cu exploatarea pădurilor, dar şi cu transportul lemnuluĭ pe plute până la Maiachi, de unde apoĭ lemnele se încarcă pentru Odesa. Crengile şi fărâmătura se consumă pe loc; ţĕraniĭ numesc acest lemn *dărămătură* şi plătesc pentru un car încărcat în pădure 75 kopeicĭ—1 rublă.

---

(1) *Cetverti* = 0,0216122 stînjenĭ cubĭ = 209,901754 litri. Saŭ un stînjen cub e egal cu 46,269941 cetverti.

Tăierea fără rost, absolut fără nicĭ un sistem raţional, a pădurilor din Basarabia, precum şi puţina grijă pentru crescerea arborilor, aŭ făcut ca în sudul ţĕriĭ să dispară cu desăvîrşire pădurile, iar la nord, dincolo de Orheiŭ, să se întindă câmpiĭ marĭ lipsite de vegetaţiune. Firesce că, faţă cu asemenea stare de lucrurĭ, simţindu-se tóte desavantagiile lipseĭ de pădurĭ, s'a redeşteptat în fine în societatea cultă consciinţa rĕuluĭ care bântue ţéra.

Încercările de a plantà pădurĭ s'aŭ şi început pe alocurea, maĭ cu sémă la sud. In judeţele Akkerman şi Bender există dejà câte-va pepiniere. Aceste pepiniere până acum n'aŭ dat resultatele dorite, de óre-ce sunt proprietatea statuluĭ şi nu există decât pentru legitimarea existenţeĭ uneĭ dróie de funcţionarĭ lefegiĭ. Din când în când silvicultoriĭ statuluĭ fac pe icĭ pe colea câte o plantaţiune, care apoĭ se usucă şi pere.

Pe lângă coloniile bulgare din judeţul Akkerman se cultivă salcâmul, care cresce bine; apoĭ s'aŭ plantat nisce pădurĭ lângă satul Manzîr al Comiteseĭ Gagarin şi vre-o 16 deseatine de pădure lângă Bâcoza.

Comerciul de lemne în Basarabia se mărginesce la daraverĭ interne, şi afacerĭ cu Odesa se fac puţine. Lemne de construcţiune, scândurĭ, grinḑĭ, etc. nu numaĭ că nu se exportă, dar din contră se importă pentru trebuinţele locale.

Aceste lemne vin din Austria şi Podolia, pe calea Nistruluĭ. Pe acéstă cale intră în Basarabia lemne de construcţiune pentru suma de 454.700 ruble pe an. Aceste lemne însă nu sunt destinate numaĭ pentru Basarabia, ci parte din ele trec în guvernămîntul Herson, lipsit cu desăvîrşire de orĭ-ce pădure.

In Basarabia nu există fabricĭ de cherestea şi, afară de lemnul confecţionat cu toporul şi ferestreul pus în mişcare de doĭ ómenĭ, alt mod de fabricare nu există.

Lemnele introduse din Austria intră pe teritorul rusesc prin punctul vamal de la Isacovăţ; de acì, plutind în jos pe Nistru se descarcă treptat pe la Perebiicov, Ruchotina, Darabanĭ, Neporotova, Soroca, Dubasarĭ, Tiraspol şi Bender: în fine plutele se opresc definitiv la Maiachi. Tîrgul Atachi, satul

Vasileuţenĭ şi Dubasarĭ sunt puncte unde lemnul se încarcă şi se transportă pe uscat.

III.

CRESCEREA VITELOR.

In Basarabia, din timpurile cele maĭ vechĭ, crescerea vitelor erà dejà o ramură însemnată a ocupaţiunii locuitorilor. Păşunile bogate produceaŭ hrană abundentă pentru turme nenumĕrate de oĭ şi ciredĭ de vite marĭ. Apoĭ în Bugéc, când aŭ năvălit hordele tătărescĭ, împreună cu acest popor sĕlbatic aŭ venit herghelii numeróse de caĭ.

După luarea Basarabiel de către Rusia şi plecarea Tătarilor în Crimea, turmele de oĭ şi cireḑile de vite de la nordul ţĕriĭ s'aŭ scoborît în Bugéc, unde animalele găsesc hrana şi în mijlocul erneĭ. Tot în aceleaşĭ câmpiĭ păsceaŭ pe-atuncĭ şi turme numeróse ale mocanilor din Transilvania.

In anul 1818, după spusele luĭ Cornilovicĭ, afară de vitele carĭ aparţineaŭ locuitorilor din Bugéc, se maĭ aflaŭ pe acolo peste 562 câşle de ernat pentru turmele locuitorilor de la nordul Basarabieĭ. Acéstă mărturisire a luĭ Cornilovicĭ nimicesce afirmaţiunea Istoricilor ruso filĭ, ca Nakko şi Batuşcoff, carĭ pretind că Basarabia luată la 1812 s'a alipit de Rusia despoporată şi devastată cu desăvîrşire de Turcĭ.

In ceea ce privesce crescerea vitelor, apoĭ firesce că, treptat cu înmulţirea succesivă a poporaţiuniĭ şi mărirea suprafeţeĭ ocupate de agricultură, se micşorà încet cu încetul întinderea păşunilor şi a fîneţelor, micşorându-se paralel cu acésta şi numĕrul vitelor.

Cu crescerea vitelor se ocupà maĭ cu sémă poporaţiunea judeţelor Bender şi Akkerman, unde există câmpiĭ întinse de păşune. Oborul principal de vite se ţine tot la Bălţĭ, piaţă legată cu relaţiunĭ comerciale întinse cu Sadagura din Bucovina; dar acest punct comercial nu maĭ are acum importanţa de altă dată. Comercianţiĭ de vite cumpĕră vite de la Bălţĭ, fie ele nutrite cu borhot pe la fabricĭ de spirt, fie ele nutrite la câmp, şi le expediază prin Noua-Suliţa spre Sadagura, de unde ele se îndréptă apoĭ către Lipsca, Olmütz, Viena.

Afară de Bălțĭ, aprópe fie-care tîrguşor din Basarabia are iarmaróce şi bâlciurĭ la carĭ se aduc vite.

In aniĭ 1844—48 şi 1852, apoĭ maĭ târḑiŭ pe la 1861—65, crescerea vitelor în Basarabia a suferit mult din causa epizootiilor.

După răsboiul de la 1878, imediat ce Basarabia de sud a trecut pentru a doua óră la Rusia, un numĕr însemnat de mocanĭ şi *Rutenĭ* aŭ trecut împreună cu turmele lor în Dobrogea. După statistica oficială ruséscă, sudul Basarabieĭ a perdut prin acéstă emigrare peste 200.000 oĭ şi 200.000 capete de vite marĭ.

In sudul Basarabieĭ există maĭ multe abatoriĭ de vite fórte primitiv organisate. Româniĭ numind acestea batoriĭ *zahanale*, Ruşiĭ le-aŭ prefăcut în *salhanĭ*. Aceste abatorii furniséză grăsime pentru fabricile de seŭ, pastramă, pieĭ pentru tăbăcăriĭ, pĕr şi lână. Tóte aceste derivate animale se exportéză.

Extragem din statistica oficială ruséscă următórele douĕ tabele, în carĭ se oglindesce starea cresceriĭ vitelor în trecut şi în present în Basarabia:

Aniĭ	Numĕrul cailor	Numĕrul vitelor cornute	Numĕrul oilor		Numĕrul porcilor	Numĕrul caprelor	Măgarĭ	Bivolĭ	TOTAL capete
			rasă simplă	rasă fină					
1848	88.746	570 238	722.048	717.324	142.870	15.498	1.198	995	2.258.914
1850	86.863	547.040	718 277	758.172	124.794	10.497	1.706	319	2 247.668
1851	86.265	531.928	817.199	836.306	129.582	9.797	2.743	219	2.403.836
1852	90.189	569.803	869.133	767.638	129.930	23.582	1.269	230	2.499.834
1856	100.634	463.010	935.904	590.635	178.660	30.980	1.248	371	2.301.442
	După retrocedarea Basarabieĭ de sud.								
1857	83.396	412.671	696.335	392.554	515	397	1.759	397	1.759.562
1858	94.149	421.845	779.681	459.654	205.382	23.650	541	290	1.990.192

Aniĭ 1881 -- 1893.

Aniĭ	Numĕrul cailor	Numĕrul vitelor cornute	Numĕrul oilor		Porcĭ	Capre	Măgarĭ	Bivolĭ
			ordinare	fine				
1881	129.705	795.096	609.306	200.830	207.047	35.783	570	190
1891	293.173	789.735	1.109.734	109.384	270.057	22.837	412	435
1893	345.411	792.006	1.628.454		380.516	17.735	385	396

Comparând ambele tabele vedem, că Basarabia sărăcesce din ce în ce în vite.

Numĕrul cailor, afară de caiĭ armateĭ, după datele statisticeĭ oficiale se urcă în Basarabia modernă la 345 miĭ de capete, din carĭ însă numaĭ 170 sunt caĭ de muncă, şi anume:

ÎN JUDEŢELE	Numĕrul cailor de muncă
Hotin	7.000
Soroca	7.700
Iaşĭ	8.000
Orheiŭ	6.000
Chişineŭ	12.000
Bender	14.000
Akkerman	25.000
Domeniul statuluĭ	20.000
Coloniile bulgare	14.000
germane	12.787
Satele căzăcescĭ	4.272

Deducênd numĕrul cailor de muncă din cifra totală a cailor, vom avé că hergheliile din Basarabia se compun din peste 200.000 caĭ. Aceste hergheliĭ, în numĕr de 77 principale, se află în următórele judeţe:

Judeţul Chişineŭ	4
» Hotin	6
» Iaşĭ........	28
» Soroca	38
» Orheiŭ	4
» Bender	7
» Akkerman	20

Afară de aceste hergheliĭ, există pe la răzeşĭ şi coloniştĭ în judeţul Ismail hergheliĭ micĭ de 20—60 capete. In centrul Basarabieĭ, eraŭ vestite acum douĕ-ḑecĭ de anĭ hergheliile d-lor Vârnav, Calmutsky, Leonard, Ciolac, Mililiu şi Hasnaş. Tóte aceste hergheliĭ acum aŭ dispărut.

Basarabia exportă cu tóte acestea anual în Austria peste 1000 de caĭ, iar în România peste 500—600. In ultimul răsboiŭ Basarabia a dat peste 4.000 caĭ de cavalerie.

Rasa cailor din Basarabia nu e frumósă, caiĭ nu sunt înalţĭ, aŭ capul mare, piciórele gróse, dar sunt de fire blânḑĭ şi resistenţĭ la drum, fără a cere multă îngrijire.

Preţul unuĭ cal bun variază între 30—75 ruble.

Pentru îmbunătăţirea raseĭ cailor, încă de la 1847 guvernul rusesc a înfiinţat grajdurĭ de încrucişare. Aceste grajdurĭ, fiind speculate de amploiaţiĭ statuluĭ, nu daŭ nicĭ de cum resultate.

Vitele cornute de specia bovină din Basarabia se împart în treĭ speciĭ marĭ, carĭ se numesc de locuitorĭ: rasa *balcanică*, rasa *ukrainénă*, rasa din *Moldova*.

Rasa balcanică este o specie veche şi indigenă, care, după spusele specialiştilor, s'a creat prin încrucişarea vitelor din Basarabia cu taurĭ din Bulgaria. Vita e mică de statură, roşcată, slăbănógă şi neaptă pentru munca câmpuluĭ, săracă în carne şi lapte. Acéstă specie compune cel puţin $^1/_4$ parte din totalul vitelor Basarabieĭ şi în timpurile de epizootie e cea maĭ puţin resistentă.

Rasa ukrainénă, numită şi *circasca* saŭ *circasiană*, s'a introdus de către coloniştiĭ Rutenĭ. Vita e înaltă, puternică, se îngraşă lesne şi e bună de muncă, dar dă lapte puţin. Acéstă rasă e preţuită de agronomĭ; vita are înfăţişare frumósă, cu córnele marĭ, urechile negre şi pĕrul sur. Aceste vite se exportă în Anglia şi Belgia, unde sunt bine preţuite.

Rasa de Moldova e de origine din Transilvania, de unde a fost adusă acum 50 de anĭ, când cu răsboiul de la 1848. Vita e de statură mijlocie, bine făcută, cu gâtul scurt, capul larg, ochiĭ marĭ, peptósă, plină, córnele scurte la vacĭ, pĕrul érna cresce şi e de colóre sură-cenuşie saŭ deschisă, bătĕnd în galben. Rasa se consideră maĭ resistentă decât cea *circasca* pentru transporturĭ, dă carne gustósă şi de aceea se vinde maĭ scump, lapte are gras şi se mulge lung. Rasa acésta s'a aclimatisat perfect în Basarabia, dar degenerézăt din causa lipseĭ de apă bună.

Vitele cornute de specie bovină se exportă din Basarabia în Bucovina. Preţul se urcă după greutatea viteĭ, iar greutatea maximă a uneĭ vite este de 5—6 cetnerĭ.

Anual se exportă din Basarabia peste 18.000 capete de vite, vre-o 13.000 pieĭ pentru suma de 400.000 ruble. Afară de exportul vitelor în Austria, se exportă şi în Rusia, dincolo de Nistru, dar despre acest export, din causa lipseĭ de graniţă, cifrele lipsesc.

O păreche de boĭ de jug (juncanĭ) se plătesce la Chişineŭ 40—50 ruble, o păreche de boĭ crescuţĭ bine 70—100 ruble.

Oĭ. Din timpurile vechĭ Basarabia erà dejà vestită prin turmele nenumĕrate de oĭ, carĭ păsceaŭ pe câmpiile sale smăltate. Apoĭ, când din Crimea s'a revĕrsat peste ţéră ortaua tătăréscă, acest popor nomad a adus cu el alte turme nenumĕrate de oĭ.

La finitul secoluluĭ trecut şi începutul secoluluĭ nostru, Rusia se furnisà din Basarabia şi stepele Ociacovuluĭ cu lână. Din descrierea Basarabieĭ a luĭ Cornilovicĭ (în anul 1818) reese că pe acele timpurĭ între Prut şi Nistru nu existaŭ oĭ de rasă fină, ci numaĭ de rasa ordinară, adecă specia cunoscută sub denumire de «óia ţigănéscă» şi «óia valachă», a căreĭ lână e aspră, dar lungă şi compactă. Acéstă specie de oĭ aŭ carne gustósă, iar din laptele lor se fabrică brânză şi caşcaval bun.

Pe la 1841 s'a întrodus în Bugéc rasa «merinosă», a căreia lână se cumpĕră pentru fabricele din centrul Rusieĭ. Rutenii, Germaniĭ şi Bulgariĭ se ocupă cu crescerea acesteĭ speciĭ;

dar de la 1877-78 turmele de oĭ s'aŭ împuţinat. Cu alipirea Dobrogeĭ la România, multe turme de «merinosă» aŭ trecut dincolo de Dunăre, în Dobrogea.

Maĭ există încă în Basarabia următórele speciĭ de oĭ: *pina*, cu lână aspră, códa bifurcată, grósă, care cântăresce ea singură 5 livre; *metisa*, cu lână fină, fórte lăptósă, şi rasa *oltenepĭ*, cu lână fórte fină, încreţită, care se întrebuinţéză ca piele pentru căciulĭ.

După datele statisticeĭ oficiale, crescerea oilor în Basarabia se presintă ast-fel:

Anul 1893.

ÎN JUDEŢELE		Oĭ simple	Oĭ fine
Hotin		105.455	5.450
Soroca		107.944	13.382
Bălţĭ		128.877	5.400
Orheiŭ		89.700	8.900
Chişineŭ		232.628	6.025
Bender		317.052	68.423
Akkerman		222.802	23.474
Coloniştiĭ	Germanĭ	262.164	326.359
	Bulgarĭ		
Cazaciĭ		112.440	1.500
Ţĕraniĭ		200.619	1.500

Totalul după acéstă tabelă este de 1.699.680 oĭ ordinare şi 340.000 fine, ceea ce ne pare cam exagerat. (1)

Cele maĭ bune turme de oĭ se află în judeţele Bender şi Akkerman, precum şi în judeţul Ismail. Altă dată eraŭ vestite turmele de oi ale marilor proprietarĭ pămînteni şi străinĭ, ca Hamalia, Principele Gagarin, Ponset, Caso, Leonard, Michalachi Ralli, Principele Willenstein, Calmutsky. Dar acum parte din aceste târle de oĭ aŭ dispărut.

---

(1) După darea de sémă a comitetuluĭ veterinar al Ministeriuluĭ de Interne din Petersburg totalul oilor din Basarabia este de 1.929.453 capete.

Lâna de óie se exportă la Odesa şi în Austria, iar lâna ţigănéscă spělată se cumpěră de fabricanţiĭ ruşĭ. Preţul lâneĭ e în termin mediŭ următorul:

Lână spaniolă nespělată	10—17	ruble	pud.
spělată	30—40	»	»
» » rěŭ spălată	22—25	»	»

In ultimiĭ anĭ s'aŭ exportat anual peste graniţă peste 47.000 pudurĭ lână, la 1890 exportul a scădut până la 42.000 pudurĭ. In termin mediŭ, lâna din Basarabia produce anual un venit de 1.224.000 ruble.

Afară însă de acéstă materie brută, proprietariĭ maĭ aŭ veniturĭ şi din vîndarea pieilor de mieĭ, a cárniĭ de miel şi în fine a lapteluĭ, din care se face brânză şi caşcaval. Aceste douě producte se exportéză pe an în termin mediŭ ca la vre-o 8.000 pudurĭ.

După calculul făcut de către inspectoratul Departamentuluĭ de Agricultură, o óie de rasă ordinară dă un venit anual de 2 ruble, ceea ce ar face prin urmare pentru Basarabia întrégă anual suma de 3.200.000 ruble; o óie de rasă bună dă venit anual de 1 rublă 25 kopeicĭ. Aşà că venitul Basarabieĭ din crescerea oilor s'ar urcà la 3.800.000 ruble.

Cu tóte aceste, este neîndoielnic că în genere în Basarabia crescerea vitelor n'a făcut absolut nicĭ un progres în curgere de un secol întreg. Acum, ca şi cu o sută de anĭ îndĕrĕt, ramura acésta de gospodărie a rĕmas în starea sa primitivà, deşì clima şi multe alte împrejurărĭ s'aŭ schimbat în defavórea acesteĭ stărĭ de lucrurĭ înapoiate. Cu distrugerea pădurilor, s'aŭ micşorat isvórele cu apă potabilă, a slăbit vegetaţiunea câmpiilor şi ernele aŭ devenit maĭ aspre, şi cu tóte aceste ciredile şi târlele de oĭ se îngrijesc în Basarabia ca şi pe timpul Tătarilor.

Numaĭ uniĭ din proprietariĭ marĭ, carĭ aŭ moşiĭ în judeţele de la nordul ţěriĭ, se îngrijesc de îmbunătăţirea raseĭ, introduc speciĭ bune de oĭ, construesc acaretele necesare pentru ernatul târlelor, precum şi pentru ferirea nutreţuluĭ de umedélă şi putredire. Restul poporaţiuniĭ lasă vitele în voia întîmplăriĭ, érna hrănesc, neîndestulător vita, silind-o să-şi caute hrana sub zăpadă.

Érna cu viscolele şi frigul, primăvara cu bólele epizootice deciméză acest avut al ţĕriĭ: oile sufĕr maĭ cu sémă de vĕrsat, complicat cu inflamaţiunea splineĭ, vitele pier de ciumă şi altele. Ingrijite rĕŭ, hrănite prost, ele nu pot resistà şi cad cu miile prada morţiĭ.

Capre se numĕră în Basarabia peste 17.000, de o rasă fórte ordinară. Caprele se ţin în calitate de conducĕtorĭ aĭ turmelor de oĭ; afară de acésta, poporaţiunea evreéscă şi coloniştiĭ Bulgarĭ şi Germanĭ ţin capre pentru lapte. In judeţele păduróse acest animal vatĕmă mult pădurile tinere.

Porciĭ în Basarabia se ţin de ţĕranĭ, de coloniştiĭ Bulgarĭ şi maĭ cu sémă de Ruşĭ. Acest animal altă dată se îngrăşà în mare numĕr de coloniştĭ Germanĭ, acum însă Germaniĭ aprópe nu maĭ posedă porcĭ, din causă că acest animal strică fîneţa, care la coloniştĭ se află în apropierea satelor.

In Basarabia există douĕ speciĭ de porcĭ: cea ordinară, care dă pĕr de porc fórte bun, şi specia fără pĕr, «cu cercel». Preţul unuĭ porc de rasă, care cântăreşte 6—10 puduri, este de 60—80—100 leĭ.

Vînatul. Din animalele sĕlbatice, carĭ trăesc prin pădurĭ, cât şi cele de câmp în Basarabia există *lupul, vulpea, iepurele* la nord, prin munţĭ *căpriórele*, pisicele sălbatice, iar prin bălţile Nistruluĭ rar de tot *mistreţiĭ*.

Vînătórea, ca o îndeletnicire ce dă mijloc de traiŭ uneĭ categoriĭ de ómenĭ, în Basarabia nu există; ţĕraniĭ aŭ perdut cu desăvîrşire obiceiul de a vînà, şi prin satele Basarabieĭ arare-orĭ există acum o căsuţă ţĕrănéscă în care să se afle vre-o armă de foc. Cu vînătórea se maĭ ocupă proprietariĭ, arendaşiĭ şi militariĭ; de asemenea moşieriĭ n'aŭ perdutîncă cu desăvîrşire vechiul obiceiŭ boeresc de a face din când în când câte o «gónă mare» pentru stirpirea lupilor.

Lupul din Basarabia e de douĕ speciĭ, carĭ se deosibesc una de alta: «lupul de pădure» e maĭ mic, slab şi fricos; «lupul de câmp» e peptos, mare, îndrăsneţ şi fórte feroce.

Góna de lupĭ se face de obiceiŭ pe la Aprilie şi Maiŭ; coloniştiĭ Germanĭ gonesc lupiĭ în fie-care an între 1 şi 9 Maiŭ, Bulgariĭ pe la finitul luĭ Aprilie, când lupul atacă turmele de oĭ în câmp.

In ḑiua anume hotărîtă pentru góna lupilor, fie-care colonie trimite spre locul de întîlnire câte 10 călăreţI, înarmaţI cu puscI, pistóle şi baltage. (1) In revĕrsatul zorilor góna se începe, ómenil încunjură locurile acoperite cu buruienI saŭ păd uri şte şi ridică fiara pitulită; apoĭ se începe góna prin luncĭ şi rîpe.

Odată ce lupul s'a ridicat din vizuină, vînătorii îl aşteptă, înşiraţĭ în anumită direcţiune; ceĭ carĭ gonesc fiara, adese-orĭ, înferbîntaţĭ, o şi omóră cu baltagele, în góna mare a cailor. Se întîmplă ca dintr'o singură góna să se stîrpéscă 20—30 lupĭ. Răzeşiĭ aŭ obiceiŭ de a gonì lupiĭ érna şi tómna, când fiara începe a se adunà în potaie, asemenea şi coloniştiĭ BulgarĭI vînéză iepurii érna pe zăpadă.

Vînătórea căpriórelor şi a mistreţuluĭ a trecut astăḑĭ în domeniul povesteĭ; sunt mulţĭ carĭ nicĭ nu maĭ cred în existenţa acestor animale în Basarabia.

Câmpiile de la sudul ţĕriĭ, bălţile, iazurile şi rîurile mişuie în Basarabia de raţe sĕlbatice, lebede, pelicanĭ, gâsce sĕlbatice, cocorĭ, dropiĭ, etc.

VI.

PESCUITUL.

In Basarabia pescuitul se face pe rîurile Prut şi Nistru. In cele-l alte ape, prin rîuleţele micĭ, se pescuesce cevà pesce mărunţel şi racĭ, dar şi acestea în cantităţĭ micĭ. Din punctul de vedere comercial, numaĭ limanul Nistruluĭ şi malul Măriĭ Negre pe alocurea aŭ în acéstă privinţă óre-care însemnătate.

Pescuitul din Basarabia cuprinde propriŭ ḑis spaţiul malurilor de la satul Şaba de pe Nistru pînă la gârlele Stambululuĭ din limanul Akkermanuluĭ, apoĭ golful Şaba cu tóte iericile(2) artificial create pentru a unì golful cu limanul; în fine spaţiul întreg al MăriĭI Negre dintre gârlele Stambul şi Vîlcov, pe distanţă ca de peste 45 kilometri

---

(1) Baltagul pentru vînătórea lupilor are un cârlig ascuţit la vîrf.

(2) *Ieric*, cuvînt rusesc, semnifică: canal care se face pentru a captà pescele.

Tóte aceste ape, precum şi acele ale Dunăriĭ şi braţuluĭ Chilieĭ, aparţin domeniilor statuluĭ şi se exploatéză prin arendare.

Sistemul de arendare este cât se póte de dăunător, atât pentru poporaţiunea pescarilor, cât şi pentru acéstă avuţie importantă a ţĕriĭ. Iată cum se exprimă în acéstă privinţă inspectoriĭ domenialĭ a Rusieĭ: (1)

«Până la 1859, suma pentru arendarea apelor limanuluĭ Nistruluĭ a fost de 1.000 ruble, iar la 1861 s'a urcat la 3.090 ruble şi, în fine, la 1887 a ajuns la suma de 11.250 ruble pe an. Firesce că acest venit e dejà cevà pentru Departamentul Domeniilor Statuluĭ, dar trebue să mărturisim *că tocmaĭ el este* şi causa principală a stagnaţiuniĭ şi decadenţeĭ pescuituluĭ de pe Nistru. Uniĭ cred că decăderea pescuituluĭ se datoresce micşorăriĭ cantităţiĭ pesceluĭ în Marea Négră, şi maĭ cu sémă în liman, precum şi în golful Şaba, unde *chefalul* vine către primăvară. Acéstă părere este cu totul greşită, căcĭ există alte consideraţiunĭ vĕdite şi necontestabile. Pentru a dovedì acésta n'avem decât să studiăm starea lucrurilor din limanul Nistruluĭ şi din golful Şaba, unde altă dată se pescuià în abundenţă pescele cel maĭ scump, *Chefalul, cambola, anciousul* vin primăvara din mare şi trec prin ambele gârle ale Nistruluĭ în interiorul limanuluĭ, unde şi rĕmân până la îngheţat. Cantitatea acestuĭ pesce, care altă dată venià din mare în numĕr colosal, nicĭ că puteà să fie prinsă de pescarĭ, maĭ cu sémă pentru că limanul e fórte mare şi luntrile pescarilor prea şubrede pentru a puté să înfrunte puterea vîntuluĭ aspru, ce suflă peste liman. Guvernatorul Basarabieĭ Principele Voronzoff, pentru a încuragià pescăritul, a înlăturat acest inconvenient prin construirea unor canale (ierícĭ), carĭ unesc limanul cu golful. Dreptul de a săpà canale s'a dat pe atuncĭ fie-căruĭ pescar, cu condiţiune de a se conformà unor regulamente speciale, carĭ aveaŭ de scop menţinerea căieĭ de comunicaţiune cu Buguzul, unde se aflà pe atuncĭ sentinela de carantină. Construirea canalelor carĭ unesc limanul cu golful Şaba se făceà pe o adîncime regulamentară de un stînjen, canalele trebuiaŭ să fie ţinute în perfectă curăţenie, avĕnd pe alocurea podiştĭ, pe unde canalele tăiaŭ vre-o cale de comunicaţiune; tóte aceste lucrărĭ cereaŭ o cheltuială de peste 200—300 ruble pentru canal. Firesce că asemenea cheltuelĭ eraŭ fórte marĭ pentru un pescar mic; dar, de óre-ce pescariĭ nu se dedeaŭ îndĕrĕt, avênd în vedere că munca lor proprie micşorà cuantumul cheltuelilor, în curînd între liman şi golful **Şaba**, pe o distanţă de 4 kilometri, s'aŭ săpat şi construit de către pescarĭ peste 200 de *ierici*, în lungime fie-care de 50—300 stînjenĭ. Prin aceste canale pescele de mare intrà în golful Şaba, unde şi rĕmâneà vara, mulţumindu-se cu apa sărată din golf. Când începeà frigul, pescele se îndreptà iarăşĭ în liman, trecênd prin canale, unde, fiind acum oprit de nisce stavilare (gardurĭ), erà prins cu năvodul. După spusele pescarilor acest pesce erà fórte gras, dar nu se prăsià în golf. Acest pescuit aduceà veniturĭ colosale locuitorilor, carĭ însă păziaŭ regula de *a nu prinde pescele vara*, când el cresce şi se îngraşă. In aceste timpurĭ, se pescuiaŭ milióne de *chefalĭ*, *cambola*, *ancious* etc. La tîrgurĭ şi bâlciurĭ ţĕrănimea se aprovisionà cu pesce; piaţa erà în abundenţă servită cu acest aliment de hrană.

---

(1) *Бессараб. Вѣдом.*, 1861—79—83.

«Totul însă s'a schimbat imediat ce pescuitul a intrat sub administraţiunea Domeniilor Statuluĭ, care *a introdus nefastul sistem de arendare a pescuituluĭ în apele statuluĭ*. Monopolul antreprenoruluĭ a nimicit pe proprietariĭ iericilor; după contract, antreprenorul aveà drept la 25°/$_0$ din resultatul pescuituluĭ. Pescarul, înainte de a vinde produsul pescuituluĭ, trebuià să fie taxat; firesce că tărăgănéla cu taxarea lăsà la discreţiunea antreprenoruluĭ pe nenorocitul pescar, care în loc de 25°/$_0$ plătià şi 50°/$_0$ numaĭ şi numaĭ să fie taxat înainte de a vedé putreḑind produsul munceĭ sale. Printr'un şir de vexaţiunĭ antreprenorul devenì stăpân absolut asupra poporaţiuniĭ pescarilor, de altă parte cheltuelile pentru a menţiné în bună stare iericile fiind marĭ, încet cu încetul pescariĭ lăsară în părăsire canalele lor, carĭ, *întinându-se*, s'aŭ astupat şi aŭ dispărut; aḑĭ, cele rĕmase neastupate sunt focare de frigurĭ palustre şi de bóle pentru tóte vieţuitórele de apă. Şi, în realitate, ce folos să maĭ tragă pescarul, când după tóte cheltuelile pentru întreţinerea uneltelor sale, pentru munca sa obositóre, maĭ trebue să plătéscă încă 30—45°/$_0$ din produsul munceĭ sale.

Invederat că, sărăcind, pescarul se vedeà silit a părăsì îndeletnicirea sa, căutând alte mijlóce de existenţă. S'a observat că pescuitul chefaluluĭ în limanul Nistruluĭ încet cu încetul s'a stins; chefalul nu maĭ intră în liman decât în cantităţĭ neînsemnate, iar pescuitul în general se micşoréză. Acésta se datoresce de o parte moduluĭ sălbatic cu care antreprenoriĭ aŭ pescuit până acum, iar de altă parte faptuluĭ că *iericile* s'aŭ nomolit.

Acéstă părere a ómenilor competenţĭ cu privire la exploatarea pescuituluĭ prin sistemul de arendare a convins pe guvernul rusesc ca să intervină. Departamentul Domeniilor Statuluĭ a elaborat un regulament menit a pune capĕt stăriĭ anormale şi sĕlbatice de lucrurĭ. Resultatul obţinut până acum n'a dat însă róde bune, din causa corupţiuniĭ funcţionarilor statuluĭ, carĭ, în loc de a veghià la aplicarea regulamentuluĭ, îşĭ agonisiaŭ averĭ, exploatând în beneficiul lor pescăriile de pe Nistru.

Afară de pescuitul de pe Nistru, în Basarabia maĭ există de-alungul maluluĭ măriĭ, începĕnd de la liman şi până la vechia graniţă românéscă, opt *chirhanele*, din carĭ patru pentru prinderea pesceluĭ cu undiţa şi patru cu *volocĭ* şi alte unelte. Chirhanelele cu undiţe posedă câte 12.000 de undiţe fie-care, ocupând spre mare un spaţiŭ de 2 kilometri pentru stabilirea acestor prinḑătóre. Fie-care *zăvod* ocupă patru lucrătorĭ şi lucréză 8 lunĭ de ḑile pe an. Cu undiţele se prindeà pesce de mare de valóre; altă dată fie-care chirhanea pescuià 1.500 pudurĭ pesce pe an, iar acum abià 600 pudurĭ. Chirhanelele cu volocĭ prind *scrumbia (balamut* cum îl numesc pescariĭ, şi aŭ câte 14 lucrătorĭ fie-care.

In limanul Nistruluĭ şi în mare se prind acum: chefal, cambola, nisetru, somn, scrumbiĭ, cegă, crap, şalăŭ, racĭ, etc, După statistica ruséscă, pescuitul din Basarabia pune in consumaţiune pe an:

FELUL PESCELUI	Pud saŭ bucăţĭ
Nisetru	300 pud.
Morun	500 »
Cambola	200 »
Barbulea.	150 »
Somn	550 »
Crap	1.500
Scrumbie	3.500 »
Chefal	1.000.000 bucăţĭ

In ceea ce privesce *cegа*, apoĭ acest soiŭ delicat de pesce a dispărut apróрe cu totul. Afară de acésta se maĭ pun în vîndare peste 10 pudurĭ de icre de crap.

Venitul total al antreprenorilor pescuituluĭ este de 30—35 miĭ ruble pe an.

De la Akkerman în sus pe Nistru, până la Hotin, se pescuesce apróрe pretutindenea, dar acest pescuit e de fórte mică importanţă. Acolo se pescuesce numaĭ primăvara, când apele sunt marĭ; se prinde *cegă* și *crap*. Locurile maĭ renumite în acéstă privinţă sunt pe malul drept al rîuluĭ lângă Palanca, Tudora, Carcmazî, Olănescĭ, Purcarĭ, Rășcăuţĭ, Talmazî, Copanca, Marcauţenĭ, Vâșcauţĭ, Lopatna, Grădiște, Zaharna, Rezenĭ, Vadul-Rașcova, Senafovca, Zalucenĭ, Vasilcova, Soroca, maĭ sus de cataracte la Coșauţĭ, Cremenciuc, Atachi, Mereșova, Naslavcea.

Pescuitul de pe Prut e fórte neînsemnat. Pescele e de o calitate mediocră, mirósе a baltă, dar cu tóte acestea intră și el în consumaţiune.

VII.

CONCLUSIUNE.

Din descrierea făcută de noĭ a stăriĭ actuale a gospodărieĭ agricole în Basarabia reese că, afară de puţine excepţiunĭ, carĭ privesc parte pe o mână de proprietarĭ marĭ, bunĭ şi erudiţi agricultori, iar parte pe coloniştii Germani, restul poporaţiunii agricole se ocupă de agricultură într'un mod cu totul barbar şi rutinar.

Solul fertil, câmpiile întinse, veniturile bune ce daŭ moşiile exploatate fără multă bătaie de cap, fac ca proprietarii să nu consimtă a cheltuì capital pentru îmbunătăţirea averii lor. De aceea arare-ori se pot vedé pe la moşiile boerilor acarete bune, magasii, grânare, etc. Tóte construcţiunile sunt şubrede, ruinate.

De altă parte lipsa de braţe şi preţul scump al muncei aŭ silit pe proprietari să recurgă la maşini, dar maşinele agricole cer îngrijire, mecanici, remont — şi tóte acestea lipsesc. De aceea tocmai în Basarabia adese-ori se póte vedé armane şi arii, unde, alăturea cu locomobila şi maşina de treerat părăsite, se treeră grîul cu ajutorul cailor înhămaţi la care saŭ tîrînd bolovani cilindrici de pétră. Acest mod de a treerà e mai cu sémă rĕspândit în Bugéc.

Rotaţiunea se face la nordul Basarabiei numai de către proprietarii mari, cari însă o aplică până la desăvîrşita sleire a pămîntului.

La sud, din causa colonisaţiunii, care nici până acum nu s'a isprăvit, colonii veniţi din alte ţĕri, cu alte clime şi alt sol, adese-ori gospodăresc într'un mod contrariŭ condiţiunilor naturale ale Bugéculuĭ, încercând a aplicà acolo modul lor de a cultivà. Firesce că aceste încercări sunt absolut zadarnice.

La moşierii mari, alt viciŭ : din causă că mulţi boeri nu se ocupă singuri cu gospodăria şi daŭ moşiile lor în arendă. Arendaşii Greci, Evrei şi Armeni fac tot ce se póte face pentru a stórce din moşia arendată venitul cel mai mare, fără a se îngrijì de viitor.

Arendaşii nu aduc absolut nici o îmbunătăţire trainică şi temeinică în moşie, sleiesc pămîntul şi sărăcesc poporaţiunea, făcênd-o neaptă pentru a da muncitori harnici. De aceea tocmai în Basarabia există şi ḑicători poporale, cari caracteriséză clasa arendăşéscă: *«arendăşia perde moşia»* saŭ *«Jidanul cu balabusta sunt ca lăcusta»*.

Din poporaţiunea agricolă, numai coloniştii Germani fac o gospodărie raţională, însă pilda lor n'are absolut nici o înrîurire bună asupra restului poporaţiunii, din causa vieţii cu totul separate ce duc agricultoriĭ Germanĭ, carĭ nu se pun în contact cu cele-lalte némurĭ.

Altă dată proprietariĭ marĭ se ocupaŭ cu crescerea vitelor în proporţiunĭ marĭ, ţineaŭ târle numeróse de oĭ şi speculaŭ asupra lâneĭ; dar din causa deselor epizootiĭ, din causa lipseĭ de orĭ-ce serviciŭ veterinar serios, acéstă îndeletnicire a slăbit şi depere.

In timpul din urmă *pomicultura* a luat un avînt óre-care. Grădinile cu pomĭ se înmulţesc, şi proprietariĭ scot veniturĭ bune din grădinĭ şi livedĭ.

Viticultura face progrese nediscutabile. Am arătat dejà maĭ sus starea eĭ actuală; sunt podgoriĭ în Basarabia, ale căror vinurĭ şi-aŭ câştigat renume la Odesa. Via, pentru ţĕranul din Basarabia, are un mare preţ, căcĭ din venitul ce dînsa dă, el îşĭ plătesce dările către stat.

Altă dată, atât în lăuntrul ţĕriĭ, cât şi pe malurile Nistruluĭ se cultivà cu succes *tutun* de o bună calitate. Acéstă îndeletnicire aduceà frumóse resultate; dar acum cultura tutunuluĭ în Basarabia a decădut cu desăvîrşire.

Silvicultura, afară de domeniul statuluĭ, e într'o stare de plâns.

Distrugerea pădurilor urméză pe o scară întinsă. Din causa destrăbălăriĭ cu care se exploatéză pădurile, Basarabia întrégă sufere. Sunt bĕtrânĭ, carĭ îşĭ aduc aminte că acum 30—40 anĭ Basarabia erà avută în isvóre de apă bună, în dumbrăvĭ, poienĭ şi codri; tóte acestea dispar, şi acolo unde acum treĭ deceniĭ cresceà o vegetaţiune bogată, adĭ se întind câmpiĭ sterpe, lipsite de umedélă, desolătóre. Sunt rîurĭ, precum de pildă Botna, carĭ acum 40 de anĭ mişuiaŭ de pesce şi carĭ astădĭ s'aŭ prefăcut în nisce pîraie neînsemnate.

La depărtare ca de treĭ kilometri de Chişineŭ, pe la 1828, curgeà încă un riŭ frumos, cu apă limpede, şi care adĭ deabià şerpuesce pe icĭ pe colea, secând cu desăvîrşire pe timpul veriĭ.

Şi ce va devenì Basarabia, când securea nemilósă va distruge şi ultimele pădurĭ ce i-aŭ maĭ rĕmas?

CARTEA VI.

INDUSTRIA.— COMERCIUL. — CĂILE DE COMUNICAŢIUNE.

I.

INDUSTRIA.

Industria în Basarabia e de-abià la începutul desvoltăriĭ sale. Causa principală a inerţieĭ în acéstă ramură a activităţiĭ sociale constă în faptul că, solul ţěriĭ fiind de o excepţională fertilitate, locuitoriĭ, firesce, aŭ rěmas strîns legaţĭ de cultivarea pămîntuluĭ, care le-a dat pururea cu belşug rod abundent în tóte ramurele gospodărieĭ agricole.

De altă parte, alipirea Basarabieĭ la Imperiul Rus în secolul nostru, când industria manufacturală s'a desvoltat şi a luat un avînt mare în guvernămintele învecinate de dincolo de Nistru, trebuià să paraliseze în favórea acestor guvernăminte protegiate de guvernul rusesc orĭ-ce încercare analógă într'o ţéră abià cucerită.

După alipirea Basarabieĭ la Imperiul Rusesc şi până la 1819, dincolo de Prut existaŭ fórte puţine stabilimente industriale. In manuscriptul Coloneluluĭ Cornilovicĭ găsim în acéstă privinţă următórele arătărĭ:

«In Basarabia se află fórte puţine fabricĭ pentru *boirea* pânzeĭ şi a postavuluĭ, fabricĭ de lumînărĭ de sěŭ şi de céră, treĭ usine pentru fabricarea cărămideĭ şi o singură fabrică de var.»

După o altă scriere mult maĭ sistematică despre Basarabia, datorită d-luĭ Fonton (1), găsim că dejà la 1830 acolo se aflaŭ peste 144 fabricĭ şi anume: tăbăcăriĭ 64, lumînărăriĭ 31, fabricĭ de săpun 23, de spirt 23 şi de *bumbac* 3.

Apoĭ pe la 1848 numĕrul fabricelor a maĭ crescut până la cifra de 297, carĭ împreună abià produceaŭ marfă pentru suma de 99.184 ruble pe an.

In fine, după spusele luĭ Criucoff (2), Basarabia posedà următórele fabricĭ la :

1850 :	295	fabricĭ carĭ produceaŭ anual pentru	508.366	ruble
1851 :	293	» › » » »	493.298	
1852 :	294	› » » »	467.101	»
1856 :	519	» » » » »	1.128.521	·

După o altă dare de sémă, pentru aniĭ 1891—92 numĕrul fabricelor şi atelierelor (fără ateliere de industrie casnică) în Basarabia este de 175, carĭ în anul 1891 aŭ produs marfă pentru suma de 5.623.000 ruble; iar în anul 1892 numĕrul fabricelor erà deja de 222, carĭ produceaŭ marfă pentru suma de 6.105.000 ruble.

Aceste fabricĭ şi ateliere se află:

La *Chişineŭ* 28, din carĭ o usină pentru obiecte de tuciŭ. aramă şi fier a d-luĭ Crimarjevsky, 10 fabricĭ de tutun, un bun atelier de lăcătuşerie şi conducte de apă al d-luĭ Merjvinsky, 6 fabricĭ de cărămidă, 2 tăbăcăriĭ, o móră cu aburĭ, etc.

In *judeţul Chişineŭ* se află 2 fabricĭ de spirt: una în satul Boicenĭ, proprietatea luĭ G. Leonard, alta în satul Găncescĭ, proprietatea luĭ Manuc-Beĭ.

In *judeţul Hotinuluĭ* sunt 11 fabricĭ de spirt, şi anume în satul Tarasovţa, proprietatea Principeluĭ Cantacuzino, în satul Ceponosa, proprietatea d-luĭ Dimitriu, în satele Vasileuţĭ şi Sicurenĭ, la Ianaşauţĭ, proprietatea luĭ Cazimir, la Colencauţĭ, proprietatea mănăstiriĭ Slatina, la Cepeleuţenĭ, Corasauţenĭ, Blacenescĭ, proprietatea d-luĭ Marasli; 2 fabricĭ de bere: una la Tarasauţĭ, a Principeluĭ Sturdza, şi alta la Ceponosa, a d-luĭ Dimitriu.

---

(1) Энциклопедическій Лексиконъ. V, ar. M. *Fonton*.

(2) Очеркъ мануфак. и промышл. силъ Россіи. *Крюковъ*, 1858.

La *Hotin* sunt: o fabrică de bere şi o fabrică de cărămidă.

In judeţul Soroca sunt 8 fabricĭ de spirt, şi anume în satul Cobilénca al d-luĭ G. Catargi, în satul Vertiujenĭ al d-luĭ Demi, la Vascauţenĭ al d-luĭ Macarescu, la Cogurescĭ-de-sus al d-luĭ Maghela, la Şostacĭ al răzeşilor, la Drochiĭ al d-luĭ Casu, la Mândîc al d-luĭ Petrino, la Atachi al d-luĭ Cantacuzino.

La Orheiŭ sunt 9 fabricĭ de pielărie, o fabrică de tutun, 2 fabricĭ de cărămidă şi o fabrică de var.

In judeţul Orheiŭ se află 6 fabricĭ de spirt, şi anume în satele Morosenĭ şi Paharnicenĭ, la Criulenĭ, Tuzora, Slobozia, Dişcova; iar în satul Cineşeuţĭ peste 230 de ateliere de olărie; la Telenescĭ 5 tăbăcăriĭ.

La Bălţĭ: o fabrică de pălăriĭ evreescĭ, o fabrică de tutun şi una de cărămidă.

In judeţul Iaşĭ: o fabrică de spirt în satul Zabricenĭ al d-luĭ Ciugureanu şi 2 fabricĭ de tutun.

În judeţul Bender: 2 fabricĭ pentru topirea grăsimiĭ, 3 de tutun.

La Akkerman: 3 fabricĭ pentru topirea seuluĭ şi deposite marĭ de vin.

In fine, în *judeţul Ismail:* 9 boiangeriĭ, 2 fabricĭ de săpun, 2 de cărămidă şi o mică fabrică de postav.

Aşă dar, din acéstă dare de sémă sumară privitóre la industria din Basarabia reese vĕdit că dînsa se află într'o stare rudimentară, că nu transformă decât o parte fórte neînsemnată de materie brută în producte de manufactură şi, prin urmare, poporaţiunea Basarabieĭ consumă producte de manufactură importate. Se importéză aceste producte în mare parte din Rusia, şi anume din Moscva, Kiew şi provincia Polonieĭ.

Pentru ca cine-va să-şĭ pótă da o ideе precisă asupra loculuĭ pe care-l ocupă Basarabia în activitatea sa industrială comparativ cu provinciile învecinate ale Imperiuluĭ Rusesc dăm maĭ jos următorul tabloŭ (1), în care se reflectéză starea actuală a lucrurilor:

---

(1) Сводъ данныхъ о фабр. промышл. въ Россіи за 1891 изд. Департ. Торговли и Мануф. Минист. Финансовъ. Указатель фабрикъ и заводовъ Евр. Россіи сост. П. А. Орловъ 1894.

Provincia	Numĕrul fabricelor la 1891	Suma producţiunii în ruble	Numĕrul fabricelor la 1892	Suma producţiunii în ruble
Basarabia .	175	5.623.000	222	6.105.000
Guvern. *Herson.*	436	31.613.000	492	36.474.000
Podolia. . .	300	16.004.000	436	32.764.000
Polonia rus.	4.172	228.307.000		
Rusia europ.	19.507	1.348.524.000		

In numĕrul fabricelor şi usinelor nu intră atelierele de industrie casnică, al căror numĕr firesce că e fórte mare.

II.

COMERCIUL.

Isvórele istorice ne arată că începutul unor relaţiunĭ comerciale între diferitele popóre carĭ locuiaŭ Basarabia şi ţĕrile învecinate cu ea s'aŭ stabilit dejà pe la secolul IV înaintea ereĭ creştine. După campania luĭ Dariu în ţéra Schiţilor, Grecií carĭ eraŭ în armata acestuĭ Rege, apreciând valórea ţĕriĭ prin care trecuseră în curînd s'aŭ aşezat pe alocurea, pentru a face comerciŭ cu popórele ce locuiaŭ pe malurile Pontuluĭ Euxin. La început, barbariĭ se feriaŭ de coloniĭ Grecĭ şi se depărtaŭ de eĭ, retrăgêndu-se în lăuntrul stepelor; dar apoĭ mulţumită dibăcieĭ Grecilor, neîncrederea a dispărut şi barbariĭ consimţiră a începe relaţiunĭ comerciale cu noiĭ veniţĭ. (1)

---

(1) Записки Одес. Общ. ист. и древ. Исторiя Черно-Морской торговли *Шестона*; **Bugnion**, ***La Bes. ancienne el moderne***; Обз. Торговли *Скальковскаго*: о хлѣбной Торговли *Вольскаго*; ***Allgemeine Encyklopedie von Wissenschaften.***

Niebur scrie că cele dîntâi coloniĭ grece s'aŭ aşezat pe la anul 370, înaintea luĭ Crist. Herodot scrie că, înaintea luĭ Dariu, la gurile Tirasuluĭ trâià un popor de gintă elenă şi aveà acolo oraşul Tiras saŭ Ofiusa. Ammian Marcellin consideră că Ofiusa a fost fundată de Fenicienĭ (Weltman, p. 6 –7).

Schiţiĭ în curînd aŭ împrumutat de la Greci modul de-a purtà haine, găteli pentru femeĭ şi s'aŭ deprins la bĕuturĭ spirtóse. Comerciul, firesce, se făceà cu ajutorul schimbuluĭ: Schiţiĭ aduceaŭ pieĭ, blănĭ şi robĭ de răsboiŭ.

Romaniĭ goniră pe Grecĭ şi concentrară comerciul în mânile lor. Akkerman devenì pe timpul domnieĭ romane centru de întreposite. Invasiunile aŭ desfiinţat acéstă colonie romană, nimicind pentru un timp îndelungat orĭ-ce comerciŭ între Prut şi Nistru.

Mult maĭ târḑiŭ după acésta găsim acì coloniĭ genovese apoĭ pe Pisanĭ şi Veneţienĭ. De-alungul Nistruluĭ coloniĭ ridicară întărirĭ temeinice, ale căror urme aŭ rĕmas şi până, acum. Aşà la Hotin, la Soroca (Olchion), la Bender (Tighin), la Akkerman (Moncastro) există până aḑĭ rĕmăşiţe de turnurĭ şi cetăţĭ construite de Genovesĭ. (1)

In curgere de patru secolĭ aceştĭ colonĭ aŭ stăpânit Marea Négră, prefăcênd în aur produsele ţĕrilor de pe malurile Pontuluĭ Euxin.

Pe acele timpurĭ gurile Nistruluĭ eraŭ deschise pentru navigaţiune, iar popórele ce locuiaŭ pe malurile rîuluĭ începuseră dejà a se dedà agricultureĭ. Pieile, blănile, deşĭ eraŭ obiectele principale de schimb, dar dejà în locul robilor ca obiect de comerciŭ figuraŭ şi bucate. Veneţieniĭ transportaŭ de acì grâne la Constantinopole şi Cairo. (2) In curînd apoĭ comerciul cu grâne luă mare desvoltare; Moncastro devenì port însemnat, spre care se îndreptaŭ luntrile Lituanilor, încărcate cu bucate din Lituania, din Podolia, Galiţia şi Volinia. (3)

---

(1) B. P. Hasdeŭ, ḑiarul *Traian*, 1869, *Murrigli: Richerche sul comercio Veneto* libr. XIII;—Alex. Papadopol-Calimach, *Sofia Paleologu şi Domniţa Olena*, p. 115;— *Bilske* scrie: «Popórele Pecenegĭ şi Polovţĭ, când aŭ eşit din Lituania, s'aŭ aşezat întâiŭ la Bosforul Cimeric, unde sunt cetăţile Turcilor Ghereĭ şi Taman; de acì aŭ legat prieteşug cu Genovesiĭ, carĭ stăpâniaŭ Crimea, şi aceĭ Genovesĭ, împreună cu *Moldovenii* şi *Bastarnii*, adecă *locuitoriĭ Bugéculuĭ*, aŭ zidit cetăţile Mangupul, Kerkel, Cafa, Oceacovul, Muncastrul, Chilia», p. 239;—Cantemir, *Hronicul Moldo-Romànilor*. III, p. 188; idem, *Descrierea Moldoveĭ*, p. 31;—*Uricar*, III, p. 282.

(2) *Сурожскій* Сбор. Историч. и стат. свѣдѣній Валуевъ, I, p. 128.

(3) Записки Одес. Общ. ист., I, p. 29—40.

La 1413 Împeratul Bisanțuluĭ Manuil s'a adresat către Ladislau II Jagello, rugându-l să-ĭ trimită bucate, carĭ, din causa Turcilor, nu maĭ veniaŭ din Tracia, devastată. Aceste bucate aŭ venit la Constantinopole pe Nistru.

In secolul XV Turciĭ aŭ devenit stăpânĭ peste Moncastro.

De altă parte comerciul de pe Marea Négră a maĭ primit și o altă lovitură, cu ocasiunea descopeririĭ Americeĭ. Popórele comerciale părăsesc Marea Négră, peste care începe a domnì nesiguranța, și se avîntă spre alte țerĭ. Genovesiĭ și Veneţieniĭ se maĭ încércă a redà viéță comerciuluĭ de pe Marea Négră, încheie cu Mahomet un tractat, consimțind a-ĭ plătì $2^0/_0$ (1) și din noŭ comerciul ieà avînt, din noŭ portul Kici-bey (turcesce Hadji-Bey — actuala Odesa) și Moncastro, cunoscut acum sub numele de Cetatea-Albă, devin centre de activitate comercială.

Regiĭ Poloniеĭ, pentru a avé calea Nistruluĭ deschisă pentru comerciul cu grâne, încheiaŭ mereŭ tractate de comerciŭ cu Turcia și Domniĭ Moldoveĭ. Maĭ multe documente polone culese de d-l Gr. G. Tocilescu în archivele din Petersburg vorbesc despre aceste tractate.

In același timp comerciul cu grâne din Ucraina spre Ociacof și Constantinopole ieà un avînt din ce în ce maĭ mare. Tot spre Ociacof mergeaŭ pe uscat și bucatele culese dincolo de Nistru. (2)

Afară însă de nesiguranța ce Turciĭ și Tătariĭ creară comerciuluĭ, în aceste timpurĭ comerciul de pe Nistru începù a simțì formidabile pedice din causa formăriĭ cataractelor de pe acest mare rîŭ. Că aceste cataracte n'aŭ existat altă dată într'un mod așà de pronunțat ne dovedesce chiar formațiunea lor. Aceste cataracte sunt opera ridicăriĭ vulcanice a uneĭ părțĭ din albia rîuluĭ; când, în ce anume timp s'a produs acest eveniment, este absolut imposibil de determinat, deși maĭ jos de Nistru există locurĭ, unde un cutremur de pămînt întîmplat acum 80 de anĭ abià a schimbat vĕdit suprafața soluluĭ, făcĕnd se dispară un mare lac.

Solicitudinea Poloniеĭ pentru a-șĭ asigurà calea Nistruluĭ pentru comerciul cu grâne ne dovedesce într'un mod cert că rîul Nistru a fost înaintea formăriĭ cataractelor navigabil pe întréga sa întindere. Sub Sigismund August, nunciul Comendoni, de origine veneţian, stăruià la Varsovia ca Polonia se încheie cu Veneţia un tractat de comerciŭ, obligându-se a garantà calea navală de pe Nistru. Nunciul asigurà pe Regele Poloniei că Veneţia are să ridice singură tóte bucatele din Polonia şi Ukraina. După stăruinţele luĭ Camendoni, Regele Poloniei aveà să solicite de la Sultan libera trecere a vaselor prin Dardanele, precum şi dreptul de a construì un port la gurile Nistruluĭ. La 1623 un ambasador a fost trimis la Constantinopole pentru a tractà cu Sublima Pórtă şi resultatul acestuĭ demers a fost satisfăcĕtor. «Acest ambasador, întorcêndu-se acasă, a inspectat rîul Nistru şi a găsit *că la depărtare de treĭ ḑile de la Cameniţa existaŭ nisce cataracte, carĭ fac imposibilă trecerea vaselor.*» (1)

---

(1) Darus, *Hist. de la République de Venise*, II, p. 512.

(2) Очеркъ Хлѣбной торговли Новор. Края. *Волжскій*. p. 47.

Aşà dar, la începutul seculuh XVII, pentru întâia dată se stabilì într'un mod oficial existenţa cataractelor de pe Nistru. Noutatea adusă la Varsovia despre cele descoperite pe Nistru a fost causa că s'a părăsit calea de apă pe acest rîŭ şi s'a ales o nouă cale spre mare—Niprul. (2)

Pe la jumătatea seculuh XVII mişcarea comercială de pe Nistru a încetat cu desăvîrşire. Apoĭ în secolul XVIII Regele Poloniei Stanislas August iarăşĭ s'a încercat a redà aceste artere marĭ de comunicaţiune valórea sa, ocrotind-o de prada Cazacilor. Cel dintâiŭ comerciant de grâne, care plecă în jos cu vase încărcate cu bucate, a fost un óre-care Dzeduschinski. Nenorocitul a căḑut în plean la Bender, unde Paşa l'a arestat sub cuvînt că comerciantul n'aveà firman în regulă de la Sultan. După o corespondenţă diplomatică dintre Regele Poloniei şi Pórtă, Dzeduschinski a fost liberat şi şi-a urmat drumul până Akkerman, unde a vîndut bucatele. (3) Firesce că acest comerciant a trecut cataractele aşà precum se trec şi acum, cu ajutorul transbordăriĭ. (1)

---

(1) *Mysli o sposobach dania bezpiecznego splavu szekom Polskim Litevskim* 1767 roku.

(2) *Allg. Encyklop. von Wissenschaften*, XXVII, p. 216.

(3) Walski.

La începutul secoluluĭ nostru guvernul austriac s'a încercat a face Nistrul navigabil pe tótă a sa întindere; pentru acest anume scop s'aŭ trimis la 1803 în jos maĭ multe vase sub comanda luĭ Kretz-Hauptmann von Dikke. Aceste vase aŭ parcurs în 27 ḑile o distanţă de 870 kilometri, adecă aŭ ajuns până la tîrguşorul Maiachi.

Moldova, de altă parte, precum şi Rusia, se interesară mult la cestiunea de a face Nistrul navigabil. Ducele de Richelieu, guvernatorul Odeseĭ, observând la rîndul seŭ marea importanţa ce ar avé acéstă cale de apă pentru portul Odesa, trimise pe inginerul Principe Nassau-Zighen pentru a face nouĕ cercetărĭ. Acest Principe a şi făcut douĕ călĕtoriĭ pe Nistru, una la 1802 şi alta la 1804, pentru a face sondagiul albieĭ pe tot parcursul eĭ. Cu ocasiunea acestor călĕtoriĭ s'a construit un vas anume, în lungime de 120 şi în lăţime de 40 picióre. Călĕtoria s'a început pe la Aprilie, de la Rasvod din Galiţia, de unde Nistrul devine dejà navigabil, şi a durat şése sĕptĕmânĭ, până ce vasul a ajuns în fine la tîrguşorul Maiachi.

In anul când s'a făcut acéstă călĕtorie, la Maiachi aŭ ancorat peste 95 vase încărcate cu bucate şi rachiŭ din Podolia.

In luna Iulie Principele Nassau a pornit apoĭ iarăşĭ îndĕrĕt spre locul de unde începuse călĕtoria, întrebuinţând pentru acésta numaĭ 59 ḑile. Resultatul dobândit, după sondagiŭ minuţios, a fost considerat ca satisfăcĕtor. Guvernul rusesc, prin ukazul imperial datat din 17 Martie 1805, întemeiase la Maiachi un punct vamal, destinat pentru comerciul Moldoveĭ şi Bucovineĭ cu Odesa.

---

(1) Din Basarabia se maĭ exportaŭ bucate şi în Asia mică. Bugécul, pe timpul Turcilor, erà dator a expedià anual la Constantinopole o cantitate anumită de bucate şi acéstă obligaţiune aduceà venit mare Tătarilor. In aniĭ de lipsă însă, folosul devenià ponos; aşà de pildă la 1757 obligaţiunea de a trimite bucate făcù ca in Bugéc să bântue fómea. In zadar Hanul poruncì ca *orguzuri*-le să fie deşertate, căcĭ nicĭ acésta n'a îndestulat trebuinţele locale. Atuncĭ Hanul s'a adresat la Polonia. Din causa fómeteĭ. Tătariĭ Nogaĭ s'aŭ resculat şi la 1758 aŭ ridicat la Hanat pe Kerim-Ghireĭ. (*Clemans*, p. 196;—Baron de Thot, *Mémoires sur les Turcs et Tatars*, Amsterdam 1785, *Скальковскій*.)

La 1812, după încheiarea tractatului între Imperiul Otoman şi Rusia, Basarabia a fost alipită la Imperiul Rus. Rîul Nistru n'a beneficiat nimic din acéstă schimbare, din contra, orî-ce mişcare comercială pe acéstă cale de apă a încetat. Abià pe la 1820 un noŭ impuls a venit să deştepte Nistrul din amorţélă; pe la 1830 dejà peste o mie de vase şi plute aŭ străbătut apele rîuluĭ, aducênd bucate la Maiachi; la 1848 o nouă stagnaţiune se observă, numěrul vaselor a scădut la 693.

In aniĭ 1889 1890 mişcarea din noŭ se redeşteptă şi în decenia nóstră rîul Nistru şi-a redobândit aprópe vechiul sěŭ renume, deşĭ guvernul rus n'a făcut niciĭ până acum nimic pentru a înlăturà pedicele naturale ce se opun navigaţiuniĭ.

Sesonul de navigaţiune pe Nistru e acum de 247 – 261 ḑile pe an; pe apele sale plutesc 11 vapóre, carĭ ridică peste tot 25.000 pudurĭ greutate şi 1.660 vase carĭ încarcă 3.929.000 pudurĭ. După darea de sémă oficială pentru ultimiĭ cincĭ anĭ mişcarea comercială de pe Nistru se presintă în următorul mod :

Mişcarea comercială de pe Nistru.

ANII	S'au incarcat		Greutatea incarcata			Pretul marfii incarcate		
	pe vase	pe plute	pe vase	pe plute	Total pud.	pe vase	pe plute	Total ruble
1890	2.352	1.139	12.402 000	3.169.000	15.571.000	7.153.000	90.2000	8.055.000
1891	2.739	1.031	13.779.000	2 900.000	16.753.000	7.911.000	723.000	8.634.000
1892	1.787	622	8.952.000	3.928.000	12.881.000	4.242.000	844.000	5.136.000
1893	1.044	797	4.332.000	2.508 000	6.840.000	1 859.000	621.000	2.480.000
1894	2.144	945	10.000.000	4.194.000	14.280.000	3.793 000	608 000	4.401.000

Acéstă mişcare comercială de pe Nistru nu îmbrăţiséză propriŭ ḑis Basarabia, ci guvernămintele învecinate cu ea, iar în întâiul rînd Podolia şi Bucovina cu Galiţia.

Comerciul Basarabieĭ n'are pe Nistru, afară de Bender, nicĭ un debarcader bun şi, în general vorbind, avuţiile naturale ale ţěriĭ nu-şĭ găsesc destul debuşeŭ pe pieţele Impe-

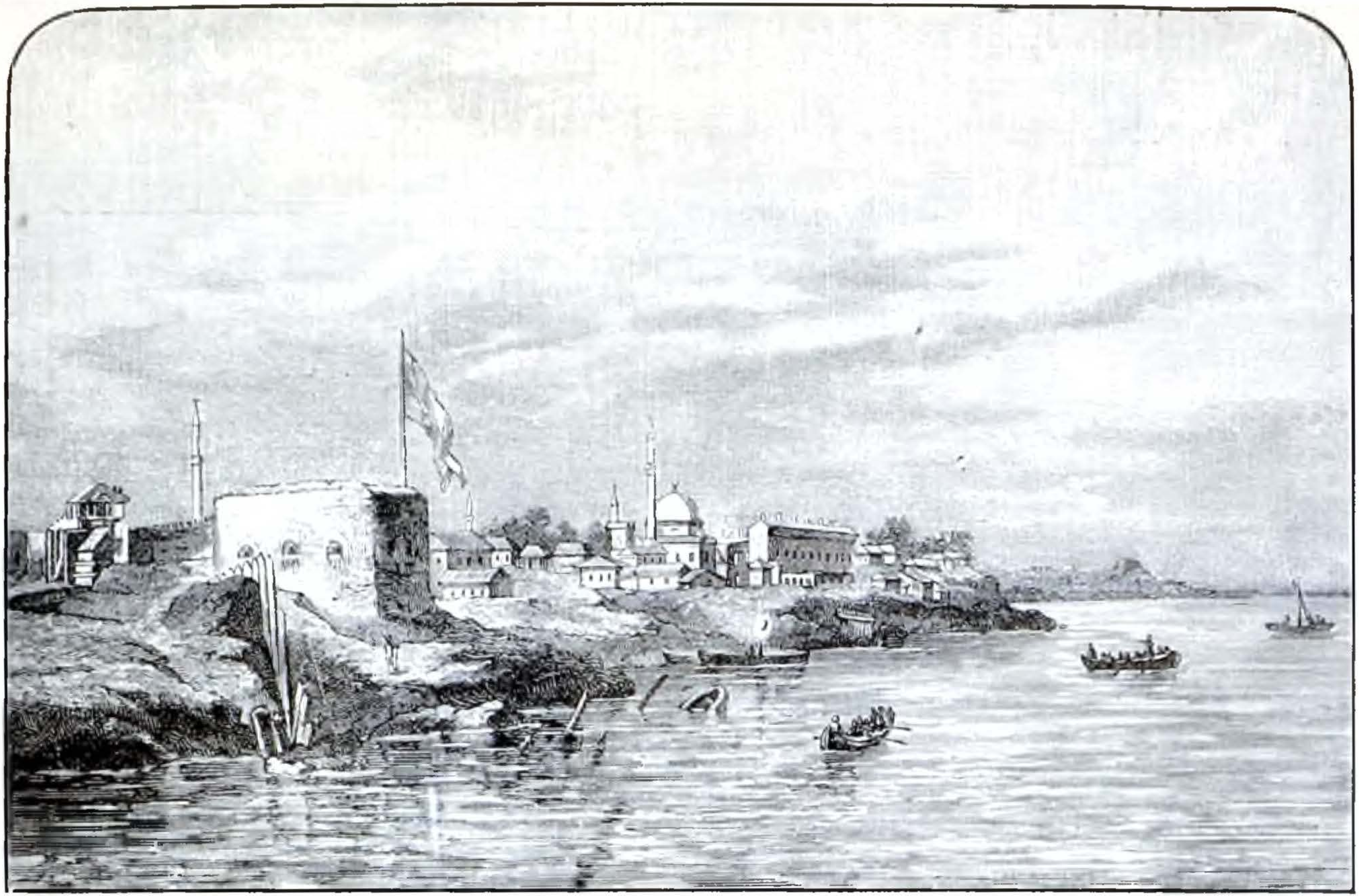

Fortăréța din Ismail.

riuluĭ Rus. Sórta a legat Basarabia cu marele Imperiŭ Rus şi a transformat basenul rîurilor Prut-Nistru, dintr'o ţéră anume făcută pentru o existenţă legată firesce de Moldova, într'o provincie fără nicĭ o însemnătate a vastuluĭ Imperiŭ Rusesc. Capitalurile de carĭ dispune Basarabia speculéză asupra materiilor brute ce se dobândesc în ţéră; în locul acestor materiĭ brute se importă obiecte de manufactură ruséscă.

Comerciul Basarabieĭ se póte împărţĭ în treĭ ramure: cel din lăuntrul ţériĭ, care se concentréză în cele opt oraşe şi câte va tîrguşóre; cel din afară, care se subdiviséză în comerciul cu Rusia şi comerciul cu Europa, care se face prin porturile de pe Dunăre, la Unghenĭ, Noua-Suliţa şi Odesa; în fine comerciul de transit, care cuprinde mişcarea mărfurilor pe Nistru şi calea ferată dintre Odesa şi Iaşi.

Mărfurile carĭ sunt obiectul comerciuluĭ Basarabieĭ se pot şi ele împărţĭ în patru grupurĭ marĭ: primul grup se compune din mărfurile produse în Basarabia saŭ aduse din Rusia pentru a fi exportate în Austria; al doilea grup se compune din mărfurĭ carĭ compun traficul Basarabieĭ cu România; al treilea grup îl forméză obiectele importate pentru trebuinţele Basarabieĭ, atât din Rusia, cât şi din Austria; şi, în fine, al patrulea grup îmbrăţişéză marfa de transit care merge din Europa în Rusia via Basarabia.

Obiectele de trafic cu Austria se compun parte din marfă ruséscă, ca fer, tuciŭ, miere, pielărie, şi parte din produse ale Basarabieĭ, ca grâne, grăsime, lână, pesce, pieĭ, şi ca obiect principal caĭ, vite, oĭ şi capre.

In România se exportéză caĭ, vite, pesce sărat, frânghiĭ, lână, iar ca marfă de transit: olărie fină, lucrurĭ de aramă, ferărie, tuciŭ, marfă de cauciuc, pielărie, bumbăcărie, pânză, lemn lucrat, ceaiŭ, blănărie. Acéstă marfă de transit compune peste $^{3}/_{4}$ din totalul exportuluĭ ce se face spre România. In ultimiĭ anĭ produsul pescăriilor rusescĭ şi-a găsit un mare debuşeŭ în România.

In ceea ce privesce importul mărfurilor, apoĭ locul întâiŭ aparţine manufactureĭ austriace; din România în ultimiĭ anĭ se observă o urcare simţitóre a importuluĭ lemnelor de construcţiune, carĭ până acum nu veniaŭ în Basarabia decât din Austria, şi anume din Bucovina. Totuşĭ şi acum preponderenţa în acéstă privinţă rĕmâne pe séma Austrieĭ. Asemenea se importă din România sare, nuci, petre de móră, pieĭ de mieĭ, lână văpsită, obiecte de îmbrăcăminte. Acéstă marfă nu se consumă în Basarabia, ci trece în Rusia.

Punctele principale de export pe calea de uscat sunt următórele:

Din Austria :

1. Prin *Podvolocisc* şi calea ferată din Podolia, de acì prin Mohileŭ şi Atachi ;

2. Prin *Noua-Suliţa,* care însă acum a perdut mult di importanţa sa de altă dată ;

3. Prin *Ungheniĭ.*

Din România :

1. Prin *Ungheniĭ* ;

2. Prin *Lipcaniĭ*, carĭ aparţineaŭ altă dată Principeseĭ Ghic şi se află în judeţul Orheiŭ, la o distanţă de la Chişineŭ d 226 verste ;

3. Prin *Sculeniĭ*, la o distanţă de la Chişineŭ de 176 verst

Punctele principale de comerciŭ în Basarabia sunt la Hoti Soroca, Bălţĭ, Atachi, Raşcova, Chişineŭ, Orheiŭ, Bender Akkerman, Criulenĭ, Cauşanĭ, Leova, Cubeŭ, Ismail, Bolgra

Portul Odesa este de o mare importanţă pentru comerciul Basarabieĭ; prin acest port se exportă aprópe totalitatea bucatelor ce produce Basarabia, tutunul, pielăria, lâna et

Inainte de a fi construită linia căieĭ ferate care légă a centrul provincieĭ Chişineŭ cu Odesa, transporturile d marfă treceaŭ pe calea cea mare care merge din Chişineŭ v Bender şi Tiraspol şi a căreĭ lungime este de 166 $^1/_4$ verst

In ceea ce privesce comerciul Basarabieĭ cu guvernăminte vecine ale Rusieĭ, apoĭ acest comerciŭ e concentrat pe bâlciurile şi iarmarócele anuale din Chişineŭ, Bălţi, Akke man. Marfa ruséscă, care intră în Basarabia, vine din Podol Volinia, Polonia industrială, Moscva şi anume din Iarm lineţ, Berdicev, Balta, Umanĭ, Pultava, etc., unde merg în fi care an comercianţiĭ basarabenĭ, pentru a se aprovision Bâlciurile din aceste oraşe rusescĭ, şi maĭ cu sémă din Iamolineţ, care se deschide la 29 Iunie, aŭ o mare importan pentru Basarabia, căcĭ acolo se stabilesc preţurile pent spirt, pieĭ, lână, etc. Recolta în guvernămintele Podoli Volinia şi Kiew, fiind dejà cunoscută, preţul bucatelor d Basarabia asemenea se póte stabilì. Comercianţiĭ de gr ne numaĭ după ce află cuantumul aproximativ al recolteĭ din Rusia, precum şi cererile din Odesa şi Bordeaux, şi stabilesc preţurile, încep a încheià contracte de cumpĕrare cu agricultoriĭ din Basarabia.

La bâlciurile oraşelor rusescĭ, Basarabia aduce pielărie crudă, tutun în papuşĭ, vin, pesce sărat, caĭ vite, prune uscate, şi importă în schimb marfă de manufactură ruséscă fer, tuciŭ, lucrurĭ de aramă şi olărie fină, cosmetice, ceaiŭ, zahăr şi blănărie.

Importul mărfurilor rusescĭ, după arătările statisticeĭ oficiale, nu covîrşesce pentru Basarabia suma de 800.000 ruble pe an. Punctele principale ale acesteĭ mişcărĭ comerciale sunt: la nord—Hotin, Atachi, Raşcova, Soroca, Bălţĭ; în centru--Orheiŭ, Chişineŭ(1), Criulenĭ, Bender; la sud—Akkerman Bolgrad, Ismail. Maĭ cu sémă Chişineul jócă rolul de întreposit pentru mărfurile rusescĭ, acì sunt toptangiiĭ ceĭ marĭ, iar Bălţĭ este piaţă de vite, Soroca centrul comerciuluĭ de tutun şi Akkerman al celuĭ de vinurĭ.

Din bâlciurĭ şi iarmaróce, 32 sunt de căpetenie şi anume: bâlciurile de la Ataki, carĭ se fac pe la 5 Ianuarie, Hotin în ḑiua de 6 Ianuarie, la Bălţĭ 2 Februarie şi 3 Martie, Raşcova la a patra sĕptĕmână din postul cel mare, Hotin în ḑiua de Sf. Gheorghe, Rezenĭ şi Criulenĭ tómna, la Bairamcea şi Cemişlia tómna, Cauşanĭ la 9 Maiŭ, Hotin la 18 Maiŭ, Bălţĭ obor de vite în Maiŭ şi Iunie, apoĭ în August, la Chişineŭ în Octobre, Criulenĭ şi Akkerman tómna, etc.

---

(1) După ḑiarul «Basarabeţu», comerciul la Chişineŭ ni se presintă pentru anul 1896 în următorul mod:

«Chişineul posedă la 1896 restaurante, birturĭ, otelurĭ, hanurĭ, cârciumĭ şi pivniţe cu debit de vin 341, cu un personal comercial de 504 inşĭ, făcĕnd daraverĭ pe an în sumă de 950.700 ruble; prăvăliĭ cu pesce şi măcelăriĭ 225, cu personal de 260 inşĭ, făcĕnd daraverĭ pe an de 220.000 ruble; magasiĭ de făină 23, brutăriĭ 142, cu personal 152, daraverĭ pe an 426.120 ruble; prăvăliĭ de zarzavaturĭ şi fructe 170, făcĕnd daraverĭ pe an 176.000 ruble; băcăniĭ 307, cu personal de 365, daraverĭ pe an 981.850 ruble; magasiĭ de ceaiŭ 4, daraverĭ pe an 39.280 ruble; magasiĭ de mobile 13; prăvăliĭ de stofe 163, personal 188, daraverĭ pe an 412.000 ruble; pânzăriĭ 3, daraverĭ pe an 240.000 ruble; magasiĭ de haine 92 personal comercial şi lucrătorĭ 119, daravarerĭ pe an 261.000 ruble; debite de tutun 129, daraverĭ pe an 210.000 ruble; tăbăcăriĭ 31, pălărieriĭ 3, mănuşerie 1, magasin de florĭ 1.

Punctele vamale, prin carĭ intră în Basarabia produsele de importaţiune sunt, precum am arătat dejà maĭ sus, Noua-Suliţa, Lipcanĭ, Sculenĭ, Unghenĭ, Renĭ, Ismail, iar altă dată a fost şi Leova.

Obiectele de import precum şi de export prin aceste puncte se pot împărţì în douĕ grupurĭ: obiecte de comerciŭ cu Austria şi obiecte de comerciŭ cu România.

Exportul produselor rusescĭ de transit spre Austria se îndreptà altă dată prin Noua-Suliţa; pe acolo treceà o parte însemnată din exportul ce venià din Mohilĕŭ şi anume: grâne, grăsime, fer, pesce sărat, vite, caĭ. Acum, de când sudul Rusieĭ se află legat cu cele douĕ reţele marĭ de căĭ ferate Lemberg-Podvolocisc şi Lemberg-Cernăuţĭ-Iaşĭ-Unghenĭ-Odesa, Noua-Suliţa şi-a perdut importanţa sa de odinióră.

Pe graniţa din spre România se exportéză vite, lână, fer, obiecte de aramă, olărie fină, ceaiŭ.

Până la 1857 Basarabia aprovisionà Bucovina şi Galiţia cu pesce sărat, dar de atuncĭ acest export a scădut treptat şi astădĭ e de o mică importanţă.

De la 1844—1854 se exportà în termin mediŭ anual prin nordul Basarabieĭ următórea cantitate de marfă:

Caĭ	700	capete
Vite	24.000	»
Pieĭ	8.000	bucăţĭ
Lână	41.300	pudurĭ.
Grâne	28.700	cetverti
Seŭ, grăsimĭ	5.200	pudurĭ.
Pesce	2.000	»
Miere	1.700	»

Acest export privià numaĭ pe Austria; iar în ceea ce privesce Moldova, apoĭ media anuală a exportuluĭ spre acéstă ţéră este arătată în tabelele statistice ast-fel:

Frânghiĭ, cablurĭ	9.100	pudurĭ.
Céră şi lumînărĭ	1.100	»
Fer, alte metale	16.800	»
Pesce	15.700	»
Lână	2.000	»

Caĭ	450	capete
Vite	2.500	»
Pieĭ rusescĭ	1.400	bucățĭ

Marfă de manufactură pentru suma de 12.000 ruble.

In ceea ce privesce importul din Austria în Basarabia în ḑilele nóstre, apoĭ, din causă că acest import și-a schimbat punctele vamale și acum trece saŭ prin Podvolocisc saŭ transit prin Unghenĭ, de unde apoĭ se împarte pe la Chișineŭ, Bender, Odesa, este imposibil de a despărțî din totalul importuluĭ destinat pentru sudul Rusieĭ partea proprie a Basarabieĭ. Orĭ-cum, după datele statistice rusescĭ, în termin mediŭ se importă anual în Basarabia din Austria:

Lemne de construcțiune	407.000	ruble.
Cóse istriane	20.800	»
Sacĭ de pânză	15.000	»
Art. de lână, stofe de mătase	216.000	»
Articole de bâlciŭ	130.000	»
Articole de ferărie	10.500	»

Iar din România se importă în Basarabia, fie ca marfă de transit, fie ca marfă de consumațiune în lăuntrul țĕriĭ:

Lemne	1.500.000	leĭ
Pesce sărat	170.000	»
Sare gemă	1.700.000	»
Petre de móră	75.000	»
Obiecte de lemn	50.000	»
Țesăturĭ, jută ordinară	40.000	»
Pĕr de porc	10.000	»
Alte obiecte	225 000	»

Din dările de sémă oficiale privitóre la exportul din aniĭ 1884 — 1892 reese cum că s'a exportat prin Ismail, Renĭ, Unghenĭ, Sculenĭ, Leova, etc., următórea marfă:

Grâne	670.829	cetverti
Lână	30.000	pudurĭ
Caĭ și vite	25.703	capete

Pieĭ	26.800 pudurĭ
Pesce	15.693
Frânghiĭ	32.783
Manufacturĭ	495.000
Caşcaval, brânză	14.000
Fer, aramă, etc.	70.000

Acest export privesce Austria, România, Serbia şi Bulgaria.

III.

CĂĬ DE COMUNICAŢIUNE.

Căile de comunicaţiune sunt într'o legătură strînsă cu comerciul, de aceea este firesce a trece imediat după studiul comerciuluĭ uneĭ ţĕrĭ către acela al căilor sale de comunicaţiune. In ḑilele nóstre, când importanţa căilor de comunicaţiune jócă un rol imens în propăşirea economică a uneĭ ţĕrĭ, a cunósce cât maĭ în amănunt căile de comunicaţiune ale uneĭ ţĕrĭ vecine este absolut necesar. Marele strateg al Imperiuluĭ German Moltke, când a fost întrebat despre victoria repurtată de armatele germane în răsboiul din 1870—71, a ḑis că acéstă victorie se datorà în mare parte şi cunoscinţelor Statuluĭ-major german de căile de comunicaţiune ale Franciei.

Tóte căile de comunicaţiune ale Basarabieĭ, afară de reţelele căilor ferate, forméză douĕ sisteme, despărţite unul de altul prin înălţimĭ, a căror linie trece între Sculenĭ şi Orheiŭ: *căile Basarabieĭ de nord* şi *căile Basarabieĭ de sud.* Oraşele *Bălţĭ* şi *Chişineŭ* sunt douĕ centrurĭ, în carĭ se concentréză: la Bălţĭ drumurile şi căile cele de la nord, la Chişineŭ cele de la sud. Ambele centrurĭ sunt la rîndul lor legate printr'o şoşea mare (pocĭtovaia).

Căile Basarabieĭ se împart în:

şosele principale (pocĭtovaia).

drumurĭ comerciale (torgovaia),

drumurĭ vicinale (proselocĭnaia),

Drumurile saŭ *şoselile principale* sunt în lungime de 1.060 verste (1) şi anume :

---

(1) Versta = 500 stînjenĭ ; un kilometru = 0.937.398 verstă.

a)	De la Chişineŭ la Hotin	268½	verste
	» prin Gura-Galbină la Cubeŭ şi Ismail	167¼	»
b)	» » la Bender	58¾	»
c)	» » la Dubasarĭ	38	»
d)	» Bălţĭ prin Soroca la Atachi	104¾	»
e)	» » » » la Sculenĭ	55	»
f)	» » Bender la Akkerman	108½	»
g)	» » Stanilescĭ până la Noua-Suliţa	27½	
i)	» Akkerman până la Cubeŭ	116	»
k)	» » Atachi până la Glinaia	51¾	»
l)	» » Gura-Galbină până la Carpinenĭ	26½	»
m)	» Pavlovca până la Tatar-Bunar	17	»
n)	» » Cecoltenĭ » » Telenescĭ	24½	»

Acestea sunt şoselele principale.

Incepênd acum de la nord, şi anume de la tirguşorul Atachi, de-alungul întregeĭ Basarabieĭ spre sud trece marea şosea de postă; acéstă şosea légă între ele oraşele Hotin, Bălţĭ, Orheiŭ şi Chişineŭ. Acì la Chişineŭ şoséua se bifurcă: o ramură merge spre Gura-Galbină, colonia Camrat, colonia Cubeŭ şi până la Ismail; altă ramură trece de la Chişineŭ spre Bender, făcênd parte din şoséua mare care duce la Odesa.

Acéstă şosea formézā calea principală a Basarabieĭ atât pentru comerciŭ, cât şi pentru comunicaţiunea postelor şi a mesageriеĭ. Şoséua e bine întreţinută şi légă centrurile cele maĭ depărtate ale ţĕriĭ între ele. De la dînsa merg în tóte direcţiunile şosele de postă transversale, carĭ unesc între ele tîrguşórele de pe Prut şi Nistru. Aşă de pildă de la Stanilescĭ merge calea şoseluită spre Noua-Suliţa, de la satul Glinaia la Atachi. Aceste două ramure de şosele légă prin urmare cu ele Hotinul cu Noua-Suliţa şi Atachi şi Mohilĕŭ cu Lipcanĭ, Noua-Suliţa şi Hotin.

Oraşul Bălţĭ e centrul altor şosele transversale: o şosea merge de la Bălţĭ până la Sculenĭ de pe Prut, alta prin Soroca până la Atachi, şi prin urmare légă Sculeniĭ cu Mohilĕŭ şi cu marea şosea din Rusia care merge spre Kiew.

De la Chişineŭ merge o şosea la Criulenĭ, dincolo de care se află Dubasarĭ de pe Nistru, iar de-acolo se întinde marea şosea spre Balta din guvernămîntul Herson.

Şoselele principale (de postă) ale Basarabieĭ se întreţin de Zemstvo şi se repară cu un sistem de prestaţiunĭ care apasă mult poporaţiunea. Aceste şosele trec, în genere, pe sol tare, lipsit de lut, şi încunjură înălţimile. Urcuşurĭ mari totuşĭ pe alocurea există, neputênd se fie încunjurate; asemenea urcuşurĭ sunt pe şoséua de la Chişineŭ la Criulenĭ şi la Orheiŭ, lângă Soroca şi Atachi. Din contră, părţile de şosea de lângă Bălţĭ spre Atachi, precum şi între Cubeŭ şi Akkerman, pe timpul revĕrsăriĭ apelor sunt inundate.

Şoselele principale posedă peste 200 de podurĭ, din carĭ cele maĭ lungĭ sunt: podul de pe rîul Reut de lângă satul Sărăţenĭ şi lângă Orheiŭ şi podul de la Bălţĭ. Tóte aceste şosele parte posedă plantaţiunĭ de-alungul lor, parte sunt hotărnicite din ambele părţĭ cu râpĭ şi valurĭ de pămînt.

Căile comerciale. Calea comercială principală a Basarabieĭ trece de la Hotin prin Bălţĭ şi Orheiŭ la Chişineŭ, de acì la Bender şi Odesa. Acéstă cale e plină în tóte anotimpurile de mişcare, care se îndréptă la nord spre Bălţĭ, iar la centru spre Chişineŭ. Calea şoseluită dintre Bălţĭ şi Chişineŭ e cea maĭ bună; pe acì trec aprópe tóte transporturile grele, deşĭ şoséua dintre tîrguşorul Falescĭ şi Chişineŭ e maĭ scurtă, acésta pentru a nu urcà înălţimile orheiene.

Afară de punctele comerciale maĭ sus arătate, comerciul Basarabieĭ se concentrĕză şi prin alte tîrguşóre, din carĭ merită maĭ cu sémă a fi menţionate Bricenĭ şi Cauşanĭ, legate cu căĭ de comunicaţiune şoseluite.

Căile comerciale de la nord trec prin locurĭ bine poporate, dar muntóse, cu solul noroios şi parte lutos. Trecĕtorile prin isvóre, podiştile şi podurile de pe aceste şosele sunt rĕŭ construite şi rĕŭ întreţinute.

Căile comerciale de la sud n'aŭ urcuşurĭ, trec prin locurĭ plane, dar slab poporate, adese n'aŭ nicĭ decum podurĭ, iar tómna şi primăvara devin nepracticabile.

Iată itinerariul căilor comerciale din Basarabia, aşà precum ele există acum şi precum sunt arătate pe charta nóstră:

1. *De la Noua-Suliţa până la Bălţĭ* calea merge de-alungul rîuluĭ Prut până la tîrguşorul Lipcanĭ, de acì spre Bălţĭ se

bifurcă în două căĭ: una merge prin satul *Glinoe*, tîrguşorul *Edinţi* şi satul Cupcin, avênd lungime de 169 verste; alta la *Aluniṣu*, avênd lungime de 130 verste; acéstă cale e fórte muntósă și grea de străbătut.

2. *De la Hotin până la Noua-Sulița*, cale dréptă, dar muntósă, prin satul *Dinauțĭ*, în lungime de 35 verste.

3. *De la Hotin până la tîrgușorul Atachi*, vechia cale de postă, prin tîrguşorul *Briceni* şi satul *Ocnița* (1), în lungime de 99½ verste.

4. *De la Hotin până la Bălțĭ*, cale pentru transporturĭ de marfă, prin *Bricenĭ* pe cea sus citată, iar apoĭ prin *Tabanĭ* şi *Glinoe*, unde ese pe şoséua mare, în lungime de 147 verste.

5. *De la Atachi la Noua-Sulița*, cale pentru transporturĭ grele, prin Bricenĭ, prin vechia cale, iar de acì prin satul *Gromadzenĭ* la *Lipcanĭ*, unde ese pe şoséua principală, în lungime de 110 verste.

6. *De la Atachi la Bălțĭ*, vechia şosea merge între valea rîuluĭ Cobolta şi rîuluĭ Cainarĭ, prin satul *Chetrósa* şi *Dementievca*, în lungime de 100 verste.

7. *De la Soroca* până la tîrguşorul *Vadul-Rașcova*, prin locurĭ muntóse şi păduróse, prin satele *Soloneț* şi *Cuhurescĭ*, în lungime de 55 verste.

8. *De la Soroca la Orheiŭ*, cale bătută, bună, prin satul *Solonețu* şi valea Dobruşa şi valea Ivanos, în lungime de 92 verste.

9. *De la Valea-Rașcova la Orheiŭ*, cale bună, comodă, dréptă, prin satul *Sîrcova* şi valea Ivanos, în lungime de 60 verste.

10. *De la Valea-Rașcova la Bălțĭ*, cale de transporturĭ, merge înainte prin nisce délurĭ până la satul *Unchitescĭ* şi de acì se scobóră în valea Reutuluĭ.

11. Idem la *Sculenĭ* prin satele *Dragonescĭ, Burghelea-Sociu* şi *Șoltoiu*, pe délurĭ, în lungime de 140 verste.

12. *De la Bălțĭ la Orheiŭ*, prin satele *Telenescĭ* şi *Dișcova*, cale practicabilă numaĭ vara, când e uscat.

13. Idem la *Chișineŭ*, pe valea Bîculuĭ, în lungime de 119 verste.

---

(1) La Ocnița acum e cale ferată. A se vedé la rubrica *Căilor ferate din Basarabia* maĭ la vale.

14. Idem la tirguşorul Gancescĭ, in lungime de 125 verste.

15. *De la Sculenĭ la Orheiŭ*, cale drâptă pe délurĭ, prin satul *Cornescĭ* şi de acì prin valea riuluĭ Cula.

16. Idem la *Chişineŭ*, vechia cale de postă, prin valea Biculuĭ, in lungime de 100 verste.

17. *De la Orheiŭ la Chişineŭ*, prin satul *Işnoréĭ* şi *Loganescĭ*, in lungime de 40 verste.

18. Idem la *Criulenĭ*, cale muntósă, grea, prin valea Reutuluĭ, in lungime de 37 verste.

19. *De la Chişineŭ la Bender*, cale pe délurĭ, prin satul *Djamana*, în lungime de 45 verste.

20. *De la Bender la Palanca* şi *Akkerman*, prin *Cauşanĭ* şi de acì pe malul Nistruluĭ, în lungime de 97 verste.

21. Idem la *Tatar-Bunar*, cale netedă pe valea rîuleţuluĭ Sărată în lungime de 113 verste.

22. *De la Bender la Cubeŭ*, cale bună prin tirguşorul *Manzîr* şi colonia *Tarutino*, în lungime de 113½ verste.

23. *De la Bender* la *Camrat*, prin Cauşani şi satul rusesc *Troiţa*; la *Cioc-Maidan* ese pe şoséua principală.

24 *De la Akkerman la Tatar-Bunar* pe şoséua de la *Ismail*.

25. *De la Akkerman la Camrat*, calea merge până la *Pavlovca* pe şoséua cea mare, iar de acolo prin *Tarutino*, *Chiriutna* şi *Tamaĭ*.

Afară de arătatele şosele principale şi căĭ comerciale, tóte satele din Basarabia sunt legate prin căĭ vicinale (proselocinĭ); tóte aceste căĭ sunt rĕŭ întreţinute, noroióse tómna şi primăvara, lipsite de podurĭ şi podiştĭ.

Afară de aceste căĭ, pe Prut, de-alungul maluluĭ, există calea aşà ḑisă a *patrulelor*, expres făcută pentru córdonele de paza graniţelor. Acéstă cale se întreţine de locuitorĭ.

Următórea tabelă arată distanţele reciproce dintre oraşele şi tîrguşórele principale ale Basarabieĭ, calculate după căile de postă saŭ aşà numitele căĭ principale:

Distanţa între oraşele principale ale Basarabieĭ.

Chişineŭ												
268	**Hotin**											
175	176	**Soroca**										
120	147	54	**Bălţĭ**									
41	228	134	79	**Orheiŭ**								
58	327	233	179	99	**Bender**							
167	435	342	2·8	208	108	**Akkerman**						
272	51	206	152	231	331	440	**Noua-Suliţa**					
223	43	159	105	185	284	393	47	**Lipcanĭ**				
175	203	109	54	134	234	342	206	159	**Sculenĭ**			
38	306	213	159	79	96	205	310	264	213	**Criulenĭ**		
233	501	408	353	274	174	65	505	458	408	271	**Tatar-Bunar**	
79	348	255	200	120	21	88	352	305	256	117	153	→ **Căuşanĭ**

In tabela acésta n'aŭ intrat oraşele: *Ismail*, a căruia distanţă de la Chişineŭ este de 597 verste; *Cahul*, 207 verste; *Chilia*, 365 verste; *Cubeĭ*, 259 verste; *Leova*, 98 verste de la Chişineŭ.

Dacă vom voĭ acum a face un *itinerariŭ amănunţit* al uneĭ călĕtoriĭ prin oraşele şi tîrguşórele principale ale Basarabieĭ, ţinĕnd, firesce, sémă de şoselele principale ale ţĕriĭ, apoĭ acest itinerariŭ, plecând din centrul Basarabieĭ, Chişineŭ, va fi următorul:

De la Chişineŭ la Bender, pe şoséua mare: 15¼ verste până la *Mereni*, apoĭ la *Ţînterenĭ* 14 verste, la *Bolboca* 14 verste, *Bender* 15½ = 58½ verste.

De la Chişineŭ la Odesa: până la Bender, 58½; Tiraspol, 12; s. Maliĕvska, 13; Ciugurgan, 14½; Elsas, 18; Podgorina, 15 verste; Dalniţa, 18; Odesa, 15½ = 164½ verste.

De la Chişineŭ la Akkerman.

Bender	58½	verste
Cauşanĭ	21	
Popova	15	
Lotosa	16½	
Gura-Roşă	27	
Mologa	12¾	»
Akkerman	16⅓	»
Total =	167½	verste.

Cubeŭ	7½	**verste**
Pandaclia	13	
Zadunaisk	17	
Dennevițu	16	
Pavlovca	16	
Sărata	14	
Bairamcea	23	
Tricanĭ	16	
Akkerman	18	»
Total	301½	verste

De la Chişineŭ la Soroca:

oraş. Bălțĭ	121	verste
staţiuneaCubolta	17½	»
s. Cainarĭ	17	
Soroca	23	»
Total	175½	verste

De la Chişineŭ la Sculenĭ:

oraş. Bălțĭ	121	verste
s. Obreja	19¾	»
s. Bocşanĭ	17½	»
Sculenĭ	17	»
Total	176	verste.

De la Chişineŭ la Akkerman prin Camrat.

Staţiunea Bacioi	14	verste
s. Cigârlenĭ	17½	»
s. Gura-Galbină	15½	
Cimişlia	18	»
Cioc-Maidan	20	»
Camrat.	15	
Tomaĭ	17	»
Chiriutna	18	
Tatar-Copciac.	21½	»
Total	156½	verste

De la Chişineŭ la Orheiŭ:

Tîrg. Peresecina	24¼	verste
Orheiŭ	16½	»
Total	40¾	verste

De la Chişineŭ la Bălțĭ:

Orheiŭ	40¾	verste
Ciocoltenĭ	18	»
Bănescĭ	21	»
Sinjera	22	»
Bălțĭ	19¼	»
Total	121	verste.

De la Chişineŭ la Hotin:

Bălțĭ	121	verste
Alunescĭ	18½	
Borusenĭ	18½	»
Cupcina	18¾	
Glina	17½	
Corjeuțĭ	14	
Lipcanĭ	17¾	
Stanilescĭ	19¼	
Hotin	23½	»
Total	268¼	verste

De la Chişineŭ la Noua-Suliţa:

Bălţĭ	121	verste
Stanilescĭ . . .	124$^1/_2$	»
Noua-Suliţa . .	27$^1/_2$	»
Total	273	verste.

De la Chişineŭ prin Atachi la Hotin:

Soroca	175$^1/_2$	verste
Golovcinţi . . .	17	
Arionescĭ . . .	16$^3/_4$	»
Tîrg. Atachi. .	16$^1/_2$	»
Total	225$^3/_4$	verste.

De la Cubeŭ până la Galaţĭ

Bolgrad. . . .	18	verste
Hadji-Abdula .	17	
Reni	17	
Galaţĭ	17$^1/_4$	»
Total	69$^1/_4$	verste.

Bârnova	17$^3/_4$	verste
Magalaşanĭ . .	17	
Glina	17	
Corjeuţĭ	14	
Lipcanĭ	17$^3/_4$	
Stanilescĭ . . .	19$^1/_4$	
Hotin	23$^1/_2$	»
Total	345	verste.

De la Chişineŭ la Dubasarĭ:

Aniţcanĭ . .	27	verste
Criulenĭ . .	11	(trecât. pe Nistru)
Total	38	verste.

De la Cubeŭ la Ismail:

Bolgrad	18	verste
Cişmea-Varuită .	18	»
Ismail	20	
Total	56	verste

Aceste sunt căile principale, şoseluite, ale Basarabieĭ; ele formézǎ artere marĭ de comunicaţiune.

Afară de aceste şosele, Basarabia posedă următórele reţele de căĭ ferate:

Calea ferată Chişineŭ-Odesa.

Iată itinerariul acesteĭ liniĭ, cu arătarea tuturor staţiunilor, precum şi a lungimiĭ lor în verste:

Chişineŭ

Staţiunea Mirenĭ	19	verste
» Bulboca	39	»
» Bender	55	»
» Tiraspol	67	
» Novo-Savitska	89	»
Ciucurgan	99	»
» Razdelnă (1)	112	»

---

(1) De acì calea ferată se bifurcă, o linie îndreptându-se prin Balta, Elisavetgrad la Kiew-Petersburg.

Staţiunea	Colontaievca	132	verste
»	Carpova	138	»
	Vîgoda	147	»
»	Gnileacova	158	
»	Odesa	179	»

Calea ferată Chişineŭ-Unghenĭ:

	Chişineŭ		
»	Straşenĭ	24	»
»	Bîcovĕţu	12	»
	Călăraşĭ	11	»
	Cornescĭ	21	
	Pereval	5	»
	Pârlita	13	»
	Unghenĭ	14	

Calea ferată Ocniţa-Bălţĭ:

	Ocniţa		
»	Dondiuşenĭ	27	»
»	Drochi	56	»
»	Bălţĭ	86	»

Calea ferată Bender-Renĭ:

	Bender		
»	Căuşanĭ	23	»
	Zaim	45	»
	Cainarĭ	54	»
	Zlotiĭ	77	»
»	Schinósa	97	»
	colonia Leipzig	116	
»	c. Kulm	137	
»	Ciadîr-Lunga	158	
»	Cazaiaclia	182	
»	Valul-Troian	204	»
»	Vîlconescĭ	227	»
»	Etulia	243	»
»	Renĭ	268	»

Afară de aceste liniĭ propriŭ ḑis ale Basarabieĭ, la nord Noua-Suliţa e legată prin cale ferată cu Jmerinca din Podolia. Iată percursul aceste̦ĭ liniĭ:

Calea ferată Jmerinca-Noua-Suliţa:

Jmerinca		
Severinovca	12	verste
Bar	29	»
Copaĭgorod	52	»
Cotiujenĭ	64	»
Nemerci	76	»
Israilovca	93	»
Suleatiţa	100	»
Mohilĕŭ	108	»
Volcineţu	112	
Bârnova	134	
Ocniţa	145	
Romancauţĭ	168	»
Ianouţenĭ	190	»
Larga	210	»
Lipcanĭ	233	»
Mamaliga	252	»
Noua-Suliţa	273	»

Lungimea tuturor liniilor de căĭ ferate carĭ străbat Basarabia este de 797 verste 398 stînjenĭ.

Aceste liniĭ de cale ferată nu satisfac trebuinţelor Basarabieĭ, maĭ cu sémă de óre-ce căile vicinale sunt într'o stare fórte rea, aşà că transporturile până la staţiunile de cale ferată se fac cu mare greutate.

Cu transporturile se ocupă ţĕraniĭ; ele se fac de obiceiŭ tómna, iar vara, din causa munceĭ câmpuluĭ, şi érna, din causa drumurilor rele, mişcarea aprópe încetéză. Preţul transporturilor, după datele statisticeĭ Zemtvo-uluĭ, sunt următórele:

De la Hotin pentru pud. greutate până la staţiunea vecină	30	kopeicĭ
De la Soroca	20	»
De la Orheiŭ	25	»

Cărăuşiĭ pentru transportul greutăţilor ieaŭ:

De la	Akkerman	p. 100 kgr. . . .	60 kopeicĭ
» »	Bender	» » »	60
»	Soroca	» » » . . .	30
»	Bălţĭ	» » »	30
	Orheiŭ	» . . .	25
»	Ismail	» » . . .	20
»	Leova	»	30
»	Cahul	» » »	40

Afară de căile de comunicaţiune pe uscat, Basarabia posedă o cale de apă importantă, Nistrul. Pe malul stâng al acestuĭ rîŭ se află judeţele Camenita şi Uşiţa din guvernămîntul Podolia; ambele aceste judeţe sunt avute în pădurĭ; apoĭ vin judeţele Mohilĕŭ, Iampoli, Balta, renumite prin grâne, obiectul principal de comerciŭ cu portul Odesa. La Hotin, Mohilĕŭ, Raşcova locuesce o poporaţiune evreiască, care face comerciŭ cu Austria. Tot acolo, de-alungul Nistruluĭ, se află şi moşiĭ marĭ, carĭ produc grâne ce se transportă la Maiachi. De la gurile rîuleţuluĭ Egorlîc, malul stâng al Nistruluĭ face parte din guvernămîntul Herson; acĭ sunt domeniile statuluĭ din judeţul Tiraspol, plantaţiunĭ de tutun şi viĭ. Supraveghiarea navigaţiuniĭ de pe Nistru este împărţită, din punctul de vedere administrativ, în două *distanţe*, pendinte de Departamentul Lucrărilor publice.

Intâia distanţă îşĭ are buirourile la tîrguşorul Ivanca, din guvernămîntul Podolia; distanţa acésta îmbrăţişéză navigaţiunea pe Nistru de la hotarele Austrieĭ până la satul Egorlîc, care se află aşezat pe graniţa guvernămîntuluĭ Podolia spre guvernămîntul Herson. Lungimea acestĕĭ distanţe este de 280 verste.

A doua distanţă îşĭ are birourile sale de administraţiune în satul Egorlîc şi cuprinde întréga linie de navigaţiune pe Nistru în jos până la liman; lungimea acesteĭ distanţe e de 589 verste.

Pe Nistru, nu există absolut nicăierĭ un singur debarcader construit; tóte debarcaderele sunt în starea lor naturală, adecă primitivă. Vasele, plutele şi vapórele ancoréză şi abordéză în următórele puncte:

DISTANŢA I.

Malul drept—Basarabia.

Judeţul Hotin

La satul Perebiicovţi
» Ruchotina
tirgul Atachi
oraşul Hotin
satul Darabanĭ
» Câşla
Lencovţi
» Comarova
» Molodova
Chermanĭ
Neporotova
Ojevo

Jud. Soroca

» Nislavţĭ
oraşul Soroca
satul Vasilcova
colonia Liublin
satul Cerna

Malul stâng—Rusia.

Guvernăm. Podolia

La tîrgul Jwanţa
satul Malinovca
» Stara Uşiţa
» Pîjevca
» Laevţa
» Caliusa
» Leadova
tîrgul Iampoli
» Raşcova

DISTANŢA II.

Malul drept — Basarabia.

Jud. Orheiŭ

La satul Resenĭ
» Saharna
» Lalova
Ustea
» Malovat
tîrgul Criulenĭ

Malul stâng — Rusia.

Guv. Herson

La satul Malovat
oraşul Dubasarĭ
» Grigoriopol
colonia Parcanĭĭ
oraşul Tiraspol

Jud. Chişineŭ la satul Vadul-Vadului
» *Bender* » oraşul Dubasarĭ vechĭ.
» Bender

La Dubasarĭ şi Tiraspol se descarcă în general lemnăria de pe plute, marfa şi alte greutăţĭ merg până la Maiachi. Malurile Nistrŭluĭ sunt bine poporate; cu tóte aceste însă, vechiul rîŭ comercial, care printre stâncile sale până acum încă păstréză urmele anticuluĭ comerciŭ, astădĭ nu maĭ are decât o importanță pur locală. Incepênd de la Atachi în jos, pe rîul Nistru se află următórele sate :

Județul Hotin.

Onuta, Perebiicovț, Pol-Ruchotina, Ruchotina (domenial) Rașcova, Gordeuți, Orestovca, Prigorodoc, Atachi, *Hotin*, Anadolî, Daraban, Chișla-Nedjimova, Percovți, Bîrnava, Moșanețu, Conovca, Voronovița (dom. statuluĭ), Macarevca, Nagarenĭ, Grușevți, Babin, Restev, Atachi-Restev, Comareva, Molodova, Chermanĭ, Culișevca, Vetrana, Mihalcova, Neporotova, Lomancițĭ, Ojevo, Vasiliuțĭ, Rêspopĭ, Voloșcova, Naslavța.

Județul Soroca.

Verejenĭ, (mănăstiresc), Mereșovca, Codreni, Volcinețĭ, Atachi (moșia Cantacuzinescilor), Călărașĭ, (mănăstiresc), Ungri (mănăst.), Rudi-de-jos, Rudi-de-sus (răzeșĭ), Samoilescĭ (răzeșĭ), Tătariĭ Noĭ (răzeșĭ), Balințĭ, Iaruga, Cremenciuc, Cucuețĭ, Golovcințĭ, Cureșnița (răzeșĭ), Iorjinețu (mănăst.)., Cosouți, Egorovca, Bujerovêț, *Sorochi*, Zastânca, Trifauți, Vasîlcova, Racovêțu, Slobozia-Voroncova (mănăst.), Voroncova (măn.), Liublin, Nemerovca, Cerlina (mănăst.), Zalucenĭ (mănăst.), Vertiujenĭ (colonie evreiască), Napadoba, Senatovca, Jabca, Namalov, Rașcova, Vadu-Rașcova, Socolu (mănăst.).

Județul Orheiŭ.

Poiana, Colatur, Torasova. Soloncenĭ, Coșernița, Ciornea, Rezina, Stachnoia, Saharna, Buciușca, Gradiște, Lalova, Stodola, Cobâlna, Lopatna, Jora-de-sus, Jora-de-mijloc, Jora-de-jos, Vișcauțenĭ, Oxențĭ, Malovat, Marcaițĭ, Holercanĭ, Urtea (mănăst., la gurile Reutuluĭ), Criulenĭ, Slobozia-Dușca (răzeșĭ), Anițcanĭ (răzeșĭ), Coșernița (la gura Icheluluĭ), Vadul-Vodă, Malotogalin.

Județul Bender.

Cateleorjeva, Dubasariĭ-Vechĭ, Delacheŭ, Pugocenĭ, Șerpeni, Spea, Telița, Gura-Bîculuĭ, Varnița (dom. statuluĭ, locul unde a fost lagărul luĭ Carol XII), *Bender* (pod plutitor), Hadjimus, Chițcanĭ, Copanca, *Tulmazĭ*, *Ciuburci* (malurile acoperite cu tufiș și trestie). Aceste douĕ sate din urmă sunt dejà în județul Akkermann.

Județul Akkermann.

Rascaeți. Purcarĭ, Olănescĭ (mlaștine marĭ lângă sat), Caremazi, Tudora, Palanca, Gura-Rosia, Mologa, Mîza-Liuba, Akkermann, Șaba.

Tóte aceste sate se ocupă maĭ puțin saŭ maĭ mult cu pescăritul și cu cărăușia, iar peste 3$^{0}/_{0}$ din poporațiunea bărbătéscă se angagiază ca plutașĭ și marinarĭ pe vase și luntri.

A'doua cale de comunicațiune pe apă este Prutul. Navigațiunea pe acest rîŭ e cât se póte de neînsemnată și se mărginesce la plute de cherestegie, carĭ plutesc de la Noua-Sulița în jos. Depositele principale sunt la Caiucenĭ și Sculenĭ, de unde parte se încarcă pentru Fălescĭ și Bălțĭ, iar parte plutesce în jos spre Dunăre, la Galațĭ.

CARTEA VII.

BISERICA ȘI ȘCÓLA — CONFESIUNILE—MORALITATEA.

I.

CULTURA ÎN BASARABIA. BISERICA ȘI ȘCÓLA BISERICÉSCĂ.

Basarabia actuală, adecă acea parte firéscă a mareluĭ basen format din rîurile Nistru și Dunăre care erà și a rĕmas patria ginteĭ române, a fost altă dată hotarul lumiĭ antice. Când discipoliĭ Mântuitoruluĭ s'aŭ risipit prin lume pentru a propoveduì religiunea creștină, atuncĭ, ḑice Origen, Sf. Andreiŭ s'a dus în Tracia și Sciția. Acì locuiaŭ, pe acele vremurĭ, Gețiĭ și Daciĭ, ale căror moravurĭ eraŭ blajine și simple. Daciĭ eraŭ un popor muncitor și răsboinic, disprețuiaŭ luxul avuțieĭ, înduraŭ cu resemnațiune greutățile răsboiuluĭ și credeaŭ în nemurirea sufletuluĭ. (1) Sf. Apostol Andreiŭ găsì decĭ acì un pămînt rodnic pentru credința creștină, și propoveduirea religiuniĭ Mântuitoruluĭ, precum scrie cronicaul Nestor (2), se întinse în mare parte din Dacia. După acésta Traian cucerì Dacia; dar atât printre coloniĭ Romanĭ, cât și printre Dacĭ eraŭ dejà mulțĭ creștinĭ, căcĭ, precum scrie Irinea, în acest timp religiunea creștină se lățise în Germania, Spania, Galia, Egipt, Libia, fără a maĭ pomenì Italia şi Grecia antică. In secolul III apărură Goţiĭ, carĭ cucerină Dacia, iar în secolul IV Visigoţiĭ încep a primì religiunea creştină. Lucru firesc că primiĭ propagatorĭ aĭ credinţeĭ creştine trebuiaŭ să fie Daciĭ învinşĭ şi parte robiţĭ. Sozomen (1) scrie cum că Goţiĭ, carĭ locuiaŭ pe malurile Istruluĭ înaintea luĭ Constantin-cel-Mare, eraŭ creştinĭ. Pe de altă parte, întemeiarea eparchieĭ gotice la nordul Basarabieĭ a fost făcută de nisce preoţĭ luaţĭ în «plean» şi apoĭ întărită de către St. Efrem, Episcopul Hersonesuluĭ, trimis de către Patriarchul Ermon din Ierusalim. Sf. Dimitrie din Rostow povestesce acestea în următorul mod: «Sf. Efraim, părăsind Hersonisa, lăsând-o pe séma luĭ Sf. Vasile, a mers la Sciţĭ, carĭ locuĭaŭ în împrejurimile Dunăriĭ, şi, propoveduind acolo, pe mulţĭ i-a făcut creştinĭ, şi după multe bóle şi multă trudă suferită în numele luĭ Christos, a fost decapitat». (Vedĭ *Viéţa sfinţilor*, luna Martie, seria 7.) Mórtea năprasnică a Sf. Efraim dovedesce că guvernul bizantin persecută atuncĭ pe creştinĭ, carĭ eraŭ numeroşĭ printre Goţĭ; ceea ce reese chiar din compunerea soboruluĭ din Nicea, la care luă parte şi Mitropolitul gotic Theofil, pe care editoriĭ actelor soboruluĭ îl numesc tot-deauna *Gothiæ sive Getarum.* (2) Acéstă adăogire arată că acì erà vorba de Goţia apusénă saŭ Visi-Goţia, adecă ţéra ce se află între Nistru şi Prut, actuala Basarabia.

---

(1) Herod, l. IV, p. 94.

(2) «И ставъ за утра и рече къ сущимъ съ нимъ ученикамъ: видѣте-ли горы сія». Nestor.

Firesce că pe timpul când s'a adunat cel dintâiŭ sobor din Nicea, majoritatea eparchieĭ gotice erà alcătuită din Dacĭ, ceĭ maĭ vechĭ locuitorĭ aĭ ţăriĭ, amestecaţĭ cu noiĭ veniţĭ. Eparchia gotică erà pe atuncĭ pendinte de catedra din Tesalonia, ceea ce dovedesce faptul că soborul a însărcinat cu comunicarea hotărîrilor sale eparchieĭ gotice pe Episcopul tesalonichian Alexandru.

Creştinismul a fost réspândit printre Goţĭ de către Dacĭ, de aceea tocmaĭ nu găsim vorbindu-se despre creştinarea Goţilor până pe timpul luĭ Constantin, la 332, când acest Impĕrat, voind a pedepsì pe Goţĭ pentru călcările lor, trecŭ Dunărea şi-ĭ respinse peste Nistru. (3)

(1) Sozomen, cartea VI, cap. 21.

(2) Kogălniceanu, *Istoria Valahilor*, p. 12.

(3) *Istoria bisericéscă a luĭ Sozomen*, cartea I. § VII, p. 34—35.

După împĕrăția luĭ Constantin, la soborul din Sardichia, luară parte Episcopiĭ ambelor Daciĭ. (1)

La 376 apărură Huniĭ; Atalaric, învins de hórdele sĕlbatice, carĭ ca un puhoiŭ s'aŭ revĕrsat asupra Europeĭ, trimise la Constantinopole pe Episcopul Ulfilla, ca să céră de la Împĕrat voia de a trece în Tracia; când însă Ulfilla ajunse la scaunul împĕrăției, Arieniĭ, drept rĕsplata sprijinuluĭ lor pe lângă Împĕrat, pretinseră Episcopuluĭ să îmbrățişeze schisma. Ulfilla consimțì, trecênd la Arienĭ, apoĭ propagă acéstă schismă printre Goțiĭ, carĭ se aşezară în Tracia.

Din scrisórea Sf. Ioan-Gură-de-Aur către Episcopul Leontie reese că creştinismul printre Hunĭ a fost rĕspândit de Dacĭ, elementul atuncĭ aborigen prin locurile ocupate de Hunĭ. Asupra Hunilor maĭ cu sémă avură înrîurire civilisătóre Episcopul Theotim, de origine tracă, pe care Huniĭ îl numiră «Ḑeul Romeĭ», şi Sf. Nichita, entusiastul propagator al creştinismuluĭ printre popórele sĕlbatice. (3)

Acest propovăduitor, scrie M. Kogălniceanu, a intocmit episcopatul din Milcov. Despre rĕspândirea creştinismuluĭ la aceştĭ barbarĭ, scrie şi Sf. Ieronim: «Huniĭ învață psaltirea; Sciții încep a se încălḑì la raḑele creştinătățiĭ adevĕrate, armata roşilor şi bălanilor Goțĭ şi Dacĭ pretutindenea transportă cu eĭ bisericile de câmp.» (4) Nu se scie de ce fel de Goțĭ vorbesce acì Sf. Ieronim, probabil de aceĭ ce s'aŭ amestecat cu Huniĭ luĭ Atila. (5)

După mórtea teribiluluĭ Atila, Basarabia căḑù în partea fiuluĭ seŭ Inachi; puterea Hunilor însă se micşoră, aşà că aceştĭ barbarĭ fură supuşĭ de Grecĭ, carĭ, pentru a-ĭ îmblânḑĭ, îĭ creştinară. După Teotim în eparchia scită aŭ fost Episcopĭ: Timoteiŭ, care a luat parte la soborul al treilea, Ioan şi Alexandru, care a asistat la soborul din Calcidon. După eĭ, istoria bisericéscă maĭ pomenesce pe Theotim II (454—457), pe Pateru și Valentinian (542).

---

(1) *Scrierile Sf. Vasile-cel-Mare*. § VI, p. 159—316.

(2) Исторія Русской церкви, cartea V, p. 5.

(3) *Românii Bănățenĭ* de B. P. Hasdeŭ, 1896. *Anal. Acad. Rom.*

(4) *Istoria Valachiei* de Kogălniceanu, p. 12; — Fleury. *Histoire de la Moldavie*, p. 1, cap. IV.— Despre călĕtoria Sf. Nichita in Italia şi corespondența sa cu Papa Bonifaciŭ, idem, p. 578.

(5) Kogălniceanu, *op. cit.*

Inainte încă, pe la 529, pe timpul Împĕratuluĭ Justinian, Basarabia devenì bulevardul prin care treceaŭ mereŭ hórdele barbarilor, carĭ năvăliaŭ asupra Imperiuluĭ Bizantin. Vechia Dacia suferì pe rînd invasiunile Hunilor, Longobarḑilor, Avarilor.

In acele negre timpurĭ, relaţiunile de comerciŭ ale Grecilor cu locuitoriĭ Basarabieĭ încetaseră cu desăvîrşire; sub Atila dejà oraşele şi porturile construite de Grecĭ eraŭ pustiite, locuitoriĭ lor fugind în munţiĭ Carpaţĭ; nu rĕmaseră în Basarabia decât agricultoriĭ, carĭ fură menagiaţĭ de barbarĭ pentru că se folosiaŭ de rodul munceĭ lor. Firesce că aceştĭ agricultorĭ şi-aŭ păstrat în mare parte naţionalitatea şi religiunea lor. Acésta se demonstră prin faptul că Bulgariĭ, când se aşezară pe la 678 între Nistru şi Dunăre (1), iar la 679, când aŭ ocupat întrégа Mesia, aŭ găsit, nu numaĭ în Mesia, ci şi în antica Dacia, preoţĭ dacĭ.

Firesce că religiunea profesată de poporul învins n'a fost decât tolerată şi că barbariĭ persecutaŭ pe proseliţiĭ eĭ. Dovadă despre persecuţiunile de pe aceste timpurĭ nestatornice sunt ruinele bisericilor, ce se găsesc până în ḑilele nóstre săpate în stâncile de pe malul Nistruluĭ. (2) Bulgariĭ, ocupând Basarabia, persecutară pe creştinĭ, iar eĭ, îndurând martiriul, propoveduiaŭ creştinismul printre cotropitorĭ. (3) Intre propoveduitoriĭ creştinătăţiĭ erà renumit un Dac Chinaman, robul luĭ Obritag, fiul Principeluĭ bulgar Cuvrata. Acest Dac a botezat pe Boian, fiul luĭ Obritag. Principele bulgar Malomir, fratele luĭ Obritag, pentru a pedepsì pe nepotul sĕŭ, i-a tăiat capul; înainte de a murì, Boian preḑise că Bulgaria se va creştinà. (4)

Aşà dar iată fapte istorice, carĭ ne dovedesc cum că creştinismul a fost propagat pintre Bulgarĭ de către Dacĭ saŭ Tracĭ, aborigeniĭ Basarabieĭ şi a Mesieĭ. Sub domnia luĭ Boris apărură Chiril şi Metodiŭ, carĭ aŭ tradus în limba bulgară Biblia şi cărţile bisericescĭ. In anul 863 Boris se botéză, luând numele de Michail, şi după dînsul, la 867—870, întregul popor bulgar se creştină.

---

(1) Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 15; — Caramzin, I. p. 29; — Wenelin.

(2) Stamati, *Записки* Общ. Од. Истор. и древ, III, p. 807, ст. фонъ Бруна, III, p. 453.

(3) *Житіе Тиверіопольскихъ мучениковъ*. cap. 21.

(4) Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 15; — *Карамзинъ*, I, p. 29; — Критич. Изслѣдованія, 1849, p. 6.

Din acest timp datéză întocmirea episcopatelor bulgare. Sub domnia luĭ Simeon, scrie istoricul rus Nadejdin, «s'a format şi o eparchie slavă, pendinte nu de Patriarchia din Constantinopole, ci de Arhiepiscopia bulgară». Unde a găsit d-l Nadejdin acest fapt istoric nu ne spune; lipsind prin urmare doveḑile, aserţiunea sa cade de la sine.

La începutul secoluluĭ X Basarabia devenì prada Maghiarilor şi a Cumanilor, şi istoricul rus Nadejdin, pe singurul motiv că Cnézul Vladimir al Kiewuluĭ a luat în căsătorie o Principesă bulgară, pretinde cum că pe acele timpurĭ Rusia aveà mare influenţă religiósă asupra locuitorilor Basarabieĭ şi că chiar în secolul XV Moldova pe cale ierarhică duhovnicéscă erà pendinte de Mitropolia din Kiew. (1) Acest mod de a face istoria e în obiceiul istoricilor ruşĭ, carĭ nu ţin mult la adevĕrurile istorice.

Un alt istoric însă Beliaeff (2) îşĭ întemeiază pe acelaşĭ fapt aserţiunea sa, cum că Basarabia de la Nistru până la Dunăre făceà parte din pămîntul Principilor ruşĭ până la invasiunea Tătarilor, adecă până la 1228. Neadevĕrul istoric al acesteĭ aserţiunĭ nu maĭ merită aḑĭ nicĭ o critică. Istoriciĭ ruşĭ, din faptul că Ţarul Moscveĭ Ioan IV a ţinut în căsătorie pe o Principesă din familia Paleologu, ar puté pretinde că şi Imperiul Bizantin aparţineà pe acele timpurĭ Ţarilor Moscveĭ.

Distrugênd domnia bulgară, Cumaniĭ şi apoĭ Tătariĭ nu s'aŭ putut aşezà în Basarabia într'un mod statornic, ci ca nisce valurĭ trecĕtóre s'aŭ rostogolit peste acéstă ţéră, fără a isbutì să nimicéscă religiunea creştină, adînc înrădĕcinată dejà în sufletele poporaţiuniĭ indigene. Ierarchia bisericéscă a rĕmas în picióre, fiind apoĭ transmisă Principatelor române Moldova şi Valachia, carĭ avură misiunea providenţială de a duce maĭ departe lupta lumiĭ creştine în contra popórelor barbare ce năvăliaŭ din Asia.

Biserica română de la 1812. — Până la 1808 biserica ortodoxă din Basarabia făceà parte întegrantă din biserica nóstră naţională, fiind ierarchicesce pendinte de Mitropolia Moldoveĭ; de la 1808 şi până la 1812 în capul bisericeĭ nóstre naţionale se aflà Mitropolitul şi Ierarchul Moldoveĭ I. P. S. S. Gavril (1), care cârmuià şi biserica din Basarabia. După încheiarea păciĭ cu Imperiul Otoman, Rusia, prin Tractatul de la Bucurescĭ, în ḑiua nefastă de 16 Maiŭ 1812, şi-a alipit Basarabia. Imediat după acésta, Mitropolitul Gavril împreună cu vicarul sĕŭ părăsì Iaşiĭ, stabilindu-se la Chişineŭ. (2) Ierarchul înainte de tóte făcù o inspecţiune noueĭ provinciĭ cucerite de Rusia şi apoĭ îşĭ alese de reşedinţă oraşul Chişineŭ. In aceste timpurĭ Basarabia posedà 749 biserićĭ(3), numĕrându-se între acestea 37 biserićĭ din eparchia Huşilor, carĭ însă aŭ rĕmas în partea Moldoveĭ, de óre-ce se aflaŭ pe malul stâng al Prutuluĭ. Bisericile acestea eraŭ cârmuite de protopopĭ, pendinţĭ ierarhicesce de Mitropolia Moldo-Valachieĭ. După aşezarea la Chişineŭ a Mitropolituluĭ Gavril, ele aŭ trecut sub oblăduirea sa. Protopopiile, ca şi ţinuturile, eraŭ în Basarabia noue şi anume: *ţinutul Orheiuluĭ, Lotrieĭ, Hotarnic, Codruluĭ, Greceni, Soroca, Hotin, Fălescĭ* şi *Basabia.*

---

(1) A se vedé *«Славянская надпись въ Килийской церкви Св. Николая.»* зап. Одес. Общ. Ист. и древ, I. p. 296. Biblioteca Acad. Române.

(2) *О сѣверномъ берегѣ Чернаго Моря.* Бѣляева, p. 8 —46.

Pentru trebuinţele bisericeĭ şi ale cleruluĭ, Mitropolitul Gavril a înfiinţat în curînd la Chişineŭ o dicasterie duhovnicéscă, care a fost inaugurată în 2 Octobre 1812 în presenţa sa şi a vicaruluĭ sĕŭ Dimitrie (4); apoĭ în 31 Ianuarie 1813 s'a inaugurat şi seminariul din Chişineŭ. (5) Puţin după acésta Mitropolitul Gavril a cerut de la sinodul rusesc înfiinţarea uneĭ eparchiĭ speciale pentru Basarabia, întemeiându-se pe faptul că la Hotin existase altă dată un episcopat. Cererea sa a fost admisă şi sinodul dădù noueĭ eparchiĭ numele de *Eparchia Chişineuluĭ şi a Hotinuluĭ.* In ḑiua de 21 August 1813, Impĕratul Alexandru I întărì printr'un ucaz special acéstă disposiţiune sinodală.

---

(1) A se vedé la anexe.

(2) *Delo*, archiva consistorială din Chişineŭ, 1812, fóia 34.

(3) *Ibidem.*

(4) *Delo*, arch. consistorială din Chişineŭ, p. 34.

(5) *Ibidem.*

(6) *Delo* 1813, ucazul sinoduluĭ rusesc de la 25 Sept. 1813, *Arch. consis. Chişineŭ.*

Noua eparchie, din consideraţiunĭ politice, n'a îmbrăţişat numaĭ Basarabia, guvernul rusesc refusând a da acesteĭ ţĕrĭ orĭ-ce autonomie, fie ea chiar pură eparchială, şi pentru acéstă consideraţiune la *eparchia Chişineuluĭ şi a Hotinuluĭ* s'aŭ maĭ adaos tóte bisericile de prin oraşele şi satele de dincolo de Nistru, anume din Tiraspol, Ananief, Odesa, cu judeţele ţĕriĭ Ociacov.

Aşà dar, noua eparchie pe acele timpurĭ cârmuià peste 826 bisericĭ, carĭ eraŭ sub ascultarea Mitropolituluĭ Gavril.

Maĭ târḑiŭ s'aŭ desfiinţat vechile protopopiĭ şi ţinuturĭ şi în locul lor s'aŭ creat iudeţe (uiezdi) şi anume: jud. *Hotinuluĭ, Iaşilor, Orheiuluĭ, Benderuluĭ, Akkermanuluĭ* şi *Leoveĭ*; iar la 1835 (1) din părţile celor treĭ judeţe de la început s'aŭ maĭ format douĕ judeţe, anume al *Soroceĭ* şi al *Chişineuluĭ*, iar judeţul Leova s'a numit *jud. Cahululuĭ*; maĭ târḑiŭ, dintr'o parte a jud. Akkermann s'a alcătuit *Domeniul colonial* (colonialnoe upravlenie) şi comuna *Ismail* (Gradonacialstvo), pusă sub o administraţiune specială.

La 1837, după o lungă şi laboriósă corespondenţă, bisericile de dincolo de Nistru fură scóse de sub oblăduirea eparchieĭ Basarabene, pentru a fi alipite la eparchia Ecaterinoslavuluĭ.

Maĭ târḑiŭ, după Tractatul din Paris de la 18 (30) Martie 1856, o parte din sudul Basarabieĭ s'a întors îndĕrĕt către Moldova, împreună cu 94 bisericĭ ortodoxe (2) deslipite din eparchia Chişineuluĭ şi a Hotinuluĭ, şi anume 2 bisericĭ din judeţul Chişinĕŭ, 29 din judeţul Cahul, 8 din judeţul Akkerman, 37 ale coloniilor şi 18 din judeţul Ismail (gradonacialstvo).

La 1864 guvernul român a creat eparchia Dunăriĭ-de-jos cu scaunul episcopal la Ismail. Acest scaun l'a ocupat rĕposatul P. S. Melchisedec Stefănescu. Noul Episcop înfiinţă în curînd un seminariŭ în Ismail şi se dedă uneĭ muncĭ tenace de poprire a rĕspândiriĭ schismeĭ lipovenescĭ printre poporaţiunea rusă din eparchia sa. Mulţumită administraţiuniĭ românescĭ, partea Basarabieĭ întórsă către patria mumă începù a se românisà. Incet cu încetul se deschiseră în acea parte şcóle române, aşà că la 1878, când pentru a doua óră Rusia a anexat acéstă parte a Basarabieĭ, acolo funcţionà un liceŭ clasic la Bolgrad, un gimnasiŭ la Ismail, patru şcóle primare urbane de câte 4 clase şi 121 şcóle primare rurale; în total 145 şcolĭ publice, cu o poporaţiune şcolară de 7.000 băeţĭ şi 944 fete.

---

(1) Legile imperiuluĭ rusesc, II, tom. 10, din 1835, p. 8.683.

(2) Cifra de 94 este arătată în lucrările oficiale rusescĭ, dar în realitate s'aŭ întors Moldoveĭ 104 bisericĭ, cu o poporaţiune de 127 030 locuitorĭ de ambe sexe şi 862 stabilіţĭ pe insulele Dunăriĭ. A se vedé *Кишиневскія Епарх. Вѣдомости*, 1883, No. 15, extras din memoriul Generaluluĭ Şebeco.

Când la 1878 acea parte a Basarabieĭ se deslipì de România, eparchia din Chişineŭ primì sub oblăduirea sa 118 bisericĭ, cu o poporaţiune ortodoxă de 157.451 locuitorĭ, ceea ce arată că în scurtul interval de la 1856 până la 1878 s'aŭ construit sub pravoslavnică ocârmuire română peste 24 bisericĭ nouĕ. In tóte aceste bisericĭ se oficià serviciul divin în limba ţĕriĭ; astăḑĭ acele bisericĭ sunt sărăcite şi ruinate, serviciul divin făcĕndu-se în limba rusă, iar din causă că poporaţiunea rusă, ale căreĭ coloniĭ se aşéză exclusiv în acea parte a ţĕriĭ, aparţine numeróselor secte religióse carĭ de secolĭ decimă poporul rus, biserica ortodoxă e lipsită de credincioşĭ.

După acéstă schiţare a istorieĭ biseriсeĭ din Basarabia, să trecem direct la starea actuală a ocârmuiriĭ bisericescĭ, precum şi la educaţiunea duhovnicéscă.

In capul eparchieĭ Chişineuluĭ şi a Hotinuluĭ, pe temeiul unuĭ ucaz al Sf. Sinod rusesc (de la 16 Iunie 1821), se află pus un Archiepiscop. Eparchia Chişineuluĭ, după o anumită clasificaţiune ruséscă, e de clasa a doua. La 1858 scaunul episcopal fu ocupat de către Archiepiscopul Antonie, sub ocârmuirea căruia, la 1859, bisericile din Basarabia fură împărţite în ocolurĭ, numite *blagocinich ocrujnic*. Fie-care ocol are 25—35 bisericĭ, dintre carĭ unele sunt simple, altele *blagocini*, unde se află câte un protopop.

Bisericĭ cu protopopĭ saŭ blagocini sunt: în judeţul Chişineŭ 4, în Akkerman 3, în Ismail 3; afară de acestea maĭ sunt şi bisericĭ *blagocini* urbane: una la Orheiŭ, una la Bălţĭ, una la Hotin, una la Sculenĭ; în total decĭ 34 bisericĭ.

Pentru ocârmuirea călugărimiĭ, pe care o numesce guvernul rus *clerul negru*, spre a o deosebì de clerul mirén, numit *clerul alb*, există protopopĭ aĭ mănăstirilor şi schiturilor (blagocini), precum şi stareţĭ şi stariţe (*nastoiateli, nastoiatelniţi*). *Blagocinĭ* aĭ mănăstirilor sunt treĭ: în jud. Chişinĕŭ. Orheiŭ şi Soroca. În Basarabia sunt 17 mănăstirĭ, despre carĭ s'a vorbit pe larg într'un capitol special; aceste mănăstirĭ aŭ fie-care starițul saŭ starița sa, şi anume *starițĭ:* în județul Chişineŭ 3, în Orheiŭ 7, în Soroca 2; *starițe*: în județul Chişinĕŭ 1, în Soroca 1, în Orheiŭ 3.

La 1859, când s'a dat definitiv o organisațiune administrativă bisericilor din Basarabia, eparchia din Chişinĕŭ numĕră în sînul eĭ 843 bisericĭ, din carĭ 318 de pétră şi 525 de lemn. Din acestea, în oraşe: 23 de pétră şi 1 de lemn, şi în județe: 295 de pétră şi 524 de lemn.

Aceste bisericĭ sunt:

	Bisericĭ în oraşe şi sate		*Mănăstirĭ*		*Capele*		Total
	de pétră	de lemn.	de pétră	de lemn.	de pétră	de lemn.	
La Chişineŭ	11	—	2	—	—	—	13
In județ.	36	73	6	1	—	—	116
La Orheiŭ	2	1	—	—	—	—	3
In județ.	77	91	10	—	—	—	178
La Hotin	2	1	—	—	—	—	3
In județ.	14	119	—	—	—	—	133
La Bălțĭ	1	—	—	—	—	—	1
In județ. Iaşĭ	24	90	—	—	—	—	114
La Soroca.	1		—	—	—	—	1
In județ.	44	87	6	—	—	—	137
La Bender	2	—	—	—	—	—	2
In județ.	45	37	—	—	1	13	96
La Akkerman.	3	—	—	—	—	—	3
In județ.	32	13	—	—	—	—	45
La Ismail.	3	—	—	—	—	—	3
La Renĭ.	2	—	—	—	—	-	2
La Bolgrad	3	—	—	—	—	-	3
In jud. Ismail	23	11	—	—	—	—	34

In termin mediŭ vine decĭ câte o **biserică ortodoxă** pentru 1.500 locuitorĭ, saŭ pe un spațiŭ de 48 **kilometri patrațĭ** câte o biserică.

Bisericile din Basarabia mai sunt împărțite în treĭ categoriĭ, după personalul duhovnicesc lipit la ele: *a*) bisericile cu un *cliros* pentru 57 familiĭ de enoriaşĭ aŭ câte un *preot;* asemenea bisericĭ sunt în numěr de 680 în Basarabia; *b)* bisericile cu *doĭ clirosĭ* pentru 150 familiĭ aŭ câte un preot şi un diacon; bisericĭ de acest grad sunt în numěr de 117; *c)* bisericĭ cu *treĭ clirosĭ*, adecă cele din oraşe şi tîrguşóre, aŭ maĭ mulţĭ preoţĭ şi statul complet de servitorĭ bisericescĭ; bisericĭ de acest fel sunt 46.

Starea economică a bisericilor din Basarabia, precum şi modul lor de construcţiune, sunt cât se póte de sărăcăcióse.

Rusia pravoslavnică, care prin excelenţă îşĭ însuşesce rolul de protectóre a bisericeĭ de la Rĕsărit în afară de Imperiŭ, nu s'a ocupat nicĭ odată serios de îmbunătăţirea stăriĭ economice a bisericilor din Basarabia. Biserica, pentru guvernul rus, a fost şi este o armă de rusificare a popórelor subjugate, aşà că, punĕnd mâna pe Basarabia, prima grijă a Imperiuluĭ Rus a fost desnaţionalisarea cleruluĭ şi rusificarea poporuluĭ român prin ajutorul bisericeĭ. Aşà încet cu încetul se scóseră din bibliotecele bisericescĭ şi şcolare cărţile bisericescĭ române, înlocuindu-se cu altele rusescĭ; limba română, la început tolerată, fu în urmă interḑisă în şcóle, iar sub ocârmuirea duhovnicéscă a Archiepiscopuluĭ Pavel, călugăriĭ septuagenarĭ de prin mănăstirĭ fură obligaţĭ, ca nisce copiĭ, să înveţe limba ruséscă.

După datele statistice maĭ recente, se constată că la 1870 eparchia Chişineuluĭ posedà 833 bisericĭ, din carĭ 404 de pétră şi 429 de lemn; iar la 1890—91 eparchia numěrà 929 circumscripţiunĭ bisericescĭ (prihodi).(1) Aceste circumscripţiunĭ aveaŭ o poporaţiune pravoslavnică de 1.220.439 locuitorĭ.

In scop de a rusificà Basarabia, guvernul rus a supus-o unuĭ regim special în ceea ce privesce învĕţămîntul public. In Basarabia învĕţămîntul e supus direct la douĕ autorităţĭ: Ministeriuluĭ Instrucţiuniĭ, şi Departamentuluĭ de Culte al Sf. Sinod.

La 1870 eparchia Chişineuluĭ posedà în Basarabia sub propria sa ocârmuire 175 şcóle ce funcţionaŭ pe lângă diferite mănăstirĭ şi bisericĭ.(2) Aceste şcóle aŭ menirea specială de a învĕţà rusesce pe copiiĭ enoriaşilor românĭ. In anul 1887, după stăruinţele Archiepiscopuluĭ Sergiŭ, Sf. Sinod rusesc orînduì ca, din venitul moşiilor închinate mănăstirilor, să se dea suma de 58.000 ruble pentru înmulţirea şcólelor duhovnicescĭ. Mulţumită acesteĭ disposiţiunĭ, dejà la 1888 se adaoseră încă 20 şcóle bisericescĭ şi 10 mănăstirescĭ.(1) In anul şcolar 1887—88 eparchia Chişineuluĭ posedà 80 de şcóle, din carĭ 2 model (obrasţiovi) pendinte de seminariŭ şi una de fete; 63 şcóle bisericescĭ cu o singură clasă şi 15 şcóle pentru învĕţat chirilica.(2) In anul şcolar 1889—1890 eparchia posedà 151 şcóle bisericescĭ, în carĭ învĕţaŭ 3.015 băeţĭ şi 529 fete, în total 3.544 copiĭ. (3) In anul şcolar 1890—1891 eparchia numĕră 87 şcóle bisericescĭ şi 131 şcóle de învĕţat chirilica, în total 218 şcóle eparchiale, cu o poporaţiune de 6.673 băeţĭ şi 794 fete.(4)

---

(1) Кишинев. Епарх. Вѣдомости, 1891, No. 22, p. 712.

(2) *Ibidem*, 1871, No. 6.

Aşà dar, se vede chiar din crescerea repede a numĕruluĭ şcólelor în ultimiĭ anĭ, că guvernul rus grăbesce rusificarea poporaţiuniĭ basarabene prin mijlocul şcólelor. In acéstă privinţă merită a fi menţionată părerea vestituluĭ rusificator al Poloniel d-l P. N. Batiuşcoff, însărcinat de Impĕratul Alexandru III să tipăréscă un studiŭ istoric privitor la Basarabia, studiŭ care a şi apărut la 1892, tipărit de Ministeriul de Interne.(5)

«Chiar după anexarea Basarabieĭ la 1812, scrie d-l Batiuşcoff în cartea sa (6), cu tótă ocârmuirea guvernamentală, s'aŭ menţinut acì maĭ multe obiceiurĭ favorabile românisăriĭ ţĕriĭ, şi poporaţiunea rusă nu se folosesce până acum de prerogativele uneĭ naţiunĭ dominatóre. Aceste obiceiurĭ trebuesc stîrpite, Basarabia odată devenită o simplă gubernie. Până la 1871, când pe scaunul episcopal venì P. S. Pavel, în unele mănăstirĭ şi bisericĭ serviciul divin se oficià în limba română. P. S. Pavel, imediat ce se suì pe scaunul eparchial al Chişineuluĭ, orînduì ca în acele mănăstirĭ in carĭ până atuncĭ se oficiă în limba română să se oficieze eventual în două limbĭ: cea slavă şi cea moldovenéscă; asemenea hotărî să se deschidă şcóle mănăstirescĭ în carĭ să învețe limba rusă şi călugăriĭ românĭ din ceĭ neîmbătrânițĭ încă.

---

(1) Кишинев, Епарх. Вѣдом. 1887, No. 23 şi 1890, No. 7.

(2) *Ibidem*, 1888, No. 23.

(3) » 1890, No. 22.

(4) » 1891, No. 22, p. 712—714.

(5) Бессарабія, историческое описание, *съ Высочайшаго соизволенія издано при Минист. внутреннихъ дѣлъ.* П. Н. Батюшковъ, St.-Petersburg. 1892.

(6) Бессарабія, Батюшковъ, 1892, p. 172—173. Biblioteca Academieĭ Române.

«Cu tóte aceste dispozițiunĭ, avem scirĭ personale că în multe mănăstirĭ serviciul divin urméză a se oficiă în limba moldovenéscă şi că rusesce nu se cântă decât: Gospodi pomilui (Dómne miluesce).

Drept scusă pentru acéstă nesupunere, uniĭ Moldovenĭ ne-aŭ obiectat cum că poporul rural nu cunósce de loc limba rusă şi prin urmare nu-înțelege serviciul divin oficiat în acéstă limbă. Noĭ afirmăm că nu numaĭ în fundul depărtat al Basarabieĭ, unde poporațiunea a rĕmas compact românéscă, dar chiar la Chişineŭ am întîlnit țĕranĭ Moldovenĭ carĭ nu sciaŭ un cuvînt rusesc. Acest fapt nu se póte explică printr'o tendință separatistă, ci numaĭ şi numaĭ prin incapacitatea țĕranuluĭ Moldovén de a învĕțà şi de a se desvoltà, precum şi prin caracterul seŭ neapropiabil. Orĭ-cum ar fi, acéstă necunoscință a limbeĭ slave nu trebue considerată ca o pedică la introducerea limbeĭ rusescĭ în bisericĭ. Dacă voim ca poporațiunea rusă să nu se româniseze, dacă voim ca Basarabia să nu devie obiectul dorințelor şi agitațiunilor româno-file, ci din contră să se unéscă organicesce cu Rusia, atuncĭ trebue, prin mijlocul şcólelor, să ne grăbim a face ca măcar jumătate din țĕraniĭ Moldovenĭ să devie Ruşĭ.

«Spre acéstă țintă tocmaĭ tinde sistemul de învĕțămînt public, adoptat acum de ocârmuire»

Aceste cuvinte ale unuĭ biurocrat cu vadă, ca d-l Batiuşcoff, dovedesc lămurit tendințele guvernuluĭ rusesc față de poporul român din Basarabia. Cu tótă dorința ce are guvernul rus de a-l rusificà, cu tótă activitatea ce desfăşură în ultimiĭ anĭ, înmulțind şcólele bisericescĭ, un fapt de o mare gravitate pare menit a-ĭ zădărnicì lucrarea şi chiar a-l face să se oprésca pe povîrnişul pe care a apucat. Mulțumită introduceriĭ limbeĭ rusescĭ în biserică, s'a observat în Basarabia un indiferentism manifest pentru religiune. Biserica unde oficiază preotul rus rĕmâne deşartă şi mulțimea sectanților cresce mereŭ. Românul din fire nu e aplicat spre schismă, cu tóte aceste, în judeţul Soroca se constată că şi ţěranii Românĭ aŭ început a profesà religiunea *ştundistă,* un fel de protestantism.

Pentru a combate rěspândirea printre poporaţiunea rurală a secteĭ ştundiste, eparchia întrebuinţézǎ doue mijlóce: acela al misionarilor, carĭ umblă prin sate şi fac predicĭ, şi acela al distribuiriĭ unor broşurĭ scrise în contra ştundeĭ. Nicĭ unul însă din aceste mijlóce n'aduce resultatele dorite; misionariĭ, vorbind limba rusă, nu sunt înţeleşĭ nicĭ de Românĭ, nicĭ de Rutenĭ, elementul dominant în ştundă, iar cărţile: «*Convorbitorul pravoslavnic*» (правословный Собесѣдникъ) şi «*Lectura de duminecă*» (Воскресное учение) nu se pot cetì de către poporaţiunea fără de carte

Diferite religiunĭ din Basarabia. — Cel puţin ⅞ din locuitoriĭ ţěrii sunt de religiunea ortodoxă de Rěsărit. Din acéstă poporaţiune însă Româniĭ posedă tradiţiunĭ şi credinţe locale — restul poporaţiuniĭ ortodoxe: Ruşĭ, Rutenĭ, Bulgarĭ, Sêrbĭ, fiind elemente străine ţěriĭ, carĭ n'aŭ nicĭ o legătură istorică cu Basarabia, n'aŭ asemenea tradiţiunĭ şi credinţe. După Ortodoxĭ, în întâiul rînd vin Evreiĭ, apoĭ Luteranii saŭ Protestanţiĭ şi la urmă Rascolniciĭ, Catoliciĭ şi Armeniĭ.

După statistica rusésců oficială, la 1858 (1) poporaţiunea Basarabieĭ se împărţià din punctul de vedere al religiunii în următorul mod:

Ortodoxĭ . .	776.430	397.065	379.365	87%
Evreĭ	78.751	41.525	37.226	9%
Protestanţĭ . .	22 519	11.514	11.025	2½%
Rascolnicĭ . . .	6.483	3.401	3.082	1%
Catolicĭ	3.020	1.553	1.467	¼ %
Armenĭ	2.606	1.334	1.274	¼ %
Total . . .	889.829	456.392	433.437	

Ceea ce arată că, la 1858, la o sută de locuitorĭ Ortodoxĭ, în Basarabia eraŭ 15 locuitorĭ de alte religiunĭ. Din procentul total al Ortodoxilor, 69 % erà Românĭ, restul se împărţià în Ruşĭ, Rutenĭ, Bulgarĭ şi Sêrbĭ.

---

(1) Защукъ Мат.» Бес. обл., p. 384.

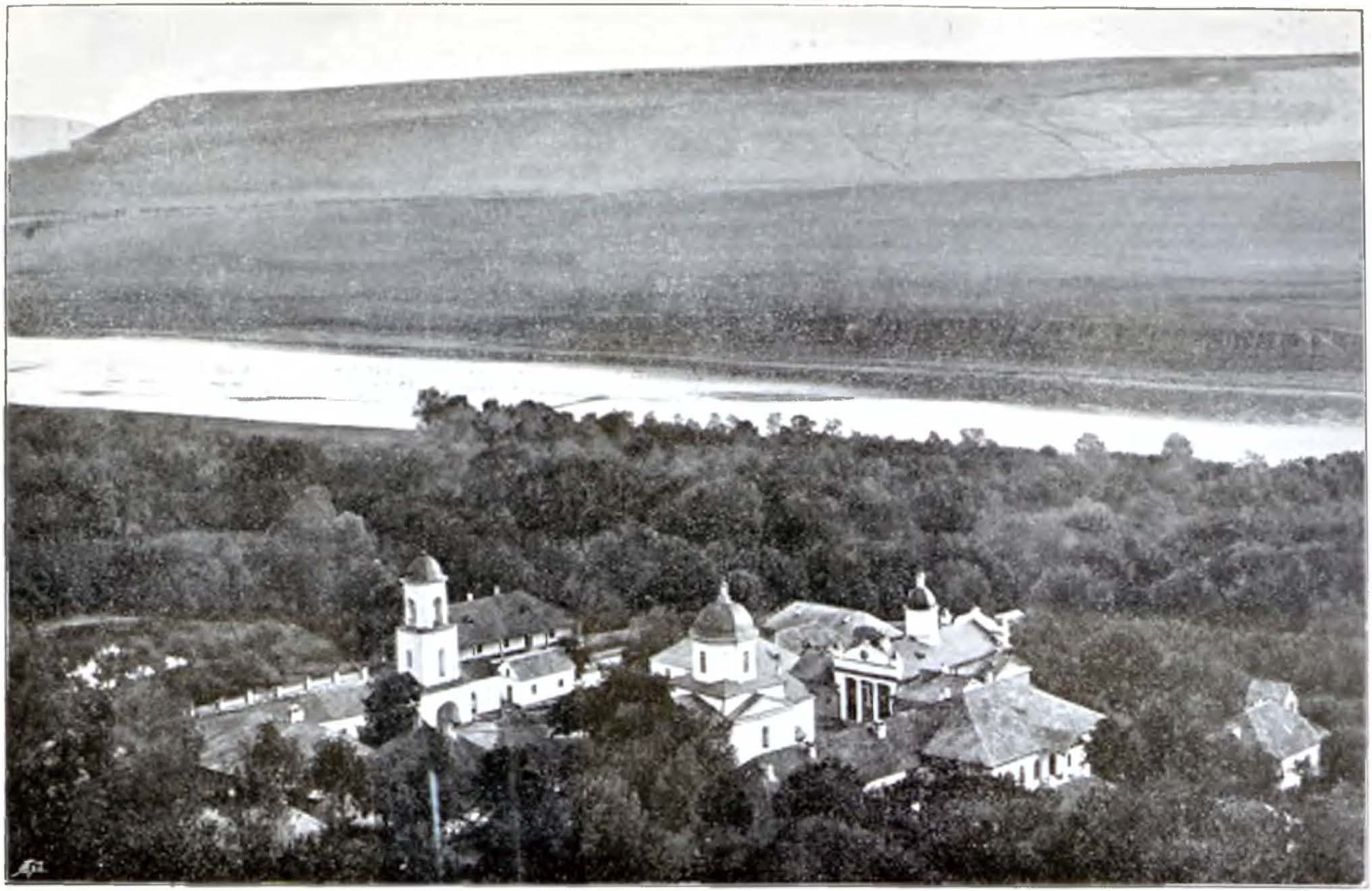

Mănăstiera Şaba şi linia Nistrului.

După o altă lucrare statistică ruséscă, la 1861—1862 totalul poporaţiuniĭ Basarabieĭ erà de 1.003.035 locuitorĭ de ambe sexe, din carĭ 615.926 Românĭ, 183.793 Ruşi şi Rutenĭ, 95.923 Evreĭ, 56.116 Bulgarĭ, 30.020 Germanĭ, 12.995 Ţiganĭ, 3.914 Polonĭ, 2.298 Armenĭ şi 1.956 Francesĭ. După religiune, acéstă poporaţiune se împărţià în modul următor: (1)

Ortodoxĭ	862.124
Evreĭ	87.837
Protestanţĭ	26.706
Rascolnicĭ	7.196
Catolicĭ	4.964
Armenĭ gregorianĭ	2.282
Mahometanĭ	32
Total	1.003.035

Pentru aniĭ 1890 —1891 avem următórele date: Totalul poporaţiuniĭ fiind 1.641.559 locuitorĭ de ambe sexe, acest număr se împarte în statistica oficială în două grupurĭ: grupul ortodox de 1.220.439 locuitorĭ şi grupul neortodox de 421.120 locuitorĭ, între carĭ intră şi rascolniciĭ. (2)

Grupul ortodox în 1891 — 1892, după némurĭ: Românĭ 1.009.000 şi Ruşĭ, Rutenĭ, Bulgarĭ şi Sêrbĭ 211.439.

Sectanţiĭ. — După datele statistice oficiale rusescĭ, totalul sectanţilor (rascolnicilor), carĭ locuesc actualmente în Basarabia, e de 7.196. Acest număr e departe de a fi adevărat şi poporaţiunea rascolnicilor din Basarabia covîrşesce de sigur cel puţin de două orĭ acest număr. Sectele principale carĭ compun poporaţiunea acésta sunt următórele:

Popovţĭ, sectă care tăgăduesce chirotonisirea bisericeĭ ortodoxe oficiale, considerând-o falsificată de la Petru-cel-Mare; eĭ au preoţĭ şi Episcopiĭ lor admit cele şépte taine bisericescĭ, tăgăduesc însă resoluţiunile soboruluĭ al VI-lea, precum declară de falsificate tóte cărţile bisericescĭ corectate sub Mitropolitul Nicon.

Bez popovţiĭ admit numaĭ două taine: botezul şi spovedania, pe carĭ nu le primesc din mâna archiereilor şi preoţilor chirotonisiţĭ, ci de la enoriaşĭ aleşĭ de sectanţĭ. Eĭ n'aŭ cler de loc.

---

(1) Кишнев. Епарх. Вѣдомости. 1801, No. 22, p. 172—715.

(2) Земское бюро Бес. статистики.

Duhoborţiĭ saŭ creştinĭ de suflet, cum îşĭ ḑic eĭ, cred în Dumneḑeŭ-cuvîntul, care există în sufletul fie-căruĭ om: revelaţiunea externă, tainele bisericescĭ, ritualul bisericesc, dogmele şi rugăciunile le tăgăduesc, considerându-le pe tóte ca fetişism.

Molocaniĭ şi-aŭ luat acest nume din cuvîntul rusesc moloco (lapte), pe care-l întrebuinţéză în ḑile de post. Aceştĭ sectanţĭ tăgăduesc resoluţiunile sobórelor şi nu admit decât Biblia. Tainele bisericescĭ le admit numaĭ spiritual. Serviciul divin, ritul, semnul cruciĭ, îngenuchiarea, rugăciunea şi chiar biserica ca edificiŭ pentru rugăciunĭ nu sunt primite de eĭ. Eĭ nu cred în sfinţĭ, icóne, sfinte móşte, declarându-le idolĭ. Molocaniĭ s'aŭ stabilit în Basarabia pe la 1811.

Ştundiştiĭ sunt o sectă care întru cât-va se apropie de *protestantism* cu tendinţe fórte pronunţate către un socialism utopic. Eĭ tăgăduiesc ierarchia bisericéscă şi nu admit din cărţile bisericescĭ decât Noul şi Vechiul Testament, pe carĭ le cetesc în adunările lor intime. Ştunda în Basarabia s'a răspândit de către argaţiĭ coloniştilor Germanĭ, de la carĭ aŭ şi împrumutat eĭ multe obiceiurĭ germane. Ceĭ dintâĭ ştundiştĭ în Basarabia aŭ fost nisce Rutenĭ, apoi secta a reuşit să-şĭ facă proseliţĭ şi printre Românĭ. Ştundiştiĭ interḑic proseliţilor lor de a prestă jurămînt în numele luĭ Dumneḑeŭ, de a intră în armată, ca şi menoniţiĭ. Isus Christos, propagă ştundiştiĭ, a suferit pentru întréga omenire, deci iubirea sa pentru diferitele némurĭ a fost de o potrivă, de aceea şi bucuriile lumescĭ trebue să fie de o potrivă ale tuturora. «Cu sudórea feţeĭ să mănâncĭ pânea ta», deci numaĭ cel care muncesce ogorul sĕŭ are drept să fie stăpân pe el. Pămîntul, petrele, apa, animalele, sunt operele luĭ Dumneḑeŭ şi prin urmare ómeniĭ pe nedrept fac din aceste bunurĭ proprietatea exclusivă a unora. Secta ştundiştilor interḑice credincioşilor sĕĭ întrebuinţarea bĕuturilor spirtóse; eĭ duc o viéţă sobră, sunt în general gospodarĭ bunĭ, plătesc impositele, şi birurile fórte regulat şi se ajută reciproc în cas de nevoe.

Prigunii (vedenţi) e o sectă quakeriană, care s'a rĕspândit în Basarabia pe la 1836, de un óre-care Lukian Petroff, venit din Moldova. Acest Rus, trecênd Prutul, a declarat că el este Christos scoborît din cer şi a ales pe doĭ Ruşĭ, din carĭ pe unul l'a numit Sf. Ilie şi pe cel-lalt Enoch. Pe urmă întocmì o sectă rustică, care crede în pogorîrea Sfîntuluĭ Duh în sufletul celor adunaţĭ pentru a-l primì. Serviciul divin, oficiat de proorociĭ secteĭ, constă în cântece religióse şi danţurĭ; de acì şi numele secteĭ: prigunĭ (săltătorĭ).

Chlîstî saŭ ómeniĭ luĭ Dumneḑeŭ sunt panteiştĭ creştinĭ. Dumneḑeŭ, pentru a se individualisà, ḑic proseliţiĭ acesteĭ secte, se incorporéză din când în când în Fiul saŭ Sfîntul Duh şi se scobóră pe pămînt pentru a mântuì lumea căḑută în păcate. Asemenea incorporărĭ s'aŭ făcut de multe orĭ. Evanghelia ne păstréză una din aceste incorporărĭ. In ḑilele nóstre Christos se incorporéză într'un om, pe care-l face să devie martir. Chlîstî sunt contra căsnicieĭ şi propagă proseliţilor lor «a nu se căsătorì, iar aceĭ ce se căsătoresc să trăiască cu femeia sa ca şi cum ar fi soră; ceĭ necăsătoriţĭ rĕmâneţĭ becherĭ, ceĭ căsătoriţĭ desfaceţĭ căsătoria». Adunaţĭ pentru rugăciune, Chlîstî se învîrtesc până ce ameţesc; atuncĭ, într'un fel de extas, încep a proorocì.

Scapeţiĭ (castraţĭ) sunt o ramură a secteĭ Chlîstî, carĭ s'aŭ despărţit de tulpină pentru că nu admit reîntruparea perpetuă luĭ Dumneḑeŭ. Eĭ ḑic că Mântuitorul numaĭ de douĕ orĭ a făgăduit să vie pe pămînt, odată sub înfăţişarea unuĭ modest şi umilit osîndit, care a şi fost răstignit de Evreĭ, şi a doua óră încunjurat de aureola glorieĭ; ultima dată s'a întrupat Christos în persóna unuĭ Muscal, anume Selivanoff, care a întocmit pe pămînt religiunea scapeţilor.— Selivanoff, ḑic eĭ, erà născut fără păcat, avênd de mamă pe Impĕrătésa Elisabeta, fiica Impĕratuluĭ Petru-cel-Mare. El s'a urcat apoĭ pe tron sub numele de Petru III, dar a fost detronat de duşmaniĭ sĕĭ şi acum trăesce ascuns. Va venì însă ḑiua când Selivanoff va apărĕ din noŭ şi, chemând la sine pe toţĭ scapeţiĭ, va mântuì lumea. Proseliţiĭ acesteĭ secte se castréză în douĕ modurĭ: întâiul mod, care constă în stîrpirea testiculelor, se numesce «pecetea mică a Sfîntuluĭ Duh»; al doilea mod, care constă în stîrpirea testiculelor şi a penisuluĭ, se numesce «pecetea mare».

Strannichiĭ saŭ beguniĭ sunt o sectă fórte mistică, care crede că, pentru mântuire, omul e dator pe pămînt a se lepĕdà de tóte cele lumescĭ şi a devenì un călĕtor pribég. Eĭ consideră de mare păcat a se înscrie în rolurile de percepţiune, a plătì bir, a avé paşaport etc. Părăsind comuna natală, begunul îşĭ ieà un nume fals, sub care-şĭ ascunde individualitatea legală, trăind în pădurĭ, pe la prisăcĭ stâne, saŭ chiar prin sate, la alţĭ ţĕranĭ cu carĭ simpatiséză. Begunul odată prins ca vagabond declară autorităţilor că nu scie unde s'a născut şi carĭ sunt părinţiĭ sĕĭ, că nu recunósce autoritatea ca legală, ci ca unéltă a luĭ Antichrist. Beguniĭ négă căsătoria şi cer de la proseliţiĭ lor abstinenţa.

Tóte aceste secte nu îmbrăţişéză în Basarabia decât poporaţiunea rusă, Româniĭ numaĭ pe icĭ pe colea aŭ îmbrăţişat protestantismul ştundist; causa nereuşiteĭ acestor secte printre Românĭ e invederat tenacitatea, cu care Românul de secole ţine la limba şi religiunea părinţilor sĕĭ, rugându-se luĭ Dumneḑeŭ în limba sa, iar nu în cea ruséscă.

Ştundismul printre Româniĭ din Basarabia s'a rĕspândit prin Societatea evangelică Britanică, care a introdus în Basarabia un numĕr óre-care de evangheliĭ românescĭ. La Soroca aceste evangheliĭ se păstréză ascunse cu mare pază de către proseliţiĭ ştundiştĭ, carĭ ḑic că aceste evangheliĭ sunt singurele adevĕrate, cele-lalte fiind tipărite greşit.

Catoliciĭ în Basarabia posedă patru bisericĭ şi anume: la Chişineŭ, Hotin, Bălţĭ şi Bender.

Fie-care din aceste bisericĭ are câte un preot. Posiţiunea socială a acestor preoţĭ e fórte dificilă, din causa intoleranţeĭ religióse, care este trăsura caracteristică a guvernuluĭ rusesc.

Protestanţiĭ aŭ în Basarabia şése bisericĭ, din carĭ una la Chişineŭ şi 5 prin satele germane: afară de acestea maĭ există şi 18 capele saŭ case de rugăciune.

Preoţiĭ protestanţĭ, în numĕr de 17, sunt retribuiţĭ de comunităţile enoriaşilor şi ceĭ din coloniile germane primesc léfă anuală de 400 ruble, avĕnd fie-care casă (presbiteriŭ) cu grădină şi cevà pămînt de arătură.

Armeniĭ-Gregorianĭ aŭ în Basarabia un archiereŭ al lor, dar bisericile sunt ierarchicesce pendinte de eparchia de Theodosia, din Crimea.

Numĕrul cleruluĭ armén din Basarabia în momentul de faţă se urcă la 83 persóne. Bisericile armene sunt 4 la numĕr, şi anume: la Chişineŭ, Akkerman, Hotin şi Orheiŭ.

Evreiĭ din Basarabia sunt toţĭ de religiunea mosaică orientală şi evreimea spaniolă n'are acolo nicĭ o biserică.

După ultimele date statistice, fórte necomplete, din causa încăpĕţinăriĭ Evreilor de a nu rĕspunde adevĕrul la întrebările funţionarilor însărcinaţĭ cu recensemîntul, în Basarabia există 531 rabinĭ titraţĭ, carĭ sunt distribuiţĭ pe la 17 sinagoge şi 103 capele saŭ case de rugăciunĭ.

După ultimul recensemînt din aniĭ 1891—1892, Evreiĭ locuesc:

		Bărbaţĭ	Femeĭ
In judeţul	Hotin	10.005	10.302
	Soroca	7.238	6.586
	Orheiŭ	3.772	4.316
	Chişineŭ	11.272	8.057
	Bălţĭ	4.986	4.328
	Bender	2.896	2.244
	Akkerman	2.911	2.258
	Ismail	1.600	905
	Total	43.126	38.126

Cifra totală decĭ a poporaţiuniĭ Evreilor din Basarabia, după datele culese cu ajutorul rabinilor, este de 81.252 locuitorĭ.

Firesce că acéstă cifră nu corespunde de loc adevĕrateĭ stărĭ de lucrurĭ şi, după părerea ómenilor competenţĭ, adevĕratul numĕr al Evreilor din Basarabia întrece cel puţin 200.000 de suflete.

Clerul ortodox. — Clerul mirĕn al bisericeĭ ortodoxe de Rĕsărit, împreună cu familiile membrilor sĕĭ, cu călugăriĭ şi călugăriţele, după statistica eparchială a consistoriuluĭ din Chişineŭ, se urcă la cifra de 8.112 inşĭ. In acest numĕr intră:

Preoţĭ	1.590
Paracliserĭ	2.388
Copiĭ de sex masculin	4 131
Călugărĭ	405
Călugăriţe	213

Toţĭ aceştia, după legile rusescĭ, compun o clasă de ómenĭ, numită *clasa duhovnicéscă*, care posedă drepturile sale speciale în ceea ce privesce impositele și serviciul militar. Clerul ortodox în Basarabia nu este retribuit de stat și trăesce din ofrandele credincioșilor; numaĭ clerul pendinte de 18 bisericĭ din eparchia Chișineuluĭ primesce léfă din un fond special, numit «Fondul de ajutóre». Acest fond retribuesce 12 bisericĭ cu un ajutor anual de 25 ruble 70 kop. de fie-care biserică, și 6 bisericĭ cu un ajutor anual de câte 114 ruble 20 kop. Sumă maĭ mult decât modică! (1) In general însă, preoțimea în Basarabia trăesce din ofrandele enoriașilor și-șĭ agonisesce viéța prin munca agricolă.

După obiceiul consacrat și admis de legea specială ruséscă pentru Basarabia, fie-care biserică posedă 33 fălcĭ de pămînt saŭ din partea proprietaruluĭ de moșie saŭ din partea comuneĭ.

Acest pămînt îl lucréză prin clacă țĕraniĭ enoriașĭ. Până în aniĭ din urmă, preoțiĭ din Basarabia se recrutaŭ din sînul clasеĭ duhovnicescĭ indigene și, ca Românĭ de sânge, aveaŭ legăturĭ strînse cu poporațiunea.

Aceștĭ preoțĭ de mir, deșĭ lipsițĭ de cultură, se bucuraŭ de iubirea enoriașilor, carĭ adese-orĭ alergaŭ la eĭ pentru sfat la vre-o nevoe saŭ nenorocire. Portul obicĭnuit al unuĭ ast-fel de preot se deosebià puțin de portul țĕranuluĭ, viéța sa se petreceà între munca câmpuluĭ și leturghie.

Guvernul rus începù de la 1859 să se îngrijéscă de starea bisericeĭ din Basarabia; privind biserica ortodoxă de Rĕsărit ca o armă puternică de rusificare, guvernul rus, înainte de tóte, a hotărît să-șĭ formeze din clerul mirén o armată de agențĭ panruseșcĭ, rĕspândițĭ prin sate. Pentru acest scop în primul rînd erà să serve drept pepinieră seminariul din Chișineŭ, precum și școla duhovnicéscă primară din același oraș.

Seminariul din Chișinĕŭ se află stabilit chiar în palatul Mitropolieĭ. In acest seminariŭ nu se primesc decât copiiĭ clericilor. Iată mișcarea elevilor din acest seminariŭ pentru dece anĭ din trecut:

---

(1) Епар. Вѣд. Киш., 1891, No. 7.

	Profesorĭ	Elevĭ	Absolvenţĭ.	Trecuţĭ la Acad. din Kiew.
1850	13	121	47	1
1851	13	128		
1852	13	127	28	1
1853	14	175		
1854	13	169	39	1
1855	13	184		
1856	13	177	41	1
1857	12	170		
1858	12	158	38	1
1859	12	187		

Următórea tabelă arată mişcarea elevilor din seminariŭ pentru ḑece anĭ din urmă:

1885	14	175	53	2
1886	15	182		
1887	15	190	67	1
1888	15	201		
1889	16	183	85	3
1890	16	197		
1891	16	175	93	1
1892	16	193		
1893	15	192	63	1
1894	15	172		
1895	15	187	63	1

Invĕţămîntul în seminariul din Chişineŭ se predă în limba rusă, iar în limba română este oprit a se predà. Cursul întreg se desparte în treĭ categoriĭ :

Inferior	Litere.
Secundar	Filosofie
Superior	Teologie

Fie-care categorie îmbrăţişéză studiĭ de doĭ anĭ. Elevĭ din seminariŭ se despart în internĭ, în numĕr de 60, şi externĭ. Pentru întreţinerea internilor statul cheltuesce derisoria sumă de 48 ruble 60 kop. pe an pentru fie-care băiat. Din acéstă causă hrana şi întreţinerea seminariştilor este fórte miserabilă. Personalul corpuluĭ didactic se recrutéză din absolvenţiĭ Academieĭ duhovnicescĭ şi printre profesoriĭ seminariuluĭ din Chişineŭ sunt ómenĭ cu erudiţiune teologică solidă.

Şcóla duhovnicéscă din Chişineŭ este condusă de rectorul seminariuluĭ.

Acéstă şcólă are treĭ divisiunĭ: *inferióră, secundară* şi *superióră.* Afară de aceste treĭ divisiunĭ, maĭ există şi două sub-divisiunĭ: cea *preparatóre* şi *paraclisieră.*

Invĕţămîntul în fie-care divisiune duréză doĭ anĭ. In anul 1895—96 în şcóla duhovnicéscă eraŭ 160 elevĭ internĭ şi 149 semi-internĭ. Pentru întreţinerea unuĭ intern guvernul rus cheltuesce anual 28 ruble 56 kopeicĭ; pentru un semi-intern 14 ruble 28 kopeicĭ.

In budgetul instrucţiuniĭ publice seminariul din Chişineŭ costă statuluĭ anual suma de 14.965 ruble 85 kop.; în acéstă sumă intră şi întreţinerea şcóleĭ duhovnicescĭ. Salariul profesorilor de la seminariŭ şi de la şcóla duhovnicéscă în budgetul pentru anul 1895—96 este arătat de 7.325 ruble 35 kop., ceea ce vine în termin mediŭ 350-400 ruble salariŭ anual fie-căruĭ profesor de teologie.

Cu aceste 400 ruble de salariŭ pe an un absolvent al Academieĭ duhovnicescĭ este silit să-şĭ susţie familia şi să trăiască ca un om cult, lucru aprópe imposibil, dacă n'ar există pentru aceştĭ profesorĭ lecţiunile particulare.

II.

ÎNVĔŢĂMÎNTUL PUBLIC.

Când, după iniţiativa P. S. Mitropolituluĭ Gavril s'a înfiinţat la 1813 seminariul din Chişineŭ, atuncĭ, într'un mod provisoriŭ, s'a admis ca în acest seminariŭ să se priméscă elevĭ nu numaĭ copiiĭ clericilor, ci şi copiiĭ laicilor. Cu tótă permisiunea dată, în aniĭ dintâĭ seminariul din Chişineŭ cu mare greutate a adunat în zidirile sale vre-o sută copiĭ. Şi aceĭ copiĭ, se scrie într'un manuscript de pe acele timpurĭ, aŭ fost luaţĭ cu sila de la Moldovenĭ.»

Seminariul deschis de Mitropolitul Gavril aveà pe atuncĭ şi propria sa tipografie, în care se tipăriaŭ câte-va cărţĭ şcolare şi religióse atât în limba rusă, cât şi în limba română, precum şi predarea unor obiecte în acea limbă a fost permisă de guvernul rusesc numaĭ şi numaĭ mulţumită insistenţeĭ Mitropolituluĭ Gavril, care, pe cât erà în puterea sa, işĭ apĕrà naţiunea cotropită de străinĭ. Acéstă solicitudine pentru limba română, istoricul oficios rus al Basarabieĭ d-l Batiuşcoff nu o iartă Mitropolituluĭ Gavril şi-l dojenesce în fantastica sa scriere despre Basarabia.

După grija ce aveà guvernul rus chiar de la 1812 de a-şĭ formà prin educaţiune un cler special menit a rusificà Basarabia, o altă grijă a luĭ şi tot aşà de mare a fost rusificarea boerimiĭ pămîntene din acéstă ţéră. La început guvernul rus a deschis la Chişineŭ o şcólă primară cu 1 clasă, inaugurată la 1822; o altă şcólă primară s'a deschis la Bălţĭ în 1824; apoĭ la 1827 una la Hotin şi alta la Bender; la 1822 câte o şcólă primară cu 3 clase la Hotin, Bălţĭ, Bender şi Akkerman şi una cu 3 clase la Chişineŭ. La 1831, mulţumită iniţiativeĭ particulare, s'a deschis la Chişineŭ o bibliotecă publică. In acelaşĭ an societatea armenéscă a fondat cu propria sa specie o şcólă armenéscă la Akkerman. La 1833, în ḑiua de 12 Septembre, s'a deschis primul liceŭ cu 7 clase la Chişineŭ. In programul acestuĭ liceŭ se prevedeà şi studiul limbeĭ române, care obiect a şi fost predat de către d-l Donicĭ, un profesor erudit şi iubit de eleviĭ sĕĭ. Studiul limbeĭ române a fost însă în curînd declarat de facultativ, iar la 1873 acest obiect s'a desfiinţat definitiv. La 1835, pendinte de acest liceŭ s'a deschis şi un internat pentru copiiĭ boerimiĭ locale, sub numele de *pensionul nobilimiĭ;* tot în acelaşĭ an s'a maĭ înfiinţat şi o şcólă pentru copiiĭ funcţionarilor inferiorĭ. S'a maĭ deschis încă în acel an un asil pentru copiiĭ orfanĭ, fondat de mareşalul nobilimiĭ d-l Gheorghe Balş.

La 1839 s'a deschis o şcólă primară la Akkerman, iar la Chişineŭ o şcólă a comunităţiĭ evreescĭ. Apoĭ la 1843 guvernul înfiinţă şcóle lancastriene rusescĭ la Orheiŭ, Soroca şi Cahul, şi Generalul Feodoroff, guvernatorul Basarabieĭ de pe atuncĭ, dădù autorisaţiune directórelor Rizeau să deschidă la Chişineŭ un pensionat de fete, subvenţionat de stat până la 1870.

Pentru poporaţiunea de jos şi maĭ cu sémă pentru ţĕrănime în aceştĭ anĭ guvernul rusesc n'a făcut nimic în ceea ce privesce învĕţămîntul, mărginindu-şĭ activitatea numaĭ şi numaĭ în cercul şcólelor duhovnicescĭ, despre carĭ s'a vorbit maĭ sus. Pe la 1836, uniĭ preoţĭ sătescĭ, zeloşi de a se recomendà autorităţilor rusescĭ, deschiseră câte-va şcóle bisericescĭ: aşà se deschise o şcólă ruséscă în satul Bacioĭ din judeţul Chişineŭ, la 1842 alte 8 şcóle rurale s'aŭ înfiinţat de preoţĭ în satele Rezenĭ, Merenĭ, Volcineţu şi Nisporenĭ din jud. Chişineuluĭ, în satul Folescĭ din jud. Iaşĭ, la Maşcauţĭ, Hârtopul-Mare şi Peresecina din jud. Orheiŭ; iar la 1843 o şcólă rurală la Milescĭ, în satul Mamaliga din jud. Hotin, la 1844 o şcólă pe lângă catedrala din Chişineŭ şi la 1847 alta în satul Vărzărescĭ din jud. Chişineŭ.

Bulgariĭ şi Germaniĭ, în coloniile lor, îndată ce se aşezaŭ în Basarabia, aveaŭ laudabila grijă de a deschide câte o şcólă naţională. După datele statistice şcolare din aceştĭ anĭ, reese că în Basarabia aŭ urmat pe la 1847 la şcólele statuluĭ şi la cele particulare peste 3.102 copiĭ; din aceeaşĭ sorginte aflăm că la 1857 poporaţiunea şcolară erà dejà de 11.037 copiĭ.

La 1858—59 starea învĕţămîntuluĭ public în Basarabia după dările de sémă oficiale ni se înfăţişéză în următorul mod:

Şcólele publice în aniĭ 1858—59.

	No. şcólelor	Profesorĭ		Elevĭ	
		Bărbaţĭ	Femeĭ	Băeţĭ	Fete
I. Licee clasice cu internat	2	31	—	342	—
II. Şcóle primare urbane de 3 clase .	7	54	—	573	—
III. Şcóle primare de 2 clase :					
a) lancastriene	9	13	—	421	—
b) rurale	2	4	—	58	—
IV. Şcóle evreescĭ de stat de gradul I	4	14	—	129	—
» » II	1	5	—	43	—
Şcóle particulare	7	3	10	66	184

Acéstă tabelă ne arată în tótă goliciunea sa starea fórte rea a învĕţămîntuluĭ public în aniĭ 1858—59.

Trecênd la starea învĕţămîntuluĭ public din ḑilele nóstre, găsim că în anul şcolar 1889 Basarabia posedà următorul numĕr de şcóle:

Şcólele publice în anul 1889.

Şcóle secundare	13
rurale	398
urbane şi altele	258

In aceste şcóle aŭ urmat studiile 29.855 băeţĭ şi 9.320 fete. Budgetul Instrucţiuniĭ publice pe anul 1889 a fost pentru oraşe de 109.284 ruble, pentru sate de 286.568 ruble. Din acéstă sumă, statul cheltuesce 72.446 ruble, comunele urbane 60.643 ruble, comunele rurale 227.459 ruble şi Zemstvo 6.041. Aşà dar rusificarea Basarabieĭ prin ajutorul şcólelor se face propriŭ ḑis cu cheltuiala poporuluĭ Român.

Şcólele secundare din Basarabia, în numĕr de 13, sunt următórele: la Chişineŭ 2 licee clasice de băeţĭ, 1 gimnasiŭ real, 1 gimnasiŭ cu şése clase pentru fete; la Bolgrad: 1 liceŭ de băeţĭ(1) şi 1 gimnasiŭ de fete; la Akkerman: 1 pro-gimnasiŭ de fete şi 1 pro-gimnasiŭ de băeţĭ; la Ismail: 1 pro-gimnasiŭ de băeţĭ şi 1 de fete; la Bender: 1 progimnasiŭ (2) de fete şi 1 seminariŭ normal la Bairamcea.

In aniĭ 1889—90 poporaţiunea şcolară, după dările de sémă oficiale, a fost de 38.301 copiĭ, carĭ urmaŭ studiile la 596 şcóle, din carĭ 101 chederĭ evreescĭ.

O maĭ mare înmulţire a şcólelor într'un viitor apropiat e absolut imposibilă, din causa lipseĭ mijlócelor; aşà dar, luând de normă cifra şcólelor din anul 1889—90, vom ḑice că în Basarabia există în momentul de faţă câte o şcólă pentru $3^1/_2$ comune.(3) Numĕrul copiilor ce aŭ urmat la şcólă, comparativ cu poporaţiunea ţĕriĭ, care la 1891 erà de 1.548.470 locuitorĭ, este deci următorul:

---

(1) Acest liceŭ, bulgăresc sub dominaţiunea română, a fost transformat în 1879 în liceŭ rusesc şi predarea obiectelor se face aḑĭ acolo în rusesce.

(2) Basarabia, Calendar 1891.

(3) Basarabia are 1413 comune urbane şi rurale.

In judeţul	Chişineuluĭ	1 elev la	47 locuitorĭ.
»	Bender	» »	45
»	Orheiŭ		63
»	Bălţĭ	»	102
»	Soroca		100
»	Hotin		78
»	Ismail	»	25
»	Akkerman	»	12

Aceste cifre ne arată că în judeţele unde poporaţiunea este aprópe numaĭ românéscă, precum judeţele de la nordul Basarabieĭ: Hotin, Soroca, Bălţĭ, procentul copiilor ce urméză la şcólele statuluĭ e fórte mic, în timp ce în judeţele cu o poporaţiune parte ruséscă, parte germană (Akkerman), procentul copiilor carĭ frecuentéză şcólele publice este maĭ mare.

In ceea ce privesce judeţul Akkerman apoĭ, acolo copiiĭ coloniştilor Germanĭ maĭ cu sémă merg cu plăcere la şcólele publice, de óre-ce, după o disposiţiune specială, în acele şcóle se predă şi limba germană. Firesce că, dacă guvernul rus ar fi tot atât de bine-voitor pentru limba nóstră, poporaţiunea română a Basarabieĭ n'ar fi duşmană atât de mult a şcólelor publice rusescĭ.

Comparativ cu poporaţiunea Basarabieĭ, vine câte un elev de şcólă la 40 locuitorĭ, dacă vom luà de basă numĕrul elevilor din anul şcolar 1891.

Cheltuiala anuală pentru un elev în oraşe, după spusele statisticeĭ oficiale, este de 26 ruble 73 kopeicĭ; iar pentru un elev de sat, de 9 ruble 39 kop. In general, costul anual al învĕţămîntuluĭ unuĭ elev în şcólele publice din Basarabia e de 11 ruble 71 kop.

Numĕrul copiilor, carĭ frecuentéză şcólele statuluĭ, comparativ cu numĕrul total al copiilor în vîrstă de a merge la şcólă, după datele statisticeĭ oficiale dovedesce că nicĭ jumătate din aceştĭ copiĭ nu urméză la şcólele statuluĭ.

In anul şcolar 1890—91 şcólele publice aŭ fost în numĕr de 398, iar şcóle pendinte de eparchie şi particulare 108, decĭ în total 501 şcóle, în carĭ aŭ urmat 30.610 băeţĭ şi 7766 fete. (1)

---

(1) Бессарабія, Батюшковъ, р. 176.

Ambele licee clasice din Chişineŭ, precum şi cel din Bolgrad, aŭ fie-care câte şépte clase liceale. Programul acestor licee este cu desăvîrşire analog programuluĭ liceelor nóstre. Fie-care liceŭ posedă un personal didactic compus din 23 profesorĭ şi 8 pedagogĭ.

Din dările de sémă ale acestor licee vedem că, în cursul ultimuluĭ deceniŭ (1885—1895), în douĕ licee din Chişineŭ aŭ intrat 1.827 elevĭ, carĭ, după clasele sociale din carĭ fac parte, se împart ast-fel:

Copiĭ de nobilĭ şi de funcţionarĭ	982
comercianţĭ	405
alte clase	40
orăşenĭ (mesciane)	400

Din acest numĕr, 10% sunt copiĭ de Evreĭ, carĭ, după o lege specială ruséscă, nu pot fi primiţĭ în liceŭ decât 10% din totalul poporaţiuniĭ şcóleĭ. O altă lege specială privitóre la admiterea elevilor în licee cere elevuluĭ, pentru a fi admis, un certificat prin care se dovedesce că părinţiĭ sĕĭ posedă mijlóce suficiente pentru a-l lăsà să urmeze şcólele secundare, asemenea şi un certificat de bună purtare politică a părinţilor.

In ceĭ ḑece anĭ din urmă aŭ eşit din şcólele statuluĭ:

Elevĭ carĭ aŭ isprăvit studiile	307
n'aŭ »	806
aŭ părăsit şcóla	704

Eleviĭ carĭ aŭ isprăvit vre-una din şcólele secundare în acest timp sunt:

Copiĭ de nobilĭ şi funcţionarĭ	204
comercianţĭ	20
» orăşenĭ	60
din alte clase	23

Liceaniĭ, aprópe toţĭ, după examenul de maturitate îşĭ urméză studiile în şcólele superióre din Rusia, însă cea maĭ mare parte dintr'înşiĭ se înscriŭ la diferitele facultăţĭ ale Universităţiĭ din Odesa.

Invĕţămîntul secundar nu e gratuit în Basarabia, ci fie-care elev plătesce statuluĭ anual 25 ruble. Taxele de înscriere la Universitate sunt de 100 ruble anual.

Şcólele secundare sunt în Basarabia o armă puternică, cu ajutorul căreia guvernul rusifică într'un mod constant pătura cultă a poporaţiuniĭ indigene: Românĭ, Bulgarĭ, Sêrbĭ, chiar Evreĭ; singurul element recalcitrant în acéstă privinţă sunt copiiĭ Polonĭ, carĭ, mulţumită educaţiuniĭ patriotice casnice, trecĕnd prin şcólele rusescĭ, îşĭ păstréză intactă iubirea pentru nenorocita lor patrie; de aceea chiar eleviĭ licealĭ Polonĭ din Basarabia sunt maĭ toţĭ rĕŭ notaţĭ de direcţiunea şcolară şi procentul lor e fórte mic.

Treĭ felurĭ de şcóle inferióre există în Basarabia: şcóle de judeţ (uiesdnie) cu treĭ clase. Programul acestor şcóle e analog programuluĭ şcólelor urbane cu patru clase de la noĭ. In aceste şcóle învaţă copiiĭ orăşenilor, aĭ funcţionarilor inferiorĭ de stat şi un mic numĕr de copiĭ de nobilĭ.

In şcólele numite *prihodskie* sunt douĕ clase, iar în cele poporale (norodni) o singură clasă.

In aceste şcóle se caută a se desvoltà simţul religios şi patriotic la copiĭ. In vederea acestuĭ scop sunt aşezate tóte regulamentele şcolare. Studiul religiuniĭ e fórte desvoltat, cântul bisericesc e obligatoriŭ. In ḑilele de sĕrbătorĭ şi Dumineca atâta şcolarii cât şi profesoriĭ sunt obligaţĭ a asistà la serviciul divin, corul şcolar e dator a cântà la biserică, iar eleviĭ a cetì Sf. Scriptură în cărţĭ bisericescĭ scrise cu chirilice vechĭ. Spovedania şi împărtăşania anuală sunt obligatorii pentru elevĭ şi profesorĭ. După isprăvirea lecţiunilor fie-căreĭ ḑile, eleviĭ cântă imnul naţional rusesc: „Boje Ţarea hrani". Afară de partea religiósă a învĕţămîntuluĭ primar, profesoriĭ maĭ predaŭ istoria Imperiuluĭ Rus, alegênd în special acele legende în carĭ se povestesce despre nemărginita credinţă a poporuluĭ rus către Ţar.

Pentru a desvoltà şi întărì în inimile copiilor acéstă credinţă, Ministerul Instrucţiuniĭ distribue elevilor cărţĭ de cetire, anume scrise în acest scop, pe carĭ eleviĭ sunt datorĭ să le cetéscă acasă. Afară de acestea, în programul şcolar al Basarabieĭ s'a introdus în anul 1876 şi gimnastica militară, care e obligatorie.

Cu tótă străşnicia regulamentuluĭ şcólelor primare, fie cele judeţene, fie cele poporale, scopul lor rusificator nu e ajuns de guvern, căcĭ influenţa acestor şcóle primare rusescĭ asupra poporaţiuniĭ neruse, Românĭ şi alte naţionalităţĭ, e fórte mică. Acest lucru îşĭ găsesce explicaţiunea, nu în faptul că activitatea pedagogică ar fi slabă, ci în acela că copiiĭ în vîrstă fragedă sunt direct supuşĭ mediuluĭ de familie în care trăesc, aşà că şcóla, unde tóte se învaţă într'o limbă străină lor, rĕmâne cu desăvîrşire străină de dînşiĭ. Copilul, vorbind acasă limba părintéscă: Română, Bulgară, Ruténă, Evreiască etc., limba rusă oficială rĕmâne pentru el o limbă de şcólă, în care sunt scrise cărţile sale didactice, nu tocmaĭ plăcute luĭ.

In timpul din urmă, anume la 1892, Ministeriul Rus al Instrucţiuniĭ se preocupă cu mare insistenţă a lărgì instrucţiunea publică în Basarabia. În acest scop s'a alcătuit dejà un vast proiect privitor la deschiderea unuĭ numĕr de şcóle nouĕ în Basarabia, pentru care statul va ridicà edificiĭ şi pe carĭ le va înzestrà cu material didactic şi mijlóce de întreţinere.

«*Proiectul acesta*, scrie d-l Batiuşcoff în cartea sa «Descrierea Basarabieĭ» (1), *este ast-fel alcătuit în cât se póte sperà că generaţiunea tînĕră moldovenéscă din Basarabia se va educà în spiritul pur rusèsc şi organicesce se va contopì cu patria nóstră comună, Rusia.*»

Afară de şcólele duhovnicescĭ, bisericescĭ şi publice, despre carĭ am vorbit maĭ sus, maĭ există în Basarabia şi alte şcóle particulare. Despre aceste şcóle, supuse direct supravegheriĭ Ministeriuluĭ Instrucţiuniĭ, putem spune că ele jócă un rol cu totul secundar în instrucţiunea publică a Basarabieĭ. Diplomele acestor şcóle n'aŭ absolut nicĭ un drept recunoscut de stat, aşà că, pentru intrarea în şcólele statuluĭ saŭ pentru obţinerea diplomeĭ de bacalaureat, certificatul şcólelor particulare este considerat ca nul. Eleviĭ acestor şcóle, avênd dreptul a se presentà la examen la şcólele statuluĭ, n'aŭ nevoe, după lege, de a aduce vre-un certificat prin care să se constate că aŭ urmat într'un mod treptat studiile lor.

Şcólele particulare din Basarabia sunt:

Şcóla de orfanì din Chişineŭ, deschisă la 1858 prin ofrande particulare. Acì învaţă copiiĭ orfanĭ de la 9—12 anĭ.

Asilul de copiĭ Gheorghe Balş înfiinţat la 1845 la Chişineŭ de mareşalul nobilimiĭ din Basarabia Gheorghe Balş. Directóră a asiluluĭ, prin decret împĕrătesc, a fost numită Caterina Rosetti Rosnovanu (născută Principesă Ghica). După mórtea luĭ Balş, averea sa fiind mult sdruncinată de datoriĭ, moştenitoriĭ n'avură de unde să plătéscă darul făcut asiluluĭ de rĕposatul lor părinte ; de aceea şcóla a fost închisă, şi numaĭ la 1858 redeschisă, mulţumită stăruinţeĭ vice-guvernatoruluĭ Basarabieĭ Ciricoviciĭ. De la înfiinţarea *Asiluluĭ Gheorghe Balş* şi până acum (1845-1890) s'aŭ succedat 618 copiĭ, din cariĭ 500 băeţĭ şi 118 fete.

---

(1) Batiuşcoff, *Basarabia*, 1892, p. 116.

Afară de aceste două şcóle, maĭ există în Basarabia 23 şcóle particulare, din carĭ la Chişineŭ 7, la Atachi 1, la Hotin 1, la Akkerman 2, la Ismail 2, la Renĭ 1, la Bălţĭ 2, la Bender 3, la Soroca 2, la Dubasarĭ 2.

Şcóle evreescĭ în Basarabia sunt de două felurĭ: Unele în număr de 5, ḑise *şcóle de stat*, sunt întreţinute din impositul ce se percepe din vînḑarea luminărilor pe la sinagoge. Asemenea şcóle sunt la Chişineŭ 2, la Hotin, Bălţĭ şi Bricenĭ câte una. Al doilea tip de şcólă evreiască sunt *Chedarì* saŭ *Chedarimì*, întreţinute de particularĭ. Acestea sunt în număr de 122, din carĭ 96 de băeţĭ şi 26 de fete. Numĕrul acestor şcóle e fórte problematic, de óre-ce deschiderea lor nu e supusă nicĭ unuĭ regulament. Există o mulţime de *chedarĭ* necunoscute de stat, carĭ prin urmare n'aŭ intrat în numĕrul stabilit de statistica oficială a instrucţiuniĭ publice. In aceste şcóle nu se învaţă decât Biblia şi Talmudul în vechia limbă evreiască.

Afară de acestea maĭ există în Basarabia peste 27 şcóle germane întreţinute de comunele germane, 13 şcóle lipovenescĭ întreţinute de comunităţile lipovenescĭ şi 18 şcóle bulgărescĭ particulare. In tóte aceste şcóle limba rusă e obligatóre. Guvernul rusesc privesce însă cu ochiĭ rĕĭ şcólele particulare bulgărescĭ, aşà că s'a interḑis deschiderea de nouĕ şcóle de acest fel, ba chiar şi din cele vechĭ s'aŭ închis. Acelaşĭ lucru s'a întîmplat cu gimnasiul bulgăresc din Bolgrad, care s'a pomenit de-odată transformat din şcólă secundară bulgărescă în gimnasiŭ rusesc.

Printre instituţiunile de cultură, afară de şcólă şi biserică, guvernul rusesc a creat în centrul ţĕriĭ o mare bibliotecă menită a devenì isvorul la care să se adape pătura luminată a națiunil subjugate. In ajutorul școleĭ vine decĭ o instituțiune specială pentru a propagà în cercurile culte indigene sciința, artele și literatura în limba rusă.

Mulțumită solicitudinil unul șir de guvernatorĭ, orașul Chișineŭ posedă adĭ o bibliotecă publică însemnată. Acéstă bibliotecă, creată la 1832, nu corespundeà până la 1860 menirĭ sale ; în acest an însă guvernatorul Basarabieĭ Fonton-de-Werrayon, punênd în capul bibliotecei pe un German inteligent, d-l Beller, a reușit să dea acesteĭ instituțiunĭ o menire culturală rusescă de mare importanță. In momentul de față acéstă bibliotecă posedă 14.396 volume și primesce 65 diare rusesci.

Din aceste volume, 764 sunt în limbĭ străine Imperiuluĭ Rus : francesă, spaniolă, latină, grécă etc. *In limba română însă nu se găsesce absolut nicĭ o carte.*

Acéstă bibliotecă e fórte mult visitată de tinerimea studiósă, care nu póte cetì o carte românéscă decât la biblioteca seminariuluĭ, ce posedă în special cărțĭ de teologie și unde nu poțĭ fi admis decât ca seminarist.

Biblioteca seminariuluĭ a fost creată de P. S. Exarchul Gavril Badonì și apoĭ reorganisată de P. S. Archiepiscopul Dimitrie Sulima.

In bibliotecele ce posedă diferitele licee nu se găsesce nicĭ un crâmpeiŭ de carte românéscă.

In patru librăriĭ particulare ce există la Chișineŭ, cărțĭ românescĭ de vîndare nu sunt. Pentru a avé o carte românéscă trebue căpĕtată prealabil de la comitetul de censură din Odesa o autorisațiune, care se dobândesce fórte greŭ, numaĭ mulțumită posițiuniĭ biurocraticea persóneĭ solicitante, saŭ uneĭ favorĭ speciale. In Basarabia e riguros oprită intrarea vre-unuĭ diar român, de orĭ-ce colóre politică, și puținele diare ce trec Prutul venind din România sunt adresate pe numele unor persóne ale căror principiĭ rusofile sunt perfect cunoscute ocârmuiriĭ ruse. In anul 1895 un judecător de instrucțiune, d-l Varzar, primì autorisațiune de a face o comandă de cărțĭ românescĭ la Iașĭ, autorisațiune care produse așà impresiune adîncă la noĭ în România, încât Președintele Ligeĭ Culturale, d-l V. A. Urechiă, a adus-o la cunoscința publică într'un discurs de ocasiune. In momentul de față, mulțumită solicitudiniĭ unor ómenĭ erudițĭ din Basarabia, solicitudine sprijinită de Archiepiscopul din Chişineŭ, se nădăjduesce că guvernul rusesc va permite póte introducerea în Basarabia a cărţilor bisericescĭ şi maĭ cu sémă a Evangheliei,'Biblieĭ şi Vieţilor Sfinţilor.—Se va realisà saŭ nu acéstă speranţă? Va avé Românul din Basarabia parte saŭ nu să cetéscă Sf. Scriptură în limba părinţilor sĕĭ, acésta ne va arătà viitorul!

Pătura cultă in Basarabia. — Sub regimul uneĭ ocârmuirĭ autocrate, sub jugul domnieĭ unuĭ ném fără cultură, Basarabia n'a putut nicĭ să se desvolte pe calea culturală, nicĭ să urmeze calea firéscă de propăşire pe care a păşit şi neîntrerupt păşesce poporul român de dincóce de Prut. Dacă în România, mulţumită înrîuririĭ civilisaţiuniĭ europene, s'a format o pătură cultă, care a şi creat o literatură naţională, a sădit sciinţa şi arta în patria sa, apoĭ în Basarabia, despărţită de restul lumiĭ civilisate printr'un zid chinezesc, curentul civilisaţiuniĭ apusene n'a putut străbate.

Mare şi bătătóre la ochĭ e deosebirea între sórta Românuluĭ din Bucovina şi Transilvania de o parte şi Basarabia de alta. Româniĭ din partea ţēriĭ românescĭ supuşĭ la Imperiul Austro-Ungarieĭ, robiţĭ politiceşte, aŭ putut să se adape la isvórele nesecate ale cultureĭ germane şi pe temeiul acesteĭ marĭ culturĭ aŭ plămădit o pătură cultă în sînul lor. Acéstă pătură cultă, germanisată prin cultură, încet cu încetul, venind în contact cu naţiunea română, a mistuit şi prelucrat tesaurul cultureĭ germane într'un început neperitor al uneĭ culturĭ naţionale. Româniĭ din Basarabia, subjugaţĭ de Imperiul moscovit, robiţĭ şi eĭ politiceşte, n'aŭ avut la îndemână nicĭ un isvor de cultură la care să se pótă adàpà. Cultură rusécă nu există şi, dacă există, e aşà de tînĕră, aşà de crudă, în cât existenţa eĭ chiar în ḑilele nóstre cu drept cuvînt se póte tăgăduì. Şi tăgada acésta este cu atât maĭ legitimă, cu cât chiar marele literat rus Ivan Turgheneff până la mórtea sa a tăgăduit-o într'un mod hotărîtor. Româniĭ din Basarabia ar fi putut să se adape la isvórele cultureĭ europene; dar nicĭ acésta n'a stat în mânile lor, de óre-ce acéstă cultură nu trece în Rusia decât prin sita uneĭ censurĭ riguróse. Despărţită de Europa printr'un şir de pichete căzăcescĭ, carĭ păzesc graniţele Imperiuluĭ, Basarabia a fost silită a da ca racul îndĕrĕt şi, pentru a nu se sĕlbătici cu desăvîrşire, a se mărgini în cercul îngust al uneĭ sciinţe şi literaturĭ scrise cu litere chirilice.

Şi nu dóră c'aŭ lipsit ómeniĭ de muncă intelectuală, nu dóră că din sînul poporuluĭ român din Basarabia n'aŭ eşit pururea ómenĭ de valóre netăgăduită, înzestraţĭ cu un suflet mare, cu dor de muncă. Ómenĭ de valóre n'aŭ lipsit şi dovadă ne este pleiada mărétă a bărbaţilor ca *Alexandru Hasdeu, Bogdan Hasdeu, Iangiulo, Gamalia* şi alţiĭ; dar maĭ presus de puterea omenéscă aŭ fost şi sunt împrejurările politice nefaste sub carĭ geme poporul român subjugat de némul rusesc.

In Basarabia, de la 1812 şi până în ḑilele nóstre, guvernul rus a oprit într'un mod riguros tipărirea cărţilor românescĭ; *maĭ mult decât atât, orĭ-ce carte românéscă a fost şi rĕmâne oprită de a trece Prutul. Nicĭ un ḑiar românesc, nicĭ o broşură românéscă nu sunt libere a trece în Basarabia* fără a avé expresă permisiune, căpĕtată de anumită persónă, şi încă o atare permisiune nu se dă decât ómenilor consideraţĭ de ocârmuire ca *blagonadejni*, adecă carĭ sunt cunoscuţĭ ca rusofilĭ turbaţĭ. Interḑicerea de a tipări şi de a învĕţă limba română echivaléză cu interḑicerea de a scrie în limba română; de aceea şi Româniĭ din Basarabia nu scriŭ şi n'aŭ scris absolut nimic în limba lor părintéscă, ci dacă s'aŭ manifestat pe arena sciinţeĭ, arteĭ saŭ literatureĭ, apoĭ operele lor sunt scrise în limba rusésca. Aşă de pildă tóte manuscriptele rĕmase după mórtea eruditului *Alexandru Hasdeu* sunt scrise în limba rusă. *Tadeu Hasdeu*, părintele luĭ Alexandru Hasdeu, a scris în limba polonă. *Iangiulo* scrie în limba rusă operele sale de «Statistică comparativă». *Gamalia* scrie operele sale bacteriologice în limba rusă. *C. Stamati* a scris românesce şi articole privitóre la Basarabia în limba rusă. *P. Leonard* asemenea etc. etc.

Afară de Românĭ, mulţĭ din Ruşĭ aŭ scris şi scriŭ despre Basarabia; tóte scrierile lor sunt însă scrise în limba rusésca. Numele acestor autorĭ precum şi operele lor cetitorul le va găsi în *tabela bibliografică a Basarabieĭ*, la finitul acestuĭ volum.

Operele maĭ însemnate despre Basarabia, carĭ merită a fi maĭ cu sémă citate, sunt: *Desprecomerciul pe Marea Négră*, de Şostac; *Flora Basarabieĭ*, de Deneking; *Rassa cailor* *din Basarabia*, de Grinevetski; cartea luĭ Bugnion, *La Bessarabie ancienne et moderne; Essai sur l'histoire naturelle de Bessarabie*, a luĭ Tardant; poema luĭ Cherbanovski, *Valea albă, Hajdi-Bey, capul luĭ Baiazet*, scrise rusesce după nişte legende poporale din Basarabia; Filatoff, *Cântecele Moldovenilor*, rusesce; Weltan, *Начертаніе древней Исторіи Бессарабіи*, 1828; Gerbanovsky, *Capul de Boĭ*, episod istoric, 1872; Ax. Nacu, *Istoria Basarabieĭ;* Batiuşcoff, *Istoria Basarabieĭ.* Despre aceste douĕ din urmă scrierĭ, ilustrul nostru om de sciinţă d-l B. P. Hasdeŭ emite următórea părere: «Despre Basarabia cele maĭ noue scrierĭ sunt douĕ: o istorie a Basarabieĭ rusesce de d-l Axentie Nacu în 2 tomurĭ şi un mare studiŭ oficial asupra Basarabieĭ, negreşit tot rusesce, de *vestitul spion* Batiuşkoff.

«Batiuşkoff ca Batiuşkoff, căcĭ luĭ cel puţin i se aplică vorba luĭ Montesquieu: il faut écorcher un Moscovite pour lui donner du sentiment; dar d-l Nacu, ca Român, maĭ bine ar fi făcut să studieze decât să ne spună că: «prin unire «cu Rusia, Basarabia a intrat în cercul cultureĭ europene» şi apoĭ maĭ departe că: «sub umbra autocraţilor protectorĭ, per«fecţionându-se în regiunea cugetăriĭ şi a spiritului, Basarabia înaintéză cu paşĭ repeḍĭ pe calea civilisaţiuniĭ.» Apoĭ de! *Italiano tedescato è un diavolo incarnato.*

Intrégа istorie a luĭ Nacu de alt-fel e o mediocră compilaţiune istorică, făcută pe temeiul isvórelor rusescĭ, fără nicĭ o originalitate şi nicĭ o critică. In ceea ce privesce scrierea luĭ Batiuşcoff, apoĭ acéstă scriere este făcută în biurourile Ministeriuluĭ de Interne rusesc cu singurul scop de a pune în public o carte de istorie plină de neadevĕrurĭ. Scopul unor atarĭ publicaţiunĭ oficiale, deşĭ nicĭ odată nu ajunge la ţintă, în Rusia e până acum patronat de guvern. Cartea a luĭ Batiuşcoff a fost tipărită din ordinul expres al Impĕratuluĭ Alexandru III. (1)

D-l Gheorghe Samureanu a scris maĭ multe lucrărĭ însemnate cu privire la *Istoria Bisericeĭ Române*, carĭ s'aŭ publicat în ḍiare şi reviste teologice rusescĭ, asemenea şi în revista Ministeriuluĭ de Instrucţiune din Petersburg.

---

(1) A se vedé *O carte tipărită din ordinul M. S. Impĕratuluĭ Rusieĭ*, Bucuresci 1893.

Afară de aceste puţine la numĕr scrierĭ, în Basarabia nu se tipăresc nicĭ cărţĭ, nicĭ publicaţiunĭ periodice de óre-care însemnătate. Guvernul rus se opune la orĭ-ce publicaţiune în limba ţĕriĭ, iar în limba ruséscă se tipăresce o fóie a eparchieĭ numită «*Eparchialnie Wiedomosti*», redactată de un cler rus în sensul rusificator, şi un ḑiar rusesc «*Besarabeţ*», redactat de un om de bine.

III,

CRIMINALITATEA.

Starea actuală a uneĭ ţĕrĭ, rĕspândirea maĭ mult saŭ maĭ puţin întinsă a învĕţămîntuluĭ public, sunt pururea în legătură cu starea economică şi starea morală a locuitorilor.

După datele statisticeĭ criminale ale Rusieĭ, în curgere de 12 anĭ (1847—1858), tribunalele criminale (ugolovni sud) din Basarabia aŭ judecat 10.569 procese criminale. Numĕrul inculpaţilor în aceste procese a fost de 5.501 inşĭ, din carĭ 4.117 aŭ fost condemnaţĭ la *ocnă, knut şi exil*. Iată în ce mod se repartizéză aceste procese pe anĭ:

Anii	1847	1848	1849	1850	1851	1852	1853	1854	1855	1856	1857	1858
Procese criminale .	770	892	1.154	984	1.181	1.030	764	621	707	673	700	769
Numĕrul criminalilor	357	412	448	402	397	445	436	285	268	268	300	317

Aceste cifre ne permit a deduce că media anuală pentru Basarabia este de un proces criminal pe 977 locuitorĭ. Media inculpaţilor e de 375 pe an, adecă un inculpat pentru 2.350 locuitorĭ.

Criminalitatea după vîrstă şi sex se împarte în Basarabia pentru aniĭ 1847 - 1858 în următorul mod:

Numĕrul criminalilor după vîrstă şi sex (1847—1858).

Aniĭ	TOTAL		Până la 21 anĭ		De la 21—31 a.		De la 35—45 a.		De la 45—70 a.		Peste 70 anĭ	
	Bărbaţĭ	Femeĭ	B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.
1847	332	25	—	—	135	11	129	10	65	4	3	—
1848	394	18	—	—	204	9	119	5	67	4	4	—
1849	325	23	—	—	213	16	129	6	77	1	6	—
1850	370	32	—	—	202	28	171	11	63	5	5	—
1851	363	33	—	—	133	26	181	11	63	4	—	—
1852	424	21	24	10	168	15	132	5	70	—	2	—
1853	409	27	24	11	166	13	109	5	40	2	2	—
1854	273	12	16	3	94	8	85	4	45	2	—	—
1855	255	13	4	1	78	4	46	1	32	—	—	—
1856	283	17	15	—	101	8	62	2	19	1	—	—
1857	301	16	13	1	81	12	59	2	13	1	—	—
1858	414	20	28	1	93	7	58	1	21	—	—	—

Din acéstă tabelă reese că media pentru criminalĭ pe an fiind pentru Basarabia de 353—370 bărbaţĭ, pe 1.288 locuitorĭ vine câte un criminal pe an.

După vîrstă, numĕrul cel maĭ mare de criminalĭ cade asupra poporaţiuniĭ în vîrstă de 21—35 anĭ.

După confesiune, criminaliĭ din Basarabia se împart pentru decenia sus citată ast-fel:

Ortodoxĭ	3.391
Sectanţĭ	60
Alte riturĭ	79
Evreĭ	419

După starea civilă, în curgere de 12 anĭ aŭ fost osîndiţĭ pentru crime:

Nobilĭ ereditarĭ	3
individualĭ	330
Clericĭ	26

Comercianţĭ	56
Tîrgoveţĭ	2.229
Răzeşĭ	32
Ţĕranĭ domenialĭ	328
Ţĕranĭ foştĭ clăcaşĭ	135
Coloniştĭ	124
Cazacĭ	41
Evreĭ	238
Ţiganĭ	127
Armenĭ	10
Soldaţĭ de poliţie	25

Aşă dar nobilimea a dat pentru acest rĕstimp câte 29 criminalĭ pe an, adecă un criminal pentru 120 nobilĭ, iar ţĕraniĭ câte un criminal pentru 2.570 inşĭ.

Delictele şi crimele în statistica oficială ruséscă sunt clasificaţĭ în următórele şése rubrice: *a)* crime în contra religiuniĭ statuluĭ; *b)* crime în contra statuluĭ; *c)* crime şi delicte în contra ordiniĭ; *d)* în contra bunelor moravurĭ; *e)* în contra persóneĭ şi în contra proprietăţiĭ.

Din delictele şi crimele în contra religiuniĭ cele maĭ obicĭnuite sunt sacrilegiul şi jurămîntul fals.

Din crimele în contra statuluĭ: participarea la vre-o societate secretă, rĕspândirea de ideĭ contrare stăriĭ politice, de scrierĭ oprite, resistenţa la ordinele autorităţiĭ, insulta în contra persóneĭ Ţaruluĭ, fuga peste graniţă.

Delictele în contra moraleĭ sunt fórte rarĭ din Basarabia. Acele în contra persóneĭ şi anume omuciderile 12—15 pe an, rănirile 70; în contra proprietăţiĭ 280—300 casurĭ pe an.

Statistica criminală ruséscă demonstră că din Basarabia, în curgere de 10 anĭ (1822—1833), s'aŭ expediat în Siberia 848 (1) ómenĭ; în curgerea deceniеĭ de la 1842—1853, 335 bărbaţĭ şi 48 femeĭ (2); în fine în curgerea deceniеĭ 1880—1891, 723 persóne, din carĭ 120 pentru crime de stat.

Aşă dar, dacă vom presupune că statistica criminală póte servi drept cumpĕnă moralităţiĭ uneĭ poporaţiunĭ, atuncĭ, din cifrele maĭ sus arătate, reese că gradul de moralitate al locuitorilor Basarabieĭ este destul de satisfăcĕtor.

---

(1) *Delo*. Arch. cancel. guvern. din Chişineŭ, 1858, No. 818.

(2) Zasciuc.

Pentru a completà acest capitol privitor la *moralitate*, învederat c'ar fi fost necesar ca să aşternem acì şi datele privitóre la instituţiunile de binefacere, ajutorarea săracilor, asilurile pentru bĕtrânĭ, pentru copiiĭ orfanĭ, pentru femeile lipsite de mijlóce de traiŭ etc. Acésta însă ne-a fost cu neputinţă din causă că instituţiunile de acest fel, *fórte puţine la numĕr*, nu tipăresc dărĭ de sémă privitóre la administrarea lor şi puţinul lucru, ce s'ar fi putut vorbì despre ele, e necesar să fie cules personal la faţa loculuĭ. Acésta însă n'am putut-o face.

CARTEA VIII.

ADMINISTRAŢIUNEA ŞI JUSTIŢIA. — BIRURILE, IMPOSITELE, BUDGETUL. — ARMATA.

I.

ADMINISTRAŢIUNEA ŞI JUSTIŢIA.

Istoricii muscalo-filĭ ca Nacu şi Batiuşcoff pretind că pe la 1812 Rusia ar fi găsit în Basarabia instituţiunĭ turcescĭ, *administraţiunea turcéscă*, şi cu un cuvînt că de la Stefan-cel-Mare încóce Basarabia întrégă erà o provincie a Imperiuluĭ Otoman. Acest neadevĕr istoric patent este demonstrat printr'un şir de documente istorice netăgăduite şi Cantemir-Vodă, resumând trecutul istoric al Basarabieĭ scrie: (1)

«Teut Logofĕtul a venit la Soliman ca delegat al luĭ Bogdan, Principeluĭ Moldoveĭ, şi declară că are misiunea de la Principele şi de la poporul Moldoveĭ de a oferì Sultanuluĭ *amîndouĕ Moldaviile sub condiţiunĭ* onorabile, în special ca religiunea se rĕmână neatinsă şi ţéra se plătéscă tributul anual Porţeĭ.»

Intr'o notă maĭ jos Cantemir scrie: «Moldavia este împărţită în superióră şi inferióră. *Moldavia inferióră*, începênd de la Iaşĭ, reşedinţa actuală a Voevoduluĭ, se întinde spre rĕsărit până la Bender (2), pe care Moldovenii îl numesc Tighina; spre mé̦ḑă-ḑi se mărginesce cu Galaţĭ la Dunăre, la apus cu Valachia şi cu munţiĭ Transilvanieĭ, carĭ se întind de-alungul drumuluĭ numit *Pĕtra* şi aparţin Moldovenilor şi nu Transilvanilor. *Moldavia superióră* încă începe de la Iaşĭ şi spre apus se mărginesce cu munţiĭ Carpaţilor saŭ Alpiĭ Transilvanieĭ şi *se întinde până la Sniatin*, cetate din Podolia. *De Moldova inferióră se ţinea odată tótă Basarabia, numită la Turcĭ Bugéc*; aicĭ sunt cele douĕ cetăţĭ renumite Akkerman şi Chilia....»

---

(1) *Istoria Imperiuluĭ Otoman* de D. Cantemir, part. I, p. 273—74.

Acéstă parte din Moldova ruptă de la sînul patrieĭ-mume la 1812 se compuneà din treĭ părţĭ:

a) din ţinuturile Moldoveĭ numite: *Greceni, Codreni, Hotărnicesc, Orheiŭ, Soroca* şi jumătate din ţinutul Iaşĭ;

b) fortăreţele saŭ cetăţile *Hotin, Bender, Akkerman, Chilia, Ismail* şi *Tomara* (Renĭ), unde Turciĭ ţineaŭ garnisóne;

c) în fine din Bugéc.

Intreg acest litoral aveà o întindere de 39.911 verste pătrate.

La 1812 acest litoral a fost locuit de 41.160 familiĭ, aşezate prin 17 tîrguşóre şi 685 sate, despărţite din punctul de vedere administrativ în 12 judeţe.

Imediat însă ce Rusia a luat acéstă ţéră, guvernul rusesc i-a dat o administraţiune conformă cu sistemul rusesc de a cârmuì.

După propunerea Admiraluluĭ Ciceagoff, în ḑiua de 23 Iunie 1812 Impĕratul Rusieĭ a semnat *un regulament* special pentru Basarabia, apoĭ în ḑiua de 21 August a apărut manifestul Ţaruluĭ, prin care locuitoriĭ Basarabieĭ căpĕtară *scutire de orĭ-ce bir* pe termin *de treĭ anĭ*, precum şi scutire de recruţĭ *pe un termin nelimitat* în manifest, dar care n'a durat, cu tóte acestea, decât cincĭ anĭ.

Regulamentul luĭ Ciceagoff, precum şi personalul administrativ alcătuit de către acest Admiral rusesc, fură aşà de viciόse, în cât poporaţiunea, desperată de ocârmuirea nouă, a început se părăséscă satele şi oraşe, fugind cu miile în Moldova și Turcia. In aceste timpurĭ grele pentru Românil din Basarabia, împreună cu réua administrațiune a maĭ cădut peste țéră și *ciuma*; ambele aŭ pustiit Basarabia.

---

(2) *Bender* însémnă turcesce *pas*, trecere.

Guvernul rus privià cu nepĕsare cum se topesce némul român, începênd a colonisà țéra cu colonĭ Germanĭ și Bulgarĭ și dăruind moșiĭ întinse biurocraților rușĭ, pentru a forma un strat suprapus în noua provincie cucerită. (1)

La 1816, printr'un noŭ *ukaz* imperial datat din 26 Maiŭ, Basarabia a fost înzestrată cu un noŭ *regulament administrativ*. Pe temeiul acestuĭ din urmă regulament, maĭ bine alcătuit, Basarabia a fost decretată de *Oblasti*. (2) S'aŭ creat *două departamente*, compuse dintr'un numĕr óre-care de consilierĭ, carĭ, întrunițĭ într'un *singur consiliŭ general*, formaŭ, sub președința guvernatoruluĭ, instanța superióră administrativă.

Comandamentul cetăților Hotin, Bender, Ismail, Chilia și Akkerman a fost concentrat în mânile comandantuluĭ superior al armateĭ, iar șef suprem al provincieĭ s'a numit guvernatorul Podolieĭ, Generalul Bachmetieff, cu titlul de «*palnomocniĭ namestnik*».

La 1818 regulamentul de administrațiune iarășĭ s'a modificat prin *ukazul* imperial de la 29 Aprilie și, în locul celor două departamente și al consiliuluĭ general, s'a format un *consiliŭ superior*, alcătuit de boeriĭ țĕriĭ saŭ *nobiliĭ* (dvoreane), sub președința guvernatoruluĭ. In acest consiliŭ se regulaŭ definitiv tóte afacerile privitóre la viéța, averea și onórea locuitorilor. Consiliul acesta judecà, condemnà și administrà. In afară însă de acest consiliŭ, numit *verchovni sovet*, regulamentul prevedeà formarea a treĭ departamente, numite *instanțe*, și anume: instanța saŭ expedițiunea *statuluĭ* (cazona), instanța saŭ expedițiunea *executivă* și expedițiunea *civilă*. Cea dintâiŭ se ocupà de afacerile statuluĭ, cea a doua de afacerile private privitóre la administrațiune, iar cea din urmă de justiție.

La 1816 s'a făcut cel dîntâiŭ recensemînt al poporațiuniĭ şi, cu acéstă ocasiune, Basarabia a fost împărţită în opt judeţe:

---

(1) Manuscriptul luĭ *Șomoff*, din arch. Chișineuluĭ, manus. luĭ *Swiniin* a se vedé resumat la anexe.

(2) Cele-lalte provinciĭ rusescĭ sunt simple *guvernăminte*.

1. Judeţul *Hotin*.
2. » *Orheiŭ*.
3. » *Soroca*.
4. *Iaşĭ*.
5. *Bender*.
6. » *Codrenĭ* saŭ *Condrenĭ*.
7. » *Ismail*.
8. *Grecenĭ*.

Fîe-care judeţ, la rîndul sĕŭ, s'a împărţit în *isprăvnicii*, carĭ, după întinderea lor, aveaŭ în capul administraţiuniĭ câte unul saŭ doĭ ispravnicĭ. Ispravniciĭ la început s'aŭ ales dintre proprietarĭ nobilĭ, iar apoĭ printre cinovniciĭ ruşĭ pe termin limitat de un an. Fie-care ispravnic aveà câte un *sameş* saŭ secretar, care erà şi cassierul isprăvnicieĭ. Ispravnicul prin urmare erà capul administraţiuniĭ judeţene, iar judeţul se maĭ împărţià în *ocóle*, administrate de *ocolaşĭ*.

Afară de acésta, poporaţiunea mazililor se administrà de către *căpitanĭ de mazilĭ*, iar poporaţiunea tîrgovéţă se administrà de către *căpitaniĭ de tîrgurĭ*. Ocolaşiĭ şi căpitaniĭ se numiaŭ însă de ispravnicĭ direct şi eraŭ subalterniĭ lor, aşà că, cu alte cuvinte, în mânile ispravnicilor se concentrà absolut întréga administraţiune judeţénă, precum şi puterea judecătoréscă de prima instanţă. Acéstă justiţie instrumentà verbal.

Aşà dar, precum se vede din chiar acéstă sumară explicare a organisaţiuniĭ introduse de Ruşĭ la începutul domnieĭ lor în Basarabia, mecanismul administrativ erà fórte simplu şi întréga ţéră devenise moşia ispravnicilor, carĭ o stăpâniaŭ, împărţind venitul acesteĭ stăpânirĭ cu membriĭ *consiliuluĭ suprem*.

In anul 1823 în postul de General-guvernator şi *namesnic* plenipotenţiar al Basarabieĭ a fost numit Principele Voronzoff. Acest biurocrat, imediat ce a sosit şi s'a instalat, a vĕḑut că este cu neputinţă a merge înainte cu starea de lucrurĭ chaotică, în care se sbuciumà nenorocita Basarabia. După iniţiativa sa dar, s'a elaborat un noŭ regulament pentru administraţiune, care a şi fost confirmat prin decretul imperial cu data de 29 Februarie 1828.

Pe temeiul acestuĭ regulament, consiliul superior (verhovni sovet) a fost desfiinţat şi în locul sĕŭ s'a creat *consiliul de guvernămînt* (oblastnoi sovet), care aveà menirea simplă de a servì drept instanţă consultativă pentru şeful provincieĭ—guvernatorul. Acest consiliŭ se împărţià în două departamente: cel *economic* şi cel *administrativ*. Ocupaţiunea consiliuluĭ erà: *a* de a face budgetul guvernămîntuluĭ saŭ al *Oblasticĭ*, alcătuindu-l din $^1/_{10}$ din suma totală prevĕḑută *ad-hoc* pentru cheltuelile generale ale Basarabieĭ; *b)* întocmirea impozituluĭ pentru *Zemstvo* (consiliile judeţene); *c)* elaborarea reformelor pentru îmbunătăţirea şi propăşirea agricultureĭ, industrieĭ şi comerciuluĭ, *d)* construirea şcólelor; *e)* construirea edificiilor publice; *f)* intocmirea budgetelor comunale urbane etc.

La 1846, printr'un *ukaz* special, consiliul *ablastnoĭ* (guvernamental) a maĭ primit prerogativa de a stabilì *drepturile* claselor de mazilĭ, ruptaşĭ, boeraşĭ, rupte-de-visterie, rupte-de-cămară, etc.

Preşedintele consiliuluĭ erà de drept guvernatorul provincieĭ, iar în absenţa sa vice-guvernatorul. Principele Voronzoff, voind a scăpà Basarabia de abusurile cinovnicilor, n'a găsit alt mijloc pentru acésta decât aplicarea aceluiaşĭ regim autocrat care domnesce în Rusia. Dînsul a concentrat dar în mânile sale întrégă putere administrativă şi chiar judecătorescă, făcĕnd ca însăşĭ puterea legiuitóre, care emană de la Ţar şi Consiliul de stat al autocratuluĭ, să legifereze călăuzindu-se de sfaturile sale.

De atuncĭ şi până în ḑilele nóstre acest sistem de administraţiune a domnit şi domnesce în Basarabia şi cu ajutorul guvernatorilor a isbutit să rusifice aprópe cu desăvîrşire pătura cultă a Basarabieĭ, a reuşit să transforme pe boeriĭ moldovenĭ într'o clasă de biurocraţĭ devotaţĭ Rusieĭ şi duşmanĭ aĭ némuluĭ românesc. In casele acestor boerĭ rare-orĭ se vorbesce românesce şi mulţĭ, fórte mulţĭ din boeriĭ din Basarabia nicĭ nu sciŭ a vorbì limba românéscă. Firesce însă că sunt excepţiunĭ şi că unele din aceste familiĭ vechĭ aŭ rĕmas credincióse némuluĭ din carĭ se trag; dar cu durere trebue să mărturisim că sunt puţine. Acum 25 de anĭ, autorul aceste scrierĭ, fiind şi el nobil (dvoreanin) din Basarabia, n'a cunoscut la Chişineŭ decât vre-o patru case boerescĭ, unde se maĭ vorbiă românesce. Aceste case eraŭ acea a Principeluĭ C. Moruzi acum rĕposat și al căruĭ fiŭ Alexandru nu sémĕnă de loc cu părintele seŭ și de aceea e disprețuit chiar de Rușĭ, a d-luĭ Paul Cantacuzino, a d-neĭ Cheşco, a Cazimirescilor și a rĕposatuluĭ Scarlat Pruncu, care a fost şi tutorul autoruluĭ acesteĭ scrierĭ.

Maĭ târḑiŭ, sub administrațiunea Generaluluĭ Fedoroff, în aniĭ 1834-36, Basarabia a căpĕtat în fine şi o organisațiune judecătoréscă, formată la început din treĭ instanțe: *camera de stat* (cazóna palata), *tribunalul civil* și *tribunalul criminal*. Apel în contra decisiunilor acestor instanțe se făceà direct la departamentul Senatuluĭ.

Impărțirea administrativă a Basarabieĭ în opt județe și *gradonacialstvo* din Ismail a durat până la 1857. In acest an însă, după ce, pe temeiul Tractatuluĭ din Paris, partea de jos a Basarabieĭ s'a întors către patria-mumă, s'a făcut o nouă împărțire administrativă și Basarabia s'a împărțit în şépte județe, anume Akkerman, Bender, Chișineŭ, Orheiŭ, Soroca, Hotin și Iașĭ saŭ Bălțĭ.

Acéstă împărțire a durat până la 1879, când Rusia a reluat cele treĭ județe de la sudul Basarabieĭ.

La 1879, pe temeiul Tractatuluĭ din Berlin, s'aŭ alipit la Rusia județele Cahul, Ismail și Bolgrad, din carĭ Rusia a format un singur județ *Ismail*, iar parte din județul Cahul și Bolgrad s'a alipit la județele Bender și Chișineŭ, parte la județul Akkerman. Organisațiunea acestor județe nu s'à isprăvit încă nicĭ în anul 1897 și definitiva reorganisare se va aplicà abià la 1899.

Fie-care județ, dupa regulamentul introdus sub Principele Voronzoff și care formézǎ până aḑĭ basa organisațiuniĭ administrative, se administrézǎ în orașe de către *polițaĭ* (gorodnicii), iar prin sate de către *ispravnicĭ*. Aceștia din urmă, până la 1859, se numiaŭ în funcțiune de către guvernator, iar apoĭ se alegeaŭ de adunarea nobilimiĭ. La 1890, după o reformă făcută de rĕposatul Impĕrat Alexandru III, în capul administrațiuniĭ județelor s'aŭ pus aleșiĭ nobilimiĭ, numițĭ *zemski nacialniki*. (1)

---

(1) In momentul de fațǎ județul Chișineŭ, fiind despărțit în 5 părțĭ (uciastki), are 5 zemski nacialnicĭ, județul Orheiŭ are 6 uciaski saŭ părțĭ și

Atribuţiunile acestor funcţionarĭ-nobilĭ sunt economico-poliţienescĭ, adecă pe de o parte eĭ posedă prerogativele consiliilor nóstre judeţene, iar de alta sunt datorĭ a veghià asupra cetăţenilor în ceea ce privesce convingerile lor politice.

Fie-care judeţ este împărţit în *uciastchi*. Impărţirea acésta este totuşĭ locală şi hotarele fie-căruĭ uciastoc (ocol) nu sunt bine determinate. Până la 1871 ocolurile se administraŭ de *zasedateli*, iar acum se administréză de *stanovoi pristav*. Fie-care judeţ, e împărţit oficial în *volosti*, ale căror denumirĭ le-am dat dejà maĭ sus. Fie-care *volosti* se compune dintr'un óre-care numĕr de comune şi cătune; în fruntea volosteĭ se află un staroste, numit *volostnoĭ starosta* saŭ starostea statuluĭ. Siguranţa publică în sate este supraveghiată de *uriadnic*(1), adecă un gendarm rural, care-şĭ are reşedinţa în *volosti*.

Coloniile din Bugéc aŭ fost împărţite, precum s'a spus dejà, în circumscriptiunĭ saŭ *ocrughi* şi anume: cele Germane în treĭ: *Cleastiţa*, *Maloiaroslavĕţu* şi *Sarata*, administraţiunea coloniilor fiind la satul Tarutino.

Coloniile bulgare, împărţite în treĭ circumscripţiunĭ, precum s'a arătat maĭ sus, aveaŭ până la 1871 administraţiune specială, iar în acest an acéstă specială administraţiune s'a desfiinţat şi poporaţiunea bulgară a coloniilor a intrat sub administraţiunea generală a guvernămîntuluĭ. Cu tóte acestea, până acum încă coloniile bulgare situate în cele treĭ judeţe luate de Rusia după Tractatul din Berlin se bucură de legea comunală românéscă. Şi acésta va durà până la 1899, precum se svonesce.

Cazaciĭ în fine, precum s'a arătat dejà maĭ sus, aŭ administraţiunea lor semi-militară. In capul acesteĭ administraţiunĭ se află Atamanul Cazacilor, care-şĭ are reşedinţa la Baîramcea.

---

6 nacialnicĭ, Soroca 5 nacialnicĭ, Bălţĭ 5, Hotin 6, Bender 6, Akkerman 8, iar Ismailul n'are acéstă administraţiune specială şi o va căpĕtà numaĭ la 1899.

(1) Uriadniciĭ sunt atât subalternĭ poliţieĭ *civile*, cât şi aĭ poliţieĭ *politice*. In Rusia există douĕ departamente de siguranţă publică: *poliţia civilă* şi cea *politică* saŭ gendarmeria.

Instituţiunile administrative ale Basarabieĭ sunt pendinte de următórele Departamente saŭ Ministeriĭ, al căror sediŭ se află la Petersburg:

1. Instituţiunĭ pendinte de *Ministeriul de Răsboiŭ*
2. » *Interne*
3. *Justiţie*
4. » *Finanţe*
5. *Instrucţiune*
6. *Domeniĭ*
7. *Culte*
8. *Lucrărĭ publice*
9. » » *Poştă şi Telegraf*

I. Instituţiunile pendinte de Ministeriul de *Interne* sunt următórele:

1. *Consiliul regional* (oblastnoĭ) (1), pe basa cap. 2 din vol. II al legilor Imperiuluĭ (svod zaconov), se compuneà din preşedinte, care este tot-deauna însuşĭ guvernatorul Basarabieĭ, din mareşalul regional (oblastnoĭ) al nobilimiĭ (2), din preşedinţiĭ tuturor tribunalelor, afară de preşedintele tribunaluluĭ de comerciŭ, şi din doĭ membri numiţĭ de Ministeriul de Interne. Acest consiliŭ giréză afacerile privitóre la interesele provincieĭ. Rolul sĕŭ e absolut nul, de óre-ce dînsul confirmă numaĭ disposiţiunile luate de guvernator în persónă.

2. *Consiliul regional administrativ* (oblastnoe provlenie), compus precum am ḑis maĭ sus, maĭ are pendinte de dînsul *departamentul de construcţiunĭ*, *consiliul sanitar*, *departamentul de silvicultură*, *comitetul de statistică*, *comitetul de recrutaţiune şi direcţiunea penitenciarelor*. Tot de dînsul ierarchicesce este legată şi direcţiunea *postelor şi telegrafelor*.

---

(1) Până la 1871 Basarabia formă o «oblasti», iar de atuncĭ încóce a fost decretată de simplă provincie saŭ *gubernie*. Conform cu acéstă disposiţiune şi consiliul regional s'a transformat în *consiliŭ de gubernie* (gubernschĭ sovet).

(2) Nobilimea uneĭ guberniĭ are în fruntea sa pe un *mareşal al nobilimiĭ*, iar fie-care judeţ posedă câte un *mareşal al nobilimiĭ judeţuluĭ*. Aceste posturĭ sunt eligibile. Alegerea se face din treĭ în treĭ anĭ.

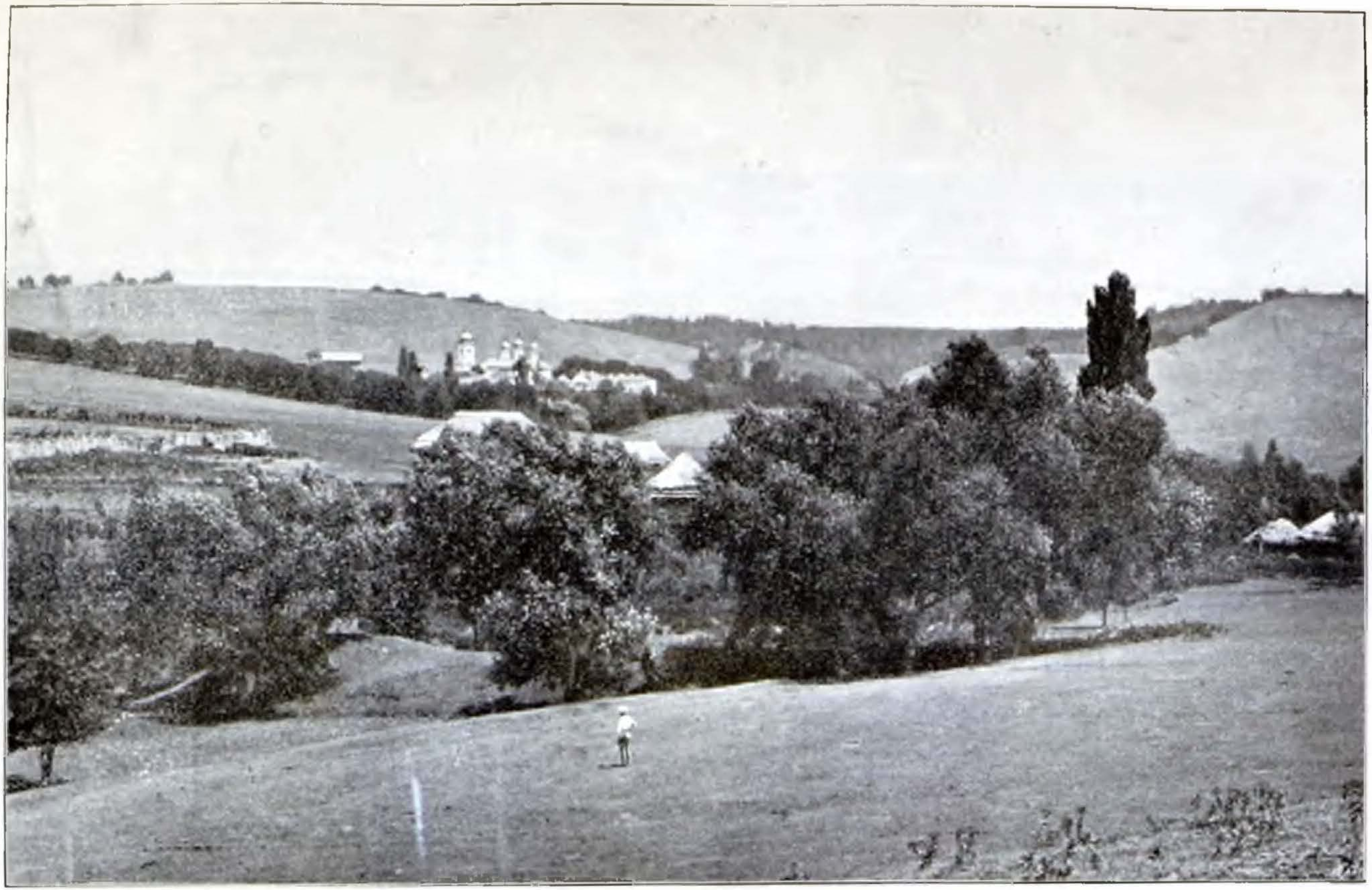

Mănăstirea Dobruşa.

În tóte aceste instituţiunĭ de stat, în tóte comitetele şi consiliile, preşedinte e guvernatorul provincieĭ, în mânile căe concentrată o putere aprópe absolută, precum şi cele maĭ variĭ îndatorirĭ.

De óre-care autonomie se bucură între aceste variĭ instituţiunĭ singură *adunarea deputaţilor nobilimiĭ*. Acéstă adunare se compuneà până deunăḑĭ din mareşalul nobilimiĭ, Excelenţa Sa Ivan Egorovicĭ Catargi (1), şi din deputaţiĭ D. R. Ratcu, V. G. Crupensky, P. M. Strolensky, D. I. Biberi, M. G. Crupensky şi Baron Al. Stuart.

Guvernatorul provincieĭ, pentru a corespunde variilor sale îndatorirĭ, are o *cancelarie specială*, compusă dintr'un numeros personal de funcţionarĭ. Pendinte de acéstă cancelarie există şi un *consiliŭ regional de statistică*, fórte bine organisat. Acest consiliŭ se compune din guvernatorul provincieĭ, ca preşedinte, mareşalul nobilimiĭ, vice-guvernatorul provincieĭ, preşedintele camereĭ de stat, protectorul (popecitel) onorific al gimnasiilor, procurorul general al provincieĭ, directorul şcólelor, administratorul domeniilor statuluĭ şi membriĭ comisiuniĭ lucrărilor publice.

Firesce că toţĭ aceştĭ domnĭ n'aŭ absolut nicĭ o idee despre statistică, care se face de către un personal special; eĭ se mărginesc numaĭ a iscălì hârtiile curente. Lucrările privitóre la statistica Basarabieĭ se datoresc sîrguinţeĭ şi erudiţiuniĭ d-lor A. M. Cotruţa, D. R. Ratcu şi M. V. Neruceff.

Comitetul guvernamental pentru alimentaţiunea (prodovolstvie) *poporaţiunii* se compune din inevitabilul guvernator al provincieĭ, în calitate de preşedinte, din mareşalul nobilimiĭ, din preşedinţii curţilor, procurorul şi mareşaliĭ judeţenĭ aĭ nobilimiĭ. Comitetul supraveghéză magasiile obştescĭ de reserva grânelor, în cas de recoltă rea.

Comitetul sănătăţiĭ publice, în sarcina căruia cade igiena publică, se compune din guvernatorul provincieĭ, mareşalul nobilimiĭ şi membriĭ consiliuluĭ sanitar.

Asistenţa publică, ataşată pe lângă cancelaria guvernatorulul, se compune din guvernator, mareşalul nobilimil, doI membrI delegaţI de adunarea nobilimiI şi un membru ales din sînul comercianţilor. Instituţiunile asistenţeI publice sunt: spitalul din Chişineŭ, o şcólă pentru copiiI funcţionarilor statuluI, orfelinatul din Chişineŭ şi spitalul din Akkerman. Afară de aceste instituţiunI maI sunt pendinte de asistenţa publică şi tóte spitalele de prin judeţe. Asemenea spitale există: la Chişineŭ cu 25 paturI, la Orheiŭ cu 10 paturI, la BălţI cu 15 paturI, la Hotin cu 15 paturI, la Bender cu 15 paturI şi la Akkerman cu 10 paturI.

---

(1) Mareşalul nobilimiĭ d-l I. Catargi a murit în 1897 şi adunarea generală a nobilimiĭ basarabene a fost convocată pentru ḑiua de 29 Aprilie 1897 pentru a alege un noŭ mareşal. S'a ales ca mareşal al nobilimiĭ d-l Crupensky.

Consiliul sanitar al BasarabieI, pendinte de comitetul sănătăţiI publice, a fost creat în Basarabia încă pe la 1813 şi se compune dintr'un inspector doctor în medicină, un chirurg, un doctor-mamoş şi 4 sub-chirurgI. Inspectorul are léfă de 2.000 ruble (rubla= leI 2,70), chirurgul 1.000 ruble, mamoşul 1.000 ruble şi sub-chirurgul 400 ruble pe an. Fie-care judeţ din Basarabia posedă câte un medic de judeţ şi câte o móşe; dar afară de acest personal medical judeţén, *Zemstvo* maI are şi câte doI treI medicI aI seI, retribuiţI fie-care cu un salariŭ anual de 1.000—600 ruble. Pe lângă consiliul sanitar există un *comitet de vaccinare* (ospeni comitet), care se ocupă în special cu vaccinarea şi revaccinarea. După raporturile acestuI comitet, se altoiesc în Basarabia, în termin mediŭ, anual peste 25.000 copiI. Cifra acésta firesce că e exagerată.

Afară de aceste instituţiunI, enumerate maI sus, maI depinde de Ministeriul de Interne şi poliţia *secretă* saŭ aşa numită politică. Acéstă poliţie însă nu e pusă sub directa autoritate a guvernatoruluI provincieI, ci e pendinte direct de Ministeriul de Interne, prin intermediul şefuluI local de gendarmerie. *Poliţia secretă* nu se ocupă de siguranţa publică, salvgardarea căreia cade în sarcina poliţieI civile, ci numaI şi numaI de starea spiritelor, de mişcarea culturală şi viéţa intelectuală a societăţiI, supraveghiând atât pătura cultă cât şi poporul propriŭ ḑis în ceea ce privesce rĕspândirea ideilor contrare stăriI actuale de lucrurI în Imperiŭ. Puterea, cu care e învestită acéstă poliţie, este atât de mare, în cât chiar guvernatoriI provincieI se inclină înaintea hotărîrilor luate de către comandantul gendarmerieI locale.

II. Până la 1870, când în Rusia s'a făcut reforma judecătoréscă, de *Ministerul de Justiţie* depindeaŭ în Basarabia următórelor instituţiunĭ:

La 1813 a fost înfiinţat *tribunalul civil* sub denumirea de Intâiul Departament judecătoresc (Первыи департаментъ). La 1818 acéstă instituţiune a căpětat altă numire, maĭ conformă cu menirea sa, şi anume *tribunalul civil regional.* El se compuneà din preşedinte ales din sînul nobilimiĭ dintre licenţiaţiĭ în drept, un *tovarăş* al preşedinteluĭ, un consilier, doĭ membri de şedinţă aleşĭ de nobilime şi doĭ membri aleşi de alte clase sociale.

La 1871 acest tribunal a fost reformat, iar până la acest an activitatea sa se oglindesce în următórele cifre, extrase din statistica juridică:

1854	7.113	hârtiĭ intrate	9.464	resolvate
1855	5.963	»	9.594	»
1856	6.210	»	10.501	
1857	7.162	»	12.852	»
1858	7.032	»	12.481	»
1869	5.423	»	10.816	

In curgerea ultimilor ḑece anĭ, cât a funcţionat acéstă instituţiune judecătorèscă, s'aŭ resolvat în termin mediŭ peste 325 procese civile pe an.

La 1871, precum am ḑis, tribunalul civil a fost reformat-reorganisându-se după tipul tribunalelor de acest fel din Europa. Apel în contra hotărîrilor acestuĭ tribunal se face acum la Curte şi apoĭ la Departamentul de Casaţiune, pe lângă Senatul din Petersburg şi Moscva.

Tribunalul criminal regional (oblasnoĭ), cu sediul la Chişineŭ, s'a înfiinţat în 1813, făcĕnd parte din Departamentul întâiŭ civil. El se compuneà dintr'un preşedinte, un vice-preşedinte, un consilier, doĭ membri de şedinţă aleşĭ de clasa nobililor şi doĭ aleşĭ din alte clase.

La 1871 acest tribunal a fost desfiinţat, atribuţiunile sale trecĕnd parte la Curtea cu juraţĭ, parte la parchet *(procurorski nadzor)*, parte la judecătoria de pace.

Parchetul se compune din procurorul regional (gubernski) şi doĭ tovarăşĭ, unul pentru afacerile civile şi altul pentru afacerile criminale.

Tribunalul de comerciŭ s'a înfiinţat în Basarabia în ḑiua de 2 Septembre 1824 şi, până la 1856, a funcţionat la Ismail, iar de atuncĭ s'a transferat la Chişineŭ, unde se află şi până acum. Tribunalul de comerciŭ se compune din preşedinte şi treĭ membri de şedinţă, un secretar şi un *translator de limbă română*. Acest din urmă post s'a desfiinţat la 1878. Membriĭ tribunaluluĭ se aleg de către comercianţiĭ categoriilor întâia (I ghildia) şi a doua pe termin de doĭ anĭ. Competinţa tribunaluluĭ comercial este stabilită printr'o lege specială (cap. 1300—1311, vol. XI, partea II, din *Svod saconov*).

O reformă definitivă a contopit cele două tribunale (civil şi criminal) într'o singură instanţă judecătorescă, *ocrajnoĭ sud*.

Ocrujnoi (tribunalul guvernămîntuluĭ) se compune dintr'un preşedinte, un vice-preşedinte şi 13 membri din membriĭ tribunalelor judeţene, şi anume: unul din partea judeţuluĭ Chişineŭ şi câte unul din partea celor-lalte judeţe, apoĭ fie-care departament, adecă acel *civil* şi cel criminal, aŭ câte un pomojnic de secretar şi în fine restul funcţionarilor se compune din archivişti, pristavĭ, judecătorĭ de instrucţiune şi copiştĭ.

Institutul judecătorilor de pace se compune pentru oraşe din judecătorĭ de pace, iar pentru sate din *Zemski nacialnicĭ*. Atât ceĭ dintâĭ cât şi ceĭ din urmă se aleg din nobilĭ; pentru a fi *eligibil*, candidatul la postul de judecător de pace trebue se aibă titlu universitar juridic, iar pentru candidaţiĭ la posturile de *nacialnicĭ* nu se cere nicĭ o diplomă, ci numaĭ şi numaĭ rangul de nobil (dvoreanin).

III. *Ministeriul de Finanţe* posedă în Basarabia următórele instituţiunĭ direct pendinte de dînsul:

Comitetul ocârmuitor al guberniei (Gubern. Rasporeaditelni komitet) compus din guvernator, în calitate de inevitabil preşedinte, din mareşalul nobilimiĭ, directorul *camereĭ de stat*, şeful postelor şi telegrafuluĭ, primarul oraşuluĭ Chişineŭ şi comandantul armateĭ. Acest comitet supraveghiază gestiunea financiară a guvernămîntuluĭ, elaboréză dispoziţiunile pentru incassarea dărilor către stat, etc.

Camera de stat (cazena palata) se compune din cincĭ secţiunĭ, şi anume secţiunea *revisuirilor*, secţiunea *controluluĭ* *accisclor* (1), a industriel *tutunurilor*, supusă legil banderolelor, și secțiunea *visteriei statului.*

Camera de stat se compune dintr'un director și nacialnicil secțiunilor, din inspectorĭ financiarĭ și funcționarĭ de cancelarie.

Pendinte de acéstă cameră e și visteria guvernămîntuluĭ, precum și direcțiunea circumscripțiunilor vamale ale Basarabieĭ. Aceste vămĭ sunt supraveghiate de autoritățile militare. In fruntea direcțiunil se află un General-Maior, care este ajutat în funcțiunea sa de un revisor general și maĭ mulțĭ ofițerĭ de ordonanță (ofițerĭ dlea porucenil). Vămile Basarabieĭ carĭ există la *Ismail, Renĭ, Unghenĭ, Noua-Sulița, Isacovĕț* sunt de *clasa întâia*, iar vămile din *Leova, Lipcanĭ* sunt de *clasa a treia*, și în fine cele de la *Fălciŭ, Cahul, Usti-Prut, Chilia, Vîlcov* sunt nisce simple sucursale, numite *Zastava.*

Pendinte de direcțiunea vămilor e și instituțiunea de pază a hotarelor țĕriĭ. Acéstă pază se face de către *brigada străjerilor de la fruntariĭ.* Sunt treĭ brigade de străjerĭ: una cu sediul central la Hotin, alta cu sediul la Sculenĭ și a treia cu sediul la Ismail. Brigadele de străjerĭ sunt ajutate în funcțiunea lor de către Cazacĭ și gendarmĭ.

Banca statuluĭ are la Chișineŭ o sucursală. Afară de acéstă instituțiune financiară de frunte, maĭ există următórele băncĭ, pendinte direct de Ministerul de Finanțe:

Banca agrară a nobilimiĭ din Basarabia. In fruntea acesteĭ băncĭ se află un director numit de ocârmuire (2), un prețuitor-jurat și doĭ membrĭ aleșĭ de nobilime. Banca acésta are de scop creditarea proprietarilor nobilĭ posesorĭ de pămînt.

A doua bancă pendinte de Ministeriul de Finanțe este *Creditul agrar al țĕranilor* (Besarabski crestianski banc), a căreĭ menire este a credità pe țĕranĭ, înlesnindu-le cumpĕrarea de pămînt.

---

(1) Acum doĭ anĭ s'a introdus în Basarabia *monopolul spirtóselor*. Acestuĭ monopol nu sunt supuse numaĭ debitele de vin, dar orĭ-ce bĕutură spirtósă e supusă monopoluluĭ statuluĭ. Bĕuturile spirtóse se vînd în anumite debite, ținute de vĕduvele funcționarilor, etc.

(2) Acum este Baronul de Wranghel.

Ca instituţiune de control Basarabia posedă o *cameră de control*, care funcţionéză separat de *camera de stat*.

IV. *Ministerul domeniilor statuluĭ*, în Basarabia, afară de direcţiunea administraţiuniĭ domeniilor, maĭ posedă şi o direcţiune specială pentru *administrarea averiĭ mănăstirilor închinate* din Basarabia. Directorul acesteĭ administraţiunĭ din urmă este în momentul de faţă Principele N. Meşcersky.

V. *Ministerul de instrucţiune* posedă în Basarabia următórele instituţiunĭ:

Consiliŭ guvernamental de Instrucţiune compus dintr'un preşedinte, care de data acésta nu e guvernatorul provincieĭ, ci mareşalul nobilimiĭ, şi membriĭ consiliuluĭ: directorul şcólelor primare, directorul I-uluĭ liceŭ din Chişineŭ, primarul oraşuluĭ Chişineŭ şi doĭ delegaţĭ, unul din partea nobilimiĭ şi altul din partea cleruluĭ mirén. Acest consiliŭ supraveghiază întregul învĕţămînt, atât cel primar, cât şi cel secundar.

Pendinte de *consiliul guvernămîntuluĭ* este *direcţiunea şcólelor primare*, care se compune dintr'un director şi şése inspectorĭ de învĕţămînt: unul pentru judeţul Chişineŭ, unul pentru judeţul Akkerman şi câte unul pentru Orheiŭ, Hotin, Soroca, Ismail.

Direcţiunea şcólelor secundare se compune din mareşalul nobilimiĭ şi profesoriĭ liceuluĭ.

VI. Rusia nu posedă un Ministeriŭ de Culte şi administraţiunea cultelor se face de către Sinod, care este representat în Basarabia prin Episcopul eparchieĭ respective.

Eparchia Chişineuluĭ, precum s'a arătat maĭ sus, a fost creată la 1813. Dejà de la 1808 şi până la 1812 pe scaunul Mitropolieĭ Ungro-Vlachieĭ şi al Moldoveĭ a fost P. S. Gavril Bodoni. După încheierea păciĭ între Rusia şi Imperiul Otoman, în ḑiua de 16 Maiŭ 1812 Mitropolitul şi Exarchul Gavril, împreună cu vicarul seŭ(1), şi-aŭ strămutat reşedinţa din Iaşĭ la Chişineŭ. Plecând din Iaşĭ, Exarchul Gavril şi-a ales de reşedinţă tîrguşorul Chişineŭ, preferând acest tîrguşor, pe atuncĭ cu totul neînsemnat, pentru posiţiunea sa centrală. Făcĕnd apoĭ o călĕtorie prin Basarabia, rĕposatul Archiepiscop a găsit în noua provincie cucerită de Rusia 749 bisericĭ, carĭ tóte eraŭ administrate de protopopĭ. Fie-care protopop administrà o protopopie, care corespundeà unităţiĭ administrative — ţinutul. Aşà că Basarabia aveà în total nouĕ protopopiĭ, adecă protopopia ţinutuluĭ Orheiŭ, protopopia Lopuşneĭ, Hotărnicéscă, a Condruluĭ, Grecenĭ, Soroca, Hotin, Folescĭ şi a Basarabieĭ de sud.

---

(1) A se vedé la *Anexe*.

Pentru trebuinţele preoţimiĭ, Exarchul Gavriil a înfiinţat, imediat ce s'a aşezat în scaun, o *dicasteric* duhovnicéscă, care s'a şi inaugurat în ḑiua de 2 Octobre 1813. La inaugurarea acestuĭ tribunal duhovnicesc a asistat atât Mitropolitul Gavril, cât şi vicarul sĕŭ Dimitrie, Episcopul Benderuluĭ şi al Akkermanuluĭ. Maĭ târḑiŭ acéstă dicasterie s'a transformat într'un consistoriŭ, iar în locul protopopiilor s'a înfiinţat în fie-care judeţ câte o *blagocinic*. Transformarea acésta datéză însă dejà de la 1835. De atuncĭ şi până aḑì *blagociniĭ* (protopopĭ) concentréză în mânile lor întréga administraţiune bisericéscă.

Pentru a rusificà cât maĭ iute clerul mirén din Basarabia, dejà la 1813 s'a deschis la Chişineŭ un seminariŭ şi o şcólă duhovnicéscă. In aceste şcóle se primiaŭ exclusiv copiiĭ clericilor. La început obiectele tóte la seminariŭ se predară în limba română, apoĭ încet cu încetul s'a introdus limba rusă, înlăturându-se în fine cu desăvîrşire limba română.

Cu tóte acestea, de óre-ce copiii internaţĭ în seminariŭ urmaŭ a vorbì şi a gândì în limba română, la urma urmelor s'a creḑut necesar a se obligà eleviĭ de a nu vorbì limba părinţilor lor în şcólă — şi cu acéstă mĕsură, precum şi cu desăvîrşita şi rigurósa oprire a cărţilor româneşcĭ, s'a obţinut în fine resultatul dorit. Până pe la 1875 seminariul din Chişineŭ maĭ dedeà Basarabieĭ un numĕr óre-care de preoţĭ românĭ, iar acum din acest seminariŭ nu es decât nisce clericĭ carĭ nicĭ limba părinţilor lor, nicĭ limba ruséscă nu o cunosc bine.

In fruntea eparchieĭ Chişineuluĭ, inaugurată prin ukaz imperial la 1821, se află acum Archiepiscopul Neofit. (1) Eparchia Basarabiei în Imperiul Rus este clasată printre eparchiile de clasa a doua.

---

(1) Archiepiscopul Neofit a trimis acum câte-va lunĭ un ordin către preoţiĭ ruralĭ, poruncindu-le ca Dumineca, după sf. leturghie, să facă predicĭ. Unul din preoţiĭ din judeţul Bender, primind acest ordin, a întrebat pe P. S. dacă este permis preotuluĭ din sat se facă predica în limba română, de óre-ce ţĕraniĭ din satul sĕŭ nu înţeleg rusesce. Archiepiscopul Neofit a rĕspuns preotuluĭ în următorul mod:

Sub oblăduirea Archiepiscopului Hotinului și Chișineului se află în momentul de față treĭ instituțiunĭ principale: consistoriul din Chișineŭ, asistența claseĭ duhovnicescĭ și seminariul din Chișineŭ.

Consistoriul se compune din membriĭ consistoriuluĭ, protoereiĭ, secretarul numit de Sinod, ajutorul sĕŭ, cassier, archivar și copiștĭ.

Asistența clericilor săracĭ și a familiilor de clericĭ se compune din tutoriĭ orfanilor.

Direcțiunea școlelor duhovnicescĭ se compune din protopopĭ sub președința Archiepiscopuluĭ.

La 1850, după cererea rĕposatuluĭ Archiepiscop Antonie, Sinodul rus a desființat posturile de protopopĭ de județe (starșĭ blagocini) și în locul lor s'aŭ înființat protoieriile de ocol (ocrujnie). Cu acéstă ocasiune Basarabia a fost împărțită în 35 ocóle saŭ «o crughi.» Administrațiunea mănăstirilor și a tagmeĭ călugărescĭ este orînduită de către protoiereĭ-călugărĭ, starițĭ și starițe.

Afară de administrațiunea bisericeĭ ortodoxe de Rĕsărit, în Basarabia maĭ există și următórele alte administrațiunĭ duhovnicescĭ:

Dejă pe la 1812 și până pe la 1856 la Chișineŭ a avut sediul sĕŭ Archiepiscopul armén P. S. Narses; tot de atuncĭ a fost la Chișineŭ și un consistoriŭ armén. La 1856, în locul archiepiscopal s'a numit un Episcop, cu sediul însă în Crimea, la Theodosia, păstrându-se acesteĭ Episcopiĭ nouĕ denumirea de eparchia *arméno-gregoriană a Chișineuluĭ și a Nachacivanuluĭ.*(1) De atuncĭ consistoriul armén se află tot la Theodosia.

Eparchia catolică din Basarabia pórtă denumirea de *eparchia Tiraspoluluĭ* și este pendinte de Episcopul catolic cu sediul tocmaĭ la Saratof, unde se află capitolul, seminariul și consistoriul. Acéstă stabilire a unuĭ scaun episcopal tocmaĭ

«Noĭ de o potrivă trebue să ne adresăm la tóte némurile, propovĕduind evanghelia în limba poporuluĭ!»

Intemeiat pe acest rĕspuns preotul a și făcut de patru saŭ cincĭ orĭ predicĭ în limba română, dar apoĭ a fost oprit printr'un ordin emanat de la guvernatorul provincieĭ, Generalul Constantinovici.

(1) Nachacivan, un oraș armenesc, care se află așezat pe rîul Don. Poporațiunea orașuluĭ e de 25.000 suflete.

într'un oraş, unde nu există de loc poporaţiune catolică este o glumă.

Protestanţiĭ din Basarabia aŭ autoritatea lor duhovnicéscă la Odesa, unde îşĭ are sediul un *probst*, iar la Chişineŭ locuesce numaĭ un *predicator*, plătit de guvern cu salariŭ anual de 1.000 ruble pe an.

Evreiĭ din Basarabia aŭ pe rabiniĭ lor, aleşĭ şi confirmaţĭ de guvern. Fie-care sinagogă posedă câte o direcţiune compusă din persóne, alese de comunitatea israelită. Rabiniĭ sunt aleşĭ pe termin de treĭ anĭ, avĕnd un salariŭ anual de 500 ruble în oraşele marĭ şi 300 ruble în tîrguşóre.

Evreiĭ în Basarabia *n'aŭ drept de a locuì prin sate*, ci numaĭ în tîrguşóre şi oraşe. Acéstă disposiţiune a liberat Basarabia de maĭ multe miĭ de familiĭ evreescĭ, carĭ încă de la 1884 aŭ început a părăsì ţéra şi de atuncĭ încóce necontenit emigrézǎ în România. După spusele ḑiarelor locale, în ultimiĭ anĭ aŭ emigrat în acéstă direcţiune din Basarabia peste 20.000 de Evreĭ, carĭ s'aŭ stabilit în România. Mare parte din aceştĭ Evreĭ locuesc aḑĭ în Dobrogea. Emigrarea Evreilor de prin sate a avut bun efect asupra economieĭ poporaţiuniĭ indigene.

In locul cârciumelor evreescĭ, prin sate s'aŭ înfiinţat dughenĭ şi prăvăliĭ, ţinute de ţĕranĭ chiaburĭ, a căror exploatare a munceĭ ţĕrănescĭ e mult maĭ uşóră pentru poporaţiunea indigenă decât erà aceea a Evreilor. Numaĭ prin satele unde s'aŭ stabilit Ruşĭ (Velicoroşĭ) şi Bulgarĭ în locul Evreilor, poporaţiunea n'a câştigat absolut nimic, de óre-ce noiĭ veniţĭ s'aŭ constatat şi maĭ rapacĭ decât Evreiĭ.

VII. *Ministeriul de Răsboiŭ* posedă în Basarabia o *instituţiune militară locală* : coloniile Cazacilor, şi o *instituţiune militară permanentă* : bataliónele (brigade) de străjerĭ, comanda de invaliḑĭ şi gendarmeria locală. Apoĭ vin la rînd spitatele militare, fortăréţa Bender şi *intendenţa* armatelor casarmate în Basarabia. (1)

---

(1) In Basarabia în momentul de faţă sunt casarmate următórele regimente de armată permanentă : In judeţul Chişineŭ, divisiunea XIV de infanterie sub comanda Gener.-Leiten. Daniil Conarjevski ; în judeţul Bender, brigada XIV de artilerie sub comanda Gener.-Maioruluĭ Anoprienco ; în judeţul Akkerman şi Ismail, bateria de artilerie sub comanda Colo-

In ceea ce privesce instituţiunea militară locală, adecă regimentele de Cazacĭ, apoĭ acestea, precum s'a arătat în capitolul special privitor la coloniştiĭ Cazacĭ din sudul Basarabieĭ, locuesc în judeţul Akkerman, posedând pămînturĭ întinse, dăruite lor de cârmuirea ruséscă.

Armia Cazacilor din Basarabia este supusă aḑĭ autorităţeĭ guvernatoruluĭ Basarabieĭ şi se administréză de către un *nacaznoĭ ataman*, avênd gradul de Colonel. Acest Colonel cu cancelaria sa aŭ de reşedinţă tîrguşorul *Bairamcea* din judeţul Akkerman. Folosindu-se de maĭ multe privilegiĭ, Cazaciĭ aceştia sunt datorĭ în timp de pace a da statuluĭ *douē regimente* pentru ţinerea cordónelor şi serviciul de siguranţă publică prin oraşe; asemenea tot din eĭ este formată garda de ordonanţe a guvernatoruluĭ-general din Odesa. Afară de aceste serviciĭ, Cazaciĭ maĭ aŭ obligaţiunea de a menţiné în bună stare căile de comunicaţiune între coloniile locuite de eĭ, de a da adăpost prin satele lor armateĭ permanente în cas de casarmare, de a da convoiurĭ pentru transportarea arestanţilor şi căruţe şi caĭ funcţionarilor statuluĭ la trecerea lor prin coloniĭ. De alt-fel, poporaţiunea căzăcéscă este scutită de orĭ-ce bir saŭ dare către stat.

Spitalurĭ militare în Basarabia sunt douē la numĕr: unul la Bender, în edificiul vecheĭ cetăţĭ, altul la Bălţĭ. Spitalul militar din Bender posedă 200 paturĭ, aşezate în opt corpurĭ de zidire. Spitalul militar din Bălţĭ are 170 paturĭ, aşezate în ḑece clădirĭ. Acest spital acum se desfiinţéză.

Fortăréţa Bender a fost altă dată o cetate de primul rang; acum însă e părăsită, construcţiunile vechĭ cad în ruine, iar cele restaurate slujesc de casarmă uneĭ bateriĭ de artilerie, uneĭ companiĭ de sapătorĭ şi unuĭ *ordonans-haus*.

VIII. *Ministeriul Lucrărilor publice* posedă în Basarabia următórele instituţiunĭ pendinte de el:

1. *Comisiunea architecturală*, înfiinţată pe la 1849 şi care se compune din guvernatorul provincieĭ şi patru membri. Ocupaţiunile comisiuniĭ aŭ de obiect edificiile publice şi căile

---

nelului Macovsky. In aceleaşĭ judeţe se maĭ află divisiunea VIII de cavalerie şi batalionul 51 de infanterie.

Statul-major al acesteĭ armate este stabilit la Chişineŭ, unde asemenea are sediul seŭ şi comandamentul gendarmerieĭ din Basarabia.

de comunicațiune. Aceste din urmă sunt întreținute de Zemstvo.

IX. *Direcțiunea postelor* există în Basarabia de la 1831. In dilele nóstre următórele orașe posedă biurourĭ centrale: Chișineŭ, Bender, Bălțĭ, Noua-Sulița, Cubeŭ, Tatar-Bunar, Akkerman, Soroca, Orheiŭ, Hotin, Camrat, Cărpenenĭ, Căușanĭ, Bairamcea, Folescĭ, Atachi, Lipcanĭ, Renĭ, Ismail, Bolgrad, Cănarĭ. Posta expediază tótă corespondența ce vine din afară, adecă din străinătate, la biuroul central din Chișineŭ, unde apoĭ se clasifică. Partea destinată pentru Basarabia se transmite biurouluĭ de control al polițieĭ secrete, care imediat o remite îndĕrĕt postel, după ce scrisorile aŭ fost supuse unuĭ control polițienesc; imprimatele din străinătate sunt expediate la Odesa comitetuluĭ de censură, care le secfestréză saŭ le admite în interiorul Imperiuluĭ; absolut nicĭ o carte, broșură saŭ orĭ-ce fóie tipărită nu pot trece în Basarabia fără permisiunea expresă a comitetuluĭ de censură. In ceea ce privesce diarele române saŭ alte tipăriturĭ în limba românéscă, apoĭ, după ordinul general al Ministeruluĭ de Interne, la tóte aceste cărțĭ și foĭ se pune chiar la graniță stampila «refusé».

Siguranța publică în Basarabia a fost organisată abià la 1828. Dînsa se compune la Chișineŭ dintr'un *polițmaistru*, patru pristavĭ și 12 comisarĭ de poliție (cvartalni nadziratel). Poliția din Chișineŭ are 93 sergențĭ de oraș (gorodovoi). Poliția din orașele Soroca și Orheiŭ se compune dintr'un *gorodnici* (polițaiŭ) și patru comisarĭ. La Bălțĭ și Hotin sunt câte un gorodnici și doĭ comisarĭ. In orașele Bender, Akkerman și Ismail sunt câte un gorodnici și 4—6 comisarĭ.

Forțele siguranțeĭ publice în aceste orașe sunt următórele:

La Bender . .	2	sub-ofițerĭ	și	18	sergențĭ de stradă
Akkerman	2			22	
Orheiŭ . .	1		»	8	
Bălțĭ . . .	1		»	8	
Hotin. . .	2	»		14	
Soroca . .	1		»	7	
Ismail . .	6	»		48	
Bolgrad .	2	»	»	24	
Chișineŭ .	8			93	

In sate poliţia se face de către *uriadnici*, angagiaţi dintre sergenţii în reservă. Fie-care *volosti* are câte un *uriadnic*. Aceşti uriadnici se bucură de un renume fórte rĕŭ; adese-orĭ atât Curtea cu juraţi, cât şi procuratura aŭ de furcă cu aceşti ómeni, cari, în loc de a veghià la siguranţa publică, organiséză prin sate prădăciuni şi tâlhării.

Afară de instituţiunile sus arătate, pendinte de diferite Ministerii, Basarabia mai posedă şi *Zemstvo*, adecă o instituţiune specială fie-căreĭ provincii rusescĭ, însărcinată cu salvgardarea intereselor economice locale. *Zemstvo* este o instituţiune pur ruséscă, a căreia origine se află în istoria Principatului Moscvei; membrii din Zemstvo sunt eligibili şi se aleg din tóte clasele sociale proporţional cu privilegiile fiecăreĭ clase de ómeni. Firesce că nobilimea este representată în Zemstvo în majoritate; iar alegerea membrilor se face după un anumit program elaborat de către guvernatorul provinciei şi mareşalul nobilimii. Zemstvo îngrijesce de serviciul sanitar al guvernămîntului, de şcólele primare, de asistenţa publică, de căile de comunicaţiune, de relaţiunile între ţĕrani şi proprietari, de justiţia de prima instanţă (judecătorii de pace), de interesele comerciului şi industriei locale şi de multe alte. Alăturea cu Zemstvo, fie-care oraş posedă un fel de consiliŭ comunal, numit *duma*. Aceste instituţiuni municipale există numai în oraşele mai mari, precum la Chişineŭ, Hotin, Bender, Akkerman, Bolgrad, Ismail şi Reni. In aceste din urmă trei oraşe până acum există primării şi e în vigóre legea comunală română. Ruşii, obicinuiţi de a vedé în ori-ce legiuire străină tot felul de defecte, critică însă aspru legile nóstre comunale, cari vor încetà de a domnì în sudul Basarabiei cu anul 1899, când în judeţul Ismail se va inaugurà regimul *gradskaia duma*, cu organe ca *volostnoe pravelnie, stonovoi* şi *zemski nacialnic*.

II.

BIRURILE ŞI IMPOSITELE.

Inainte de 1812 poporaţiunea aceste părţi din Moldova plătià către stat următórele dări şi biruri:

Birul direct pe capul de locuitor către *visterie* dare către visteria statuluĭ; *răsura*, dare pentru léfa funcţionarilor: *dajdia* care se plătià de Evreĭ, Ţiganĭ şi alţiĭ; *dijmă, vădrărit, corparit, goştina, casa milelor, ajutorinţa, cântărit, jugărit, vatajia, boerescul* şi multe alte.

In anul 1812, printr'un manifest imperial, poporaţiunea ţĕriĭ a căpĕtat scutire de orĭ-ce dare către stat pe termin de treĭ anĭ. (1)

După expirarea acestuĭ termin, statul rus a pus următórele dărĭ:

Birul şi *dajdia*, carĭ se percepeaŭ de fie-care cap de locuitor, şi anume *birul* 15 leĭ vechĭ, *dajdia* pe cap de mazil 14 leĭ vechĭ.

Birul pe cap de ruptaş şi ţigan 15 l. v.; *goştina* câte $4^{1}/_{2}$ parale pe cap de óie şi capră; *albinăritul* 8 parale de stup; *pe cap de porc* 8 parale; *vădrăritul* 4 parale de vadra de vin. Apoĭ venià bir de judeţ şi vatră câte 8 l. v. 35 parale de om; *pogonărit* pe tutun câte $1^{1}/_{2}$ l. de pogon. In oraşe se maĭ plătià darea de *cantarji* saŭ *runştuc*, care varià după oraş de la 10—15 leĭ.

Tóte aceste dărĭ, precum şi venitul vămilor şi patentelor, aŭ dat în anul 1818 statuluĭ rus suma de 106.244 ruble $83^{3}/_{4}$ kopeicĭ.

Afară însă de birurile şi dările impuse de Rusia după expirarea terminuluĭ de scutire, poporaţiunea Basarabieĭ a maĭ fost supusă greleĭ obligaţiunĭ de a da *călăraşĭ*.

Călăraşiĭ eraŭ angagiaţĭ de comunele rurale; fie-care călăraş erà dator de a avé un cal bun, şi întreţinerea unuĭ atare călăraş costà satuluĭ pe an 200—270 l. v. Fie-care judeţ dedeà statuluĭ următorul numĕr de călăraşĭ:

Judeţul	Orheiŭ	1.094	călăraşĭ
»	Hotărnicesc	180	»
	Codrenĭ	114	»

---

(1) Dintr'un *delo*, care se aflà în archivele Basarabieĭ din Chişineŭ (cu data anuluĭ 1819), întitulat «о недостаткахъ прежняго порядка управленія», d-l Soncoff scrie următórele despre acéstă scutire: «Cu tóte privilegiile acordate poporaţiuniĭ Basarabieĭ, cu mare uşurare de a nu plătì bir treĭ anĭ de ḑile, ispravniciĭ *ridică birul în folosul lor propriŭ* şi, prin rapacitatea lor şi prin asuprirĭ, *aŭ făcut ca ţĕraniĭ sa fugă cu miile în Turcia.*»

Judeţul	Tamara	160	călăraşĭ
»	Grecenĭ	120	»
»	Leova	258	»
»	Bender	226	»
»	Soroca	598	»
»	Hotin	150	»
	Total	2.902	călăraşĭ

Guvernul rusesc a arătat tot-deauna mare bunăvoinţă pentru boerimea din Basarabia; acest guvern, nu numaĭ că nicĭ odată n'a atins nicĭ unul din privilegiile şi prerogativele vechĭ ale claseĭ privilegiate, dar dimpotrivă le-a întărit, dând grad de *nobleţă creditară* (stolbovie dvoreane) tuturor acelora carĭ aŭ putut aduce vre-un document óre-care în sprijinul pretenţiunilor lor. Multe din aceste documente s'aŭ dovedit apoĭ c'aŭ fost false; multe chrisóve iscălite de cutare saŭ cutare Domnitor nicĭ că se potriviaŭ cu data domnieĭ, în numele căreia eraŭ date. Aceste falsificărĭ până aḑĭ încă sunt în Basarabia obiectul unor procese, carĭ costă fórte scump pe ceĭ ce-şĭ caută originea lor nobiliară. Aceste procese maĭ cu sémă s'aŭ înmulţit de când privilegiul nobilimiĭ a fost lărgit de către rĕposatul Impĕrat Alexandru III.

Printre vechile privilegiĭ boerescĭ în Basarabia a existat şi aşà numită *scutelnicie*, introdusă de Mavrocordat. Fie-care boer, după gradul boerieĭ, aveà drept de a căpĕtà de la stat un numĕr anume de scutelnicĭ, breslaşĭ şi slugĭ, pe carĭ îĭ alegeà printre birniciĭ volnicĭ. Scutelniciĭ eraŭ slobodḑĭ de orĭ-ce chozalevĭ, sarcine de stat, şi nu plătiaŭ decât [illegible]/4 din bir. Boeriĭ căpĕtaŭ pentru fie-care scutelnic câte 2 leĭ pe lună, breslaşiĭ şi slugile de curte eraŭ slobodḑĭ de orĭ-ce dare de bir către stat.

Liberaţĭ de orĭ-ce dare către stat, scutelniciĭ eraŭ datorĭ a lucrà pentru boer. Firesce că boerul, bucurându-se de dreptul sĕŭ de a avé scutelnicĭ, alegeà în tot-deauna de scutelnic pe ţĕraniĭ avuţĭ, iar aceştia, la rîndul lor, pentru a scăpà de darea către stat, se învoiaŭ voios cu boerul, plătindu-ĭ câte 3 — 5 galbenĭ pe an, fie în banĭ, fie în bucate, fie cu munca. In Basarabia, pe la 1818—22, existaŭ peste 4.000 de scutelnicĭ carĭ aparţineaŭ boerilor moldovenĭ şi peste 6.000

de scutelnicĭ carĭ, printr'o minune de cancelarie, s'aŭ constatat că aparţin cinovnicilor ruşĭ, trecuţĭ drept *nobilĭ* din Basarabia. (1)

Afară de scutelnicĭ, breslaşĭ de curte etc., boeriĭ maĭ aveaŭ pe la moşiile lor şi alţĭ ómenĭ în serviciul lor, precum aŭ fost *usmani* etc., scutiţĭ de orĭ-ce dare.

Tóte aceste privilegiĭ aŭ fost însă desfiinţate pe la 1823.

Sistemul impositelor s'a schimbat şi astădĭ aŭ dispărut până şi terminiĭ vechĭ aĭ dărilor, despre carĭ abià îşĭ maĭ aduc aminte bĕtrâniĭ. Dar dacă s'a schimbat sistemul, totuşĭ a rĕmas în picióre abusul care existà acum 60 de anĭ — de a luà de la ţĕran maĭ mult decât dînsul este impus de cârmuire.

Ţĕraniĭ din Basarabia nu pricep rusesce (invederat că vorbesc acì despre principala unitate etnică — despre Românĭ) şi perceptoriĭ se folosesc de acésta. Faptul cum că ţĕraniĭ plătesc adesea de maĭ multe orĭ birul şi impositele se constată chiar de autoritatea superióră. Aşà de pildă ofiţerul de stat-major d-l A. Zaşciuk, în scrierea sa «*Podati i povinosti*», scrie următórele: «Birurile după rînduelile recente s'aŭ schimbat în Basarabia, dar perceperea lor arbitrară şi maĭ cu sémă împărţirea impositelor judeţene şi *Zemski* apasă fórte greŭ asupra mulţimiĭ fără carte, care nu înţelege limba ruséscă. *Ţĕranul român plătesce aprópe tot-deauna de cincĭ orĭ maĭ mult decât este impus.*» (2)

Locuitoriĭ Basarabieĭ plătesc în dilele nóstre următórele dări (podati) către stat:

Ţĕraniĭ agricultorĭ capĭ de familie		9	ruble	58	kop.	pe an.
»	celibatarĭ	3	»	46	»	»
Breslaşiĭ »	»	3	»	86	»	»

Afară de acéstă dare personală şi pe cap maĭ există următórele dărĭ: impositul către stat (государственная повинность), impositul pentru guvernămînt (губерская повинность), care variază după judeţele, şi impositul funciar. Apoĭ vin imposite de *volosti*, de *Zemstvo*, *prestaţiunile*, pentru magasiile publice etc. Impositul de stat la Chişineŭ şi Akkerman se plătesce de comercianţiĭ de întâia categorie (I ghildii) 72 ruble pe an de cap; Evreiĭ plătesc 59 ruble 40 kop., la Soroca şi Hotin, 59 ruble; comercianţiĭ de a doua categorie (II ghildii) plătesc jumătate.

---

(1) Manuscriptul Swiniin, Odesa.

(2) Подати и повинности въ Бессарабіи, *Защукъ*, p. 58.

Impositul pentru guvernamînt se plătesce de către comercianţiĭ de întâia categorie (I ghildii) 72 rub., 60 kop.; de a doua categorie (II ghildii) 29 rub. şi de a treia categorie (III ghildii) 7 ruble 26 kop.

Totalul veniturilor statuluĭ, ca bir şi dărĭ, în anul 1860, a fost pentru întrégа Basarabia de 2.574.155 ruble 71½ kop. Şi anume *bir* 722.767 ruble, 100.000 ruble *vamă*, patenta pentru *cârciumărit* 72.200 ruble, *timbrul* 71.000 ruble, banderola pentru vîndarea *tutunuluĭ* 13.300 etc.

Totalul veniturilor pentru anul 1894 a fost de 9.489.136 ruble, iar al cheltuelilor pentru Basarabia a fost de 5.040.324 ruble; decĭ în acest an Basarabia, locuită în majoritate de Românĭ, a dat Imperiuluĭ Rus un venit *net* de 4.448.812 ruble.

ANEXE

I. LEGILE SPECIALE ALE BASARABIEĬ

TRADUSE DUPĂ TEXTUL OFICIAL RUSESC

Culegerea legilor locale ale Basarabieĭ. *Editura luĭ A. Egunoff, Chişineŭ 1869.* Senatorul A. Şachmatoff, avênd în vedere reforma judiciară introdusă în Basarabia sub rĕposatul Impĕrat Alexandru II, s'a adresat în anul 1869 către guvernatorul Basarabieĭ d-l E. Gangardt, cerêndu-ĭ să alcătuiască o comisiune, compusă din juriştĭ localĭ, pentru codificarea legilor locale a Basarabieĭ, carĭ, după ucazul impĕrătesc, trebuiaŭ să intre în legislaţiunea specială pentru acéstă ţéră, alipită la Imperiul Rus. Comisiunea, alcătuită după recomandaţiunea guvernatoruluĭ, a fost compusă din proprietariĭ marĭ, Românĭ de origine, d-niĭ I. Cristi, A. M. Ralli, C. Dunca, şi advocaţiĭ ruşĭ F. Crupensky, Principele N. Ţereteleff, C. Artemowsky-Gulak, A. Ch. Cervenvodali, A. Treasţovsky, procurorul general al Basarabieĭ V. Boţeanoff (Boteanu), M. Zozulin, N. Goreainoff, R. Cochmansky, D. Ratco, I. Tansky, V. Tomoff, C. Şumansky, I. Jurcevsky şi A. Egunoff. Uniĭ din membriĭ comisiuniĭ, cunoscênd limba română şi pe cea grécă, aŭ adus luminile lor în lucrarea aridă cerută, dar juriştiĭ ruşĭ, intervenind mereŭ cu criticele lor, neintemeiate pe sciinţă, aŭ zadărnicit mult resultatul lucrărilor.

Orĭ-cum — fidelĭ scopuluĭ nostru de a da în acéstă carte despre Basarabia, un studiŭ cu desăvîrşire obiectiv,—înregistrăm acì *ad litteram* întréga codificare a legilor locale din Basarabia, aşà precum dînsa a fost alcătuită de comisiunea numită *ad-hoc* la 1869 în 27 Martie.

Comisiunea acésta a hotărît că din cartea luĭ Armenopulo (1) următórele legĭ rĕmân în vigóre în momentul de faţă.

Drepturile şi datoriile familiare.

(I partea, X v. art. 114—179.)

4. De óre-ce fructul zestreĭ aparţine soţuluĭ, prin urmare şi tóte greutăţile caseĭ cad asupra sa. Soţul n'are drept a pretinde de la socru restituirea cheltuelilor în cas de bólă a soţieĭ, iar cheltuelile de înmormîntare le póte cere de la socrul care a luat îndĕrĕt zestrea. Cheltuelile de înmormîntare, ca o datorie, se scad din averea rĕposatuluĭ. Mama nu póte cere restituirea banilor cheltuiţĭ pentru hrana copiilor, dar are drept să céră înapoiarea banilor cheltuiţĭ cu folos pentru administrarea averiĭ orfanilor. Casa şi întréga avere, carĭ aŭ rĕmas de la soţ, vor rĕmâné în îngrijirea soţieĭ, iar copiiĭ sub tutela sa (în cas când soţul prin testamentul sĕŭ n'a ales un alt tutor, saŭ în cas când tutorul ales a refusat tutela — în acest cas femeia va cere numirea unuĭ alt tutor). Dacă femeia nu se va recăsătorì, va fi datóre de a îngrijì de casă, precum este datoria părinţilor, adecă a educà bine pe copiĭ, a-ĭ căsătorì, a-ĭ înzestrà cu dotă şi a împărţì moştenirea echitabil, luând şi ea o parte din averea soţuluĭ egală cu una din părţile copiilor; dacă însă femeia se va recăsătorì, atuncĭ slobodĭ sunt copiiĭ, după orĭ-care împrejurare, a o părăsì şi a reluà întréga avere părintéscă de sub administraţiunea sa, lăsându-i numaĭ zestrea sa, precum şi darurile de nuntă. Mama, care va voì să ţie la dînsa pe copiĭ după mórtea soţuluĭ, póte să-ĭ ieà, însă până nu s'a recăsătorit.

---

(1) Comisiunea, pentru a pricepe textul grecesc al cărţiĭ, în lucrarea sa se călăuzià mereŭ de traducerea luĭ Donicĭ.

5. Soţia e slobodă de a se bucurà, precum voesce, de tóte lucrurile rĕmase eĭ după testament în afară de zestre; ea póte chiar să le înstrăineze. Lucrurile, afară de dotă, aduse de dînsa în casa bărbatuluĭ şi carĭ sunt ale eĭ, precum alte darurĭ primite de ca pe timpul căsătorieĭ, e slobodă a le vinde saŭ a le dăruì; iar soţul nu are acest drept decât cu consimţemîntul soţieĭ. Dacă soţul va înstrăinà cevà din lucrurile aduse de soţie în casa sa şi carĭ îĭ aparţin, afară de dotă, apoĭ, în casul chiar când înstrăinarea acésta s'a făcut cu consimţemîntul eĭ şi cu semnătura, eĭ — ea nu va avé nicĭ o valóre. Tóte lucrurile, pe carĭ soţia nu le-a înscris în fóia de zestre, precum şi lucrurile primite de dînsa ca dar în timpul căsătorieĭ, carĭ aŭ fost înstrăinate apoĭ de soţul eĭ cu al eĭ consimţemînt, după desfacerea căsătorieĭ nu se pot cere de soţie îndĕrĕt.

6. După desfacerea căsătorieĭ, copiiĭ, dacă vor fi, rĕmân în partea celuĭ nevinovat, iar partea vinovată va fi datóre a se îngrijì de hrana şi cele necesare ale copiilor. In cas de divorţ, copiiĭ rĕmân la acela din părinţĭ care nu e causa desfaceriĭ căsătorieĭ.

7. Acela care a înfiat o fată e dator a o înzestrà. Infietorul uneĭ fete e dator de a-ĭ da o zestre din averea sa. Infietorul unuĭ copil e dator să-ĭ lase a patra parte din averea sa. Dacă cine-va va înfià p'un străin şi nu va lăsà testament, atuncĭ înfiatul va moştenì egal cu copilul legitim; iar dacă înfietorul va lăsà un testament în care nu va pomenì despre înfiat, atuncĭ el nu se va opune. Dacă înfiatul este o rudă descendentă, atuncĭ înfietorul este dator de a testà pentru acest înfiat a patra parte din averea sa şi, dacă testament nu există, înfiatul are drepturĭ legale întregĭ, egale cu ale copiilor legitimĭ.

Vîrsta.

(I parte, X v. cap. 213—224.)

8. Sub minorĭ se înţeleg bărbaţiĭ până la 14 anĭ şi femeile până la 12 anĭ; până la acea vîrstă eĭ vor rĕmâné sub tutelă. Orĭ-ce va poruncì minorul fără permisiunea tutoruluĭ este poprit. Bărbatul până la 14 anĭ se numesce minor, iar femeia până la 12 anĭ; în acea vîrstă minorul, fiind or-

fan și sub tutelă, nimic nu póte întreprinde fără tutor și orĭ-ce va dispune este nul. Dacă femeia va perì din causa naufragiuluĭ în acelașĭ an cu un copil de un an, se va considerà că copilul a murit înaintea mameĭ, iar dacă copilul a fost major, atuncĭ se va considerà că mama a murit înaintea copiluluĭ. Bărbatul póte testà după vîrsta de 14 anĭ, iar femeia după vîrsta de 12 anĭ. Minorul de sex masculin, ajungĕnd la vîrsta de 14 anĭ, póte să facă testament, care se va considerà de valabil. Cel care a ajuns la vîrsta de 14 anĭ, precum și cea care a ajuns la vîrsta de 12 anĭ, pot testà și testamentul lor va fi valabil, chiar dacă s'a făcut cu o ḑi înaintea susmenționateĭ vîrste.

9. De la 14 și până la 25 anĭ (femeia și bărbatul) se numesc nevîrstnicĭ și ca atare se conduc de tutorĭ, fără scirea cărora nimic nu pot face. Minorul de la 14 și până la 25 anĭ se numesce nevîrstnic și pe acest timp se află sub ocrotirea tutoruluĭ, și tot ce va face fără voia și dorința tutoruluĭ rĕmâne nul. Dacă nevîrstnicul va vinde saŭ va dăruì cevà din averea sa fără consimțemîntul tutoruluĭ, acéstă înstrăinare va rĕmâné nulă. Dacă, până la vîrsta de 25 anĭ, nevîrstnicul va vinde, dăruì saŭ într'un alt fel va înstrăinà cevà, apoĭ el va avé drept a reface ceea ce a făcut în folosul sĕŭ propriŭ. Fiul, care se află sub oblăduirea părinților, nu póte dăruì nicĭ din ce a agonisit singur fără consimțemîntul părinților sĕĭ. Cine, avĕnd maĭ puțin de 25 anĭ, va dăruì logodniceĭ sale darurĭ, acela nu va puté să le céră îndĕrĕt. Vînḑarea pe preț de nimic saŭ maĭ mic decât jumătatea prețuluĭ adevĕrat este nulă, dacă lucrul saŭ averea a fost a unuĭ nevîrstnic. Vîrstnicul are vîrstă maĭ mare de 25 anĭ.

10. Minorul nu va fi satisfăcut în orĭ-ce cas, fără nicĭ o excepțiune, ci numaĭ în casurile când a dispus în dauna sa saŭ dacă a contractat vre-o obligațiune greșită, fiind înșelat, saŭ alt cevà. Nu tot ce a făptuit nevîrstnicul rĕmâne anulat, ci numaĭ aceea ce vĕdit a fost făptuit prin înșelăciune saŭ din nepricepere. In ceea ce privesce vînḑarea, cumpĕrarea, schimbul, făcute de nevîrstnic în dauna sa, dacă apoĭ va constatà cevà daună, póte, după ce va devenì vîrstnic, să protesteze în curgere de 4 anĭ de la vîrstnicie, legea fiind pentru dînsul. Când minorul va vinde un câmp și va primì plata vînḑăriĭ, va declarà că a fost înșelat și va voì să-l reià îndĕrĕt și-l va

luà îndĕrĕt, el n'are să dea dobânda banilor luaţĭ îndĕrĕt, dacă nu s'a folosit de aceştĭ banĭ, iar în cas dacă s'a folosit de dobânda banilor, va fi dator să o restitue.

Tutela.

(I p. X, v. cap. 262—297.)

11. Când tatăl prin testament a numit pe un tutor, atuncĭ rudele de aprópe nu se vor puté opune acesteĭ numirĭ. Tutorul este dator a îngrijì de averea minoruluĭ, precum ar îngrijì de a sa proprie. Dacă, după mórtea tatăluĭ, vor rĕmâné copiĭ, atuncĭ eĭ vor fi supuşĭ tuteleĭ mameĭ, dacă dînsa nu se va recăsătorì. Mama, fără împedicare, are tutela asupra copiilor, dar in cas când se va recăsătorì, se va înlăturà imediat de la tutelă. Mama devine tutórea minorilor, dacă n'a contractat o altă căsătorie, iar după mórtea sa devine tutor bunicul saŭ bunica. Dacă mama, fiind tutórea copiilor minorĭ, va voì să contracteze o nouă căsătorie şi nu va cere numirea unuĭ alt tutor, căruia să-ĭ remită compt şi să plătéscă tot ce este datóre, va avé să amaneteze averea sa şi averea celuĭ după care s'a căsătorit copiilor seĭ, şi dacă unul din aceştĭ copiĭ va murì minor, ea nu-l va moştenì, chiar dacă testamentul tatăluĭ ar fi încuviinţat acésta. Dacă mama, care va avé tutela copiilor, va contractà, contrariŭ făgăduelilor sale, o nouă căsătorie, şi nu va cere prealabil numirea unuĭ noŭ tutor şi nu-ĭ va remite acestuia socotelĭ, atuncĭ averea celuĭ de al doilea soţ aĭ eĭ va rĕspunde de pagubă. In cas când mama a primit asupra sa tutela copiilor, luând hotărîrea de a nu se maĭ căsătorì şi apoĭ va îndrăsnì să se căsătoréscă, fără ca prealabil să céră numirea unuĭ noŭ tutor şi fără a-ĭ remite tot ce-a lăsat tatăl copiilor, în acest cas nu numaĭ întréga sa avere, dar şi averea întrégă a fostuluĭ eĭ soţ va rĕmâné zălog pentru garantarea avereĭ tatăluĭ copiilor, iar legea o opresce de a moştenì pe fiul eĭ mort minor.

12. Dacă tutorul va da baniĭ minorilor la dobândă, dobânda de două lunĭ dintr'un an va fi a luĭ; în cas dacă va perde acéstă dobândă, paguba luĭ va fi. Pentru pagube de forţă majoră întîmplate în averea minorilor, nu vor fi

rĕspunḑĕtorĭ tutoriĭ, aşà de pildă pentru epizootie, incendiŭ, inundaţiune, etc. Când tutorul va micşorà cu cumpĕtare cheltuelile pentru întreţinerea minorilor, va puté cere restituirea cheltuelilor făcute din partea sa pentru îmbunătăţirea averiĭ minorilor.

13. Tutorul n'are voie să cumpere vre-un lucru care aparţine orfanuluĭ, asemenea n'are voie s'o facă nicĭ îngrijitorul, nicĭ încredinţătorul orfanuluĭ. Tutorul nu póte cumpĕrà averea minoruluĭ, asemenea nicĭ îngrijitorul. Tutorul nu póte cumpĕrà lucrurile minoruluĭ. Nicĭ tutorul nu póte cumpĕrà averile minorilor, nicĭ îngrijitorul; dar dacă lucrurile se vor pune în vînḑare la mezat, atuncĭ el póte la licitaţiune să urce preţul vînḑăriĭ; dacă un alt doritor va da acelaşĭ preţ ca tutorul, cel din urmă va avé precădere; iar dacă nimenĭ nu va urcà preţul, atuncĭ slobod va fi tutorul să-l urce şi să facă cumpĕrarea, plătind baniĭ gata imediat; daca alt-fel va face, va plătì îndoit.

Dreptul de proprietate.

(I. p.. X v. cap. 420—431, 3; 543—556.)

14. Femeia are drept de a vinde, cumpĕrà, dăruì şi, cu un cuvînt, a dispune după voia sa de tot ce face parte din zestrea sa şi din darurile sale.

15. Când cine-va devine stăpânul unuĭ teren eşit din apă, atuncĭ dînsul devine proprietarul acestuĭ teren. Când vre-un rîŭ, ce curge pe marginea proprietăţiĭ cuĭ-va, va începe să-şĭ schimbe albia şi va depune pămînt, alipindu-l de moşie, atuncĭ acest pămînt va devenì de drept al proprietaruluĭ moşieĭ. Dar dacă rîul va părăsì brusc albia sa şi, eşind dintr'însa, va copleşì o parte din pămîntul ce aparţine alteĭ moşiĭ, atuncĭ partea copleşită va rĕmâné totuşĭ proprietatea moşieĭ din care a fost ruptă. Dacă rîul, care desparte douĕ câmpurĭ, încet cu încetul şi pe nesimţite va depune pămînt, mărind moşia mea, aşà că nu se va puté spune de când şi cum s'a făcut acea mărire, atuncĭ pămîntul acesta al meŭ va fi. Dar dacă cu sila şi cu mare apă de-odată se va rupe o parte din moşia ta şi apoĭ acea parte se va alipì de moşia mea, aşà că se va puté vedé când şi cum s'a făcut acésta, atuncĭ tu veĭ rĕmâné stăpân asupra acestuĭ pămînt.

16. Dacă pe câmp, saŭ într'o casă lăsată mie în amanet, voiŭ găsì o comóră, atuncĭ o parte (jumătate) din comóră sunt dator a o da datornicului, iar restul, chiar dacă voiŭ fi primit datoria, nu-l remit şi rĕmâne proprietatea mea bună.

Dreptul la avere străină.

(I p. X v. 433—466.)

17. Veciniĭ n'aŭ drept a face lucrărĭ carĭ aŭ de scop mărirea saŭ micşorarea iazurilor. Dacă apa care curge de la móră aduce stricăciunĭ câmpuluĭ, viilor, saŭ liveḑilor, atuncĭ proprietarul va avé să plătéscă pentru daune; în cas contrariŭ, móra să nu maĭ lucreze. Dacă proprietariĭ câmpurilor nu vor voì ca apa să se scurgă prin moşiile lor, slobodĭ sunt a o poprì. Dacă apa, curgĕnd, strică cuĭ-va şi el va face un stăvilar, îndreptând curentul apeĭ spre proprietatea altuia, făcĕndu-ĭ prin acésta daune, atuncĭ se va lăsà apa în starea sa dinainte, iar cel ce a stăvilit-o va avé să desfacă stăvilarul.

18. Când scurgătórele uneĭ case se scurg în curtea vecinuluĭ saŭ am vre-o feréstră în curtea vecinuluĭ, atuncĭ curtea vecinuluĭ va fi supusă mie.

Dreptul de a stăpânì şi de a se folosì.

19. O posedare dréptă este aceea când cine-va stăpânesce un lucru, avĕndu-l prin dreptate, cu suflet curat şi cunoscinţă. A stăpânì cevà de drept semnifică că proprietarul îl stăpânesce cu consciinţă curată, fără nicĭ o bănuială şi cu credinţă că lucrul al luĭ este şi că aceĭ, carĭ l'aŭ posedat şi carĭ i l'aŭ transmis, de bună voie şi fără siluire aŭ făcut-o şi n'a fost pîră şi cértă pentru acest lucru. A stăpânì un lucru pe nedrept semnifică că stăpânul se îndoesce cum că lucrul este a luĭ, saŭ că nu i-a fost transmis cu dreptate, saŭ că scie c'a fost pîră şi judecată pentru el. Cine a plătit preţul lucruluĭ nu se va considerà că pe nedrept stăpânesce. Cine a cumpĕrat de la cine-va un lucru stăpânit pe nedrept de acest din urmă, fără a cunósce despre acea nedreptate, se va folosì şi va stăpânì lucrul cumpĕrat. Cine cinstit a cumpĕrat şi apoĭ va fi însciinţat că lucrul cumpĕrat străin a fost şi, aflând, va construì pe acest loc, acela nu

va primì îndĕrĕt cheltuelile făcute, dar va puté să ridice construcţiunea, fără însă a vătĕmà interesul proprietaruluĭ loculuĭ. Cine va cumpĕrà un lucru, cunoscênd că străin este, acela nicĭ odată nu-l póte stăpânì; iar dacă n'a sciut, atuncĭ va stăpânì lucrul, iar vînḑătorul să se judece cu proprietarul. Când cine-va îşĭ revendică averea, care se află în stăpânirea altuia, atuncĭ el va pîrî nu pe vînḑător, ci pe cumpĕrătorul în posesiunea căruia a găsit averea sa. Cel care are drept asupra vre unuĭ lucru lăsat luĭ prin moştenire póte să pîrască pe cumpĕrător. Venitul dintr'o moşie, stăpânită de cine-va printr'o hotărîre judecătoréscă, nu se póte cere în restituire. Dacă cine-va stăpânesce legal un lucru străin, are drept la usufructul lucruluĭ, fără însă să dauneze luĭ, căcĭ nu este deplinul stăpân al lucruluĭ.

Dreptul de a contractà.

(I p. X v. art. 513—540.)

20. Dacă majorul, după ce a încheiat un contract, va ḑice că a fost indus în eróre, ḑisele luĭ nule vor rĕmâné. Numaĭ în casul când cel ce a contractat va dovedì că partea contrarie a tăinuit drepturile sale, va puté să desfacă contractul. Dacă se va constatà că în contract s'a făcut o greşélă, din care causă persóna înşelată a perdut jumătate din preţ, atuncĭ acea persónă va avé drept la restituirea preţuluĭ deplin. Iar dacă se va dovedì că greşéla înadins pentru a înşelà s'a făcut, atuncĭ contractul se va sfărămà; însă dacă partea înşelată nu va voì acésta, atuncĭ va fi în dreptul ei să céră plata întrégă a daunelor. Cine se încércă a nesocotì învoiala de bună voie încheiată, face prin acésta nulă plângerea sa şi va plătì daunele prevĕḑute prin chiar acea învoială; afară de acésta va perde dreptul de a stăpânì lucrul pentru care s'a învoit şi acel lucru va rĕmâné în folosul celuĭ pîrît. Dacă însă la împlinirea învoeliĭ voiŭ fi oprit de chiar persóna cu care m'am învoit, atuncĭ se va considerà că clausa învoeliĭ a fost executată.

Dreptul de despăgubire pentru daune.
(I p. X v. art. 568—573.)

21. Stăpânul pe nedrept este dator a remite nu numaĭ lucrul, ci şi usufructul adunat de el, ba chiar şi fructul pe care puteà să-l culégă şi nu l'a cules pe tot timpul cât a durat pîra. La revendicarea moşteniriĭ se va cere şi usufructul sĕŭ, de la data începeriĭ procesuluĭ. Cel care pe nedrept a stăpânit are să înapoieze şi usufructul pe tot timpul cât a durat stăpânirea. Cine a cumpĕrat vre-un lucru pe nedrept va remite îndĕrĕt acest lucru cu întregul sĕŭ usufruct. Cine a cumpĕrat moşie de la unul care nu erà stăpânul moşieĭ, şi despre acésta va fi încunosciinţat de stăpânul adevĕrat, pentru ca să nu facă acea cumpĕrare, acela va remite atât lucrul cât şi usufructul. Dacă cine-va se folosesce de avere străină, stăpănind-o prin siluire saŭ altă împrejurare nedréptă, acela va remite moşia îndĕrĕt cu tot venitul cules. Cel care stăpânesce o casă pe nedrept va înapoià casa cu tóte acaretele şi îmbunătăţirile făcute de dînsul, fără a avé drept la vre-o despăgubire. Cine va stăpânì o casă pe nedrept, fără a o închirià, acela va remite casa împreună cu baniĭ căpĕtaţĭ din chirie, precum şi va plătì pentru tóte stricăciunile făcute. Stăpânul pe nedrept al vre-uneĭ moştenirĭ care aparţine altuia este dator, nu numaĭ a înapoià moştenirea în starea în care a fost acea moştenire în momentul când dînsul s'a făcut stăpân pe ea, dar şi usufructul ce a adunat saŭ a putut să adune, şi pentru orĭ-ce greşélă va avé a rĕspunde, iar dacă moştenirea a fost în banĭ, va plătì şi dobânda lor. Stăpânitorul pe nedrept al moşteniriĭ străine rĕspunde de tóte şi chiar de cea maĭ mică greşélă; el va plătì usufructul şi fructul fructuluĭ; nimic nu se va luà în vedere, fie că, apĕrându-se, va ḑice că lucrul a eşit din stăpânirea sa saŭ că cu siluire s'a luat de la dînsul, el în tóte garant rĕmâne şi trebue să deà chezăşie, adecă dacă e avut, să deà zălog averea, iar dacă nu, chezăşie.

22. Stăpânul de drept ridică fructul lucruluĭ, ca fiind proprietatea luĭ, chiar dacă nu a semĕnat dînsul; asemenea laptele, lâna şi pĕrul, saŭ progenitura vitelor. Cine stăpânesce drept, acela ridică usufructul lucruluĭ înaintea pîreĭ şi nu fructul

care se va ridicà după judecată. Cine stăpânesce câmpul cu drept şi, după ce a semĕnat, va aflà că acel câmp e străin, atuncĭ usufructul se va lăsà luĭ, ca unuia care a cumpĕrat cu dreptate. Stăpânitorul cu drept, când va înapoià câmpul, n'are voie a cere cheltuelile ce a făcut, şi numaĭ în cas dacă a adaos cevà care va mărì cantitatea usufructuluĭ cules înaintea judecăţiĭ. Cine a stăpânit o casă străină cu dreptate, acela o va remite cu chiria şi cu tóte, iar cheltuelĭ nu va primì; stăpânitorul uneĭ moştenirĭ străine e dator a remite moştenirea în aceeaşĭ stare în care judecata a găsit moştenirea, el nu va remite usufructul şi nicĭ va rĕspunde pentru greşelĭ făcute. Când se cere restituirea uneĭ moştenirĭ, stăpânită fie de unul care a reţinut-o cu dreptate (consciinţios), fie de altul care cu nedreptate a avut-o, se va luà şi usufructul, însă cu următórea deosebire: a) acela care a reţinut moştenirea consciinţios va primì îndĕrĕt cheltuelile făcute pentru îmbunătăţirea moşteniriĭ; b) el nu va fi rĕspundĕtor, dacă lucrul se va perde din întîmplare înainte de judecată; c) usufructul şi dobânda, ce a ridicat înaintea începeriĭ judecăţeĭ şi a cheltuit pentru trebuinţele sale, vor rĕmâné ale luĭ, iar nicĭ decum usufructul de faţă, precum: recoltă, bucate culese în hambare, dobânda banilor neprimiţĭ încă, ceea ce în pântecele viteĭ va fi; el nu se va acusà de rea păstrare a lucruluĭ; d) dacă se va întîmplà că lucrul s'a vîndut înainte ca judecata să fi început, el va rĕspunde numaĭ pentru preţul cât costă lucrul, iar nicĭ decum şi pentru dobândă. Aşijderea şi datoriile datorate altuia pentru moştenire, dacă stăpânitorul consciinţios al moşteniriĭ le-a primit, se vor înapoià celuĭ în drept.

23. Dacă cine-va va construì de-asupra caseĭ mele o locuinţă, eŭ voiŭ fi proprietarul acesteĭ locuinţe; şi cine va construì casă din materialul altuia pe pămîntul sĕŭ, acela va devenì stăpânul caseĭ, dar va plătì pentru materialul străin. Dacă cine-va va construì casă pe loc străin saŭ sub pămînt străin (bordeiŭ) fără a avé pentru acésta învoială cu stăpânul loculuĭ, acesta din urmă va fi stăpânul caseĭ şi va rĕspunde celuĭ dintâiŭ pentru cheltuelile făcute, saŭ casa se va dărîmà şi materialul va fi ridicat de păgubaş. Cel care va construì casă pe pămîntul altuia, saŭ va sădì vie, va semănà saŭ alt cevà va face, va perde lucrul şi nicĭ că va

puté pretinde cheltuelĭ. Cine sădesce cevà pe locul altuia perde, împreună cu loc, şi ceea ce a sădit. Dacă cine-va a construit pe loc străin casă din lemnul stăpânuluĭ, atuncĭ proprietarul loculuĭ va fi stăpân şi asupra caseĭ, cu material cu tot, şi cel ce a construit nu va puté cere plată pentru lemne. Cel ce a semănat pe câmpul altuia n'are voie să céră restituirea semințeĭ, dacă câmpul i s'a luat. Plugarul care ară câmpul sĕŭ nu va face brazda peste hotarul vecinuluĭ sĕŭ; şi care va arà peste hotar şi va răpì o bucată din câmpul vecinuluĭ, acela, dacă a făcut-o când a arat, va perde munca sa, dacă a semĕnat, va perde recolta şi munca şi bucatele. Dacă plugarul fără scirea stăpânuluĭ va arà câmpul, saŭ va semănà, nu va primì nimic pentru munca sa, nicĭ sĕmînța ce a semănat nu i se va înapoià. Dacă cine-va va semănà saŭ va sădì pe moşia altuia fără voia stăpânuluĭ, atuncĭ recolta şi ce a sădit ale stăpânuluĭ moşieĭ vor rĕmâné, căcĭ din pămîntul sĕŭ s'aŭ hrănit. Dacă cine-va a sădit pe pămîntul altuia vie saŭ pomĭ şi va voì să vîndă ceea ce a sădit, atuncĭ va da de scire stăpânuluĭ loculuĭ prin martorĭ bunĭ cât l'a costat sădirea, iar dacă stăpânul nu va voì să cumpere, atuncĭ, după ce vor trece două lunĭ, săditorul va fi slobod să vîndă altuia şi stăpânul loculuĭ silit va fi să priméscă pe cumpĕrător (emfitheosis).

24. Dacă cine-va va luà material străin cu rea voință şi stăpânul materialuluĭ îl va prinde, va puté să-l pîrască ca fur; dar dacă nu l'a prins şi s'a făcut că nu vede, va primì numaĭ costul materialuluĭ.

Dăruială.

(I. p. X v. cap. 967—923.)

25. Darul unuĭ nevîrstnic saŭ al unuĭ lipsit de minte nu e valabil. Asemenea, dacă cine-va n'are copiĭ şi va face dar, iar apoĭ va avé copiĭ, darul se va înapoià. Dacă cine-va va dăruì fără condițiunĭ, acela nu se va maĭ puté judecà şi darul dăruit va rĕmâné. Dacă cine-va va dăruì şi va trimite darul, iar până la primirea sa va murì, atuncĭ cel dăruit nu va avé drept asupra daruluĭ. Dacă cine-va va dăruì un dar mişcător şi-l va înmânà în mâna dăruitoruluĭ, acel dar bun dăruit va rĕmâné. Darul între soțĭ n'are putere legală

şi nul va fi. Darul făcut de către soţ soţieĭ, saŭ de soţie soţuluĭ, în cas de mórte, după sfîrşitul din viéţă al dăruitoruluĭ are putere şi se desparte din averea rĕposatuluĭ, ca datorie. Darurile, în cas de mórte, între soţĭ, aŭ putere, chiar dacă sunt făcute fără înscris, dar în cas de divorţ se anulézā. Darurile date cu limbă de mórte, după mórtea dăruitoruluĭ, rĕmân valabile. Dacă cine-va a dăruit cevà logodniceĭ, pentru ca dînsa să se folosésca ca dar după căsătorie, apoĭ acest dar nul va fi, căcĭ stăpânirea daruluĭ va venì după căsătorie, iar darurile între soţĭ n'aŭ putere legală. Dacă darul se va face chiar în ḑiua nunţeĭ, atuncĭ se va vedé unde a fost femeia şi în ce anume loc s'a făcut darul; dacă în casa eĭ, atuncĭ al eĭ este, căcĭ s'a dat logodniceĭ; dacă în casele luĭ atuncĭ s'a dăruit soţieĭ. Tot ce logodnicul a dăruit logodniceĭ, în cas când căsătoria nu s'a făcut, el va primì îndĕrĕt. Darurile înainte de căsătorie sunt proprietatea dăruitoruluĭ, însă cu condiţiune ca căsătoria să se facă. Darurile dinaintea căsătorieĭ sunt valabile, precum şi cele făgăduite înainte de căsătorie şi date după căsătorie. Darul făcut de către socru şi sócră logodniceĭ saŭ gineruluĭ nu se întorc sub nicĭ un cuvînt îndĕrĕt după desfacerea căsătorieĭ. Darurile din partea socrilor sunt bine dăruite. Cine a făcut darurĭ mireseĭ şi va arătà că le-a primit ca zestre, acela nu va avé a le restituì. Dacă mirele, care n'a primit zestre, va voì să constitue mireseĭ o zestre din partea sa şi va dăruì aceleia care are să devie soţia sa nisce lucrurĭ, pe carĭ apoĭ le va primì drept zestre, atuncĭ darul mireluĭ bun se va considerà, căcĭ darul a fost făcut înaintea căsătorieĭ. Dacă mirele logodit va dăruì lucrurĭ mireseĭ, pe carĭ ea apoĭ le va aduce in casa soţuluĭ, acesta le va puté înstrăinà, căcĭ sunt proprietatea femeieĭ. Dacă darul făcut înaintea căsătorieĭ se va compune din avere nemişcătóre, atuncĭ soţul nu-l póte înstrăinà; dacă din banĭ saŭ alte bunurĭ mişcătóre, pe carĭ soţul le-a întrebuinţat pentru ale sale trebuinţe, atuncĭ femeia nicĭ odată nu le va puté perde, şi numaĭ în casul când se va adeverì că aceste lucrurĭ aŭ fost amanetate înainte de către creditor.

26. Dacă cel care a primit darul se va arătà ingrat faţă cu dăruitorul şi-l va calomnià, saŭ îl va batjocorì, saŭ va ridicà mâna asupra sa, saŭ îĭ va face o daună, saŭ se va

gândì măcar a atentà asupra vieţeĭ sale, saŭ va refusà de a-ĭ plătì cele convenite prin scris saŭ fără înscris pe când s'a făcut darul, — dacă unul din aceste fapte va face şi acésta în faţa judecăţeĭ se va dovedì, atuncĭ darul se va remite îndĕrĕt. Când cine-va se va arătà ingrat, saŭ va face pîră, saŭ va batjocorì tare saŭ va necinstì pe bine-voitorul sĕŭ, saŭ va ridicà asupra sa mâna, îĭ va face un rĕŭ mare, saŭ se va dovedì că a atentat la viéţa sa, — atuncĭ i se va luà darul îndĕrĕt.

27. Când mama va contractà o a doua căsătorie, atuncĭ tóte darurile eĭ dinaintea căsătorieĭ celeĭ dintâĭ în folosul copiilor vor rĕmâné, şi dînsa n'are voie de a face vre-o deosebire între copil şi copil, dând unuia şi nesocotind pe altul, căcĭ, recăsătorindu-se, pe toţì de o potrivă i-a nesocotit, şi de aceea darurile dinaintea căsătorieĭ ale feteĭ vor fi; mama va avé dreptul de a se folosì de dar până la mórte. Contractând a doua căsătorie, ea nu va primì nicĭ atât din darul dinaintea căsătorieĭ întâia cât ar trebuì să priméscă ca moştenire de la fiul sĕŭ, şi legea va da totul copiilor, carĭ nu vor considerà acésta drept moştenire, ci ca partea lor din darurile primite de mama lor. Dar darurile pentru virginitate (feoritron) vor rĕmâné ale eĭ; dacă femeia după mórtea soţuluĭ nu va împlinì anul tângueleĭ şi va contractà a doua căsătorie, atuncĭ le va perde. Dacă bărbatul se va căsătorì a doua óră, atuncĭ va fi dator a păstrà nevătĕmate lucrurile rĕmase de la femeia rĕposată, pentru copiiĭ ce a avut cu ea; el n'are drept să le vîndă, să le înstrăineze; el va maĭ păstrà şi din averea sa partea legală a copiilor.

28. Dacă cine-va va face un dar deosebit unuia din copiiĭ seĭ saŭ numaĭ unora din copiiĭ seĭ, atuncĭ va fi dator la împărţirea averiĭ a păstrà pentru ceĭ-lalţĭ copiĭ partea legală, întocmaĭ precum li s'ar fi cuvenit lor inainte de a se fi făcut acest dar deosebit; şi dacă va face acésta, atuncĭ ceĭ-lalţĭ copiĭ n'aŭ a se plânge de darul deosebit, căcĭ aŭ primit din averea părinteluĭ partea dréptă a lor. Iar copiiĭ carĭ aŭ primit darul deosebit nu pot ḑice că, mulţumiţĭ de acest dar deosebit, refusă moştenirea. Pentru a nu primì moştenire cu siluire, eĭ neapĕrat sunt datorĭ a restituì fra-

ţilor partea din darurile deosebite, şi anume atât cât trebue pentru ca să se egaleze averea lor cu a fraţilor.

Despărţire -- sinasfora.

29. Dacă cine-va voiesce a face vre-o schimbare în averea sa, el este dator înainte de tóte a lăsà fiuluĭ sĕŭ(1) partea sa egală (nu a patra, căcĭ acésta ĭl va face săracĭ, ci a treia saŭ jumătate (2), după numérul copiilor) şi numaĭ după acésta a rînduì cu restul averiĭ precum voiesce. Cine va voì a împărţì averea sa, acela va avé a păstrà partea legală copiilor sĕĭ, şi anume nu a patra parte (căcĭ este puţin), ci neapĕrat a treia saŭ jumătate, după numĕrul copiilor, apoĭ va deduce zestrea şi darurile dinaintea căsătorieĭ din restul averiĭ, şi dacă partea legală este insuficientă pentru a compune zestrea şi darurile să o facă şi numaĭ atuncĭ póte dispune de averea sa şi a o dăruì. Părintele, după deducerea zestreĭ femeieĭ sale şi a darurilor dinaintea căsătorieĭ, precum şi a datoriilor, e slobod a lăsà copiilor sĕĭ, când are maĭ mulţĭ decât patru, jumătate din averea sa; dacă numaĭ patru, a treia parte; şi acésta este partea lor legală; cu restul averiĭ slobod este a usà după voinţa sa.

30. Dacă unul din copiĭ a primit de la părinţĭ zestre saŭ partea moşteniriĭ care i se cuvenià, atuncĭ el nu va maĭ puté fi părtaş în moştenire cu ceĭ-lalţĭ copiĭ carĭ n'aŭ primit nimic, dacă nu va face înainte depunere. Depunerea (sinasfora) se face în acest mod: cine-va a dat zestre unora din copiiĭ sĕĭ saŭ partea lor de moştenire şi i-a slobodit de sub puterea părintéscă; apoĭ părintele a murit, saŭ fără testament, saŭ făcĕnd un testament în care nu i-a pomenit, iar copiiĭ se opun la acésta şi voiesc a luà parte la moştenire împreună cu ceĭ-lalţĭ, carĭ n'aŭ primit de la tată nimic înaintea morţiĭ sale. Pîra se va face înaintea jude-

---

(1) A se vedé art. 11.

(2) Partea acésta în Basarabia veche se numià *falchidia*. Când eraŭ patru copiĭ, falchidia erà a treia parte din avere; când însă eraŭ maĭ mulţĭ copii decât patru, *falchidia* erà jumătate. A se vedé art. 50.

cățil și legea va stabilì ca copiil aceștia să depună tot ce aŭ primit de la părințiĭ și să amestece totul acesta cu averea rĕmasă, și atuncĭ să se facă parte egală tuturor moștenitorilor. Acéstă depunere se numesce *sinasforă*. Dacă fiul pe când trăià tatăl a primit un dar în comptul părțiĭ sale legale de moștenire, atuncĭ nu va puté să se ridice în contra testamentuluĭ, ci depunĕnd darul, ca să se adune cu averea întrégă, va cere să aibă parte dréptă la moștenire. Nepoțiĭ, carĭ vor voì să intre în sinasfora, vor intrà în locul părintelui lor, considerându-se din acest trup, dacă vor depune tot ce aŭ primit de la părintele lor. Dacă tatăl, dând zestre feteĭ, va ḑice că o dă cu condițiunea să se mulțuméscă numaĭ cu zestrea și să n'aibă parte la moștenire, acésta nu va avé putere legală și nu va împedicà pe fată de a moștenì pe tatăl sĕŭ după mórtea luĭ. Ea va trebuì însă să depue zestrea sa, amestecând-o cu întréga moștenire, din care apoĭ va primì parte egală cu frațiĭ sĕĭ. Darul dinaintea căsătorieĭ, precum zestrea, trebue asemenea să fie depus în averea moștenită, dacă cel care a dat darul a murit fără a lăsà testament, orĭ-cine ar fi el — tată, mamă, bunic, bunică saŭ străbunul după tată saŭ mamă. Fiica, care a moștenit pe mamă după un testament, nu va depune zestrea sa în suma moșteniriĭ. Tot ce s'a dăruit copiilor după mórtea tatăluĭ nu se depune în suma moșteniriĭ; iar ceea ce tatăl le-a dăruit pe când erà în viéță, aceea se va depune, exceptând casul când tatăl singur a dispus ca acésta să nu depue. Tatăl, care a dat zestrea fiiceĭ sale, chiar dacă n'a scris în fóia de zestre că fiica e satisfăcută cu ceea ce a priimit ca zestre, nu se póte ca ea să nu céră nimic din averea părintéscă; căcĭ fiica are drept la moștenirea părinteluĭ. Dacă copiiĭ vor pretinde că averea moștenită de la tată să fie adunată tótă, atuncĭ vor fi obligațĭ să depue tot ce aŭ primit de la tatăl lor; asemenea și din partea mameĭ vor depune tóte la un loc. Dacă însă fiul saŭ fiica vor fi mulțumițĭ cu partea lor saŭ zestrea primită de la părințĭ pe când aceștia eraŭ în viéță, atuncĭ nu pot să fie silițĭ a depune ceea ce aŭ primit, chiar dacă partea primită de eĭ va fi fost maĭ mare, și numaĭ în cas de nu va ajunge fraților lor partea lor legală, atuncĭ vor depune. Majoriĭ moștenesc împreună cu minoriĭ fără testament, dar trebue să depue tot ce aŭ primit înainte şi usufructul asemenea; dar nu sunt obligaţĭ a depune şi ceea ce aŭ agonisit de la sine. Majoriĭ depun în suma moştenirii numaĭ ceea ce aŭ avut pe când trăià tatăl, iar ceea ce aŭ agonisit apoĭ nu depun. Afară de acésta eĭ deduc ceea ce datoraŭ tatăluĭ şi depun ce rĕmâne. Averea nedespărţită a fraţilor, dar agonisită de eĭ, nu se va depune.

Zestrea.

31. Soţia are prioritate asupra tuturor creditorilor, pentru a-şĭ reluà zestrea. Zestrea, chiar când e amanetată, are prioritate faţă cu ceĭ-lalţĭ creditorĭ, chiar dacă lucrurile s'aŭ risipit şi soţia n'a avut copiĭ. Zestrea are prioritate faţă de datoria către stat, dacă însă acea datorie nu este maĭ vechiă decât zestrea. Femeia se va preferì celor-lalţĭ creditorĭ aĭ soţuluĭ dinaintea căsătorieĭ, aşijderea şi celor după căsătorie, şi va reluà zestrea sa; iar în ceea ce privesce darurile dinaintea căsătorieĭ şi *ipovolul* (cf. art. 40) nu se va preferà creditorilor. Dacă soţia va băgà de sémă că soţul eĭ risipesce zestrea sa, apoĭ va puté să încépă judecată şi ceea ce s'a risipit se va restituì din averea bărbatuluĭ, chiar când acea avere se va aflà amanetată pentru datoriile sale, căcĭ femeia are prioritate faţă cu creditoriĭ soţuluĭ. Dacă se va întîmplà că trebue remisă zestrea şi plăţile datorieĭ, se va dà prioritate zestreĭ, iar darurile dinnaintea căsătorieĭ nu vor avé precădere faţă cu datoriĭ. De aceleaşĭ drepturĭ se bucură şi moştenitoriĭ mameĭ.

In faţa unor atarĭ prerogative ale legiĭ locale faţă de zestre, prin înaltul ukaz a Consiliuluĭ de stat de la 15 Decembre 1847 (legea imp. rus. No. 21.795) se legiferéză: 1. tóte persónele de sex femeiesc din Basarabia, a căror zestre e garantată în averea bărbaţilor lor, sunt datóre s'o declare, aducĕnd dovedile legale pe la tribunalele de ocol şi de judeţ în cursul unuĭ an de la publicarea sus-citatuluĭ ukaz; 2. după aceste declaraţiunĭ, tribunalele de ocol şi de judeţ vor face imediat poprire asupra averilor carĭ garantéză acele zestre; 3. femeia, care n'a făcut la termin declaraţiunea sa, deşì nu perde dreptul sĕŭ şi după expirarea terminuluĭ, dar în cas când averea soţuluĭ se va înstrăinà, nu va maĭ puté

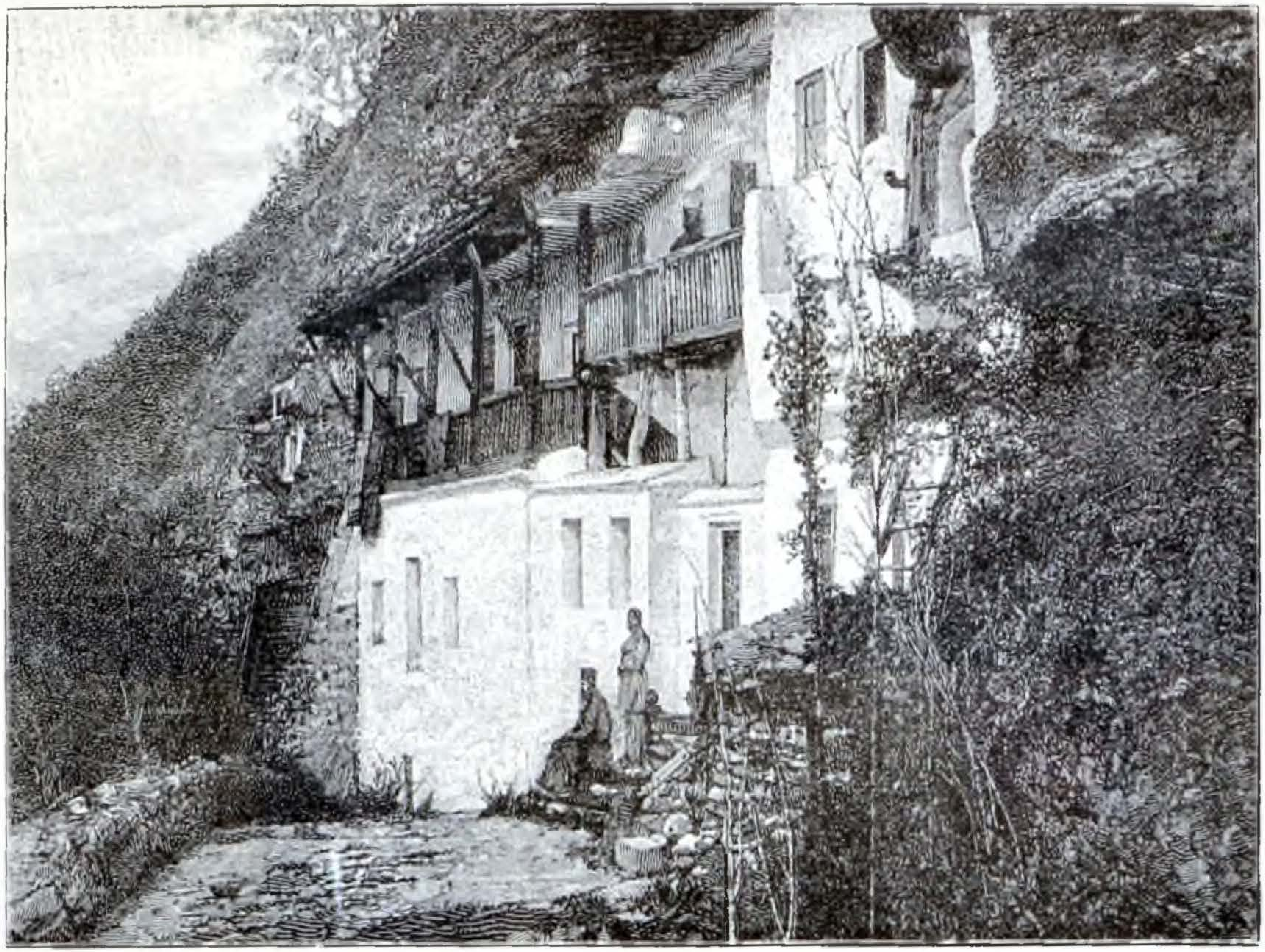

Mănăstirea Grădiștea din județul Orheiŭ, cu chiliile săpate în stâncă, restaurată la 1756 de către Radul Racoviță, Vel Logofet.

să facă poprire; 4. tóte foile de zestre de aḑi înainte se vor legalisà la tribunale, carĭ vor dispune poprirea averiĭ soţilor drept garanţie a zestreĭ.

32. Dacă cine-va numaĭ prin graiŭ, saŭ alt-fel, a promis zestre, este dator a o da. Tatăl, chiar dacă numaĭ prin graiŭ a promis zestre fiiceĭ sale, este dator a i-o da. Dacă tatăl singur a promis zestre, el singur trebue să o dea; iar dacă a promis împreună cu fiul, atuncĭ o vor da ambiĭ împreună, saŭ fie-care în parte egală, saŭ pre cât a promis fie-care. Dacă a promis să dea zestre fără a desemnà cât, va trebuì, pe când trăesce, să dea atât cât fac *falchidiile*. Pentru ca zestrea să fie dată, trebue neapĕrat să fie remisă soţuluĭ, iar nicĭ decum numaĭ înscrisă în fóia de zestre. Tot ce se cumpĕră din baniĭ zestreĭ se adună ca zestre. Cine va promite zestrea, acela e dator să o remiţă, fie frate, fie mamă, fie-care din averea sa, şi orĭ-ce bărbat saŭ femeie, dacă aŭ făgăduit zestre, sunt datorĭ a o remite, chiar dacă aŭ fost siliţĭ să promită. Dacă bărbatul a cumpĕrat cevà cu baniĭ din zestre, lucrul cumpĕrat nu se va considerà ca proprietatea femeieĭ, ci numaĭ aceea ce e dator soţul soţieĭ sale se va cere de la dînsul. Zestrea se dă după căsătorie; prin urmare, dacă căsătoria nu s'a făcut, zestrea trebue să fie restituită; asemenea şi în casul când căsătoria se desface, se va înapoià împreună cu usufructul din ḑiua desfaceriĭ. Dacă desfacerea căsătorieĭ se va face din vina bărbatuluĭ, atuncĭ el va fi dator a remite, nu numaĭ zestrea şi darurile dinaintea căsătorieĭ, ci încă, după preţul acestor darurĭ, va remite a treia parte din ceea ce singur a agonisit; şi tóte acestea, dacă nu vor fi copiĭ, vor devenì proprietatea soţieĭ, iar în cas când vor fi copiĭ, ceea ce a primit dînsa va păstrà pentru copiĭ şi ea singură se va folosì de usufruct. Dacă însă desfacerea se va face din causa soţieĭ, atuncĭ soţul va devenì stăpân peste zestrea sa şi peste darurile dinaintea căsătorieĭ, carĭ, în cas de nu vor fi copiĭ, rĕmân ale luĭ, însă numaĭ atuncĭ când zestrea n'a fost dată din partea vre-uneĭ persóne străine, pe temeiul a vre-uneĭ condiţiunĭ anume stipulate înaintea căsătorieĭ, saŭ de la tată, când fiica luĭ despărţită n'a ajuns la majorat, saŭ s'a încheiat o condiţiune a parte înaintea căsătorieĭ; iar dacă vor fi copiĭ, atuncĭ sôţul, păstrând zestrea pentru eĭ, se va bucurà numaĭ de usufruct.

33. Inţelegerile în ceea ce privesce zestrea se pot schimbà şi pe timpul căsătorieĭ, dacă tatăl va pomenì despre acésta în testamentul sêŭ, şi zestrea se póte mărì saŭ micşorà pe timpul căsnicieĭ. Zestrea dată nu din averea părintéscă, ci de o persónă străină din amiciţie către părintele feteĭ, chiar prin depunere (a se vedé art. 30) nu se póte schimbà. Dar tatăl póte face schimbare în zestre, numaĭ dacă acéstă schimbare va fi în folosul fiiceĭ, adecă póte ca baniĭ să-ĭ prefacă în lucrurĭ şi lucrurile în banĭ pentru a mărì avutul feteĭ. Dacă folosul soţieĭ va cere ca baniĭ să se preschimbe în lucrurĭ, acésta se póte face. Tatăl, şi după căsătoria fiiceĭ sale, póte să adaogă la zestrea eĭ, fără însă ca să dauneze pe creditoriĭ sêĭ şi fără să micşoreze partea legală a moştenitorilor sêĭ. Dacă voiŭ fixà fiiceĭ mele zestrea, făcênd acésta în dauna creditorilor, atuncĭ fata se va ferì de a merge la judecată. Dacă cine-va va da ca zestre feteĭ un lucru óre-care în dauna creditorilor, atuncĭ creditoriĭ vor avê drept să cheme în judecată pe aceĭ ce aŭ primit lucrul. Dacă tatăl, din mărinimie, dă unuia din copiiĭ sêĭ pentru întrebuinţare orĭ-ce din averea soţieĭ sale, atuncĭ ceĭ-lalţĭ copiĭ aŭ dreptul să céră restituirea şi să micşoreze zestrea, căcĭ trebue să împartă egal averea mameĭ. Copiiĭ vor împărţì zestrea şi tot ce a rêmas de la mamă; aşà dar, dacă tatăl, pe temeiul uneĭ preferinţe pentru unul din copiiĭ seĭ, îĭ va da vre-un lucru ce aparţine femeieĭ sale, atuncĭ ceĭlalţĭ copiĭ sunt în drept de a cere depunerea acestuĭ lucru în totalul averiĭ, pentru a o împărţì frăţesce.

34. După ce s'a făcut căsătoria, nu femeia, ci bărbatul va cere restituirea zestriĭ de la cel care a promis-o. Soţul are drept, şi după mórtea soţieĭ, în curgere de ḑece anĭ, ca să céră zestrea promisă luĭ. Dacă în contractul de căsătorie s'a stabilit cantitatea zestreĭ şi nu s'a dat, atuncĭ bărbatul şi moştenitoriĭ seĭ, tatăl bărbatuluĭ (dacă el a primit împreună zestrea) şi moştenitoriĭ sêĭ, aŭ drept să céră zestrea, să facă plângere în contra femeieĭ şi moştenitorilor eĭ, cerênd restul, numĕrând un an după desfacerea căsătorieĭ. Dacă zestrea nu s'a restituit pe când s'a făcut căsătoria şi bărbatul a murit până aŭ expirat treĭ anĭ şi în acest interval nu s'a cerut restituirea zestriĭ, atuncĭ nu se va maĭ puté cere zestrea; iar dacă el, soţul, a trăit ḑece anĭ după contractarea căsătorieĭ, avênd vîrsta legală la căsătorie, atuncĭ

va fi silit să remiţă femeieĭ zestre din averea sa, saŭ de unde va puté; dar dacă la contractarea căsătorieĭ a fost nevîrstnic, atuncĭ sorocul de ḑece anĭ se va număra de la majoritatea sa, şi dacă nicĭ atuncĭ nu va cere zestre, atuncĭ va trebuì să dea zestre femeieĭ sale. Dacă însă, după ce a devenit major şi aŭ trecut ḑece anĭ, a murit fără a cere zestre, atuncĭ moştenitoriĭ seĭ vor rĕspunde şi vor plătì pe femeie. Dacă a murit înainte de a se scurge aceĭ ḑece anĭ, atuncĭ se va numĕrà de la începutul căsătorieĭ, în casul vîrstniciei soţuluĭ, şi de la majorat, în cas de nevîrstnicie. După ḑece anĭ, moştenitoriĭ sĕĭ, dacă vor fi vîrstnicĭ, vor luà un termin de treĭ lunĭ şi vor plătì zestrea femeieĭ; iar dacă vor fi nevîrstnicĭ, atuncĭ după majoratul lor li se va maĭ da un termin de doĭ anĭ, pentru ca să se maĭ gândéscă. Alt-fel sunt datorĭ să plătéscă zestrea femeieĭ. Iar dacă nu vor voì să reclame zestrea de la ceĭ carĭ aŭ promis-o pentru a o remite, acésta rĕmâne în puterea lor. Bărbatul, care despre zestrea în banĭ nu s'a îngrijit s'o priméscă, va avé drept s'o céră în curgere de ḑece anĭ, iar după acest termin va perde dreptul de a o reclamà.

35. Dacă soţul a primit o zestre preţuită, atuncĭ se va considerà că el a primit ca zestre nu lucrurĭ, ci preţul lor, şi prin urmare, în cas de desfacerea căsătorieĭ, el va da în locul lucrurilor preţul lor. Dacă el a primit o avere (de pildă pentru treĭ litri) şi apoĭ va trebuì să o restitue, atuncĭ va avé să dea o altă avere de acelaşĭ preţ, iar nu preţul averiĭ. Dacă averea se va ştirbì, dauna o va plătì soţul; iar dacă va îmbunătăţì acea avere, atuncĭ îmbunătăţirea o va lăsà pe séma sa. Dacă a păstrat averea în starea sa dinainte şi n'a mişcat-o, atuncĭ o va remite aşà, iar dacă a ştirbit-o, va rĕspunde pentru daună. Zestrea preţuită rĕmâne pe rĕspunderea soţuluĭ, adecă dacă în zestrea compusă din vite, haine şi alte lucrurĭ, tóte preţuite în banĭ, se va face vre-o ştirbire (hainele se vor usà de femeie, vitele vor perì), atuncĭ atare daună cade pe séma soţuluĭ, care va plătì daunele. Dacă în zestre se vor preţuì şi vitele drept banĭ, atuncĭ, în cas de vor peri de bólă, dauna o va plătì soţul, care este obligat saŭ să cumpere altele în loc, saŭ să dea preţul lor. Dar dacă vre-un animal va perì înaintea contractăriĭ, dauna va fi a femeieĭ. Iar dacă nu s'aŭ dat

după prețul lor, atuncĭ soțul va fi obligat numaĭ ca să nu fie nepăsător, să nu facă vre-o rĕutate și să le îngrijéscă; iar dacă totușĭ se va întîmplà cevà, el nu va fi rĕspundĕtor. Când zestrea n'a fost prețuită, dauna va fi a femeieĭ, iar venitul și ceea ce vor fătà vitele va primì soțul; dar dînsul, înainte de tóte, va fi dator a completà numĕrul vitelor, căte aŭ fost, adecă în locul celor ce aŭ perit a pune pe altele din noŭ născute. Prin mărirea și micșorarea zestriĭ se înțeleg acì acelea carĭ aŭ venit pe calea obicĭnuită, precum mărirea pămîntuluĭ din causa curentuluĭ apelor rîuluĭ, apariținnea uneĭ insule, înmulțirea arborilor și cele-lalte. Adăogirea și îmbunătățirea făcute de bărbat într'o zestre neprețuită el le capĕtă, și dacă soțul va primì ca zestre o casă saŭ un loc prețuit de lângă oraș, atuncĭ va fi dator a da prețul sĕŭ; dacă a făcut îmbunătățire și adăogire, atuncĭ folosul va fi al luĭ; asemenea și dauna a luĭ este. Dacă zestrea va fi prețuită și în fóia de zestre va sta scris: «atâtea parale, ast-fel de lucru», atuncĭ soțul va devenì stăpân deplin al lucruluĭ și slobod este de a-l înstrăinà saŭ vinde; iar în cas de perdere pe séma sa va cădé dauna, fiind obligat a rĕspunde și a remite paralele arătate în fóia de zestre; și când va sta scris: «următorul lucru, care prețuesce atât», atuncĭ vrea să ḑică că acel lucru a fost dat ca zestre și prețul luĭ a fost arătat pentru ca bărbatul să nu-l pótă schimbà saŭ preface. Bărbatul nu perde cheltuelile făcute pentru mărirea și îndreptarea averiĭ date ca zestre, precum și pentru curățirea otcineĭ. Venitul zestriĭ îl percepe bărbatul pentru întîmpinarea greutăților căsnicieĭ; iar venitul perceput înaintea căsătorieĭ aparține zestriĭ, dacă n'a existat vre-o altă condițiune. Pe tot timpul cât trăesce soțul cu soția, el primesce venitul zestriĭ. Bărbatul, fie cât de sărac, datoresce întréga zestre.

36. Zestrea o administréză pe tot timpul căsătorieĭ soțul, iar nu soția, și acésta din urmă nu póte să o dăruiască cuĭva. Lucrurile ce aparțin zestriĭ saŭ darurilor de nuntă, nicĭ chiar cu consimțemîntul soțieĭ nu se pot înstrăinà și nu se vor amanetà, numaĭ dacă femeia după treĭ anĭ, pentru a doua óră, va da consimțemîntul sĕŭ, primind garanție în valórea unor altor obiecte. Atuncĭ se va puté; iar dacă cine-va va cumpĕrà aceste lucrurĭ, din acéstă daraveră nu

póte isvorî nicĭ o daună femeieĭ, căcĭ el e obligat să rĕspundă pentru ele. Lucrurile aparţinĕtóre zestriĭ saŭ darurilor de nuntă nu se pot înstrăinà nicĭ amanetà, chiar chiar cu consimţemîntul femeieĭ; numaĭ în cas dacă soţia pentru a doua óră va voì acésta şi va da consimţemîntul sĕŭ după doĭ anĭ, se va puté, dar cu condiţiune ca să fie garantată cu alte lucrurĭ de aceeaşĭ valóre. De aceea acel care a cumpĕrat lucrurile singur va perde, iar femeia nu. Zestrea şi darurile de nuntă soţul n'are voe să le înstrăineze, chiar dacă soţia în repeţite rîndurĭ va da pentru acésta consimţemîntul sĕŭ, de óre-ce încuviinţarea eĭ se póte considerà ca dată de frica soţuluĭ; asemenea şi dacă femeia, pe timpul căsătorieĭ, va înstrăinà cevà din zestre, înstrăinarea se va considerà ca făcută din înşelăciunea saŭ insistenţa bărbatuluĭ şi decĭ nu va fi valabilă, afară însă de casul când, după doĭ anĭ de ḑile, femeia va declarà că n'are grijă în ceea ce privesce lucrurile înstrăinate din zestrea sa şi va da un alt zapis, întărind voinţa sa şi primind alt lucru de acelaşĭ preţ din averea bărbatuluĭ.

37. Zestrea, chiar când se află în administraţiunea bărbatuluĭ, aparţine însă femeieĭ, şi prin urmare, dacă se va iscà pîră despre câmpul dat ca zestre, femeia îl va revendicà, căcĭ al eĭ este, şi dacă nu-l va revendicà, va perde dreptul de a-l avé ca zestre. Dreptul femeieĭ de a cere zestrea nu trece la moştenitoriĭ eĭ, ci numaĭ la copiiĭ eĭ. Femeia are drept de a cere zestrea, chiar când s'a făcut dejà cununia, dacă va vedé că averea bărbatuluĭ se micşoréză şi nu va puté ajunge pentru plata zestreĭ. Dacă femeia, fiind majoră, a sciut că soţul cheltuise averea sa şi, sciind, a tăcut şi nu l'a rugat, atuncĭ se va învinovăţì singură şi va fi păgubaşă de moştenirea părintéscă; iar dacă a fost sub ocrotirea părinteluĭ sĕŭ, când a fost despărţită, şi tatăl eĭ a putut cere de la soţul eĭ restituirea zestriĭ şi dînsa l'a rugat despre acésta de multe orĭ, iar tatăl n'a ajutat-o, atuncĭ dînsa va luà parte la moştenire, ca şi când ar fi avut zestre şi ar fi depus-o în averea totală, căcĭ tatăl a fost vinovat că n'a voit s'o ajute în pîra eĭ cu soţul. Dacă femeia va aflà că soţul eĭ a amanetat lucrurile sale altuia şi despre acésta n'a pîrît, atuncĭ nu va avé nicĭ o dreptate. Dacă femeia va înebunì şi bărbatul o va lăsà fără îngrijire, iar zestrea o va cheltuì rĕŭ, atuncĭ zestrea se va pune prin silă sub sechestru.

38. Soţul pe timpul căsnicieĭ cu femeia nu póte să-ĭ restitue zestrea fără o causă dréptă — şi dacă o va face, se consideră că i-a făcut un dar, şi femeia va avé drept să i-o céră din noŭ cu tóte veniturile. Pe tot timpul durateĭ căsătorieĭ, femeia nedivorţată póte să ieà îndĕrĕt zestrea pentru următórele trebuinţe: pentru a plătì datoriĭ, pentru întreţinerea sa şi alor sĕĭ, saŭ a tatăluĭ dacă eĭ se află în exil, saŭ a fraţilor soţuluĭ sĕŭ dacă sunt săracĭ, saŭ pentru cumpĕrarea unuĭ câmp bun. Pentru cheltuelile făcute pentru plăcerĭ, femeia nu este obligată a plătì, chiar dacă aceste cheltuelĭ s'aŭ făcut cu al eĭ consimţemînt.

39. Femeia, în curgere de treĭ lunĭ după mórtea soţuluĭ, este datóre de a face opisul zestriĭ sale şi al darurilor de nuntă, precum şi al restuluĭ averiĭ soţuluĭ şi, prin arătarea acesteĭ catagrafiĭ, să arate ce anume schimbărĭ a făcut bărbatul în averea sa; iar fără opis, saŭ fără vre-o dovadă sigură, nimic nu póte cere, şi dacă va cere, nu va primì. Femeia, care n'a făcut opisul odată ce soţul eĭ a murit, va perde lucrurile carĭ aŭ aparţinut zestriĭ. Femeia, după mórtea soţuluĭ, dacă vor rĕmâné copiĭ, este datóre a dresà o catagrafie despre tot ce a rĕmas după soţul eĭ şi a păstrà tóte în bună rînduială, nefiind slobodă a înstrăinà nimic. La remiterea zestriĭ, dînsa trebue să numere usufructul ultim, şi după acéstă numĕrare să calculeze usufructul anilor de când a administrat zestrea sa soţul, şi apoĭ va primì întregul usufruct.

41. Ipovolul (1) se întăresce nu imediat după căsătorie şi numaĭ atuncĭ, când soţul a murit înaintea femeieĭ. Dacă femeia va murì înaintea bărbatuluĭ, cererea ipovoluluĭ nu póte avé loc. Dacă la contractarea căsătorieĭ se va stabilì că la înapoiarea zestriĭ bărbatul va fi dator a da ipovol atâta, în acest cas cantitatea ipovoluluĭ se va remite precum s'a stabilit; iar dacă n'a fost stabilit despre ipovol nimic, atuncĭ cel care remite zestrea va avé a maĭ da şi pentru ipovol a treia parte din zestre. Dacă soţul va murì neavĕnd copiĭ şi n'aŭ fost condiţiunĭ, atuncĭ femeia va primì zestrea cu ipovol, şi nimic maĭ mult; dacă va murì femeia, atuncĭ

---

(1) *Ipovol* este acea parte din averea soţuluĭ, pe care o primesce soţia-vĕduvă dimpreună cu restituirea zestriĭ sale.

moştenitorii eĭ vor primì numaĭ zestrea eĭ, iar soţul nu va perde nimic din averea sa, căcĭ ar fi nedrept să maĭ dea ipovol după ce a perdut pe soţie. Femeia care se căsătoresce a doua óră, avênd copiĭ de la întâiul bărbat, perde dreptul la ipovol, adecă nu-l stăpânesce ca proprietatea sa. Femeia, care va devenì grea în anul de doliŭ, perde ipovolul.

Testament. (1)

41. Testamentul făcut la vîrstă maĭ mică de 14 anĭ n'are valóre. Testatorul trebue să exprime voinţa sa vĕdit şi liber de orĭ-ce convingerĭ silite şi de linguşire saŭ alte mijlóce. Când bolnavul vorbesce şi va voì să maĭ urmeze a vorbì, dar limba iĭ va amuţì şi vorbirea va încetà, atuncĭ şi ceea ce a ḑis înainte nu se va luà în consideraţiune. O condiţiune nelegală impusă fiuluĭ face testamentul nevalabil, căcĭ nu se póte executà. Condiţiunile nelegale şi ridicole, prin carĭ cine-va întăresce un moştenitor, saŭ testéză cuĭ-va cevà, nu împedecă moştenirea saŭ desmoştenirea, care se aplică fără acéstă condiţiune. Tatăl, care împarte averea sa după testament copiilor săĭ, e dator a arătà partea fie-căruia, saŭ a face pentru fie-care în parte hârtia de împărţire, saŭ a silì pe copiĭ ca eĭ să semneze acea hârtie; ast-fel el nu va nedreptăţì pe nicĭ unul. Dacă fiul nu e amintit în testament, un atare testament nu se va întărì, chiar când fiul va murì înaintea tatăluĭ. Dacă fiul se va nasce după ce testamentul a fost scris, atuncĭ, chiar în casul când s'a născut într'un mod anormal, când nu respiră saŭ a fost scos din pântecele mameĭ prin spintecare, testamentul va fi nul. Dacă în testament nu se pomenesce despre fiul care se află în pântecele mameĭ şi care s'a născut apoĭ fără a fi ţipat, saŭ, nascêndu-se viŭ, a murit imediat după nascere în mânile móşeĭ, atuncĭ testamentul este desfiinţat: pe copiiĭ născuţĭ după mórtea tatăluĭ nimenĭ nu-ĭ póte desmoştenì nicĭ de întréga moşte-

---

(1) In momentul de faţă rînduiala pentru a face un testament în Basarabia este aceeaşi ca şi in Rusia, dar până pe la 1850 existà un fel de testare numit *codiţilă*. Despre acésta Armenopulo scrie că, dacă testatorul va omite cevà în testament şi apoĭ işĭ va aduce aminte despre acéstă omisiune, atuncĭ va scrie o altă hârtie, în care va aşterne voinţa sa, şi acésta se va numì *codiţilă*.

nire, nicĭ de vre-o parte a eĭ, în orĭ-ce loc s'ar află. Dacă după mórtea tatăluĭ s'a născut un fiŭ, atuncĭ el desfiinţéză testamentul, iar codiţila nu. Dacă testatorul, avênd o fiică sub ocrotirea sa, saŭ o nepótă, saŭ o strănepótă, nu va fixà moştenirea lor, în acest cas testamentul nu se va strică în tot, ci şi ele vor fi moştenitóre; iar dacă moştenitoriĭ stabilițĭ vor fi nisce străinĭ, atuncĭ rudele vor primì jumătate din moştenire, şi dacă sunt rude, vor împărţì de o potrivă. Intocmirea unuĭ moştenitor ca act de gratitudine nu se va întărì, dacă gratitudinea are de obiect un dar în viitor, iar dacă gratitudinea e pentru un dar în trecut, se va întărì. Cel care e prisonier saŭ în plean póte să fie numit moştenitor, în speranţa că se va întórce din plean, şi când se va întórce din plean va moştenì. Dacă mama unuĭ ostaş, după o scire falsă despre mórtea fiuluĭ sĕŭ, va întocmì un alt moştenitor, iar apoĭ fiul se va întórce, atuncĭ acesta din urmă ieà moştenirea şi desfiinţéză testamentul. Testamentul se va considerà nelegal în următórele casurĭ: când in el nu se va arătà numele moştenitoruluĭ şi nu se va puté înţelege cine e moştenitor, saŭ când va fi numit moştenitor o persónă pe care legea nu o admite, saŭ când testatorul a omis pe aceì din moştenitorĭ carĭ după lege sunt chemaţĭ a moştenì, saŭ i-a depărtat de la moştenire fără pricină, saŭ când se va dovedì că testamentul a fost făcut cu siluire saŭ vicleşug, saŭ că, după ce s'a făcut testament, se va nasce un moştenitor viŭ, întreg şi la termin, fie că el în momentul nasceriĭ n'a dat nicĭ un ţipĕt, dar a avut suflare, saŭ că, fiind în braţele mă-seĭ viŭ, a căḑut jos şi a murit, şi chiar dacă din pântecele mameĭ a fost scos viŭ, asemenea şi când testamentul n'a fost iscălit şi de către martorĭ şi pecetluit, saŭ că martoriĭ de faţă nu vor primì a pune peceţile lor, saŭ că testamentul se va constată neisprăvit, rupt, cu ştersăturĭ, răsăturĭ, aşà că nu se póte pricepe; căcĭ ceea ce e dubios şi neînţeles într'un testament se consideră ca nefiind scris; saŭ dacă moştenitorul stabilit refusă moştenirea, saŭ se va constată că moştenitorul stabilit n'are voie de a moştenì, ca de pildă dacă se va dovedì cum că el a atentat la viéţa testatoruluĭ, saŭ că n'a apĕrat viéţa sa, şi după ce testamentul a fost dejà scris a clevetit pe testator, saŭ l'a acusat de crime şi n'a avut grijă de dînsul în cas de bólă grea saŭ miserie.

42. Dacă rĕposatul va scrie în testamentul sĕŭ că cine-va îĭ este dator, saŭ că dînsul este dator cuĭ-va, atuncĭ acésta nu se va luà în vedere în cas când lipsesc martorĭ. Cuvintele rĕposatuluĭ, care ḑice că cine-va i-a rĕmas dator, nu sunt creḑute, fie chiar ḑise cu jurămînt, iar dacă rĕposatul va ḑice cu jurămînt că el e dator, să se créḑă.

43. Poruncim ca tatăl, mama, bunicul şi bunica să nu depărteze de la moştenirea lor pe fiĭ, fiice, nepoţĭ şi strănepoţĭ, fără a spune anume pricina pentru care îĭ desmoştenesc. Iar pricinele vor fi următóre: a) când cine-va a ridicat mâna asupra părinţilor, saŭ le-a ḑis cuvinte necuviinciόse şi batjocoritóre, saŭ îĭ va acusà de o crimă, saŭ *de crimă in contra Ţaruluĭ* (1) *saŭ a ocârmuiriĭ*, saŭ va atentà asupra vieţeĭ părinţilor; b) când fiul se va impreunà cu mama sa vitregă saŭ cu concubina tatăluĭ; c) când va calomnià pe părinţĭ şi eĭ din causa clevetiriĭ vor avé daune; d) când părinţiĭ aŭ zăcut un timp lung, saŭ aŭ sărăcit, saŭ aŭ devenit slăbănogĭ, saŭ aŭ înebunit (2), iar copiiĭ n'aŭ îngrijit de eĭ şi părinţiĭ imploră ajutorul lor, dar eĭ nu rĕspund; e) când unul din părinţĭ e în temniţă, iar copiiĭ de sex masculin, carĭ aŭ drept la moştenire, nu vor voì, fiind chemaţĭ de părintele lor, ca să dea chezăşie pentru dînsul, care chezăşie le este în putere a o da; f) când unul din copiĭ se va dovedì că a împedicat pe părintele sĕŭ de a face testament, şi dacă apoĭ părintele va isbuti să facă testament, atuncĭ va puté să-l desmoştenéscă; g) când cine-va va voì să mărite pe fiică-sa saŭ pe nepótă-sa şi după putinţă a-ĭ da zestre, iar dînsa va refusà şi va duce o viéţă desfrînată. Aşà dar, dacă părinţiĭ vor scrie limpede în testamentul lor tóte cele maĭ sus scrise nemulţumirĭ, saŭ unele din ele, saŭ chiar una singură, atuncĭ, orĭ-care ar fi ea, ordonăm ca testamentul să fie întărit, iar dacă nicĭ una nu se va constatà adevĕrată, atuncĭ aceĭ copiĭ vor luà parte la moştenire; eĭ se vor chemà din noŭ la moştenire şi testamentul

---

(1) Adaos de comisiunea întocmită de guvernatorul Gangardt.

(2) După legea locală a Basarabieĭ, acela care a îngrijit până la mórte pe un nebun îĭ moştenesce averea, chiar dacă nu e rudă cu dînsul.

se va strică. Dar dacă în atarĭ testamente se vor înscrie fideicomise saŭ se vor stabilì tutorĭ saŭ alte disposiţiunĭ, atuncĭ tóte aceste se vor face întocmaĭ precum sună testamentul. Copiiĭ născuţĭ dintr'o căsătorie legitimă sunt moştenitorĭ direcţĭ, tatăl este obligat a pomenĭ numele fie-căruia din eĭ în testament, împărţind între eĭ averea sa, asemenea tatăl e dator a pomenì şi numele fiuluĭ care a eşit de sub puterea sa, chiar dacă acest fiŭ e înfiat de un străin, aşijderea şi pe fiul, ce are să se nască. Când nu sunt copiĭ, atuncĭ rudele ascendente sunt datóre a testà moştenirea celor descendenţĭ, adecă bunicul-bunica, strămoşul-străbunica nepoţilor fiilor saŭ al fiicelor; iar dacă rudele ascendente vor uità pe fiiĭ lor, saŭ pe uniĭ din eĭ, atuncĭ testamentul lor nu va avé valóre legală. Părinţiĭ pot să depărteze pe copiiĭ lor de la moştenire, însă numaĭ pentru cause legale, şi anume: când aceştia vor ridicà mâna asupra lor saŭ vor aţîţà pe alţiĭ s'o facă, saŭ vor ridicà bastonul saŭ altă armă în contra lor, saŭ vor calomnià, vor necinstì, vor face un denunţ, vor necinstì patul părintesc (1), saŭ nu vor ajutà pe părinţĭ la nevoe, saŭ când părinţiĭ vor fi întemniţaţĭ, iar copiiĭ, aflând despre acésta, nu vor ajutà ca să-ĭ scape, dând chezăşie.

44. Dacă copiiĭ, fie ceĭ de sex bărbătesc, fie ceĭ de sex femeesc, în cas de mórte, vor scre un testament, atuncĭ moştenitoriĭ stabiliţĭ prin acest testament vor moştenì; în acest cas e şi mama, care are drept să contesteze testamentul în care copilul eĭ a uitat-o. Poruncim ca copiiĭ să n'aibă voe a depărtà pe părinţiĭ lor de la moştenire, dacă nu vor înscrie în testament următórele cause: a) când părinţiĭ aŭ atentat la viéţa copiilor lor; b) când tatăl a avut relaţiunĭ sexuale cu femeia saŭ concubina fiuluĭ sĕŭ *major* (2); c) când părinţiĭ impedică pe copiĭ de a testà lucrurile lor pro-

---

(1) In poporul rus din Basarabia există viciul numit *snochacestvo* şi care constă în faptul că tatăl, căsătorind pe băeţiĭ seĭ în vîrsta de 16—18 anĭ, trăesce cu nurorile sale. Din acéstă causă adese-orĭ în familiile ţĕrănescĭ se întîmplă multe drame. In Basarabia viciul acesta pur rusesc nu s'a transmis altor némurĭ, şi cu tóte acestea comisiunea de codificare a legilor locale din Basarabia, a creḑut de cuviinţă să adaoge în paragr. 43 cuvintele: *«fiul, iar nu părinte»*.

(2) Adaos de comisiune.

priĭ; d) când unul din părinţĭ a atentat la viéţa altuia, copiiĭ pot desmoşteni pe cel vinovat; e) când copiiĭ vor înebunì, saŭ vor devenì slabĭ de minte, iar părinţiĭ nu vor pomenì tóte aceste cause, saŭ unele, saŭ chiar una singură, şi moştenitoriĭ stabilițĭ vor puté dovedì adevĕrul celor pomenite în testament, atuncĭ testamentul va fi valabil şi cele prescrise în el se vor executà; iar dacă nicĭ una din aceste cause nu se va puté dovedì, poruncim, ca testamentul să n'aibă nicĭ o valóre în ceea ce privesce desmoştenirea moştenitorilor.

45. Acel din fraţĭ, care s'a dovedit ingrat, se exclude de la moştenire, adecă dacă a atentat la viéţa fratelui sĕŭ, l'a acusat de crimă, saŭ va stăruì să-l obijduiască, saŭ i-a răpit averea. Partea sa vor lua-o ceĭ-lalţĭ fraţĭ saŭ fiiĭ fraţilor şi mama rĕposatuluĭ.

46. Părinţiĭ, copiiĭ şi fraţiĭ aŭ drept să se plângă în contra nedreptăţiĭ unuĭ testament, iar nu cele-late din rudeniĭ; dar şi acestea din urmă pot să se plângă, dacă testamentul e fals. Rudele ascendente şi descendente, adecă părinţiĭ şi copiiĭ, aŭ drept să se plângă în contra nedreptăţiĭ unuĭ testament, dacă aŭ fost excluşĭ de la moştenire, iar rudele laterale pot să se plângă, când în testament s'aŭ stabilit ca moştenitorĭ ómenĭ fără cinste (vizitiĭ, bătăuşĭ de meserie, caraghioşĭ). Fiul póte să se plângă în contra testamentuluĭ tatăluĭ, dacă partea lăsată luĭ e maĭ mică de $^1/_3$ parte a averiĭ părinteluĭ. Asemenea şi fiica are drept să se plângă în ceea ce privesce averea mameĭ, dacă zestrea e maĭ mică decât $^1/_3$ parte. Părinţiĭ, copiiĭ şi fraţiĭ pot contestà un testament, iar nu ceĭ-lalţĭ moştenitorĭ, şi vor cere partea lor legală din moştenire, după ce s'aŭ plătit datoriile şi cheltuelile pentru pomenire, partea care trebue să fie scósă din testament dovedind că pe nedrept aŭ fost excluşĭ de testator, iar cele-lalte puncte din testament rĕmân în puterea lor. Rudele descendente sunt datóre a face parte în moştenire rudelor ascendente; fraţiĭ şi ceĭ-lalţĭ lăturalnicĭ nu sunt prenumĕraţĭ între ele; dar şi fraţiĭ pot să se plângă, în cas când moştenirea este dată unuĭ netrebnic saŭ unuĭ desfrînat.

47. Cel care are copiĭ legitimĭ nu póte lăsà moştenire nelegitimilor, nicĭ celor lăturalnicĭ, născuţilor de la concubină, împreună cu mama lor, maĭ mult de $^1/_{12}$ din averea

sa; iar dacă există numaĭ concubină, póte să-ĭ lase $^{1}/_{24}$ parte din avere. Cel care n'are moştenitorĭ direcţĭ, nicĭ rude ascendente cărora este dator a lăsà parte din averea sa, are drept a-şĭ întocmì moştenitorĭ străinĭ pentru tóte cele 12 părţĭ ale averiĭ sale; iar dacă are rude ascendente, le va lăsà lor partea legală şi restul moştenitorilor întocmiţĭ.

48. Cel care revendică averea în contra testamentuluĭ perde dreptul la partea testată luĭ. Moştenitorul neîntocmit în testament, dacă va stăpânì singur averea rĕposatuluĭ, va fi silit a remite legatele. Cine va contestà un testament perde dreptul sĕŭ la dar.

49. Darurile testate în testament, dacă vor covîrşì falchidia moştenitorilor, nu sunt valabile, dacă se va constatà după opisul moşteniriĭ că nu rĕmâne deplină falchidia. Orĭ-cine e în drept a lăsà în dar după mórtea sa două părţĭ din averea sa; dar $^{1}/_{3}$ parte e dator s'o păstreze pentru moştenitorĭ. Dacă moştenitorul nu va remite darul lăsat cuĭ-va şi va fi chemat la judecată, atuncĭ va plătì darul şi usufructul. Legatariĭ nu rĕspund pentru datoriile rĕposatuluĭ, ci moştenitoriĭ. Legatele lăsate cu condiţiune se remit numaĭ atuncĭ când condiţiunile aŭ fost îndeplinite, iar dacă nu s'aŭ îndeplinit, moştenitoriĭ nu le vor remite. Dacă cuĭ-va i s'a testat averea, atuncĭ moştenitorul are drept saŭ de a remite lucrurile saŭ de a le da preţul lor; iar dacă nu se póte da preţul, e obligat a da lucrul. Dacă s'a lăsat o turmă, atuncĭ legatarul are drept şi la puĭ, iar dacă se va face micşorare şi chiar nu va rĕmâné decât un singur animal, care nu se va puté numì dejà turmă, atuncĭ va luà numaĭ pe acest animal. Dacă va fi casă şi va cădé, legatarul va primì numaĭ locul.

50. Falchidia, când există numaĭ patru copiĭ, este a treia parte a averiĭ, iar dacă vor fi maĭ mulţĭ copiĭ decât patru, este jumătate. În acésta a treia parte saŭ jumătate a moşteniriĭ ieaŭ parte toţĭ ceĭ carĭ se prenumĕră la falchidie, după ce a fost satisfăcut moştenitorul care, după voinţa ultimă a rĕposatuluĭ, moştenesce restul averiĭ. Nu numaĭ tatăl trebue să lase falchidia fiilor şi fiicelor, dar şi mama, bunicul, străbunicul, bunica şi străbunica după tată şi după mamă; şi nu numaĭ nepoţilor de sex masculin, ci şi nepoţilor de sex femeiesc. Copiiĭ făcuţĭ cu o mamă care n'a avut zestre aŭ drep-

tul la falchidia, dacă sunt legitimĭ. Copiiĭ carĭ aŭ murit fără a avé copiĭ sunt datorĭ a lăsà falchidia părinţilor, adecă 1/3 parte. Dacă zestrea făcută fiiceĭ după testament saŭ darururile întocmite vor fi nepotrivite, aşà că nu va maĭ rĕmâné partea legală moştenitorilor, atuncĭ testamentul va fi nevalabil. Când e falchidia, trebuesc înainte de tóte defalcate datoriile rĕposatuluĭ şi cheltuelile de înmormîntare, restul e averea curată şi din acea avere moştenitorul reţine a treia parte, care se numesce falchidia. Când un particular este stabilit ca moştenitor, atuncĭ fiul primesce falchidia din averea curată a părinteluĭ; iar dacă sunt doĭ fiĭ, din carĭ unul este întocmit ca moştenitor, iar altul are să priméscă numaĭ din falchidia, atuncĭ fiul moştenitor va primì averea întrégă a părinteluĭ, iar ca fiŭ va împărţì falchidia cu ceĭ-lalţĭ fiĭ, adecă cu fraţiĭ. Dacă cine-va a scris la mórtea sa că értă datorniculuĭ datoria, atuncĭ falchidia, adecă defalcarea a 1/3 parte din avere, are să se facă faţă cu datoria. Dacă bărbatul va dăruì femeieĭ, saŭ femeia va face dar bărbatuluĭ, atuncĭ prin mórtea dăruitoruluĭ darul se întăresce; dar de óre-ce în acest cas darul are forma fideicomisuluĭ, prin urmare şi falchidia se va face. (1) A treia parte trebuinciósă pentru falchidia se deduce după trebuinţă egal din darurile tuturor legatarilor. Dacă moştenitorul, din nesciinţă (nu a faptuluĭ, ci a legiĭ), s'a înşelat şi, fără a reţiné falchidia, a remis legatarilor maĭ mult decât erà dator să le deà, atuncĭ va primì prisosul îndĕrĕt. Când cine-va, lăsând moştenire, ḑice: «voesc ca casa mea şi altă cutare moşie să fie vîndute, şi din întréga mea avere să se plătéscă datoriile, iar fiuluĭ meŭ să i se deà partea legală», atuncĭ partea legală (a treia) se va da fiuluĭ, nu după deducerea datoriilor, ci înainte de tóte fiul îşĭ va luà falchidia şi numaĭ din rest vor luà creditoriĭ. Când se dă falchidia, atuncĭ şi usufructul din a treia parte a averiĭ, cules după mórtea testatoruluĭ, tot al moştenitoruluĭ va fi. Falchidia nu se póte da în viéţa părinteluĭ, căcĭ, orĭ-cât să fi primit fiul, el totuşĭ după mórtea părinteluĭ póte să céră moştenire, chiar dacă a existat condiţiunea că nu o va cere. Dacă moştenitorul nu va face opisul averiĭ întregĭ a părinteluĭ, atuncĭ nu va puté reţiné falchidia şi va trebuì să satisfacă deplin pe legatarĭ, chiar dacă suma legatelor va covîrşì averea curată a părinteluĭ. Dacă cine-va va face testament şi va testà familieĭ sale saŭ alt cuĭ-va averea nemişcătóre şi va ḑice anume ca ceea ce lasă să nu se vîndă şi să rĕmâe moştenitorilor moştenitoruluĭ, atuncĭ dăm poruncă ca din acea avere falchidia să nu se ieà, căcĭ testatorul a poprit înstrăinarea averiĭ.

---

(1) Juriştiĭ ruşĭ explică cuvintele *se va face* prin faptul, că în acest cas darul şi ertarea datorieĭ trebue să se prenumere în averea curată, din care 1/3 parte saŭ jumătate va compune falchidia.

Dreptul de moştenire.

(I p., X v., art. 1104—1345.)

51. Moştenirea este căpĕtarea tuturor drepturilor pe carĭ le aveà testatorul asupra lucruluĭ. Nimenĭ nu póte testà maĭ mult decât are, iar moştenitorul are acelaşĭ drept ca şi testatorul. Moştenitoriĭ moştenesc drepturĭ şi, dacă testatorul n'a împărţit între eĭ averea sa, atuncĭ fie-care din eĭ moştenesce de o potrivă. Cine are vîrsta maĭ mare de 25 anĭ şi va primì moştenirea tatăluĭ nu va puté să se eschiveze de la judecată cu creditoriĭ părinteluĭ sĕŭ. Numaĭ moştenitoriĭ plătesc datoriile, iar nu legatariĭ carĭ aŭ primit legatele. Moştenitorul e moştenitor saŭ fideicomisar. De pildă a ḑis cine-va: «Gheorghe va fi moştenitorul meŭ, cu condiţiune ca să nu moştenéscă averea mea, ci numaĭ să o ocârmuiască şi să o păstreze pentru moştenitorul meŭ legal Teodor». In acest cas Teodor se numesce fideicomisar şi primesce $^{2}/_{3}$ din moştenire, iar Gheorghe se numesce moştenitor şi primesce $^{1}/_{3}$ din moştenire. In cas de remiterea moşteniriĭ (fideicomisaria) veniturile nu se adaogă; numaĭ în cas când aŭ trecut mulţĭ anĭ de la data hotărîriĭ şi s'a ḑis anume de către testator ca să fie remis împreună cu veniturile, şi acésta chiar în locul falchidieĭ, căcĭ, dacă cine-va cere înapoiarea moşteniriĭ, prin acésta cere şi tot ce e legat de acea moştenire, iar veniturile nu aparţin moşteniriĭ, ci lucruluĭ însuşĭ. Când se remite o moştenire, chiriile şi procentele se consideră ca veniturĭ. De la moştenitor nu se pretinde (fideicomisar) venitul, pe care l'a primit, fără a perde terminul restituiriĭ moşteniriĭ; dar dacă acela, care trebue să

priméscă moştenirea (fideicomis) cere ca moştenirea să-ĭ fie transmisă aşà precum se află, atuncĭ se va satisface cererea sa. Cel ce a primit fideicomisul nicĭ sub un cuvînt n'are voie de a înstrăinà vre-un lucru óre-care din moştenirea încredinţată luĭ pentru a fi păstrată pentru o terţie persónă; căcĭ, dacă va înstrăinà vre-un lucru, prin acésta perde dreptul la partea sa din moştenirea luĭ testată, excepţiune făcêndu-se de casul când s'ar aflà lucrurĭ supuse stricăciuniĭ, saŭ vor fi rĕmas datoriĭ după rĕposatul, carĭ nu s'ar puté plătì fără a nu se vinde cevà din moştenire, saŭ vor fi alte cause, pentru carĭ neapĕrat a fost nevoie de a vinde cevà din moştenire. In aceste casurĭ, despre tóte acestea trebue să existe hotărîrea ocârmuiriĭ. (1)

52. Moştenitoriĭ descendenţĭ de sex bărbătesc saŭ femeiesc se preferă moştenitorilor ascendenţĭ. Dacă va murì bunicul, lăsând fiŭ şi nepoţĭ de la un alt fiŭ rĕposat, atuncĭ aceştĭ din urmă, represintând persóna părinteluĭ lor, se vor chemà la moştenire împreună cu fiul, adecă cu unchiul lor, şi vor primì din moştenirea bunicululĭ atât cât ar trebuì să capete părintele lor; şi acésta de o potrivă, fie bărbaţĭ, fie femeĭ. Copiii, făcuţĭ cu soţia care n'a avut zestre, în cas de mórtea părinţilor fară testament, vor moştenì egal cu copiiĭ făcuţĭ cu altă soţie care a avut zestre, şi între eĭ nu este nicĭ o deosebire. Dacă mama va murì înaintea fiiceĭ, atuncĭ darul de nuntă va fi al fiiceĭ, iar dacă fiica va murì înaintea mameĭ, atuncĭ mama va moştenì partea sa legală, adecă restul moşteniriĭ fiiceĭ. Se preferă la moştenire descendenţiĭ; prin urmare, când cine-va móre fără testament şi va avé părinţĭ şi copiĭ, atuncĭ se vor preferà fiiĭ şi fiicele legitimĭ, în numĕrul cărora intră şi pruncul conceput în pântecele mameĭ sale şi născut după mórtea tatăluĭ viŭ, bine făcut şi la termin, chiar dacă n'a ţipat la nascere, dar a avut respiraţiune şi vieţă, va intrà egal în numĕrul copiilor înfiaţĭ, eşit de sub puterea celuĭ care l'a născut şi intrat sub puterea celuĭ care l'a înfiat. In numĕrul copiilor intră şi nepoţiĭ aĭ căror părinţĭ aŭ murit—eĭ intră în moştenirea unchiuluĭ în locul tatăluĭ, fiind dintr'acelaşĭ trup. Dacă cine-va va murì avênd copiĭ

---

(1) Intreg acest paragraf e alcătuit de comisiune după cartea luĭ Donicĭ, care carte, precum se scie, nu este decât o carte de şcólă.

de la două soţiĭ, atuncĭ, de óre-ce aceştĭ copiĭ tot din acelaşĭ tată sunt, vor moştenì împreună şi egal, iar de óre-ce s'aŭ născut de la două mame, vor moştenì fiecare pe mama sa; aşijderea şi copiiĭ de la doĭ taţĭ moştenesc pe mamă împreună şi egal, iar faţă cu tatăl lor, fiecare pe părintele sĕŭ. Ce rĕmâne de la părinţĭ se imparte egal între moştenitorĭ, dacă nu există testament; iar dacă tatăl a făcut testament, atuncĭ fie-care ieà atât cât este stabilit în testament. Aceĭ carĭ aŭ zestre saŭ darurĭ de nuntă le vor depune; iar dacă alţĭ fraţĭ n'aŭ căpĕtat partea lor, atuncĭ aceĭ carĭ aŭ căpĕtat le vor da partea care li se cuvine.

53. Dacă cine-va va murì fără testament şi va lăsà după el copiĭ lăturalnicĭ saŭ înfiaţĭ, atuncĭ aceştia vor moştenì de o potrivă. Dacă cel ce a murit va avé copiĭ lăturalnicĭ şi n'a făcut testament, atuncĭ aceştĭ copiĭ vor luà $^2/_{12}$ din averea rĕposatuluĭ, pe care o vor împărţì cu mama lor, ast-fel ca mama să capete o parte egală cu partea fie-căruia din copiĭ; acésta se va face când nu există copiĭ legitimĭ. Iar dacă vor fi copiĭ legitimĭ, atuncĭ copiiĭ lateralnicĭ, în cas de mórtea părinteluĭ, nu vor moştenì nimic, dacă nu există testament, iar ceĭ legitimĭ vor fi siliţĭ să-ĭ întreţie, conform cu cantitatea averiĭ ce aŭ moştenit eĭ de la părintele lor. Dacă tatăl va înfià pe fiul sĕŭ lateralnic, atuncĭ acest copil devine legitim numaĭ faţă cu tatăl sĕŭ, iar nu faţă cu rudele descendente, nicĭ faţă cu cele ascendente. Lateralnicul nu lasă moştenirea rudelor după tată, de óre-ce după tatăl sĕŭ nu este cunoscut; numaĭ mama sa şi fraţiĭ mameĭ îl moştenesc. Cel care se nasce de la o curvă moştenesce pe bunică-sa şi pe mamă, dacă ea a murit fără testament. Infiatul, în cas dacă infietorul sĕŭ va murì fără testament, póte să moştenéscă pe infietor; dar dacă tatăl va face testament, atuncĭ el nu va puté să capete cevà din moştenire, nicĭ să se plângă de nedreptatea testamentuluĭ, nicĭ să céră cevà în contra testamentuluĭ, căcĭ infietorul nu este silit a-l face moştenitorul sĕŭ; însă el nu se va exclude de la $^1/_4$ parte (vedĭ legea 7) care i se cuvine. Infiatul, care a trecut sub puterea înfietoruluĭ, participă la moştenire împreună cu ceĭ legitimĭ; în numĕrul copiilor directĭ intră şi copiiĭ făcuţĭ cu o femeie liberă, cu care a trăit bărbatul înainte de a se fi căsătorit cu dînsa legal. Asemenea,

dacă cine-va va da nascere unuĭ fiŭ saŭ uneĭ fiice cu o femeie liberă şi apoĭ va da un înscris, întărit cu martorĭ demnĭ de a fi creḑuţĭ, prin care recunósce acest copil ca fiind din trupul sĕŭ, fără a adaoge «fiŭ natural» saŭ «fiică naturală» atuncĭ şi aceştia se vor adunà în numĕrul copiilor direcţĭ şi vor avé drept la moştenirea părinteluĭ care i-a recunoscut, primind partea lor legală; cel nelegitim va moştenì pe mamă-sa şi pe bunicul după mamă, dar nu va moştenì pe tatăl care n'a lăsat testament.

54. In cas de nu există descendenţĭ, se vor chemà la moştenire ascendenţiĭ, cu preferinţă printre toţĭ lateralniciĭ, exceptând pe fraţiĭ de la aceiaşĭ părinţĭ. Printre ascendenţĭ se preferă ceĭ maĭ de aprópe, fie că va fi o femeie; iar dacă toţĭ sunt de acelaşĭ grad de rudenie, atuncĭ împreună se vor chemà la moştenire şi vor moştenì egal, adecă o jumătate din moştenire vor priimì toţi ascendenţiĭ după tată, iar alta ascendenţiĭ după mamă pre câţĭ se vor aflà. Dacă fiul va murì fără testament, atuncĭ, dacă el a avut copiĭ, aceştia vor moştenì partea sa; iar dacă el n'a avut copiĭ, vor moştenì fraţiĭ împreună cu mama, fie că mama se va căsătorì pentru a doua óră, fie că nu. Dacă fiul mameĭ care s'a căsătorit pentru a doua óră va murì fără testament şi fără copiĭ, atuncĭ mama póte moştenì tot ce el a avut din darurile primite de dînsa la întâia nuntă saŭ din averea părinteluĭ sĕŭ, dar va moştenì numaĭ ca us, căcĭ acea avere este proprietatea fraţilor şi surorilor rĕposatuluĭ; iar restul agonisit de dînsul cu alte împrejurărĭ dînsa îl moştenesce ca proprietate; dacă însă fiul eĭ va scrie la mórtea sa un testament, atuncĭ mama va primì ca proprietate aceea ce-ĭ va lăsà rĕposatul. Dacă femeia, care n'a avut zestre, va da, împreună cu soţul, fiuluĭ saŭ fiiceĭ lor zestre, iar apoĭ soţul va murì în sărăcie, şi ea cu nimic nu se va alege de la el, va cere de la fiŭ saŭ fiică ca să-ĭ dea parte din avere egală cu copiiĭ, căcĭ femeia care n'a avut zestre, în cas de mórte a bărbatuluĭ care a lăsat copiĭ, primesce din averea soţuluĭ atât cât şi copiiĭ. Dacă nu vor fi moştenitorĭ descendenţĭ, atuncĭ vor moştenì rudele ascendente ale rĕposatuluĭ fără testament, primo tatăl şi mama, carĭ împart

averea în douĕ părţĭ egale. Dacă bărbatul saŭ femeia vor murì fără testament şi fără de copiĭ şi vor rĕmâné în viéţă tatăl saŭ mama şi vor maĭ fi fraţĭ de la acelaşĭ părinte saŭ mamă, atuncĭ moştenirea se va împărţì aşà în cât împreună cu tatăl saŭ mama să ieà parte la moştenire şi fratele rĕposatuluĭ; iar dacă înainte a murit cine-va din fraţiĭ saŭ din surorile réposatuluĭ şi de la eĭ aŭ rĕmas copiĭ, atuncĭ moştenesc şi aceştia, luând partea părinţilor lor, pe care egal o impart între eĭ. Afară de acésta, novella Patriarchuluĭ Atanasie (1) maĭ prescrie, pe séma părinţilor carĭ aŭ dat zestre şi aŭ căsătorit pe copiiĭ lor, dacă aceştia vor murì şi vor lăsà un copil, care în scurtă vreme asemenea va murì, ca atuncĭ să nu se remiţă averea întrégă părţiĭ rĕmase în viéţă, fiind-că nu cum-và părinţiĭ, ce jălesc perderea copiluluĭ, să pérdă şi zestrea dată de eĭ, ci asemenea moştenire să se imparţă în treĭ părţĭ, din carĭ una pentru pomenire, alta persóneĭ rĕmase în viéţă, iar a treia părinţilor rĕposatuluĭ copil. Dacă nu vor fi părinţiĭ în viéţă, atuncĭ bunul saŭ bunica din partea tatăluĭ saŭ a mameĭ moştenesce, iar împreună cu eĭ vor luà parte la moştenire şi fraţiĭ rĕposatuluĭ şi împart averea în părţĭ egale, dar fraţiĭ bunĭ, adecă de la un tată saŭ mamă, asemenea şi copiiĭ frateluĭ saŭ aĭ soreĭ. Dacă nu vor fi fraţĭ, atuncĭ pot să ieà parte la moştenire fraţiĭ de la douĕ mame saŭ doĭ taţĭ.

55. Fraţiĭ şi surorile de la aceiaşĭ tată şi mamă moştenesc toţĭ pe rĕposatul frate, împreună cu ascendenţiĭ. Dacă vor rĕmâné în viéţă părinţiĭ rĕposatuluĭ, fraţĭ bunĭ şi copiiĭ frateluĭ rĕposat înainte de tată şi mamă, atuncĭ toţĭ împreună se vor chemà la moştenire, şi copiiĭ frateluĭ mort înainte, luând locul tatăluĭ lor, vor primì toţĭ atât cât ar fi trebuit să capete tatăl lor, dacă ar fi fost în viéţă. Fraţiĭ de la acelaşi tată şi mamă ocupă întâiul loc la moştenirea fra-

---

(1) Despre acéstă novellă Armenopulo scrie: Novella abrogă legea după care, dacă móre bărbatul saŭ femeia şi rĕmâne copilul, care apoĭ în scurtă vreme va murì, atuncĭ persóna rĕmasă trebue să moştenéscă intréga avere lăsată de către copil, avere ce a moştenit-o de la tată saŭ mamă, iar nenorocitul părinte al reposatuluĭ, perdênd copilul, perde pe nedrept şi averea sa. Novella stabilesce, în acest cas, ca zestrea să se imparţă în treĭ părţĭ, din carĭ una merge pentru pomenirea reposasatuluĭ, alta se dă părinţilor, iar a treia persóneĭ rĕmase.

teluĭ bun, cu preferinţă faţă de cel-lalţĭ fraţĭ carĭ nu sunt de la acelaşĭ părinte; iar când nu există fraţĭ bunĭ saŭ copiiĭ lor, atuncĭ fraţĭ de la deosebiţĭ părinţĭ moştenesc pe rĕposatul frate. Dacă cine-va móre şi vor rĕmâné după el fraţĭ de la deosebiţĭ părinţĭ şi copiĭ de la frate bun, atuncĭ nepoţiĭ se preferă fraţilor. Când nu e nicĭ frate, nicĭ copil de la frate, se vor chemà rudele lateralnice, gradele maĭ deaprópe, şi dacă vor fi câţĭ-va în acelaşĭ grad de rudenie, atuncĭ toţĭ de o potrivă moştenesc. Dacă rĕposatul n'are fraţĭ, ci numaĭ nepoţĭ de la doĭ saŭ treĭ fraţĭ morţĭ înainte, atuncĭ averea se împarte după numĕrul sufletelor şi fie-care primesce parte egală. Dacă cine-va a murit fără a lăsà testament, lăsând două verişóre din partea tateĭ şi două din partea mameĭ, atuncĭ, de óre-ce de la treĭ unchĭ (?) aĭ rĕposatuluĭ rĕmân patru femeĭ, numite verişóre, ele nu se chémă la moştenire ca descendentele acelor unchĭ, ci ca vere (?). Când vor lipsì rude de aprópe, se vor chemà la moştenire şi rudele de gradul al optulea. Când nu sunt rude ascendente, se vor chemà şi lateralniciĭ. Când nu vor fi nicĭ rude ascendente, nicĭ descendente, atuncĭ vor moştenì lateralniciĭ: Intâiŭ fraţiĭ şi surorile, cu carĭ participă şi copiiĭ de fraţĭ şi surorĭ morţĭ înainte; toţĭ aceia vor primì partea lor, adecă aceea datorată părinţilor lor, pe care apoĭ o vor împărţì egal între eĭ. Dacă nu vor fi nicĭ ascendenţĭ, nicĭ descendenţĭ, nicĭ lateralnicĭ, atuncĭ vor moştenì veriĭ; iar dacă nu vor fi în viéţă nicĭ aceştia, atuncĭ va moştenì cele-lalte rudeniĭ, dându-se prioritate celeĭ maĭ de aprópe.

56. In cas de mórte a bărbatuluĭ saŭ a femeieĭ fără testament, dacă vor lipsì rude saŭ alţĭ moştenitorĭ ascendenţĭ, descendenţĭ saŭ lateralnicĭ, atuncĭ se va chemà la moştenirea femeieĭ soţul, iar la moştenirea soţuluĭ soţia, şi vor luà întréga moştenire. Soţul moştenesce pe soţie, chiar dacă a trăit cu ea numaĭ două lunĭ. Vĕduva, care nu s'a căsătorit pentru a doua óră, are drept a se folosì de darurile de nuntă şi va maĭ luà drept proprietate o parte din moştenirea soţuluĭ egală cu a copiluluĭ. Acelaşĭ lucru va face şi soţul, precum şi ceĭ ascendenţĭ, dacă nu se va recăsătorì, avênd drept de a vinde şi înstrăinà partea sa după voie; iar dacă nu o va înstrăinà şi nu o va lăsà cuĭ-va ca moştenire, atuncĭ toţĭ copiiĭ o vor împărţì egal între eĭ, fie că eĭ nu moşte-

nesc pe tată saŭ pe mamă. Mama, care n'a contractat o a doua căsătorie, precum şi fie-care din ascendenţiĭ carĭ nu s'aŭ recăsătorit, afară de folosinţa venituluĭ banilor, va primì şi o parte din avere egală cu a copiluluĭ. Acésta însă privesce căsătoriile desfăcute prin mórte, iar nicĭ decum prin divorţ; copiiĭ sunt proprietariĭ venituluĭ darurilor în orĭ-ce cas, şi nicĭ părinţiĭ nu primesc acest venit decât pentru întreţinerea copiilor. Tatăl, chiar dacă s'a căsătorit din noŭ, se va folosì fără nicĭ o îndoială de averea mameĭ copiilor seĭ, şi nicĭ un cuvînt necuviincios saŭ o pîră din partea lor nu se va primì. Acésta însă în casul când copiiĭ sunt sub ocrotirea tatăluĭ, iar dacă aŭ eşit de sub puterea sa, atuncĭ, în cas de mórtea mameĭ, tatăl va primì o parte din averea rĕposateĭ, cu drept de a se folosì de ea cât va trăì, iar după mórte acea parte va trece la copiĭ. Dacă cine-va va fi căsătorit legitim cu o femeie săracă, fără zestre, şi apoĭ va murì, atuncĭ, dacă va fi făcut copiĭ, cu ea saŭ cu altă femeie legitimă, în numĕr de treĭ, dînsa va trebuì să priméscă a patra parte din averea soţuluĭ, dar înainte se vor plătì din acea avere datoriile şi din rest se va luà partea a patra. Dacă însă tatăl a lăsat maĭ mulţĭ copiĭ decât treĭ, atuncĭ se va face despărţirea averiĭ după numĕrul copiilor între eĭ şi mamă, care va avé numaĭ dreptul de a se folosì de partea sa, dar nu de a o înstrăinà. Dacă femeia nu va avé copiĭ, atuncĭ poruncim ca dînsa să aibă drept de proprietate asupra averiĭ rĕmase după soţ, şi dacă soţul îĭ va lăsà maĭ puţin decât i se cuvine, să se adaogă la partea sa maĭ sus arătată. Acelaşĭ lucru se va face şi faţă cu bărbatul, când dînsul n'a dat darurile de nuntă; dacă e sărac, va primì partea a patra din averea soţieĭ. Novella Împĕratuluĭ Leon (52) poruncesce ca femeia să aibă dreptul neclintit de proprietate desăvîrşită asupra părţiĭ de avere care i s'a dat, şi ca dînsa să n'aibă datoria de a o remite copiilor, afară de falchidia, adecă partea lor legală, cu condiţiune însă ca dînsa, pentru cinstea soţuluĭ, să nu se căsătoréscă a doua óră, iar dacă se va căsătorì a doua óră, atuncĭ va perde dreptul dat eĭ asupra proprietăţiĭ şi averea rĕmasă eĭ după soţ va fi moştenirea copiilor după mórtea sa. Nicĭ tatăl mameĭ vitrege, nicĭ mama tatăluĭ vitreg nu pot lăsà fiind în viéţă, nicĭ după mórte, parte maĭ mare decât li se cuvine, adecă egală cu partea unuia din copiĭ, iar dacă sunt copiĭ mulţĭ, atuncĭ fie-care va primì parte egală, dar nicĭ tatăl nicĭ mama vitregĭ nu pot primì maĭ mult; dacă copiiĭ vor primì părţĭ neegale, atuncĭ tatăl şi mama vitregă vor primì parte egală cu a copiluluĭ care a căpĕtat maĭ puţin. Dacă omul, care a murit fără de testament, va lăsà după dînsul în viéţă copiĭ şi femeie care va păstrà vĕduvia, atuncĭ şi dînsa va luà parte la moştenire şi va primì o parte egală cu unuia din fiĭ. Dacă mama care a moştenit pe fiul saŭ pe fiica sa morţì în copilărie fără testament, saŭ care a căpĕtat partea sa legală din averea repausatuluĭ soţ, nu se va recăsătorì, atuncĭ moştenirea sus ḑisă va fi proprietatea eĭ; iar dacă se va recăsătorì, atuncĭ va fi datóre a păstrà averea pentru fraţiĭ şi surorile rĕposatuluĭ, folosindu-se numaĭ de usufruct. Acelaşĭ lucru se va întîmplà şi cu bărbatul, dacă se va recăsătorì. Dacă se va întîmplà ca după rĕposat să rĕmână soţie care n'a adus zestre în casa soţuluĭ, atuncĭ dînsa va primì parte egală cu acea a fraţilor, dacă sunt în numĕr maĭ mare de treĭ; iar dacă vor fi treĭ saŭ maĭ puţin, atuncĭ va căpĕtà a patra parte. Dacă nu vor fi moştenitorĭ şi va rĕmâné numaĭ vĕduva, atuncĭ dînsa va primì jumătate, iar restul va trece la stat.

Rescumpĕrare.

(I p., X tom, parag. 1346—1373.)

Chrisovul sobornicesc de la 28 Decembre 1785, avĕnd în vedere că aprópe în fie-ce ḑi se comit abusurĭ în ceea ce privesce cedarea otcinelor, a stabilit: în cas de cedare prin vînḑare a uneĭ moşiĭ, saŭ a uneĭ părţĭ din otcina uneĭ persóne particulare, care nu este cu vînḑătorul în răzeşie saŭ înrudită, trebue neapĕrat ca vînḑătorul şi cumpĕrătorul să se presinte la Divan şi să aducă zapisul de cumpĕrare, în care să fie arătat adevĕratul preţ al cumpĕrăriĭ. Divanul, după ce va vedé condiţiunile vînḑăriĭ, va poruncì ispravnicilor ţinutuluĭ, în care se află moşia de vînḑare, să facă publicare în curgere de 6 lunĭ, în ḑilele de tîrg, dând de scire acelora carĭ, că rude saŭ ca răzeşĭ, aŭ drept la rescumpĕrare. Dar dacă în curgerea celor 6 lunĭ nicĭ una din rudele aflate în țéră, saŭ nicĭ unul din răzeşĭ nu va declarà dorința de a rĕscumpĕrà pămîntul pus în vîndare, atuncĭ ispravniciĭ vor trimite despre acésta scire la Divan, care apoĭ va întărì vîndarea. In cas însă când rudele saŭ răzeşiĭ cu vîndătorul aflațĭ de față vor cere rescumpĕrarea după ce a trecut terminul de şése lunĭ, precum şi răzeşiĭ saŭ rudele, aflațĭ în alte țĕrĭ străine, nu s'ar fi presentat în curgere de cincĭ anĭ, şi după acest timp ar cere să rĕscumpĕre pămîntul, atuncĭ nicĭ de la uniĭ, nicĭ de la alțiĭ să nu se ieà în vedere cererea.

Tribunalul civil rusesc din Basarabia, găsind că acéstă lege sobornicéscă este dăunătóre pentru Ruşiĭ carĭ vor să cumpere pămînt în Basarabia, în anul 1840, ḑiua 7 Februarie, solicită de la guvernul rusesc ca legea în cestiune să fie abrogată, iar în locul eĭ să fie admisă în Basarabia legea rusécă (art. 1363, I p, X tom), iar despre intrare în stăpânire legea rusécă (I p., X tom, art. 925—29, 1523 şi 1524—25.) Prin ukazul imperial de la 3 Iulie 1842 Consiliul de Stat a elaborat următórele pravile:

57. Se preferă (avĕnd în vedere dreptul de rescumpĕrare) primo rudele, al doilea co-proprietariĭ (răzeşiĭ), al treilea veciniĭ şi ceĭ maĭ apropiațĭ şi al patrulea *creditoriĭ.*(1) Fiul are dreptul a rĕscumpĕrà lucrul care a aparținut mameĭ sale şi care a fost vîndut de tată, saŭ lucrul tatăluĭ vîndut de mamă, pe când erà încă minor şi se aflà în casele părintescĭ. Răzeşiĭ, carĭ aparțin aceleiaşĭ răzeşiĭ, aŭ drept primordial la rĕscumpĕrarea părților din răzeşie, iar dacă nu vor voì să rĕscumpere, atuncĭ dreptul trece la aceĭ carĭ sunt de pe aceeaşĭ moşie alăturĭ cu răzeşia de rĕscumpĕrat, iar dacă şi aceştia nu vor voì, atuncĭ se vor preferì răzeşiĭ din acelaşĭ ocol. In ceea ce privesce averile vîndute la mezat, prioritatea nu va avé loc.

Vînḑarea — Cumpĕrarea.

(I p., X tom, art. 1381—1416.)

58. In ceea ce privesce pe majorĭ (veḑĭ art. 9), vînḑarea va fi bună dacă s'a făcut cu cel puțin jumătate din prețul loculuĭ. Vînḑarea şi cumpĕrarea sunt făcute, când s'a

---

(1) Aceştia din urmă aŭ şi beneficiul larg.

căḑut în acord pentru preț, cu condițiune ca vînḑătorul să remită lucrul, iar cumpĕrătorul să plătéscă prețul, chiar dacă vînḑătorul a primit prețul stabilit și n'a remis lucrul sĕŭ; dacă cumpĕrătorul a primit lucrul și n'a plătit întréga sumă de banĭ, vînḑarea se întăresce, de óre-ce arvuna primită este dovadă că s'a făcut cumpĕrarea și vînḑarea. Acésta în ceea ce privesce vînḑarea fără înscris; dar vînḑarea întocmită prin înscris, numaĭ atuncĭ se consideră bună când înscrisul este făcut cu propria mână a vînḑătoruluĭ saŭ semnat de dînsul; asemenea, dacă vînḑarea s'a făcut prin notariat. legea permite fie-căreia din părțĭ, până ce vînḑătorul n'a transmis lucrul cumpĕrat în mânile cumpĕrătoruluĭ și n'a primit prețul vînḑăriĭ, chiar dacă prețul vînḑăriĭ s'a stabilit, a se depărtà de condițiunile făcute, par'că nicĭ că s'ar fi făcut daravera. In ceea ce privesce condițiunile carĭ nu s'aŭ făcut în scris, dar lucrul a fost transmis și partea din preț a fost remisă, cumpĕrarea va fi bună, exceptând casul când s'a făcut înșelăciune, care se va dovedì, căcĭ atuncĭ vînḑarea e nulă. Cumpĕrarea făcută prin înțelegere și consimțire bună sub nicĭ un cuvînt nu se póte anulà; chiar dacă vînḑătorul aĭ fi consimțit a da prețul îndoit îndĕrĕt, volnic e cumpĕrătorul să-șĭ păstreze lucrul. Vînḑătorul, transmițĕnd lucrul în mânile cumpĕrătoruluĭ, nu maĭ póte să-l céră îndĕrĕt, asemenea nicĭ cumpĕrătorul nu maĭ póte cere baniĭ îndĕrĕt. Vînḑarea simulată (1) e nulă și lucrul vîndut nu se va înstrăinà. Vînḑarea făcută de géba nu se întăresce; iar dacă cevà se va vinde cu preț maĭ mic, din prietenie, atuncĭ se va întărì; dar asemenea vînḑărĭ între soțĭ nu sunt valabile.

59. In ceea ce privesce arvuna dată, în casul când una din părțile contractante nu va îndeplinì condițiunea saŭ dacă cumpĕrătorul va refusà să cumpere, atuncĭ va perde arvuna; iar dacă vînḑătorul va refusà, atuncĭ va fi obligat a restituì arvuna îndoită. Relativ la condițiunile privitóre la vînḑare, fie scrise, fie nescrise, odată ce s'a dat arvuna, care este garanția pentru ambele părțĭ, cumpĕrătorul va perde arvuna,

---

(1) **Vînḑarea simulată**, ḑice Armenopulo, este aceea care, făcĕndu-se pe față, servesce drept pretext pentru nisce condițiunĭ anume (3—3—254)

dacă nu va îndeplinì condiţiunile; asemenea şi vîndătorul va plătì arvuna îndoită în cas de refus.

60. Cumpĕrătorul nu capĕtă dreptul de proprietate asupra lucruluĭ cumpĕrat până n'a plătit preţul întreg, saŭ n'a dat garanţie, saŭ n'are încrederea vîndătoruluĭ. Dacă cumpĕrătorul nu va plătì preţul la termin, atuncĭ va avé să dea dobândă, dar nu tot ceea ce vîndătorul ar fi putut dobândì făcĕnd daraverĭ cu preţul întreg. Dacă vîndătorul nu va remite lucrul, atuncĭ cumpĕrătorul se va judecà cu dînsul pentru dobândă, şi chiar dacă acea dobândă va covîrşì preţul întreg, o va căpĕtà. Dacă în actul de vîndare stă scris că în cas de nedarea preţuluĭ la termin vîndarea va fi stricată, acésta este în favórea vîndătoruluĭ şi de la dînsul depinde de a o anulà saŭ nu; cumpĕrătorul în acest cas va perde dreptul sĕŭ pe lucru. Cumpĕrătorul, care, primind lucrul în stăpânire, nu va plătì preţul sĕŭ la termin, va fi dator a plătì dobânda asupra preţuluĭ stipulat pentru tot timpul întârdieriĭ, iar nicĭ decum pentru a satisface pretenţiunea vîndătoruluĭ, care ar dice că ar fi făcut daraverĭ în comerciŭ cu baniĭ din preţul vîndăriĭ. Dacă cumpĕrătorul s'ar obligà, chiar prin scris, de a plătì, în cas de călcarea condiţiunilor vîndăriĭ, dobânda îndoită, — acéstă obligaţiune va fi nulă. Dacă vîndătorul tărăgănesce şi nu transmite lucrul vîndut, atuncĭ el va rĕspunde pentru venitul şi dobânda, pe carĭ lucrul póte să le aducă.

61. După efectuarea vîndăriĭ unuĭ lucru, orĭ-ce dobândă saŭ orĭ-ce daună va cădé în partea cumpĕrătoruluĭ, dacă vîndătorul a transmis lucrul la termin. După efectuarea vîndăriĭ saŭ a cumpĕrăriĭ pe cale legală, fie că s'a făcut prin scris, fie fără înscris, orĭ-ce daună ocasionată lucruluĭ privesce pe cumpĕrător; prin urmare, dacă casa vîndută ar fi ars în parte saŭ în tot, arboriĭ ar fi scoşĭ din rădĕcină de furtună, câmpul saŭ grădina s'ar inundà cu apele rîuluĭ eşit din albie, — tóte aceste daune privesc pe cumpĕrător. In de obşte tot ce s'ar întîmplà cu lucrul vîndut fără rea voinţă saŭ neîngrijire a vîndătoruluĭ — nu privesce pe vîndător. Precum o daună întîmplată lucruluĭ e dăunătóre cumpĕrătoruluĭ, asemenea şi câştigul ce ar aduce lucrul în folosul cumpĕrătoruluĭ este; prin urmare, dacă câmpul se măresce din causa retrageriĭ apelor, acésta va fi în favórea

cumpĕrătoruluĭ. In cas când lucrul vîndut s'ar perde saŭ s'ar strică înainte de a fi fost transmis cumpĕrătoruluĭ, atuncĭ vîndătorul este dator a înapoià preţul; dar când lucrul a fost transmis, atuncĭ nu, chiar dacă cumpĕrătorul nicĭ nu s'a atins de acest lucru. Când îţĭ voiŭ vinde câmpul, îţĭ voiŭ arătà hotarele sale în de obşte şi îţĭ voiŭ ḑice că pămîntul e pentru o sută de plugarĭ, dacă apoĭ parte din acest câmp se va rupe şi tu te veĭ plânge contra mea, atuncĭ nu ţi se va da maĭ mult pămînt, căcĭ aĭ sciut hotarele sale. Dacă se vor vinde douĕ părechĭ de vite, din carĭ una bolnavă, atuncĭ se vor înapoià ambele părechĭ în termin de 60 de ḑile; acelaşĭ lucru să se facă în cas când s'a vîndut de cine-va o vită saŭ un animal bolnav, încredinţând că e sănătos. Vînḑătoriĭ sunt datorĭ a prevenì pe cumpĕrătorĭ despre defectele vitelor ce vînd; dacă cine-va are să vînḑă o vită bolnavă şi se va dovedì că a sciut despre bólă, atuncĭ va plătì pentru tóte daunele ocasionate de rĕspândirea bóleĭ.

62. Dacă cine-va îşĭ va tocmì o calfă la prăvălie, atuncĭ toţĭ carĭ cumpĕră de la acea calfă saŭ îi vînd cevà vor avé drept să se judece cu stăpânul prăvălieĭ.

Facerea şi executarea contractelor.

(I p., X tom, art. 1528—1544.)

63. Legea desfiinţéză tocmelile ruşinóse şi nepermise şi pe tóte cele contrariĭ matureĭ lucrurilor. Tóte tocmelile făcute în contra legiĭ şi a bunelor moravurĭ n'aŭ putere, fiind nelegale. Când contractul e ilegal, atuncĭ orĭ-ce promisiune devine nulă. Tot ce se face cu siluire saŭ de frică nu e valabil. Acelaşĭ drept ca minoriĭ îl aŭ şi toţĭ aceĭ carĭ s'aŭ învoit de frică saŭ cu siluire, precum şi aceĭ carĭ aŭ suferit cevà, saŭ aŭ greşit, saŭ aŭ fost absenţĭ. Condiţiunile contrariĭ legiĭ sunt nevalabile; de pildă, când cine-va le-a făcut cu rea credinţă, prin înşelăciune, saŭ a consimţit de frică saŭ prin siluire. Când se va dovedì că tocméla s'a făcut de frică saŭ prin viclenie (cu hârtiĭ şi martorĭ falsĭ), atuncĭ se va strică prin judecată; asemenea, când cine-va, fără a fi dator, va plătì o datorie, baniĭ i se vor înapoià, căcĭ nu e drept ca cine-va să pérḑă din greşélă şi înşelăciune.

64. Când maĭ multe persóne vor încheià o tocmélă între

ele, ca în cas de mórtea vre-uneia din ele, cele-lalte să o moştenéscă, apoĭ asemenea tocmélă este zadarnică, căcĭ e contrarie bunelor moravurĭ, şi nicĭ tocméla, nicĭ făgăduinţa nu vor fi valabile. Dacă ómenĭ particularĭ vor stabilì între eĭ ca să se moştenéscă reciproc în cas de mórte, asemenea tocmélă e nulă. Dar dacă o asemenea tocmélă o vor încheià maziliĭ saŭ ostaşiĭ carĭ plécă la răsboiŭ, atuncĭ atare tocmélă se va întărì şi va fi drĕptă.

65. Dacă în tocméla despre zestrea fiiceĭ mele voiŭ ḑice ca dînsa să nu maĭ nădăjduiască a primì cevà din moştenirea mea, apoĭ acéstă ḑisă nu are putere legală. Dacă cine-va se va tocmì cu socrul sĕŭ, ḑicênd că, în cas de mórtea sa înaintea soţieĭ cu care va avé copiĭ, va remite numaĭ jumătate din zestre, apoĭ ast-fel de tocmélă e nulă. Dacă în fóia de zestre se va ḑice că, în cas de vor murì soţia şi copiiĭ, zestrea să rĕmâe a soţuluĭ, apoĭ acéstă făgăduială e ilegală.

66. In cestiunile dubióse se va admite ceea ce e uman şi drept şi ceea ce dă circumstanţe atenuante. In afacerile nelimpeḑĭ trebue să să se ieà ceea ce este probabil, saŭ ce se întîmplă maĭ des. In contracte şi daraverĭ de tocmelĭ, dacă voinţa ambelor părţĭ este vag expusă, se va procede după obiceiul local. Când una şi aceeaşĭ expresiune are douĕ sensurĭ, atuncĭ se va preferì acela care e maì compatibil cu dreptatea şi cu lucrul în cestiune. Obiceiul se va luà în vedere dacă este întărit de tribunal. (1) Expresiunea vagă se va tălmăcì în favórea făgăduitoruluĭ.

67. Actul de cumpĕrare dubios se va tâlcuì în contra ce-

---

(1) In tribunalul de comerciŭ din judeţul Ismail s'a iscat controversa cum să se înţelégă *«până la o sută»*, vorbe adese-orĭ întrebuinţate în tocmelĭ. Comercianţii loculuĭ aŭ dat următórea explicare acestor cuvinte convenţionale: Tocméla se consideră executată, dacă după ea s'aŭ remis 90 unităţĭ, adecă cu 10 maĭ puţin. Tribunalul a întărit acéstă explicaţiune. In acelaşĭ tribunal, în cestiunea privitóre la transmiterea *vinuluĭ vîndut*, s'a consfinţit obiceiul pe temeiul căruia, dacă cumpĕrătorul nu va da vînḑătoruluĭ vinuluĭ butóie la timp, adecă cel puţin cu o sĕptĕmână înaintea culesuluĭ strugurilor, atuncĭ vînḑătorul nu numaĭ că-şĭ păstréză arvuna primită, dar şi vinul are drept de a-l vinde altuia, fără vre-o rĕspundere faţă cu întâiul cumpĕrător. (A se vedé *Analele comitetuluĭ de statistică din Chişineŭ*, tom. 3, pag. 51—54.)

luĭ care a făcut vîndarea şi în favórea cumpĕrătoruluĭ, căcĭ vîndătorul este dator să nu înşele cu condiţiunĭ exprimate în două sensurĭ pe cel ce cumpĕră.

Chezăşia.

(I p., X tom, cap. 1552—1572.)

68. Femeia nu rĕspunde pentru obligaţiunile bărbatuluĭ chiar în casul când s'a făcut garantă. Legea apĕră pe soţie, chiar dacă dînsa a garantat în maĭ multe rîndurĭ pentru soţul eĭ. Dacă femeia se va subscrie ca garantă pentru vre-o datorie a bărbatuluĭ séŭ şi va pune chezăşie pentru acésta zestrea sa saŭ persóna sa, apoĭ acésta nu se va luà în vedere şi nu va avé nicĭ o putere, fie că a garantat şi a subscris de maĭ multe orĭ pentru datoriĭ către stat, saŭ alt-fel de datoriĭ, dar exceptând însă casul când se va dovedì că baniĭ s'aŭ cheltuit pentru trebuinţele eĭ. Femeia nu se primesce ca garantă; asemenea şi fiul ce se află sub ocrotirea tatăluĭ; omul viţios, sărac, din clasa duhovnicéscă, şi minoriĭ asemenea se exclud. Dacă femeia a consimţit să rĕspundă pentru datoria soţuluĭ din propria sa avere, atuncĭ nu este obligată a plătì pentru datoria pe care n'a făcut-o ea, ci altul. Femeia nu se va puté bucurà de legea veleiană (art. 68), dacă s'a făcut garantă pentru propria sa datorie.

69. Cine a garantat plata vre-uneĭ datoriĭ străine, acela este obligat s'o plătéscă, şi obligaţiunea sa trece asupra moştenitorilor séĭ. Creditorul însă se va adresà la garant numaĭ când nu va puté să siléscă pe datornic a-ĭ plătì.

Zălog — amanet.

(I p., X tom, 1627—1641 şi 1663—1678.)

70. Cel dintâiŭ creditor care a dat banĭ cu zălog se preferă celor-lalţĭ creditorĭ faţă cu lucrul zălogit. Cine a primit zălog pentru baniĭ daţĭ n'are a se îngrijì despre ceĭ-lalţĭ creditorĭ. Dacă cine-va în aceeaşĭ ḑi a dat zălog la doĭ inşĭ, atuncĭ ambiĭ de o potrivă se preferă şi se consideră că amîndoĭ posedă zălogul. Creditorul care are zălog se preferă celor-lalţĭ, carĭ vor venì după dînsul. Cel de al doilea creditor nu se bucură de nicĭ o preferinţă faţă cu cel

dintâiŭ, numaĭ în cas dacă îl va plătì şi prin acésta îĭ va luà locul. Dacă creditoriĭ de a doua mână vor hotărî a luà pe séma lor zălogul şi vor plătì tótă datoria creditoruluĭ întâiŭ — liberĭ sunt a o face. Cine a primit în zălog un lucru amanetat dejà altuia, acela se va considerà ca al doilea creditor.

71. Dacă creditorul va declarà verbal saŭ prin scris că, în cas de nu i se vor plătì la termin baniĭ daţĭ cu amanet, acest amanet va devenì proprietatea sa, asemenea condiţiune nu este valabilă. Creditorul, care a primit un zălog maĭ mic decât baniĭ împrumutaţĭ, nu va perde dreptul sĕŭ la restituirea împrumutuluĭ. Dacă zălogul nu e îndestulător pentru acoperirea împrumutuluĭ, atuncĭ atât datornicul cât şi garantul vor fi obligaţĭ a plătì restul. Creditorul póte să transmită zălogul altuia, dar numaĭ pentru baniĭ împrumutaţĭ, şi nu maĭ mult.

72. Datornicul póte pretinde ca zălogul să fie remis în starea, în care a fost dat creditoruluĭ, creditorul fiind obligat a păstrà zălogul în bună stare. In cas de perderea amanetuluĭ, creditorul va avé să dovedéscă că perderea s'a făcut fără vina sa; atuncĭ datoria nu se va perde, dacă însă n'a existat o altă condiţiune. Cel care primesce zălog nu este rĕspunḑĕtor de ce se va puté întîmplà zăloguluĭ, dacă n'a fost vina sa şi n'a existat condiţiune anume stipulată pentru un asemenea cas. Creditorul care posedă o avere (móră, vie, moşie) ca zălog este rĕspunḑĕtor pentru orĭ-ce daună, dacă dauna s'a ocasionat din negligenţa sa; dar creditorul va avé drept să céră despăgubirĭ pentru reparaţiunea făcută. Creditorul, care a dat banĭ sub zălog saŭ ipotecă, are drept de judecată în contra orĭ-cuĭ care deţine zălogul saŭ l'a căpĕtat ca moştenire saŭ ca zestre. (1)

---

(1) In acéstă privinţă există până acum două părerĭ printre jurisconsulţiĭ din Basarabia. Majoritatea Ruşilor emite părerea că, în acéstă privinţă, încă de la 1828, asupra Basarabieĭ s'a trecut întrégа lege ruséscă privitóre la actele de vîndare, asemenea şi la procedura plăţiĭ datoriilor; minoritatea cu d-l Kiriac (jurisconsult de frunte din Basarabia) în întâiul rînd opinéză că legea de la 1828 nu abrógă tóte drepturile creditorilor localĭ cu ipotecă fără excepţiune, că unele din aceste drepturĭ sunt prea esenţiale pentru ca aceştĭ creditorĭ să pótă fi despoiaţĭ de ele. Tribunalul în acéstă privinţă se pronunţă când într'un sens, când într'altul.

Despre acéstă materie Armenopulo traetéză în titlul 5 al cărţiĭ a 3-a.

Inchiriarea averiĭ.

(I p., X tom. art. 1691—1713.)

73. Chiriaşul este dator a îngrijì de lucrurile închiriate, a le păstrà întregĭ, nevătĕmate şi, în cas de perderea lor, a le înlocuì (de pildă a remite acelaşĭ numĕr de vite), a se îngrijì de casele închiriate, de acarete, şi a face reparaţiunile necesare, pentru a puté remite imobilul în starea în care i-a fost încredinţată. El primesce usufructul, dar numaĭ acela care póte să fie despărţit de lucru fără a produce vătĕmare. Dacă închirietorul va convenì cu chiriaşul ca până la terminul stabilit să nu reià lucrul închiriat, iar dacă îl va reluà, atuncĭ să plătéscă amendă, şi apoĭ chiriaşul nu va plătì chiria, saŭ nu va usà de lucru precum se cuvine, atuncĭ închirietorul va fi în drept de a reluà îndĕrĕt lucrul închiriat, fără a plătì amenda cuvenită. Dacă cine-va va da cuĭ-va un lucru cu chirie pentru un timp determinat, atuncĭ nu va fi în drept înaintea expirăriĭ acestuĭ termin să depărteze pe chiriaş de la lucru şi de asemenea nu va puté să céră adaos de plată sub cuvînt că alţiĭ daŭ maĭ mult; căcĭ dacă va voì să depărteze cu sila pe chiriaş, apoĭ va perde dreptul la toţĭ baniĭ ce a căpĕtat din chirie şi încă va maĭ rĕspunde şi pentru daunele ocasionate chiriaşuluĭ. Cine va părăsì câmpul închiriat înaintea expirăriĭ terminuluĭ de arendă, acela va plătì totuşĭ întrégа arendă. Cine va arendà vre-o moşie şi apoĭ fără pricină o va părăsì înaintea expirăriĭ arendeĭ, acela va plătì întréga arendă; iar dacă se va găsì un altul care să plătéscă pentru timpul arendat o sumă maĭ mică, atuncĭ i se va da acestuia, rĕmâind ca arendaşul dintâiŭ să plătéscă restul banilor datoriţĭ.

74. Acela care va luà în arendă o moşie, fie pe viéţă, fie pe un timp îndelungat (emfitheosis), n'are drept s'o remiţă altuia fără scirea şi voinţa proprietaruluĭ moşieĭ, dar va fi dator să previe pe proprietar, apoĭ să adaste două lunĭ, şi dacă, după acest timp, proprietarul totuşĭ va refusà să admiţă propunerea, atuncĭ, după ce va plătì ceea ce alţiĭ aŭ promis, va căpĕtà moşia îndĕrĕt; dar dacă arendaşul nu va prevenì pe proprietar, atuncĭ va perde dreptul *emfitheosis*. Dacă acela, care a primit emfitheosis, avĕnd a face cu bise-

ricile şi instituţiunile de pietate, nu va plătì dijma saŭ arenda în curs de doĭ anĭ, va perde în acest cas dreptul asupra *emfitheoseĭ*, iar faţă cu particulariĭ îl va perde după treĭ anĭ de aceeaşĭ neregulă. Când vre-o moşie saŭ vre-o construcţiune se vor da cu chirie pe vecĭ şi nu se va plătì chiria saŭ arenda după condiţiunile stipulate în curgere de treĭ anĭ, atuncĭ moşia saŭ casa se vor luà îndĕrĕt şi închirierea pe vecĭ va fi desfăcută; iar dacă lucrul închiriat va fi proprietate bisericéscă, atuncĭ terminul va fi numaĭ de doĭ anĭ, dacă însă chiriaşul lucruluĭ pe vecie n'a fost trimis în locurĭ depărtate pentru afacerĭ de serviciŭ şi dacă nu i s'a ordonat de a nu remite baniĭ pentru chirie, ca fiind sub poprire. Orĭ-care să fi fost causa pentru care s'aŭ desfiinţat clausele uneĭ închirierĭ pe vecie, chiriaşul are drept de a cere cheltuelile ce a făcut pentru îmbunătăţirea lucruluĭ închiriat.

75. Dacă cine-va, cerĕnd de la altul un lucru pentru trebuinţa sa, va ḑice stăpânuluĭ lucruluĭ că ieà acel lucru pentru o trebuinţă anumită, iar apoĭ va usà de acest lucru în alt-fel, producĕndu-ĭ o daună saŭ stricăciune, atuncĭ va avé să plătéscă înmulţit maĭ mult. Aceeaşĭ responsabilitate cade şi asupra aceluia care va luà vita altuia pentru a se transportà unde-va şi apoĭ va plecà aiurea. Cine va luà un cal de la altul pentru a plecà până la cutare loc, iar apoĭ va depăşì maĭ departe, iar calul va perì, acela va plătì stăpânuluĭ pentru cal. Dar dacă dauna saŭ mórtea se va ocasionà caluluĭ pe drumul până la locul indicat, atuncĭ nu va fi rĕspunḑĕtor, dacă s'a îngrijit de cal. Dacă cine-va a luat un boŭ pentru arătură şi boul a perit la munca pentru care a fost luat, atuncĭ nu va despăgubì pe stăpân; iar dacă mórtea s'a întîmplat la altă muncă, atuncĭ va plătì preţul viteĭ. Dacă cine-va fără voia stăpânuluĭ a luat vita şi a plecat, atuncĭ va plătì plata îndoită pentru acea muncă a viteĭ; iar dacă vita va murì, atuncĭ va plătì preţul a douĕ vite. Cine a închiriat o vită şi o va încărcà peste mĕsură şi va plecà cu ea maĭ departe decât a ḑis, iar vita va perì, acela este dator s'o plătéscă.

Intreprindere.

(I p., art. 1737—1745.)

76. Meşteriĭ, dacă s'aŭ apucat de lucru şi aŭ primit arvună n'aŭ voie să lepede acea muncă şi să se apuce de alta până nu o vor isprăvì. Dacă va fi lipsă de material, saŭ stăpânul din rea voinţă nu aduce cele necesare pentru ca lucrul să fie isprăvit, atuncĭ meşterul e dator să céră de ouĕ orĭ de la stăpân materialul necesar, pentru ca să nu fie zăbavă; iar dacă nicĭ atuncĭ stăpânul nu va voì, atuncĭ să vestéscă pe judecător şi să-ĭ céră voie de a părăsì lucrarea. Dacă însă întreprindătoriĭ, de lăcomie, iubire de câştig mare, saŭ alte rele, vor părăsì lucrarea de care s'aŭ apucat şi se vor apucà de alt cevà, atuncĭ stăpânul e dator a-ĭ somà înaintea martorilor despre condiţiunile făcute, fie în scris, fie alt-fel, şi dacă eĭ totuşĭ nu vor voì, să se înfăţişeze înaintea dregătorieĭ şi şi apoĭ să cheme pe alţĭ meşterĭ, iar ceĭ carĭ cu samovolnicie aŭ părăsit lucrul vor fi condemnaţĭ de a restituì plata primită.

Imprumut—Dobândă.

(I p., X tom., art. 2012—2068.)

77. Dacă minorul va împrumutà pe un major aflat sub puterea părintéscă, atuncĭ va fi în drept de a primì îndĕrĕt împrumutul. Cel care a împrumutat pe minor, va fi dator să dovedéscă că minorul a avut căştig cu împrumutul şi atuncĭ va primì datoria. Femeia care s'a împrumutat pentru a scóte pe soţul eĭ din temniţă va fi datóre de a restituì datoria.

78. Dacă cine-va admite obligaţiunea şi a început să plătéscă datoria, atuncĭ se consideră că cunósce suma datorieĭ şi n'are voie a ḑice că n'a primit întrégă suma. Datornicul, căruia i se értă o parte din datorie, cu condiţiune să plătéscă restul la un termin hotărît, şi nu va fi făcut acésta, va plătì întréga datorie. Dobânda legală este 12 la sută pe an, şi dacă acea dobândă a fost percepută, atuncĭ nu se póte contestà; iar pentru procente neprevĕḑute şi cerute prin tribunal se va percepe numaĭ 10 la sută. Dacă cine-va e creditor fără dobândă şi n'a putut primì datoria îndĕrĕt, atuncĭ

adresându se la tribunal, va primì dobânda legală. Dacă creditorul va stabilì că, în loc de dobândă, are să priméscă usufructul unuĭ lucru óre-care, atuncĭ acest usufruct, orĭ-cât de mare să fie, al luĭ va fi.

80. Nimenĭ nu va puté cere dobândă pentru dobândă, nicĭ pe trecut, nicĭ pe viitor; şi dacă dobânda se plătesce încet cu încetul, apoĭ, dacă se va face egală cu capitalul, nu va maĭ puté să créscă maĭ mult. Când dobânda a covîrşit capitalul, ea încetéză. Dacă se va stabilì un procent mare saŭ procent pe procent, atuncĭ, după ce s'a redus partea nelegală, se va plătì numaĭ restul.

Asociaţiune.

(I p., art. 2126—2138.)

Asociaţiunea se póte stabilì într'o lucrare verbal şi prin o terţie persónă. Dacă tovărăşia s'a făcut prin contract, atuncĭ se va puté face pîră la dregătorie; iar dacă n'a fost contract, atuncĭ lucrul s'a făcut în obşte. Dacă tovărăşia s'a făcut între maĭ mulţĭ, atuncĭ unul din tovarăşĭ nu e volnic a schimbà cevà în afacere fără consimţemîntul tuturor. Tovarăşul tovarăşuluĭ nu este considerat de tovarăşul tovărăşieĭ. In tovărăşie cheltuelile şi profitul sunt comune.

Acestea sunt legile locale ale Basarabieĭ, carĭ aŭ intrat în codificarea generală a Imperiuluĭ Rusesc, fiind intercalate specialmente pentru Basarabia în partea întâia a volumuluĭ X din «*Svod zaconov*», ediţiunea oficială a legilor Imperiuluĭ Rusesc. Traducerea nóstră e conformă în tocmaĭ cu textul oficial rusesc admis.

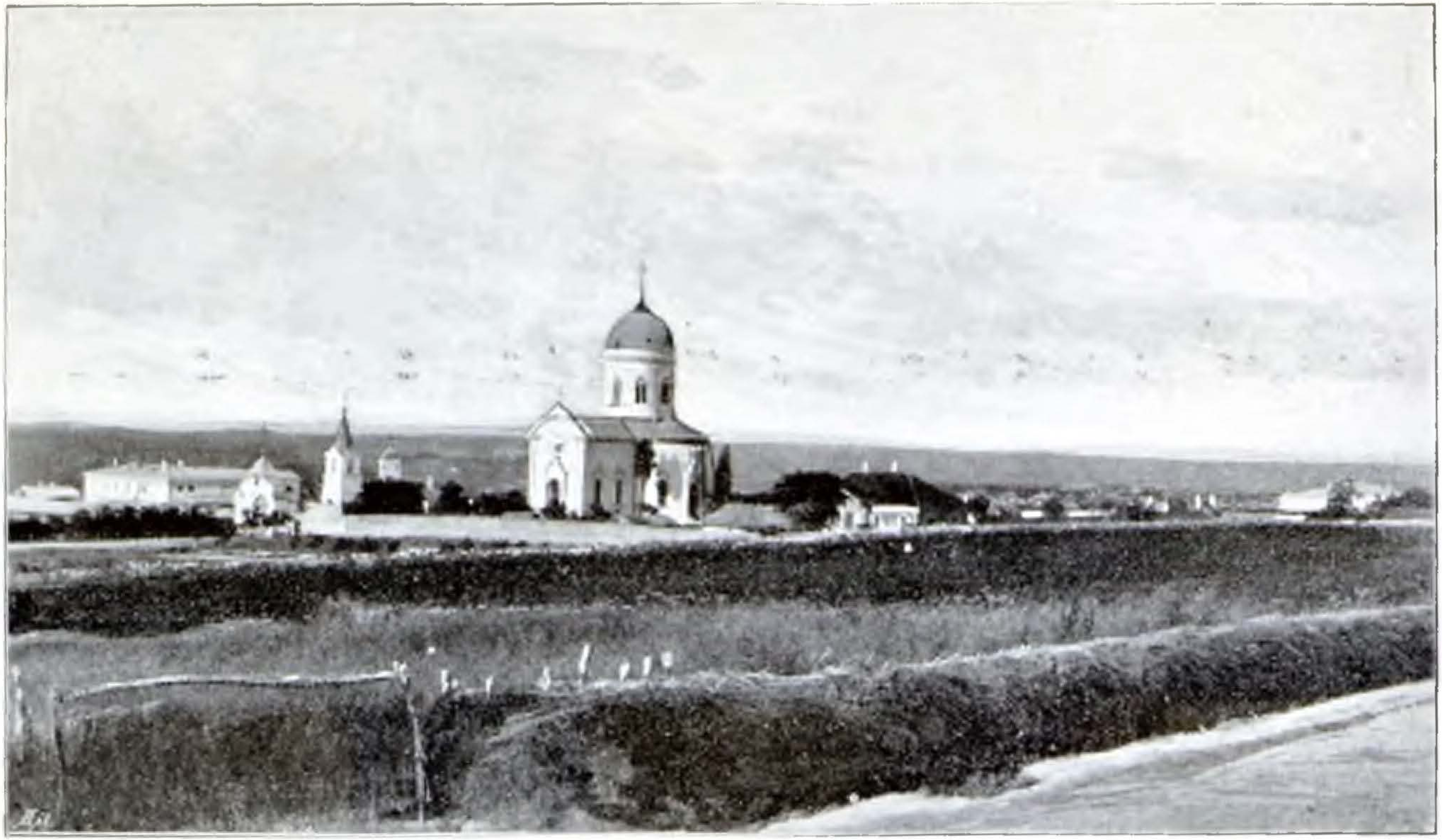

Mănăstirea Noul-Némțu.

II. AŞEZĂMÎNTUL COLONIILOR BULGARE.

INSTRUCŢIUNĬ PENTRU DATORIILE AUTORITĂŢILOR SĂTESCĬ.

PRIVILEGIILE HĂRĂZITE COLONIILOR BULGARE ŞI CHRISOVUL PENTRU ŞCÓLA DIN BOLGRAD.

Adresa Secretariatuluĭ de Stat No. 4.319 din 17 Septembre 1858 către Ministeriul de Finanțe.

Consiliul administrativ, în privirea resónelor arătate prin referatul aceluĭ onorat Departament sub No. 8.490, încuviinţând mĕsura propusă: ca domeniile şi coloniile să nu se maĭ adreseze către alt Departament, decât numaĭ către onoratul Departament sub a căruia jurisdicţie sunt date, a făcut încheiere de a le încunosciinţà despre acésta pe Departamentele respective, carĭ să aibă a comunicà în viitor ordinele privitóre pe Coloniĭ şi Domeniĭ prin canalul aceluĭ onorat Departament.

Prin urmare Secretariatul de Stat, spre îndeplinirea citateĭ încheierĭ, făcĕnd pe de o parte cuvenitele comunicaţiĭ Departamentelor respective, pe de alta cu onóre încuviinţéză pe acel onor. Departament spre regulă.

Pentru Secretarul de Stat, *A. Fotino.*

Către locuitoriĭ părţiĭ din Basarabia ce trece către Moldova.

Iubiţilor compatrioţĭ,

Noul hotar al Basarabieĭ, orînduit în puterea disposiţiilor Tractatuluĭ de la 30 Martie 1856, aŭ întocmit pămîntul ce locuiţĭ cu Moldova, care celor maĭ mulţĭ dintre voĭ este patria mumă. Noilor saŭ vechĭ locuitorĭ aĭ acesteĭ părţĭ, poporul moldovén vĕ primesce pe toţĭ ca pre uniĭ ce-ĭ sunteţĭ fraţĭ şi de o lege şi carĭ în viitor veţĭ fi părtaşĭ de a luĭ sórtă. Ocârmuirea Moldoveĭ nu numaĭ că nu vĕ aduce nicĭ o smintire la driturile de carĭ v'aţĭ bucurat până acum sub guvernul Impĕrăţieĭ Rusieĭ, ci maĭ vîrtos ea îşĭ va face o datorie de a păstrà privilegiile şi drepturile ce le aveţĭ câştigate şi a vĕ face părtaşĭ binefacerilor ce aşezămintele Principatuluĭ vĕ pot asigurà. -- Primiţĭ dar cu încredere starea vóstră cea nouă, supuindu-vĕ legilor ce sunt menite a vĕ cârmuì şi a vĕ ocrotì sub suzeranitatea Inalteĭ Porţĭ şi închezeşluirea Marilor Puterĭ ale Europeĭ. Ocârmuirea se va îndeletnicì a se lămurì despre legiuitele vóstre dorinţe şi a vĕ înzestrà cu îmbunătăţirile ce se vor socotì trebuitóre. Urmaţĭ dar cu sigurătate îndeletnicirilor vóstre şi nu perdeţĭ din vedere că voĭ sunteţĭ chemaţĭ a lucrà împreună pentru fericirea patrieĭ vóstre obştescĭ, de la care veţĭ căpĕtà la tótă întîmplarea dreptate şi ocrotire, precum şi tot binele ce-ĭ va fi cu putinţă a vĕ da.

O comisie înjghebată de d-niĭ boerĭ: Logofĕtul Grigorie Crupenschi, Vornicul Iancu N. Cantacuzin şi Postelnicul Lascarachi Michalachi(1), vine la voĭ, însărcinată a vĕ cârmuì vremelnic. Acéstă comisie va primì cu sîrguinţă înfăţişările şi dreptele vóstre cererĭ şi se va pune în stare de a lămurì ocârmuiriĭ nevoile vóstre, ca acésta să se îndeletnicéscă, în urmare, cu mĕsurile hotărîtóre, ce se va găsì de cuviinţă a se luà, spre a siguripsì pacînica vóstră vieţuire şi a vóstră fericire.

Să unim dar recunoscinţele şi mulţămitele nóstre către

---

(1) După osebită disposiţiune, d-niĭ Crupenschi şi Post. L. Michalachi s'aŭ înlocuit prin d-niĭ Logof. P. Roset Bălănescu, şi Aga M Cerchez.

Augustul nostru Suzeran şi Marile Puterĭ ce aŭ iscălit Tractatul de la Paris, carĭ în a lor îngrijire s'aŭ îndeletnicit despre sórta nóstră, siguripsindu-ne un viitor fericit, şi să ne silim a rĕspunde cu vrednicie la bine-voitórele lor scopurĭ.

S'aŭ dat în capitala Iaşĭ, în 4 Februarie 1857.

Caimacamul Moldoveĭ, *T. N. Balş*.

Coloniile şi domeniile Statuluĭ

prin jurnalul încheiat la 30 Aprilie 1857, în şedinţa Consiliuluĭ administrativ extraordinar, sunt date sub jurisdicţiunea Departamentuluĭ de Finanţe.

Despre cârmuire.

§ 1. Sub jurisdicţia Departamentuluĭ de Finanţe este dată cârmuirea tuturor coloniilor din Basarabia.

§ 2. La acest Departament sunt alăturate lucrările către secţia II-a, numindu-se Secţia colonială.

§ 3. Peste coloniĭ este numită o cârmuire, sub numirea: Dregătorie colonială, care atârnă de Ministeriul de Finanţe.

§ 4. Dregătoria colonială se va alcătuì de dregătorĭ şi amploiaţiĭ trebuitorĭ.

§ 5 Sub jurisdicţia Departamentuluĭ de Finanţe sunt privighetoriĭ coloniilor.

§ 6. Numĕrul privighetorilor se cuprinde în doĭ.

§ 7. La coloniĭ se vor rînduì ocolăşiĭ şi judeţe coloniale.

§ 8. Ocolăşia se va rînduì la fie-care ocol şi se va alcătuì de un ocolaş şi doĭ asesorĭ.

§ 9. Judeţul colonial se va rînduì la fie-care colonie şi se va compune de un vornicel (viborniĭ) şi doĭ asesorĭ; iar de la fie-care a 10-a casă, se va rînduì câte un uşier (storoş).

§ 10. La fie-care ocolaş şi judeţ colonial, trebue să se afle câte-un scriitor, sub a căruia povăţuire să se întrebuinţeze pentru corespŏndenţe junime din coloniştĭ.

§ 11. Coloniştiĭ a fie-căreĭ coloniĭ alcătuesc o obşte.

§ 12. In fie-care comunitate colonială se va rîndui obştéscă adunare sătéscă.

§ 13. Numěrul coloniştilor pentru obştěsca adunare se va hotărî tot de către ocolaş saŭ vornicel, pentru care sfîrşit va trimite cu chemare pe uşier.

§ 14. Coloniştiĭ ce se vor strînge la adunare sunt datorĭ a păzì liniştea şi a se ocupà cu luare aminte cu aceea ce li se propune.

Despre rînduirea funcționarilor.

§ 15. Rînduirea şi demisionarea amploiaţilor atârnă de la Ministeriul de Finanţe.

§ 16. Ocolaşiĭ, vorniceiĭ şi asesoriĭ coloniali se rînduesc de către obşte după cuvenita alegere.

§ 17. Ocolaşiĭ se vor alege pe treĭ, iar asesoriĭ pe doĭ anĭ, de către coloniile ce se află în ocol; după împlinirea anuluĭ şi după alegerea cea dintâiŭ, unul din asesorĭ are drept a demisionà; iar acela care va intrà în locul luĭ este îndatorit a împlinì doĭ anĭ. Pentru vorniceiĭ sătescĭ şi asesorĭ se va face alegere pe doĭ anĭ, sub privigherea a însuşĭ ocolaşuluĭ şi cu unirea fie-căruia sat, încă cu asemenea drept şi îndatorire a unuĭ asesor, precum şi asesoruluĭ ocolial.

§ 18. In coloniile, carĭ din pricina depărtăriĭ de la ocolăşie nu se pot prenumĕrà către ea, se vor alege vorniceĭ pe treĭ şi doĭ anĭ, iar asesorĭ pe doĭ anĭ, carĭ vor împlinì tóte datoriile ocolăşieĭ, fără a fi atârnate de ea.

§ 19. La alegerea celor treĭ funcţionarĭ aĭ ocolăşieĭ, trebue să se alégă încă doĭ candidaţĭ, spre a ţiné locul la întîmplărĭ de bólă saŭ lipsă a unuia dintre membri.

§ 20. Alegerea se va face după mulţimea glasurilor de către aceĭ în vîrstă coloniştĭ carĭ vor avé capacitate, cuget, bune purtărĭ, şi carĭ cu sîrguinţa lor servesc de pildă în gospodărie, agricultură, grădinărie şi în sciinţa ţineriĭ tamazlîcurilor.

§ 21. După săvîrşirea alegeriĭ, vornicelul care a câştigat maĭ multe glasurĭ se va întărì cu iscăliturile alegĕtorilor şi se va presentà spre întărirea Departamentuluĭ de Finanţe.

§ 22. Uşieriĭ se vor schimbà în fie-care lună.

§ 23. Scriitoriĭ slujesc şi primesc osebită léfă după învoială.

Despre lefĭ şi gratificaţiunĭ.

§ 24. Toţĭ funcţionariĭ întrebuinţaţĭ la lucrările coloniilor primesc léfă hotărită după ştat. Suma ştatuluĭ se alcătuesce din baniĭ ce se strîng de la coloniştĭ, după rînduiala arătată în art.

§ 25. Rĕmăşiţa din léfă şi din suma pentru cheltuiala cancelarieĭ (afară de rĕmăşiţa sumeĭ pentru îndestularea slujbaşilor) se va puté împărţì, cu încuviinţarea Ministeriuluĭ de Finanţe, între amploiaţĭ şi slujbaşiĭ cancelariilor, pentru silinţa şi sîrguinţa lor în slujbă.

§ 26. Ocolaşul primesce léfă câte 68 leĭ 30 par. (5 rub. 72 kop. arg.), iar asesoriĭ ocolăşieĭ câte 50 leĭ 30 par. (4 rub. 22 kop. arg.) de la fie-care colonie ce se află sub jurisdicţia ocolăşieĭ. Vorniceluluĭ se va hotărî câte 35 leĭ (2 rub., 88 kop.) din veniturile colonieĭ în care funcţionéză.

§ 27. Asesoriĭ sătescĭ şi uşieriĭ slujesc fără léfă.

Despre îndatorirĭ.

§ 28. Ocupaţiile Departamentuluĭ de Finanţe sunt următórele:

1. Primirea emigraţilor ce se statornicesc în clasa coloniştilor;

2. Aşezarea lor potrivit aşezămîntuluĭ ce există pentru acésta;

3. Privigherea asupra pămîntuluĭ dat saŭ care urméză a se da pentru aşezarea lor;

4. Apĕrarea drepturilor, privilegiilor şi a avantagiurilor atât asupra celor căpĕtate, cât şi acelor ce se vor maĭ aşeză;

5. Privigherea pentru îndeplinirea îndatoririlor pe carĭ le-aŭ luat asupră-le;

6. Privigherea asupra coloniilor şi cercetarea suplicelor tânguitóre ale coloniştilor.

§ 29. Tóte cele maĭ sus citate sunt sub jurisdicţia Departamentuluĭ de Finanţe.

1. Tóte ocupaţiile poliţieĭ, ce se ating de coloniile încredinţate luĭ; întocmaĭ adunarea dărilor ce se cuvine fisculuĭ şi la vremea cuvenită; ştrăfuirĭ, împlinirĭ şi alte;
2. Ingrijirea pentru gospodăria şi architectura ce trebue să existe în coloniĭ;
3. Imbulzirea în perfecţionarea agricultureĭ, a liveḑilor, a tamazlîcurilor şi înfiinţarea fabricelor, considerându-se cu climatul şi posiţiunea loculuĭ;
4. Sloboḑirea paşporturilor pentru coloniştĭ şi invoirile lor de a trece în alte clase;
5. Intărirea cârmuitorilor ocolialĭ şi săteşcĭ, după cuvenita orînduială;
6. Pricinile între coloniştĭ.

§ 30. Insărcinările ocolaşilor şi ale judeţelor săteşcĭ sunt tot de felul acelora carĭ aŭ cârmuirile săteşcĭ din domeniile statuluĭ.

§ 31. Fiind-că ocolaşiĭ, vorniceiĭ şi asesoriĭ trebuesc a fi din ceĭ maĭ însemnaţĭ şi cinstiţĭ dintre locuitorĭ, de aceea eĭ sunt datorĭ a lucrà spre binele lor şi a-ĭ apĕrà de orĭ-ce rĕŭ; iar ce se atinge de împlinirea datoriilor lor, acésta se va cere de la eĭ aspru, însă cu rînduială, purtându-se cu eĭ blând, şi tóte tânguirile lor să le priméscă cu răbdare. ascultându-le cu luare aminte, datorĭ fiind a fi mijlocitorĭ cu dreptate, fără a cere de la eĭ vre-o rĕsplătire. Invinovăţindu-se atât pentru neîndeplinirea datoriilor lor, cât şi pentru asupririle, ce vor face supuşilor lor, urméză că pe aceĭ ce se vor dovedì că aŭ lucrat în contra, să se dea sub judecată, supuindu-se la rĕspunderile după legĭ.

§ 32. Ocupaţiile săteşceĭ obşteşcĭ adunărĭ sunt următórele:
1. Alegerĭ săteşcĭ;
2. Invoirea coloniştilor a trece în altă clasă;
3. Intărirea condiţiilor pentru chemarea preoţilor;
4. Observarea petiţiilor şi a tânguirilor ce va primì pentru nevoile obşteşcĭ, precum şi cu hotărîrea rîndueleĭ obşteĭ, ce trebue să urmeze după citatele tânguirĭ;
5. Analoghia dărilor şi a havalelelor;
6. Depărtarea locuitorilor din colonie, dovediţĭ cu purtărĭ rele.

Rînduiala desbaterilor pricinilor.

§ 33. Pentru căutarea pricinilor şi pentru ţinerea condicelor, Departamentul de Finanţe se va conformà cu legile statornicite, cu osebire numaĭ ca tóte poruncile atingĕtóre de coloniştĭ să fie scrise în dialectul coloniei.

§ 34. Judeţele sătescĭ sunt datóre a avé:

1. Osebite condicĭ, în carĭ se vor înscrie poruncile verbale, punerile la cale şi cercetările între locuitorĭ şi în de obşte tóte disposiţiile ocârmuirii lor;

2. Protocolul pentru însemnarea poruncilor primite şi a raporturilor trimise cu No. lor.

§ 35. Asesoriĭ sătescĭ se vor adunà odată saŭ de douĕ orĭ pe sĕptĕmână, după trebuinţă şi chemarea ocolaşuluĭ saŭ a vorniculuĭ.

§ 36. Nicĭ o hotărîre a judeţuluĭ ocolial saŭ colonial nu va avé tărie, dacă casul de care se atinge n'a fost ascultat, judecat şi hotărît de către toţĭ membriĭ în complet.

§ 37. Fie-care colonist este dator neapĕrat să se înfăţişeze la cancelarie după chemarea ocolaşuluĭ saŭ a vorniculuĭ; la intrarea sa înăuntru va fi cu capul descoperit şi cu cuvenitul respect, avĕnd drept să-şĭ céră voie să lămuréscă pricina luĭ, saŭ să-şĭ arate nevoia luĭ. Iar dacă după ascultare i se va poruncì să se depărteze din odae, este dator să asculte şi să aştepte până va fi din noŭ chemat.

§ 38. Dacă vre-un colonist nu se înfăţişéză când este chemat la judeţul ocolial saŭ colonial, şi casul nu este grabnic, la o aşà urmare să se supue ştrafuluĭ bănesc, pentru întâia óră la 75, pentru a doua óră la 150 şi pentru a treia la 300 parale, iar la cas de trebuinţă ce nu suferă prelungire, să se aducă la cancelarie sub caraulă şi pentru neascultare să se înştiinţeze pe Departamentul de Finanţe.

Intinderea şi mărginirea puteriĭ.

§ 39. Jurisdicţia Departamentuluĭ de Finanţe se întinde peste tóte coloniile.

§ 40. Jurisdicţia ocolăşieĭ se întinde peste tóte coloniile ce se cuprind în ea. Iar judeţele coloniale ocârmuesc fiecare pe acea colonie în care este el înfiinţat.

Atârnarea şi rînduiala corespondenţeĭ.

§ 41. In tóte pricinile pentru carĭ nu există statute saŭ oficiile Ministeriuluĭ, dregătoria va cere de la el deslegare.

§ 42. In pricinile ce nu suferă prelungire, dregătoria, avênd în consideraţiune folosul fiscului, saŭ nevoia coloniştilor, va face cuvenita punere la cale, însciinţând despre tóte pe Ministeriŭ cu grăbire.

§ 43. Dregătoria nu va maĭ avé cu altă maĭ înaltă instanţă corespondenţe de-a dreptul, decât numaĭ cu Departamentul de Finanţe, unde va şi raportà, când s'ar întîmplà a primì de la alte locurĭ maĭ înalte oficiĭ; asemenea şi în casurĭ în carĭ s'ar cere mijlocirĭ de la alte instanţe, dregătoria se va adresà tot către Ministeriul de Finanţe.

§ 44. In casurĭ carĭ cer mijlocirile eĭ prin autorităţĭ locale, dregătoria se va adresà către ele de-a dreptul, fiind ele datóre a îndestulà tóte cererile ce vor primì în interesele coloniale şi a însciinţà la vremea cuvenită despre dispoziţiile luate de ele.

§ 45. Asemenea dregătoria se va adresà către ocârmuirea militară, dacă casul se va atinge de jurisdicţia eĭ.

§ 46. In casurĭ când nu ar vedé şi nu ar primì la vreme resultatul cuvenit, va însciinţà pe Departamentul de Finanţe.

§ 47. Şeful secţieĭ coloniale, după ordinul Ministeriuluĭ, făcênd în vreme revisie în coloniĭ, va primì tóte tânguirile coloniştilor, şi acele cererĭ ce vor fi îngăduite de Aşezămînt le va recomandà locurilor competente spre punere la cale, fiind el dator ca asemenea cererĭ şi oficiĭ ce ar slobodì să le facă cunoscut Ministeriuluĭ la întórcerea sa, de la a căruia întărire atârnă maĭ departe lucrarea citatelor oficiĭ.

§ 48. Dregătoria va trimete Ministeriuluĭ în fie-care săptămână un scurt memoar despre procedurĭ şi în fie-care lună sciinţă despre pricinile hotărîte, precum şi despre sumele ce se vor aflà în dispoziţia sa.

§ 49. Aşà precum tóte judeţele coloniale se află sub jurisdicţia ocolaşuluĭ, ce s'aŭ încredinţat luĭ, de aceea el este dator a întrebuinţà tótă silinţa, ca fie-care dintre eĭ să se ocupe cu sîrguință la îndeplinirea însărcinăriĭ lor după tótă cuviința.

§ 50. Aspru se poruncesce, ca tóte oficiile și poruncile, ce se vor slobodì de către ocărmuire, să se aducă intru îndeplinire pe la tóte coloniile, întocmaĭ, fără cea maĭ mică întârdiere.

§ 51. Ocolașiĭ și vorniceiĭ sunt datorĭ a da tóte pricinile obștescĭ pe sémа celuĭ care în urma noueĭ alegerĭ va intrà în funcțiunea lor.

Despre intrarea în clasa coloniștilor.

§ 52. Numaĭ aceĭ emigranțĭ se vor puté socotì de coloniștĭ, carĭ s'aŭ statornicit saŭ pe pămîntul fisculuĭ, saŭ particular, saŭ câștigat de eĭ prin cumpĕrătură, însă numaĭ în privire ca lucrătorĭ de pămînt, saŭ meșterĭ de aceĭ ce se cer pentru ținerea economieĭ sătescĭ; iar nicĭ cum pe aceĭ carĭ ar venì câte unul slobod, saŭ cu familie, spre a se ocupà cu negoțul saŭ speculă, saŭ și spre a se înscrie în vre-o bréslă pe la tîrgurĭ.

§ 53. Ministeriuluĭ de Finanțe s'a dat dreptul a primì în numĕrul coloniștilor numaĭ pe aceĭ pe carĭ înalta ocârmuire i-ar găsì de cuviință.

§ 54. Meșteriĭ sătescĭ, carĭ aŭ drept a avé egalitate cu coloniștiĭ sunt următoriĭ: Croitoriĭ, ciobotariĭ, teslariĭ, ferariĭ, olariĭ, arămariĭ, țesătoriĭ și petrariĭ. Iar toțĭ ceĭ-lalțĭ meșterĭ și artiștĭ, carĭ pentru traiul sătenilor sunt nefolositorĭ, nu pot fi coloniștĭ.

§ 55. La intrarea în clasa coloniștilor, străinul este dator a da un înscris despre îndeplinirea legilor interne.

§ 56. Jurămîntul pentru împămîntenire îl va face fie-care colonist potrivit religieĭ sale.

§ 57. Dacă un colonist n'ar voì să depună jurămîntul pentru împămîntenire, atuncĭ unul ca acela, după ce i se vor luà tóte lucrurile ce a primit pentru așezarea sa, se va trimite numaĭ decât peste hotar.

Despre dreptul posiţieĭ coloniştilor.

§ 58. Toţĭ coloniştiĭ se folosesc cu slobodenie în ţinerea religieĭ lor, după învĕţătura şi obiceiul ce aŭ.

§ 59. Atât coloniştiĭ cât şi urmaşiĭ lor aŭ dreptul de tîrgoveţĭ, nu numaĭ în coloniile lor, ci şi în tótă ţéra.

§ 60. Coloniştiĭ şi urmaşiĭ lor se folosesc cu deplină slobodenie şi putere a disposà cu avutul lor în lăuntrul ţĕreĭ, după voinţă.

§ 61. La întîmplare de a scóte colonistul peste hotar averea căştigată de dînsul cu bună credinţă, este îndatorit a plătì darea pe treĭ anĭ din capitalul sĕŭ, cât după al luĭ cuget şi a cârmuitorilor satuluĭ, unde el se află, se va arătà.

Despre actul posiţieĭ civile a coloniştilor.

§ 62. Actele de posiţie civilă a coloniştilor sunt următórele:
1. Catagraficésca prescriere;
2. Condicĭ mitricescĭ.

Catagraficésca prescriere.

§ 63. Catagrafia coloniştilor trebue să se facă tot atuncĭ şi după aceeaşĭ instrucţie şi formă, care există în de obşte pentru tótă ţéra.

Condici de mitrici.

§ 64. Cu ţinerea condicilor pentru născuţĭ, cununaţĭ şi morţĭ, se vor însărcinà preoţiĭ, carĭ sunt datorĭ a presentà în fie-care şése lunĭ copiile de pe ele.

§ 65. Atât judeţele ocoliale cât şi coloniale sunt datóre a trimite spre 1 Ianuarie lista şi tabloul despre născuţĭ, cununaţĭ şi morţĭ.

Despre contenirea posiţieĭ civile a coloniştilor.

§ 66. Drepturile civile ale coloniştilor continesc: 1. Prin intrarea în altă clasă; 2. Prin ducerea peste graniţă; 3. Prin faptă nelegiuită care produce după sine ridicarea tuturor drepturilor civile.

§ 67. Este oprit a da voe coloniştilor întregeĭ coloniĭ spre a intrà în altă clasă, saŭ unuĭ aşà numĕr de care s'ar puté pricinuì stricăciunea eĭ.

§ 68. Dacă un colonist va arătà dorinţa ca să trécă în altă clasă, atuncĭ trebue a-şĭ avé următórele formalităţĭ: 1. Incuviinţarea autorităţiĭ locale; şi al 2-lea învoiala înscris a obşteĭ întregĭ.

§ 69. Invoirea se va puté da colonistuluĭ numaĭ atuncĭ când el va alege un singur chip al vieţuiriĭ sale şi va depune chitanţa ocolaşuluĭ despre tótă plata dărilor ce s'aŭ cuvenit fisculuĭ.

§ 70. Dacă după ducerea colonistuluĭ eliberat s'ar ivì o datorie către fisc, atuncĭ tótă rĕspunderea va picà pe ocolaşĭ.

§ 71. Obştea nu are drept a oprì pe un colonist, dacă el va lăsà în locul sĕŭ pe un altul pentru susţinerea gospodărieĭ sale.

§ 72. Colonistul slobod, ce intră în altă clasă, se folosesce de tóte drepturile ce există pentru asemenea clasă.

§ 73. Pe temeiul maĭ sus citatelor articole, dregătoria locală va eliberà de la sine pe coloniştĭ, însciinţând maĭ întâiŭ despre acésta pe Ministeriul de Finanţe.

§ 74. Colonistul ce intră în altă clasă are voie să rĕmâe şi în clasa coloniştilor, cu acésta însă să ca împlinéscă datoriile de amîndouĕ clasele.

§ 75. Pe asemenea temeiŭ, adecă cu împlinirea datoriilor către amîndouĕ clasele, se va încuviinţà intrarea în altă clasă şi a coloniştilor întregeĭ coloniĭ, saŭ în orĭ-ce numĕr, fără márginire.

Despre epitropie şi vîrsta legiuită.

§ 76. Judeţele ocoliale şi coloniale sunt datóre a rînduì epitropĭ peste orfanĭ şi vĕduve, precum şi peste netrebnicĭ şi nesîrguitorĭ, cu încuviinţarea némurilor lor şi a altor gospodarĭ.

§ 77. Judeţele ocoliale şi coloniale aŭ datorie a priveghià ca epitropiĭ să-şĭ împlinéscă datoriile lor cu stricteţă şi credinţă şi vor cere de la eĭ de douĕ orĭ pe an o curată socotélă atât pentru adăogirea, cât şi scăderea gospodărieĭ lor, precum şi pentru purtarea şi sîrguinţa lor, încredințându-se însușĭ în persónă saŭ prin membriĭ lor maĭ adeseorĭ despre adevĕrul arătăriĭ lor, după care apoĭ va însciință despre tóte și pe dregătorie.

§ 78. Asemenea sunt județele ocoliale și coloniale datóre a rîndui epitropĭ peste avutul, ce a rĕmas după familia desființată prin mórtea unuĭ colonist, și încredințându-le, după catagrafie, tótă averea rĕmasă, referind și dregătorieĭ despre dispozițiunile luate.

§ 79. Epitropia peste un nevîrstnic contenesce după ce va ajunge vîrsta de 20 anĭ.

§ 80. La așà cas, nevîrstnicul va intrà în tóte drepturile unuĭ vîrstnic legiuit și epitropiĭ sunt datorĭ a da luĭ sémă despre tóte, iar spre rĕsplătirea epitropilor, li se va da a patra parte din averea mișcătóre, ce eĭ aŭ câștigat-o.

Despre pămîntul ce s'a dat coloniștilor de către fisc.

§ 81. Coloniștilor s'a dat de către fisc părțĭ de pămînt în câtime după alcătuirea încheiată în timpul așezăriĭ lor.

Insemnare.

Câtimea părților de pămînt împărțit la coloniștĭ este: Bulgarilor, Rumelioților și altor bejenarĭ de peste Dunăre, așezațĭ în Basarabia, s'aŭ fost dăruit câte 50 desetine, însă la hotărîrea pămîntuluĭ li s'aŭ împărțit câte 60 desetine.

§ 82. In câtimea părților de pămînt ce s'aŭ împărțit pe la coloniștĭ, se socotesce numaĭ pămîntul trebnic; iar tóte celelalte unghiurĭ, precum: rîurile, limanurile, glodăriile, mlăștinĭ, var, pămîntul sărat, cleios, nisipos și altele, nicĭ decum nu sunt puse în socotélă, ci se daŭ în obștésca stăpânire a coloniilor saŭ satelor.

§ 83. Pămînturile unde s'ar găsì metalurĭ scumpe nu sunt date coloniștilor.

Despre dreptul ce aŭ coloniștiĭ pentru stăpînirea pămînturilor ce li se dă de către fisc.

§ 84. Tot pămîntul împărțit pentru așezarea coloniștilor este însușit lor negâlcevit și în a lor și a urmașilor lor vecînică stăpânire, însă nu personal pentru orĭ-cine, ci în comună proprietate a fie-căreĭ coloniĭ.

§ 85. De aceea dar coloniştiĭ n'aŭ nicĭ decum voie a vinde saŭ a trădà cea maĭ mică parte din pămîntul lor fără învoirea ocârmuiriĭ, ca nu cum-va să intre aceste pămînturĭ în mânĭ străine.

§ 86. Tóte morile de apă, ce se află pe pămînturile împărţite coloniştilor, fie construite prin orĭ a cuĭ cheltuială, sunt proprietatea obşteĭ a aceĭ coloniĭ pe al căreia pămînt sunt ele construite.

§ 87. Fie care colonist are voie a-şĭ înfiinţà pe pămîntul seŭ morĭ de vînt fără nicĭ o împedecare.

§ 88. Dacă un colonist ar dorì să-şĭ facă o móră de vînt pe pămîntul obştesc, apoĭ va fi dator ca neapĕrat să-şĭ scótă pentru acésta învoirea întregeĭ obştiĭ şi va plătì căştiul anual pe locul acesta câte 7 leĭ 10 parale (şése-ḑecĭ kopeicĭ argint), iar nu maĭ mult.

§ 89. Feţe străine, carĭ nu sunt din clasa coloniştilor, nu pot să aibă nicĭ sub un cuvînt asemenea drept.

§ 90. Dacă cine-va cu vre-un scop s'ar atinge în colonie de pacînica stăpânire, atuncĭ judeţul colonial este dator a însciinţà numaĭ decât pe ocolaşĭ cu de amăruntă arătare unde, de la cine şi ce anume cas aŭ provenit, iar ocolăşia va raportà despre acésta dregătorieĭ, care va fi datóre a păşì către cercetare după formă.

Despre dreptul dobândiriĭ pămîntuluĭ în proprietate.

§ 91. Coloniştilor se dă voie, pentru întinderea şi îmbunătăţirea gospodărieĭ lor, a cumpĕrà şi în de obşte a dobândì pămînturĭ de la feţele particulare în a lor proprietate.

§ 92. Coloniştiĭ carĭ aŭ asemenea pămînturĭ se folosesc de tóte drepturile proprietarilor sătescĭ pentru privata lor proprietate.

Despre clironomie şi împărţéla averiĭ.

§ 93. Drepturile pentru clironomia pămînturilor, ce s'aŭ împărţit între coloniştĭ de către fisc, sunt următórele:

§ 94. Partea pămîntuluĭ ce s'a dat de către fisc se clironomisesce în de obşte de fiul cel maĭ mic, şi numaĭ la întîmplarea nevredniciei sale, părintele va avé dreptate a-şĭ alege un alt clironom din ceĭ-lalţĭ fiĭ aĭ sĕĭ, saŭ din némurile luĭ.

§ 95. Iar dacă un părinte, fiind în viéţă, n'a putut să facă asemenea disposiţiune, şi clironomul legiuit va fi cu totul nevrednic, atuncĭ va da ocârmuirea locală pămîntul acesta uneĭ rude ce va fi maĭ de-aprópe şi care nu posedă asemenea pămînt, saŭ cum vor picà sorţiĭ (întîmplându-se maĭ mulţĭ cu drepturĭ egale).

§ 96. Fraţiĭ şi némurile aŭ voie a trăì într'o casă, însă cu condiţiune ca numaĭ unul dintre eĭ să fie stăpân, iar nu toţĭ.

§ 97. Dacă coloniştiĭ ar voì să se împărţéscă, apoĭ acésta nu se va puté face decât numaĭ prin încuviinţarea ocârmuiriĭ, după care încuviinţare judeţele ocoliale şi coloniale sunt datóre a avé privighere ca asemenea împărţélă să fie spre folosul locuitorilor, iar nu pentru stricăciunea gospodărieĭ lor, pentru care sfîrşit doritoriĭ uneĭ asemenea împărţirĭ sunt datorĭ a presentà pentru acésta lămuritóre învoială a părinţilor şi a némurilor lor, precum şi lămurirĭ de a ajunge părtaşuluĭ uneltele şi dobitócele pentru gospodărie şi agricultură, cu un cuvînt: ca la asemenea întîmplare să se ieà bine sémă ca capul familieĭ să rĕmâe cu gospodariĭ trebuitorĭ, iar părtaşul să fie în stare a o înfiinţà după cuviinţă.

§ 98. Dacă unuĭ colonist îĭ va rĕmâné soţie cu maĭ multe fete, atuncĭ ele vor stăpânì pămîntul lor până la măritarea mameĭ saŭ a uneia dintre fiice. Bărbatul cel întâiŭ, intrând în o aşà casă prin însoţire, capĕtă pămîntul de clironomie în vecĭnică stăpânire a sa, însă înaintea săvîrşiriĭ cununieĭ va fi dator a da înscris, cu adeverirea preotuluĭ şi a bĕtrânilor satuluĭ, că el va ţiné şi va hrănì în casa sa pe sócră până la săvîrşirea vieţeĭ, iar pe fiicele vitregĭ şi pe surorile soţieĭ sale până la însoţirea lor; numaĭ atuncĭ va fi scutit de asemenea îndatorire, dacă ele de bună voia lor s'ar depărtà maĭ înainte de a se face însoţirea.

§ 99. Pămîntul ce se dă servitorilor bisericeĭ satuluĭ nu se póte clironimisì de copiiĭ lor, ci se dă iarăşĭ urmaşilor lor, ce intră în serviciŭ.

§ 100. Fie-care colonist póte dăruì propria sa avere după voinţa luĭ, fără vre-o mărginire.

§ 101. Dacă o avere mişcătóre, pe care a câştigat-o colonistul, va fi dăruită némurilor luĭ de peste hotar, atuncĭ judeţul local va fi dator a pecetluì acéstă avere şi va plătì maĭ înainte tóte datoriile, atât către fisc, cât şi către particularĭ, trăgêndu-se din capitalul câştigat tot odată şi darea pe treĭ anĭ.

§ 102. Dacă un colonist va murì fără testament, atuncĭ se va împărţì averea sa mişcătóre în chipul următor: a patra parte să se deà soţieĭ mortuluĭ, o parte tuturor fetelor şi două părţĭ să se împartă drept între fiĭ.

Despre înscrisurĭ.

§ 103. Coloniştiĭ n'aŭ voie ca să facă de sine vre-un înscris cu îndatorire, fără scirea şi încuviinţarea dregătorieĭ; pentru aceea dar, atât judeţele coloniale cât şi ocoliale sunt datóre a avé privighere pentru acésta.

§ 104. Coloniştiĭ carĭ vor fi bolnavĭ, saŭ că familia lor va fi mică şi neajunsă pentru muncă, aŭ voie a-şĭ tocmì slugĭ; iar dacă unul nu este în stare a plătì léfa slugiĭ, apoĭ nicĭ nu póte ca să-şĭ tocméscă.

§ 105. Coloniştiĭ fac înscrisurĭ cu ocârmuirea după forma hotărîtă în legile civile.

§ 106. Inscrisurile coloniştilor se vor încheià în instanţele publice şi cu învoirea dregătorieĭ coloniale.

§ 107. Dacă s'ar descoperì vre-o alcătuire a vre-unuĭ colonist, că s'a făcut fără învoirea dregătorieĭ luĭ, atuncĭ tótă rĕspunderea va sta la persóna saŭ locul care a întărit-o, iar actul se va cunósce nevalabil.

§ 108. Contracturĭ pentru împosesuirea morilor pe apă nu pot fi altminterea încheiate decât cu obştésca învoire a coloniştilor aceluĭ sat a căruia este móra şi pe termin de la unul până la ḑece anĭ, însă nu maĭ mult.

§ 109. Tóte înscrisurile, legăturĭ saŭ contracturĭ, alcătuirĭ, vexele, imputernicirĭ, testamenturĭ, socotelĭ şi alte acte ce s'aŭ încheiat între coloniştĭ şi feţe particulare, trebue să fie scrise pe hârtie timbrată, fără care nicĭ o instanţă saŭ ocârmuire nu le póte primì saŭ a face vre-o lucrare după ele

Despre aniĭ de scutințe.

§ 110. Comunitățiĭ coloniștilor s'a dat la începutul așezăriĭ lor anĭ de scutințe, cu nesupĕrarea lor de orĭ-ce dare saŭ havalele.

§ 111. Despre terminul anilor de alcătuirĭ se citéză în alcătuirea ce s'a încheiat cu coloniștiĭ la așezarea lor și în momentul ce s'a slobodit lor.

Despre recrutație.

§ 112. Toțĭ coloniștiĭ, precum și urmașiĭ lor, sunt scutițĭ pentru tot-deauna de îndatorirea recrutațieĭ, atât naturală, cât și bănéscă.

§ 113. Vrênd un colonist să intre în serviciul militar, nu numaĭ i se îngăduesce, dar încă la a luĭ intrare, peste obicĭnuita léfă, i se va da odată pentru tot-deauna nouĕ carbóve ca rĕsplată.

§ 114. Ocârmuirea militară n'are voie de a primì de la sine în serviciŭ militar pe coloniștĭ; iar dacă eĭ vor intrà cu cerere la citata ocârmuire, atuncĭ ea este datóre a se adresà maĭ înainte către Ministeriul de Finanțe cu întrebare: dacă colonistul ce doresce a intrà în serviciul militar a plătit tótă datoria cuvenită fisculuĭ, saŭ de aŭ primit némurile luĭ asupră-le plata lor, și de nu sunt și alte împedicărĭ pentru eliberarea luĭ din comunitatea coloniștilor, și după primirea rĕspunsuluĭ, va fi datóre a supune tóte hârtiile atingĕtóre de acesı cas Consiliuluĭ administrativ, de la care va primì cuvenita deslegare.

Despre havalele.

§ 115. Havalele coloniștilor sunt următórele:
1. Facerea și îndreptarea drumurilor, podurilor, iezăturilor și ținerea trecĕtorilor; 2. Indatoririle de cuartire; 3. Podvodĭ; 4. Convoiul arestanților; 5. Ținerea rînduelilor pojarnicescĭ pe la coloniile lor; 6. Rînduiala din lăuntru, curățeniile și neîngăduirile de mârșăviĭ.

Despre facerea şi îndreptarea drumurilor, podurilor, iezăturilor şi ţinerea trecĕtorilor.

§ 116. Podurile şi trecĕtorile, ce se află pe tractul mare, precum şi drumurile, trebue să fie ţinute de către coloniştî în distanţa ce va fi dată în partea lor.

§ 117. Judeţele ocoliale şi coloniale sunt datóre, sub rĕspunderea lor, a avé cea maî aprópe privighere ca partea coloniştilor să fie ţinută de către eî în bună stare, iar care colonie este datóre a ţiné partea acésta şi în ce întindere, acésta atârnă de la obştésca punere la cale.

§ 118. Ocolaşiî sunt datorî a avé privighere ca, la rînduirea coloniştilor, pe carî înşişî ocolaşiî îî vor însemnă, să nu se facă abusurî şi asuprirî, căcî dacă nu urmà după dreptate şi cuviinţă, vor picà sub rĕspunderî grele.

§ 119. Din drumurî lăturalnice, ce trec prin sate şi pe carî se află podurî şi trecĕtorî, coloniştiî sunt datorî a ţiné în bună stare numaî pe acele carî sunt cuprinse în a lor moşie.

§ 120. Ocolaşiî, asesoriî ocolialî şi vorniceiî sunt scutiţî de rîndurî şi lucru în persónă, însă asesoriî colonialî şi uşieriî de la împlinirea unor asemenea îndatorirî nu sunt scutiţî.

Despre îndatoririle de cvartire.

§ 121. Toţî coloniştiî vor împlinì acéstă îndatorire numaî atuncî când va trece o comandă militară, căreia îî va da cvartire pentru cel maî scurt timp de o nópte, saŭ de odihnit.

Despre darea de podvoḑî.

§ 122. Coloniştiî sunt datorî a da podvoḑî:
1. Pe rînd în ajutorul posteî; 2. La transportarea arestanţilor; 3. Amploiaţilor trecĕtorî în tréba slujbeî; 4. Drumeţelor feţe particulare, carî aŭ spre acésta legiuitele certificate.

§ 123. Rînduirea podvoḑilor în ajutorul posteĭ nu va urmà altmintrelea decât numaĭ după cea maĭ înaltă poruncă.

§ 124. Coloniştiĭ vor da podvoḑĭ fără plată pentru arestanţiĭ bolnavĭ numaĭ atuncĭ când cu convoiul lor vor fi însărcinaţĭ locuitoriĭ, iar nu etape.

§ 125. Judeţele coloniale privighéză ca coloniştiĭ să nu dea nicĭ cum nicĭ unuia din voiajorĭ, orĭ-cine ar fi, caĭ şi podvoḑĭ fără plata banilor de progon şi fără blanchete.

§ 126. Voiajorilor le este oprit a cere maĭ mulţĭ caĭ decât aŭ însemnaţĭ în blanchete.

§ 127. Spre a se înlăturà tot felul de neorînduelĭ, se va înfiinţà pe la coloniĭ osebite condicĭ, în carĭ se va însemnà numele drumeţelor şi de către cine s'aŭ dat blanchete, pentru câţĭ anume caĭ, şi de s'a dat un aşà număr, asemenea cine i-a adus, şi de aŭ plătit voiajoriĭ baniĭ cuvenitĭ ca progon.

§ 128. Rînduirea podvoḑilor în tóte casurile legiuite se va face de ocolaşiĭ şi vorniceiĭ colonieĭ, carĭ vor fi datorĭ, sub răspunderea lor, a avé cea maĭ de aprópe privighere ca rîndul să urmeze după cuviinţă.

Despre obştescĭ îndatorirĭ naturale.

§ 129. Sub numire de obştescĭ îndatorirĭ naturale ale coloniştilor se înţeleg acestea, carĭ se împlinesc numaĭ de către eĭ şi carĭ nicĭ decum nu se ating de locuitoriĭ ţinutalĭ din alte jurisdicţiunĭ.

§ 130. Către asemenea îndatorirĭ se cuvine:

1. Incăperile pentru cancelaria colonială; 2. Darea cuartireĭ pentru ocolaşĭ; 3. Darea podvoḑilor şi cuartire pentru amploiaţiĭ ce se trimet de către ocârmuire pentru revisiile, ce numaĭ decât trebue să se facă pe la coloniĭ, saŭ în de obşte pentru împlinirea datoriilor slujbeĭ; 4. Aducerea plicurilor ocârmuiriĭ de la o colonie până la alta.

§ 131. Cancelaria ocolăşieĭ va fi în colonia în care va şedé ocolaşul şi se va da în fie-care an o odae în casa aceluĭ colonist la care a venit rîndul, saŭ că se va construì pe comptul coloniştilor, după învoirea obşteĭ a întreguluĭ ocol, o osebită casă pentru citata cancelarie.

§ 132. Cu rînduirea podvoḑilor şi darea cuartirelor pentru amploiaţiĭ ce se trimet de către dregătoria colonială, ocolașiĭ vor urmà întocmaĭ după pravilele date pentru havalele.

§ 133. Scrisorile și plicurile, ce se expediesc de către ocârmuire, trebuesc să fie transportate la locurile cuvenite cu cea maĭ mare grăbire de la o colonie la alta, cu rîndul cuvenit și fără cea maĭ mică împotrivire, pentru care la neurmare vor fi supușĭ cuveniteĭ pedepse.

§ 134. Judeţele ocoliale și coloniale vor păstrà o deosebită condică, în care se vor însemnà pachetele, când și de unde s'aŭ primit, asemenea în ce loc și cu cine s'aŭ trimis.

Despre darea bănéscă.

§ 135. Dările bănescĭ pe carĭ coloniștiĭ sunt datorĭ a le plătì după săvîrșirea anilor de scutirĭ, sunt următórele:

1. In de obște pămîntene; 2. Parţiale, pămîntescĭ saŭ comunale.

Despre în de obşte pămîntescĭ dărĭ.

§ 136. Sub numire de în de oște pămîntescĭ dărĭ ale coloniștilor se înţeleg acestea, la carĭ eĭ ieaŭ parte de o potrivă cu toţĭ ceĭ-lalţĭ locuitorĭ birnicĭ, între carĭ eĭ sunt așezaţĭ.

§ 137. Casurile pentru dările în de obște pămîntene, rînduéla alcătuiriĭ, cercetărĭ, întărirĭ, împlinirĭ, socotelĭ și analoghia, sunt expuse în așezămîntul despre dările pămîntene.

Despre dările de banĭ ale comunităţilor coloniştilor.

§ 138. In asemenea dărĭ se cuprind:

1. Ţinerea dregătorieĭ coloniale; 2. Ţinerea preoţilor și plata banilor de progone pentru a lor mergere pe la coloniĭ; 3. Ţinerea profesorilor; 4. Plata lefilor ocolașilor, a asesorilor ocolialĭ și a vornicelului; 5. Adunarea de banĭ în folosul așezămintelor plăcute luĭ Dumnedeŭ de la coloniștiĭ carĭ se depărtéză pentru agoniselĭ.

§ 139. In dările de banĭ ale comunităţilor coloniștilor, se cuprind încă: ţinerea deputaţilor pentru presustvie în casurĭ de judecăţĭ și procesurĭ, precum și ţinerea păzitorilor de vite pe socotéla comunităţiĭ.

Despre ţinerea preoţilor şi a profesorilor.

§ 140. După contenirea anilor de scutirĭ şi după plata banilor ce coloniştiĭ datoresc fiscului, eĭ vor da preoţilor tot acea léfă şi altele, carĭ aŭ primit-o până acuma de la fisc.

Insemnare.

In curgerea anilor de scutinţe, aŭ primit preoţiĭ léfă de la fisc câte 142 ruble 60 kopeicĭ argint.

§ 141. Câtimea banilor pentru lefĭ se va împlinì de la coloniştiĭ ce vor alcătuì poporul bisericeĭ din numĕrul ómenilor muncitorĭ, socotind vîrsta lor de la 16 până la 60 anĭ.

§ 142. Adunarea banilor va urmà de treĭ orĭ pe an, şi anume: în luna luĭ Ianuarie, Maiŭ şi Septembre, cu care adunare se va însărcinà un osebit staroste al bisericeĭ, pe care îl va alege în fie-care an obştea colonială, iar baniĭ destinaţĭ după învoiala comună se vor încredinţà ocolaşuluĭ în fie-care patru lunĭ, după primirea chitanţeĭ de la el. Vorniceiĭ colonieĭ vor fi datorĭ a da tot ajutorul lor spre a nu se causà vre-un neajuns.

Despre plata lefilor pentru ocolaşĭ, asesorĭ colonialĭ şi vorniceĭ.

§ 143. Cu plata lefilor ce se cuvine ocolaşilor, asesorilor ocolialĭ şi vorniceilor, coloniştiĭ vor urmà întocmaĭ după hotărîrea ce este.

Despre adunarea banilor de la coloniştiĭ ce se depărtéză pentru agoniselele şi aşezămintele plăcute luĭ Dumnedeŭ pe la coloniĭ.

§ 144. De la coloniştiĭ ce se depărtéză pentru agonisélă trebue să se adune baniĭ pentru zidirea caseĭ pe la aceste coloniĭ pentru săraciĭ şi neputincioşiĭ coloniştĭ, precum şi pentru ţinerea lor.

§ 145. Măsura şi analogia acestĕĭ adunărĭ atârnă de la însăşĭ obştea colonieĭ.

§ 146. Dacă la îndeplinirea acestĕĭ disposiţiunĭ s'ar causà óreşĭ-care împedecare, atuncĭ dregătoria colonială va fi datóre, conform împrejurărilor locale, a presentà încheierea sa Ministeriuluĭ de Finanţe spre cuvenita observare.

Despre ţinerea deputaţilor pentru asistarea în casurĭ judecătorescĭ.

§ 147. Regularisirea pentru ţinerea deputaţilor atârnă de la Departamentul de Finanţe, care va face întru acésta cuvenita disposiţie.

Despre ţinerea pe la coloniĭ a osebiţĭ păzitorĭ pentru dobitóce.

§ 148. In fie-care colonie trebue să existe osebiţĭ păzitorĭ de vite pentru păscutul viţeilor, porcilor şi păsĕrilor casnice, pentru fie-care soiŭ în deosebĭ, pe carĭ judeţul colonial trebue să-ĭ tocméscă pe comptul obşteĭ, poruncindu-se ca copaciĭ ceĭ tinerĭ roditorĭ, agudĭ, butuciĭ de vie şi altele să nu fie de vite stricate saŭ de tot stîrpite.

Despre darea ce se cuvine fiscului de la coloniştĭ.

§ 149. In dările cuvenite fiscului se cuprind:

1. Adunarea pentru ţinerea instanţelor; 2. Adunarea pentru ţinerea comunicaţiunilor pe uscat şi pe apă; 3. Darea pentru pămînt.

§ 150. Dările cuvenite fiscului, coloniştiĭ sunt datorĭ a le plătì în deplinătate, cu tóte că în numĕrul locuitorilor ar urmà vre-o schimbare.

Despre adunarea banilor pentru ţinerea instanţelor.

§ 151. Toţĭ coloniştiĭ sunt îndatoriţĭ, după trecerea anilor de scutinţe, a fi părtaşĭ la ţinerea instanţiilor guvernuluĭ şi a amploiaţilor cu aducere de la tóte coloniile în de obşte, în câtimea ce s'ar cuvenì pe numĕrul sufletelor catagrafisite şi aflate în fie-care colonie, socotind de la fie-care pe un an câte cincĭ kopeicĭ argint. (1)

---

(1) La predarea Basarabieĭ, acéstă dare s'a găsit de 24 kopeicĭ.

§ 152. Cisla pentru acéstă dare se face în fie-care colonie de către însăşĭ obştea, fără a se mărginì cu strîngerea câte 5 kopeicĭ argint de fie-care suflet, ci să se considereze numaĭ cu starea fie-căruia dintre eĭ

Despre hotărîrea dăriĭ pentru pămînt.

§ 153. După trecerea anilor de scutirĭ, coloniştiĭ sunt datorĭ a plătì darea pentru pămînt.

§ 154. Darea pentru pămînt coloniştiĭ vor plătì-o după câtimea pămîntuluĭ, cât se află în stăpânirea lor.

§ 155. Numaĭ pentru pămîntul trebnic va urmà plata, iar tot pămintul netrebnic şi sărat va rĕmâné în a lor stăpânire fără plată.

§ 156. Toţĭ coloniştiĭ vor fi asemănaţĭ, după contenirea anilor scutiriĭ, la plata dărilor cu locuitoriĭ domeniilor statuluĭ, iar aceĭ carĭ nu vor stăpânì pămînt şi nu se vor ocupà cu agricultura trebue să fie însărcinaţĭ cu dare, care ar semănà dăriĭ ce pe cap plătesc locuitoriĭ domeniilor statuluĭ, fără a se exceptà şi havalelele.

§ 157. De la Bulgarĭ, Rumelioţĭ şi alţĭ bejenarĭ de peste Dunăre s'aŭ hotărît darea câte 22 kopeicĭ argint pe fie-care desetină, şi după acéstă socotélă să împlinéscă de la fiecare familie pentru câtimea de pămînt cât s'a dat la împărţélă.

§ 158. De la darea cuvenită fisculuĭ nu sunt scutiţĭ ocolaşiĭ, asesoriĭ ocolialĭ, vorniceiĭ coloniilor şi uşieriĭ.

Despre analoghie, adunare şi plată.

§ 159. Analoghia dărilor pentru pămînt rĕmâne în disposiţiunea coloniştilor.

§ 160. O asemenea analoghie se va face de coloniştĭ între dînşiĭ, considerându-se cu câtimea pămîntuluĭ şi cu numĕrul sufletelor, precum şi după îndemănările lor parţiale şi după însăşĭ a lor găsire de cuviinţă.

§ 161. Coloniştiĭ aŭ drept a-şĭ face o asemenea cislă, nu numaĭ după câtimea pămîntuluĭ pe care-l lucréză, ci şi după alte îndemănărĭ, fără a exceptà pe aceĭ dintre eĭ carĭ, ocupându-se cu meseriile, daŭ pămîntul lor în chirie.

§ 162. Acurată și fără rĕmășițurĭ adunarea dărilor orînduite se dă la osebita îngrijire a dregătorieĭ coloniale, precum a ocolașilor și a vorniceilor.

§ 163. Afară de adunarea hotărîtă prin așezămînt, nicĭ unul din ocolașĭ saŭ vorniceĭ colonieĭ nu are voie a urmà cu vre-o adunare de la coloniștĭ, fără încuviințarea Departamentuluĭ de Finanțe. Iar dacă din contra s'ar descoperì orĭ-unde cea maĭ mică adunare neîncuviințată, atuncĭ se vor supune ocolașiĭ și vorniceiĭ celeĭ maĭ grele rĕspunderĭ.

§ 164. Fie-care colonie este îndatorită a aduce partea cuvenită de la dînsa la ocolașie, și acésta este îndatorită de la tot ocolul a înfățișà localniceĭ sale dregătoriĭ baniĭ cuvenițĭ după orînduiala făcută.

§ 165. Dregătoriile locale ale coloniilor sunt îndatorite ca baniĭ adunațĭ să-ĭ trimită de-a dreptul de la sine la sămișia ținutuluĭ, ca prin acésta să se înlătureze orĭ-ce nemijlocit amestec al coloniștilor cu aceste locurĭ de dregătorie.

Despre ținerea socotelilor atingĕtóre de îndatorirĭ și dărĭ ale coloniștilor.

§ 166. Ocolașiĭ și județele coloniale vor primì în fie-care an de la dregătoria colonială condicĭ șfăruite sub pecete, în carĭ vor înscrie intrarea banilor, cu anume arătare: pentru ce și de la cine anume și cât s'aŭ primit, și pentru ce și când s'aŭ întrebuințat în cheltuelĭ.

§ 167. Județele ocoliale și coloniale sunt oprite a cheltuì baniĭ adunațĭ, fără încuviințarea dregătorieĭ coloniale. Iar dacă s'ar descoperì de la sine întrebuințarea banilor, atuncĭ se vor supune ocolașiĭ și vorniceiĭ judecățiĭ și celeĭ maĭ aspre pedepse după legĭ.

§ 168. La sfîrșitul fie-căruia an coloniștiĭ sunt datorĭ a alege din sînul lor treĭ înțelepțĭ și gospodarĭ cu avere, ca la încheierea socotelilor să se încredințeze despre baniĭ ce s'aŭ adunat la ocolășie și județele coloniale și despre acurateța socotelilor.

§ 169. Dacă eĭ ar descoperì vre-un manc saŭ neajuns în banĭ, sunt datorĭ a însciințà despre acésta pe dregătoria colonială și, după deslegarea eĭ, se vor împlinì baniĭ ce lipsesc de la ocolaș saŭ vornicel. Iar condicile se vor presentă sub iscălitura judeţelor şi a aleşilor din partea obştei, în fie-care an, ocârmuirii locale spre observare.

§ 170. Toţi banii, ce se împlinesc de la colonişti şi ce se păstrézǎ în dregătoriile lor locale, se vor controlà în fie-care lună.

§ 171. Dregătoria colonială va trimite pe fie-care lună sciinţă despre tóte sumele ce se află în disposiţia sa Ministeriului de Finanţe.

§ 172. Pe temeiul legilor obştescĭ dregătoria colonială va trimite socotélă anuală despre sume la Departamentul de Finanţe, cu dovedile cuvenite, spre a se da în cercetarea controlului.

Despre pânea de reservă.

§ 173. Pentru depărtarea lipseĭ de hrană în timpul nerodiriĭ saŭ extraordinareĭ întîmplărĭ, şi chiar pentru avantajul tuturor coloniştilor, trebue să fie înfiinţate pe la coloniĭ magasiĭ de reservă.

§ 174. Pentru umplerea lor să se adune pe fie-care an, după strînsul recolteĭ, de la fie-care colonist, de fie-care suflet după revisie: sĕcară câte $1/2$ cetveric, iar semănătura de vară, unde asemenea se rodesc, câte $1/2$ garţă şi pâne cât intră în fie-care magasie. Ocolaşul, după strîngerea eĭ, este îndatorit a trimete localniceĭ ocârmuirĭ în fie-care an în luna luĭ Novembre un lămurit tabloŭ.

§ 175. Pentru ca acéstă reservă să pótă slujì la înadins folosul coloniştilor şi, la întîmplare de lipsă şi neurnite nevoĭ, să se slobódă lor atât pentru hrană cât şi pentru sĕmĕnătură, de aceea pânea de reservă trebue să fie adunată în grăunţe.

§ 176. Când cine va va avé nevoie ca să iee din magasie óreşĭ-care parte de pâne, atuncĭ, după hotărîrea obştéscă a comunităţiĭ şi după învoirea administraţiuniĭ aşezate asupra coloniilor, să se slobódă aceluia, însemnând în condică, pentru care întîmplare urméză a se ţiné de asemenea la fie-care magasie, atât pentru intrare, cât şi pentru eşire.

§ 177. Spre a se păstrà pânea de reservă pentru întrebuinţare în calitate bună şi ca să fie apĕrată de stricăciune, trebue ca coloniştiĭ să o schimbe la fie-care an cu cea próspĕtă, care schimbare nu se va puté urmà almintrelea, decât numaĭ după disposiţiunea şi încuviinţarea dregătorieĭ coloniale, fiind oprit ca coloniştiĭ să facă o asemenea schimbare.

§ 178. Cu ţinerea socotelilor pentru intrarea şi eşirea pâneĭ de reservă, precum şi pentru păstrarea eĭ, se va însărcinà unul din asesoriĭ coloniali, cu acésta însă ca cheia de la magasie să se afle la el, iar pecetea la vorniceiĭ colonieĭ, fiind amîndoĭ rĕspunḑĕtorĭ pentru întreţinerea eĭ.

Hotărîre în de obşte.

§ 179. Ocolaşiĭ şi vorniceiĭ sunt datorĭ a se îngrijì despre tóte gospodăriile sătescĭ şi vor da povăţuirĭ sătenilor despre folosul ce va puté urmà şi, considerându-se cu calitatea pămîntuluĭ şi a climatuluĭ, vor însemnà ce anume spre folosul comunităţiĭ ar trebuì, pentru care vor însciinţà şi pe dregătoria colonială.

§ 180. Nicĭ un colonist nu are voie ca să trădeà saŭ să vînḑă gospodăria sa; când însă vre-unul va avé copiĭ şi clironomĭ şi el nu va maĭ fi în stare, din pricina bĕtrâneţelor, neputinţeĭ şi a bóleĭ, a se ocupà cu ea, la asemenea cas va puté face trădarea, însă numaĭ după încuviinţarea ocârmuiriĭ. Iar acela ce va primì gospodăria va fi dator a plătì datoriile ce s'ar aflà asupra unuĭ asemenea hărăzitoriŭ, precum şi a se îngrijì pentru ţinerea şi hrana luĭ.

Despre agricultură.

§ 181. Ocolaşiĭ, vorniceiĭ uneĭ coloniĭ şi asesoriĭ sunt datorĭ a îndemnà pe coloniştĭ ca să se ocupe cu agricultura şi lucrarea pămîntuluĭ ce urméză după cuviinţă.

§ 182. Eĭ sunt datorĭ a avé neadormită priveghere, ca gospodariĭ ce vor avé virtute pentru muncă numaĭ decât să se ocupe cu lucrarea pămîntului şi cu gospodăria.

§ 183. Coloniştiĭ sunt datorĭ a avé plugurĭ, bo̧róne, grăpĭ, căruţe şi alte multe, ce pentru agricultură sunt de trebuinţă, şi a le ţiné în bună stare, ca în timpul lucruluĭ să nu se întîmple împedecare; iar dacă unul, din întîmplarea uneĭ bóle, nenorocirĭ saŭ alteĭ binecuvîntate pricinĭ, n'ar puté să urmeze cu lucrarea pămîntuluĭ, atuncĭ obştea va da luĭ tóte înlesnirile, cât va fi prin putinţă.

§ 184. Asemenea vorniciĭ colonieĭ sunt datorĭ a priveghià şi a se silì ca tóte pămînturile de pe la coloniĭ să fie împărţite în treĭ părţĭ, făcênd cercare despre împărţirea lor în şése saŭ şépte câmpiĭ.

§ 185. Când va sosì timpul hotărît pentru plugărie, atuncĭ vorniceiĭ sunt datorĭ a însciinţà numaĭ decât pe toţĭ locuitoriĭ ca să iasă despre ḑiuă cu plugurile; iar ca să urmeze arătura cu sîrguinţă, se vor rînduì cu privigherea uşieriĭ.

§ 186. Ocolaşiĭ şi vorniciĭ aŭ datorie ca să povăţuiască pe coloniştĭ pentru îngrijirea lor despre gospodăria trebuitóre şi să aibă tot-deauna în păstrare o îndoită câtime de sêmînţurĭ pe carĭ eĭ obicinuesc a le sămănà pe câmp şi în grădinele lor, ca la cea nouă semănătură să nu se întîmple neajunsurĭ.

§ 187. In timpul semănătureĭ de primăvară şi de tómnă vorniceiĭ şi asesoriĭ sunt datorĭ a revisuì pe rînd arăturile fie-căruia şi vor face luărĭ aminte de sunt arate după cum ar cere calitatea pămîntuluĭ, iar dacă eĭ vor găsì că pămîntul nu va fi lucrat după cuviinţă, atuncĭ eĭ vor îndatorì pe gospodarĭ ca să prefacă iarăşĭ arăturile lor.

§ 188. Asemenea eĭ vor fi datorĭ a silì pe gospodarĭ ca să săvîrşéscă semănăturile în timpul cuvenit şi să fie pregătiţĭ cu seminţele trebuitóre.

§ 189. Fie-care colonist este dator a semănà în fie-care an numaĭ decât treĭ cetverte pâne de tómnă şi douĕ cetverte de vară. Iar care va avé maĭ mulţĭ fiĭ saŭ slugĭ, va fi dator a semănà încă pe atâta.

§ 190. Spre a nu se înăduşì semănăturile de buruiene, trebue ca arăturile să fie bine boronite, curăţindu-le şi de petre.

§ 191. Dacă la rĕsăritul pâneĭ semănate ar eşì buruiene, atuncĭ trebue să se întrebuinţeze pentru plivitul lor copiĭ micĭ de la 10 anĭ.

§ 192. Cu strîngerea pâneĭ de pe câmp să se urmeze în timpul cuvenit, după obiceiŭ.

§ 193. Pânea o vor treerà-o coloniştiĭ în vreme bună şi, spre ferirea eĭ, vor face şurile trebuitóre.

§ 194. Dacă o familie, la sosirea timpuluĭ de lucru, n'ar avé chipurĭ a adunà pânea cóptă, atuncĭ obştea este datóre a-ĭ da ajutor, saŭ că se vor întrebuinţà arestanţiĭ osîndiţĭ la muncĭ publice.

§ 195. Vornicul colonieĭ trebue să aibă sigure sciinţe despre câtimea pămîntuluĭ ce s'a arat de fie-care colonist, precum şi în ce timp şi câtime, şi ce fel de pâne aŭ semănat, şi câtă aŭ strîns, pe care sciinţă va trimete-o prin ocolaşĭ şi pe fie-care an în luna luĭ Novembre Ministeriuluĭ de Finanţe.

Despre ţinerea vitelor şi a oilor şi despre fînaţurĭ.

§ 196. Ocolaşiĭ şi vorniceiĭ sunt datorĭ a îndemnà pe coloniştĭ ca să se ocupe cu ţinerea vitelor şi a oilor de maĭ bune soiurĭ, spre înmulţirea lor.

§ 197. In timpul din érnă vor avé privighere ca coloniştiĭ să aibă cea maĭ bună purtare de grijă pentru caiĭ şi vitele lor, iar femeile să se ocupe cu strîngerea untuluĭ şi cu înmulţirea păsĕrilor de felurite soiurĭ.

§ 198. Ca să se încuviinţeze dregătoria colonială despre crescerea saŭ scăderea gospodărieĭ a fie-căruia colonist ocolaşiĭ şi vorniceiĭ uneĭ coloniĭ vor presentà de două orĭ pe an, şi anume în luna luĭ Maiŭ şi Novembre, sciinţele despre vite de tot soiul ce se află la fie-care gospodar.

§ 199. In timpul cosiriĭ erbeĭ trebue să fie privighere ca fie-care să se aprovisioneze cu trebuitórea câtime de fîn pentru nutreţul de érnă, şi sosirea erbeĭ să urmeze odată, iar nu prin întrerupere, precum şi fînul să nu se care pe la casele lor până ce nu va fi adunat şi clădit în căpiţe şi stogurĭ; iar neascultătorilor, carĭ nu vor urmà întocmaĭ, să nu li se dea drumul de pe câmp.

§ 200. Dacă va urmà lipsa în fîneţurĭ, atuncĭ coloniştiĭ vor fi datorĭ a le înfiinţà prin chibzuinţele meşteşuguluĭ.

Despre grădinĭ, livedĭ, înmulţirea şi ţinerea plantelor, despre manufactură şi despre negoţ.

§ 201. Ocolaşiĭ şi vorniceiĭ sunt datorĭ a îndemnà pe coloniştĭ pentru înmulţirea grădinilor şi a livedilor cu felurite fructe şi pomĭ, iar maĭ cu deosebire a-ĭ povăţuì şi a-ĭ deşteptà pentru folosul ce produce înmulţirea cartofelor. Pe la locurile unde ele nu există încă saŭ unde vor fi încă puţine, ar trebuì să se sîrguiască spre a se semănà câmpiĭ cu ele.

§ 202. Pentru înfiinţarea grădinilor cu copacĭ roditorĭ, trebue să se pregătéscă fie-care gospodar maĭ întâiŭ cu copăceĭ sĕlbaticĭ, a cărora calitate se va îmbunătăţì prin oculaţiunea saŭ hultuirea (altoirea) copacilor roditorĭ de soiŭ bun; iar după aceea să se siléscă cu întinderea livedilor, prin semănatul seminţelor de copacĭ roditorĭ, în urmarea căreì chibzuinţe, gospodarul va fi tot-deauna în stare de a îndreptà şi a împlinì lipsa copacilor ce s'ar uscà saŭ ar degerà.

§ 203. Coloniştiĭ, considerându-se cu climatul şi posiţiunea pămîntuluĭ, vor semănà seminţe de plante, carĭ vor puté produce folosul însemnat în privirea negoţuluĭ, maĭ ales conjuta (conjunia) din care se fabricéză uleiul.

Despre înfiinţarea viilor, facerea vinuluĭ şi fabricarea rachiuluĭ.

§ 204. Coloniştiĭ sunt datorĭ a întrebuinţà sîrguinţă, atât pentru înfiinţarea viilor, cât şi pentru deprindere şi învĕţătură cum trebue să se pórte cu butuciĭ de vie, ca cu vreme să fie în stare a se perfecţionà în lucrarea viilor, după cuviinţă.

§ 205. Dacă s'ar descoperì că un gospodar, în a căruia îngrijire s'aŭ dat viţele, nu numaĭ că nu le păstréză, ci încă înadins le strică saŭ le scóte şi aruncă, atuncĭ unul de asemenea este dator a-şĭ aduce pe comptul sĕŭ o câtime de cârlige de vie şi a le păstrà îngropate, atâtea câte din causa leneviriĭ sale s'aŭ perdut la el.

§ 206. Coloniştiĭ carĭ fac vinul în însişĭ a lor viĭ, ce sunt în cuprinsul colonieĭ lor, aŭ voie a-l vinde fără mărginire, cu ridicata şi cu măsurĭ micĭ, atât pentru consumaţiune pe la case, cât şi pentru bĕutură pe loc.

§ 207. Spre a se puté înmulţì lucrarea vinuluĭ, de aceea coloniştiĭ aŭ voie a speculà cu vinul atât de a lor producere, cât şi cu cel cumpĕrat de la alţiĭ, fără mărginire, atât cu ridicata, cât şi cu măsurĭ micĭ, pe la tóte satele domeniuluĭ statuluĭ, fără a avé învoire de la antreprenorul local al bĕuturilor. Iar pe la alte locurĭ ale ţĕriĭ, proprietariĭ de viĭ, precum şi speculanţiĭ, aŭ voie a transportà vinul lor pe la tóte satele proprietarilor şi ale domeniuluĭ statuluĭ, atât pe la acele unde vor fi viĭ, cât şi pe la acele unde vor lipsì, şi a-l vinde cu ridicata, asemenea fără mărginire; însă vînḑarea cu măsurĭ maĭ micĭ decât o vadră nu va puté urmà decât numaĭ după învoire: în sate particulare cu proprietariĭ, iar în domeniile statuluĭ cu antreprenoriĭ.

§ 208. Asemenea aŭ coloniştiĭ voie a-şĭ face rachiŭ de tot felul de fructe din liveḑĭ şi din pădurĭ şi a-l vinde cu păzirea condiţiunilor după carĭ s'a încheiat contractul pentru înterprinderea dărilor pentru bĕuturĭ.

Despre înmulţirea copacilor de aguḑĭ şi producerea mătăsiĭ.

§ 209. Dregătoriĭ să ordoneze ca numaĭ decât să se înfiinţeze pe la coloniĭ producte de mătase, pentru care vor împărţì pe la gospodarĭ sĕmînţă de aguḑĭ.

§ 210. Judeţele ocoliale şi coloniale sunt datóre a avé priveghere ca fie-care gospodar ce a primit sĕmînţă de aguḑĭ să o semene tómna şi primăvara după cuviinţă şi copaciĭ tinerĭ şi ceĭ rĕsădiţĭ să-ĭ cureţe de buruiene şi să-ĭ ude cu apă la cas de trebuinţă.

§ 211. Fie-care gospodar este dator a pune împrejurul ogradeĭ şi grădineĭ sale în fie-care an câte 20 copacĭ de aguḑĭ, urmând cu acéstă regulă până atuncĭ până când s'ar umplé locul, sîrguindu-se a-ĭ păstrà şi a-ĭ apĕrà de stricăciune.

§ 212. Despre câtimea copacilor de aguḑĭ, ce fie-care gospodar va produce în judeţele fie-căreĭ coloniĭ, sunt datorĭ a trimite în fie-care an în luna luĭ Octobre listă dregătorieĭ coloniale, cu arătarea câtimeĭ produse în fie-care an, însciinţându-o tot odată dacă unul din gospodarĭ de lenevia sa n'a îngrijit despre acest folositor product, saŭ că îl dispreţuesce, urmând ca un asemenea să se supue pedepseĭ.

§ 213. Dacă pe la coloniĭ copaciĭ de aguḑĭ vor ajunge în mărime în cât s'ar puté păşì către producerea mătăsiĭ atuncĭ va slobodì dregătoria locală seminţele de insecte de mătase trebuitóre pentru acésta, împreună cu instrucţiunile cum are să urmĕze cu ele.

§ 214. Dacă după perfecţionarea productuluĭ de mătase s'ar aflà óreşĭ-care câtime de mătase gata, fără a avé prilej a o vinde, atuncĭ se va luà citata mătase de către fisc, după preţul politicit.

Despre înmulţirea şi îmbunătăţirea pădurilor.

§ 215. Ocolaşiĭ vor avé cea maĭ de aprópe îngrijire pentru înfiinţarea pădurilor prin semănarea seminţelor de copacĭ, conformându-se cu calitatea pămîntuluĭ fie-căreĭ coloniĭ, însemnându-se şi un deosebit loc, după numĕrul locuitorilor; acel loc, după ce se va arà bine, se va semănà tómna saŭ primăvara cu seminţe de copacĭ, îngrijindu-se pentru copaciĭ tinerĭ ce vor rĕsărì, de a se păstrà după cuviinţă.

§ 216. Fie-care gospodar îndeosebĭ este dator a răsădì copacĭ de aceĭ ce cresc maĭ cu repeḑiciune: precum sălciĭ iova, plop de grădină, pădurĭ şi altele şi maĭ ales salcâm, în aşà câtime de a îndeplinì trebuinţa pentru ţinerea gardurilor.

§ 217. In coloniile pe a cărora moşiĭ se află pădurĭ îmbelşugate, tăierea lor să fie ast-fel precurmată şi mărginită, în cât coloniştiĭ, afară de neapĕrată trebuinţă, să nu se foloséscă cu veniturĭ prin vînḑarea lemnuluĭ pe la alte locurĭ; tot odată, ca să fie maĭ bine păstrată, se va împărţì în maĭ multe parchete, şi după tăierea unuĭ parchet numaĭ se va puté începe altul. Despre chipul şi locul unde are să urmeze împărţéla, ocolaşiĭ vor presentà lămurirĭ cărmuiriĭ, spre observare.

Despre vînat şi pescuit.

§ 218. Coloniştilor li se dă voie a se ocupà cu vînatul şi cu pescuitul fără împedecare pe la moşiile lor, conformându-se cu legile ce există în statute pentru orăşenĕsca şi sătésca economie.

§ 219. Coloniştiĭ aŭ îndeplină slobodḑenie a-şĭ prinde pescele în apele curgĕtóre saŭ limanurĭ ce se află pe pămînturile date în stăpânirea lor; iar în apele ce slujesc de hotar aŭ împreună cu proprietariĭ megieşiţĭ acest drept.

§ 220. Fără acésta, aŭ voie a se folosì cu pescuitul în apele curgĕtóre şi limanurĭ ce se află pe la locurĭ încă nelocuite.

Despre industria coloniştilor.

§ 221. In industriile coloniştilor se cuprind: 1-iŭ meseriile, atelierele şi fabricele; al 2-lea fabricarea rachiuluĭ şi a bereĭ; al 3-lea negoţul.

Despre meseriĭ, ateliere şi fabricĭ.

§ 222. Judeţele ocoliale şi coloniale sunt îndatorite, sub jurisdicţiunea locală a dregătorieĭ, a întrebuinţă tótă silinţa despre înmulţirea pe la tóte coloniile de tot felul de industriĭ, manufacturĭ, meseriĭ şi fabricĭ, către care nu numaĭ să invite pe fie-care, ci să-l siléscă, dacă ar avé unul plecare şi sciinţă pentru acésta şi numaĭ din pricina leneviriĭ n'ar voì să se ocupe.

§ 223. Fiind-că cea maĭ însemnată gospodărie a colonistuluĭ se cuprinde în ţinerea vitelor, maĭ ales în a oilor, de aceea ar fi maĭ potrivit ca gospodariĭ să se ocupe cu lucrarea lâneĭ şi cu fabricarea săpunuluĭ şi a lumînărilor.

§ 224. Maĭ cu osebire trebue să fie sîrguinţă pentru întinderea pe la coloniĭ a tórceriĭ de in în ţesutul pânzeĭ, feţe de mese şi şervete. Şi spre a se puté vedé un resultat dorit, judeţele ocoliale şi coloniale vor îndemnă pe gospodarĭ spre a-şĭ da fiiĭ lor pentru învĕţătură la ţesătorĭ bunĭ. Dacă vre-unul ar căpĕtă cunoscinţă şi învĕţătură şi nu ar fi în stare a-şĭ înfiinţă singur uneltele trebuitóre pentru meseria sa, atuncĭ să i se dea ajutor de banĭ cu împrumut din capitalul obştesc, pe care va fi dator a-l înapoià la terminul hotărît.

§ 225. Pe lângă acestea, judeţele sunt îndatorite, în fie-care an, la începutul tómneĭ, a se îngrijì despre cumpĕrarea inuluĭ de calitatea cea maĭ bună şi în câtimea ce ar putĕ îndestulă trebuinţa gospodărieĭ, şi fie-care gospodar va plătì baniĭ cuveniţĭ: în cas de nevoie însă vor împrumută din capitalul comun, însă pe terminele cele maĭ scurte.

§ 226. Veniturile obştescĭ de la antrepresuirea cârciumelor, fîneţelor, pescăriilor, velniţelor, precum şi baniĭ pentru ştraf şi altele, trebue să fie întrebuinţate după încuviinţarea dregătorieĭ locale pentru înființarea meseriilor și fabricelor îndemănatice.

§ 227. In fie-care colonie trebue să existe pentru nevoile obștescĭ un ferar, care va fi dator a avé tot-deauna, pentru meșteșugul sĕŭ, materialul trebuitor în reservă, spre a puté da cuvenitul ajutor cu meseria sa.

§ 228. Atât asupra ferarilor, cât și a altor meșterĭ ce vor fi în colonie, trebue să fie cea maĭ de aprópe privighere, ca eĭ să nu céră pentru truda lor plată mare și nemăsurată de la conlocuitoriĭ seĭ, ci să fie mulțumițĭ cu prețul hotărît de obște.

Despre fabricarea rachiuluĭ și a bereĭ, precum și despre vîndarea lor.

§ 229. Coloniștilor li se dă voie de a fabrică fără împedecare rachiul și berea pe moșiile lor.

§ 230. Coloniștiĭ pot întrebuință rachiul făcut de eĭ, atât pentru eĭ înșișĭ, cât și pentru vîndarea îndeosebĭ, pe pămînturile ce le sunt împărțite obșteĭ lor de la haznà; orĭ-căruia însă dintre eĭ, fiind cu așezarea osebit de ceĭ-lalțĭ pe pămînt cumpĕrat, saŭ pe pămîntul haznaleĭ, vîndarea rachiuluĭ, fie orĭ-cum, nu póte fi îngăduită la nicĭ o întîmplare.

§ 231. Unuĭ asemenea colonist este transportarea vinuluĭ peste hotarul proprietățiĭ sale cu totul oprită.

§ 232. Nimenea dintre fețele străine și din antreprenorĭ n'are voie să speculeze cu vinul saŭ a înființa crâșmă pe pămîntul unuĭ asemenea colonist fără învoirea luĭ.

§ 233. Coloniștiĭ sunt scutițĭ de plata așezată asupra poșlineĭ rachiuluĭ, dacă vor cumpĕrà bĕuturĭ făcute de pâne și lucrate înăuntru pentru sloboda vîndare în a lor ocóle; însă dacă eĭ vor cumpĕrà bĕuturĭ a căror poșlină va fi plătită, nu se maĭ întórce plata poșlineĭ de la antreprenor. Iar dacă ar cumpĕrà vin, rachiŭ, licherurĭ și spirt în locurĭ ertate pentru sloboda vîndare în a lor ocóle și dacă ar trece peste hotarul otcupuluĭ, atuncĭ eĭ sunt datorĭ a plătì hotărîta poșlină otcupciculuĭ eĭ.

§ 234. Pe la tóte coloniile vîndarea vinuluĭ se dà în parțiale antreprise prin mezaturĭ, iar venitul de la antrepre-

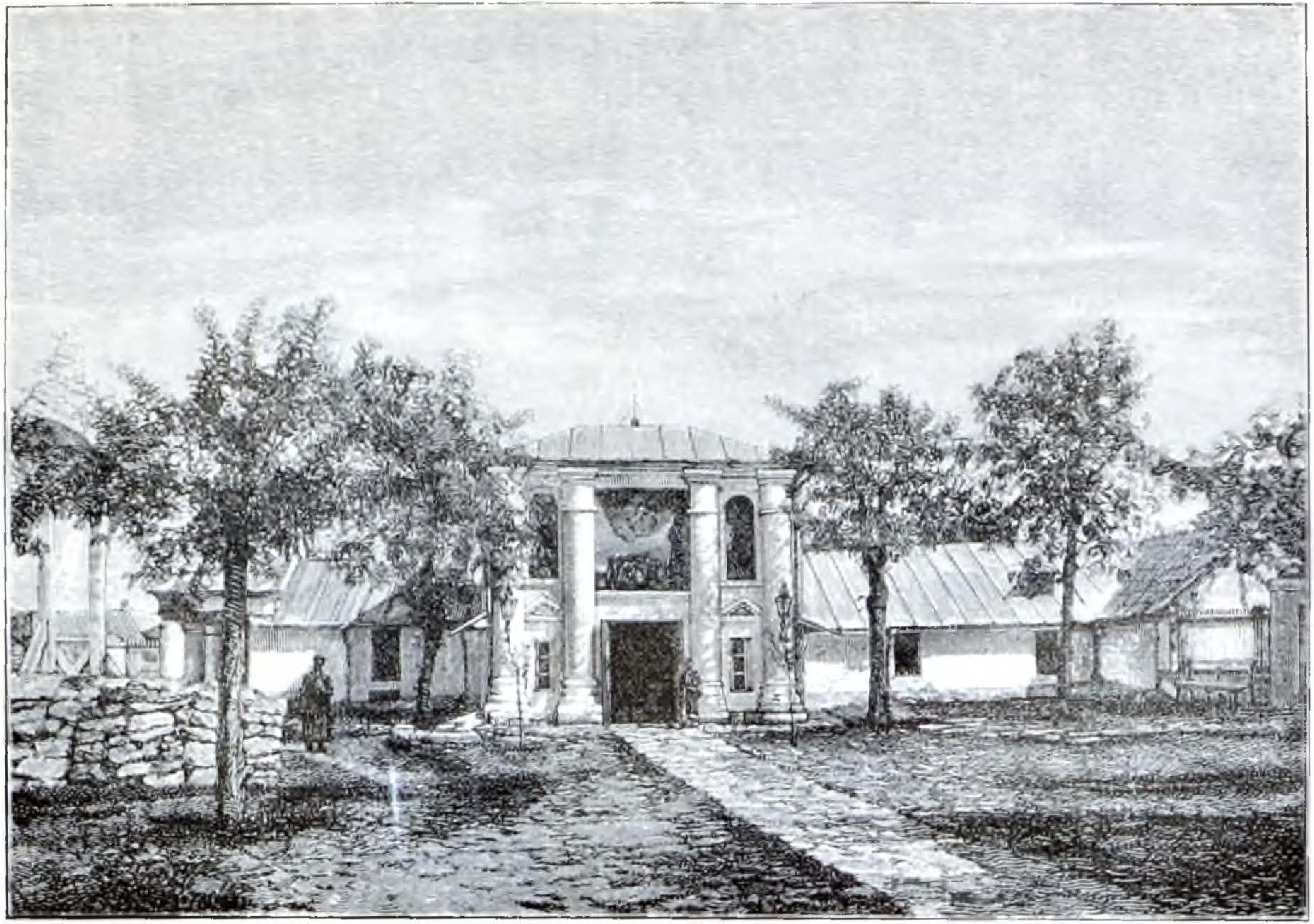

Biserica armenéscă din Akkerman (1447–1475).

suirea vinuluĭ de pe la coloniĭ se întrebuinţéză în curgerea anilor scutiriĭ pentru folosul acestor coloniĭ.

§ 235. Din acéstă sumă ce s'a destinat pentru folosul coloniilor urméză, în curgerea anilor scutiriĭ, plata lefilor pentru preoţiĭ ce se află în coloniĭ, precum şi pentru zidirea şi reparaţiunile bisericelor şi a caselor pentru preoţĭ, şcóle şi alte zidirĭ obştescĭ; iar tóte cele-lalte cheltuelĭ din baniĭ citaţĭ vor urmà după observarea dregătorieĭ locale şi tot sub aceeaşĭ rĕspundere din partea eĭ ca şi pentru alte sume ale fisculuĭ.

§ 236. Vînḑarea vinuluĭ pe la coloniile ce se daŭ în antreprisă urméză după condiţiunile ce există pentru asemenea antreprisă; iar pentru stăvilarea vînḑăriĭ oprite, se vor însărcinà ocolaşiĭ şi vorniceiĭ, spre a avé priveghere ca nicĭ decum să nu urmeze asemenea abus; însă rĕspunderea pentru acésta va urmà după condiţiunile cuprinse tot-deauna în contracturĭ pentru ţinerea antrepriseĭ.

§ 237. Despre darea în antreprisă, la care coloniile aŭ contenit aniĭ scutiriĭ, se citéză cu de-amănuntul pravila în alcătuire pentru antreprisuirea bĕuturilor.

§ 238. De plata aşezată asupra poşlineĭ rachiuluĭ sunt scutite acele coloniĭ, la carĭ există aniĭ scutiriĭ, dacă ele vor cumpĕrà bĕuturĭ de pâne fabricate în năuntrul provincieĭ, pentru libera vînḑare în a lor ocóle; dacă ele însă vor cumpĕrà bĕuturĭ pe carĭ s'a plătit poşlina, atuncĭ poşlina nu se va maĭ întórce de la antreprenor. Iar dacă coloniştiĭ, carĭ se folosesc încă cu aniĭ scutiriĭ, ar cumpĕrà vin, rachiŭ, licherurĭ şi spirt de la locurĭ libere pentru sloboda vînḑare în a lor ocóle şi îl vor transportà peste hotarul otcupuluĭ, atuncĭ eĭ sunt datorĭ a plătì antreprenoruluĭ hotărîta poşlină. Coloniile însă, la carĭ există aniĭ scutiriĭ, nu se exceptéză de plata poşlineĭ hotărîte pentru bĕuturĭ nicĭ la un aşà cas, când eĭ vor cumpĕrà vinul de la proprietarĭ în lăuntrul ţĕriĭ.

§ 239. Coloniştilor li se dă voie a închirià casele lor antreprenoruluĭ pentru vînḑarea bĕuturilor şi a se tocmì cârciumar. Însă, ca să se zidéscă anume o cârciumă, cârmuirea locală este datóre a da antreprenoruluĭ pămînt la un loc bun şi îndemănatec.

Despre comerț.

§ 240. Toți coloniștiĭ aŭ voie fără împedecare a speculà, a intrà în orĭ-ce clasă de negutătorie, a vinde a lor manufactură și a le scóte peste graniță, în mărginirea obștescilor pravile atingĕtóre despre acésta.

§ 241. Coloniștiĭ aŭ voie a-șĭ înființà în satele lor tîrgurĭ și iarmaróce, după ce vor însciințà despre acésta pe cârmuire.

§ 242. La aducerea mărfeĭ în țéră și la trimeterea eĭ peste hotar, coloniștiĭ vor plătì poșlina cuvenită.

Despre rînduiala și datoriile duhovnicescĭ.

§ 243. Dacă pentru coloniștĭ ar trebuì să se rînduiască un preot, atuncĭ se va face pentru acest sfîrșit în consistoriŭ o invitațiune pentru chemarea luĭ și se va trimite la dregătoria colonială, spre a însciințà pe poporenĭ la obștésca lor adunare; și dacă toțĭ saŭ cea maĭ mare parte dintre eĭ s'ar unì cu cuprinderea invitațiuniĭ, atuncĭ cârmuirea locală va trimete citata invitațiune iarășĭ consistorieĭ înderĕt, spre a o aduce în îndeplinire. Iară dacă poporeniĭ n'ar declarà mulțumirea lor pentru condițiunile ce s'aŭ pus lor înainte, atuncĭ va rĕmâné citata invitațiune neîmplinită.

§ 244. Duhovniciĭ, precum și ocolașiĭ și vorniceiĭ, sunt datorĭ a da povățuirĭ coloniștilor despre datoriile religieĭ, ce fie-care este dator a le împlinì și a-ĭ îndemnà a se duce la biserică duminicele, la sĕrbătorĭ și la ḑilele de preoțĭ hotărîte, unde vor face rugăciunile cu tótă evlavia și vor ascultà cu luare aminte cuvîntul luĭ Dumneḑeŭ și vor primì sfintele taine după merite.

Despre moral.

§ 245. Ocolașiĭ și vorniceiĭ sunt îndatorițĭ ca să lumineze pe coloniștĭ la comuna lor adunare, să-ĭ invețe și să-ĭ povățuiască ce anume slujesce pentru morala bună și ce purtare trebue să aibă pentru buna convietuire a sătenilor, precum: ca junimea să cinstéscă pe părințiĭ lor și pe bĕtrânĭ şi cu supunere să-ĭ asculte; iară aceştia, prin pilda lor, să-ĭ înveţe iubirea de muncă, credinţa, frica de Dumnedeŭ şi pacĭnica convieţuire cu săteniĭ şi cu familia lor.

§ 246. Fie-care este oprit a da de la sine saŭ cu conglăsuirea unor feţe suplicĭ orĭ-unde pentru nevoile obştescĭ, orĭ în ce s'ar cuprinde ele; că, pentru tóte asemenea nevoĭ, să se adune obştea cu ocolaşul şi membriĭ judeţuluĭ colonial, după care apoĭ să se facă obştésca hotărire cu de-amănuntul prescriere şi lămurire despre nevoile lor, rînduind tot odată şi vechil din parte-ĭ, spre a alcătuì şi a da suplică după a lor hotărîre, care, sub iscălitura tuturor sătenilor şi a membrilor judeţuluĭ colonial, precum şi cu adeverirea ocolaşuluĭ, se va presentà dregătorieĭ locale. Cine ar îndrăsnì a călcà acéstă rînduială va picà sub pedépsă potrivit legilor.

§ 247. Ocolaşiĭ şi vorniceiĭ vor avé cea maĭ de aprópe privighere ca coloniştiĭ să nu fie leneşĭ, beţivĭ, risipitorĭ şi harţăgaşĭ, ci să fie tot-deauna trezĭ şi, petrecênd viéţa lor în unire şi pace, să se ocupe cu lucru ce îmbunătăţesce starea lor, cu plugăria, vitele şi altele atingĕtóre de gospodăria sătéscă.

§ 248. Ca să vadă săteniĭ că munca şi purtările bune slujesc în de obşte pentru folosul lor, judeţele coloniale vor avé sub osebita privighere a ocolaşuluĭ o condică, în care vor însemnà conduita fie-căruia, pe care condică o vor trimete în fie-care an, sub iscălitura mădularilor judeţuluĭ, dregătorieĭ coloniale, spre a se puté deosebì aceĭ cu conduite bune de aceĭ cu conduite rele şi ca aceĭ cinstiţĭ şi iubitorĭ de muncă să aibă protie în orĭ-ce cas.

§ 249. Ocolaşiĭ şi vorniceiĭ vor avé privighere ca coloniştiĭ săracĭ şi neputincioşĭ să nu umble ca caliciĭ după milostenie, ci să îndatoréscă pe ceĭ sănătoşĭ ca să-şĭ câştige prin muncă hrana lor, iar pe ceĭ bĕtrânĭ şi neputincioşĭ să-ĭ ţie némurile lor. Neavênd însă niciĭ némurĭ, niciĭ putere pentru muncă, se vor ţiné pe socotéla obşteĭ, care va zidì aprópe de biserică două institute, unul pentru femeĭ şi altul pentru bărbaţĭ, pe carì iĭ vor îndestulà cu hrană, încăldire şi îmbrăcăminte. Pentru asemenea cheltuelĭ trebue să se afle lângă institut o lădiţă, sub pecetea şi lacătul staresteluĭ bisericesc, şi pe la bisericĭ cutiĭ. Baniĭ ce se vor adunà pe la duminicĭ şi sĕrbătorĭ trebue să se stringă la sfîrşitul fie-căreĭ lunĭ spre întrebuinţarea lor pentru cheltuelile institutuluĭ. Pentru acest scop se vor întrebuinţà şi baniĭ ce se ieaŭ pentru ştrăfuire; iară dacă din întîmplare nu va fi de ajuns, atuncĭ să se ieà şi de la coloniĭ. Spre a se puté ţiné rînduială bună în asemenea institute, preoţiĭ vor fi datorĭ a avé cea maĭ mare privighere pentru tóte punerile la cale.

§ 250. Vorniceii vor avé cu asprime privighere, ca nimenea să n'aibă îndrăsnélă a primì şi a ţiné în casa sa pe femeile mârşave saŭ bărbaţĭ netrebnicĭ, şi dacă vor descoperì pe uniĭ asemenea, atuncĭ ocolaşiĭ sunt datorĭ a însciinţà numaĭ decât despre gazdă şi despre oploşiţĭ pe dregătoria colonială.

§ 251. Luxul, şi maĭ cu sémă risipirea averiĭ, trebue să fie desfiinţat cu tótă silinţa vorniceluluĭ în colonie, aducênd pe asemenea rĕŭ întrebuinţătorĭ la cunoscinţă, însărcinându-ĭ cu cele maĭ grele ocupaţiunĭ, pe lângă felurite trebĭ obştescĭ, aşà ca eĭ să nu capete nicĭ odată vreme pentru o aşà vătĕmătóre urmare, ţiindu-ĭ în scurt până la vremea pocăinţeĭ. Iară dacă eĭ nu se vor îndreptà, atuncĭ să se trimétă asemenea feţe la dregătorie.

§ 252. Sub cuvîntul de lux se înţelege, dacă unul va face nemĕsurate cheltuelĭ în casa sa, adese adunărĭ de musafirĭ şi altele asemenea, ce causéză dărîmarea avutuluĭ; iar risipirea se încheie în jocul de cărţĭ şi altele pentru banĭ saŭ lucrurĭ, în vînḑarea vitelor saŭ a alteĭ averĭ, neavênd nicĭ o nevoie, ci numaĭ pentru îndestularea beţieĭ saŭ a alteĭ patimĭ.

§ 253. Ocolaşiĭ şi vorniceiĭ vor avé privighere ca toţĭ să trăiască cu megieşiĭ lor în unire, iară pe străinĭ să priméscă cu blândeţă şi mulţumire şi să depărteze sfeḑile ce urméză între locuitorĭ pentru megieşie, precum şi să apere pe străinĭ de cel maĭ mic atac.

Despre apĕrarea feţelor şi a averiĭ de rele şi pagubă.

§ 254. Pe la colonii să nu se sufere nicĭ decum ómenĭ fără bilete şi, dacă va venì vre-unul în sat pentru óreşicarĭ trebuinţe pentru un scurt timp, saŭ pentru muncă, saŭ ca să se tocméscă, fără a avé un certificat, apoĭ acest fel de ómenĭ să nu fie primițĭ.

§ 235. Dacă s'ar aflà unde-va necunoscuțĭ prepușĭ saŭ vagabonḑĭ, apoĭ pe ast-fel de ómenĭ să-ĭ prindă și, cercetându-ĭ, să-ĭ trimită la județul ocolial saŭ colonial, care, după luarea dopróselor și cu prescrierea împrejurărilor, va înscciințà îndată pe dregătoria colonială, pe lângă care înscciințare va trimite pe aceștĭ ómenĭ, cu tóte cele ce vor fi avênd eĭ, precum și pe aceĭ carĭ i-aŭ ținut. Iară coloniile depărtate vor trimite pe asemenea ómenĭ de-adreptul la isprăvnicie.

§ 256. Unde nu s'aŭ înființat încă etapurĭ de tract și unde se vor transportà arestanțiĭ de la isprăvnicie, coloniștiĭ sunt îndatorițĭ, așà precum și alțĭ locuitorĭ ținutalĭ, a petrece cu convoiŭ pe arestanțĭ.

§ 257. Ocolașiĭ vor avé maĭ deosebită privighere, ca nicĭ unul din arestanțiĭ, ce sunt de felurite clase și ce se transportéză prin coloniĭ, să se scape de sub convoiŭ, pentru care județele coloniale vor păstrà osebite condicĭ, în carĭ vor însemnà numele păzitorilor, arestanților, de la cine, la ce colonie s'aŭ adus, cu cine, când s'aŭ trimis și în ce colonie și cuĭ s'aŭ trădat, pe lângă care condică vor păstrà chitanțele despre trădarea lor.

§ 258. Dacă din întîmplare un colonist ar găsì vre-un lucru perdut, atuncĭ, ținându-l în păstrarea sa, este dator a înscciințà despre acéstă găsire pe județul colonial, care va raportà despre acésta județuluĭ ocolial. Iar dacă s'ar înfățișà păgubașul, atuncĭ să se înapoiască luĭ lucrul cel găsit, înaintea martorilor; la asemenea întîmplare, găsitorul are drept a cere pentru truda sa a treia parte din lucrul găsit, pentru care va urmà prețuire după cuviință; voind însă a-l înapoià fără nicĭ un interes, cu atâta maĭ de laudă va fi o așà urmare.

§ 259. Județul colonial este dator a înscciințà numaĭ decât prin ocolașĭ pe dregătoria colonială despre vitele de pripas, cu de-amănuntul arătarea semnelor, spre a se întinde publicațiunĭ după cuviință; vita însă, fără a o amestecà cu vitele satuluĭ, să se ție în colonia în care s'a găsit, sub rěspundere pentru ea. Dacă s'ar găsì păgubașul, atuncĭ să i se înapoiască vita în presența vorniculuĭ, cu primirea plățiĭ pentru ţinerea eĭ. Iar pieţele coloniilor depărtate vor însciinţă despre vita pripăşită pe isprăvnicia locală.

§ 260. In timpul cumpĕrăriĭ unuĭ cal colonistul este dator a se înfăţişà îndată după cumpĕrare la judeţ, care va însemnà: când şi de la cine, cu ce preţ şi cu ce anume semne s'a cumpĕrat. Iar din contra şi în cas de prepus, colonistul care nu s'a înfăţişat în timpul cumpĕrăriĭ saŭ schimbăriĭ caluluĭ la judeţ, nu numaĭ că va rĕmâné fără el, ci încă va fi dat sub judecată.

§ 261. Judeţele ocoliale şi coloniale vor avé cea maĭ strictă priveghere şi grijă pentru bóla vitelor.

§ 262. Dacă s'ar arătà la vre-o colonie o epidemie între locuitorĭ, atuncea vorniceiĭ sunt datorĭ a însciinţà îndată despre acésta pe ocolaşul, care iarăşĭ va da fără cea maĭ mică întârḑiere de scire dregătorieĭ coloniale.

§ 263. Judeţele ocoliale şi coloniale vor lua mĕsurĭ apĕrătóre pentru bóla de vite după instrucţiunile ce s'aŭ împărţit pe la coloniĭ, şi dacă s'ar întîmplà mórte vitelor, atuncea să se raporteze îndată dregătorieĭ locale, însciinţându-o în fie-care sĕptĕmână atât despre întinderea saŭ scăderea eĭ, cât şi despre resultatul ce a urmat după luarea mĕsurilor, conform instrucţiunilor ce s'a dat. Iară vitele molipsite se vor da de o parte la un loc depărtat, făcĕnd pentru trebuinţa acésta lângă fie-care colonie osebite ocóle, depărtate de imaşurĭ şi staniştea vitelor, precurmând tótă comunicaţiunea cu vitele cele molipsite.

§ 264. Spre apĕrarea vitelor de bólă, trebue ca vitele molipsite să nu se adape în pîrăul ce curge în jos spre alte coloniĭ, carĭ n'ar fi în maĭ mare depărtare de la locul unde există epizotia decât numaĭ în distanţă de ḑece verste; ci trebue ca apa să se aducă în ocolul vitelor molipsite, iară, pentru înlesnire, trebue ca asemenea ocóle să fie făcute aprópe de o apă. Asemenea mĕsurĭ se vor luà, dacă ar există epizootiĭ în locurĭ maĭ depărtate de la o colonie decât ḑece verste. Pentru neîndeplinirea întocmaĭ a acestora, ocolaşiĭ şi vorniceiĭ se vor supune ştrafuluĭ.

§ 265. Ocolaşiĭ şi vorniceiĭ vor avé cea maĭ de aprópe priveghere ca cumpenele, mĕsurile, să fie pe la tóte locurile drepte, şi coloniştiĭ să nu mĕsóre câtimea productelor cu mĕsurĭ şi cumpene străine, din care s'ar puté causà numaĭ necuviinţe şi nedumerirĭ. De aceea dar, fie-care judeţ este dator a ţiné în cancelaria sa mĕsurĭ cu marca ţĕriĭ, şi fie-care gospodar a înfiinţà mĕsurĭ potrivite cu cele ale judeţuluĭ.

§ 266. Judeţul ocolial şi colonial va avé privighere ca să nu urmeze nicăirea mârşeviĭ, bătăliĭ şi alte necuviinţe.

§ 267. Judeţul colonial va avé îngrijire ca la fie-care gospodar să fie tot-deauna bine îngrijite şi curăţite: casa, ograda, grajdul, porţile şi alte pojijiĭ, iar în timpul erneĭ să se ocupe gospodarul cu meremetisirea lor.

§ 268. Ocolaşiĭ sunt îndatoriţĭ a îndemnà pe coloniştĭ ca, după modelul ce există la locurile de unde aŭ venit eĭ, să-şĭ facă casele lor, şi să fie aranjate în rînd după plan, ca la întîmplare de foc să pótă fi maĭ lesne apĕrate. Insă fără învoirea dregătorieĭ locale nimenĭ n'are voie să-şĭ zidéscă de la sine o casă nouă.

§ 269. Fie-care colonie este dатóre a avé, pentru apĕrarea întîmplăriĭ de foc şi de prădăciune, înadinşĭ uşierĭ, împărţiţĭ pe la maĭ multe locurĭ, după mărimea satuluĭ, în mijlocul căruia se va înfiinţà, în lipsă de biserică, un clopot saŭ o scândură de fier, spre a se da cuvenitul semn pentru asemenea catastrofă, la care semn toţĭ locuitoriĭ vîrstnicĭ sunt datorĭ a alergà spre a da cuvenitul ajutor, pentru care întîmplare se va însemnà fie-care locuitor cu ce anume unelte are să se înfăţişeze pentru stingerea foculuĭ.

§ 270. Pe lângă aceste, trebue ca în ograda fie-căruia locuitor să se afle tot-deauna apă de reservă, iar colonia să aibă la un loc deosebit vre-o câte-va bângĭ, furcĭ, bolobóce, şi, pentru adusul apeĭ, după rînd, câte doĭ caĭ, carĭ vor sta tot-deauna gata.

§ 271. Fiind-că focul nu se causéză numaĭ de nebăgare de sémă, ci şi de o întîmplare negândită, de care se produce sĕtenilor covîrşită dărîmare, de aceea trebue ca, după conglăsuirea tuturor locuitorilor, să se înfiinţeze o cassă ajutătóre pentru nenorociţiĭ ce aŭ pătimit de foc, cărora vor ajutà, dacă nu cu banĭ, măcar cu munca saŭ alte închipuirĭ; iar ajutarea ce va urmà prin a lor mijlocire va rĕmâné în disposiţiunea lor.

§ 272. Judeţul colonial trebue să privigheze ca sobele în case să fie făcute cu ogécurĭ şi cuhnia să nu fie în tindă, ci osebit, care, pentru siguranţa de foc, va fi zidită şi lipită bine, precum şi ogécurile să fie în fie-care sĕptĕmână bine curăţite, pentru care vor avé uşieriĭ cea maĭ de aprópe privighere. Iar membriĭ judeţuluĭ vor avé privighere spre îndeplinirea acesteĭ mĕsurĭ, poruncind uşierilor în fie-care lună ca să se încredinţeze despre curăţenia ogécurilor.

§ 273. Pentru siguranţa de foc, trebue, ca cămăruţa cu cuptor să se facă, cât se póte, la maĭ depărtat loc de casă.

§ 274. Nimenĭ n'are voie să umble nóptea pe lângă casă saŭ pe uliţă cu foc saŭ cu luminare aprinsă fără fanar, precum şi cu lulelele aprinse.

§ 275. Judeţul este îndatorit a avé privighere ca în colonie să nu se afle necurăţeniĭ pe uliţă, iar pentru apĕrarea de furtunĭ, vînt şi foc, să se poruncéscă ca pe uliţă să se pue pe împrejurul ogrădilor şi ariilor feluriţĭ copacĭ.

§ 276. Judeţele coloniale sunt datóre a avé privighere ca semnele de hotar să nu fie stricate, iar stilpiĭ ce aŭ putredit, saŭ movilele ce s'ar risipì, să însciinţeze numaĭ decât pe ocolaş, după a căruia poruncă este dator a le îndreptà.

Despre umblarea şi strămutarea coloniştilor înăuntrul ţeriĭ.

§ 277. Coloniştiĭ, avênd trebuinţă a merge la vre-un sat, oraş ţinutal saŭ politie, pentru vîndarea productelor saŭ în de obşte pentru trebuinţele lor, vor căpĕtà bilete de la ocolaş.

§ 278. Aceĭ carĭ vor avé trebuinţă a călĕtorì la locurĭ depărtate pentru maĭ îndelungat timp, saŭ măcar la cele maĭ apropiate sate, însă pentru óre-care trébă şi pe termin scurt, primind de la judeţul colonial mărturie, cu întărirea ocolăşieĭ, că pentru călĕtoria lor nu există nicĭ o împedicare, şi că nicĭ agricultura, nicĭ tamazlîcurile lor, nu vor fi supuse vre-uneĭ stricăciunĭ, vor căpĕtà blanchete de la dregătoria colonială, avĕnd drept a cere asemenea blanchete şi de la isprăvnicie.

§. 279. Coloniştiĭ după întórcerea lor la forul locuinţeĭ sunt datorĭ a înapoià dregătorieĭ lor blanchetele ce căpĕtase.

Despre trecerea coloniştilor peste hotar.

§ 280. Coloniştiĭ, la întîmplarea duceriĭ lor din ţéră, sunt datorĭ, după mijlocirea dregătorieĭ lor, să-şĭ scótе paspórte pe la instanţă, care, pe slobodĭ, pe temeiul legilor despre paspórte, sunt datorĭ a-ĭ înzestrà cu asemenea paspórte.

§ 281. Pasporturile pentru trecere peste hotar nu se vor slobodì colonistuluĭ maĭ înainte până ce nu va plătì tot odată la haznà darea pe treĭ anĭ de dile şi tóte datoriile ce va fi avénd, cuprindêndu-se neapĕrat în acésta şi baniĭ pentru hrană ce s'aŭ slobodit luĭ din diua veniriĭ luĭ la graniţă până la aşezarea luĭ.

§ 282. La întîmplare când un colonist, care stăpânesce pămînturile pe carĭ le-a câştigat prin însăşĭ a luĭ cumpĕrătură, ar dorì ca să se strămute cu totul din ţéră, atuncĭ este el dator, înaintea porniriĭ sale, să se considereze cu pravilele ce s'aŭ hotărît pentru acésta.

Despre strămutarea coloniştilor.

§ 283. Strămutarea coloniştilor de la un loc la altul nu va puté urmà amintrelea, decât numaĭ după încuviinţarea Departamentuluĭ de Finanţe.

Despre rĕspunderĭ şi ştrafurĭ.

§. 284. Baniĭ de pe ştraf se vor adunà în venitul obştesc şi se vor însemnà împreună cu alte adunăturĭ bănescĭ în condica şfăruită, cu anume arătare pentru ce şi cine s'aŭ ştrăfuit, cât şi de la cine s'a primit, şi pe ce s'a întrebuinţat.

§ 285. Fiind-că nu-ĭ cu putinţă spre a se socotì tóte pricinile şi crimele, de aceea se poruncesce ca, dacă unul va causà o faptă despre care nu se citéză în articolele maĭ jos arătate, apoĭ să se dea de scire despre o asemenea faptă înalteĭ ocârmuirĭ, de la care va urmà cuvenita deslegare, iar de la sine să nu se ştrăfuiască nimenĭ, saŭ să se ieà vre-o globire bănéscă; însă ca să se ştrăfuiască unul cu munca, apoĭ acésta va puté urmà numaĭ după numĕrul maĭ mare al voturilor, iar nu pe maĭ îndelungat timp decât pe şépte ḑile, despre care se va raportà dregătorieĭ locale.

Despre rĕspunderea pentru neascultarea poruncilor.

§ 286. Pentru neurmarea ordinuluĭ spre a venì la adunare, se va împlinì ştraf câte 15 kopeicĭ; iar pentru împotrivire saŭ strigare în contra acesteĭ hotărîrĭ, de patru orĭ maĭ mult.

§ 287. Dacă un colonist n'ar ascultà şi nu s'ar supune ocârmuiriĭ statornicite şi, după tóte povăţuirile şi pedepsele poliţienescĭ, nu s'ar îndréptà, apoĭ pe unul ca acela să se trimită peste hotar, luând de la el datoria ce se cuvine fisculuĭ.

Despre rĕspundere pentru călcarea legilor civile şi despre rĕspundere pentru atacurĭ.

§ 288. Dacă coloniştiĭ n'ar ascultà şi ar insultà pe judeţele ocoliale şi coloniale, pe membriĭ şi scriitoriĭ lor, atuncĭ vor plătì ştraf ocolaşuluĭ 30 kopeicĭ, iar celor-alţĭ câte 15 kopeicĭ argint.

§ 289. Iar dacă unul va cutezà a pune mâna, apoĭ de la unul ca acela să se ieà întreit plata ştrafuluĭ, punêndu-l şi în gros, saŭ că se va întrebuinţà la munca publică.

§ 290. Pentru un ponos fals asupra unuĭ ocolaş saŭ vornicel, fie-care va suferì de la cârmuire pedépsa unuĭ ponegritor.

Despre rĕspundere pentru călcarea dreptuluĭ pe avere.

§ 291. Dacă unul va semănà pămîntul străin, atuncĭ se va da pânea semănată aceluia al căruia este pămîntul, luându-se de la el ḑeciuiala în venitul obştesc, iar dacă pămîntul a fost sterp şi proprieterul luĭ n'a avut închipuirĭ a-l arà, prin urmare nicĭ nu s'a causat luĭ vre-o păgubire, atuncĭ trebue să se împlinéscă numaĭ pentru cutezare în venitul obştesc pentru fie-care desetină câte $3^3/_6$ copeicĭ argint şi tot atâta să se ieà pentru proprietarul aceluĭ pămînt. Iar dacă unul la asemenea împrejurărĭ a arat ţelina, atuncĭ să nu se dea proprietaruluĭ nimica, fiind-că prelucrarea pămîntuluĭ are să slujéscă spre folosul proprietaruluĭ pentru maĭ îndelungat timp.

§ 292. Dacă unul, la orĭ a cuĭ moşie, cu tóte îmbunătăţirile eĭ, fie lângă insuşĭ a luĭ locuinţă, saŭ a altuia, ar pune hermeiŭ saŭ alte fructe, şi ar strică mrejile pentru sĕlbătăciunĭ şi pasĕrĭ, atuncĭ să plătéscă stricăciunea şi paguba cât s'ar cuvenì jăluitoruluĭ după preţuire; şi fără acésta să plătéscă ştraf în venitul obştesc câte $4^1/_2$ kopeicĭ argint.

§ 293. Dacă vre-unul va oprì un cal străin şi l'ar ţiné maĭ mult decât douĕ ḑile, fără a da de scire judeţuluĭ colonial, măcar de nu l'ar fi intrebuinţat la vre-o muncă, va fi dator a plătì proprietaruluĭ câte $7^1/_2$ kopeicĭ argint pe fie-care ḑi, iar dacă în timpul opririĭ calul s'ar strică, despre care s'ar dovedì, atuncĭ să se plătéscă proprietaruluĭ preţul, conform articoluluĭ de maĭ sus.

§ 294. Dacă ar omorî cine-va o vacă, saŭ un alt dobitoc, saŭ o pasĕre, atuncĭ să se ieà de la un aşà, spre îndestularea păgubaşuluĭ, plata după preţuire, pedepsindu-l tot odată şi cu punerea în gros pe pâne şi apă, pentru omorîrea unuĭ cal şi vacă câte patru ḑile, iar pentru un dobitoc mic pe jumătate, adecă douĕ ḑile; pentru pasĕre şi câne însă, nu va urmà asemenea pedépsă.

§ 295. Iar dacă vre-unul ar ucide saŭ ar vătĕmà pe un dobitoc din întîmplare, fără voinţă, despre care s'ar dovedì, atuncĭ să se ieà plata pentru vita ucisă numaĭ douĕ treimĭ după preţuire, fără a-l supune ştrafuluĭ, îndatorindu-l însă ca să tămăduiască pe dobitoc, iar dacă nu l'ar tămăduì, atuncĭ să fie silit a urmà precum s'a ḑis despre cele omorîte.

§ 296. Dacă vre-unul ar luà cu de-asila de la un om pe un dobitoc, pasĕre, saŭ alt lucru, măcar să urmeze acésta sub cuvînt pentru datorie, atuncĭ unul ca acela să fie îndatorit a înapoià lucrul luat, iar despre acela care a luat ca un desbrăcător se va raportà dregătorieĭ.

§ 297. Dacă vre-unul, cu nepĕsare pentru cele maĭ sus prescrise ştrăfuirĭ şi rĕspunderĭ, de la cutezare nu s'ar moderà, atuncĭ trebue unul ca acela să fie trimis sub pază şi cu raport despre vinovăţia luĭ la dregătorie, spre a se urmà cu el după lege.

Despre rĕspundere pentru neurmarea plăţiĭ de dărĭ şi a beilicurilor.

§ 298. Rĕmăşiţurĭ de dărĭ precum şi de ştrăfuirĭ în banĭ se vor împlinì pe temeiul aşezămîntuluĭ ce există pentru locuitoriĭ birnicĭ a proprietarilor.

§ 299. Dacă vre-unul nu va aduce la terminul hotărît darea cuvenită pentru ţinerea preoţilor, atuncĭ să se ieà de la unul aşà, pentru întâiaşĭ dată câte 10 kopeicĭ argint, pentru a doua óră 15 kopeicĭ argint, iar pentru neurmare în a treilea rînd să fie întrebuinţat la munca publică până atuncĭ până ce nu va plătì, însciinţând şi pe dregătorie cu lămurire despre starea luĭ şi despre casul neurmăriĭ sale.

§ 300. Dacă un colonist s'ar împotrivì spre a merge cu plicurile ce se trimit de către cârmuire în timp când a venit rîndul luĭ, atuncĭ se va întrebuinţà el la munca publică treĭ ḑile, dator fiind a împlinì şi rîndul de douĕ orĭ.

Despre rĕspundere pentru călcarea legilor ce există pentru ţinerea buneĭ orînduelĭ.

§ 301. Dacă un colonist n'ar urmà lucrarea pămîntuluĭ cu sîrguinţă şi s'ar dovedì că fără pricină binecuvîntată el n'a semănat atâta cât se cuvine, atuncĭ să se ieà de la el pentru întâiaşĭ dată, în folosul venituluĭ obştesc, pentru fiecare nesemănată cetvertă, câte 30 kopeicĭ argint, iar pentru a doua óră dregătoria locală îl va trimite la arest de pocăinţă pe un îndelungat timp, pe cât s'ar găsì de cuviinţă; şi dacă nicĭ după aceea nu s'ar îndreptà şi n'ar lucrà pămîntul sĕŭ aşà precum se cuvine, saŭ în de obşte n'ar îndeplinì datoriile unuĭ sătén, atuncĭ, luând îndĕrĕt de la dînsul pămîntul, ograda, uneltele plugărieĭ şi vitele, se va împlinì din pojijie ce va fi avînd, după preţuire, o aşà sumă, care ar putĕ acoperì datoria ce se cuvine fisculuĭ de la el.

§ 302. Dacă un colonist ar tăià lemne în pădure afară de acea bucată ce i s'a dat pentru un hotărît termin, atuncĭ să se ieà de la el, în folosul venituluĭ obştesc, ştraf în banĭ îndoit maĭ mult decât a tăiat; iar dacă din întîmplare n'ar avé atâta ca să rĕspundă aceştĭ banĭ, atuncĭ să fie întrbuinţat la munca publică până atuncĭ până ce va căştigà prin muncă preţul acela.

§ 303. Dacă un colonist înadins saŭ din lenevie ar strică, ar scóte, saŭ prin alt chip ar desfiinţà butucĭ de vie în grădina sa, saŭ ar lăsà vite spre a o strică, atuncĭ, dovedit fiind, să fie supus, după judecata şi hotărîrea adunăriĭ obştescĭ, trupesceĭ pedepse.

Despre rĕspunderea pentru călcarea legiĭ bisericescĭ.

§ 304. Dacă fără cas binecuvîntat s'ar retrage numaĭ de lenevie saŭ de nevoinţă de urmarea datorieĭ creştinescĭ, precum: a nu se duce sĕrbătorile şi duminicele la biserică şi a nu primì sfintele taine din pricina nevredniciеĭ sale, atuncĭ trebue să fie înfricoşat pentru întâia şi a doua neurmare; iar după aceea să se ieà globire câte treĭ kopeicĭ argint, care globire, dacă ar urmà de treĭ orĭ într'un an şi vinovatul nu va venì la cunoscinţă, nu numaĭ că se va luà globire de două orĭ maĭ mult pe fie-care dată, dar încă va urmà spre pedépsa vinovatuluĭ şi munca publică pe o ḑi întrégă.

Despre rĕspundere pentru călcarea legilor morale.

§ 305. Fie-care intrigă între locuitorĭ, gâlcevĭ parţiale şi clevetirĭ trebue să fie precurmate de către judeţul colonial, cercând întâiŭ prin remustrărĭ şi dojenĭ, după aceea prin întrebuinţarea la muncĭ publice şi, dacă va urmà asemenea necuviinţă adese-orĭ, atuncĭ de la pricinuitorul intrigiĭ să se ieà pe fie-care dată câte 7 $^1/_2$ kopeicĭ argint.

§ 306. Dacă un breslaş n'ar ascultà pe judeţul sĕŭ, atuncĭ trebue ca, pedepsindu-l cu munca ce i se va da, să fie silit a îndeplinì porunca ce i s'a dat, iar dacă şi după aceea nu va fi următor, atuncĭ să se ieà de la el, în folosul venituluĭ obştesc, câte 50 kopeicĭ argint pe fie-care dată.

§ 307. Judeţele ocoliale şi coloniale sunt datóre a silì pe îndĕrétnicĭ, leneşĭ şi pe beţivĭ, prin globire şi închidere pe pâne şi apă, spre a se ocupà neprecurmat cu lucrarea pămîntuluĭ şi ţinerea gospodărieĭ în bună rînduială; iar spre înaintarea munciĭ ce s'a dat lor să fie rînduit câte un zapciŭ.

§ 308. Dacă vre-unul, după maĭ multe globirĭ şi îndemnurĭ, va rĕmânĕ nedesrădăcinat de purtărĭ rele, apoĭ pe unul aşà se va trimite de judeţ la dregătorie cu prescrierea împrejurărilor neascultăriĭ sale.

§ 309. Pentru coloniştiĭ cu purtărĭ rele se hotărĕsc următórele mĕsurĭ : 1. Dacă un colonist, după tóte mĕsurile ce s'aŭ luat pentru oprirea sa de necuviinţe, ar rĕmâné neîndreptat, atuncĭ obştea are drept a încheià hotărîrea comunităţiĭ pentru depărtarea luĭ cu totul de la colonie. Acéstă hotărîre se va socotì numaĭ atuncĭ legiuită, dacă vor luà parte cel puţin două saŭ treĭ familiĭ din cele maĭ vechĭ carĭ vieţuesc în colonie; acéstă hotărîre, după ce se va luà în cuvenita observare de dregătoria colonială, se va întărì definitiv de către ea ; 2. Feţele depărtate pe temeiul citatuluĭ act se vor trădà disposiţiuniĭ ocârmuirilor civile, carĭ vor urmà cu ele după legile ce sunt hotărîte pentru stăvilarea şi precurmarea faptelor rele; 3. Familieĭ isgonituluĭ se dă voie a se duce cu el, dacă va arătà dorinţă; obştea însă nicĭ odată n'are drept a încheià hotărîre pentru depărtarea a unuia din mădulările eĭ pentru personală rea purtare cu familia.

Despre rĕspundere pentru stricăciunea şi împuţinarea arutuluĭ.

§ 310. Să se ieà globire întâia dată pentru neţinerea heiurilor în bună orînduială 6 kopeicĭ argint, şi dacă s'ar poruncì de către judeţul colonial uneĭ feţe de a doua óră şi ea nu va îndeplinì porunca, atuncì să se ieà 30 kopeicĭ argint ; iar dacă nicĭ după aceea nu va urmà ascultare, atuncĭ să fie supus pedepseĭ trupescĭ, care va fi hotărîtă şi pusă în lucrare de către ocolăşie, după încuviinţarea dregătorieĭ.

§ 311. Dacă unul din gospodarĭ nu s'ar înfăţişà la întîmplare de foc cu uneltele hotărîte pentru el, atuncĭ să se ieà la un asemenea globire în banĭ 30 kopeicĭ argint.

§ 312. Dacă va umblà cine-va nóptea pe uliţă saŭ prin ogradă cu foc, saŭ cu lumînare aprinsă fără fanar, saŭ cu lulele aprinse, atuncĭ să se ieà de la aşà unul pe fie-care dată câte 7 $^1/_2$ kopeicĭ argint.

§ 313. Dacă vre-unul din locuitorĭ ar stricà înadins semnele de hotar, atuncĭ să se deà de scire ocărmuiriĭ, spre a-ĭ face înfrînare potrivit legilor ce există pentru o aşà urmare.

Despre rĕspundere pentru neîncunosciinţarea călĕtorieĭ coloniştilor la drum depărtat şi pentru neîntórcerea lor la termin.

§ 314. Cu coloniştiĭ, ce se depărtéză fără veste şi fără bilete legiuite şi carĭ nu se întorc la terminul pus în paspórte, să se urmeze cu eĭ după legea ce există pentru vagabonḑĭ.

Despre întrebuinţarea coloniştilor la muncile publice.

§ 315. Dacă, după hotărîrea ocolăşieĭ, un colonist va fi osîndit la ştraf în banĭ şi nu e în stare a plătì, atuncĭ să fie întrebuinţat la muncă publică un timp atât de îndelungat, în cât ar puté câştigà un salahor aceştĭ banĭ.

§ 316. Muncĭ publice se pot cuprinde în dregerea podurilor şi a drumurilor, în săparea şanţurilor, în punerea, curăţirea, păstrarea pădurilor şi a copacilor de aguḑĭ, dregerea fîneţelor şi altele trebuitóre întrebuinţăriĭ coloniilor.

§ 317. Aşà, precum se póte întîmplà că osînditul va fi absent în timpul în care ar trebuì ca să fie întrebuinţat la munca publică, de aceea ocolăşia va însemnà, cu conglăsuirea a maĭ multor gospodarĭ înţelepţĭ, la începutul fiecăruĭ an, asemenea muncă, a căreia întrebuinţare ar puté slujì tot odată atât spre pedépsa vinovatuluĭ, cât şi spre folosul obştesc.

§ 318. Dacă vinovatul s'a pedepsit odată saŭ de multe orĭ cu întrebuinţarea la muncă publică şi, după tóte aceste, nu s'a îndreptat şi a picat iarăşĭ în categorie, atuncĭ să fie întrebuinţat, după mărimea fapteĭ sale, tótă vreme hotărîtă, la muncă publică în obeḑĭ saŭ butuc, şi, după ce va mântul lucrul, să fie pus peste nópte în gros, care trebue să fie construit împreună cu înfiinţarea obeḑilor şi a butucilor şi altele din baniĭ ştrafuluĭ; nefiind însă de ajuns, se va luà şi din venitul obştesc.

§ 319 Dacă vre-unul din gospodarĭ ar picà pentru fapte rele sub pedépsă parţială la munca publică, de la care s'ar puté causà împedicarea înaintăriĭ lucrăriĭ de pămînt, saŭ iarăşĭ, dacă atuncĭ nu se va întîmplà la colonie nicĭ o muncă spre folosul eĭ, atuncĭ trebue ca ocolăşia, cu în de obşte încuviinţarea maĭ multor gospodarĭ înţelepţĭ, să hotăréscă, după mărimea vinovăţieĭ, pedépsa trupéscă, luând însă bine aminte ca ea să nu se prefacă în osîndă de mórte, ci să slujéscă numaĭ spre înfricoşare, ruşine şi hulă; însă asemenea hotărîre să nu fie pusă în lucrare, până ce nu va urmà de la cârmuire cuvenita deslegare.

Jurisdicţiunea şi procese între coloniştĭ.

§ 320. Judecata şi împăcările în pricinile micĭ între coloniştĭ, gâlcevile şi pretenţiunile între eĭ atârnă de la judeţul colonial.

§ 321. Dacă judeţul ocolial saŭ colonial ar hotărî o pricină nu cu drept, şi urmarea acésta s'ar descoperì după jalba înfăţişată, atuncĭ va fi ştrăfuit unul ca acela îndoit decât acela care s'a învinovăţit; iar dacă s'ar causà de la hotărîrea nelegiuită o pagubă învinovăţituluĭ, atuncĭ va fi dator ca pe lângă ştraf să îndestuleze şi pe păgubaşul.

§ 322 Gâlcevile şi pretenţiunile, carĭ nu s'aŭ precurmat prin împăcărĭ la judeţul colonial, trebue să fie trădate ocolăşieĭ.

§ 323. A treia instanţă judecătoréscă alcătuesce dregătoria colonială şi după aceea Departamentul de Finanţe.

§ 324. La aceeaşĭ instanţă se vor cercetà pricinile despre obijduirĭ făcute feţelor duhovnicescĭ de către poporenĭ, precum şi poporeniĭ vor avé drept a se jăluì la acéstă instanţă asupra preoţilor, dacă nu vor fi mulţumiţĭ cu eĭ.

§ 325. Coloniştiĭ vor alege pentru presiduire la căutarea pricinilor de judecată şi de procesurĭ între coloniştĭ, ce vor urmà în dregătoria colonială, doĭ deputaţĭ din partea coloniilor, carĭ pot să aibă votul lor numaĭ în pricinile maĭ sus citate, neamestecându-se în trebile ocârmuiriĭ. Modul alegeriĭ şi timpul aflăriĭ acestor deputaţĭ se vor hotărî de către Departamentul de Finanţe şi se vor întărì de el.

§ 326. Procesurile ce vor urmà între coloniştĭ aŭ să fie hotărîte de către Departamentul de Finanţe.

Jurisdicţiunea şi procesele coloniştilor cu ceĭ-lalţĭ locuitorĭ.

§ 327. Procesele ce vor urmà între coloniştĭ cu ceĭ-lalţĭ locuitorĭ aŭ să fie căutate în obicinuitele instanţe judecătorescĭ, la carĭ, pentru unita căutare a acestor procese, se va rînduì din partea dregătorieĭ coloniale un deputat.

§ 328. Dacă în coloniĭ n'ar puté să păşéscă dregătorul în vre-un cas de serviciŭ neapĕrat, apoĭ se va rînduì un alt amploiat, care va fi cinstit şi cu capacitate, pentru care sfîrşit va căpĕtà instrucţiunile trebuitóre în acésta.

§ 329. Dacă un proces ar intrà după rînd saŭ după apelaţiune în maĭ înalte instanţe judecătorescĭ, atuncĭ din partea Ministeriuluĭ de Finanţe se va comandà pe directorul saŭ pe şeful secţieĭ coloniale, iar dacă o asemenea instanţă nu va existà la locul unde se află Ministeriul de Finanţe, atuncĭ se va comandà de către el pe cine va găsì de cuviinţă la acea instanţă.

Jurisdicţiunea şi procesele pentru fapte poliţienescĭ.

§ 330. Judecata pentru faptele maĭ jos arătate nu atârnă de la judeţele ocoliale şi coloniale, precum pentru nevrednicie, luarea lucruluĭ străin cu de-a sila, furtişagurĭ, bătaie cruntă şi atacurĭ ce aŭ suferit judeţele ocoliale şi coloniale, maĭ cu sémă bătaie şi alte obijduirĭ. Feţele carĭ aŭ picat în categorie pentru asemenea fapte se vor trimete, pe lângă raport cu de-amănuntul prescrierea faptelor, la dregătoria colonială; acésta, la casurĭ neprevĕḑute, va însciinţà prin raport pe Ministeriul de Finanţe, cuprinḑĕtor tuturor împrejurărilor, aşteptând deslegarea sa.

§ 331. Judecata pentru crime va urmà cu cea maĭ mare luare aminte şi cu cea maĭ strictă băgare de sémă. Dacă va causà o faţă fapta criminală înadins, de la care s'ar causà óreşĭ-care rĕŭ şi pagubă satuluĭ, saŭ şi aprópeluĭ sĕŭ, atuncĭ se va pedepsì o aşà faţă maĭ aspru decât aceea care ar causà o crimă fără voinţă, nepricinuind nimĕruĭ nicĭ un rĕŭ şi pe lângă acésta nu s'a aflat nicĭ odată în vre-o categorie: de aceea dar trebue ca cel al doilea să fie împotriva celuĭ întâiŭ cu treĭ părţĭ saŭ pe jumătate maĭ puţin pedepsit;

pentru care se vor şi trădà asemenea pricini instanţelor judecătorescĭ.

Jurisdicţiunea şi cercetarea pricinilor criminalicescĭ.

§ 332. Cu pricinile criminalicescĭ ale coloniştilor se vor ocupà în de obşte instanţele judecătorescĭ.

§ 333. Dacă s'ar întîmplà o faptă criminalicéscă, atuncĭ trebue ca numaĭ decât şi fără cea maĭ mică întârḑiere să se dea de scire ocârmuiriĭ saŭ priveghetoruluĭ, pe lângă care însciinţare să se trimită sub pază şi pe însuşĭ acusatul, care, prin dregătorie, se va transportà la tribunalul districtuluĭ.

§ 334. Pentru judecata şi hotărîrea faptelor criminalicescĭ, ce vor urmà pentru coloniştĭ, dregătoria colonială va rîndui din partea eĭ pe un deputat la judecătorie şi la tribunalul criminal.

§ 335. La întîmplare când unul dintre aceştĭ emigraţĭ, ce stăpânesce pămînt de proprietate, ar dorì să se strămute cu totul din ţéră, atuncĭ este dator, la ducerea sa, ca pămîntul ce l'a cumpĕrat să-l vîndă altuĭ vieţuitor din Moldova: la din contra se va luà de haznè fără banĭ.

§ 336. Acest drept nu se întinde numaĭ peste ceĭ întâi câştigătorĭ de pămînturĭ, ci şi peste toţĭ urmaşiĭ lor, dacă la întîmplare eĭ ar dorì ca să se strămute din Moldova.

Instrucţiune

pentru datoriile pricazurilor de sate, cu arătarea orînduelii după care trebue să ocârmuiască şi, priveghind asupra locuitorilor din ale lor sate, ce trebue de la dînşiĭ să céră, împreună cu acésta să orînduiască pentru locuitorĭ pravile: în ce chip să se pórte şi ce să se facă spre a ajunge la buna aşezare şi liniştită viéţă.

Prea milostivul Domn *Impĕratul nostru Alexandru Pavlovicĭ*, dându-vĕ vouĕ îmbelşugate şi roditóre pămînturĭ şi dăruindu-vĕ privilegiile coloniştilor, maĭ deosebite de ale altora şi cu maĭ marĭ pronomiĭ, după ce va voĭ întru mulţumire să vĕ bine aşezaţĭ atât în satele şi în gospodăriile vóstre, cât şi maĭ vîrtos întru orînduéla vieţiĭ şi întru faptele vóstre. Voĭ aţĭ primit tóte ce aţĭ dorit; drept aceea datoria vóstră acum întru aceea maĭ ales razemă, ea mulţămind de-apururea prea înduratuluĭ Dumneḑeŭ şi mareluĭ Impĕrat, să vĕ nevoiţĭ, cât se va puté, a desrădĕcinà dintre voĭ tot rĕul şi să vĕ plecaţĭ fără de împotrivire a primì acea orînduială, care acum se cere de la voĭ, ca luându-o aminte, să puteţĭ spre tot-deauna a întemeià între voĭ unire şi pace, atât între obştime, cât şi intre familiile vóstre; şi abătêndu-vĕ la tóte cele bune, nu numaĭ prin cuvinte şi prin fapte, ci să vĕ arătaţĭ pre sine-vĕ vrednicĭ de milele împĕrătescĭ.

Dar fiind-că mulţĭ dintre voĭ nu sciŭ încă cea adevĕrată cale spre a ajunge la buna aşezare şi acea orînduélă care trebuesce să se afle între voĭ, apoĭ spre povăţuirea pricazuluĭ de sat, şi deosebit a fie-căruia din coloniştĭ ce aŭ trecut de peste Dunăre, prin acésta se lămuresc tóte pravilele.

Datoriile sătenilor, ca a unor creştinĭ, către biserica dumneḑeéscă.

§ 1.

Pentru a se supune aşezărilor bisericiĭ.

Cea maĭ întâiŭ datorie a creştinuluĭ din fie-care tagmă şi stare, întru care pronia luĭ Dumneḑeŭ îl aşéză, este a se plecà şi a se supune legiĭ, dogmelor şi orînduelilor bisericiĭ şi invĕţăturiĭ eĭ ca unelteĭ sfîntuluĭ duh.

Drept aceea creştinul şi tot omul bun şi cinstit este dator, maĭ întâiŭ, a merge în ḑilele sĕrbătorilor la biserică, unde, fie-care lăsându-şĭ tóte cugetările şi lucrările, trebue cu osîrdie să se róge luĭ Dumneḑeŭ şi întru rugăciunĭ să ieà aminte la slujba luĭ Dumneḑeŭ, la învĕţătura evangheliei şi la povăţuirile preotuluĭ, nelăsându-şĭ voia alt cevà a cugetà, sciind că se află înaintea feţeĭ Impĕratuluĭ Impĕraţilor A-tot-puterniculuĭ Dumneḑeŭ, care la toţĭ grăesce: «Priveghețĭ şi vĕ rugaţĭ», aşà dar toţĭ trebue să se róge, pentru că rugăciunea este ceea către prea înalta fericire şi adevĕratul chip spre a câştigà tóte bunătăţile; printr'însa cel prea înalt va binecuvîntà familiile vóstre cu norocire, pace şi iubire, cu mângâierea copiilor şi cu prisosirea câmpiilor vóstre.

§ 2.

Pentru a împlinì trebile creştinescî.

Mântuitorul nostru Isus Christos a aşezat în biserica sa tainele pocăinţeî şi ale împărtăşiriî, ca două isvóre întru săvîrşirea împliniriî daruluî luî Dumnedeŭ; drept aceea fiecare, măcar odată în an, negreşit, trebue să-şî cureţe cugetul seŭ prin mărturisire şi, după învrednicirea preotuluî, să se împărtăşéscă cu sfintele taine.

§ 3.

Pentru purtarea de grijă a bisericiî.

Voî, ca nisce creştinî osîrduiţî credinţeî, trebue să vě îngrijiţî pentru biserica poporuluî vostru, ca să o aveţî întru podóbă vrednică de locaşul Domnuluî, şi zidirea acésta să o păziţî în ispravă, tocmindu-o. Maî cu cuviinţă este ca fiecare dintre voî din prisoséla sa să jertféscă la acésta, decât să îndestuleze poftele trupescî, carî omóră sufletul.

Vorniiĭ satuluî, împreună cu starostiî, sunt datorî a privegh̀ià asupra sătenilor seî, ca de la aceste datoriî neapěrat trebuinciόse pentru binele fie-căruia, ce s'a arătat întru aceste treî puncte de la început, nimenî să nu se abată; iar de se vor aflà nesîrguitorî spre acésta, atuncî prin mijlocirea preotuluî se cade a-î învěţà pe uniî ca aceia; iar de nu vor ajutà nicî învěţăturile, atuncî să însciinţeze pentru dinşiî stăpânirea, şi uniî ca aceştia vor fi globiţî, spre pildă.

Pentru pravilele atârnătóre de buna orînduială a sătenilor.

§ 4.

Pentru de a cinstì preoţiî.

Pe preoţî, ca pe slujitoriî pristoluluî luî Dumnedeŭ, se cade a-î cinstì şi nicî decum nimenî să nu-î asupréscă, cu cât mai vîrtos să nu-ĭ obijduiască; ceĭ ce vor greşì întru acésta nu vor rĕmâné nepedepsiţĭ.

§ 5.

Pentru a se supune părinţilor şi a nu se despărţì familiile.

Fiiĭ către părinţĭ se cade să fie întru deplină supunere şi să vieţuiască într'o familie, precum şi înşişĭ fraţiĭ bunĭ, şi nicĭ sub un fel să nu se despărţéscă, neavênd spre aceea osebită îndemnătóre pricină; încă şi la o aşà întîmplare, maĭ întâiŭ să se céră hotărîre de la maĭ înalta stăpânire ce s'a rînduit asupra ocârmuiriĭ tuturor satelor celor ce aŭ venit de peste Dunăre, adecă de la purtătorul de grijă saŭ de la cantor.

§ 6.

Pentru a avé la cinste pe ceĭ bĕtrânĭ ómenĭ.

Pe bĕtrâniĭ şi pe ceĭ ce petrec viéţa fără de prihană şi cinstită, se cade a-ĭ avé la cinste, neîndrăsnind po uniĭ ca aceştia a-ĭ obijduì atât prin cuvinte, cu cât maĭ vîrtos prin vre-o faptă, însă a ascultà şi a urmà sfătuirilor acelor maĭ înţelepţĭ dintre dînşiĭ.

§ 7.

Pentru a se păzì unirea întru obştimea satuluĭ.

Tótă obştimea satuluĭ să fie întru unire şi prieteşug, silindu-se ca tot-deauna şi la tótă întîmplarea fie-care să aibă în tótă obştimea o uniune de suflet, nicĭ cu un fel nedespărţindu-se întru deosebite împărecherĭ; pentru că fie-care aşà sat, unde se află împărecherĭ, nicĭ odată nu póte să ajungă la vre-o bună aşezare, linişte şi pace, decĭ se va despărţì în părţĭ, va perde glasul şi credinţa întru adunarea de obşte cu alte sate. La acésta deosebit are să ieà aminte pricazul de sat; iar pe ceĭ ce se vor despărţì, sub orĭ-ce chip ar fi, să-ĭ înfăţişeze la stăpânire, ca pe nisce turburătorĭ liniştiriĭ ceĭ din lăuntru, orînduelei şi buneĭ aşezărĭ.

Pentru alegerea starşinilor de sat şi pentru datoriile sătenilor către dînşiĭ.

§ 8.

Pentru starşinii de sat şi pentru datoriile sătenilor către dînşiĭ.

Vouĕ vi se lasă după legiuirĭ voia a vĕ alege nacealnicĭ de sate, un viborn şi doĭ starostĭ, însciinţându-vĕ ca alegerea acésta să o faceţĭ din ceĭ maĭ cinstiţĭ şi înţelepţĭ ómenĭ, carĭ vor fi maĭ aleşĭ întru gospodărie şi maĭ vîrtos carĭ vor sci tóte trebile şi aşezările gospodărieĭ, precum a arà, a grijì vitele şi a răsădì grădinĭ şi alte orînduelĭ, ca să pótă eĭ pe cel neînţelegĕtor să-l povăţuiască prin bun sfat şi să-l înveţe aceea ce uniĭ ca aceiaşĭ nu vor sci, fiind-că, la acea vreme când vor prinde eĭ aceste locurĭ, se vor socotì vouĕ stăpânitorĭ de sat. Iar fiind-că eĭ de voĭ acum s'aŭ ales, drept aceea voĭ sunteţĭ datorĭ dimpreună cu acésta, socotindu-ĭ pe eĭ stăpâniĭ loculuĭ sĕŭ, a avé către dînşiĭ şi căḑuta cinstire, neîndrăsnind nicĭ cum a-ĭ defăimà şi a-ĭ obijduì cu vre-un chin. Poruncile stăpâniriĭ, carĭ eĭ vor arătà vouĕ, îndatoriţĭ sunteţĭ a le împlinì întocmaĭ, fără întârḑiere şi împotrivire. Sfaturile şi poruncile ale lor, ce vor da spre folosul vostru şi buna aşezarea vóstră, aşijderea şi în pricina orînduelilor gospodărieĭ, să le primiţĭ ca ale maĭ marilor şi să le urmaţĭ fără zăticnire.

Iar ceĭ ce nu vor ascultà şi nu se vor supune deosebit pentru aceea vor fi cu asprime pedepsiţĭ.

Pentru pricazul de sat şi pentru datoriile luĭ.

§ 9.

Pentru alcătuirea pricazuluĭ de sat şi datoriile luĭ.

Aceştĭ aleşĭ (viborniĭ) şi starostiĭ, împreună cu logofĕtul, pe care fie-care sat trebue să-l aibă prin pâimélă, alcătuind pricazul de sat, adecă Nacialstva satuluĭ, cuprind în sine şi judecătoria satuluĭ.

Vibornul este cel maĭ mare, după dînsul starostiĭ, iar logofĕtul satuluĭ este numaĭ împlinitorul trebilor ce se vor lucrà după punerea la cale a celor aleşi, iar pentru păzirea rînduelii aşezate şi pentru înlesnirea întocmaĭ a poruncilor stăpânirii, el rĕspunde ca un cărturar; eĭ sunt îndatoriţĭ a ascultà tóte delele şi pricinile, sfeḑile ce vor urmà între locuitorĭ a le cercetà şi după mĕsura dreptăţiĭ a le hotărî, şi a-ĭ împăcà prin învoirĭ de bună voie, orînduind celor obijduiţĭ rĕsplătire despre ceĭ vinovaţĭ, saŭ hotărînd pedepse şi globirĭ, carĭ vor urmà de către pricaz prin unirea obşteĭ. Iar pentru pricinile şi urmările cele maĭ marĭ, aŭ să înscinţeze pe starşinul, iar el, de va hotărî singur după instrucţia ce i s'a dat, nu va puté să arate la popecitelstvo.

§ 10.

Pentru vremile adunării pricazului de sat spre cercetarea pricinilor.

Pricazul de sat, adecă vibornii cu starostiĭ şi cu logofĕtul satuluĭ, sunt datorĭ a se adunà în tótă sĕptĕmâna câte de douĕ orĭ, anume Mercurea şi Sâmbătă de diminéţă, până la vremea de masă, într'o deosebită casă, care prin obştésca cheltuială a satuluĭ se cade să fie zidită în mijlocul satuluĭ, şi aicĭ să cerceteze tóte pricinile ce se întîmplă între locuitorĭ.

Pentru cercetarea pricinilor dintre sătenĭ şi pentru oprêla de a nu face voia lor.

§ 11.

Pentru cercetarea pricinilor de către pricazul satuluĭ.

Drept aceea fie-cine din locuitorĭ ce va avé o pricină să vie la însemnatele ḑile la casa judecăţiĭ, şi aicĭ să-şĭ arate pricina, să se jăluiască, saŭ să-şĭ céră pasport, mărturie şi alte asemenea trebĭ. Trebue maĭ întâiŭ să înfăţişeze la pricazul de sat şi pricinile vrednice de luare aminte, pe carĭ pricazul de sat, măcar de nu ar şi puté a le hotărî. Pricazul de sat, la acéstă de pe urmă întîmplare, ascultând pricina, este dator ca întru acel cĕs să cerceteze pe loc tóte împrejurările pricineĭ şi, de se va găsì cu adevĕrat mare, atuncĭ, scriind tótă pricina cu de-amănuntul şi lămurit pe lângă a sa înfiinţare, are să o înfăţişeze către starşinul.

§ 12.

Pentru ca sătenii cu pricinile şi jalbele lor să mérgă prin mijlocirea pricazuluĭ, iar de nu, se vor băgà în sémă de către Nacialstvo.

Drept aceea fie-care prin acésta se însciinţéză că orĭ-cine din sătenĭ, nefiind maĭ întâiŭ pentru vre-o pricină la judecata pricazuluĭ de dat, nu póte să vie spre a se judecà la maĭ mare Nacalstvo; pentru aceea, tóte de acest fel pricinĭ saŭ jalbe unul asupra altuia, saŭ asupra locuitorilor megieşĭ, saŭ şi din alte care-va sate, nu vor fi primite în lucrare, de nu vor merge după a sa orînduială prin Nacialstvo satelor şi prin ale lor înscIinţărĭ. Unele ca aceste se vor întórce înapoĭ ca nisce netrebnice.

§ 13.

Pentru adunarea pricazuluĭ măcar şi fără de vreme la niscaĭ-va marĭ întîmplărĭ.

Insă de se vor întîmplà óreşĭ-carĭ neobicĭnuite marĭ pricinĭ în sat, atuncĭ pricazul trebue să se adune şi afară de rînd şi în alte ḑile, adecă tot-deauna când se va întîmplà cevà maĭ deosebit, şi să cerceteze împrejurările întîmplăriĭ pe loc, neschimbând după aceea ḑilele cele orînduite (Mercurea şi Sâmbăta) pentru adunările obicĭnuite.

§ 14.

Pentru a se aflà câte un starşin în tótă ḑiua în pricaz.

Iar spre împlinirea cea de tot-deauna şi maĭ în grabă a poruncilor ce se vor trimite în sat şi spre pornirea cea maĭ fără de zăbavă arestanţilor ce vor trece şi a celor-lalte trebĭ ale satuluĭ, unul din ceĭ treĭ, adecă din doĭ starostĭ şi un viborn, să se afle pe rînd tótă ḑiua nelipsit în casa judecătorieĭ, unde aşijderea şi logofĕtul satuluĭ nelipsit trebue să se afle de faţă.

§ 15.

Pentru oprirea ca să nu facă cine va după voia sa.

Se poruncesce deosebit sătenilor a nu face fără de judecată hotărîrea voilor sale saŭ bătăĭ; iar de se va întîmplà acésta, atuncĭ pricazul de sat este dator întru acelaşĭ cas a închide sub arest şi pe cel drept şi pe cel vinovat, şi îndată, şi cercetând şi pricina pe loc, şi scriind tóte împrejurările, să însciinţeze pentru unil ca aceia prin starşin pe Ponecitelió, şi pe cel ce se va găsì vinovat, după cercetarea pricazuluĭ, până la primirea hotărîriĭ cum adecă să se urmeze cu dînsul, să-l întrebuinţeze în tótă vremea la obştésca salahorie, fără de nicĭ o plată pentru aceea; iar pe cel drept până la hotărîre să-l dea sub chezăşie.

§ 16.

Pentru cercetarea pretenţiilor de obijduire.

Iar dacă óreşĭ-care pe cine-va îl va asuprì prin cuvinte saŭ prin faptă, dator este, nefăcêndu-şĭ voia sa fără judecată, a se suplicà la pricazul de sat; iar acesta, cercetându-ĭ, să-ĭ împace, după cum s'a ḑis, prin îndestularea celuĭ obijduit de către cel vinovat; saŭ de nu va puté singur săvîrşì acésta, atuncĭ să trimită cu arătarea împrejurărilor, precum s'a pomenit, la Nacialstvo.

§ 17.

Pentru chipurile de a curmà sfeḑile între familiĭ.

Pentru neînvoirile între rudeniĭ, pricazul de sat însciinţéză pe preotul satuluĭ, a căruĭ datorie este, împreună cu ceĭ maĭ de frunte bătrânĭ, a-ĭ sfătuì şi a curmà tóte pricinile de acest fel.

Pentru privigherea starşinilor de sat asupra sătenilor şi asupra îndeletnicirilor celor de gospodărie.

§ 18.

Pentru chipurile privigherii asupra celor tineri.

Starşinii satului să privigheze asupra purtării celor tineri, ca să nu se alunece la urmările cele îndârjitóre şi prihănite; pe unii ca aceştia să-i înfrîneze cu pedepse după obştésca hotărîre şi după socotinţa pricazului de sat; iar de nu se vor îndreptà după óreşi-cari globiri, să se însciinţeze pentru unii ca acestea Nacialstvo. Să ieà aminte şi de aceia ca să nu trécă peste hotarul bunei orînduelĭ în pricina umbletelor celor oprite cu femeile şi cu fetele; şi de se vor arătà unii ca aceştia, să-i înfăţişeze la Nacialstvo, scriind de-amănuntul şi fără de părtinire tótă urmarea pricinei, şi ei, după cercetarea împrejurărilor, vor primì pedépsa după hotărîrea starşinilor din sat, spre care pedépsă se vor da acei la tótă asemenea întîmplare.

§ 19.

Pentru desrădĕcinarea beţiei.

Starşinii satului să privegheze ca sătenii să nu se abată la beţii şi pe cel ce, de trei ori pe rînd, în scurtă vreme, se va însemnà beat, pricazul satului, dimpreună cu sătenii, îl dă în respunderea rudelor lui, îndatorându-i pe dînşii ca să-l înfrîneze de la aceea şi însciinţându-i că, de nu se va pocăì şi se va da la beţie, va fi pedepsit. Iar de nu va ajutà nici acésta, atunci să se globéscă şi să se pedepséscă după obştescele hotărîri de către obştea satului şi pricaz; însă dacă şi după acésta acesta nu se va îndreptà, atunci să-l trimită pe el la Nacialstvo şi va fi pedepsit, iar mai pe urmă se va scóte şi din tagma coloniştilor.

§ 20.

Pentru datoriile starşinilor de sat, a luà aminte la purtările şi îndeletnicirile sătenilor.

Starşinii statului datori sunt a luà aminte la starea şi îndeletnicirile fie-căreia familii, asemenea şi la aşezarea duhuluĭ lor, şi prin tóte chipurile a se însciinţà pentru scopurile fie-căruia ; iar de se va aflà la cine-va cevà rĕŭ îndatoriţĭ sunt a-ĭ sfătuì cum e maĭ bine şi maĭ de folos, întrebuinţând prin ajutorinţa obştimiĭ satuluĭ tóte chipurile spre a-l plecà la acésta, adecă sfătuirile şi globirile ; iar de se vor cunósce óreşĭ-carĭ rele scopurĭ, atuncĭ trebue prin taină a-ĭ priveghià şi la vreme a-ĭ mustrà întru asemenea vicleşugurĭ, şi după aceea a-ĭ înfăţişà la Nacialstvo, ca pe nisce ómenĭ rĕĭ şi smintitorĭ întru adunarea ómenilor cinstiţĭ.

§ 21.

Pentru datoriile starşinilor de sat, a luà aminte la tóte îndeletnicirile sătenilor şi înmulţirea liveḑilor şi a pădurilor.

Starşinilor satuluĭ li se lasă voie a căutà ca toţĭ de obşte locuitoriĭ să se îndeletnicéscă fără de zăticnire întru lucrările cele de folos, precum a arà, a înmulţì vitele, a răsădì liveḑĭ şi viĭ, copacĭ de aguḑĭ şi pădure, grădinĭ şi alte aşezărĭ de gospodărie.

Locuitorilor, după puterea acestuĭ punct, li se orînduesce ca negreşit în tot anul primăvara şi tómna să răsădéscă de isnóvă câte vre-o câţĭ-va copacĭ în liveḑĭ şi împrejurul caseĭ, aşà ca fie-care gospodar negreşit să răsădéscă de isnóvă în tot anul măcar câte treĭ-ḑecĭ de copacĭ în fel de fel. Şi deosebit de aceea, pe locurile cele apóse, să înfigă cu cât se va puté maĭ mult iarăşĭ în tot anul sălciĭ şi plopĭ, carĭ, crescĕnd în prea curîndă vreme, pot să fie de mult folos, precum pentru zidirĭ, aşà şi pentru gardurĭ.

Iar spre păzirea acestuĭ răsadnic, satul dator este ca tot locul acesta, întru care se vor răsădì óre-care copacĭ, bine a-l îngăduì, saŭ a-l hindicuì, asemenea şi ceĭ de pe lângă case trebue să fie apĕraţĭ : ca precum ceĭ dintâĭ, aşà şi ceĭ de pe urmă, să nu se strice, nicĭ să nu se frângă şi niciĭ de vite să nu se scótă. Dar fiind-că acéstă pravilă este de obşte a coloniştilor, pentru aceea trebue să se privigheze ca întocmaĭ să se împlinéscă, iar orĭ-carĭ nu se vor sîrguì şi nu o vor împlinì să se pedepséscă şi să se globéscă.

Pentru a luà aminte la curăţirea satelor şi a caselor.

§ 22.

Pentru a păzì curăţenia în sate şi în case.

Se poruncesce sătenilor ca satele şi casele să se păzéscă curate, că numaĭ prin acest fel póte să se păzéscă curăţenia în vĕzduh, pe uliţă şi în odăĭ, şi se păzesce cu acésta sănătatea, ce se dovedesce prin multe cercărĭ. La acésta îndeosebit are să ieà aminte cu dinadinsul pricaz de sat, şi pe cel ce îl vor găsì maĭ nesîrguitor spre curăţenie decât ceĭ-lalţĭ, să se globéscă prin obştésca salahorie, după hotărîrea pricazuluĭ împreună cu obştimea satuluĭ; iar dacă acésta nimica nu va ajutà, să se însciinţeze pentru uniĭ ca aceştia stăpânirea cea maĭ mare.

Pentru a nu se suferì în sate rĕŭ tâlcuitoriĭ şi îndemnătoriĭ.

§ 23.

Pentru a nu suferì rĕŭ tâlcuitoriĭ şi îndemnătoriĭ.

Pricazul de sat cu dinadinsul are să privigheze ca nicĭ decum să nu se afle pe la sate tâlcuitorĭ dimpotrivă aĭ aşezămînturilor, pravilelor, saŭ aĭ legiuirilor; asemenea să nu se sufere nicĭ ceĭ ce povăţuesc pe alţiĭ spre a lucrà óreşĭ-carĭ nelegiuite urmărĭ saŭ pricinuitóre de rĕŭ scopurĭ şi de se vor arătà uniĭ ca aceştia saŭ din ceĭ veniţĭ pe o vreme, saŭ din înşişĭ locuitoriĭ satuluĭ, să însciinţeze Nacialstvo, care cu asemenea ómenĭ tot-deauna va urmà după tótă asprimea zacónelor, ca cu nisce turburătorĭ de norod şi stricătorĭ de pace şi de binele omenesc. Însă dacă starşiniĭ satuluĭ nu vor luà aminte la acésta şi se vor aflà sub vre-un chip în sat uniĭ ca aceştia, atuncĭ eĭ pentru tăgăduire se vor pedepsì şi se vor globì spre pilda altora.

Pentru a curmà umbletele şi depărtările fără de adeverinţă în scris.

§ 24.

Pentru a nu se da voie de a trăì pe la sate fără de adeverinţă înscrisă.

Pricazul este dator a luà sémă ca, afară de ceĭ ce se numĕră după isvódele fie-căruĭ sat, nicĭ decum nimenĭ să nu trăiască pe la sate neavênd deosebita poruncă, saŭ bilet de la Popeciteleŭ.

§ 25.

Pentru a nu se depărtà sătenii fără de sciinţa pricazuluĭ de sat.

Sătenii sunt datorĭ a însciinţà pe pricazul de sat pentru tóte depărtările lor afară din sat, spre carĭ ducerĭ aŭ să céră eĭ de la dînsul adeverinţă. Acésta se înţelege pentru depărtările în scurtă vreme.

§ 26.

Pentru luarea aminte a pricazuluĭ de sat ca săteniĭ fără trebuinţă să nu se depărteze de la gospodăriile lor.

Pe lângă aceea pricazul de sat este dator cu dinadisul a priveghià ca nicĭ cum şi sub nicĭ un chip nimenĭ să nu se depărteze din sat, spre a se strămutà în alt loc, asemenea şi de ceĭ de isnóvă veniţĭ a nu-ĭ primì, măcar orĭ-şi-cine ar fi eĭ, măcar să fie şi bejenarĭ, măcar de ar voì să se aşeze pe lângă rudele sale, fără deosebită voie dată în scris de către Popeciteleŭ, că de se va întîmplà o asemenea smintélă, vor fi globiţĭ şi pedepsiţĭ, precum şi ceĭ ce vor primì pe uniĭ ca aceştia, aşà şi însuşĭ pricazul, pentru nepriveghierea şi slobodirea sătenilor de a urmà împotriva pravilelor.

De la cine a luà adeverințele cele înscrise.

§ 27.

De la cine și în ce orînduială a luà adeverințe pentru depărtare.

Iar spre curmarea tuturor umbletelor celor vătĕmătóre se poruncesce, ca nimenĭ din locuitorĭ nici decum nicăirea să nu se depărteze fără mărturie în scris, care să li se dea lor prin acest chip. Celor ce se depărtéză la puțină vreme din satul lor, la orĭ-care sat din patru ținuturĭ bulgăresci, spre a vinde pâne și spre a cumpĕrà în tîrgurile cele de aprópe, precum Ismail și Renĭ, pricazul de sat are să dea pasport cu iscălitura cea de obște a starșinilor satuluĭ, adecă: a vibornuluĭ, a celor doĭ starostĭ și a pisăruluĭ satuluĭ, așijderea și cu împĕrătésca pecete din sat. Cu asemenea bilete fie-care colonist are voie de a umblà pe la tóte locurile și satele coloniștilor și, cum s'a ȡis, în scurtă vreme, spre a neguțătorì în tîrgurile Ismail și Renĭ, dar maĭ departe de dînsele nu póte să trécă, fiind-că după legiuirile la ocârmuirile străine asemenea bilete nu se vor ține în sémă, și fiecare din aceștia se va socotì ca cum nu ar avé căȡuta mărturie. Starșiniĭ sunt datorĭ pentru pomenitele depărtărĭ a da de la sine bilete, însă cu luare aminte, cercetând tot-deauna: óre cu adevĕrat cel ce voesce a purcede are vre-o trebuință saŭ óreșĭ-care alt lucru? Decĭ de se va descoperì că cel ce cere nu are trebuință saŭ pricină și vrea să mérgă numaĭ pentru lene, ca să scape de ostenelele gospodărieĭ, atuncĭ unora ca acestora să nu li se dea. Asemenea să nu se dea bilete nicĭ celor neastâmpĕrațĭ, spre a cărora liniștire nu este nădejde, așijderea și acelora carĭ vre-odată aŭ fost însemnațĭ întru vre-un scop rĕŭ. Pricazul de sat are să dea bilete numaĭ locuitorilor din satul sĕŭ, iar celor din sate străine nicĭ decum nu póte să dea; iar dacă va da, saŭ va face vre-un vicleșug, saŭ vre-o nelegiuită întrebuințare a puteriĭ sale, pricazul de sat va fi cu asprime globit.

Iar pentru depărtările ce vor fi maĭ departe de locurile maĭ sus pomenite, peste ținuturile bulgăresci, pe la tóte locurile din oblastia Basarabieĭ, biletele aŭ să se dea de către starșiniĭ ținutuluĭ, saŭ de către pricazurĭ; iar spre a le primì cine-va, este dator fie-care locuitor maĭ întâiŭ a avé de la satul sĕŭ mărturie cu arătarea trebuinţeĭ saŭ a pricineĭ pentru care se pornesce şi cu chezăşluirea ómenilor de bună credinţă că se va întórce la vale şi că, întîmplându-se în lipsa luĭ vre-o însărcinare, eĭ vor împlini-o.

Insă pentru mergerile cele maĭ pe departe decât acestea, adecă pe la guvernele Rusieĭ, biletur̆ are să dea Popecitel eŭ, căruia iarăşĭ fie-care este dator a înfăţişà mărturie cu chezăşluirea sătenilor de bună nădejde şi cu încredinţarea starşinilor a pricazuluĭ ţinutuluĭ. Iar spre a se depărtà cine-va pentru óreşĭ-carĭ trebĭ neguţătorescĭ la o vreme peste graniţă, paşporturĭ să céră prin Popeciteleŭ, înfăţişând la dînsul iscăliturĭ de chezăşie.

Pentru tóte aceste chezăşiĭ se vor da forme, cu arătarea ce trebue într'însele a ḑice şi a scrie, însă să se ieà aminte ca mărturiile şi chezăşiile să fie date fără nicĭ o părtinire şi fără vicleşugurĭ, sciind că pentru tótă rea urmare a celuia ce s'a dus vor rĕspunde după cum va cere pricina chezăşieĭ luĭ.

In ce fel a năimì şi a slobodḑì pe argaţĭ.

§ 28.

Pentru argaţĭ.

Năimiţiĭ, orĭ în ce chip ar fi, saŭ văcarĭ, herghelegiĭ şi ciobanĭ, nicĭ decum să nu se priméscă din ómenĭ fără de legiuite mărturiĭ prin scris, încă şi cu bilete să nu se priméscă întru alt chip, fără numaĭ făcênd cu dînşiĭ contract, care are să fie adeverit în pricazul ţinutuluĭ. Acésta se cere pentru aceea că tot cel ce contrăctuesce este dator a-şĭ slujì terminul sĕŭ după cum s'a învoit şi a se lăsà de slujbă după óreşi-care nouă pricină nu va avé dreptate. Decĭ năimind odată cu hotărite vadè, fie-care va fi în pace; afară de aceea, se va înscrie în contract tóte cele ce atârnă de datoria şi rĕspunderea năimituluĭ şi cele ce se cuvin la ce iĭ năimesce; şi aşà nu va urmà nicĭ un fel de sfadă saŭ greutate la desfacere, de se va aflà întru cevà năimitul vinovat saŭ fără ispravă.

Afară de cele ḑise la acest punct, se poruncesce pricazului de sat ca, pentru toţi cei duşi şi cei ce se pornesc din sat, să raporteze la pricazul ţinutului, cu arătare la ce loc s'aŭ pornit şi în ce fel aŭ slujit: bine saŭ rĕŭ, şi de se va aflà semnat întru cevà rĕŭ, apoi în ce anume, pentru ca pricazul ţinutului, însciinţându-se despre acel rĕŭ, să pótă ferì şi pe alte sate unde el ar voì să se năiméscă şi nu-l sciŭ pe el.

Pentru împrumuturĭ, contracte şi alte tocmelĭ prin înscris, în ce fel să se încheie.

§ 29.

Pravile pentru împrumuturĭ, contracte şi alte tocmelĭ în scris.

Se poruncesce tuturor şi fie-căruia din săteni, ca nici decum nimeni nici o legătură în scris saŭ contract, ori în ce fel ar fi, să nu facă între sine fără de voia Nacialstvei, spre care întîmplare se orînduesc următórele pravile.

Tocmelile de bună voie, aşijderea învoirile şi zapisele de împrumutare, de nu vor face mai mult suma decât o sută de lei, şi se vor încheià numai între coloniştii de un sat, trebue să fie încredinţate de către pricazurile satelor; iar de vor fi din felurĭ de sate, atuncĭ de către cele ale ţinutului.

Tocmelile de bună voie, învoelile şi zapisele de împrumutare, asemenea şi contracturile, ori pentru ce ar fi, numai între înşişi coloniştii de un ţinut, pe suma de o mie de lei, aŭ să se adevereze de către pricazul ţinutului; iar dacă vor fi între coloniştĭ din felurĭ de ţinuturĭ, atunci de către cancelaria Popecitelului.

In tóte tocmelile coloniştilor, precum ale celor din felurĭ de ţinuturĭ, aşà şi ale celor dintr'un ţinut, carĭ vor trece suma de o mie de leĭ, asemenea şi cu alţĭ locuitorĭ din Basarabia şi din alte locurĭ, ce se cuprind în ţinuturĭ, asupra fel de fel şi marĭ sume, să se adevereze la Popeciteleŭ.

Pe lângă acésta să se ieà aminte ca cel ce se légă prin scrisori să aibă de către sine, spre tótă întîmplarea, credincioşĭ chezaşĭ, căutând după sumă: de va fi mică, câte doi: iar la cea mai mare, către trei şi patru; însă cu stare, carĭ la tótă întîmplarea aŭ să împlinéscă legiuita rĕspundere, de se va aflà cel contrăctuit fără de ispravă şi neavĕnd cu

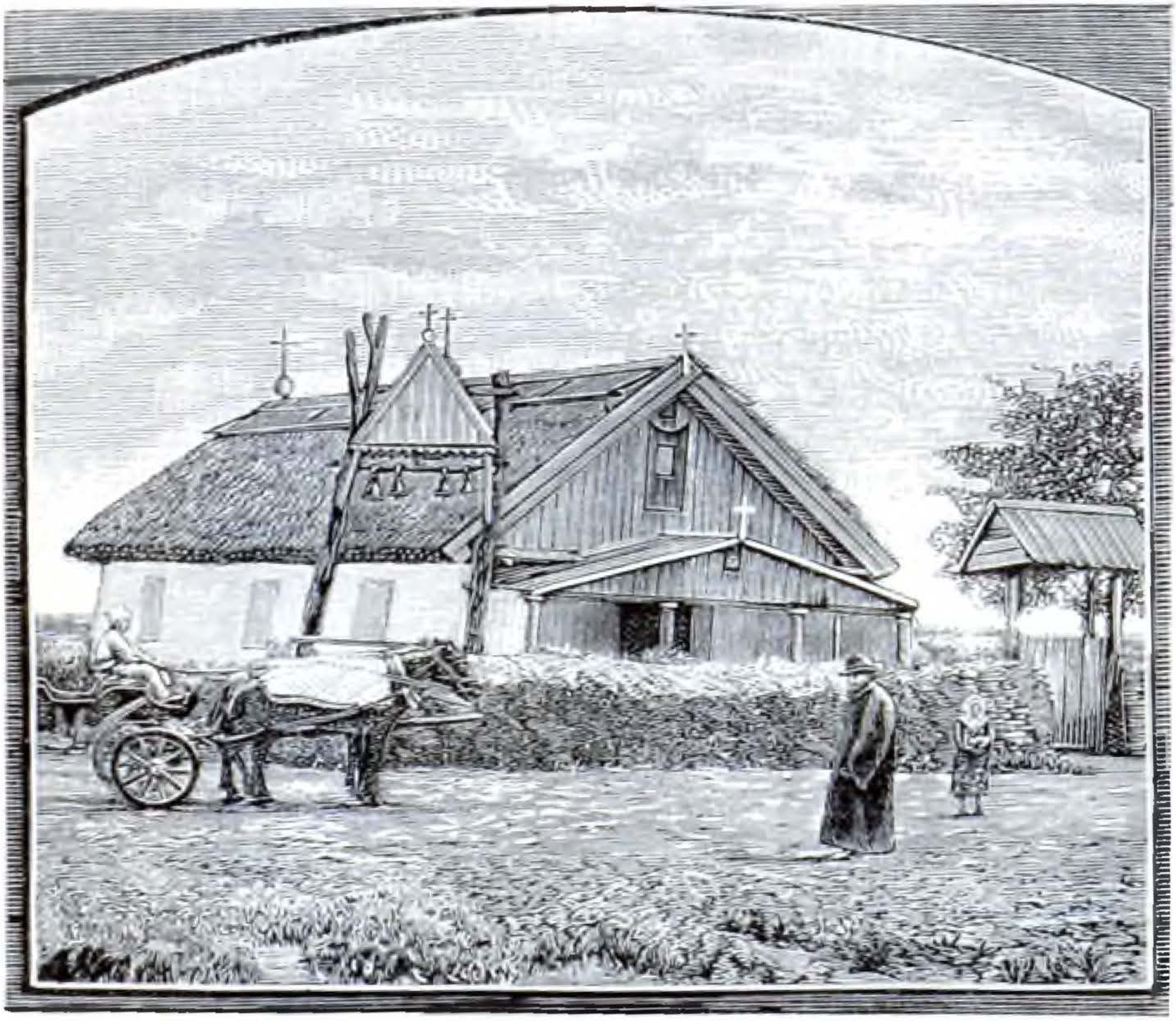

Biserica din satul Noul-Caraghaciŭ (Mahala) din județul Ismail.

ce rĕspunde. După acéstă orînduélă aŭ să se încheie tóte învoirile cele scrise; însă învoirile întru carĭ se va găsì óreşĭ-care nepotrivire cu pomenitele pravile nu aŭ să se priméscă de adevĕrate, după carĭ Nacialstvo să dea îndestulătóre ajutorinţă.

Cu cât maĭ vîrtos de neadevĕrate se vor socotĭ tocmelile cele prin graiŭ şi dimpreună la sume marĭ: fiind-că maĭ tot-deauna se întîmplă într'însele nelămurirĭ şi nepotrivirĭ. Insă tocmelile cele prin graiŭ, de se vor rezemà pe cinste, pot să fie slobodite, ci numaĭ între sume micĭ, cu însciinţare maĭ înainte pentru dînsele pe pricazul de sat şi pe uniĭ din bĕtrâniĭ ceĭ de rang aĭ satuluĭ.

Pentru datoriile şi socotelile lor.

§ 30.

Pentru datoriile şi socotelile lor.

Nimica nu pot săteniĭ unul de la altul a luà înapoĭ şi prin silă, nicĭ pentru datoriĭ, nicĭ după învoirĭ; ci la tótă pricina trebue să facă jalbă către Nacialstvo cea de sat, saŭ cea de ţinut, saŭ către Popeciteliŭ, căutând după pricină, şi să aştepte de către dînsa deslegare după legiuita orînduială; păzind la acéstă întîmplare următórea orînduială, adecă jalbele să se facă prin mijlocirea pricazuluĭ de sat.

Insă la asemenea întîmplărĭ ale ţinutuluĭ şi cele ale Nacialstveĭ pricazurile sunt datorĭ să se siléscă a-ĭ împăcà, şi maĭ cu dinadinsul să se îngrijéscă pentru aceea ca ceĭ bogaţĭ şi în stare să aibă milă către ceĭ săracĭ, împuţinênd cererile de către aceştĭ de pe urmă prin dreptele sfătuirĭ şi îndemnărĭ, aducêndu-le aminte că ceĭ săracĭ la sărăcie aŭ ajuns prin nenorocire, decĭ nenorocirea asemenea, ajungênd şi pe cel bogat acum, póte să-l potrivéscă cu cel sărac, atuncĭ şi eĭ vor cere aceeaşĭ milă, şi că mila şi facerea de bine este cu adevĕrat creştinéscă bunătate, după mĕsura căreia se értă şi păcatele făcĕtoruluĭ de bine.

Pe lângă acésta, starşiniĭ satuluĭ să ieà aminte ca cel ce împrumutéză să se socotéscă maĭ cu dinadinsul la ce vreme să-şĭ împlinéscă datoria, şi odată hotărînd vadéua, să se siiéscă în tot chipul a-şĭ dobândì prin cinstit alişverişĭ şi prin ostenelĭ tóte cele ce vor trebuì spre a se rĕsplătì. Insă de se va află către acésta nesîrguitor, atuncĭ să-l nevoiască prin mustrare în ființa noroduluĭ; după aceea, spre pedepsire, după hotărîrea obşteĭ, să-l întrebuințeze la obştésca slujbă; iar dacă şi după acésta nu se va stîrpì, apoĭ să-l pristavliséscă pe acesta ca pe un necinstit om la Nacialstvo.

Pravilele pentru împărțirea câmpuluĭ de sat.

§ 31.

Pentru despărțirea pămîntuluĭ de pe la sate.

Cu ogóre, câmpiĭ, unul pe altul să nu se obijduiască, ci să li se împărțéscă munca drept altuia fără de strămbătățire şi nicĭ decum să nu are în rupturĭ, lăsând în mijloc nelucrate părticele, ci să li se împartă pentru semănătură pe un an întreg despărțiturĭ de câmp, căutând la trebuință şi puterea, şi să le semene de la olaltă; şi aşà în tot pămîntul acela să fie vre-o câte-va câmpiĭ, şi de va cere trebuința a se schimbà un loc cu altul, atuncĭ să se lase la odihnă o întrégă câmpie, adecă tótă părticica semănăturiĭ de un an; atuncĭ şi câmpiile cele lăsate vor fi de trebuință pentru a se pasce vitele, şi aşà ele se vor maĭ drege prin umblarea lor.

La acésta datorĭ sunt să ieà aminte atât pricazurile cele de sat, cât şi cele de ținut: dar fiind-că acéstă orînduială până acum nu s'a întrebuințat, drept aceea, dimpreună cu mărginirea satelor, să se pue în lucrare, prin despărțirea câmpiilor, după cum s'a pomenit maĭ sus, potrivindu-se cu locul şi trebuințele.

Lămurindu-vĕ vouĕ aicĭ destule pravile, prin care vețĭ află liniştire în mijlocul vostru şi vețĭ ajunge la buna aşezare, dacă vețĭ nevoì întocmaĭ şi fără smintélă a le urmà lor, eŭ am poruncit dimpreună acésta Popecitelululĭ vostru, d-l Maior Malevinschi, să împărțéscă aceste instrucțiĭ pe la fie-care sat câte-un exemplar, însă cu acésta ca să se cetéscă cu cât se va puté maĭ adese-orĭ întru obştime, ca fiecare din sătenĭ, precum cel rĕŭ, aşà şi cel bun, de față însciințându-se de pravile şi ce se cere de la fie-care, să nu pótă a se desvinovăţì cu nesciinţa; iar cei mai înţelepţĭ, cunoscênd dintre aceea folosul cel adevĕrat, la tot pasul să pótă învĕţà pe cel maĭ slab întru pricepere. Rĕmâiŭ întru nădăjduirea că voĭ, ca un norod bun şi cinstit şi iubitor de binele sĕŭ şi care, dimpreună cu aceea, vrea ca să se arate vrednic de bunătăţile Impĕratuluĭ, ce s'aŭ dăruit vouĕ, veţĭ fi supuşĭ pravilelor şi veţĭ împlinì tóte în cât se va puté maĭ întocmaĭ.

Pentru ştrefuirile, cărora se vor supune ceĭ învinovăţiţĭ.

§ 32.

Pentru ceĭ învinovăţiţĭ şi pentru ştrafurĭ ce vor suferì.

Dar fiind-că între voĭ, după cum se întîmplă la o mare închegare de norod, se vor aflà ómenĭ neastâmpĕraţĭ şi îndĕrĕtnicĭ spre a împlinì pravilele, şi aşà dar vor cădé sub pedépsă şi ştrafurĭ, drept aceea de trebuinţă aflu a maĭ ḑice cevà pentru ştrafurĭ şi pedepsirĭ, ce se vor orîndui spre a se înfrînà ceĭ vinovaţĭ şi ceĭ prihăniţĭ; anume cele ce vor urmà de către pricazul satuluĭ prin scirea obşteĭ şi hotărîrea starşinilor ţinutuluĭ. Ceĭ ce se vor găsì vinovaţĭ dintâiaşĭ dată, întru pricinĭ carĭ nu trag după sine rĕutăţĭ şi nu cad sub judecăţĭ, se pedepsesc cu globire de banĭ spre folosul plăcutelor de Dumneḑeŭ aşezărĭ, potrivindu-se cu vina şi cu starea, începĕnd de la doĭ şi până la douĕ-ḑecĭ de leĭ; ceĭ ce vor greşì de al doilea se vor pedepsì iarăşĭ cu globire de banĭ, după cum maĭ sus s'aŭ arătat, ci afară de aceea, întrebuinţându-ĭ la obştescĭ slujbe pe o câtă-va vreme, dându-le după vină o parte de lucrare cu vaḑă, pe care dator este a o lucrà, socotind ce va puté face într'o ḑi, şi aşà a le orînduì de la douĕ până la ḑece ḑile, însă să se ieà aminte ca lucrul să facă cu ispravă şi săvîrşit, după cum se va puté maĭ bine.

Slujbele obştescĭ la sate se cuprind în următórele puncturĭ:

a) A curăţì satul de gunoiŭ şi de baligă şi iarăşĭ a întocmì uliţele din sat;

b) A ocolì cu adînc hindichiŭ deosebite locurĭ în câmp, pentru a se rĕsădì pe la sate obştéscă pădure, orĭ de ce fel ar fi, măcar şi sălciĭ, numaĭ vitele ca să nu le strice;

g) Intocmirea iezăturilor şi a podurilor;

d) Săparea fântânelor;

e) Curăţirea apelor curgĕtóre, de se vor astupà cu buruiene, saŭ se vor înecà cu tină;

z) Intocmirea şi facerea drumurilor la locurile trebuincióse.

Pomenitele slujbe, dacă se vor sfîrşì odată, aŭ să se întocmeze şi să se grijăluéscă în tot anul; şi aşà dară totdeauna se vor cuprinde între datoriile satelor. Insă şi fără de acestea se vor găsì multe slujbe, la carĭ ceĭ învinovăţiţĭ după socotinţă pot să fie întrebuinţaţĭ.

Ceĭ ce se vor învinovăţì de a treia óră se vor pedepsì trupesce, după cum va hotărî pricazul de sat dimpreună cu obştimea, şi prin întărirea starşinilor ţinutuluĭ. Uniĭ ca aceştia se vor pedepsì în faţa adunatuluĭ norod.

Tóte ştrafurile şi pedepsirile maĭ sus pomenite, pricazurile de sate datóre sunt a le scrie în fie-care dată în condică, pentru care trebuinţă se va da fie-căruĭ sat câte una, prin arătarea pentru ce cine-va şi cu ce s'a ştrefuit, orĭ s'a pedepsit; şi în fie-care dată pricazul de sat dator este, pentru orĭ-şi-care de asemenea întîmplare, a însciinţă prin starşiniĭ ţinutuluĭ pe Popeciteliŭ, aşijderea cu amănuntul trimiţĕnd baniĭ ştrafuluĭ, spre a se alăturà la obştésca sumă de ştrafurĭ, ce se strînge în folosul plăcutelor luĭ Dumnedeŭ aşezărĭ.

Spre împlinirea acesteĭ instrucţiunĭ, eŭ poruncesc ca la tóte întîmplările şi pricinele, ce vor putè urmà de năprasnă şi pentru carĭ aicĭ nu s'a pomenit, să cereţĭ povăţuire şi deslegare de la Popeciteliŭ Nacialstveĭ loculuĭ, care cu dinadinsul se va îngrijì cu tóte chipurile a vĕ bine aşezà stările vóstre.

Cu acésta dimpreună vĕ fac cunoscut, spre sciinţa vóstră, pentru óreşĭ-carĭ maĭ marĭ pravile şi puncturĭ, după carĭ voĭ de acum datorĭ sunteţĭ fără de lunecare a urmà, atât spre aşezarea orînduelеĭ între ocârmuirĭ şi sate, cât şi spre a vĕ păzì însuşĭ folosul vostru, de împlinirea căror am poruncit eŭ Popeciteliŭ vostru Maior Malevinschi.

Pentru aşezările cele din năuntru ale satelor, carì aŭ să se facă.

§ 33.

Pentru ca să se aibă pe la sate cărţĭ spre a se scrie trebile satuluĭ.

Maĭ intâiŭ, pentru întemeierea orînduelеĭ întru pricazurile de sat, trebue să fie la ele condice anume pentru raspisce de primirea şi de slobodirea arestanţilor şi a pachetурilor ce se vor trimite după acele condice, pentru a se scrie întîmplările cele neaşteptate din sate, cu arătarea de amănuntul pricinilor întîmplăriĭ şi pentru cea desăvîrşită hotărîre, care aŭ urmat; aşijderea să se scrie într'însele şi ceĭ vinovaţĭ, împreună cu ştrafurile carĭ le-aŭ suferit.

Condice pentru a se scrie hârtiile şi jalbele ce se vor da de la sat.

Condice pentru a se scrie poruncile ce vor urmà prin graiŭ de către Popeciteliŭ saŭ starşin, aşijderea publicaţiunile, cât şi pentru perderile ce se vor întîmplà în sat.

§ 34.

Pentru pecete.

Al doilea, să se împărţéscă pe la pricazurile din sat peceţĭ împĕrătescĭ.

§ 35.

Pentru mĕsurĭ.

Al treilea, să se dea felurĭ de mĕsurĭ, precum demerliĭ, orĭ coturĭ şi cumpene, de vor trebuì, pentru ca neguţătoriĭ să nu pótă maĭ mult pricinuì pagubă prin înşelăciunĭ şi prin strâmbălăţite mĕsurĭ.

Tóte acestea Popeciteliŭ are să le facă şi să le maĭ deà la pricazurĭ cu deosebite povăţuirĭ.

Pentru așezarea satelor se poruncesce.

§ 36.

Pentru a nu se da voie ca să se facă casă fără de orînduială.

a) De isnóvă a se face casă fără orînduială se opresce, ci tóte satele să se întocméscă după planurĭ și să se facă casă după orînduială cum se va puté maĭ bine.

§ 37.

Pentru a se orîndui loc de ariĭ.

b) In sate, ariĭ și descărcarea pâneĭ în snopĭ și scarte, așijderea și fînul întru mult număr să nu se afle, ci să se așeze tóte acestea maĭ depărtate cevà de sat, ca, întîmplându-se vre-o nenorocire, așijderea și la foc, săteniĭ să nu pérdă împreună cu casa și cu averea și pânea cea păstrată și fînul.

§ 38.

Pentru a nu vinde pânea pe ogóre și maĭ înainte de strîngerea eĭ.

In sfîrșit, spre maĭ mare folosință și îndemânarea a înșișĭ locuitorilor și iarășĭ spre scăparea fie-căruia de multe neplăcute judecățĭ, se poruncesce: în tot chipul a se silì ca, maĭ înainte de seceriș și de treer, să nu se vîndă pânea, nicĭ să se ieà înainte banĭ, ci maĭ bine să se nevoiască cum vor puté; iar de se va întîmplà vre-o neapĕrată nevoie, tot să se împrumute saŭ să-șĭ vîndă vre-o vită; pentru că sătênul maĭ tot-deauna îșĭ pricinuesce mare pagubă prin vîndarea cea fără de vreme și de multe orĭ încincit maĭ mult drept acea sumă care el ar fi fost luat îngăduind până la grâunțe, precum acésta s'a întîmplat și în anul trecut. Mulțĭ și-aŭ vîndut grîul cu câte dece leĭ chila și îndatorițĭ aŭ fost așà a-l da, atuncĭ când el se vindeà cu mare preț, adecă câte cincĭ-decĭ și șése-decĭ de leĭ chila.

- — -

Chrisovul Căimăcămieĭ pentru şcólele din Bolgrad.

Prinţul Nicolae Conache-Vogoridi, Căimăcamul Principatuluĭ Moldoveĭ.

Invĕţătura publică fiind una din temeiurile societăţiĭ şi cea maĭ întâia şi solidă garanţie de viéţă intelectuală pentru fie-care stat, pe acest principiŭ de un adevĕr netăgăduit eŭ am primit cu osebită mulţumire suplica ce mi-aŭ supus, în Ianuarie anul curent, comunităţile locuitorilor de prin coloniile din partea Basarabieĭ de curînd anexată către Moldova în puterea Tractatuluĭ de Paris din 30 Marte 1856, prin care numitele coloniĭ, în temeiul privilegiilor şi immunităţilor hărăzite lor din vechime şi consfinţite prin osebite legiuirĭ, aŭ cerut a li se încuviinţà înfiinţarea uneĭ şcóle publice centrale cu un curs de şépte anĭ în politia Bolgrad osebit de şcólele primare ce sunt în parte şi carĭ se vor maĭ înfiinţà prin cele-lalte coloniĭ.

O asemenea cerere, ţintitóre către rĕspândirea şi desvoltarea învĕţăturiĭ publice între poporaţiunea uneĭ părţĭ noue de ţéră, recomandată fiind de către mine Ministeriuluĭ de Culte şi Instrucţiune publică, spre a i se da cuvenita urmare, în conformitate cu concesiunile cerute de împrejurările majóre ale anexăriĭ şi ale privilegiilor coloniale, citatul Ministeriŭ, luând în desbatere acéstă chestie prin cuvenita formă şi prin împreună înţelegere şi primirea deputaţilor coloniilor, d-luĭ Banul Panaiti Greculo şi d-luĭ Neculaĭ Paruşov, îndreptuiţĭ de către obşte cu anume plenipotenţă, aŭ chibzuit statutele maĭ jos expuse, pe carĭ apoĭ, supuindu-le Sfatuluĭ cârmuitor extraordinar spre cercetare, acesta le-a găsit potrivite cu trebuinţa şi împrejurările de astăḑĭ ale coloniilor şi prin raportul No. 2.267 mi le-a supus spre încuviinţare.

Aşà dar, în privirea acestor antecedente, prin carĭ dreptul limbeĭ române nu se jignesce, eŭ întăresc şi încuviinţez înfiinţarea şcóleĭ centrale coloniale în Bolgrad, precum şi a celor primare de prin coloniĭ, pe următórele base şi statute, a cărora cuprindere este precum urméză:

§ 1.

1. Şcóla publică din Bolgrad se va ţiné din obştescile veniturĭ ale comunităţiĭ din Bolgrad şi a celor-lalte 39 comunităţĭ ale Basarabieĭ reincorporate cu Moldova, recunoscute până acum sub nume de sate de coloniĭ. Aceste veniturĭ se vor luà din vîndarea în posesiune a crâşmelor de câmp, a podurilor plutitóre şi a pescăriilor din bălţile aflătóre pe pămîntul acelor 40 comunităţĭ.

2. Crâşmele de câmp, podurile plutitóre şi pescăriile se vor vinde în posesie prin mezat în cârmuirea coloniilor bulgare.

3. Baniĭ garanţieĭ pentru posesie se vor păstrà în cârmuire, iar veniturile împosesieriĭ articolilor de maĭ sus se vor primì prin mijlocirea aceleiaşĭ cârmuirĭ de către comitetul de inspecţiune a şcóleĭ publice din Bolgrad, care comitet se va compune după cum maĭ jos se va arătà.

4. Şcóla centrală va fi deschisă pentru fie-care colonist, sărac şi bogat, nu maĭ puţin şi pentru orĭ-care altă tréptă de religie ortodoxă.

5. Fiind-că deschiderea acesteĭ şcóle are de scop întărirea moralităţiĭ întregeĭ colonisaţiĭ bulgare şi române din Moldova şi a pregătì pe tinerĭ, nu numaĭ pentru a fi profesorĭ, scriitorĭ de coloniĭ, şi a le da ideĭ despre agricultură, zoologie şi comerţie, dar să deschidă un drum şi acelor tinerĭ, carĭ, avênd talentul şi dorinţa de o educaţiune maĭ supremă, se vor hotărî spre desăvîrşirea studiilor a merge în ţerĭ străine; de aceea şi învĕţăturile ce aŭ a se predà în acéstă şcólă, după mijlóce, trebue să corespundă la acéstă necesitate.

6. Tóte învĕţăturile din acéstă şcólă se vor predà în limba română şi bulgară, în carĭ se vor explicà şi limbile străine. Iar în şcólele primare ce aŭ a se înfiinţà prin tóte coloniile, învĕţătura se va urmà în românesce prin satele unde majoritatea poporaţiuniĭ va fi română şi în bulgăresce acolo unde majoritatea va fi bulgară, cu aceea însă ca şi pentru acestea învĕţarea limbeĭ române să fie obligatóre.

7. In privirea principiuluĭ statornicit prin punctul 6 de maĭ sus, profesoriĭ de la acéstă şcólă vor trebuì să cunóscă

amîndouĕ limbile română şi bulgară, saŭ să fie profesorĭ în deosebĭ pentru amîndouĕ acestea.

§ 2.

1. Fiind-că în coloniĭ are a fi acum de-odată numaĭ o singură şcólă centrală, ce trebue să îndestuleze, precum s'a ḑis, trebuinţele locuitorilor întregeĭ colonisaţiunĭ, pentru acésta cursul învĕţăturilor ce aŭ a se predà în acéstă şcólă se va deosebì în douĕ secţiunĭ: cursul secţiuniĭ I-a se va săvîrşì în termin de treĭ anĭ, şi al doilea de patru, iar peste tot în şépte anĭ.

2. Secţia I-a va fi destinată pentru aceia din elevĭ, carĭ, după săvîrşirea cursuluĭ de treĭ anĭ, ar dorì să se facă profesorĭ saŭ scriitorĭ pe la satele coloniilor, saŭ să intre în clasa meseriaşilor, a comercianţilor, etc.

3. Aceĭ ce vor urmà secţiunea II-a vor căpĕtà certificate doveditóre de săvîrşirea învĕţăturiĭ colegiale, adeverite de Ministeriŭ, şi vor avé drepturile conferate de aşezămîntul şcolastic în îngrădirea dreptuluĭ public al ţĕriĭ.

4. Invĕţăturile cursuluĭ dintâiŭ se vor aşezà aşà ca să se pótă săvîrşì în treĭ anĭ, iar cele din al doilea în termin de patru anĭ.

Invĕţăturile ce aŭ a se predà în şcóla centrală sunt:

In secţia întâia (I):

1. Explicaţiunea catechismuluĭ şi Istoria Sfîntă.
2. Limba română şi bulgară.
3. Aritmetica şi începuturĭ de geometrie.
4. Geografia.
5. Istoria naturală în scurt.
6. Istoria patrieĭ.
7. Cunoscinţe despre comerţ.
8. Desemnul şi caligrafia.
9. Limba rusă
10. Limba grécă } Acestea însă nu vor fi obligătóre.

In secția a doua (II):

1. Religia pe larg și un tractat de morală potrivit la datorințele omuluĭ creștin și cetățén.
2. Literatura română și bulgară.
3. Limba latină.
4. Limba slavonă.
5. Matematica și mecanica.
6. Istoria patrieĭ pe larg.
7. Istoria universală.
8. Istoria naturală pe larg.
9. Fisica.
10. Agronomia.
11. Legile civile.
12. Cunoscințe despre comerț.
13. Limba francesă } neobligătóre.
14. Limba grécă }

§ 3.

Despre administrațiunea școleĭ.

1. Cârmuirea acesteĭ școle se va încredințà la treĭ epitropĭ, aleșĭ după mulțimea glasurilor dintre ceĭ maĭ notabilĭ coloniștĭ aĭ comunităților, carĭ, dimpreună cu directorul școleĭ și sub presidenția directoruluĭ coloniilor, vor formà comitetul de inspecțiune.

2. Alegerea acelor treĭ membriĭ și a unuĭ candidat se va face de comunitățĭ, ce se vor convocà de guvern, în camera dregătorieĭ, în fie-care treĭ anĭ, la 1 Novembre. Chipul alegeriĭ va fi următorul: cele 21 comunitățĭ ale ocoluluĭ Ismail vor trimite 42 deputațĭ la Bolgrad, câte doĭ adecă de fie-care comunitate, și acele 19 comunitățĭ ale ocoluluĭ Cahulo-Prut vor trimite tot acolo 38 deputațĭ, carĭ toțĭ aceștia vor alege pe aceĭ treĭ membri aĭ comitetuluĭ de inspecțiune și pe un candidat.

3. Arătațiĭ membri și candidatul vor fi aleșĭ, după cum s'a ḑis, pe termin de treĭ anĭ și nu se vor puté demisionà de la asemenea îndatorire până la împlinirea acestuĭ ter-

min, decât după o pricină legiuită şi vrednică de consideraţiune.

4. Aleşiĭ nu se vor puté cunósce de membri comitetuluĭ de inspecţiune, nicĭ vor puté exersà funcţiunile lor, decât după întăritura căpĕtată de la Ministeriŭ. La cas de vacanţă a unuĭ membru ales, prin mórte saŭ alte împrejurărĭ, se va îndeplinì lipsa prin candidatul ales.

5. Comitetul de inspecţiune va incassà tóte veniturile afectate acestuĭ institut şi se vor păstrà în osebită ladă sub pecetea şcóleĭ, care pecete va fi compusă din patru bucăţĭ, din carĭ una se va păstrà de directorul şcóleĭ şi cele-lalte de aceĭ treĭ membri aleşĭ.

6. Din sumele adunate se vor plătì de comitetul de inspecţiune onorariul profesorilor şi salariul personaluluĭ şcóleĭ, se vor cumpĕrà cărţĭ pentru bibliotecă şi se vor purtà tóte cheltuelile necesare întreţineriĭ şcóleĭ, tóte acestea după budgetul cheltuelilor alcătuit de comitetul de inspecţiune şi încuviinţat de Ministeriul de Culte şi Instrucţiune publică.

7. Dacă veniturile vor întrece cheltuelile, atuncĭ prisosul se va puté întrebuinţà în ajutorul elevilor sîrguitorĭ, dar săracĭ. Chipul ajutorinţeĭ, dacă va fi acel al subvenţionăriĭ saŭ al ţineriĭ unuĭ internat, se va hotărî la timpul sĕŭ.

8. Budgetul cheltuelilor se va face în fie-care an cu treĭ lunĭ înaintea expirăriĭ budgetuluĭ vechiŭ, şi după a luĭ încuviinţare se va publicà.

9. La expirarea anuluĭ, comitetul de inspecţiune va da sémă de lucrările sale Ministeriuluĭ Învĕţăturilor, şi osebit sémă de chipul întrebuinţăriĭ sumelor însemnate prin budget, care apoĭ va publicà resultatul spre sciinţă obştéscă.

10. Comitetul de inspecţiune este dator ca odată, iar cerĕnd trebuinţa şi de douĕ orĭ pe sĕptĕmână, să se adune în ḑi şi oră hotărîtă, împreună şi cu profesoriĭ, spre consultare despre interesele şcóleĭ.

11. Orĭ-ce mĕsură se va chibzuì de un aşà comitet nu se va pune în lucrare decât după aprobarea eĭ de Ministeriul Invĕţăturilor.

12. Comitetul de inspecţiune va avé dreptul recomandaţiuniĭ către Mińisteriŭ a tuturor profesorilor, care, găsindu-ĭ

a posedà calitățile cerute, va procedà la numirea lor definitivă.

§ 4.

Despre îndatoririle directoruluĭ.

1. Indatoririle directoruluĭ sunt acele de la secția IV-a a așezămîntuluĭ școlar, cu modificațiunea cerută de posițiunea luĭ deosebită.

2. Directorul va avé un grefier, cu onorariŭ determinat, pentru ținerea corespondențiĭ școleĭ și a comitetuluĭ de inspecțiune cu Ministeriul Invĕțăturilor și pentru ținerea condicelor școleĭ.

§ 5.

Despre încăperĭ.

1. In corpul zidiriĭ școlastice, pe lângă odăile hotărîte, cu tótă comoditatea, pentru încăperea a 7 clase, se va maĭ însemnà o deosebită odaie, în care se vor adunà osebițiĭ amploiațĭ și profesorĭ după săvîrșirea lecțiunilor. Acéstă odaie va slujì asemenea pentru adunarea sfatuluĭ școlastic și păstrarea uneltelor eĭ, precum atlase, globurĭ geografice, jurnale, cărțĭ și altele.

2. Se va însemnà încă o odaie, atât pentru biblioteca proprie a școleĭ, cât și pentru cea a cărților de vîndare.

§ 6.

1. Cârmuirea școlastică se îndatoresce: a) a avé așezămîntul tipărit ca temelie a acesteĭ șcóle; b) programa tipărită, arătătóre de împărțirea învĕțăturilor pe clase, obiecte și secțiĭ; c) o condică pentru înscrierea elevilor intrațĭ și a celora ce din noŭ vor intrà; d) o condică despre înscrierea documentelor, despre nascerea și trépta elevilor; e) jurnale pentru însemnarea progreselor și a conduiteĭ elevilor, de ḑi, lună și an; f) o condică pentru trecerea socotințeĭ profesorilor în privirea prelecțiilor.

§ 7.

Despre bibliotecă.

1. Se va înființà o bibliotecă cu banĭ obștescĭ, cumpĕrându-se maĭ întâiŭ cărțile acele maĭ trebuitóre școlarilor. Lista

cărţilor cu carĭ va urmà să se înzestreze biblioteca şcóleĭ se va compune de colegiul profesorilor şi prin comitetul de inspecţie se va trimite Ministeriuluĭ, care va puté încuviinţà saŭ desaproba-o asemenea.

NB. In bibliotecă se vor ţiné şi cărţile şcolastice, ce se vor trimite de Ministeriŭ spre vindere la şcolarĭ cu preţul obştit în tótă ţéra.

2. Acéstă bibliotecă se va administrà de un privighetor fără léfă, ales dintre profesorĭ, câte unul pe un an.

3. Biblioteca va avé câte treĭ condicĭ: una pentru cărţile ce compun biblioteca, o alta pentru cărţile primite spre vîndare şi o a treia spre trecere în ea a cărţilor vîndute.

4. După expirarea anuluĭ, bibliotecarul va da sémă de administraţiunea bibliotecei comitetuluĭ de inspecţiune, care va supune acésta la cunoscinţa Ministeriuluĭ, spre observare şi aprobare.

5. Trădarea bibliotecei de la un bibliotecar la altul trebue să se facă după forma cuvenită, rĕmâind fie-care bibliotecar rĕspunḑĕtor de pagubele ce ar căşunà prin réua sa administraţiune.

§ 8.

Despre învĕţătură.

1. Programul învĕţăturilor împărţite pe clase se va face de colegiul profesorilor în unire cu directorul. In urmă, comitetul de inspecţiune va supune un asemenea la observarea şi aprobarea Ministeriuluĭ Invĕţăturiĭ, şi numaĭ după încuviinţarea acestuia se va puté pune în aplicaţiune.

2. In privirea anuluĭ şcolastic, a ḑilelor de sĕrbătorĭ, în ţinerea examenelor şi pentru vacanţe, se va urmà conform reguleĭ statornicite prin aşezămîntul şcolar, la cap. V, secţia I şi la cap. VI.

§ 9.

Despre profesorĭ.

1. Drepturile şi îndatoririle profesorilor va fi acele prevĕḑute în partea a II-a, cap. al II-lea din aşezămîntul şcolastic, cu modificaţiunile cerute de aceste statute, şi anume în privirea chipuluĭ numiriĭ lor şi a capacităţiĭ lor limbistice.

2. Comitetul de inspecţiune, împreună cu profesoriĭ, vor avé dreptul de a propune nouĕ mĕsurĭ privitóre la învĕţătură şi disciplină, însă spre punerea lor în lucrare va trebuì aprobarea Departamentuluĭ.

3. Profesoriĭ vor ţiné catalóge lunare şi semestriale despre notele elevilor; acele catalóge se vor trimite Ministeriuluĭ, spre a se urmà cu dînsele după aşezămîntul şcolastic.

4. Profesoriĭ de-apururea vor purtà cu sine în clase jurnalele pentru înscrierea notiţelor ḑilnice şi apelul nominal

5. Profesoriĭ, împreună cu directorul, vor primì în şcólă copiĭ de trépta colonială şi necolonială şi iĭ vor aşezà la clasele potrivite cu sciinţa lor.

6. Profesoriĭ vor avé voie a ţiné la casele lor elevĭ, după alcătuirile ce vor face cu părinţiĭ lor, obligându-se la aşà cas a privighià pentru moralicésca lor purtare şi regulata frecuentare a şcóleĭ.

Numĕrul de elevĭ ce va puté ţiné un profesor se va mărginì acum de odată la cincĭ. Pentru maĭ mulţĭ va trebuì a cere prealabila învoire a Ministeriuluĭ, care la aşà cas va avé privire la principiile igienice.

§ 10.

Despre primirea elevilor în şcólă.

1. Numĕrul elevilor în şcóla centrală nu se póte mărginì.

2. De la elevul ce va intrà în clasa I-a a şcóleĭ centrale se cere a scì cetirea, caligrafia, cele patru speţiĭ din aritmetică, rugáciunile şi Istoria Sfîntă în scurt.

3. Dacă vre-un elev, săvîrşind învĕţătura în vre-una din şcólele coloniale, va dorì să intre în şcóla centrală, apoĭ va fi dator a înfăţişà atestatul aceleĭ şcóle cu notiţe bune; iar la din împotrivă se va supune examenuluĭ şi nu se va puté primì decât dacă se va găsì îndestul de pregătit.

4. Atât copiiĭ coloniştilor, cât şi alţiĭ, ce aŭ învĕţat acasă, se pot primì cu examen în una din clase, potrivit cu pregătirile lor.

5. Copiiĭ de coloniştĭ şi alţiĭ, carĭ aŭ învĕţat afară de coloniĭ, se vor primì în acéstă şcólă după art. 3 din acest §.

§ 11.

Despre îndatoririle părinţilor în privinţa aşezăriĭ copiilor lor în şcólă.

1. Fie-care colonist, ca părtaş la obştescile veniturĭ, va avé dreptate a aşezà copiiĭ sĕĭ în şcóla centrală (§ 1, art. 1).
2. Fie-care părinte ce ar dorì să-şĭ aşeze copiĭ sĕĭ în şcólă, fie colonist saŭ nu, se va conformà cu timpul primiriĭ după aşezămînt.
3. Fie-care, la aşezarea copiilor sĕĭ în şcóla centrală, este dator a se înfăţişà la directorul cu jalbă formală şi dovada trepteĭ, nasceriĭ şi a altoiriĭ de vĕrsat.
4. Părinţiĭ, după aşezarea copiilor lor în şcóla centrală, vor fi datorĭ a le purtà de grijă de cărţile trebuitóre şi altele.
5. Atât coloniştiĭ din alte coloniĭ, cât şi străiniĭ, după aşezarea copiilor lor în şcólă, vor fi datorĭ a le găsì gasdă la gospodarĭ cunoscuţĭ de bună moralitate, saŭ a-ĭ încredinţà priveghieriĭ profesorilor.

§ 12.

Despre dreptul elevilor carĭ vor săvîrşì cursul în şcóla centrală.

1. Atestatele de săvîrşirea învĕţăturilor cuprinse în secţiunea I şi II-a se vor slobodì cu neapĕratele notiţe ale tuturor obiectelor ce aŭ învĕţat. Nisce asemenea se vor slobodì de director în unire cu profesoriĭ, se vor adeverì de comitetul de inspecţiune şi în urmă se vor întărì de Ministeriul Invĕţăturilor.
2. Fie-care tînĕr, ce se va dovedì vrednic şi va căpĕtà atestat în forma sus arătată, va puté să ocupe un loc de profesor.
3. In şcóla centrală se vor pregătì douĕ categoriĭ de profesorĭ: a) profesoriĭ pentru şcólele lancasteriale de prin coloniĭ şi b) profesoriĭ pentru şcóla centrală. Aceĭ din categoria I vor trebuì să săvîrşéscă cursul în 3 clase primare, iar ceĭ din urmă întreg cursul şcóleĭ centrale.
4. După cum s'a arătat la § 2, No. 3, din aceste statute, eleviĭ ce vor dobândì atestate bune pentru săvîrşirea învĕ-

țăturilor secției a II-a vor avé dreptul, dacă ar dorì, să intre în serviciul statuluĭ, civil saŭ militar.

§ 13.

1. Instrucțiunile speciale, cuprindĕtóre îndatoririĭ elevilor în raport către profesorĭ și șefĭ, precum și orînduiala penitanselor pentru greșelĭ și altele, se vor alcătuì de comitetul de inspecțiune, prin ințelegere cu profesoriĭ, după condițiunile localeĭ viețuirĭ; însă nu vor avé aplicațiunea lor maĭ înainte de a fi observate și încuviințate de Ministeriul Invĕțăturilor.

§ 14.

1. Orĭ-ce schimbare s'ar găsì de trebuință a se face în aceste statute, se va urmà numaĭ cu prealabila învoire a Ministeriuluĭ de Culte și Instrucțiune publică din Principat.

2. Iar pentru ca școlele coloniale să se pótă povățuì după statutele sus arătate, sub atârnarea Ministeriuluĭ Învĕțăturilor din Principat, care este îndatorit a priveghià de aprópe aplicarea tuturor punturilor prin ele cuprinse, am slobodit chrisovul de față prin Ministrul Secretar de Stat al Departamentuluĭ Culturilor și al Instrucțiuniĭ publice.

S'a dat în residența Iașĭ, anul una mie opt sute cincĭ-decĭ și opt, luna Iunie în dece dile.

(subscris) *Nicolae Conache-Vogoridi.*

Contrasignat:

Ministru și Secret. de Stat, Prințul *Dimitrie Cantacuzin.*
Directorul Ministeriuluĭ, *Georgie Dulcescu, Aga.*
(L. P) Șeful secțiuniĭ, *G. Melidon.*

Chrisovul Căimăcămieĭ

pentru reîntărirea privilegiilor acordate coloniilor Bulgare din Basarabia reincorporată cu Moldova.

Prinţul Nicolae Conache-Vogoridi, Caimacamul Principatuluĭ Moldoveĭ.

Comunitatea coloniilor bulgare, prin deputaţĭ din parte-ĭ, anume Alexandru Uzunov, Ioan Nicolaev, Gheorghe Nenciov şi Teodor Grozdiev, aŭ dat suplică Consiliuluĭ administrativ, la 20 ale trecuteĭ lunĭ Maiŭ, cu arătare că, în vremea colonisăriĭ în Basarabia a bejenarilor de peste Dunăre, la anul 1819, de către Impĕratul Ruşilor, li s'aŭ hărăzit drepturĭ şi privilegiurĭ, pentru carĭ le-a slobodit şi înaltul chrisov ce de-apururea se păstrà în biserica din Bolgrad; iar la anul 1857, când, după Tractatul de Paris încheiat între înaltele Puterĭ europene, parte de coloniĭ, în numĕr de 40 sate, aŭ trecut sub stăpânirea Principatuluĭ Moldoveĭ, atuncĭ guvernul rusesc, luându-le originalnicul chrisov, le-a lăsat lor o copie legalisată, pe care aŭ înfăţişat-o acum pe lângă citata suplică, rugându-se din partea confraţilor lor colonişţĭ să li se întărescă de către noul pentru eĭ guvern al Moldoveĭ drepturile şi privilegiile, carĭ sunt consfinţite şi prin proclamaţiunea din 4 Februarie 1857, dată de cârmuire la prilejul primiriĭ sub dominaţiunea sa a părţiĭ de Basarabia, pentru care să li se slobódă un chrisov, cu adăogirea ca drepturile lor să se păzéscă întocmaĭ după aşezămîntul cuprins în tomul XII din colecţiunea legilor rosiene.

Pe temeiul dar al raportuluĭ Consiliuluĭ sub 2.207, prin care mi s'a propus de a se încuviinţà slobodirea chrisovuluĭ cerut, şi în privirea că, după proclamaţiunea citată făcută de guvern la anexarea acestuĭ noŭ teritoriŭ către Moldova, urmézǎ ca coloniile bulgare să se folosescă de tóte drepturile şi privilegiurile concedate lor sub guvernul imperial al Rusieĭ, eŭ am găsit de cuviinţă o asemenea propunere şi prin urmare ordonez tuturor cărora se cuvine a sci, că tóte drepturile şi immunităţile consfinţite coloniilor bulgare de pe teritoriul noŭ al Moldoveĭ prin chrisovul din

12 Martie 1820 al guvernuluĭ imperial al Rusieĭ, de pe care coloniile păstrézâ copia legalisată ce mi s'a înfăţişat pe lângă sus-citatul raport al Consiliuluĭ, să fie menţinute şi lucrătóre în tótă puterea lor, spre care sfîrşit Secretariatul de Stat va regulà tipărirea în dialectul român, atât a precitatuluĭ act, întocmaĭ după copia legalisată ce se păstrézâ de coloniĭ, cât şi a aşezămîntuluĭ cuprins în volumul XII din colecţiunea legilor rosiene, spre a servì comunităţiĭ bulgare ca şi până acum, fără niciĭ o abatere.

Datu-s'a chrisovul de faţă, contrasignat de Secretarul de Stat, în anul mântuiriĭ una mie opt sut cincĭ ḑecĭ şi opt, luna Iunie în şése ḑile.

(subscris) *Nicolae Conache-Vogoridi.*

(L. P.)

Contrasignat:
Secretarul Statuluĭ, *Iancu N. Cantacuzin.*
Pentru directorul Secretariatuluĭ, *Iancu Antoniadi, Spatar.*
Pentru şeful secţiuniĭ, *Davidel.*

Traducere oficială a actuluĭ Împĕrătesc al Rusieĭ pentru drepturile şi privilegiurile coloniilor Bulgare.

Tipărit spre a servì numaĭ în cât privesce coloniile de pe teritoriul anexat către Moldova în puterea Tractatuluĭ de Paris conform hotărîriĭ chrisovuluĭ Căimăcămieĭ din şése Iunie anul 1859, sub No. 48.

După ucazul Maiestăţiĭ Sale Impĕratuluĭ *Alexandru Pavlovicĭ*, singur stăpânitor a tótă Rusia, etc. etc. şeful Ministerieĭ trebilor din lăuntru declară Bulgarilor şi altor bejenarĭ de peste Dunăre aşezaţĭ în provincia Basarabieĭ că în ucazul dat la 29 Decembrie al anuluĭ 1819 Senatuluĭ ocârmuitoriŭ, sub însăşĭ iscălitura Maiestăţiĭ Sale Imperiale, se cuprinde:

Dorind a regulà sórta Bulgarilor şi a altor bejenarĭ de peste Dunăre, veniţĭ în provincia Basarabieĭ, potrivit legilor adoptate în Impĕrăţia nóstră pentru toţĭ străinii aşezaţĭ în clasa lucrătorilor de pămînt, Noĭ, la ocasiunea revisieĭ ce în persónă am făcut provinciilor apusene, am poruncit curatoruluĭ general al coloniştilor aceleĭ părţĭ a Imperiuluĭ, Generaluluĭ-Leitenant Inzov, de a adună deplina lămurire despre aceştĭ bejenarĭ de peste Dunăre şi a ne supune opiniunea sa despre chipul statornicirii lor.

Generalul-Leitenant Inzov ne-a presentat amărunt expunerea tuturor împrejurărilor atingĕtóre de aceştĭ bejenarĭ, împreună cu proectaţia privitóre la maĭ bună a lor organisare, pe carĭ observându-le în comparaţiune cu aşezămintele ce există despre coloniştiĭ vieţuitorĭ în Rusia şi cu drepturile de carĭ se bucură locuitoriĭ Basarabieĭ, noĭ poruncim:

1. Să se hărăzéscă bejenarilor transdunărenĭ, sub care numire se înţelege Bulgariĭ şi alţĭ coreligionarĭ aĭ noştri veniţĭ de peste Dunăre, carĭ sunt aşezaţĭ saŭ se vor aşezà în viitor în Basarabia, tóte drepturile şi privilegiurile hărăzite străinilor statorniciţĭ în guvernele noueĭ Rusiĭ şi în Basarabia sub numire de coloniştĭ.

2. Pentru ca aceştĭ bejenarĭ să cunóscă în ce se cuprind drepturile şi privilegiurile hărăzite lor, să li se slobódă de la Ministeriul trebilor din năuntru un act întru acésta.

3. Bejenariĭ veniţĭ de peste Dunăre în timpul ocârmuiriĭ otomane şi carĭ vieţuiaŭ prin osebite locurĭ a Basarabieĭ, iar acuma întrulucaţĭ pe pămînturile statuluĭ, să se scutéscă în curs de treĭ anĭ de dările şi îndatoririle către haznă.

4. Bejenariĭ veniţĭ de peste Dunăre în vremea răsboiuluĭ din urmă, şi după acela, se vor folosì tot de asemenea scutire pe timp de 7 anĭ.

5. Bejenarilor de maĭ înainte aşezaţĭ pe pămînturile statuluĭ şi carĭ aŭ trăit pe dînsele în linişte, nu maĭ puţin şi locuitoriĭ indigenĭ vieţuitorĭ între dînşiĭ, nu li se va acordà acea scutire.

6. Slobodĭ vor fi a se mutà pe pămînturile statuluĭ, ce sunt destinate bejenarilor, aceia dintre eĭ, carĭ, vieţuind prin tîrgurĭ şi moşiĭ proprietărescĭ, vor arătà dorinţă spre acésta; asemenea strămutare însă să nu se urmeze decât numaĭ prin scirea autorităţiĭ oblastieĭ şi colonială.

7. Bejenarilor aşezaţi pe pămînturile numite Icasaat şi Musait, maĭ înainte de a fi aceste pămînturĭ date în proprietatea particularilor şi strămutaţilor de acolo pe pămînturile hazneleĭ, să li se învoiască a-şĭ vinde saŭ a-şĭ strămutà binalele şi alte aşezărĭ gospodărescĭ, ca o avere cuvenită lor după tot resonul.

8. Bejenariĭ carĭ, în vremea ocârmuiriĭ otomane, s'aŭ aşezat pe pămînturile proprietarilor supuşĭ cârmuiriĭ şi legilor Moldoveĭ, în timpul strămutăriĭ lor pe pămînturile statuluĭ, sunt datorĭ a lăsà gospodărescile lor aşezărĭ în stăpânirea proprietarilor, dacă se va dovedì că ele sunt construite pe comptul aceluĭ proprietar.

9. După săvîrşirea anilor de scutire, hotărîţĭ după art. al 3-lea şi al 4-lea, aceĭ strămutaţĭ, precum şi ceĭ-lalţĭ, între carĭ şi locuitoriĭ indigenĭ convieţuitorĭ cu eĭ de la începutul anuluĭ 1820, vor datorì să plătéscă statuluĭ, de fie-care familie, pe an, câte şépte-ḑecĭ leĭ; nu maĭ puţin vor plătì, ca şi coloniştiĭ nemţĭ, în urma expirăriĭ anilor de scutire, dările şi îndatoririle pămîntescĭ, cu acésta însă că din asemenea banĭ se vor plătì îndatoririle (havalele) carĭ în de obşte le fac locuitoriĭ provincieĭ Basarabieĭ.

10. Pentru pămînturile cuprinse în comptuarul satelor lor peste câtimea hotărîtă de fie-care familie, se va luà câte 20 parale de tótă desetina, fără a exceptà aniĭ scutiriĭ.

11. Se dă voie bejenarilor în cercul aşezărilor lor a vinde slobod vin şi rachiŭ fără a fi supuşĭ la nicĭ un otcup.

12. Pămîntul statuluĭ ocupat de eĭ să se împărţéscă acum după putinţă în 4 ocóle, potrivit cu presentaţiunea General-Leitenantuluĭ Inzov şi a listeĭ pe lângă ea alăturată, iar cel maĭ de căpetenie sat Tavac, potrivit dorinţeĭ bejenarilor, să se numéscă Bolgrad.

13. Vieţuitoriĭ vechĭ saŭ indigenĭ de prin aceste ocóle se vor înscrie în comunul lor corp, în consideraţiunea atât a învechiteĭ lor aşezărĭ pe acele locurĭ, cu înfiinţare de viĭ şi liveḑĭ, precum şi a vieţuiriĭ lor printre Bulgarĭ, dându-li-se şi lor drepturile de coloniştĭ.

14. Ocârmuirea acestor bejenarĭ să se înfiinţeze pe basa obştescilor aşezăminte coloniale, subordinându-ĭ cantoreĭ locuitorilor străinĭ din Basarabia.

15. Se va rînduì la cantor un amploiat cu titlu de to-

varăş a maĭ mareluĭ membru, a căruia îndatorire va fi ca, sub povăţuirile cantoreĭ, să privigheze asupra locuitorilor şi să aibă cuvenita îngrijire pentru dînşiĭ.

16. Pentru împlinirea tuturor maĭ sus prescrise aşezăminte se va însărcinà pe şeful Ministerieĭ trebilor din lăuntru, ca să facă cuvenita punere la cale.

Drepturile şi privilegiurile pomenite în art. 1-iŭ şi al 2-lea al acestuĭ Înalt ordin, hărăzite coloniştilor şi de amăruntul lămurite în Înaltul manifest din 22 Iulie anul 1763 precum şi în Înaltul confirmat raport al Ministeriuluĭ trebilor din lăuntru din 20 Februarie 1804, sunt următórele:

1. Libertatea cultuluĭ după aşezămintele şi regula lor fără împedecare.

2. Scutirea de plata biruluĭ şi de tóte îndatoririle în timpul anilor de scutire hărăziţĭ pentru acésta.

3. După împlinirea acestor anĭ de scutire, eĭ aŭ să plătéscă statuluĭ darea pămîntéscă: în ceĭ dintâĭ ḑece anĭ, pe fie-care desetină, de la cincĭ-spre-ḑece până la douĕ-ḑecĭ kopeicĭ pe an; iar după trecerea acestuĭ termin, darea acésta se va comparà cu aceea ce în de obşte plătesc acolo alţĭ locuitorĭ aşezaţĭ pe pămîntul statuluĭ; cele-lalte îndatorirĭ pămîntescĭ însă vor fi datorĭ a le purtà îndată după trecerea anilor de scutire de o potrivă cu aceĭ supuşĭ rosienescĭ între carĭ vor fi statorniciţĭ, scutindu-se de cvartire militărescĭ, afară de casurĭ când niscaĭ-va comenḑĭ de asemenea ar trece prin satele lor.

4. Scutirea de la serviciul militar şi civil; iar după propria dorinţă se învoesce fie-căruia a se înregistrà în asemenea serviciŭ; intrarea pe acest temeiŭ în slujbă nu scutesce pe aceia carĭ ar fi putut căpĕtà de la haznà ajutor bănesc spre exoflisirea datoriilor sale.

5. Plata banilor de ajutorinţă din partea hazneleĭ, dacă nisce asemenea s'ar fi întrebuinţat la timpul aşezăriĭ, să se distribueze în curs de 10 anĭ următorĭ după expirarea anilor de scutire.

6. Tuturor coloniştilor să li se deà pămînt gratis câte 60 desetine de fie-care familie, afară de acele locurĭ unde pentru lipsa pămînturilor urméză osebite legĭ spre împărţirea lor.

7. Când vre-un străin ar venì în Rusia spre a se statornicì, va face îndată cunoscut dorinţa sa şi apoĭ va săvîrşì jurămînt în religia sa, după regula obicĭnuită, pentru cea cu credinţă supunere către Rusia.

8. In timpul aşezăriĭ se învoesce coloniştilor a-şĭ aduce cu sine, fără poşlină, averea sa, de orĭ-ce fel ar fi, şi pe lângă aceea fie care familie, înţelegêndu-se bărbatul şi femeia cu copiiĭ nevrîstnicĭ saŭ doĭ vrîstnicĭ, argaţĭ saŭ patru femeĭ, a aduce numaĭ a lor proprie marfă, în preţ de 300 ruble.

9. Dacă cine-va, orĭ în ce timp, ar dorì să se strămute din Impĕrăţie, va fi liber, cu acésta însă ca, pe lângă exoflisirea tuturor datoriilor sale, să plătéscă fisculuĭ odată pe treĭ anĭ birul cuvenit după posiţiunea luĭ.

10. Li se învoesce a înfiinţà fabricĭ, a profesà tóte meseriile, a negoţà, a intrà în ghildie (clasă) şi corporaţiunĭ şi a-şĭ vinde manufacturile lor orĭ-unde în cuprinsul imperial.

11. Se învoesce străinilor a cumpĕrà în guvernul Noueĭ Rusieĭ pămînturĭ de pe la proprietarĭ, pe temeiul legilor lămurite în Înalt confirmatul referat al Ministeriuluĭ trebilor din lăuntru din 1 Martie a anuluĭ 1804, şi a le stăpânì cu deplină proprietate, fără altă dare, afară de aceea ce plătià pe acel pămînt fostul proprietar, după aşezămîntul aceleĭ provinciĭ; însă tot străinul care, cumpĕrând pămînt în proprietate, ar dorì să se strămute iarăşĭ din Rusia, va fi dator maĭ înaintea purcederiĭ a-l vinde, saŭ a-l trece către altul ce va rĕmâné în Rusia.

12. Pe lângă acestea, dacă uniĭ din coloniştiĭ străinĭ, după declaraţiunile făcute maĭ dinainte, saŭ cu învoire, ar dorì a se aşezà pe pămînturile proprietarilor privaţĭ din orĭ-care gubernie, se învoesce proprietarilor a-ĭ primì după alcătuire de bună voie, pentru care s'aŭ aşezat osebite legĭ lămurite în Înalta poruncă dată Senatuluĭ ocârmuitor în 25 August a anuluĭ 1817; aceştĭ bejenarĭ vor avé asemenea libertatea cultuluĭ şi vor fi scutiţĭ de serviciul militar şi civil, precum şi de tótă darea către haznà, afară numaĭ de aceea ce proprietariĭ sunt datorĭ a rĕspunde pentru dînşiĭ, în conformitate cu aceea ce intră în haznea de la indigeniĭ lor locuitorĭ.

13. Pentru maĭ multă înlesnire şi ocrotirea străinilor carĭ se aşézà pe pămînturile statuluĭ, se vor încuviinţà aceştia

uneĭ deosebite autorităţĭ sub numire de cantora străinilor, şi care va avé îngrijire despre statornicirea lor.

14. Dacă cine-va din ceĭ veniţĭ spre colonisare se va află neascultător saŭ nesupus autorităţiĭ rînduite, orĭ ar cădé în desfrînărĭ, unul ca acela negreşit se va exilă peste hotar, împlinind de la el tóte datoriile ce l'ar privì către fisc.

15. Din pămînturile hotărîte pentru aşezarea coloniştilor nimenĭ nu va puté vinde orĭ cedă altuia pe cea maĭ mică parte măcar fără voia însemnateĭ autorităţĭ, şi nicĭ a săvîrşì pentru el vre-un act, potrivit acésta cu actul Înalt hărăzit la 6 Septembre a anuluĭ 1800 menoniştilor colonisaţĭ în partea Noueĭ Rusieĭ.

16. Coloniştiĭ aŭ drept de a trece şi în alte clase pe temeiul aşezămintelor cuprinse în socotinţa Consiliuluĭ Imperial din 27 Novembre 1812, Înalt întărit.

Acest act s'a subscris cu mâna şefuluĭ Ministeriuluĭ din lăuntru şi s'a pus pe el sigiliul Maiestăţiĭ Sale Imperiale din Ministeriul trebilor din lăuntru în Sant-Petersburg, Martie în 12, anul 1820.

(Pe original e iscălit) Ocârmuitorul Ministerieĭ trebilor din lăuntru, ***Comitele B. Cociubeĭ.***

A scripisit directorul Departamentuluĭ averilor împĕrătescĭ, ***Ştefan Dgiuncovicĭ.***

(L. P.)

Ministeria trebilor din lăuntru.—In condica eşiriĭ s'a scris sub No. 134. Pentru că copia este întocmaĭ cu originalul act, adeverez cu iscălitura mea şi punerea peceţiĭ cârmuiriĭ strămutaţilor de peste Dunăre, 1857 Iunie 2.

(L. P.)

(Subscris) Ocârmuitorul strămutaţilor de peste Dunăre, Sub-Colonel de cavalerie ***Arendarenco.***

Pe originalul listeĭ s'a scris de către Generalul de artilerie Comitele *Alexie Andrievicĭ Aracceico.*

Lista înalt întărită la 29 Decembre 1819, a ocólelor ce sunt înfiinţate în oblastia Basarabieĭ pentru aşezarea Bulgarilor şi a altor strămutaţĭ de peste Dunăre.

I. Ocolul Prutuluĭ.

Satele: 1. Colibaş; 2. Brănză; 3. Văleniĭ; 4. Slobodia; 5. Boboesciĭ saŭ Suraeniĭ; 6. Chisliţa; 7. Vadu Bouluĭ; 8. Jurgiulescĭ; 9. Măndresciĭ; 10. Anadolca; 11. Frecăţeiĭ; 12. Bujorca; 13. Cismechioĭ; 14. Volcănescĭ.

Ocolul acesta se află între rîul Prutuluĭ, valul luĭ Traian cel din jos, rîul şi lacul Cahuluĭ şi Dunărea.

II. Ocolul Cahuluĭ.

Satele: 1. Cartal; 2. Satul-noŭ; 3. Barta; 4. Carahaţĭ; 5. Bugéc, Necrasovţĭ; 6. Itiulia; 7. Hagi-Abdul; 8. Curcĭ; 9. Împupita; 10. Balboca.

Ocolul acesta se află între lacurile Ialpuhuluĭ şi al Cahuluĭ, rîul Cahul, valul luĭ Traian cel din jos şi Dunăre.

III. Ocolul Ismailuluĭ.

Satele: 1. Taraclia; 2. Tatar-Copceak; 3. Cubeĭ; 4. Satalic-Hagi; 5. Cairaclia; 6. Bolgrad (Tabac); 7. Caracurt; 8. Cişmea-văruită; 9. Babele; 10. Duluchioĭ; 11. Taş-Bunar; 12. Ciişea; 13. Irdek-Burno cu câşlile; 14. Sichirli-Chitaĭ.

Hotarele acestuĭ ocol se megieşesc cu lacul şi pîrăul Ialpuhuluĭ în sus până la revĕrsarea rîuluĭ Lunga, în sus de satul Taraclia, cât va trebuì de la punctul acesta în linie dréptă până la rîul Catlabuh, şi cu acest rîŭ în jos până la revĕrsarea luĭ în ghiolul de aceeaşĭ numire.

IV. Ocolul Bugéculuĭ.

Satele: 1. Traian; 2. Valea Perjeĭ; 3. Cot-Chitaĭ; 4. Lunga; 5. Haidar; 6. Tomai; 7. Baurcĭ; 8. Cazaiaclia; 9. Bes-Alma; 10. Congaz; 11. Cioc-Maidan; 12. Chirsov; 13. Bezghioş;

14. Comrat; 15. Dgoltaĭ; 16. Avdorma; 17. Chiriet; 18. Disginge; 19. Enichioĭ.

Hotarele acestuĭ ocol se încep de la revĕrsarea rîuluĭ Lunga în Ialpuh, în sus pe el pe dincolo de satul Desginge, cât va trebuì de la acest punct spre obîrşia rîuluĭ Lunga până la hotarele coloniilor nemţescĭ, şi pe lângă ele până la obîrşia rîuluĭ Taşlic, ocolind satul Ienichioĭ, prin ghiolul Chitaĭ până la Catlabuh în paralel cu valul luĭ Traian.

Ocolul acesta, cuprinḑênd în sine un loc deşert, se va puté împărţì în două ocóle, când se vor strămutà pe el bejenariĭ de peste Dunăre, de pe pămînturile proprietărescĭ din oraşe şi parte din ocólele Prutuluĭ şi Cahuluĭ, în carĭ nu ajunge pămînt după numĕrul locuitorilor.

Originalul l'a iscălit Comitele *Cociubeĭ.*

Pentru întocmaĭ cu originalul aŭ încredinţat directorul Departamentuluĭ averilor împĕrătescĭ şi zidirilor publice, Deistvitelneĭ Statcki Sovetnic şi Cavaler *Stefan Dgegiuncovschi.*

Traducerea de faţă fiind întocmaĭ cu textul înfăţişat de deputaţiĭ din partea coloniştilor pe lângă suplica lor adresată Sfatuluĭ, cu data din 20 Maiŭ anul curent, se adeveresce de către iscălitul, şnuruindu-se cu pecetea Secretariatuluĭ de Stat al Moldoveĭ.

Iaşĭ, 1858 Iunie în 7 ḑile.

Şeful secţiuniĭ limbilor străine din Secretariatul de Stat, *F. Hadig,* Agă şi Cavaler.

III. MANUSCRIPTUL LUĬ SWINIIN DE LA 1816 IUNIE 1.

(Зап. Одес. Общ. Истор. и Древн. tom. IV.)

Ţinutul Orheiŭ în lungime de la Orundul-Bîculuĭ până la podul Chalilescĭ, la 1816 aveà 100 verste şi tot atâtea în lat de la Nistru până la Prut.

Granițe: la rĕsărit ţinuturile Bender şi Hotărnicesc, la apus ţinuturile Iaşĭ şi Soroca, la méḑă-ḑi Prutul, la méḑănópte Nistrul.

Ţinutul Orheiŭ se impărţià în 12 ocóle, avĕnd un oraş: *Chişineŭ*, şi douĕ tîrguşóre: *Orheiŭ* şi *Telescĭ*, precum şi 280 sate. Afară de oraşul Chişineŭ, poporaţiunea ţinutuluĭ la 1816 erà de 19.592 *familiĭ*. Acéstă poporaţiune se compuneà din Moldovenĭ, Rutenĭ, Evreĭ, Armenĭ, Bulgarĭ şi Ţiganĭ. Moldoveniĭ, faţă cu cele-lalte némurĭ, eraŭ în proporţiune de 10 la 4.

Ocupaţiunea poporaţiuniĭ judeţuluĭ erà: agricultura, viile, viticultura, albinăritul şi următórele îndeletnicirĭ: confecţionarea lemnuluĭ de construcţiune, căruţăria, butăria, petrăria fabricarea varuluĭ şi cărămidăria. In anul 1816, în ţinutul Orheiŭ existaŭ 6 rachieriĭ.

Numĕrul vitelor la 1816 erà de 10.752 vite cornute; maĭ eraŭ apoĭ 356.000 porcĭ şi 56.649 stupĭ. In tot ţinutul eraŭ 72.591 viĭ, şi 3.560 grădinĭ cu pomĭ roditorĭ. In anul 1815 s'aŭ făcut 145.000 vedre vin.

Starea civilă a locuitorilor. După privilegiĭ şi legile Moldoveĭ, la 1815 ţinutul acesta erà locuit de:

Toţĭ aceştĭa eraŭ scutiţĭ de birul judeţĕn.

87 — Postelnicese
864 - Mazîlĭ
347 — Ruptaşĭ
229 — Rupte
168 — Staroste de bisericĭ
23 — Groparĭ
245 — Semiraşĭ
32 - Lipcanĭ
849 — Călăraşĭ
1,072 -- Păzitorĭ la granița Prutuluĭ
2,590 -- Scutelnicĭ
1,023 — Breslaşĭ
881 — Slugĭ
9,841 -- Birnicĭ.

Preţurile alimentelor şi altor obiecte. Preţurile următórelor alimente şi obiecte aŭ fost la 1816 în ţinutul Orheiuluĭ: *Certvert* grîŭ = 20 leĭ v.; secară = 17 leĭ; orz = 8 leĭ; ovĕz = 7 leĭ; meiŭ = 8 leĭ; o păreche boĭ bunĭ = 200 leĭ; vaca = 50 leĭ; porcul = 12 leĭ; óia = 6—8 leĭ; stupul = 8 leĭ; oca de carne = 10 parale; sare = 70 parale; vin, vadra = 3 leĭ; pudul de fîn = 20 parale.

Birurĭ. In anul 1815 locuitoriĭ plătiaŭ surugiilor de postă 27.000 leĭ vechĭ şi léfa căpitanuluĭ de mazilĭ 3.052 leĭ. (1) Sub guvernul Moldoveĭ (domnia luĭ Moruzi) acest ţinut a plătit statuluĭ 348.964 leĭ 21 aspri pe an.

Administraţiunea de la 1812 până la 1816 se compuneà din *doĭ Serdarĭ*, carĭ locuiaŭ la Chişineŭ. Pe lângă eĭ personalul cancelarieĭ a fost compus din sameş, dragoman şi grămăticĭ; afară de acésta, în fie-care ocol, din cele 12 ocóle din câte se compuneà ţinutul Orheiŭ, eraŭ câte *doĭ ocolaşĭ*, iar la Telenescĭ, Orheiŭ şi Criulenĭ câte un căpitan de tîrg.

Serdariĭ primiaŭ léfă câte 200 leĭ v. pe lună, sameşul câte 100 leĭ; ceĭ-lalţĭ funcţionarĭ primiaŭ léfa de la isprăvniciĭ şi ridicaŭ «*împlinélă*».

Altă dată, sub domnia pămînténă, ţinutul Orheiŭ erà ocărmuit de un Serdar, care ocărmuià şi ţinuturile Lăpuşna şi Soroca. Acest Serdar erà şi cap peste 3.000 de călăraşĭ grănicerĭ.

---

(1) Afară de birurile către ţinut etc.

La 1815, după spusele luĭ Swiniin, Chişineul aveà dejà o poporaţiune de peste 5.000 locuitorĭ ; în orăşel existaŭ 5 fabricĭ de pelărie fină, 22 tăbăcariĭ, 18 fabricĭ de lumînărĭ de seŭ, 4 de săpun, 3 boiangeriĭ, 4 fabricĭ de obiecte de aramă şi o fabrică de lulele de lut.

Raiaua Hotinuluĭ. După spusele Părcălabuluĭ Pisani din Chişineŭ, la 1815 ţinutul Hotin se hotărnicià la nord cu Nistrul, la sud cu Prutul, la rĕsărit cu rîul Ciugur, care despărţià *raiaua* de ţinuturile Iaşuluĭ şi Soroceĭ, iar la apus aveà de hotar Nistrul şi Bucovina. Lungimea ţinutuluĭ, de la satul Onută până la rîul Ciugur, 130 verste ; iar lărgimea, de la tîrguşorul Lipcanĭ de pe Prut până la satul Resteŭ de pe Nistru, 35 verste.

Ţinutul Hotin se împărţià la 1815 în *opt ocóle:* Ocolul întâiŭ, *Raşcova*, aveà 21 sate; al doilea, *Halavĕţu*, aveà 26 sate; al 3-lea, *Nistru-de-sus*, 20 sate; al 4-lea, *Nistru-de-jos*, 22 sate ; al 5-lea, ocolul *Ciugur*, 26 sate ; al 6-lea, ocolul de *Mijloc* 21 sate; al 7-lea, *Prutul-de-jos*, 18 sate, şi al 8-lea, *Prutul-de-sus*, 18 sate.

Poporaţiunea ţinutuluĭ Hotin la 1815 erà compusă, după Sviniin, din 17.052 familiĭ, în total 82.516 suflete, din carĭ 14.754 birnicĭ şi nebirnicĭ :

Protopopĭ	3
Blagocenĭ	12
Preoţĭ	228
Diaconĭ	2
Palamarĭ	292
Cinovnicĭ ruşĭ	9
Boerĭ Moldovenĭ	46
Comercianţĭ:	
Grecĭ şi moldovenĭ	16
Armenĭ	24
Călăraşĭ	150
Ruptaşĭ	16
Evreĭ	7.965 suflete.

Afară de acéstă poporațiune, în ținutul Hotin maĭ locuiaŭ mulțĭ supușĭ austriacĭ.

Din proprietarĭ marĭ, la 1813—15 rĕmăsese în ținutul Hotinuluĭ peste 12 familiĭ, carĭ posedaŭ moșiĭ, ce aduceaŭ un venit anual fie-cărei familie de 20—50.000 leĭ. Eraŭ și vre-o 20 case comerciale, carĭ aveaŭ averĭ de la 1.000—4.000 galbenĭ.

Locuitoriĭ ținutuluĭ se ocupă cu agricultura, scrie Swiniin; birniciĭ se ocupă încă cu cositul fînuluĭ, primind plată câte 3—4—5 leĭ pentru o falce de fînețe; alțiĭ se ocupă cu cărăușia, transportând sare și vin. Pentru acésta cărăușiĭ plătiaŭ ocârmuiriĭ «arabadjimis», adecă din 10 leĭ unul.

Birurĭ. In anul 1815 locuitoriĭ acestuĭ ținut plătiaŭ, după Swiniin, următórele dărĭ: prestațiune cu carul și un om pentru trebuințele statuluĭ, lemne de foc pentru armata casarmată în ținut, pentru străjeriĭ de la țéră și amploiațiĭ statuluĭ, cosirea fînuluĭ și transportul a 60 stogurĭ de fîn pe la o stațiune de postă, de la 17 care câte un străjer pentru hotare, în total 632 ómenĭ cu schimbul pentru o sĕptĕmână; bir 25.900 leĭ pentru întreținerea surugiilor de postă și bir de rusumat saŭ otcină (de deseatină). Afară de acésta se maĭ percepeaŭ și 22.600 leĭ pentru plata salariuluĭ celor 150 călărașĭ, ceea ce făceà câte 2 leĭ pe birnic. Asemenea, locuitoriĭ ținutuluĭ maĭ dedeaŭ pe an 1.312 care pentru transportul bolnavilor militarĭ, 2.015 care pentru transportul materialuluĭ de construcțiune militară, 3.815 care pentru transportul lemnelor de foc, 1.735 care pentru transportul materialuluĭ pentru construirea caselor coloniștilor.

Așà dar, din aceste mărturisite de către d-l Swiniin, care pe la 1816 erà funcționar al statuluĭ, se dovedesce că *scutirea de bir*, proclamată de Împĕratul Rusesc pe termin de treĭ anĭ în tótă Basarabia, erà cu desăvîrșire fantastică și că poporațiunea dejà de la început a fost impusă la numeróse dărĭ fórte grele și marĭ, în banĭ și în natură.

Aceste birurĭ sub ocârmuirea pămînténă eraŭ în ținutul Hotinuluĭ următórele. Când Hotinul erà ocârmuit de către Divanul domnesc, adecă de la Novembre 1806 și până la Octobre anul 1811, afară de prestațiunĭ, locuitoriĭ maĭ plătiaŭ:

31.800	leĭ	baniĭ de răsură în patru termine, pentru lefile amploiaţilor.
28.776	»	pentru carnea armateĭ.
12.686	»	pentru intreţinerea posteĭ.
4.030	»	plătiaŭ locuitoriĭ Hotinuluĭ în douĕ termine, la Sf. Gheorghe şi Sf. Dumitru.
9.760	»	plătiaŭ Evreiĭ arendaşĭ şi Evreiĭ din Bricenĭ şi Lipscanĭ la Visterie.
1.066	»	pentru săracĭ.
Total decĭ 109.911	leĭ.	

Baniĭ pentru săracĭ nu intraŭ în Visterie, ci într'o cassă specială, unde se vĕrsaŭ şi baniĭ adunaţĭ de pe la boerĭ şi călăraşiĭ Moldoveĭ, câte doĭ leĭ pe an de cap. Domnitorul maĭ dedeà o parte şi din baniĭ rusumaţilor, precum asemenea se percepeaŭ câte 3 leĭ la sută din lefile amploiaţilor Cu aceştĭ banĭ se ajutaŭ vĕduvele şi orfaniĭ. Sub ocârmuirea usurpătóre otomană *raiaua* Hotinuluĭ plătià următórele dărĭ: fie-care cap de familie plătià bir 2 leĭ 34 parale şi pentru copiĭ şi aĭ sĕĭ câte 2 leĭ 4 parale; birul dintâiŭ se numià turcesce *chasacĭ-parasâ*, birul al doilea erà cunoscut sub denumirea de *teskere-parasâ*. Afară de acésta se maĭ plătià anual *menzîl-parasâ*, adecă banĭ pentru postă: ceĭ săracĭ plătiaŭ câte 1 leŭ 20 parale, ceĭ avuţĭ câte 6—8 leĭ. Din aceştĭ banĭ se adunaŭ peste 3.000 leĭ. Locuitoriĭ maĭ eraŭ datorĭ a aprovisionà cetatea Hotinuluĭ cu lemne şi fîn.

După mórtea locuitoruluĭ din circumscripţiunea *raieleĭ* o decime din averea sa treceà la Paşă; iar când murià şi femeia locuitoruluĭ, Paşa luà douĕ treimĭ din moştenire, lăsând o treime moştenitorilor rĕposaţilor; iar în casul când rĕposatul nu lăsà moştenitorĭ, întrégа sa moştenire treceà la stat. Raiaua n'aveà voie de a construĭ saŭ reparà bisericĭ fără a plătì o sumă óre-care de banĭ pentru permisiune. Proprietariĭ Paşaleĭ marĭ, adecă boeriĭ, precum şi locuitoriĭ de rînd ruralĭ maĭ plătiaŭ 22 parale de cămin drept *epindjea*. Boeriĭ ridicaŭ la rîndul lor următórele dărĭ de la ţĕraniĭ de pe moşiile lor:

30	parale	de casă ţĕrănéscă.
30	»	de fie-care părechе de boĭ.
30	»	de fie-care plug.

40 parale de cap de familie pentru plata *lubaşlîculuĭ*, adecă simbria vatafilor de pe moşie.
4 » de óie.
4 » de stup.
4 » de porc.
40 » de car de lemne.
200 » de fie-care falce saŭ lucru de o falce pentru proprietar.

Apoĭ maĭ dedeaŭ o *demerlie* de grîŭ, una de orz, o ocà de unt de vacă şi $^1/_2$ ocă de caş saŭ brânză de fie-care vacă. Dacă ţĕranul luà o fată în căsătorie, erà dator a plătì boeruluĭ de la 40 la 100 leĭ pentru noua vatră.

Boerul de pe moşie aveà drept să judece daraverile şi pîrile dintre locuitoriĭ satuluĭ, iar în cas când una din părţĭ rĕmâneà nemulţumită de judecată, atuncĭ se dedeà jalbă Muftiuluĭ turcesc, care locuià la Hotin, şi acesta se considerà ca ultima instanţă.

In ţinutul Hotinuluĭ, pe la 1815, eraŭ peste 1000 de prisăcĭ cu 40.000 stupĭ. Fabricĭ: douĕĭ de cărămidă, una la Hotin şi alta la Romancauţĭ; patru de spirt, douĕ la Hotin, una la Prigorod, una la Şavăuţĭ şi una la Rjavîuţĭ. Morĭ de apă peste 525.

La 1812, când guvernul rusesc şi-a alipit acest ţinut, în ţinutul întreg s'aŭ constatat ca aparţinênd statuluĭ următórele bunurĭ publice:

$^1/_2$ din otcina *Halişevca*, otcina Fetelit, otcina *Hidjera* saŭ *Hijdevo*, *Macarovca*, *Mamaliga*, *Tencanĭ*, *Cunevca*, $^1/_2$ otcină *Cholochorenĭ*, $^1/_3$ din otcina *Venţenini*, $^1/_5$ din otcina *Vanţicouţĭ* şi $^1/_6$ din moşia *Medveniţĭ*.

In anul 1815 locuitoriĭ ţinutuluĭ aŭ plătit suma de 28.900 leĭ pentru întreţinerea surugiilor.

Doĭ părcălabĭ aĭ ţinutuluĭ aŭ primit în acest an léfă 4.800 leĭ, sameşul 1.000 leĭ, grămăticul 400 leĭ.

Unul din părcălabĭ la 1815 a fost cinovnic rus, altul boer moldovén. Cel dintâiŭ aveà o cancelarie compusă dintr'un translator, doĭ copiştĭ şi un secretar; cel din urmă aveà pe lângă dînsul un sameş saŭ secretar, care erà în acelaşĭ timp şi cassier, şi doĭ amploiaţĭ din boeriĭ moldovenĭ. Fie-care din cele 8 ocóle a ţinutuluĭ aveà câte 2 ocolaşĭ, ambiĭ din boerĭ moldovenĭ, şi doĭ căpitanĭ de tîrg — unul la Bricenĭ şi altul la Lipcanĭ.

Pe lângă ispravniciĭ ţinutuluĭ, maĭ funcţionaŭ şi doĭ revisorĭ, carĭ făceaŭ anchete, şi patru inspectorĭ pentru straja cordónelor. Aceştia se alegeaŭ tot din boeriĭ moldovenĭ.

Ţinutul Soroca. Lungimea ţinutuluĭ, la 1815, după Swiniin, adecă de la Ciugur şi până la hotarul ţinutuluĭ Orheiŭ, erà de 110 verste.

După o statistică bisericéscă, ţinutul aveà la 1815 o poporaţiune de peste 43.075 suflete de ambe sexe. După datele culese de ispravnicĭ pentru ocârmuirea ruséscă, s'aŭ aflat în tot ţinutul:

Birnicĭ	4.831
Scutelnicĭ	1.657
Călăraşĭ	589
Preoţĭ şi diaconĭ	403
Paracliserĭ	24
Staroste bisericescĭ	107
Ciocli	17
Boerĭ	45
Postelnicĭ (?), mazilĭ, ruptaşĭ	322
Muncitorĭ (?)	406
Evreĭ	404
Alte némurĭ	112
Ţiganĭ	cifră necunoscută.

Locuitoriĭ ţinutuluĭ se ocupă cu creşterea vitelor, cu cărăuşia şi cu puţină agricultură. In tot ţinutul la 1815 aŭ fost 60.096 oĭ, boĭ şi vacĭ 42.954, stupĭ 25.640, caĭ 8.594.

Sub domnia luĭ Moruzi acest ţinut plătià Visterieĭ câte 26.000 leĭ în fie-care trimestru.

La 1812 în fie-care pătrar de an ţinutul a plătit banĭ de răsură 9.698 leĭ, maziliĭ plătiaŭ 343 leĭ şi banĭ de răsură la fie-care leŭ 15 parale, ruptaşiĭ 141 leĭ şi 52 leĭ 35 parale banĭ de răsură. Evreiĭ, ce locuiaŭ în cele patru tîrguşóre ale ţinutuluĭ, plătiaŭ în treĭ lunĭ câte 2.230 leĭ şi banĭ de răsură 836 leĭ 10 parale, iar Evreiĭ de prin sate plătiaŭ 537 leĭ şi banĭ de răsură 201 leĭ 11 parale. Locuitoriĭ străinĭ, în numĕr de 131 suflete, plătiaŭ anual 3.482 leĭ şi banĭ de răsură 435 leĭ 10 parale. Breslaşiĭ plătiaŭ birul numit *ajutorinţa de érnă*

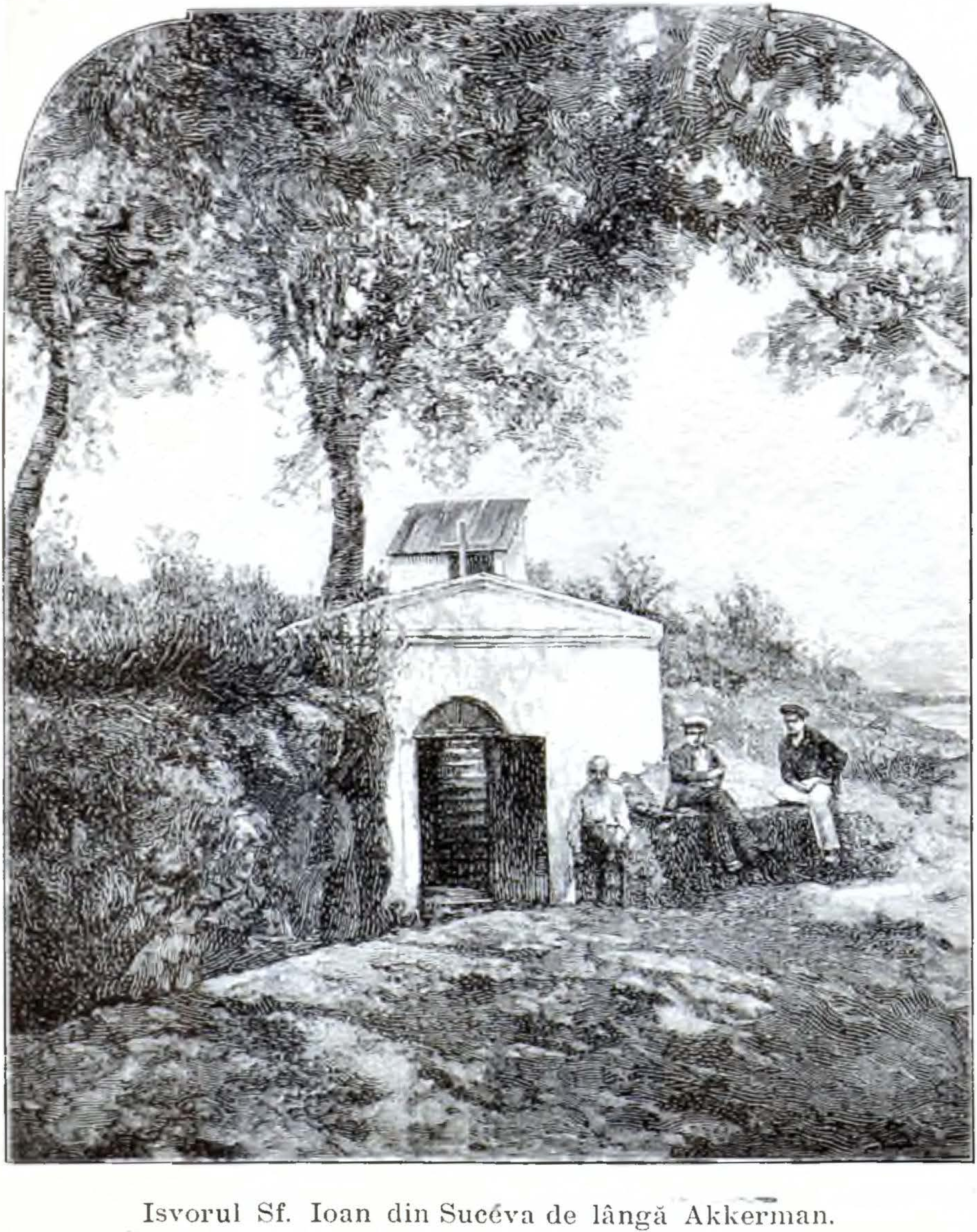

Isvorul Sf. Ioan din Sucéva de lângă Akkerman.

729 leĭ şi 288 banĭ de răsură. Intregul venit al Divanuluĭ Moldoveĭ în anul 1812 de pe acest ţinut se urcâ la 61.645 leĭ 5 parale.

In anul 1815, ocârmuirea ruséscă, după ukazul împĕrătesc, considerând că poporaţiunea este scutită de plata biruluĭ pe termin de treĭ anĭ, a ridicat de la locuitorĭ, după Swiniin, 245 chile orz şi 50 stogurĭ fîn pentru caĭ de postă; s'aŭ construit cu prestaţiunĭ 7 magasiĭ pentru proviant, 7 grajdurĭ şi 7 staţiunĭ de postă; s'aŭ dat de locuitorĭ 415 stînjenĭ de lemne şi locuinţă ca hrană la 2 escadróne de cavalerie şi o rótă (companie) de artilerie, şi în curgerea anuluĭ 10.687 care cu boĭ pentru transpórte.

La 1815, în acest ţinut, tot după Swiniin, eraŭ tîrgurĭ: *Atachi* care aparţine familieĭ Cantacuzino, *Bălţĭ* a boeruluĭ Alex. Panaioti, fie-care din tîrgurĭ fiind administrat de către un căpitan de tîrg; *Soroca* pe atuncĭ a vistieruluĭ Iordachi Roseti-Rosnovano, *Raşcova* care erà proprietatea mănăstiriĭ Golia. Satele în ţinut eraŭ în numĕr de 144. Cel maĭ mare proprietar pe atuncĭ în ţinut erà Stolnicul Cheşco.

Ţinutul Iaşĭ este propriŭ ḑis $^1/_2$ din ţinutul întreg, despărţit de Prut în douĕ părţĭ, din care numaĭ o parte a trecut la Rusia. Acest ţinut de dincolo de Prut, la 1815, se hotărnicià la nord cu ţinuturile Soroca şi Hotin, de carĭ se despărţià prin rîuleţul Ciugur, la sud se hotărnicià cu ţinutul Orheiŭ şi la rĕsărit tot cu Orheiŭ, iar spre apus cu rîul Prut.

Lungimea ţinutuluĭ, după spusele luĭ Swiniin, de-alungul Prutuluĭ, începĕnd de la gurile Ciuguruluĭ până la satul Cotu-mare, care se află dejà în ţinutul Orheuluĭ, este 135 verste (cale de 27 césurĭ). In lărgime, de la gura Ciuguruluĭ şi până la graniţa ţinutuluĭ Soroca, este de 32$^1/_2$ verste, iar de la Sculenĭ de 27 verste.

La 1812—16 în acest ţinut nu eraŭ dejà pădurĭ marĭ decât pe lângă graniţa ţinutuluĭ Orheiŭ şi puţin pe-alocurea pe Prut.

Locuitoriĭ ţinutuluĭ, după statistica isprăvniciei din anul 1814, eraŭ:

Birnicĭ	4.934
Scutelnicĭ.	1.015
Tagma duhovnicéscă . .	481
Mazîlĭ	499
Călăraşĭ	528
Slugĭ boerescĭ	211
Evreĭ	364
Total . .	8.032 bărbaţĭ.

Despre acest numĕr de locuitorĭ d-l Swiniin se îndoesce, emiţĕnd părerea că datele isprăvnicieĭ trebue să fie rĕŭ alcătuite.

Cea maĭ mare parte din locuitorĭ eraŭ Moldovenĭ, puţinĭ Rutenĭ veniţĭ din Polonia şi Bulgarĭ, «carĭ însă nu formaŭ *nicĭ un singur sat* şi trăiaŭ prin sate locuite de Moldovenĭ».

Ocupaţiunea principală a locuitorilor la 1812—1816 a fost crescerea vitelor şi turmele de oĭ. Numaĭ la nordul ţinutuluĭ se făceà agricultură, iar locuitoriĭ de la sud şi de-alungul Prutuluĭ se ocupaŭ cu albinăritul, grădinăria şi viile. La 1814, grîul se vindeà la Iaşĭ 10 leĭ *cetvertul*, ovĕzul şi orzul 5 leĭ, porumbul 10 leĭ; la finitul anuluĭ 1815 grîul s'a vîndut cu 22 *cetvertul*, orzul 8 leĭ, porumbul 20 leĭ.

Numĕrul vitelor în ţinut la 1814 a fost de 85.000 capete; anual se vindeaŭ peste 18.000 capete de vite cornute.

In ţinut pe la 1814 n'a existat un centru maĭ important, afară de tîrguşorul Fălescĭ, care aparţineà boeruluĭ Iancu Balş. Moşiĭ şi sate boerescĭ în ţinut eraŭ 96, sate răzeşescĭ 32 şi peste 32 de câşle.

Despre impositele şi dările, ce plătiaŭ locuitoriĭ în aniĭ 1812—1816, Swiniin nu scie nimic, ḑicĕnd că le arată în anexa cu No. 58; dar acéstă anexă nu există pe lângă manuscript. Maĭ jos însă, Swiniin adaoge: «Baniĭ statuluĭ (cazona) se adună anual la cassieria ţinutuluĭ, carĭ apoĭ se trimit departamentuluĭ II; câte 135 leĭ s'a perceput *pe lună* de la Evreĭ, acésta pe temeiul ukazuluĭ din anul 1814, de óre-ce Evreiĭ nu plătesc birurĭ judeţene.»

Afară de acésta, după ordinul guvernatoruluĭ Sturdza, de la 8 Martie 1813, s'aŭ perceput de la toţĭ locuitoriĭ ţinutuluĭ, fără excepţiunea chiar a scutelnicilor, 300 leĭ *lunar* pentru léfa cinovnicilor şi ispravnicilor. In anul 1815 s'aŭ ridicat 12.960 leĭ pentru simbria a 36 surugiĭ.

Ţinutul Iaşĭ pe la 1812—1816 s'a împărţit în 6 ocóle saŭ rusesce *volosti*, şi anume: 1. *Codrul;* 2. *Câmpul;* 3. *Ciugurul;* 4. *Prutul;* 5. *Turul* şi 6. *Brănescĭ*. In aceste ocóle administraŭ 10 ocolaşĭ. Ţinutul aveà doĭ ispravnicĭ cu un sameş, pe lângă carĭ maĭ eraŭ 5 logofeţĭ, un copist rus, un translator şi şése copiştĭ moldovenĭ, doĭ revisorĭ pentru anchete şi doĭ asupra străjerilor judeţenĭ.

Ţinutul Bender, după spusele ispravniculuĭ Satovsky, este în lungime de 150 verste, iar în lărgime de 100 verste, scrie Swiniin. La rĕsărit el este limitat prin guvernămîntul Herson şi Nistru, la sud cu marea şi Dunărea, iar la apus cu ţinuturile Tomarova, Grecenĭ şi Hotărnicesc, la nord cu ţinutul Orheiŭ.

La 1814, de la Bender în jos pe Nistru, după Swiniin, până la satul Palanca, pe o distanţă de 80 verste (72 kilom.), erà o pădure tînĕră de stejar amestecat cu salcie; asemenea pădurice existaŭ şi în Bugéc. In aceste pădurĭ cresceaŭ în profusiune *sumach* şi *póma câneluĭ*, care se întrebuinţà pentru baie.

Numĕrul locuitorilor ţinutuluĭ la 1814 erà de 3.293 familiĭ, Moldovenĭ, Rutenĭ, Bulgarĭ, Grecĭ, Evreĭ. După emigrarea Turcilor şi Tătarilor, satele lor aŭ rĕmas pustiite; în aceste sate s'aŭ aşezat apoĭ, — cu permisiunea guvernuluĭ rus — boerĭ moldovenĭ, polonĭ, cinovnicĭ ruşĭ şi fel de fel de eraticĭ din Imperiul Rus.

Locuitoriĭ ţinutuluĭ se ocupaŭ cu crescerea vitelor, agricultură, albinărit, pescuit şi grădinărit.

Numĕrul vitelor, după Swiniin, erà în tot ţinutul: 31.000 capete vite cornute, 12.500 caĭ, 210.000 oĭ.

Cea maĭ mare parte a ţinutuluĭ aparţineà la 1816 statuluĭ, care o arendà (otcup) la particularĭ. Aceştia percepeaŭ de la fie-care agricultor câte 12 leĭ de cap de familie, $^1/_{10}$ din produsul întreg a recolteĭ şi dijma din tóte productele de gospodărie agricolă. Proprietariĭ de vite plătiaŭ arendaşilor 25 parale de vită mare şi 3 parale de óie.

Afară de stat, în ţinutul Bender eraŭ la 1814—16 următoriĭ proprietarĭ marĭ: satele Rascaeţĭ şi Purcarĭ aparţineaŭ Mitropolieĭ din Chişineŭ, satele Gura-Bîculuĭ şi Leonti

Maioruluĭ Catargi, Burnas aparţineà dómneĭ Tucĭcoff, soţia Generaluluĭ rusesc cu acest nume, femeia Coloneluluĭ rus Arsenieff aveà moşia Şabalat şi Saria cu Cara-Ibraim fusese dăruite de Ţar bisericeĭ armenescĭ; asemenea mănăstirea din Chilia posedà satul Mecetlia.

Despre dările şi impositele ce plătiaŭ locuitoriĭ în aniĭ 1812—1816, Swiniin nu scrie nimic.

Acéstă parte a Basarabieĭ se ocârmuià până la 1808 de către un amploiat turc, căruia i se ḑiceà Cauşan-Voevod. El aveà reşedinţa la Cauşanĭ, unde existà încă la 1808 o cetate şi un palat, dar în acel an palatul a fost distrus de flacărĭ. Acest amploiat turc erà şi arendaş al statuluĭ peste tóte pămînturile pendinte de cetăţile de la sud.

La 1812—1814, Cauşaniĭ aŭ devenit reşedinţa isprăvnicieĭ rusescĭ şi în aceştĭ anĭ presintà dejà aspectul unuĭ sat sărac; în timpurile însă ale domnieĭ Tătarilor pe acì Cauşaniĭ erà un orăşel bogat şi poporat. Se ḑice că acolo eraŭ altă dată peste 700 de prăvăliĭ, ceea ce se dovedesce şi prin faptul că Swiniin în manuscriptul sĕŭ ḑice că pe la 1816 casele locuitorilor aveaŭ temeliĭ de pétră; maĭ eraŭ acolo şi ruinele unor băĭ turcescĭ şi ale unor întinse cimitire.

Tot pe la 1816, scrie Swiniin, maĭ existaŭ pe malul Nistruluĭ, în chiar satul Palanca, precum şi între Akkerman şi Chilia, în satul Tatar-Bunar, rĕmăşiţele unor castele de pétră, construite, precum se crede, încă de Genovesĭ.

Lângă satul Varniţa, la depărtare de 3 kilometri de Bender, se vedeaŭ la 1816, pe malul Nistruluĭ, rĕmăşiţele lagăruluĭ luĭ Carol XII Aceste rĕmăşiţe sunt un val cu gropĭ paralele, valul aveà ambrasure, eraŭ şi dărîmăturile unuĭ castel şi ale uneĭ magasiĭ pentru érbă de puşcă.

Ţinutul Bender se ocârmuià la 1813—16 de către doĭ isprавnicĭ, din carĭ unul erà Rus şi altul Moldovén, un sameş, un secretar rus şi un inspector silvic.

In judeţul Bender existaŭ la 1816 treĭ fortăreţe: Bender, Akkerman şi Chilia, un tîrguşor: Cauşanĭ, şi 81 sate. Când Ruşiĭ aŭ ocupat Benderul, în incinta fortăreţeĭ, scrie Swiniin, existaŭ maĭ multe edificiĭ turcescĭ, dughenĭ şi un palat al Paşaleĭ. Pe la 1816 existaŭ încă 4 magasiĭ, un beciŭ cu praf de puşcă, două magasiĭ de artilerie, 3 geamiĭ, din carĭ una a fost prefăcută în biserică creştină de către

Muscalĭ. Sub cetate există, scrie Swiniin, şi până acum nisce subterane neexplorate.

Lângă cetate, pe la 1816, există un tîrguşor compus de 500 case, 26 dughenĭ, treĭ biserici şi o sinagogă. Numěrul locuitorilor erà de 1.599 Creştinĭ, 110 Evreĭ şi 29 Ţiganĭ.

Pe pămîntul care aparţineà oraşuluĭ existaŭ, pe la 1816, peste 59 grădinĭ cu pomĭ roditorĭ.

Sub administraţiunea turcéscă locuitoriĭ oraşuluĭ se împărţiaŭ în două clase; clasa întâia plătià 12 leĭ bir anual pe cap, clasa a doua maĭ puţin.

Cetatea Akkerman, scrie Swiniin, este aşezată pe un mal stâncos şi înalt al limanuluĭ; din spre apele limanuluĭ este îndreptată partea cea maĭ puternică a cetăţiĭ. Zidurile din acéstă parte aŭ până acum (la 1816) urmele epocelor în carĭ aŭ fost zidite şi reparate. Citadela, ḑice Swiniin, a fost construită de Romanĭ şi se deosibesce prin marea tărie a cimentuluĭ cu care este legată cărămida de granit, aşà că maĭ lesne se póte sfărâmà granitul, decât despicà o cărămidă de alta. Părţile zidite de Genovesĭ se deosibesc prin mare cantitate de pétră şi cutezanţa architectureĭ, iar lucrările făcute de Moldovenĭ sunt maĭ slabe şi maĭ puţin resistente, dar modul de intărire făcut de eĭ arată dejà un grad óre-care de cunoscinţă a arteĭ de fortificaţiune. Ambrasurile în zidurĭ sunt acoperite.

Fortăreţa are 26 bastióne, din carĭ 12 posedă magasiĭ. Sunt două porţĭ, din carĭ una, cea care duce spre liman, n'are pod, cea-laltă are un pod, ce se ridică peste rîpă.

Edificiĭ maĭ însemnate în lăuntrul fortăreţeĭ n'am găsit, afară de o geamie, unde acum sunt muniţiunĭ; cele-lalte edificiĭ sunt nisce bordeie şi căsuţe în paiantă, acoperite cu trestie. Forstadtul posedă treĭ bisericĭ: două greco-ruse (?) şi una arménă. Cea ruséscă se află aşezată într'o geamie turcéscă, iar cea grécă e cu hramul Sf. Ioan din Suceva. Numěrul caselor e de 592, prăvăliĭ 46.

Numěrul locuitorilor e de 4.112 suflete, din carĭ fórte puţinĭ Evreĭ. Comercianţiĭ şi industriaşiĭ aŭ părăsit oraşul şi aŭ plecat de acì de când s'a desfiinţat portul.

Familiĭ boerescĭ în acest judeţ nu locuesc, deşi uniĭ boerĭ aŭ moşiĭ acì, scrie Swiniin. Locuitoriĭ se ocupă cu transportul şi vînḑarea săriĭ, ce se scóte din lacurile sărate, cultivă viile, fac vin, care se vinde și dincolo de Nistru, se ocupă și de agricultură și de oierit, vîndĕnd arnăut (grîŭ) și oĭ la Odesa. Pescuitul, care altă dată erà o ocupațiune de căpetenie, acum (la 1816) e în decadență, din causă că locuitorilor li s'a interḑis de a eșì în mare. Altă dată locuitoriĭ din Akkermann se ocupaŭ mult cu navigațiunea, dar acum, din causa desființăriĭ portuluĭ, aŭ vîndut vasele lor, și n'aŭ rĕmas decât puține, carĭ fac transbordagiŭ spre Ovidiopol. Din pescĭ se pescuesc acì: cegă, șalăŭ, știucă, nisetru, morun, cambola, chefal și scumbria.

Imprejurul Akkermanuluĭ sunt peste 300 de grădinĭ și viĭ, afară de cele turcescĭ.

Sub ocârmuirea otomană fie-care familie plătià acì bir 3 leĭ pe an. Afară de acésta se maĭ plătià: vădrărit 1 $^1/_2$ leŭ de butoiul de 200—250 vedre, de chila de sare 4 parale.

Din fabricĭ, la 1816 a existat la Akkerman o singură fabrică de pelărie fină (safian), a unuĭ Grec Calfa. Locuitoriĭ se ocupă și cu fabricarea borangiculuĭ.

Orașul Akkermann, ḑice Swiniin, e fórte bine așezat pentru industrie. Ca dovadă, el, sub ocârmuirea otomană, aveà adesea-orĭ în portul sĕŭ peste 2.000 de vase, carĭ transportaŭ produsele Basarabieĭ. Valiul, adecă amploiatul turc, care ţineà în arendă veniturile portuluĭ, plătià Visterieĭ câte 60.000—70.000 leĭ pe an, socotindu-se 3 $^0/_0$ din ce ridicà dînsul.

Chilia. Cetatea cu forstadt este așezată într'o vale nisipósă de lângă Dunăre. Cetatea are forma patrunghiulară, cu patru bastióne, cincĭ turnurĭ, din carĭ două oenangulare și treĭ patrunghiulare, fiind încunjurată de un val și rîpă. Are două porțĭ, din carĭ una spre mare, și maĭ multe eșirĭ în partea opusă. Regularitatea construcțiuniĭ cetățiĭ arată că ea este zidită nu de mult de către inginerĭ europenĭ. In lăuntrul cetățiĭ și pe malul Dunăriĭ există vestigiile uneĭ cetățĭ vechĭ, care aveà turnurĭ rotunde pe la colțurĭ. La 1807, când cetatea a fost luată de Muscalĭ, în cetate maĭ existà o geamie, care s'a prefăcut în biserică ruséscă, și maĭ multe edificiĭ militare.

In forstadt, saŭ orașul Chilia, la 1816, eraŭ treĭ bisericĭ creștine și 480 case, maĭ multe morĭ, 55 prăvăliĭ. Poporațiunea orașuluĭ la 1808 se compuneà din 774 Moldovenĭ de sex bărbătesc și 592 de sex femeesc; Rutenĭ: 900 bărbațĭ și 344 femeĭ; Rușĭ: 293 bărbațĭ și 178 femeĭ (Lipovenĭ); Grecĭ: 28; Bulgarĭ: 38; Țiganĭ: 40; Evreĭ: 33 bărbațĭ și 29 femeĭ.

Locuitoriĭ se îndeletnicesc maĭ cu sémă cu pescuitul, care până acum nu este oprit de guvern; pescele prins atât în Dunăre cât și în mare se vinde la Iașĭ și prin orașele de pe Prut; în locul pesceluĭ exportat se aduce vin din Moldova și băcănie. Pe insulele părăsite de Turcĭ există grădinĭ cu pomĭ, dar orașul nu se folosesce de aceste grădinĭ, de óre-ce este interdis de a comunicà cu insulele, de témă ca orășenil să nu fugă peste graniță.

D-l Swiniin în manuscriptul sĕŭ înregistréză următórele prețurĭ pe alimente la Chilia:

1814

Un cetvert făină de grîŭ .	25	leĭ		
» » » secară	13	»		
Jimbla de o ocà	—	»	6	parale
Carne, ocaua	—	»	12	»
de óie (ocaua) . . .	—	»	14	»
Pesce	—	»	24	
Unt de vacă (ocaua) . . .	2	»	20	»
Icre próspete »	3	»		
Miere	2	»		
Spirt (vadra)	20	»		
Vin »	6	»		
Zahăr (20 kilo)	132	»		
Sare »	2	»		
Stînjen de trestie	5	»		

Sub administrațiunea turcă tóte acestea eraŭ mult maĭ eftine.

Vîlcov. In fața cetățiĭ Chilia-Nouă se află insula turcéscă Leti, unde Turciĭ aŭ început a zidì o cetate numită Eski-Chilia. Acéstă insulă se întinde până la brațul Sulineĭ. Satul *Vîlcov* se află așezat la gurile Dunăriĭ în brațul Chilieĭ și există aprópe de un secol. El este poporat de Lipovenĭ, printre carĭ sunt și puținĭ Rutenĭ; ceĭ dintâĭ aŭ o biserică a lor și ceĭ din urmă o biserică pravoslavnică.

Sub Turcĭ Vîlcov se bucurà de o libertate deplină în ceea ce privesce pescăritul, aveà și alte privilegiĭ importante, din care causă locuitorii eraŭ avuţi (blagodenstvovali) şi fericiţi. (1) Satul era ocârmuit de starostĭ, aleşĭ de obşte, şi numaĭ în casurĭ grave poporaţiunea se adresà către comandantul fortăreţeĭ din Chilia. Birul ce plătiaŭ vîlcoveniĭ sub Turcĭ era *deciuıala*, adecă $^1/_{10}$ parte din venitul pescărieĭ. Imediat ce Rusia devenì stăpână asupra Vîlcovuluĭ, guvernul rusesc, pentru a rĕsplătì devotamentul orb al acesteĭ poporaţiunĭ, a desfiinţat tóte prerogativele şi privilegiile, supunênd pe Vîlcovenĭ regimuluĭ comun. Mi s'a spus cu siguranţă, scrie Swiniin, că locuitoriĭ Vîlcovenĭ, sunt supuşĭ a plătì câte 500 leĭ de fie-care casă. S'aŭ nesocotit chiar atestatele şi privilegiile dăruite Vîlcovenilor de comandanţiĭ supremĭ, pentru marile lor serviciĭ aduse armatelor ruse; dintre aceste serviciĭ, Swiniin amintesce următórele: *arătarea vadurilor* şi *trecĕtorilor*, ajutorul dat flotileĭ şi armateĭ pentru a pune mâna pe Sulina la 1812. Atât aceste serviciĭ, adaoge Swiniin, precum şi siguranţa că acéstă poporaţiune este de cea maĭ mare importanţă în cas de răsboiŭ, merită ca guvernul să ocrotéscà poporaţiunea Vîlcovuluĭ şi să o pue sub ocârmuirea directă a autorităţiĭ maritime. Acesta e singurul mijloc de a face ca să înceteze emigraţiunea, căcĭ Vîlcoveniĭ fug mereŭ la Turcĭ (sic!), aşà că dejà la 1814 n'a rĕmas decât jumătate din ce aŭ fost, şi din 200 luntri, ce altă dată luaŭ parte la pescuitul în mare, acum nu es în mare decât vre-o 50 luntri.

Ţinutul Tomarova are de hotare rîul Prut şi Dunărea, precum şi hotarele ţinuturilor Bender şi Grecenĭ. In lungime e de 85 verste, iar în lărgime de vre-o 60 verste.

Pămîntul e bogat în humă şi bun pentru bucate, iar stepele pentru îngrijirea vitelor. Pădurile aprópe lipsesc pe acì, dar în locul lor natura a dat cu belşug trestie şi fîneţe.

Ţinutul e locuit de 6.220 suflete de sex masculin, Moldovenĭ, Grecĭ, Bulgarĭ şi Ţiganĭ, carĭ se îndeletnicesc cu agricultura, îngrijirea vitelor, albinăritul și pescuitul; Se sémănă: porumb, arnăut, ovĕz, meiŭ, linte, fasole și bob. Ca fructe există strugurĭ și nucĭ. Grîul și porumbul din întregul ţinut, se transportă spre vîndare la Ismail.

---

(1) Dar cu tóte acestea eraŭ duşmanĭ aĭ guvernuluĭ turc şi serviaŭ de spionĭ Rusieĭ. Aceeaşĭ atitudine o vedem şi acum la poporaţiunea rusă din Dobrogea, care se bucură de o libertate despre care nicĭ că aŭ idee Ruşiĭ din Basarabia. Cu tóte acestea, acéstă poporaţiune păstrézà simpatiĭ pentru Rusia şi rĕmâne duşmană poporuluĭ şi ocârmuiriĭ românescĭ.

La 1816 grîul arnăut s'a vîndut 30 leĭ chila, porumbul 10 leĭ, ovezul și meiul 8 leĭ. Din întregul ţinut s'aŭ vîndut 5.000 chile de porumb, 7.000 chile de ovĕz și 18.000 de grîŭ. Ţinutul posedà, ḑice Swiniin, la 1816, peste 25.000 capete de vite și peste 7.000 de caĭ și 15.000 de oĭ.

Birurĭ. Arendașiĭ birurilor (guvernul a dat la 1816 ridicarea biruluĭ în arendă) ridicaŭ câte 12 leĭ de cap de familie și acest bir erà cunoscut sub denumirea de *badjacparasă*. Ceĭ necăsătorițĭ plătiaŭ 6 leĭ de cap. Se maĭ ridicà vădrărit, oficinală și altele; apoĭ veniaŭ prestaţiunile pentru drumurĭ, podurĭ, fineţe, strajă și întreţinerea surugiilor.

Sub administraţiunea turcéscă se plătià *characit* pe an, 12 leĭ, iar copiiĭ de sex bărbătesc plătiaŭ 6 leĭ. Acest bir se luà numaĭ de la locuitoriĭ orașelor, adecă tîrgoveţiĭ clasaţĭ în întâiul rînd printre locuitorĭ; ceĭ din clasa a doua plătiaŭ jumătate. Vieriĭ plătiaŭ 60 parale pentru anumită întindere a vieĭ, apoĭ ḑecimele de la vin, plus de fie-care vadră 4 aspri. Afară de acésta, se maĭ dedeà dijmă și douĕ ḑile lucru pentru Pașalele ţinutuluĭ.

Acest ţinut aparţineà aprópe întreg statuluĭ, iar la Ismail și Renĭ sutimĭ de case, părăsite de Turcĭ, aŭ fost declarate proprietatea statuluĭ. (1) Ţinutul posedà la 1815 douĕ căĭ de postă: una spre Ismail și alta spre Renĭ. Aceste căĭ aveaŭ cincĭ podurĭ. Peste apele Ialpuhuluĭ există *parom* (trecĕtóre)

Ţinutul Tomarova se ocârmuià de către un *ispravnic*, care aveà un sameș, un vechil și doĭ ocolașĭ. In întreg ţinutul se numĕraŭ la 1815 un oraș: Ismail, cu cetate, tîrgușorul Renĭ 32 sate și câte-va cătune.

Din evenimentele istorice, despre carĭ amintesce Swiniin în manuscriptul sĕŭ cu privire la ţinutul *Tomarova*, dînsul nu înregistréză decât lupta luĭ Rumeantzeff cu Turciĭ de sub Cahul la 1770.

---

(1) La 1858, după ce acest judeţ s'a alipit din noŭ la Moldova, archiva de la Iași a primit în deposit peste 7.000 dosare rusescĭ privitóre la numeróse procese pentru moșiĭ și proprietăţĭ. Aceste dosare conţin un material preţios în ceea ce privesce judeţul *Tomarova*.

Ismail. Cetatea Ismail, la 1815, a avut 14 bastióne, patru porțĭ și tot atâtea podurĭ; afară de acésta maĭ eraŭ 10 «eșirĭ». Acéstă cetate Rușiĭ o considerau la începutul acestuĭ secol de fórte importantă. Rușiĭ aŭ reparat-o, mulțumită sfaturilor date de inginerul german Caufert. Orașul Ismail pe la 1815 aveà 4 bisericĭ, 71 case carĭ aparțineaŭ statuluĭ, 155 case particulare și 159 dughenĭ.

Portul de la Ismail s'a redeschis la 1812 din ordinul șefuluĭ armatelor ruse, Admiralul Cihaceff; afacerile comerciale se făceaŭ cu Constantinopole, comercianțiĭ eraŭ maĭ toțĭ Grecĭ. La 1815, aŭ eșit din port spre Constantinopole peste 279 vase. Cu tóte acestea, Ismailul propriŭ ḑis nu posedà în acel an decât treĭ vase, carĭ aparțineaŭ comercianților din oraș. Comerciantul de frunte pe aceste vremurĭ era un óre-care Maior Pataraki.

Swiniin, în manuscriptul seŭ, vorbind despre neajunsurile comercianților la Ismail, scrià la 1815 următórele în acéstă privință:

«Este neîndoios că, dacă guvernul va sprijinì comerciul de acì, apoĭ portul din Ismail în curînd va biruì pe acel din Galațĭ. Comerciul din Galațĭ neînlăturabil va trece spre portul rusesc, de óre-ce Austria și Turcia nu vor maĭ puté găsì în Moldova acel belșug de produse, carĭ eraŭ acolo, pentru că Basarabia, avuția Moldoveĭ, a trecut acum în partea nóstră.»

Orașul Tucĭkof a fost pe la 1815 lângă cetatea Ismail (distanță de două km.), construit chiar pe malul înalt al Dunărĭĭ; acum face partea din orașul Ismail. Acéstă seliște a fost numită orașul Tucĭkof din ordinul Împĕratuluĭ Alexandru I, în onórea și pentru recompensa Generaluluĭ Tucĭkoff, care a creat orășelul fără a recurge la ajutorul statuluĭ. Generalul Tucĭkoff a isbutit cu fel de fel de făgăduelĭ a ademenì pe Rușiĭ din Dobrogea, numițĭ *Necrasovțĭ* (1), de a se întórce în Rusia și de a se stabilì în noul orășel. Se credeà că peste 3.000 de Cazacĭ Necrasovțĭ se vor așezà pe acolo. Orășelul a fost întemeiat pe la 1810;

---

(1) Poporațiune care locuesce acum la Portița (Caterlez).

la 1812 în acest orășel eraŭ dejà peste 1.700 de case, formând strade bine aliniate, dar pe la 1815 din tóte aceste construcțiunĭ n'aŭ rĕmas în picióre decât abià 834 case, avĕnd o poporațiune de 6.795 suflete de tóte némurile, majoritatea fiind Bulgarĭ și Rușĭ.

In curînd apoĭ numele de Tuclkoff a dispărut și astădĭ nimenĭ nu-șĭ maĭ aduce aminte despre acéstă invențiune a unuĭ General rus.

Reni saŭ *Tomarovo* pe la 1815, erà un tîrgușor mic, iar sub administrațiunea turcéscă erà un port plin de viéță și de viitor. «Renĭ, scrie Swiniin, este centrul pentru întrégă Basarabia și căile carĭ duc spre dînsul sunt cele maĭ bune. Vase pot ancorà acì de-alungul întreguluĭ mal, puindu-se la adăpost de orĭ-ce vînt. Pe cât acésta este important, atât este și de primejdios, de óre-ce devine cu neputință de a supraveghià, maĭ cu sémă nóptea, ca vasele carĭ trec pe Dunăre să nu comunice cu cele ancorate.

«Imprejurul Renilor, adaoge Swiniin, se așéză fel de fel de eraticĭ de peste graniță.»

Ținutul Greceni este hotărnicit dintr'o parte cu hotarul ținutuluĭ Codru, din alta cu ținutul Bender, din a treia parte cu ținutul Tomarov și din a patra cu Prutul. In lungime, acest ținut are o întindere de 60 km., iar în lărgime de 35 km. Pămîntul e bun și roditor; pădurĭ cu lemn de construcțiune nu există în județ, dar pe malurile Prutuluĭ cresce pădurișe désă de stejărel, capabilă a se transformà în pădure bună.

Locuitorĭ birniciĭ din ținut, 2.226 (?), parte sunt Bulgarĭ, parte Moldovenĭ. Locuitoriĭ se ocupă cu agricultura și crescerea vitelor. Afară de arnăut (grîŭ), meiŭ, porumb și ovĕz, nu se sémănă nimic. Se cultivă pepenĭ verdĭ și galbenĭ, castraveți și alte legume. Grădinĭ cu pomĭ sunt puține în ținut, viĭ există și vinul e de calitate bună.

Afară de cele-lalte birurĭ, generale pentru întrégă Basarabia, ținutul acesta maĭ plătesce 3.900 leĭ pentru întreținerea a 11 surugiĭ, apoĭ dă pe fie-care sĕptĕmână 396 ómenĭ și câțĭ-va călărașĭ pentru straja pe linia Prutuluĭ; asemenea caĭ de poștă, 14 stogurĭ de fîn, întreținerea căilor de comunicațiune, podurilor, etc. In curgerea anuluĭ 1816 acest ținut a maĭ dat

3.986 care cu boĭ şi 80 căruţe cu caĭ pentru transporturĭ şi 4.630 ómenĭ de muncă.(1)

Ţinutul acesta, scrie Swiniin, posedă 40 de sate, carĭ tóte aparţin proprietarilor particularĭ.

Ţinutul se administréză de un ispravnic, care are pe lângă dînsul un sameş şi câţĭ-va copiştĭ.

Ţinutul Codruluĭ se hotărnicesce cu acel Hotărnicesc, cu Bender şi Grecenĭ, precum şi cu linia Prutuluĭ. In lungime are 40 km., în lărgime 25 km. Configuraţiunea luĭ este muntósă; pămîntul este fórte apt pentru cultura viilor şi agricultură în general. Pădurea tîneră e multă şi în bună stare (1815), deşi fórte désă.

Ţinutul e locuit de 914 familiĭ (?) şi anume: 3.036 bărbaţĭ şi 6.322 femeĭ. Cea maĭ mare parte sunt Moldovenĭ, restul Bulgarĭ, Rutenĭ şi Evreĭ.

Birurĭ locuitoriĭ plătesc, afară de cele generale, 70 chile ovĕz pentru caĭ de postă şi 8 stogurĭ de fîn, precum şi 2.880 leĭ léfă. Locuitoriĭ sunt obligaţĭ a ţiné strajă de câte treĭ şi patru ómenĭ pe la 65 pichete ce sunt înşirate de-alungul Prutuluĭ. In anul 1815 ţinutul a dat 3.733 care cu boĭ pentru transporturĭ şi a maĭ plătit 14.806 leĭ pentru a fi scutiţĭ de a transportà materialul pentru construcţiunea caselor coloniştilor.

Ţinutul este compus din 22 sate şi un tîrguşor. Tóte satele aparţin boerilor (pomeşcickam), iar câte-va sunt închinate mănăstiriĭ Sf. Sava din Iaşĭ. Nicĭ o cale de postă nu străbate acest ţinut.

Ţinutul se administréză de un ispravnic rus.

Imediat ce Basarabia a trecut spre Rusia, poporaţiunea de acì a început să fugă peste Prut. Peste 290 de familiĭ aŭ fugit dejà.

Ţinutul Hotărnicesc se hotărnicesce la apus cu linia Prutuluĭ, la rĕsărit cu ţinutul Bender, din spre médă-ḑi cu ţinutul Codruluĭ şi din spre médă-nópte cu ţinutul Orheiŭ. In lungime are 100 km., iar în lărgime 20 km.

---

(1) Acéstă cifră nu se potrivesce de loc cu cifra birnicilor arătată maĭ sus; asemenea nu se potrivesc nicĭ cele-lalte cifre şi, în general vorbind, Swiniin în manuscriptul sĕŭ dă cifrele poporaţiuniĭ atât de micĭ, în cât este cu neputinţă a le consideră ca conforme cu adevĕrul.

Ţinutul nu are păduri decât spre hotarele Orheiuluĭ, pe lângă vechiul sat Dolbini; pădurea acéstă de stejar are o întindere ca de 12 km. lungime şi 3 km. lărgime; sunt şi alte pădurĭ maĭ micĭ prin ţinut.

Poporaţiunea ţinutuluĭ se compune din 3.445 suflete de sex bărbătesc, din carĭ:

Moldovenĭ birnicĭ	2.819
Mazilĭ	57
Bulgarĭ	407
Evreĭ	19
Preoţĭ	53
Diaconĭ	24
Paracliserĭ	22

Avuţia poporaţiuniĭ sunt vitele, din carĭ 38.915 capete aparţin birnicilor. Albinăritul e rĕspândit în ţinut, care posedă 6.183 stupurĭ.

O părechc de boĭ se vinde pe acì cu 160--180 leĭ, vaca cu 45—60 leĭ, óia cu miel 8—9 leĭ, ocaua de carne 10 parale, brânza ocaua 10 parale.

Ţinutul posedă 21 sate şi nicĭ un tîrguşor. Intreg acest ţinut aparţine (1816) boeruluĭ Ioan Balş şi e străbătut de o cale de poştă, care duce din Chişineŭ la Ismail.

Administraţiunea ţinutuluĭ este concentrată în mânile unuĭ ispravnic, care e boer moldovén, Serdarul Macarescu.

De la 1812 din acest ţinut aŭ fugit peste Prut 906 suflete.

Preţul grânelor la 1814—15 după manuscriptul Swiniin.

Chila de	arnăut	de la	30	până la	35	piastri
»	grîŭ ordinar	»	27	» »	30	»
»	orz	»	10	» »	—	»
»	porumb	»	10	» »	14	»
»	meiŭ	»	8	» »	12	»
Ocaua de	anis	»	1	» »	1 1/2	»

IV. REPERTORIŬ DE TOPONIMIE.

Ţinutul Hotinuluĭ.

Anadol, pe Nistru
Atacĭ, pe Nistru
Atacĭ, pe Nistru
Babin, pe Nistru
Badrajul noŭ, pe Prut
Badrajul vechiŭ, pe Prut
Balamutăuca
Bălcăuţiĭ-de-sus
Bălcăuţiĭ-de-jos
Bălăşinescĭ
Belevinţĭ
Berestia
Bĕlĕuţĭ
Bĕlĕuşăuca
Bîrnova, pe Nistru
Bogdănescĭ
Boşcăuţĭ
Bricenĭ, tîrguşor
Bulbóca
Burduh
Buzăuţĭ
Călicăuţĭ
Călugărenĭ
Căpleuca
Cărăcuşenĭ
Cărlăcheŭ
Cepănoşĭ
Cepeleuţĭ
Cerlena-mare
Cernoleuca
Chelminţa
Cherentinţĭ
Ciabrova
Ciubotinţi
Câşla luĭ Saliĭ
Câşla luĭ Zamjia
Câşla verde
Câşla luĭ Nadjim (Căcăuţĭ), pe Nistru
Clişcauţĭ
Clocuşna
Cobolcenĭ
Colincăuţĭ
Comarova, pe Nistru
Conovca (Cofa), pe Nistru
Corestăuţĭ
Corjăuţĭ
Corman, pe Nistru

Costicenĭ, aprópe de Prut
Coşulenĭ
Coteleŭ
Cotelina
Cotiugenĭ
Criva (Strâmba), pe Prut
Cruglic
Culişăuca
Dăncăuţĭ
Dărăbana, pe Nistru
Dinăuţĭ
Dolinenĭ
Doljoc
Drencăuţĭ, aprópe de Prut
Duşenĭ, aprópe de Prut
Edinița, tîrguşor
Ferostna
Fetescĭ
Gheorgeuţĭ, pe Nistru
Ghilovet
Glina
Glinóia
Gordeut
Gordinescĭ
Gremescĭ
Gremescĭ, la Prut
Grimăncăuţĭ
Gromăgenĭ
Grozenița
Grubna
Gruşeuţĭ, pe Nistru
Gvozdăuţĭ
Hâjileŭ
Hincăuţĭ
Hodoroseŭţĭ
Hotin, oraş, capitala județuluĭ şi cetate, pe Nistru
Ianouţĭ
Larga
Lincăuţĭ
Lipcanĭ, tîrguşor aprópe de Prut
Livĕuţĭ
Lomacinţĭ
Lopatinca, pe Prut
Lucăcenĭ
Macareuca, pe Nistru
Mălinescĭ
Mandicăuţĭ
Mămăliga, pe Prut
Mărcăuţĭ
Marşineț, pe Prut
Măşineţĭ, pe Nistru
Medveja
Mihalca
Molința
Molodava, pe Nistru
Morile
Morşinița
Nedobăuţĭ
Negrescĭ
Negurenĭ, pe Nistru
Nelipăuţĭ
Neporotova, pe Nistru
Nesvoia
Noua-Suliță, la gura Rachitneĭ
Noua-Suliță
Ocnița
Ojeŭ, pe Nistru
Onut, pe Nistru
Orestĕuca
Păşcăuţĭ
Pĕrcăuţĭ, pe Nistru
Perebâcăuţĭ, pe Nistru
Pererîta pe Prut
Poiana
Prigorodoc, pe Nistru
Rachitna, pe Rachitna
Răspopenĭ

Raşcov, pe Nistru
Rătunda
Rĕsteŭ
Rĕucăuţĭ, pe Rachitna
Rîngacĭ
Rîpa luĭ Pelivan
Rjevenĭ
Romancăuţĭ
Rosoşenĭ
Rucşin
Ruhotin, pe Nistru
Rusenĭ
Sancăuţĭ
Sângerenĭ
Securenĭ, tîrguşor
Şein
Selişte
Selişte
Şendrenĭ, pe Prut
Şerbăcenĭ
Şerbenĭ
Şilăuţĭ
Şirăuţĭ
Şirăuţĭ, pe Prut
Slobod̦ia Cheretinţeĭ
Slobod̦ia(1), pe rîuleţul Larga
Slobod̦ia-Berlin
Stălinescĭ
Stăucenĭ
Stroiniţa, pe Rachitna
Tăbana
Tarasăuţĭ, aprópe de Prut
Tîrnova
Tiţcanĭ, aprópe de Prut
Tolburenĭ
Trebesăuţĭ
Treştenĭ
Treştenĭ
Trînca
Vălcineţ
Văncicăuţĭ, aprópe de Prut
Varticăuţĭ
Văscăuţĭ
Vasileuţĭ pe Nistru
Vetrénca
Viişóra, pe Prut
Vişneva (vişina), pe Nistru
Voldenĭ
Voloşcăŭ, pe Nistru
Vornicenĭ
Voronoviţa, pe Nistru
Zalucia, aprópe de Prut
Zarogenĭ

Ţinutul Bălţilor (fost al Iaşuluĭ).

Albineţĭ
Aluniş
Băcana
Bahmut
Balan
Bălţĭ, oraş, capitala judeţuluĭ, pe Rĕut
Baraboĭ
Belicenĭ, pe Ciulucul-mare
Berescĭ, pe Prut.
Blândescĭ, pe Prut
Bleştenĕuţĭ
Boghenĭ
Bolotina, pe Camenca
Borosenĭ, pe Camenca
Bratuşenĭ

---

(1) Locul bătălieĭ Ruşilor cu Turciĭ la 7 Iulie 1770.

Brînlenĭ
Bumbăta
Butescĭ, pe Prut
Cajba
Camenca, pe rîulețul Camenca
Călinescĭ, pe Camenca
Cărpacĭ, pe Prut
Căşcădanĭ
Cetîrenĭ
Chetriş, pe Camenca
Chetroşica
Chirilenĭ
Chirpița
Chişcarenĭ
Ciolacăuca
Cioroncanĭ, pe rîulețul Gârla-mare
Ciulucanĭ
Ciurciulea
Coicenĭ, pe Camenca
Condrătescĭ
Copocianca
Cornescĭ
Costescĭ, pe Prut
Cubanĭ, pe Camenca
Cuconescĭ, pe Prut
Cuhnescĭ, pe Camenca
Danul
Dănuțenĭ, pe Prut
Dombrovița
Dumanĭ, pe Prut
Duşmanĭ
Elisavetĕuca, pe Rĕut
Flămânḑenĭ
Folescĭ, tîrguşor
Fundura
Gheciul noŭ, pe Rĕut
Gheciul vechiŭ, pe Rĕut
Ghijilienĭ
Ghilicenĭ
Glinjenĭ
Glodenĭ
Grinăuțĭ, pe Rĕut
Hâncescĭ, pe Camenca
Herman (acì în secolul XVII eraŭ magasiile pentru bucatele oştiriĭ; la 1789 armata rusă a tăbărît acì lung timp.)
Hilĕuțĭ
Horĕscĭ, pe Prut
Izerenĭ, pe Ciulucul mijlociŭ
Isvóre
Limbeniĭ vechĭ
Limbeniĭ noĭ
Mălăescĭ
Măgurile saŭ Măgura
Mărăndenĭ
Mândrescĭ
Mânzătescĭ
Michăilenĭ
Mustéța
Năpădenĭ
Năvîrneț (la 1789 pe acì aŭ trecut armatele rusescĭ, mergĕnd spre Iaşĭ)
Nicorenĭ
Obreja
Ochiul Alb (Ruşiĭ îl numesc *Oto Alb*)
Parcova
Pârlița, sot.
Pârlița, gară c. f.
Pânzerenĭ
Pereval, st. c. f.
Petrescĭ
Petruşenĭ
Ploscurenĭ
Pociumbenĭ

Racaria
Rădóia
Rĕcea
Rĕdenĭ (la 1789 Generalul rus Kamensky a tăbărît acì)
Şafrancanĭ
Sărata veche
Sărata nouă, pe Gârla-mare
Sculenĭ, tîrguşor pe Prut
Scumpia, pe Gârla-mare
Sinescĭ (Româniĭ îl numesc Schinenĭ)
Singereĭ, pe Ciulucul-mare
Socĭ
Stâncăuţĭ
Şterbaca, pe Prut
Stînjenĭ
Stolniceĭ, pe rîuleţul Gârla-mare
Strâmba, pe Rĕut
Sturzenĭ, pe Camenca
Sturzeuca
Şura
Tăxăbenĭ, aprópe de Prut
Terebna
Teşcurenĭ
Teura
Todirescĭ
Tomescĭ, pe Camenca
Unghenĭ, pe Prut
Unţescĭ
Ustia
Valea-mare, pe Prut
Văratic
Veliceĭca
Vulpescĭ
Zabricenĭ
Zăhăicanĭ
Zgărdescĭ, pe Ciulucul-mijlociŭ

Ţinutul Soroceĭ.

Anfiseuca
Arionescĭ, aprópe de Nistru
Asnaşenĭ, pe Cobolta
Atacĭ, tîrguşor pe Nistru
Băxanĭ
Bădicenĭ
Bîrnova
Bricenĭ
Bulbocĭ, pe Căinarĭ
Căinarĭ, pe acelaşĭ rîuleţ
Căprescĭ, aprópe de Rĕut
Capucénĭ
Cărălaşĕuca, mănăstire
Caşĕuţă, aprope de Rĕut
Căsăuţĭ, pe Nistru
Cerepca
Cerlina pe Nistru
Cerniţa
Cernoleuca
Cheşmirca
Chetros, pe Cobolta
Ciuciulescĭ saŭ *Ciuciulia*
Climăuţĭ
Climăuţĭ, pe Nistru
Cobâlna
Cobolta, pe rîul Cobolta
Codrenĭ (la 1787 acì a stat în lagăr armata luĭ Rumeantzeff. Secund-Maior v. Raath, în memoriile sale, scrie despre poporaţiunea satuluĭ următórele: «Dacă împrejurările politice nu ne-ar reţiné, noĭ nu ne-am

fi jenat cu aceştĭ republicanĭ.)
Copăceĭ
Corbul
Coşerniţa
Cot, pe Nistru
Cotiujenĭ
Cotova, pe Căinarĭ
Cremenciuc, pe Nistru
Crişcăuţĭ
Cuhurescĭ
Cunicea
Cureşniţa, pe Nistru
Dărcăuţĭ
Dânjenĭ
Domdojenĭ, pe Rĕut
Dondoşenĭ
Drăgănescĭ
Drochia, pe Cobolta
Dubna
Florescĭ
Frumuşica, pe rîuleţul Căinarĭ
Ghizdita
Golescĭ
Goloşniţa, pe Nistru
Grinăuţĭ
Gura-Căinariuluĭ, apróре de Rĕut
Gura-Camenceĭ, pe Rĕut
Hăgrinescĭ
Hadişt saŭ Gladişte
Hriştică
Inăduşita, pe Cobolta
Irova, pe Nistru
Isvóre, pe Căinarĭ
Iapca, pe Nistru
Lipnic
Mărămoneuca, pe Cobolta
Mereşeuca
Mîndîc, pe Cobolta
Moşanĭ
Năslăuţĭ, pe Nistru
Nemirĕuca, pe Nistru
Om-Mort
Părcanĭ
Petrenĭ, pe Colbota
Plop, pe Colbota. (La 1787 armata ruséscă a suferit acì de epidemie disenterică.)
Pocrovca
Poiana
Popescĭ, pe Căinarĭ
Prăjila
Prepeliţa
Putinescĭ, pe Cobolta
Racoveţĭ
Rădulenĭ
Rĕcescĭ
Rubleniţa
Ruda, apróре de Nistru
Rujniţa
Sauca
Scăenĭ
Senătĕuca, pe Nistru
Şestacĭ
Slobodia, pe Nistru
Socola, pe Nistru
Soroca, oraş, capitala judeţuluĭ, pe Nistru
Ştefănescĭ, pe Rĕut
Stoicanĭ
Sudarca
Şura, pe Cobolta
Ţarigrad
Tătărĕuca, pe Nistru
Târnova
Ţau
Timiliuţĭ

Tolcănescĭ
Trefăuţĭ, pe Nistru
Ungurĭ, pe Nistru
Vadu-luĭ-Raşcu, pe Nistru
Vălcineţu, pe Nistru
Văscăuţĭ
Vasilcova, pe Nistru
Verejenĭ, pe Nistru
Vertijenĭ pe Nistru
Videnĭ
Vîsoca
Volova
Voroncăŭ, pe Nistru
Zălucenĭ, pe Nistru
Zgurița, pe Căinarĭ

Ţinutul Orheiuluĭ.

Alcedar
Bănescĭ, pe Ciulucul-mare
Biescĭ
Bucovĕţ
Boşcana, aprópe de Ichil
Bravicia
Brânzenĭ, pe Rĕut
Budeĭ
Buhăescĭ
Bulăescĭ
Busĕuca
Căcărăzenĭ
Călăraş, pe Bîc
Căzănescĭ, pe Rĕut
Chipeşca
Chipricenĭ
Chiştelniţa
Cihorenĭ
Cinişĕuţĭ
Ciorna, pe Nistru
Cişmea
Clişova, pe Rĕut
Cobâlca
Cornova
Coşerniţa, pe Ichil
Crăsnăşenĭ
Crîulenĭ, tîrguşor
Cruglic
Cuizeuca
Dereneŭ
Duşca
Ereneŭ, pe Rĕut
Furcenĭ, pe Rĕut
Fuzeuca
Ghidulenĭ
Ghirova
Hirisenĭ
Hârtopul-mare
Hârtopul-mic
Hârjinescĭ (Hârjauca)
Hirova
Hlijenĭ
Holercanĭ, pe Nistru
Hordinescĭ
Horodişte saŭ Gradişte
Ichimĕuţĭ
Ignăţeĭ
Inescĭ
Isacova
Işnovĕţ
Ivanca
Isvóre
Ievrenĭ, pe Rĕut
Iora, pe Nistru
Lalova, pe Nistru
Leuşenĭ
Lopatna, pe Nistru
Mărcăuţĭ, pe Nistru

Măscăuţĭ, po Rĕut
Matveuţĭ
Mârzescĭ
Miclescĭ
Migulenĭ
Mîndra
Molovata, pe Nistru
Morozenĭ
Nabiştea
Negurenĭ, pe Rĕut
Nişcanĭ
Oxintea, pe Nistru
Olişcanĭ
Onescĭ, pe Ichil
Onişcanĭ
Oniţcanĭ
Ordăseĭ, pe Rĕut
Orheiŭ, oraş, capitala judeţuluĭ, pe Rĕut
Păpăuţĭ
Pânţerenĭ
Pétra, pe Rĕut
Peresecina
Picescĭ
Pituşca
Poiana, pe Nistru
Pripicenĭ
Răculescĭ, pe Rĕut
Răspopenĭ
Răciula, aprópe de Ichil
Rădenĭ
Rîzina, tîrguşor pe Nistru
Săharna, pe Nistru
Sămăşcanĭ
Scorţenĭ
Selişte
Seritenĭ pe Rĕut
Sesenĭ
Sîrcova
Slobodia Grădişte
Soloncenĭ, pe Nistru
Stodolnă, pe Nistru
Sustenĭ
Tabora, cu mănăstirea Tabora
Tarasova, pe Nistru
Tătărescĭ
Târşova
Telenescĭ, tîrguşor, pe Ciulucul-mijlociŭ
Ţibirica
Ţigănescĭ
Tiţcanĭ, pe Rĕut
Trebujenĭ, pe Rĕut
Trifescĭ
Tuzora (saŭ Călăraşĭ), tîrguşor, pe Bîc
Ustia, la gura Rĕutuluĭ
Vaduleca, pe Rĕut
Vărzărescĭ
Văsienĭ
Vaticĭ
Verejenĭ, pe Rĕut
Vîprova
Vîşcăuţĭ, pe Nistru
Voinova
Vorotic
Zăhăicanĭ
Zăhorenĭ

Ţinutul Chişinĕuluĭ.

Băcioĭ, pe Işnovĕţ
Bălănescĭ, pe Nîrnova
Bălăurescĭ
Balciana, aprópe de rîuleţul Lăpuşna
Bardăr

Bâţenĭ
Boghicenĭ
Boldurescĭ
Bolţun, pe Lăpuşna
Bozienĭ, pe Cogâlnic
Bubuescĭ
Budescĭ
Călmăţuiŭ
Căpriana saŭ Chipriană
Cărpinenĭ, pe Lăpuşna
Chişinĕŭ, capitala judeţuluĭ şi a gubernieĭ, pe Bîc
Cigârlenĭ
Cimişenĭ
Ciopleni
Ciorĕscĭ
Ciuciulenĭ, pe Cogâlnic
Cobăescĭ
Condriţa
Costescĭ, pe Botna
Costulenĭ, pe Prut
Cotu-moriĭ, pe Prut
Dăncenĭ, pe Işnovĕţ
Drăguşeniĭ vechĭ, pe Cogâlnic
Drăguşeniĭ noĭ saŭ Conojenĭ
Drăslicenĭ
Durlescĭ
Frăsinescĭ, pe Prut
Fundul-Galbineĭ
Gârlea, pe Botna
Goian, pe Ichil
Grătescĭ
Grozescĭ, pe Prut
Gulboca
Hanţca
Hâncescĭ, tîrguşor, pe Cogâlnic
Hidighiş
Horĕscĭ, pe Botna
Horodişte saŭ Grădişte
Horotca
Ilovenĭ, pe Işnovĕţ
Iurcenĭ, pe Lăpuşna
Lăpuşna, pe rîul Lăpuşna
Leuşenĭ, pe Nîrnova
Lohănescĭ
Lohănescĭ, pe Cogâlnic
Lozova
Măcărescĭ, pe Prut
Malcocĭ
Malul Tohatinuluĭ, pe Nistru
Mănăilescĭ, pe Botna
Mărinicĭ, pe Nîrnova
Merenĭ
Mereşenĭ
Micăuţĭ
Miclăuşenĭ
Milescĭ
Milescĭ
Negrenĭ
Nemţenĭ, pe Prut
Nimorĕnĭ, pe Işnovĕţ
Nisporenĭ
Obinenĭ
Pănăşescĭ, aprópe de Bîc
Pârjoltenĭ
Păşcanĭ, pe Ichil
Perenĭ
Pojorenĭ
Prisaca
Răvaca, pe Bîc
Recia, aprópe de Ichil
Rădenĭ, pe Ichil
Răzenĭ
Rusesciĭ vechĭ, aprópe de Botna
Rusesciĭ noĭ, pe Botna
Scorenĭ, pe Işnovĕţ
Selişte

Sângera, pe Işnovĕţ
Sipotenĭ
Sireţĭ
Sişcanĭ
Stolnicenĭ
Străşenĭ, pe Bîc
Surucenĭ, pe Işnovĕţ
Ţipala
Topar, pe Lăpuşna
Truşenĭ
Ulmul, pe Botna
Vadul-luĭ-Vodă, la Nistru
Vălcineţ
Vărzărescĭ
Văsienĭ, pe Botna
Vînătorĭ, pe Nîrnova
Vornicenĭ
Zberóia, pe Prut
Zîmbrenĭ, pe Botna

Ţinutul Benderuluĭ.

Abaclîdjaba, pe Cogâlnic
Baccialia
Baĭmaclia, pe Ciaga
Barniţa, pe Nistru
Başcalia
Batîr
Bender, oraş, capitala judeţuluĭ şi cetate, pe Nistru
Beştimac, pe Ialpuh
Bârzoiŭ
Bogdaneuca, pe Cogâlnic
Borosenĭ
Broscosescĭ
Bulbóca, pe Bîc
Căinarĭ
Calfa
Caneia, pe Tighecĭ
Caracuiŭ
Cărbuna
Căuşenĭ, tîrguşor, aprópe de Botna
Cazanciuc, pe Sărata
Cârnăţenĭ
Chircăescĭ, pe Botna
Chiţcanĭ, aprópe de Nistru
Ciadîr
Cimişlia, tîrguşor pe Cogâlnic
Cioc-Maidan
Ciapac, pe Ialpuh
Ciόra
Ciόra-Mârza
Ciucur-Mengir
Ciuflescĭ
Cobusca veche
Cobusca nouă
Cociulia
Comorat, tîrguşor, pe Ialpuh
Copaclia
Copanca
Copcuiŭ
Córja, pe Nistru
Coşcalia
Dan
Desghingea
Dubăsariĭ vechĭ, pe Nistru
Elisaveteuca, pe rîuleţul Ciaga
Enichioĭ
Epurenĭ, pe Thigecĭ
Fărlădanĭ
Filipenĭ, pe Sărata

Gangura, pe Botna
Gâsca
Ghilacheuca, pe Nistru
Ghiltos, pe Pruteţ
Giamâna, pe rîuleţul Calinlirĭ
Grădişte, pe Cogâlnic
Gura-Bîculuĭ, pe Nistru
Gura-Galbină, pe Cogâlnic
Gura-Sarateĭ, aprópe de Prut
Hagimus
Hanaseniĭ vechĭ, pe Tigheci
Hanaseniĭ noĭ, pe Prut
Hĕrbăuţĭ
Hotescĭ, pe Pruteţ
Ilpujel
Iordanăuca, pe Cogâlnic
Josendorf
Iăugur
Lac
Lărguţa
Leonteva
Leova, tîrguşor, pe Prut
Leova nouă (saŭ Sirma), aprópe de Prut.
Lipcaniĭ vechĭ, pe Nistru
Lipcaniĭ noĭ
Mătăsarĭ, pe Prut
Matildendorf, pe Ciaga
Mengir
Mînzirĭ
Mocrescĭ
Molescĭ
Opacĭ
Orac
Persenĕuca
Petreuca, tîrguşor pe Ciaga
Petricanĭ
Pogănescĭ, pe Prut
Puhăcenĭ, pe Nistru
Puhoiŭ
Sadaclia, pe Cogâlnic
Sadîc, pe Ialpujeţ
Sahaĭdac
Sâiţĭ
Şamalia
Sărata, colonie de Nemţĭ
Sărata-luĭ-Holban, pe Sărata
Sărăţica nouă
Satul Noŭ
Schinósa, pe rîuleţul Schinósa
Sălcuţa
Selemet
Şerpenĭ, pe Nistru.
Speia, pe Nistru
Sturzenĭ
Tapatarĭ
Taraclia, pe Cioga
Tartaul, pe Larga
Teppliţa, pe Nistru
Ţiganca, aprópe de Prut
Tighecĭ, pe rîuşorul Tighecĭ
Ţinţerenĭ, pe Bîc
Tocenĭ, pe Prut
Tochilele-Răducanĭ, pe Prut
Tocuz
Tomaĭ
Topal
Troiţa
Ursóia
Vişinĕuca
Zaim
Zlotea, st. c. ferată

Ţinutul Akkermanuluĭ.

Achembet, pe malul măriĭ
Acmanghit, pe Sărata
Adamăuca
Akkerman, oraş, capitala judeţuluĭ, pe Nistru (Ghiolul)
Alexandreuca, pe Sărata
Antoneuca
Arţiz, pe Ciaga
Bairamcea, tîrguşor, pe Hagidere
Bălăbanca mare, pe malul măriĭ
Benchendorf, pe Alcalia
Berezina, pe Cogâlnic
Bîcoza
Boccialia
Borisĕuca
Borodin
Briana, pe Cogâlnic
Budacă, pe malul măriĭ
Burgugĭ
Cair, pe Hagidere
Camcic, pe Sărata
Caplenĭ
Caracci
Caragacĭ
Cara-Mahmet
Cardon
Cargăsenĭ
Caţleah
Catorga
Cemcelea
Chibabcia, pe Alcalia
Chilia, tîrg, pe Dunăre
Ciobrucia, pe Nistru
Cişmea
Ciumlechioĭ, pe Chirhij
Clesticĭ, pe Ciaga
Codiescĭ, pe malul măriĭ
Constantinĕuca, pe Hagidere
Copciac
Cornilova, pe Alcalia
Crivda, aprópe de Nistru
Crocmaz, pe Nistru
Culeucia, pe Hagidere
Culmea
Cuparan, pe Chirdij
Deljiler
Deneviţ
Devletagacĭ, pe Aliaca
Dgolmen
Dimitrĕuca
Divisia, pe Hagidere
Dracul
Eĭngheĭm, pe Alcalia
Enichioĭ
Ermoclia
Eschipolos
Faraónca
Fère-Champenoise I, pe Cogâlnic
Fére-Champenoise II, pe Aliacă
Feşteliţa
Friedensthal, pe Ciaga
Frumuşica veche, pe Celeghider
Frumuşica nouă
Furmanca, pe malul lacululuĭ Chitaĭ
Galitescĭ
Gura-Celeghideriuluĭ, pe acelaşĭ rîuşor
Gura-Roşă

Hagidere, pe rîuleţul Hagidere
Hanchîşla
Hanesiĭ
Hlavanĭ, pe Aliaca
Hofnungenthal
Hnidenthal, pe Cogâlnic
Iaroslauca
Ivanăuca, pe Chirhij-Chitaĭ
Jebrenĭ
Leipzig, la gura Schinóseĭ
Lichtental, pe Celeghider
Mălaga, pe Nistru
Maloiaroslăuţĭ I.
Maloiaroslauţĭ II, pe Chirhij-Chitaĭ
Maneburg, pe Alcalia
Manja, pe Sărata
Marazleuca, pe Alcalia
Marineuca mare, pe Alcalia
Michaileuca, pe Sărata
Moldauca
Molodava, pe Sărata
Monacĭ, pe Alcalia
Neculeuca
Neculeuca
Neruşa
Novopăuleuca
Olonescĭ, pe Nistru
Pălanca, aprópe de Nistru
Paris, pe Cogâlnic
Păuleuca
Petreuca
Petro-Păuleuca, pe Sărata
Plahteĭca
Podul-de-pétră, aprópe de Nistru
Porcarĭ, pe Nistru
Postal
Răilénca
Rascăuţĭ, pe Nistru
Şaba, pe Nistru (Ghiolul)
Şabalul
Şaganĭ, aprópe de mare
Sărata veche, pe Sărata
Seĭmenĭ, pe Nistru
Semenĕuca
Sergheuca, pe Hagidere
Sofienthal
Spaseuca
Starocazacĭ, pe Alcalia
Ştefăneuca
Suliogla
Ţaricenca-de-sus, pe Hagidere
Ţaricenca-de-jos, pe Hagidere
Tarutin (saŭ Ciocroc)
Taşlîc
Tatar-Bunar, tirguşor, aprópe de Cogâlnic
Ţepliţ, pe Cogâlnic
Todireuca, pe Nistru
Tolmaza
Troiţca, pe malul laculuĭ Chitaĭ
Tropoclo
Turlac
Tverdiţa
Uspensca
Vedensca, pe Celeghider
Vîlcov, pe Dunăre
Volintireuca
Volocarĭ, aprópe de mare
Voznesensca
Zobarĭ

Ţinutul Ismailuluĭ.

Adarma
Alexandreuca
Alexandreuca
Anadol
Andruşa
Babel, pĕ malul laculuĭ Ialpuh
Baimaclia
Barta, pe malul laculuĭ Ialpuh
Baurci
Baurci
Beşalma, pe Ialpuh
Besghioz
Boligrad saŭ Bolgrad, oraş, pe malul laculuĭ Ialpuh
Borciac
Brânza
Brósca
Bulbóca, pe malul laculuĭ Ialpuh
Bulgaria
Burlaca
Caet
Cahul, orăşel, pe Pruteţ
Cairaclia
Cairaclia
Calceva
Caracurt
Caragacĭ, pe malul laculuĭ Cahul
Cartal, aprópe de lacul Cahul
Cazaclia, st. c. ferată
Cazaiaclia
Cemaşir
Chircanĭ, pe Pruteţ
Chirganĭ, pe Pruteţ
Chiriet-Lunga
Chirşova, pe Ialpuh
Chisliţa, pe Prut
Chisliţa, pe malul laculuĭ Catlabuh
Ciabalacci
Ciadîr-Lunga
Ciişia, pe Catlabuhul-mare
Cişmea-văruită, pe malul laculuĭ Ialpuh
Cişmea-Chioĭ
Ciumaĭ, pe rîuleţul Salcia
Codjagalia
Codrangol
Colibaş, pe Prut
Constantineuca
Corten
Cot-Chitaĭ, pe Chirhiş-Chitaĭ
Crinicĭca (Tântăniţa)
Cubeĭ
Cuhurluiŭ, pe malul laculuĭ Cuhurluiŭ
Curcĭ, pe malul laculuĭ Ialpuh
Dimitreuca
Dolecu
Dormindere
Ertscoburna, pe malul laculuĭ Catlabuh
Etulia, pe malul laculuĭ Cahul
Fântâna-Zînelor
Feraponteuca
Frecăţeĭ
Gavanos
Gioltĕŭ
Giurgiulescĭ, pe Prut

Golişte, pe Chitébugul-mic
Greceni
Hagi-Abdul
Hagi-Curd, pe malul laculuĭ Chitaĭ
Hagi-Cheĭ
Haĭdar
Haĭdar
Hasan-Aspag
Hasan-Batîr, pe Chitébugul-mic
Împuţita, pe malul laculuĭ Ialpuh
Isiraĭa, pe Chirhiş-Chitaĭ
Ismail, oraş, capitala judeţuluĭ, pe Dunăre
Larga
Lucescĭ
Manta, pe Pruteţ
Matrosca
Moscoveĭ
Muravleŭca, pe malul laculuĭ Chitaĭ
Musaid, pe Salcea
Necrasovca, pe Dunăre
Paic, pe Pruteţ
Pandaclia
Pelineĭ
Renĭ, oraş, pe Dunăre
Roşa
Satul Noŭ, aprópe de Dunăre
Săfliana
Şecherlîc-Chitaĭ
Slobodia-mare, pe Prut
Tabac, pe rîul Ialpuh
Taraclia
Taşebunarĭ
Tatar-Copciac
Tomaĭ
Troianul vechiŭ, pe malul laculuĭ Chitaĭ
Troianul noŭ
Vadul-luĭ-Isac, la Prut
Vaisal
Vălcănescĭ
Valea-Perjeĭ
Vanova, pe Catlabugul-mare
Vălenĭ, pe Prut
Zadunaica, pe Chirhij-Chitaĭ

V. FAMILIILE BOERILOR MOLDOVENĬ DIN BASARABIA CU CÂTE-VA SCHIŢE BIOGRAFICE ALE ÓMENILOR DE FRUNTE.

I.

BOERIĬ BASARABIEĬ.

In Imperiul Ţarilor toţĭ supuşiĭ sunt despărţiţĭ în *clase* (soslovia) şi, dacă uniĭ din aceştĭ supuşĭ, din óre-carĭ împrejurărĭ, nu aparţin nicĭ uneia din aceste clase, atuncĭ, totuşĭ, eĭ sunt clasaţĭ de ocârmuire într'o clasă separată, numită *rasnocinţĭ*. Basarabia, cu poporaţiunea sa, imediat ce a fost alipită la Rusia, fu la rîndul sĕŭ supusă reguleĭ generale. Poporaţiunea sa, neputênd să fie despărţită în *clase* după calapodul muscălesc, s'a despărţit pe temeiul datinelor străvechĭ moldovenescĭ, admise de astă dată de Rusia; rĕmânênd, firesce, ca cu timpul despărţirea naţională să fie înlocuită cu cea muscălescă. Guvernul rus, după ce a alipit la Imperiŭ acéstă parte a Moldoveĭ, a despărţit poporaţiunea Basarabieĭ în următórele clase:

1. *Cler*
2. **Boerĭ**
3. **Mazîlĭ**
4. **Ruptaşi**
5. **Răzeşĭ**
6. **Ţĕranĭ saŭ Birnicĭ**
7. **Robĭ.**

Apoĭ peste puţin a maĭ adaos la acéstă despărţire încă următórele clase:

8. Tîrgoveţĭ (mescianĭ)
9. Coloniştĭ.

Boeriĭ la rîndul lor aŭ fost despărţiţĭ la început în treĭ clase, admise aşă precum ele existase în Moldova, şi anume:

Clasa I.

Moldovenesce	Rusesce
1. Logofĕt	Canţler
2. Mare Vornic	Consilier (sovetnik)
3. Hatman	Oberpoliţmaister
4. Postelnic	Camerher
5. Mare Vistier	Caznaceĭ gosudarstva

Clasa II.

6. Vel-Agă	Politmaister
7. Vel-Spatar	Mecenoseţ
8. Vel-Ban	Şudia
9. Vel-Comis	Ştalmaister
10. Vel-Caminar	Secretar domnesc
11. Vel-Paharnic	Cormciĭ

Clasa III.

12. Vel-Sardar
13. Vel-Stolnic
14. Vel-Armaş
15. Vel-Medelnicer
16. Vel-Clucer
17. Vel-Sluger
18. Vel-Pitar
19. Vel-Jitnicer
20. Vel-Şatrar
21. Vel-Căpitan de dorobanţĭ.

Aceste treĭ trepte de «protipendă» aŭ fost recunoscute de «*eraldica*» ruséscă ca *stolbovie dvoreani*, adecă nobiliĭ de frunte.

Afară de aceste grade — al doilea şi al treilea logofĕt, spătar etc. eraŭ asemenea admişĭ, ca fiind de viţă boeréscă, adecă *dvorean*. Postelniciĭ înaintaţĭ din mazilĭ, fiiĭ de mazilĭ saŭ din altă tréptă, n'aŭ fost admişĭ printre nobilĭ, iar maziliĭ s'aŭ egalisat cu «odnodvorţi», adecă cea din urmă tréptă a nobilimiĭ.

In vechime, orĭ-ce boer moldovén, dacă părăsià slujba, se făceà mazîl şi plătià atuncĭ bir după avere; apoĭ maĭ pe urmă mazîlĭ se făceaŭ fel de fel de ómenĭ. Mazîliĭ eraŭ scutiţĭ de prestaţiune şi *eraŭ obligaţĭ* a servì ca călăreţĭ.

Tagma duhovnicéscă.

Ruptaşiĭ în Basarabia formaŭ altă dată o clasă privilegiată. Majoritatea lor eraŭ fiĭ de preoţĭ şi se bucuraŭ, ca şi mazîliĭ, de dreptul a fi scutiţĭ de prestaţiunĭ; eĭ nu plătiaŭ decât dajdie, iar restul, ca şi mazîliĭ, ½ din deciuială de pe 50 stup şi de pe 50 porcĭ; pentru maĭ mare numĕr, egal cu ţĕraniĭ, adecă câte 8 parale de cap. Ruptaşiĭ aŭ intrat de la 1812 în clasa (*soslovie*) duhovnicéscă şi se bucuraŭ de aceleaşĭ drepturĭ de carĭ se bucură ómeniĭ acesteĭ clase în Rusia. *Ruptele* eraŭ străinĭ, meşteşugarĭ, industriaşĭ, carĭ nu plătiaŭ bir şi imposite, ci vĕrsaŭ în Visterie o anumită sumă de banĭ la anumit termin, după avuţia fie-căruia. Eĭ aveaŭ chrisóve pentru acest scop, anume date; însă plătiaŭ ca şi ţĕraniĭ goştina, vădrăritul etc. Acéstă clasă a fost clasată de guvernul rus în ghildiĭ (clasa comercianţilor patentarĭ).

Ţĕranĭ.

Pentru *răzeşĭ* vedĭ în text.

Ţĕranĭ saŭ *birniciĭ* în Basarabia formaŭ şi forméză clasa cea mare a poporaţiuniĭ rurale. Ţĕraniĭ locuiaŭ pămînturile statuluĭ saŭ ale proprietarilor. Eĭ plătiaŭ:

1. *Bir*, nu pe cap de om, ci pe obştea satuluĭ. Obştea din partea sa determină suma fie-căruĭ membru, după puterea şi averea sa.
2. Eĭ plătiaŭ simbria surugiilor, întreprinderea cailor, grajdurilor şi cele-lalte.
3. Eĭ dedeaŭ fîn şi ovĕz cailor de postă.
4. Pregătiaŭ lemne de foc pentru carantină, localurile statuluĭ şi locuinţele cinovnicilor.
5. Plătiaŭ pentru orĭ-ce vită, cum şi vinăritul, albinăritul şi cele-lalte.

Dar afară de tóte aceste birurĭ, la 1812 ţĕraniĭ din Basarabia aŭ fost supuşĭ de ocărmuirea muscăléscă la multe alte imposite grele. Aşà, de pildă, în acel an ţĕraniĭ aŭ transportat 100.000 cetverti de grîŭ al armatelor şi aŭ construit magasiĭ pentru tóte aceste bucate, aŭ dat 8.000 stînjenĭ pentru spitalurĭ militare, aŭ construit carantine pe linia Prutuluĭ, apoĭ aŭ fost obligaţĭ de a întreţiné *pe comptul lor* pe toţĭ *eraticiĭ* din Varsovia (poselenţi), a construì pentru coloniştĭ case, a găzduì pe soldaţiĭ ruşĭ, a ţiné cordóne pe linia graniţeĭ şi a da care şi căruţe la orĭ-ce cerere.

Afară de acésta, tot ţĕraniĭ eraŭ datorĭ a da călăraşĭ pentru isprăvniciĭ şi alte instanţe administrative. Iată numĕrul acestor călăraşĭ după judeţe:

1. Orheiŭ	1.074	călăraşĭ
2. Hotărnicesc	180	
3. Codru	114	
4. Tomarova.	160	
5. Grecenĭ	120	
6. Iaşĭ	223	
7. Bender	258	
8. Soroca	598	
9. Hotin	150	
Total	2.902	călăraşi

Fie-care călăraş primià léfă 250—300 leĭ pe an.

Scutelnicĭ. Boeriĭ marĭ aveaŭ în Moldova drept la scutelnicĭ după gradul boerieĭ; pe aceştĭ scutelnicĭ, breslaşĭ şi slugĭ boerul şi-ĭ alegeà din birniciĭ liberĭ. Scutelniciĭ eraŭ slobodĭ de tóte chovalevĭ, adecă de imposite şi găzduire, şi plătiaŭ $^3/_4$ din bірurĭ; de fie-care scutelnic boerul primià din Visterie câte 2 leĭ pe lună; slugile şi breslaşiĭ nu plătiaŭ bir de loc. Liberându-se de orĭ-ce imposit, scutelnicul se obligà a sluji boeruluĭ, după cum a fost învoiala. Firesce că boeriĭ îşĭ alegeaŭ scutelnicĭ printre chiaburiĭ satuluĭ, pentru ca să pótă aveà de la eĭ cât maĭ mare folos.

Numĕrul total al scutelnicilor în Basarabia erà între 4.000—6.000.

Scutelnicia a fost introdusă în Basarabia de Mavrocordat, după desfiinţarea «vecinilor».

Istoria *vecinilor* în Basarabia e aceeaşĭ ca şi în Moldova. Dincolo de Prut, ca şi dincóce, Domniĭ luase obiceiŭ de a da boerilor pentru slujbele lor sate şi moşiĭ. Acest obiceiŭ a făcut că ţĕraniĭ, de alt-fel slobodĭ, s'aŭ vĕdut obligaţĭ de a plătì proprietarilor şi de a muncì pentru eĭ. Aceştĭ ţĕranĭ eraŭ *vecinĭ*. Până la introducerea porumbuluĭ în Moldova, adese-orĭ se întîmplà fómete, despre care pomenesc uniĭ din cronicarĭ; în aniĭ de lipsă, fie din causa releĭ recolte, fie din altă causă, ţĕraniĭ eraŭ siliţĭ a se adresà la boerĭ, carĭ, pentru ajutorul dat în timpurile de restrişte, robiaŭ pe cel împromutat. Aceştĭ robĭ eraŭ tot *vecinĭ*. Afară însă de vecinĭ, totuşĭ existaŭ şi ţĕranĭ slobodĭ, carĭ posedaŭ moşiĭ. Aceştia aŭ fost *răzeşĭ*. Vecinĭ aŭ existat în Basarabia până la Constantin Mavrocordat. Acest Domn a desfiinţat pe vecinĭ, ardĕnd multe chrisóve privitóre la robia ţĕranuluĭ moldovén, rĕmânênd de atuncĭ robiţĭ numaĭ Ţiganiĭ. De la Constantin-Vodă, ţĕraniĭ locuitorĭ pe moşiile boerescĭ eraŭ slobodĭ a da proprietaruluĭ *ḑeciuială* şi a muncì 12 ḑile pe an de fie-care vatră. Proprietarul, din partea sa, erà dator a da ţĕranuluĭ de pe moşia sa atât pămînt cât iĭ trebuià luĭ pentru hrană, fîneţe şi păşune pentru 12 capete de vite şi 120 oĭ. Dacă moşia posedà pădure saŭ pădurişte, trestie etc, erà dator a da ţĕranuluĭ materialul combustibil. Ţĕranul erà slobod a cumpĕrà moşie, şi atuncĭ puteà să părăséscă moşia proprietaruluĭ, făcêndu-se răzeş.

II.

FAMILIILE BOERESCĬ ROMÂNE.

Pentru a face istoricul întru cât-va complet al familiilor boerescĭ rĕmase în Basarabia după anexarea sa la Rusia ar trebuì neapĕrat ca cronicele scrise de către mulţĭ din boeriĭ din Basarabia, precum şi documentele lor de familie, să fie scuturate de praful în care zac şi date la lumină. Dar acésta tocmaĭ nu este în obiceiul acestor boerĭ, carĭ cu mare rivnă ascund ast-fel de documente şi nu le arată decât cu mare greutate.

In procesele civile pentru revendicarea drepturilor la moştenire apar din când în când nisce chrisóve vechĭ, carĭ însă adese-orĭ, fiind çercetate de cinovniciĭ ruşĭ, sunt declarate de false. Aşà, de pildă, pe la 1861, într'un proces mare al familiei Patarichi pentru nisce moşiĭ din Bugéc, s'a stabilit de către tribunal că: falsificarea documentelor moldovenescĭ se face în Basarabia pe o scară întinsă, ceea ce se póte dovedì prin faptul că chrisóvele aduse de familia Patarichi în sprijinul sĕŭ sunt date în numele luĭ Ioan Sturza pe când acest Domn fusese dejà mazilit.

Intr'un alt rechisitoriŭ (1) privitor la moşia Larga, pe care o revendicà familia Balş, găsim următórele ḑise: «Sub Grigorie Ghica, la Iaşĭ, s'a descoperit *o companie* de ómenĭ, care, sub conducerea unuĭ fugar rus Cholodnicoff, fabricà numeróse chrisóve false pentru boerie. Asemenea fabricaţiune se făceà şi la Chişineŭ, Orheiŭ şi Bălţĭ. Falsificarea este cu atât maĭ comodă cu cât urmaşiĭ (potomki) Domnitorilor aŭ păstrat la eĭ peceţile de domnie, iar cărţĭ saŭ registre în carĭ s'ar fi trecênd acele chrisóve de boerie n'aŭ fiinţat nicĭ odată; şi apoĭ, la urma urmelor, pe la 1827, a maĭ ars şi archiva Divanuluĭ Moldoveĭ, — de aceea este cu neputinţă a cercetà acum carĭ din acele chrisóve sunt adevĕrate şi carĭ false.»

Orĭ-cum, după arătările oficiale, în Basarabia aŭ rĕmas şi s'aŭ aşezat,—parte aŭ trecut de s'aŭ stabilit în Rusia,—peste *27 familiĭ de boerĭ*, înscrise în cartea de catifea (barchatnaia kniga) a nobilimiĭ Imperiuluĭ Rusesc. Din aceste familiĭ următórele maĭ aŭ descedenţĭ în Basarabia:

1. Bantaşescĭ
2. Arăpescĭ
3. Bohuşescĭ
4. Gănescĭ
5. Dariescĭ
6. Donicĭ
7. Drăgăşescĭ
8. Jorescĭ
9. Isăcescĭ
10. Cantacuzinescĭ
11. Carpescĭ
12. Catargiescĭ
13. Costin
14. Crupensky (2)
15. Chiriac (3)
16. Movilescĭ
17. Neculescĭ
18. Raziĭ
19. Racoviţescĭ
20. Rosetescĭ

---

(1) A vedé *Истор. Мин. Вн. Дѣлъ.* 1859, No. 10.

(2) Din acéstă familie rusificată e şi actualul mareşal al nobilimiĭ basarabene.

(3) Singurul representant rĕmas în viéţă din acéstă familie boerésca e d-l Constantin Chiriac, fiul luĭ Dimitrie Chiriac.

21. Talpescĭ
22. Cerchezescĭ
23. Moruzescĭ
24. Stroescĭ
25. Casimirescĭ
26. Bogdănescĭ
27. Stîrcea
28. Sturdza (nu maĭ locuesc în Basarabia)
29. Stamati-Ciurea
30. Dicescĭ
31. Rălescĭ

Afară de aceste familiĭ boerescĭ, maĭ există în Basarabia o mulţime de familiĭ nobile, dar nobilimea lor îşĭ are de temeiŭ o origine absolut nedovedită, dar totuşĭ admisă de Rusia, fie că representanţiĭ acestor familiĭ aŭ servit statuluĭ rusesc şi s'aŭ înobilat pe calea biurocratică, fie că aŭ isbutit să capete rangul de nobilĭ într'un mod óre-care. Aşà sunt nobile de pildă familiile *Purcel*, *Lascari*, *Semigradov*, *Lemni*, *Mereacre*, *Bunacale*, *Horgos*, *Dimo*, *Capaţina*, *Botezat*, *Tomuleţ*, etc.

Maĭ sunt în Basarabia şi familiĭ de nobilĭ de origine pur ruséscă, rutenéscă şi polonă. Aceştia aŭ venit în Basarabia ca funcţionarĭ aĭ statuluĭ şi aŭ rĕmas acolo, înrudindu-se cu boeriĭ pămîntenĭ.

In general, nobilimea pămînténă din Basarabia parte s'a stins, precum de pildă s'a stins familia Ralli (1), parte s'a înrudit cu familiile nobilimiĭ rusescĭ, dând nascere unuĭ stat de nobilĭ pur rusesc. In casele acestor boerĭ nu se maĭ vorbesce limba românéscă, iar copiiĭ nu învaţă limba paternă decât de la slugĭ şi argaţĭ de curte.

III.

GAVRIL BĂNULESCU-BODONI.

Rĕposatul I. P. S. Mitropolit Gavril Bodoni s'a născut în Bucovina şi a fost fiul drabantuluĭ Grigorie Bodoni; rĕposatul a făcut studiĭ în şcólele din Transilvania, apoĭ, după isprăvirea studiilor, a petrecut maĭ mulţĭ anĭ la Chios, Patros şi Smirna.

---

(1) Familia Ralli este trecută în maĭ multe chrisóve polone printre boerii carĭ aŭ venit în Polonia cu Petriceico-Vodă.

Intorcêndu-se din acéstă călĕtorie, Gavril Bodoni, în curgere de treĭ anĭ, a fost profesor de limba latină în Moldova. In anul 1779 s'a călugărit la Constantinopole și apoĭ, întorcêndu-se în Moldova, a fost chirotonisit ieromonach și a ocupat postul de profesor de religiune. In anul 1782 a părăsit Moldova și a trecut in Rusia, unde a primit postul de profesor de limba grécă la seminariul din Pultava; în anul 1784, desgustat de Rusia, s'a întors în Moldova, unde Mitropolitul Gavril l'a înălțat la rangul de archimandrit.

La 1788, îndemnat de uniĭ din prelațiĭ rușĭ, a trecut iarășĭ în Rusia, unde a ocupat postul de rector al seminariuluĭ din Ecaterinoslaw. In anul 1789, Gavril Bodoni a fost chemat de Ambrosie, Exarchul Moldoveĭ și Valachieĭ, și, după recomendațiunea favorituluĭ Impĕrăteseĭ Ecaterina, chirotonisit Episcop al eparchieĭ Benderuluĭ. După încheiarea păciĭ din anul 1792, a fost numit Mitropolit al Moldoveĭ și Valachieĭ de către Sinodul rus, iar Ambrosie a fost mutat la Pultava, unde a și murit în curînd. In acele momente Gavril Bodoni s'a arătat așà de rusofil, în cât simpatiile sale pentru Imperiul Rus, precum și dorința sa de a vedĕ Țéra-Românéscă cucerită de Rusia aŭ deșteptat bănuelile Turcieĭ. Mitropolitul Gavril a fost arestat și trimis la Constantinopole, unde trăià supraveghiat. Prin intervențiunea Rusieĭ el a fost liberat și s'a întors în Rusia.

La 1793 Sinodul rus l'a numit Mitropolit al Ecaterinoslavuluĭ, Kersonesuluĭ și Taurideĭ. Când s'a urcat pe tronul Rusieĭ Impĕratul Pavel, Mitropolitul Gavril s'a vĕḑut permutat la Novocercask. In anul 1797 el a creat în acest oraș un consistoriŭ și un seminariŭ. In anul 1799 fu din noŭ permutat la Kiew, numindu-se în același timp și în postul de archimandrit al Lavreĭ. In anul 1800, obosit de intrigile ce mereŭ se făceaŭ în sinod în contra sa, și-a dat demisiunea din scaunul mitropolitan; demisiunea sa a fost primită și Gavril Bodoni s'a stabilit la Kiew, apoĭ s'a mutat la Dubasarĭ. Acì el a locuit în pace și liniște până la 1808.

Dejà la 1806 Rusia făceà răsboiŭ Turcieĭ, pretextând călcarea unuĭ tractat, iar în realitate cu scopurĭ de cucerire. Armata ruséscă, pretextând sfînta causă a creștinătățiĭ, după porunca Țaruluĭ, a ocupat Basarabia, Moldova și Valachia. In fruntea acesteĭ armate erà Principele Prozorovsky. Vorbind despre acest răsboiŭ, istoricul rus Solovieff mărturisesce singur că: «Rusia a voit să pue piciorul ferm pe Dunăre, considerând acest rîŭ drept légănul némurilor slave, și a-șĭ supune (nodcinitĭ) țĕrile dunărene.» In Moldova, Valachia și Basarabia s'a înființat regim muscălesc.

Moldova și Valachia făceaŭ pe atuncĭ parte din eparchia patriarchatuluĭ de la Constantinopole. La 1808, în ḑiua de 27 Martie, a apărut un «ukaz» al Impĕratuluĭ Alexandru I, care sună: «Ordonăm fostuluĭ Mitropolit al Kiewuluĭ Gavril a se numì iarășĭ membru al Sinoduluĭ și a fi Exarch la Moldova, Valachia și Basarabia.» Din partea sa, Sinodul rusesc a dispus ca Mitropolitul Gavriil, care locuià la Dubasarĭ, să fie păstorul turmeĭ creștinescĭ în Moldova, Valachia și Basarabia, alegêndu-și după dorință reședința, iar în viitor, despre cele bisericescĭ, despre carĭ foștiĭ Mitropolițĭ aĭ Moldo-Vlachieĭ se adresaŭ la Patriarchul din Constantinopole, de aḑĭ înainte se adresà către Sinodul rus». (1)

In luna Maiŭ același an Mitropolitul Gavril a și sosit la Iașĭ și în ḑiua de 22 a prestat în biserica Mitropolieĭ jurămîntul înaintea Principeluĭ Prozorovsky, care a și avisat despre acest fapt Divanurile Principatelor, precum și pe Mitropolitul Valachieĭ.

Iată cum a fost redactată acéstă însciințare a luĭ Prozorovsky:

«Pe temeiul abdicăriĭ P. S. Veniamin, fost Mitropolit al Moldoveĭ, din postul de ocârmuitor al turmeĭ, precum și din celelalte îndatorirĭ ale sale, Maiestatea Sa Imperială, milostivul Hosudar, *ca capul* (glava) *bisericeĭ greco-catolice creștine*, printr'un ukaz imperial dat Sf. Sinod, a bine-voit să încuviințeze și să poruncéscă fostuluĭ Mitropolit al Kiewuluĭ a fi iarășĭ membru al Sinoduluĭ și Exarch al Moldoveĭ, Valachieĭ și Basarabieĭ. De aceea, despre voința Imperială, mie comunicată, facem acéstă cuvenită însciințare Divanurilor Moldoveĭ și Valachieĭ.

De óre-ce P. S. Gavril a fost numit Exarch nu numaĭ al Moldoveĭ, ci și al Valachieĭ, — mĕ cred dator a avisà pe Prea Sf. Vóstră ca de aḑĭ înainte să bine-voițĭ a vĕ adresà despre tóte cele duhovnicescĭ către P. S. Gavril, fiind supușĭ luĭ.»

---

(1) Archiva Consistoriuluĭ din Chișineŭ, 1808, No. 6, f. I, *Delo*.

Limpede şi lămurit. Principele Prozorovsky, printr'un avis aduceà la cunoscinţa poporuluĭ român că autocratul Rusieĭ, care şi-a însuşit titlul de *papă al bisericeĭ pravoslavnice de la Rĕsărit*, de aḑi înainte va chirotonisì, cu ajutorul «*ukazurilor*» *date Sinoduluĭ rus*, pe Mitropoliţiĭ Moldoveĭ şi Valachieĭ.

Sosind la Iaşĭ Mitropolitul Gavriil, cel dintâiŭ lucru pe care s'a grăbit a-l face, a fost traducerea din limba ruséscă în românesce a ecténieĭ, în care se rugà pentru sănătatea Impĕratuluĭ Rusieĭ şi a familieĭ Romanoff, precum şi a Sf. Sinod rusesc. Traducerea acesteĭ ectenii s'a tipărit imediat şi a fost expediată pe la tóte parochiile Moldoveĭ, Valachieĭ şi Basarabieĭ. Rusia *de facto* considerà dejà ambele Principate ca două provinciĭ rusescĭ. După ce Mitropolitul Gavril a isprăvit cu ectenia, s'a pus pe călĕtorit, în scop de a face cunoscinţă cu turma sa.

Mitropolitul Gavril a găsit starea economică a mitropolieĭ Moldoveĭ fórte rea. Mitropolia aveà o datorie de peste 200.000 l. v., pentru care plătià anual peste 18.000 l. v. dobândă. Datoria acésta rĕmăsese, se ḑice, de pe timpul Mitropolituluĭ Veniamin. In privinţa acestor datoriĭ, Mitropolitul Gavril scrià următórele către Sinodul rus:

«Aci erà altă dată obiceiŭ ca datoriile făcute de Mitropoliţĭ, Episcopĭ, archiereĭ saŭ egumeniĭ mănăstirilor, după ce aceştĭ ierarchĭ părăsiaŭ scaunul lor, să se trécă pe socotéla instituţiuniĭ în fruntea căreia aŭ stat contractanţiĭ. Din acéstă causă multe rele s'aŭ făcut. De aceea trebue dat ordin ca nicĭ unul din cinovnicĭ să nu facă de aḑĭ înainte datoriĭ pe comptul postuluĭ ce ocupă şi poliţele să fie de acum înainte întărite de Exarch cu punerea sigiluluĭ sĕŭ.» (1)

Despre starea bisericilor, Exarchul Gavril, în raporturile sale către Sinodul rusesc, ḑice că le-a găsit la Iaşĭ în bună stare, construite bine, înzestrate cu obiectele bisericescĭ; clerul Moldoveĭ însă puţin instruit, «dar capabil de a oficià serviciul divin în limba lor». In ceea ce privesce bisericile de prin sate, atât din eparchia metropolitană cât şi cele-lalte eparchiĭ (2), apoĭ, după părerea Mitropolitului, ele *eraŭ într'un numĕr prea mare*, iar *preoţiĭ şi maĭ mulţĭ*, aşà că la 50 de curţĭ adese-orĭ venià câte 3—4 preoţĭ. Observând acésta, Exarchul a dispus ca în viitor să nu se maĭ construiască nicĭ o biserică fără o anchetă prealabilă care să arate necesitatea eĭ; asemenea a dispus ca chirotonisire de preoţĭ să nu se maĭ facă de loc, până ce preoţiĭ în fiinţă nu vor avé fie-care parochia sa stabilită.

---

(1) *Delo*, Archiva Consist. din Chişineŭ, 1808. No. 6. cóla 12.

(2) In Moldova, maĭ eraŭ pe atuncĭ dejà eparchia Romanuluĭ şi a Huşuluĭ

«Episcopiile Romanuluĭ şi a Huşuluĭ, scrià Mitropolitul Gavril către Sinodul rus, sunt ocârmuite aḑĭ—întâia de Episcopul Gerasim, de vîrstă mijlocie, şi este un archiereŭ bine-intenţionat (blagonadejni) şi meritoriŭ de laude,—a doua de Episcopul Meletie, tînĕr de vîrstă şi asemenea bine intenţionat.»

Intorcêndu-se din călĕtoria de inspecţiune, Mitropolitul Gavril a transformat tribunalul duhovnicesc, înfiinţat de către Mitropolitul Veniamin, în consistoriŭ, formându-l din clericĭ localĭ. Apoĭ a creat în eparchia sa *blagocini* (protoiereĭ), traducênd pentru eĭ nisce «pravile» din limba ruséscă; asemenea tot din rusesce a tradus şi un Catechism prescurtat, pe care l'a şi tipărit.

După ce a isprăvit tóte acestea în Moldova, Mitropolitul a plecat în Valachia. In Valachia pe atuncĭ existaŭ patru eparchiĭ: una mitropolitană şi cele din Rîmnic, Argeş şi Buzĕŭ.

«Mitropolitul Ungro-Vlachieĭ, scrià P. S. Gavril către Sinodul rus, Dosofteiŭ, e fórte bĕtrân şi, din propria sa declaraţiune, din causa slăbiciuniĭ sale, nu maĭ oficiază şi eparchia sa nu o visitéză. Episcopul Rîmniculuĭ Nectarie asemenea e bĕtrân şi slab; nu oficiază, locuesce la Bucurescĭ şi în eparchia sa nu merge, ocârmuind-o prin protopopĭ. Episcopul Argeşuluĭ Iosif e de vîrstă mijlocie, sîrguitor pentru serviciul divin şi îngrijitor de cele bisericescĭ; locuesce asemenea la Bucurscĭ, visitând une-orĭ eparchia sa; dar boeriĭ Divanuluĭ adesea îl reţin, pentru că el asistă la şedinţele Divanuluĭ. Episcopul Buzĕuluĭ Constanţiŭ, nepotul Mitropolituluĭ Dositeiŭ nu e om bĕtrân, dar póte că de aḑĭ înainte va arătă grijă pentru turma sa; locuesce la Bucurescĭ şi de aceea eparchia sa e neîngrijită, aşà că în bisericile eparchieĭ sale, precum şi în general în tótă Valachia, chiar pe mesele sfinte şi în cupa cu grijanie s'aŭ găsit necurăţeniĭ, iar în Episcopia Buzĕuluĭ sf. tainepu treḑite. Mitropolitul Dositeiŭ şi Episcopiĭ Rîmniculuĭ şi a Buzĕuluĭ sunt nisce Grecĭ veniţĭ în Valachia; singur Episcopul de Argeş e de acì din nascere. Bisericile şi clerul în Valachia nu sunt maĭ puţinĭ decât în Moldova.

«Eŭ am dat o propunere în scris P.S. Mitropolitului Dositeiŭ şi Episcopilor de a face aceea ce am făcut în Moldova, adecă de adĭ înainte a nu maĭ înmulţì preoţimea, de óre-ce şi ocârmuirea civilă se plânge despre acésta. Adevĕratul prestigiŭ în bisericele Valachieĭ lipsesce, iar clerul e aşà de incult în cât nu cunósce regulele bisericescĭ şi nu scie bine cum se oficiază sf. leturghie. De aceea am propus Mitropolitului de a înfiinţà protoiereĭ, precum am înfiinţat în Moldova.»

In ceea ce privesce Basarabia propriŭ ḑisă, apoĭ în acéstă parte a Moldoveĭ puţine biserici s'aŭ găsit şi clerul asemenea n'a fost în numĕr îndestulător pentru a satisface cerinţele poporaţiuniĭ creştine. Bisericile eraŭ fórte sărace, iar despre starea lor în Basarabia de la méḑă-ḑi Mitropolitul Gavril nu pomenesce nimic, de óre-ce p'acolo nicĭ n'a fost.

Deosebita atenţiune a Mitropolitului aŭ atras-o asupra lor mănăstirile nóstre, atât cele din Moldova, cât şi cele din Valachia; cea maĭ mare parte din aceste mănăstirĭ, şi anume cele maĭ avute, eraŭ închinate Sf. Mormînt, Munteluĭ Atos saŭ Sinai, unele scaunelor patriarchale şi mănăstirilor grecescĭ. In aceste mănăstirĭ domniaŭ ca adevĕraţĭ stăpânĭ călugăriĭ grecĭ, carĭ cumpĕraŭ locurile de egumen şi carĭ prin urmare priviaŭ averea mănăstiréscă drept o moşie arendată. In unele mănăstirĭ aceştĭ călugărĭ desfiinţară chiar obştea călugăréscă şi încetară de a servì sf. leturghie în biserică. Mitropolitul Gavril, ca Român de nascere, deşì rusificat şi alipit cu sufletul la interesele Rusieĭ, a început o luptă dréptă cu călugăriĭ grecĭ. El s'a adresat către Sinodul rus, cerênd ca egumeniĭ grecĭ să fie supuşĭ autorităţiĭ Exarchuluĭ, iar în ceea ce privesce administraţiunea averiĭ mănăstirescĭ să fie supuşĭ disposiţiunilor ce ar emanà de la autoritatea duhovnicéscă locală; ceĭ nesupuşĭ din egumenĭ grecĭ să pótă fi depărtaţĭ din postul lor şi înlocuiţĭ cu alţiĭ, iar banii ce se cuvin mănăstirilor străine să se trimiţă direct acelor mănăstirĭ. Mitropolitul Gavril maĭ cereà apoĭ ca Sinodul rus să-l autorise de a cere de la superioriĭ mănăstirilor grecescĭ chrisóvele vechĭ, pe temeiul cărora mănăstirile eraŭ închinate, pentru a se putè scì voinţa şi dorinţele ctitorilor şi întemeietorilor

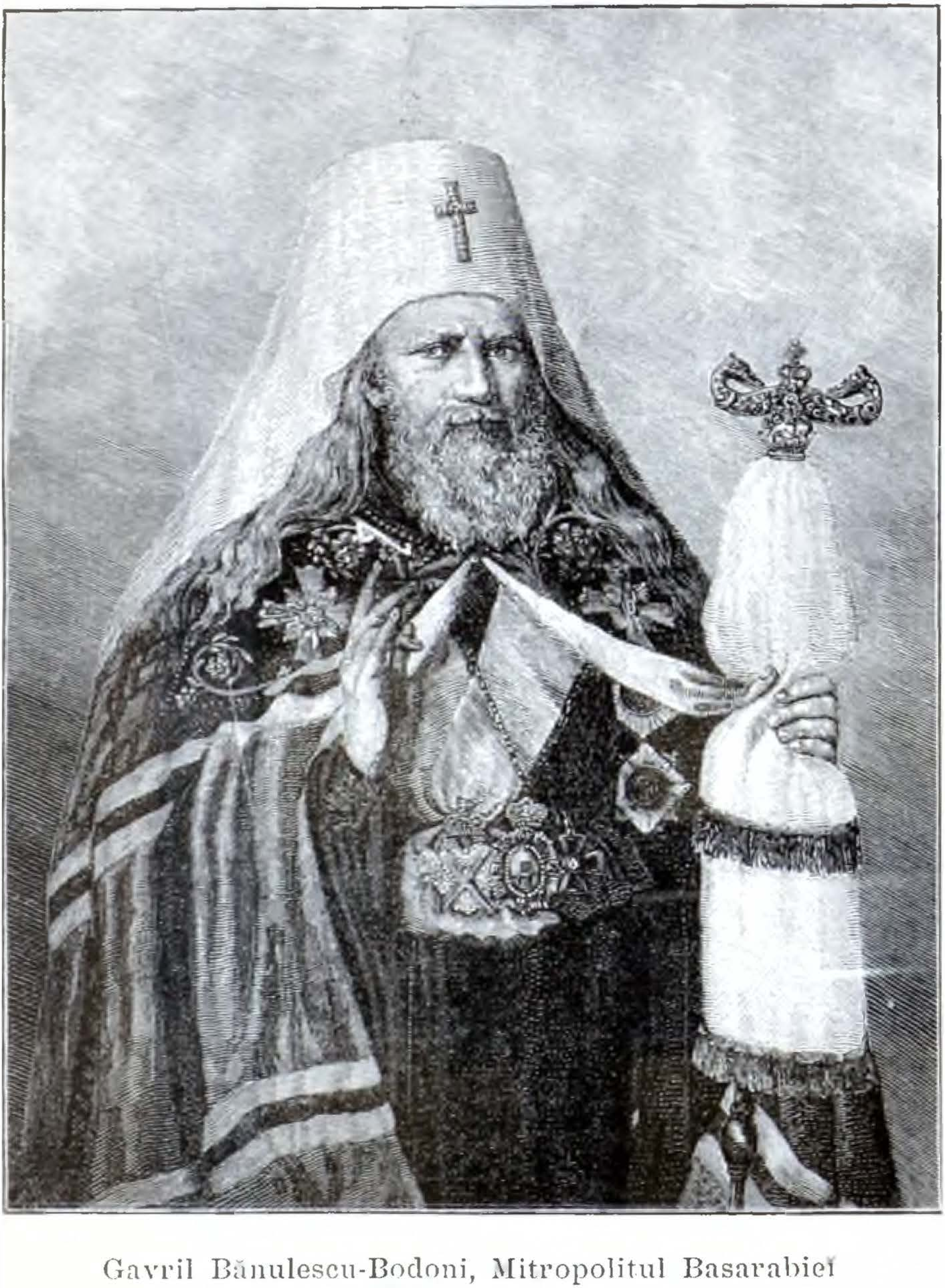

Gavril Bănulescu-Bodoni, Mitropolitul Basarabiei
(1746—1821).

mănăstirilor şi a se vedé dacă acéstă voinţă şi aceste dorinţe sunt saŭ nu realisate.

Pentru a face óre-care ordine în aceste mănăstirĭ, Mitropolitul Gavril aveà în vedere să le clasifice în treĭ clase, după tipicul mănăstirilor din Rusia, oprind călugărirea vagabonḑilor şi altor ómenĭ, carĭ pe atuncĭ mişuiaŭ prin ţéră, căutând adese-orĭ prilejul de a-şĭ ascunde trecutul lor plin de crime sub sutana călugăréscă, de a fi călugăriţĭ.

Cestiunea privitóre la instruirea cleruluĭ român, care din causa persecuţiunilor şi nelegiuirilor prelaţilor grecĭ decăḑuse rĕŭ, preocupà mult pe Exarchul Gavril. Incă sub Mitropolitul Veniamin se înfiinţase la Iaşĭ o şcólă duhovnicéscă, unde copiiĭ clericilor învĕţaŭ regulele bisericescĭ, retorica, logica şi teologia luĭ Damaschin; în acea şcólă învĕţaŭ peste 50 de băeţĭ, a căror întreţinere erà pe séma mănăstirilor. Acéstă şcólă Exarchul voià s'o transforme într'un seminariŭ; dar pentru a puté dobândi autorisaţiune din partea Sinoduluĭ rusesc, a alcătuit programul studiilor viitoruluĭ seminariŭ după tipicul seminariilor rusescĭ, absolut inutil pentru clerul român. In Valachia nu existà o atare şcólă şi Exarchul, prin intermediul Mitropolituluĭ ungro-vlach, a isbutit ca Divanul să voteze o lege pentru înfiinţarea uneĭ şcóle analoge la Bucurescĭ.

După inspecţiunea Exarchatuluĭ creat prin «ucazul» Impĕratuluĭ rusesc, P. S. Gavril s'a adresat către Principele Galiţin, pe atuncĭ Procuror suprem al Sinoduluĭ rusesc, cerĕndu-ĭ în ajutor maĭ mulţĭ teologĭ ruşĭ. Iată textul scrisoriĭ în cestiune:

«Avĕnd în vedere instruirea cleruluĭ de acì şi *stăruind ca acéstă cultură să fie pe cât se potc maĭ conformă cu ordinea de lucrurĭ care există în Rusia*, am nevoie de un amploiat duhovnicesc, care, alăturea cu cunoscinţele rituluĭ bisericeĭ greco-rusescĭ, să scie în acelaşĭ timp limbile grécă şi valachă. Ast-fel de cunoscinţe posedă protoiereul Petru Cunitsky, care a isprăvit studiele în seminariul din Ecaterinoslaw....» (1)

Aşà dar P. S. Gavril îşĭ cereà acum în ajutor maĭ mulţĭ teologĭ ruşĭ, carĭ să-l ajute să rusifice clerul român printr'o cultură teologică ruséscă. In acéstă privinţă Mitropolitul Gavril, precum vedem, a păşit pe o cale diametral opusă mareluĭ teolog român Petru Movilă, care, trecênd în Rusia, a dus acolo cunoscințele sale teologice, pentru a civilisà și creștinì poporul rus, lipsit de cultura creștinéscă.

---

(1) *Delo*, Архивъ Кишинев, 1808, N. 8, col. 1.

Cererea Exarchuluĭ a fost satisfăcută; protoiereul Cunitsky a și sosit la Iașĭ în Septembre 1808 și, între altele, a fost numit imediat rector al școleĭ duhovnicescĭ de la Socola. După acest pionier al teologieĭ rusescĭ în Moldova, aŭ sosit și alțĭ doĭ, anume Isidor Gherbanovsky și Ivan Nestorovicĭ.

«De óre-ce în școlele publice din Iașĭ, scrià cu acéstă ocasiune Exarchul către Președintele Divanuluĭ, *se simte amarnică necesitate* (?) de un profesor de limba rusă, de aceea eŭ am făcut disposițiune de a numì la acéstă catedră pe Gherbanovsky. Asemenea și în școla duhovnicéscă de la Socola se simte necesitate de un profesor de limba rusă.»

Așà dar, după școlele duhovnicescĭ venise rîndul și școlelor publice de a introduce în studiul lor limba muscăléscă.

Intr'o altă scrisóre (1) către Principele Galițin, Exarchul scrià: «Eŭ, ca Exarch, am reședința mea la Iașĭ și pot numaĭ din când în când, și maĭ cu sémă când împrejurările mĕ vor chemà, a visità Valachia. Dar a zăbovì în Valachia nu pot, de orĭ-ce în absența mea se produce óre-care desorganisare în Moldova, și maĭ cu sémă în afacerile bisericescĭ, din partea Episcopilor moldovenĭ, carĭ imediat după plecarea mea și-aŭ permis a înmulțì numĕrul cleruluĭ mirén, contrar disposițiunilor date. Când Dumnedeŭ va binecuvîntà să capĕt câțĭ-va amploiațĭ luminațĭ *ruși* și pe un vicar episcopal, aceea ce *nu pot dobândì acì*, atuncĭ voiŭ puté să mĕ absentez, fără ca ordinea să sufere.»

In curînd după acésta vicarul s'a găsit: el erà protoiereul din orașul Niculaef — Daniil Sulima (1811).

Exarchatul luĭ Gavril Bodoni n'a durat mult.

La 1812, în ḑiua de 16 Maiŭ, Turcia a încheiat pace cu Rusia și tractatul s'a semnat la Bucurescĭ. Prin acest tractat Imperiul Rus ne-a luat *Basarabia*, adecă întréga țéră românéscă dintre Prut și Nistru.

In luna Octobre, Mitropolitul Gavril s'a mutat la Chișineŭ.

Părăsind Moldova, Gavril Bodoni scrià următórele Admiraluluĭ Cihaceff: «Eŭ nu mĕ îngrijiam în postul meŭ de alt cevà decât de binele turmeĭ încredinţate mie şi eram cuprins de dorinţa de a-mĭ îndeplinĭ datoria ce-mĭ incumbà prin încrederea Monarchuluĭ, a Sf. Sinod şi prin onórea archiereilor ruşĭ.»

---

(1) *Delo*, Arch. Con. Chișineuluĭ, No. 18, fol 15.

Maĭ departe Gavril Bodoni scrià:

«Am aşteptat că *sórtea poporuluĭ pravoslavnic, tânguit de nedumerire*, sleit nu numaĭ de răsboiŭ atât, cât de desordinile şi siluirile nacialnicilor sěĭ, poporul, care aşteptà *sloboḑenia* sa, va găsì ispăşirea nenorocirilor sale *în alipirea sa pentru tot-deauna la Imperiul Rus.*» (1)

Aşteptarea Mitropolituluĭ Gavril, pentru fericirea poporuluĭ român, nu s'a realisat. Providenţa pregătià o sórtă maĭ bună némuluĭ nostru; singură Basarabia a căḑut în mânĭ străine. Mitropolitul Gavril, care suferise în viéţa sa mult de la Turcĭ, invederat că a putut se aibă simpatiĭ marĭ pentru Rusia; aceste simpatiĭ sunt legitimate şi prin faptul că rěposatul a fost călugăr şi, ca cleric ortodox, aveà legăturĭ personale cu tagma duhovnicéscă din Rusia; dar dacă atare aŭ fost simpatiile Mitropolituluĭ Gavril, apoĭ de altă parte poporul român a dat în curgerea istorieĭ sale destule probe cum că dînsul, ca şi consângeniĭ sěĭ Veneţienĭ din secolul XIV, nu admite şi n'a admis nicĭ odată a se lepădà de patria sa, de limba sa şi de tot ce forméză individualitatea sa etnică; precum Veneţieniĭ către Papa, poporul român mereŭ va rĕspunde prelaţilor sěĭ, adoratorĭ aĭ pravoslavniceĭ Rusieĭ: «*Siamo Veneziani (romani) e poi cristiani*».

Pentru devotamentul sěŭ către Rusia, Mitropolitul Gavril erà fórte bine věḑut de Sinodul rusesc, care-l consultà în tóte afacerile privitóre la Novo-Rosia (Rusia de sud).

La 1811, după dorinţa sa, ajutorul sěŭ Daniil Sulima, călugărit încă la Iaşĭ sub nume de călugărul *Dimitrie*, a fost facut vicar episcopal şi Episcop al Benderuluĭ şi Akkermanuluĭ.

Mitropolitul Gavril a ocârmuit eparchia Chişineuluĭ şi Hotinuluĭ de la 1813 până la 1821 şi a murit în ḑiua de 30 Martie 1821. Rĕmăşiţele sale pămîntescĭ sunt înmormîntate la mănăstirea Chiprianĭ. (2)

---

(1) *Jurn.*, idem, No. 224, anul 1812, cóla 3—4.

(2) Veḑi mănăstirea Chiprianĭ.

IV

FAMILIA HASDEŬ.

Intr'un manuscript ce posedăm şi care este scris în limba polonă de către Tadeŭ Hasdeŭ, cetim următórele:

Familia Hasdeŭ din Moldova este o familie boerésca fórte veche, înrudită cu cele dintâĭ case boerescĭ şi cu mulţĭ Voevodĭ aĭ Moldoveĭ. Acéstă familie a fost altă dată puternică şi avută, ceea ce se póte dovedì prin multe acte şi prin genealogia caselor boerescĭ ale Moldoveĭ. Documente istorice privitóre la acéstă familie se află în diferite mânĭ.

«Din chrisóvele secoluluĭ XVI reese că pe la 1600 aŭ trăit treĭ *Hasdeĭ* şi anume: *Andronic*, *Dumitru* şi *Efrem*, toţĭ fiiĭ luĭ *Gavrilă*, fiul luĭ *David*, fiul luĭ *Ştefan Hasdeŭ*.

«Urmaşiĭ luĭ Andronic aŭ fost succesoriĭ luĭ Toader Badură, ginerele luĭ Andronic. Dumitru n'a avut urmaşĭ. *Efrem Hasdeŭ* a avut şése copiĭ de la doue neveste, cea dintâiŭ Capoticéncă, cea d'a doua fata Vorniculuĭ Hruş. Aceştĭ copiĭ, după mórtea părintelui lor, aŭ împărţit moştenirea în acest fel: (1)

«*Gheorghe*, pe atuncĭ căpitan, apoĭ mare Armaş, moşia Păşcăuţiĭ întrégă, moşia Negurenĭ jumătate, Tulburenĭ jumătate; tóte aceste moşiĭ se aflaŭ în ţinutul Hotinuluĭ;

«*Ştefan*, maĭ pe urmă Paharnic, moşia Dolineenĭ întrégă şi părţĭ din moşia Cruhlic din ţinutul Hotinuluĭ;

Maria, jumătate a moşieĭ Negorenĭ din judeţul Hotin şi moşia Berlincea întrégă din ţinutul Suceveĭ;

Agata, $^1/_3$ parte din Şendrenĭ, $^1/_2$ din Dumenĭ şi óre-care parte din Costicenĭ de lângă Prut din ţinutul Hotinuluĭ;

«*Oxana*, jumătate din Bălcăuţĭ, $^1/_2$ din Turburenĭ, $^1/_3$ din Chruşova şi o parte din Tuletinĭ de lângă Nistru;

Miron, în urmă căpitan, satul Citnicăuţĭ acum numit Haşdeva, şi jumătate Medweja, şi alte moşiĭ.»

Maĭ departe chrisovul polon, pe care-l citéză în manuscriptul séŭ Tadeŭ Hasdeŭ, adăogià următórea notă fórte interesantă:

Opt anĭ după încheierea actuluĭ în cestiune, a isbucnit în Moldova o îngrozitóre neorînduială, care a avut de efect perderea proprietăţilor a maĭ mulţĭ boerĭ, între carĭ şi familia Hasdeŭ a suferit.

---

(1) Chrisovul éste cu data de 7173—1665 Maiŭ 27.

«Se cuvine să judecăm despre cele întîmplate. In anul 1673 Ştefan Petriceico, Domn al Moldoveĭ, după lupta cu Turciĭ de lângă Hotin pentru liberarea patrieĭ, a trecut în partea Polonilor. Lupta câştigată, Domnul ne maĭ putênd rĕmâné sub protecţiunea otomană, a trecut în Polonia şi a tras după sine întrégă rudenia sa, precum şi maĭ multe familiĭ boerescĭ, între carĭ eraŭ şi: *Ştefan Hasdeŭ*, cumnatul Voevoduluĭ, soţul Alexandreĭ Petriceico; *Gheorghe Hasdeŭ* şi *Miron Hasdeŭ*, fraţiĭ luĭ *Stefan Hasdeŭ; Catargi Apostol, Turcul Vasili, Grigorie Chabaşescu, Chalepinski-Ralli* şi mulţĭ alţiĭ, despre carĭ putem cetì în actele diplomatice a Dieteĭ Polone din anul 1674—1690.

«Aceste familiĭ căpĕtaseră privilegiul nobilimiĭ polone şi proprietăţĭ pe viéţă. Deocamdată, cât aŭ trăit Petriceico-Vodă şi Sobieski, aceştĭ boerĭ aŭ revenit cu armată în patria lor şi, după lupte marĭ cu Turciĭ iarăşĭ s'aŭ retras în Polonia. Uniĭ din aceştĭ boerĭ în parte se folosiaŭ óre-cum de proprietăţile lor din Moldova, şi anume de acele moşiĭ carĭ eraŭ aşezate pe teritoriul Moldoveĭ cel ocupat de armata polonă, de pildă în Bucovina şi pe graniţa din spre Pocuţia.

«Douĕ-ḑecĭ şi doĭ anĭ a durat acéstă stare de lucrurĭ şi de-abià în anul 1699, în ḑiua de 26 Ianuarie, i s'a pus capĕt, prin tractatul de la Karlowiţ. Poloniĭ şi-aŭ recăpĕtat Cameniţa şi s'aŭ retras din Moldova; boeriĭ refugiaţĭ cu Petriceico, care a murit la 1690, in ḑiua de 21 Iulie, s'aŭ întors în patrie. Din ceĭ carĭ s'aŭ întors aŭ fost şi *Gheorghe Hasdeŭ*, Armaş, cu copiiĭ luĭ, şi *Miron Hasdeŭ*. In curînd după acésta bĕtrânul Armaş a murit, lăsând copiilor sĕĭ un testament.»

Cu acestea se isprăvesce manuscriptul polon al luĭ Tadeŭ Hasdeŭ.

Genealogia familieĭ Hasdeŭ, precum am vĕḑut dejà maĭ sus, se póte dar stabilì într'un mod neîntrerupt de la *Gavril Hasdeŭ*, poreclit *Ciapa* saŭ *Ţopa*, care a fost Mare Logofĕt sub Ioan-Vodă (Potcóvă). La 1577, când se coborî de pe scaunul domnesc Ioan-Vodă, Gavril Hasdeŭ fugì la Cazacĭ, părăsind moşiile sale din Basarabia Costicenĭ, Berlinăţĭ şi

Negurenĭ, precum şi moşiile séle de baştină: Tulburenĭ, Şindrenĭ, Hruşauţĭ şi Medveja. (1)

Gavril Hasdeŭ, precum am vĕḑut maĭ sus, a avut treĭ fiĭ, şi anume pe *Efraim*, pe *Dumitru*, căsătorit cu sora luĭ Ioan-Vodă (Potcóvă), şi *Andronic*. Cel maĭ mare din fiĭ, *Efrem*, după ce servise între Cazacĭ în Zaporoiie, unde învĕţă arta militară, s'a întors în Moldova şi á fost numit Pârcălab al Hotinuluĭ. Dînsul a fost sfetnic al maĭ multor Domnĭ şi a rĕposat la 1664, în vîrsta de vre-o 100 de anĭ. Efrem a fost căsătorit cu o nepótă a luĭ Moise Movilă şi a avut treĭ fiĭ anume pe *Gheorghe*, pe *Ştefan* şi pe *Miron*.

Cel mijlociŭ, adecă Ştefan Hasdeŭ, a luat apoĭ în căsătorie pe sora luĭ Ştefan Petriceico-Vodă şi a fost Mare Păharnic. Dînsul a murit în ḑiua de 11 Novembrie 1673, în bătălie sub zidurile cetăţiĭ Hotin, când Turciĭ aŭ fost învinşĭ de Moldovenĭ cu Ioan Sobieski.

Genealogia acestuĭ period de timp (de la 1577—1675) a familieĭ Hasdeŭ se póte stabilì dar printr'un şir de documente autentice consecutive.

Documente şi acte istorice polone arată că Regele Polonieĭ Ioan III, în anul 1675, în ḑiua de 2 Februarie, la Cracovia, a dat luĭ Ştefan Petriceico şi nepoţilor sĕĭ, anume luĭ *Iancul Lupaşcu Hasdeŭ* şi *Niculaĭ Hasdeŭ*, precum şi luĭ *Gheorghe Hasdeŭ* şi *Miron Hasdeŭ*, chrisóve prin carĭ întăresce demnitatea lor de *nobilĭ* în Polonia. Aceste acte sunt tipărite în Constituţiunile Regale sub titlul de «*Volumina Legum Regni Poloniæ*» pe p. 400. (1) Unul din aceste acte polone intitulat: *Indigenat Hospodara Woloskiego*, sună că: «Iancul-Lupaşco Hasdeŭ şi Niculaĭ Hasdeŭ, moştenitoriĭ de sânge ceĭ maĭ apropiaţĭ aĭ Principeluĭ Ştefan Petriceico, împreună cu al lor prea luminatul unchiŭ, se declară *pro civibus Regni*», adecă cetăţenĭ aĭ Polonieĭ.

Ştefan Petriceico-Vodă şi-a păstrat în Polonia stema Moldoveĭ, iar moştenitoriĭ sĕĭ Iancul-Lupaşco Hasdeŭ şi Niculaĭ Hasdeŭ aŭ căpătat altă stemă eraldică, iară ceĭ-lalţĭ membri din familia Hasdeŭ conservară vechia lor stemă de familie, dar toţĭ adaoseră la ea devisa: *Pro fide et Patria.* Acésta marcă a familieĭ are desemnul arătat maĭ jos.

---

(1) Tóte aceste moşiĭ de baştină ale familieĭ Hasdeŭ sunt anume prenumĕrate într'un act vechiŭ din anul 1595.

(1) Legum Volum V. Actorum Reipublicæ — Prawa Konstytucye i Przywileje, Warszawa. 1738, f. sub No 169, p. 399—400.

Guvernul rusesc, după anexarea Basarabieĭ în 1812, a recunoscut familieĭ Hasdeŭ originea lor din Ştefan Petriceico-Vodă şi următórea stemă princiară:

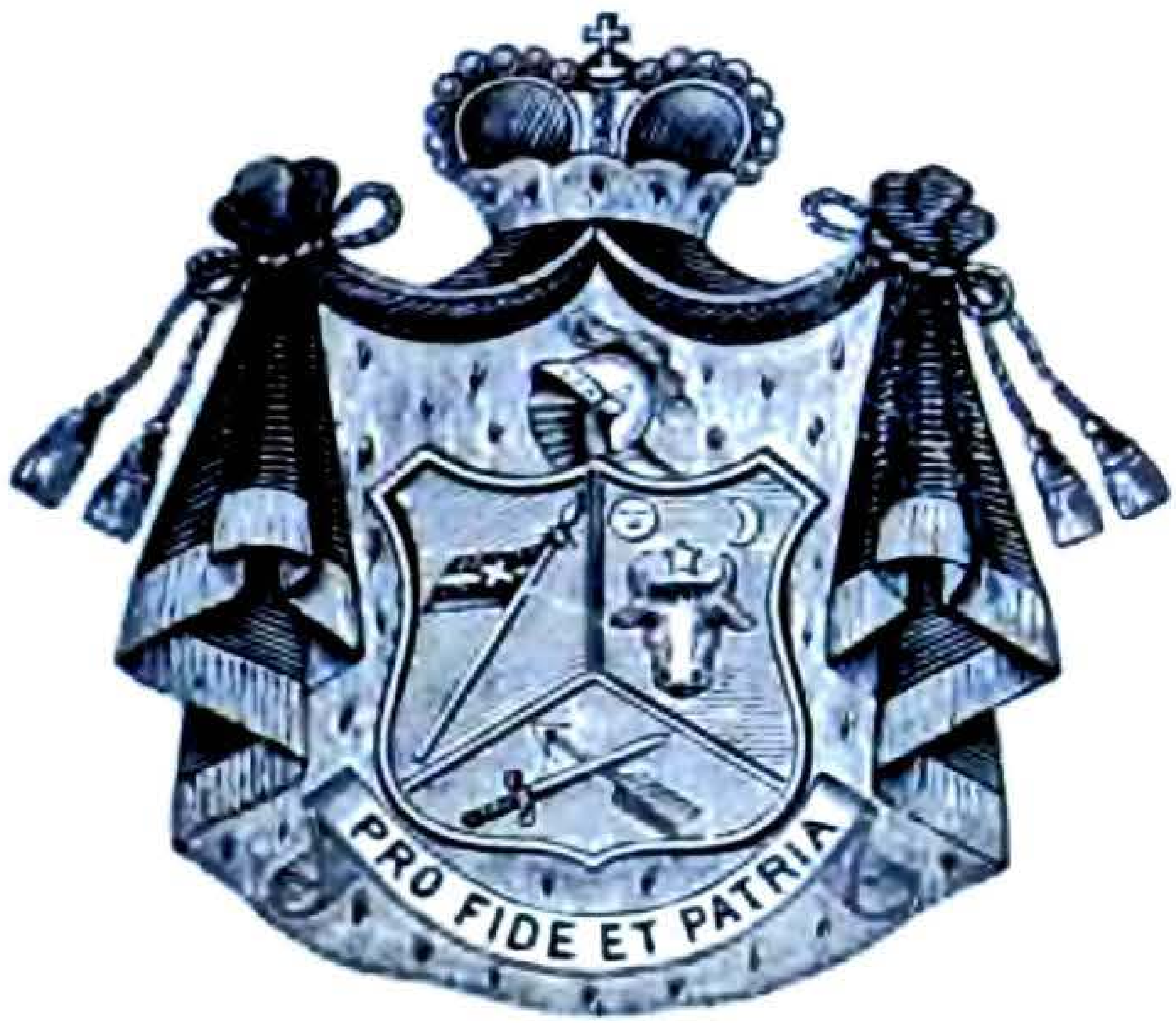

Numele de familie a Hasdeilor în documente polone se scrie în următorul mod: *Hizdeu* şi *Hyzdeu.* Evident că acest *y* se scriă pentru a înlocuì pe românescul ы adecă, «â», pe care limba polonă nu-l posedă. Asemenea tot în aceste acte polone găsim numele luĭ *Ştefan Petriceico* scris ba în modul următor: *Petriczeyko,* ba în modul următor: *Petryczayko,* şi în unele acte *Petru*; iar unul din ceĭ doĭ nepoţĭ de soră aĭ luĭ Ştefan Petriceico pórtă în actele polone triplul nume de botez: Iancu-Lupaşcu-Gheorghe, bunăóră în actul din 1698: *Iancula idest Georgius nuncupatus Lupaszko Hizdeu.*»

Din Hasdeiĭ carĭ emigraseră în Polonia, *Gheorghe* şi *Miron* (1), unchiĭ luĭ Gheorghe Lupaşcu şi Niculaĭ Hasdeŭ, celor înfiaţĭ de Ştefan Petriceico, s'aŭ întors maĭ târḑiŭ în ţéră: cel dintâiŭ căpĕtă demnitatea de Vel-Armaş, cel d'al doilea a fost numit Pârcălab al Hotinuluĭ. Niculaĭ Hasdeŭ a murit fără copiĭ la 1698, în curînd după răsboiul de sub Viena, unde luase parte în fruntea unuĭ escadron de husarĭ alcătuit de dînsul pe a sa proprie cheltuială. Așà dar în Polonia n'aŭ rĕmas decât *Hasdeiĭ* din linia ce purcede de la *Gheorghe* fiul luĭ Ștefan, *Iancu Lupașcu*, moldovenesce Armașul, polonesce *rotmistru*; în Moldova a rĕmas în acelașĭ timp oaltă linie de Hasdeĭ, care a purces de la *Gheorghe*, fiul luĭ *Efrem*; iar *Miron* n'a lăsat copiĭ.

---

(1) Legum volum. V Actorum Reipublicæ—Prawa Konst., Warszawa 1738 f.

Gheorghe Hasdeŭ aveà un fiŭ *Vasile*, care a intrat în serviciul armateĭ rusescĭ, când Petru-cel-Mare venì la Iașĭ, răsboindu-se cu Turciĭ. După desastrul armateĭ rusescĭ de la Prut, Vasile Hasdeŭ, împreună cu bĕtrânul sĕŭ tată Gheorghe Hasdeŭ, a fugit în Polonia. Cu fiul luĭ Vasile, *Ioan*, care a murit la 1761, s'a stins acéstă linie a Hasdeilor.

Iancu-Lupașcu-Gheorghe Hasdeŭ a avut, precum am spus, treĭ fiĭ: *Ștefan-Dominic*, *Francisc* și *Gaspar*.

Ștefan a avut treĭ fiĭ: pe *Ioan*, *Toma* și *Carol*; din aceștĭ fiĭ, *Ioan* Hasdeŭ a avut iarășĭ treĭ fiĭ: pe *Tadeŭ*, *Ioan* și *Felix*; din aceștia *Tadeŭ* a avut iarășĭ treĭ fiĭ: pe *Tadeŭ*, *Alexandru* și *Boleslaŭ*.

Ce s'a făcut cu ceĭ-alțĭ unchĭ aĭ luĭ Tadeŭ, fiul luĭ Ioan Hasdeŭ?

Din documentele familieĭ Hasdeŭ, noĭ găsim că linia luĭ *Gaspar* a rĕmas în Austria și a fost recunoscută ca familie nobilă, care la 1784 se iscălià *Hizdeu Ritter von Lupaschko;* linia luĭ Ioan a rĕmas în Rusia și este înscrisă în cartea a 6-a genealogică a nobilimiĭ. Din acéstă din urmă linie singurul *Tadeŭ Hasdeŭ* s'a întors în Basarabia, unde a continuat generațiunea cea românéscă.

Din fiiĭ luĭ Tadeŭ Hasdeŭ, cel maĭ mare, *Tadeŭ*, colonel în garda imperială ruséscă, a murit fără copiĭ; cel maĭ mic fiu, Boleslaŭ, asemenea n'a avut copiĭ; și singurul *Alexandru Hasdeŭ* a avut doĭ fiĭ: *Tadeŭ-Bogdan* și *Nicolae*.

Așà dar, putem acum să desemnăm întregul arbore genealogic al familieĭ Hasdeŭ. (Vedĭ arborele genealogic.)

Din altă parte avem înaintea nóstră următorul document inedit al familieĭ Hasdeŭ, scris în limba rusă de către *Tadeŭ Hasdeŭ*:

Copie

1815 în ḑiua de 21 Octobre, la Paşcovêţ, noĭ maĭ jos subscrişiĭ, din satul Paşcovêţu, adecă eŭ Andreiŭ Borcea, soţul réposateĭ Safta, fiica luĭ Niculaĭ Lepădat, nepóta luĭ Zaharia Lepădat, născută de Ruxanda, fiica luĭ *Gheorghe Hasdeu* Armaşu şi Angeluşa, fiica luĭ Miron Stîrcea, soţia acestuĭ Hasdeu susnumit, care erà fiul luĭ *Efraim Hasdeu*, împreună cu copiiĭ meĭ, anume: cu Elena, soţia luĭ Vasile Teutu, cu fiul meŭ Ioan, cu fiica Ecaterina, soţia luĭ Vasile Roman, precum şi cu fiul meŭ Neculaĭ şi fiica Ana, şi cu toţiĭ copiiĭ meĭ, precum şi eŭ Ioan Metaxa, doctor, cu soţia mea Anastasia, fiica luĭ Constantin Lepădat, nepóta luĭ Zaharia Lepădat şi a Ruxandeĭ, fiiceĭ luĭ *Gheorghe Hasdeu* şi a Angeluşeĭ, fiiceĭ luĭ Miron Stîrcea, soţieĭ luĭ *Gheorghe Hasdeu* Armaşu, fiul luĭ *Efrem*, împreună cu fiul meŭ Atanasie Stanciul, Maria, soţia luĭ Gheorghe Drac Polcovnic şi cu Sultana, soţia luĭ Gheorghe Botezat căpitan, carĭ sunt născuţĭ de la întâia căsătorie cu Stanciul Armaş, -- în fine, eŭ, parutcic *Tadeus Hasdeu*, fiul luĭ Ioan, nepotul luĭ Ştefan, strănepot luĭ Lupaşcu *Gheorghe Hasdeu*, strănepotul luĭ Ştefan Paharnicul, luĭ *Efrem Hasdeu*, şi împuternicitul luĭ Vincentiu Merjevski, fiul Franţisceĭ, fiiceĭ luĭ Ioan, nepotul luĭ Vasilie, fiul luĭ *Gheorghe Armaşu Hasdeu* şi a Antemieĭ, fiica luĭ Vasile Vartic, împuternicitul din partea tuturor moştenitorilor luĭ *Ştefan Hasdeu* Paharnicul, frate cu Gheorghe, care a ţinut în căsătorie pe fiica luĭ Petriceicu Alexandra, sora luĭ Voevoda Ştefan Petriceicu, asemenea şi împuternicitul din partea luĭ *Miron Hasdeu*, moştenitor fratelui Ştefan Miron Hasdeu, iar toţĭ fiiĭ luĭ *Efrem Hasdeu*, am intocmit între noĭ cu bună-voia nóstră următórea vecinică înţelegere:

1.

Incredinţându-ne din cercetarea genealogieĭ nóstre despre înrudirea nóstră, care merge de la *Efrem Hasdeu*, desfiinţăm prin actuala înţelegerea nóstră pîra începută între noĭ la I-iul Departament al Regiuniĭ basarabene şi privitóre la părţile moşiilor carĭ aŭ aparţinut familieĭ Hasdeu, precum sunt satul Paşcovêţ, Tulburenĭ, jumătate din Medvejiĭ, a treia parte din Chruşovêţ, Chirstineţu şi a patra parte Cerleno-mare, carĭ moşiĭ s'aŭ adjudecat asupra luĭ Andreiŭ Borce, Ioan Metaxa, prin adeverinţa dată luĭ de către soţia Anastasie şi Vasile Tuşinski, şi de B. Sturza, prin hotărîrea Divanuluĭ Principatuluĭ Moldoveĭ şi a senatoruluĭ Crasnominaşevicĭ, pe basa documentelor în fiinţă, şi pe calea judecătorêscă, şi spesele de judecată lor s'aŭ înapoiat; de aceea noĭ prin comună a nóstră înţelegere, tóte pîrile nóstre, proteste, explicărĭ şi cererĭ a unora contra altora, atât în I-iul Departament, precum şi în alte instanţe date pe vecĭ, le desfiinţăm şi le considerăm neavenite.

2.

Satul Paşcovêţ, jumătate Turburenĭ, jumătate Medvejĭ, a treia parte din Chruşovêţ din judeţul Hotin şi jumătate din Iordănescĭ din Bucovina, după împărţirea din anul 1701 dintre Angeluşa, soţia luĭ Gheorghe Hasdeu şi fiul eĭ vitreg Vasilie Hasdeu, fiul aceluiaşĭ Gheorghe Hasdeu, din căsătoria dintâiŭ, trebue să rĕmâe în vecînică stăpânire a moştenitorilor Ruxandeĭ, fiiceĭ luĭ Gheorghe Hasdeu Armaşu şi a soţieĭ sale Angeluşa, şi numaĭ aceştĭ moştenitorĭ, carĭ sunt de la Ruxanda aŭ drept la acele moşiĭ sus pomenite şi nimenĭ altul; iar altă parte din Tulburenĭ trebue să rĕmâe în vecînică stăpânirea moştenitorilor Ruxandeĭ, drept recompensă pentru cheltuelile şi ostenéla făcută de eĭ pentru căutarea documentelor şi altor hârtiĭ de afacerĭ, carĭ se află în mânile Sturzescilor.

3.

Jumătate din satul Cristineţu, care a fost în stăpânirea nóstră, ca moştenitoriĭ Ruxandeĭ, fiiceĭ Armaşuluĭ Gheorghe Hasdeu, cu permisiunea dată de noĭ ca d-l Hasdeu Tadeus pe calea judecătoréscă să revendice pentru dînsul şi altă parte a aceluiaşĭ sat Cristinĕţu în stăpânire, precum asemenea şi partea a patra a satuluĭ Cerveno-Mare, carĭ moşiĭ aŭ fost a Antemieĭ, fiiceĭ luĭ Vasile Vartic, soţieĭ întâia luĭ Gheorghe Hasdeu Armaşu, şi muma luĭ Vasile Hasdeu, cu tóte acaratele, gospodăria şi alte anexe de construcţiunĭ din curtea boerĕscă, cu grădinĭ, semĕnăturĭ, pămînt de arătură şi câmp, cu fîneţe, iazul şi cu locuitoriĭ aşezaţĭ p'aceste moşiĭ, şi aceste moşiĭ sus pomenite în stăpânirea vecînică să fie a paruciculuĭ Tadeus Hasdeu şi a luĭ Vicenţiu Marochevski; de aḑĭ de către noĭ în proprietatea sa o considerăm şi noĭ moştenitoriĭ Ruxandeĭ ne obligăm a-ĭ remite copie autentică de pe hotărîrea Divanuluĭ, precum şi alte autentice documente referitóre la cele sus ḑise moşiĭ. Iar d-l parucic Tadeus Hasdeu se obligă către noĭ moştenitoriĭ Ruxandeĭ, că în cas dacă nu va căpĕtă prin judecată acea a doua parte din satul Cârstinĕţu, apoĭ nu va puté şi nu va cere de la noĭ altă moşie, iar noĭ Vasile Teutul, Vasile Tuşinski şi eŭ Gheorghe Dracul ne obligăm atuncĭ a-ĭ da 2.000 leĭ, drept partea averiĭ pe nedrept stăpânite şi cu munca şi cheltuielile nóstre de noĭ recăpĕtate; asemenea va fi obligat Tadeus Hasdeu, pe temeiul acesteĭ înţelegerĭ a nóstre, a ne remite copie de pe tóte cele treĭ adeverinţe din partea a 3 generaţiunĭ după Efrem Hasdeu, adecă după Ştefan, Miron şi Vasile, fiul luĭ Gheorghe Hasdeu, fraţĭ între eĭ, şi fiul luĭ Efrem Hasdeu, copie întărită de Departament. Şi dacă cine-va din membriĭ acestor 3 generaţiunĭ ar fi început în contra nóstră o pretenţiune, în casul acesta Hasdeu este dator a rĕspunde din partea nóstră, lăsându-ne pentru tot-deauna în pace neturburată şi linişte în ceea ce privesce moşiile nóstre în punctul al 2-lea pomenite, precum şi în ceea ce privesce veniturile nóstre, a moştenitorilor Ruxandeĭ, din jumătatea satuluĭ Cristineţu şi ¹/₄ parte satuluĭ Cerleno-Mare căpĕtate, şi pe carĭ le-am cedat noĭ luĭ Tadeus Hasdeu şi Vichentie Merjevski, şi că nicĭ un ban maĭ mult de la noĭ nu va pretinde.

4.

In ceea ce privesce diferitele moşiĭ ce se află în diferite localităţĭ ale Moldoveĭ, Bucovineĭ şi Basarabieĭ, carĭ moşiĭ trebue să ne aparţie nouĕ moştenitorilor de linia bărbătéscă saŭ femeiască după Hasdeu, Vartic, Petriceicu şi Angeluşa, soţia luĭ Gheorghe Hasdeu şi fiica luĭ Miron Stîrcea, şi după alte rude, carĭ ni se cuvin nouĕ, apoĭ pentru aceste moşiĭ ne-am înţeles, revendicându-le pe calea judecătoréscă, a le împărţi în treĭ părţĭ: o parte revenind moştenitorilor luĭ Ştefan, Miron şi Vasile Hasdeu, altă parte moştenitorilor luĭ Andreiŭ Borce şi a treia parte moştenitorilor Anastasieĭ Metaxa, carĭ derivă de la Ruxanda, fiica luĭ Gheorghe Hasdeu. Aceste părţĭ trebue să fie de o potrivă egale una alteia

5.

Pentru căutarea acestor moşiĭ, din partea nóstră, a tuturor moştenitorilor familieĭ Hasdeu după Efraim Hasdeu, s'aŭ ales ca împuterniciţĭ parucicul Tadeus Hasdeu şi Vasile Tuşinski, pentru recompensa ostenelilor cărora, precum şi pentru cheltuelĭ, stabilim a treia parte din douĕ părţĭ din moşiĭ în vecĭnica lor stăpânire, iar maĭ mult nimic nu vor avé drept de a ne maĭ cere.

6.

Atare înţelegere între noĭ rudele şi moştenitoriĭ familieĭ Hasdeu cu bună voia nóstră stabilim, şi ambele părţĭ din partea bărbătéscă şi femeiască, cu propria iscălitură întărind, ne obligăm tot ce stă scris în punctele sus scrise a îndeplini şi cu sfinţenie în vecĭ a păzi; iar în cas contrariŭ, dacă unul din noĭ contra acesteĭ înţelegerĭ saŭ a vre-unuĭ punct din el va lucră şi se va opune saŭ va începe o pîră saŭ prin şiretlicurĭ va daună, acela va perde atât partea moşieĭ ce stăpânesce, precum şi moşiile ce revendică în vecĭ, şi atare moşiĭ vor trece în *pricasul* asistenţeĭ publice, pentru ajutorarea săracilor, şi va maĭ avé acela a plătì şi 1.000 ruble argint către visterie. Si dacă chiar în acéstă privinţă i-ar fi de un ajutor vre-un mijloc judecătoresc, apoĭ nicĭ atare mijloc să nu fie acceptat de către noĭ şi să fie considerat de judecătorĭ ca ruşinos, iar dînsul să se alunge, publicându-se neconstanţa luĭ drept încredinţare, iară noĭ şi urmaşiĭ noştri totul maĭ sus scris vom realisă şi, pentru maĭ mare încredinţare pentru noĭ şi moştenitoriĭ noştri, ne obligăm pe sf. evangelie şi crucea Mântuitoruluĭ nostru a jură, despre ce în faţa marturilor cinstiţĭ ne iscălim.

Andreiŭ Borca, *Vasile Teutul* şi soţia sa *Elena*, *Vasile Tuşinski* şi soţia sa *Caterina*, *Ivan Metaxa* şi soţia sa *Anastasia*, *Atanasie Stanciul*, *Gheorghe Dracu* şi soţia sa *Mariŏra*, Tadeus Hasdeu.

Martorĭ: preotul *Ion Estuşinski*, registratorul guvernamental *Buţan*, *Petru Buţan*, preotul *Onufrie Maurodușa*.

Intărire.

Al 2-lea Departament al instanţeĭ civile din Basarabia intăresce acéstă înţelegere de veci a maĭ sus iscăliţilor prin punerea sigiliuluĭ şi iscălitura membrilor şedinţeĭ la Chişineŭ. 1817 Martie 17.

Consilier, *Gheorghe Donicĭ.*
» *Iancu Russo.*
Secretar, *Cruşovan.*
Sef de biuroŭ, *Babesco.*

Adeveresce translator, Registrator de colegiŭ *Stamatti.*

Care a fost resultatul firesc a acesteĭ înţelegerĭ între moşcenitoriĭ direcţĭ aĭ familieĭ Hasdeu şi familielor înrudite vom arătà maĭ jos.

Ne oprim acum maĭ pe larg asupra celor patru generaţiunĭ, începênd cu bĕtrânul Tadeŭ Hasdeŭ, noua tulpină basarabénă a némuluĭ.

Tadeŭ Hasdeu, fiul luĭ Ioan Hasdeu şi al Margareteĭ Pierkuszewski, s'a născut la 1769. In vîrstă de 17 anĭ, după o aventură amorósă, el fugise din Polonia, apoĭ pe la 1788 îl găsim luând parte la răsboiul Austrieĭ cu Turcia. In rîndurile armateĭ austriace, comandate de mareşalul Laudon, Tadeŭ Hasdeu căḑù grav rănit pe câmpul de bătaie de lângă Novi-Bazar. Vindecat de rănĭ, el ieà apoĭ parte la asediul Belgraduluĭ. Drept resplată pentru vitejie, Tadeŭ căpètă gradul de locotenent şi decoraţiunĭ. In curînd după acésta el se căsătorì cu Baronesa Denhof şi pe la 1806 avù, din acéstă căsătorie de o scurtă durată, un fiŭ, care fu numit iarăşĭ *Tadeŭ*. A doua nevastă a luĭ erà o Evreică, pe care dînsul o răpise dintr'un sat şi, botezând-o sub numele de *Valeria*, o luă de nevastă. De la Valeria s'aŭ născut doĭ fiĭ: *Alexandru Hasdeu* şi *Boleslaŭ Hasdeu*. Fiul maĭ mare al luĭ Tadeŭ Hasdeu, născut din căsătoria întâia, îmbrăţişă cariera militară, intrând în guarda imperială ruséscă. Ca militar, *Tadeŭ* luă parte activă în răsboiul Rusieĭ cu Turcia din anul 1828. In vrîsta de 30 anĭ el erà dejà colonel şi comandà un regiment. Dar mórtea prematură a fidanţateĭ sale îl făcù misantrop; el părăsì cariera ce îmbrăţişase şi se retrase la ţéră, unde murì apoĭ isolat de lume.

La 1812, după răpirea Basarabieĭ de Rusia, Tadeŭ Hasdeu venise din Polonia în acea provincie pentru a revendicà nisce moşiĭ înstrăinate, carĭ aparţineaŭ de drept familieĭ Hasdeu. Dejà pe la 1805 guvernul rus îl recunoscuse de urmaşul direct a familieĭ princiare Petriceicu. După anĭ de procese, în carĭ Tadeŭ Hasdeu desvĕluì minunĭ de energie, el reuşì în fine a revendicà pentru dînsul douĕ moşiĭ din judeţul Hotin. În curînd după acésta el se aşeză în Basarabia şi a murit pe la 1835, în vîrstă de 66 anĭ, iubit de sătenĭ şi stimat de către veciniĭ seĭ, boerĭ.

Tadeŭ Hasdeu căpĕtase o educaţiune fórte îngrijită. El vorbià maĭ multe limbĭ, cunosceà limbile clasice perfect, erà musicant şi făceà pictură. In tinereţe scrià poesiĭ frumóse în limba polonă şi în literatura acestuĭ popor sunt cunoscute douĕ volume de traducerĭ a operelor luĭ Kotzebue, scrise de dînsul. Poesiile sale originale se păstréză în manuscript în biblioteca Academieĭ Române; asemenea un volum din scrierile sale maĭ există şi în biblioteca Universităţiĭ din Iaşĭ, Librària Hachette din Paris, în volumul al II, intitulat *Chevalerie*, al operelor genialeĭ feciórе române Julia B. Hasdeu, a publicat o odă a luĭ Tadeŭ Hasdeu şi treĭ fabule, scrise într'o limbă curată polonă. Acea odă palpită de o dragoste înfocată a poetuluĭ pentru Moldova.

Alexandru Hasdeu, precum am spus maĭ sus, s'a născut la 1811. El a isprăvit studiele sale universitare la Charcov, unde, afară de Facultatea de drept, a fost laureat şi de Facultatea de litere pentru studiul sĕŭ: «Despre influenţa legilor Impĕratuluĭ Alexandru I asupra instrucţiuniĭ şi moravurilor Ruşilor». Acest studiŭ, precum şi un altul: «Despre nutriţiunea plantelor», încoronat de către Facultatea sciinţelor naturale, aŭ fost scrise pe la 1830—31.

Alexandru Hasdeu, în afară de drept, care erà specialitatea sa, maĭ aveà şi o erudiţiune enciclopedică fórte vastă: el se ocupà cu istoria, filosofia, linguistica, sciinţele naturale şi matematicile, cunosceà perfect ambele limbĭ clasice, precum şi vorbià limbile română, rusă, polonă, boemă, ruténă, germană, francesă, italiană, neo-grécă şi spaniolă.

Dejà în vîrsta de-abià 18 anĭ, Alexandru Hasdeu începuse a scrie în reviste rusescĭ, iar în vîrsta de 26 anĭ a pronunţat la Hotin memorabilul sĕŭ discurs asupra vechiĭ gloriĭ a Moldoveĭ». Despre acel memorabil discurs vorbesce Félix Colson în scrierea sa «*De l'état présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie*» (Paris 1830, p. 26): «Discursul acesta a fost rostit la 27 Iulie 1837 în şcóla guvernamentală a Basarabieĭ. El a fost adresat Ruşilor şi Moldovenilor, carĭ, după isprăvirea studiilor lor la Hotin, treceaŭ la liceul din Chişineŭ, de către Alexandru Hasdeu, nobil moldovén, efor al şcóleĭ şi membru al maĭ multor societățĭ sciințifice.»

Michail Kogălniceanu a scris la 1840 în *Dacia Literară* următórea notiță privitóre la Alexandru Hasdeŭ: «Până acum d-l A. Hasdeŭ ne-a fost cunoscut numaĭ prin superbul discurs asupra vechiĭ gloriĭ a Moldoveĭ; dar activitatea sa nu s'a mărginit cu atât. Dînsul a scris, deşi în limba rusă, multe opere frumóse, consacrate exclusiv patrieĭ sale. El a publicat dejà în *Вѣстникъ Европы* din anul 1830: 1°. *Cântecele istorice a Moldoveĭ*; 2°. *Legenda Voevoduluĭ Duca*. în revista Молва din 1834: 1°. *O legendă despre Petriceico-Vodă*; 2°. *Judecata la serdaria din Orheiŭ*; 3°. *Cugetările moldovene*; în revista Телескопъ: 1°. *Asupra literatureĭ Basarabieĭ*, 1834; 2°. *Cântecele poporane a Moldoveĭ din punctul istoric de vedere* (1833); 3°. *Scrisóre asupra importanțeĭ limbiĭ române pentru studiul istorieĭ Rusieĭ*; în Bul. Societ. Agric. din Odesa: 1°. *Scrisóre către Alexandru Sturdza despre economia agricolă a Basarabieĭ*; 2°. *Elena, fiica luĭ Stefan-cel-mare*. Afară de aceste scrierĭ, d-l A. Hasdeu a compus o Floră a Moldoveĭ, rusesce şi romănesce, nepublicată însă, şi lucréză la un Dicționar român-rusesc.»

Pe lângă cele pomenite de M. Kogălniceanu în notița sa, Alexandru Hasdeu a maĭ scris în limba germană o lucrare filosofică despre Grigorie Scovoroda, intitulată: *Gregor Skoworoda's Lebenswandel und Wirkungskreis oder historisch-kritische Würdigung seiner Schriften, als Beitrag zu einer Geschichte der slavischen Volksweisheit, in Briefen an J. J. Görres*. Resumatul acesteĭ scrierĭ s'a tipărit şi în limba rusă în revista *Telescopul* din anul 1835. La 1842 Alexandru Hasdeu a maĭ scris tot în limba rusă un alt op filosofic, *Задача нашего времени* (Problema timpuluĭ nostru), care însă a rĕmas în manuscript.

Mult maĭ târḑiŭ apoĭ, Alexandru Hasdeu a scris o admirabilă nuvelă istorică în limba română, intitulată «*Domnia Arnăutuluĭ*», care s'a publicat pe la 1872 la Bucurescĭ.

La 1866 Academia Română îl chemă la Bucurescĭ, dar guvernul rus îĭ creă dificultățĭ pentru a puté trece granița. Desperat că nu póte murì măcar în patria mumă, Alexandru Hasdeu părăsì baroul, părăsì viéța publică și se retrase la țéră. Acolo, în mijlocul poporuluĭ român de la țéră, el a trăit până la 1874, când și-a dat obștescul sĕŭ sfîrșit în vîrsta de 63 anĭ.

In anul 1897, folosindu-mĕ de visita celebruluĭ literat rus d-l Vladimir Korolenco, am cetit óspeteluĭ meŭ câte-va poesiĭ rusescĭ scrise de Alexandru Hasdeu, și aceste poesiĭ eraŭ o adevĕrată descoperire pentru nuvelistul rus, care apoĭ cetì singur de maĭ multe orĭ unele din bucățĭ aprópe inedite.

Alexandru Hasdeu s'a căsătorit pe la 1836, luând de soție pe Elisabeta Dauksza, fiica unuĭ nobil lituan și nepóta Generaluluĭ rus Bistram, născută din o mamă româncă din némul Morțun, mórtă aprópe centenară la 1889, ca schimnică în mănăstirea Paserea de lângă Bucurescĭ, peste 40 de anĭ după mórtea fiiceĭ sale Elisabeta Hasdeu, care murise la 1848, lăsând doĭ copiĭ, pe Bogdan-Tadeŭ, născut la 1838, și pe Nicolae, născut la 1840. Din aceștĭ doĭ vlăstarĭ a vigurósei familiĭ Hasdeu, România a avut parte numaĭ de unul — de Bogdan, iar cel maĭ tînĕr Nicolae, pictor fórte talentat, întemnițat la Petersburg ca bănuit de a fi participat la o conspirațiune politică, a căḑut bolnav de ftisie și a murit în vîrstă de abiă 19 anĭ.

La 1858 Alexandru Hasdeu a trămis fiuluĭ sĕŭ Bogdan Hasdeu, care pe atuncĭ se stabilise dejà în România, «o epistolă către Românĭ». Aceea epistolă a luĭ Alexandru Hasdeu, scrisă în limba rusă, nu s'a tipărit până acum și originalul eĭ se află în mânile nóstre.

Simțemîntul adînc și venerațiunea pentru figura măréță a patriotuluĭ basarabén ne oblĭgă a da acì *in extenso* traducerea fidelă a aceșteĭ frumóse epistole :

Epistolă către Românĭ.

Cu dragoste frăţéscă, fraţĭ Românĭ, mè bucur că v'aţĭ unit, şi inalţ ruga mea către Domnul Dumneḑeŭ, cel ce a scăpat şi a păstrat Muntenia şi Moldova în mijlocul tuturor cataclismelor, al tuturor prefacerilor şi nimicirilor ce de atâtea orĭ aŭ schimbat faţa Europeĭ, atuncĭ când statele cele maĭ puternice cădeaŭ pentru a nu se maĭ ridicà. Să dăruiască Dumneḑeŭ voue şi viitórelor lăstare ale vóstre acele ḑile senine de fericire şi slavă, de carĭ s'aŭ bucurat strămoşiĭ voştri sub scutul celor de către Dumneḑeŭ aşezaţĭ şi de Dumneḑeŭ înălţaţĭ Domnitorĭ Ştefan-cel-Mare şi Michaiŭ Vitézul! Vè trimit urărĭ de bine din partea Basarabieĭ, pentru care sunt scumpe şi pline de însemnare viitórele destine ale Românieĭ unite, patria-muma; primiţĭ aceste urărĭ ale mele ca un glas sufletesc al unuĭ frate, pentru că eŭ sunt trup din acelaşĭ trup şi os din aceleaşĭ óse, din carĭ sunteţĭ plămădiţĭ voĭ, şi în vinele mele curge acelaşĭ sânge românesc care curge în vinele vóstre.

Iisus fiul luĭ Sirah a ḑis: este vreme de a tăcé şi e vreme de a vorbì. Când întîmplările vremurilor şterseră chiar numele Românilor dintre ale cele-laltor noróde ce aveaŭ dreptul de a alcătuì câte un stat, Româniĭ tăcură, şi mult timp aŭ tăcut eĭ, şi tăcerea lor lungă a fost adîncă. Dar acea tăcere n'a fost de loc semnul că aŭ perit la Românĭ simţemîntul naţional şi cugetarea naţională; dimpotrivă, în mijlocul tăceriĭ nu numaĭ se păstraŭ, ci încă se desvoltaŭ, cresceaŭ şi se întăriaŭ simţul românesc şi gândirea românéscă. Şi când duhul véculuĭ a arătat neapèrată nevoie de a recunósce pe Românĭ de popor avênd dreptul de a formà un stat prin sine stătător, când acest popor a cerut în sistema politică a Europeĭ să i se dea locul pe care nimenĭ altul nu-l póte cotropi şi care loc, de va rĕmâné gol, va împedecà integritatea organică a aceleĭ sisteme, -- atuncĭ a sunat césul pentru Românĭ de a vorbì şi eĭ aŭ ḑis cuvîntul lor în Divanurile *ad-hoc*, aŭ rostit ceea ce până atuncì păstraŭ în tăcere: cugetul poporuluĭ român, simţemîntul lor naţional, în auḑul şi în vilégul tuturora.

Ce maĭ rĕmâne acuma de făcut?... Iisus fiul luĭ Sirah n'a adaos că, precum este vreme de a tăcé şi este vreme de a vorbì, asemenea este vreme de a vorbì şi este vreme de a lucrà. Decĭ, fraţĭ Românĭ, pentru voĭ a sunat ora de acţiune. Acuma, când Europa, pentru a deslegà marea problemă privitóre la integraţiunea sistemeĭ politice, voesce să afle maĭ întâiŭ dorințele vóstre, dorințele poporuluĭ, care are dreptul de a fi un stat prin sine stătător, — sunteți datorĭ de a dovedì că dorințele rostite în Divanurile *ad-hoc* nu sunt nisce visurĭ nerealisabile saŭ nisce fantome imposibile, nisce teoriĭ abstracte, plăsmuite de imaginațiunea deputaților celor împuterniciți de a spune dorul națiuniĭ. Din contra, sunteți datorĭ a dovedì că acésta este resultatul și ultimatul cugetăriĭ naționale și simțemîntuluĭ vostru național, este programa realitățiĭ, întemeiată pe elemente poporale ale istorieĭ Românilor, pe logica acelor fapte în carĭ pururea s'a resfrânt viéța națiuniĭ române. Sunteți datorĭ a dovedì înaintea Europeĭ că Româniĭ aŭ, nu numaĭ dreptul, dar și capacitatea pentru autonomie, pentru cârmuirea prin sineșĭ.

Așà dară, frațĭ Românĭ, mână în mână, toțĭ împreună, frățesce, să vĕ apucațĭ de lucru! Problema, care vĕ încumbă în momentul de față, este o problemă măréță și grea: măréță — pentru că de chipul vostru de a lucrà la deslegarea eĭ atârnă sórta viitóre a țĕriĭ vóstre și a națiuniĭ vóstre; grea — pentru că prin modul cum o vețĭ deslegà sunteți datorĭ a legà viitorul, nu meștesugit, ci firesce, cu trecutul națiuniĭ române, sunteți datorĭ a luptà în contra acelor oportuniștĭ carĭ, nesocotind trecutul și neîngrijindu-se de viitor, se încércă a izolà momentul de față pentru satisfacerea unor interese egoiste personale.

Pentru a eșì biruitorĭ din acéstă luptă, adecă pentru a păstrà actualuluĭ moment valórea sa adevĕrată și importanța firéscă ca moment național, sunteți datorĭ, frațĭ Românĭ, a vĕ pătrunde adînc de idea că Tractatul de Paris, care a recunoscut poporuluĭ român dreptul de a formà un stat, nu v'a dat prin acésta niscaiva drepturĭ nouĕ, ci numaĭ și numaĭ a asigurat drepturile vóstre cele vechĭ seculare, ast-fel că de ạdĭ înainte, fie prin arbitrar, fie prin siluire, ele nu pot să fie știrbite, jignite, micșorate saŭ călcate. Maĭ sunteți datorĭ a vĕ încredințà pe deplin că Constituțiunea cea proiectată de către Convențiunea din Paris ca basă a organisațiuniĭ Românilor într'o singură națiune cu dreptul de a formà din sine un stat nu trebue să devină pentru voĭ un fel de stîlpĭ aĭ luĭ Hercule saŭ de zid chinezesc, căcĭ nu sunteți și nu puteți fi despoiațĭ de dreptul cel divin al omeniriĭ de a pășì înainte pe calea progresuluĭ.

Aprofundațĭ, frațĭ Românĭ, datinele Istorieĭ Române, maĭ cu sémă ale tuturor protectoratelor din trecut, și vețĭ aflà că strămoșiĭ voștri nicĭ odată n'aŭ primit și n'aŭ recunoscut jugul străin: în epocele critice, Româniĭ cereaŭ protecțiunea pentru sine tocmaĭ din partea acestuĭ stat învecinat care erà cel maĭ primejdios pentru neatârnarea lor și aveà dorința de a-ĭ nimicì și de a desființà individualitatea lor națională. Acesta a fost în adevĕr un minunat instinct sădit în eĭ de Dumnedeŭ, prin care, după cum ne arată relațiunile lor diplomatice ba cu Ungaria, ba cu Polonia, ba cu Turcia și așà maĭ departe, Românii se puneaŭ sub protecțiunea anume a aceluia care se încercà de a-ĭ robì. Printr'o ast-fel de unire externă și suzeranitate nominală, eĭ aŭ sciut să salveze acea autonomie internă a țĕriĭ, care singură garantéză pentru popor o libertate reală. Minunat a fost acest instinct, cu ajutorul căruia, simțind tendința statuluĭ celuĭ protector de a călcà capitulațiunile cele încheiate, Româniĭ sciaŭ immediat a se pune sub protecțiunea unuĭ alt Stat, formând prin acésta o rivalitate între ambele state și bucurându-se de acea rivalitate pentru a salvà drepturile naționale.

Lucrând ast-fel, vețĭ avé în vedere că un popor e puternic nu prin fortărețele sale și prin armată, ci prin fraternitatea civică, unanimitate, lipsa în fie-care cetățén de porniri egoistice, toțĭ fiind cuprinșĭ de acelașĭ cuget național și de acelașĭ simț național. Un popor, puternic printr'o asemenea solidaritate, nicĭ odată nu va perì, și nicĭ odată nu-șĭ va perde pămîntul sĕŭ, pentru că naționalitatea luĭ este o scântee zăcĕnd nevĕdută în cremene, unde din întîmplărĭ vremelnice póte să zacă mult timp, dar când duhul véculuĭ va pregătì iasca și va lovì cu oțelul, scânteia se va aprinde. Poporul nu e ca un burete ce se îmbibă de umedélă, ci este o mare care aruncă din sînul sĕŭ afară pe mal tot ce nu asimiléză.

Pentru ca arena pentru activitatea vóstră să fie proprie, e necesar să curățițĭ pămîntul țĕriĭ de dușmaniĭ poporuluĭ, și anume de dușmaniĭ ceĭ din lăuntru, carĭ sunt maĭ primejdioșĭ decât dușmaniĭ din afară. In momentul de față dușmaniĭ poporuluĭ român în țĕră românéscă sunt așà dișiĭ candidațĭ la domnie, carĭ îșĭ recrutéză partisanĭ cu ajutorul auruluĭ, banchetelor, balurilor, promisiunilor de slujbe și de alte bunurĭ, intrigând unul contra altuia, ba chiar tatăl contra fiuluĭ și fiul contra părinteluĭ sĕŭ, — iar toțĭ împreună intrighéză în contra glorieĭ și liniștеĭ patrieĭ. Aceștĭ ómenĭ lucréză după aceeașĭ metodă după care altă dată lucraŭ miserabiliĭ Grecĭ din Fanar; dar Fanarioțiĭ, cu tótă lipsă de cinste, totușĭ eraŭ maĭ cinstițĭ decât aceștĭ Românĭ, căcĭ aceĭ din Fanar, pentru a dobândì scaunul Moldoveĭ și al Valachieĭ, cumpĕraŭ și mituiaŭ puterea străină care usurpase dreptul de a numì Domnitorĭ, și apoĭ eĭ lucraŭ contra unuĭ nném străin, pe când ceștia aĭ noștri cumpĕră, ademenesc și corump pe frațiĭ lor și conspiră contra patrieĭ lor propriĭ. Singur faptul că aceştî ómenî înroléză partide personale dovedesce dejà că eî sunt nedemnî de a fi Domnî.

Nu partidele, adecă nu câte o haită de slugî purtând aceeaşi livrea arată cine trebue să fie unsul luî Dumneḑeŭ; ci-l arată acea voce în care rĕsună Dumneḑeŭ. Alesul luî Dumneḑeŭ nu e dintre aceia, carî înşişî îşî pun candidatura la scaunul domnesc, Domnul ales de către Dumneḑeŭ nu caută de cu vreme domnia, nu se gândesce la ea, ci cù resemnare primesce povara ce Dumneḑeŭ ì-o pune pe umerì; şi din momentul alegeriî sale el se consideră ca mort pentru sine şi pentru aî seì, pentru amiciî şi cunoscuţiî seì, mort pentru foştiî seî inimicî şi rĕŭ voitori; el se transformă într'un noŭ om, care jertfesce pe sine cu tóte ale sale personale pentru binele obştesc şi binele patrieî. Să dea Domnul Dumneḑeŭ, fraţî Românî, ca sfînta cunună a puteriî supreme, cununa luî Radu şi Dragoş, să nu încununeze fruntea unuî fur de cele sfinte. Amin!

Multe maî sunt, despre carì aş fi vrut să vĕ scriŭ, dragiì meí fraţì Românî; dar veţî voì óre voî să primiţî epistolele mele? Orí-cum, fiţî încredinţaţî că sunt al vostru — un frate Român. Ce vĕ pasă de numele meŭ personal? In momentul de faţă, în afacerea comună a Românieî, e destul să sciţì că sunt un frate Român a căruia sórtă este de a îndurà adevĕrul cel însufleţit al cuvintelor poetuluì persan:

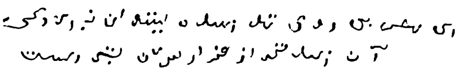

Adecă: «A trăì făr' de tine şi afară din tine, — o patria mea scumpă! — se póte; dar o asemenea viéţă e maì gróznică decât de a murì miî de orì şi iară a învià pentru o clipă!»

Hacs Xaxaiš.

Originalul aceste̦î frumóse epistole se află în mânile nóstre. Epistola a fost trimisă în 1858, împreună cu o scrisóre personală a veneratuluî Alexandru Hasdeu, către fiul sĕŭ Bogdan Hasdeu, care părăsise dejà Basarabia şi se stabilise la Iaşî. Bogdan Hasdeu n'a creḑut oportun de a o tipărì, temĕndu-se de a face rĕŭ prin acésta părinteluì sĕŭ, rĕmas în Basarabia. Temerile d-luî B. Hasdeŭ eraŭ cât se póte de întemeiate, căcî epistola, deşi anonimă, de sigur că ar fi fost recunoscută de guvernul rus ca opera luî Alexandru Hasdeu, căcĭ un alt patriot de acéstă valóre in Basarabia întrégă nu există ; recunoscênd dar *ex ungue leonem*, condeiul luĭ Alexandru Hasdeŭ, guvernul rus ar fi luat immediat disposiţiunĭ de a depărtà pe acest mare patriot de la hotarele patrieĭ-mume.

Bogdan Petriceicu-Hasdeu, fiul luĭ Alexandru Hasdeu, s'a născut, precum am ḑis, la Hotin, în anul 1838. Ilustrul nostru om de sciinţă a terminat studiele juridice la Universitatea din Charcov, după ce maĭ întâiŭ servise in garda imperială rusă (în regimentul de husarĭ). Folosindu-se de Tractatul din Paris, prin care o bucată din pămîntul românesc de dincolo de Prut se reîntorceà spre patria-mamă, Bogdan Hasdeu, în calitate de proprietar al uneĭ case din Cahul, devenì cetăţén român. Optând în acest mod pentru cetăţenia românéscă, el îşĭ asigură posibilitatea de a trăì şi de a muncì pentru némul românesc. Strămutându-se în 1858 la Iaşĭ, Bogdan Hasdeu ocupă în vechia capitală a Moldoveĭ postul de profesor liceal şi bibliotecar. La 1864 el s'a strămutat la Bucuresci, unde începù în curînd publicarea *Archiveĭ istorice a Românieĭ*, care după un deceniŭ il conduse în mod logic a înterprinde geniala sa operă : *Istoria critică a Românilor*. De o fecunditate prodigiósă, de o tenacitate de muncă uimitóre, Bogdan Hasdeŭ, pe terenul istorieĭ ţĕriĭ nóstre ne-a înzestrat cu un şir de lucrărĭ de o valóre incontestabilă, carĭ vor rĕmâné un monument maiestos înălţat pe mormîntul familieĭ Hasdeŭ, al căreĭ ultimul representant este. Din scrierile sale istorice vom cità acì : *Analise literare externe*, apărute la 1864; *Viéţa şi scrierile luĭ Luca Stroicĭ* (1864); *Filosofia portretuluĭ luĭ Ţepeş* (1864); *Ioan-Vodă cel Cumplit* (1865); *Istoria toleranţeĭ religióse în România* (1865); *Originele Craioveĭ* (1887); *Cronica luĭ Zilot Românul* (1884); *Datinele şi obiceiurile juridice ale Românilor ; Familia Basarabilor, Strat şi sub-strat, Negru-Vodă, etc.*

După aceste studiĭ istorice, vaste şi ingeniόse, Bogdan Hasdeu se consacră linguisticeĭ şi publică sub titlul : de *Cuvinte din bĕtrânĭ* (1878—1881), o serie de lucrărĭ filologice române ; după acéstă operă, dînsul a conceput planul genial al unuĭ Dicţionar istoric şi poporan al limbeĭ române, *Etimologicum magnum Romaniae* (1866—1897); conform cu acest plan uriaş, dînsul a putut scóte la lumină până acum treĭ volume, editate de Academia Română; însă acéstă lucrare, prin planul eĭ vast, nu póte să fie isprăvită decât printr'o muncă continuă a maĭ multor ómenĭ, înzestraţĭ de natură tot aşà de bogat precum este înzestrat acela care a conceput-o. Acum însă cele treĭ-patru-cincĭ volume, pe carĭ ni le va da Bogdan Hasdeu, vor rĕmâné *încoronarea neperitóre* a vieţeĭ pline de o muncă uriaşă a mareluĭ nostru om de sciinţă.

Bogdan Hasdeu, pe terenul istorieĭ şi al limbeĭ române, este şi remâne cel maĭ ilustru representant al nostru până astăḑĭ. Din scrierile sale linguistice vom maĭ cità acì: *Principiĭ de filologie comparativă* (1875); *Fragmente pentru istoria limbeĭ române* (Elemente dacice) (1875); *Beaudouin de Courtenay şi dialectul slavo-turanic din Italia* (1876); *Filma* (1877) etc.

Afară de acest vast teren de muncă intelectuală, pe care Bogdan Hasdeu a desfăşurat geniala bogăţie a natureĭ sale, ingeniositatea sciinţeĭ sale şi o erudiţiune uimitóre, dînsul nu s'a mulţumit de a-şĭ cercuì activitatea în acest vast teren, ci, posedând cunoscinţe enciclopedice şi poliglote, a maĭ lucrat mult şi bine pe terenul ziaristiceĭ politice-sciinţifice şi literare. Bogdan Hasdeu a scris şi publicat următórele scrierĭ periodice: *Fóia din Moldova* (1862), *Lumina* (1863), *Aghiuţă* (1863), *Archiva Istorică* (1865—67), *Satirul* (1866), *Traian* (1869), *Columna luĭ Traian* (1870) şi, în fine, *Revista Nouă* (1888). Dînsul a maĭ scris următóre opere poetice: *Răsvan-Vodă* (1869), dramă istorică; *Poesiĭ* (1873); *Treĭ craĭ de la Resărit*, comedie (1879); nuvele şi altele, şi următórele studiĭ polemice: *Talmudul*, *Industria naţională*, etc.

Bogdan Hasdeu a avut un singur copil, pe *Iulia Hasdeu*, care a murit acum 10 anĭ. Acéstă genială copilă a fost admirată de Sully Prudhomme, de Mistral, de Gubernatis şi alţiĭ; s'aŭ ţinut despre ea conferinţe publice în străinătate, s'a scris în ḑiare francese, italiane, germane, rusescĭ, polone, maghiare.

Născută în Novembre 1869, Iulia Hasdeu a murit în Septembre 1888. Nu împlinià încă nicĭ 19 anĭ, şi totuşĭ lăsă în manuscript opere maiestre pentru şése tomurĭ, din carĭ treĭ s'aŭ publicat: *Bourgeons d'Avril*, *Chevalerie*, *Théâtre*, tóte în limba francesă.

La vîrsta de $2^{1}/_{2}$ anĭ, Iulia Hasdeu scià dejà a cetì, la 8 anĭ isprăvise în Bucurescĭ clasele primare, iar la 12 patru clase gimnasiale de la Sf. Sava. La 16 anĭ a trecut strălucit la Paris cele douĕ examene de bacalaureat, şi la 18, când a rĕsbit-o bóla, erà gata pentru licenţa în litere. Acéstă copilă genială scià grecesce şi latinesce; vorbià franţuzesce, englezesce şi nemţesce, înţelegeà italiana şi provenţala. Cu dînsa s'a stins vigurosul arbore al familieĭ Hasdeu, unicul represintant al căreia ne maĭ rĕmâne Bogdan Hasdeu. Familia Hasdeu este podóba cea maĭ înaltă a vechiĭ nóstre boerimĭ pămîntene.

VII.

ALEXANDRU DONICĬ.

Alexandru Donicĭ s'a născut la Chişineŭ pe la 1806 şi a murit la Iaşĭ la 1866. El îşĭ făcuse studiele în Rusia. Aşezându-se apoĭ la Iaşĭ, a intrat acolo în magistratură, ocupându-se în momente de odihnă cu poesia şi în special cu fabula, pe terenul căreia şi-a câştigat un renume meritat. Influenţat de fabuliştiĭ ruşĭ şi în deosebĭ de Krilof, Donicĭ a sciut totuşĭ devenì poporal. El a lăsat după dînsul 91 de fabule în versurĭ, carĭ aŭ fost tipărite pe la 1842, şi a maĭ tradus din Puşkin maĭ multe bucăţĭ frumóse.

VIII.

SCARLAT M. COTRUŢĂ.

Scarlat M. Cotruţă s'a născut la 1821 în satul Mincenĭ, jud. Orheiŭ, şi a isprăvit studiele sale la liceul din Chişineŭ (1842) şi şcóla superióră din Odesa (Ришельевскій Лицей) pe la 1845.

In calitate de membru al Societăţiĭ de istorie şi archeologie din Odesa, Scarlat Cotruţă a lucrat mult, ajutând pe Marzakevicĭ în traducerea şi tipărirea documentelor istorice privitóre la Basarabia. «*Записки Общества Исторіи*» sunt pline de resultatele neobositeĭ sale muncĭ.

Scarlat Cotruţă a maĭ lucrat şi ca membru al Comitetuluĭ statistic din Basarabia; lucrările sale pe acest teren sunt de mare valóre. Îmbĕtrânit, d-l Cotruţă e orb acum şi, în mijlocul întunericuluĭ în care trăeşte, singura lumina ce-ĭ maĭ luminéză calea vieţeĭ — este lumina spirituluĭ sĕŭ viguros, conscient că şi-a îndeplinit tot-deauna datoria faţă cu semeniĭ sĕĭ, faţă cu patria sa, faţă cu némul sĕŭ.

BIBLIOGRAFIA BASARABIEĬ.

Аксаковъ И. Записки о Бессар. Разскольникахъ. Рус. Архивъ. 1888. 11.

Аккерманское Земство. Доклады, отчеты, смѣты, за 1888 г

Idem Смѣта и разскладка 1890 г. и денежный отчетъ за 1892/93.

Бендерское земство. Отчеты, доклады, смѣты, разскладка Бендерскаго уѣзднаго земскаго собранія 1889

Idem Городское общественное управленіе. Протоколы Засѣданій Бендерской Город. Думы. 15 Января 1887

Бессарабское Земство Денежный отчетъ областной Земской управы съ 1-го Января по Іюль 1872.

Idem Отчетъ и доклады Губ. Земс. Управ. 1877—1878—86—88—89 şi 1890.

Idem Смѣты и раскладки Бес. Земства на 86—90

Idem Отчетъ Губ. Зем. Управы по общественному призрѣнію и врачебной части за 1887—89 г.

Idem Вѣстникъ Бессараб. Земства за 1881—1884.

Idem Сборникъ Бесс. Земства изд. Област. Зем. Управы за 1871—1880 г.

Бессарабскій Адресъ Календарь на 1876—78—87—90—1891 г.

Бессарабско-Таврическій Земельный банкъ 1891 г

Бѣлецкое Земство. Отчеты, доклады, смѣты и пр. 1883—89 г.

— Денежный отчетъ XXI очеред. Уѣзд. Зем. Соб 1888—90 г.

Бѣлый Б. Итоги дѣятельности и средства содержанія Бессар. народной школы за 1876—1886 г. Кишин. 1887

Виды Бессараб. сельско-хозяйств. выставки въ г. Кишиневѣ въ 1889 (album).

Вельтманъ Начертаніе древней Исторіи Бессарабіи 1828 г.

Гербановскій. Капу-де-Боу Историч. эпизодъ изъ Бессарабской жизни. Кишеневъ 1872 г.

Idem Стереоскопъ эксентричныхъ типовъ. Кишиневъ, 1871 г.

Динкингъ А. Обзоръ дѣйствій Бесс. училища садоводства Кишиневъ. 1867 г

Ермолинскій К. Обзоръ Хотинскаго уѣзда въ сельско-хозяйственномъ отношеніи за 1887 г

Записки Бессараб. статистич. Комитета. Егунова, pentru anii 1864—1867 şi 1868.

Защукъ. Бессарабская область Спб. 1862 г.

Idem Новороссійское Казачье войско.

Карта Россійской западной части. Шубертъ. (Измаилъ, Килія, Акерманъ. etc.)

Калейдоскопъ. Кишиневъ 1848 г.

Кишинев. Город. Общ. Управленіе за 1872—73 г.

Доклады ревизіонной Коммиссіи за 1875.

Вѣдомость Кишинев. Городск. Управы за 1879 г.

Обязательныя постановленія, изданныя Кишинев. Городс. Думой 1881 г.

Земство за 1885. XVIII *очеред.* созыва 88 г. XIX очеред. созыва 1887. XX очеред. созыва 1888 г. şi XXI очеред. созыва 1889 г.

Кохманскій Р. Сборникъ окончательныхъ судебныхъ рѣшеній по вопросамъ Бессараб. гражданс. права. Кишиневъ. 1862 г.

Леонардъ П, Нѣсколько словъ о земствѣ вообще, о Бессерабскомъ вособенности Зем. Господа и земскія управляющія. Одесса. 1881 г.

Накко А. Исторія Бессарабіи съ древнѣйшихъ временъ. Одесса. 1873—1876 г. 4 v.

Неручевъ. Статистика народныхъ школъ въ Бессарабіи.

Idem Табачная промышленность въ Бессарабіи и Евреи С. Пет. 1887. 2 v.

Idem Бессараб. земство, его недоимки и мѣры борьбы съ ними С. Пет. 1882. 2 v.

Idem Филоксера въ Бессарабіи. С. П. 1886.

О порядкѣ отпуска сѣянцевъ и саженцевъ изъ казенныхъ древесныхъ питомниковъ. 1890—189.

Отчетъ о дѣятельности Аккерман. отдѣла Импер. Россійскаго общ. садоводства Аккерманъ 1590 г.

— *Отчетъ Кишинев.* Город. Общ. банка за 1888—1889 г.

Отчетъ Кишинев. Общ. Взаимнаго Кредита за 1882 г. şi 1888 г.

О состояніи народныхъ училищъ Хотинскаго уѣзда за 1880—81.

— *Отчетъ*-правленія Кишинев. общ. *пособія нуждающимся* въ образованіи за 1885 şi 1886.

Idem правленія общест. вспомоществованія нуждающимся ученикамъ Кишинев. Реальнаго училища. 1890.

Idem Одесской филоксерной Коммисіи. 1886—1888 г.

Idem Попечительство Кишиневс. ночлежнаго пріюта 1890,

Idem Кишиневской дѣтской больницы. 1884 г. и дома призрѣнія старцевъ 1888—1889 г.

Idem Кишинев. Общества Взаимнаго отъ огня страхованія 1888 г.

Idem Кишинев. Город. еврейской больницы.

Оргѣевскаго земство. pentru 1885—86—87—88 şi 1889 г.

Пархамовичъ А. Торжественная встрѣча *Августѣйшихъ* особъ. 11 Іюня 1867 г.

Памятная Книжка Бессараб. Области. 1852.

Протоколы засѣданій Кишинев. военно-санитарнаго общества за 1887—1890 г.

Правила о мѣрахъ противъ повально-заразительныхъ болѣзней на домашнихъ животныхъ. Кишиневъ 1890 г.

Проэктъ устава земской пенсіонной Кассы.

Рабиновичъ Н. Положеніе евреевъ въ возсоединенномъ участкѣ Бессарабіи, какъ слѣдствіи восточной войны. Одесса, 1880 г. O scriere romanofobă, scrisă in favórea Evreilor.

Рекало Е. Саранча въ Бессарабіи и Румыніи въ 1885, 1896 г. Одесса.

Idem Виноградная болѣзнь Мильдіу и способы борьбы съ нею. Кишиневъ 1882.

Ржондковскій Ф. Сѣрнистый углеродъ какъ средство въ борьбѣ съ сусликами. 1888 г.

Синцовъ И. О водоносныхъ слояхъ г. Кишинева. Одесса 1887.

Скальковскій А Болгарскія колоніи въ Бессарабіи и Новороссійскаго Края. Одесса. 1848

Сорокское земство. Отчеты, доклады, XXI очеред. зем. собранія. Сороки. 1890.

Справочная Книга Одесс. Учебнаго Округа. *Начальныя* училища Бессараб. Спб. 1848 г.

Труды Одесскай энтомологической Коммиссіи: 1) о вредныхъ насѣкомыхъ Бессараб. и Херсон. Губ. 1886 г. 2) Болѣзнь Кукурузы, 3) труды VII съѣзда въ Одессѣ. 4) Доклады гг. Рекало и Погибко, 5) Отчеты В. Якунина, 6) Куриная холера, etc.

Уставы Кишиневскаго Общества любителей драматическаго искуства Спб. 1884.

А. Ильинъ. Карта Бес. Губер. Спб. 1868.

Судебно — Статист. свѣдѣнія и соображенія о введеніи въ дѣйствіе судебной реформы ч. III Спб. 1866 г.

Городскія поселенія Росс. Имперіи т. I--VII Спб. 1861—64. Volum. I cuprinde Basarabia cu orașele sale.

Описаніе Высочайше утвержденныхъ украшеній *гербовъ губерній,* областей, градоначальствъ, городовъ и посадовъ, *Кёне. Спб. Вѣдом* 1857. No. 216 (Изъ 73 No. Сенат. Вѣдомостей).

О громадномъ значеніи для Юго-Западнаго Края улуч. судоходства на р. Днѣстрѣ. *Одесскій Вѣстникъ.* 1875. No. 266

Карта старообрядческихъ поселеній въ юго-запад. Россіи и во владѣніяхъ Австрійскихъ, Турецкихъ и Молдавскихъ. *И. Мельникова,* I г. 1864 г.

Молдовскія сказки (сравненіе молдовскихъ сказакъ съ Литовскими, славянскими и словенскими. *Д. Филатова. Бесс. Обл. Вѣд.* 1861 No. 23--25.

Этнографическій Атласъ западно-русскихъ губерній и сосѣднихъ областей. *Эркарта* Спб. 1863.

О мѣстныхъ Бессарабскихъ законахъ. Рѣчь адъюнкта, магистра законовѣденія *Владимира Линовскаго,* произнесенная въ торж. собраніи Ришельевскаго Лицея 21 Іюня 1842. Одесса 1842 г.

Дѣло объ образованіи гражданскаго управленія Бес. Области. 1816.

Хозяйственныя опыты и наблюденія. Двнкингъ 1852.

Болгарскія колоніи Бессарабіи. Скальковскаго.

Хронологическое обозрѣнія Бессарабіи.

Военно-статист. обозрѣніе Бесс. Дараганъ.

De sermone getica. Каватія.

Молдавскія пѣсни. Бес. Област. Вѣдомости. 1860. No 43.

Булгара (Болгары) *Ст. В. В. Григоріевъ,* Энциклопедич. лексиконъ *Плюшара* VII t. Спб. 1836.

О правахъ состоянія различныхъ классовъ народонаселенія Бессарабіи. Надеждинъ. Жур. Минист. Внут. Дѣлъ 1843. No. 7.

Правила Нормальнаго Контракта. Леонидъ Деми. Кишиневъ 1846 г. Contractul normal, drepturile proprietarilor şi datoriile ţeranilor cari locuesc pe moşiile particulare.

Очеркъ Исторіи хлѣбной торговли Новороссійскаго Края. *Вольскій.* Одесса 1859 г.

Бесѣда о сельскомъ хозяйствѣ. *В. Линовскій.* Одесса 1846 г.

Изъ путешественниковъ посѣщавшихъ между прочимъ Бессарабію: Галинбертъ 1421 г. Изд. р. Врино. *Одесса* 1852. Путешествіе Клемана. *Сумароковъ* 1799; Путешествіе въ Очаковскую Землю. *Демидовъ.*

О торговлѣ Колоній черноморья въ средніе вѣка. Шостакъ.

Описаніе Бессар. Области. Веселовскаго.

Essai sur l'histoire naturelle de la Bessarabie *· Тарданъ. Одесса* 1841 г

О геогностическомъ изслѣдованіи Бессарабіи. Рапорты полков. горн. инженеръ. *Бледе. Горный Журналъ.* I г. carte I şi 2 Спб. 1839 г.

Исторія Винодѣлія въ Россіи IX ревизія *Кеапенъ.* Спб. 1850 г.

Carte de la Moldavie pour servir à l'histoire militaire de la guerre entre les Russes et les Turcs. Levée par l'état-major sous la direction de F. G. Basser. Amsterdam 1870.

Карта Молдавіи и Бессарабіи. Абдата Гербицъ. Вѣна. 1811.

Карта черного моря (Морской берегъ Бессарабіи) вицеадмирала Крюйса. 1699.

Карта берега Черного маря. Бенгенія 1772.

Днестровскій лиманъ и Бес. берегъ Черного моря. Манганари. 1842 г.

Триангуляція съ астрономич. опредѣленіемъ разныхъ пунктовъ области. *Теннеръ.* 1846. Записки военно-топогр. депо часть XVII Спб. 1855 г.

Карта Бессарабіи Эйтнера. Кишиневъ 1843.

Планъ и промѣръ р. Днестра, Карты теченія р. Прута и съемка Буджака. *Корниловичъ.* 1841. Подлинники хранятся въ Одес. Музеѣ.

Днестръ. Всеобщее Земледѣліе Traducere din t. XXVI din *Allgemeine Erdkunde*, pag. 218.

Подземныя воды въ Бессарадіи. Artic. lui *Strucoff* in Журн. Минис. Госуд. Имущ. 1853, No 3.

Содержаніе почтовыхъ станцій въ Бессарабіи. Янушкевичъ. Одесскій Вѣстникъ 1860. No. 64.

Два слова изъ экономич. исторіи Новор. Края. *Ив. Стайковичъ Южный Сборникъ.* No. 2 din anul 1859

Наблюденія нѣкоторыхъ періодическихъ явленій органическ. природы. *Денкингъ.* Вѣст. Импер. Рус. Геогр. Общ 1856. Despre flora Basarabiei.

Опытъ разведенія сорго. Articolul lui Della-Bosc. Жур. Минист. Госуд. Им. 1857. No. 4.

О разведеніи винограда. Зап. Импер. Общ. Сельс. Хозяйства. 1841. No. 1.

Виноградарство, К. П. *Тарданъ.* Traduc. din franţusesce.

Шелководство, Денкингъ. Жур. Минис. Государ. Имущ. 1855. No. 7.

Отчеты инспекціи сельскаго хозяйства. *Струковъ.* Жур. Мин. Государ. Имущ 1854—1861

Объ рыбномъ промыслѣ въ Бессарабіи. К. Бес. Вѣдомости 1861

Славянская надпись въ Килійской церкви св. Николая Надеждина. Зап. Одесс. Общ. Исторіи и древн. t. I (*Academia Română*, Biblioteca).

Консисторскія Отчеты о первоначальныхъ школахъ при церквихъ Бесс. Области.

Бессар. Вѣдомости. 1862. No. 16. (Ḑiarul oficios *Бессар. Вѣдомости* apar. de la 1860).

Придунайскія Княжества. И. К . . . севича Библіот. для Чтенія. 1860. No. 11.

О причинѣ обилія тяжебныхъ дѣлъ въ Бессарабіи. Жур. Мин. Юст. 1859. No. 10.

Histoire de la Moldavie et Valachie, avec une dissertation sur l'état actue de ces deux provences, par. *A. Carra*. 1778. A fost editată la Iaşĭ la 1777

Молдавскія любовныя пѣсни. Собр. *И. Танскій. Бес. Област. Вѣдом.* 1860. No. 43.

О волостныхъ правленіяхъ. В. Ханацкій. Бесс. Обл. Вѣд. 1860.

Древняя топографія нѣкот. мѣстъ Нов. Края. въ Бес. *Брунъ*.

О происхожденіи названія г. Бѣльцъ. *Одесс. Вѣст.* 1859.

О происхожденіи названія г. Сорока. К. *Ханацкій Одесс. Вѣст.* 1859. No. 61.

Г. Сороки. Матер. для Геогр. и статис. Защукъ.

Исторія Новой сѣчи. Скальковскій.

О сходствахъ Кургановъ Южной Россіи съ Курганами Сибири.

Спасскій. Зап. Од. Общ. Ист. и древ. t. III. Bibliot. Academieĭ Române.

Нынѣшнее состояніе турецкихъ Княжествъ Молдавіи, Валахіи и Бессарабіи. Игнанія Яковенка. Спб. 1828. Рецензія Ю. Венелина. Москов. Вѣстникъ (1) 1828. No. 15, 16 şi 18.

Памятная Книжка Бессар. Области на 1860 г. Ediţ. oficială.

Хронологическое показаніе главнѣйшихъ событій въ Бессарабіи. 1862.

Записки Бессарабскаго Областнаго статистическаго Комитета II. Кишиневъ 1864.

Памятная Книжка Бесс. Обл. conţine material preţios privitor la: eparchia Chişineuluĭ, navigaţiunea pe Nistru, pescuitul în Basarabia, flora Basarabieĭ, etc. 1862.

Лѣса въ Бессарабіи. 1868 г.

Краткій очеркъ Болгарскихъ Колоній въ Бессарабіи. Ив. Ивановъ Зап. Бес. Обл. Ст. Ком. Кишиневъ 1864 v. I.

О нравственныхъ нуждахъ болгаръ вообще. Зап. Бес. Обл. Ст. Комит. 1864 v. I.

Статистическія свѣдѣнія о бессар. нѣмецкихъ колоніяхъ 1861—62 г. Н. Ф. *Лагоріо*. Зап. Бес. Обл. Ст. Ком. v. I.

О цыганахъ въ Бессарабіи. А. Егуновъ. Зап. Бес. Обл. Ст. Ком. v. I.

Сводъ девятнадцатилѣтнихъ наблюденій надъ климатомъ и органич. природой въ окрестностяхъ Кишинева *А. Денкинга*. Зап. Бес. Обл. Ком. Ст. t. I.

О оргѣевскомъ известковомъ промыслѣ М. Зазулинъ. *Idem*.

Замѣтки о винодѣліи и табаководствѣ въ окрестностяхъ г. Кишинова. Зап. Бес. Обл. Ст. Ком. t. I.

Записки Бесс. Обл. Ст. Ком. v. II 1867.

Idem v. III. 1868.

Кишиневская Гимназія. Историко-стат. очеркъ Кириллъ П. *Яновскій*. Зап. Бес. Обл. Ком. v. III.

Число учащихъ şi *учащихся* въ учебныхъ заведеніяхъ Бессар. А. Н. *Егуновъ*. Зап. Бес. Обл. Ком. Ст. v. II.

---

(1) Iuriĭ Ivanovicĭ Venelin s'a născut la 1802 şi a murit la 1839. A venit la Hotin pe la 1823 şi a fost profesor la Chişineŭ pe la 1825.

Почтовая часть въ Бессар. 1861—62. А. *Егуновъ*. Зап. Бес. Обл. Ст. Ком. t. II.

Отчеты телеграфные за 1861—65 г. Ф. Я. *Наркевичъ*. Зап. Бес. Обл. Ст. Ком. t. II.

Путешествіе по Крыму и Бессар. Сумароковъ 1800.

Болгарскія Колоніи. Скальковскій. Одесса 1848.

Путешествіе по Россіи. Демидовъ. 1853 In capit. IV se scrie despre Basarabia.

Очерки Бессарабской Области. Штукенбергъ 1859.

Описаніе Бессарабіи. Бес. Обл. Вѣд. 1859. No. 16—18.

Путевыя записки Бес. Обл. Вѣд. 1860. No. 31—50.

Путешествіе для испытанія плаванія по Днѣстру 1785. Бол. *Дзѣдушицкій.*

Важность Днѣстра для торговли Галиціи съ южной Россіей. *Я. Голуховскій* Львовская газета. 1842.

Гидр. Карта Днѣстра, составл. послѣ плаванія герцога Нассау. 1789.

Карта Днѣстра по Исаковецъ. изд. 1793.

Польская Карта Днѣстра. Чацкій 1797.

Карта нижняго Днѣстра и днѣстров. лимана. И. *Кушнеренко.* 1841.

О мѣстоположеніи Тираса. Ф. *Брунъ. Зап. Од. Общ. Исторіи* и древ. v. III. Biblioteca Academieĭ Române.

Гражданскій бытъ Тиритовъ. Стемпковскій. 1849 Одесса.

Молдо-влахійскія грамматы хранящіеся въ Бессарабіи. *Мурзакевичъ.* Зап. Од. Общ Ист. и древн. v. III. Biblioteca Academieĭ Române.

Буджетъ канцелярскаго чиновника въ Кишиневѣ И. А. *Бучинскій.* Зап. Бес. Обл. Ст. Ком. v. II.

Бессар. гражданскій судъ. А. А. *Джунковскій* şi Ф. Ф. *Крупенскій.* Зап. Бес. Об. Ст. Ком. v. II

Бессар. Коммерческій судъ. Т. Т. *Гризовъ.* С. Б. О. С. К. t. II.

Режистрація (Кадастръ) *земель Бессар. Области. Я. В. Новгородцевъ. Idem.*

Земскія суммы Бессарабіи. А. Н. *Егуновъ,* ibid.

Замѣтки по поводу всероссійс. выставки. А Д *Деннингъ,* ibid.

Оргѣевскій Уѣздъ въ 1862 г. В. К. *Осинскій,* ibid.

Г. Бѣльцы въ 1862 г. С. И. *Кенигшанъ,* ibid.

Климоуцкая волость, сорок. уѣзда 1866. А. *Бржозовскій,* ibid.

Бринзинская Волость, Яс. уѣзда, 1864 г. А. *Соломонъ,* ibid.

Коболтская волость Ясскаго уѣзда 1864. И. Д *Оснашъ.* ibid.

Село Бырново, Сорок. уѣзда 1864 Д. *Кастовскій,* ibid.

Вотчина Унцешты, Ясс. уѣзда 1864. А. *Вартули,* ibid.

Водчина Редени, Ясс. уюзда. 1864, ibid.

Тюрьмы и арестанты въ Бессарабіи. А. И. *Егунова,* ibid.

Обороты уѣздн. Казначейства, 1861—62, А. *Егунавъ,* ibid.

Обороты разныхъ суммъ Казенной палаты. 1861 г. М В *Грисенко,* ibid.

Соображенія о введеніи судебн. реформы въ Бессар К И. *Артемовскій-Гулакъ* ibid.

Производительность въ Бессар. А. И. *Егуновъ,* ibid.

О винокуреніи въ Бессар. 1864—66. А. Е Емануель.

Протоколы Стат. Комитета, ibid.

Краткій Истор. Очеркъ Бессар Зап. Бес. Ст. Ком. v. III. А. И. *Егуновъ.* 1868 г.

Молдавскія граматы. А. И. *Егуновъ,* ibid.

Матеріалы для исторіи Молдавіи и Бессар. 1806 г. по 1812 И. т., ibid.

Г. Кишиневъ въ 1843 г. Д. М. *Княжевичъ* şi И. *Федоровъ*, ibid. asemenea şi in Ж. М. Вн. Дѣлъ. 1845. 1. 3.

Кишиневскій Каѳедральный соборъ. прот. *Порушкевичъ*.

Историко-Технич. обзоръ дѣйствій Бесс. училища садоводства за 25 лѣтъ. 1842—66. А. *Денкингъ*.

Вольные матросы въ Новоросс. Краѣ. и Бессарабіи А. *Комарницкій*. idem.

О судоходствѣ по Днѣстру, ibid.

Румынскія княжества и *Бессарабія около половины* XVIII столѣт. Ф. *Брунъ*.

Сборникъ судебныхъ рѣшеній по вопросамъ мѣст. граж. права. Р. *Кохманскій*, ibid.

Борьба съ филоксерой. А. *Ковалевскій*. 1887.

Трубы Одес. филоксер. Коммисс. 1887.

Труды Одесской Энтомолог. Коммиссіи. П. А. *Заборинскій* t. 1887. 8° 15 pag.

Обзоръ Хотинскаго уѣзда въ сельско-хозяйст. отношеніи 1887.

О мѣстныхъ Законахъ Бессар. Сообщенія Одесс. Юридич. Общ. 1887.

Новоросійскій Телеграфъ. 1888. No. 40—41.

На Днѣстровскомъ Побережіе. Kwartalnik. Львовъ. 1888. No. 2.

Наше Судоходство. 1888. No. 6.

Изъ раскопокъ въ Аккерманѣ . Diarul *Кіевлянинъ*. 1888. No. 104.

Наше Судоходство: Dunărea şi Nistru. Рус. Судоход. 1888. No. 21.

Былые и новые лѣса въ Юж. степяхъ Бес. Губ. Вѣдом. 1888. No. 8.

Изслѣдованія виногр. садовъ Бендер. уѣзда. Бес. Губ. Вѣд. 88 г. No. 39.

Бессарабское табаководство. Бес. Губ. Вѣд. 1888. No. 69—70.

О мѣстныхъ Законахъ Бессарабіи. М. В. *Шимановскій*. вып. I. 1888 г.

По поводу 20 лѣтія реформы, 14 Іюля 1868 г. въ Бессарабіи. *Суручана. Нов. Тел.* 88 г. No. 4130, 4140, 4182.

Чиновники Бессарабіи и *десятинщики Новороссіи*. *Сурučанъ*. Нов. Телегр. 1888. No. 4151—4167.

25-лѣтняя дѣятельность русс. общ. пароход. и торг. по Днѣстру. 1888 г.

Еврейскія народныя школы въ Кишиневѣ и Одессѣ. А. *Lion* 1888. No. 8.

Память А. С. *Пушкина въ Кишиневѣ*. 1888. Новор. Тел. 88 No. 24.

Прошедшее и современное состояніе вопроса объ улучшеніи Днѣстра. Рус. Судох. 1888. No. 39.

Народное Преданіе объ взяніи Бендеръ. Кіевская Старина 1887. Novembre.

Молдавскія свѣдѣнія о мѣстѣ погребенія и могилѣ Мазепы. Кіевская Старина. 1885. 7.

На Днѣстровскомъ побережіе. Кіевс. Старина. 87. No. 8.

Пѣсня Черноморскихъ Казаковъ на взятіе Измаила. Сообщ. С. *Б-скій Кіевская Старина*. 1882. No. 6.

Былъ-ли Геродотъ въ Юж. Россіи? Ѳ. *Мищенко*. *Кіевъ* 86.

Посадъ Вилковъ. Историко-стат. и бытовой очеркъ. де Г. *Бахталовскій*. Киш. 1881, Рец. Гр. Д-па *Кіев*, 82. No. 8

Бессарабская старина. М. *Ганицкій*. Киш. Еп. Вѣд. 81. No. 1, 3, 7.

Изъ воспоминаній Вельтмана о времени пребыванія Пушкина въ Кишиневѣ. Е. С. *Некрасовъ*, В. Е. 31 Мартъ.

Обычаи молдованъ въ дни Рождест. празниковъ, святокъ и новаго Года. Кишин. Епар. Вѣд. 81. No. 1.

О мѣстоположеніи древняго города Пересѣчина. Н. Надеждина. З Им. Од. Ист. и Др. t. I. 1884. Biblioteca Academiei Române.

Славянская надпись въ Килійской церкви Св. Николая. Н. Надеждина, ibid.

Граматы Молдавскаго воеводы Александра, данная въ 1407 г. Н. Мурзакевичь, ibid.

Грамата данная монастырю Кипріань. 1599 г. мол. воевод. Антіохомъ Конст. И. *Пелидовъ,* ibid.

Свадебныя обряды въ Бессарабіи. И. *Ботьяновъ,* ibid.

Свѣдѣнія о нѣкот. православныхъ монастыряхъ епар. Кишин. Н. *Мурзакевичъ.* Зап. Од. Общ. Ист. и древ. t. III. 1848—50.

О внѣшней торговлѣ Новоросс. Края и Бессарабіи 1846. Ф. *Бруна,* ibid.

Аккерманскія Греческія надписи. И. Мурзакевичъ, ibid.

Килійская церковь и ея достопримѣчательности. Н. *Мурзакевичъ,* ibid.

Примѣчательнные Курганы въ Бендер. уѣздѣ. ibid.

Слѣды лагеря Карла XII возлѣ Бендеръ у с. Варница *Ф. Бруна.* ibid.

Молдо-Влахійскія граматы. хранящ. въ Бессарабіи. 1437—1535, 1554, 1609. 1607. И. *Мурзакевича,* ibid.

Манганари. Атласъ чернаго моря. 1841. Н. *Мурзакевичъ,* ibid.

Димитрій Сулима. Архип. Кишинев. (Necrolog.) Н. Мурзакевичъ, ibid.

О Бессарабіи и ея древнихъ окрестностяхъ. С. Stamati, ibid.

О мѣстоположеніи Тираса. Брунъ. З. О. Ис. и др. t. III 1853.

Молдавскія Граматы хранящіеся въ Бессар. 1495—1518—1528—1551—1574—1605 1647. Н. *Мурзакевичъ.*

Карлъ XII въ Юж. Россіи. 1709. ibid.

Молдав. Граматы 1305—1508—1434—1510 хронящіеся въ Архивѣ Мин. Иностр. дѣл. Н. Мурзакевичъ. t. VI 60.

Молдо-Валахск. граматы, хранящ. въ Бессар. 1525—43—46—47, 70, 1600. 05, 09, 23, 32, 36, 1667. И. Мурзакевичъ t. IV 60.

Нравы и обычаи Бессар. болгаръ. Н. Левицкій t. III.

Этнографія Бессар. области. А. Защукъ. Зап. Од. Общ. Ш. и древ. t. V. 63.

Уставъ для Генуезскихъ Колоній на Черномъ морѣ, изданный въ Генуѣ въ 1449 г. Textul latin cu traducerea în limba rusă făcută de către В. *Юргевичъ,* t. V ibid. 1863.

Молдиво-влахійскія граматы, хранящ. въ Бессарабіи 1496, 1608, 1622. Н. *Мурзакевичъ* t, V 1863. Од. Ист. şi Древ.

Донесеніе о поѣздкѣ къ устіямъ Буга и Днѣстра. Ф. *Брунъ.* Од. Ист. Об. t. V. Acĭ sunt şi câte-va notiţe privitóre la satele românescĭ din guver. Herson, despre carĭ a scris şi d-l *Burada* în *Convorbiri Literare.*

Описаніе Бессараб. Области въ 1816. И. *Свиньинъ.* Сообщ. Н. *Мурзакевичъ* t. VI, Од. 1867.

Археологическія замѣтки по поводу посѣщенія Аккермана въ 1866 г. *А. Струве* t. VI, ibid.

Славянская надпись въ Оргеевской церкви Св. Димитрія. *Н. Мурзакевичъ* t. VI. 1867. ibid.

О родствѣ Гетовъ съ Даками, сихъ послѣднихъ съ славянами и румыновъ съ римлянами. *Ф. Брунъ,* ibid. t. VII, 1868.

Мученичество св. Іоанна Новаго, пострадав. въ Аккер. Епис. Порфирія t. II.

Армяно-Грегоріанскіе архіереи въ Новороссіи и Бессарабіи. Етикора *Гавріила Аивязовскаго.* Зап. Од. Ист. t. II. 1875.

Спиридонъ Николаевичъ Палаузовъ (Некрологъ) Зап. t. IX. 1875.

Послужные списки генералъ-губернаторовъ Бессарабіи. Comitele *Langeron.* Зап t. X. 1877.

Уставъ Молдавіи 1741 г. изд. Констан. Niculau вел-воеводою. Перев. молдов. еписк. Филарета Скрибана, t. X. 1877.

Очеркъ Граждан. Управленія въ Бессар. Молдавіи и Валахіи, во время русско-Турец. войны 1806 г. — 1812. Од. 1879. К. *Накко*, t. XI. Зап.

Матеріалы, касающіеся Крыма и Молдавіи. Турецкіе фирманы (1578—1761 г.) Сообщ. *В. Бруна.* Зап. t. XI, 1879. Од.

Старинная церковъ въ мѣс. Кажіанахъ. Свящ. *Няга* Зап. t. XXI, 1881.

Краткое описаніе села Данкауцъ, Хотин. уѣзда Киш. Епарх. Вѣд. No. 17. 1889.

Описаніе побѣды фельдмарш. Миниха при мѣстечкѣ *Ставучаны* (în apropiere de Hotin) 28 Авг. 1739 г. *Варшавскій Дневникъ* 1889. No. 120.

Descriptio belli Ivoniae voivodae Valachiae, quod anno 1574, cum Selim II. Turcarum imperatore, gessit. *Леонарди Гарецкаго* Франкфуртъ. 1578. *Кіев. Стар.* 1889. 10.

Geschichte der Walachei und Moldau. Engel. Halle 1796.

Мѣстные гражд. законы Бессарабіи. Спб. 1881.

О мѣрѣ улучшенія винодѣлія въ Бессарабіи М. *Неручевъ* Труды Импер. Вольно. Экон. Общ. No. 3. 1883.

О нѣкот. мелкихъ предметахъ древности, найденныхъ *съ Аккерманѣ.* въ 1867 г. *Кондаковъ.* Труды 2-го Археол. Съѣзда. 1876.

Архіологическія замѣтки о хотинскомъ уѣздѣ. *Козубскій Одес. Вѣст.* 1873. No. 28.

Замѣчательныя мѣста Днѣстровскаго побережья. П. *Гроссуль-Толстой. Кіевлянинъ.* 1875. No. 51—53—56.

Василій Александри и его произведенія. Бесс. Обл. Вѣд. 1867 No. 44—51. 1868— No. 1.

О началѣ типографскаго дѣла въ Молдавіи. Г. *Бессар. Обл. Вѣд.* 1867. No. 6. O notiţă fórte interesantă privitóre la bibliografia Moldoveĭ.

О Молдавскихъ пѣсняхъ Г. Г. Бес. Обл. Вѣд. No. 3. 1868 г.

Святочные обычаи и пѣсни у Бессар. молдованъ на Рожд. и Новый Годъ. *Полихроній Сырковъ* (Sircu) Киш. Епарх. Вѣд. 1874. No. 14—15.

Нѣсколько словъ о ходѣ преподаванія молдавскаго языка въ Киш. Гимназіи *Бес. Об. Вѣд.* No. 30. 1877. *Одес. Вѣст.* No. 240. 1858.

Исторія Бессар. съ древ. временъ Накко.

Образованіе Бессар. Области и о Классахъ бессар. жителей. Чтенія въ Общ. Ист. и древ. No. 1. 1875.

Румынія. Разсказы о Бес. Буков. Молдавіи и Валахіи. Одесса 1868.

Два мѣсяца въ дорогѣ по Бессарабіи, Молдавіи и Валахіи въ 1829 г. А. Я. *Стороженко.* Москва. 1875.

Хронол. таблица о достоприм. событій Новор. Края и Бессар. *Новор. Календарь* 1865.

Ученическая библіотек. при Киш. дух. семин. Ив. *Пессовскаго.* К. Епар. Вѣд. 1889. No. 15.

Отчетъ о состояніи ученич библіоте. Кишин. дух. семинаріи.

Объ имѣніяхъ молдавск. монастырей въ Бессарабіи. *Самсонова.* Одес. Вѣст. 1866. No. 87 (213).

Описаніе Гербовецкаго Свято-Успен. Монастыря. Киш. Епарх. Вѣд. No. 11, 12. 14 şi 16 din 1874.

Idem Епарх. Вѣд. 1874 No. 17 şi 20.

Историко-статис. описаніе Гиржавскаго монастыря Кишинев. Епарх. Вѣд. 1875. No. 5—6—7. De egumenul Gherasim.

Шабскій Вознесенскій монастырь. Киш. Епарх. Вѣд. 1876. No. 18—20—23.

Городищенскій скитъ и *сахарнянскій монастырь,* жабскій монастырь, Ладовская церковь въ м. Студеница, лагеръ шведс. Короля Карла XII въ Варницахъ. Киш. Епар. Вѣд. 1871. No. 7.

Нѣсколько словъ о положніи церкви въ Бесс. Губер. *Одес. Вѣст.* 1866 г. No. 64.

Кишинев Θеодоро-Тироновская Церковь. Свящ. Іоана *Бутукъ. Киш. Епарх. Вѣд.* No. 4. 1875.

Описаніе церкви с. Задунаевка, Акер. уѣзда. *Киш. Епар. Вѣд.* No. 21—22. 1876.

Историко-Статист. описаніе церкви села *Плахтеевки К. Е. Вѣд.* No. 9. 1875.

Опытъ истор. стат. описанія церкви посода *Шаба* свящ. *Богословскаго. К. Е. Вѣд.* 1872 г. No. 16—18—20—21, 22, 24.

Лѣтопись Бендерскихъ церквей и приходовъ К. Е. Вѣд. 1871. No. 15—16—17—19.

Истор. Стат. описаніе церкви села *Батырь,* Бенд. уѣзда К. Е. Вѣд. 1873. No. 22. 1879. No.2.

Нѣкія свѣдѣнія о церкви села *Чукуръ-Манжура* (Бендер. уѣзда) *К. Е. В.* No. 15. 1874.

Приходская лѣтопись Михайловской церкви села *Киперчани* de-jos. Оргеев. *К. Е. В.* 1870. No. 4, 5, 9, 19. 1871. No. 20. 1873. No. 2—3.

Истор. стат. описаніе церкви села *Сухулуцени,* Орг. уѣзда. К. Епар. Вѣд. 1876. No. 4.—3.

Описаніе церкви села *Корнешты,* Ясс. уѣзда. *К. Е. В.* 1874 г. No. 7—11—13—14.

Православное Кишинев. Кладбище. Киш. Епарх. Вѣд. 1873. No. 17.

Аккерм. правос. городское Кладбище 1874. No. 21.

Отнош. къ управленію Бес. Обл. бывшаго сербскаго вождя Георгія Петровича Чернаго. 13 Ноября 1815 г. Чтеніе въ Общ. Ист. и древ. 1875. No. 1.

Рескриптъ преосвящ. Гавріила, митр. Киш. и Хотинскаго. 1816 г. Чт. Об. Ист. и древ. 1875. No. 1.

Куріозное дѣло о появившихся въ селѣ Олишканахъ невидимыхъ духовъ. 1833 г. *Бес. Обл. Вѣд.* 1868 г. No. 30.

Синодикъ Шабскаго Вознес. монастыря. К. Епар. Вѣд. 1872. No. 13—22.

Исторія Кодификаціи Граж. прави. С. В. *Пахмана:* 2 v. Спб. 1861.

Пребываніе императора Александра II въ Бендерахъ. Бес. Губ. Вѣд. 1872. No. 42.

Воспоминанія Ф. Ф. *Вигеля* 3. ч. 1. 7. 1864. Sunt nisce amintirĭ despre A. Sturdza, Principele G. M. Cantacuzino și M. G. Sturdza.

Письма во время осады Исмаила, 1790 г. гр. Т. *Чернышева* къ кн. С. Ф. Голицыну. 1861. Nr. 5.

Матеріалы для новор. провосл. Іерархіи Х. Кишиневск. и Хотинская (1813—1874). Scrisorile Mitropol. Gavril Бодини către A. *Безбородко* Н. *Мурзакевичъ*. Зап. Об. Истор. и древн. t. 9.

Тарутинскіе раскольники. Стеф. *Кирановъ*. *К. Еп. Вѣд*. 1873. No. 1.

Среди старообрядцевъ Хотинс. уѣзда. К. Епар. Вѣд. 1876. No. 10.

Раскольники въ Кишин. епархіи. К. Епар. Вѣд. 1876. No. 12.

Раскольники и острожники. Очерки и разсказы. *Ливанова* Спб. 1872. Intr'un capitol se află: *Бессарабскіе молокани* и *духоборцы* cu relaţiunile lor in Moldova.

Idem t. 4 Спб. 1873. *Бессар.* и *уфимскіе молокане и духоборцы.*

Болгары въ южной Бессарабіи, уступл. Молдавіи. Голосъ 1868. No. 252.

Школы и образованіе въ Бессарабіи. истор. очеркъ. Б. Об. Вѣд 1866 г. No. 29, 33, 35, 37. 37. 39. 43.

Начальное народное образованіе въ Бессар. Губ. Вѣдом. 1875 — No. 19.

Очерки Истор. Киш. дух. семинаріи. Галецкій. К. Еп. В. No. 5—19—1871.

Рукописи и старообрядческія Книги въ Кондрицкомъ монастырѣ. Кишинев Епарх. Вѣдо. 1874 г. No. 22.

Цыгане. Историко-Этнограф. очеркъ. А. *Пальминъ;* Ремесл. Газета. 1876. No. 3—4.

Изъ исторіи цыганскаго племени. Новости, 1875; No. 192.

Изъ воспоминаній о Бессарабіи. С. *Крапиванъ. Семья и Школа*. 1879; No. 2. Кн. I.

Бессараб. Губернія въ 1870—73 г. выпус I. *Перечень населенныхъ мѣстъ, состов.* Н. *Егуновъ*. Кишиневъ. 1879 in 4°.

Моровая Язва въ Бессарабіи. Киш. Епарх. Вѣдом. 1879. No. 2—3—6 («Зараза 1812—15 год»).

Idem Зараза 1817—1819 гг.

Нужды Бессарабіи. Новое время. 1879 г. No. 1280.

Присоединенный уголокъ Бессарабіи. «Петербур. Газета» 1879 г. No. 139.

Добруджа, въ санитарномъ отношеніи во время войны 1877—1878. С. Ор. *Унтербергеръ*. В. М. Ж. 1879 г. 134.

Воспоминаніе о томъ, какъ путешест. епис. Павелъ по Бессарабіи *И. О. К. Е. В.* 1879. No. 9—16.

Галичъ на Днѣстрѣ. «Рус. Старина» 1879. No. 4.

Бендеро-Галицкая жел. дорога «Правда» 1879. No. 133.

О необходимости расчистки и *регулированія* теченія р. Днѣстра, «Зап. Оде. Сел. Хоз. Юж. Россіи» 1879. No 9—10.

Санитарное состояніе Кишинева. «Правда« 1879. No. 61.

Кишинев. Александро-Невское братство за 1878—79. Бес. Губ. Вѣд No. 23. 1879.

Судоходство по Днѣстру Одесская жел. дорога. *Правда* 1879. No. 75.

Нѣсколько церковно-лѣтописныхъ свѣдѣній о церкви села Татарени. Оргѣев. уѣзда. Киш. Еп. Вѣд. 1879 No. 5.

Источникъ св. великомуч. Іоанна Сочавскаго К. Еп. Вѣд. 1879 No. 6.

Очерки городовъ Новороссійскаго Края Г. Измаилъ. «Новороссійс. Телеграфъ» No. 1163. 1879.

Нѣсколько словъ о г. Измаилѣ и его торговомъ значеніи «Правда». 1879. No. 141.

По вопросу возможно-ли у насъ разведеніе кормовой кукурузы (dinte caluluĭ) «Землѣдел. Газета» 1878. No. 14—17.

Очеркъ ружейной охоты въ Бессарабіи. С. *Давидовичъ* «Природа и Охота» 1879. No. 7—8.

Ornitolojische Bemerkungen über Bessarabien. W. Radacoff. Moscau. 1879. 8°.

Übersicht des bis hier in Bessarabien aufgefundenen Spermatophiten 1880.

Физіономія Бессараб. евреевъ. «Разсвѣтъ» No. 8.

Черты современнаго положенія Бессарабіи «Новоро. Телегр.» 1880. No. 1710—1722.

Краткій обзоръ Бессарабіи «Сборникъ Бес. Земства» 1880. No. 1.

Очерки возсоедин. Бессар. «Одес. Вѣст» 1880. No. 1611. Despre tâlharul Ioan Grozescu.

Современное положе. Бессарабіи «Новор. Телегр.» 1880. No. 1611.

Объ устройствѣ присоедин. къ Россіи по Берлинскому Трактату участка Бессарабіи. *Голосъ.* 1880. No. 23.

Значеніе г. Рени послѣ возсоединенія. Одесса 1878. 8°.

Будаки. Топографич. очеркъ. «Правда» 1879. No. 79.

Музей древности Натальи Сикаре въ (Vadul-Voda). Н. К. *Суручанъ.* Бес. Губ. Вѣд. 1880. No. 50.

Монастырскія имѣнія Бесс. губ. «Новор. Телеграфъ» 1880. NN. 1640—1641—1776—1780—1782.

Новонямецкій монастырь. Изъ путевыхъ замѣтокъ *Чудецкаго.* «Киш. Епар. Вѣд.» 1880. No. 19—20.

Бессарабская Старина. «Киш. Епар. Вѣд.» 1880. No. 21—22—24, conţine descrierile bisericeĭ din Chilia a Sf. Nicolae, a bisericeĭ Sf. Dumitru din Orheiu, evangelia veche slavonă din mănăstirea Chiprianĭ.

Возможность и выгодность желѣз. дороги на Измаилъ. «Правда» — 1880. No. 43.

Государствено-экономич. значеніе станціи Галацъ. при Бендеро-Галац. желѣз. дорогѣ. Ник. *Meledon.* *Правда* 1880. No. 3 şi 25.

По поводу передачи румынами провительству части Бендер. Галац. дороги «Берегъ» 1880. No. 235.

Нѣсколько словъ о топографіи нашей области Н. *Стаматти.* Бес. Обл. Вѣд. 1864. No. 6.

Бессарабія и *претенціи ромынъ.* Бесс. Обл. Вѣд. 1864. No. 23—25. Одес. Вѣст. 1864. No. 116, 117. Fórte duşmană némuluĭ nostru, scrisă de d-l *Cerescu I.*

Городъ Сороки. «Воскресный Досугъ» 1864. No. 53.

Объ Цыганахъ «Бессарабецъ» Газета Февралъ 1897.

Домъ Инзова, бывшаго намѣстника Бессарабіи. In acéstă casă a locuit poetul rus Puşkin, exilat in Basarabia pe timpul domnieĭ Împĕratuluĭ Nicolae I. De *Егуменъ* Спб. 1864.

Бессарабія «Голосъ» 1864. No. 174 şi 286.

Кишиневъ «Голосъ» 1864. No. 43—56—80—106—124—137—160—162—185—187—223—269—272—273 şi 312. Сп. Вѣд. 1864— No. 145.

По пути отъ Кишинева до Одессы «Од. Вѣстникъ», 1864 No. 171—176.

Изъ путевыхъ замѣтокъ по Бессарабіи. «Од. Вѣст.» 1864 No. 212.

Замѣчанія о Бессараб. области. И. Чернѣвскій. Новор. Календарь 1865. Este o notiţă despre *Cheile Biculuĭ.*

Бессарабія «С. Петер. Вѣд.» 1865. No. 2965—68—105, 118.

Кишиневъ «Голосъ» 1865. No. 278. *Од. Вѣст* 1865. No. 107—152.

Бендеры «Одесс. Вѣст» 1865. No. 18.

Оргѣевъ idem 1865 No. 140.

Хотинъ idem 1865 No. 48—88—98 şi 235.

Очерки Бессарабіи «Недѣля» 1866. No. 41.

По Бессарабіи или Подоліи. Сравненіе выгодъ вѣтвей желѣзной дороги, мнѣнія генер-маіора Христофорова.

О Бессарабской линіи желѣзной дороги въ стратегическомъ отношеніи. «Кіевлянинъ» 1866. No. 7.

Подольская или Бессарабс. желѣз. дорога. И. Вильсонъ. «Московск. Вѣдом» 1866. No. 28—29.

Бессараб Губернія 1879. «Правда» 1880. No. 6.

Монастырскія имѣнія Бессарабіи и вопросъ объ устр. сельской школы. «Зап. Общ. Сельс. Хоз. Юж. Россіи» 1880. No. 6.

Историко-статист. описаніе села Леиковецъ. Хот. уѣз. «К. Еп. Вѣд» No. 10—13—16—23, anul 1880.

Отчетъ начальнаго образованія въ Бессараб. Губер. 1878/9 «Сборникъ Бесс. Земства» 1880. No. 3.

Отчетъ Киш. Женск. Епарх. Учил. за 1878—79—80. К. Еп. Вѣд. 1880. No. 8—9—21.

Публичная Библіот. въ Кишиневѣ. «Правда» 1880. No. 100.

Казенныя Каменоломни близъ Аккермана. «Правда» 1880. No. 84.

О страхованіи скота въ Бессарабіи. Князь К. Мурузи.

Сельское Хозяйство въ Бессар. Я *Грудзина.* Жур. Мин. Государ. Имущ. 1864. No. 7.

Нѣсколько словъ о Бессар. табакѣ. О. *Зимоpовичъ.* Одес. Вѣст. No. 199. 1864.

О табачномъ производствѣ въ Бессар. К. Х.«*Одесс.* Вѣст. 1864. No. 110.

Кишиневская Гимназія. Истор. Стат. Очерк. Кир. Пет. *Яновскій.*

Обзоръ дѣятельности типографій, существующихъ въ Кишиневѣ. «Бес. Обл. Вѣд» 1865. No. 4—5.

Отчетъ библіотеки Сорок. уѣзд. училища за 1863—64 г. В. Об. Вѣд. 1865. No. 7.

О винокуреніи и акц. управленіи. «Сбор. Свѣдѣній по Вѣд. Минист. Финансовъ. 1865.

Общее обозрѣніе хода торговли по Кубейск. и Скулянской Таможни. 1864. Сб. Свѣд. М. Ф.

Обороты по ярмаркамъ въ Бессарабіи. 1863—64 г. Новор. Календарь за 1865.

Южная Бессарабія въ 1865 г. Ходжа. Одес. Вѣд. 1866. No. 103.

Общ. Обозрѣніе хода торговли 1865 г. «Сбор. М. Ф.» 1866. 2—9.

Мнѣнія экспертовъ Бес. Ст. Ком. по акцизу съ табаку. Сборн. Свѣд. по Мин. Фин. 1860.

О населеніи Бессарабіи. «Голосъ» 1874. No. 144.

Историко-Статист. опис. церквей села Батырь Бенд. уѣзда Киш. Епар. Вѣд. 1874. No. 2.

Обо оргѣевскомъ извѣстковомъ промыслѣ. «Вѣст. Промышленности» 1874. No. 13.

О состояніи урожая въ селѣ Кебабчи. Аккер. уѣз. 1874 г. Киш. Епарх. Вѣд. 1874. No. 14.

Наше винодѣліе и садоводство. Бес. Губ. Вѣд. 1874. No. 84.

Записки военно-топограф. Отд. Главнаго Штаба. Спб. 1880. 8° Cu tabele astronomice şi geodesice.

Очеркъ растительной силы Бессарабіи. C. Stamatti. «Бесс. Обл. Вѣд.» 1864. No. 1—3—4.

Измѣнился-ли климатъ въ Бессарабіи? «Земледѣльчес. Газета». 1865. No. 27.

Объ измѣненіи Климата юга Россіи. А. *Перепелкинъ.* Рус. Сель. Хозяйство 1874. No. 2.

Виноградарство и винодѣліе. К. М. *Тарданъ.* 1873. 8°.

Атмосферныя явленія и дѣйствіе ихъ на растительность въ Кишиневѣ и его окрестностяхъ. А. *Денгингъ.* Бес. Губ. Вѣд. 1874. No. 29.

Отчетъ о Геологическихъ изслѣдованіяхъ, произвед. въ Бес. Зап. Новорос. Общ. Естес. t. 3. 1873.

Матеріалы для флоры Новор. Края и Бессар. Н. К. «Зап. Новоросс. Общ Естес. t. II.

Соляныя озера въ присоедин. части Бессарабіи. «Соврем. Извѣстія 1878. No. 206.

Дѣла и дѣлишки Бес. Губер. Земства. «Новор. Телегр.» 1878. 1088—1092.

О лѣсахъ Бессарабіи. «Лѣсной Журналъ» 1878. No. 6.

Овцеводство ради молока въ Бессар, В. Г. *Гнѣдичъ* «Зем. Газета» 26 — 1878.

Мѣстные законы въ Бессарабіи. «Новое время» 1878 г. No. 949.

Исторія русскаго права Д. *Самоквасовъ.* 1888. I, pag. 233—235.

Темный періодъ въ исторіи Румыніи, de preotul N. *Laşcoff.* Кишин. 1836, pag. 2—5—7—11.

Матеріалы для географіи и статист. Россіи, собранные офицерами генеральнаго штаба. А. *Защука.* Спб. 1862.

Критическія и библіографич. замѣтки. Васильевскаго. 1879.

Моравія и *Мадьяры* К. Я. Грота. Спб 1881, pag. 41—42—44—45.

Исторія Бессарабіи съ древн. временъ. Алексѣя Накко. v. 4.

Генетическое и этнографическое сродство скиѳовъ и *словянъ.* Д. Я. *Самоквасова.* «Труды 5-го Археол. съѣзда» 1887, pag. 196—197.

Краткій очеркъ православныхъ церквей Болгарской, Сербской и *Румынской.* Е *Голубинскій.* 1871, pag. 333—334.

Очеркъ извѣстій о *Подольской землѣ до 1434 г.* Н. *Молчановскій.* 1885, Кіевъ, pag. 17—18.

Кіевская Старина. 1883.

Русь и Византія въ X вѣкѣ. Ѳ. *Успенскаго.* 1888, pvg. 12—15.

Бессарабія Р. Н. *Батюшкова,* изд. министерства Внутреннихъ дѣлъ. 1892.

Очерки русской исторической географіи. Н. *Барсова.* Варшава. 1885 г.

Образованіе втораго Болгарскаго царства. Ѳ. *Успенскаго.* Одесса. 1879.

Поѣздка въ Южную Россію. А. *Аѳанасьева-Чужбинскаго.* Спб. 1863, pag. 373.

Румынскія господарства Валахіи и Молдавіи въ историческомъ, географическомъ и политич. отношеніи С. Н. *Палаузова.* Спб. 1859, pag. 71—80.

Сводная галичско-русская лѣтопись съ 1772 до конца 1800 г. А. С. *Петрушевича.* Львовъ. 1889.

Княженіе Даніила Романовича Галицкаго. Дашкевичъ. 1873. Кіевъ.

Записки Одесс. Общ. исторіи и древнасти t. II, pag. 807.

Византія и Печенеги. В. Васильевскаго. «Жур, Мин. Народ. Просв.» Decembre 1872. Pe pag. 302 scrie: «Românisarea Slavilor s'a operat prin tenacitatea Românilor. Chiar și aḑĭ, pe unde Româniĭ locuesc împreună cu Slavĭ, acelașĭ eveniment se observă, adecă Slaviĭ cu înlesnire îșĭ însușesc limba românéscă, pe când Româniĭ disprețuesc studiul limbeĭ slave, așà că Slaviĭ se desnaționalisézā.»

Новый вздлядъ на жизль и дѣятельность Григорія Цамвлака. П. А. Сырку. «Жур. Мин. Народ. Просвѣщ.» 1884. Novembre.

Лапидарныя надписи въ XV *столѣтіи изъ Бѣлгорода* (Акерман). А. *Кочубинскій.* «Зап. Одес. Общ. Исторіи и древностей».

Опиеаніе рукописей церковно-археологич. музея при Кіев. дух. академіи. Н. *Петрова.* Кіевъ. 1875, pag. 458.

Сказаніе вкратцѣ о молдавскихъ господаряхъ. «Рукописи Почаевской лавры». No. 116, pag. 452--453—462—483.

Кіевскій митрополитъ Пеетръ Могила и его сподвижники. С. *Голубева.* 1883.

Молдо-влахійскіе господари изъ грековъ. Н. *Лашковъ.* Киш. Епар, Вѣд. за 1884—85.

Молдо-влахійскій экзархатъ (1808—1812) preotul M. *Ganițky.* Киш. Епар. Вѣд. No. 12. 1884.

Христіанство у Готавъ. Д. *Бѣликова.* «Правос. Собесѣдникъ». 1886—87.

Очеркъ исторіи западно-русской церкви. И. *Чистовича.* 1882, pag. 113.

Описаніе словяно-русскихъ книгъ напечатанныхъ Кирилловскими буквами. Н. *Каратаевъ.* Спб. 1883, t. I. No. 92—98, fórte intesesant din punctul de vedere al bibliografieĭ cărților tipărite în România.

Лѣтопись Львовскаго Ставропичіальскаго Братства. Зубрицкій. Жур. Мин. Нар. Прасв. 1849.

Исторія Кіевской Академіи, Макарія *Булгакова,* pag. 81.

Житіе и писанія молдавскаго старца Паисія Величковскаго. Москва. 1847, și «Киш. Епар. Вѣд.» No. 21. 1880.

Веніаминъ Костаки, митрополитъ Молдавскій и его дѣятельность на пользу духовнаго просвѣщ. (1786—1846) *Ербичяну,* manuscript în Archiva Acad. duhov. din Kiew.

Geographia Blaviana. 1662, vol. II, lib. VI, p. 10.

Кіевъ его судьба и значеніе съ XIV—XVI вѣка. В. *Антоновича,* въ *Кіевской Старинѣ,*Январь 1882 pag. 26—27—36, idem Январъ 1889 pag. 121.

Очерки русской историч. географіи Н. *Барсовъ,* pag. 115—116.

Описаніе Бессарабской Области. П. *Свиньина.*1816 г. și «*Записки Одес. Общ. Исторіи и древностей,* t. VI, pag. 203.

Письма фонъ-Роана. Перечень изъ собственнаго своего журнала въ продолженіи войны 1787—1790. Cu adnotările fórte interesante istorice făcute de d-l G. ***Samureanu.***

Рожецкій или Микулинскій монастырь. I. *Шиповича.* 1891, pag. 27—28.

Сношенія Россіи съ Востокомъ. А. Н. *Муравьева,* pag. 270.

Очеркъ исторіи западной русской церкви. И. *Чистовича,* рад. 2, pag. 305 in Киш. Епар. Вѣд. 1874.

Synowié Gedymina. Stadnickiego t. I, pag. 63—64.

Podole, Wolyn, Ukraina. A. ***Brzezdzieskiego,*** t. I 123.

Богданъ Хмельницкій Н. П. *Кастомаровъ.*1884, t. I, pag. 117.

Полное собраніе законовъ Россійской Имперіи въ 1649 г. Спб. 1830. No. 1324, pag. 962—965.

Петръ Великій на берегахъ Прута in Жур. Мин Нар. Прос. 1847 Январь и Февраль.

Штурмъ Измаила 11 Декабря 1790 г. Н. *Орловъ.* Хер. Епарх. Вѣд. 1860. No. 6.

Вѣдомость городовъ, сёлъ, хуторовъ и пустопорожнихъ участковъ въ отходящихъ къ Турціи и Молдавіи пространствѣ. 1856. генералъ-маіоръ *Шебеко.*

Представленіе генералъ-маіора Шебеко о пріемѣ отъ Румынскаго Правительства Бассарабіи 24 Noembrie 1878 г.

Бес. справочный Календарь за 1890 г.

Ion Vodă cel Cumplit. Ediţ. 2. 1895. *B. P. Hasdeu.*

Archiva Istorică a României, t. I, III. *B. P. Hasdeu.*

Istoria critică a României, t. I. *B. P. Hasdeu.*

Fragmente pentru istoria limbeĭ române, 1876—77. *B. P. Hasdeu.*

Cuvinte din Betranĭ, t. I. *B. P. Hasdeŭ.*

Etymologicum Magnum Romaniae, v. I, II şi fasc. III din vol. III. *B. P. Hasdeu.*

Istoria Românilor, t. I şi II. *A. D. Xenopol.*

Cronicele Românieĭ de *M. Kogălniceanu*, tom. I, II şi III.

Istoria Imperiuluĭ Otoman de *Demetriu Cantemir*, traducere de Dr. I Hodosiu, part. I şi II.

Descrierea Moldoveĭ, trad. de Dr. Hodosiu.

Dacia înainte de Romanĭ, p. 674. *Gr. G. Tocilescu.* (An. Acad. Române.)

Neigebaur, Dacien aus den Ueberresten des klassischen Alterthums.

Gratiani de Ioanne Heraclide Despota Vallachorum principe.

Biblioteka starozytna pisarzy polschich. 1842, t. 6.

Acta Eruditorum.

Оболенскій Книга Посольская В. К. Литовскаго съ 1545 до 1572. Москва. 1843.

Orzechowski Quincunx to iest Wzor Korony Polskiei.

Okolski Orbis Polonus

Hammer, Geschichte des Osmanischen Reiches, t. III.

A. D. Xenopol, Răsboiele dintre Ruşĭ şi Turcĭ şi înrîurirea lor asupra ţĕrilor române. 1880. 2 vol.

» Teoria luĭ Rösler, studiĭ asupra stăruinţeĭ Românilor în Dacia Traiană. 1884.

» Les Roumains au moyen-âge. 1885. Paris.

» Etudes historiques sur le peuple roumain. 1888. Iaşĭ.

» Istoria Românilor din Dacia Traiană, 1888—95, v. 6.

» Michail Kogălniceanu. Discurs de recepţiune. 1895.

Erbiceanu C., Istoria Mitropolieĭ Moldoveĭ şi Suceveĭ şi a catedraleĭ mitropolitane din Iaşĭ.

» Religiunea în luptele Românilor. 1895.

» Viéţa şi activitatea preasf. Neofit Scriban, Episcop de Edesa şi fost profesor la Seminariul Veniamin din Socola. 1888.

» Discursul rostit în aula Universităţiĭ din Iaşĭ asupra şcólei grece şi române din timpurile luĭ Vasile Lupu şi Mateiŭ Basarab. 1885.

Tocilescu Gr. G., Cercetărĭ asupra popórelor carĭ aŭ locuit ţĕrile române de-a stânga Dunăriĭ, maĭ înainte de concuista acestor ţĕrĭ de către Împĕratul Traian. (An. Soc. Acad. X, secţ. II.).

» Raporturĭ asupra câtor-va mănăstirĭ, schiturĭ şi bisericĭ din ţéră. 1887.

V. A. Urechia, Operele complete ale luĭ Miron Costin. 1886.

» Séma Visterieĭ Moldoveĭ din 1818.

» Istoria evenimentelor din Orient cu referinţă la Principatele Moldoveĭ şi Valachieĭ, 1769—1774, scrisă de biv vel stolu. Dumitrache, din 1782. Bucurescĭ. 1889.

Dr. N. Manolescu, Igiena ţĕranuluĭ, costumele ţĕranilor din Soroca, etc.

Dissertation sur une tête de marbre antique découverte sur la rive droite du Dniester, près de la forteresse d'Akkerman, par *I. P. Blaramberg.*

Quelques antiquités découvertes en Bessarabie, par *I. P. Blaramberg.*

Documente privitóre la Istoria Românilor, 1376—1650, de *Eudoxie de Hurmuzaki*, vol. VIII.

N. Iorga, Acte şi fragmente cu privire la Istoria Românilor, pag. 24—5—26—7—96—7—116—149.

» Manuscripte din bibliotecĭ străine relative la istoria Românilor: memoriul întâiŭ şi al doilea, Anal. Acad. Române, Seria II, tom. XX şi XXI.

Stefan Cellu Mare, de *C. Esarcu.*

Fragments tirés des chroniques Moldaves et Valaques par le Major M. Kogalnicean. 1845. Iaşĭ.

Documente istorice descoperite în archivele Italieĭ, de C. Esarcu. 1878.

«Сынъ Гетмана» *O. Ragova.* (Despre căsătoria luĭ Timaş.)

P. Bekker. Die Gestade des Pontus Euxius vom Ister bis zum Borysthenes in Bezug auf die im Alterthume dort gelegenen Kolonien (notiţe despre Akkerman și colonia Şaba). 1852, in-8°, pag. 82.

(Οφιοῦσα). Ofiuza.

Köhne (Bernh.), Musée de feu le prince Basile Kotchubey et recherche sur l'histoire des colonies grecques en Russie. S. Peter. 1856. 3. v.

» Voyage de Vienne à Belgrad et a Kilia, dans le pays des Tartares Budjiacs et Nogais, fait en 1768—1770. Neufchatel. 1780.

M. de Sainson, le Play, Voyage dans la Russie Méridionale, Valachie et Moldavie exécuté en 1837. Paris. Bourdin et C-ie editeurs. 1840 4 v. in-8°.

Soumarocoff (Paul), Reise durch die Krimm und Bassarabien im Jahre 1799. Leipzig 1802, in-12°, pag. 230.

Struve (Joh.), Reisen eines jungen Russen von Wien über Iassy in die Krimm Gotha 1801.

Рутешествіе по всему Крыму и Бессарабіи въ 1799. Moscva 1800.

Vasile Laşcu a scris în limba ruséscă o dramă în 3 acte: «Rĕsbunarea nereuşită». E scrisă în versurĭ; piesa e slabă, limba ruséscă pocită.

TARTARIAE DESCRIPTIO

de Martin (des Biezdfedea) Bronewsky, Köln 1593. Edițiunea a doua s'a făcut la 1630 la Leiden şi este intitulată: ***Russia seu Moscovia item que Tartaria.***

. . . . De la hotarele Podoliei ***Moldaviei saŭ Valachiei aparținênd***, ajungem la Camenet, Hotin, Soroca şi Olhionia, de aci spre oraşele Principatulu Moldoveĭ şi cetățile ce se află pe Nistru. Apoĭ trecênd Prutu saŭ Hieras, riŭ moldovenesc, găsim Stepanovca saŭ Iaşiĭ, oraşul principal al Valachieĭ; saŭ maĭ drept pe Prut vom găsi orăşelul Technia şi o cetate turcéscă, nu de mult construită, tocmaĭ la gura Nistruluĭ, tot acolo pe Nistru se află trecerea de la Tinichea saŭ trecĕtórea moldovenéscă, care duce în stepele Vetinens, trece prin lacul Vidov saŭ Obido, care, precum ḑic mulțĭ a căpĕtat numele sĕŭ de la Ovid, póte că e un basm; lacul e mare şi se revarsă în Marea Négră lângă oraşul Belgorod. Anticiĭ numiaŭ acest oraş şi cetatea *Moncastro*; nu de mult acest oraş a fost luat de la Turcĭ de către Principiĭ Valachieĭ şi aĭ Moldoveĭ, carĭ îl ocârmuesc. Acì Tiras se revarsă în mare. Tocmaĭ la gurile sale se află un turn de pétră, numit turnul Neuptolomei, şi satul Hermonacta, iar din ambele părțĭ ale Nistruluĭ sunt două oraşe, din carĭ, după Strabon, unul e Niconia, iar cel de pe malul stâng *Ofiuza*. In față se află vadul ***Maiachi*** . . . . .

CUPRINSUL

Pagina

Introducere. Consideraţiunĭ istorice generale asupra Basarabieĭ dinainte de 1812. 6
Cartea I. Geografia fisică şi politică. Geografia, orografia, hidrografia, clima, flora, fauna 25
Geografa fisică . . . . . . »
Geografia politică 30
Spaţiul saŭ suprafaţa 31
Impărţirea administrativă 32
Geologia. 38
Orografia 46
Hidrografia 51
Basenul Nistruluĭ 53
Basenul Prutuluĭ 62
Dunărea. 65
Lacurile din sudul Basarabieĭ 68
Mlaştine. 70
Isvóre subterane 71
Apele minerale 72
Marea Négră. . . . . . . »
Clima . . . . . . »
Flora 83
Fauna. 87
Cartea II-a. Locuitoriĭ. Demografia de la 1810—1892. Etnografia . 91
Locuitoriĭ. . . . . . . »
Etnografia. 99
Românĭ . . . . . . »
Rusinĭ şi Ruşĭ 100
Rutenĭ 101
Polonĭ. 102
Germanĭ . . . . . . »
Bulgarĭ 104

Pagina

Armenĭ 109
Ţiganĭ 113
Fisionomia etnică (numĕrul locuitorilor pe nĕmurĭ) 117
Locuitoriĭ după clasele sociale. 126
Conclusiune la studiul demografieĭ şi etnografieĭ 140
Cartea III-a. Moravurile şi obiceiurile popórelor din Basarabia . . 148
Româniĭ. . . . . »
Cântecele poporale române. 177
Proverbele poporale române 191
Bulgariĭ. 195
Obiceiurile coloniştilor bulgarĭ 205
Colinda la Bulgarĭ. 213
Coloniştiĭ germanĭ 215
Cântecele poporale la Germanĭ 219
Ţiganiĭ 223
Limba ţigănéscă 227
Ruteniĭ 229
Colinde la Rutenĭ 231
Ruşiĭ 239
Cartea IV-a. Oraşele şi satele din Basarabia 242
Chişineŭ. 249
Akkerman. 264
Bender 279
Bălţĭ 284
Orheiŭ 287
Soroca 292
Hotin 295
Ismail. 300
Chilia 301
Belgrad 303
Renĭ 304
Cahul 305
Tîrguşórele din Basarabia . . . . »
Atachi. . . . . »
Bricenĭ, Vadu-Rişcovuluĭ 306
Camrat 307
Cubeŭ, Crîulenĭ, Lipcanĭ, Mazir . . . . »
Bairamcea, Noua-Suliţa, Căuşanĭ 308
Peresecina, Sculenĭ, Ancecrac 309
Tatar-Bunar, Telenescĭ. 310
Fălescĭ, Şaba, Turlachi, Unghenĭ, Stavucenĭ, Popuşoĭ, Leova 311
Vălcănescĭ, Vîlcov 312
Mănăstirile din Basarabia. 315
Mănăstirea Chiprianĭ 317
Schitul Condriţa 321
Mănăstirea Hâncul. . . . . »

Pagina

Mănăstirea Sorucean . . . 323
Mănăstirea Vărzărescĭ . . . 324
Mănăstirea Chirova . . . 325
Mănăstirea Curcova . . . »
Mănăstirea Tabora . . . 326
Mănăstirea Ţiganescĭ . . . 327
Mănăstirea Frumuşica . . . 328
Mănăstirea Reciul . . . 329
Mănăstirea Gărbovĕţul . . . »
Mănăstirea Hârjauca . . . 330
Mănăstirea Dobruşa . . . 332
Mănăstirea Coşeleva . . . 334
Mănăstirea Saharnenĭ . . . »
Mănăstirea Grădiştea . . . 335
Mănăstirea Călăraşĭ . . . 336
Mănăstirea Şaba . . . 337
Mănăstirea Noul-Neamţ . . . 339
Despre averea mănăstirilor . . . 352
Anticităţile din Basarabia . . . 368
Cartea V. Agricultura şi proprietatea funciară . . . 383
Pomicultura . . . 433
Viticultura . . . 435
Sericicultura . . . 443
Cultura plantelor manufacturale . . . 444
Albinăritul . . . 445
Silvicultura . . . 447
Crescerea vitelor . . . 457
Pescuitul . . . 465
Conclusiune la partea economică a cărţii . . . 469
Cartea VI-a. Industria . . . 472
Comerciul . . . 475
Căĭ de comunicaţiune . . . 486
Căile ferate . . . 493
Cartea VII-a. Biserica şi şcóla . . . 500
Biserica română de la 1812 . . . 505
Diferite religiunĭ din Basarabia . . . 512
Sectanţiĭ . . . 513
Invĕţămîntul public . . . 520
Pătura cultă în Basarabia . . . 530
Criminalitatea . . . 533
Cartea VIII-a. Administraţiunea şi justiţia . . . 537
Armata . . . 555
Birurile şi impositele . . . 556
Anexe:
I. Legile speciale ale Basarabieĭ . . . 561
Drepturile şi datoriile familiare . . . 562

Pagina

Despre vîrstă 563
Tutela 565
Dreptul de proprietate 566
Dreptul la avere străină 567
Dreptul de a stăpânì şi de a se folosì »
Dreptul de a contractà 568
Dreptul la despăgubire pentru daune 569
Dăruială 571
Despărţire-sinafora 574
Zestrea 576
Rĕscumpĕrarea 596
Vînḑarea-Cumpĕrarea 598
Facerea şi executarea contractelor 601
Chezăşia 603
Zălog-amanet »
Inchiriarea averiĭ 605
Intreprindere 607
Imprumut-dobândă »
Asociaţiunĭ 608
II. Aşezămîntul coloniilor bulgare 609
III. Manuscriptul luĭ Swiniin 698
IV. Repertoriŭ de toponimie 718
V. Familiile boerilor moldovenĭ din Basarabia 733
  Gavril Bănulescu-Bodoni 739
  Familia Hasdeŭ 748
  Alexandru Donicĭ 766
  Scarlat M. Cotruţa 766
VI. Bibliografia 769

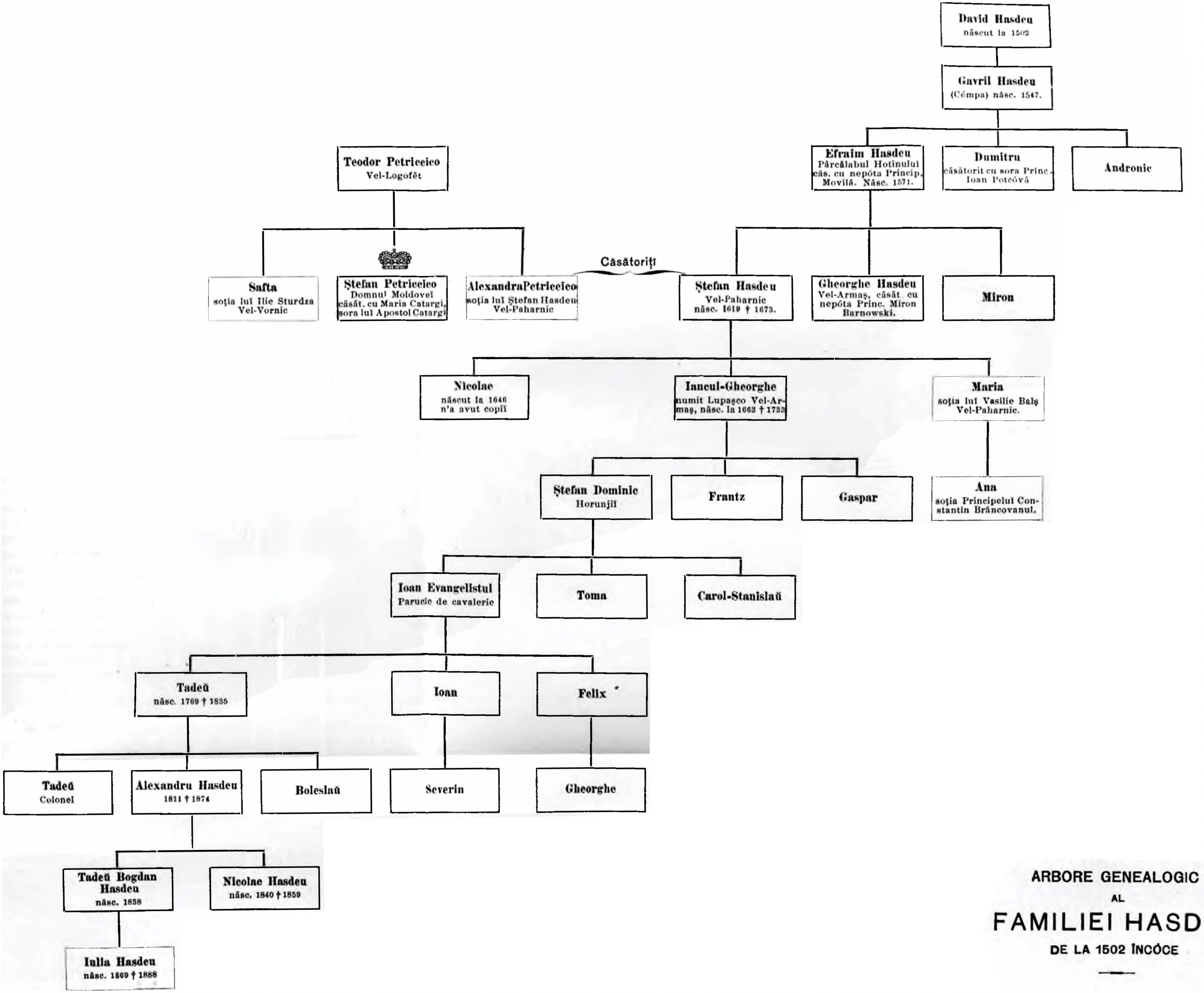
David Hasdeu
născut la 1502
Gavril Hasdeu
(Cémpa) născ. 1547.
Efraim Hasdeu
Pârcălabul Hotinuluĭ
căs. cu nepóta Princip.
Movilă. Născ. 1571.
Dumitru
căsătorit cu sora Princ.
Ioan Potcóvă
Andronic
Teodor Petriceico
Vel-Logofĕt
Safta
soţia luĭ Ilie Sturdza
Vel-Vornic
Ştefan Petriceico
Domnuĭ Moldoveĭ
căsăt. cu Maria Catargi,
sora luĭ Apostol Catargi
AlexandraPetriceico
soţia luĭ Ştefan Hasdeu
Vel-Paharnic
Căsătoriţĭ
Ştefan Hasdeu
Vel-Paharnic
născ. 1619 † 1673.
Gheorghe Hasdeu
Vel-Armaş, căsăt. cu
nepóta Princ. Miron
Barnowski.
Miron
Nicolae
născut la 1646
n'a avut copiĭ
Iancul-Gheorghe
numit Lupaşco Vel-Armaş, născ. la 1663 † 1733
Maria
soţia luĭ Vasilie Balş
Vel-Paharnic.
Ştefan Dominic
Horunjiĭ
Frantz
Gaspar
Ana
soţia Principeluĭ Constantin Brâncovanul.
Ioan Evangelistul
Parucic de cavalerie
Toma
Carol-Stanislaŭ
Tadeŭ
născ. 1769 † 1835
Ioan
Felix
Tadeŭ
Colonel
Alexandru Hasdeu
1811 † 1874
Boleslaŭ
Severin
Gheorghe
Tadeŭ Bogdan
Hasdeu
născ. 1838
Nicolae Hasdeu
născ. 1840 † 1859
Iulia Hasdeu
născ. 1869 † 1888

ARBORE GENEALOGIC
AL
FAMILIEI HASDEU
DE LA 1502 ÎNCÓCE

II.

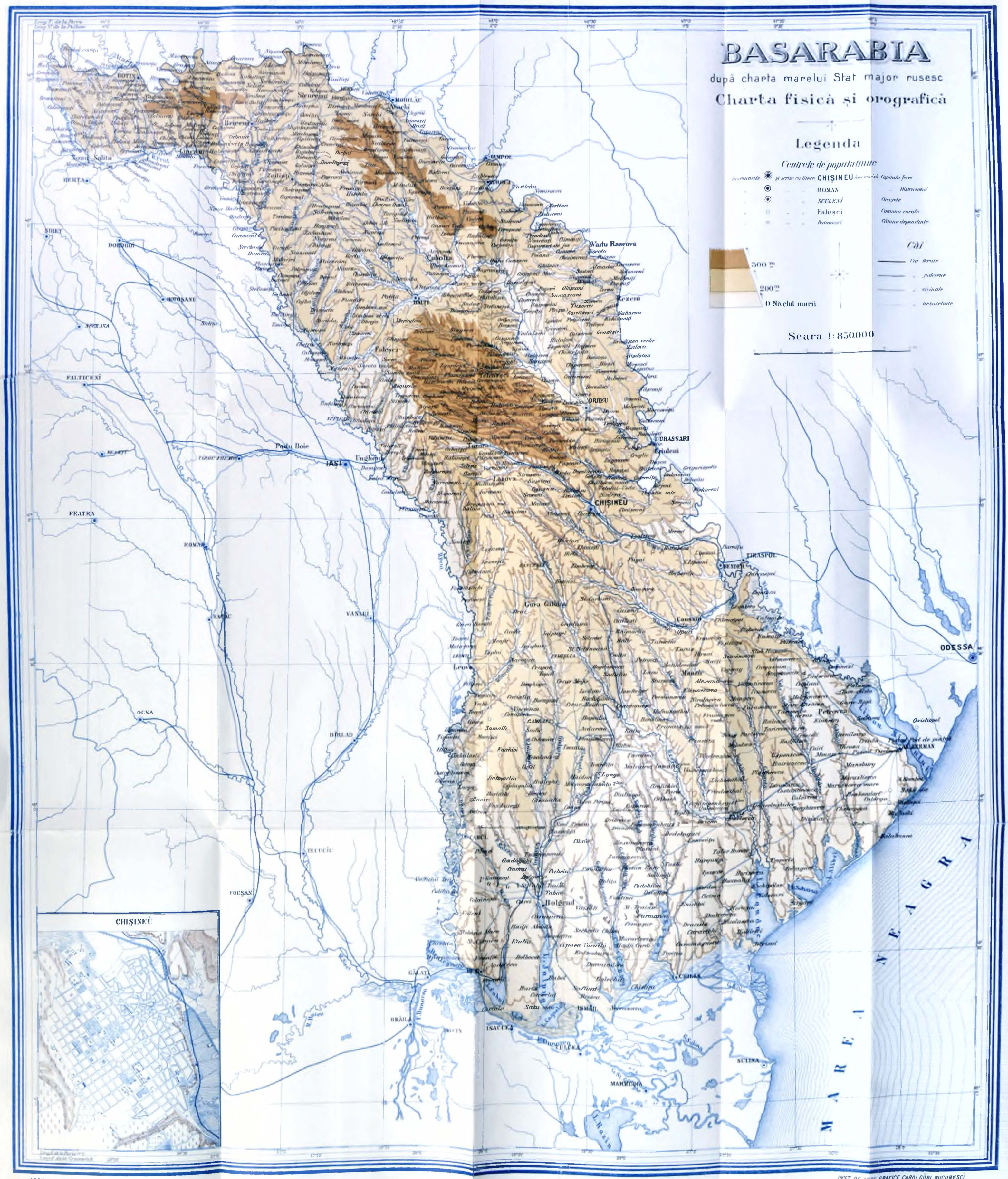
BASARABIA
după charta marelui Stat major rusesc
Charta fisică şi orografică
Legenda
Centrele de populaţiune
însemnate ◉ şi scrise cu litere CHIŞINEU însemnează Capitala Ţerei
◉ ROMAN Districtului
◉ SCULENĬ Oraşele
○ Faleşci Comuna rurala
▪ Batanesci Cătune dependinte.
Căĭ
Căĭ ferate
judeţene
vicinale
nesoselate
300 m
200 m
0 Nivelul marii
Scara 1:850000
CHIŞINEU
MAREA NEAGRA
HOTIN
MOHILĂU
SOROCA
BALTI
ORHEU
IAŞI
CHIŞINEU
BENDER
TIRASPOL
ODESSA
CAHUL
ISMAIL
BOLGRAD
CHILIA
AKERMAN
GALAŢI
BRĂILA
TULCEA
SULINA
FOCŞANI
BOTOŞANI
DOROHOI
SUCEAVA
FALTICENI
PEATRA
ROMAN
BACĂU
VASLUI
BÎRLAD
TECUCIU
OCNA
SIRET
HERTA

ARBURE — BASSARABIA 1899

INST. DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL BUCURESCI

BASARABIA

după charta marelui Stat major rusesc

Charta etnografică

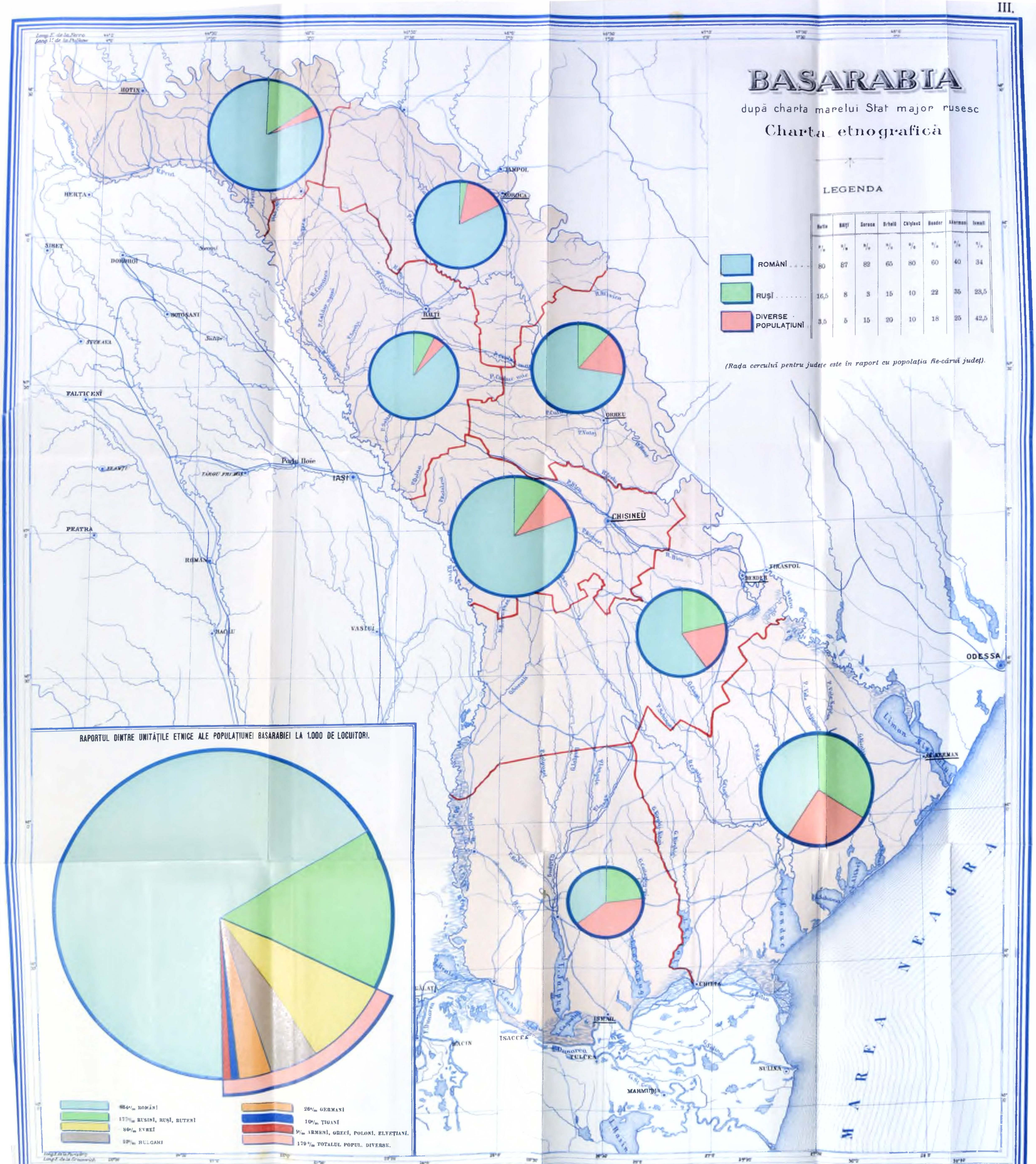
Long. E. de la Ferro
Long. E. de la Pulkow
HOTIN
HERȚA
SIRET
DOROHOI
BOTOȘANI
SUCEAVA
FALTICENI
IAȘI
Porțu Iloie
TÂRGU FRUMOS
PEATRA
ROMAN
BACĂU
VASLUI
JAMPOL
SOROCA
BALȚI
ORHEU
CHIȘINEŬ
BENDER
TIRASPOL
ODESSA
AKERMAN
ISMAIL
CHILIA
GALAȚI
ISACCEA
MACIN
TULCEA
SULINA
MAHMUDIA
R. Prut
R. Nistru
MAREA NEAGRA
Long. E. de la Paris
Long. E. de la Greenwich

LEGENDA

	Hotin	Bălți	Soroca	Orheiŭ	Chișineŭ	Bender	Akerman	Ismail
	%	%	%	%	%	%	%	%
ROMÂNI	80	87	82	65	80	60	40	34
RUȘI	16,5	8	3	15	10	22	35	23,5
DIVERSE POPULAȚIUNI	3,5	5	15	20	10	18	25	42,5

(Rada cercului pentru județe este în raport cu popolația fie-cărui județ).

RAPORTUL DINTRE UNITĂȚILE ETNICE ALE POPULAȚIUNEI BASARABIEI LA 1.000 DE LOCUITORI.

664‰ ROMÂNI	26‰ GERMANI
177‰ RUSINI, RUȘI, RUTENI	10‰ ȚIGANI
86‰ EVREI	5‰ ARMENI, GRECI, POLONI, ELVEȚIANI.
52‰ BULGARI	179 ‰ TOTALUL POPUL. DIVERSE.

ARBURE — BASARABIA 1898

INST. DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL BUCURESCI

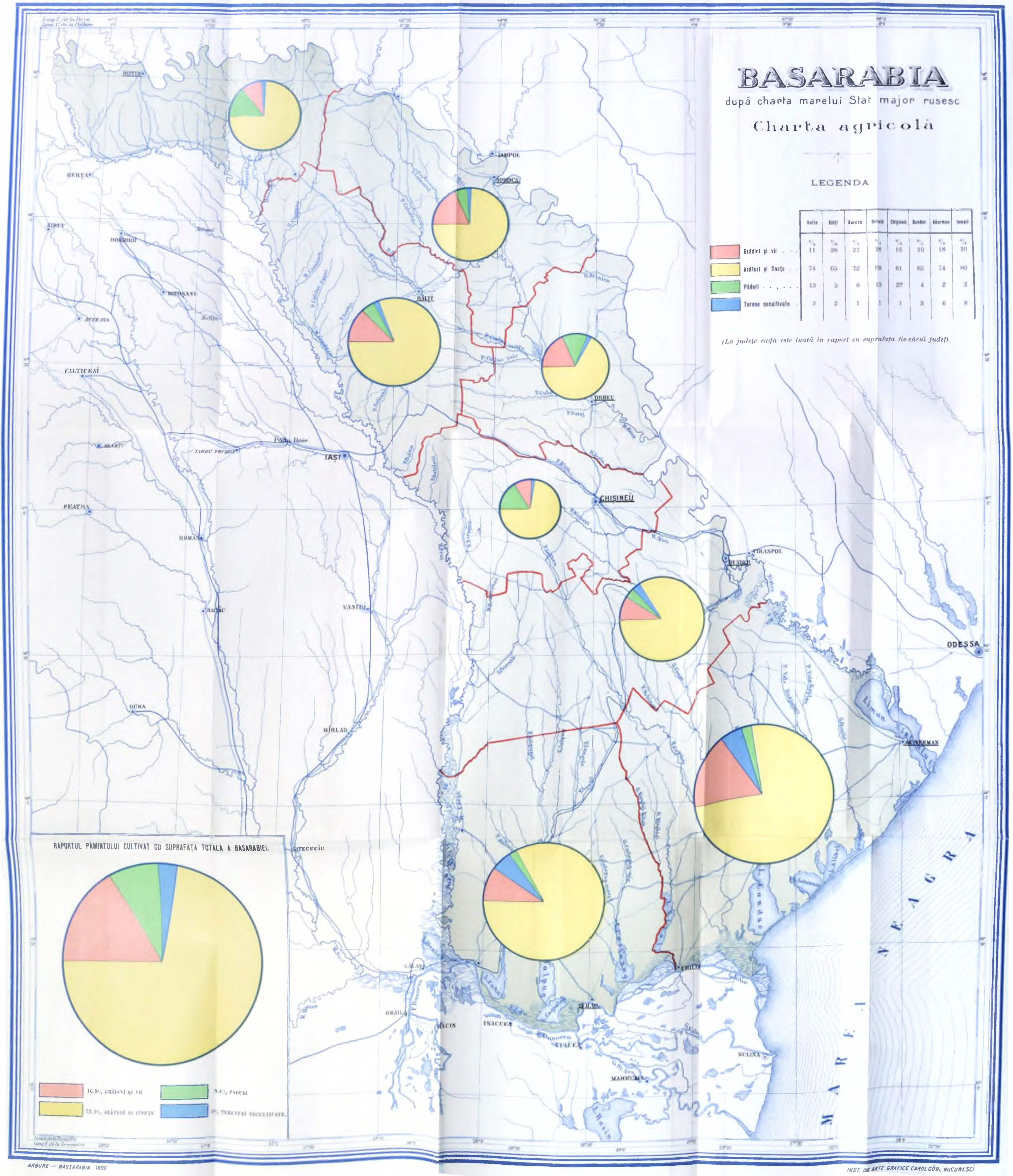
Long. E. de la Ferro
Long. E. de la Pulkow
HOTIN
HERȚA
SIRET
DOROHOI
BOTOȘANI
SUCEAVA
FALTICENI
PAȘCANI
TÂRGU FRUMOS
IAȘI
PEATRA
ROMAN
BACĂU
VASLUI
OCNA
BÎRLAD
TECUCIU
GALAȚI
BRĂILA
MĂCIN
ISACCEA
TULCEA
ISMAIL
CHILIA
SULINA
MAHMUDIA
SOROCA
IAMPOL
BĂLȚI
ORHEU
CHIȘINEU
TIRASPOL
BENDER
ODESSA
AKKERMAN
MAREA NEAGRA
Prutul
Nistrul
Dunărea
Liman
Long. E. de la Paris
Long. E. de la Greenwich

BASARABIA

după charta marelui Stat major rusesc

Charta agricolă

LEGENDA

	Hotin	Bălți	Soroca	Orheiŭ	Chișineŭ	Bender	Akerman	Ismail
	%	%	%	%	%	%	%	%
🟥 Grădini și vii	11	28	21	18	16	10	18	10
🟨 Arături și fînețe	74	65	72	68	61	83	74	80
🟩 Păduri	13	5	6	13	22	4	2	2
🟦 Terene necultivate	2	2	1	1	1	3	6	8

(La județe rața este luată în raport cu suprafața fie-cărui județ).

RAPORTUL PĂMÎNTULUI CULTIVAT CU SUPRAFAȚA TOTALĂ A BASARABIEI.

🟥 16.5% GRĂDINI ȘI VII
🟩 8.4% PĂDURI
🟨 72.1% ARĂTURI ȘI FÎNEȚE
🟦 3% TERENURI NECULTIVATE

ARBURE — BASSARABIA 1899

INST. DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL BUCURESCI

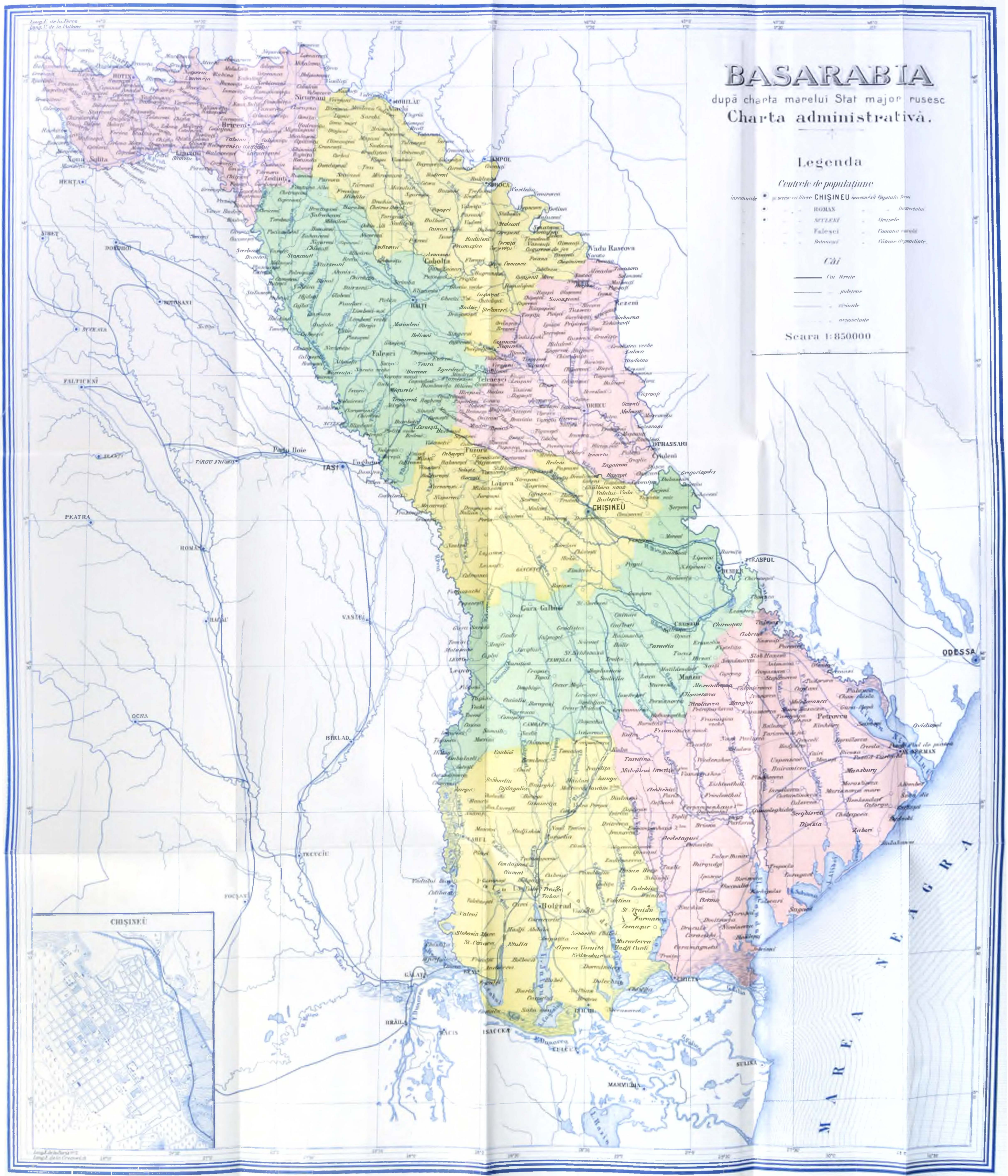

BASARABIA

după charta marelui Stat major rusesc

Charta administrativă.

Legenda
Centrele de populațiune
insemnate ● și scrise cu litere CHIȘINEU insemnează Capitala Țerei
● ROMAN Districtului
● SCULENI Orașele
Falesci Comunele rurale
Batanesci Cătune dependinte.
Căi
Căi ferate
județene
vecinale
nesoseluite
Scara 1:850000
HOTIN
Briceni
Lipcani
Noua Sulița
HERȚA
MOHILĂU
IAMPOL
SOROCA
Vadu Rascova
BĂLȚI
Falesci
Cobolta
Telenesci
ORHEU
DUBASSARI
Grigoriopolis
CHIȘINEU
TIRASPOL
BENDER
Gura Galbine
Leova
Manzir
Petrovca
ODESSA
AKERMAN
Bolgrad
CAHUL
ISMAIL
CHILIA
SULINA
GALAȚI
BRĂILA
MACIN
ISACCEA
TULCEA
MAHMUDIA
IAȘI
Ungheni
Podu Iloaie
TÂRGU FRUMOS
SIRET
DOROHOI
BOTOȘANI
SUCEAVA
FĂLTICENI
PEATRA
ROMAN
BACĂU
VASLUI
BÂRLAD
OCNA
TECUCIU
FOCȘANI
MAREA NEAGRĂ
CHIȘINEU

INST. DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL BUCURESCI